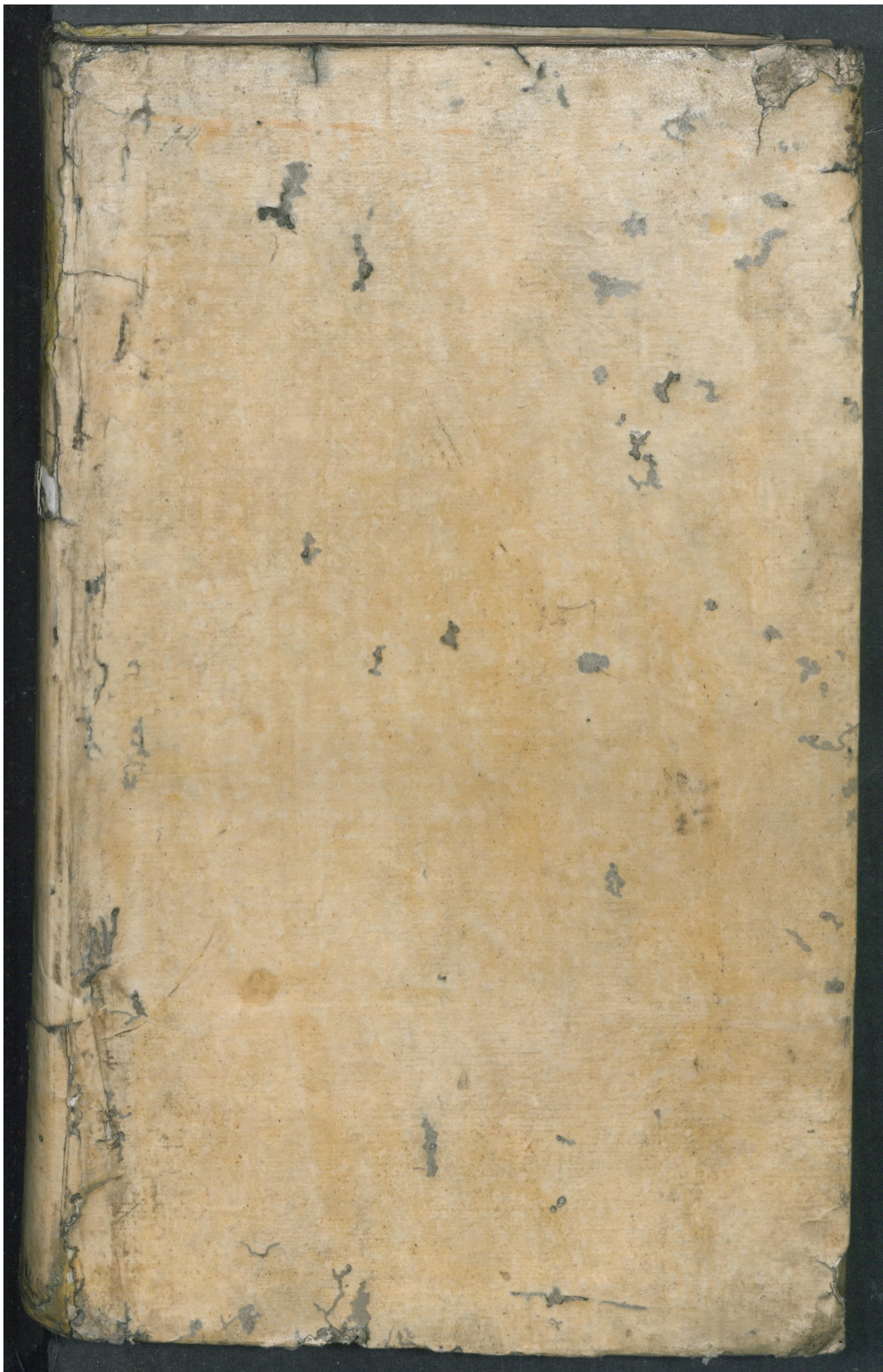
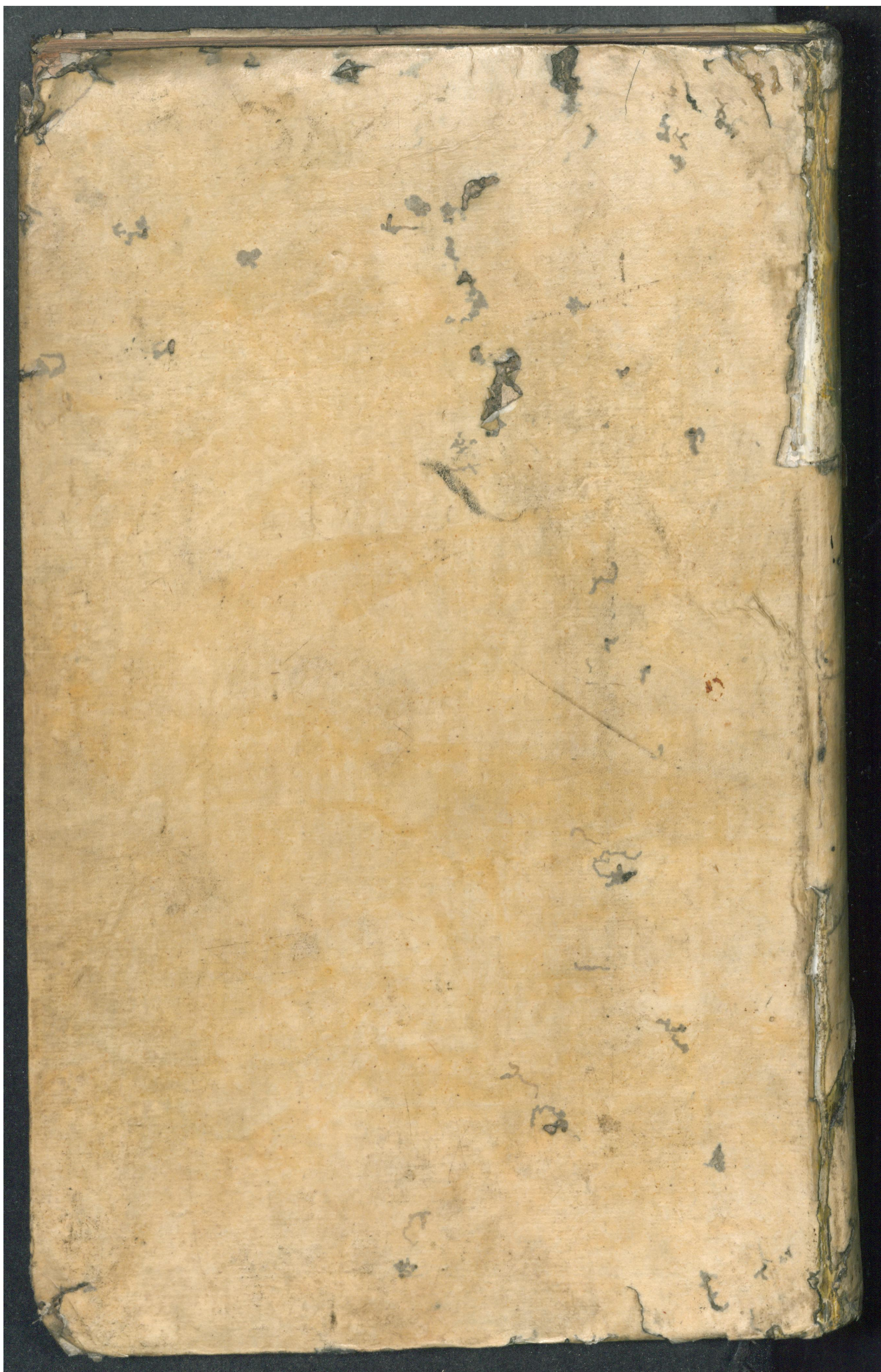
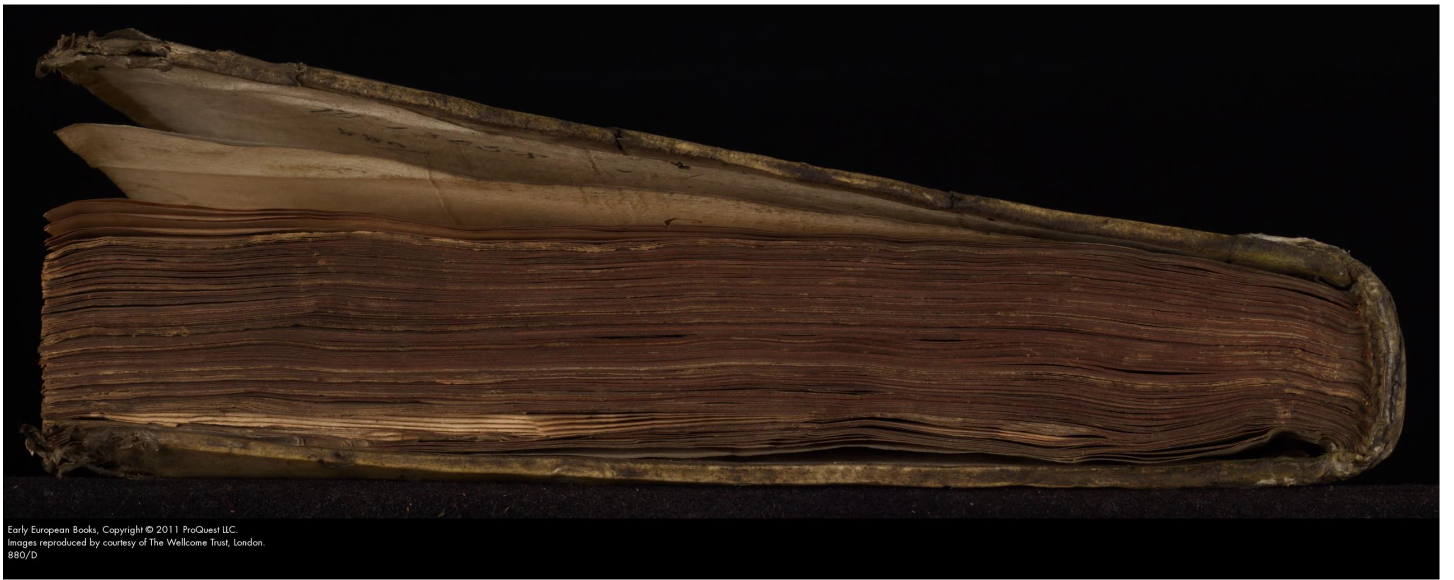
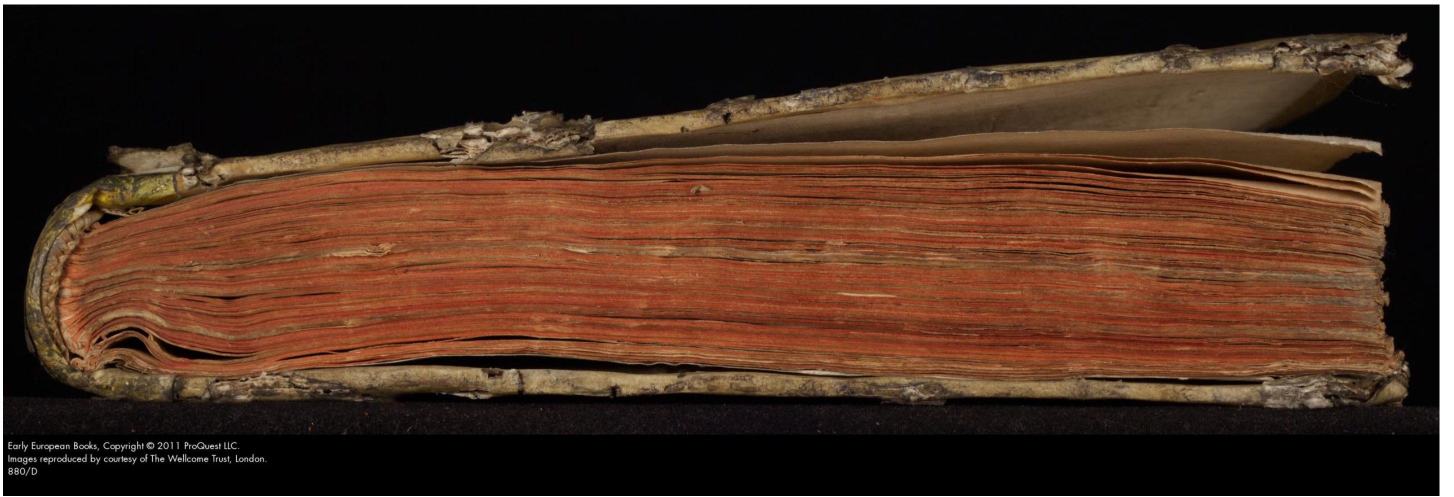

Emit Pisis
Franciscus Albitius
1771

PERSICARVM RERVM HISTORIA IN XII. LIBROS DESCRIPTA,

TOTIVS GENTIS INITIA, MORES, INSTITVTA, ET RERVM DOMI forisque gestarum veram atque dilucidam enarrationem continens.

AVCTORE PETRO BIZARO SENTINATE.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini.
M. D. LXXXIII.

ILLVSTRISS. AC POTENTISS°. PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO AVGVSTO, DVCI SAXONIÆ, SACRI ROMANI IMPERII Electori & Archimarescallo, Landgrauio Turingiæ, Marchioni Misniæ, & Burgrauio Magdeburgensi, &c. Domino meo clementissi°.

ECENNIVM iam effluxit, Illustrissime ac potentissime Princeps, ex quo, Celsitudo tua, nullo meo merito, nullaque officiorum promptitudine prouocata; sed ex mera sua bonitate me in album domesticorum suorum ascribere dignata est: magnũ quidem temporis spatium, si huius nostræ humanæ vitæ metam, spatiique decurrendi lubricitatem & lapsum attendas: exiguum profectò, si hominum, spes suas in immensum extendẽtium insatiabili quadam cupiditate, cursum metiri velimus. Ex eo porrò tempore hactenus mihi perdifficile fuit iudicij rectitudine assequi, vtrum ego tibi plura, cùm tamen tuæ Celsitudini me omninò plurimum debere confitear & agnoscam, vel tu tibi ipsi, hoc est, raræ isti tuæ felicitati, diuinitus concessæ, debeas. Siquidem, si omnia tua egregia facta, præclarasque & inauditas ferè virtutes ad trutinæ examen & amussim reuocare libeat, quisnam est, obsecro, tam hebeti vel obscuro ingenio, vel tam ingrato atque liuido animo, vt non fateatur, veritate hanc ipsam confessionem exprimente, tibi cælesti quodam consensu heroicum istum ani-

mum obtigisse, quem per omnes politicas artes in tanta imperij potentia assiduè exerceres, adeò me herculè, vt boni omnes vno ore, vnanimique consensu eam ipsam Celsitudinis tuę generositatem prędicent, atque laudibus ad cælum vsque vehant: Improbi verò, & optimi cuiusque actiones suggillantes, & in diuersum detorquentes, virtutem quidem tuam videant: sed tacitè plus admirentur, quàm laudent, vel æmulentur. Nec mirum, cùm hæc ingenita sit virtuti natura, vt etiam ab aduersariis in hoste prædicetur, & semper quidem laudatorem, tametsi non semper æmulatorem, reperiat. Hæc, eò fusius, inclyte Princeps, prosequenda duxi, quia in confesso est, & multis exemplis contestatum, te, tui imperij initia statim ab ipsa ineunte ætate, à laude & virtute esse auspicatum, tantaque animi constantia hunc tenorem retinuisse, vt difficile ęstimatu sit, vtrum plus domi, vel foris, bello, vel pace, laudis atque gloriæ assecutus fueris. Nam vt tuas bellicas virtutes hîc, breuitatis gratia, omnes non repetam, quis est, rogo, qui Principum Germaniæ res gestas literis consecrauerit, tam malè de literis meritus, vel in tanta historiæ ignoratione, vt te non iure optimo inter præstantissimos Imperatores & duces, atque adeò suæ ætatis præcipuos retulerit? Expeditiones domesticas sciēs prudensq; omitto, cùm præsertim earum recordatio plus amarulentiæ, quàm iusti gaudij ac lætitiæ tibi afferat: hanc solùm hîc recensebo, quam silentio præteriisse piaculum fuerit, nempe expeditionis Seghetanę per diuum Maximilianum augustę memoriæ susceptæ enarrationem contra immanissimum Christiani nominis hostem Solymanum Turcarum Imperatorem, in qua certè egregia tua pietas cum indefesso Christiani orbis proferendi studio coniuncta, vsqueadeò illuxit & enituit, vt, nulla habita interni motus quorundam subditorum suorum coitione ac scele-

ſcelerata factione concitati, ſed tandem feliciter oppreſſi, ratione, nulliſque deterrita ſumptibus, alacriter ad Reipub. Chriſtianæ cùm tuendam dignitatem, tum communibus auxiliis defendendam, atque propagandam, ipſi Cæſari tam neceſſario ſuo tempore auxiliares ſuas copias ſubmiſerit, nimirum equitem ex ipſo robore ac totius ſuę nobilitatis flore deſcriptum. Cuius aduerſus hoſtem tanta fuit animi præſentia, & decertandi fortitudo, vt paucos pares, primos ſibi nullos haberet. Ad domeſtica Reipub. tuæ ornamenta ſi diuertere libeat, hæreo animi, à quo potiſſimùm ordiri debeam, cùm omnes tuas actiones perpetua quadam harmonia aſſiduoque quodam ductu ad eundem ſemper ſcopum colliment, nihilque ipſi omninò ſit antiquius, quàm neglecto priuato commodo, in commune proſpicere, potioremque ſemper publici boni rationem ducere, quàm earum rerum, quarum ſolicitudine & cura plærique Principes torquentur. Has ergò artes cùm probè calleas, & iuſtiſſimis mediis exerceas, quis, quæſo, miretur, ſi non modò ſententiæ, ſed etiam opinionis tuæ, tanta non ſolùm apud Saxones tuos, verùm etiam apud finitimos ſit auctoritas, quanta vſquam gentium poteſt eſſe maxima? Tanta vtique vis ad incitanda, vel inhibenda ſtudia, eò vt vergant ſtatim omnia & ferantur, quò ſenſus Celſitudinis tuæ & voluntas propendere noſcuntur, vſqueadeò, vt oculorum tuorum circumactu, ſcæna, vt ita dicam, imperij Saxonici, theatrumque totum communis prudentiæ cum Orcheſtra, cum Ordinibus, deniq; cum omnibus Prouincialibus ac ſubditis verſetur. Cæterùm tuis laudibus forſitan breuiùs quàm par eſt, inhærenti, occurrit naturæ tuæ conſideratio, quæ non tam ſibi ad gratiam, quàm ad veritatem & libertatem omnia dici poſtulat. Proinde cùm neque mea, vel cuiuſquam alterius multò maiori eloquentia præditi laudatione indigeas,

 ſuper-

ſuperſedebo in præſentia in laudum tuarum præconio, modumque mihi ſtatuam non quidem ex arbitrio meo: ſed ex tuæ optimæ naturæ moderatione ac modeſtia petitum, ſenſimque dilabar ad ocij mei domeſtici tibi rationem reddendam. Quod, quale hactenus fuerit, paucis atque breuibus accipe. Non dubito, Illuſtriſſime Princeps Elector, quin, licet Celſitudini tuæ familiariter non ſim notus, attamen in tanta tuorum nobilium & primariorum hominum frequentia, quibuſcum ſeria & priuata negocia conferre ſolet, extiterit aliquis, qui tuæ Celſitudini planum fecerit, quanto animi ardore atq; fidei integritate, inde ſtatim à principio, quò me tua liberalitas atque perſpecta clementia ſui iuris & mancipij fecit, erga ipſius Celſitudinem atq; adeò vniuerſam præclariſſimam, inclytam & honeſtam familiã affectus fuerim, tametſi per meæ fortunæ tenuitatem atq; Reipublicæ confuſionem, illa argumenta ſolidę obſeruantię hactenus non protulerim, neq; re ipſa declarauerim, quæ mira quadam alacritate pręſtare animus cupiebat, ita mediusfidius, vt hoc quaſi obſtaculo & impedimento rebus meis interpoſito, ceſſator ac tergiuerſator tibi iure videri debeam, ſi officiorum meorum exiguitatem ad liberalitatis tuę promptitudinem atque lancem deuocare ſuſtinueris: Verùm hac de cauſa me non mediocriter perturbatum, nonnihil ſolatur, quòd ſatis conſtet, vbi officiorum merita ceſſant, optimi animi voluntatem ſemper procedere, & in tantum omnium doctorum iudicio promereri, vt aliquando facta ipſa vel exæquet, vel etiam ſuperet. Hoc dico, Illuſtriſſime Princeps, quòd videam, mihi contra animum meum, præterque ſpem & expectationem omnem, ſemper iniuria temporum fieri, vt mihi, tui magis demerendi iuſta eripiatur occaſio, niſi tandem perfricta fronte, exutoque pudore, apud me ſtatuiſſem, non amplius relinquendum eſſe

locum

locum dubitationi vllum. Porrò ad remouendam emansoris animi suspitionem, nolui committere, quin decennalis ocij fructum tibi vno eodemque tempore proferrem, & tanquam depositum mihi concreditum, tibi cum tali quali vsura in manus darem. Quare, cùm iam labores nostri in describenda Persica historia essent consumpti, & opus ipsum ad calcem iam esset perductum, multorum more non diu hæsitaui, cuius potissimùm auspiciis in lucem atque vulgus prodiret: Sed tuam Celsitudinem, tanquam vnicum mihi Mæcenatem, optimo iure delegi, cui opellam hanc (si modò opellam, opus tam arduum, & tot tantisque laboribus atque vigiliis elucubratum vocare libeat) consecrarem, in spem certam adductus, vt hac saltem ratione ab ingrati animi crimine, quod Dij hominesque semper oderunt, liber euaderem. Interim cumulatè & probè mecum agi semper reputauero, si gratia tua non excidam: si nulla temporum vel hominum iniquitas me extra gremium beneficentiæ tuæ excusserit; & hæc, quæ tibi maximè probare studia nitor, tibi semper grata atque accepta fore intellexero. Hæc sunt ferè, clementissime atque optime Princeps, quæ ego in hac vltima stadij meta tibi offerre ac præstare ex intimo cordis affectu aueo & maximoperè contendo. Reliqua in posterum erunt eiusmodi, vt mihi semper fidei & diligentiæ summa ratio constet: Rogans diuinam Maiestatem, vt Celsitudinem tuam cum augustissima & serenissima ipsius Coniuge, femina pietate, pudicitia, prudentia, & fœcunditate lectissima & laudatissima, Illustrissimis liberis, atq; adeò vniuersa sua familia & ditionibus tueri ac protegere dignetur cum ea imperij amplificatione & incremento, vt Celsitudinem tuam Respublica Christiana, accisis iam opibus, & quodammodò euersis tam priuatis, quàm publicis fortunis omnibus, te, quasi obicem habeat, quem tantis

iniuriis opponat, & ab interitu non modò vindicet ac retrahat, verùm etiam victricibus armis in libertatem asserat, pacemque iam procul exulantem, ad nominis sui gloriam & bonorum salutem restituat.

Ex vrbe Antuerpia Idibus Februarij, Anno à Virginis partu CIↃ. IↃ. LXXXIII.

Vestræ Illustrißimæ Celsitudinis

Humillimus atque obseruantißimus famulus

Petrus Bizarus.

AVCTOR AD EVNDEM ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM, &c.

QVI tibi Pannonicum bellum, & quæ Mustapha gessit
In Cypro, utq; Pial victus ad Echinadas:
Et complura alia, haud memoratu indigna, sacrauit,
Tanquam animi testes ac monumenta sui:
Inclyta Persarum Regum atque ingentia facta,
Nota per Eoas Occiduasq; plagas;
Quæq; olim fuerint tanti incunabula Regni,
Progressus, mores, iura, fidesq; simul,
Nunc dicat, auspiciisq; tuis euulgat in orbem,
Atque tuam supplex vnius orat opem.
Tu verò interea generose ac maxime Princeps,
Quæ dantur, miti suscipe fronte precor.
Sic tibi perpetuò faueant pia Numina cæli:
Sic placidos tribuant, & sine nube dies.

שיר על ספר הזה ביד ל״א

רְאֵה סִפְרָה מְחֻבָּרָה בְּבִינָה
שְׁבִיזָרוּ לְךָ נוֹתֵן הֲגִינָה
וְכָתַב בָּה בְּגָלוּי כָּל־ דְּבָרִים
אֲשֶׁר בָּאוּ בְּפָרַס עַל סְדָרִים
וְהֵכִין זֹאת לְמַתָּנָה לְשָׂרוֹ
לְאַוגוּסטוֹ גְּדֻלָּתוֹ וְאוֹרוֹ
עֲלֵי אֶרֶץ בְּפִי עָשִׁיר וְרָשִׁים
וְאֵת בֵּיתוֹ מְהֻלָּל אִישׁ וְנָשִׁים

CLARISSIMI VIRI HVGONIS FAVOLII, PHILOSOPHI AC MEDICI, carmen, ad Petrum Bizarum.

QVOD tibi nascenti Pallas, cum Pallade Phœbus
Adfuit, & placido puerum te lumine vidit
Melpomene cantu Dea cognita, docte Bisare,
Ingenij monumenta tui testantur apertè,
Nulla dies unquam venturo quæ auferet æuo.
Scilicet à cunis raptum te ut sedula Diua,
Castalióque rigans tua lactea labra liquore,
Aonas in montes teneris deduxit ab annis:
Cui rerum varios casus Latonia proles,
Fortunæq; vices varias cognoscere, habendam
Hinc citharam, plectrúmque suum concessit & usum.
At tua nunc canis ornet cùm grandior ætas
Tempora, & accessit rerum Prudentia maior,
Ad maiora vocat Musarum maxima Clio,
Virginibus comitata suis, quibus unica cura est,
Gesta laboratis Regum committere chartis,
Egregium memori facinus producere fama,
Et senio asserere facti immortalis honorem:
Ut sua virtuti à fato monumenta supersint,
Quæ valeant seri saltem meminisse nepotes.
Ergo tuo merito circum tua tempora laurus
Ibit, & ingentis Persarum exordia Regni,
Incrementa, Status, Bellorum incendia, Cædes,
(Credo prius nullis unquam narrata Latinis)
Immensum venient per te vulganda per orbem:
Cùm tu bellorum casus miseratus acerbos,
Æqua solo, & miseris iamdudum oppressa ruinis
Oppida, singlatim memorans reuocabis in auras.
Quare te meritò celebris præconia famæ
Æternos victura dies, & præmia laudum
Certa manent, latè celebri cantanda Camœna.

DE

DE HISTORIA PERSICA,
ILLVSTRISS. PRINCIPI AVGVSTO dedicata.

PErsidos *Imperium, formidatamq́; rebelli*
Assyrio gentem, Barbara fama canit.
Hinc sors virtuti, virtus hinc æmula sorti:
Vtraque Pellæum mox subitura Ducem.
Scilicet Arsacidas hæc facta, & fata manebant:
Sed malè fusa prius, nunc bene lecta patent.
Contulit hanc Bizarus opem, summoq́; labore
Contulit: at, quæ sint præmia iusta, petis?
Hunc augusta manus, laus hunc augusta coronat,
AVGVSTO *augustam qui dicat Historiam.*

I. IESSEVS.

IN PERSICAM PETRI BIZARI HISTORIAM N. CLEMENTIS Trelæi Mosellani Epigramma.

QVI *Ligures Ligurumq́; Duces & gesta reduxit*
Italus Italiæ Bizarus amator alumnæ;
Ne Crassi cineres vrna tumulentur inulta,
Persiam in Italiam portat monumenta laborum:
Et Persas Ormuziaca euocat vrbe Penates,
Vt sua Musa Musas Sophiosq́; sopheia monarchas
Augusto Aonios doceat sub Principe mores.
Pergat, eat felix AVGVSTO *carus amato;*
Augusto AVGVSTVS *Princeps augustior ipso,*
Ipsius imperio viuat dignissimus orbis.

AD

AD RERVM PERSICARVM HISTORIAM, CARMEN ET commendatio.

BELLIPOTENS *longa regione hinc Persia distans,*
Nunc in vicino est, si data scripta legas.
Ne freta vasta seces; ne terrarum ardua transi;
Cognita non oculis, terra videnda datur.
Arsacidum hîc præclara licet cognoscere gesta,
Et foris atque domi, tempore quæque suo:
Cernis vt & norint bello glomerare potentem
Ritè manum Persæ; vincere Marte suo:
Martéque Turca cadat; victoria parta refringat
Progressus nimios hostis in Orbe feri.
Arsacidis igitur toto sit in Orbe triumphus,
Totus enim fusis hostibus Orbis ouat.
Prodidit ista palàm Bizarus voce sonora,
Persarum gentis bella decúsque nouans;
Et, quò descriptæ regiones longius absunt,
Vera hòc describens, dignus honore magis.

Matth. Sasbout Iureconſ. Blancbergius.

EIVSDEM AD EANDEM HISTORIAM.

INCVMBENS *velut Eurus est fugaci*
Velo, atque Oceano ratem incitatam
Infert; sic fugat omnibus tremendum
Hostem Persa ferox, suóque prorsus
Hunc molimine fraudat, & retrudit
Ad plenum pelagus periculorum;
Sorte, haud Marte suo ad trophæa parta.
At virtute valens in Orbe Persa
Primas iure tenet, ruítque primum
Regem: sic meritò dicantur ipsa
Persarum acta Duci & supremo
Saxonum, vt valeat parare grates
Primas iste suo ex labore scriptor,
Tanquam est Persa valens honore primo.

PERSICARVM RERVM HISTORIA IN XII. LIBROS DESCRIPTA, TOTIVS GENTIS INITIA, MORES, INSTITVTA, AC RERVM DOMI FOrisque gestarum veram atque dilucidam enarrationem continens.

Auctore Petro Bizaro Sentinate.

LIBER I.

ERSARVM res tam domi quàm foris gestas, imperiique formam, atque adeò fortunæ vicissitudinem, qua passim in imperio administrando vsi sunt, enarraturo, operæ pretium videtur, Platonis mentem atque sententiam, statim ab initio in medium proferre, qua diuinus ille Philosophus dicere solebat, non temerè oriri, neque interire imperia, sed diuino quodam nutu gentes & populos in vnam eandemque legum morumque consensionem confluere; sed interim determinatas & propositas esse ipsis imperiis certas metas, quas ipse periodos vocat, vltra quas rarò, vel nunquam progrederentur. Hoc licet verum sit, & multis etiam diuersorum regnorum exemplis deprehendatur Platonis iudicium esse verissimum; perpaucas propositum ab ipso imperij terminum, nempe quingentorum annorum, prætergressas esse: tamen, si diligenti inquisitione res gestas euoluerimus; in confesso erit, aliquas vltra illam ipsam propositam periodum fuisse prolatas, & imperij dignitatem etiam cum amplitudine ad aliquot annos vltrà retinuisse, vt facilè animaduerti potest, si veteres auctores excutiamus; quorum in primis mihi Berosus Babylonius, & Metasthenes erunt, ac etiam plerique alij, ipsorum fidem atque historiam secuti, qui Assyriorum regnum ad annos M.CCC. siue ad minimum M.CCXXXVIII. constanter perseuerâsse ferunt. *Finis Assyrij regni.* Siquidem Assyriorum imperium, cuius Ninus Iouis Beli filius, siue, vt aliis placet, Nembrodus, eius pater, principium atque originem dedit, ad Sardanapalum vsque, in summa potentia atque gloria floruit, diutiusque omnium iudicio propagari potuisset, nisi regis inertia ac effeminatus animus regni neruum incidisset. De Medis video variare inter se auctores, & diuersitate sententiarum distrahi, cùm multi sint in hac opinione, *Medorum regnum.* ab Arbace primo ipsorum rege, ad Darium vsque, quem plerique Ciaxarem nuncupant, Astyagis nempe octaui Medorum regis filium, Danieli Assuerum vocatum, trecentis tantummodò annis viguisse. Reliqui verò, certis forsitan suis rationibus subnixi, putant Medorum imperium paulò plus, vel minus trecentis annis stetisse. Vtcunque sit, nô ibo inficias, hominû animos, licet eruédæ veritatis studiosos, quàm sæpissimè posse falli, & ab vno errore in alium incidere, nec se prius explicare posse, quàm vnius alicuius præstantissimi iudicium secuti, ab hoc,

tanquam à præstantiori iudice stent & pendeant. Ceterùm non morabor hîc amplius, sed satis mihi fuerit, hoc omnium auctorum traditionibus inuestigasse, Assyriorum ac Medorum potentiam, Persarum fortunæ cessisse, atque paulatim vtriusque regni potentiam, in Persici solij gremium translatam fuisse. Verùm enimuerò cùm nostri potissimum labores rebus Persicis describendis consecrati sint, non ero curiosior in eruendis Assyriorum ac Medorum rebus gestis. Siquid tamen eorum per occasionem sese obtulerit, non committam, quin illa ad pleniorem nostræ historiæ cognitionem complectar. Proinde initio à Cyro Cambysis filio desumpto, dicemus, ipsius potissimum auspiciis Persicum imperium in tantam potentiam atque imperij diuturnitatem coaluisse, nimirum, cùm inclyta ipsius virtus, atque regnandi egregiæ artes vsqueadeò ab ipsa fortuna secundisque successibus adiutę fuerint, vt non mirum sit, gentem regnandi cupiditate suaptè natura incensam, & semper dilatandi proferendique imperij auidam, tot annorum curriculis insignem imperij formam retinuisse cum tanta finitimarum gentium reuerentia & formidine, vt difficile dictu sit, vtrum Persici imperij gloria propter amplitudinem imperij, vel propter res militiæ gestas maior atque illustrior sit. Nec in Cyro desiit hæc inclyta virtus, sed excepta à posteris, tradita continua quodammodo serie per manus, multorum exinde subsecutorum regum vitam & nomen nobilitauit. Quippe ab hoc Cyro vsque ad Darium Arsami filium, quem Alexander Macedo triplici prœlio superauit, res Persicæ perpetuo quodam tenore floruerunt, & longè lateque nomen suum propagarunt. Cęterùm, vt in rebus humanis nihil est firmum vel solidum, quin potius omnia fluxa & euanida, tanquam luxato Persico imperio, cœpit deinceps aliquantulum à pristina sua gloria atque maiestate desciscere, & paulatim nonnihil externis armis debilitari. Quæ omnia, quoniam vno loco dici non possunt, dabo enixè operam, vt singulis per sua iusta tempora distributis, nulla subsequatur historiæ confusio, ne scilicet ex præpostera diligētia lectori tædiũ, ac errorẽ, mihi verò iustæ reprehẽsionis locum relinquã, simulque Deo fauente, eo vsque historiæ nostræ seriem persequar assiduo quodam contextu, vt omnibus constare possit, quibus tandem occasionibus Persæ, iam euerso illorum imperio atque dominatu, & seruitute à Saracenis oppressi, iterum à Gempsa Parthorum duce in nouam spem erecti, amissas imperij sui prouincias vnà cum libertate recuperarint, donec tandem Magnus Vsumcassanes, vnus ex Satrapis Persiæ, atque Armeniæ procurator, Malonchre Partho, vltimo ex Gempsæ prosapia, extincto, Persicum regnum inuaserit: vtque etiam Hismaël cognomento Sophus, deuictis in acie aduersariis, Perside potitus fuerit: quæ bella cum Ottomannicis Imperatoribus gesserit, & quos denique imperij successores post se reliquerit: præterea, quæ oppida & vrbes Persico imperio subiiciantur, & quænam hac nostra tempestate propter populi frequentiam, ędificiorumque pulchritudinem, vel mercium commutandarum commoditatem celebriores sint, obiter commemorabo. Et quò faciliùs lector huius antiquissimæ gentis originem atque potentiam comprehendere possit, pauca de ipsorum moribus, legibus & institutis, necnon quantæ fuerint priscorum regum, vigente Monarchia, opes atque diuitiæ, vt quasi vnico obtutu quamplurima intelli-

gere

gere queat, diligentissimè delibabo. Cæterùm priusquam de Persicis rebus aliquid omninò dicere ac explicare aggrediar, minimè ab instituto alienum fuerit, si breuiter hîc subiecero quæ ex veteribus auctoribus Strabo, ex recentioribus verò, Haithonus Armenus, de huius præstantissimi atque potentissimi regni situ posteris ac memoriæ mandauerunt. Et prior quidem libro XV. Persiam ita describit. Post Carmaniam, inquit, Persia est, multa sanè in ora illius sinus, qui ab ea nomen habet: sed longè maior in mediterranea, præsertim in longitudine quæ ab austro & Carmania in septentrionem & Medicas gentes pertendit. Triplex autem est natura, & aëris temperie. Nam ora maritima æstuosa est, ac ventosa, & fructuum inops, præterquam palmarum. Ea quater mille, & quadringentis stadiis vel CCC. censetur, & in flumen desinit, qui omnium ibi maximus amnium Oroates appellatur. Regio verò vlterior, campestris est, omnium ferax, & optima pecorum nutrix, fluminibus & lacubus plena. Tertia est hyemalis ac montana aquilonem versus, ab extremis eius partibus sunt camelorum pastores. Longitudo est, vt Eratostheni placet, in Septentrionem & Caspias portas ad IIX. stadiorum millia, secundum vertices quosdam procurrentia. Vltima est vsque ad Caspias portas, non vltra duo millia stadiorum. Longitudo verò in mediterranea, à Susis vsque Persępolim, stadiorum quater mille, & CC. hinc vsque ad Carmaniæ fines sunt CIↃIↃC. Gentes regionem hanc incolunt Patischores, & Achæmenidæ, & Magi, quorum hi, honestæ viuendi rationi student. Item Cirtij & Marai, quorum alij prædatores sunt, alij agricolæ. Sed & Susis ferè Persiæ pars est, inter eam & Babylonem posita, & Susa vrbem habet memorabilem. Hactenus, quæ Strabo in descriptione Persiæ enumerat, licet satis videri possent ad Persiæ cognitionem habendam, mihi tamen ad afferendam maiorem rebus Persicis lucem, expedire aliqua ex parte videtur, vt huic Strabonicæ descriptioni, Haithoni Armenij viri clarissimi atque in geographia versatissimi subiungam enarrationem. Sic enim Persiæ descriptionem orditur. Regnum Persarum diuiditur in duas partes, quæ dicuntur solummodò vnum regnum, eò præcipuè, quòd vnus solus dominus illarum terrarum semper obtinuerit principatum. Prima pars Persarum incipit in Oriente, à confinibus regni Turquestan, & portenditur per Occidentem vsque ad magnum flumen Physon, quod est primum inter quatuor flumina, quæ fluunt de paradiso terrestri. Et ex parte Septentrionis extenditur vsque ad mare Caspium; ex parte Meridiei vsque ad desertum Indiæ. Prouincia illa est quodammodò tota plana: in eius medio duæ sunt sitæ magnæ & opulentissimæ ciuitates, quarum altera vocatur Bactara, altera Senorgant. Illarum partium incolæ dicuntur Persę, & habent proprium idioma, viuuntque de mercimoniis, ac soli agricolationi, & plerique etiam bellicis studiis operam impendunt. Antiquitus colebant idola, & ignem, tanquam Deum pręcipuum venerabantur. Postquam verò Mahometi secta, illarum regionum dominium inuasit, effecti sunt omnes Saraceni, eius falsissimis dogmatibus fidem adhibentes. Alia verò pars incipit à Physon, qui & Euphrates, & per Occidentem vsque ad regni Mediæ, & partim maioris Armeniæ fines porrigitur. Cæterùm ex parte Septentrionali, ad mare vsque Caspium extenditur, ex parte autem Meridionali terminat cum quadam prouincia regni Mediæ.

Descriptio regni Persici.

In ea sitæ sunt duæ maximæ atque insignes vrbes, quarum altera Hesabor, & altera Sachen patrio sermone nuncupatur, quę in fidei religione ac viuendi ritu sunt consimiles aliis supradictis, &c. Quanquam autem in re satis manifesta prolixior videri possim, tamen quia ad plenariam rerum cognitionem nihil quidem in hac parte superfluum, meo iudicio, existere potest, ideò his duabus præcedentibus etiam Pomponij Melæ de Sinu Persico breuem delineationem subtexam. Ait enim lib. III. cap. VIII. illum, quà mare accipit, vtrinque rectis lateribus grande ostium quasi ceruice complecti, deinde terris in omnem partem vastè, & æqua portione cedentibus, magno littorum orbe pelagus incingentem, reddere formam capitis humani. Arabicum autem, & os arctius, & latitudinem minorem esse, maiorem aliquantò recessum, & longiora latera. Solin. cap. LVIII. scribit, Rubrum mare in duos sinus scindi: quorum qui ab Oriēte est, Persicum appellari, quandoquidem oram illam habitauêre Persidis populi, vicies & sexagies centena millia passuum circuitu patens: ex aduerso vnde Arabia est, alterum Arabicum vocari. At Plinius lib. VI. cap. XXVI. breuiter inquit: Persæ Rubrū mare semper accoluêre, propter quod is sinus Persicus vocatur. Regio ibi maritima Cyropolis: quà verò ipsa subit ad Medos, Elymais. His itaque hactenus delibatis, reliquum est, vt Persici nominis originem atque nomenclaturam inuestigemus, quibúsve nominibus & vocibus hæc gens olim appellata fuerit, & vnde ipsi Persæ primum ortum duxerint. Quod quamuis traditu propter auctorum diuersitatem valde arduum atque difficile sit, tamen adiectis iis, quæ circa hæc commemorantur, vnicuique suum integrum iudicium permittam, nec me huic vel illi auctori ita astringam, vt in eius verba iurasse videar. Proinde cùm certatim omnes sua probare velint, potiorem sententiam sequutis videtur, quòd Persicum nomen à Perseo, Iouis & Danaës Acrisiæ filio, deriuarit. Hunc enim tradūt post multa prosperè ac feliciter gesta, ipsos Persas in suam potestatem redegisse, ac Persępolim, quondam totius regni Metropolim & regum sedem, ab eodem sic appellatam, idque ante vrbem conditam annis M. CC. LXXV. contigisse creditum est. Non pauci verò in hac opinione sunt ac hęresi, vt Persicum nomen ad Persen ipsius filium ex Andromeda Cephei filia susceptum, & apud Cephorum relictum, referant, atque hinc deinceps continua successione Persarum reges ortos fuisse existimēt: inter quos primarius videtur esse Herodotus, qui cum his auctoribus eandem sentētiam sequutus, etiam asserit, Persas prius dictos à Græcis Cephenes, & ab accolis Artæos. Nec sanè defuerunt, qui huius nominis constitutionem atque originem ad filium Medeæ Persen retulerint, sicuti Stephanus, qui etiam addit, Artæos à Persis eos vocatos, quos Græci priscos, & antiquos Heroas appellarunt, inde compositis nominibus, apud illos Artaxerxes, & Artabatos esse cognominatos, sicut apud Ægyptios Heroës, qui cùm antiquitate, tum rerum gloria, aut aliquo singulari in homines beneficio collato, erant celebres atque insignes, Millamones & Parapollines nuncupabantur. Cæterùm his similibus inualidis rationibus omissis, quæ suis forsitan argumētis, vel potius coloribus defendi queunt, si penitius atque exactius verū ipsum perscrutari velimus, occurret proculdubiò statim validior quædam ratio, quæ nos tanquam prehensa manu in hāc perducet

Sinus Persicus.

Persarum origo, & vnde appellati.

perducet ſententiam, vt certiſſimè exiſtimemus, Perſas, ab Elymo, ſiue Elam fratre Madai, filio Iaphet, à quo etiam Medi hoc nomine appellantur, nũcupatos eſſe, ac eos propterea in ſacris literis dici Elamytas: licet in Actis, vtpotè Græcè ſcriptis, etiam vſitata Græcis, nominis illius enunciatio retineatur. Ex his enim conſtat, filios Noæ fuiſſe Sem, Cham, & Iaphet, qui fuerunt geniti ante diluuium, ex quibus ab illa aquarum inundatione præſeruatis, vnà cum aliis liberis, quos idem Noe cum reliquis prioribus procreauit, omnes gentes, quæ ab eo tempore ad hodiernum vſque diem extant, fuerunt, eruntque in poſterum; ſatæ, genitæ, ac propagatæ ſunt. Centeſimo verò anno à cataclyſmate, his tribus filiis ab eorum parente facta eſt diuiſio Terræ. Sem præfectus eſt Aſiæ, Cham Ægypto, & Africæ Iapetus, vel Iaphet, qui & Atlas Maurus poſtea dictus eſt, eo quòd obierit in Mauritania: Prioris quidem poſteritas, cui fuerunt quinque filij, loca vicina Euphrati Orientem verſus occupauit: Alterius, loca finitima Iordani, & Nilo, progreſſa ad Meridiem: Tertia poſteritas minorem Aſiam verſus Occidentem occupauit, vnde poſteà, vti etiam ſuperioribus prouinciis, multæ gentes in Europa longè lateque propagatæ fuerunt. Ex hoc igitur Elam ſtirps eſt Perſarum, vt auctor eſt Ioſephus lib. 1. cap. VI. & Zonaras lib. 1. itidem teſtatur, à quo etiam Elymi, ſiue Elymæi, aut Elamitæ, gens Perſidis nuncupata: idque à probatis auctoribus diligenter obſeruatum eſt, in quibuſcunque locis nominatur Elam, Perſas omninò intelligi debere. Plinius lib. 6. cap. 28. cùm loquitur de Perſis, inquit: Mare accolunt & Elamitæ. Diuus etiã Hieronymus cap. XIII. Eſaiæ, Didicimus, inquit, à quodam fratre Elamita, qui de illis finibus egrediens, nunc Hieroſolymis vitam exigit Monachorum, venationes regias eſſe in Babylone. Quin etiam & Xenophon meminit Tribus Elamitarum. Plutarchus in vita Pompeij, ibi, inquit, Elymęorum & Medorum regibus, qui legatos ad ipſum mittebãt, amicè reſpondit. Suidas pag. 571. tradit, hos quoque Maguſęos appellatos, & Magog Perſam vocari à ſuis popularibus. Idem pag. 149. ſcribit, Magiam, & Aſtrologiam cœpiſſe initium à Maguſęis. Nam Perſę, inquit, ab incolis Magog, & Maguſęi dicuntur. Sed Ioſephus lib. 1. Ant. cap. VI. per Magoges Scythas intelligit. Quo tempore Sarraceni Perſiam inuaſerunt, dicti ſunt Sarraceni, ſibi à victoribus nomen aſſumentes. Poſtremis verò temporibus dicti ſunt, ac etiamnum dicuntur Sophyani ab Hiſmaele Sophy, magni Vſumcaſſani ex filia nepote, ſicuti ſuo loco explicabitur. Nunc Perſia vulgò Azemia nuncupatur.

Perſæ dicti ſunt Elamitæ.

Perſia quomodo nunc appelletur.

Quatenus autem ad regiam Perſarum familiam & genus attinet, Ioſephus in hac eſt perſuaſione, vt exiſtimet, ipſos reges potiſſimum ex Achęmenidarum ſtirpe oriundos: cui aſtipulãtur Ælianus & Iuſtinus, vnanimi conſenſu affirmantes, eundem Perſicę nobilitatis conditorem eſſe. Hoc vt credam veriſſimum eſſe, facit in primis Platonis auctoritas, omni exceptione maior, qui in ſuo Alcibiade recenſet, Perſarum regum præcipuam ſtirpem ab eodem Achęmene, Lacedemoniorum verò nobilitatem ab Hercule deriuari, & proinde vtriuſq; gentis regum originem, quaſi in duos ſurculos diſtinctam, ab iiſdem auctoribus eſſe repetendam. ſiquidem Achęmenis & Herculis genus, ad Perſeum Iouis filium referri, neminem puto in hiſtoria verſatum, latere poſſe. Herodotus, vt in plęriſque enarrandis & eruendis eſt fuſior, com-

Regia Perſarum familia vnde ortum traxerit.

plura Perſarum genera enumerat, videlicet, Arteates, Perſas, Paſagardas, Meraphios, Maſios, ſed ſubducto calculo, primas partes Paſagardis tribuit, quos, vt præſtantiſſimos, ſic etiam primos Achęmenidarum familiæ, vnde Perſarum reges originem duxiſſe diximus, conditores aſſerit.

Quis nam fuerit ſtatus regni Perſici ante Monarchiam adeptam.

Quantum verò ad regni Perſici ſtatum atq; adminiſtrationem ante Monarchiam attinet, veriſimile omninò videtur, quo tempore Aſſyrij & Medi rerum potiebantur, habuiſſe apud ipſos Perſas ſuos procuratores & adminiſtros; qui ſe ad præſentem rerum ac temporum conditionem attemperare noſſent. Verùm ſucceſſu temporis, elanguente harum duarum potentiſſimarum gentium imperio, opibusque maiori ex parte tam domi, quàm foris vel acciſis, vel euerſis, in Perſarum poteſtatem redacti ſunt, mutuatis tamen plęriſq; rebus ab ipſis victis quæ aliquã fortitudinis vel militaris ſciẽtiæ imaginem prę ſe ferrent, nimirum, cùm minimè omnium turpe ducerent, omne quod honeſtum & virtuti cognatum eſſe videretur, non ſolùm in ipſo hoſte admirari, verumetiam ſedulò imitari. Proinde equitandi, ſagittandique ſtudium, cultum, ornatũ, religioſam à ſubditis, regibus exhiberi ſolitam venerationem, & plęraque id genus alia, à Medis & Aſſyriis in Perſiam vnà cum potentia commigraſſe, Annales referunt. Etſi ergo externis principibus parere cogerétur, eosque pro ſuis dominis agnoſcere, id tamen haudquaquam impediuit, quo minus maxima libertate vſi ſint, & patria iura perpetuò conſeruarint, ac diuerſam cùm à cæteris gentibus, tum etiam ab ipſis Medis formam imperij ac regiminis inter ſe habuerint. Hoc autem, ſi quis verba Xenophontis diligenter obſeruauerit, proculdubiò veriſſimum eſſe fatebitur. Quò autem id rectius intelligatur, paulò altius repetendum cenſui. Cùm enim Aſtyages filiam ſuam Mandanen, Cambyſi, Achęmenis filio, in matrimonium collocatam, vnà cum nepote, qui iam annum duodecimum & amplius attigerat, & cuius, propter incredibilem tàm corporis, quàm animi pręſtantiam & magnitudinem, immenſo videndi deſiderio tenebatur, acerſeret, Mandane, aſſumpto filio, ad eum perrexit. Vbi verò aliquandiu in Media fuiſſent apud Aſtyagem, iamque mater in Perſiam reditura eſſet, filium interrogauit, num vellet manere, an diſcedere. Is autem reſpondit, ſe domi ſuæ videri præſtantiſſimum æqualium, ſagittarum & iaculorum arte: ſed apud Medos æqualibus inferiorem equitandi ſcientia, idque ſibi permoleſtum eſſe, atque idcircò ſe cupere ibi aliquandiu remanere, vt equitationem perdiſceret. Tum matrem dixiſſe: Iuſtitiam verò quî diſces hîc, mi fili, cùm præceptores ſint illic? Cyrum autem dixiſſe, iam illam ſe prorſus tenere, iuraque omnia exquiſitè addidiciſſe. Quòd ſi quid fortè minus calleret, id ſe ab auo cognoſciturum: At illam dixiſſe, nõ eadem iura apud auum, & apud Perſas ſeruari. Hunc enim dominum ſe conſtituiſſe Medorum omnium: apud Perſas autem æqualitatem iuſtam haberi, eiusque patrem primùm ex præſcripto omnia accipere, omniaque metiri non animo ſuo, ſed legibus. Proinde filium admonebat, caueret, ne à ſuo præceptore verberibus afficeretur, ſi domum rediret, edoctus ab eo, quo pacto regia poteſtas in dominationem & tyrannidem mutanda eſſet: in quo hæc perſuaſio ineſſet, pluribus vnum, quàm alios omnes, potiri oportere. Ex hoc Mandanes & eius filij dialogo facilè intelligi poteſt, quis tunc temporis Perſici regni fuerit ſtatus atq; guber-

gubernandi formula, cùm ex contractis duorum regnorum moribus, atque consuetudinibus, illa vel eius peritiam, vel inscitiam arguere conetur, ita profectò, vt ex hac Xenophontis Cyropędia, tanquam in speculo, multa oculis subiiciantur, quæ haud parum ad politiæ Persicæ cognitionem pertineant. Diuinus enim ille vir, cùm Cyrum non tàm ad veritatem historiæ, quàm ad veri Principis effigiem, effingit, nihil ociosum profert in medium, sed pro præsenti temporum rerumque cognitione, grauissimè omnia dissertat, nihilque penitus omittit, quod ad plenam istorum regnorum administrationem facere videatur. Nunc reliquum est, vt obiter explicemus, quibus potissimum de causis, quibusque temporibus, & quo pacto reges olim creari cœperint: quæ quidem traditio vt suaptè materia requirit magnum iudicium, & singularem delectum, tamen Ciceronis auctoritatem in his secutus, ipsius verba asscribere, operæpretium duxi. Inquit enim Cicero libro Officiorum secundo in hunc ferè sensum: Mihi quidem, non apud Medos solùm, vt ait Herodotus, sed etiam apud maiores nostros, seruandæ iustitiæ causa videntur bene morati reges constituti. Nam cùm premeretur inops multitudo ab iis, qui maiores opes habebant, ad vnum aliquē confugiebant virtute præstantem, qui cum prohiberet iniuria tenuiores, æquitate constituenda summos cum infimis pari iure retinebat. Eademque constituendarum legum fuit causa, quæ regum. Ius enim semper est quæsitum æquabile: neque enim aliter esset ius. Id si ab vno bono & iusto viro consequebantur, eo erant contenti: cùm id minus contingeret, leges sunt inuentę, quæ cum omnibus semper vna eademq; voce loquerētur. Hęc Cicero. Nec aberrat ab hac Ciceronis sententia & traditione, veterum Romanorum creandorum regum consuetudo. Quippe cùm clarum sit, vrbem ipsam statim ab initio reges habuisse, quorum primus & conditor fuit Romulus. Multa fuère cùm ab ipso Romulo, tū ab eius successoribus, pręcipuè verò Numa Pompilio, ac reliquis deinceps, excogitata, quæ regni dignitatem cum populi vtilitate conglutinarent. Verùm vbi indulgentia fortunæ atque rerum felici successu Res Romana à paruis initiis ad summum rerum fastigium excreuisset, reges non contenti honoris atque dignitatis prærogatiua, & à recto tramite deflectentes, omnia per fas atque nefas attrectarunt, nullumque suis cupiditatibus modum constituerunt, sed cùm illorum audacia, opibus atque impunitate confirmaretur, eò tandem ventum est, vt in omnium iustum odium inciderent, & quibus olim summam venerationem exhibuissent, dira omnia imprecarentur. Tarquinij enim Superbi ob tyrannidem inaudita crudelitas atque ferocia, rem Romanam susque deque tulit, & regiam administrationem vsqueadeò debilitauit, vt Brutus, reliquique boni ciues, cum summo vitę discrimine superbum regem prorsus de medio tollere iudicarent, quàm in afflicta atque tyrannide oppressa vrbe diutius vitam viuere. Hæc cùm ex multis auctoribus luculenter videri possint, supersedeo fusiùs enarrare: commemorabo tamen Mithridatis hac de causa erga Romanos stomachationem, qui illos, propter exactos reges, omnium quotquot viuāt, regum capitales hostes nominare solebat. Quin etiam non modò tyrannos, ac reges, veluti alienæ libertatis oppressores, vt Arriani verbis vtar, ingenti odio prosequebantur, sed etiam regias familias, cùm omnes, tùm eas maximè

Cur olim creati reges.

Cur leges conditæ, atque inuentæ.

quæ potentes anteà fuissent, quas quidem crescere in prouinciis nolebant, modisque omnibus annitebantur eas extinguere, ne scilicet quis demum superesset, qui generis sublatus fiducia, ipsorum vsurpatam in eos dominationem impediret. Cęterùm Persæ, Medi, atque his finitimæ Nationes, regium nomen summa semper veneratione coluerunt, & Respublicæ his in locis rariores fuerunt: sicuti è contrà, regij nominis auctoritas & maiestas, vbique eximia & in summa obseruatione habita, existimantes, Maiestatem imperij, salutis esse tutelam: quin etiam eo cultu & obseruantia minimè contenti, eos deinde instar Deorum adorare incœperunt. Hinc vates Mantuanus cum 4. Georg. lib. de apibus loqueretur, horum populorum naturam & consuetudinem quàm breuissimè nobis ob oculos posuit, inquiens:

Apud Persas & Medos regium nomen in summa veneratione habitũ.

Prætereà, regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
Obseruant. Regũ autẽ filios contraria planè cõsuetudine à Romanis, magno honore ac obseruãtia prosequebãtur, & post parentũ obitũ, in eorũ locũ substituebant. Id verò neq; semper fuit, neq; apud omnes gentes. Nam Diod. lib. 11. Antiquitus, inquit, nõ ad principantiũ progeniẽ ferebantur regna: sed ad eos qui plurimũ de hominũ vita meriti viderẽtur, siue ob cõmunẽ vtilitatẽ creãte sibi reges populo, siue quòd ita in libris sacris cõtineretur. Ex his ergo apparet, nõ semper apud ipsos eandẽ fuisse creandi regis rationẽ, nec semper filios in parentũ locũ substitutos. Nam persæpe ex sacerdotibus, vel bellicosis viris reges creabantur. Huic enim generis nobilitas & honor ex fortitudine, illi propter sapientiã accedebat. Qui verò ex bellicosis eligebatur, statim sacerdos fiebat, & particeps philosophiæ, quæ magna ex parte fabulis & rationibus obscura veritatis vestigia præse ferentibus inuoluebatur. Quod etiã ipsi significabant Sphinges ante tẽpla constituti, vtpotè ænigmaticam sapientiam theologia ipsorum continente. Quin & Mineruę, quam Isidem cognominabant, quod in Sai erat, simulachrum, huiuscemodi inscriptionem habebat: Ego sum omne quod fuit, quod est, quodque erit, & peplum meum nemo mortalium reuelauit. De Medis quidem montanis Strabo asserit, eos in regem eligere solitos, qui corporis robore ac fortitudine cæteris anteibant. Æthiopes, illum sibi regem pręficiebant, qui esset omnium pulcherrimus. Apud aliquas gentes illi vtiq; principatus dabatur, qui corporis magnitudine ac proceritate reliquis præstabat. Nonnulli verò, nihil horum admirati, in eos regiam dignitatem conferebant, quos virtus, rerumque peritia præ cæteris commendabat. Hinc Ægyptij, Amasim, virum bellica disciplina & ingenio præstãtem, licet ex humili familia, regali sceptro decorarunt. De Germanis autem Cornelius Tacitus in eo libro, vbi agit de ipsorum moribus, tradit, apud eos scutum reliquisse, præcipuum fuisse flagitium, nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas, multosq; superstites bellorum infamiam laqueo finiuisse: Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumptos. Nec regibus infinitam ac liberam potestatem fuisse, ducesque exemplo potius quàm imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agebant, cum admiratione præfuisse. Idem paulò post: Cùm ventum in aciem, inquit, turpe Principi virtute vinci, turpe comitatui virtutem Principis non æquare. Iam verò infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem

Diuersa ratio apud complures Nationes creandi reges.

tem

tem principi suo ex acie recessisse: illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ eius assignare, Principi sacramentum est. Principes pro victoria pugnant, comites pro principe. Hæc postrema libēter addidi in decus, dignitatem & gloriam inclytæ ac nobilissimæ Nationis Germanicæ, in qua semper vitæ integritas & vera militia resplenduit. His verò temporibus, non modò his virtutibus, quas olim à suis maioribus tanquam per manus accepit, conspicua, & vndiquaque illustris emicat: verùm etiam optimarum artium studiis, multiplici doctrina, eloquentia, pietate, ac variarũ linguarum cognitione ita floret, vt quęuis alia vel præcipui nominis. Adde morum simplicitatem, beneficentiam, candorem, fidem, honestatem. Quid iam dicam de opibus & potentia? quid de Principum virorum vetustissimo stemmate? quid munitissima & celeberrima oppida vrbesque commemorem? quid sanctissimas leges, ritus, & instituta recenseam? quid denique soli fertilitatem, hominumque industriam in partim excolendis agris, partim etiam in rebus præclaris inueniendis excogitandisque aut prædicem, aut enarrem? Hæc sanè sic orbi iam innotuêre, vt mea commendatione minimè opus habeant, nec si maximè velim, suscepti argumenti series patitur. Cęterùm instar longissimę orationis erit elogium quod extat apud eundem Tacitum Annalium lib. XIIII. NVLLOS MORTALES ARMIS, AVT FIDE, ANTE GERMANOS ESSE. Id verò neutiquam silentio prætereũdum videtur, nempe fuisse quàmplurimos, qui hoc iudicium creandi regis, aut Deorum oraculis, aut fortunę, vel auspiciis committerent. Nec sanè obscurum est, quomodo septem illi Persarum Principes, Dariũ Hystaspis filium, sicuti suo loco enarrabitur, ad hoc supremum fastigium prouexerint. Omitto nunc loqui de tyrannis, qui publica libertate oppressa, imperium sibi, omni qua potuerunt ratione vsurparunt: aut de his, qui iure belli aliena regna sibi vendicarunt. Hi enim proprio Marte suisque viribus, quod alioqui publico ciuium suffragio eis denegatum esset, occuparunt, & quod semel adepti fuerant, Virtute duce, comite Fortuna, latius propagantes, effecêre, vt qui ex se progeniti erant, nepotes, vel qui arctiori necessitudine iungebãtur, sibi post obitum in imperio succederent. Et de his quidem hactenus dictum sit. Nunc ad ipsam Persarum Monarchiam propius accedamus. & primò quidem Cyrus nobis sese offert, tantæ Monarchiæ auctor præcipuus, qui Assyriorum ac Medorum imperium ad suos transferens, Persis initium regnandi fuit. Proinde ab hoc laudatissimo ac præstantissimo rege exorsus, vsque ad vltimum Darium deuictum ab Alexandro Macedone, deueniam, simulque, vt anteà me facturum recepi, quisnam fuerit huius potentissimi regni status atque conditio post amissam Monarchiam vsque ad nostram hanc tempestatem, aperiam, & quàm plenissimè demonstrabo. Hîc autem, priusquam vlterius progrediar, somnium Nabuchodonosor, cuius mẽtio fit apud Danielem cap. II. cùm ipsius interpretatione subiiciam. Hinc enim liquidò patebit quatuor amplissimorum imperiorum status, & quomodo tandem corruerit. Hoc autem fuit huiusmodi. Videbatur sibi videre statuam grandem stantem, cuius caput erat aureum, humeri ac brachia argentea, venter & fæmora ærea, crura ac pedes ferrei: deinde vidit saxũ abruptum à monte in statuam illam incidere, & hanc deiectam conterere, vt nulla eius

Laus Germanorum.

Cyrus Persicæ Monarchiæ auctor.

Somnium Nabuchodonosor, ac eius interpretatio ex Daniele.

eius pars maneret integra, sed aurum, argentum, æs & ferrum abiret in minutiorem farina puluerem, eumque ingruēte venti vi, difflatum in terras diuersissimas. Saxum verò illud, tam magnum accepisse incremētum, vt quantum est terrarum sua mole opprimeret. Et hoc quidem est quod viderat somnium, quod in hunc modum Daniel interpretatus est. Aureum illud caput, inquit, te significat, & alios reges ante te Babylonios: duæ verò manus & humeri duo portendunt, quòd à duobus regibus vestrum imperium delebitur, illorum quoque imperium alius ab Occidente veniens, tollet è medio, amictus armis ęreis. Huius quoque vires debellabuntur ab alio ferro simili, cui propter naturam ferri nihil poterit resistere, quòd ea sit auro, argento, ac ære validior. Hæc Daniel, qui etiam de lapide significationem adiecit, quod simul patet ex Iosepho Antiq. lib. x. cap. xi. De ipso autē Nabuchodonosor, idē sanè dici potest, quod de Aiace Telamonio. Vt enim hic punitus est furore, quia patri benemonenti arrogantissimè respondit, Maior sum, quàm cui possit fortuna nocere, timidis & ignauis opus est auxilio Dei; ego verò vel sine Deo adiutore hostes vincere possum: ita ipse propter similem arrogantiam mente captus, inter bestias discurrit. Huius furoris mentionem facit Alphæus, de rebus Assyriorum scribens: Megasthenes, inquit, vir priscus, Nabuchodonosorē Hercule robustiorem fuisse dicit, vniuersamq; Libyam atq; Asiam vsque ad Armenios subegisse, quem Chaldæi dicunt, cùm in regnum rediisset, furore diuinitus captum, magna voce exclamasse: O Babylonij, futuram vobis calamitatem prænuncio, quam neque Belus, nec vlla vis Deorum auertet, veniet Persa mulus, qui vobis afferet seruitutem. Hæc Alphæus. At meminerimus interim, vtriusq; exitum fuisse longè diuersum. Hic enim duriter castigatus, ad Deum conuertitur, & mirando modo restitutus in regnum, agnoscit se prius tutum fuisse, nec sua virtute, nec amicorum fide, nec etiam regū ac nationū clientelis quas ostentare crebrò solebat, sed Deo seruante, protegente, & gubernante. Hic igitur, & filius eius Euilmerodach, fiunt vasa misericordiæ: at nihil huiusmodi legitur de Aiace, cuius exitum longè miserrimum extitisse, historici prodiderunt. Nunc ad id, quod potissimum nobis præ manibus est, oratio dirigenda: & primò, vnde Cyrus hoc nomen sumserit, breuiter explicandum. Strabo asserit lib. xv. hunc prius appellatum fuisse Agradatum, & postea Cyrum ab eiusdem nominis fluuio, qui circa Pasagardas per cauam Persiam fluit, nuncupatum. Plutarchus in vita Artaxerxis sub initium, à Sole, quem Persarum lingua Cyrum appellari dicunt, hoc nomen habuisse testatur. Suidas verò pag. 535. sic de ipso, ac eius nomine scriptum reliquit: Cyrus, inquit, rex, patre natus fertur Cambyse, Persarum rege, ex genere Persidarum, qui à Perseo sunt oriundi, & Mandane, Astyagis Medorum regis filia. Hunc Barbari adhuc celebrant, vt & corpore pulcherrimo, & animo humanissimo, discendique cupidissimo præditum: vt & quosuis labores subiret, & nulla pericula recusaret, ob gloriæ cupiditatem. Cyrus autem dictus est, quòd per lusum inter adolescentes regni auctoritatem (quod Græcis Κῦρος est) adeptus esset. Fuit philosophiæ, vt si quis alius, peritus: à Magis eruditus, & iustitiam, & veritatem didicit, patriis quibusdam legibus, quæ optimatibus latæ sunt. Darium Persæ vocarunt cauponem, ob tributa imposita: Cambysem, dominum: Cyrum, patrem.

Vnde Cyrus hoc nomen sumserit.

Nam ille quidem vendebat omnia: Cambyses sæuus erat,&temerarius:Cyrus clemens,& populi commodorum studiosus. Hæc Suidas. Quod autem hîc postremò addit,Cyrum vocatum esse patrem,id etiam confirmat Pausanias in Arcadicis pag. 336. Cùm enim fortè in Antonini Augusti, prioris huius nominis,mentionem incidisset, hunc ait, quòd singulari studio visus esset Deos immortales colere,Pium à Romanis vocatum.& mox subiungit: Mea autem opinione & nomen Cyri maioris dignum est quod laude vellatur,vt qui pater mortalium sit appellatus. Illud etiam hîc obiter adiiciẽdum putaui,nimirum ab oraculo Mulum fuisse vocatum,eo quòd,iuxta Herodotum,duabus ex gentibus ortus esset, videlicet patre Persa, & quidem Medis subiecto,& matre Meda,Astyagis regis Medorum filia. Oraculum verò fuit huiusmodi:

Ast vbi Medorum ius regni Mulus habebit,
Lyde tenelle pedes, illuc quà calculus Hermi
Creber inundat aquis, tunc aufuge,nec properanti
Vlla moram obiiciat res,nec nihili esse recusa.

Porrò illud minimè silentio prætereundum videtur, nempe Astyagi Medorum Assyriorumque regi,in somnis oblatam speciem tulisse,qui ex naturalibus filiæ vitem enatam, cuius palmite omnis Asia obumbraretur, vidisse visus erat.Quare consulti arioli,nepotem futurum, qui toti Asiæ imperitaret,& regni sibi responderunt portendi euersionem. Quænam verò fuerit Cyri coniunx,à Poliæno,& Suida variè traditur. Prior quidem lib. VIII. nominat quandam Niteten sibi missam ab Amasi rege Ægyptiorum, cuius affinitatem expetiuerat,& quam ipsius filiam existimarat, cùm tamen esset filia Apriæ regis,quo deuicto,is regnum capesserat. Cyrum tamen progressu temporis re cognita,huiusmodi iniuriam vltum esse in eius filio Psammeticho, cùm Amasis eius pater suum diem obiisset. Alter verò,cuius sententia ad veritatem propius accedit, pag. 527. scribit, fuisse Bardanem, filiam Ciaxaris Medi,qui & alio nomine Darius dictus est, cuius cõsilio Danielem vatem accersiri iusserit,vt ex eo de successu belli,quod inter ipsum, & Crœsum intercesserat, quodque ipsius animum valde anxium & solicitum reddebat,intelligeret.Eius autem verba, propter multiplicem ac plenam huius historiæ cognitionem,hîc subiiciam.Crœsus,inquit,rex Lydorum, Asia immensis opibus subacta,superbè cum omnibus Assyriorum regibus agebat. Cyro itaque Assyriorum regi scribit sic: Permittimus tibi excedere regno,vt quod & initio nostrum fuerit,& ad nostros fines pertineat. Neq; enim subsistes,nobis contra te insurgentibus: neque tantam nostram felicitatem sustinebis. Cui Cyrus ita rescripsit: Siquidem totus mundus tibi non satis est in tanto splendore: rectè nobis ista dicis. Si verò tot regionibus dominans, nostram etiam adamas:non apud te fortunæ fauor in certamine contra nos permanebit.His scriptis, Cyrus in Indiam migraturus erat, vt crudelitatem Crœsi effugeret: At vxor eius Bardane,eo consilio animaduerso, monuit, vt Danielem quæreret,qui sibi,& Dario multa prædixisset: ex eoque, de Crœsi bello quid statuendum esset,cognosceret. Quo Cyrus audito, virum accersit:è quo cùm victorem se fore Crœsi didicisset,bellum apparat.Similiter & Crœsus ad oraculum misit,& hoc responsum accepit:

Astyagis somnium.

Cyri coniunx.

De bello inter Cyrum & Crœsum.

Noui

Noui ego & arenæ numerum, & mensuras maris:
Et mutum intelligo, & non loquentem audio.
Nidor autem in mentem meam venit robustæ testudinis,
Elixæ in aheno vnà cum agninis carnibus,
Cui æs, & imminet, & æs in ea erit.

Cùm verò se delusum intelligeret, denuò mittit legatos, quibus Pythia respondit, κροῖσος ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει,

Crœsus Halim superans, magnam peruertet opum vim.

Peruertit autem suas opes. Cyrus verò captiuis Iudæorum dimissis, instaurat Hierosolyma. Hæc Suidas, qui plæraq; alia de illo recẽset, aitque inter cętera, cùm se ditissimum & beatissimum esse existimaret, Solonem Atheniensem, virum sapientem accersiuisse: & thesauris cęterisque opibus ostentatis, num quem se beatiorem vidisset, interrogasse. Tum illum: Tellum dixisse, Atheniensem, qui feliciter vixit, & pugnans pro patria occubuit. Rege sciscitante, Quem post illum? Cleobin, inquit, & Bitonem Argiuos: qui cùm mater ipsorum Theano seu Cydippe sacerdos esset, solenni pompa ritu patrio ad fanum Iunonis itura curru, cùm tardè iumenta adducerentur, ceruicibus suppositis currum traxerunt, & matrem in fanum perduxerunt. Quæ cùm Iunonem orasset, vt optimum rerum humanarum suis filiis largiretur; secuta nocte ambo mortui sunt inuenti. Hæc sanè omnia Herodotus ac Xenophon longa & diserta oratione prosequuntur, & quo modo tandem moto aduersus Cyrum bello, victus sit in Cappadocia, & statim postea Sardibus obsessis, à Cyro captus 14. die ab vrbis oppugnatione, quod quidem incidit in annum ab orbe creato 3423. Olympiade 59. anno ab vrb. cond. 209. Seruio Tullio Romanis imperante. Quo tempore cœptæ sunt obsideri Sardes & Crœsus, facta est memorabilis pugna propter contẽtionem de agro Thyrea, in qua 300. Lacedęmonij cum 300. Argiuis conflixerũt, in quibus duo Argiui, & vnus tantùm Spartiata superfuere. Huius quidem congressus & colloquij Solonis cum Crœso super hominis felicitate ac beata vita, pręter hos auctores, plurimi alij meminerunt, præcipuè Stagirita, cùm lib. 1. moralis philosophiæ ad Nimochum filium, & cap. x. ac eiusdem operis lib. x. & cap. VIII. tum etiam lib. II. Ethic. ad Eudemum, vbi etiam refellere videtur Solonis sententiam, qui dicebat, neminem dici posse felicem, antequam suprema dies aduenisset. In hac sanè historia multæ sententiæ memorabiles in Herod. leguntur. vt verò alias omittam, ea est vtique insignis, cùm Solon apud Herod. inquit, πᾶν ἐστὶ ἄνθρωπος συμφορή. id est, Homo hoc totum quod est, est obnoxium multis calamitatibus & aduersis casibus. Apud Xenoph. Oraculum recitatur:

σαυτὸν γινώσκων εὐδαίμων κροῖσε περάσεις.

Semper eris, si tu noscas te, Crœse beatus.

Sed quoniam hac suiipsius cognitione caruit, seque propter maximas opes ac potentiam inter mortales felicissimum existimabat; ex fastigio tandem supremæ dignitatis, post decimum quartum annum, ex quo regnauit, in extremas calamitates decidit, vt Sennacherib, Nabuchodonosor, Dionysius, Tarquinius Superbus, atque alij innumeri, & fit exemplum inconstantiæ ac fragilitatis humanarum rerum. In hoc tamen fortuna mitius cum illo egisse vide-

videtur, quòd victorem tam generosum & clementem inuenerit, à quo non modò in vita seruatus est, sed etiam in summo honore habitus, & inter præcipuos amicos. Ex duobus liberis, quos eum habuisse, historici testantur, vnus virtute præstantissimus, Atys nomine, in flore ætatis periit: alter mutus fuisse narratur, de quo sanè sic Aulus Gellius ex Herodoti sententia memoriæ prodidit lib. v. cap. IX. Filius Crœsi regis, cùm iam per ætatem fari posset, *Filius Crœsi.* infans erat: & cùm iam multum adoleuisset, item nihil fari quibat. Mutus autem & elinguis diu habitus est. Cùm verò in patrem eius bello magno victum, & vrbe, in qua erat, capta, hostis gladio deducto, regem esse ignorans, inuaderet, diduxit adolescens os, clamare nitens, eoque nixu atque impetu spiritus vitium, nodumque linguæ rupit, planeque & articulatè elocutus est, clamans in hostem, ne rex Crœsus occideretur. Tum & hostis gladium reduxit, & rex vita donatus est, & adolescens loqui prorsus deinceps incepit. Herodotus in historiis huius memoriæ scriptor est: eiusque verba sunt, quæ prima dixisse filium Crœsi refert, ὤνθρωπε, μὴ κτεῖνε Κροῖσον. Huius rei meminit etiam Val. lib. v. cap. IIII. vbi agit de pietate in parentes. Idem etiam lib. I. cap. 7. meminit alterius qui in venatione apri casu interfectus est, cuius quidem rei Herod. longam & disertam narrationem contexuit. Gellius ibidem recenset etiam de quodam Samio athleta, cui nomen fuerit Angles, quem scribit, cùm antea non loquens fuisset, ob similem causam loqui cœpisse perhibitũ. Huius autẽ rei causam Solinus cap. VII. timorẽ censet, aitque, metum perimere memoriam, & timorem vocis esse incitamentum, quam non solùm acuat, sed etiam, si nunquam fuerit, extorqueat. Denique, inquit, cùm Olymp. octaua & quinquagesima victor Cyrus intrasset Asiæ oppidum Sardas, vbi tunc Crœsus latebat, Athis F. regis mutus ad id vsque temporis, in vocem erupit, vi timoris. Exclamasse enim dicitur, Parce patri meo Cyre, & te hominem esse vel casibus disce nostris. De ipso autem Crœso à veteribus inter cætera proditum est, hunc dicasse Apollini lateres aureos centum viginti, quibus pondus erat talenta bina, & aureas trecentas sexaginta phialas binis minis expensas, leonísque & feminæ signa aurea ex auro excocto; quæ quidem omnia auri talenta trecentis & triginta æstimata fuerint: redactisq; omnibus quæ ex auro sunt conflata, ad argenti rationem talenti quatuor millia perficerentur. Polyænus lib. III. hæc duo stratagemata de Crœso re- *Crœsi stratagemata.* censuit, illum videlicet, Græcis auxiliis cunctantibus, robustissimos ac maximos Lydorum Græcanicis armis subornasse: Cyri milites inusitatam armaturæ Græcanicæ speciem extimuisse, ac etiam hastarum cum scutis collisarum fremitum terrorem Persis iniecisse, & æneorum scutorum splendorẽ, Persicorum equorum aciem perstrinxisse atque auertisse. Itáque Cyrum eo tempore superatum, trium dierum inducias cum Crœso fecisse. Alterum verò huiusmodi fuisse retulit, Crœsum scilicet, in Cappadocia victum à Cyro, vt commodè fugam facere posset; militibus imperasse, vt magnam lignorum multitudinem comportarent: his, viam angustam & arctam strauisse: cumque nox ingrueret, per ea copias abduxisse magna celeritate: equites verò leuissimos & celerrimos reliquisse: qui cùm primum illuxisset, syluam incenderent: hoc pacto Crœsum per fugam euasisse. Cyrum autem à persequendo flamma prohibitum. Hæc autem lubens interdum recenseo, vt constet,

hoc genus pugnandi veteribus non fuisse incognitum, sæpéque illis & decus & maximas vtilitates peperisse. Nec enim aliud stratagema est, quàm ingeniosum in bello inuentum, quod ad eius qui excogitat vtilitatem, & ad hostiũ perniciem haud mediocre momentum habet. Fieri autem nõ potest, vt hoc tam gloriosum & præstabile nomen iure cadat in perfidiam ac periurium, quibus plærosque homines ad malitiam natos pugnare videmus; quos tantum abesse à bellicis virtutibus putandum est, quantum absunt à fide. Nam ea prima laus est militis, fidem etiam hosti, vel capitis sui periculo seruare. Itaque fertur Agesilaus maximis semper votis optasse, vt hostes Deorum numen aliquo peccato læderent: hinc enim facilem victoriam sperabat. Nec sanè quicquam tetrius, hominisque natura indignius, quàm violare iusiurandum, fidem datam fallere, numen contemnere. At hostem fallere, doloque vti absque perfidia, & iuxta vulgare prouerbium, vbi leonis pelle nihil proficitur, vulpinam pellem induere, id sanè, vt conducibile ac proficuum est, ita quoque honorificum censeri debet: Hæc militaria stratagemata non esse improbanda, neque à Deo prohibita, vel Abrahami exemplo abundè doceri potest. Hic enim, ceu sacræ literæ testantur Genesis cap. XIIII. vt captum audiuit Lot fratrem suum, eiusq; familiam abreptam, cum trecentis decem & octo, quinque reges noctu securos & stertentes inuasit. Hi verò excitati periculo, fugam arripuerunt, ignari tam paucos esse. Non etiam in vno, sed in pluribus locis, diuiso exercitu eos adortus est, & suos liberauit. Rectè itaq; Plutarchus inquit. Fœdera iniustè frangere impium est: sed hostem fallere, non modò iustum & honestum est, verùm iucundum quoque & lucrosum. Nos autem interim reliqua de Cyro prosequamur. Cicero lib. I. De diuinatione testatur, in Dionysij Persicis libris extare, Cyro dormiẽti Solem ad pedes visum esse, ac eum ter frustra appetiuisse manibus, cùm se conuoluẽs Sol elaberetur, & abiret. Ex hac triplici appetitione Solis, ei Magos, (quod genus, inquit, sapientum, & doctorum hominum habebatur in Persis, & alibi eis tribuit augurandi & diuinandi scientiam) prædixisse, illum XXX. annos regnaturum esse. Quod ita contigisse ait, eumq; ad LXX. annos peruenisse, cùm LX. natus annos regnare cœpisset. At multò clarius vaticinium de illo extat in sacris literis, in quibus nominatim exprimitur, & præsertim in Esaia propheta prædicente, hunc regem liberaturum Israëlitas, & instauraturum templum ac cultum diuinum Hierosolymis. Constat autem ex Iosepho Ant lib. XI. cap. I. hunc Prophetam ducentis & decem annis ante ipsius ætatem ea conscripsisse, & centum quadraginta annis antequam templum deuastaretur. Hæc vaticinia cùm Cyrus legisset, admiratus vatis diuinitatem, gentem Iudaicam summo amore amplexus est, & maxima cupidine correptus exequendi quæ scripta legerat. Dimisit autem Iudæos liberos deductos Babylona ab Assyriis, cùm Nabuchodonosor vrbem cepisset, & illam vnà cum templo diruisset ac inflammasset. Ab huius autem excidio vsque ad instaurationem intercesserunt anni septuaginta, vt clarè habetur apud Ierem. cap. XXV. In ea verò expeditione Cyrus belli socium habuit Cyaxarem suum consobrinum, qui à Daniele nominatur Darius Medus, filium Astyagis, quem sacræ literæ Assuerum vocant, cum eo varia & magna bella gessit annos amplius viginti, antequam cepit Babylonem. Nam rex Assyrius

Stratagema quid sit.

Agesilai votum.

Stratagemata non esse improbanda.

Abrahamus Patriarcha vtitur stratagemate.

Esaiæ vaticinium de Cyro.

Cyrus fauet populo Israëlico.

rius Medis bellum intulerat,& hic socium habuit Crœsum. Nominat autem regem Assyrium Herodotus Labynitum,qui existimatur esse Baldassar apud Dan.At Berosus,auctore Iosepho, Nabonidũ vocat, Laborosardochi successorem.Idem auctor asserit, Cyrum transmisisse etiam vasa Dei, quæ auferens à templo rex Nabuchodonosor,ad Babyloniam vsque portauerat, eaque reuehenda tradidisse Mithridati suorum thesaurorum custodi,ac prçcepisse,vt ea daret seruanda Abassaro,donec templum instauraretur. Quo tandem absoluto, is traderet sacerdotibus & principibus populi Israëlitici reponenda in tęmplo.Præterea Cyrum direxisse epistolam ad Syrię satrapas hæc continentẽ. REX Cyrus,inquit,Sisinnio & Sarabasnæ salutẽ.Iudæos, terram meam inhabitantes,qui voluerunt, in suam patriam remigrare permisi,& ciuitatem renouare,& templum Dei in Hierosolyma rursus ædificare in eodem loco,vbi prius fuerat constitutum.Misi autem & Mithridatem meum quæstorem,& Zorobabelum principem Iudæorum,vt fundamenta restituant,& templum instaurent: cuius altitudo sit sexaginta cubitorum, eorundem & latitudo,& faciant tres parietes lapideos ex lapide polito, & vnum parietem ligneum ex materiis ipsius prouinciæ: Similiter & altare, super quod immolent Deo.Sumptus verò de meo in his omnibus volo fieri. Transmisi etiam vasa,quæ de templo rex Nabuchodonosor abstulerat, tradens ea Mithridati pecuniarum mearum custodi,& Zorobabel principi Iudæorum,quatenus ea ad Hierosolymam reportẽt,& templo Dei restituant. Quorum numerus est tantus.Refrigeratoria aurea quinquaginta; argentea quingenta; situlæ aureæ, quinquaginta: argenteæ quingentæ: libatoria aurea triginta: pateræ aureæ triginta: argenteæ duo millia quadringentæ: & vasa alia maxima mille.Concedo etiam eis honorem, quo potiebantur parentes eorum. Præterea pro iumentis, & oleo, & vino, dragmas ducenta quinque milia quingentas: & ad similam tritici,viginti quinque millia,quadringentas artabas,quæ iubeo præberi de tributis Samariæ, faciantque immolationes in Hierosolymis sacerdotes secundum leges Mosaicas, & offerentes supplicent Deo pro salute regis & generis eius, vt regnum Persarum permaneat.Eos verò qui hæc contempserint,vel infirmauerint,iubeo crucifigi,ac eorum bona & fortunas regio fisco adiudicari. Et epistola quidem in hanc sententiam conscripta fuit.Hi autem qui ex captiuitate ad Hierosolymas rediere,fuerunt milia sexcenta duo,& quadringenti sexaginta duo, vt idem auctor testatur. Et quoniam rex Lydorum & Ioniæ Græcis notiores fuerunt, propterea bellum Ionicum copiosius, quàm hæc Cyri Babylonica expeditio,descriptum est. Fuit autem eo tempore florentissima Ionia, & vrbibus,ingeniis,atque artibus ornatissima:sed à Cyro & Harpago multę magnæ vrbes deletæ sunt,fueruntque tantæ calamitates, vt multitudo nauigiis ex vrbibus fugiens, vltrò se in mare demerserit. Apparet autem libidinum confusionem causam fuisse tantarum pœnarum. Eo tempore Phocea Ionica vrbe circumsessa ab Harpago,ciues,deserta patria,cum coniugibus & liberis nauigarunt in Corsicam, indeque Rhegium, & Veliam, postremò vlterius profecti,Marsiliam in littore Gallico condiderunt, vbi longo tempore Ionicam linguam & doctrinas retinuerunt, & iustitiæ ac disciplinæ laude excelluerunt. Hos autem ferunt relicta vrbe,cùm ab Harpago obsiderentur, pro-

Cyri epistola missa ad Syriæ satrapas.

Ionia.

Marsilia quo tempore condita.

fectos esse Occidentem versus, ferreis massis in mare coniectis: addita execratione, se non prius in patriam reuersuros, quàm illi emersissent. Cyrus interea, licet ante Babylonem expugnatam, quod quidem incidit in annum orbis creati 3424. plurima strenuè ac feliciter gessisset, Persicę tamen Monarchiæ initium hac insigni victoria constituit, cùm hæc ciuitas eo tempore summã arcẽ imperij obtineret, eoque magis, quòd non multò pòst, mortuo Cyaxare absq; virili prole, regnũ Medorũ ad eũ ex legitima successione peruenit: etsi plurimi lõgè aliter censuerint, qui planè perhibuerũt, Medis fuisse ereptũ imperiũ, & regnũ illud occupatum à Persis vi bellica, & armis hostilibus: quod tamẽ existimo perinde esse, ac Cyrum à cane nutritum esse, alios à cerua, quosdã ab equa, nõnullos à vulpe, aut capra, ipsos deniq; imperij Romani conditores Romulũ & Remũ, à lupa. Illud etiã omnino à veritate alienum existimauerim, inter Cyrum & Astyagen fuisse vnquam ea bella, quorum tam crebra fit mentio apud Herod. Strab. Iustinum, Polienum, & plærosque alios: cùm constet ex Xenophonte in libris de Cyri disciplina, illos inter se amanter vixisse, cumque (quod multò maioris ponderis esse debet) sacræ literæ Cyrum Cyaxari Astyagis filio in militia socium adiungant. Vt verò, quo tandem exitu hic optimus & præstantissimus princeps vitam terminarit, quàm breuissimè dicatur, postquam is iam sibi Asiam ferè vniuersam, necnon magnam Orientis partem suo imperio adiecisset, Massagetis bellum intulit. Plinius lib. VI. cap. XVI. ponit Sogdianos vltra Bactrianos, deinde Scythas, quorum celebriores dicit esse Sacas, & Massagetas, quos ait esse populos Scythię in Asia, vicinos Caspio mari, vestitu, & victu Scythis perquàm similes, quo fieri, vt Scythę à plærisq, credãtur. Herodotus lib. I. tradit, hanc gentẽ & magnã, & robustã perhiberi, ad aurorã Solisq; ortũ sitã, trans Araxẽ fluuiũ, è regione Issedonorũ, ac multos credere, illã esse Scythicę nationis. De Scythis autẽ in vniuersum, plura videre est apud Herod. lib. I. & IIII. apud Ptol. & Strab. variis in locis, & Curtiũ lib. VI. & VII. Iust. lib. II. Ex recẽtioribus autẽ, vide I. lib. Matthiæ à Michou, vbi agit de Sarmatia Asiana, qui inseritur in opere, cui titulus est Nouus orbis. Ex his verò Massagetis, Gothos genus atq; originẽ duxisse, nomẽ indicat, quod quidẽ à Gethis compositũ est, & Mes. Fuerũt autẽ Mes & Gether posteri Sẽ, vt Genesis testatur. Ab illis Getas esse consentaneum est, & vicini in ea regione fuerunt Massagetæ, Sueui, & Alani. Cùm itaq; Cyrus has gentes populabundas per Asiam excursiones facere, multaq; damnna inferre animaduerteret, vt eam ab horum prædationibus & iniuriis tutam redderet, iuxtaque suum imperium ampliaret, arma in illos vertit. Herodotus huius belli duas causas recenset, primam quidem fuisse ipsius geniturам, eò quòd sibi videretur maius quiddam homine esse: alteram felicitatem, qua fuerat vsus aduersus hostes. Cæterùm communis fama obtinuit, Cyrum, Scytharum reginam, Thamyrim nomine per suos legatos in matrimonium postulasse, vt ea simul cum regno potiretur. Ipsam verò sagaci suorum sapientum consilio, & qua pollebat prudentia, considerasse, insidiosam fuisse Cyri legationem, per quam non suum coniugium, sed subiectorum populorum seruitus peteretur: proinde missis confestim legatis, Cyrum à regni ingressu prohibuisse. Qui, cùm hic dolus non procederet, alia via incedendum putauit. siquidem vt eam leuem

Babylon quo tempore à Cyro expugnatur.

Gothi vnde suum genus traxerint.

Cyrus Thamyrim postulat in matrimonium.

Thamyris prohibet Cyrum ingressu regni.

iniuriam, quam ipse atrocissimam rebatur, vindicaret, totum imperij sui robur eduxit, castraque ad Araxis fluenta collocans, fluminis ripas pontibus iungere cœpit, per eos deinde copias traiecturus. Occupato Cyro in eo labore, Regina per legatum mandat, videat, ne in alios bellum moliendo, sibi ipsi fatum vel perniciem acceleret. satis latum & amplum imperium, quod ei fortuna permiserat, ita regat, vt vicinas ternas non molestet, neque temerè impugnet, memor instabilis fortunæ, quæ non perpetuò fouet quos semel euexit. Verùm tamen si in eadem sententia persistere contendat, & omnia malit, quàm pacem, & amicitiam Scytharum, desinat pontes immenso labore construere, sed liberè cunctam gentem suam commodiùs quò voluerit, transponat, cùm ipsa interim trium dierum itinere, cum suo exercitu regrediatur: vel si malit, Scythis liberum traiectum permittere, tantundem itineris in suam patriam reuertatur. Hac conditione per Cyrum ad Persarum sapientes relata, conuenêre omnium sententiæ, quòd Thamyri, eiusque exercitui secura transmissio concedatur. Interrogatus Crœsus quondam Lydorum rex, nunc Cyri captiuus, diuersam ab aliis sapientibus sententiã profert. Quandoquidem, ô Rex, Dij immortales me tuum captiuum esse voluerunt, meliora tibi domino meo, nòn hosti, vt olim, propono consilia. Si tu immortalis esses, & immortali exercitui imperares, vana essent nostra consilia immortalitate securis. At si tu, tuique mortales estis, debes rerum mortalium fortunam tibi aliquando aduersari posse prouidere. Quocirca si hostis in tuum regnum admissus, vt, quod Dij auertant, superarit, teque sors aliqua ad fugam compulerit, de toto regno periclitabere: neque enim quiescet hostis victoriam prosequi, quam sibi viderit tam insigni fauore arridere. Si verò, quod magis opto, à te superati fugerint, nihil eos in sequendo consequaris: quæ omnia tibi in hostili solo pugnanti feliciora succedent. Et si aduersus casus te hostibus inferiorem reddiderit, habebis regnum tuum ad refugium saluum & intactum: ipsos autem fugientes insectando, totum eorum regnum facilè subiugabis: coniecturam enim accipio, omnia tibi feliciter successura, si in alteram fluminis partem itinere vnius diei progressus, iusseris castra collocari, quæ in omnibus rebus ad humanum victum necessariis, abundantiam luxumq; ostentent. Illic lixarum, calonum, cæteramque imbellium turbam, cuius iacturam mimini duxeris, in excubiis relinque: nisi fallat opinio, aderunt hostes illi Aquilonares, & mox trucidatis castrorum custodibus, se super vina, epulasque effundent: nec crapulæ finem imponent, donec somno vinoque sepulti, ad arma penitus inepti reddantur. Tunc tui præstò aderunt, facilemque & incruentam victoriam de illis suscepturi. Cyrus, audito Crœsi consilio, sententiam, cui omnes sui sapientes antea consenserant, velociùs quàm feliciùs commutauit. Regina, vti constitutum erat, triduano itinere regressa, Cyro totis eisdem diebus liberrimam facultatem copias suas transponendi concessit. Qui, vti erat à Crœso persuasus, post vnius diei iter, castra delitiis quàm bellis aptiora collocauit, seque ad Araxis fluminis ripas concito reditu recipere curauit. Elapsis triduanis induciis, Regina filium Spargapisem, cui tertiam partem sui exercitus parere iusserat, ad speculandum hostilia castra emittit. Qui cùm videret castra magnifico & regio splendore explicata, ratus ibi regem adesse, commilitones

Cyrus ad Araxim exercitum educit.

Thamyris deterret Cyrum à bello

Crœsi regis Lydorũ consilium.

Cyrus sequitur consiliũ Crœsi.

Stratagema Cyri.

hortatur, vt se viros fortissimos meminerint, virtutemque patriam totis viribus referentes, in hostium castra irrumpant. Hæc dicens, non secus ac leo fremens, primus omnium fertur in hostes, oppugnatisque & expugnatis militum excubiis, castra opulenta magis, quàm tuta ingreditur: in quibus, dura se, & commilitones suos post partam victoriam vino & epulis permiserat, sitimque & bellicos sudores, auidius sumpto potu, leuare contendit, primò ab illecebris insidiosorum castrorum superatur, deinde à superueniente Cyro cùm omnibus copiis suis, quemadmodum prædixerat Crœsus, subiugatur; ex cuius copiis, plurimi trucidati, multi in captiuitatem abducti, nonnulli etiam fuga seruati, ad reginam redierunt. A quibus, postquam rerum infeliciter gestarum ordinē cognouisset, misso caduceatore, talia referri iussit Cyro: Non tibi blandiaris, aut congratuleris Cyre, quòd viros parum virili virtute deuiceris: dolis vicisti quos armis superare nequiuisti: nec poteris affirmare, eos tua fortitudine victos, qui suis vitiis potius succubuere, quàm tibi. Filium meum, quem tibi fortuna captiuum permisit, si placet, æquo munere compensandum ad me remitte. Cæterùm, siue id feceris, siue non, para te ad prœlium: memento, te esse in terra hostili, & cum illis hominibus negotium habere, qui fortitudine, non dolis vincere didicerint. Hanc animosam reginę legationem admiratus Cyrus, iussit eius filium à vinculis absolui: qui mox restitutam sibi libertatem, in suam extremam conuertit perniciem. Nam commotus captiuitatis verecundia, ob quam materno conspectu se indignum putabat, gladium in sua viscera propriis manibus intorsit; præfatus, quòd deliciis superatus esset, qui fortes viros superare didicisset. Quo fortissimo facto, etsi Cyrus consideraret, se periculosi belli negocium contra homines audacissimos suscepisse, attamen pudore simul animatus, ducenta millia Persarum & Medorum contra Reginam ex castris eduxit. Illa autem quasi ob filij mortem, & ad tantę multitudinis aspectum terrore consternata fuisset, fugæ simulatione se ad interiora regni loca, sibi quidem peropportuna, hosti verò minus accommoda, retraxit. Quā Cyrus forti magis quàm prudenti animo insequutus, ad præparatas insidias deuenit: in quibus cum vniuersa sua multitudine ita extinctus est, vt ne nuntius quidem superesset, qui acceptam cladem ad Persas referret. Regina iussit inter tot innumera cadauera corpus Cyri perquiri, & ad suum conspectum allatum, capite spoliari: caput verò abscissum, in vtrem Persarum humano sanguine plenum immergi, adiecta hac memorabili exprobratione & contumelia: Tu quidem ô Cyre mecum viuentis, & in pugna victricis filium, perdidisti dolo captū; at ego te, prout interminata sum, cruore saturabo. sanguinem igitur bibe quem sitisti. Hac parta victoria, Scythæ opimam prædam assecuti, primùm serica tentoria viderunt, sub quorum apparatu Persicam pompam & magnificentiam nihilo securiorem fuisse compererunt. Deinde Thamyris tanto triumpho, tantisque spoliis locupletata, in partem Mœsiæ, quę nunc ex magna Scythia nomen habet mutatum, se recipiens, ibi prope pontem Mœsiaci littoris magnificam vrbem Thamyram ex suo nomine ædificauit. Metasthenes Persarum historicus, testatur, hoc bellum fuisse sexennale. Polyænus, cuius proximè fecimus mentionem, lib. VIII. Thamyrin hoc dolo in ea expeditione vsam esse tradit, videlicet, illam simulasse, se ho-

Spargapises filius Thamyris capitur, eiusque exercitus insidiis Cyri profligatur.

Thamyris iterum Cyrum ad conflictum lacessit.

Spargapises sibi mortem consciscit.

Cyri exercitus contra Thamyrim.

Cyrus cum omnibus copiis extinctus.

Thamyris condidit vrbem Thamyram.

Thamyris stratagema.

se hostes metuere, cumque in fugam se Amazonum exercitus coniecisset,& sequeretur Persicum agmen,deprehendisse in Amazonum castris magnam copiam vini,commeatus,& victimarum, quibus affatim & largiter fruebantur,per totam noctem quasi victoriam consecuti. Cùm multo vino luxuque obruti iacerent,ac somnum caperent, superuenisse Thamyrin, & Persas,qui se loco mouere vix poterant,vnà cum ipso Cyro trucidasse. At Herod. & Iust. asserunt, ipsummet Cyrum hoc stratagemate in primo conflictu,in quo superior fuit, vsum esse. Thamyrin verò simulata diffidentia propter vulnus acceptum,refugientem, hostem ad vsque angustias perduxisse,ibique structis in montibus insidiis,tandem inimicas copias funditus deleuisse,atque in eo prœlio Cyrum interemtum. Huius quidem sententiæ præter hos,fuerunt etiam plures alij ex veteribus. Iosephus quoque lib.Antiq.XI.cap.XI.hunc Massagetico bello periisse testatur: idemque videre est apud Sex.Frontinũ lib.II.cap.V.Strat.cùm inquit: Thamyris Scytharũ regina, Cyrum Persarum ducem,æquo Marte certantem,simulato metu,elicuit ad notas militi suo angustias, atque ibi repentè conuerso agmine, natura loci adiuta,deuicit. At Xenophon lib.Pædiæ VIII. illum quietè ac placidè suum diem obiisse narrat; atque ait,vbi præsensit naturam sibi finem vitæ attulisse,accersitis aulæ proceribus,ac vtroque filio,scilicet Cambyse,& Tanaoxare,longum sermonem habuisse de animæ immortalitate, deque præmiis ac pœnis sequuturis post hanc vitam, ac iudicij diuini, cuius signum ac testimonium forent horrendi pauores conscientiæ, qui sint vindices scelerum, etiam si quis humana iudicia effugerit. Præterea vtrumque filium diuiso imperio,ad iustitiam & fraternam charitatem ac beneuolentiam cohortatum esse,multaque his consimilia, quorum etiam Cato apud Tullium in aureo illo libello De senectute mentionem fecit. Zonaras etiam lib.I.cap.XX. huic sententiæ adstipulatur. Verùm enimuerò, licet ipse huic sententiæ assentiar, de his tamẽ vnicuiq; liberũ suũ esto iudiciũ, sicuti etiã de Cyri secũdo genito,quẽ idẽ Zonaras Tamaraxẽ nominat: Xenophõ Tanaoxaren, alij Smerden seu Smerdin frequentius. Porrò,vt hoc etiam subiungã,non desunt qui existimẽt,Cyrũ Medũ,Darij Medi fratrẽ, & successorẽ, cuius soror Mandane,Cyri Persę mater fuit,à Thamyri Massagetarum regina occisum,& huius exitum,propter nominis similitudinem ad Cyrũ Persam ab Herodoto trãslatum esse. Minimè autem ignoro,à Cicerone scribi, huius vitam à Xenophonte non ad historiæ fidem conscriptam, sed potius ad effigiem iusti imperij,vt Platonis Resp. Vlysses Homericus, & ipsiusmet Ciceronis Orator. vtcunque tamen sit,credibile quidem videtur,ipsum ingentibus dotibus resplenduisse,ac summa quadam in rebus gerendis felicitate vsum esse. Quin etiam ex sacris literis facillimè colligi potest,ipsum vera filij Dei cognitione diuinitus illustratum fuisse,idque ministerio Danielis,cum quo illi maxima familiaritas intercessit,cùm is in Persia Susis præficeretur. Huius autem locupletissimum testimonium præbuit,cùm Iudæos in patriam restitui, templum instaurari,& politiam Israëliticam rursus erigi voluerit. Quod verò ad eius sepulchrum attinet, Arrianus lib. VI. sic de illo memoriæ tradidit. Venit tunc in regionem Pasagardarum Atrobates quoque Satrapa Mediæ, adducens Baryaxẽ natione Medum,quòd gestando erectam cidarim, perhibuisset

Cyri dotes ac pietas.

Eiusdem sepulchrum.

hibuiſſet ſeſe regem Perſarum, atque Medorum, ſimulque cum ipſo participes ſeditionis ac defectionis, quos quidem Alexander interfici iuſſit, cùm dolorem afferret ei impietatis ſcelus, reperto ſepulchro Cyri Cambyſis filij effoſſo, ac ſpoliato, quemadmodum Ariſtobulus ait: fuiſſe enim apud Paſagardas in hortis ibi regiis Cyri illius ſepulchrum, & circum hoc conſitum lucum variarum arborum, aqua irriguum, denſa herba in illo prato creſcente. Ipſum ſepulchrum inferiore parte ſui egregio lapide extructum, figura quadrata: ſuperius impoſita ædicula lapidea recta, cum feneſtra, qua introiretur, anguſta, adeò vt vix vir vnus non magnæ ſtaturæ ingredi valdè laboriosè poſſet. In hac ædicula poſitum labrum illud, ſpondam ſeu lectulũ cum pedibus aureis affabrè excuſis, iniecto tapeti Babylonij operis, & ſtragulis Perſicæ veſtis purpureæ, additisque & iis, quas Candys Perſæ vocant, & tunicis aliis Babyloniæ elaborationis, necnon crurum integumentis, quas Anaxyridas appellant, Medicis, & ſtolis Hyacinthini, aliisque purpurei, alijs huius illiúſve coloris, referente ſcilicet Ariſtobulo. Fuere ibidem torques etiam, & acinacæ, & inaures operis concinnati auro ac gemmis. Appoſita menſa. In medio autem lectuli illius ſeu ſpondæ poſitum labrum, continens corpus Cyri. Intra ſeptum, quà aſcenderetur ad ſepulchrum, fuiſſe ędiculam paruam extructam magis ſepulchri cuſtodibus, filiis ſuccedẽtibus in cuſtodia patribus, ab Cambyſe vſque Cyri filio. His dabatur ouis ſingulis diebus à rege, & farinæ viniq́ue certa menſura, & vnoquoque menſe equus, qui immolaretur Cyro. Inſigne fuit ſepulchrum ſcriptura literarũ Perſicarum, huius ſententiæ: HEVS TV Homo: ego Cyrus ſum Cambyſis filius, qui imperium Perſicum conſtitui, & regnator fui Aſię. Ne igitur mihi iſtud monumentum inuideas. Alexander verò, cui curæ eſſet accedere ad Cyri ſepulchrum, Perſis in poteſtatẽ redactis, reperit cætera inde ablata, præter labrum illud & lectulum. Corpus etiam Cyri violarant, operculo labri remoto, & deiecerant cadauer. Ipſumque labrum conati fuerant efficere leuioris molis, vt faciliùs ita poſſet ferri; quædam amputantes, quædam defringentes. Quæ res cùm minus ſuccederet, ita relicto labro diſceſſerant. Atque ait Ariſtobulus: ſibi ipſi mandatum fuiſſe ab Alexandro, vt deintegro ſepulchrum illud exornaret. Itaque quicquid corporis adhuc reliquum integrumq́; eſſet, id ſeſe in labrum repoſuiſſe, & operculum impoſuiſſe, & mutilata violataq́; refeciſſe, ipſumque lectulum faſciis intendiſſe, & cętera ad ornatum propoſita ad numerum ſimilia priſtinis repoſuiſſe. Feneſtram autem abſcondiſſe partim lapidibus obſtruendo, partim luto oblinendo: lutoque ſignum regium impreſſiſſe. Alexander verò comprehenſos Magos cuſtodes ſepulchri torſit: At hi in tormentis neque ex ſuis, neque ex aliis indicarunt quenquam, neque aliter vllo pacto deprehẽſum eſt, facti iſtius ipſos eſſe conſcios. Et ideò ſunt ab Alexandro dimiſſi liberi. Hucuſque Arrianus. Curtius lib. IX. eiuſdem rei mentionem faciens, dicit, Alexandrum, Cyri ſepulchrum aperiri iuſſiſſe, in quo erat conditum eius corpus, cui dare volebat inferias. Hoc autem auro argentoque repletum eſſe crediđiſſe, quia ſic fama Perſæ vulgauerant: Sed præter clypeum eius putrem, & arcus duos Scythicos, & acinacem, nihil reperiſſe; Cæterùm, corona aurea impoſita, amiculo, cui aſſueuerat ipſe, ſolium, in quo corpus iacebat, velaſſe: miratum tanti nominis regem, tantis prædi-

præditum opibus, haud preciosiùs sepultũ esse, quàm si fuisset è plebe. Paulò pòst asserit, Bagoam spadonem cuidam Orsini Persarum nobilissimo, eiusq; furti penitus insonti, coram Alexandro exprobrare, tria millia talentum condita fuisse cum Cyro, idque se à Dario accepisse. Huius monumenti meminit etiam Strabo lib. xv. Plutarchus autem in vita Alex. scribit, ipsum, cùm Cyri sepulchrum effossum offendisset, auctorem facinoris Polymachum, minimè quidem ignobilem hominem, Pellaque oriundum necauisse: inscriptionem cùm legisset, Græcis subscribi literis iussisse, hanc eius fuisse sententiam: Quicunque ades mortalium, atque vndecunque veneris, (venturum enim te scio) Cyrus ego sum, qui Persicum regnum constitui: ne igitur tantillum mihi telluris inuideas, qua corpus meum obtegitur. Hac re animum Alexandri maiorem in modum perturbatum, incertitudinem rerum vicissitudinemque reputantis. At Xenophon testatur, ipsum non auro, nec argento condi, sed terræ corpus reddi voluisse, vt matri. Quanta verò memoria Cyrus præstiterit, ex eo facilè cognosci potest, quòd, vt Valerius, Plinius & Solinus testantur, omniũ militũ suorũ nomina edidicerat, adeò vt in exercitu, cui numerosissimo præfuit, nominatim singulos alloqueretur, tametsi nonnulli in hac fuerint sententia, vt existimauerint, eos tantùm intellexisse de militum præfectis. Id etiam de illo refertur, eum scilicet optasse, vt tandiu esset superstes, dum & bene & malè merentes referenda gratia superaret. Ipsius quidem clementia tanta extitit, vt in bellis præconium fieri iusserit, quo seuerissimè cauebatur, ne quis agricolas vlla iniuria & incommodo afficeret, & quàm minimum belli esset, σμικρότατον, τὸ πόλεμον λιπεῖν. Sic itaque vincere iubebat, vt possessores manerent in suis possessionibus, vtque armati hostes reprimerentur, & populus pacis cupidus conseruaretur. Quod verò ad ipsius diligentiam attinet, Zonaras lib. 1. cap. xx. ait, cùm Persarum imperium longè lateque per vniuersam ferè Asiam pateret, Cyrum animaduertisse, necessum esse ad tuendum recens partum armis imperium, vt singulis diebus certior fieret omnium rerum, quæ in regionibus nuper partis gererentur, vt si qui ad defectionem animum adiicerent, præstò cum omnibus suis copiis & ipse adforet, cui morbo vt mederetur, equos in vniuerso Persidis imperio parari iussisse, cauponasque construi equis recipiẽdis & educandis aptas, quæ ita disponerentur, vt equi celerrimo cursu grauati, fessi de via intromitterentur, & noui parati adhiberentur, qui ferendis cursoribus, quos Satrapę regionũ ad regẽ mitterent, in procinctu essent. His nuntiis, inquit, nihil celerius transcurrit in rebus humanis. quot ex diebus tota via constat, totidem equos, totidemque viros constat esse distinctos, quos neq; vis niuium, neque imber, neque æstus, neq; nox detinent, quin propositum sibi cursum celerrimè conficiant. Quorum cursorum primus mandata tradit secundo, secundus tertio, tertius quarto, & ita deinceps mandata in alium atque alium transeunt. Qui mos à Cyro inuentus, studiosè à Xerxe Persarum rege, vt Herod. tradidit, probatus est. Hanc equorum cursitationem angareion appellabant. Augustus verò noluit, vt nuntius subinde mutaretur, sed vt ille qui literas acceperat ferendas, idem perferret, possetque interrogari de rebus illis, quibus præsens interfuisset. Itaque idem nuntius permanebat, equi mutabantur, vt Sueton. Tranquill. in Augusto annotauit. Plut. in Apophtegmatibus,

Memoria.

Gratitudo.

Clementia.

Diligentia.

Tabellionum Persarũ cursus & modus

bus, Cyri mentionem faciens, Persæ, inquit, adunco naso præditos amant, pulcherrimosque eos iudicant, quòd tali forma fuit Cyrus, quo neminem regum ij maioris fecerunt. Is dixit, qui sibi ipsis nollent, eos cogi aliis commoda parare. Item, magistratu dignum non esse quenquam, qui non sit melior subditis. Cùm Persæ vellent pro sua regione, montosa ea & aspera, aliam planam & mollem occupare, prohibuit: quòd diceret, & stirpium semina, & hominum mores locis adsimilari. Hæc breuiter Plut. Quanta verò fuerit vitæ parsimonia, hinc facilè colligi potest, quòd cùm forte ad hospitem diuertisset, isque rogaret, quid cœnæ sibi apparari vellet, respondisse fertur, panem tantùm; & sperare, se prope fluentem aquæ riuum cœnaturum. Hunc etiam benefica & liberali fuisse natura, vel hoc vnico exemplo facilè cõstabit: Cùm enim quidam ad eum plurima ornamenta misisset, ea mox distribuit amicis. Cùm autem ex eo quæreretur, Cur sibi nihil reliquisset? Quia, inquit, corpus meum his omnibus ornari non potuit: amicos autem his ipsis ornatos intuens, maximum mihi ipsi ornamentum aptum esse putabo. Is etiam dicere consueuerat, hos, qui repentinis abstinent voluptatibus, non id agere, vt lætentur nunquam, sed vt per hanc continentiam multo maiore in posterum tempus lætitia fruantur. Plutarchus in Regum apoph. refert, Cyro, conflicturo cum hoste, loco qui dicitur Cunax, Clearchum suasisse, vt se post Macedones contineret, ne sese in belli discrimen coniiceret: ipsum verò respondisse: Vísne, vt cùm regnum appetam, regno me indignum ostẽdam? Hic etiã in bello, ne hostiũ efferis clamoribus milites perculsi trepidarẽt, hymnũ Polluci & Castori canere iussit, quo concentu effecit, ne improuisa formidine caperentur. Aciem verò ita instruere solitum, nonnulli tradiderunt, vt videlicet, qui primi in prœlio, quique primarum centuriarum milites essent, in secundis pugnarent vltimi; deinde vltimi succederent ad primos, ita acie instructa, vt seruato ordine progredi ad pugnam, & cùm opus foret, pedem retrò ferre possent. Pro vexillo autem, ferunt, illum, aureum gallum affixum lanceæ militi in acie dedisse. Ipsius autem consilium fuit, non modò ex ciuibus suppleri milites, sed velut optimos equos è longinquo quæri oportere. Quatenus ad militarem disciplinam attinet, instituit, vt milites semper opus facerent, & nunquam exercita iuuẽtus, nisi sudore præuio, cibum sumerent. Qui etiam neque prandebat, neque cœnabat vnquam, nisi sudasset prius, & militaria obiuisset munera. Illud quoque, in Xenophonte legitur, exercitum itineribus & locorum mutatione crebrò fatigare solitum, potius quàm vno in loco in castris sedere, idque cùm tutius, tum ad disciplinam militarem nobilius arbitratum esse. Idem auctor est, Cyri tabernaculum, hyeme pariter atque æstu Orientem versus, aut in castrorum medio, quòd locus munitissimus foret, statui consueuisse. Huius tesseram dicunt fuisse, Iouem belli socium & ducem. Quibus autem stratagematibus in bello variè vsus fuerit, est videre apud Polyenum lib. VII. qui plæraque recensuit, & Sex. Iulium Frontinum variis in locis. Hæc in præsentia de Cyro, quem veterum annales perhibent ad septuagesimum ætatis annum peruenisse, ac regnasse annos viginti nouem, siue, vt nonnullis placet, triginta. Huius quidẽ obitus incidit in annũ 3439. vt quidam sentiunt, siue, vt aliis placet, 3450. eadem Olympiade, qua Romę sunt eiecti reges, & creati Cõsules. Cyro humanis reb. subtracto, Persici

Cyri forma.

Apophthegmata.

Parsimonia.

Liberalitas.

Cyrus qualem hymnum quibus diis in ipso prœlij aditu canere iuberet.

Aciei instructio.

Militare vexillum.

Bellica disciplina.

Tessera.

Cambyſes II. rex Perſarum.

Perſici regni adminiſtrationem ſuſcepit Cambyſes ipſius filius natus ex Caſſandana Pharnaſpo genita, vt ait Hero. initio II. lib. Hunc Cyrus variis bellis foras implicitus, Perſis præfecerat, iſque non multo poſt patris diſceſſum, ingenti exercitu collecto, Ægyptum inuaſit, eamque ſibi armis ſubegit, idque contigit iuxta Diod. circa tertium annum Olymp. tertiæ & ſexageſimæ. Ægyptiis eo tempore imperabat Pſammenitus (nam pater eius Amaſis obierat in ipſo Cambyſis ad Ægyptum acceſſu) qui cùm ſex mẽſes regnaſſet, captus eſt à Cambyſe, & aliquanto pòſt interfectus. Suntque apud Her. lib. III. de Pſammenito hæ narrationes dignæ memoria: Cùm filia duceretur inter captiuas ſeruili habitu miſſas ad aquam ferendam, ſedit pater Pſammenitus inter captos, videns prætereuntem filiam, ac cæteris plorantibus, ipſe tacitus ſedit, oculis in terram defixis: Poſtea cùm filius duceretur inter cæteros interficiendus, ſedit eodem modo tacitus: Poſt hos, cùm familiaris quidam duceretur inter captiuos, plorare, & caput ferire cœpit. Hæc cùm animaduertiſſet Cambyſes, interrogari eum iuſſit, cur nunc ploraret, cùm anteà tacitus vidiſſet duci filiam & filium? Reſpondit, domeſtica mala maiora eſſe lachrymis; ſed amici calamitatem poſſe lachrymis ſignificari: Additq; Herod. Crœſum, qui ſimul adfuit, (hunc enim Cyrus apud Cambyſem reliquerat, vt ei tanquam conſiliarius aſſiſteret) & Principes Perſicos illachrymaſſe, & Cambyſen miſericordia motum, iuſſiſſe filium ei reſtitui incolumem. Ad quem reducendum cùm nuntij mitterentur, iam adoleſcens interfectus erat. Ipſi tamen Pſammenito tunc vitam donauit, & erat ei redditurus Ægyptum, vt eam, tanquam regius præfectus gubernaret. Sed cùm is res nouas moliretur, ac Ægyptios ad defectionem ſolicitaret, illum poſtea interfici iuſſit. Hunc Plin. lib. XXXVI cap. IX. vocat Semneſerteum, quo regnante, ait, Pythagoram in Ægypto fuiſſe. Cambyſes, vbi tam illuſtri victoria potitus eſſet, rebus proſperis elatus, contra Æthiopes bellum mouere ſtatuit. Cęterùm ea expeditio huiuſmodi euentum ſortita eſt, vt magna parte copiarum amiſſa, reque infecta, in Ægyptum redierit. Per idem quoque tempus, ad Ammonis nobiliſſimum templum expugnãdum, exercitum miſit: qui tempeſtatibus, & arenarum molibus oppreſſus, interiit. Poſthæc, offenſus ſuperſtitionibus Ægyptiorum, Apim, (hunc Græci Epaphon vocabant, quem ipſi, vt Deum colebant) ſuo mucrone in femur vulnerauit, eorumque idola euerti iuſſit, & in plurimos dirè ac immaniter ſæuire cœpit. Non multis pòſt diebus, per quietem vidit Smerdin regnaturum: hoc ſomnio exterritus, cùm de fratre id omnino ſuſpicaretur, non dubitauit poſt ſacrilegia etiam parricidium facere. Erat enim difficile, vt parceret ſuis, qui contemptu religionis, graſſatus etiam contra Diuos fuerat. Ad hoc tam crudele miniſterium quendam ex præcipuis amicis delegit nomine Prexaſpen, ei ex omnibus Perſis virum fideliſſimum, & ſummæ auctoritatis, qui, vbi Suſa conſcendiſſet, Smerdin necandum curauit in venatione, vt à quibuſdam proditum eſt, ſiue, vt alij cenſent, poſtquam eum ad mare Rubrum perduxiſſet. At hic qui regi hac in re multo obſequentior fuit, quàm debuiſſet, non multò pòſt tanti flagitij Deum vltorem habuit, vt mox dicetur. Cambyſes, poſt fratris interitum, ſcelera ſceleribus accumulans, vnam ex ſororibus, quæ illum in Ægyptum vſque comitata fuerat, ſupra modum deperire cœpit, eamque in vxorem ducere

Cambyſes contra Aethiopes infeliciter pugnat

Apis à Cambyſe vulneratus.

Eiuſdẽ ſomnium, & crudelitas.

Cambyſis ſæuitia in proprium fratrem.

cere constituit. Plin. lib. xxxvi. cap. ix. scribit huius nomen fuisse Arsinoën. Quoniam verò id apud Persas nouum & inusitatum erat, regios iudices, (hi deligebantur à Persis, erantque perpetui; nisi delicti alicuius comperti fuissent, horumque munus fuit, ius dicere, patrias leges interpretari, omniaque ad eos referri consueuerant.) accersiri imperauit, eosque percunctatus est, num lege aliqua inter fratrem & sororem matrimonium consistere posset. Negant illi, legem aliquam in hanc sententiam extare: quandam tamen se inuenire legem, qua regi Persarum liceat facere quicquid velit. Proinde hanc sibi matrimonio copulauit, & deinde ex se grauidam interfecit. Huius rei duplicem causam assignat Herod. lib. 3. & vtraque interempti fratris tacitam exprobrationem cum lachrymis continet. Iudices autem, neque legem abrogarunt, & ne legem tuentes, ipsi periclitarentur, aliam inuenerunt subscribentem voto eius, qui sororem in matrimoniũ ducere optabat. Sed interim dolendum est, quòd principes qui seruantissimi legum tutores esse deberent, fidissimique nomophylaces, hi plærunque sint præuaricatores & supplantatores, illud subinde iactitantes, principem lege solutum esse, & libidinem regum pro legibus habendam. Hinc olim Antonius Caracalla Romanus imperator, cùm nouercam nomine Iuliam, luculentam feminam, incesto amore diligeret, dixissetque, Vellem si liceret; ferunt illam respondisse: Si libet, licet: an nescis te imperatorem esse, & leges dare, non accipere? Hoc sanè verbum, quod oleum est camino, quod sulphur incendio, idem fuit ad furorem principis extimulandum, legesque conculcandas. Nam è vestigio furiis Cupidineis concitatus, nuptias incestas nefandasque cum nouerca confecit, quasi sciret, se leges dare: cùm verè si quid auitæ sanctitatis in homine fuisset, solus prohibere debuisset. Siquidem matrem, nec enim alio dicenda erat nomine, duxit vxorem, & ad parricidium iunxit incestum. Namque eam matrimonio sociauit, cuius filium Getam, eundemque ipsiusmet fratrem, prius occiderat. Nimirum tales principes, vel potius tyranni, horribilia monstra, fax & pestis humani generis, leges perinde habent ac telas aranearum. Nam sicut illæ infirmiora animalia retinentes, valentiora transmittunt, ita legibus humiles & pauperes constringuntur, diuites & præpotentes non alligantur, exque his perpauci imitantur optimum illum & nunquam satis laudatum Romanorum Imperatorem Traianum, qui, vt historici prodiderunt, adeò fuit osor improbitatis & iniustitiæ, vt aliquando strictum ensem coram suis proceribus, Præfecto prætorij tradiderit, his verbis: Cape hunc ensem: & si bonus fuero, pro me, sin malus, contra me eo vtitor. Aurea quidem vox, & quouis pio & Christiano principe dignissima. Vt verò ad institutam orationis seriem reuertar, Cambyses, his tam fœdè & crudeliter peractis, cœpit cùm in alios quoq; Persas insanire, tum præcipuè in Prexaspis filium, cuius modò facta est mentio. Hunc sanè antea propter fidem & spectatam probitatem ac virtutem semper plurimi fecerat, eiusque filius Cambysi vina miscebat, qui honos & ipse non paruo loco ducebatur. Ad hunc itaque fertur dixisse: Quémnam virum Persæ illum esse censerent, aut qualem de ipso sermonem haberent. Eum autem respondisse: Cætera quidem omnia in eo magnis laudibus efferri: sed illum nimis vino deditum, vulgò iactari. Hoc audito, dixit, se ostensurum esse, sibi mentem etiam inter pocula inte-

Sororē ducit vxorem, & ex se grauidam interficit.

Antonius Caracalla nouercam ducit vxorem.

Traiani vox.

integram esse, ac iussit in conuiuium adduci filium Prexaspis, quem collocatum ad limen, iussit puerum sinistram manum capiti imponere, arcumq; intendit, & ad cor adolescentis, sagittam direxit. Quod cùm vulnerasset, icto pectore, hærens in corde spiculum patri monstrat, eumque ridens interrogat, satísne certam manum haberet? Pater sibi metuens, artem laudat. Proximo die, duodecim Persas generis nobilitate insignes, ob nullius momēti causam trucidauit. Quin etiā & Crœsum Lydorum regē, honesta & vtilia suadentem interfici iussit. Cùm verò ministri, quibus hoc demādarat, Crœsum abdidissent, vt, si fortè, mutata sententia, illius vitam expeteret, eo producto, muneribus afficerentur, quòd viuum seruassent; sin autem nulla pœnitudine duceretur, nec eum desideraret, tunc omninò, vt iussi erant, interficerēt, non multò pòst accidit, vt, cùm Cambyses Crœsum desideraret, ipsi, hoc animaduerso, illum superstitem esse dicerent. Is autem, Crœso superstite gauisus est; at ministros, qui secus egerant, quàm ipse mandarat, omnes illicò trucidari imperauit. Hæc, & plura his consimilia de ipso in veterum monumentis relata sunt, plena horribilis furoris ac tetræ cuiusdam immanitatis. Herodotus auctor est, Cambysem ab ipsis incunabulis graui laborasse morbo, quem nonnulli sacrum nominant: vt haud ab re fuerit, cuius corpus magna ægritudine inualidum esset, eius ne mentem quidem sanam fuisse. Sed Plato in tertio Legum lōgè aliam rationem affert; videlicet, prauam educationem. Quoniam verò, ea narratio multa cōtinet memoratu digna de regibus Persarum, haud sanè ab instituto alienum fuerit, si ea omnia paulò altius repetantur. Hæc autem omnia ibi traduntur sub persona Atheniensis hospitis, qui non nominatur, Clinię Cretensis, & Megilli Lacedęmonij. Atheniēsem igitur sic cum altero loquentem introducit. Persæ, inquit, quando vitam sub Cyri imperio egerunt mediam interiectam magis inter seruitutem & libertatem, primùm fuêre liberi ipsi, deinde aliorum domini multorum. Imperium enim eorum, quòd esset liberale impertiendo potestati suæ subiectis, & ad æqualitatem illud adducēdo, ita maior erat caritas inter ductores ac milites, qui præbebant sese paratis animis ad pericula adeunda. Iam si quis prudens erat inter eos, & consulendi in medium facultate prędītus, cùm rex ipse esset ab omni inuidia alienus, libertatemque dicendi concederet, & consulendi facultate præditos honoraret: communem, inque medio positam prudentiæ facultatem exhibebat, cunctaque tunc illis attribuebat liberaliter ac amanter, & mente sententiaque communi. Clinia, sanè ea quæ narras, ita tunc videntur euenisse. ATHEN. Quo pacto igitur res Cambyse imperiū tenente perditæ, & à Dario ferè conseruatæ fuerint, vultísne vt tanquam vaticinantes commentemur? CL. Affert id scilicet consideratione̅ ad id quò contendimus. ATHEN. Mea igitur vaticinatio est de Cyro: Fuisse eum cæteris in rebus ducem exercitus seu imperatorem virtute præstantem, & amantem patriæ; veram autem rectamque illi institutionem prorsus non contigisse, neque animum ad curam rei ipsum familiaris quicquam attēdisse. CL. Quomodo verò istud dicimus? Videtur cùm à prima ætate ipse in expeditionibus bellicis versaretur perpetuò, tradidisse filios mulieribus educandos. At hæc sic illos educere, vt qui à pueris statim felices beatique extitissent, neque vlla re, hac in parte, deficerentur: & prohibere, ne quis, tanquam prorsus felicibus ipsis vlla in re aduersare-

Exemplum horribilis immanitatis.

Platonis sententia de regibus Persarum.

uersaretur: ac cogere, vt cuncti laudarent, quicquid illi dicerent atque facerent: ita tales quosdam educauerunt. CL. Bellam scilicet educationem commemorauisti. ATHEN. Planè quidē muliebrem, Regiarum mulierum, quæ paulò antè diuites essent factæ, educantium liberos in absentia virorum, qui negotiosi essent in bellis gerendis & multis adeundis periculis. CL. Est consentaneū. ATHEN. At pater horum tunc caulas atq; oues, & greges virorum aliorumque multorum parare, ignorans interim, non institui illos, quibus hæc traditurus esset, patria arte, (cùm Persæ essent pastores, soboles asperæ regionis) dura illa atque satis idonea ad efficiendum pastores admodum valentes, & qui possent foris excubare ac vigilare, & si quādo militia opus esset, militare. Neque animaduertit institui disciplina corrupta, in ista, quæ felicitas perhibebatur, Medica, à mulieribus atque Eunuchis, filios suos. Vnde extiterunt ij, quos existere par erat in omnis licentiæ educatione educatos. Potiti igitur illi imperio, cùm mortem Cyrus obiisset, referti deliciis atque licentia, primùm vnus alterum, iniquo animo æqualitatem ferens, interemit. Deinde ipse furiosus in ebrietate, & prauitate educationis, amisit imperium, Medis eripientibus, & illo tunc, qui memoratur, Eunucho, qui contempsisset stultitiam Cambysis. CL. Sanè ista narrantur: atque ita fermè gesta videntur esse. ATHEN. Atqui rursum ad Persas imperiū peruenisse, restituētibus Dario, & septem illis narratur scilicet. CL. Quid ni? ATHEN. Videamus itaque ductum orationis sequentes. Darius enim filius regis non fuit, neque disciplina delicata educatus: cùm peruenisset autem ad imperium, & hoc septimus ipse obtinuisset, distribuit illud in septem partes diuisum, quarum nunc etiam parua somnia quædam reliqua sunt. Et legibus latis coli illas voluit, æqualitatem quandam introducens, & tributum, quod Persis comparauerat Cyrus, lege deuinciens, caritatem atque societatem concilians Persis omnibus, pecuniis & donis multitudinem Persarum adiungendo. Exercitus itaque cum beneuolentia non pauciores ipsi regiones acquisiuit, iis quas Cyrus reliquerat. Post Darium verò, disciplina regia atque delicata rursum institutus Xerxes: O Darie, dicere iustissimum fortasse sit, qui Cyri malo non fuisti edoctus, educastique Xerxen in iisdem moribus, quibus Cambysem Cyrus: Ille igitur, vt disciplinarum earundem soboles, consimilia facta fecit iis, quæ perpessus fuerat Cambyses. Atque ex eo propemodum tanto tempore, apud Persas rex hactenus magnus reuera nullus fuit, nisi nomine quidem. Cuius rei causa non est in fortuna, mea quidē sententia, sed praua vita, quam excellenter diuitum atque tyrannorum filij plærunque degunt. Nusquam enim de tali educatione, puer, vir, senex, euadere præstans virtute possit. Hæc Plato. Superius inter cætera, cùm de Cyro sermo esset, ostendimus, ipsum voluisse Iudæos in patriam restitui, templumq; instaurari, quod sanè lætissimum nuntium promulgatum est primo anno post captam Babylonē. Proinde, dum innumeri ex ea gente patrios lares petiissent, vrbemque Ierosolymam rursus conderent, ac templi fundamenta iacerent, in eoque ædificando toti essent, hæc pulcherrima initia turbata sunt partim à vicinis Samaritanis (hi antea Chuthæi appellabantur, quòd à Persidis regione Chutha, & flumine Chutho essent traducti, vt ait Iosephus) partim aulicis calumniis. Cùm enim Cambyses bellum Ægyptiis illaturus esset, metuebat, ne Iudæi qui Ægy-

Ægyptiæ ſtirpis eſſe ferebantur, ſe Ægyptiis adiungerent. Sic Sathan nouis conſiliis impediuit reditum Hebræorum,& Eccleſiæ inſtaurationem. Igitur inchoata ædificatio templi, quam ipſi tanta animorũ alacritate ſuſceperant, ſeueriſſimo edicto Cambyſis prohibita eſt. Dilatum eſt autem id opus per annos IX. vt auctor eſt idem Ioſephus, vſque in ſecundum annum regni Darij. Cambyſes enim, inquit, cùm per ſexennium regnaſſet, ſubacta interim Ægypto, reuertens ab ea expeditione, apud Damaſcum eſt mortuus. Quo autem genere mortis perierit, Herodotus his paucis verbis explicauit: Agnoſcens itaque, ſine cauſa fratris interemptorem ſe fuiſſe, deflebat Smerdem. *Cambyſis mors.* Quem vbi defleuit, vt erat omni clade afflictus, tum equum inſiliit, habens in animo quàm citiſſimè Suſa verſus exercitum ducere in Magum. Inſilienti in equum, vaginâ gladius excidit, vnde nudatus gladius perſtrinxit eius femur, in ea ſcilicet parte, in qua prius ipſe tanquam opportuna ad feriendum, vt ſibi videbatur, percuſſerat Apim Ægyptiorum Deum. Deinde paulò inferius: Poſthæc, inquit, vbi femoris os vitiatum eſt, femurque celerrimè contabuit, Cambyſi vita erepta eſt Cyri filio, cùm regnaſſet ſeptẽ omninò annos, & menſes quinque, nulla vnquã prole ſuſcepta virili fœmineáue. Iuſtinus quoque his pauciſſimis, eam demõſtrat, inquiens: Interim ipſe gladio ſua ſponte euaginato, in femore grauiter vulneratus, occubuit, pœnasq; luit ſeu imperati parricidij, ſeu ſacrilegij perpetrati, &c. In Ægypto erat vrbs Bruti contra Nili oſtium, quod Sebeniticum dicitur, & in media parte ciuitatis fuit templum omnibus circa populis ſanctum, & ceremoniis ſacrum, in eoque Latonæ oraculum inclytum diuitiis, porticum habens decem paſſibus altum, in quo oraculum Cambyſi redditum eſt, in Ecbatanis illum deceſſurum, ambiguo nomine decepto, cùm alteræ apud Syros, alteræ in Medis eſſent. Quod verò ad reliqua eius horribilia ſcelera, & crudelitatem, vt ſcilicet in Amaſis cadauer deſæuierit, & alia quamplurima eius generis, ea omnia Herod. fusè & eleganter proſequitur. Strabo, lib. XVII. Bubaſtiæ ciuitatis ac Heliopolis mentionem faciens, Nunc omninò, inquit, vrbs deſerta eſt, in ea eſt peruetuſtum templum, Ægyptio more ſtructum, quod multis indiciis Cambyſis inſaniam ac ſacrilegium oſtentat: Cambyſes enim templa partim igni, partim ferro deuaſtabat, mutilans, excindens, amburens, quemadmodum & obeliſcos: quorum duo Romam delati ſunt non prorſus deleti. Quàm verò in corruptum iudicem horribili pœna animaduerterit, idem Herod. Siſamnis, regij præſidis exemplo, apertiſſimè declarat. Hunc enim tradit, propter iniuſtam ſententiam latam, eo quòd pecuniis corruptus eſſet, *Iuſtitiæ exemplum.* iuſſu Cambyſis interfectum, & mox toti corpori cutem detractam, & conciſam ac expãſam, inſtratam tribunali: poſtea filium Siſamnis Otanem, in eam ſedem collocatum, vt patris exuuias intuitus, iuſtè iudicaret, ne conſimili ſupplicio afficeretur. De hoc Val. Max. lib. VI. cap. III. ſic memoriæ tradidit: Iam Cambyſes inuſitatæ ſeueritatis, qui mali cuiuſdam iudicis ex corpore pellem detractam, ſellæ intendi, in eaque filium eius iudicaturum conſidere iuſſit. Cæterùm, & Rex, & Barbarus, atroci ac noua pœna iudicis, ne quis poſteà corrumpi iudex poſſet, prouidit. Quòd verò ad rem militarem ſpectat, Polyænus lib. 8. illum hoc ſtratagemate vſum eſſe, recenſuit. Cambyſes, *Stratagema.* inquit, Peluſium oppugnabat. Ægyptij fortiter reſiſtentes, aditum Ægypti

clauserunt, multasque machinas immiserunt, catapultis acuta tela mittentes, saxa atque ignem. Cambyses quotquot animalia Ægyptij deorum honore colunt, canes, oues, feles, ibides, ante suum exercitum collocauit. Ægyptij iaculari destiterunt, metuentes, ne sacrum aliquod animal læderent. Ad hunc modũ Cambyses Pelusio capto, in Ægyptum peruenit. Huius quidem ærarium, oppidum Gaza in Palæstina fuit. Nam Persæ Gazam ærarium vocant. In 7. anno Cambysis, vt hoc etiã obiter dicatur, qui est 225. à Nabonassaro, Phamenoth secundum Ægyptios die 17. sequente 18. ante mediã noctẽ, prima hora defecit in Babylone dimidia pars diametri Lunę à Septẽtrione, Sole existente in 18.12. Canc. Tempus à principio Nabonassari hucusque anni Ægyptij 224. dies 196. & æquales horæ 10. 10. Ptol. lib. v. cap. xiiii. Luna distabat à maxima epicycli longitudine 28. 5. à Boreali termino latitud. 262. 12. vt disertè annotat doctissimus vir Gerardus Mercator. Dum Cambyses circa Ægyptum immoratur, duo Magi fratres (primogenitus Patizites vocabatur, quem Cambyses rerum suarum procuratorem in Perside reliquerat) coniurarunt. Primogenitus hic, ad quem omnium rerum summa ex Cambysis mandato deferebatur, cognita Smerdis fratris Cambysis nece, quę occultabatur, paucisque Persarum nota erat, plærisque eum viuerę existimantibus, rebellandi occasionem nactus, ita rem aggreditur. Erat ei in regia posterior natu germanus, qui cum eo vnà coniurauerat, corporis habitu quàm simillimus Smerdi fratri Cambysis, nec specie tantum corporis Smerdi similis, sed etiam cognominis, iuxta Herod. Nam Iustinus eum nominat Oropasten, & fratrem natu maiorem Comarim. Hunc virum Patizites primogenitus Magus instructum, quemadmodum ipse illi omnia peracturus esset, in regium solium perduxit, & regnauit mẽsibus 7. vt auctor est Herod. lib. iii. qui etiam asserit, illum per hos 7. menses omne genus liberalitatis exercuisse, adeò vt eius mors magno mœrore affecerit omnes Asiam incolentes, Persis exceptis. Namque missis ad singulas gentes, quibus imperabat, edictis, Magus, immunitatem tributorum ac vacationem militiæ in triennium tribuit, atq; hoc quidem statim post adeptum imperium edixit. Octauo autem mense, quisnam esset, compertus, à septem principibus viris primariæ apud Persas auctoritatis opprimitur, & externæ nationis tyrannus (erat enim natione Medus) à Persico imperio exterminatur. Fuerũt ij septem principes viri, Otanes, Intaphernes, Gobryas, Megabysus, Asphatines, Hydarnes, Darius: siue, vt Ctesias nominat, Onophas, Idernes, Norondabates, Mardonius, Barisses, Artaphernes, & Darius Hystaspis filius. Hi omnes, simul habita deliberatione, patriam in libertatem asserere, Magosque interficere statuerunt. Dum verò vnanimes atque intrepidi rem peragunt, ex his Asphatines in femore, Intaphernes in oculo vulneratur, sicuti affirmat Herodotus. Nam Iustinus eos quidem trucidatos fuisse commemorat. Illud prorsus memorabile est, quod ab historicis de Gobrya, vnoque ex sociis refertur. Cùm enim, vt Valerij verbis vtar, sordida & crudeli Magorum tyrannide Persas liberaret, vnumque ex iis obscuro loco abiectum, corporis pondere vrgeret, præclari operis socio plagam ei inferre dubitanti, ne dum Magum petit, ipsum vulneraret: Tu verò, inquit, nihil est quòd respectu mei timidius gladio vtaris: vel per vtrumque illum agas licet, dum hic quàm celerri-

Lunæ Eclipsis.

Coniuratio aduersus Cambysem.

Magi opprimuntur à septem principibus Persarum.

celerrimè pereat. His ergo tandem interfectis, omniq́ue tumultu ſedato, de forma regiminis & optimo Reip. ſtatu, deliberationem inſtituunt. Et ſanè magna gloria recuperati regni horũ principum fuit: ſed multò maior in eo, quòd cùm de Perſarũ regno ambigerent, concordare potuerunt. Erant enim & virtute, & nobilitate ita pares, vt difficilem ex his populo electionem æqualitas faceret. Sunt autem orationes tres apud Herod. dulciſſimæ ac elegantiſs. de optimo ſtatu. In ea conſultatione, dum Otanes, Tyrannide improbata, ἰσονομίην, i. iuris ęqualitatem ſuadet: Megabyzus contrà, vulgi tyrannide exploſa, ἀριστοκρατίαν laudat: Darius verò μοναρχίαν Reip. vtiliſſimam fore cenſet: omnes politiarum formę, atque omnia ciuitatum vitia & morbi, *Quæ forma* velut in Apellæa tabula, depicti ſunt. Priori quidem placet non creari Re- *regiminis ſit* gem, ſed ſuadet, vt certis legibus principes & ciuitates fœdus faciant de com- *præſtantior.* muni defenſione, & ſinguli ſuam libertatem ac æqualitatem retineant, quia vnum armare ſumma potentia, nequaquam tutum ſit. Ipſa enim magnitudo potentiæ etiam in bonis mentibus deteriorem efficit. Cumq́ue cupiditas incitata eſt, quia facultas eſt delinquendi, creſcit audacia, & ruit in omnia ſcelera. Ac tyrannos, inquit, delectari malorum familiaritate, & calumniis, optimum eſſe ducere mouere leges patrię, vi rapere aliorum coniuges, interficere ciues ſine iudicio. Hanc ſententiam alter prorſus refutat, dicens, vulgi tyrannidem minus tolerabilem eſſe vnius tyrannide, quia vulgus ſit ſine ſapientia, ac ruat in negotia incitatum, vt rapida flumina. Suadet igitur conſtitui paucorum optimorum virorum principatum, & addit tutiſſimam rationem: conſentaneum eſt, optimorum virorum optima conſilia exiſtere. Darij tertia ſententia fuit, vt dictum eſt, quę ſuaſit, Regem creari; quia etiam inter paucos non ſit diuturna concordia. Et in magnis imperiis accidere, vt propter diſcordias principum tandem neceſſe ſit, ad vnum ſummam potentiam transferre. Rectius etiam eſſe, patrias leges non abolere, quę regium ſtatum conſtituiſſent. Hæc quidem Darius, eiusq́ue ſententiam cæteri quatuor approbarunt, & communi omnium conſenſu decretum eſt, vt rex crearetur. *Rerum pu-* Ariſtoteles cùm aliis in locis, tum Rhet. lib. I. cap. VIII. ſcribit, eſſe Rerum- *blicarum ge-* pub. genera quatuor; videlicet, democratiam, oligarchiam, ariſtocratiam, *nera.* monarchiam. Itaque ſumma poteſtas, inquit, quæ de rebus iudicet, aut eſt eorum generum aliqua pars, aut totum. Ac Democratia quidẽ, eſt Reip. ſtatus, in quo ſortitione tantùm magiſtratus diſtribuũtur. Oligarchia verò eſt, in qua ex cenſu magiſtratus eliguntur. Ariſtocratia dicitur illa, in qua magiſtratus diſtribuũtur iis, qui diſciplinam perceperunt. diſciplinam autem eam intelligo, quæ à lege conſtituta ſit. Nam qui permanent in inſtitutis ciuitatis, in ariſtocratia magiſtratus gerunt: neceſſe eſt enim huiuſmodi viros optimos videri, vnde etiam Ariſtocratia nomen habet. Monarchia eſt, vt nomen indicat, in qua vnus omnium dominus eſt: quæ ſi definita eſt, & ordinem quendam ſeruat, Regnum vocatur: ſi verò inordinata, atque ex vnius libidine, Tyrannis appellatur. De his omnibus priuatim & luculenter ediſſerit in libris Polit. Et multa quoque apud Plat. de iiſdem extant. Lectu etiam iucundiſſima ſunt quæ Agrippa & Mecęnas coram Auguſto de retinendo aut deponendo imperio diſſeruerunt; quæ omnia eleganter proſequitur Dion Caſſius Nicænus Rom. hiſtoriæ initio, lib. LII. Extat conſimiliter paruulus

tractatus Plutarchi, cui titulus est De vnius in Repub. dominatione, populari statu, & paucorum imperio. Suprà commemoratum est, quæ fuerit Darij sententia, vtque Monarchiam omni alij gubernationi prætulerit. Ne autem certamina orirentur, sed vt electio diuinæ prouidentiæ commissa videretur, pacti inter se sunt, die statuta omnes equos ante regiam siue in suburbiis, primo mane perducerent; & cuius equus ante Solis ortum hinnitum primus edidisset, is rex esset. Nam & Solem vnum Deum Persæ esse credebant, & equos eidem Deo sacratos ferebant. Darius autem cùm domum rediisset, hæc decreta narrat suorum equorum curatori Oebari, & interrogat, an arte rem iuuare possit. Ille verò inquit, se consilium inuenturum esse. Proinde nocte equam pridie ante constitutam diem ad eundem locum ducit, ibique equæ equum admittit, ratus ex voluptate Veneris futurum, quod euenit. Postera die cùm ad statutam horam omnes venissent, Darij equus, cognito loco, ex desiderio feminæ hinnitum statim edidit: & segnibus aliis, felix auspicium domino primus emisit. Præter hinnitum verò addit Herod. accessisse cęleste signum, fulgur, & tonitrua sereno cælo, quod iudicatur esse faustum. Cæteris autem fuit tanta moderatio, vt, audito auspicio, confestim equis desilierint, & Persico more Darium regem salutarint: populus quoque vniuersus, secutus iudicium principum, eundem constituit regem. Sic regnum Persarum, septem nobilissimorum virtute quæsitum, tam leui momento in vnum collocatum est. Incredibile prorsus hoc tanta pietate gessisse eos: quod vt eriperent à Magis, mori non recusarint: quanquam præter formam, virtutemque hoc imperio dignam, & cognatio Dario iuncta cum pristinis regibus fuit. Huius rei, præter alios, meminit Herod. lib. III. Iust. lib. I. Val. lib. VII. cap. III. qui sub finem inquit, Quantum imperium, quàm paruo interceptum est vaframento. Item Polyęnus lib. VII. Darius itaque Hystaspis filius, communibus omnium procerum suffragiis rex Persarum renuntiatur anno ab orbe condito 3447. vt sentit Gerardus. At Bibliander initium eius regni constituit in Olymp. 65. & annum ab orbe condito 3458. Principatum adeptus, Cyri regis filiam, Atossam nomine, vt regalibus nuptiis regnum constabiliret, in matrimonium accepit, vt non tam in extraneum translatum, quàm in familiam Cyri reuersum videretur. Herodotus tradit, eum præter hanc, duxisse aliam coniugem nomine Aristonam, virginem, ab eo summoperè dilectam, quam plærique volunt fuisse Esther, & Darium in sacris literis appellari Assuerum. Idem auctor asserit, hũc primum extitisse, qui viginti Prouincias, quas ipsi Satrapias vocabant, constituerit, ac earum singulis præsides præfecerit, taxato quod penderetur tributo, per varias nationes. Hoc etiam videre est apud Straboné lib. XV. qui de Dario sic inquit: Tributa ferũt instituisse Darium Longimanum, qui omnium hominum pulcherrimus fuit, excepta brachiorum, & vlnarum longitudine; quæ tanta erat, vt genua contingeret. Hunc autem præter militarem gloriam qua excelluit, fuisse principem optimæ naturæ, ac pergrati animi, cùm ex aliis rebus innumeris, tùm hoc exemplo dignosci potest. Cùm adhuc in priuata fortuna versaretur, amiculo Sylosontis Samij delectatus, curiosa contemplatione fecit, vt vltrò sibi & quidem à cupido daretur. Cuius muneris quàm grata æstimatio animo eius esset allapsa, regno potitus ostendit: totam namque vrbem, & insulam

Darius III. Persarum rex.

Darius fuit primus apud Persas, qui tributa instituerit.

Eiusdem beneficentia & gratitudo.

lam Samiorum Sylosonti fruendã tradidit. Non enim, vt inquit Valer. lib. v.cap.11.pretium rei æstimatum, sed occasio liberalitatis est honorata, magisque à quo donum proficisceretur, quàm, ad quẽ perueniret, prouisum. Hanc historiam Herod.lib.111.luculenter prosequitur, ac eandem Io.Tzetza hoc venustissimo carmine expressit Chil. 111.

Darius enim, inquit, Barbarus cùm venisset in Babylonem,
Scutifer, non rex existens, illis tunc temporibus,
A Sylosonte autem accipiens donum, rubrum pallium,
Syloson autem erat frater Samij Polycratis,
Quasi potens deinde fuit regni.
Doni verè non fuit Barbarus immemor:
Inquisitum enim facit Sami regem,
Inquiens, Darius nequaquam immemor est beneficiorum.

Tradit etiam Herodotus, Darium in venatione cùm ex equo desiluisset, grauiter distorsisse pedem, ita sanè vt talus è iuncturis emoueretur. Quapropter medicos Ægyptios, quos se præstãtissimos habere secum putabat, adhibuisse. Qui cùm pedem torquerent, & vincirent, malum exasperabant. Cũ itaque septem noctes totidemque dies præ cruciatu insomnis exegisset: die octauo malè habenti quendam significasse ea quæ de arte Democedis Crotoniatæ Calliphontis filio, Sardibus audiuisset. Hic enim Æginæ & rem medicam exercuit, & matrimonium contraxit, & Polycratem Sami tyrannum mercede duorum talentûm curauit. Darius igitur eum quamprimum adduci iubet. Quem, cùm inter Oroetæ mancipia neglectum reperissent, in medium produxerunt, vinctum compedibus, & laceris vestibus indutum. Eum astantem Darius rogat, vtrum artem nósset? Negat ille: veritus ne prorsus Græcia sibi carendum esset. Verùm, cùm Darius, animaduersa dissimulatione, flagra & stimulos proferri iussisset: se quidem non accuratè scire artem, sed medici vsum consuetudine, medicinam vtcunque tenere dixit. Pòst, permissu regis Græcè locutus, remediis efficacibus adhibitis, & somnum ei conciliauit, & sanitatem breui tempore restituit, desperanti iam pedis integritatem. Ob quam rem amplis muneribus à rege donatus est, Susisq; maximas ędes obtinebat, & cum rege ad mẽsam sedebat, omnibus rebus affluens, præter hanc vnam, quòd in Græciam redire non poterat: quin etiam Ægyptios medicos regem curare solitos, cùm essent patibulis suffigendi, quòd à Græco medico superati forent, impetrata ab rege venia, liberauit. Denique ab eo in summo honore habitus est. Non multò pòst accidit, vt Atossa Cyri filia, Darij vxor, tuber in mamma haberet, quod cùm erupisset, latiùs serpserat: ac quandiu quidem id minus fuerat, præ pudore dissimulans, nemini prorsus indicauit: sed cùm malè haberet, Democedem accersiuit, remque illi ostendit; qui se illam sanaturum pollicitus, obtestatur, vt sibi vicissim operam nauet in eo quod petat: nihil enim cum vllo probro coniunctum, esse petiturum. Petiit autem reditum in Græciam. Quomodo autem Democedes à rege vnà cum primis exploratoribus in Græciam missus fuerit vt eorum dux esset, & quomodo à Tarento Crotonem aufugerit, ibique tandem saluus remanserit, sociis abire coactis, idem Herod. eleganter prosequitur. Sub Darij Principatu, Arphaxat rex Medorum, quem nõnulli perhibent fuisse Darij Medi filium,

Darius ope Democedis medici præstantißimi conualescit à sua ægritudine.

Darij expeditio aduersus Arphaxat.

Aſtyagis nepotem, qui, Dario contempto, regna eius inuaſit ſpe occupandæ monarchiæ, atque illi Aſſyriam & Babylonem eripuit, Ecbatanam mœnibus cinxit, & ad tantam maieſtatem euectus eſt, quanta illi appingitur Iudith I. cap. Contra quem Darius anno XII. ſui regni bellum mouit, quod quidem durauit annos V. vſque ad cæſum Arphaxat, & contritas eius vires, vt patet eodem, V. & XIII. Enimuerò cùm Arphaxat multas gẽtes ſuo ſubdidiſſe imperio dicatur, & Iuſt. lib. II. aliquanto ab exordio regni Darij interiecto tempore, Aſſyrios defeciſſe, Babylonemque occupaſſe aſſerat, non obſcurum, neque vero diſſimile eſt, Arphaxat Aſſyriam Dario primùm eripuiſſe, deinde & Babylonem; quod vel inde confirmatur, quòd intra fines horum regnorum bellum geſtum eſt, in quo Arphaxat alienorum inuaſor, Darius autem ſuorum defenſor, & vindex extitit, vt videre eſt Iudith I. & apud Herod. lib. III. ſub finem. Ad huius belli ſubſidium conuocati plurimi populi, inter quos & Iudæi recenſentur, deſpecto rege, tanquam parum nobili, & illegitimo, venire recuſarunt. Darius, poſt deuictum Arphaxat, anno XVII. imperij ſui, & plurimas vrbes ac regnum Medicum in ſuam ditionem redactum, nihil habuit antiquius, quàm vt etiam Babylonios, qui à Perſico regno defecerant, ad priſtinam fidem atque obſequium redigeret. Proinde contractis ingentibus copiis, aduerſus eos contendit, vrbemq́; obſidere cœpit. Iam autem anno & ſeptem menſibus oppugnationem ſtrenuè atque acriter ſuſtinuerat, adeò medius-fidius, vt iam Perſæ de ſoluenda obſidione cogitarent, omnemque ſpem prorſus abiicerent, ſe illam expugnaturos. At viceſimo menſe, Zopyrus Megabyzi filius, vnus ex ſeptem qui Magos trucidarant, ſatrapa, & vir ſpectatæ fidei ac virtutis, in regis ſui gratiam flagris cæſus, naſoq́ue & auribus à ſemetipſo mutilatus, transfugæ ſpecie Babylonem venit, cruenta facie, quaſi his damnis à Dario affectus, quòd hortator fuiſſet relinquendę Babylonis, accuſans regiam ſæuitiam. Babylonij vultus calamitati, eiusq́ue verbis fidem adhibentes, cuius nobilitatem & virtutem antea probè norant, omnium ſuffragio ducem conſtituerunt: is autem, accepta parua manu, ſemel atque iterum cedentibus conſultò Perſis, ſecunda prœlia fecit. Ad poſtremum, vniuerſum ſibi creditum exercitum Regi prodidit, vrbemq́; ipſam in Darij poteſtatem redegit, atque ita ſecundò à Perſis Babylon capta eſt. Sed Darius hanc vocem planè regiam emiſiſſe dicitur, eamq́ue ſæpius ingeminaſſe, ſe viginti Babylonibus, præter illam, quam Zopyri beneficio recuperarat, æquo animo carere poſſe, ne illum hoc damno & incommodo affectum videret. Memorabilis eſt etiam illa vox, quæ ab eiuſdem Regis ore emanauit, quæq́ue indicat, quanto in honore poſtea Zopyrus apud Darium ſemper fuerit. Cùm enim fortè in manu pomum punicum teneret, atque illud aperiret, dixit Arbano ſuo fratri, ſe tot ſibi Megabyzos optare, quot in malo punico grana ineſſent, idq́ue magis cupere, quàm omnem Græciam ſubactam; ſignificans proculdubiò, nullum theſaurum regibus vtiliorẽ eſſe conſiliariis ſapientia, virtute ac fide præſtantibus. Huius quidem rei Plutarchus in Apophtheg. mentionem faciens, ita ſcriptum reliquit. Darius, inquit, Xerxis pater, ſeipſum dicebat in prœliis & periculis eſſe ſolito prudẽtiorem. Cùm tributa imponeret ſubditis, proceres Prouinciarum euocatos, interrogabat, an ea eſſent grauia. cumq́ue reſponderent, eſſe mediocria, dimidium eius

Babylonij obſidentur à Dario.

Babylonia Zopyri dolo recipitur à Perſis.

Darij dictũ memorabile.

eius quod propoſuerat, ſingulos pendere iubebat. Aperto grandi malo punico, interrogatus, cuius rei tantam ſibi optaret multitudinem, quanta eſſet granorum eius mali, reſpondit, Zopyrorũ. Erat autem Zopyrus amicus regis & vir bonus: Is Zopyrus, cùm ſeipſum naſo & auribus amputatis, fœdaſſet, deceptis hac fraude Babyloniis, rebus ab iis præfectus, vrbem Dario prodidiſſet, ſæpenumerò Darius dixit, malle ſe integrum habere Zopyrũ, quàm centum Babylonibus potiri. Hæc Plut. Porrò, vt hoc etiam obiter dicatur, à veteribus memoriæ proditum eſt, hunc regem primum extitiſſe, qui apud Perſas ex auro monetam percuſſerit. Darius interim, recepta, vt diximus, Babylone, mox Cyri edictum renouauit de inſtauratione tẽpli Hieroſolymitani, deque Iudæis in patriam reſtituendis. Hic enim, cùm adhuc eſſet priuatæ fortunæ, optimo animo erat affectus erga illam gentem, & vouerat Deo, ſi quando penes ipſum poteſtas foret, quicquid ſacrorum vaſorum apud Babylonem eſſet, remiſſurum ſe in templum Hieroſolyma: & credibile eſt, illum Danielis quoque doctrinam, vt Cyrus, amplexum eſſe. Hoc autem ſic euenturum, præter alios, vaticinati fuerant Aggęus, & Zacharias, qui noua conſolatione populum Iſraëliticum, Cambyſis odio & ſæuitia hinc inde diſiectum, in dies magis magiſque confirmabant. Templum autem fuit abſolutum intra ſeptenniũ, & anno regni Darij 9. die 23. menſis vndecimi qui Hebræis dicitur Adar, Macedonibus Dyſtrus: Sacerdotes ac Leuitæ cum reliqua Iſraëlitarum multitudine detulerunt Deo ſacrificia pro renouata poſt captiuitatem priori felicitate, proque recepto nouo templo arietes CC. agnos CCCC. hircos XII. pro peccatis totidem Tribuum, vt latè proſequitur Ioſeph. lib. XI. cap. III. & IIII. qui etiam aſſerit, fuiſſe pubertatem egreſſorum ex Aſſyria Hieroſolymam quater mille millia, & ſexcenta viginti octo millia duntaxat ex tribu Iuda, & Beniamin. Nec ſanè dubium eſt, quin Zorobabel Hebræi populi dux, ad hoc impetrandum, plurimum momenti attulerit, cùm eſſet illi vetus amicus, eumq; Darius plurimi faceret. Acceſſit etiam quæſtionis à Dario propoſitæ diſſolutio per eundem. Is enim hæc quatuor quęſita ſuis propoſuerat, maximis pręmiis oblatis, cuius eſſet potior ſententia, videlicet, cuius eſſet maior vis & imperium, regíſne, an vini, an veritatis, an verò mulieris. Cùm reliqui peroraſſent, is ſuam ſententiam rogatus, veritatem prętulit, quam validis rationibus innixam, rex ipſe, ac vniuerſi proceres qui aſtabant, ſummoperè approbarunt. Tunc rex iuſſit eum poſtulare aliquid ex his quæ paulò antè vltrò fuerat pollicitus. Libenter enim ſe conceſſurum, vt viro ſapienti, & qui prudentia cæteris pręſtaret, quare poſthac, inquit, aſſeſſor meus eris, receptus inter cognatas mihi neceſſitudines. His auditis, admonuit eum voti, quo ſe obligauerat, ſi adipiſceretur poteſtatem regiam; id autem erat, vt dictum eſt, condere Hieroſolyma, & ibi Dei templum inſtaurare, ac deinde ſacra vaſa olim per Nabuchodonoſorem inde ſublata, & Babylonem perlata, reſtituere. Hæc eſt, inquit, mea poſtulatio, quam nunc mihi permittis, ſapientem me virum iudicans. Tum rex lætus aſſurgens, excepit eum oſculo, & optati compotem effecit, ſicuti liquet ex ipſo Ioſepho, eodem cap. Libri Bibliorum ſacri, Darij & Artaxerxis perſæpe meminerunt, pro appellatiuis nominibus ea nomina ſumentes, ſicut in Romanorum hiſtoriis nomẽ Auguſti appellatiuum, & adiectiuum fuiſſe conſtat.

Darius fuit primus, qui apud Perſas auream monetam excuderit.

Darij edictũ de inſtauratione templi Hieroſolymitani.

Quæſtio Darij ſuis Satrapis propoſita.

constat. In libro Esther fit Assueri regis mentio, quod quidem ad hunc Darium, Hystaspis filium, referri debere Zonaras lib. I. cap. XVI. tradidit. Nonnulli Xerxem, Assuerum fuisse existimant. Eusebius in historiis librum ad Artaxerxem vndecimum Persarum regem, qui & Mnemon dictus est, referendum putat. Sunt etiam qui per Assuerum, cuius fit mentio Dan. IX. & apud Esther variis in locis, magnus Artaxerxes appellatur, Astyagē Medorū regem intelligant. Iosephus ad Artaxerxen Xerxis filium, totam hanc historiam refert. Cæterùm, quod pace omnium aliorum dictum sit, Zonaræ sententia potior videtur, eamque Philippus singularis vir doctrinæ ac eloquentiæ, in suis Chronicis lib. II. cæteris omnibus præfert, inquiens. Postremò, de Dario filio Hystaspis hoc addo. Hic Darius est maritus Esther, quem historia sacra nominat Assuerum, cuius tempore quantis in periculis & miseriis fuerit piorum cœtus, cogitandum est. Nam & in Iudæa adhuc erat impedita ædificatio templi, & Haman per calumniam impetrauerat edictum de tota gente Iudæorum delenda. Sed mirabiliter Deus protexit Ecclesiam, patefactis calumniis & sceleribus Haman. Nomen Esther significat absconditam. Fortassis sic nominata est, quia non prodiit in publicum, ne formæ struerentur insidiæ, aut quia Ecclesia tunc duriter oppressa fuit. &c. Pòst hæc Darius, Scythicam expeditionem suscepit, quod quidem incidit in annum ab orbe creato 3452. & circa ea tempora, quibus Romana Respub. ob violatam honestissimæ Lucretiæ pudicitiam, ad illam memorabilem mutationem deuenit, qua Regum auctoritas abrogata, & Consulum substituta fuit. Nec tunc longè aberat tempus, quo sanctissima mulier Iudith, Holofernem potentissimum Persicæ militiæ principem, ne ab eo violaretur, occidit. Huius ingentis atque atrocissimi belli primaria causa dicitur fuisse, quòd Darius cùm Anthini regis filiam per legatos in matrimonium postulasset, repulsam passus fuerit, eaque re indignatus, statuit hanc contumeliam, vt ipse appellabat, bello vlcisci. Proinde sexcentarum nauium classe, & septingētis, siue, vt alij, octingentis millibus hominū armatis, cum his Cimmerias terras ingressus est. Has Persæ ingressi, magis contemptibiles, quàm formidabiles à Scythis putabantur: quippe qui nec ad æquam pugnam, nec ad deditionem se conuertebant, sed extrema copiarum inuadentes, plus negotij ēis faciebāt, quàm si aduersa fronte eum eis congressi fuissent. Darius igitur admirans, quòd populus ad bellum & arma natus, nusquam in aciem prodiret, missis ad Anthinum regem legatis, inquirit, Cur sui ita latebras captarent, & qui fortissimas gentes, ac remotissimus terras & nationes importunis armis impetere, atque subiugare consueuerant, nunc nec in aciem procederent, nec se vsquam ad apertum Martem paratos ostenderent, sed pristinæ virtutis immemores, se in seruitutem, nullo adhuc bello fugati, redigi paterentur. Si Persarum imperium agnoscere vellent, dona in signum subiectionis mittere curarent: sin minus, ad pugnā se præpararent, suamq; libertatem armis propugnarent. Quibus rex ita respondisse fertur: Gens hæc nostra non consueuit se ad arma, nisi cùm magna ratio impulerit, conuertere, cùm nihil in hac terra possideat, pro quo velit se discrimini vitæ subiicere, præter sola sepulchra maiorum suorum; quæ si quis violare tentauerit, sentiet se cum viris negotium habere, qui religionem à maioribus traditā, enixiùs quàm vitam pro-

Scythica expeditio suscipitur à Dario, sed improspero euentu.

Darius Anthini regis filiā in matrimonium postulat, sed frustrà.

Darius exposcit dona à Scythis in signum subiectionis.

Anthini regis Scytharū responsum.

propriam tueantur. Reliqua omnia, vicos, villas, arces, oppida, vrbes parum æstimantes, ne erigere quidem curamus; tantum abest, vt pro eis mortis pericula suscipiamus. Sedes nostras sæpe pro consuetudine mutamus; idq; nunc propter aduenas facimus, non aliquo bellorum metu coacti, sed vt cedere solemus aëri corrupto, aut bestiis noxiis. Cæterùm, quòd Darius se nostrum dominum vocet, minimè ratum habemus: nam sicut à seruitute remoti sumus, ita plurimũ à dominio eius distamus. quòd autẽ munera à nobis exigat, operã dabimus, vt opportuno tẽpore talia mittantur, qualia in his terris fortuna permittat. Itaq; Darius ea legatione magis prouocatus, quã pacatus, ad interiora vrget præcedẽtes. Visi sunt hostes aliquãdo aciẽ ostẽtare; quo comperto, Persę ad bellum se continuò præparauerunt: iam erant acies ordinatę, nec aliud præter signum lituo dandum restabat, & ecce lepusculus ex mediis dumetis iuxta Scythicam phalangem accurrit. Tum ipsi, subito clamore facto, cœperunt, hoste neglecto, leporem insectari, ipsique Persæ hostes subitò aduolantes admirari poterãt, insequi non poterant, cùm Scythæ equitatu & velocitate semper præualerent. Darius igitur hoc animaduerso, & susceptæ prouinciæ pœnitudine ductus, ad suos proceres conuersus inquit, operępretium fore, vt à Scythis fugerent, quibus adeò contemptui ducerentur, vt relictis Persis, leporem insequerentur. Nec diu pòst, legati ab Anthino rege missi, tria munera minimè pretiosa Dario regi offerunt, auem, murem, ranam. Persarum Proceres regẽ aspiciunt, & Rex eos, demissoq; in terram vultu, visus est dicere: Hęccine sunt præmia tot laborum, & itinerum, & periculorum nostrorum? hęccine sunt tributa, propter quæ oportuit septingenta millia virorum armari, & in pericula mortis per tot rerum discrimina deuenire? Tandem post aliquantulum silentium, quòd ridiculosa munera consecutũ fuerat, Rex à legatis sciscitatur, quid sibi velint hæ res regi à rege missę. Illi se nihil earum rerum scire respondent, nec quicquam sibi commissum fuisse, quàm vt ea perferrent, ac illi exhiberent. Tum adulator quispiam, qui nunquam in domibus Principum abesse solent, optatam occasionem se assecutum fuisse gauisus, importunè se ingerendo, Darium alloquitur: Rex, inquiens, optime, maxime, quicquid vsquam in cælo, terra, mari, id totum illa gens tibi subiectum confitetur. Siquidem hoc declarant hæc viuentia, quorum auis ex aëre, mus ex terra, rana ex paludibus producitur. At Gobrias vnus ex septem Persarum primoribus, cuius antea meminimus, capite canus, consilio fidelis, eloquio verax, cùm consideraret, Darium in assentatoris sententiam consensisse, non passus est veritatem adulatione superari, sed libera voce clamat: O Persæ, nisi aut cum auibus auoletis, aut cum ranis flumina transeatis, aut cum muribus terræ cauernas aperiatis, non erit quarta via de manibus hostium elabendi. Mouit ea interpretatio Regem, adeò vt formidans, ne sibi reditus, interrupto ponte Istri fluminis quem parari iusserat, negaretur, celeriùs, quàm feliciùs ex terra hostili sese abripere procurarit, cùm pręsertim in castris non parũ rei frumẽtariæ inopia laboraretur. Cæterũ, quò facilius hostẽ falleret, castra, quemadmodum erãt, in pristino loco remanere iussit, in quibus dicũtur fuisse plurimi vulnerati, & complures asini, muli, canes, aliaq; diuersi generis animalia, & igniũ in primis magnã copiã, eaq; nocturno tempore incensa. Qua quidem re ab hostibus animaduersa, cùm audirent

Scythæ paruipendentes exercitũ Darij, leporem insequuntur.

Scythæ Dario munera ridicula offerunt, sed non carentia mysterio.

Adulatoris cuiusdam interpretatio.

Gobryæ vera interpretatio.

dirent diuersorum animalium strepitus ac vociferationes, & tabernacula integra conspicerent, ipsos ferūt existimasse, illic adesse Persas, qui tamen multo antè relictis castris, sese in locum tutiorem receperāt, Scythas serò tandem fuga cognita, persequi conatos: sed frustra hoc ab ipsis tentatum. Hunc itaq; successum habuit Scythica expeditio per Darium suscepta. Quoniam verò hîc proximè facta est mentio de ponte Darij super Istro, me operępretium facturum existimaui, si breuiter subiicerem quę doctissimus vir Petrus Gillius, lib. II. cap. XII. de eo, ac etiam de sella Darij in petra excisa memoriæ tradiderit. Iam, inquit, ex antè scriptis liquet, Pontem Darij fuisse in angustiis Bospori iuxta Pyrrhiam Cyonem, Hermæumque promontorium: sed in qua parte angustiarum, coniecturæ relinquitur eius, qui cum iudicio vidit Bosporum, &c. Paulò pòst inquit, Darij pontem, quamuis Herod. non aliter describit, quàm duntaxat nauibus iunctum fuisse: tamen talem, qualem postea Xerxes Darij filius, in faucibus Hellespōti iunxit. Verisimile enim est filium secutum patris architectos: tum ratio suadet, melius fieri non potuisse à Dario, quàm aut à Xerxe in Hellesponti angustiis, aut à Romanis in Rheno, Euphrateq;, & Tigri. fecerunt enim hunc fermè in modū. Naues planæ à littore ad littus contrariū, certum interuallum distantes, inter se disponuntur, quarum proræ contra decursum confluentis directæ stabiliuntur ancoris, aut aceruis lapidum, virga aut ramo circumtorto circumclusis, in vadum deiectis, ex prora appensis. Supra naues trabes transuersæ immittuntur nauigia colligantes, & stabilientes, partim inter se, ne collidātur, partim vt axes sustineant, transitum præbituras: præterea duo validi funes, aut ferreæ catenæ sublimes supra nauigia ex vtroque latere suspensæ, vna paulò supra proram, altera infra puppim sucꝫulis contentæ in littore defixis stabiliunt naues, atq; tuentur contra ventos: à tergo, à fronte, à lateribus trabes transuersæ positæ defendunt. Hucusque Gillius, qui etiā asserit ex Herod. sententia, hunc pontem in Bosporo fuisse iunctum ab Androcle Samio. Quod verò ad Sellam Darij spectat, subiungit. Hic locus cùm alia præbet historiæ monumenta, tum sellam in petra excisam, in hac enim aiunt sedentem Darium spectatorem fuisse pontis & transeuntis exercitus, quam Dionysius δίφρον, Herod. προεδρίαν appellat. Paulopòst. Herod. non meminit sellæ Darianæ in Bosporo excisæ, sed in Hellesponto scribit Xerxi præparatam fuisse: qui postquam in media Abydo fuit, videre voluit omnem exercitum. Erat enim illic in cliuo solium prius factum ex albo lapide. Id enim fecerāt Abydeni Regio mandato, in quo Rex sedens, spectauit exercitum, & classem. Credibile est, Darium sedētem in solio, spectasse exercitum transeuntē, cùm more Persico reges Persarū delectati sint cōspectu exercitus sui, vt Xerxes Darij filius pugnā etiam naualem commissam ad Salaminem spectauit etiam sedēs. Ex Æschylo, qui in tragœdia nuncupata Persis, sic ait. Itemque hac in re verisimile est, imitatum fuisse Xerxem patris Darij rationem, præsertim cùm Darius Androclem haberet Darianæ gloriæ studiosum, quem est vero proximum, in cliuo eminente supra pontem excidisse solium, cùm is ponte confecto à Dario magnis præmiis affectus, ad viuum depinxerit totum pontem Bospori, & regem Darium in regio solio sedentem, eiusque exercitum transeuntem; eaq; depicta in Heræo, hoc est, templo Iunonis, cum hac inscriptione suspenderit,

Pons Darij.

Quomodo Romani pontes construebant.

Sella Darij.

derit, & dicauerit: &c. Superius à nobis enarratum eſt, præcipuam huius belli cauſam fuiſſe repulſam habitam à rege Scytharum Anthino, qui Darij affinitatem neglexerit. Cæterùm à nõnullis in literas relatũ eſt, præter hanc, etiam aliam huius grauiſſimi belli cauſam extitiſſe; nimirum, quòd quemadmodum Cyrus à ſuo regno Barbaricas gentes, quæ ex Arctoa regione in Aſiam infundebãtur, arcere conatus eſt, ita & Darium, infuſas iam in Aſiam eiicere, & longius remouere inſtituiſſe, quod etiam facilè patet ex Herod. qui aſſerit, Scythicum regem, aduerſus quem Darius arma ſumpſit, Indathyrſum appellatum. Idem quoque vicinas gentes Thraciæ ad Boſphorum Getas, Cimmerios, & vlterius Sauromatas appellat, quæ nomina obſeruãda ſunt, quandoquidem ab his Cimmeriis, vti antea demonſtrauimus, Cimbros ortos eſſe, & à Getis Gottos, non dubium eſt. Ac hodie Gottia nominatur regio, vicina Colchicæ, & ſunt in Taurica Gotti, linguam Germanicam retinentes. Nonnulli autem ex his, aliiſque finitimis, venienti Dario ſe ſtatim dediderunt, & plærique alij armis domiti fuere. At Scythæ illum tandem à ſuis finibus recedere compulerunt. Numerum quidem Perſarum ab initio eundem tradit Herodotus, nempe ſeptingentorum millium, cum equitatu, inquit, præter claſſem, quæ ſexcentis, vt antè diximus, nauibus cõſtabat. Scythæ, explorata Darij ad redeundum voluntate, velociſſimo curſu viarum compendia quærentes, prius ad pontem quem Darius ſub cuſtodia reliquerat, peruenerunt. Sed pontis cuſtodes iam à parte Scythici littoris ipſum, ne inſidiis aptus eſſet, diſſoluerã: Ad Perſarum autem reditum mox repararunt, ſuos, vt ſecura fuga ſalutem quærerent, tranſuecturi: fit in littore acre prœlium, in quo Perſæ fuſi fugatique. Erat in eo Perſico exercitu Antenor Francorum rex, vt ex Hunibaldo Francorum hiſtorico colligi poteſt, à Scandianis, ſiue Gothis occiſus, cuius filius Marcomirus oraculo monitus eſt, ne temerè Scythas ſolicitaret, teſte Irenico lib. III. cap. LXXVI. Rex tamen Darius per ſummam difficultatẽ elabitur cum maiore exercitus parte, amiſſis octoginta millibus fortiſſimorum virorum, quæ ille in damnis non computabat præ nimia militum multitudine, qua inſtructus aduenerat. Darius interim poſt Scythicam expeditionem, in Perſiam reuerſus, imperij proferendi cupidus, Macedoniam ſuæ ditioni adiicere conabatur, præſertim cùm ibi & venæ metallicæ quàm vberrimæ fuiſſent. Miſſi ſunt ergo legati Perſici, ad Amyntam regem Macedoniæ, qui petierunt, vt terram, & aquam traderẽt Dario. Amyntas metuens potentiam Perſicam, placidè reſpondit, & Perſas in conuiuium vocat. Hîc Barbari ſuperbè petierunt etiam nobiles mulieres adduci, & inter conuiuas collocari; qui ebrij iam & baſia dabant honeſtis mulieribus, & virginum Macedonicarum ſinus attrectabãt. Hæc cùm ægrè ferrent pater Amyntas, & filius Alexander, magni illius proauus, filius patrem hortatur, vt ex conuiuio diſcedat dormiturus. Qui cùm abiiſſet, ſimulabat hilaritatem Alexander, ac aliquantò pòſt, hortatur, vt concedant mulieribus, vt aliquantiſper ſurgant, & ait, mox redituras eſſe. Quibus dimiſſis iubet adoleſcentes nobiles, totidem induere earum veſtes, & gladios ſumere abditos ſub veſtibus, & cùm Perſæ eos attrectarent, ipſos confodere. Hæc ita facta ſunt, & laſciuiæ ac petulantię pœnas legati iuſtas dederũt. Aliquãto pòſt & Ionicum bellũ inſecutũ eſt. Defecerant enim à Dario Iones in littore Aſiæ,

Cimbri, & Gotti, vnde genus traxerint.

Darij exercitus ad Iſtrũ cæditur.

Perſarum legatio ad Macedones.

Perſici oratores interſiciũtur à Græcis in conuiuio.

Asiæ, & incenderant Sardis; qua in re & auxilia Atheniensium habuerant. Fuit autem defectionis præcipuus suasor Istiæus Lysagoræ filius, Mileti tyrannus, qui cùm esset Susis apud Darium, intellexit, eum velle Ionas in Phœnicum regionem transferre, & Phœnices in Ioniam collocare. Vt igitur ea omnia Aristagoræ Molpagaræ filio, suoque genero & cõsobrino innotescerent, eumque ad defectionem sollicitaret, cùm nulla alia ratione illi hoc posset indicare, custoditis vndiquaque itineribus, fidelissimo è seruis caput erasit, literasque impressit, & homine retento, quoad capilli excrescerent: vbi autem illi renati sunt, celerrimè dimisit Miletum, nihil aliud mandans, nisi vt cùm eò peruenisset, iuberet Aristagoram radi capillos capitis & aspici caput. Intellecto igitur consilio, mouit bellum Aristagoras, & Ionas, ac plures alios ad defectionem induxit; vtque etiam Lacedęmonios in belli societatem pertraheret, Spartam se contulit, & Cleomenem regem omni ratione qua potuit, ad hoc bellum pellicere conatus est: at re infecta, illinc Athenas venit. Ad eam vrbem vt accessit, eadem quæ in Sparta, commemorauit de cõmodis, quæ essent in Asia, deque Persico bello, quòd neque scutum neque lanceam in vsu haberent, sed tantummodo breuibus arcubus, ac breuibus spiculis, longisque in capitibus crispis vterentur, indeque faciles forent ad capiendum. Hæc ille referens, illa quoque addebat, Milesios esse Atheniẽsium colonos, quos æquum esset ab eis liberari, qui multum pollerent. Deniq; nihil non pollicebatur, omnibus precibus obsecrãs, quod tantoperè cupiebat, donec eos induxit. Itaque Athenienses persuasi, decreuere viginti naues Ionibus auxilio mittendas, Melanthio illis præfecto, viro inter populares omni in re spectato. Hæc classis initium malorum extitit Græcis pariter ac Barbaris, vt inquit Herodotus: de qua quidem re mox dicetur. Aristagoras interim copiis adauctus, & Sardes incendit, & Persas eorumque socios haud mediocribus damnis affecit. Posteà Ionibus ad Ephesum cæsis, Atheniẽses eos deserunt. Tandem Persæ Ionas, Cares, & Cyprios vicerunt. Interim Aristagoras fugiens in Thraciam, vnà cum ipsius exercitu interfectus est. Non multò pòst, Darius blanda & artificiosa oratione Histiæi persuasus, illum à se dimittit, eo quidem cõsilio, vt quemadmodum se facturum receperat, exortos motus componeret, omnesque ad regium obsequium & fidem redigeret. Cùm Sardis venisset, & Artaphernes Sardium prætor, illi diceret; Hunc calceum tu quidem consuisti, Aristagoras autem sibi induit; veritus, ne ipsius consilia detecta essent, prima statim nocte fuga se ad mare proripuit, indeq; Chium transfretauit, & bellum totis viribus instaurandum curauit. Sed tandem hic exitus fuit, vt Mileto capta & direpta, ipse ab Harpago viro Persa, non parui exercitus duce, postquam simul conflixissent, capto, & Sardis ad Artaphernem perductus, cruci affigeretur. Hoc autem bellum quod primò susceptum est ab Aristagora, sex annos durasse scribitur. Eiusdem rei meminit etiam Aulus Gellius lib. XVII. cap. IX. vbi agit de notis literarum, quæ in C. Cæsaris epistolis reperiũtur, deq; aliis clandestinis literis ex veteri historia repetitis, &c. Est & alia, inquit, in monumẽtis rerũ Gręcarũ profunda quędã & inopinabilis latebra, barbarico astu excogitata. Histiæus nomine fuit, loco natus in terra Asia nõ ignobili (Asiã tũc tenebat imperio rex Darius.) Is Histiæus, cũ in Persis apud Dariũ esset, Aristagorę cuipiã res quasdã occultas nuntiare

Iones deficiũt à Dario.

Aristagaras mouit bellum in Persas, ope Atheniẽsium.

Græcorum clades in Ionia.

Histiæi mors.

nūtiare furtiuo ſcripto volebat. Comminiſcitur opertum hoc literarum admirādum: ſeruo ſuo diu oculos ægros habenti, capillum ex capite omni tanquam medendi gratia deradit, caputque eius læue in literarū formas cōpingit. His literis, quę voluerat, perſcripſit. Hominem poſtea, quoad capillus adoleſceret, domi continuit. Vbi id factum eſt, ire ad Ariſtagoram iubet. Et cùm ad eum, inquit, veneris, mandaſſe me dicito, vt caput tuum (ſicuti nuper egomet feci) deradat. Seruus, vt imperatum erat, ad Ariſtagoram venit, mandatumque domini affert. Atque ille id non eſſe fruſtra ratus, quod erat mandatum, fecit. Ita literæ perlatæ ſunt. Dum hæc ita geruntur, apud Athenienſes, vt hoc etiam obiter addatur, Harmodius & Ariſtogiton, Hipparchum Piſiſtrati filium interemere. Ælianus variæ hiſtoriæ lib. XI. ſcribit, ab his interfectum eſſe, eo quòd in Panathenaicis caniſtrum deæ deferre, iuxta patrium morem, non permiſit ſorori Harmodij. Verùm Plato in eo dialogo qui inſcribitur Socrates, & Hipparchus, hanc cauſam fuiſſe cędis Hipparchi negat, & aliam à ſinceriotibus traditam producit. De ipſius autem ſapientia, & ſtudio erga doctos, deque Homericis carminibus idem Plato ibidem plurima recenſet, cuius etiam idem Ælianus meminit lib. VIII. eiuſdem operis. Poſt huius interitum Hippias eius frater, tyrannidem obtinet annis paulo amplius tribus vſque ad expulſos Piſiſtratidas, quod quidem contigit 20. anno ante pugnam Marathoniam, poſtquam regnaſſent annis 36. His autem expulſis, Cleomenes & Demaratus, ambo Athenienſibus imperarunt, ſed breui pòſt, expulſo Demarato, in eius locū Leotichides ſuffectus eſt. Pauſan. 114. Imperauit Cleomenes Athenis annis 16. Plutar. in vitis pag. 155. Interim Lacedæmones omnem operam dabant, vt Hippiam, propter tyrannidem ab Athenienſibus regno eiectum, ſocij reſtituerent. Sed repugnante Soſicle Corinthio, nihil omnino agi potuit. Quocirca omni ſpe deſtitutus, ad Artaphernem fugit, qui primò Athenienſes per literas & nuntios rogat, vt eum recipiant. At ipſi prorſus abnuere, monereque Perſas, ne exulibus Athenienſibus fidem adhiberent. Sed nihil horum ſuaſione motus Artaphernes, iubet Athenienſes, ſi ſalui eſſe vellent, Hippiā reciperent. Hi verò, vt antea, reſponderunt, adiicientes, malle ſe Perſarum hoſtes fieri, quàm tyrannum denuò admittere. Hippias interim hoc animaduerſo, ſe totum ad Perſarum beneuolentiam conuertit, & Darium, alioqui ſatis ad hoc ſua ſponte incitatum, vt expeditionem aduerſus Athenienſes & Græciam ſuſciperet, hortabatur, eamque illi proſperè ſucceſſuram, plurimis rationibus oſtendebat. Darius verò iamdudum flagrabat cupiditate Atticæ potiundæ, ac dicere ſolebat, malle ſe Atticas ficus in ſua prouincia, quàm in libero ſolo natas edere. Pręcipua verò cauſa, cur Athenienſes præ cæteris oderat, eosque mirum in modum vlciſci cupiebat, inde orta eſt, quòd ipſi, Ariſtagoræ perſuaſione inducti, claſſe, vt dictum eſt, Ionas iuuiſſent. Cùm enim hoc Dario indicatum eſſet, ferunt, illum, tum arcum popoſciſſe, ac eo ſumpto, ſagittam impoſitam in cælum excuſſiſſe, & ea in aërem excuſſa, dixiſſe: O Iupiter, cōtingat mihi, vt Athenienſes vlciſcar! Atque hæc locutum, cuidam famulorum præcepiſſe, vt ſibi ſemper appoſita cœna, ter diceret: Here memento Athenienſium. Idem Chalcedonenſes non minori odio proſequebatur, quoniam pōtes qui verſus regionem ſuam ſpectabant, diſſoluere conati eſſent, & aram in honorem

Hipparchi interitus.

Hippias confugit.

Darius, cur Athenienſes præcipuè oderat.

Darij expeditio aduersus Græcos.

rem Iouis Diabaterij ab eo erectam, euertissent. Ineunte igitur Vere, Darius ingentes copias terra marique parari iussit, eisque Mardoniũ Gobrys filium adhuc adolescentem, & qui recens Darij filiam nomine Artozostrā, in matrimonium acceperat, præfecit. Hic ergo cum exercitu in Græciam nauigās, Thasum insulam, & Macedoniam occupat. Sed cùm ad Athon montē naufragium fecisset, & ipse à Brygis Thracibus vulneratus esset, inglorius in Asiam rediit. Herod. lib. VI. pag. 180. 181. Id verò incidit in annũ ab orbe condito iuxta nonnullos 3474. siue, vt alij censent, 3465. Darius aduersis casibus nequaquam exterritus, classem sexcentarum nauium comparauit: eique Datim genere Medum, & Artaphernem Artaphernis fratris sui filiũ præposuit, hisque ad ducenta, siue vt aliis placet, ad trecenta peditum millia, & decē millia equitum, dedit: causam interserens, vt antea commemoratum est, se hostem esse Atheniensibus, quòd eorum auxilio, Iones Sardos expugnassent, suaque præsidia interfecissent. Dat itaque in mandatis, vt Athenas ac Eretriam diriperent, & captiuos in eius conspectum adducerent; simulque oratores in Greciam mittit, vrbium facturus periculum, & terram atque aquam postulaturus. Cæterùm nihil omninò ab eis impetratum est. Præfecti autem regij, omnibus rebus ritè ad bellum dispositis, cum classe ad Eubœam appulerunt, & Eretriam, insignem ciuitatem Græciæ, ac Euboensium coloniam, obsidentes, illam breui expugnarunt, & captiuos regi miserunt. Qui eis iuxta Susa sedes assignauit, de quibus Platonis extat epigramma: Euboensium genus sumus Eretricum, sed prope Susa iacemus, heu terra quātum à nostrate? Inde ad Atticam accesserunt, ac suas copias in campum Marathonium deduxere, ita suadente Hippia; quoniam ea planicies, seu campus, equitatui opportunissimus foret. Hæc vrbs, siue, vt Stephanus dicit, pagus, Athenis aberat circiter decem millia passuum, easque habebat ab Occasu, & ab Oriente Cynosuram promontorium. Fuit autem Leontidis tribus, vt inquit Pausanias, eamque æquali distantia ab Athenis Carystoque EubϾ vrbe abesse tradit. Idem auctor, Marathonem à quodam heroe Marathone nominatam fuisse scribit: quem inter alios illustres viros, qui in Marathonia pugna obierunt, præcipuè venerabantur. Tũ Herculem quoque, quem primi Marathonij apud Græcos in Deorum numerum retulerunt. Fuere in Attica, vt in rebus Atticis prodidit Strabo, centum & septuaginta tribus, quibus nonnulli addiderunt adhuc quatuor: ex quibus nulla ferè non veteri aliqua fabula, aut insigni historia celebrata ab auctoribus. Inter has quoque Marathon, ob hanc præclaram pugnam, in Marathoniis campis gestam, singularem laudem gloriamque adepta est. Interim Athenienses, cognito Persarum aduentu, tamque propinquo & magno periculo permoti, statim crearunt decem Pretores, qui exercitui preessent, inter quos erat Miltiades Cimonis F. Eodem tempore miserunt etiam ad Lacedæmonios Philippidem cursorem, qui nocte vna stadia M. D. confecisse dicitur. Ab eis responsum est, quòd sibi ob rotundam lunam, & anteplenilunium in aciem exire, per legem non licebat.

Marathon vnde nomen acceperit.

Philippides cursor insignis.

Dum igitur de summa rerũ inter duces agitur, & magna fit contentio, vtrum sese intra mœnia continerent, eaque pro virili defenderent, an obuiam irent hostibus, & cum ipsis aleam belli experirentur, dumq; ex aliis nonnulli primariæ auctoritatis censent, Spartanorũ opem expectandam, vnus Miltiades

Miltiades Atheniensium dux.

maximè

maximè nitebatur, vt primo quoque tempore castra fierent. Id si factum esset, & ciuibus animum accessurum, cùm viderent de ipsorum virtute non desperari, & hostes eadē re fore tardiores, si animaduerterent, audere aduersus se tam exiguis copiis dimicare. In hoc grauissimo & cruentissimo prælio, nulla ciuitas Atheniēsibus auxilio fuit, pręter Platęēses: ea mille misit militū. Itaq; horū aduentu, decē, siue, vt alij censent, vndecim millia armatorū completa sunt, quæ manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate; quo factum est, vt plusquam collegæ, Miltiades valuerit. Eius enim authoritate impulsi Athenienses, copias ex vrbe eduxerunt: locoque idoneo castra fecerunt. Deinde postero die sub montis radicibus, acie è regione instructa, noua arte, summaque vi prœlium commiserunt. Namque arbores multis locis erant raræ, hoc consilio, vt & montium altitudine obtegerentur, & arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, & si non locum ęquum videbat suis, tamen suarum copiarum numero ac multitudine fretus, decertare cupiebat, eoque magis, quòd priusquam Lacedæmonij subsidio venirent, dimicare vtile arbitrabatur. Itaque in acie peditum centum, equitum decem millia produxit, prœliumque commisit: in quo, tantò plus virtute valuerunt Athenienses, vt decemplicem numerum hostium profligarēt, adeoque eos perterruēre, vt Persæ tanquam Panicis terroribus consternati, non castra, sed naues peterent: qua pugna nihil adhuc nobilius atque præclarius fuit. Nulla enim vnquam tam exigua manus, tantas opes prostrauit. Herod. lib. VI. tradit, ex Persis occubuisse circiter sex millia & trecentos: Atheniensium verò centum, nonaginta duos. Iustinus numerum Persarum, qui hoc in prœlio ceciderunt, longè ampliorem cōstituit. Herod. etiam asserit, post plenilunium duo millia Lacedæmoniorum Athænas venisse, tanta festinatione adipiscendi hostem, vt triduo quàm ex Sparta discesserant, in Atticam peruenirent: & licet seriùs ad pugnam venissent, tamen conspiciēdi Medos cupidos, ad illos intuēdos in Marathonē perrexisse. Quibus visis, laudatisque Atheniensibus ob præclarum facinus, rursus rediisse. Porrò hanc pugnam Athenis in porticu, quæ à variarum picturarum argumentis ποικίλη vocata est, magno studio depinxerunt. Quo pacto scilicet Bœotij, Platæenses, & omnis Attica cum Barbaris manū conseruerit: quomodo in medio agmine fugientes Persæ, sese certatim in paludem impulerint, (erat enim in Marathone palus cœnosa, in quam Barbari, viarum imperitia fugientes, irruebant.) In hoc loco Mineruæ simulachrum fuit, quam ab eo Ellopiam nuncupatam fuisse, nonnulli crediderunt. In postrema picturæ parte, Barbarorum naues depictæ, in quas Persæ magno impetu dilabebantur, quos inter fugam Græci agminatim trucidabant. Hanc Marathoniam pugnam Panæus Phidiæ frater, in Porticu Pœcile dicta, pinxisse dicitur. Atque inter duces Atheniensium, Miltiaden, Callimachum, Cynegyrū: inter Barbaros, Datim, & Tisaphernen, tanta arte, tamque exquisita diligentia expressisse, vt etiam ad viuum eorum imagines reddiderit, crediderunt multi, tum Deos pro Græcis pugnasse. Ex Marathoniis manubiis, quas inter se Græci diuiserunt, Platæenses Mineruę, cognomento ἀρείας, templum condiderunt. Quicquid verò scutorum, armorumque, quæ Marathonius hostis in hac pugna perdiderat, repertum est, id omne apud Delphos

Prœlium inter Persas & Athen.

Atheniēsium victoria.

Athenienſes numini conſecrarunt. Deinde ex illis, qui ſanguine ſuo patriæ libertatem adſeruerant, egregia pręmia perſoluta; in primis Miltiadi, publico patriæ liberatori. Cùm enim in Poecile porticu pugna hęc depingeretur, inter decem prætores, quos ad hoc bellum gerendum Athenienſes delegerant, prima omnium Miltiadis imago depicta, omni geſtu, habituque, qui adhortantis, impellentis, geſtientis in prœlio ducis eſſe conſueuit. Pindari interpres, his qui in Marathonia pugna tam ſtrenuam operam nauarunt, phialas argenteas præmij loco donatas fuiſſe tradit. Quamobrem Marathon λιπαρὰ, hoc eſt, πλουσία appellata. Quemadmodum autem totius huius pugnæ gloria apud Athenienſes fuit, ita quæ apud Salaminam, atque Platæas geſta ſunt, communi Græciæ tribuũtur. Ptolemæus Sophiſta, huius pugnæ, eorumq; qui in ea occubuerunt, memoriam, tanta ſedulitate, ſtudioque tractauit, vt ob id Marathon ſit cognominatus. Tametſi alij à Marathone tribu, cui Athenis inſcriptus eſt, id nomen hunc accepiſſe credant. Hoc bellum Marathonium deſcribit Herod. lib. VI. & Iuſtinus lib. II. Agathias itidem libro II. eiuſdem rei mentionem faciens, Datis, inquit, olim Darij pręfectus, & Satrapes, vbi cum Perſarum exercitu Marathonem ſe contuliſſet, euertendam Atticam eſſe cenſebat, cùm hac ſimul & Græciam vniuerſam. Cauſa eius aduentus quidem nec iuſta, ſed vti apparet, cùm Darium totius Aſiæ non caperet magnitudo, moleſtè ferebat, niſi & Europam inſuper occupaſſet: vnde per Miltiadem deuicti cum Date ipſo & principe, & debellati ſunt Medi. Fuêre namque tam multi eo prœlio cæſi, vt Athenienſes ferant nonnulli, antequam bellum inirent, pro interfectis hoſtibus parem hircorum numerum ſe Dianæ immolaturos comminatos fuiſſe, & in eam neceſſitatem redactos, vt deficientibus hircis, cùm nequirent voti compotes fieri, nec promiſſa perſoluere, vel capras inſuper immolarint, nec tamen ad numerum has ſuffeciſſe. Hactenus Agathias. Plutarchus etiam in vita Ariſtidis de iiſdem rebus ſic preſſè ac eleganter memoriæ mandauit. Iam Datis à Dario miſſus, verbo vt ab Athenienſibus propter Sardes incenſas pœnam exigeret, re, vt Græcos euerteret, tota claſſe ad Marathonem appulerat, regionemque populabatur: Erant eo tempore inter belli duces ab Athenienſibus conſtituti, auctoritate quidem princeps Miltiades, exiſtimatione verò & potentia proximus Ariſtides: hic ſuam de pugna cum Miltiadis ſentẽtia coniungẽs, haud exiguum rebus patriæ momentum addidit. Cumque per interualla dierum inter duces eſſet diuiſum imperium, Ariſtides, cùm ordo ipſi ſummam rei deferret, Miltiadi poteſtatem ſuam tradidit: docens collegas ſuos non turpe, ſed honeſtum atque ſalutare eſſe, parere & obtemperare prudentibus. Hunc ad modum ambitione ſedata, cùm eò perduxiſſet, vt ſatis haberent, ſi vnum, idque nimirum optimum ſequerentur conſilium, Miltiadem imperio perpetuo ei parato, corroborauit: cùm cæteri porrò diurnis iſtis omiſſis imperiis, huic vni animum aduerterent. Cæterùm, in pugna Marathonia, maximè acie Athenienſium media laborante, vbi tribus Leontis & Antiochis conſtiterant, ibique diu ſanè Barbaris reſiſtentibus, Ariſtidis & Themiſtoclis (quorum hic de Leontide, ille de Antiochide tribu erat) in propinquo illuſtris fuit pugna. Poſtquam fuſis & ad naues compulſis Barbaris, eos viderunt non inſulas verſum nauigare, ſed introrſum venti violentia mariſque verſus Atticam

λιπαρά.

Athenienſium votum ante pugnã Marathoniam.

Ariſtidis ſingularis modeſtia & virtus.

ticam cogi; veriti Athenienses, ne vrbem ij defensoribus vacuam occuparent, cum nouem tribubus eadem die accelerato itinere domum redierunt. Aristides verò cum sua tribu apud Marathonem relictus captiuorū & spoliorum custos, opinionem de se non fefellit. Cùm enim auri & argenti adessent acerui, atque omnis generis vestes, & innumerabiles aliæ res in tentoriis & in captis nauibus propositæ, neque ipse quicquam tangere voluit, & nulli quicquā permisit, nisi si qui clam ipso prædā abstulerunt. Hæc Plutarch. Vnde autem originem habuerint Panici terrores, & quid potissimum significent, breuiter explicabo. Tradunt enim veteres scriptores, Philippidi, quem Athenienses miserunt Spartam, vt nuntiaret, quàm celeri opus esse auxilio, Pan iuxta Parthenium Arcadiæ montem, obuium factum, & se solum deorum ab Atheniensibus negligi questum, opem illis laturum esse dixisse, ac eius verbis fidem adhibitam, eique postmodum Athenienses plurimos honores decreuisse. Dicunt verò ante aciem terribiles sonitus auditos esse, & visa spectra, quæ Athenienses posteà dixerunt fuisse speciem Panos, qui terrorem tantum Persis incusserit, vt fugerint. Inde Panici terrores postea dicti sunt, de subitis consternationibus, quæ nulla manifesta de causa sępenumerò populis exercitibusque incuti & aduenire solent, ita vt maximo terrore iniecto, illos in fugam vertant: Huius autem denominationis originem ab antiquissimis Ægyptiorum historiis, Plutarcho referente, emanasse ferunt. Cùm enim Osirim Isidis germanum, & maritum, qui Ægyptum imperio moderatus suo, legibus vitæque institutis ornauit & excoluit, Typhon interfecisset frater, illiusq; cadauer per Tanaiticum vocitatum Nili ostium, quod adhuc abominantur Ægyptij, in mare deferendum flumini mandasset: fortè fortuna Panes Satyrique, qui eo in tractu Chemnin denominatum habitabant locū, rem illam, vt gesta fuerat, animaduertisse dicuntur, qui paulopost, disseminatis super Osiridis cæde rumoribus, vniuersam Ægyptum subitis repleuere tumultibus, ex quo natum est, timores, consternationesque illas, quæ repentinæ ignotis accedunt causis, Panicos appellari pauores.

Panici terrores vnde dicti.

Suprà commemoratum est, Athenienses in hoc grauissimo bello implorasse auxilia Lacedæmoniorum, à quibus responsum fuerit, quòd sibi ob rotundam lunam, & ante plenilunium, in aciem exire, per legem non licebat. Hîc verò haud inutilis quæstio moueri posset, num rectè ab eis factum sit, nec ne, cùm plæriq; censeant, vrgente necessitate, nullum dierum discrimen haberi oportere, nec curāda festa & solennes dies, si vrgeat necessitas ab omni soluta lege. Nam M. Marcellus tempore festorum Dianæ cepit Syracusas, hoc inopinante populo Syracusano intento lætitiis. Ipsa quidem antiquitas certos dies seruabat, quos infestos & infelices putabat, & in eis non pugnasset præ timore ob præterita bella in ipsis malè gesta. Cæterùm, persæpe ob huiusmodi persuasionem, vel superstitionem potiùs, maximas clades pertulit, in quo sanè quàmplurima exempla commemorari possent. Ne autem in his recensendis sim prolixior, hoc instar multorū erit. Cùm Ariouistus Germanorum rex, cum Cæsare bellum gereret, ac suis dixisset, non esse certandum, neque hostes superari posse ante plenilunium, Cæsar ipsum inuasit, non expectato tali tempore, & in fugam coniecit, octuaginta Germanorum millibus interfectis, & quadringentis terræ stadiis apud Rhenum

Quando sit decertandum cum hoste.

Siracusani deuicti à Marcello.

Cæsaris victoria aduersus Ariouistū.

fluuium occupatis, quem ponte arte facto infra decem dies, Cæsar cum exercitu transiuerat. Sed Lucullus in ea expeditione, quam habuit aduersus Tigranem, Armeniæ, Syriæ ac Mediæ regem, longè aliter sibi faciendum esse statuit. Cùm enim Romani pridie Nonas Octobris à Cymbris maxima clade affecti essent, isque dies ab ipsis Romanis valdè infelix & infestus reputaretur, L. Lucullus eodem ipso die cum decem millibus peditum, & equitibus duntaxat mille, hoste ex aduerso ad centum quinquaginta millia bellatorum instructo, in aciem prodiit, & cùm sibi obiiceretur de die illa, nempe sexta Octobris, populo Romano tantoperè infausta & infelici, in qua, duce Gneo Scipione Cornelio, Maximi Scipionis Africani patre, vniuersus Romanus exercitus à Cymbris propè deletus atque absumptus fuit, Lucullus respondit, illum quidem diem Romanis fuisse olim atrum & calamitosum, sed hodiernus, inquit, erit vobis amicus & fortunatus, si strenuè atque impigrè pugnaueritis, exque ominoso ac tristi, hilarem, amicum, & iucundum Romanis reddemus. Et commisso prœlio, hostes fugauit, quinque duntaxat ex Romanis, in ipso certamine interfectis, & centum vulneratis: Ex hostibus autem, Armeniis scilicet, Medis atque Syriis, vltra centum millia desideratis, ac etiam Tigrani regis diademate ablato. Tam paruo impendio tam insolens victoria stetit. De ipso quidem Tigrane, à nonnullis memoriæ proditum est, quod cùm Luculli exercitum vidisset, paucorum exercitum irridens, dixerit: Si vt milites aduenissent, perpaucos quidem esse: si verò vt legati, permultos. Verùm, mox ipso facto, intellexit, victoriam non in multitudine pugnantium, sed militum robore atq; virtute consistere. Namque, vti ostendimus, à Lucullo victus est, ita sanè, vt tiaram, vittasque lacerans, atque abijciens aufugerit, ne iis ornamentis in turpi fuga agnitus, ad Romanos captiuus perduceretur. Quas verò acies, quósve exercitus, & qui duces parua manu profligarint, passim videre est apud veteres auctores. Mos autem & consuetudo inoleuit apud varias gentes & nationes, vt statas dies anni, infelices aut fortunatas, pro multiplici euentu, nō vna ratione obseruarint. Siquidem Chalcedonij cuiusque mensis vicesimam primam diem, funestam & portentosam habuêre, quòd illa Darij præfectus ipsorum pueros castrauit, & in Persidem misit. Parthi diem, qua Arsaces Seleucum vicit, tanquam initium libertatis, faustum felicemq; obseruarunt. Cyrus diem, qua Scythas & Sacas clade afflixit, adeò felicem habuit, vt eam Sacam appellarit: sicut Asiani festam diem Mutiam nuncuparunt, quòd Q. Mutius Asiam singulariter rexerat. Athenienses quartam Hecatombæonis, qui mensis erat Soli sacer, duplici victoria insignem, velut fortunatam, obseruandā præceperunt, qua ad Leuctram, & Geræstum feliciter pugnatum est. Iidem, quartamdecimā Boëdromionis, aut secundum Bœotios, sextam & vicesimam Panemi mensis, quòd Artabanum & Persas è Græcia fugarunt, felices habuêre: qua die liberatori Ioui victimam cedere, & sacrum facere consueuerant. Persæ verò, tertiam & sextam mensis Boëdromionis, tanquam lugubres & defamatissimas deuitarunt, quibus diebus in pugna Marathonia, & ad Platæas, & ad Mycalen, à Gręcis conflictati, & magnas clades perpessi sunt. Qui etiam diem, qua Magi, qui regnum occuparant, interempti sunt, tam solennem habuere, vt illam, Magophoniam, hoc est, Magorum occisionem, appellarent, qua die nulli

Luculli victoria aduersus Tigranē.

Fortunati & infortunati dies.

nulli Magorũ extra limen prodire fas erat. Et de his quidẽ hactenus dictũ sit.

Quod verò ad Hippiam, Pisistrati filium, cuius paulò antè meminimus, attinet, Cicero ad Atticum, ac itidem Iustinus, illũ in hoc prœlio interfectum dixere, diis patriæ vltoribus pœnas repetentibus. At Suidas refert, victis Persis, illum fugisse in Lemnum, ibique in morbum incidisse, visu amisso, & sanguine per oculos effluente, acerboque mortis genere decessisse, his pœnis patriæ datis, ad quam seruitute opprimendam Barbaros adduxerat, iratis patriis diis. Vt verò liberè dicam quod sentio, haud sanè mihi verisimile videtur, ipsum sese in Lemnum recepisse, sed potius in quendam alium locum, cùm ea insula tunc temporis pareret Atheniensibus. Hanc enim Miltiades paulò antè subiugarat. Cæterùm, de hac re suum cuique esto iudicium. Is etiam narrat huic ante cõflictum Marathonium accidisse vehementẽ quandam sternutationem, cumque vt senex, vacillantes dentes haberet, ex acri sternutationis concussione, vnum dentem excussum esse, & in arenas delapsum, reperiri non potuisse. Huius quoque rei meminit Herod. lib. VI. atque addit, huiusmodi sternutationem fuisse cum tussi solitò vehementiorem, ac superiori nocte ante prœlium commissum, sibi visum esse in somnis cum matre concũbere. Quo ex somnio illum coniectasse, fore, vt reuersus Athenas, ac recepto dominatu senex domi suæ obiret. Post verò dentis excussionem cum sternutatione ac tussi, suspirasse, ac eis qui aderant, dixisse: Hęc terra non est nostra, nec eam poterimus nobis subiicere: sed tantummodo partem, quantum spatij dens, qui mihi aderat, obtinet. Vtcunque tamen sese res habeat, credibile omnino est, illum tragico euentu vitam suam clausisse, vt ipsius frater Hipparchus, vtq; omnes alij, qui patriam seruitute opprimũt, ac tyrannidem exercent. Nam tyrannorum exitus plærunque miserrimi esse consueuerunt, sicuti & veterum annales, & quotidiana experientia testatur. At Miltiadis interitus exemplum est vsitatæ ingratitudinis hominum, & præcipuè populi Atheniensis erga suos benefactores, maximè imperatores, longè ingratissimi. Cùm enim potissimùm ipsius consilio & fortitudine Persicus exercitus profligatus esset, cumque antea Lemnum insulam Attico imperio adiecisset, posteà ab inuidis immeritò proditionis accusatus, quòd, cùm Parum insulam expugnare posset, à Persarum rege corruptus, vt falsò illi hanc calumniam insimulabant, infectis rebus, à pugna discessisset. Quòd autem huiusmodi obsidionem reliquisset, id sanè fuit in causa; quòd cùm res iam eò deducta foret, vt maxima spes potiundi oppidi affulgeret, procul in continenti Lucus, qui ex insula conspiciebatur, noctu incensus est. cuius flamma vt ab oppidanis & oppugnatoribus est visa, vtrisq; venit in opinionem, signum à classiariis regiis datum. Quo factum est, vt & Parij à deditione deterrerentur, & Miltiades timens, ne classis regia aduẽtaret, incensis operibus quæ statuerat, cum totidem nauibus atque erat profectus, (hæ autem septuaginta fuerant) Athenas magna cum offensione ciuium suorum rediit. Et quoniã eo tempore æger erat vulneribus, quæ in oppugnando oppido ceperat, cùm pro se dicere non posset, verba fecit frater eius Dixagoras. Causa cognita, capitis absolutus, pecunia mulctatus est, vt L. talenta, id est, triginta millia nummorum aureæ monetæ, penderet, quantus in classem sumptus factus erat. Hanc pecuniæ summam quòd persoluere non poterat, in vincla

Hippiæ interitus.

Athenienses de se benemeritis ingrati.

Miltiadis obitus, & virtus.

publica coniectus est, ibiq; haud multò pòst, diem obiit supremum, auctore Æmilio Probo, qui addit, etsi crimine Pario fuerit accusatus, tamen aliam fuisse causam damnationis. Namque Athenienses, inquit, propter Pisistrati tyrannidem, quæ paucis annis antè fuerat, omnium suorum ciuium potentiam extimescebant. Miltiades multum in imperiis, magistratibusque versatus, non videbatur posse esse priuatus: præsertim cùm consuetudine ad imperij cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonneso omnes illos quos habitarat annos, perpetuam obtinuerat dominationem, tyrannusque fuerat appellatus, sed iustus. Non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate: eamque potestatem bonitate retinebat. Omnes autem & habētur & dicuntur tyrāni, qui potestate sunt perpetua in ea ciuitate, quæ libertate vsa est: sed in Miltiade erat cum summa humanitas, tum mira comitas: vt nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret: magna auctoritas apud omnes ciuitates: nobile nomen, laus rei militaris maxima. Hæc populus respiciens, maluit eum innoxium plecti, quàm se diutius esse in timore. In hoc autem Probus ab Herod. dissentit, quòd hic non à fratre, vt alter, sed ab amicis causam illius actam scribat, cùm putrescente crure ex vulnere lectulo incumberet. Addit etiam, Cymonis filium (ita enim illum nominat) pecuniam pro patre numerasse. Verùm, ne sic quidem illum inuidia & carcere liberatum. Refert hoc inter exempla ingratorum Val. lib. v. cap. III. Hoc autē prœlium anno xx. post eiectum ex Athenis Hippiam, & Pisistratidas, factum esse scribit Thucyd. pag. 160. Aulus Gel. lib. XVII. cap. XXI. Ducentesimo, inquit, & sexagesimo anno post Romam conditam, aut non longè amplius, victos esse ab Atheniensibus Persas memoriæ traditum est, pugna illa inclyta Marathonia, Miltiade duce, qui post eam victoriam damnatus à populo Atheniensi, in vinculis publicis mortem obiit. Hæc Gellius. Incidit autem in annum quintum ante mortem Darij, quod quidem facilè colligitur ex verbis Herod. lib. VII. qui scribit, Darium, accepto huius cladis nuntio, grauissimè tristatum esse, ac in eius vltionem, apparatum fecisse per triennium in secundam expeditionem Græcanicam, in quam ipsemet proficisci decreuerat, & quarto anno defecisse Ægyptios, quos Cambyses Persis subegerat, & vltimo à defectionis anno mortuum esse, adeò vt nec Ægyptios, nec Athenienses, vt maximè statuerat, vlcisci potuerit. Obiit autem sex & triginta annis in imperio expletis, filio Xerxe in regem designato, eique moriens, præter alia, dixisse fertur: Marathonis memento. Strabo xv. libro ex Onesicriti sententia, in eius sepulchro huiusmodi epitaphium positū fuisse narrat Persico sermone:

Tyranni qui nam propriè dicantur.

Darij obitus.

Epitaphium.

Amicus amicis fui, & eques, & sagittarius
Optimus, venatores superaui, & omnia facere potui.

Xerxes IIII. Persarum Rex.

Etsi verò Artabazanes maior natu erat, quia tamē fuerat natus ex priori coniuge, alter ex filia Cyri Atossa, regnāte Dario, Xerxem, Demarato sic suadente, qui huiusmodi legem Spartas habere affirmarat, in imperio præfecit. A quibusdam in literas relatum est, inter hos duos, post patris obitum, fuisse maximam controuersiam de regno, & hoc certamen concordi animo ad patruum suum Artaphernem, veluti ad domesticum iudicem detulisse, qui, domi cognita causa, Xerxem præposuit; adeoque fraternam contētionem fuisse, vt nec victor exultauerit, nec victus indoluerit, mutuamque deinceps beneuolen-

uolentiam inter ſe retinuiſſe, ac vſitato more inuicem alterum alteri munera miſiſſe. Hîc autem non ab re fuerit in medium proferre quod Plut. de vtroq; poſteris tradiderit in eo libello, cui titulus eſt De fraterno amore. Operæ eſt precium, inquit, in præſentia diſceptationem audire barbarorum fratrum, non de particula eam agelli, aut mancipiis, vel pecore, ſed de regno Perſiæ. Mortuo Dario, alij regnum Ariameni, vt de filiis eius natu maximo deferebant, alij Xerxi, qui ex Atoſſa filia Cyri, Dario iam regnum gerẽte, natus erat. Deſcendit itaque Ariamenes è Media, non bellico apparatu, ſed placidè ad iudicium. Xerxes, qui præſens ea agebat quæ erant regis, veniente fratre, depoſito diademate, & deiecta tiara, quam erectam ferunt reges, occurrit fratri, eumque ſalutauit, ac dona mittens, dicere eos qui portabant, iuſſit: His te nunc honorat Xerxes frater tuus; qui ſi rex iudicio & ſuffragio Perſarum declarabitur, proximum tibi à ſe locum tribuit. Reſpondit Ariamenes: Ego dona quidẽ accipio, regnum autẽ in Perſas mihi cenſeo deberi, honorẽ tamẽ fratribus meis minoribus ſeruabo ſuũ, & primo inter fratres Xerxi. Inſtante porrò iudicij die, Perſæ communi ſententia Artabanum iudicem deſignauerunt. Hic Xerxi, quòd multitudini fideret, iudicem recuſanti Atoſſa obiurgans, Quid fugis, inquit, Artabanum patruum, & Perſarum optimum, fili? idque certamen metuis, in quo præclarum eſt, ſi vincare, fratrem regis Perſarum ſecundo te loco vocari? Xerxe obtemperante, & cauſa cognita, Artabanus pronunciauit Xerxi regnum conuenire. Ariamenes autem ſtatim proſiliens, fratrem adorauit, dextraq; apprehenſum, in ſolium regium collocauit. Exinde primo apud eum loco habitus, beneuolum ſe præbuit: ita quidem, vt pro gloria fratris nauali apud Salaminam prœlio præclarè pugnans ceciderit. Atque hoc tanquam purum & inculpabile exemplar beneuolentiæ, & magnanimitatis propoſitum eſto. Hæc Plutarch.

Exemplum fraternæ beneuolentiæ ac ſingularis modeſtiæ.

HISTORIÆ RERVM PERSICARVM LIBER SECVNDVS.

OSTEAQVAM Darius naturæ ac fato concessisset, haud immeritò inter filios exorta fuisset propter regni successionem rixa atque cõtentio, ni Artabazanus, suasu atque instinctu Demarati præfecti, iuris ac ætatis prærogatiuam Xerxi fratri libenti animo submisisset. Tanta quippe fuit paternæ voluntatis obseruantia, vt potius iuri suo cedere, quàm eius auctoritatem infringere, vel labefactare aliquo modo sustineret. Proinde translato à se in fratrem Xerxem imperij iure atq; nomine, Xerxes rerum potitus, nihil statim ab initio habuit antiquius, quàm regni aditi possessionem ab amplificatione auspicari. Quippe cùm Ægyptij, Persici imperij dignitatem turpi defectione contaminassent, sibiq; persuaderent, non solummodò se armis atque opibus contra illorum potentiam tueri posse, verùm etiam per occasionem vltrò ipsos adoriri, & bello lacessere, Xerxes indignum ratus, hanc mollem & effeminatam gentem contra se insurgere, ac pristinum obsequium detrectare, contractis multis copiis, in illos statim mouit, & non prius arma deposuit, quàm Ægyptiis subiugatis, imperij sui nomen ac veterem gloriam illustrasset. Hæc Xerxis expeditio, si ad calculos & annorum seriem deuocemus, nisi me error fallit, incidit in annum ab orbe creato, 3481. siue, vt quibusdam aliis placet, 3478. Priusquam verò ex Persia recederet, illius procurationi Achmenem fratrem, qui deinde post viginti annorum decursum ab Inaro Libyæ rege, & Atheniensibus interfectus est, cum summa potestate atque imperio substituit. In Persiam reuersus, breui pòst, cùm paternam iniuriam à Scythis acceptã, tã tenaci memoria conseruaret, vt prius omnium aliarum rerum, quàm ipsius obliuisci posse, aut velle videretur, statuit prius experiri omnia illa difficillima negotia atque incommoda, quę reges magnum aliquod bellum gesturi sufferre coguntur, antequam deponere posset tam vehementem animum vindicandi. Igitur septingenta armatorum millia exemplo patris sui in militiam conscripsit. Sed cùm nec tantum exercitum contra hostium potentiam satis esse putaret, adiecit trecenta auxiliarium copiarum millia, quæ cùm adhuc parum sufficere viderétur, adiunxisse etiam ferunt mille rostratas naues, & tria millia nauium onerariarum. His copiis, & si non solùm Scythis, sed toti orbi formidabile bellum inferre posse putaretur, attamen vt principio terribilis, ita exitu inanis & contemptibilis apud omnes habebatur. Quippe Cimmerias Scytharũ, seu Gothorum mansiones aggressus, cùm consideraret suam Persicam gentem, & bellicum apparatum ab animosis hostibus non timeri, sed apertè cõtemni, substitit, & quid cõsilij caperet, inquirit. Tandem cùm nec semel cum hostibus congredi tentasset, postquam nulla sibi potestas dimicandi daretur, ab ea expeditione inglorius recessit. Post hæc, domum reuersus, videbatur ab initio paci & quieti velle consulere, nec de bello Græcis inferendo admodum sollicitari. Cæterùm, breui pòst, mirè ad hoc inflãmari cœpit, Mardonio suo conso-

Xerxis expeditio aduersus Aegyptios

Xerxes parat exercitum in Scythas.

Eiusdem improsperi successus.

Expeditio aduersus Græcos Mardonij suasu.

consobrino, Gabryæ & sororis Darij filio, potissimùm extimulante, qui apud eum summa gratia & auctoritate pollebat, & propter eximias animi corporisque dotes, in maximo apud Persas honore atque admiratione habebatur. Hic sublimes spiritus gerens, ac ætatis feruore sublatus, gloriæque ac laudis cupientissimus, magnas semper res appetere, magnisque aspirare imperiis, vtque id assequeretur, varias assiduè variis artibus quærere molirique vias. Quare Xerxi persuasit, vti Græcorum vires affictare, sibique eos populos, assiduos infestissimosque Persici nominis hostes, omnibus studiis & rationibus subiugare contenderet. Proinde huius verbis ac persuasione incitatus, conuocatis proceribus, operæpretium fore iudicauit, vt in publico ipsorum consessu hanc rem proponeret. Ibi Mardonius rogatus sententiam, ea omnia publicè retulit, quę in priuato colloquio regi ostenderat, & bellum omninò suadebat. Tum silentibus aliis, Artabanus Hystaspis filius, Xerxis patruus, vir summa grauitate ac prudentia præditus, multis rationibus ab alto repetitis, bellum omnino dissuadet. Eius autem oratio, vt est apud Herod. lib. VII. plurimis salutaribus consiliis, ac sapientissimis sententiis, tanquam pretiosissimis gemmis, referta est. Vicit tamē prior sententia, bellumq; inferre statuit. Priusquam verò hanc expeditionem susciperet, qua Græcas gentes vno eodemque tempore vniuersas opprimere, ipsamque Græciā funditus euertere in animum induxerat, legatos ad Carthaginienses misit, qui vnà cum eis de re communibus armis gerenda tractarent, atque inter eos ita conclusum est, vt ipse videlicet Græciam cum suis copiis inuaderet: Carthaginienses autem eodem tempore aduersus Græcos, qui Siciliam incolebant, profiscerentur. Quòd sanè ita factum esse, ex verbis Herodoti ac Diodori plenissimè intelligitur. Hi enim cùm ex Libya, & ipsa vrbe, tum ex Ligustica regione, exque Galatia & Iberia, milite coacto, exercitum ad trecenta millia hominum armatorum, ductu Hamilcaris, Hannonis filij Carthaginiēsium regis, summo studio ac diligentia instruxerunt: classem etiam ingentem exornarunt, hisque viribus freti, omnia sibi læta & secunda pollicebantur. Quomodo autem Gelon Dinomenis filius, Syracusarum tyrannus, vir manu promptus, & consilio prouidus, illicò maxima & incredibili celeritate collecto exercitu, videlicet, peditum quinquaginta millia, equitum verò ad quinque millia, ex Syracusis citato itinere ad eos contenderit, hostemque tandem terra mariq; deuicerit, ac dissiparit, adeò vt vix quidem nuntius cladis tantæ multitudinis superesset, pręfati auctores fusè ac eleganter ostendūt. Verùm enimuerò, vt ad Xerxem reuertar, is, postquam fœdus ac societatem cum Carthaginiensibus iniuisset, omnem animum ad belli studium & cogitationem adiecit. In hoc autem militari apparatu, triennio, vt ait Diod. sicuti etiam eodem auctore, Carthaginienses fecerant, vel quadriennio, vt sentit Herodotus, consumpto, proximo anno qui fuit decimus iuxta Thucydidem, post prœlium ad Marathonem gestum, sub veris initium innumerabili cum exercitu Susis profectus, in Cappadociam mouit, indéq; ad Pythium Athys filium, Lydum, Phrygiæ regem opulentissimum diuertit, & per Colossas itinere facto, Sardes perrexit. Antequam verò ex Perside abiret, nauium præfectis mandarat, vti naues vndique in Cymen & Phocesam conueherent. Interea temporis, partito exercitu, numerum qui ad iungendum ponte Hellespontum,

Artabanus dissuadet bellum contra Græcos.

Fœdus inter Xerxem & Carthaginienses.

Carthaginiensium clades.

ſpontum, quique ad montem Atho effodiendum ſatis viſus eſt, præmittit, ea in re conſpicatus ſimul tutum militibus & quàm breuiſſimum ingreſſum patefactum iri, ſimul ſe ſperans, vel ipſa inprimis tantorum operum admiratione, Græcis ſummum terrorem illaturum. Qui igitur ad hoc munus perficiendum miſſi fuerant, multitudine ad opus ardenti, quàm celerrimè rē perfecerunt. De ipſo autem Helleſponto, Solinus cap. XVII. ſic breuiter inquit: Quartus Europæ ſinus Helleſponto incipit, Mæotidis oſtio terminatur. Atque omnis hæc latitudo, quæ Europam Aſiamque diuidit, in ſeptem ſtadiorum anguſtias ſtringitur. Hic eſt Helleſpontus, hac Xerxes ponte nauibus facto permeauit. Arrianus lib. v. locutus de ponte quem Alexander fecit ſuper Indo flumine, huius quoque mentionem fecit, atque ait, ſe neque ex Ariſtobulo, neque ex Ptolemæo (quos ipſe maximos authores habeat) cognoſcere potuiſſe, quonā modo Alexāder Indum pontē iunxerit: neq; ſe aut pro certo aſſeuerare, aut coniectura aſſequi potuiſſe, vtrum nauibus, vt Helleſpontus olim à Xerxe, & Boſphorus ac Danubius à Dario; an ponte manu facto ſuperarit. Sibi tamen probabilius videri, Alexādrum iunctis nauibus, quàm ponte exercitum traduxiſſe. Neque enim, inquit, pontē reciperet Indi altitudo, nec tam breui tempore tantum opus perfici potuiſſet. Naues autem funibus colligatæ, & in muri modum conſtructæ, Xerxis exemplo ad iungendum amnem ſatis erant: quo Romanos ferè, rerū dominos, Danubium ac Rhenum iungere ſolitos accepimus. Item quo pacto Tigrim atque Euphraten, quoties neceſſe fuit, iunxerunt, haud ſatis compertum habeo. At vt mihi quidem conſtat, pontem Romani ex nauibus moliebantur. Qua verò ratione (quoniam res mihi viſa eſt narratu digna,) hoc loco explicandum putaui. Naues dato ſigno demittebantur, eas, vt veriſimile, fluminis curſus deorſum rapiebat, ſed vehementi remorum pulſu euicto fluminis impetu, aduerſis proris ad deſignatum locum retrahebantur: deinde à prora ſingularum vimineæ crates in pyramidum modum extructæ, ac lapidibus repletæ, contra amnis violentiam in fundo deſtituebantur: quas modico interuallo ſeparatas, ſolidis tignis inuicem collocabant, tignis aſſeres per tranſuerſum diſpoſitos, clauis affigebant, ac per hunc modum poſitas ad alteram ripam perducebant: ſingulis ab vtroque capite ponticulis, quo commodiùs equi curruſque ingrederentur atque exponerentur, excitatis. Hunc in iungendis traiiciendiſque fluminibus veterum Romanorum morem fuiſſe accepimus. Quonam autem modo Alexander Indum iunxerit, quemadmodum ſupra dixi, non auſim affirmare: quoniam qui cum eo fuêre in ea expeditione, hoc veluti non neceſſarium cognitu prętermiſerunt. Sed quantum ego exiſtimo, ad hunc ferè modum iunctus eſt: quem ſi alia quapiam ratione iunctū fuiſſe quis oſtenderit, ea ratio præualeat. Ex his verbis Arriani facilè cuiuis conſtare poterit, quem pontem Perſæ ſuper ſinu Helleſpontiaco ſtrauerint. Cùm autem hunc perfeciſſent, vt ex Abydo ad vlteriorem continentem foret traiectus, qui tantùm erat ſeptem ſtadiorum, ingens coorta tempeſtas ea omnia dirupit atque diſſoluit. Hoc audito Xerxes indignatus, pontum & flagris cędi, & mari compedes iniici iuſſit cum verbis minacibus & amarulentis, vt Herod. aſſerit, apud quem etiam ibidem videre eſt, quomodo architecti pontem effecerint. Dictum eſt etiam, Xerxem præcepiſſe, vt mons Atho, iuxta quem

Helleſpontus.

Qualis fuerit Pons Xerxis ſuper Helleſponto.

Mos Romanorum in traiiciendis fluminibus.

quem Dariana classis non multo ante naufragium fecerat, perfoderetur. Hic autem erat mons Macedoniȩ ingens, ac nobilis, ad mare pertingens. Mons Atho. Ab hac parte hominibus cultus, ad continentem desinens in speciem Chersonesi, id est, peninsulæ cum Isthmo, duodecim stadiorum. Hæc planicies, inquit Herodotus, atque tumuli, è mari Acanthiorum ad mare, quod est contra Toronem, non sunt magni. In hac Isthmo, vbi Athos finitur, sita est vrbs Græca nomine Sana. Dicitur autem Xerxes & mari stigmata ac verbera ingessisse, & ad montem epistolam misisse: Atho diuine, cælum tangens vertice, noli meis operibus lapides facere magnos & intractabiles, alioqui te excisum in mare deturbabo. Non possum autem silentio præterire, quæ Petrus Gillius, cuius mentio facta est in Darij vita, cùm sermo esset de Darij ponte ac sella, in literas retulit. Postquam enim ostendisset, quomodò antiquitus pontem constituerent, hæc ibidem subnectit: His præscitis, inquit, faciliùs intelligetur dubia & perplexa Herodoti descriptio, cùm ait, Xerxem, vbi primus pons, qui nauibus iunctus fuerat in Hellesponto, dissolutus fuit, indignatum, trecenta verbera mari inflixisse, duoque vincula ferrearum pedicarum iniecisse in mare, vt id tanquam seruum constringeret, & pro vno ponte, duos pontes ex trecentis circiter nauibus fieri iussisse, ancorisque firmari, vt immotæ manerent, atque à continenti ad contrariam continentem validissimos funes contendisse vnguibus ligneis, hoc est, quasi succulis. Equidem ipse primum pontem puto non ancoris, sed lapidum aceruis, nō catenis, sed funibus stabilitum, tempestatibus dissolutum fuisse. Itaque Xerxem duos pontes postea fecisse trecentis circiter nauibus, totidemque ancoris ferreis, duplicíq; catena ferrea stabiliisse: hocq; Grȩcos poëtas Xerxis hostes, quibus Herod. interdum seduci solet, designasse, cùm tragicè exaggerantes traiectum Xerxis, dicunt Xerxem, dissoluto primo ponte, trecēta verbera Hellesponto inflixisse, hoc est, proiectione trecentarum ancorarum Hellespontum tanquam ictu percussisse, & duo vincula ferrearum pedicarum iniecisse, id est, duplicem catenam, vt apud oppidum nuncupatum Zeugma, ex eo, quòd nauibus ibi pons iunctus diuturnus permanserit, duplici catena corrobatus ferrea, quam ab ætate Alexādri ad suam ætatem Plin. tradit extitisse apud Euphratē in vrbe appellata Zeugmate, qua Alexander M. ibi pontem vinxerat, cuius annulos, qui refecti fuissent, ait rubigine infestatos fuisse, carentibus ea prioribus. Cùm ex Media per Mesopotamiam iter faceremus ad Syriacam Beroam, quam nunc vocant Calep, in arce Byrana sita in Mesopotamia iuxta Euphratē, inter Zeugma etiamnum appellatum, & Hierapolim, extabat ferrea catena, eam, antiquissimam esse dicebant, quȩ cùm tot sæculis illȩsa permansisset, paulopòst, quàm hâc exercitus traiectus est, dissoluta est. Alij dicebant, metu Persarum, alij auaritia, ferrique attriti vetustate: quo attritissimo, opera quæ dicuntur Damascena, fieri solent, Turcorum satrapas adductos, catenam hanc dissoluisse. Quæ, vtrum esset illa, quam Plin. commemorat, scire non potui, peruetustam certè coniectaui ex annulo vno, quem vidi Berœæ vetustissimum quidem, sed penè totum rubigine carentē. Miror Pomp. Melam exaggerantem mirum, atque ingens facinus, Xerxem ex Asia in Grȩciam, peditem maria transgressum fuisse, Ciceronemque in immensum Xerxis traiectum extollentem,

Xerxes,inquit,maria ambulauit,terramque nauigauit.Idem alio loco : Maria pedibus peragrauit,classibus montes. Cùm mare Adriaticũ tempestuosum, intercedens inter Hydruntũ & Apolloniam amplius sexagenis millibus passuum latiorem Hellespõto pedestri continuare exercitu,pontibus iactis primùm Pyrrhus Epiri rex cogitauerit. Post eum M. Varro cùm classibus Pompeij piratico bello præesset, sed vtrumque aliæ impediuêre curæ. Rex Turcorum quoties exercitum traiicit in Asiã, paucis diebus posset Bosporum nauibus consternere ponte superimposito,totumque exercitum breui tempore traiicere, sed vtriusque Continẽtis dominus, multos dies consumere potest in exercitu transportando, quem paucis nauibus triremium similitudinem gerentibus,latis traiicit,ita accommodatis,vt plano pede in nauem,velut in pontem ex littore ingrediantur equi. Hæc Gillius : cuius sanè verba ob multiplicem rerum cognitionem hîc libenter adieci. Vt verò ad institutum redeam,Xerxes,dum tantos apparatus faceret, misit legatos in Græciam,petentes terram & aquam.Cùm illuc aduenissent, plurimę ciuitates ac prouinciæ illis adhæserunt, quarum quidem nomina recenset Diod. lib.XI. Plærasque itidem inuenêre constãtissimas,& pro patriæ salute,atque communi totius Græciæ libertate quiduis potius ferre paratas, quàm Persarum imperium velle agnoscere.Ex his autem,præcipui fuerunt Athenienses, ac Spartani, ad quos cùm legati venissent, postulantes terram & aquam, vt dictum est,priores, legatis vrbe interdixerunt, & eum,qui suaserat, vt parẽrent,vnà cum vxore ac liberis,lapidibus obruerunt. Lacedęmonij verò,iis in puteum coniectis, terram ingesserunt, & mandarunt, qui Xerxi nunciaret, ipsum habere apud eos iuxta condictum, & terram & aquam. Sic ergo euenit prætoribus missis à Xerxe, vti narrat Polybius lib.IX. & Suidas pag. 662. At Herod. lib.VII. scribit,Xerxem, neque Athenas, neque Spartam legatos terram petitum misisse: ob id,quòd quos ante Darius ad hoc ipsum misisset, eorum alios illi in barathrum, alios in puteum deiecerant,iubente eos illinc terram & aquam ferre ad regem. Hac de causa, inquit, Xerxes nullos illuc ad petendum misit.Idem Suidas pag.212. asserit, hoc factum Lacedęmoniorum accidisse sub Dario.Cæterùm hac de re suum cuique liberum iudicium relinquatur. Xerxes,vbi iunctum Hellespontum accepit,& montem Athon effossum,illicò, iam appetẽte vere,cum instructissimo exercitu ex Sardibus, vbi hyemauerat,mouit Abydum versus,anno ab orbe condito 3488.siue, vt aliis placet, 3484. & 7.anno, ex quo regnare incœperat. Huic mouenti, sol suam sedem in cælo relinquens, apparere desiit, cùm nullæ nubes, verùm serenissimus aër esset,& pro die nox extitit.Id animaduertenti Xerxi,cura incessit percunctandi Magos, quid ostentum id vellet portendere : Illi respondent, deum significare Græcis ciuitatum defectionẽ, quòd dicerent,Solem Græcorum,Lunam ipsorum esse præsidem. Ea re audita,Xerxem mirum in modum lætatum esse scribit Herodotus. Vbi Abydon ventum est,in editiore quodam tumulo consedit, ex alto copias suas contemplaturus. Cumque videret Abydenos campos militibus,Hellespõtum nauibus repletum, principiò quidem beatum se pronunciauit: deinde cogitans, post annos centum ne vnum quidem è tanto numero futurum superstitem, humanam miseratus sortem,flebiliter illachrymasse dicitur. Postea Hellespontum transiit, & in Do-

Spartani, legatos Xerxis interficiunt.

in Dorisco Thraciæ littore ad ostium Hebri, ac in patenti planicie numerum vniuersi exercitus recenseri iubet, in quo Herod. lib. VII. dicit fuisse peditum decies septies centena millia: equitum verò 80000. præter Arabes qui camelos, & Pœnos qui currus agitabant, quorum scribit fuisse viginti millia. Pręter hunc Asiaticum numerum, adiicit etiam auxiliares milites, qui ei aduenerunt ex Thracia, & aliis partibus Europæ, quos putat fuisse ad 300000. & hæc quidem absque seruitiis, impedimentis, aliisq; consimilibus, quorũ numerum tantundem ferè constituit. Classem verò tradit fuisse mille ducentarum & octo nauium. Ex aliis autem varij generis nauigiis tria millia. Paulò pòst in eodem libro enumerat duntaxat ex Asiaticis, naues mille ducentas & septem. Classiariorum ac epibatarum numerum recenset in vniuersum 24. myriades: id est, ducenta & quadraginta millia. Diod. lib. XI. ait, pedestrem exercitum fuisse supra octingenta millia virorum: naues longas simul omnes, plus mille ducentas, præter eas octingentas & quinquaginta ad equos portandos paratas: onerarias tria millia. Iustinus asserit, fuisse ad septingenta millia de regno, & trecenta millia de auxiliis. Quod autem idem ex Trogo recenset, illum scilicet habuisse naues decies centum millia, mendacio quàm veritati similius videtur. Æmilius in vita Themistoclis, terrestres copias dicit fuisse septingẽtorum millium peditum: equitum quadringentorum millium. Classem verò mille & ducentarum nauium longarum, quam duo millia onerariarum sequebantur. Æschylus verò (quoad maritimam classem attinet,) sicuti etiam refert Plut. in vita eiusdem Themistoclis, in tragœdia cui Persæ titulus est, quæque etiamnum extat, sic sanè de illa scriptum reliquit:

Naues fuisse mille Xerxi, cognitum est
Mihi: quæ celeritate sed anteirent cæteras,
Numero fuisse bis centum, & centum scio.

Huic autem iure merito fides adhibenda est, quem constat ex Diod. & Pausan. non modò naumachiæ interfuisse, at etiam præfuisse, vni ex triremibus, & primum ex omnibus conflixisse, Persarumque primam nauem, qua totius inimicæ classis nauarchus deuehebatur, impetu facto, magna vi pugnando, discussisse, præfecto in ea interempto. Vniuersę classi præfectus iuxta Herod. fuit Achimenes Xerxis frater: sed Diod. eum nominat Megabatem. Terrestrium verò copiarum duces atque imperatores, hi præcipui nominantur ab Herod. videlicet, Mardonius, Tryntatæchmes Arbani filius, Smerdones Otanis filius, Xerxis patrueles, Masistes Dario & Atossa genitus, Gerges Artagi, & Megabyzus Zopyri filius. Habuit etiam cum his delecta Persarum decem millia, qui vocabantur immortales, hisque pręerat Hydarnes Hydarnis filius. Ex his ergo facilè apparet, has copias tantas extitisse, vt minimè alienum à veritate existimari debeat quod à veteribus proditum est, flumina, quæ perpetuis aquis fluere & inundare solita erant, multitudinem tantam illinc aquam petentem, alueo exhausto destituisse: pelagique conspectum consertis nauium malis, in syluarum morem sublatum. Inter alia verò, Lyssum amnem, & Chidorum, & Lacum Pyssirum, qui fuit triginta fermè stadiorum in circuitu, exsiccatos fuisse memorant. Nec sanè ante ipsum, vel post, vllum regem, tam potentem & numerosum exercitum habuisse, in annalibus inuenitur, nisi Tamerlanem Scytham, oriundum ex oppido Mar-

Xerxis exercitus.

Eiusdem classis.

canda Sogdianæ regionis. Hic enim dicitur in castris ad centum myriadas equitum & peditũ habuisse, qui numerus conficit decies centena armatorum millia, singulisque gentibus suos fuisse duces. Xerxiani milites ex Abydo & traiectu Hellesponti, vnum mensem triuêre, transeundo in Europam, & tres alios, dum in Atticam peruenirent, Calliade summum magistratum Athenis gerente, idque accidit Olymp. 75. Transiuit autem eius exercitus septem per dies totidemque noctes, nullo tempore intermisso. Interim, dũ rei naualis præfectus, ex Epidne Macedonica soluens cum vniuersa classe, ad Magnesiæ nauigat extremam oram, quæ Sepiada appellatur, magna illic exorta ventorum vis & procella, triremes discussit supra 300. earum videlicet, quæ ad equos portandos erant extructæ, reliquarum quoque magnum admodum numerum, vt ait Diod. In hac tempestate, inquit Herod. qui paucissimas naues, ij non pauciores 400. periisse aiunt, viros quoque innumerabiles, ac vim pecuniarum immensam. Hoc itaque fuit initium infortunij Persarum sub Xerxe, dum Græciam inuadit. Cęterùm, vt de ipsis Gręcis, in quos tanti apparatus fiebant, aliquid etiam breuiter dicatur, hi sanè (de his autem loquor, qui patriæ libertatem turpi seruituti præposuerunt) in primis verò Athenienses, Lacedæmonij, ac Æginetæ, qui totam huius grauissimi belli molem sustinuerũt, audita fama tanti exercitus, cùm adhuc hostis Sardibus hæreret, simulque imminenti periculo admoniti, omnes priuatas simultates obliuione deleuerunt, & συγκριτισμῷ facto, misêre statim legatos ad Gelonem Syracusanum regem, ad Cretenses, & Corcyreos, ab illis opem atque auxilium implorantes. Miserunt etiam tres viros in Asiam, qui hostiũ consilia sedulò explorarent, hique suum munus diligenter obeuntes, deprehensi à Xerxianis, regio iussu in castra perducti sunt, & satellitibus imperatum, vt eis totum exercitum ostenderent, & deinde citra vllam noxam dimitterent, quò vel solo nomine tam ingentis apparatus, Græci perterrefierẽt. Ipsi autem interea, domi quæcunque tanto bello vsui & opportuna fore cognouerant, summo studio & vigilantia procurarunt. Lacedæmoniorum dux erat tum Synetus, Atheniensium Themistocles. Classi autem vniuersæ præfectus erat Eurybiades Lacedæmonius. Quoniam verò maximum momentum ad rem bene ac feliciter gerendam, in hoc præcipuè situm esse ducebãt, vt fauces custodirentur, Atheniẽses miserunt Themistoclẽ cum nauibus, ad Artemisium, littus Aubœæ super Hestiæam ad Bôream spectãs, cui è regione ferè opponitur Olyzon in ea terra posita, cui dominus fuit quõdam Philoctetes. Græcorum classis in vniuersum constabat, iuxta Æmilium, trecentis nauibus, ex quibus ducentæ erant Atheniensium, hæque paulò antè constructæ fuerant Them. suasore, propter Ægineticum bellum, quod illis impendere videbatur. Diod. autem scribit, eorum classem fuisse ducentarum & octoginta triremium ad summũ, quarum centum & quadraginta ab Athen. instructæ fuerint. reliquæ verò, à reliqua Græcia collectę. Hîc ergo vtrinque acri prœlio dimicatum est, & iuxta Herod. ac Æmilium, apud neutros victoria stetit, sed pari Marte pugnatum est, noctisque interuentu à certamine discesserunt. Plutarchus ex Pindari sententia, refert, Athenienses tunc splendida suæ libertatis fundamenta posuisse: audere enim, inquit, est reuera principium victoriæ. Dum hæc apud Artemisium gererentur, Lacedęmones certiores

Multa Persarum nauigia pereunt vi tempestatis.

Græcorum apparatus contra Xerxem.

Græcorum classis.

Pugna Artemisia.

tiores facti, Xerxem, qui cum vniuersis copiis è Thracia, & Macedonia venerat, per Thessaliam vlterius progredi, statim Thermopylas armatorum præsidium, quod satis foret ad angustias & aditus occupandos, Persasque ab ingressu Græciæ arcendos, mittere decreuerunt. Hanc autem prouinciam sibi in primis assumpsit Leonidas Anaxandridæ F. qui parua manu Lacedæmoniorum accepta, (Diod. lib. XI. scribit, ex his fuisse circiter quatuor millia, ex aliis Græcis, qui se illi in itinere adiunxerunt, ad tria millia) & cum ea trecentos Spartiatas, ex præcipuis, & quibus filij erant, in Thermopylas profectus est. Thermopylarum ea pars, inquit Herod. lib. VII. quæ ad Occasum spaciatur, mons est inuius, præruptus, atque præceps: quà verò ad Orientem sese flectit, quaque mare excipit, limosa est, atque lutulenta. In eius aditu calidæ sunt balneæ, quas incolæ vocant χύτρως. quo loco Herculis ara consecrata. Aditus ille Thermarum, muro munitus erat, in quo quondam portæ exædificatæ. T. Liuius lib. XXXVI. Thermopylarum iugo mediam Græciam, velut Apennino Italiam, dirimi scribit. Paulò post subiungit, hoc iugum ab Leucade, & mari ad Occidentem verso, per Ætoliam ad alterũ mare Orienti obiectum tendens, tam dura aspreta, rupesque interiectas habere, vt non modò exercitus, sed ne expediti quidem facilè vllos ad transitum calles inueniant. In cuius valle, ad Maliacum sinum vergente, iter est nõ latius, quàm sexaginta passus. Hæc vna militaris via est, qua traduci exercitus, si non prohibeantur, possunt. Quamobrem ab aliis pilæ; quia verò calidæ aquæ in ipsis faucibus, primoq; aditu sunt, Thermopylæ totus locus cognominatus est. Dionysij interpres Eustathius, Sperchium fluuium iuxta Thermopylas in mare effundi, exonerarique tradit. Hîc ergo acerrimè vtrinque pugnatum est, & licet in agmine Persarum præ ingenti multitudine subinde fessis ac deficientibus noui recentesque milites succederent, vim tamẽ Græcorum sustinere non poterant, nec ipsi quidem quos Persæ immortales appellabant, magnaque illorum cædes edebatur, donec tandem inclinãte die, à pugna cessatum est, paucis in Leonidæ exercitu desideratis. Proximo die certamen instaurarunt, nec tamen Xerxes voti compos effici potuit, vt videlicet illos aditus & angustias locorum superaret. Quin potius Persæ, vt antea, victi fugatique, de victoria prorsus iam diffidere incœperant: tanta erat Grecorum virtus, & pugnandi alacritas. Dum Xerxes animo perculsus, totus heret attonitus, quaque se vertat, prorsus nescit, Ephialtes quidam Trachynius eius regionis incola, eum adiuit, & ostendit tramitem antea per Oetem repertum, qui per montem ad Thermopylas ferebat, & quomodo Persæ circumducti, hostem à tergo possent opprimere, demonstrat. Hoc audito, rex admodum lætatus, amplis præmiis eum remunerat: tum repentè viginti millia lectissimorum militum, qui eum itineris ducem sequantur, tradit, hisque omnibus præerat Hydarnes. Hac re vulgata, quidam Tyristiadas, qui clam Græcorum partibus fauebat, ex vigiliis Persarum noctu elabens, ad Leonidam se proripit, & quæ à Trachynio acta fuerant, ignorantibus aperit. Quo percepto, Greci, circa noctis medium concilio conuocato, de ingruenti periculo & rerum summa inter se consultare cœperunt. Cùm verò inuicem sententiis discreparẽt, visum est tandem Leonidæ, vt reliqui omnes discederent, seque ad meliora patriæ tempora maioresque fortunæ impetus cum aliis

Leonides Lacedæmoniorum dux.

Thermopylæ.

Prœlium ad Thermopylas.

Græcis reſeruarent, atque ita illos abire iubet, ipſeque cum ſuis Spartiatis, qui duntaxat trecenti erant, vt dictum eſt, & quingẽtis Theſpiis, iuxta Diod. ad oppetendam pro libertate Græciæ per clariſſimum facinus mortem ſe comparat. Initio huius belli ſciſcitantibus Delphis Oracula, reſponſum fuerat, aut regi Spartanorum, aut vrbi cadendum. Et idcircò ipſe in bellum profectus, ita ſuos firmauerat, vt ire ſe paratum ad moriendum animo ſcirent. Anguſtias propterea occuparat, vt cum paucis aut maiore gloria vinceret, aut minore damno Reip. caderet. Proinde cùm hoſtis iam ſummum cacumen teneret, Græci deſperata ſalute, gloriam vitæ præferentes, vna voce ducem precantur, vt in media hoſtium caſtra erumpere, animaſque dimicando fortiter effundere liceat, antea quàm à Perſis circumuenirentur. Leonidas accenſos ſponte ad facinus iam conceptum, milites pro voto nactus, iubet, vti properè ita prandeant, tanquam ſint apud inferos cœnaturi. Pòſt, confirmatis viribus, mox arma capiunt, & in caſtra hoſtilia irrumpunt, ſtatimque regis prętorium petunt, aut cum illo, aut ſi ipſi oppreſſi eſſent, in ipſius potiſſimum ſede morituri. Tumultus totis caſtris oritur. Spartani, poſteaquam regem non inueniunt, per omnia caſtra victores vagãtur, cædunt ſternuntq; omnia, vt qui ſciant ſe pugnare non ſpe victoriæ, ſed in mortis vltione. Prœlium à principio noctis in maiorem partem diei tractum. Ad poſtremum non victi, ſed vincendo fatigati, inter ingentes ſtratorum hoſtium cateruas occiderunt. Solus Ariſtodenus ex his omnibus euaſiſſe dicitur, qui poſtea in bello quod geſtum eſt contra Mardonium, præcipuam laudem adeptus fuit. Iuſtinus tradit, in Thermopylis triduo fuiſſe dimicatum cum maximo dolore & indignatione Perſarum, & quarta die tandem Spartiatas obiiſſe; additque, Xerxem duobus vulneribus in eo prœlio ſauciatum. Sed Diod. duntaxat biduum in acie conflictum, & tertio die Gręcos deuictos. Xerxem verò ad tumultus illicò principium inde proſiliiſſe, ac ſe quàm citiſſimè ex periculo ſubduxiſſe. At Græcos in prætorium irrumpentes, deprehenſam illic obtruncaſſe turbam ferè omnem, ac regem vbique ſedulò quærentes, quantum tutè noctu & impunè licuit, per omnia caſtra victores euagatos. Exorta luce, ac patefacto rerum proſpectu, cùm Perſæ Græcos cernerent admodum raros, contempta, vti erat præter ſpem, paucitate, conſiſtere cœpiſſe: nec contra tamen aduerſum hoſtem tendere auſos, virtute & audacia eorum deterritos: ſed lateribus circumglobatos, & vndique à tergo procul adortos, vniuerſos tandem iaculis & ſagittis confodiſſe. A nonnullis memoriæ proditum eſt, contigiſſe, vt per idem fermè tempus, hoc terreſtre prœlium in Thermopylis, & illud nauale ad Artemiſium in Theſſalia gereretur. Græci quidem ſeſe adhortabantur, ne Barbaros intrare Græciam ſinerent: hi verò, vt Græcorum copiis profligatis, tranſitu potirentur. Ferunt etiam Thermopylis, è Xerxianis cæſos fuiſſe ad viginti millia, eorumq; mille fermè relictis, cæteros depreſſa foſſa humatos, & ne à claſſiario exercitu cerni poſſent, terram foliis conſtratam atque obtectam. Horum itaque virtutem nemo ſatis vnquam poterit admirari, quibus vna mens extitit adeò ad mortem vſque obnixa, ne patria inſtituta deſererent, quibuſque ſua ſponte offerre animas intrepidè pro communi Græciæ ſalute ſumma voluptas fuit, ac fortiter & honeſtè interire, quàm turpi ſeruitute ignauam vitam trahere. Plura de ipſo-

Leonidæ magnanimitas.

Eiuſdẽ mors.

rum laudibus Diod. prosequitur, qui etiam addit hæc de illis encomia quæ Simonides protulit, inquiens: Eorum, qui in Thermopylis cecidere, sors gloriosa, mors præclara, sepulchrum ara, monumenta maiorum, exitium commendatio. Sepulchri titulus talis, quem nulla vnquã delere poterit eluuies, neque vetustas rerum omnium consumptrix, ex hominum bonorum abolere memoria, fanum nominis Græci, famulorum receptaculum, cui Leonidas attestatur Spartiatarum rex, ingens virtutis documentum relinquens, æternumque decus. Leonidæ tumulo inscriptum est:

Cum myriadibus aliquando hic trecentis pugnarunt
E Peloponneso Chiliades quatuor.

Hęc, inquit Herodotus, vniuersis superscripta sunt, illa peculiariter Spartiatis:

O hospes, nuncia Lacedæmoniis: nos hic
Iacere, illorum verbis obtemperantes. Cicero 1. Tuscul.
Dic hospes Spartæ, nos te hic vidisse iacentes,
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Hoc quidem epigramma fuit in duorum fratrum tumulo, estque Simonidis versus: cuius meminit etiam Strabo lib. IX. Plut. in suis Parallelis, Leonidæ mentionem faciens, cùm, inquit, Persæ in Græciam adduxissent ᴐᴐᴐᴐᴐ. hominum exercitum, missus est Leonidas à Spartanis, cum CCC. militibus. Is, ingruente prandentibus Barbarorum multitudine, iis conspectis, dixit ad suos: Sic prandete, vt cœnaturi apud inferos. factoque in Barbaros impetu, multis confixus hastis, in ipsum Xerxem contendit, eique diadema auellit. Mortui cor barbarus secans, hirsutum reperit. Aristides primo Persicarum rerum. Aulus Gell. lib. III. cap. II. ex Catonis sententia refert exemplũ valdè insigne ac memorabile Q. Ceditij tribuni militum, qui se primo Punico bello, quod in Sicilia gestum est, cum CCCC. Romanis pro patria deuouit: citatque hoc præclarum facinus Leonidę, atque ait, huiusmodi exemplum alteri neutiquam dissimile iudicari debere. L. Florus lib. 2. nominat quendam Calfurnium Flammam tribunum militum, & secum CCC. tantùm habuisse narrat, eumque scribit tantæ expeditioni superfuisse ac superuixisse. Nec sanè Romanorum virtus hac in re, vt in cæteris, minus clara atque illustris habetur: quinimò vt imperij amplitudine ac felicitate Græcos superarunt, ita quoque militari gloria & animi fortitudine, haudquaquam inferiores extiterunt. Notus est enim Cocles, Scæuola, Torquatus, Attilius, & Sicinius Dẽtatus. Noti sunt Fabij, Decij, Marcelli, Scipiones. Sed interim habet Græcia, cur sibi quàm maximè gratuletur ob plurimos viros, vel potius Heroas, bellica disciplina, sapientia, fide in patriam, omnique virtutum genere præstantissimos. Hanc etiam protulisse innumeros qui singulari eloquentia, ingenij acumine, iudicij rectitudine ac omnigena eruditione excelluerunt, illustria ipsorum monumenta, æternitati cõsecrata, satis locuples & peramplum testimonium vniuerso terrarum orbi exhibuere. Quoniam verò plerique illorum circa hæc tempora floruerunt, peractis quæ in præsentia de hoc bello Persico præ manibus habemus, de his quoq; seorsum breuem catalogum instituemus. Cæterùm, priusquam ad alia progrediar, hîc subiiciam hos elegantissimos versus Ioh. Tzetzæ, in quibus breuiter narrat hoc factum Leonidæ:

Megistias genere quidem fuit Acarnanensium,
Aderat autem vaticinans genti Laconum.
Et primum in nocte quidem quosdam Lacones,
Viros armatos, pugnare probè valentes,
Armaturas illorum gypso cùm dealbasset,
Cum his in exercitum irruens Xerxe,
Timorem multum fecit, atque stragem multam.
Persæ enim hos arbitrati sunt exercitum dæmonum.
Secundum verò, Leonide cum Laconibus mille
Oppositur o aciem vniuersis Barbaris,
Circa Artemisium, vt arbitror, Euboeæ,
Prohibuit ipsos vaticiniis, ne morerentur omnes:
Dicens, quotquot venietis in pugnam in Artemisio,
Omnes moriemini manibus Barbarorum.
Leonides igitur audito sermone illo,
Aliis inquit, Abite, ne nobiscum impetum facite,
Vt saltem vos reliquiæ sitis Græciæ.
Ipse verò solus commisso prœlio cum trecentis,
Conculcatis ab exercitu tanto Barbarorum.
Et Megistias inclytus vnà cum his interficitur,
Ipse scientibus clarè exitus mortem.
Abeuntibus enim ipsis ad signum pugnæ,
Cùm percunctatus fuisset quidam, quò iter his?
Leonides quidem dixit: verbo quidem ad pugnam,
Re autem ipsa, ad moriendum pro tota Græcia.

Persarum irruptio in Græciam.

Leonide itaque cum suis interfecto, Persæ, Thermopylis expugnatis, in Græciam penetrarunt; quod quidem accidit tempore Solstitij æstiui, quo Olympias 75. mense Maio, aut Iunio celebrabatur. Primò in Phocensium regionem ingressi, quacunque transibant, omnia prædabundi deuastarunt, omnesque vicos, oppida & vrbes, & quæ in illis delubra erant, prius direpta, incéderunt. Horum autem incolæ nonnulli cacumina Parnasij conscenderant: alij in alia loca tutiora se recipiebant. Per idem tempus, Xerxes misit partem copiarum (Iustinus scribit, fuisse quatuor millia armatorum) Delphos, ad templum Apollinis, quod quidem longè opulentissimum norat esse, diripiendum: quę manus tota imbribus & fulminibus fermè deleta est, vt intelligeret: quanto grauior offensa Deorum esset, tanto nullas esse hominum aduersus Deos vires. Ipse interim Doriensium ingressus agros, abstinere omnes ibi præda iubet, nilque iniurię passus est illis inferri, quòd socio nomine partes eius adiuuarent. Idem quoque fieri iusserat, in omnibus his regionibus, quæ ignem & aquam Persis præbuerãt. Post hæc, Boœtiæ vnà cum templo prius spoliato, atque arce, in qua perpauci propugnatores remanserant, incédit, omniaq; loca miserè ac horribiliter depopulatur. Athenienses verò, post pugnam ad Artemisium gestam, primò in Chalcidem, deinde Salaminam se omnes receperunt, idque potissimè factum est suasu Themistoclis. Cùm enim de aduentu Xerxis fama in Græciam perferretur, & maximè Athenienses peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam, miserunt Delphos consultum, quidnam

quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, vt mœnibus ligneis se munirent. Id responsum quo valeret, cùm intelligeret nemo, Themistocles persuasit consilium esse Apollinis, vt in naues se, suaque conferrent, eum enim significari murum ligneum. Præter huius oraculi interpretationem, signa quoque diuinitus missa suis obiecit: vt tanto facilius in eam sententiā eos perduceret. In ostentū rapuit draconem, qui illis diebus ferebatur ex templo abiisse: sacerdotesque cùm inuenirent liba, quæ ei quotidiè apponebantur, intacta esse, in populum ea de re rumorem sparserunt, ita interpretante Themistocle, Deam vrbe excessisse, viæque ad mare ducem ipsis factam. Huc ergo vbi iam omnes conuenissent, tametsi postea variæ fuerunt ducum sententiæ, dum alij Isthmum ante Peloponnesum præponerent: contrà verò, plurimi hortarentur, vt iterum domos suas quisque repeteret, murisque se defenderet. Themistocles, adhortante etiam Mnesiphilo viro Atheniensi, acerrimè restitit, & vniuersos esse pares aiebat, dispersos testabatur perituros, idque Eurybiadi Spartano, Euryclidis filio, qui eo tempore summæ imperij præerat, fore adfirmabat, idque tandem persuasit. Nec vllum locum aptiorem futurum dicebat, in quo belli fortunam experirentur, quàm Salaminem, vbi, propter illius freti angustias, liceret paucis cum multis confligere, ac sibi eo certamine victoriam polliceri. Verùm enimuerò in patenti ac spatioso pelago naualem pugnam committere, sibi quàm maximè omnino periculosum fore. Porrò hæc insula fuit olim clarissima, & sita est in Saronico sinu inter Psytaliam & Æginam insulas, hanc quidem ad Austrum, ad Boream illam. Ex aduerso Peloponnesum, atque Isthmum habet ab Occasu: Atticam, cum ipsis Athenis, Pyræoq; portu, ad Orientem. Pausanias hanc in Megariden vsque extendit, cuius longitudo septuaginta est stadiorum: tametsi alij octoginta posuerint. Vt verò de hac insula nunc dicere omittam, quot ea nominibus appellata sit, quotque vrbes habuerit, illud memoria dignum, Salaminam multos illustres heroas aluisse, Aiacem, Telamonem, Teucrum: quorum laudibus referti sunt poëtarū libri. Quin etiam & Homerum Salaminium fuisse tradit Suidas. Ostenditur adhuc in Salamine, non longè à portu, lapis, in quo sedens Telamon, nauem filiorum Teucri & Aiacis, in Aulidem, ad communem Græcorum exercitū nauigantiū, contemplatus est. Quid verò Salaminij de Aiacis morte, deque flore albo, subrubro, & inscriptis in eo literis, dicant, Pausanias in Atticis longè lateq; prosequitur. Hîc ergo Themistocles omninò consistendum esse, & cum hoste confligendum censebat. Cùm autem multitudo prorsus sibimet animis diffisa, exercitus Barbarici fortitudine, neque animo consistere, neque ducum admonita imperiaque audire sustineret, sed sibi quisque in summa rerum trepidatione consulens, ex Salamine in Peloponnesum properaret traiicere, Themistocles, cui maximè dolebat, Græcos id agere, vt auxilio loci & angustiarum dimisso, à se inuicem diuulsi, in vrbes suas quilibet discederent, consilium iniit, & noctu de seruis suis quem habuit fidelissimum (Herod. & Plutarchus eum nominant Sicinum, & liberorum eius pędagogum, hunc Polyænus eodem nomine appellat, & scribit, eum fuisse eunuchum, & duorum filiorum Themistoclis pędagogum) ad regem misit, vt ei nunciaret suis verbis, aduersarios eius in fuga esse. Qui si decessissent, maiore cum labore & longin-

Salaminæ descriptio.

Themistoclis solertia, & virtus.

longinquiori tempore bellum confecturum, cùm singulos consectari cogerentur. Hoc eò valebat, vt etiam inuiti & nolentes ad pugnandum cogerentur. Hoc audito, Persarum rex nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contrà, opportunissimo hostibus, adeò angusto mari conflixit, vt eius multitudo nauium explicari non potuerit. Victus est ergo, magis astu & consilio Themistoclis, quàm armis Græciæ. Rex ipse, dum conflictus habebatur, in loco quodam præeminenti è regione Salaminis, nomine Ægaleo, sese collocat, velut in theatro, vnde belli congressus omnis spectari poterat, & quoties suorum quempiam aliquod egregium facinus edentem cernebat, de eo statim percunctabatur, & scriba trierarchum illum à familia & vrbe scripto annotabat. Cùm verò iam tandem suorum aciem inclinatam videret, & fortunam omninò stare à partibus Græcorum, ad terrestres copias animum adiecit. Ex his enim tantæ adhuc supererant, vt etiam cum his opprimere posset hostem. Interim tamen ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles veritus, ne bellare perseueraret, eum denuò per eundem Sicinum, & quosdam alios sibi fidelissimos, sub prætextu gratificandi, certiorem fecit, id agi, vt Græci pontem quem ille in Hellesponto fecerat, disiicerent, ipseque hoc pacto reditu in Asia excluderetur: idque ei persuasit. Re itaque cum suis deliberata, statuit, se quamprimum in Asiam recipere, dum tutò liceret, ne occupato atque obsesso vbique maris tractu à Græcis, ea occasio prærip eretur. Quocirca relicto ibi Mardonio cum robore exercitus, qui erat hominum, iuxta Herod. Plutarch. & Iust. lib. XI. trecentorum millium, iuxta Probum Æmil. CC. millia peditum, quos viritim legerat, & 20. millia equitum: sed Diod. scribit, eum exercitum non minus quadringẽtis millibus armatorum constitisse. Quà igitur sex mẽsibus iter fecerat, eâdem citato itinere minus diebus triginta, inquit Iustinus, Herod. 45. in Asiam reuersus est, seque à Themistocle non superatum, sed conseruatum iudicauit. Sic vnius viri prudentia, vt Æmilij verbis vtar, Græcia liberata est; Europæque succubuit Asia. Nec sanè dubium est, quin hæc ab eo duo reperta militaris astutiæ consilia, maximum rebus Græciæ, reique tam feliciter gestæ momentum attulerint. Hæc porrò victoria quę incidit in annum mundi 3485. ante Christi natalem anno 477. huiusmodi extitit, vt non immeritò ab omnibus cum Marathonio possit comparari trophæo. Nam pari modo apud Salaminam paruo numero nauium, maxima post hominum memoria classis est deuicta. Hoc autem bellum contigit iuxta Eus. Olympiade LXXV. In eo, summa nauium Græcorum constitit trecentis octoginta nauibus, vt ait Herod. lib. VIII. siquidem post pugnam ad Artemisium, nonnullæ ex sociis ciuitatibus periclitanti Græciæ aliquod præsidium attulerunt. Xerxes itaque perculsus nuntio Themistoclis, tradidit ducibus milites perducendos, ipseque cũ paucis Abydon contendit. Vbi cùm solutum pontem hybernis tempestatibus offendisset, naui Phœnicia traiecisse dicitur. Iustinus scribit, illum piscatoria scapha traiecisse trepidum. Erat verò, inquit, res spectaculo digna, & ad æstimationem rerum humanæ sortis varietate miranda, in exiguo latentem videre nauigio, quem paulò antè vix æquor omne capiebat: carentem etiam omni seruorum ministerio, cuius exercitus propter multitudinem, terræ graues erant. Hæc pedestribus copiis, quas ducibus assignauerat, felicius iter fuit.

Græcorum victoria.

Mardonius relinquitur à Xerxe in Græcia qui bellum prosequatur.

Xerxis fuga, & clades.

fuit. Si quidem quotidiano labori (neque enim, vt idem asserit, vlla est metuentibus quies) etiam fames accesserat: Multorum deinde dierum inopia contraxerat & pestem, tantaque fœditas morientium fuit, vt viæ cadaueribus implerentur, alitesque & bestiæ escę illecebris solicitatæ exercitum sequerentur. Huius extremæ famis, ac pestis meminit etiam Herod. qui etiam addit, eos laborasse dysenteria, & torminibus, quibus innumeri per viam interierint. Inter alios autē præcipui nominis, qui Xerxem in hac expeditione secuti sunt, adfuit etiam Artemisia regina Lygdamis filia iuxta Herod. (nam Suidas dicit, eam fuisse filiam Damidis) quæ defuncto viro, nulla necessitate adacta, sed animi præstantia & virilitate in eam militiam concessit. Hæc paternum genus ex Halicarnasso, maternum è Creta ducebat: imperabat verò Halicarnasseis, & Cois, & Nisyriis, & Calydniis, ac venit ad Xerxem cum quinque nauibus omni copia instructis: nec, Sidoniis exceptis, vllæ naues fuerunt illustriores. eadem apud regem optimas inter omnes socios sententias dixit: illi nauale certamen prorsus dissuaserat: cùm tamen prœlio decertandum fuit, se in eo quàm præclarissimè ac strenuissimè gessit, adeò vt de ea rex diceret, Viros mulieres esse factos, mulieres viros. Ipsi quidem Athenienses ægerrimè tulerant, mulierem aduersus se militare, ideoque propositum fuit præmium decem millium drachmarum ei, qui viuam cepisset: At illa cùm Græcos victores animaduerteret, ex acie incolumis aufugit. Vt verò id obiter dicatur, fuit etiam præter hanc, alia eiusdem nominis regina, iunior tamen, & ipsa Caricæ nationis, filia Hecatomni, vxor & soror Mausoli regis Cariæ: cuius obitum, auctore Theopompo, ita luxit, vt tabe correpta, ex mœrore decederet. Huius quidem Demost. in oratione de libertate Rhodiorum meminit. Hic ergo fuit exitus naualis pugnæ ad Salaminem, ex qua ex hostili classe, iuxta Diod. naues supra 200. dissipatæ atque deletæ, præter eas quæ cum militibus integro quæque nauigio captæ fuerunt. Ex Græca verò classe 40. naues desideratæ sunt. Quòd autem ad numerum occisorum pertinet, plurimi sanè Persarum & sociorū occubuere. Inter insigniores fuit Ariabignes, Darij filius, Xerxis frater. E Græcis, pauci, inquit Herod., quippe qui gnari erant natandi, cùm suæ naues corruptæ essent, nec ipsi pugna perissent, ad Salaminem enatabant: cui rei quia hostium plærique imperiti erant, in mari submergebantur. In testimonium verò huius egregiæ ac memorabilis victoriæ, in Salamina insula, parte vna Dianæ templum, altera Themistoclis trophæum erectum est: de quo lib. III. Græcorum epigrammatū lepidissima epitaphia conscripta leguntur, & Salamines laudes, & Themistoclis encomia continentia. Nec sanè Aristides hîc sua laude defraudandus est, cuius quidem virtus in hoc prœlio, sicut in aliis quoque rebus, clarissima emicuit. De cuius quidem egregiis facinoribus, & quid potissimè in hoc bello præstiterit, quidque pro huius victoriæ adiumento in Psytalia insula, quæ ante Salaminam in traiectu sita erat, effecerit, Plutarch. in eius vita presse admodum ac eleganter commemorat. Supra demonstratum est, Xerxē, antequam è Græcia recederet, Mardonio partem copiarum reliquisse, vt bellum prosequeretur. Hic ergo, appetente hyeme, castra per Thessaliam & Macedoniam in hybernis collocauit. Interea temporis, Alexandrum Aminthæ f. regem Macedoniæ ad Athenienses de pace mittit, multa & magna ipsius regis nomine

Artemisia regina interfuit bello Persico.

Altera Artemisia.

Aristidis virtus.

mine pollicitus, si deditionem facerent. Hanc verò illi simpliciter recusant. Iisdem diebus, Lacedæmonij quoque maximè veriti, ne Athenienses cum hoste paciscerentur, ad eosdem, legatos misêre, qui multis rationibus eos adhortarentur, vt pro patriæ salute pristinam cum ipsis, atque aliis confœderatis, amicitiam & societatem retinerent. Alexandro ab Atheniensi senatu responsum est, (Plutarch. dicit, Aristidem omnium nomine respondisse) nullum tam felicem Persis esse agrum, neque supra terram, vel infra, tantum esse auri, quod ad libertatem Græciæ perdendam permouere possit Athenienses, eique Sole ostenso, donec, inquit, suum hic consuetum cursum tenebit, Athenienses agrorū vastatorum, & violatorum crematorumq; templorum vindictam bello à Persis exigent. Addit etiam Herod. ipsos adiecisse hęc verba, Dum vel vnus Atheniensium supererit, nunquam se conuenturos cum Xerxe. Ipsos autem Spartanos bono iusserunt esse animo, ac per eosdem oratores cohortati sunt, vt in eadem quoque defensione, animique constantia persisterent, sociasque vires coniungerent. Mardonius legatione audita, vehementer contra eos indignatus est: ac statuit primo quoque tempore vniuersas copias per Bœotiam in Atticum agrum inducere. Interim aliarū quoque ciuitatum animos cùm minis, tum amplis pollicitationibus sollicitabat, quæque tanto bello sibi vsui fore intellexerat, summo studio & vigilantia procurauit. Quapropter ineunte iam vere, ac ex variis gentibus adaucto exercitu, in Atticam regionem peruenit. In tanto rerum discrimine Athenienses nuntios miserunt Lacedæmonem, vt eis maturo præsidio adessent. Cùm autem id astu quodam variisque prætextibus differretur, ipsi tandem, re desperata, denuò correptis liberis, & coniugibus, cæterisque rebus, quæ celeriter efferri poterant, in naues, relicta patria, comportant omnia, rursusque in Salamina confugiunt. Dum hæc ab eis geruntur, hostis cum exercitu in vlteriora Græciæ progressus, tandem Athenas venit, eámque vrbem cœpit desertam, decimo mense, inquit Herod. quàm fuerat iterum à rege capta. Eò postquam venit, misit ad Salaminem Murichidem quendam Hellespōtium cum eisdem mandatis, quæ Alexander Macedo pertulerat. Ibi autem, cùm quidam è Senatoribus Lycidas nomine, de eius postulatis ad populum ferendum esse suaderet, illum cæteri Athenienses confestim lapidibus obruerunt, & mulieres Atticæ simili genere supplicij, Lycidę vxorem & liberos sustulerunt. Eandem historiam recitat Demosth. in oratione περὶ ϛεφάνου: sed Cyrsilum nominat, cui Lycidæ nomen Herod. tribuit. Ob id tamē Persarum dux neutiquam spem abiiciebat, fore, vt Athenienses tandem extrema necessitate adacti, secum paciscerentur. Cùm autem Lacedæmonij, duce Pausania, qui tum Leonidæ pueri tutor erat, & penes quem fuit summa imperij, quinque millia delectorum Spartanorum, quorum quiuis septem secum helotas trahebat, auxilium Atheniensibus misissent, atque aliunde ex sociis ciuitatibus plures copiæ ad eos accederent, videretque illos in priori sententia pertinacissimis animis hærere, subduxit exercitum, direpta, & vastata prius regione vniuersa, & mox ad vrbem conuerso impetu, monumentis, ædibus, templis, omníque alia re, quæ primo excidio superfuerat, diruta, & euersa, deinde in Bœotiam suas copias trāstulit, & ad Asopum castra locauit. Athenienses interim, quibus eo tempore imperabat Aristides vir optimus, & singulari

Atheniēsium magnanimitas.

Athenarum vrbs capitur à Persis, atq; diruitur.

Exemplū singularis constantiæ in defendenda patria.

Lacedæmonij mittunt subsidium Atheniensibus.

gulari

gulari prudentia virtutéq; ornatissimus, è Salamine in Eleusinem peruenerunt, séque ibi Pausaniæ, qui, vt dictum est, vniuersarum Græciæ copiarum dux erat, coniunxerũt, & statim, vt ait Herod. in Ærithræum campum Bœotiæ peruentum est, eôdemque reliquorum Grçcorum cõfluebat multitudo. Erat Persarum exercitus ad Asopum fluuium in longitudinem extensus: impedimenta, & res quasq; optimas muro quadrato munierant, cuius vnumquodque latus in longum decem stadia habebat. Aristides verò iuxta oraculum sibi datum, prope Nysiam, sub Cythęronē castra posuerat; qui locus erat ad pedestrem aciem instruendam aptissimus, & equitatui, quo præualebat hostis, iniquus, cõtra quem campi extrema, & ad fanum Cereri Eleusiniç & Proserpinæ sacrum accedentia radicibus montis Cythęronis muniebantur. Hunc autem situm ita breuiter depingit Strabo lib. XI. Platęæ, inquit, sub Cythærone, inter ipsum, & Thebas sitæ sunt iuxta viam, quæ Athenas, & Megarã ducit, in ipsis Atheniensium Megarensiúmque finibus. Quin etiam Asopus fluuius, de quo facta est mentio, grandis inter Platæam, Tanagram, & Thebas fluit, quem Herod. Thebanorum Platæensiúmq; terminum fuisse tradit. Platæensium reges fuerũt, Cythęron, & Asopus, quorum ille monti, hic fluuio nomen dedisse creditur. Itaque non ab amne, sed Asopi regis filia Platæa, inditum vrbi nomen, vt author est Paus. qui etiam asserit, Platęenses ante pugnam Atheniensium Marathoniam nulla gloria floruisse. Postea verò, factos participes pugnæ Marathoniæ, descendente iam Xerxe, & in naues recipere se vnà cum Atheniensibus ausos esse. Deinde Mardonium Gobryæ F. Xerxis ducem, aliorum Grçcorum auxilio, in patria terra oppressisse. Plutarch. ex Arimnesti sententia refert, Platęenses statuisse, vt limitibus qui Plataicum ab Attico dirimebãt agrum, sublatis, suam regionem Atheniensibus tribuerent: vt hi, quod oraculo iubebatur, pro salute Grçciæ in propria terra possent dimicare. Tantam verò Platæensium liberalitatis famam extitisse, vt Alexander quoque multis pòst annis iam Asiæ regno potitus, cùm Platæas instaurasset, Olympico conuẽtu per præconem edixit, vrbem se Platæensibus propter eorum virtutẽ, & magnanimitatem reddere: quod ij bello Medico Græcis agrum suum tradidissent, iisq; operam suam summa alacritate nauassent. Hoc rerum statu, cùm ad prœlium ventum esset, aciésque instrui deberet, Tegeatis de loco in acie cum Atheniensibus contẽdentibus, ac (quod semper consueuissent, si Lacedęmonij dextrum cornu tenerent) sibi læuum vendiçantibus, cùm id Athenienses indignè ferrent, Aristides progressus: Pręsentis quidem, inquit, temporis ratio non fert, vt de nobilitate & virtute cum Tegeatis disputemus. Quocunque loco collocati erimus, conabimur prœliari, vt bonos ac fortes viros decet. Post hęc, Mardonius, equitatu, quo maximè pollebat, omni immisso, Grçcorum vires periclitari statuit. At illi, locis munitis & saxosis in pede Cythęronis procurrente consederant. Soli Megarenses, tria hominum millia, planioribus locis castra habebant. Hos igitur quibus aduersus equitum pręfectum, robúrque Persici equitatus certamen obuenerat, vrgebat admodum pugnæ moles, nec tamen adeò obnixos agebant in pericula & laborem animos, vt quisquam loco cederet. Cęterùm, in re ardua & ancipiti nuntios ad duces Græcorum mittunt, vt quàm celerrimè aciei iam nutanti succurrãt. Quo audito, Aristides delectos quosq;

Platææ descriptio.

Prœlium inter Græcos ac Persas.

Atheniensium, qui circa eum stipati pugnabant, (Herod. & Plut. scribunt, cunctantibus, aut recusantibus cæteris, eum, Atheniensium nomine negotio in se recepto, Olympiodorum, Lamponis F. tribunorum suorum maximè impigrum, misisse cum 300. delectis militibus, quibus admixti erant sagittarij) illicò Megarensibus occurrere, auxiliumque ferre iubet. Hi, collectis armis, citato cursu in hostem feruntur: trepidantemque Megarensium aciem periculo incumbenti liberant, ibiq; cæso equitum Persarum duce Masistio, viro & robore mirabili, & mole pulchritudineque corporis eximia, magnaq; eorum deleta multitudine, reliquos in fugam vertunt. Ita Græcis hoc primum pugnæ certamen felix, veluti per omen quoddam, fiduciam simul atq; initium reliquæ victoriæ obtinendæ attulit. Eius victoriæ magnitudo non multitudine cæsorum, (fuit enim non magnus numerus) sed luctu Barbarorum à Græcis æstimata est: nam & se, & equos, & mulos Masistij causa totonderunt, eiulatuque & fletu campum implerunt: quod eum virum, vnico excepto Mardonio, virtute potentiaque facilè principem amisissent. Græci interim, relicta planitie, sumptisque armis, illinc abierunt per radices Citheronis secundum Hysias in agrum Platæensem, rati, hunc sibi fore aptiorem habendis castris, quàm Erythræum, cùm propter alia, tum propter aquandi commoditatem iuxta fontem Gargaphium: ibi ergo, vtpotè in loco munitiori, situque ad victoriam magis idoneo, castra posuerunt. Hîc, vt ait Herod. per decem vsque dies nihil fermè ab vtrisque actum est. Sed tantùm oracula & vates consulebantur. Proximo die Mardonius, cùm longioris moræ impatiens, tum quia commeatus deficere incœperat, statuit prœlium committere, ac ducibus præcepit, vt sequenti die aciem instruerent. Hoc autem vbi diuulgatum est, Alexander Macedonum rex noctu clam ad Græcorum castra accessit: cumque ad excubias peruenisset, Aristidem ad se venire iussit, eique omnia Mardonij consilia exposuit, moxque ad suam stationem rediit. Is verò prima luce equitatum, vti decreuerat, in Græcos misit, qui eos haud mediocri molestia & incommodo affecit. Cùm autem ab huiusmodi equitatu fons ille, cuius modò facta est mentio, corruptus atque obrutus esset, Græci statuerunt noctu castra mutare, ac progressi sunt circiter decem stadia ad amnem Meloentem, in locum qui dicitur Argiopius, vbi situm erat templum Cereris Eleusinæ, atque illic substiterũt. Mardonius, cognito hostium nocturno abitu, inspectoque loco deserto, existimauit, eos præ formidine id fecisse, iamq; certam victoriam sibi pollicitus, totamque Græciam animo inuadens, iubet suis, vt quamprimum insequantur hostile agmen, tanquam fugam capesseret. Vt castris castra appropinquarunt, ibi statim Persæ, clamore sublato, in Græcos irruerunt, & primùm quidem in Lacedæmonios qui dextrum cornu tenebant, cum quibus erant etiam Tegeates numero ad tria millia, moxque ij Græci, qui partes regias sequebantur, ex aduerso Athenienses inuadunt. Vbique igitur fit atrox prœlium. Mardonium sequebatur delectissima iuuentus, ipseque agmine stipato Lacedæmonios, vt contra instructi steterant, adoritur, ibique strenuè pugnando, magnam Græcorum stragem edidit. Resistentibus, passim cadebant Barbari: donec Mardonius cum fortissima secum manu in bello constitit, intrepidis animis belli molem sustinuêre. Cæterùm, simulac cecidisse ipsorum ducem fortiter pugnantem,

Masistij cædes.

Platæensis pugna.

tem,diuulgatum eſt,electoſque ſecum omnes partim cęſos,alios vulneribus confectos, fractis animis in fugam vertuntur.Quos cùm Græci palantes inſectarentur, pars intra vallum compulſi,ex reliqua multitudine Græci qui cum Mardonio militauerant, intra Thebarum mœnia ſe recepêre: reliquos ad quadraginta millia cogens Artabazus Pharnacis F. vir apud Xerxem inter paucos Perſarum virtutis expertæ, ac ſingulari audacia, in alteram partem furtim ſubfugiendo duxit; & confeſtim inde abiens, breuibus ac citatis itineribus in Phocidas proficiſcitur; moxque in Theſſaliam & Macedoniam ingreſſus,Byzantium peruenit,ibíque conſcenſis nauigiis , eos tandem, perpaucis deſideratis,ſaluos atque incolumes in Aſiam perduxit. Ex aliis verò, qui ſe vel ad Thebana mœnia,vel in caſtra,& ad murum ligneum , quem fecerant in parte quadam agri Thebani,receperât,perpauci ſuperſtites remanſêre.Hos enim,inquit Herodotus,tanto ſtudio Græci trucidabant, vt ex trecentis millibus,cum quibus Artabazus aufugit,ne tria quidem millia hominum cædi ſuperfuerint. Ex Græcis autem,qui fuerunt ſupra centum millia, idem author teſtis eſt,ad decem millia deſideratos. Plutarch. verò hunc numerum longè minorem efficit,aitque,mille trecentos & ſexaginta cecidiſſe, ac ex his LII. fuiſſe Athenienſes,omnes de Æantidæ tribu, cuius præ cæteris omnibus præclaram fuiſſe pugnam,ex Cleodemi ſententia teſtatur. Ex Lacedæmoniis occubuiſſe XCI. Tegeatis XVI. At Herod. è Lacedæmoniis qui Spartani eſſent,91. deſideratos tradit. Tegeatarum , quorũ dux fuerat Arimneſtus,qui etiam dux eorumdem fuit in Marathone,52. Prædam,quę in Perſarum caſtris ducúmque tentoriis,omnino ditiſſima,& regalis opulentię inuenta eſt,Græci inter ſe diſtribuerunt.Huius meminit Herod. qui etiam aſſerit,Xerxem,dum è Græcia fugit,omnem ſuum apparatum ex auro argentóque, & peripetaſmatis, Mardonio reliquiſſe. Itaque incredibile dictu eſt, quantæ opes ibi repertæ ſint,quæ deinde latius per Græciam emanarunt,indéque pecunię atque auaritiæ ſtudium effluxit.Quòd verò ad Mardonij cędem attinet,ab Herod. ac etiam Plutarch. memoriæ proditum eſt, ipſum à quodam milite Spartano,cui nomen fuit Arimneſtus,interemptum.In Plutarch. additur etiam genus mortis, videlicet, coniecto lapide in caput eius, ſicut ei ab oraculo Amphiarai prędictum fuerat.Hic ergo fuit exitus eius viri,qui præcipuè hortator fuerat ſuſcipiendi huius belli. Ipſius autem cadauere à pugna reperto,etſi Lampon Pythei F. vnus ex pręcipuis Æginetarum, apud Pauſaniam valde inſtabat,vt in illud ſæuiretur,quemadmodum à Perſis in Leonidem mortuum ſæuitum fuerat,cuius caput reciſum ab humeris, in opprobriũ & cõtemptũ cruci affixerant,is tamẽ ad huiuſmodi indignitatẽ nullis rationibus perſuaderi potuit, quin etiã contra eũ acriter ſuccenſuit,ac prohibuit,ne quiſpiã vlla cõtumelia illud afficeret,edés hãc honeſtiſſimã vocẽ: ἀποχεῶ μοὶ Σπαρτίησι ποι ἀρεσκόμενον, ὅσια μὲν ποιέειν, ὅσια δὲ ϗ λέγειν. In hoc itaque, ſicut in plæriſque aliis rebus, Pauſaniæ virtus atque animi celſitudo clariſſimè reſplenduit. Poſtero die Mardonij cadauer non extitit, incertum, inquit Herod. à quibus hominibus ſubtractum; aitque ſe audiuiſſe , diuerſos illud ſepeliſſe,atque ob id ſe ſcire,permultos ingentia dona ab Artonte Mardonij filio accepiſſe. Quis autẽ huiuſmodi curam ſuſceperit,ſibi exploratum non fuiſſe: multos tamen credere,præcipuum huius rei authorem fuiſſe Dionyſ.

Perſarum clades cum cæde Mardonij.

Mardonius à quo nã fuerit interfectus.

Exemplum ſingularis moderationis in victoria.

Ophanem Epheſium. His conſimilia videre eſt apud Pauſ. lib. IX. qui etiam in Platæenſi agro illi erectum fuiſſe monumentum à nonnullis perhiberi aſſeruit. Hæc modò de pugna Platæenſi, quæ omnium ſanè, quoad terreſtre bellum attinet, quàm maximè inſignis ac memorabilis fuit. Hanc primus omnium Herod. lib. IX. incredibili diligentia & facundia deſcripſit. Principio vtriuſque populi apparatum bellicum, numerum equitum peditumq;, Græcorum nomina, Barbarorum duces, elegantiſſimè digerit. Quæ in ipſo congreſſu, quæ inter pugnandum, quæ poſtea accíderint, eorum nihil pręter mittit. Omnia præterea tam exquiſito ordine, tanta verborum proprietate atque impetu ob oculos ponit, vt te præſentem ipſas concurrentes acies, pugnæq; feruorem & iram ſpectare crederes. Pugna decertata, eorum nomina, quorum virtus maximè inter cæteros enituerat, magna grauitate percenſet. Cæterùm, quàm magnificè Macedones, quàm religiosè ſinguli ſuos ciues ſepelierint, multis verbis egregius hiſtoricus proſequitur. Huius etiam, vti ſuperiorum, meminit Diod. lib. XI. & Plutarch. cùm in aliis locis, tum pręcipuè in Ariſtide. Horum autem ſepulchra, qui hoc in prœlio contra Perſas ſtrenuè pugnando ceciderunt, ſtatim Platæam ingredientibus occurrebant. Cæteris quidem Græcis vt commune monumentum extructum erat: Sed Athenienſes & Lacedæmonij priuatim ſua ſepulchra cum Simonidis Poëtæ inſcriptionibus conſtituerant. Non longè verò à communi Græcorum buſto fuit ara Iouis liberatoris, & ſimulachrum ex albo lapide conſtructum. Græcorum ſtatuæ fuerant æneæ. Hîc autem ſolebant, vt tradit Pauſ. in Bœoticis, quinto quoque anno celebrare certamen, quod à libertate Eleutheria nominabatur. In quo, curſoribus inſignia quædam pręmia proponebãtur. Currebant verò ante aram omnes armati. In huius autẽ victorię perpetuum teſtimonium Gręci XV. ab Platęa ſtadiis trophæum erexerãt. A Iouis ara progredientibus, tum ipſo Eleutherij Iouis ſimulachro, Platęę Sacellum conſpiciebatur. In ipſa vrbe templum fuit Iunonis, tum magnitudine, tum ſimulachrorum ornatu mirificè conſpicuum. De his rebus meminit etiam Strabo lib. XI. & Plut. in Ariſtide. Hoc prœlium incidit in annum 2. Olymp. 75. Xantippo Athenis Archonte, & ſecundum Athenienſes 14. Boedimionis, ſecundum Bœotios autem 26. Panemi menſis factum eſt, vt idem Plut. aſſerit, videlicet 3. die menſis Auguſti. Ab Herod. Diod. & Iuſtino, in literas relatum eſt, eodem eiuſdem menſis die in Ionia ad Mycalen minoris Aſię promontorium, Græcos aduerſus Perſas dimicaſſe, quo pugnatum eſt apud Perſas. Poſterior quidem tradit, famam huius victoriæ ad Platæas, eodem die ex Græcia in Aſiam tranſuolaſſe. At locorum illorum interualla, certo argumento ſunt, nuncium eius tam breui tempore minimè perferri potuiſſe. Leotychidẽ verò Spartarum ducem, eam vocem in caſtris hoſtium diuulgari iuſſiſſe, quò Græci, qui cum Perſis militabant, tantò alacriùs ab eis deficerent, Perſasque pauor & ſuſpicio prorſus corriperet, ne Græcis deinceps amplius fiderent. & ſanè fortuna Leotychidæ ſtratagema quod excogitarat, verum reddidit, prœlij ad Platæas commiſſi victoriam Græcis præbens. Illud etiam contigit, vt ad vtramque pugnam eſſent Cereris Eleuſinæ templa, & Platæenſis quidem diluculo diei geſta eſt, apud Mycalen veſperi. Vt verò de hac etiam aliquid breuiter dicatur, poſt prœliũ ad Salamina certatum, Gręci

primo

primo vere classem apud Æginam collegêre. Huius nauarchi fuere Leotychidas Lacedæmonius,& Xantippus pater Periclis Atheniensis. Nam Themistocles,quòd à Spartanis dona accepisse ferebatur,ducatu priuatus est. Ibi ergo,vbi aliquot dies commorati essent, in Delum nauigant cum CCL. triremibus. Inde à Samiis vocati,in minorem Asiam contendunt, atque hostem adoriri statuunt. Persæ autem, cùm se in nauali prœlio minimè hosti pares fore animaduerterent,in continentem nauigarunt, vt essent sub suo peditatu qui apud Mycalen agebat,præcepto Xerxis ab aliis copiis relictus,ad Ioniam tutandam,numero LX. millia, duce Tigrane. Huc itaque prætervecti, è vestigiò subductis nauibus,munimenta valli in illarũ suumque præsidium circumdedere. Leotychidas interim, & collega, exploratis locis, totoque agmine in vnum coacto,copias exponunt. Instructa tum vtrinque acie, atque in certamen expedita,fit repentè atrox & cruentum prœlium,primoque res diu periculo ancipiti gesta,varioque Marte pugnatũ est, adeò vt plurimi vtrinq; ceciderint. Pòst,vbi Samia,Milesiaq; manus in aciem Græcam accepta,conserere arma cœpit, auctis Græcorum viribus, Persæ fracto animo in fugam vertuntur: magna inde strages editur. Diod. auctor est, Persarum fuisse ad centum millia,ex quibus ait,ad quadraginta millia in eo conflictu occubuisse. Qui autem superfuere, partim ad exercitum, partim Sardes concessere: Xerxes, qui à nauali prœlio infeliciter gesto, Sardes profugerat, accepta in Platæas clade, tum cæde,fugaq; suorũ ad Mycalen cognita, partẽ copiarũ in Sardibus reliquit,qui Græcis irruentibus occurrerent, ipse tumultuanti perculsoque animo cum reliquo exercitu,se in Persiam recepit. Græci post adeptam victoriam Samum adnauigant, & Iones Æolesq; in societatem recipiunt. His peractis,Græcorum copiæ discinduntur, Lacedæmoniis in Laconiam nauigantibus: Athenienses, Xantippo duce, vnà cum Ionibus & insulanis in Hellespontum traiiciunt,& Sestum expugnant;ibi pręsidio imposito,sociisque dimissis,peracta hyeme,læti atque ouantes in patriam reuertuntur. Persæ itaq;intra biennium quinq; prœliis deuicti sunt,totaq; Gręcia expulsi. Primum,vt dictũ est, terrestri exercitu ad Thermopylas. Alterũ ad Artemisium. Tertium ad Salaminem. Quartum ad Platæas. Quintum ad Mycalen. Prior pugna facta est,vti diximus,circa Solstitium, cùm instarent Olympia, mẽse Iunio, & iisdem ferè diebus ad Artemisium certatum est. Ad Salaminem vicit Græca classis die 16. Martij. Postea trucidatus est Mardonij exercitus die 3. siue,vt alij volunt,quarta Augusti: & paulò pòst Persę iterum deuicti sunt ad Mycalen. Tam terrestres,quàm nauales pugnæ fuerunt omnino insignes ac memorabiles; & pugnam ad Thermopylas omnes ætates admiratæ sunt,duæque tantum consimiles in Annalibus extant. Quarum alteram Gellius lib. III. cap. VII. recitat,vt antea mentionem feci. In altera,ter mille Heluetij, prope Basileam circiter viginti millia virorum in Gallico exercitu interfecerunt,in quo prœlio & ipsi etiam occubuere. Etsi autem, non sine magnis cladibus tanta multitudo vinci potuit,tamẽ exemplum insigne est humanæ infirmitatis,quòd tantus exercitus tam breui tempore pulsus & trucidatus fuerit. Ipse verò Xerxes,vt suprà cõmemorauimus,paruo nauigio aufugit post pugnam ad Salaminam. Vult enim Deus,non suscipi bella non necessaria cupiditate gloriæ,ac fiducia humanæ potentiæ. Et sanè præclara,

Alia Persarum clades, in minori Asia per Græcos inflicta.

Persæ tota Græcia expulsi.

& memorabilis est ea vox cuiusdam Persæ cœnantis cum Mardonio ante pugnam Platæẽsem apud Attaginum ciuem Thebanum. Thersandro enim Orchomenio qui iuxta eum assidebat, eduliis finitis, & poculis, moxque vbi sermonibus tempus fuit, Cernis, inquit, hos Persas in conuiuium acceptos, & copias quæ ad flumen in castris relictæ sunt? Horum omnium paruo pòst tempore pauculos cernes superstites. & inter dicendum multas lachrymas effudit. Cùm verò is, hoc audito, admiraretur, ac diceret: Nónne hęc Mardonio expedit dicere, & iis Persis, qui secundum eum in honore sunt? Illum subiecisse narrat Herodotus: Quod decretum est à Deo, non potest ab hominibus auerti. Neque rectè consulentibus quisquam vult obtemperare. Acerbissimus autem dolor est, multa cogitare, & animo moliri, & tamen nihil efficere, nec euentum optatum consequi. Xerxem omnes Græci vno ore impium, crudelem & diuinitatis contemptorem appellant, quippe qui tam multa templa & Deorum simulachra incenderit, & filiam, suiq; fratris Masistæ vxorem impudicè adamauerit, atque ipsum postea interfecerit. De hoc rege Val. lib. IX. cap. V. sic breuiter inquit. Iam Xerxes, cuius in nomine superbia & impotẽtia habitat, suo iure quàm insolenter vsus est, quòd Græciæ indicturus bellum, adhibitis Asiæ principibus; Ne viderer, inquit, meo tantummodo vsus consilio, vos contraxi. Cæterùm mementote, parendũ magis vobis, quàm suadendum. Arroganter etiam si victori repetere ei regiam contigisset: tam deformiter victi nescias vtrum insolentius dictum, an impudentius. Hæc Val. Hic tamen nihilominus suarum laudum præconem inuenit Iosephum, qui lib. XI. Ant. cap. V. scribit, ipsum, sicuti regni, ita & paternæ pietatis hęredem fuisse, nihilque in patris institutis circa diuinum cultum mutasse, & Iudęos summa beneuolentia prosequutum esse, ac etiam subiungit epistolam ab eo suis satrapis atque proceribus conscriptam in hanc ferè sententiam:

Epistola Xerxis regis pro Iudæis.

Rex regum Xerxes Esdrę sacerdoti, & lectori legis Dei, salutem. Opus esse meæ clementiæ putans, eos qui volunt ex gente Iudaica, vel sacerdotes, vel Leuitas sub nostro regno constitutos, pergere ad Hierosolymam præcipio, si desiderant, vt eant, quemadmodum & mihi, & septem consiliariis meis visum est, quatenus visitent Iudæam, & secundum ritus legum Dei portent dona Deo Israël, quæ deuoui ego, & amici mei. Aurum & argentum, quantum inuentum fuerit in terra Babyloniæ Deo dicatum, hoc omne ad Hierosolymam deportetur pro sacrificiis Dei: necnon & quodcunque volueris ex auro vel argento construere, liceat tibi cum tuis fratribus facere. Vasa etiam sacra quę tibi tradita sunt, dispone; & quicquid mente cogitaueris, vt fiat, impendi à nobis iussimus, vt ex regalibus thesauris efficias. Scripsi etiam custodibus pecuniarum Syriæ & Phœnices, vt diligentiam habeant circa ea, quæ per Esdram sacerdotem, vel lectorem legum Dei, mandata noscuntur. Igitur vt nequaquam de me, aut de nepotibus meis iram Deus assumat, omninò præcipio ad vsque tritici modios centum Deo secundum legem dari. Vos autem sacerdotibus & leuitis, ac sacris cantoribus & ianitoribus, sacrisque seruis templi scribis nullo modo aut tributa imponatis, aut aliquid captiosum, vel onerosum. Sed etiam tu Esdra secundum Dei sapientiam censores ordina, qui omni Syriæ & Phœniciæ, tuam legem scientibus indicent, eamq;
discen-

discendam ignorantibus trade. Et si quis ex gente tua, Dei sui legem vel imperatoris transgressus fuerit, puniatur, & non tanquam ignorans videatur transgredi, sed cognoscens audacter negligere comprobetur. Ergo huiusmodi contemptores aut morte, aut pecuniis condemnentur, Vale. Tunc Esdras hanc epistolam accipiens, lætatus, Deum adorare cœpit, & regiæ beneuolentiæ ipsum confitebatur auctorem. Ideoque omnes ipsi gratias dicebant esse referendas. Legens autem epistolam Iudæis Babyloniæ constitutis, eam quidem signauit, & illius exemplar ad omnes Israëlitas & Medos transmisit. Hi verò, cognita regis erga Deum pietate, & fauore, quo Esdram prosequebatur, vniuersi eum colebant & obseruabant. Hæc Iosephus, qui etiam addit, Iudæos, die duodecimo primi mensis, septimo imperij anno Xerxis ad Hierosolymam peruenisse, quinto mense eiusdem anni. In hac verò Xerxis epistola, obseruandum est, quanto studio, & quàm religiosè is mandet Esdræ, ea, quæ sunt cultus summi Dei, perficere, addita causa, ne fortè exurgat ira in regno regis, & filij, & filiorum eius. Hinc enim apparet euidenter, ipsum agnoscere iram Dei, & grauiora metuere, nisi diuinæ voluntati obsequatur. Minimè autem ignoro, Esdram in suis scriptis nullam omninò Xerxis mentionē facere: sed duntaxat Cyri, Darij, & Artaxersis, ad quem hæc omnia refert. Nec sanè parua me subit admiratio, quòd in hac re duo celeberrimi scriptores tantoperè inter se varient, vtque Esdræ verbis nihil prorsus derogo, sic etiam Iosephi auctoritas non exigui ponderis censenda, quippe qui hæc omnia ex archiuis Hebræorum hauserit atque acceperit. Verum enimuerò in his suum quisque iudicium sequatur. Interim vt eò redeam vnde paulò ante digressa est oratio, Athenienses, omni externo metu liberati, anno 3. Olymp. 75. cum vxoribus ac liberis in patriam redierunt, omneque studium ad vrbis mœnia restituenda, & portum communiendum, præfecto Athenis Demosthene, contulerunt, idque præcipuè factum est hortatu atque impulsu Themistoclis, quem Plut. ex Theopompi sententia scribit, Ephoros pecunia corrupisse, ne hoc institutum impugnarent. Is etiam narrat, quomodo vrbem, deceptis Sparthanis, munierit. Tradit enim, ipsum venisse Lacedæmonem, legationis specie prætexta. Ibi, cùm Spartani vrbis munitionem ei obiicerent, missusque consultò ab Ægina vrbis præfectus eum accusaret, inficias iuit, mittique iussit Athenas, qui rem præsentem inspicerent: ita simul hac interiecta mora, tempus muro faciendo prorogans, & hoc agens, vt hi Atheniensibus pro se obsidum loco essent. Neque eum consilium fefellit. Veritate enim rei cognita, Lacedæmonij nulla affectum iniuria dimiserunt, obscurè modò indignantes. Secundum hæc, Piræum ædificauit, portuum oportunitatem conspicatus, totamque vrbem ad mare accommodans, ac quodammodo contra institutum priscorum Atheniensium regum contendens. De his quidem rebus videre est etiam apud Diod. lib. XI. Æmilium in eius vita, & Iust. sub finem II. libri. Non multò post Lacedæmonij, Pausaniam, cuius illustrissimum fuit prœlium apud Plateas, classi prẹficiunt, mandantque, vti ad liberandas vrbes Græcas properet, quæcunque externis occupatæ præsidiis, ditione Persica tenerentur. Hic itaque ductis ex Peloponneso L. triremibus, XXX. deinde Atheniēsium adiectis, duce Aristide, vnà cū Cymone Atheniensi, primò in Cyprum nauigat, ibiq; ciuitates omnes, quas præsidia

Themistoclis solertia.

Lacedæmonij Pausaniā Imperatorē deligunt contra Persas.

præsidia Persica tenebant oppressas, ea seruitute liberat. Inde in Hellespontum soluens, Byzantium, quod à Persis tenebatur, vi expugnauit. Cùm autem in ea expugnatione cepisset complures Persarum nobiles: atque in his nonnullos regis propinquos, hos clam Xerxi remisit, simulans è vinclis publicis effugisse, & cum his Gongylum Cretensem, inquit Æmilius, Diod. & Æmilius Eretriensem vocant, qui literas regi redderet, in quibus hæc fuisse scripta Thucydides memoriæ prodidit:

Byzantium capitur à Pausan.

Epistola Pausaniæ missa ad regem Persarum.

PAVSANIAS dux Spartę, quos Byzantij ceperat, postquam propinquos tuos cognouit, tibi muneri misit, seque tecum adfinitate coniungi cupit. Quare si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptam. Id si feceris, & Sparten, & cæteram Græciam sub tuam potestatem, te adiuuante, redacturum se pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur. Rex tot hominum salute, tam sibi necessariorum magnoperè gauisus, confestim cum epistola Artabazum ad Pausaniam mittit, in qua eum collaudat. Petit, ne cui rei parcat, ad ea perficiéda quæ pollicetur, nullius rei à se repulsam laturum. Huius Pausanias voluntate cognita, alacrior ad rem gerendam factus, maiora quotidiè moliri, nec solùm mores patrios, sed etiam cultum vestitumque mutare, apparatu regio vti, more Persarum epulari, fastum & insolentiam prę se ferre, denique omnia consilia secum voluere, quibus patriam & vniuersam Græciam hosti proderet, ipseq; simul regno Græciæ potiretur. Cùm autem cōuictus proditionis, in ius esset vocatus, & tandem condemnatus, confugit in delubrum Mineruæ: Hinc ne exire posset, statim Ephori valuas eius ędis obstruxerunt, tectúq; sunt demoliti, quò facilius sub diuo interiret. Dicitur eo tempore Alcitheam Pausaniæ matrem fuisse superstitem, eamque, vbi de filij scelere comperit, cùm muro fores obstruerentur, primum lapidem in ea obstructione locasse. Cumque semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflauit. Hic exitus Pausaniæ fuit, eò tristior, quòd ostendit tantam esse imbecillitatem naturæ hominum, vt non solùm fortuna sit instabilis, sed virtus etiam, quæ durabilior & firmior esse debebat in præstantibus viris, sæpè extinguatur. De hoc autem plura Diod. lib. XI. Thucyd. sub finem primi libri, Æmilius in eius vita, Plut. in variis locis, præsertim verò in Parallelis, vbi hæc breuiter subiungit: Persis, Græciam populantibus, Pausanias, acceptis à Xerxe I Ↄ talentis, voluit Spartam prodere. At re comperta, Agesilaus eum vsque ad fanum Mineruæ Chalcioeci persecutus est, obturatisque fani foribus latere cocto, fame necauit, mater etiam insepultum abiecit, &c. Huius autē nefaria proditione, atque Aristidis virtute, maritimum à Lacedæmoniis est translatum Athenas imperium. Quàm verò fuerit animi elati & arrogantis, quantaque laudis gloria flagrarit, hoc præcipuè declarat, quòd Tripodem aureū, quem Græci ex Persarum manubiis Delpho consecrādum censuerant, ibi apponi voluit, epigrammate scripto, in quo erat hęc sententia, suo ductu Barbaros apud Platęas esse deletos, eiusque victorię ergô Apollini donum dedisse. Hos versus Lacedęmonij protinus excindi atque aboleri iusserunt, & inscribi nomina earum ciuitatum, quarum auxilio Persę erant victi. Duo quidem exempla ędidit singularis modestię. Primum, quòd apud Platęas rebus prosperè ac feliciter gestis, cùm Lampo Ægineta & plerique alij vehementer instarent,

Mors Pausaniæ.

Exempla singularis modestiæ.

ſtarent, vt capita Perſicorum ducum, & Mardonij in primis, affigerētur cruci, ſicut Perſæ caput Leonidæ regis Spartani ſimili contumelia affecerant, reſponderit, ſe mortuos nulla iniuria & ignominia affecturum eſſe, ac ſatis ſibi eſſe, ſi iuſta faciens & dicens, Spartanis ſuis placeat: Alterum, quòd mulierem Coam, filiam Hagetoridæ viri nobiliſſimi, raptam à Pharadante Perſa, cum omni eius muliebri ornatu & reliqua ſupellectile domum liberam & intactam remiſit. Cæterùm, poſtquam Græci eius ductu Byzantium occupaſſent, plurimum à ſeipſo degenerauit. Cùm enim adhuc apud Helleſpontum hæreret, puellæ Byzātiæ ex præcipuo ſtemmate, quam Pauſanias Cleonicen vocat, cupidine inflammatus, omnibus ſtudiis atque artibus, eius amore potiri conabatur: ſtatim itaque illi quibus erat imperatum, ingruente iam nocte, in eius cubiculum adducunt. ſopitum interea Pauſaniam, ſtrepitus excitauit. inuita enim cùm ad eum iret puella, lucernam ardentem comprehendit. Pauſanias, vtpotè qui conſcius ſibi de Græciæ proditione erat, atq; ideo in perpetua ſuſpicione ac metu verſabatur, ſtatim ſurrexit, & puellam in ſubita animi conſternatione interfecit. Hoc piaculum, inquit Pauſanias, effugere non potuit, quamquam luſtrationes omnimodas quæſierit, & Ioui exuli ſupplex ſit factus, & in Phygaleam Arcadum ad Pſychagogos peruenerit. Pœnam verò, qua dignus erat, & Cleonicæ perſoluit, & Deo. Plutar. etiā in eo pulcherrimo tractatu, cui titulus eſt De his, qui ſerò à Numine puniuntur, hanc hiſtoriam recenſet, atque addit inter alia, Pauſaniam, hanc puellam ſæpè dormientem vidiſſe ſibi dicere: Perge ad ſupplicium: valdè eſt damnoſa libido. quod viſum cùm nō deſineret, Heracleam nauigaſſe ad Pſychopopeion, qui locus erat curādis animabus deſtinatus, puellęque animam deprecationibus inferiiſque certis euocauiſſe, atque eam in conſpectū veniſſe, ac finem ei malorum fore prædixiſſe, vbi Spartam veniſſet: reuerſum autem Lacedæmonem, ſtatim periiſſe. Cęterùm quod extat apud Ælianum lib. x. hîc neutiquam ſilentio prætereundum videtur. Cùm in quodam cōuiuio, inquit, Simonides adeſſet, aiunt Pauſaniam Lacedæmonium, qui vnà epulabatur, iuſſiſſe, vt aliquid è ſapientiæ præceptis depromptū narraret: & Ceum illum arriſiſſe, atque, Memento te hominem eſſe, dixiſſe. Id Pauſanias tunc temporis non magnoperè curauit, & nihili fecit, captus iā ſuperbia, eò quòd ad Medorum partes ſe applicuiſſet. & elatus ob hoſpitij ius, quod ei cum rege intercedebat: forſitan etiam vino depulſus à ſede rectæ rationis. Cùm verò iam eſſet in Chalceœco, & cum fame luctaretur, iamq; calamitoſiſſimam omnium mortem ob oculos cerneret, tunc in mentem ei venit Simonidis, & ter magna voce exclamauit: O Cee hoſpes, magnum quiddam in tuo ſermone inerat: ego verò inani perſuaſione ſum adductus, vt eum nullius momenti putarem. Hactenus de Pauſania, cuius quidem obitus incidit in annum 4. Olymp. 25. & ab orbe condito 3492. Xerxes, cùm proditionis dolum publicatum videret, ex integro bellum inſtituit. Hoc vbi primum Græcis ciuitatibus innotuit, cùm maxima ex eo pericula ſibi impendere animaduerterent, nihil habuêre antiquius, quàm vt ſeipſos ad omnem defenſionem pararent. Cæterùm Ariſtidis & Cimonis moderatione & humanitate inuitantur, vt relictis Spartanis, ſe Athenienſibus adiungant, & quotannis ad ſumptus belli aduerſus Perſas conferant quingenta ſexaginta talenta, ſeu 276000. coronatos;

natos;

natos, in Delum insulam, vbi publicum ærarium constitueretur, ipseq; Aristides summa integritate censum de tota Græcia agens, & tributum singulis imponens, Iusti cognomen accepit. Thucyd. pag. 22. & Plutarchus in vita ipsius Aristidis. Interim Athenienses ducem creant Cimonem Miltiadis filium. Proximè recensuimus, Pausaniam ob proditionem ab Ephoris Lacedæmoniis fame necatum esse. Hi verò, haud multò pòst, missis ad Athenienses Legatis, Themistoclem, eiusdem, cuius Pausaniam, criminis insimulant, quòd societatem cum rege Persarum ad Græciam opprimendam iniisset, vt compererunt ex factis circa Pausaniam probationibus, postulantque eisdem eum affici suppliciis. Isti fidem verbis habentes, miserunt vnà cum Lacedæmoniis ad illum simul persequendum paratis, quosdam cum mandatis, vt adducerent vbicunque eum nanciscerentur. Hunc enim antea per exostracismum patria expulerant, illius dignitatem & excellentiam diminuentes, quemadmodum solebant agere cum omnibus iis, quos potentia nimia graues, & ad æqualitatem popularem non satis compositos esse iudicabant. Is autem Argos habitatum concesserat, ibique propter multas eius virtutes magna cum dignitate viuebat. Itaq; vbi primùm certior factus est, se absentem accusatum, & missos qui eum comprehenderent, quòd non satis tutum se Argis videbat, ex Pelopōneso Corcyram, quam ciuitatem beneficio antea sibi deuinxerat, traiecit. Ibi cùm eius Principes ciuitatis animaduertisset timere, ne propter se bellum his Lacedæmonij & Athenienses indicerent, in Epirum, & ad Molossorum regem Admetum antea sibi inimicum diuertit. Huc cùm venisset, & in præsentia rex abesset, quo maiore religione se receptum tueretur, filium eius paruulum arripuit, & cum eo se in sacrariū quod summa colebatur cęrimonia, coniecit. Inde non prius egressus est, quàm rex eum data dextra in fidem reciperet; quam deinde summa constātia præstitit. Nam cùm ab Atheniensib. & Lacedęmon. publicè exposceretur, supplicem non prodidit, monuitque, vt sibi maturè cōsuleret: difficile enim esse in tam propinquo loco, eum tutò versari. Eum igitur Pydnam deduci iussit, & quod satis esset præsidij, dedit. Hîc in nauem omnibus ignotus, ascēdit. Quæ cùm maxima tempestate Naxum ferretur, vbi tum Atheniensium erat exercitus, sensit, si eò peruenisset, sibi esse pereundum. Hac necessitate coactus, domino nauis quis sit, aperit: multa pollicens, si se conseruasset. At ille clarissimi viri captus misericordia, diem noctemque procul ab insula in Salo nauem tenuit in anchoris, neque quenquam ex ea egredi passus est. Inde Ephesum peruenit: ibique Themistoclem exposuit: cui ille pro meritis gratiam postea retulit. Scio autem plærosque, vt Æmilij verbis vtar, ita scripsisse, Themistoclem Xerxe regnante, in Asiam transisse. Sed ego, idem inquit, potissimum Thucydidi credo, quòd ætate proximus erat, qui illorum temporum historiam reliquerunt, & eiusdem ciuitatis fuit. Is autem ait, ad Artaxerxem eum venisse: atque his verbis epistolam misisse.

Themistocles accusatur à Lacedæmoniis apud Athenienses.

Atheniēsium mos.

Themistoclis fuga.

Eiusdem epistola ad Artaxerxem.

THEMISTOCLES veni ad te, qui plurima mala omniū Graiorū in domum tuā intuli: cùm mihi necesse fuit aduersus patrē tuū bellare, patriamq; meam defendere. Idem multò plura bona feci, postquam in tuto ipse ego, & ille in periculo esse cœpit. Nam cùm in Asiam reuerti vellet, prœlio apud Salaminam facto, literis eum certiorē feci id agi, vt pons, quem in Hellesponto fecerat,

fecerat, dissolueretur, atque ab hostibus circumueniretur. Quo nuncio, illo periculo est liberatus. Nunc autem cōfugi exagitatus à cuncta Græcia, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quàm fortem inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, vt de his rebus, quas tecum colloqui volo, annum mihi temporis des, eoque transacto, ad te venire patiaris. Huius rex animi magnitudinem admirans, cupiensque talem virum sibi conciliare, veniam dedit. Ille omne illud tempus literis sermonique Persarum dedit: quibus adeò eruditus est, vt multò commodiùs dicatur apud regem verba fecisse, quàm hi poterant, qui in Perside nati erant. Hic cùm multa regi esset pollicitus, gratissimumque id, si suis vti consiliis vellet, illum Græciam bello oppressurum, magnis muneribus ab Artaxerxe donatus, in Asiam rediit; domiciliumque Magnesiæ sibi constituit: namque hanc vrbem ad flumen Mæandrum sitam, omnium Asię totius vrbium frumenti feracissimam, ei rex donarat, cum duabus aliis, quæ panem præberet, ex qua regione L. talenta quotannis redibant. Lampsacum item, agro vitibus consito cultum, vnde vinum sumeret, & Myuntem, ex qua obsonium haberet. Hæc enim piscium copia, quippe quæ mari iuncta sit, quammaximè præstat. De huius morte multis modis apud plærosque scriptum est. Sed Probus potissimùm Thucydidi adhæret, qui ait, hunc Magnesiæ morbo interiisse, neque negat fuisse famam, venenum sua sponte sumpsisse, cùm se quæ regi de Græcia opprimenda pollicitus esset, præstare posse desperaret, vel contra patriam, licet erga se ingratissimam, nollet arma sumere. Idem auctor testatur, ossa eius clam in Attica ab amicis sepulta: quoniam legibus non concederetur, quòd proditionis esset damnatus. His autem verbis laudatus est ab eodem Thucydide. Erat Themistocles præcipuè dignus admiratione præ aliis, quia acie mentis suæ non præmonitus, nec diu considerans, in rebus subitis optima consilia habebat, & de futuris, quid euenturum esset, rectissimè coniiciebat. Et quę in pręsentia in manibus habebat, explicare poterat, & quæ non norat, non destitit inquirere. In obscuris autem rebus, quid melius aut deterius esset, omnium maximè prospiciebat, &, vt in summa dicam, naturæ viribus & celeberrima deliberatione optimè id eligebat, quod maximè profuturum erat. Huius res gestę passim celebrantur à veteribus, ac extat integra eius vita descripta à Plutarch. & Æmilio. Multa etiam de hoc videre est apud eundem Thucyd. & Diod. lib. XI. Vixit annos quinq; & sexaginta. Post Themistoclem, Pericles dux Atheniens. præfuit annis 40. eiusque crebra fit mentio in veterum annalibus. Suprà narratum est, Cimonem ab Atheniensibus militiæ præfectū designatum, idque contigit anno 3. Olymp. 77. Archonte Athenis Demotione. Hic cùm Imperator in maritima Asiæ mitteretur cum ingenti exercitu, vt Græcas vrbes aliquot à Persicis pręsidiis liberaret, insignes victorias adeptus est, vt narrat Diod. lib. XI. pag. 256. Nam in ea expeditione, in qua Persarū dux fuit Tithraciſtes, filius Xerxis spurius, duabus victoriis, vna nauali, altera terrestri vno eodemque die potitus est, ac trophæum erexit. Huius rei mentionem faciens idem author: Postera die, inquit, trophæum eius rei erigitur: inde duabus victoriis clarissimis, altera pedestri, altera nauali certamine potiti, nauigant in Cyprum: res sanè admiratione digna. Nam ad hæc vsque tempora inauditum est, res tantas vna die

Themistoclis mors.

Eiusdem laus.

Cimonis victoria.

terra mariq́ue confectas. Cimon verò peritia rei militaris simul & virtute diuulgata, rerum optimè gestarum fama celebre passim nomen habebat. Nec inter ciues modò, sed per vniuersam Græciã eius facta extollebãtur. Trecẽtis namque triremibus, & nauibus quadraginta hostem pugnando spoliarat. Captiuos supra viginti millia ducebat, ingentem præterea pecuniam. Cæterùm, Persæ, rebus suis duplici clade afflictis, alias rursus triremes ædificant, multo prioribus plures; quippe quibus Atheniensium opes & incrementa formidini iam esse cœperant: ex eo namque tempore res Atheniensium magna simul pecunia, & gloria bello & virtute parta, maximè pollere & vigere cœperunt. Hæc Diodorus. Aliquantò pòst, Lacedęmonij, cùm supplices, qui in templũ Neptuni prope Tænarũ cõfugerãt, occidissent, in maximas & grauissimas calamitates inciderũt. Siquidẽ ipsorũ vrbs terræmotu cõtinuo atq; horribili est concussa, adeò vt nulla Lacedæmone domus non corrueret: supraq́; viginti millia Spartanorũ fama est, ruinis obtritos interiisse. Hac vrbe terręmotu quassata, defecerũt εἵλωτες, seu serui, & Ithomẽ in Messenia occuparũt. Ob hãc defectionẽ, cùm ab aliis, tũ ab Atheniẽsibus auxiliũ petierũt. Hi verò selectissimos viros, & Cimonẽ Miltiadis F. ducem eis miserunt. quos cùm suspectos haberẽt Lacedæmonij, domũ remiserũt. Athenienses intolerabili se affectos esse ignominia rati, societatẽ in regressu cũ Argiuis, qui omni tẽpore fuerãt Lacedęmoniorũ hostes, inierũt. Horũ itaq; abalienatis iã paliã animis, magis ac magis indies odia atq; iræ accẽdi. Ita hinc inimicitiæ atq; discordiæ exorta origo, post, adeò paulatim coaluit, vt ipsas etiã ciuitates ad extrema odia & pericula excitarit. siquidẽ multis variisq́ue bellis & dissidiis, partim externis, partim ciuilibus vniuersa Græcia iactata fuit, quę Thucydides obiter exponit; sed tandem, quinquagesimo nimirum anno post Xerxis è Græcia discessum, bellum illud ingens natum est, quando Peloponnesus tota coniurauit in Atheniẽses, quorum in eo bello dux erat Anaxagoræ Philosophi discipulus, Pericles, quem dicendo fulgurare, tonare, permiscere Græciam ait Aristophanes. nam iidem erant olim & virtutis & eloquentiæ magistri. Ex altera parte summæ rei præfectus fuit Archidamus, rex Lacedæmoniorum. Periclis erat æqualis & æmulus Thucydides, qui & bellum illud descripsit. Priusquã verò ad res Persicas transgrediar, id breuiter subiiciam dignum memoria, nempe his temporibus, quibus Xerxes, ac eius filius Artaxerxes, de quo statim sum dicturus, vsque ad vltimum Darium, in Persia regnarunt, floruisse præstantissimos viros, qui per totum terrarum orbem ingenij monumentis inclaruerunt, & quorum inclyta & celeberrima nomina nulla vnquam vetustas abolebit. Hi autem fuẽre Hecãteus Milesius, qui etiam attigit tempora Darij Hystaspis, Simonides, Pindarus, Zenon, Empedocles, Anaxagoras, Hellanicus, Herodotus, Thucydides, Sophocles, Euripides, Aristarchus, Prodicus, Hippocrates, Democritus, Pericles, Archelaus, Socrates, Eudoxius, Ariston, Plato, Timeus, Phædõ, Gorgyas, Zenophõ, Aristoteles, Theophrastus, Aristippus, Cleanthes, Chrysippus, Euclides, Democritus, Cebes, Speusippus, Xenocrates, Polæmon, Isocrates, Theodectes, Erythreus, Theopompus, Ephorus Cumæus, Heraclitus, Aristophanes, Diogenes, Demosthenes, Aristogenes, & complures alij, quibus Græcia mirum in modum nobilitata est. De his autem videre est, cùm apud alios auctores, tum

Terræmotus apud Lacedæmones.

Odium inter Laced. & Athen. vnde emanarit.

Græcia intestinis bellis diuexatur.

Insignes viri hoc tempore apud Græcos florent.

tum in primis apud Laërtium, Suidam, & Aulum Gellium variis in locis. Quatenus verò attinet ad præcipuos maximéque claros Græcorum duces, quorum alij de tota Græcia, alij de sua quisque patria benemeriti sunt, post Codrum, Polydorum Spartanum, & Aristomenem Messenium, hi potissimùm insigniores habentur Miltiades, Leonidas, Themistocles, Pericles, Aristides, Pausanias, Xantippus, Leotychidas, Cimon, Conon, Epaminondas, Leosthenes, Aratus Sicyonius, Philopœmẽ; ex iis plerique fuerunt iussi tandem exulare. Aristides tamen & Cimon qui & res magnas, & vtiles patriæ gesserunt, & cùm essent in omni officio iusti & moderati, placidos exitus habuêre. Verùm enimuerò, vt in præsentia Græcorum rebus omissis, ad res Persicas reuertar, Xerxes, postquam octo & viginti annos in imperio expleuisset, ab Artabano suo cognato, anno 4. Olymp. 78. per dolum ac summam perfidiam interficitur. Inueni apud probatos auctores, ipsum Xerxem, diem, qua Rex dictus fuerat, tãquam imperij natalem, singulis annis insignem celebrasse, eaque diademate ornatum, gaudio delibutum, cœnam proceribus dedisse, cui Titan dixisse nomen, fuisseque adnotatum diem, qua Alcibiades Athenas ab exilio remeauit, certissimum illi præsignasse exitium, quòd funesta tunc colerentur sacra, qua templi ornamenta deponere, pauimenta tegere, & iustitio indicto, à negotiis quiescere, mos erat. Quinã verò dies atri, quíve fausti sint, ex veterum annalibus facilè colligi potest, exque recentioribus scriptoribus, Alexãder de Alexandris lib. IIII. cap. XX. planissimè ostendit. Ad hoc autem nefarium parricidium nulla res alia ipsum Artabanum impulit, quàm dira cupiditas regnandi; eaque spe subnixus, cùm præsertim haberet septem liberos fortissimos viros atque omnes multis clientelis suffultos, quodã die sub Solis occasum, regiam, quæ illi pro iure affinitatis atq; amicitiæ perpetuò patebat, ingressus, Xerxem inopinato casu aggreditur, eumque atroci vulnere confodit. Herodotus auctor est lib. VII. in toto ipsius exercitu, qui tam numerosus extitit, neminem aut specie, aut magnitudine corporis fuisse, qui cum eo potuisset contendere, tanquam dignior, qui illud imperium obtineret. Post ipsum, à pulchritudinis forma, & statura præter omnes alios commendat Tigranem, qui fuit dux Persarum ad Mycalen. De commeatu verò qui sequebatur Xerxem, ita breuiter inquit Ælianus lib. XII. variæ hist. Cùm alij commeatus magnificentia & ostentatione pleni sequebãtur Xerxem, tum etiam aqua ex Choaspo simul vehebatur. Cùm verò in loco deserto sitiret, neque siti remedium vllum inueniretur, proclamatum in exercitu est, si quis aquam ex Choaspo haberet, vt regi eam bibendam daret: & inuentus est quidam, qui pauxillum haberet, idque putridum. Bibit igitur illam Xerxes: & eum qui dederat, in benefactoris loco habuit: quoniam nisi illa fuisset inuenta, periisset siti. Quanquam verò hic Princeps ob ea, quæ proximè recensuimus, nempe ob incestum & fraternam cædem, iure merito reprehẽditur, in eo tamen fuerunt aliquæ insignes dotes, propter quas haud mediocrem laudem adeptus est. Siquidem quod Iosephus, grauissimus auctor, de illo testatur, id sanè huiusmodi est, vt omninò maximam commendationem mereatur. Nam quòd Græcorum templa diripuerit atq; incenderit, id sanè hostile, sed minimè impietati & sacrilegio ascribendum, cùm ea, nihil in se aliud, quàm idola & falsos cultus continerent. Cæterùm

Præcipui Græcorum Duces.

Xerxes ab Artabano interficitur.

Quisnam dies Xerxi fuerit funestus.

Eiusdem species, ac proceritas.

Commeatus in bello.

Xerxis magnanimitas & clementia.

quod extat apud Herod. lib. VII. quis non maximè admiretur & extollat? Cùm enim Lacedæmonij, ob legatos Persarum apud Spartam interemptos, irato Deo, pestilentia conflictarentur, & Pythius iussisset, vt pro nece caduceatorum satisfacerent, Xerxi, Bulis & Sperchis vltrò ad Persas ascenderunt, daturi pœnas. Rex verò admiratus, reliquit eos incolumes. Nam, pre magnanimitate, inquit Herod. negauit se fore Lacedæmoniis similem. Illos enim, interimendis legatis, ius omnium hominum confudisse: se verò, quod illis meritò exprobraret, id non esse facturum, neque eos occidendo, Lacedæmonios culpa soluturum. Hac re per Spartiatas gesta, iram Thalthibij cessasse, morbumque desiisse. Huius rei meminit quoq; Suidas in Xerxe. Idem, cùm Græcorum exploratores in exercitu suo deprehendisset, nullo supplicio affecit, sed circumduxit, vt omnem videret exercitum, & illæsos dimisit. De hoc etiam posteris traditum est, ipsum, cùm vidisset vniuersum Hellespontum nauibus suis constratum, omnia littora, atque Abydenorum plana hominibus referta, iactasse se beatum, & mox fudisse lachrymas. Tam subitam mutationem admiratum Artabanum eius patruum, qui eam expeditionem dissuaserat, ausum fuisse rogare causam. Tum Xerxes: Subiit, inquit, animum meum cogitatio, quàm breuis sit hominum vita, quando ex tam numerosa multitudine post annum centesimum nemo superfuturus est. Ferunt etiam, cùm à trecentis Lacedæmoniis ad Thermopylas vexatus esset, tantam militum ducens multitudinem, hoc se deceptum dixisse, quòd multos quidem homines haberet, milites autem perpaucos. Sensit enim, non perinde referre, quàm multos educat imperator exercitus, at potius quàm peritos & exercitatos. Ad hæc, cùm iratus esset Babyloniis, quòd à se defecissent, posteaquam illos in potestatem suam redegerat, interdixisse, ne ferrent arma, sed psalteriis tibiisque canerent, scorta alerent, cauponas haberent, ac sinuosis tunicis vterentur, quò voluptatibus euirati, non molirentur denuò defectionem. Quàm autem excelsi pectoris fiducia sui extiterit, hinc vel facilè colligi potest. Cùm enim ad eum importarentur Atticæ caricæ venales, negauit se illas esurum, donec regione potitus esset quæ illas ferret. Diodorus tradit, illum fuisse ingenio facili ad credẽdum, idque verum esse, apparet ex eo, quòd nuntiis Themistocleis tam facilè fidem habuerit. Memoriæ quoque proditum est, ipsum, cùm è Phrygia cum exercitu in Lydiam veniret, comperisse Platanum, quam ob pulchritudinem aureo monili donarit, eamq; tuendam viro, vni ex his qui appellabantur immortales, delegasse; de qua Ælianus lib. I. ita scriptum reliquit: Ridendus profectò est, inquit, Xerxes, quòd cum mari terrisque Iouis operibus posthabitis, noua itinera & insolitam nauigationem sibi parasset, seruiuit Platano, & arborem admiratus est. In Lydia igitur, vt rumor fert, cùm vidisset proceram Platanũ, integrum diem ibi commoratus est, nulla postulante necessitate, & castra posuit in solitudine circa Platanum. Sed & multiplicem ac pretiosum ornatum ex ea suspendit, torquibus armillisque ramos veneratus: & curatorem ei reliquit, quasi custodem & propugnatorem Amasiæ. Sed quid tandem ex his ad arborem emolumenti rediit? Nam ornatus apposititius, & nihil ad ipsam pertinens, frustrà pependit, neque vllum momentum ad splendorem & fructum arboris attulit. Sed in arbustis commendantur generosi rami, foliorum frequentia,

Platanus à Xerxe adamata.

stirps

ſtirps firma ac ſtabilis, radices in profundum actæ, vẽtorum agitatio, vmbrę ex iis procedentis amplitudo, redeũtis inuicem fructus, aquarum per ſulcos alimentum ſuppeditans, tum cælo frequenter defluens. At chlamydes Xerxis, & aurum Barbari, reliquaque munera, neque ad platani, neque ad vllius alterius arboris generoſitatem quicquam faciunt. Hactenus de Xerxe ac eius irritis conatibus in Græcos. Bellum hoc Perſarum, vel, vt Thucydides vocat, Medorum, eodem ferè tempore fuiſſe ſcribit Cicero, quo bellum Volſcorum, cui Coriolanus exul Romanus interfuit. Id autem incidit in annum vrb. cond. CCLXVI. Xerxe defuncto, eius filius Artaxerxes Longimanus, cui etiam pater in Græciam profecturus, regni adminiſtrationem reliquerat, Perſicum imperium ex legitima ſucceſſione adeptus eſt. Huic erant duo fratres ſuperſtites, nempe Darius, & Hiſtaſpes, quorum prior in regia verſabatur; alter tunc abſens, Satrapiam Bactrianorum gerebat. Artabanus interim poſt cædem perpetratam ad Artaxerxem properat, eique nunciat, à Dario fratre parentem necatum, regnumque occupatum iri. Hortatur, antequam frater principatum adeat, rexque declaretur, ſuis rebus maturè conſulat, nec ſeruire fratri per negligentiam, & deſidiam, quàm fortiter auſus imperare malit: regnumque ipſe præoccupans, fratris parricidæ ſcelus vlciſcatur: tum ſe ad id facinus perpetrãdum regios ſtipatores pollicetur adhibiturum adiutores. His itaque adductus Artaxerxes, cateruis ſatellitum ſtipantibus, fratrem repentè incautum adoritur, atque interimit. Quod cernens Artabanus, per inſidias cœpta conſilia vbique ſibi ſuccedere, liberos ſuos ad ſe accerſit, docetque iam tempus adeſſe, quo regnum audẽdo ſibi vendicent: tum gladio ſtricto inuadens Artaxerxem, vulnerat. Ille percuſſus, cùm tamen nil lethale vulnus inflixiſſet, ſeſe ocyus Artabano fuga ſubripit: nec vſquam vulnere impeditus, re commutata, Artabanum inſectari, & meritis ſuppliciis afficere pergit. quem per oportunas torturas diſcerptum necat. Ita tantis præter ſpem omnium inſidiis liberatus Artaxerxes, vltusque parentis necem, parricida ſceleſtiſſimo crudeliſſimoq; necato, Perſarum potitur regno, & annos XL. imperauit. Præfecto Athenis Archidemide conſules à Romanis creati, A. Verginius, & T. Minutius. Olympias tum agebatur 79. in qua ſtadio vicit Xenophon Corinthius. Hæc potiſſimùm ex Herod. ſententia retulimus. At Iuſtinus initio libri III. ſcribit, Artaxerxem veritum Artabani numerum filiorum, in poſterum diem paratum eſſe exercitum, armatumq; iuſſiſſe, recogniturum & numerum militum, & in armis induſtriam ſingulorum. Proinde cùm inter cæteros & ipſe Artabanus armatus aſſiſteret, regem ſimulaſſe, ſe breuiorem loricam habere, ac imperaſſe Artabanũ ſecum commutare: exuentem ſe ac nudatum gladio traieciſſe. Tum & filios eius corripi mandaſſe: atque ita & cædem patris, & necem fratris, & ſe ab inſidiis Artabani vindicaſſe. Hic Artaxerxes dictus eſt cognomento Longimanus, quòd dextra ei quàm ſiniſtra eſſet maior, fuitque, vt Plut. inquit, inter reges Perſarũ, manſuetudine & magnanimitate præſtantiſſimus. Hic, auctore Ioſepho Ant. lib. XI. cap. VI. poſt ſuſceptum imperium, & conſtitutos ab India vſque Æthiopiam CXXVII. Satrapas, anno regni tertio amicos & duces gentium Suſis accepit epulo ſumptuoſiſſimo, vt decebat regem opulentum, magnificos centum octuaginta dierum apparatus oſtentantem: cui plurimæ

Artaxerxes V. rex Perſarum, dictus Lõgimanus.

Artabani cædes.

Eiuſdẽ ſumptuoſiſſ. epulum.

 gentes,

gentes, earumque legati, per continuos septem dies interfuerunt. Quomodo autem hoc instructum fuerat, & cur postea erga priorem vxorem Vasthem nomine, minus affectus, Estherem Iudaicæ gẽtis puellam & eximia pulchritudine, quæ vtroque parente orbata, apud patruum Mardochæum ex tribu Beniamin, educabatur, in coniugem acceperit, eaq; suos populares, & auunculum defenderit, qui regi insidias detexerat, quas propter edictum regium contra Iudæos in obscuro loco delitescens audierat, idem auctor disertè ac eleganter prosequitur. Hæ autem nuptiæ celebratæ sunt anno regni sui duodecimo, mense qui Ader dicitur. Is etiam refert, quomodo Aman, qui præcipua gratia & auctoritate apud regem pollebat, LX. talentorum argenti millia, (Suidas scribit decies mille talẽta) ei promiserit se collaturum, si Iudæos perderet. Quo impetrato, literæ omnibus gentibus scriptæ sunt, vt vno die Iudæos omnes delerent. Priusquam verò hæc conficerentur, Mardochæus per Estherem regi insidias comparatas detexit. Is igitur scriptis reuocatis, in crucem egit Amanem, Mardochæo ab illo paratam: plurimique ex inimicis à Iudæis sunt occisi, quibus ij dies festi ac solennes sunt. De his autem omnibus videre est eundem Iosephum præfato loco, vbi etiam inserit hanc epistolam Artaxerxis, huiusmodi verbis conscriptam:

Esther nubit Artaxerxi.

Epistola Artaxerxis ad suos satrapas & duces prouinciarum.

REX magnus, inquit, Artaxerxes, ab India vsq; Æthiopiam, centum viginti septem prouinciarum ducibus ac principibus, qui nostræ ditioni obediunt, salutem dicit. Multi bonitate Principum, & honore, qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam, & nõ solùm subiectos regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos qui dederunt, moliuntur insidias cogitare: nec contenti sunt gratias non agere beneficiis, & humanitatis in se iura violare, sed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se fugere posse sententiam: & in tantum vesaniæ proruperunt, vt eos qui credita sibi officia diligenter obseruant, & ita cuncta agunt, vt omnium laude sint digni, mendaciorum funiculis conentur subuertere: dum aures Principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes, callida fraude subuertunt. Quæ res & ex veteribus probatur historiis, & ex his quæ geruntur quotidie, quo modo malis quorundam suggestionibus regum studia deprauantur. Vnde prouidendum est paci omnium prouinciarum. nec putare debetis, si diuersa iubeamus, ex animi nostri venire leuitate; sed pro qualitate & necessitate temporum, vt Reipub. poscit vtilitas, ferre sentẽtiam. Et vt manifestiùs quod dicimus, intelligatis, Aman filius Amadathi, & animo & gente Macedo, alienusque à Persarum gente, & pietatem nostram sua crudelitate commaculans, peregrinus à nobis susceptus est: & tantam in se expertus humanitatem, vt pater noster vocaretur, & adoraretur ab omnibus post regem secundus. Et in tantum arrogantiæ tumorem subleuatus est, vt regno nos priuare niteretur, & spiritu. Nam Mardochæũ, cuius fide & beneficiis viuimus, & consortem nostri regni Hester, cum omni gente sua nouis quibusdã atque inauditis machinis expetiuit ad mortem; hoc cogitans, vt illis interfectis, insidiaretur nostræ solitudini, & regnum Persarum transferret in Macedonas. Nos autem à pessimo mortalium Iudæos neci destinatos, in nulla penitus culpa inuenimus, sed è contrario iustis vtentes legibus, & filios altissimi, & maximi semperque viuentis Dei, cuius beneficio & patribus nostris, & nobis

bis regnum est traditum,& in hodiernum vsque diem custoditur. Proinde & eas literas,quas sub nomine nostro ille direxerat, sciatis esse irritas. Pro quo scelere,ante portas huius vrbis,id est,Susis,& ipse qui est machinatus,& omnis cognatio eius pēdet in patibulis:non nobis,sed Deo ei reddente quod meruit. Hoc autem edictum quod nunc mittimus, in cunctis vrbibus proponatur,vt liceat Iudæis vti legibus suis.Quibus debetis esse adminiculum, vt eos qui se ad necem eorum parauerant, possint interficere decimotertio die mensis duodecimi,qui vocatur Adar.Hunc enim diem omnipotēs Deus mœroris & luctus, eis vertit in gaudium. Vnde & vos inter cæteros festos dies hanc habetote diem,& celebrate eam cum omni lætitia, vt & in posterum cognoscatur,omnes qui fideliter Persis obediunt,dignam pro fide recipere mercedem: qui autem illorum regno insidiātur,perire pro scelere. Omnis autem prouincia & ciuitas,quæ noluerit solēnitatis huius esse particeps, gladio & igne depereat: & sic deleatur,vt non solùm hominibus, sed etiam bestiis inuia sit in sempiternum,pro exemplo contemptus & inobedientiæ. Igitur equites epistolas deportantes exierunt,& viam propositam peragebāt. Mardochæus verò regia indutus stola, & corona aurea & torque processit ornatus.Quem videntes ita honorificatum à rege Iudæi Susis inhabitantes, communem æstimauerunt felicitatem, &c. Hanc epistolam eò libentiùs adieci, quòd ex ea datur intelligi, quanta fuerit Persarum regum potentia, quorum ditioni ea tempestate centum viginti septem Prouinciæ subdebantur. Anno vicesimo, ex quo Artaxerxes imperare cœperat,mense Casleu venerunt quidam residui de captiuitate Ierusalem ad Nehemiam pincernam regis, & narrauerunt miseriam eorum qui erant in Iudæa,& sequenti mense Nisan, nutu reginæ impetrauit à rege, vt instauraretur Ierusalem, 2.Esdr.1. Quocirca vt primùm sermo regis egressus est,vt renouaretur edictū Cyri,& instauraretur Ierusalem,Nehemias à die illo,quo præceperat rex, vt esset dux in terra Iuda,ab anno XX. vsque ad ann.XXXII. Artaxerxis,per annos XII. rexit populum,& præfuit restaurationi murorum.Nehem.5. adiuuātibus eum principe sacerdotum Eliasi filio Ioacim, & Resa Mosolla, filio Zorobabel, aliisque principibus plebis 2.Esd.3.Sic ergo paulatim, iuuante Deo,certa sedes Ecclesiæ in Iudæa restituta est, & in magno imperio Persico nota fuit, vt multi inde doctrinam petere possent. Et mediocris in Iudæa pax fuit,vsque ad tyranni Ochi tempora.De hoc rege Plut.in suis Apophth.ita breuiter scriptum reliquit:Artaxerxes,inquit,Xerxis F.Longimanus cognomento,quòd alteram manum haberet lōgiorem,dicebat,Magis regium esse addere, quàm detrahere.Hic primus in venatione sociorum iussit eum,qui vellet ac posset, primum coniicere telum. Idem primus instituit, vt cùm principes viri supplicio afficerentur,non corpora,sed vestes,quibus se exuissent,flagellarentur, & non crines capitis euellerentur,sed tiara deponeretur. Satibarzani cubiculario iniustum aliquid à se petenti, cùm intelligeret, hoc fieri impetrādorum trigesies C I Ɔ Darticorum gratia, eam pecuniā à quæstore iussu suo allatam tradidit,inquiens: Accipe Satibarzana. hoc enim largitus, nihilò pauperior fuero: isthuc verò si fecissem, essem iniustior. Hic sanè, quia manu alteram longiorem habuit, Macrochir nomen tulit. Hunc tradunt, Athosim atque Mestrim filias,iustæ vxoris loco habuisse.Aiunt etiā pro vxoris salute,Terræ

Artaxerxis erga Iudæos beneuolentia.

votum fecisse, se illam, attacta humo, solenni prece adoraturum promisisse. Artaxerxes principio hyemis anni VII. belli Pelopon. nondum finiti, cuius tam crebra fit mentio cùm apud alios, tum in primis apud Thucyd. & Diod. lib. XII. qui de illo integram historiam pertexuerunt, supremum diem obiit, postquam regnasset annos XL. Veterum Annales perhibent, illum, puerum admodum, & adolescentem adhuc fuisse, cùm pater occideretur ab Artabano; vnde verisimile est, illum natum post primam expeditionẽ in Græciam, aut sub finem eiusdem. Secundam verò expeditionem in Græciam parante Xerxe, iuxta Persarum legem, quæ est Herod. lib. VII. in princ. Rex à patre designatus fuit. Hunc autem, præter alias eximias animi corporisque dotes, fuisse amantem litteratorum hominum, eosque amplis præmiis donasse, facilè apparet ex his, quæ extant apud Suid. pag. 430. cùm de Hippocrate Coo Medico, qui tunc temporis florebat, mentionem faciens, testatur, ipsum, scriptis ad Hystanem literis, doctrinã huius viri maximoperè expetiisse. Harum verò exemplar, huiuscemodi fuisse narrat. Rex regum Artaxerxes, Hystani Hellesponti præfecto, S. Artis Hippocratis medici Coi, ab Æsculapio oriundi, ad me fama perlata est. Auro igitur illi dato, quantum voluerit, & cæteris abundè, quibus eget, suppeditatis, illum ad nos mittito. Erit enim principibus Persarum par. Quòd si quis alius est in Europa vir præstans, eius amicitiam regiæ domui conciliato, non parcens opibus. Viri enim qui consilio polleant, haud temerè inueniuntur. Vale. Huius quidem temporibus, Ægyptij à Persis defecerant, & quendam Inarum sibi regem crearunt, fœdusque inierunt cum Atheniensibus, qui CCC. triremes omni bellico apparatu instructas, illis præsidio miserunt. Sed tandem ab Artabazo, & Megabyzo deuicti sunt, & in obsequium redacti. Athenienses autem, certis conditionibus domum incolumes dimissi. Quomodo autem Ismenias Thebanus hunc regem adierit legatus, nec tamen illi, iuxta morem & consuetudinẽm regum Persarum, qui sanè mos à Cyro Persicæ Monarchiæ auctore inchoatus, ad vltimum vsque Darium continuauit, cultum adorationis præbuerit, Ælianus lib. I. De varia historia his verbis ostendit, inquiens. Ismenię Thebani sapientissimum & planè Græcum factum silentio præterire nullo modo possum. Is, patriæ causa legatione ad regem Persarum suscepta, venit, & voluit ipse de suo negotio regem conuenire. Tribunus itaque militum, cuius officium erat, res nunciatas ad regem deferre, & volentes ad eum introducere. Verùm ô Thebane hospes, dicebat, (hæc autem ioco loquebatur per interpretem: nomen erat tribuno Tithraustes) lex est vernacula Persis, vt is, qui in conspectum regis venit, non ante sermonem cum eo conferat, quàm genua inclinauerit. Quòd si igitur vis ipse eum adire, necesse est, vt, quod lex iubet, peragas. Sin minus, nos te cogemus, si non adoraueris. Ismenias verò, Agesis, igitur, inquit, deduc me. Cùm autem in faciem regis ventum esset, annulum quem gestabat, è digito detractum, clam abiecit ad regis pedes: confestimque procumbens, tanquam adoraret, sustulit eum iterum, & honorem quidem adorationis Persarum regi præstitit; nihil tamen commisit, quod ignominiosum, aut indecorum foret Græcis. Quicquid igitur petiit, impetrauit, neque quicquam à Persa ei denegatum est. Huius autem rei meminit etiam Plut. in vita eiusdem Artaxerxis, atque ita breuiter de illo ac Pelopida inquit.

Artaxerxis obitus.

Eiusdem in literatos munificentia.

Ismeniæ Thebani factum insigne ac memorabile.

inquit. Ismenias quoque Thebanus,& Pelopidas, qui victoriam ad Leuctra recèns parauerat, ad regem profecti sunt, quorum hic quidem nihil in se inhonestum admisit. Ismenias adorare iussus, annulum ante se in terram proiecit, inclinansque se, eum sustulit. itaque speciem adorantis præbuit, &c. Quod verò ad huiusmodi adorationem spectat, vt modò innumeras gentes prætercam, Græci sanè ab ea summoperè abhorruerunt, grauique & atroci pœna in eos animaduertebant, qui contra patrium moré & consuetudinem vsi essent, quique largitionibus corrumperentur. De Thimagora quidem Atheniensi à veteribus proditum est, illum, quod Artaxerxem, ad quem legatus missus fuerat, contra Græcorum morem adorasset, & largitionibus corruptus esset, ab Atheniensibus capitali supplicio affectum. Tempore autem Alexandri, cùm, conuocata Atheniensium concione, Demades surgens, decreto iussisset, vt Alexander scriberetur deus decimus tertius, populus impietatis magnitudinem non ferendam ducens, Demadi irrogauit mulctam centum talentorum, quòd Alexandrum mortalem & hominem ascripsisset Olympicis. Porrò aduersus hanc hominum adorationem extat elegantissima oratio Callisthenis apud Arrianum lib. IIII. Et de his quidem hactenus dictum sit.

Mortuo Artaxerxe, Persicum imperium delatum est ad Xerxem, quem fama est, annum regnasse, vel, vt quidam alij scripsêre, non amplius duobus mensibus, eique succedens in regno germanus eius Ogdianus, siue Sogdianus, septem mensibus imperauit, iuxta Diod. siue, vt nonnullis placet, octo: Hunc, cùm Darius Nothus interemisset, ipse regno potitus, præfuit annos 19. vt numerat Metasthenes, & Græci. Pausanias in Eliacis tradit, hunc fuisse Artaxerxis ex Pallaca filium, & multitudinis Persarũ studiis fretum, Isogeum legitimum Artaxerxis filium, regno expulisse. Alij verò in literas retulerunt, ipsum non fuisse filium Artaxerxis, sed duntaxat sororem illius habuisse in matrimonio. In huius regnum incidit illud, quod iam diximus, bellum Peloponnesiacum. Et Athenienses quidem, licet satis domi impediti essent, tamen eius belli anno quarto, sicut Thucydides ait, classem in Siciliam miserunt, verbo quidem, vt Leontinis adessent cõtra Syracusanos; reuera autem, vt insulam illam suæ ditionis efficerent, quò sic possent faciliùs atque commodiùs Græciam perdomare: cumque subinde reuerterentur, & factiones alerent, Hermocrates Syracusanus auctor fuit Siculis, vt depositis simultatibus, in mutuam gratiam & concordiam redirent. Nam Atheniẽses, ipsorum omnium libertati tendere insidias. Itaque huius persuasione, reconciliatio inter eos sequuta est, eius belli anno septimo. Tribus pòst annis, pacem Athenienses & Peloponnesiaci faciunt in annos quinquaginta: sed non totum septennium ea pactio durauit: tunc enim hostiliter multa fieri cœperunt: & licet non planè sublata pax esset, ac subinde per inducias resarcirentur offensiones, nihilominus tamen anno X. rursus ad arma totis viribus conclamatum est, durauitque alterum hoc bellum annis XVII. Tunc Athenienses denuò classem ornatissimam in Siciliam mittunt cum exercitu quadraginta millium hominum armatorum, & primi duces erant inter alios Alcibiades & Nicias, & hic quidem, concionibus aliquot habitis, nauigationem valdè dissuasit, Alcibiades verò contrà. Huius itaq; consilio & auctoritate hoc bellum

Darius Nothus.

Bellum Peloponnesiacum.

lum præcipuè susceptum est. Siculis opem ferebant Peloponnesiaci: tandem in portu Syracusano Athenienses cum hoste confligunt; sed post ancipitem ac subinde variantem fortunam, profligati fuerunt omnes atque concisi, prę-ter paucos qui fuga elapsi sunt. Interea Lacedæmones, ac socij, potissimè Alcibiadis consilio, qui absens ab Atheniensibus, capitis damnatus, ab eis defecerat, Darium regem Persarum fœdere sibi coniungunt. Darij legatus, seu præfectus, erat Tissaphernes, ad quem etiam ipse Alcibiades, præ metu Atheniensium se contulit, & in eius intimam amicitiam peruenit. Portum Syracusanum Cicero describit, in eumq; solam Atheniensium classem, post hominum memoriam inuasisse trecentis nauibus, victam autem atque superatam in eo ipso portu, loci ipsius portusque natura, & tunc primum opes ipsius ciuitatis victas, comminutas, atque depressas, & nobilitatis, imperij, gloriæ naufragium fuisse factum dicit. Hoc bellum Peloponnesiacum vniuersam Græciam, vti diximus, grauissimè afflixit. Nam & diuturnum fuit, & multæ ciuitates partim funditus deletæ sunt: partim tristissima seruitute oppressæ, idque ab exigua causa ortum esse tradūt, quam hîc breuissimè recensebo. Erat commune fœdus Græcorum, ne qui aliis bella inferrent; sed vt controuersiæ communi iudicio dirimerentur. Sed inciderunt inter Megarenses & Athenienses de Luco incenso contentiones, propter quem Attica ciuitas edictum proposuit in Megarenses, vt à portu Attico abstinerent, ne liceret eis ingredi in terram Atticam. De hac iniuria cùm Megarenses apud Lacedæmonios questi essent, petunt Lacedæmonij, vt edictum illud tollatur. Pericles fatetur, causam ipsam non magni momenti esse: sed exemplum non tolerandū esse. Posteà Lacedæmonios, maiora imperaturos esse, si nūc in re parua cederent. Hac exaggeratione rē adducit ad bellum, vt suspiciones, & astutiæ, ac virulentæ interpretationes sæpe sunt causa magnorum bellorum. Has ingentes totius Græciæ calamitates denunciarunt eclipsis Solis initio belli facta, quæ medio die tenebras fecit, adeò vt stellæ conspicerētur, & Cometa, qui arsit sexaginta diebus. Cęterùm, Athenis, priusquā classis abiret in Siliciam, accidit, vt vna nocte omnes Hermæ, id est, statuæ Mercuriales, quę in vestibulis ædium, vel in publicis viis super columnas constitui ornatus causa solebant, deiicerentur, pręter vnum, qui ante ianuam erat, Androcidesque vocatus est. hoc cùm appareret, non sine magna multorum consensione esse factum, quòd non ad priuatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est iniectus, ne qua repentina vis in ciuitate existeret, quæ populi libertatem opprimeret. Porrò extat integri huius belli nō minus elegans, quàm veridica enarratio cùm apud alios, tum in primis apud Thucyd. Diod. & Xenoph. quam sanè iucundissimum est inspicere ac ponderare. Vt verò ad institutum redeam, regnante Dario, vixit Polydamas Scotusæus, Niciæ filius, pancratiastes, statura corporis maximus omnium ætatis suæ mortalium, qui etiamnum adolescens, in Olympo Macedoniæ monte, ingentem & præferocem Leonem prorsus inermis, nullisque telis armatus, interfecit, cùm in hoc se periculū Herculis incensus æmulatione dimisisset. Alterum edidit eximiæ fortitudinis miraculum: apprehensum è grege medio maximum & ferocissimum taurum, pedibus posterioribus resilientem, & contranitentem, tam obnixè detinuit, vt vix, & relictis quidem vngulis, effugere

Atheniēsium clades in Sicilia.

Lacedæmones pacem ineunt cum rege Persarum.

Causa belli Peloponnesiaci.

Eclipsis Solis & Cometa, præcesserunt bellum Pelopon.

Polydamas Scotusæus.

gere potuerit. Aiunt, eundem Polydamantem, incitante equos auriga, altera tantùm manu retractos à tergo currus sistere solitum. Hac fama impulsus Darius, illum magnis per legatos donis & promissis inuitatum, Susa ad se euocauit. Quò cùm venisset, ex prouocatione tres de cohorte regia, exque illorum numero qui immortales vocabantur, occidit. Hæc eius facta, inscriptione statuæ Olympicæ celebrata sunt. Cæterùm, huic robur, & virium suarum fiducia exitium attulit, sicut Homerus de Hectore scripsit:

„ *Tua te, fortißime, virtus*
„ *Conficiet.*

Cùm enim æstiuo tempore cum sodalibus & compotoribus suis in specum quendam ingressus, fortuito speluncæ cacumen ingenti ruptura ruinam minaretur, sociis quidem Polydamantis, periculi metu dilapsis, ipse viribus roborique suo confisus, sperans ruinæ se reniti posse, sublatis manibus, mōtem fulcire conatus, casuro speluncæ culmini sese opposuit: sed saxi pondere obrutus interiit, quemadmodum narrat Pausan. in Eliacis, & Suidas pag. 803.

Post obitum Darij, successit Artaxerxes Mnemon cognomento, id est, Memor, vt quidam exponunt, Darij ac Parisatidis filius. Is enim, ne post obitum, inter fratres de regno certamina orirentur, antequam è vita migraret, filium natu maximum, Artaxerxem, regem constituit. Tradidit autem secundo filio Cyro, sine regio nomine gubernandā Lydiam & Ioniam. Sed post mortem patris, Cyrus siue à matre incitatus, quæ oderat coniugem Artaxerxis, siue alioqui ardens cupiditate dominationis, bellum fratri intulit, & magnum exercitum ex minore Asia aduersus fratrem vltra Euphratem duxit. Interea & Artaxerxes contraxit magnum exercitum, & cum Cyro dimicauit. In eo prœlio Cyrus fratrem vulnerauit, & partem exercitus eius loco pepulit. Sed aliquantò pòst, cum paucioribus irrumpens in medios hostes Cyrus, interfectus est. Ita frater, qui sine iusta causa bellum mouerat aduersus fratrem & regem, quanquam in eo magnæ virtutes fuerunt, & robore exercitus antecelluit, diuino iudicio superatus est. Huius in imperio iustitia, fides in pactis, modestia & munificentia erga principes & Respub., fortitudo in dimicando, comitas erga amicos, ac reliquæ eximiæ atque ingentes dotes, à Xenophonte, cuius titulo extat historia huius belli, & qui ei militauit, & valdè familiaris fuit, adeò sanè, vt pòst, ab Atheniensibus, qui Mnemonem habebant amicum, pulsus fuerit in exilium, honorificè describuntur. Quomodo autem hoc prœlium gestum sit, Plut. ex Ctesiæ narratione, quàm breuissimis verbis ostendit. Cyrus, inquit, trucidato Attagerse, equum in regem permisit, & hic in illum, silentio vterque. Occupat Cyri amicus Ariæus ferire regem, nec sauciauit eum: rex missa lancea à Cyro aberrauit, Tissaphernem autem fidum Cyro, & fortem virum percussit, atque interemit. Cyrus, intorto per loricam regis, iaculo, vulnus pectori illius ingessit duos digitos altum, vnde ille ictus vi defluxit ex equo ad terram. Fuga & tumultu cohortis regiæ edito, rex assurgens cum paucis, inter quos fuit Ctesias, tumulum vicinum cepit, vbi tenuit se quietum. Cyrum inter hostes volitantem equus ferox longè abstulit: nec tenebris iam cognoscebatur ab hostibus, & ab amicis quærebatur. Erectus autem victoria, ardorisque & fiduciæ plenus, per medios vehebatur hostes, clamans, Cedite miseri. Dum hoc identidem lingua

Artaxerxes Mnemon VII. rex Persarum.

Cyrus mouet bellum aduersus fratrem, & in eo interficitur.

Eius virtutes

gua Persica clamat, pars venerabundi decedunt ei via. Ibi cùm tiara capiti eius defluxisset, prætercurrens adolescens Perses, (Mithridati nomen erat) tempus Cyri iaculo secundum oculum ferit, inscius qui sit. Eructanti vim sanguinis vulnere, captus Cyrus, vertigine & sopore collabitur. Equus fugiẽs oberrabat: stratum equi prolapsum capit comes illius qui Cyrum percussit, sanguine redundans. Cyrum ex plaga ægrè tandem colligentem se, assistentes eunuchi pauci alteri equo imposuere, quò eriperent eum. Quẽ equitandi impotentem, pedibusque connitentem ire, sustinentes ducebant, corpore quidem ob vulnus in capite acceptum grauem cespitátemque, sed victorem arbitrantem se, quòd fugientes audiret, Cyrum regem alta voce appellantes, atque, vt parceret ipsis, orãtes. Interea Cannij quidam homines, tenues inopesque, qui humilium ministeriorum gratia regis castra sequebantur, confusi fortè vt amici fuêre cum illis qui circa Cyrum erant. Hi vt tandem punicea sagula eorum aduertêre, (cùm regij haberent omnes candida) intellexerunt hostes esse. Ita vnus eorum ausus est, ignarus qui esset, Cyrum iaculo à tergo ferire. Vulnerata poplitis vena prolapsus Cyrus, tẽpus simul saucium ad saxum offendit: vnde animã exhalauit. Hæc Plut. Et Xenophon de huius Cyri expeditione lib.1. sic breuiter inquit. Interea Cyrus regem Artaxerxem suo incinctum globo conspicatus, continere se amplius nequit. Video, inquit, hominem, statimque in eum inuadit, & infesta hasta per loricam pectus verberat. Quod se vulnus Ctesias medicus curasse refert. Ibi hostem incautiùs ferientem tragula ex hostili acie nescio quis Cyrum altè sub oculo vulnerat. pugnatur vtrinque acriter, dum suum vtraque pars regem protegit. Ctesias quidẽ, qui ceciderint circa regẽ, memorat. in illis enim fuit partibus, &c. Post eius interitum, capta est in castris Aspasia, mulier Ionica, quam Cyrus magis amauit, quàm cæteras concubinas, cùm forma & ingenij suauitate omnes alias antecelleret. Hanc captam Artaxerxes valde amare cœpit. Cùm autem filium Darium regem creasset, & consuetudo esset, vt die, quo pater filium regem renuntiauerat, liceret filio donum petere à patre quodcunque vellet, idque patrem largiri oporteret, filius Aspasiam petiuit. Et si dolebat eam pater ab se abduci, dedit tamen, nec multò pòst, rursus eripuit. Inde inter patrem & filium orta simultate, filius incitatus & adiutus à Titibazo, cõstituto tempore, cum armatis irrumpit in cubiculum patris, vt eum interficiat. Sed præmonitus pater, effugit insidias, & ibi Titibazus, & cæteri comites armati à patris satellitibus occiduntur, filius Darius capitur, & postea re iudicata in principum cõsilio (quia pater solus de filio rege statuere noluit) interimitur. Hęc pœna sequuta est incestas libidines. Duxit autẽ pater vxorem filiam Atossam. Et cùm iã Ochus filius regnum appeteret, fratrẽ Arseman ipse trucidauit. Alteri fratri tãtum incussit terrorem, vt ipse sibi mortem cõscisceret. Hic aditus fuit Ocho ad regnum, qui postea cum filiis periit, & Cyri posteritas prorsus extincta est, & calamitas filiorum Mnemonis incesta consuetudine polluti, ostendit peccata in semine, postea in sobole puniri. Hoc imperante, vixit Agesilaus Archidami filius, illustris & generosus Lacedæmoniorum rex, quem Theopompus testatur, summũ ac præcipuum virum suæ ætatis fuisse. Hic, simulac imperio potitus est, persuasit Lacedæmoniis, vt exercitum educerent in Asiam, bellumq; regi Persarum inferrent,

Agesilaus.

docens

docens multò satius esse in Asia, quàm in Europa dimicare. Namque fama exierat, Artaxerxē comparare classem, ac pedestres copias, quas in Græciam mitteret. Data potestate, ac imperator declaratus, tanta celeritate vsus est, vt priùs in Asiam cum exercitu peruenerit, quàm regij satrapæ eum scirent esse profectum. Et tandem cum Tissapherne qui summum imperium in regios præfectos habebat, in Hermis campis, vbi Ioniæ sunt fines, congressus, illum prœlio fudit & superauit. Pausanias in Laconicis auctor est, huius equestres ac pedestres copias omninò ingentes fuisse. Cæterùm, cùm animaduerteret, hostes equitatu superare, nunquam in campo, vt testatur Æmilius Probus in eius vita, sui fecit potestatem: & his locis manus conseruit, quibus plus pedestres copiæ valerēt: pepulit ergo quotiescunq; congressus est, multò maiores aduersariorum copias, & sic in Asia versatus est, vt omnium opinione victor duceretur. Hominis itaq; in bellicis rebus alacritatem admirati Lacedæmonij, classis etiā imperiū ei detulerunt. At ille cùm studium curamque omnem ad res magnas terrestribus copiis gerendas contulisset, rebus naualibus Pisandrum vxoris suæ fratrem pręfecit. Verùm, quo minus voti fieret compos, & in Persiam profectus, ipsum regem adoriretur, fortuna eius generosissimis conatibus sese opposuit. Vbi enim primùm audiuit Artaxerxes, Agesilaum, aliquot iam prœliis prosperè factis, quæ ante pedes, vt aiunt, sunt, pretermittere, ac nouos semper rerum progressus quęrentem, vlteriora appetere, Tissaphernem, apud se prius illustri gratia hominem, capitis damnatum, interfici iussit, eique successorem, qui oræ maritimæ præesset, Tithrausten mittit, hominem cùm in rebus gerēdis solertē, tum verò odio in Lacedæmonios nonnihil laborantem. Hic, vt primùm Sardes Lydiæ nobilissimam vrbem, quæ, præterquàm quòd opibus & omni copiarum genere cæteras longè anteibat, eius qui maritimam præfecturam obtinebat, ita regia erat, vti Susa regis Persarū, attigit, rationē excogitauit, per quam efficeret, vt Lacedęmonij suum Imperatorem cum exercitu ex Asia reuocare cogerentur. Rhodium enim Timocraten cum pecunia mittit, qui corruptis ciuitatum principibus, Græciæ populos ad bellū contra Lacedæmonios suscipiēdum concitaret. Eorum nomina qui pecunias acceperunt videre est apud eundē Pau s. In medio itaq; rerum bene gerendarum cursu, & in maxima spe totius Asię potiundę, Agesilaus, Ephorum iussu domum reuocatus est. In quo, non minus eius pietas suspicienda est, quàm virtus bellica; qui cùm victori præesset exercitui, maximamque, vt dictum est, haberet fiduciam, regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit iussis absentium magistratuum, vt si priuatus in comitio esset Spartæ: Igitur opulentissimo regno bonam existimationem præposuit, multoque gloriosius duxit, si patrię institutis paruisset, quàm si bello vniuersam Asiam superasset. Hac igitur mente Hellespontum copias traiecit, tantaque celeritate vsus est, vt quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Cùm iam haud longè abesset à Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses & Bœotij, cæterique eorum socij apud Coroneā, quos omnes grauissimo prœlio deuicit. Huius victorię, vel maxima fuit laus, quòd cùm plęrique ex fuga se in templum Mineruæ cognomento Itoniæ recepissent, quæreretur que ab eo, quidnam his fieri vellet, etsi vulnus in pugna acceperat, & iratus videbatur omnibus qui aduersus

Eiusdem victoria contra Persas.

ſus ſe arma tulerunt, tamen antetulit iræ religionem, & ſupplices vetuit violari. Conceſſit & Thebanis petentibus cadauera interfectorũ ad ſepulturam. Poſt hoc prœlium, collatum eſt omne bellum circa Corinthum, quod eſt Corinthiacum appellatum ab his primùm rerum nouarũ motibus ortum, quod maiores indies & grauiores habuit progreſſus, ita ſanè, vt breui pòſt toti Græciæ luctuoſum ac exitiabile fuerit. Hîc cum vna pugna, decem millia hoſtium, Ageſilao duce, cecidiſſent, eoque facto, opes aduerſariorum debilitatæ viderentur, tantum abfuit ab inſolentia gloriæ, vt commiſeratus ſit fortunam Græciæ, quòd tam multi à ſe victi culpa aduerſariorum concidiſſent. Namque illa multitudo, ſi ſana mens eſſet Græciæ, ſupplicium Perſis dare potuiſſet. Hæc, & plæraque alia memoratu digniſſima recenſentur à probatiſſimis ſcriptoribus de Ageſilao, & in primis à Xenophonte, qui de illius laudibus peculiarẽ librum ſcripſit, Plutar. Pauſ. Iuſt. ac Æmilio Probo, qui etiam eius vitam non minus preſsè ac breuiter quàm eleganter poſteris ac memoriæ tradidit. Iiſdem temporibus, Conon Athenienſis, vir bellica virtute admodum clarus atque inſignis, patriæ calamitatem, quam illi apud Ægos flumen Lyſander Lacedæmoniorum dux magis aſtutia & felicitate, quàm virtute inflixerat, commiſeratus, enixè dabat operam, vt aduerſarios vlciſceretur. Hic ſanè cum octo nauibus ex prœlio ad Euagoram regem Cypri aufugerat; & dum ibi eſſet, nihil aliud dies & noctes meditabatur, quàm vt ſuis ciuibus præſidio eſſet, & patriam ab hoſtilibus armis liberaret. Itaque contulit ſe ad Pharnabazum Ioniæ & Lydiæ ſatrapam, eundemque generum regis Perſarum & propinquum, apud quem vt multum gratia valeret, multo labore multiſque periculis effecit. Huius autem potiſſimùm opera & ſtudio effectum eſt, vt Artaxerxes, Tiſſaphernem, cuius antea in regem plurima extabant merita, & illud in primis, quòd ipſius fide ac rei militaris peritia Cyrum fratrem ſuperarat, tandem hoſtem declararit, & Lacedæmonios bello perſequi iuſſerit, in eaque expeditione, Conon Pharnabazum coadiutorem habuit. Proinde regiis pecuniis opulentiſſima claſſe inſtructa, Lacedæmonios ad Gnidum adortus eſt, & nauali prœlio deuicit. Hac victoria non ſolùm Athenæ, ſed etiam cuncta Græcia, quæ ſub Lacedęmoniorum fuerat imperio, liberata eſt, & hoc pacto Lacedæmones rurſus maris imperium amiſerunt, & paulatim ciuitatum defectio ſecuta eſt. Hæc clades nuntiata eſt Ageſilao in ipſo reditu ex Aſia vbi iam triennio fuerat, & ad hanc alia clades acceſſit ad Coroneam, de qua proximè diximus. Hic tandem poſt multas res domi foriſque præclarè ac fortiter geſtas, cùm iam eſſet octogenarius, in Ægyptum adnauigauit, vt eos armis perſequeretur, qui à rege Nectanabo defecerant, ibique cùm multa egregiè præſtitiſſet, donatus à rege ducentis viginti talentis, veniſſetque in portum, qui Menelai vocatur, iacens inter Cyrenas & Ægyptum, in morbum implicitus, deceſſit. Ibi cùm amici, vt Spartam faciliùs perferre poſſent, quòd mel non habebant, cera circumfuderunt, atque ita cadauer in patriã reportarunt. Lacedæmonij maiore multo, quàm aliorum regum ſepulturę & funeris honore decorarunt. At Conon, vt etiã de huius exitu quàm breuiſſimè dicatur, poſt partam victoriam, cum parte nauium in patriam reuerſus, quinquaginta talenta, id eſt, triginta millia coronatorum, ſibi à Pharnabazo donata, ſuis ciuibus dedit; qua pecunia,

Bellum Corinthiacum.

Conon Atheniensis.

Lacedæmoniorum clades ad Gnidum.

Mors Agesilai.

Muri Athen. instaurantur.

nia, muri Atheniensis à Lysandro diruti, instaurati sunt. Verùm enimuerò, huic accidit quod cæteris mortalibus, vt inconsideratior in secunda, quàm aduersa esset fortuna. Nam classe Laconica deuicta, cùm vltum se iniurias patriæ putaret, plura concupiuit, quàm efficere potuit. Neque tamen ea non pia & probanda fuerunt, quòd potius patriæ opes augeri, quàm regis maluit. Cùm enim hæc naualis victoria, permagnam sibi apud multas gentes auctoritatem conciliasset, non solùm inter Barbaros, sed etiam omnes Græciæ ciuitates clam dare operam cœpit, vt Ioniam & Æoliam restitueret Atheniensibus. Id cùm minus diligenter esset cælatum, Tiribazus dux Persicus, qui Sardibus præerat, Cononem euocauit, simulans ad regem eum se mittere velle: magna festinatione huius nuncio parens, cùm venisset, in vincula coniectus est: in quibus aliquandiu fuit. inde nonnulli eum ad regem abductum, ibique periisse scriptum reliquerunt. Alij dicunt, eum effugisse: & ita quidem refert Æmilius. Cæterùm, à quibusdam in literas relatum est, Lacedæmonios, vt denuò crescentem potentiam Atheniensium, & refectionem murorum impedirent, accusasse Atticam ciuitatem, & nominatim Cononem apud præfatum Tiribazum, ac monuisse, periculosam fore potẽtiam Atheniensium regno Persico, præsertim cùm & Euagoram regẽ Cypri Persæ metuerent: Athenas misisse legatos ad Tiribazum placandum: in his & Cononem fuisse. hunc à Tiribazo contra ius gentium captum, & in Persiam abductum, vbi aiunt in carcere necatum esse, aut morbis extinctum. Addunt etiam, accusatorem fuisse Antalcidam, Spartanum legatum, qui deinde à rege Persico impetrarit edictum, quo Rex pacem omnibus Græcis imperabat, & bellum minabatur iis qui non essent obtemperaturi, atque inde celebri appellatione nominata est pax Antalcidæ, cuius plerique scriptores meminerunt, & in primis Pauſ. in Bœoticis lib. IX. Et de his quidẽ hactenus dictũ est.

Cononis obitus.

Pax Antalcidæ.

Artaxerxi, præter Cyrum, fuerunt etiam duo fratres, nimirum Ostanes, & Oxathres. Plutarchus, qui eius vitam eleganter descripsit, auctor est, ipsum vixisse annos XCIIII. & regnasse annos LXII. Ceterùm alij scriptores, præsertim Græci, asserunt, illum non vltra quadraginta annos regnasse, licet eorum nonnulli, præter hunc numerum, tres alios addiderint. Huius obitus incidit in annum III. Olymp. 104. Fuit natura mansueta & liberali, vt idem auctor restatur, comem se in congressibus prębendo, inque honoribus & beneficiis tribuendis pro dignitate cuiusuis nimium etiam studium adhibendo. à pœnis, si quas irrogaret, omnis aberat contumelia, cumque ineunda gratia non minus accipiẽdo, quàm dando gauderet, humanum se & facilem in donando exhibebat. Nihil fuit enim, vt eiusdem verbis vtar, tam vile eorum quæ sibi offerrentur, quod non alacriter acciperet. & cùm Omisus quidam, malum punicũ mirabili magnitudine ad eum attulisset, per Mithram, inquit, hic vir vrbi paruæ præfectus, videtur eam breui tempore magnam redacturus. Cùm aliquando, aliis alia offerentibus in via, operarius homo, qui nihil aliud illo temporis articulo inueniret, ad fluuium accurrens, aquam inde haustam manibus ipsi attulisset, delectatus eo, pateram auream, & mille Darios dono homini misit. Hæc duo, præter ipsum Plut. Ælianus etiam recenset lib. I. De varia hist. cuius verba propter insignem elegantiam & ornatum, hîc equidem libenter subiiciam. Ferunt, inquit, hominem Persam,

Artaxerxis Memnonis obitus & natura.

nomine Sinætam, procul à suo tugurio, factum obuiam Artaxerxi, qui Mnemon cognominabatur, & interceptum, metu legis seipsum cruciasse, atque verecundia regis. Cùm verò, quid in præsentia faceret, nō haberet, aiunt moleste patientem se ab aliis Persis officio superari, neque cōmittere volentem, vt ipse solus donis non ferendis infamis esset, ad præterfluentem proximè fluuium, nomine Cyrum, summa celeritate accurrisse, & è vestigiò procumbentem, aquam vtraque vola hausisse, & sic regem allocutum esse: O rex, inquit, Artaxerxa, regnes in æternum. Nunc ego pro locorum, & facultatis ratione, te honoro, vt non indonatus, quantum ad me attinet, & quantum in me est, prætereas. Honoro te Cyri aquis. Quòd si ad tua castra veneris, domo mea, quantum meæ facultates patientur, preciosissima & optima feres. Artaxerxes hac re delectatus, Et ego, inquit, ô homo, grato animo munus tuum accipio, & in preciosissimis numero, & illis æquale ac par esse dico. primùm quoniam aqua rerum omnium est optima; deinde quoniam Cyri nomen præ se fert. Et prorsus volo, vt mihi diuertenti, in castris appareas. Hæc locutus mandauit spadonibus, vt munus ab eo reciperent. qui sine mora accurrentes, in auream phialam de manibus eius aquam exceperunt. Rex verò cùm ad diuersorium suum peruenisset, misit homini stolam Persicā, & phialam auream, atque mille Daricos. Simulque ferentem ea dicere iussit: Visum est regi, vt hoc auro tuum animum oblectes & exhilares, quoniam ipsius quoque mentem voluptate affecisti, qui nō indonatum neque inhonoratum præterire passus sis: sed quemadmodum necessitas patiebatur, ita sis veneratus. Vult etiam, vt hac phiala aquam ex illo flumine haustam bibas. Hactenus de aqua Artaxerxi dono data, eiusque beneficentia. De malo autem punico eidem regi donato, sic idem auctor memoriæ prodidit. Mises Artaxerxi per Persidem equitanti, malum punicum maximum obtulit in vanno. Rex magnitudinem eius admiratus, interrogauit, E quónam horto depromptum hoc donum mihi adfers? Illo verò respondente, domo sua, & ex suis agris: gauisus rex supra modum, missis regiis muneribus, virum ornauit, &, Per Solem, inquit, iste homo tali curatione & diligentia poterit etiam ciuitatem, meo quidem iudicio, ex parua ampliorem reddere. Videtur autem hic sermo innuere, omnes res, cura & sufficienti opera, & indefesso labore, contra naturam etiam meliores & præstantiores effici posse. Hucusque Ælianus.

Pugna Leuctrica. *Roma à Gallis capta.* Anno Artaxerxis XXXII. facta est pugna Leuctrica, in qua victores fuerunt Thebani aduersus Spartanos. Huius etiam principatu, vrbs Roma à Gallis capta & incensa est, Olympiade nonagesima nona, & anno, ex quo fuerat condita, trecentesimo ac sexagesimo quinto. Eodem imperitante, Ctesias *Ctesias Gnidius.* Gnidius circa annum mūdi 3564. in Cyri iunioris aduersus fratrem Artaxerxem expeditione captus, & propter artis Medicæ peritiam, in regis familiam adscitus, ex commentariis regiis, vetustissimam regum Assyriæ & Babylonicæ, ac Persiæ historiam, deductam à Nino, vsque ad annum VII. post captas à Lysandro Athenas, Græcis prodidit, comprehensam libris viginti tribus. Quorum sex priores Assyriacis & Babylonicis rebus tribuuntur. Sequentes quinque Cyri historiam complectuntur. Duo proximi, Cambysis, Darij, & Xerxis vitam exponunt. Libro XIIII. & sequentibus quatuor, Artaxerxis Longimani imperium, & inter regna Xerxis, ac Secundiani, & vitam Darij

Athi comprehendit. Liber XIX.XX. &c. Artaxerxis Mnemonis cum fratre Cyro bellum,& alia inde secuta commemorat. Quæ autem huius celeberrimi ac præstantissimi auctoris fragmenta extent eorum scriptorum, quæ Persica nominata sunt, paucis ab hinc annis Latinè reddita, ad ampliorem rerum Persicarū notitiam, in calce huius operis adiiciam. Scripsit & Metasthenes ex Persia oriundus, Persicam historiam vsque ad Cyrum, & deinceps Persicos Monarchas vsque ad Alexandri mortem. Fuerunt etiam complures alij, qui circa idem argumentum versati sunt, quorum omnium ne ipsa quidem fragmenta supersunt. Cæterùm inter Græcos scriptores, qui huius Monarchiæ, & rerum Græcarum quæ in tempora illa inciderunt, seriem complexi sunt, & quorum monumenta maiori ex parte integra & illęsa, Diodoro excepto, melior fortuna reseruauit, illustriores fuerunt præter Ctesiam, Herodotus, Thucydides, Xenophon, Plutarchus, & quem nominaui, Diodorus. Hic enim Bibliothecam, seu vniuersalē totius ferè orbis habitati historiam, omnium accuratissimè temporibus & annis singulis distinctam, vsque ad Iulij Cæsaris tempora, libris XL. complexus est. Ex his quinque priores, quos Pogius Florentinus interpres in sex distribuit, ex vltima vetustatis memoria repetitam originem mūdi, & antiquitates Ægyptias, Assyrias, Libycas, Græcas, & aliarum gentium res gestas, quæ bellum Troianū antecesserunt, summatim exponunt. Reliqui XXXIIII. libri continuam seriem annorum 1138. à bello Troiano vsque ad Diuum Iulium Cæsarem comprehendunt. Ex vniuersa tamē hac Diodori bibliotheca, XV. tantummodo libri extant, & in his, quinq; priores, exacta temporum distributione carent.

Metasthenes.

Herodotus, Thucydides, Xenophon, Plutarch. Diodor.

A Mnemone regnauit Ochus, qui & Artaxerxes dictus est, ex tribus, siue quatuor filiis natu minimus. Huius gubernatio cùm plena fuisset crudelitatis aduersus domesticos, externas nationes, & aduersus Ecclesiam in Iudæa, quæ mediocrem tranquillitatem, & quasi Halcyonia habuerat, tandem ipse à quodam suo duce interfectus est. Initio gubernationis Sidonem proditione cepit, vbi cùm supplices trucidasset, irati Sidonij, ipsi vrbem incenderunt. Ac periisse ibi quadraginta millia hominū scribitur. Postea Euagoram Cypri regem, de quo extat Isocratis oratio, cùm fuisset eius socius, interemit. Hic etiam recuperauit Ægyptum. Cumque in vicinia Iudæa bellum gereret, sæuitiam & in Iudæos exercuit, quibus ad id tempus, à Longimano vsque Deus tranquillitatem dederat, vt instaurari vrbes, templum, doctrinę studia, & totus ordo gubernationis possent. Sed tanta est humanæ naturæ infirmitas, vt in rebus secundis lætitia afferat negligentiam in frænandis cupiditatibus. Cœperunt igitur iam fratres de summo sacerdotio certare. Summus sacerdos erat Iohanna. Hunc, vt frater eius Iesus excuteret, petit à Vagose Persico Pręside auxilium, & conatur vi occupare templum. Ibi à fratre Iohanna frater in templo trucidatur. Talia peccata irritarunt iram Dei. Venit igitur Ierosolymam Vagoses, & ingressus templum, inde spolia auexit. Cui cùm diceret Iohanna, impiè eum facere, respōdet præses Persicus, illum verò magis impiè fecisse, qui ibi fratrem occidisset. Posteà Ochus & annuas pensiones templo eripuit, donatas à Cyro & Longimano, & indixit tributa populo Iudæorum. Occupata etiam præfectura, id enim significat ἀπόδασμος, multa oppida deleuit, & multas familias procul transtulit in Hircaniam ad mare

Ochus.

Eiusdem cades, & crudelitas.

Caspium. Rursus igitur Ecclesiam exercuerunt magnæ calamitates vsque ad Alexandrum M. qui veniens Ierosolymam, vt posteà dicetur, restituit Iudęis αὐτονομίαν, & pacem, & tributa remisit. De hoc autem Diod lib. XVII. pag. 381. sic memoriæ tradidit. Cùm rex Philippus adhuc viueret, Persis Ochus imperabat, populis suis ob mores truces & sanguinarios parum acceptus. Itaque eum multis ex sua asperitate odiosum Bagoas militum mille præfectus, spado quidē, sed tamen natura & scelestus, & bellicis rebus tractandis idoneus, per medicum quendam data potione medicata, interemit: filiumq; regis iuniorem, Arsen nomine, in regnum intrusit: eius fratribus, qui omnes iuuenes erant, sublatis è medio, quò rex solus relictus, sibi obsequētior esset. Iam verò adolescente rege animum ad patrata scelera adiiciente, cùm palam esset, de tot flagitiorum authore pœnas eum sumpturum esse, Bagoas insidias sibi intentatas esse, in vulgus iaciens, Arsen, qui iam annum tertium regnabat, cum omni prole extinxit: ita domo regia in solitudinem redacta, cùm nullus eius gentis superesset, cui regnum per successionem deberetur, delegit eunuchus vnum ex amicis, cui Dario erat nomen, eumque regem fieri curauit. Erat autem Darius Arsani, qui Ocho Persarum regi frater fuerat, filius. Sed Bagoæ casus quidam singularis & memoratu dignus contigit. Cùm enim in cōsuetudinem parricidia committendi venisset, Darium etiam veneno interimere aggressus erat. Verùm, dolo cognito, rex comiter ad se Bagoam inuitat, poculumque in se paratum ei porrigens, vti venenum ebiberet, coëgit. Existimatus autem est Darius regiæ dignitati sustinendę idoneus esse, quòd Persis omnibus virtute præstare crederetur propter huiusmodi facinus. Cùm Artaxerxes antea rex Persarum, contra Cadusios bellum suscepisset, ibi quodam è numero hostium, cuius robur & animi constantia in ore omnium erat, inuitante ad certamen singulare Persarum aliquem, cùm nullus progredi auderet, solus Darius periculo se obtulit, aduersariumque victum interfecit. Qua ex re munera ingentia à rege, & à Persis omnibus existimationem eam retulit, vt sibi fortitudinis quædam prærogatiua tribueretur. Principatum igitur, quem strenuè se gerendo meruisse visus est, per ea fermè tempora Darius accepit, quibus Philippo mortuo, Alexander in Macedoniæ regnum successit. Hucusque Diod. qui etiam lib. XVI. asserit, hunc regem Ægyptios qui à Persis defecerant, eorum imperio adiecisse, Nectanebo rege in Æthiopiam pulso, in quo Ægyptiorum regnum destructum est. De hoc autem Polyænus lib. VII. sic in literas retulit. Ochus, Artaxerxe patre sua vita defuncto, cùm sciret patrem superstitem adhuc formidabilem subditis extitisse, se verò post eius obitum pro nihilo habitum iri, cum eunuchis, catacomistis & Chiliarcho pactum iniit, ac mortem ad decem menses celauit. Interea temporis regium sigillum circummittens, nomine parentis edixit, vt Ochum regem promulgarēt: cumque omnes eum regem salutarent, & obedientiam præstarent, tum denique confessus est patris mortem, regiumque luctū consuetudine Persarum imperauit. De huius sæuitia & immanitate Curtius lib. x. breuiter inquit: Subibat inter hæc animo, octoginta fratres suos eodem die ab Ocho sæuissimo regum trucidatos, adiectumque stragi tot filiorum patrem. De hoc meminit etiam Valer. lib. IX. cap. II. inquiens: Apertior, & tetrior alterius Ochi cognomine Artaxerxis crudelitas, qui Ocham sororem,

atq; eandem socrum, viuam capite defodit; & patruum cum centum & amplius filiis ac nepotibus vacua area destitutum, iaculis confixit: nullla iniuria lacessitus, sed quòd in his maximam apud Persas probitatis & fortitudinis laudem consistere videbat. Ælianus quoque lib. 11. De varia historia, cùm de sapientia Magorum Persicorum mentionem faceret, de Ocho ita scriptum reliquit. Persicorum Magorum sapientia, tum alia tenuit, quæ ipsis scire fas esset, tum etiam vaticinandi scientiam calluit. Hi ergo prædixerunt etiam Ochi sæuitiam aduersus subditos & cædem, cùm id ex signis quibusdam arcanis præuidissent. Nam cùm Artaxerxe patre è viuis subtracto, regnũ Persarum Ochus capesseret, Magi cuidam ex Eunuchis præceperunt, vt posita mensa, animum aduerteret, quibus rebus ex obiectis rex primùm manum iniiceret. Qui cùm oculos ad hoc intentos haberet, Ochus vtraque manu protensa, dextra vnum ex adiacentibus cultris arripuit, altera maximum panem accepit, quem carnibus impositum scidit, & alacriter comedit. Quibus auditis, Magi hæc duo vaticinati sunt, frugum tempestiuam fertilitatem, atq; annonæ copiam, illo regnante, & cædium frequentiam portendentes: neque falsi fuerunt. Plutarchus in tractatu, cui titulus est De Iside & Osiride, de Ægyptiis locutus, inquit, Asinum quoque arbitrantur similitudinis, vt docuimus, pœnas dare non minus ob inertiam & petulantiam, quàm ob colorem. Itaque etiam de Persicis regibus maximè exosi Ochum, vt scelestum & impurum Asinum appellarunt. Ochus hoc fatus: At enim hic Asinus vestrum Bouem epulabitur. Apim mactauit, vt narrat Decino. Is enim, ingenti coacta manu, occupauit Ægyptum, & Apim immolauit. Quanta verò auaritia extiterit, ex hoc facilè apparet, quòd cùm Persarum reges, si quãdo Persidem adirẽt, singulis mulieribus ad sobolis inuitamẽta, singulos aureos dare soliti essent, prægnantibus verò duplices, illuc, ne quid elargiretur, adire recusauit. *Ochi auaritia.*

Ocho apud Persas regnante, Philippus rex fit 22. Macedonum anno 1. Olymp. 105. Diod. lib. XVI. circa annum V.C. 400. vt asserit Gel. lib. XVII. cap. XXI. Regnauit 24. annos. Anno autem 22. suscepit imperium. Hic sanè inter reges præcipuos recensetur, quia consilio & fortitudine excelluit, & paruis copiis magnos exercitus vicit. Initio regni vicit Athenienses, quibus Thebani auxilio aduenerant. His autem victis ad Chæroneam, (in hoc autem prœlio ex ipsis Atheniensibus duo millia occubuerunt, & totidem capta sunt) non tantùm profecit armis, quantũ moderatione & humanitate. Nam bello quidem & armis solos eos superauit, qui in acie contrà steterant. Æquitate autem animi & moderatione omnes Athenienses simul & illorum vrbem cepit, non iracundiæ secutus impetum in re gerenda, sed eò vsque bello gesto, perductaque victoria, dum occasio se obtulisset suæ clementiæ & bonitatis declarandæ. Itaque sine pretio dimisit captiuos: & Antipattum, Atheniensium occisos humare iussit, atque etiam colligi eorum ossa: & eorum, quos domum remittebat, plerisque vestitis, propter ingenij solertiam maximum facinus edidit. Animis enim Atheniensium magnanimitate sua perculsis, loco hostium eos ad quoduis officium alacres adiutores habuit. Quod verò extat apud Diod. pag. 376. haud sanè caret admiratione. Is enim refert, eodem die, & hora, qua ad Chęroneam conflictum est à Philippo, aliud certamen commissum fuisse inter Lucanos & Tarentinos, in quo, Archidamus *Philippus rex Maced.*

Laced. rex, pro Tarentinis pugnans, interemptus sit. Ochus regnauit annos 23. Diod.pag.485. Anno ab orbe creato 3629.

Arsames IX rex Persarũ.

Arses, siue Arsames, Ocho successit in regnum Persiæ, & imperauit annis III. non integris, vt liquet ex Diod. lib. XVII. Nonnullis autem videtur eum regnasse annis IIII. Ocho enim interfecto à principe Bagoa, vt suprà commemoratum est, cùm ipse regnum in sese transferre non posset, regem fecit Arsamen Ochi filium, qui cùm annos IIII. regnasset, etiam ab hoc ipso Bagoa è medio sublatus est, metuente filiũ, propter necẽ paternã. Huic successit Darius filius Arsami, nepos Ochi regis ex fratre, qui paulò ante Philippi Macedonis obitum, rex Persarum renuntiatus est. Regnauit annos sex: sed obseruato eius initio, & morte, colligitur ex Diod. septem ferè annis regnasse. Iustinus, Darium antè Codomamnum appellatum, & ob virtutem prius Armeniis præfectum, Dariique nomen accepisse scribit lib. x. Diod. præterea, regio eum genere natum fuisse testatur. Quomodo autẽ ad regale fastigium peruenerit, suprà ex ipsius Diodori sententia satis luculenter ostendimus. Cœpit regnare anno mundi 3604. & eodem anno, quo Philippus mortuus est, interfectus à Pausania, anno 1. Olymp. 111. postquã 24. annos, vt dictum est, imperasset. In cuius locum successit Alexander eius filius, annos ferè xx. natus. Huius iuuentutem Darius vir impiger, ac bello potens, primò aspernatus est: At mox eius laude per orbem vulgata commotus, ingentem exercitum armauit, duces optimos accersens, inter quos Memnon Rhodius fuit.

Darius vlt. rex Persarũ.

Causæ bellorum inter Alexan. & Darium.

Quid verò ipsum Alexandrum impulerit, vt bellum Persicum moueret, plurimæ causæ commemorari possent cùm publicæ, tum priuatæ. Publicæ quidem, propter memoriam prioris Darij, & Xerxis, quorum prior, Græcos, qui oram Hellesponti tenent, coloniasque Græcorum Ionas, ingenti clade vastauit, cum magno deinde exercitu mare traiecit, illato, vti iam diximus, Macedoniæ, & Græciæ bello. Alter, ad eos oppugnandos, cum immanibus copiis venit, qui tamen nauali prœlio victus, Mardonium reliquit in Græcia, vt absens quoque popularetur vrbes, atque agros vreret, ipsamque aquam inficeret, adeò vt neque fontium haustum, nec solitos cibos relinqueret. Deinde Deûm templa ruinis & ignibus deleta, vrbes eorum extirpatas, fœdera humani diuinique iuris violata. Priuatæ verò, quòd hic Darius ab ipsius patre Philippo tributum requisierat, missaque prius superba & contumeliosa legatione, se regem regum, ac deorum consanguineum, Alexandrum autem famulum suum appellabat. Quin etiam suis Satrapis id negotij dederat, vt insanientem istum Philippi adolescentulum, (sic enim eum per contemptum vocabat) verberibus puerilibus grauiter cæsum, indutumq; pòst veste purpurea, sibi vinctum traderent, nauibusque vnà cum nautis submersis, omnes eius milites ad vlteriora Maris rubri transportarent. Ad hæc accedebat etiam dolor cum patris interfecti, pro cuius interitu ingentem summam pecuniæ idem Darius spoponderat, tum etiam quia audierat, ipsum mille talenta se daturum pronunciari iussisse, qui se interficerent, quodque subinde ad Græcos de ipso hostiles literas scripsisset, eosque ad arma contra eum capessenda, quantum in ipso erat, cohortatus esset, atque in eam rem ad Lacedæmonienses, & alios quosdam Græcorum pecuniam misisset; quo facto ipsius amicos ac socios ab eo distrahere atque abalienare conaretur. Postremò

vel sola sufficere poterat ingens & inexhausta cupiditas imperij ac nominis propagandi, qua fiebat, vt etiam ipsius patri rerum gestarum magnitudinem inuideret, veritus, ne is omnia occuparet, nullumque insigne facinus sibi relinqueret, quo suum nomen æternitati consecraret. Hoc itaque ex insidiis interfecto, cùm iam vigesimum ætatis annum attigisset, nihil sibi antiquius duxit, quàm vt statim Persis bellum, quod animo prius meditabatur, inferret. Quocirca simul ac regnare cœpit, Corinthum in Peloponnesum profectus est, ibique habito generali totius Græciæ concilio, contra Persas, vt imperator crearetur, petiit, quod quidem paulò antè Philippo patri concesserant. Porrò cùm compositis in Thracia rebus, in Illyricum promouisset exercitum, aliquot ibi populis domitis, reuocatur in Græciam, ob tumultuantes quasdam ciuitates, rebus ipsius contrarias, maximè verò Thebanos, qui Macedonum in Cadmæa arce præsidium eiecerant. Thebani quidem Græciæ libertatem se vindicaturos prætexebant; Alexander autem expeditionem in Persas adornans, cupiebat Græciam post se quietam esse. Orto igitur inter Thebanos & Alex. atroci bello, vrbs Thebę à Macedonibus obsidetur: repugnant strenuè Thebani, sed tandem vincuntur. Vrbs miserrimè diripitur, ac maximè à vicinis populis affligitur. VI. millia Thebanorum cæsa, XXX. millia capta: quibus venditis, rex CCCCXL. talentorũ, hoc est, 264000. coronatorum, argenti summam coëgit. Vrbem solo ęquauit, quam funditus deletam, posteà Cassander anno 20. postquam ab Alexandro diruta fuerat, restitui iussit. Et de exulibus, qui effugerant, decretum est, ne vsquam eis in Græcia hospitium præberetur. Sed Athenienses memores veteris beneficij, cùm contra Laced. decretum, Thebani ipsis hospitium præbuerant, tunc receperunt exules, nec eos expulerunt. Hanc gratitudinem postea Alexander comprobauit. Anni sunt autem ab eo tempore, quo captæ sunt Athenæ à Lysandro, 60. nec sunt plures. Tam exiguo tempore primùm Athenæ, & imperium amiserunt, & captæ sunt. Deinde Sparta amisso imperio, durissimè afflicta est. Nec multò pòst, vrbs Thebana funditus euersa est. Fuitq; is annus tertius post luctuosam pugnam ad Chæroneam. Ita cùm Gręcia singulari sapientia & virtute diu floruisset, postea laxata disciplina, cùm iuniorum petulantia & ambitione bella non necessaria moueret, magnorum scelerum pœnas dedit. Dignum verò memoria est factum Timocleæ matronæ Thebanæ, à qua cùm posceret quidam ex Alexandri ductoribus quicquid habebat auri & argenti, & illa corpori metueret, dixit, se monstraturam, quò abiecisset. Educit igitur militem ad puteum in hortum, & ait, ibi occultatum esse. Cumque oculi militis ad puteum conuersi essent, ipsa eum impellit, & in puteum præcipitat. Postea ad Alexandrum adducitur Matrona: qui audiens eius narrationem, & nobilitatem familiæ, iussit eam cum filiis & filiabus liberam esse. Reges enim vt aliarum virtutum, ita & pudicitiæ defensores esse debent. Alexander etiam Pindari Poëtæ domum & cognatos ob ipsius reuerentiam incolumes seruari iussit. Vt verò & illud obiter dicatur, Thebæ fuerunt captæ ac dirutæ mense Bœdromione, eo ferè tempore, quo mysteria agebantur. Plut. in Camillo, pag. 64. à pag. verò 256. c. in vita Alex. instante solennitate mysteriorum funditus deletas esse clarè insinuat; nam ob mœrorem dirutæ vrbis ea intermissa ait. Diod. quoque captas Thebas ponit, Euæneto

Thebani vincuntur ab Alexandro.

Insigne facinus Timocleæ.

neto Athenis Archonte, lib. XVII. pag. 536. Post Thebanum excidium, Alexander petiuit ab Athen. vt sibi dederent Oratores, Demosthenem & Lycurgum, qui bellum suaserant. Et censuit Phocion, vt testis est, præter alios, Diod. lib. XVII. pag. 385. sicut olim Hyacinthidas & Lei filię factę essent victimæ pro patria, ita ipsi quoque ad hostem accederent, ac se interfici paterentur, vt patria tranquilla esset. Hîc Demosthenes recitauit apologum de lupis, qui pastoribus pacem offerebant, ea conditione, si canes dederent. Sed cùm populus dubitaret, orator Demades ad Alex. profecturum se esse promisit. Huic populus dat mandata, vt pacem petat: Item, vt petat, ne cogantur exules Thebanos expellere. Quæ omnia Demadis legatione impetrata sunt. Hæc Alexandri moderatio in victoria excellens virtus fuit, & opus Dei, qui incenderat eum singulari impetu, ad faciendam imperij translationem, & puniendam sæuitiam & luxum Persarum, sicut Siracides inquit cap. x. Propter iniustitiam regnum à gente in gentem transfertur. Alexander, victis Thebanis, magnoque aliis ciuitatibus terrore iniecto, in Macedoniam reuersus est, ibique cum suis ducibus consultare cœpit, quibus copiis Asiam ingrederetur, & qua ratione bellum aduersus Persas gerendum esset. Deniq; sacrificia ac magnificum epulum principibus & exercitus ducibus parauit, militibus vniuersis earum rerum participibus, eaque omnia quæ primo anno & reliquis ab eo gesta sunt, Diod. eleganter refert. Olympiados eiusdem anno secundo Alexander ex Europa in Asiam proficiscens, primùm 60. nauibus Hellespontum traiecit in Troiadem. deinde exercitum recensuit, qui fuit peditum 30. millium, equitum IIII. millium. At quingenti duces Persarum, cùm in prohibendo Alex. exercitu tardiores fuissent, consultant, quo pacto bellum gerant. Ibi Memnon Rhodius, rem initio in discrimen deduci non oportere, sed agros vastando, necessariorum inopia hostem prohibendum, ne vlterius progrederetur, simulq; in Macedoniam nauales pedestresq; copias traducendas, ac totum bellũ in Europam mouendum. Hoc optimum consilium, vt rerum posteà euentus docuit, reliqui Persarum duces aspernati, exercitum centum millium peditum, ac equitum decem millium in Phrygiam ad Hellespontum duxerunt, ad Granicum amnem ripis probè munitis progressi. Contra quos Alex. profectus ex aduerso illorum, ad eundem amnem castrametatus, ingenti audacia ad primum lucis ortum, antequam hostis se opponeret, copias traiecit, aciemque ad conflictum instruxit. Ibi prima pugna Macedonum cum Persis facta. Ceciderunt in eo conflictu Persarum VII. Satrapæ, peditũ x. millia, equitũ duo millia, capti sunt ad XX. millia, & falcati currus amissi IOII. Post hanc insignem victoriam Alex. in Lydiam mouit, vbi mox Sardes eius gentis caput, ingenti allato thesauro per proditionẽ habuit. Deinde Miletum vi cœpit: & in Cariam pergens, omni ea prouincia potitur, præter Halicarnassum, in qua oppugnanda multum laboris exhausit, multumque periculi adiit. Sed tandem & ipsa vrbe occupata, via illi data est, qua Cilicia quoque potiretur. Darius interea, ne Alexander vlterius procederet, contractis tam pedestribus, quàm equestribus copiis, decreuit Macedonibus occurrere, priusquam totam Asiam sibi subiicerent. Itaque vltra Euphratem traducto exercitu, & superato Tauro monte Cilicię, statuit in ea prouincia hostem prœlio excipere. Contra hunc Alexander progressus

Alex. petit sibi dari ab Athen. Demosthenem & Lycurgum.

Demosthenis apologus.

Demades mittitur ab Athen. orator ad Alex.

Persarum clades.

Alex. potitur Cilicia.

Darij apparatus.

greſſus, ſigna contulit non procul ab Amano monte in faucibus iuxta oppidum Iſſum. Cùm autem ei locũ opportunum fortuna dediſſet, munere hoc ad victoriam eo melius parandam prudenter vſus eſt: cùm longè admodum inferior hoſtili multitudine, non modò id cauit, vti ne ab iis circumueniretur: ſed & ipſe dextro cornu ſiniſtrum eorum ita præteriit, vt ex obliquo irruens, in fugam oppoſitos ſibi hoſtes pugnans ipſe inter primos coniecerit. Ea quidem in pugna gladio femur ictus eſt, ſed tamen inſigni victoria potitus, cæſis amplius CX. millibus Barbarorum. At Darius, vbi ſe victum animaduertit, equam velociſſimam conſcendit, eiusque beneficio, 4. aut 5. ſtadiis hoſtem anteuertit. In hoc prœlio capta eſt pręter alios, Darij mater, vxor, & duæ ipſius filiæ virgines, in quas omnes Alexander ſumma clemẽtia & benignitate vſus eſt. His feliciter peractis, in Syriam venit, ibiq; cepit Damaſcum, & occupata Sidone, Tyrum quoque oppugnabat; quam vrbem poſt ſeptimum menſem ab obſidione haud ſanè citra magnam difficultatem & iacturam ſuorum militum expugnauit. Poſthæc, rectâ petiit Hieroſolyma, eo animo, vt hanc vrbem funditus deleret, iratus cõtra Iaddum pontificem, quòd anteà neglexiſſet imperata eius facere. Huic autem, ſicuti refert Ioſeph. Ant. Iudaicæ ſub finem lib. XI. vbi indictis populo ſupplicationibus, & immolatis Deo victimis, ad opem eius confugiſſet, eique publicam ſalutem commendaſſet, proxima poſt ſacrificium nocte, in ſomnio Deus apparuit, iubens, vt bono eſſet animo, & coronata vrbe portas aperiret, vtq; populus in albis veſtibus obuiã prodiret, ipſe verò cum reliquis ſacerdotibus ſolenni cultu ſui ordinis, ſecuri de Dei prouidentia. Experrectus autem è ſomno, lætus ciuibus hoc oraculum indicat; & paratis omnibus, vt in ſomnis præmonitus fuerat, regis aduentum præſtolabatur: & cùm renunciatum eſſet, eum iam non procul ab vrbe adeſſe, progreſſus eſt cum ſacerdotibus & vrbana multitudine pompa quadam noua & venerabili vſque ad locum qui dicitur Sapha, quæ vox Speculam ſignificat, quòd ibi & vrbs & templum in proſpectu ſit. Et cùm Phœnices ac Chaldæi ſperarent ſibi licere quicquid iratus rex poſſet permittere, direptionem vrbis, & Pontificis exquiſitum ſupplicium, planè contrarium euenit. Alexander enim vt vidit è longinquo candidatum populum, & ſacerdotes ante agmen in amictu byſſino, põtificemque in ſtola hyacinthina auro diſtincta, tiaram in capite geſtantem cum præfixa aurea lamina inſculpta Dei nomine, ſolus ad eum accedens, nomen illud adorauit, & ſalutauit Pontificem. Iudæis autem omnibus vno ore Alexandrum conſalutantibus, & in orbem cingentibus, Syriæ reges & reliqui obſtupuerunt, vix credentes regem mentis compotem: ſolus Parmenio propius accedens, rogauit familiariter, quid ita cùm ipſe adoraretur ab omnibus, nunc adoraret Iudæorum Pontificem. At ille non hunc ſe adoraſſe reſpondit, ſed Deo, cuius Pontifex eſſet, honorem eum exhibuiſſe: Hunc enim, inquit, vidi, & antea hoc ipſo habitu, cùm adhuc eſſem in Dio Macedoniæ, qui me deliberantem quomodo Aſiam poſſem ſubigere, hortatus eſt forti eſſem animo, & ſine mora exercitum traiicerem, nam ſuo ductu potiturum me Perſarum imperio. Quapropter quia nunc primum talem habitum vidi, agnoſcens hunc, & viſionis memor, quæ me ad hanc expeditionem impulit, puto me non ſine numine in Darium exercitum ducere, & breui fore victoriæ compotem:

Perſæ iterum vincuntur.

Tyrus ab Alexand. expugnata.

Iaddi Pontificis viſio.

Idem cum reliquis Alexandro occurrit.

Alex. Hieroſolymis adorat verum Deum.

Eiuſdem ſomnium.

potem: ac sublato Persarum imperio, cessura mihi omnia ex sententia. Hæc locutus ad Parmenionem, & comiter complexus Pontificem, deducentibus sacerdotibus in vrbem peruenit: & ascendens in templum, immolauit Deo ex sacerdotis præscripto, ac Pontifici suum honorem exhibuit. Ostensoque sibi Danielis libro, in quo Græcum quendam Persas debellaturum significat, hunc ipsum se esse interpretatus, lætus dimisit multitudinem. Sequenti verò die, ipsis vocatis, iussit, vt quicquid vellent, postularet. Pōtifice autem petente, vt patriis legibus viuere sibi liceret, atq; septimo quoq; anno concederetur eis tributorū immunitas, perlibēter eius postulatis assensus est. Hæc Ioseph. & plæraque alia ibidē tradidit. Darius verò, iterum instauratis copiis conflixit cum Alexādro ad Gaugamela, vicum iuxta flumen Bumelum, qui locus ab Arbela distare dicitur quingentis stadiis, ibique demum commisso prœlio superatus est. Cùm verò ex acie aufugisset, à Besso tandem suo præfecto, proditus & interfectus est. Hic Darij exitus fuit, viri quidem, vt inquit Arrianus, si rem militarem spectes, nihil minus quàm ad res bellicas nati. Per cætera verò qui nihil indecorum regiæ Maiestati perpetrarit. Imò nec potuit quidem. Nā simulac regnare cœpit, à Græcis & Macedonibus diuexatus est. Quapropter volenti etiam non licuisset, populares suos iniuria afficere. Viuenti, multa alia super alia aduersa contigerunt, nec vlla requie frui potuit, ex quo regnare cœpit. Nam statim à regni initio clades illa ad Granicum amnem ab eo accepta est. Deinde omnes illas prouincias, quarum suprà mentionem fecimus, amisit. Post hæc, ingenti pugna apud Isson victus, in qua, vt dictum est, mater, vxor, ac liberi eius capti sunt. Phœnicia ac Ægyptus imperio eius detracta. Ad Gaugamela demum superatus, amisso ingenti exercitu, ex omni nationum genere comparato, ipse in primis turpiter fugit, & mox regno expulsus, errans, egensque, ad postremum proditus à suis, eodem tempore, rex simul & captiuus, in vinculis fœdissimè habitus, eorum insidiis periit, à quibus salutem sperare debuerat. Hæc tot mala & calamitates viuenti Dario acciderunt: At mortuo contrà, & funus dignum regio fastigio, & honesta filiorum educatio (namque ab Alexandro educati institutique sunt) & Alexandri affinitas, qui eius filiam sibi matrimonio copulauit, adeò vt beatior post mortem, quàm in vita fuisse videatur. Annos ferè L. natus mortem obiit, postquam sex annos in imperio præfuisset. occisus est autem anno 3. Olymp. 112. & 7. imperij Alex. iuxta Euseb. Hunc tradunt Historici, cùm in fuga aquam turbidam bibisset, & cadaueribus inquinatam, negasse vnquam se bibisse iucundius: nec enim fortasse vnquam sitiens biberat. De eiusdem splendore, deliciis & luxu, mira narrantur: nam omnis generis coquos, cupedinarios, fartores, artifices, magistrosque gulæ, & vnguentarios habebat in castris, ne quid ad corporis voluptatē omninò deesset. Quantus etiam fuerit alioqui regum Persarum splendor & apparatus in quotidianis epulis, non ab vno in literas relatum est. Cæterùm, vt de Alexandro aliquid summatim ac breuiter dicamus, si quis eius vitam ætatis spacio, non gloriæ metiatur, malitque longam sibi, quàm multam vitam exoptare, fuit sanè perbreuis: At si rerum gestarum magnitudinem præponderet, hęc sanè admodum diuturna censenda est. Statura corporis fuit supra hominem augustiore, ceruice celsa, lætis oculis, & illustribus, malis ad gratiam rubescentibus,

Alexādri benignitas erga Hierosolymitanos.

Tertia Alex. victoria contra Persas.

Darij cædes.

Darius fuit felicior post mortē, quàm in vita.

De Alexādri natura, moribus & vita.

tibus, reliquis corporis lineamẽtis non ſine maieſtate quadam decorus. Plutarch. in ipſius vita, inter cætera, memoriæ prodidit, corporis figuram ſtatuas Lyſippi (à quo etiam ſolo fingi voluit) potiſſimũ expreſſiſſe ceruicis erectione, leuique in ſiniſtram partem inflexione, oculorumque volubilitate, quem artificem tradit hæc omnia accuratè effinxiſſe. Quòd verò ad colorem attinet, ferunt, inquit, fuiſſe album, ruboremque in pectore, præſertim & faciem albedini admixtam habuiſſe. Ad hæc, ſuauiſſimum odorem ab ore & vniuerſa eius carne exhalaſſe, ita vt & tunicæ fragrãtia inde repletæ ſint, huiuſq; rei cauſa fortaſſis erat, inquit, calidum & igneum corporis temperamentum: & citat Theophraſtum, qui bonum odorem dicit exiſtere, cùm humores à calore coquuntur: & idcirco ſiccas & torridas orbis terrarum partes plurima & optima gignere aromata, quòd Sol humorem, qui in ſummis corporibus, veluti materia putredinis innatat, attollit. Et conſentaneum eſt, inquit, Alexandrum, ob calorem corporis, bibacem iracundumque fuiſſe. Cùm puer etiamnum eſſet, modeſtia in eo eluxit; quòd cùm ad alias res magno impetu ferretur, ad corporis voluptates neque facilè alliciebatur, & modicè admodum iis vtebatur. In cupiditate honorum grauitas ei præter ætatem, & magnanimitas aderat. Non enim quoſuis, neque à quibuſuis honores gratos habebat: ſecus quàm Philippus, qui rhetoris in morem arte dicendi ſe oſtentabat. Olympicas curruum victorias numiſmati inſculpebat. Quin & familiaribus quærentibus, vellétne Olympiæ in ſtadio decurrere, (erat enim pedibus velox) ſiquidem, reſpõdit, reges ſint mecum decertaturi. Scribit etiam Perſarum regũ legatos, qui ad Philippum venerant, eo abſente, ab ipſo acceptos hoſpitio, conſuetudinemque cum iis iniiſſe; in qua familiaritate nihil ex ipſis puerile, aut paruum, ſed de itinerum ſpaciis, & commeatus, in ſuperiorem Aſiam modo ac ratione, ac de rege, qualem ſe is aduerſus hoſtes præberet, quod robur, quæ potentia Perſarum eſſet, percunctando, ita in admirationem ſui pertractos, vt nobilem illam Philippi vehementiam præ magnarum rerum cupiditate eius pueri nihil ducerent. Quoties captam à Philippo vrbem, aut inſigni prælio partam victoriam renunciabatur, non admodum hilari vultu audiuiſſe, & ſuis æqualibus dixiſſe: Omnia, ô pueri, pater meus præripiet, neque vllam rem magnam mihi vobiſcum gerendam relinquet. Porrò ex his facilè apparebat, ipſum non ad voluptates, & corporis delicias, ſed ad virtutem & gloriam natum eſſe. Curtius autem lib. x. de Alexandro, Herculem, inquit, æſtimantibus regem, liquet, bona naturæ eius fuiſſe vitia vel fortunę, vel ætatis. vis incredibilis animi, laboris patientia propemodum nimia, fortitudo non inter reges modò excellens, ſed inter illos quoque, quorum hæc ſola virtus fuit: liberalitas ſæpè maior tribuentis, quàm à diis petuntur: clementia in deuictos: tot regna aut reddita, quibus ea dempſerat bello, aut dono data: mortis, cuius metus cæteros exanimat, perpetua contemptio: gloriæ laudiſque, vt iuſtò maior cupido, ita vt iuueni, & in tantis admittenda rebus. iam pietas erga parentes, quorum Olympiada immortalitati conſecrare decreuerat, Philippum vltus erat: iam in omnes ferè amicos benignitas, erga milites beneuolentia: conſilium par magnitudini animi, & quantam vix poterat ætas eius capere ſolertia: modus immodicarum cupiditatum, Veneris intra naturale deſiderium vſus: nec vlla, niſi ex permiſſo vo-

luptas: ingentes profectò dotes erant: Vitia fortunæ, diis æquare se, & cælestes honores accersere, & talia suadentibus oraculis credere, & dedignantibus venerari ipsum, vehemẽtius quàm par esset, irasci: in externum habitum mutare corporis cultum, imitari deuictarum gentium mores, quas ante victoriam spreuerat. Nam iracundiam & cupidinem vini sicuti iuuenta irritauerat, ita senectus mitigare potuisset. Fatendum est tamen, cùm plurimum virtuti debuerit, plus debuisse fortunæ, quam solus omnium mortalium in potestate habuit. Quoties illum à morte reuocauit! quoties temerè in pericula vectum, perpetua felicitate protexit! Vitæ quoque finem eundem illi, quem gloriæ statuit. Expectauere eum fata, dum Oriente perdomito, aditoq; Oceano, quicquid mortalitas cupiebat, impleret. Hæc Curtius. Iustinus lib. IX. sub finem IX. cap. collatione facta inter Philippum & Alex. Huic, inquit, Alexander successit, & virtute & vitiis patre maior. Itaque vincendi ratio vtrique diuersa: Hic aperta vi, ille artibus bella tractabat: Deceptis ille gaudere hostibus, hîc palàm fusis: prudentior ille consilio, hic animo magnificentior: Iram pater dissimulare plærunque & vincere: hic vbi exarsisset, nec dilatio vltionis, nec modus erat. Vini nimis vterque auidus, sed ebrietatis diuersa vitia. Patri mos erat & de conuiuio in hostem procurrere, manum conserere, periculis se temerè offerre: Alexander non in hostem, sed in suos sæuiebat. Quamobrem Philippum sæpè vulneratum prœlia remisere: hic amicorum interfector conuiuio frequenter excessit. Regnare ille cum amicis volebat, hic in amicos regna exercebat. Amari pater malle, hic metui. Literarum cultus vtrique similis. Solertiæ pater maioris, hic fidei. Verbis atque oratione Philippus, hic rebus moderatior. Parcendi victis filio animus & promptior, & honestior: frugalitati pater, luxuriæ filius magis deditus erat. Quibus artibus orbis imperij fundamenta pater fecit, operis totius gloriam filius cõsummauit. Hęc Iustinus. Pręter cæteros philosophos, & poëtas, Homerũ quanti fecerit, ex hac vna re facillimè nosci potest. Cùm esset ad ipsum allatum scrinium, quo nihil in rebus & impedimentis Darij captis preciosius repertum fuit, ex amicis quæsiuit, quidnam potissimùm ei imponeret: ac multa multis dicentibus, Iliadam ipse eo depositam, se adseruaturum affirmauit. De hoc etiam fertur, sic eum Homerica poësi delectatum esse, vt illam semper vnà cum pugione sub puluinari habuerit. Quid? Nonne cùm oppidum Thebarum vetustate, opibus, gloria celebre, passim excinderetur, vnis Pindari poëtæ tectis ac stirpi, in honorem Musarum, iussu Alexandri parsum fuit? Hic, postquam victor ex India rediisset, Babylonem profectus, febri, vel, vt nonnulli tradunt, veneno fuit extinctus 4. Cal. Quintiles. Vixit 32. annis, mensibusque 8. Annis verò 12. regnauit ac mensibus illis octo, vt Arrianus ex Aristobulo colligit. Vitæ finem ei prædixerat Calanus Indus. Cùm enim conscenderet in rogum ardentem, & Alexander eum rogaret, si quid vellet, vt diceret: Optimè, inquit, propediem te videbo. Paucis pòst diebus mortem obiit Alexander. Interitus eius ad centesimam, decimam quartam ponitur Olympiadem, vrbis autem Romæ conditæ anno quadringentesimo vicesimo nono, trecentis nimirum & viginti duobus annis ante natum Christum. A veteribus memoriæ proditum est, illum, qua die in lucem editus fuit, eadem vita functum esse. Natus est autẽ, inquit Sol. cap. XLIIII. ex Nepo-

Collatio inter Philippum & Alexandrum.

Mors Alexandri.

Nepotis sententia, M.Fabio Ambusto, T. Quinctio Capitolino Coss. post Romam conditam anno 385. quo quidem die, vt idem auctor est, conflagrauit templum Ephesi ab Herostrato incensum, voto adipiscendæ famæ latioris. Hic autem fuit Sextus Thargelionis dies, quo etiam Socrates natus perhibetur. Hunc diem Philippus Macedo, vt lætum & fortunatum mirificè obseruauit, quòd triplici gaudio delibutus fuerit: nã quadrigas suas ea die Olympia vicisse accepit, & Parmenionem ducem hostes fudisse, natumque sibi Alexandrum filium fuisse. Contrà verò, hic dies Persis longè infortunatissimus extitit. Eo enim iterum ad Platæas ingenti clade superati traduntur. Quòd verò ad Darij obitum spectat, is vtiq; iuxta Diod. occisus est anno 3. Olymp. 112. Apparet 6. annum Alex. apud eundem diligenter perlegenti 4. circiter mensium spacio post pugnam ad Arbelam occisum esse. Euseb. occisum notat anno 7. imperij Alexandri. Hæc in præsentia, de rebus Alexandri, ceu per transennam, paucissimis verbis delibaui. Porrò in eius exercitu duntaxat triginta millia peditum, equitum quatuor & quingẽtos fuisse legimus, qui tã parua manu, iuuenisq;, viginti ferè annos natus, vniuersum fermè terrarum orbẽ aggressus est, & vicit. Non alia quidem ratione, nisi quia militiæ peritus erat, & milites ad bellum idoneos elegerat. non quidem primo ætatis flore, sed veteranos, & emeritæ militiæ viros, qui sub eius parente, strenuo rege, meruerant, vt non tam milites, quàm magistros militiæ electos omninò putares. Nemo enim ordines, nisi sexagenarius duxit. Nam si eius castrorum principia cerneres, Senatum te alicuius veteris Reipub. videre diceres. Quorum profectò nemo in prœlio fugam, sed victoriam cogitauit, nec in pedibus & equis cuiquam spes, sed in lacertis fuit. Erat enim ad obterẽdum hostem paratus, testimonio Gaudemi Atheniensis propter exilium Alexandro infensi. qui de exercitu à Dario rege rogatus, ita respondit: Hic tanti apparatus exercitus, hæc tot gentium, & totius Orientis excita sedibus suis moles, finitimis potest esse terribilis: purpura quidem nitet, auroque arma fulgent, & opulentia regum, quę non feriunt, sed hostem magis propter prędam, ad victoriam excitant. At Græcorum acies torua sanè & inculta, clypeis, hastisque immobiles cuneos, cõsertaque virorum robora tegent. Nam ipsi phalangem, stabile agmen vocant, quo Paulus Æmilius, dum cum Perseo confligeret, nihil terribilius esse dixit. Vir viro, arma armis conserta erant, ad nutum monentis intenti, signa sequi, ordines seruare, optimè didicêre: quod rex iubet, omnes exaudiunt: obsistere, circuire, in cornu discurrere, pugnamque mutare sciunt: nõ duces magis, quàm milites eam peritiam callent: & nec auri, argentíve studio teneri putes. adhuc illa disciplina paupertatis magistra stetit. nam fatigatis, cubile est humus: cibus, quem occupati parant, satiat. tempora somnij noctibus sunt arctiora. iam Thessali equites, & Achamanes, ac Ætoli inuicta belli manus, fundis & hastis, igne duratis, credo, repellentur; pari robore tibi opus est. in illa terra, quæ hos genuit, auxilia quærenda sunt. Hæc ab eo de Alexandri militia dicebantur. At rex Persarum veritatis impatiens, hospitem ac supplicem, tunc maximè sibi vtilia suadentem, capitis supplicio affici iubet: quippe qui eius vltorem citò adesse ignorabat. Itaque effectum est, vt sæpè profligatus, vitam cum regno amitteret, quia eius salutis & armorũ doctori minimè obtemperare voluit,

Alexandri militia.

Gaudentius Atheniensis, propter fidele consilium à Dario interficitur.

ſed potius interfici curauit. Putabat enim rex tanta & hominũ & armorum pompa, ſtrenuum & veteranum militem vincere: ſed longè aliter expertus eſt. Plura de iiſdem rebus, atque aliis ad Alexandrum pertinentibus, videre eſt in Diodoro, Plutarcho, Arriano, Curtio, reliquisque probatis auctoribus, qui eius res geſtas literis ac memoriæ conſecrarunt. Primi autem ex his, fuêre Calliſthenes Olynthius, Ariſtotelis diſcipulus, & Ariſtobulus, ac Ptolemæus, aſſidui itinerum illius comites, quorum ſcripta cùm deſiderentur, à Græcis, quos nominaui auctoribus, & Q. Curtio, inter Latinos arguto, eleganti & neruoſo ſcriptore, harum rerum cognitio petenda eſt.

Perſarum Monarchia quamdiu ſteterit.

Extincto Dario, Perſarum imperium, quod Magni Alexandri tempore erat ſummum in terris, in Macedones tranſlatum eſt. A capta verò Babylone per Cyrum & Darium, vſque ad occaſum Darij vltimi, & Monarchiam, quã Alexander Macedo, capta Babylone, Græcis tradidit, cõſtat regnũ Perſarũ habere annos CCXXVIII. iuxta Agathiam, lib. II. ſiue, vt plæriſq; aliis placet, CCXXX. idque Curtius lib. V. planiſſimè affirmat his verbis: Præterea, inquit, breues & mutabiles vices rerum ſunt, & fortuna nunquam ſimpliciter indulget. Forſitan ita dij fata ordinauerunt, vt Perſarum imperium, quod ſecundo curſu per CCXXX. annos ad ſummum faſtigium euexerant, magno motu concuterent magis quàm affligerent, admonerentque nos fragilitatis humanæ, cuius nimia in proſperis rebus obliuio eſt, &c. Idem annorum numerus proponitur ex ſententia diui Hieronymi. Quæ ratio fit etiam euidentior ac certior, ſi anni Monarchiæ ſequentis conferantur. Euſebius enim lib. VIII. Demonſtrationis Euangelicæ refert, Alexandrum Macedonẽ eſſe mortuum Olymp. 113. anno 236. regni Perſarum. Si enim anni ſex Monarchiæ Alexandri adiiciantur ad 230. peruenietur ad initium Perſicæ Monarchiæ. Ptol. numerat à prima Olymp. annos 446. & dies 96. ad deſtructionem Perſicæ potentiæ, & primam Calippi periodon. Sunt autem Olympiades III. & anni II. cum parte anni tertij Olympiadis 112. Porrò in confeſſo eſt, & plurimorum auctorum conſenſu longè teſtatiſſimum, Cyrum, & Darium, Monarchiam condidiſſe Olympiade LV. & propterea Olympiades LIIII. ſubtrahendæ ſunt, vel anni 216. & relinquentur 230. anni, & dies aliquot ad primum annum Alexandri vel Macedonicæ Monarchiæ pertinentes.

HISTO-

HISTORIÆ RERVM PERSICARVM LIBER TERTIVS.

ARIO interfecto, armisque Macedonicis præualentibus, Monarchia à Persis ad Alexandrum Magnum translata est; post cuius obitum, hæc deinceps in quatuor summa & præcipua regna distracta, & tantum non diuulsa & dilacerata est: quæ quidem imperij distractio incidit in annũ à creatione mundi circiter 3647. Successores fuerunt Ptolemæus Lagi, cuius posteritas Ægyptum retinuit vsq; ad Diuum Iulium Dictatorem: Seleucus, cuius posteri Syria potiti sunt: Antigonus initiò minorem Asiam tenuit: Antipater Macedoniam. Postmodum, deleta Antipatri posteritate, Macedoniam tenuerunt posteri Antigoni, donec Romani eam, rege Perseo capto, vi atque armis suæ ditioni adiecerũt. Porrò inter hos ipsos duces Alexandri, continuò post eius mortem, ingentia & cruentissima bella intercessere, dum quilibet solus, proferendi nominis atque imperij cupidus, ad Monarchiam aspirat. Persici autem regni administrationem ad Neoptolemum initiò delatam fuisse, Iustinus perhibet lib. XIII. At Æmilius Probus in vita Eumenis Cardiani, Peucestem, qui corporis custos fuerat Alexandri, Persidem tenuisse narrat, ipsumq; Neoptolemũ in bello, quod gestum fuit inter Antipatrum, ac præfatum Eumenem, vnà cum Cratero & plerisque aliis cecidisse ibidem testatur. Verùm, haud multò pòst, Persici regni habenas & gubernacula suscepit Ptolemæus Lagi, ac deinde illius successores vsque ad vltimum Ptolemæum Dionysium eius familiæ duodecimum, & patrem Cleopatræ, in qua postrema, Macedonum apud Ægyptios defecit regnum. Huic Ptolemæo Arsaces bellum intulit, ac insignem victoriã adeptus, ad Parthos Persarum imperium transtulit, postquam in eo Macedones annis centum septuaginta duobus, siue, iuxta nonnullos, ducentis nonaginta tribus cum suprema potestate dominati essent. Perdomuit etiam Nicanorem Seleucum, eiusdem Alexãdri successorem, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum. Zosimus primo libro suarum Histor. de hoc ita breuiter scriptũ reliquit. Post Alexandrum, inquit, Philippi filium, & alios Imperij Macedonum successores, Antiocho superioribus illis satrapiis imperante, Arsaces Parthus, propter illatam fratri Teridati contumeliam, bello aduersus Antiochi Satrapam suscepto, Parthis auctor fuit, vt eiectis Macedonibus, regnũ sibi vindicarent. Ab hoc autem Arsace Parthorum reges dicti sunt Arsacidæ. Quandoquidem Parthi, omnes suos reges hoc nomine, sicut Romani Cæsares Augustosque, cognominauerunt; isque non minus memorabilis fuit Parthis, quàm Persis Cyrus, Macedonibus Alexander, atque Romanis Romulus quondam extiterat. Hunc tradunt fuisse corpore pulcherrimo atque conspicuo, & animo planè regali, ac rei militaris peritissimum, eundemque vt erga suos singulari clementia, sic in euertendis aduersariis longè acerrimum, & ipsis Parthis quàm maximè desiderabilem. Postquam verò, multis rebus domi militiæque non minus sapienter quàm fortiter gestis, longè la-

Successores Alex. Magni

Arsaces, deuictis Macedonibus, occupat imperium Persarum.

Parthorum reges dicti sunt Arsacidæ.

teque inclaruisset, tandem in prœlio, dum magnanimi ducis, ac etiam strenuissimi bellatoris partes adimplet, hasta in latere ictus, occubuit. Cęterùm, quoniam in Parthorum mētionem incidimus, non ingratū lectori fururum spero, nec etiam à meo instituto alienum, si ea quę Dion Cassius Nicæus lib. XL. de ipsis memoriæ tradidit, hîc ad maiorem huius gentis notitiam subiecero. Habitant, inquit, trans Tigrin fluuium, in arcibus, ac castellis, adeóque in vrbibus etiam, cùm aliis, tum Ctesiphonte, quæ regia eorum est. Etiam inter antiquos Barbaros genus eorum fuit: nam nomen Parthorum etiam sub Persico regno gesserant. Cæterùm eo tempore & regionem haud magnam obtinuerunt, neque extra fines suos impetum suum extulerant. Postea quàm autem & Persicum regnum euersum est, & Macedonum res floruerunt, successoresque Alexandri inter sese dissidentes, aliique aliis regiones certas vi adimentes, regna sibi singuli constituerunt, tum primùm sub Arsace quodam Parthi quoque innotuerunt, vnde & posteri eorum reges, Arsacidarum cognomentum habuere. Deinde rebus secundis vsi, omnes circum se positas regiones occupauerunt. Mesopotamiamque, quæ prius à præfecto regebatur, sui iuris fecerunt. Tandem ad id gloriæ & potentiæ euecti sunt, vt & tum temporis contra Romanos belligerarent, & in hunc vsque diem pro aduersariis habeantur. sanè bello multum possunt: nomen tamen re ipsa maius adepti sunt, non quòd Romanis ipsi quicquam ademerint (nam de suis quoque finibus nonnihil concesserunt) sed quia in seruitutem redacti nondum sunt, atque etiamnum in bello cum nostris congressi, superiores euadere solent. Ac de populo quidem isto, regioneque, tum quæ propria ipsorum vitæ instituta sint, multi scripserunt, neque mihi ea persequi consilium est. Armatura eorum, vsusque armorum (huius enim rei expositio sermoni nostro coniunctior est, isque ea opus habet) talis est. Scuto nihil tribuunt: sed sagittis iaculisque ipsi equites vtuntur, armatique maiori ex parte: pedites inter eos paucissimi, iique infirmiores, sed & ipsi sagittarij, ad quod à pueritia exercentur, cælo ipsis suo ac regione ad vtrumque conducente. Regio enim plana vt plurimum est, & cùm ad alendos equos, tum ad equitandum aptissima. Itaque armenta tota equorum in bellis ducunt, vt subinde mutatis equis, subitò ex longinquo adequitare, rursusq; repentè procul referre pedem possint. Iam aër apud ipsos est siccissimus, humoremq; ne minimū quidem continet: itaque sagittarum vsum ipsis intentissimum prębet, excepto eo tempore, quo summa est hyems, ideóque ea tempestate nusquam in bellum proficiscuntur. Reliquis anni partibus si vel in sua, vel in similis naturæ terra bellum gerant, pugna superari vix possunt. consuetudine enim hoc habent, vt Solis æstum acerrimum ferant: aduersus potus defectū multa remedia inuenta ipsis sunt, quæ res ipsis ad propulsandam vim, si quis fines eorum ingrediatur, haud parum prodest. Extra suos fines trans Euphratem aliquando pugnis, atque excursionibus repentinis, nonnihil quidem egerunt, tamen iustum bellum gerere nisi domi suæ non valent; quippe qui in alienam sibi & terræ & aëris constitutionem deueniant, ac commeatui impedimentisque militum ferendis sarcinas nullas vsurpent. Ita Parthorum res sese habent. Plutarchus in vita Crassi testatur, Parthos nec cornibus aut tubis sese ad pugnam animare cōsueuisse, sed annulis cauis corio superinducto tympana

Arsacis obitus.

Parthorum historia.

Ctesipho.

Arsaces.

Arsacides.

Parthorum armatura.

tympana ferrea circundare. Hæc multos simul pulsare, ac resonare graue & horribile: nam ferino latratui, tonitruisque simile quidpiam pulchrè permixtum reddere. De iisdem gentibus, moribus ac institutis plura itidem videre est, cùm apud alios, tum etiam apud Trogum. Hæc Parthorum Natio Persicum regnum, adeoque totius Asiæ, præter Ægyptum, imperium obtinuit vsque ad Artabanum, quo quidem tempore, Romanis rebus Alexander Mammææ filius præerat, rerumque administrationem annis septuaginta supra ducentos retinuerũt. Et primus quidem, vti antea diximus, fuit Arsaces, cuius memoriæ hunc honorem Parthi tribuêre, vt omnes exinde reges suos, Arsacis nomine nuncupent. Huius filius & successor regni, Arsaces & ipse nomine, aduersus Antiochum Seleuci filium, centum millibus peditum, & viginti millibus equitum instructus, mira virtute pugnauit; ad postremum in societatem eius assumptus est. Tertius Parthis rex Pampacius fuit, sed & ipse Arsaces dictus; nam, sicut suprà dictum est, omnes reges suos hoc nomine, sicuti Romani Cæsares, Augustosque cognominauerunt. Hic, actis in regno XII. annis, decessit, relictis duobus filiis, Mithridate & Pharnace; quorum maior Pharnaces, more gentis, hæres regni, Mardos validam gentẽ bello domuit, nec multò pòst decessit, multis filiis relictis, quibus præteritis, fratri potissimum Mithridati, insignis virtutis viro, reliquit imperiũ, plus regno, quàm patrio deberi nomini ratus, potiusque patriæ, quàm liberis consulendum. Eodem fermè tempore, sicuti in Parthis Mithridates, ita in Bactris Eucratides, magni vterque viri, regna ineunt. Sed Parthorum fortuna felicior, ad summum hoc duce imperij fastigium eos perduxit. Hic enim Parthorum imperium à monte Caucaso, multis populis in ditionem redactis, vsque ad flumen Euphratem protulit, & tandem aduersa valetudine correptus, non minor Arsace proauo, gloriosa senectute decessit. Post necem Mithridatis, Phraates eius filius, Persis imperauit; qui, cùm aduersus Scythas proficisceretur, Græcorum fraude ac dolo, quos in belli societatem accersiuerat, cum toto fermè exercitu in acie extinctus est. In huius locum Artabanus, eius patruus, rex substituitur. Hic, bello Colchatariis, (nam Scythæ contenti victoria, populata Parthia, in patriam reuersi sunt) illato, in brachio vulneratus, statim decessit. Huic Mithridates filius successit, cui res gestæ Magni cognomen dedêre. Quippe claritatem parentum, æmulatione virtutis accensus, animi magnitudine supergreditur. Multa igitur bella cum finitimis magna virtute gessit, multosque populos Parthico regno addidit, & cum Scythis aliquoties congressus, prosperè dimicauit, vltorque iniuriæ parentum fuit: ad postremum Artoadisti Armeniorum regi, bellum intulit, eoque feliciter confecto, haud multò pòst, à Prouincialibus, ob nimiam crudelitatem, qua in omnes promiscuè grassabatur, Parthico regno expulsus est. Frater eius Orodes, cùm regnum vacãs occupasset, Babyloniam, quò Mithridates confugerat, diu obsidet, & fame coactos, in deditionem oppidanos compellit. Mithridates autem fiducia cognationis vltrò sese in potestatem Orodis tradit. Sed Orodes plus hostem, quàm fratrem cogitans, eum in conspectu suo trucidari iussit. Post hæc, bella cum Romanis gessit, cum quibus antea Persæ societatem atque amicitiam coluerant. Siquidem L. Lucullus, cùm aduersus Mithridatem Ponti regem, atrocissimum bellum gereret, ac certior factus

Quamdiu Arsacidæ Persia potiti sint.

Arsaces secundus.

Pampacius.

Pharnaces.

Mithridates.

Phraates.

Artabanus.

Mithridates secundus.

Orodes.

Orodis crudelitas in fratrem.

Luculli ad Orodem Persarum regem legatio.

esset de legationibus Tigranis ac Mithridatis ad Arsacem missis, ipse quoque nonnullos ex sociis ad eundem ablegauit, minas ei, si illos auxilio iuuare, promissiones autem, si Romanorum rebus studere statuisset, proponentes. Arsaces, quòd eo tempore Tigrani Armeniæ maioris Regi irascebatur, nullamque de Romanis sinistram opinionem animo conceperat, missis ad Lucullum suis etiam legatis, amicitiam cum eo societatemque coniunxit. Verùm postea cùm Secilius ad eum veniret, suspicatus hominem bello clarum, non tam pacti nuper initi causa, quàm vt regionem copiasque suas exploraret, missum, Romanis nulla auxilia suppeditauit: ita tamen, vt nec contra illos quicquam etiam moliretur: sed in medio sese partium contineret; quòd, vt veri haud absimile est, neutrorum potentiam augeri volebat: sed si bellum vtrinque æquis viribus gereretur, summæ sibi id securitati futurum arbitrabatur. Hæc autem contigêre circa annum ab V. C. sexcentesimum octuagesimum sextum. At postquam Lucullo domum reuocato, C. Pompeio de vnanimi totius Senatus Populique Romani consensu ac voluntate, hæc expeditio persequendi Mithridatis demandata fuit, cùm Persarum rex Pompeium maximo impetu ferri videret, Armeniamque, & Ponti partes eò loci pertingētes, ab eius oratoribus captas esse, Gabinium quoq; iā vltra Euphratem ad Tigrim vsque processisse; eorum terrore perculsus, vt fœdus ictum cum Romanis firmaret, in animum induxit, deque pactis renouandis ad Pompeium legatos misit: nihil tamen ea legatione assecutus est. Pompeius enim rerum successu, speque præsentium rerum fretus, eum paruipendebat: & inter alia responsa, quæ superba legatis dabat, Corduenem quoque regionem, de qua Persis erat cum Tigrane controuersia, poscebat. Cùm legati de hac re (neque enim quicquam habebant in mandatis) nihil responderent, nonnihil ad Orodem scripsit: sed non expectato responso, confestim Afranium in eam regionem destinauit, eamque nullo labore occupatam, Tigrani dedit. Afranius per Mesopotamiam in Syriam, præter pactum cum Persis initum, proficiscens, in itinere aberrauit, multumque ob hyemem & penuriam victus incommodi passus est: periissetque cum suis, nisi eos Carrenses, qui Macedoniæ coloni esse feruntur, & circum ea loca inhabitant, excepissent ac deduxissent. Hæc Pompeius sua confisus potentia, tum cum Orode egit, iniuriam molientibus euidenti admodum exhibito documento, quòd ab armis omnia pendeant; quibus qui præualet, eius legibus omnes necessariò obtemperent. Orodis quoq; titulos, quibus ille apud alios omnes, ipsosq; etiam Romanos gaudebat, quibusque eum illi semper compellabant, ludibrio habuit, dum se Regē regū appellaret. At Pompeius Regum vocabulo amputato, per literas ipsum Regē simpliciter nūcupauit: quod nominis Tigrani etiam præter morem Romanum tribuit, cùm eum in triumpho duceret. Phraates, quamuis Pompeium & timeret, & demereri studeret; tamen indignè id tulit, vt qui regno etiam suo spoliaretur: itaque per legatos de acceptis iniuriis questus est, interdixitque, ne Euphratem transiret. Vbi nihil moderati responsum est, verno tempore (Consules tum Romæ erant L. Cæsar, & C. Figulus) contra Tigranem, adhibito filio eius, suo genero, expeditionem suscepit: ibi prœlio victus, postea hosti præualuit. Cumque Tigranes Pompeium in Syria agentem, accerseret, Persa denuò ad eum legatos misit,

Orodes neq; Romanos, neque Mithridatem adiuuat.

An. 688. V. C.

Armorum vis.

Orodes Tigranem vincit & ad Pōpeium legatos mittit.

misit, multa & Pompeium incusans, & Romanos insimulans, adeò vt & pudorem & terrorem Pompeio iniiceret. Igitur neque Tigrani auxilium tulit, & nihil deinceps hostile aduersus ipsum exercuit, causas has edens, sibi neq; hanc expeditionem à Populo Romano esse demandatam, & Mithridatē in armis adhuc esse: adhæc se rebus confectis contentum esse, neque velle alia aggredi, ne dum plura appeteret, in his aduersam fortunam, velut Lucullus, experiretur. Hæc enim tunc philosophica adducebat, auaritiamque rem esse perniciosam, iniusteque res alienas appeti tum demum dicebat, cùm pro se haud quicquam ea facerent. Potentiam enim Parthi metuebat, & inconstantiam rerum pertimescens, bellum illud, etsi multi ad id incitarent, non suscepit: Barbari autem accusationes dictis eleuabat, non quidem refutans, verùm ei litem cum Tigrane de limitibus quibusdam intercedere ferebat, se missurum tres viros, qui eam diiudicarent. Atque eos quidem misit: hisque Reges tanquam reuera arbitris acceptis, omnem ipsi inter se controuersiam composuerunt. Tigranem ira stimulabat, quòd suppetias non impetrasset. At Persa Tigranem quoque saluum esse cupiebat, cuius olim, si res ita ferret, auxilio contra Romanos vti posset. Vtrique satis constabat, vter ipsorum alterum superasset, quòd is & Romanam rem sibi infensam redditurus, & ad resistendum imbecillior esset futurus. His itaque causis moti, in gratiam redierunt. Hæc autem gesta sunt anno ab V. C. sexcentesimo nonagesimo. Interea temporis, Cæsare in Gallia feliciter dimicante, Crassus, cui, Senatus decreto, Syriæ prouincia obtigerat, cùm & ipse aliquid agere cuperet, quod gloriæ sibi iuxta, atque lucro, cuius perpetuò cupidissimus extiterat, esset futurum, posteaquam in Syria nihil huiusmodi esse præ manibus videt, (nam & Syri quieti erant, & qui prius Syriā bellis vexauerant, tum potentia Crassi perterriti, nihil mouebant) in Parthos expeditionem suscēpit, cùm neque vllam belli causam contra ipsos afferret, neq; id à Senatu decretum esset. enimuerò & Parthos prædiuites esse acceperat, & Orodem, qui nuper rex factus esset, superatu facilem sperabat. Tum igitur Euphrate fluuio transmisso, magnam Mesopotamiæ partem populando peragrauit, nemine resistente, quòd eius transitus inexpectatò Barbaris acciderat, itaque nulla exquisita regni sui custodia vtebantur. Ac Talymenus Ilaces quidam, eius tum regionis prefectus regius, paucis equitibus ad Ichniam (id castello cuidam nomen est) congressus, victusque, accepto vulnere, ipse ad regem sese recepit, eumque de expeditione hac certiorem fecit. Interim Crassus & castella & vrbes recepit, Græcas potissimùm, atque in his Nicephorium. Nam quia Macedonum aliorumque Grecorum, qui militiæ Romanis adfuerant, coloni erant, vim Persarum grauiter ferentes, atque in Romanis, à quibus Græcos amari sciebant, multum spei collocantes, haud grauatim ad eos defecerunt. Soli Zenodotiæ ciues, quibus tyrannus Apollonius dominabatur, accersitis Romanis aliquot militibus, quasi se in fidem eorum daturi, eos cùm intra muros accepissent, obtruncauerunt, quæ ipsis causa, vt vrbs euerteretur, fuit. Præter hoc vnum, nihil neque fecit, neque passus est hostile Crassus. Ac profectò omnia quæ intra Tigrim sunt posita castella cepisset, si eodem impetu, Barbarorumque terrore vsus fuisset, ac præterea hybernis suis in ea regione habitis, omnia diligenti custodia continuisset: nunc captis iis locis, quos primo incursu

Tigranus & Orodes in gratiam redeunt.

Bellum Crassi Parthicum.

Crassi desidia.

cursu capere poterat, neque reliquorum, neque horum ipsorum quæ cœperat, vllam rationem habendo, dum in Mesopotamia commorari grauatur, Syriæque amœnitatem desiderat, Parthis se ad bellum parandi spacium, relictosque in Mesopotamia Romanos milites opprimendi occasionem præbuit. Hoc initium belli Romanorũ aduersum Persas fuit. Cùm Crassus iam ex hybernis copias educeret, & in Mesopotamiam ingressus fuisset, Orodes in Syriam ad eum legatos misit, & literas in hanc ferè sententiam:

Orodis ad Crassum legatio.

Siquidem à Senatu, populoque Romano missus, contra nos exercitum ducis, ingens profectò bellum, & summo odio, atque omninò infensis animis gerendum censemus. Quòd si aduersante atque inuita patria, vt audiuimus, priuatæ tantùm cupiditatis ac lucri causa Parthis intulisti bellum, & iam regionis nostrę particulam occupasti, non sanè tuas vires aut exercitum magni facimus; itaque moderatius tecum acturum, & senectutis tuæ rationem habiturum Arsacem nuntiamus, & Romanis cõdonaturum viros quos in Mesopotamia inclusos magis quàm aliena custodientes habeat. Hæc sibi ab Arsace, vt nuntiarent atque sciscitarentur, mandata fuêre, ac eius literæ idem prorsus continebant. Ad ea indignatus, & iactabundus Crassus, in Seleucia, quæ vrbs est Mesopotamiæ, se causas belli editurum respondit. Tum Agisis legatorum vnus, qui cæteros ætate & auctoritate anteibat, sinistram manum dextræ digitis percutiens, Prius, inquit, hinc pili enascentur, quàm tu in Seleuciam peruenias. His dictis legati discesserе, moxque ad Orodem redeuntes, virum per ea tempora bellicæ virtutis gloria insignem ad bellum capessendum incitarunt. Ipse igitur, Surenæ, & Sillacæ viris strenuis ac militaribus ad ea recipienda, quæ vel capta fuerant, vel defecerant, prouincia demandata expeditionem in Armeniam, quæ Tigranis quondam fuerat, instituit, ne Artauasdes Tigranis filius, qui tum ibi regnabat, ipse de suo regno solicitus, vllum Romanis auxilium mittere posset. Crasso autem apud Zeugma (ita loco isti nomen est ab expeditione Alexandri, quòd ibi trans fluuium profectus est) transeunti, hæc dira atque sinistra omina contigêre. Primò enim cùm peractis sacris, templo Veneris seu Iunonis egrederetur, filius ante fores templi offenso grauiter pede, prostratus concidit, quem statim pater eodem casu lapsus secutus est. Ad hæc, Aquila exigua quædam est sacelli effigies, inque ea aquila aurea est collocata. Solebat autem constitui in omnibus legionibus Romanis: neque prius hybernaculis efferri, quàm vniuersus exercitus egrederetur. Eam aquilam hastæ impositam, vnus quidam vir gestabat, cuius hastæ pars infima præacuta erat, vt in solum defigi posset. Huiusmodi ex aquilis vna noluit cum Crasso Euphratem transire, sed perinde ac si terræ adnata esset, ita infixa hæsit, donec tandem à multis circunstantibus vi euulsa fuit, inuitaque comitata est suos. Vexillum præterea quoddã ex eorum numero, quæ magna, velorumque similia sunt, inscriptum Puniceis literis, ad notitiam exercitus Imperatorisque faciẽdam, inuersum vi vehementis venti, à ponte in flumen decidit. At Crassus reliquis vexillis quæ eiusdem erant longitudinis, præcisis, vt breuiora atque ad ferendum aptiora essent, numerum prodigiorum auxit. Tanta enim in ipso fluminis transitu coorta est nebula, vt & ipsi inuicem impingentes, corruerent: nec prius terram hostilem cernerent, quàm in ea pedem posuissent. Itaque & transgressi Euphra-

Eiusdem expeditio in Romanos.

Dira omina, quæ Crassi cladem portenderunt. Aquila.

Euphratem sunt maxima cum difficultate, & de ponte, quem ad traiiciẽdum militem ratibus iunxerat, in continentem perquàm difficulter descenderũt. Illum enim ventorum magno impetu ruens procella disiecit, & pluribus in locis perfregit. In ipso autem traiectu miræ magnitudinis exorta tonitrua, & in aduersa militum ora micantia fulgura, quasi transitu prohibere milites viderentur. Càstris etiam ponendis destinatus locus duobus fulminibus percussus est: equus præterea imperatorius egregriè phaleris præ cæteris ornatus, quasi percitus furore quodam, summa vi cõtranitente auriga in fluuium desiliit, ac subitò fluctibus obrutus, & adstantiũ oculis subreptus, nusquam apparuit. Mox post traiectum, cùm necessaria militibus distribuerẽtur, contigit fortè omnium primò lentes ac salem dari, quæ inter funesta habere, & mortuis offerre Romani solebant. Præterea, cùm Crassus, vt moris erat, sacrificio instituto, lustraret exercitum, porrecta ab aruspice viscera, è manibus cecidère: quod cùm grauiter omnes qui astabant, perturbasset, arridẽs Crassus, Talia nobis, inquit, incommoda senectus affert, attamẽ arma nunquam è manibus cecidère. Hęc omnia cùm ita euenissent, vt facilè stupidum etiam atque imperitum quemque docere possent, calamitatem ipsis prædici, reditumque abnui, metus ac tristitia ingens militum animos occupauère. quos vt consolaretur Crassus, exercitum allocutus, non perterreri eos debere dixit, propterea quòd pons deiectus esset, neque id pro portento accipiendum, iuramentoque confirmauit, statuisse se per Armeniam copias reducere. His dictis cùm animum suis reddidisset, addidit magna voce exclamans: Bono animo este milites, hac enim nemo nostrûm reuertetur. Quo audito dicto milites, idque non minorem reliquis vim ominis habere arbitrati, in maiorem prolapsi sunt męstitiam, vt iam neque cæteris eius cohortationibus animum aduerterent, Barbaros verbis eleuantis, remque Romanam prædicantis, adhæc, pecuniam exercitui distribuentis, præmiaque promittentis: Nihilominus sequebantur, neque aut verbo, aut re quispiam resistebat, siue, vt videri potest, legi in hoc parentes, siue quòd iam animis consternati, neque consilium suæ salutis capere, neque agere quicquam salutare poterant: Igitur deinceps omnia quæ vel animo vel corpore moliebantur, ad perniciem ipsis spectabant, quasi iam tum ab aduerso fato damnatis. Maximam autem calamitatis partẽ Augarus ipsis Osrœnus attulit. Is, Romanis antea fœdere iunctus sub Pompeio, Barbarorum partes tum potiores habuit, quod idem Alchaudonius quoque, siue, vt alij, Ariamnes Arabum Princeps, fecit, semper potentiori se solitus adiungere. Cæterùm, hic, quia manifestò defecerat à Romanis, caueri facilè potuit. Augarus autem cùm Partho studeret, simulauit se Crassi amicum, liberaliterque ei pecuniam suam impendens, & explorauit omnia eius consilia, & Partho enunciauit. Idem si quod vtile consilium Crassus cepisset, dehortatus hominem est: sin damnosum, confirmauit, ac tandem huiusmodi rem confecit. Crassus Seleuciam contendere decreuerat, quò se tutò cum exercitu ac commeatu præter Euphratem, ac trans eundem peruenire posse cogitabat: à Seleucia (quam, vt à Græcis hominibus habitatam, facilè sperabat in suam potestatem venturam) ad Ctesiphontem vrbem haud difficulter se traiecturum. Id consilium, tanquam multo tempore opus habiturum, vt repudiaret, ac potius aduersum Surenã, qui propè cum parua

Crassi vox in omen vertitur.

Augarus Osrœnus sub amicitiæ specie Romanos in perniciem abducit.

Alchaudonius.

Crassi consilia.

manu esset, iret, Augarus persuasit. Quibus cõstitutis, cùm Crassum, vt periret, Surenam (cum quo sub speculandi prætextu frequẽter congrediebatur) vt superare posset, parauisset, Romanos, quorum erant peditum legiones septem, & equitum quatuor millia, ac totidem velites, nihil solicitos, ac tanquam ad certam iam victoriam proficiscentes eduxit, in eisque tum per insidias opprimendis Parthum adiuuit. Res tota ita acta est. Parthi maiore suarum copiarum parte abscondita, (erat enim regio aliquibus locis inæqualis, arboribusque consita) Romanis occurrerunt. Quos cùm Publius Crassus, Imperatoris filius, qui ex Gallia cum mille equitibus lectissimorum virorum & aliqua pedestri manu, ad patrem peruenerat, conspicatus esset, atque eos solos hostes esse putaret, cum aliqua parte equitatus, quingentis insuper sagittariis, & scutatorũ cohortibus octo, patris iussu, iis obuiam venit, fugæq; sese dedita opera mandantes, victos ratus, insecutus tantisper est, dum procul à suorum acie subductus, deinde circumuentus ab hostibus, vtraq; manu grauiter vulneratus est; cúmque neutra illarum vti amplius valeret, armigero transuerberandum latus præbuit. Eodem modo Censorinum obiisse ferunt: Plancus verò sibi ipsi mortem consciuit. Idem & optimatum ferè omnes fecère. In fugam tamen pedites Romani dati nequaquam, sed Crassi vlciscendi causa acriter cum Parthis congressi: verùm nihil suo nomine dignum efficere potuerunt, cùm ob multitudinem hostium, tum ob genus pugnæ, præsertim insidiis insuper Augari circumuenti. Nam sicubi orbem voluere intendebant, vt propter densitatem ordinum sagittas hostium euitarent, Parthorum hastati equites magno impetu irruentes, aut confodiebãt Romanum peditem, aut agmen vtique dissipabant: sin eius vitandi causa sese disiungebant, sagittis Parthorum expositi erant. Ita multi ipso hastatorum incursu consternati peribant; alij ab equitibus deprehensi, interficiebantur; alij contis proturbabantur, configebantúrve. Quòd si qui denuò pugnam tentarent, iacula quàmplurima vndiquaque incidentia, plærosque eorum letali vulnere sternebant, reliquos pugnæ inutiles reddebant. Denique omnibus sagittę iaculáque negocium facessebant, in oculos, manúsque, & vniuersum omninò corpus aduolantia, perque ipsa arma transeuntia, eademque nec caueri à Romanis poterant, & inermes eos, crebros ictus expectare cogebant. Nam dum quis aut à iaculo aduenientе sibi cauebat, aut infixum corpori suo euellebat, aliis super alia vulneribus sauciabatur. Itaq; nec quo loco, sese mouerent Romani satis scire poterant, an fixo potius vestigio quisque persisteret, quorum neutrum satis tutum ipsis relinquebatur: sed vtrumque cum ipsorum pernicie coniunctum erat: quorum alterum non licebat per hostes; alterum, vt vulneribus opportuniores essent, efficiebat. Hoc modo pugnam aduersus hostes apertè congressos Romani sustinebant. Postquam Augarus quoque (nam is aliquandiu se continuerat) ex insidiis eos aggressus est, ibi & Osrœni conuersos in Parthum à tergo ceciderunt; & vt à Parthis faciliùs cædi possent, fecerunt. Romani enim coacti aciẽ conuertere in Osrœnos, à tergo sibi Parthos habuerunt: rursum in Parthos conuersi, atque iterum in alteros, tum denuò alteris sese opponentes, crebris conuersionibus maiorem suis quàm antè, perturbationem attulerunt: ac quia semper ad eam partem, vnde tela ingruebant, sese obuertere necesse habebant, propriis se gladiis

Prœlium inter Parthos & Romanos

P. Crassus perit.

gladiis confixerunt, multique inuicem sese occiderunt. Denique adeò in arctum ab hoste vndiquaque irrumpente coacti sunt, vt quisque quod inerme in suo corpore erat, scuto proximè assistentis, tegendo, in vniuersum ne mouere quidem iam sese possent. Sed ob tantam cadauerum multitudinem fiebat, vt ne stare quidem firmis vestigiis possent, ac collaberentur: tum æstus, sitisque (quippe media æstate, atq; in Meridie pugnabatur) puluisque, quem vndique circumequitando Barbari immensum concitauerant, reliquos affligebat, ita vt multi his confecti, sine vulnere caderent. Ac proculdubiò occidione omnes occisi tum essent, nisi Barbarorum hastæ partim retusæ, partim fractæ, neruique arcuum continenti iaculatione rupti, sagittæ consumptæ, omnesque gladij hebetati, & (quod erat maximum) ipsi viri cædendo defatigati fuissent. Ita cùm nox superuenisset, Parthi, quia procul ipsis ab hoste recedendum erat, equis auecti sunt; ita enim mos eorum fert, vt prope hostem ne maximè quidem imbecillum castra ponant, quòd nec munitione castrorum vtuntur: & si quis eos in tenebris adoriatur, neque equis, neque sagittis quicquam præstare possunt. Plutarchus ex Romanis asserit, quingentos duntaxat in hostium potestatem venisse. At Dion, neminem fuisse ea pugna Romanum ab hoste captum: sed cùm omnes eos Parthi stantes in armis conspicarentur, neque vllum aut ea proiicientem, aut fugę se committentem, adesse iis adhuc roboris aliquid putauerunt, neque aggredi ausi sunt. Post hanc cladem Crassus cum cæteris quicunque poterant, Carrhas, Mesopotamiæ vrbem, sese receperunt, quæ vrbs tuta ipsis à relictis in ea Romanis asseruata fuerat: multi ex iis qui vulnerati cùm neque pedibus viam capere possent, neque vehicula iis præstò essent, neque ductores (optimè enim reliqui contenti erant, si semetipsos hinc auferre possent) in ipso pugnæ loco remanserunt. Eorum pars ex vulneribus mortui sunt, pars sibiipsis mortem consciuerunt, reliqui postridiè capti sunt: quorum magna pars in via sese vita exuerunt: multi deinceps quoque sauciorum perierunt, cùm ab initio, qui ipsos curaret diligenter, haberent neminem. Crassus animo deiectus, ne in oppido quidem diutius manere se posse existimans, statim, quomodo inde fuga se eriperet, rationes inibat. Siquidem fieri non poterat, vt interdiu discedens lateret, noctem ad id delegit: sed proditus à Luna, quæ tum plena luce fulgebat, non fefellit. Proinde eas noctes opertus, in quibus Luna non luceret, cum suis profectus est: tum eos in tenebris, atque aliena in regione iter facientes, eademque hostili, ingens metus disiecit; ac pars capti sub diem, perierunt, pars in Syriam cum Cassio Longino Quæstore incolumes peruenerunt. Crassus cum reliquis in montes euasit: ibique ita sese parauerunt, tanquam per eos in Armeniam aufugituri. Surenas, eo cognito, metuens, ne, si id successisset, bellum contra Parthos deinde renouarent, cùm Romanos in sublimi loco, & equitatui alieno, aggredi non auderet, (armati enim erant, pugnaturiq; ex loco edito, tum quòd ex desperatione ad insaniam iam aliquam redacti essent, haud citra periculum videbat se eos aggressurum) misit ad eos ex suis, qui conditiones pacis offerrent, si omni intra Euphratem posita terra excederent. Crassus nihil in dubium vocatam rem credidit. Nam in summo metu constitutus, ac tum suæ, tum publicæ calamitatis terrore animo perturbato, ad hæc, milites iter longum asperumque reformidare, &

Crassus Carrhas perfugit, ac rursum inde fugere tentat.

M. Crassus à Surena deceptus periit.

ab Orode sibi timendū sentiens, nihil eorū quæ opus erant, prœuidere poterat. Quem vbi ad transactionem paratum Surenas animaduertit, cùm nollet id negocium per alios confici, sed ipsum Crassum cum paucis in suam potestatem accipere, ostendit se cum eo ipso velle in colloquium venire. Conuenit igitur, vt in medio inter vtriusque stationem loco cum æquali virorum numero vtrinque congrederentur. Crassus in planiciem descendit, eique, à Surena, quò celerius ad eum perueniret, equus longè pulcherrimus & phaleris aureis atq; aureo fræno insignis, dono missus est. Dum hæsitat Crassus, secumque, quidnam ageret, deliberat, correptus à Barbaris, vi in equum impositus est. Ad hoc repugnantibus Romanis, res ad manus peruenit. quo in certamine cùm aliquandiu pares fuissent Romani, tandem succurrentibus alteri parti nonnullis (nam & in plano loco Barbari erant, & ad eam rem se composuerant, atque ita Romanos suis auxilio venientes, anteuertebant) superati sunt. Ibi cùm nonnulli suorum cecidissent, Crassus quoque (neq; constat an à suorum aliquo post graue acceptum vulnus, à Pomaxarte Persa, ne viuus in hostium manus veniret, an verò ab hostibus) occisus est. Hic ei vitæ exitus fuit, in eiusque os, vt quidam referunt, Parthi aurum liquefactum, verbis insuper insultantes, infuderunt. Tantum enim fuerat in eo homine pecuniæ acquirēdę studiū, quanquā lōgè ditissimus esset, vt quasi pauperem eū miseraretur, qui non ex suis facultatibus exercitum alere posset. Sexagesimum autem ætatis suæ tunc annum agebat, & si vetustiorem præ se ferret ætatem. Militum plærique per montes in amicorum fines perfugerunt, nonnulli ab hostibus capti sunt. Cæterùm Parthi eo tempore omni ditione intra Euphratem recuperata, eum transgressi non sunt. Feruntur in eo bello viginti fermè hominum millia interempta, & decem millia capta fuisse. Posthæc, Surenas Crassi caput & dextram ad Orodem, qui tunc in Armenia, vt antea commonstrauimus, bellum gerebat, misit; quosdam verò Seleuciam proficisci iussit, qui non occisum, sed viuum captum esse Crassum passim vulgarent, & illum non multò pòst, Seleuciam captiuum venturum. Erat autem Surenas non humili sanè, aut obscuro loco inter Persas, oriundus, sed qui diuitiis, genere, atque gloria secundus à rege numerabatur: corporis autem robore ac fortitudine ætatis suæ Persarum omnium potentissimus: forma verò ac magnitudine corporis supra cæteros omnes admirabilis, magnaque in castris pompa & apparatu vtebatur. siquidem mille cameli impedimentis, quæ suo duntaxat vsui seruiebant, onusti quacunque iter faceret, sequebantur. Ducebat etiam pellices circiter ducentas. Mille præterea cataphractos equites, ac totidem leuiter armatos, custodiendi corporis gratia circa se continuè detinebat, peditum verò ac seruorum ingentem numerum. Iam ab initio autem illud à maioribus, velut hæreditarium acceperat, vt ei qui Parthorum rex declaratus esset, regium diadema primus ipse imponeret. Paucis diebus interiectis, Parthi Syriam inuaserunt, non magno tamen exercitu, quòd in ea neque milites, neque tū Romanos esse putabant: Itaque Cassius eos non magno negocio repulit. Huic Cassio, cùm Carris à militibus odio Crassi adductis imperium esset delatum, atque ipse etiam Crassus ob magnitudinem calamitatis vltrò id concederet, non acceperat: tunc autem necessitate rerum adductus, Syriam administrauit, idque deinde etiam, cùm Barbari ab incœpto

Crassi interitus, aurumq; in os eius infusum.

Surenas.

C. Cassius Parthos à Syria repellit.

pto neutiquam desisterent. Orodes interim pacem cum Armeniorum rege composuit, eiusque sororem Pacoro filio coniugem desponsauit, multaque inuicem conuiuia summa lasciuia, ac maximo rerum omnium apparatu celebrauit, plurima in eis Græcorum more cantantes. Neque enim Græci sermonis ac literarum Orodes ignarus erat. Armenus verò tragœdias quoq; scripsit, & orationes plurimas edidit, historiam etiam composuit, quarum aliquæ in hodiernum vsque diem extare dicuntur. At Romæ non multò pòst, excitata sunt maxima atque durissima bella ciuilia, Pompeio & Cæsare dissidentibus, quorum bellorum multæ causæ feruntur; sed certissima causa fuit primarum partium, & dominandi cupiditas. Pompeius enim etsi antea Cæsarem auxerat, tamen eius fortunæ & glorię postea cœpit inuidêre; atque cùm initio potentiam eius impedire clàm studuisset, deinde grauiter & apertè se inimicum ostendit. Cæsar, qui nihil de dignitate sua detrahi patiebatur, quiq; potius omnium maximus esse cupiebat, relicta Gallia, Romam contendit, scilicet imparatum adhuc Pompeium offensurus. Cęsar enim propter belli apparatum, militesque tanto tempore in bellis Gallicis exercitatos, & tot victoriis exultantes, ac eius donis, amplisq; promissis permotos, paratissimus erat. Ex quo factum est, vt Pompeius Roma decesserit, & paulò post, Italia. Is secum habebat Senatum ferè omnem, pecuniam, & multas nationes ac gentes, vti etiam Cæsar, suis studiis atque partibus fauentes, inter quos fuerunt etiam Parthi, qui cum eo societatem iniuerant, tum propter amicitiam secum bello Mithridatico iunctam, tum etiam propter Crassi necem, cuius alter filius in partibus Cæsaris esse audiuerant, quem vltorem patris ac germani, victore Cæsare futurum non dubitabant. Cæterùm deuictis Pompeianis, Cassio & Bruto, auxilia aduersus Augustum & Antonium misere. Intereà cùm ipse Antonius, relicta Asia, & Syria sub Planci & Saxæ prędectura, quorum prior Asiæ, alter Syriæ, præerat, amore Cleopatræ in Ægyptum profectus esset, Labienus, qui præfuerat equitibus Pompeij Magni, vel potius filius eius hic Labienus fuit, qui primò ad Parthos se contulit, deinde vnà cum filiis Pompeij bellum contra Cęsarem gessit, iisque superatis, ad Parthos confugit, & Orodi Parthorũ regi persuasit, vt bellum inferret Romanis. Huic Orodes Pacorum filium tradit, deinde eum ab se cum exercitu dimittit. Ab iis Syria omnis pręter Tyrum capta est: Palæstina quoque, Cilicia, ac vrbes Asiæ, quæ in continenti ædificatæ erant, omnes ferè captæ sunt. His rebus summa celeritate ac felicitate peractis, castra P. Ventidij, qui post Cassium, absente Pacoro, exercitum Parthicum fuderat, in munitis locis posita, ingenti mole aggrediuntur: sed ille, simulato timore diu se continuit, & insultare Parthos aliquantisper passus est. Ad postremum in securos lætosque, partem legionum emisit, quarum impetu fusi Parthi, in diuersa abiere. Pacorus autẽ cùm suos fugiẽtes abduxisse secũ legiones Romanas putaret, castra Ventidij, veluti sine defensoribus inuadit. Tunc Ventidius reliqua parte legionum emissa, in agro Cyrestico vniuersam Parthorum manum cum rege ipso Pacoro interfecit, & ipsum Labienum cepit, Parthosq; omnes Syria expulit. Incidit hæc clades Parthis eo ipso die, quo olim Crassus Surenæ perfidia interfectus fuit. isque primus de hac gente iustissimum triumphum egit, & Cassianam cladem Pacori capite pensauit. Nec ipse Su-

Bellum ciuile inter Cæsar. & Pomp.

Causa & origo huius belli.

Orodes suasũ Labieni bellũ infert Romanis.

Ventidij in Parthos stratagema.

Cædes Pacori.

Labienus capitur.

Parthi vincuntur.

renas diu hac victoria lætatus est, quippe quem Orodes haud multo pòst, illius gloriæ inuidens, eum dolo peremit. Hæc cùm nuntiata in Parthia essent, Orodes pater Pacori, qui paulò ante vastatam Syriam, occupatam Asiam à Parthis audierat, & Pacorum victorem Romanorum gloriabatur, repentè filij morte, & exercitus clade audita, ex dolore ad furorem vertitur. Multis diebus neminem alloqui, non cibum sumere, non vocem emittere, ita vt mutus factus videretur. Post multos dies, vbi dolor vocem laxauerat, nihil aliud quàm Pacorum vocabat: Pacorus illi videri, Pacorus audiri videbatur: cum illo loqui, cum illo consistere, interdum quasi amissum flebiliter dolebat. Post longum deinde luctum, alia solicitudo miserandũ senem inuadit, quem ex numero XXX. filiorum in locum Pacori regem constituat. Multę pellices, ex quibus generata tanta iuuentus erat, pro suis quæque anxia atque solicita, senis animum obsidebant. Sed fatum Parthiæ fecit, in qua, iam quasi solenne erat reges parricidas haberi, vt sceleratissimus omnium Phraates nomine, ætate maximus, Rex statueretur. Is autem breui spatio interiecto Orodi, qui ex mœrore in morbum hydropicum inciderat, insidias machinatus, venenum quasi medicamentum ad leuandum morbum tradidit: quod cùm profuturum ægritudini videretur, iamque corpus nonnihil conualescere cœpisset, breuissimam interimendi viam aggressus, propria manu spiritu pręcluso illum suffocauit, parique sæuitia & crudelitate omnes fratres, ac etiam adultum filium è medio sustulit. Cùm enim propter assidua scelera sibi optimates quàm maximè infensos animaduerteret, hũc etiam trucidari iussit, ne deinceps foret, qui regio fastigio dignus censeri posset.

Phraates patrẽ Orodem & fratres interficit.

Exemplum horribilis crudelitatis.

Dum hæc in Persia geruntur, magna populum Romanum cupiditas incessit, Crassum, amissumque cum eo exercitum vlciscendi, spesque Parthos debellandi: Id igitur bellum Cæsari vnanimi consensu decreuerunt, summoq; ad id studio sese comparauerunt. Ac præter cætera quæ eius belli causa agebant, vt & administrorum copia Cæsari esset, & eo absente, neque sine magistratibus vrbs esset, neque si ipsa eos delegisset ciuitas, res ad motus intestinos rediret, magistratus iam antè ad totum trienniũ (tantum enim temporis Parthicæ expeditioni impendendum existimabant) constituere intenderunt, qui tamen non omnes tum ordinati sunt. Horum dimidiam partem Cæsar, quod lege quadam ei concessum fuerat, re ipsa autem omnes designabat. Verùm hæc omnia breui pòst, repentino ipsius Cæsaris interitu dissoluta sunt, & prorsus infecta remansere. Post huius cædem, suprema rerum potestas fuit penes Triumuiros, nempe Octauium, Antonium & Lepidum; hisque duobus tandem sublatis, prior solus imperauit. Cæterùm Antonio adhuc superstite, & vnà cum Octauio aduersus Cassium & Brutũ, reliquosq; Cæsaris interfectores bellum gerente, cùm Persæ illis opem atque suppetias tulissent, Antonius, qui nomine populi Romani Asiã atq; Syriã regebat, eos cum sexdecim validissimis legionibus hostiliter insecutus est. Sed multis prœliis grauiter vexatus, tandem, cùm præsertim eius exercitus fame ac pestilentia laboraret, à Parthia refugit: qua victoria Phraates insolentior redditus, & in nouam spem erectus, cùm multa crudeliter ageret, in exilium à suis proceribus pellitur: sed is, cùm finitimas ciuitates diu multumque, ac postremò Scythas precibus fatigasset, horum tandem auxiliaribus copiis in regnum

Parthicum bellum Cæsari mandatum.

Romæ triũuiratus.

Antonius cõtra Parthos infeliciter dimicat.

Phraates regno deturbatur, ac breui pòst restituitur.

regnum restituitur. Hoc absente, regem Teridatem constituerant, qui, audito Scytharum aduentu, magna amicorum manu ad Cæsarem, qui post Actiacam ac Ægyptiam victoriam, per Syriam in Asiam profectus, hyberna ibi agebat, profugit, obsidem Cæsari minimum filium Phraatis ferens, quem negligentius custoditum rapuerat. His rebus cognitis Phraates, legatos statim ad Cęsarem mittit; seruum suum Teridatem, & filium remitti sibi postulat. Cęsar & legatione Phraatis audita, & Teridatis postulatis cognitis, (nam & ipse restitui in regnum desiderabat, iuris Romanorum futuram Parthiam affirmans, si eius regnum muneris eorum fuisset) neque Teridatem redditurum se Parthis dixit, neque aduersus Parthos Teridati auxilia daturum. Ne tamen à Cæsare nihil per omnia obtentum videretur, Phraati filium suum pretio remisit, & Teridati, quoad manere apud Romanos vellet, opulentum sumptum præberi iussit. Sunt etiam qui asserant, Cæsarem ipsius Phraatis filium, Romam secum adduxisse, obsidisque loco aliquandiu habuisse, deinde illum patri remisisse, vt pro eo captiuos signaque militaria Crassi & Antonij cladibus amissa, reciperet. Hoc statu rerum, cùm Augustus in Siciliam, indeque in Græciam adnauigasset, Parthi sub rege Phraate per id tempus metuentes, ne Cæsar contra se exercitum duceret, obsides, quod nulli antea, vltrò ei obtulere, creandique regis arbitrium permisere, atque insuper captiuos, & militaria signa, M. Crasso, & M. Antonio prius, sicut diximus, adempta, eidem reposcenti, non inuitis animis reddiderunt; denique pluribus eo tempore de regno concertantibus, non nisi ab ipso electum comprobauêre: qua ex re Cæsar gloria efferebatur, quòd absque labore recuperasset ea, quæ alij magnis prœliis amisissent: ob eam causam sacra fecit, atq; ouans vrbem ingressus est. Verum enimuerò cùm progressu temporis Phraates Armeniam occupasset, & Caius ad bellum contra Armenios missus esset, ipse de pace ad Cæsarem literas misit: cumque Cæsar Phraati simpliciter sine regis nomine rescripsisset, iussissetque de Armenia decedere, Phraates non est timore perterritus, sed etiam ad eum rescripsit arroganter, seque Regem regum, illum tantummodo Cæsarem appellauit. Tamen in gratiam reditum est, postquam Phraates Caium in Syria adesse expertus, domesticámque seditionem ob sui odiũ veritus Armenia cessit. Huic fuerunt legitimi filij quatuor, nimirum Saraspades, Cerospades, Phraates, & Vonones, ac etiam vnus ex concubina Romana Thermussa genitus. Ex his, Vononem ad Augustum, firmandæ amicitiæ obsidem miserat, haud perinde Romanorũ metu, quàm fidei popularium diffisus. Interim Phraates à tertio filio eiusdem nominis interficitur, qui etiam parricidio incestũ addidit, matre nimirum in matrimonium ducta. sed breui pòst, facinorum odio à prouincialibus expellitur, nec diu superstes fuit. Huic in imperio successit Orodes, incertæ prolis, qui cœtu popularium facto, cęsus est in sacrificio, aut venatu, ob crudelitatem. At primores Persarum ob internas cædes, in vrbem legatos misêre, qui Vononem accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar, auxitque opibus. Et initiò accepêre Barbari lætantes, vt fermè ad noua imperia. Mox subit pudor degenerasse Parthos, petitum alio ex orbe regem, hostium artibus infectum: iam inter prouincias Romanas solium Arsacidarum haberi darique. Vbi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium, si mancipium Cæsaris tot

Teridates.

Augustus, vt controuersiã Teridatis ac Phraatis diiudicarit.

Parthi signa & captiuos reddunt Octauio Augusto.

Phraates in suis literis ad Augustum, appellat se regẽ regum.

Idem cedit Armenia.

ris tot per annos seruitutem perpessum Parthis imperitet? Accendebat dedignantes & ipse, diuersus à maiorum institutis, raro venatu, segni equorum cura, quoties per vrbes incederet lecticæ gestamine, fastuq; erga patrias epulas: irridebantur & Græci comites, ac vilissima vtensilium anulo clausa, sed prompti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis virtutes, noua vitia, & quia ipsorum maioribus aliena perinde odium & honestis. Igitur petitum Roma, acceptumque regem, quamuis gentis Arsacidarum, vt externum aspernati, Artabanum non ex recta priorum regum stirpe, sed tamen Arsacidem, apud Dahas adultum, & Medorum regem, exciuere, primoque congressu fusus, reparat vires, regnóque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, intérque Parthorum & Romanas opes infida, ob scelus Antonij, qui Artauasden regem Armeniorum, specie amicitiæ inlectum, dein catenis oneratum, postremò interfecerat. Eius filius Artaxias, memoria patris Romanis infensus, Arsacidarum vi, seque regnumque tutatus est. Artabanus, Persicum imperium adeptus, initio metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in suos, mox superbiam in eos, sæuitiam in populares sumsit, fretus bellis, quæ secunda aduersum circumiectas nationes exercuerat, & senectutem Tiberij vt inermem despiciens, auidusque Armeniæ, cui, defuncto rege Artaxia, Arsacen liberorum suorum veterrimum imposuit, addita contumelia, & missis qui Gazam à Vonone relictam in Syria Ciliciaque reposcerent, simul veteres Persarum ac Macedonū terminos; seque inuasurum possessa Cyro, & pôst Alexandro, per vaniloquētiam ac minas iaciebat. Cæterùm Parthi, auctore in primis Sinnace, insigni familia ac perinde opibus, & proximo huic Abdo, ignaro rege, legatos Romam misêre. Ij, secretò ascitis & aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plærisque, aut nondum adultis, Phraaten, regis Phraatis filium, poscebāt. Nomine tantùm & auctore opus, vt sponte Cæsaris, vt genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur. Cupitum id Tiberio, ornat Phraaten, accingitque paternum ad fastigium, destinata retinens, consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis insidiis Artabanus, tardari metu, modò cupidine vindictæ inardescere. Et Barbaris cunctatio seruilis, statim exsequi, regium videtur. Valuit tamen vtilitas, vt Abdum specie amicitiæ vocatum ad epulas, lento veneno inligaret: Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et Phraates apud Syriam, dum omisso cultu Romano, cui per tot annos insueuerat, instituta Parthorum sumit, patriis moribus impar, morbo absumptus est. Sed non Tiberius omisit incœpta, Tiridaten sanguinis eiusdem, æmulum Artabano, recuperandęq; Armeniæ Hyberū Mithradatem deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat: & cunctis quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. Ex regulis prior Mithradates Pharasmanen perpulit, dolo & vi conatus suos iuuare, repertique corruptores, ministros Arsacis multo auro ad scelus cogunt, simul Hyberi magnis copiis Armeniam irrumpunt, & vrbe Artaxata potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita, filium Orodem vltorem parat, datque Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerent. Contrà Pharasmanes adiungere Albanos, accipere Sarmatas, omnibusque viribus copias augere, & mox auctus

Parthi, ignaro rege, mittunt legatos ad Tiberium, & nouum Principē sibi exposcunt.

Phraates ex gente Arsacidarum substituitur rex Parthorum, qui obiit in itinere.

Tiridates eiusdem sanguinis creatur rex Part.

L. Vitellius præficitur Orienti.

Hyberi potiuntur Armenia.

auctus auxilio, Orodem sociorum inopem, vocare ad pugnam, & detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula, ac sæpè modum obsidij stationibus cingebat, donec Parthi contumeliarum insolentes, circumsisterent regem, poscerent prœlium, atque illis sola in equite vis. Pharasmanes & pedite valebat. Nam Hyberi Albanique, saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiæque magis insueuêre. Cæterùm directa vtrinque acie, Parthus imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum; contraque ignobilem Hyberum mercenario milite, disserebat. Pharasmanes integros semet à Parthico dominatu: quantò maiora peterent, plus decoris victores, aut si terga darent, flagitij atque periculi laturos: simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina, hinc viros, inde prædam ostendere. Variæ hinc bellantium species, cùm Parthus sequi vel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatium ictibus quæreret. Diu vario atque ancipiti Marte vtrinque pugnatum est, donec tandem Orode à Pharasmane per galeam vulnerato, fama tamen occisi falsò credita, exterruit Parthos, victoriamque concessêre. Tum omissa Armenia, versæque Artabani res, qui mox cum aliquot ex suis in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturauit spe auxilij, quia Hircanis Carmanisque per adfinitatem innexus erat. Atque interim posse Parthos absentium æquos, præsentibus mobiles ad pœnitentiam mutari. At profugo Artabano, & flexis ad nouum regem populariũ animis, Teridates, adiuuante etiam Vitellio, regni gubernacula suscepit. quem postea in regio solio collocatum, monet, vt Phraatis aui, & altoris Cæsaris meminerit; primores autem, vt obsequium in regem, & reuerẽtiam in Romanos, decus quisq; suum & fidem retineant. Exin ostentasse Romana arma satis ratus, cum legionibus in Syriam remeauit. Teridates interim, volentibus Parthis, Nicephorium, & Anthemusiada, cæterasque vrbes, quæ in Macedonia sitæ, Græca vocabula vsurpant, Halumque & Artemitam, Parthica oppida recepit; certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum, ob sæuitiam exsecrati, come Teridatis ingenium Romanas per artes sperabant. Inde Seleucia petita, in qua ciuitate, septa muris, & summa potentia atque opibus florenti, regia pompa exceptus est, atque illinc Ctesiphon sedes imperij, vbi Surena, multis proceribus coram approbãtibus, patrio more Teridatem insigni regio euinxit. Dum verò ibi primores regni, & in primis Phraatem, & Hieronem, qui validissimas præfecturas obtinebant, seque breui affuturos per literas erant polliciti, opperitur, nimis longam moram protraxit. Ac si statim interiora, cæterasque nationes petiuisset, oppressa cunctantium dubitatio, & omnes in vnum cedebant. Adsidendo castellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phraates & Hiero, & si qui alij, delectum capiendo diademati diem non concelebrauerant, pars metu, quidam inuidia in Abdagesen, qui tum aula, & nouo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hircanis repertus est, inluuie obsitus, & alimenta arcu expediens: ac primo tanquam dolus pararetur, territus, vbi data fides reddendæ dominationi venisset, adleuatur animum, & quæ repentina mutatio, exquirit. Tum Hiero pueritiam Teridatis increpat; neque penes Arsacidem imperium, sed inane nomen apud imbellem externa mollitia: vim in Abdagesi domo. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere,

Prœlium inter Persas & Hyberos.

Pharasmanis victoria aduersus Orodem.

Artabani fuga.

Vitellij cohortatio ad nouũ regẽ & Prouinciales.

Eiusdem discessus in Syriam.

Surena Teridatem insigni regio euincit.

Longa mora & cunctatio Teridati noxia.

Artabanus quorundam procerũ auxilio amißũ regnum recuperat.

nec vltra moratus quàm dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, & præueniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam: neque exuerat pedorem, vt vulgum miseratione aduerteret, prompti firmarentur. Iamque multa manu propinqua Seleucia aduentabat, cùm Teridates simul fama atq; ipso Artabano perculsus, distrahi consiliis, iret contrà, an bellum cũctatione tractaret. Quibus prœlium & festinati casus placebant disiectos & longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse disserunt, proditores nuper hostesque eius quem rursus foueant. Verùm Abdageses regrediendum in Mesopotamiam censebat, vt amne obiecto Armeniis Elymeisque, & cæteris à tergo excitis, aucti copiis socialibus, & quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent. Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, & Teridates ignarus ad pericula erat: sed fugæ specie discessum, ac principio à gente Arabum facto, cæteri domos abeunt, vel in castra Artabani, donec Teridates cum paucis in Syriam reuectus, pudore proditionis omnes exsoluit. Et hæc quidem gesta sunt, Tiberio adhuc superstite. Libet autem hîc subiungere quæ de iisdem rebus, Iosephus lib. XVIII. De antiquitate Iudaica posteris ac memoriæ mandarit. Postquam enim de morte Cæsaris Octauiani paulò antè narrasset, mox, in illis diebus, inquit, moritur etiam Phraates Parthorum imperator, insidiis illi à Phraate filio præparatis, secundum hunc modum. Phraates imperator, postquam legitimos filios habuit, asciuit sibi Italici generis concubinam, cui nomen erat Thermussa; à Cæsare Iulio cum aliis muneribus hæc ei fuerat condonata, & primùm quidem ea, sicut dixi, pro concubina vtebatur, captus mira pulchritudine mulieris. Procedente verò tempore, filioque ex ea Phraate suscepto, coniugem eam legitimè designauit: quam honorificè tractabat in omnibus, quicquid etiam ei diceret, obediebat. Itaque festinat, vt Parthorum principatus filio suo contingeret, quod videbat aliter fieri non posse, nisi exinde legitimos filios aliquibus argumentis excluderet: persuadet Imperatori, vt illos Romam obsides destinaret. Proinde illicò (nõ enim facile fuit Phraati, dispositionibus Thermusæ resistere) Romam à patre mittuntur, & solus in regno Phraates filius nutritur. Sed postquam adoleuit, graue reputans ac molestum, vt Principatum patre tribuente susciperet, insidias pręparat patri, cooperante sibi etiam matre. Nam sermo quoque ferebatur, quòd ei concubitu misceretur. Itaque pro vtroque facinore genti factus est exosus, tam parricidio, quàm amore matris infando: & seditionibus excitatis, antequam amplior fieret, ex regni potestate depulsus emoritur. Concordantes itaque in vnum Parthorum fortissimi, cernentesque sine Principe se non valere consistere, cœperunt inspicere, quisnam illis ex genere Arsacidarum fieret Imperator: nam aliunde fieri non licebat: vnde quoque vsque in hodiernum diem pollutum dicunt & cõtaminatum ex semine mulieris Italiæ illud imperium. Herodem itaque per legatos asciscunt. Sed postquam iste quoque suscepit imperium, cœpit inuidiosus esse multitudini, atque suspectus, propter immensam crudelitatem: erat quippe ferus, & omnibus modis immitis. Hunc ergo congregati simul extinguunt. Plærique autem dicebant, quòd eum in sacrificiis inter altaria peremerunt: nam eis moris erat in diuinis celebrationibus cultros portare. Apud plurimos tamen opinio illa est, quòd dum venatum

Teridates aufugit in Syriam.

natum

natum pergit, occisus fuerit. Legationē itaque Romā mittunt, vnum ex obsidibus ad imperium postulantes: & mittitur illis Vonones, cæteris suis fratribus antelatus, quòd iudicabatur fortunam suam potestatemque non insolenter aut nimiè tractaturus. Sed Barbaræ multitudinis celerrima conuersio suboritur. Siquidem sunt etiam natura mutabiles. Mansuetudinem itaque eius cœperunt contemnere, indignum putantes, vt seruo subiicerentur alieno. Nam obsidum seruitutem esse definiebant: neque enim iure belli datum, sed quod prius putabant, in pace ad iniuriam suæ gentis & regni alienigenis esse contraditum. His ergo querelis gens vniuersa commota, illum proturbat imperio, confestimque Artabanum euocant Medorum regem, ab Arsacidarum genere descendentem. Persuasus itaque Artabanus, venit cum omni militia. Cui Vonones occurrit, & multitudine congregata Parthorum, cum eo, bello congreditur. Artabanus autem victus, consugit ad montes Mediæ, & non post multum temporis, congregās etiam ipse magnas turmas exercitus, cum Vonone cōfligit; & victus Vonones, cum pauco ad Seleuciam fugit equitatu. Artabanus autem fusum Parthorum exercitum insequens, magnam stragem edidit. Tunc Barbaris grandi metu compressis, ad Ctesiphontem cum magna multitudine perrexit. Illo itaque Parthis imperante, Vonones in Armeniam venit, & primò quidem in illa regione cœpit imperare, deinde verò ad Romanos legationē mittit. Sed vbi Tiberius petitionem eius abnuit, ille rectà ad Parthos conuertitur, & bellum Artabano denunciat, quandoquidem nulla illi recuperandi regni machinatio succurrebat. Cæterùm Armenij, qui circa Niphatem habitabant, Artabano fuere sociati, à quibus detentus Vonones, Syllano Syriæ rectori deditur. Ille autem ex verecundia, quoniam eum Romæ nouerat, custodiuit, honorificeque tractauit. Armeniam autem Artabanus Horodi vni suorum filiorum tradidit. Hæc Iosephus. Post mortem Tiberij, Caio Caligula Romæ rerum potiunte, Parthi, seu Persæ, (nam hæc duo regna olim confusa, tunc eadem prorsus extitêre) cùm regnante Artabano, nō solùm Armeniam inuasissent, verùm etiam Syriæ inhiarent, L. Vitellius, cuius proximè fecimus mentionem, illi cum exercitu ad Euphratem occurrit, collatisque sermonibus, coëgit statuis Augusti Caiiq; sacra facere, sancireque fœdera ad commodum & vtilitatem populi Romani, filiis eius Dario & Artabano obsidibus acceptis. Verùm enimuerò hæc fœdera sub Claudio Caij successore ab eis violata sunt, quandoquidem Armeniam iterum suo imperio adiecerunt, & Romanorum legiones sub iugum misêre. At breui pòst, Mithradates, qui antea ipsis Armeniis imperitauerat, monente Claudio, in regnum remeauit, fisus Pharasmanis opibus. Is rex Hiberis, idemq; Mithradatis frater. Interea temporis, in Perside omnia intestinis simultatibus laborabāt, summaq; imperij ambigua, minora sine cura haberi. Nam inter Gotarzis plæraque sæua, (qui necem fratri Artabano, coniugiq; ac filio eius maturauerat, vnde metus eius in cæteros) acciuere Vardanem Artabani fratrem. Ille, vt erat magnis ausis promptus, biduo tria millia stadiorum conficit, ignarumque & exterritum Gotarzem proturbat: neque cunctatur, quin proximas præfecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem eius abnuentibus, in quo, vt patris sui quoque defectores ira magis quàm ex vsu præsenti accensus, implicatur obsi-

L. Vitellius rem contra Artabanum præclarè gerit.

Persæ iterum à Romanis desciscūt, & occupant Armeniam.

Seditiones in Persia, à Gotarze fratre Artabani excitatæ.

Vardanes accersitur à Persis.

obsidione vrbis validę, & munimentis obiecti amnis, muroque & commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes Daharum Hircanorumque opibus auctus, bellum renouat, coactusq; Vardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit. Tunc distractis Orientis viribus, & quoniam inclinarent incertis, casus Mithradati datus est occupandi Armeniam vi militis Romani ad excidenda castellorum ardua, simulque Hybero exercitu campos persultante. Nec enim restitere Armenij, fuso qui prœlium ausus erat Demonacte præfecto. Paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniæ Cotys, versis illuc quibusdam procerum, deinde literis Cæsaris coërcitus. At Parthi imperatores, cùm pugnam pararent, fœdus repentè faciunt, cognitis popularium insidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat, congressique primò cunctanter, deinde complexi dextras more Persarum apud altaria deûm pepigêre, fraudem inimicorum vlcisci, atq; ipsi inter se concedere. Potior Vardanes visus retinendo regno. At Gotarzes, ne quid æmulationis exsisteret penitus, in Hyrcaniam abiit, regressoque Vardane, deditur Seleucia septimo post defectionem anno, nõ sine dedecore Parthorum, quos vna ciuitas tamdiu eluserat. Exin validissimas præfecturas inuasit, & animum ad recuperandam Armeniam adiecit. Sed Vibio Marso Syriæ legato bellum minitante, ab ea expeditione supersedit. Atque interim Gotarzes pœnitentia concessi regni, & reuocante nobilitate, cui in pace durius seruitium est, contrahit copias, & huic contra itum ad amnem Erindem, in cuius transgressu multum certato, peruicit Vardanes, prosperisque prœliis medias nationes subegit ad flumen Ginden, quod Dahas Ariosque disterminat: nam Parthi, quanquam victores, longinquam militiam aspernabantur. Igitur exstructis monimentis, quibus opes suas testabantur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parata, regreditur, ingens gloria, atque eò ferocior, & subiectis intolerantior. Qui dolo antè composito, incautum venationique intentum, interfecere primam intra iuuentam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quàm metum apud hostes quæsiuisset. Nece Vardanis, turbatę Parthorum res inter ambiguos quis in regno acciperetur. Multi ad Gotarzen inclinabant, quidam ad Meherdatem filium Vononis, obsidem Romanis datum. Sed præualuit Gotarzes, potitusque regia, per sæuitiem ac luxum adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quîs permitti Meherdatem patrium ad fastigium orabant. Legati Romam profecti, Senatum ingrediuntur, mandata in hunc modum incipiunt: Non se fœderis ignaros, nec defectione à familia Arsacidarum venire; sed filium Vononis nepotem Phraartis accersere aduersus dominationem Gotarzis, nobilitati plebique iuxtà intolerandam. Iam fratres, iam propinquos, iam longiùs sitos, cædibus exhaustos: adiici coniuges grauidas, liberos paruos, dum secors domi, bellis infaustus, ignauiam sęuitia tegat. Veterem sibi ac publicè cœptam cum Romanis amicitiam, & subueniendum sociis virium æmulis, cedentibusque per reuerentiam. Ideò Regum obsides liberos dari, vt, si domestici imperij tædeat, sit regressus ad Principẽ patresq;, quorum moribus assuefactus rex melior ascisceretur. Vbi hæc atque talia dissertauêre, incipit orationem Cæsar, de fastigio Romano, Parthorumque obsequiis: seque diuo Augusto adæquabat, petitum ab eo regem referens, omissa

Mithradates Romanis adiuuantibus inuadit Armeniam.

Gotarzes & Artabanus inuicem reconciliantur.

Vardanis victoria aduersus Gotarzẽ.

Eiusdem cædes.

Meherdates.

Persæ ob tyrannidẽ Gotarzæ Meherdaten Roma accersunt.

Cur dentur obsides regũ liberi.

omiſſa Tiberij memoria, quanquam is quoque miſerat. Addiditque præcepta, etenim aderat Meherdates, vt nō dominationem & ſeruos, ſed rectorem & ciues cogitaret, clementiamque ac iuſtitiam quantò ignara Barbaris, tantò tolerantiora capeſſeret. hinc verſus ad legatos, extollit laude alumnum vrbis, ſpectatæ ad id modeſtię: ac tamen ferenda Regum ingenia, neque vſui crebræ mutationes. rem Romanam huc ſatietate gloriæ prouectam, vt externis quoque gentibus quietem velit datam. Poſt hæc C. Caſſio qui Syriæ præerat, deducere iuuenem ripam ad Euphratis iubet. Is primò excitis quorum de ſententia petitus rex, poſitiſque caſtris apud Zeugma, vnde maximè peruius amnis, poſtquam illuſtres Parthi, rexque Arabum Acharus aduenerat, monet Meherdatem, Barbarorum impetus acres cunctatione langueſcere, aut in perfidiam mutari; itaque vrgeret cœpta. Quod ſpretū fraude Arabi, qui iuuenem ignarum, & ſummam fortunam in luxu ratum, multos per dies attinuit apud oppidum Edeſſam. Et vocante Carrhene, promptaſq; res oſtentante, ſi citi adueniſſent, non cominus Meſopotamiam, ſed flexu Armeniam petunt id temporis importunam, quia hyems occipiebat. Exin niuibus & montibus feſſi, poſtquam campis propinquabant, copiis Carrhenis adiunguntur. Tranſmiſſoque amne Tigri, permeant Adiabenos, quorum rex Iuliates ſocietatē Meherdatis palàm induerat, in Gotarzen per occulta & magis fida inclinabat. Sed capta in tranſitu vrbs Ninos vetuſtiſſima ſedes Aſſyriæ, & Arbela, caſtellum inſigne fama, quòd poſtremo inter Darium atque Alexandrum prœlio Perſarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem, cui nomen Sabulos, vota diis loci ſuſcipiebat, præcipua religione Herculis: qui tempore ſtatuto per quietem monet ſacerdotes, vt templum iuxta, equos venatui adornatos ſiſtant. equi vbi pharetras telis onuſtas accepêre, per ſaltus vagi, nocte demum vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rurſus Deus quas Syluas penetrarunt, nocturno viſu demonſtrat: reperiunturque fuſæ paſſim feræ. Cæterùm Gotarzes nondum ſatis aucto exercitu flumine Corma pro munimento vti. Et quanquam per inſectationes & nuntios ad prœlium vocaretur, nectere moras, locos mutare, & miſſis corruptoribus, exuendam ad fidem hoſtes emercari. Ex quîs, Ezates Adiabenus, mox Acharus Arabum cum exercitu abſcedūt, leuitate gentili, & quia experimentis cognitum eſt, Barbaros malle Roma petere reges, quàm habere. At Meherdates validis auxiliis nudatus, cæterorum proditione ſuſpecta, quod vnum reliquum, rem in caſum dare, prœlioque experiri ſtatuit. Nec detrectauit pugnam Gotarzes, diminutis hoſtibus ferox. Concurſumque magna cæde, & ambiguo euentu, donec Carrhenem profligatis obuerſis, longius euectum integer à tergo globus circumueniret. Tum omni ſpe perdita, Meherdates promiſſa Parrhacis paterni clientis ſecutus, dolo eius vincitur, tradidurque victori. Atque ille non propinquum, neque Arſacis de gente, ſed alienigenam & Romanū increpans, auribus deciſis viuere iubet, oſtentui clementiæ ſuæ, & in Romanos dehoneſtamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accituſq; in regnū Vonones, Medis tū pręſidēs. De hoc nulla proſpera, aut aduerſa quis poſſet recēſere, quippe qui breui & inglorio imperio perfunctus ſit, reſq; Parthorum in filium eius Vologeſen tranſlatæ. Hic poſt regni habenas, & gubernacula ſuſcepta, caſum inuadendæ Armeniæ obueniſſe ratus,

Meherdates amittit regnū propter nimiam cunctationem, & nonnullorum procerum perfidiā.

Ninos et Arbela capitur à Meherdate.

Gotarzis aſtutia.

Conflictus inter Gotarzem & Meherdatem, in quo Meherdates dolo capitur, & traditur victori. Exemplum crudelitatis.

Gotarzis obitus.

Vonones rex Perſarum.

Vologeſes Vononi ſuccedit in regno, & Pa-

corũ ac Teridatẽ fratres ornat præfecturis Prouinciarum.

tus,quam à maioribus suis possessam,Rhadamistus externus rex flagitio obtineret,contrahit copias,fratremque Teridatem, (nam alterum , maiorẽ natu,Pacorum nomine,Medis præfecerat) deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum sine acie pulsi Hyberi, vrbesque Armeniorum Artaxata & Tigranocerta iugum accepere. Dein atrox hyems,seu parum prouisi commeatus,& orta ex vtroque tabes,perpellunt Vologesen omittere præsentia: vacuamque rursus Armeniam Rhadamistus inuasit,truculentior quàm antea,tanquam aduersus defectores, & in tempore rebellaturos. Atque illi,quamuis seruitio sueti,patientiam abrumpunt,armisque regiam circumueniunt. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit,quàm pernicitas equorum,quîs seque & coniugem abstulit. Sed coniux grauida,primam vtcumque fugam ob metum hostilem & mariti caritatem tolerauit. Pòst,festinatione continua,vbi quati vterus, & viscera vibrantur, orare,vt morte honesta contumeliis captiuitatis eximeretur. Ille primò amplecti,alleuare,adhortari,modò virtutem admirans,modò timore æger , ne quis relicta potiretur. Postremò violentia amoris , & facinorum non rudis, distringit acinacem, vulneratamq; ad ripam Araxis trahit,flumini tradit,ne corpus etiam auferretur. Ipse præceps Hyberos ad patrium regnum peruadit. Interim Zenobiam,id mulieri nomen , placida illuuie,spirantem ac vitæ manifestam aduertêre pastores , & dignitate formæ haud degenerem reputantes,obligant vulnus,agrestia medicamina adhibent , cognitoq; nomine, & casu,in vrbem Artaxata ferunt; vnde publica cura deducta ad Teridatem, comiterque excepta,cultu regio habita est. At Romæ , vbi turbidis rumoribus nuntiatum est,prorupisse rursum Parthos,& rapi Armeniam , quæ aut semper Romanæ ditionis extiterit, aut subiecta regi quem Romanus Imperator delegisset,pulsoRhadamisto,qui sæpe regni eius potitus , dein profugus, tum quoque, vt diximus, bellum deseruerat , continuò inter patres diuersis sententiis disceptatum est,quanam ratione hostis propulsari posset,eaque cura tanto magis eos solicitabat, quò, paulo antè Claudio humanis rebus subtracto, Neronem principem nacti erant vix septemdecim annos egressum. Visum est tamen de imperij Romani maiestate , vt delectis ad hoc præcipuis belli ducibus , primo quoque tempore hæc iniuria vindicaretur. Itaque assentiente Cæsare,decretum est,vt copiæ Orientis ita diuiderentur, vt pars auxiliarium cum duabus legionibus apud prouinciam Syriam,& legatum eius Quadratum Numidium remaneret,pars ciuium sociorumque numerus Domitio Corbuloni esset,additis cohortibus, aliisque, quæ apud Cappadociam hyemabant. Socij reges prout bello conduceret , parere iussi. Sed studia eorum in Corbulonem, virum, præter generis claritudinem, singulari prudentia,fortitudine reique militaris gloria florentem , promptiora erant,qui,vt famę inseruiret,quę in nouis cœptis validissima est,itinere properè confecto,apud Aggæas ciuitatem Ciliciæ, obuium Quadratũ habuit, illuc progressum , ne si ad accipiendas copias Syriam intrauisset Corbulo, omnium ora in se conuerteret. Cæterùm vterque Vologesem regem nuntiis monebant,pacem,quàm bellum mallet,datisque obsidibus,solitã prioribus reuerentiam in populum Romanum continuaret. Et Vologeses,quò bellum ex æquo modo pararet,an vt æmulationis suspectos per nomen obsidum

Rhadamistus propter sæuitiam deturbatur Armenia,& fugit ad Hyberos.

Zenobia Rhadamisti coniux,ab eo vulnerata,et in Araxim flumẽ proiecta,à pastoribus illinc extrahitur,et viua ad Teridatem perducitur.

Romanorum expeditio pro recuperanda Armenia, duce Domitio Corbulone.

Vologeses tradit obsides Romanis.

ſidum amoueret, tradit nobiliſſimos ex familia Arſacidarum, accepitque eos centurio Haſtorius ab Vinidio miſſus, fortè priore de cauſa adito rege. Quod poſtquam Corbuloni cognitum eſt, ire pręfectum cohortis Arrium Varum, & recipere obſides iubet. Hinc ortum inter præfectum & centurionem iurgium, ne diutius externis ſpectaculo eſſet, arbitrium rei obſidibus legatisq́;, qui eos ducebant, permiſſum. Atque illi ob recentem gloriam, & inclinatione quadam etiam hoſtium, Corbulonem prętulere. Vnde diſcordia inter duces, querente Vinidio, prærepta, quæ ſuis conſiliis patrauiſſet, teſtante contrà Corbulone, non prius conuerſum regem ad offerendos obſides, quàm ipſe dux bello delectus, ſpes eius ad metum mutaret. Nero, quò componeret diuerſos, ſic euulgari iuſſit: Ob res à Quadrato & Corbulone proſperè geſtas, Laurum faſcibus imperatoriis addi. Cęterùm proximi anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosq́ue de obtinenda Armenia bellũ acriter ſumitur: quia nec Vologeſes ſinebat fratrem Teridatem dati à ſe regni expertem eſſe, aut alienæ id potentiæ donum habere: & Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim à Lucullo Pompeioq́ue recipere. Adhæc, Armenij ambigua fide vtraque arma inuitabant, ſitu terrarum, ſimilitudine morum Parthis propiores, connubiisq́ue permixti, ac libertate ignota illuc magis ad ſeruitium inclinantes. Proinde vndiquaque habito delectu, iamq́ue appetente vere, ſtatuit manifeſto bello Armeniam inuadere. His rebus cognitis Teridates, miſit legatos literasq́ue ad Corbulonem, qui ſuo Parthorumq́ue nomine expoſtularent, cur datis nuper obſidibus, redintegrataque amicitia, quæ nouis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniæ poſſeſſione depelleretur. Ideò nondum ipſum Vologeſem commotum, quia cauſa, quàm vi agere mallet. Sin perſtaretur in bello, non defore Arſacidis virtutem fortunamq́ue, ſæpius clade Romana expertam. Ad ea Corbulo, ſatis comperto, Volageſem defectione Hircaniæ attineri, ſuadet Teridati precibus Cæſarem aggredi: poſſe illi regnum ſtabile, & res incruentas contingere, ſi omiſſa ſpe longinqua & ſera, præſentem potioremq́ue ſequeretur. Placitum dehinc, quia commeantibus inuicem nuntiis, nihil in ſumma pacis proficiebatur, colloquio ipſorum tempus locumq́ue deſtinari. Sed cùm alter alteri diffideret, mutuus congreſſus impeditus eſt, ac vterque hoſtiliter agere incipit. Et Corbulo, ne irritum bellum traheretur, vtq́ue Armenios ad ſua defendenda cogeret, exſcindere parat caſtella, ſibiq́ue quod validiſſimum in ea pręfectura cognomento Volandum, ſumit: minora Cornelio Flacco legato, & Iſteo Capitoni caſtrorum præfecto mandat. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, vt pręfati oppidi mœnia, intra tertiam diei partem propugnatoribus nudata ſint, obices portarũ ſubuerſi, capta eſcenſu munimenta, omnesq́ue puberes trucidati, nullo milite amiſſo, paucis admodum vulneratis, & imbelle vulgus ſub corona venundatum, reliqua præda victoribus ceſſit. Pari fortuna legatus ac præfectus vſi, tribusq́ue vna die caſtellis expugnatis, cætera terrore, & alia ſponte incolarum, in deditionem veniebant: vnde orta fiducia, caput gentis Artaxata aggrediendi: nec tamẽ proximo itinere ductæ legiones; quę ſi amnem Araxem, qui mœnia alluit, ponte tranſgrederentur, ſub ictum dabantur: procul & latioribus vadis tranſiuêre. At Teridates pudore & metu, ne ſi conceſſiſſet

Diſcordia inter duces Romanos propter obſides Parthorum exorta. Eadem compoſita per Neronem.

Bellum inter Perſas & Roman.

Teridates mittit legatos ad Corbulonem.

Corbulonis fideliſſimum conſilium datum Teridati.

Volandum expugnatur à Corbulone.

obsidioni, nihil opis in ipso videretur; si prohiberet, impeditis locis seque & equestres copias illigaret, statuit postremò ostendere aciem, & dato die prœlium incipere, vel simulatione fugæ, locũ fraudi parare: igitur repentè agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce Romanorum, qui viæ pariter & pugnæ composuerat exercitum: latere dextro tertia legio, sinistro sexta incedebat, mediis decumanorum delectis: recepta inter ordines impedimenta, & tergum mille equites tuebantur, quibus iusserat, vt instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur. In cornibus pedes sagittarius, & cætera manus equitum ibat, productior cornu in sinistro per ima collium, vt si hostis intrauisset, fronte simul & sinu exciperetur. Assultare ex diuerso Teridates, non vsque ad iactum teli, sed tum minitans, tum specie trepidantis, si laxare ordines, & diuersos consectari posset. Vbi nihil temeritate solutum, nec amplius quàm decurio equitum audentiùs progressus, & sagittis confixus, cæteros ad obsequium exemplo firmauerat, propinquis iam tenebris abscessit. Et Corbulo castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidioneque circumdaret, agitauit, concessisse illuc Teridatem ratus. Dein postquam exploratores attulêre longinquum regis iter, & Medi, an Albani peterentur, incertum, lucem opperitur: præmissaque leui armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed oppidani, portis spontè patefactis, se suaque Romanis permisêre, quod salutem ipsis tulit, Artaxatis ignis immissus, deletaque & solo æquata sunt, quia nec teneri sine valido præsidio ob magnitudinem mœnium, nec id virium eo tempore Romanis erat, quòd firmando pręsidio, & capessendo bello diuideretur. Vel si integra & incustodita relinquerentur, nulla in eo vtilitas aut gloria, quòd capta essent. Corbulo, post deleta Artaxata, vtendum recenti terrore ratus, ad occupanda Tigranocerta, quibus excisis, metum hostium intenderet, vel si pepercisset, clementiæ famam adipisceretur: illuc pergit non infenso exercitu, ne spem veniæ auferret: neque tamen remissa cura, gnarus facilem mutatu gentem, vt segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. Barbari pro ingenio quisque, alij preces offerre, quidam deserere vicos, & in auia digredi, ac fuêre qui se speluncis, ac carissima secum abderent. Igitur dux Romanus diuersis artibus, misericordia aduersus supplices, celeritate aduersus profugos, immitis iis qui latebras insederãt, ora & exitus specuum sarmentis virgultisque completos, igni exurit. Atque illum fines suos prætergredientem incursauêre Mardi, latrociniis exerciti, contraque irrumpentem montibus defensi. quos Corbulo immissis Hyberis vastauit, hostilemque audaciam externo sanguine vltus est. Ipse exercitusque, vt nullis ex pretio damnis, ita per inopiam & labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adacti. Adhæc, penuria aquæ, feruida æstas, longinqua itinera, sola ducis patientia mitigabantur, eodem plura, quàm gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos. demessæque segetes, & ex duobus castellis in quæ confugerant Armenij, alterum impetu captum, qui primam vim depulerant, obsidione coguntur. Vnde in regionem Taurauntium trãsgressus, improuisum periculum vitauit. Nam haud procul tentorio eius, non ignobilis Barbarus cum telo repertus, ordinem insidiarum, seque auctorem & socios per tormenta edidit. Conuictique & puniti sunt, qui specie amicitiæ do-

Exercitum Corbulo instruit ad pugnam ineundam.

Teridates discedit cum suis copiis.

Artaxata deditur Romanis & diruitur.

Coniuratio patefacta.

tiæ dolum parabant. Nec multò pòst, Legati Tigranocerta missi, patêre mœnia afferunt, intentos popularis ad iussa. Simul hospitale donum coronam auream tradebant. Accepitque cum honore, nec quidquam vrbi detractum, quò promptius obsequium integri retinerent. At præsidium regium, quod ferox iuuentus clauserat, non sine certamine expugnatum est. Nam & prœlium pro muris ausi erant, & pulsi intra munimenta aggeris, demum irrumpentium armis cessêre: quæ faciliùs proueniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. Miserantque Hyrcani ad Principem Romanum societatem oratum, attineri à se Vologesen pro pignore amicitiæ ostentantes. eos regredientes Corbulò, ne Euphratem transgressi, hostium custodiis circumuenirentur, dato præsidio ad littora maris rubri deduxit. Vnde vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeauêre. Quin & Teridatem per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmisso cum auxiliis Verulano legato, atque ipse legionibus citis, abire procul, ac spem belli amittere subegit. quósque Romanis ob regem auersos animi cognouerat, cædibus & incendiis perpopulatus, possessionem Armeniæ vsurpabat: cùm aduenit Tigranes à Nerone ad capescendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, sed quòd diu obses apud vrbem fuerat, vsque ad seruilem patientiam demissus. Nec consensu acceptus, durante apud quosdam fauore Arsacidarum. At plærique superbiam Parthorum perosi, datum à Romanis regem malebant. Additum etiam præsidium mille legionarij, tres sociorum cohortes, duæque equitum alæ, & quò facilius nouum regem tueretur, pars Armeniæ vt cuique finitima, pars Nipoli & Aristobolo atque Antiocho parêre iussæ sunt. Corbulo in Syriam accessit, morte Vinidij legati vacuam ac sibi permissam. Interea Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranem Armenię impositum, simul fratre Teridate pulso, spretum Arsacidarum fastigium ire vltum volens, magnitudine rursum Romana & continui fœderis reuerentia, diuersas ad curas trahebatur, cunctator ingenio, & defectione Hyrcanorum gentis validæ, multisque ex eo bellis illigatus.

Tigranocerta facit deditionem, & mittit Corbuloni aureā coronam.

Regium præsidium vi expugnatū.

Teridates profligatur ex Armenia.

Tigranes à Nerone rex Armeniæ designatur.

Syriæ administratio Corbuloni demādatur.

Vologeses variis curis distrahitur.

Atque illum ambiguum nouus insuper nuntius contumeliæ exstimulat. Quippe egressus Armenia Tigranes, Adiabenos conterminam nationem, latiùs ac diutiùs quàm per latrocinia vastauerat. Idque primores gentium ægrè tolerabant, eò contentionis descensum, vt ne duce quidem Romano incursarentur, sed temeritate obsidis, tot per annos inter mancipia habiti. Accendebat dolorem eorũ Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, quod præsidium, aut vnde peteret, rogitans. Iam de Armenia concessum, proxima trahi; & nisi defendant Parthi, leuius seruitium apud Romanos deditis, quàm captis esse. Teridates quoque regni profugus, per silentium haud modicè querendo, grauior erat. Non enim ignauia magna imperia contineri, virorum armorumque faciendum certamẽ. Id in summa fortuna æquius, quod validius. Et sua retinere priuatæ domus: de alienis certare, regiam laudem esse. Igitur commotus his Vologeses, concilium vocat, & proximum sibi Teridatem constituit, atque ita orditur. HVNC ego eodem mecũ patre „ genitum, cùm mihi per ætatem summo nomine cõcessisset, in possessionem Armeniæ deduxi: qui tertius potentiæ gradus habetur. Nam Medos Pacorus anteceperat, videbárque contra vetera fratrum odia & certamina, fami- „

Eiusdem Oratio ad proceres sui regni.

„ liæ nostræ penates ritè composuisse.prohibent Romani,& pacem ipsis nun-
„ quam prosperè lacessitam,nunc quoque in exitium suum abrumpunt. Non
„ ibo inficias,æquitate,quàm sanguine, causa quàm armis retinere parta ma-
„ ioribus malueram,si cunctatione deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem
„ vis & gloria in integro est,addita modestię fama,quę neque summis morta-
„ libus sperněda est,& à diis æstimatur: simul diademate caput Teridatis euin-
„ xit,promptam equitum manum, quæ regem ex more sectabatur, Monesi nobili viro tradidit,adiectis Adiabenorum auxiliis:mandauitque Tigranem Armenia exturbari,dum ipse positis aduersus Hyrcanos discordiis, vires intimas,molemque belli ciet,prouinciis Romanis minitans.Quæ vbi Corbuloni certis nuntiis audita sunt,legiones duas cum Verulano Seuero,& Vectio Bolano, subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, compositiùs cuncta, quàm festinantiùs agerent. quippe bellum habere quàm gerere malebat. scripseratque Cæsari,proprio duce opus esse,qui Armeniam defenderet: Syriam ingruente Vologese acriter in discrimine esse. Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat. Tumultuariam prouincialium manum armat. hostiles ingressus præsidiis intercipit. Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita, quosdam riuos congestu arenæ abdidit. Ea dum à Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Moneses, vt famam sui præiret,non ideò nescium aut incautum Tigranem offendit: qui occupauerat Tigranocerta, vrbem copia defensorum & magnitudine mœnium validam. Adhæc, Nicephorius amnis haud spernenda latitudine partem murorum ambit,& ducta ingens fossa,qua fluuio diffidebatur. Inerant milites,& prouisi ante commeatus,quorũ subuectu pauci auidiùs progressi, & repentinis hostibus circumuenti, ira magis quàm metu cæteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla cominus audacia:raris sagittis,neque clausos exterret & semet frustratur. Adiabeni cùm promouere scalas & machinamenta inciperent, facilè detrusi, mox erumpentibus Romanis cædũtur. Corbulo tamen quamuis secundis rebus suis,moderandum fortunæ ratus,misit ad Vologesem,qui expostularẽt vim prouinciæ illatam, socium amicumque regem cohortes Romanas circumsedere, omitteret potius obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum. Casperius centurio in eam legationem delectus, apud opidum Nisibin septem & triginta millibus passuum à Tigranocerta distantem,adit regem,& mandata ferociter edidit. Vologesi vetus & penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præsentia prosperè fluebant,irritum obsidium, tutus manu & copiis Tigranes, fugati qui expugnationem sumserant, missæ in Armeniam legiones,& aliæ pro Syria vltrò irrumpere: sibi imbecillum equitem pabuli inopia. nam exorta vis locustarum ambederat quicquid herbidum, aut frondosum. Igitur metu abstruso mitiora obtendens, missurum ad Imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia,& firmanda pace respondet.Monesen omittere Tigranocerta iubet, ipse retrò concedit. Hæc plures, vt formidine regis, & Corbulonis minis patrata & magnifica extollebant. Alij occultè pepigisse interpretabantur, vt omisso vtrinq; bello,& abeunte Vologese, Tigranes quoque Armenia abscederet.Inter hæc, Parthus Romam legatos misit,qui, peracta legatione, infectis rebus reuersi sunt, bellúmque propa-

Teridatis expeditio in Armeniã duce Monese.

Corbulo mittit suppetias Tigrani aduersus hostem.

Eiusdẽ prouidentia in tuẽda Syria.

Tigranocerta à Teridate frustrà obsidetur.

Corbuli legatio ad Vologesem.

Vologeses pacis cum Romano Imperatore auidior quàm belli.

Idẽ reuocat Monesen ab Armenia.

Vologesis legati missi Romã irriti redeunt.

propalàm ſumptum à Parthis, nec Ceſennius Pætus, qui recens in Syriam, tuendæ prouinciæ, vt Corbulo antea petierat, ſtudio aduenerat, detractauit. Huius autem belli is tandem exitus fuit, vt Vologeſes poſt haud mediocrem cladem Pęti inſcitia & imprudẽtia Romanis legionibus in Armenia illatam, ſuperuẽtu Corbulonis cum ſuo exercitu, animum ad mitiora conſilia flexerit, & per Vaſacen præfectum equitatus à Pæto miſſum, pax vtrinque certis formulis & conditionibus, quibus etiam poſtea Nero annuit, tranſacta eſt. Harum autem præcipuæ fuerunt, vt liberarentur obſidio Romanæ legiones, & decederet omnis miles finibus Armeniæ, caſtellaque & commeatus Parthis traderentur. Exin Pætus per Cappadociam hibernauit. At Vologeſis ad Corbulonem miſſi nuntij, detraheret caſtella trans Euphratẽ, amnemque, vt omnium medium faceret. Ille Armeniam quoque diuerſis præſidiis vacuam fieri expoſtulabat. Et poſtremò conceſſit rex. Diruptaque, quæ vltra Euphraten communierat Corbulo, & Armenij ſuo arbitratu relicti ſunt. Interim veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologeſis, literasq́; ad Neronem in eandem formam attulere: Se priora & toties iactata ſuper obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dij quamuis potentium populorum arbitri poſſeſſionẽ Parthis non ſine ignominia Romana tradidiſſent. Nuper clauſum Tigranem, pòſt Pætum legionéſque cùm opprimere poſſet, incolumes dimiſiſſe. Satis approbatam vim, datum & lenitatis experimentum. Nec recuſaturum Teridatem accipiendo diademati in vrbem venire, niſi ſacerdotij religione attineretur. Iturum ad ſigna & effigies Principis, vbi legionibus coràm regnum auſpicaretur. Talibus Vologeſis literis, quia Pætus diuerſa tanquam rebus integris ſcribebat, interrogatus centurio qui cum legatis aduenerat, quo in ſtatu Armenia eſſet, omnes inde Romanos exceſſiſſe reſpondit. Tum intellecto Barbarorum irriſu, qui peterent quod eripuerant, conſuluit inter primores ciuitatis Nero, bellum anceps, an pax in hoſte placeret. Nec dubitatum de bello. Et Corbulo tot per annos militum atque hoſtium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cuius alterius inſcitia rurſum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, vnde ſpes fieret, non fruſtrà eadem oraturum Teridaten, ſi preces ipſe attuliſſet, Syriæque exſecutio Cintio, copiæ militares Corbuloni permiſſæ, & quintadecima legio ducente Mario Celſo, è Pannonia adiecta eſt. Scribitur tetrarchis, ac regibus, præfectisq́; & procuratoribus, & qui pretorũ finitimas prouincias regebant, iuſſis Corbulonis obſequi, in tantum fermè modũ aucta poteſtate, quem Populus Romanus Cn. Pompeio bellum Piraticum geſturo dederat. Regreſſum Pætum, cùm grauiora metueret, facetiis inſectari ſatis habuit Cæſar his fermè verbis: Ignoſcere ſe ſtatim, ne tam promptus in pauorem lõgiore ſolicitudine ægreſceret. At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortiſſimo quoque amiſſo, & cæteris exterritis, parum habiles prœlio videbantur, in Syriam tranſlatis, ſextam inde ac tertiam legiones, integrum militem & crebris ac proſperis laboribus exercitum, in Armeniam ducit. Additque legionem quintam quæ per Pontum agens, expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos recèns adductos, & vexilla delectorum ex Illyrico & Ægypto, quodque alarum cohortiumque, & auxilia regum in vnum conducta apud Melitenen, hæc autem eſt pars Suſianæ, qua

Bellum inter Parthos & Romanos cũ ipſorum Romanorũ haud exigua clade. Pax inter vtramque gentem.

Vologeſis legatio ad Neronem.

Romæ nouũ bellũ contra Parthos decernitur.

Legati Vologeſis redeunt cũ munerib. Corbuloni ſumma rei gerendæ cõmittitur.

Neronis clementia in Pætum.

Corbulonis bellici apparatus, & militaris diſciplina.

Eiuſdem oratio ad milites.

tranſmittere Euphratem parabat. Tum luſtratum ritè exercitum ad concionem vocat, orditurque magnifica de auſpiciis imperatoriis, rebusque à ſe geſtis, aduerſam inſcitiam Pæti declinans, multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia erat. Mox iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quæ vetuſtas obſepſerat, pergit. Et venientes Teridatis Vologeſisque de pace legatos haud aſpernatus, adiungit iis centuriones cum mandatis nõ immitibus. Non enim adhuc eò ventum, vt certamine extremo opus eſſet. Multa Romanis ſecunda, quædam Parthis eueniſſe, documento aduerſus ſuperbiam: proinde & Teridati conducere intactum vaſtationibus regnum dono accipere, & Vologeſen melius ſocietate Romana, quàm damnis mutuis genti Parthorum conſulturum. Scire quantum intus diſcordiarum, quamque indomitas & præferoces nationes gereret. Contrà imperatori ſuo immotam vbique pacem, & vnum id bellum eſſe. Simul conſilio terrorem adiicere, & Megiſtanas Armenios qui primi à Romanis defecerãt, pellit ſedibus, caſtella eorum exſcindit, plana, edita, validos, inualidosque, pari metu complet. Non infenſum, nedum hoſtili odio Corbulonis nomen etiam Barbaris habebatur, eóq; conſilium eius fidum credebant. Ergo Vologeſes neque atrox in ſummam, & quibuſdam præfecturis inducias petit. Teridates locum diemque colloquio poſcit. Tempus propinquum, locus in quo nuper obſeſſæ cum Pæto legiones erant, cùm à Barbaris delectus eſſet, ob memoriam lætioris ſibi rei, non eſt à Corbulone vitatus, vt diſſimilitudo fortunæ gloriam augeret. Neque infamia Pæti augebatur, quod eò maximè patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos, atque operire reliquias malæ pugnæ imperauit. Die pacta Tiberius Alexander illuſtris eques Romanus Procurator Iudææ poſt Cuſpium Fadum, miniſter bello datus, & Viuianus Annius gener Corbulonis, nondum Senatoria ætate, quæ erat annus vigeſimus quintus, ſed pro legato quinctæ legioni impoſitus, in caſtra Teridatis venêre honore eius, ac ne metueret inſidias tali pignore. viceni dehinc equites aſſumpti, & viſo Corbulone, rex prior equo deſiluit: nec cunctatus Corbulo, ſed pedes vterque dextras miſcuere, quod quidem apud Perſas erat maximum fœdus. Exin Romanus laudat iuuenem, omiſſis præcipitibus, tuta & ſalutaria capeſſentem. Ille de nobilitate generis multum præfatus, cætera temperanter adiungit. Iturum quippe Romam, laturúmque nouum Cæſari decus, nõ aduerſis Parthorum rebus ſupplicem Arſaciden. tum placuit Teridaten ponere apud effigiem Cæſaris inſigne regium, nec niſi manu Neronis reſumere, & colloquium oſculo finitum. Dein paucis diebus interiectis, magna vtrinque ſpecie, inde eques compoſitus per turmas, & inſignibus patriis, hinc agmina legionum ſtetere fulgentibus aquilis, ſignisque & ſimulacris deûm in modum templi. Medio tribunal ſedem curulem, & ſedes effigiem Neronis ſuſtinebat. Ad quam progreſſus Teridates, cæſis ex more victimis, ſublatum capite diadema imagini ſubiecit, magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat inſita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obſidio. At nunc verſos caſus: iturum Teridatem oſtentui gentibus, quãto minus quàm captiuum? Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulasque, & rogitante rege cauſas, quoties nouum aliquid aduerterat; vt initia vigiliarum per centurionem nuntiari, conuiuium buccina dimitti, & ſtructa ante Auguralem aram

Legati Vologeſis & Teridatis miſſi ad Corbulonem amãter excipiuntur.

Corbulo etiã ab hoſtibus colebatur.

Vologeſes petit inducias, & Teridates colloquium cum Corbulone.

Tiberius Alexander. Viuianus Annius.

Teridatis & Corbulonis mutuus congreſſus. Teridates prior equo deſilit. Iungunt dexteras.

Horum colloquium oſculis finitur.

Teridates diadema Neronis imagini ſubiicit eiq; ſacrificat.

Teridates à Corbulone conuiuio excipitur.

ſubdita

ſubdita face accendi: cuncta in maius extollens, admiratione priſci moris affecit. poſtremo die ſpatium orauit, quo tantum itineris aditurus, fratres antè, matrémque viſeret: obſidem interea filiam tradit, literáſque ſupplices ad Neronem. Et digreſſus, Pacorum apud Medos, Vologeſen Ecbatanis reperit, non incurioſum fratris: quippe & propriis nuntiis à Corbulone petierat, ne quam imaginem ſeruitij Teridates perferret, neu ferrum traderet, aut complexu prouincias obtinentium arceretur, foribúſque eorum aſſiſteret, tantúſque Romæ, quantus Conſulibus honor eſſet. ſcilicet externæ ſuperbiæ ſueto, nō erat notitia Romanorum, apud quos ius imperij valet, inania trāſmittuntur. Nec multò pòſt Teridates habens ſecū non ſolùm ſuos, ſed etiam Vologeſi, Pacori, & Monobazi liberos, Romam deductus eſt, fuitq; eorum iter vt in triumphis per omnes regiones ab Euphrate. Vigebat Teridates ætate, forma, nobilitate, prudentia, magnóque famulorum comitatu & apparatu regio: conſequebantur eum tria millia equitum Parthorū, cum frequentibus Romanis, eúmq; vrbes magnificè ornatæ, ac populi magnis lætíſque clamoribus excipiebant: quæq; neceſſaria erant, omnia gratis ei præſtabantur. In quam rem populus Romanus ſumptū faciebat ſingulis diebus octingēta ſeſtertia, idque nouem mēſibus, quibus iter fecit, factum eſt. Teridates equo vbique vehebatur, quouſque in Italiam venit: itidem vxor eius faciebat, gerebatque galeam auream pro integumento, ne contra morem patriæ conſpiceretur. In Italia vehi cœpit curribus à Nerone miſſis, ad eumque Neapolim per agrum Picentinum venit. Dum Neronem conueniret, quanquam iuſſus eſt gladium quem gerebat, deponere, tamen noluit, ſed eum vaginæ clauis affixit: quamuis illum genu flexo, ac manus viciſſim ad cælum tendens, veneratus, dominum appellauerit. Hunc Nero ob eam cauſam admiratus, benignè & comiter excipit, ac præter cætera, Ludos gladiatorios Puteolis facit. Præfectus ludorum fuit Patrobius libertus eius, tantaq; fuit eorum magnificentia, atque ſumptus, vt vnius diei ſpatio, nemo præter viros & mulieres, & pueros Æthiopes amphitheatrum ingrederetur; quibus de cauſis Patrobius aliquo honore dignus erat. Ibi Teridates de ſuperiore loco, in quo ſedebat, belluas iaculo traiecit, duoſque tauros vno ictu, ſi tamen credibile eſt, vulnerauit ac confecit. His perfectis rebus, Nero Romam eum abduxit, eique diadema impoſuit. Ibi tota vrbe luminibus ſertisq; ornata, magna viſa eſt vbiq; hominum multitudo, ſed forum in primis refertum erat. nam populus albatus, laureatusque certis ordinibus medium forum tenuit: cætera tenebant milites armati ſplendidiſſimè, eorumq; arma & ſigna relucebant, inſtar fulguris, nulliusque apparebant ædificij tecta, propter multitudinem eorum qui in ea aſcenderant. Quibus rebus de nocte comparatis, Nero ornatus veſte triumphali, prima luce forum introiit cum Senatu & prætorianis militibus, deinde tribunal conſcendit, & in ſede principali conſedit. Teridates cum iis, quos ſecum habebat, per ordines armatorum, qui vtrinque inſtructi fuerant, tranſiit. pòſt vbi ad tribunal veniunt, Neronem, vt antea fecerant, venerantur. Quas ob res editis magnis clamoribus, Teridates perterritus, mutúſque, quaſi actum de ſe foret, aliquanto tempore remanſit. Sed vbi indicto ſilētio, animum recepit, coactus ſeruire tempori, & neceſſitati parēre, obedire non curauit, ſi quid paulò humilius loqueretur, adductus ſpe eorum, quæ

Teridates priuſquam diſcedat, iturus ad Neronem, fratres ac matrem inuiſit, & filiam obſidem tradit.

Teridates rex Armeniorum magna pōpa Romam ducitur.

XX. myriades drach.

Ludi gladiatorij apud Puteolos à Nerone facti.

Teridates in ſpectaculis duos vno ictu tauros conficit.

Teridatis ad Neronem oratio deprecatoria.

postea consecutus est. Ego, inquit, domine, Arsaci nepos, Vologesi & Pacori regum frater, tuus seruus sum; veníque, vt te deum meum non secus ac μίθραν, id est, Solem colerem. Equidem is ero, quem tu me fato quodam efficies. Tu enim fatum meum es & fortuna. Huic Nero ita respondit: Tu quidem, quòd huc veneris, rectè, inquit, fecisti, vt præsens præsente me fruereris. nam quæ neque pater tuus tibi reliquit, neque fratres, quæ dederant, seruauerunt, ea

Teridates in Armeniæ regē à Nerone coronatur.

ipse tibi nunc do, teque regem Armeniæ facio, vt tu, atque illi simul intelligatis, in mea esse potestate, regna dare, & adimere. Hæc cùm dixisset, iussit eum ascendere in sedé, quæ ante tribunal ob eam causam parata fuerat. Tum Teridates ad pedes Neronis consedit, eique Nero diadema imposuit, & ingentes clamores editi sunt. Post hæc, actus est decreto Senatus celebris conuentus in theatro, cuius non modò scena, sed etiam ipsum totum circuitu intus erat inauratum, itémque cætera omnia, quæ intromittebantur, auro

Dies aureus.

ornata erant. Quibus de causis ille dies aureus nominatus est. Peripetasmata, quæ in aëre extésa erant, ad defendendos Solis ardores, purpurea fuerunt, stellis aureis circum vndique relucentibus; in medio horum Nero currum agitans, acu pictus erat, inde magnificum conuiuium actum est. Post hæc Nero cithara publicè cecinit, currúsque prasina veste indutus, & galero aurigatum ornatus agitauit. Hîc Teridates Neronem reprobare, & detestari, Corbulonem in primis laudare; hoc tantùm in eo reprehendere, quòd talem

Carbulonis laus apud Neronem à Teridate decantata.

dominnm perferret. Qua de re nec ipsum quidem Neronem celauit: nam ei ita aliquando dixit: Domine, inquit, optimum seruum Corbulonem nactus es. Sed id Nero non intellexit, quòd ei Teridates in cæteris rebus assentaretur, seque studiosissimè in eius familiaritatem insinuaret. Cuius rei causa

Quinque millia myriadū drach.

multa munera accepit, quorum pretium aiūt fuisse ad bis millies sestertiûm, permissúmque est ei Artaxata instaurare, ob eámque causam magnum numerum fabrorum, quos partim à Nerone acceperat, partim persuaserat pe-

Teridatis in Armeniam reditus.

cunia, Roma abduxit, ex quibus Corbulo eos tantùm, quos à Nerone acceperat, passus est in Armeniam transire. Quamobrem Teridates hunc magis admirabatur, illum damnabat. Reuersus est non per Illyricum, & trans Ionium, qua via venerat, sed Brundusio Dyrrhachium nauigauit, viditq; vrbes Asiæ munitissimas, atque pulcherrimas, & propter eas obstupuit imperium

Artaxata instaurata. Neronis ciuitas.

populi Romani: pòst Artaxata, condita olim ab Artaxia rege, instaurauit, eáque cognominauit Neronia. Vologesus autem sæpenumerò accersitus venire ad Neronem, noluit, cui etiā ad extremū infestus fuit, atq; ita rescripsit:

Neronis ad Vologesum literæ, ac eius responsum.

TIBI quidem, inquit, longè facilius est tam magnum mare transire, quàm mihi. si ergo in Asiam veneris, constituemus, quando nobis congrediendum sit. Nero tamen nec aduersus eum, nec contra Æthiopas & Pylas Caspias, vti cogitabat, nauigauit: sed missis vtrôque exploratoribus, in

Insignis Neronis mollities.

Græciam transiit, non vt maiores eius fecerant, Flaminius, Memnius, Agrippa, Augustus: sed vt currus agitaret, cithara caneret, præconis officio, & tragœdias ageret. Non enim Roma ei sufficiebat, non Theatrum Pompeij, non

Periodonices qui in stadio & aurigatione vincit.

Circus maximus; sed expeditione opus fuit, vt fieret, sicuti dicebat, περιοδονίκης, tantamque secum multitudinem adduxit, nō solùm Augustalium, sed etiam aliorum hominum, quantus si bellicus exercitus fuisset, aut Parthos, aliásve gentes cepisset. At Corbulo, vt etiam de ipso, cuius proximè tam præclara

mentio facta est, aliquid breuiter dicatur, accitus honorificentissimè, quem virum Nero præter cętera, patrem & beneficum appellabat, postquam Cenchreas appulit, ab eodem occidi iussus est, priusquam in conspectū eius veniret. Nero enim, vt aiunt, cùm statueret cithara canere, Orthostadiū, quod est musicæ vestis nomen, habens, ab eo se videri non sustinuit: sed Corbulo, vt mandatum Neronis intellexit, gladium accipit, seque ipse fortiter percutiens, ait, Ἄξιος, Dignus. Tum enim primùm errorem suum agnouit, quòd citharœdo pepercisset, & quòd ad eum inermis venisset. Hic sub Caio consulatum gesserat, & sub Claudio fuit in Germania exercitui pręfectus, remq́; militarem, quæ iam antea dispersa & neglecta erat, primus sua tempestate restituit, ac Barbaros, præcipuè autem Chaucos vexauit, multaque præclarè ac fortiter egit: cuius vbi virtutem ac studia Claudius cognouit, non passus maiora augmenta accipere, ex hostico reuocauit. Et rediit Corbulo dicto parens, hac tantùm voce emissa, felices fuisse quondam exercituum duces: quò ostenderet priscis illis licuisse citra periculum præclarè rem gerere, suæ virtuti Imperatoris inuidiam officere. Triumphauit tamen nihilominus. Quæ autem postea sub Nerone contra Parthos gesserit, superiùs aliqua ex parte ostendimus. Is non solùm genere clarus & viribus corporis, sed etiam prudentissimus erat, poteratque cum veteribus Romanis comparari, vir magna fortitudine & iūstitia, & fide non modò in suos, sed etiam in hostes. Cuius rei causa Nero eum pro se ad bellum gerendum misit, eique tantam potestatem dedit, quantam vnquam nemini. Credidit enim eum superaturum esse Barbaros, & secum in fide perpetuò permansurum: quibus in rebus haud eum fefellit opinio. Nam Corbulo reliquos homines ob hanc vnam causam offendit, quòd Neroni fidem seruaret, eumque, dum principem pro illo habere cuperent, hac in re duntaxat non probabant. Cùm enim propter res domi forisque summa cum laude gestas, magnam potentiam & gloriam adeptus esset, ob easque posset facillimè Imperator designari, omnibus hominibus Neroni grauiter infensis, omnesque res ipsius admirantibus, non modò nihil vnquam molitus, accusatusque nunquam est, sed tum etiam magis continēs fuit. Cæterùm suæ singularis fidei, suorúmque maximorum meritorum in Senatum ac populum Romanum, hunc tandem fructum ab immanissimo tyranno retulit. Verùm enimuerò, vt ad rerum ordinem veniam, cùm post obitum Neronis, splendidissimus quisque prætorianorum militum, & Romana Resp. Flauium Vespasianum sibi imperatorem ascisceret, Vologeses, qui multa de ipsius inclytis ac heroicis virtutibus audiuerat, illi per suos legatos quadraginta millia Parthorum equitum vltrò obtulit ac promisit, quibus in expeditione contra Galbam ac Vitellium, eiusdem imperij æmulos, quorum quidem alter tum temporis erat in Hispaniis, alter verò in vrbe Roma, & hunc postremum fouebant Germanici milites, adiuuaret, atque ad imperium promoueret. Hæc sanè oblatio fuit magnifica & tanto rege digna. sed quoniam per id tempus, fortuna Vespasiani rebus quamplurimum fauere incœperat, duntaxat gratiæ Vologeso actæ, mandatúmque, vt legatos ad senatum mitteret, & pacem esse sciret. Cùm verò iam ipse, sublatis tandem æmulis, rerum potiretur, Vologesum, qui ad se scripserat his verbis: Rex regum Arsaces Flauio Vespasiano salutem: ne reprehendit quidem, sed

Corbulo à Nerone interfectus.

Mors Corbulonis.

Eius in Germania, & contra Parthos res gestæ. Chauci.

Virtutes.

In Neronem fides.

Vologeses quadraginta millia Persarum pollicetur Vespasiano.

Idem in literis ad Vespasianum scriptis, vocat se regem Regum.

ſed ei iiſdem verbis, non aſſcriptis Imperatoriis nominibus, reſpondit. Sub hoc interim Imperatore, ac Tito eius filio, Domitiano, & Nerua nullum bellum inter Perſas & Romanos interceſſit, eaque pax continuauit vſque ad tempora Traiani, ipſius Neruæ ſucceſſoris, qui bellum intulit Armeniis, Parthíſque, propterea quòd, vt ipſe dicebat, rex Armeniorum non abs ſe, ſed à rege Perſarum diadema, cæteraque regni inſignia, atque iura ſumpſiſſet. At reuera id bellum ſuſcepit gloriæ cupiditate adductus. Namq; ſimul ac Parthorum & Armeniorum fines ingreſſus fuit, regionis ſatrapæ, ipſique mox reges, cum muneribus ei occurrerũt, equúmque duxêre ita edoctũ, vt regem adoraret. Nam pedes anteriores in morem ſupplicantis flexit, capútque pedibus eius qui proximus eſſet, ſubiecit. Traianus cùm ferè vicina omnia ſine armis & certamine ſubegiſſet, in Satalam, & Elegiam Armeniæ oppida profectus, Heniochorum regem honore proſecutus eſt. Parthamaſſitē verò qui in Armeniis regnabat, grauiter mulctauit. Ita omni potitus Armenia, reges qui ſponte deditionem feciſſent, aut in fidem veniſſent, hos, vt amicos benignè habuit: qui verò contumaces obſequium abnuiſſent, parereque recuſarent, eos omnes paruo negotio ſubegit. Non multo pòſt, Niſibi & Ecbatanis potitus, Parthicus appellatus eſt, quod quidem cognomen antea ſibi à militibus inditum, vbi etiam Cteſiphontem occupaſſet, à ſenatu confirmatũ fuit, qui etiam præter alia multa decreuit, vt triumphos quotquot vellet, ageret. Nam cùm Traianus tot gentes abs ſe ſuperatas eſſe ſcriberet, Senatus eas neque cognoſcere, neque nominare ſatis poterat. Itaque cùm alia multa, tum verò arcum triumphalem in foro ipſius ædificari iuſſit. Parabant ciues redeunti longius obuiam procedere: ſed is nunquam in vrbem reuerſus eſt, neque vt extrema principiis reſponderent, efficere potuit: ea enim quę ſubegerat, amiſit. Dum enim nauigat Oceanum, atque inde reuehitur, ea quæ ceperat, omnia maximo tumultu defecerunt, præſidiis, quæ apud eas gentes reliquerat, deiectis cæſiſque. Atque hæc ad Traianum, dum eſſet in naui, perferuntur: nauigabat autem adductus fama eorum, quæ illic eſſe ferebantur, quæ tamen opinioni non reſponderunt. nihil enim vidit præter aggeres, fabulas, ruinas; itémque propter Alexandrum, cui etiam parentauit in his ædibus, in quibus mortem obierat. Igitur cognita defectione, Lucium & Maximum contra rebelles mittit. Maximus prœlio ſuperatus obiit. Lucius præclarè ſe geſſit, recuperauitque Niſibin, Edeſſam expugnauit, direptámque incendit. Seleucia ab Erycio Claro, & Iulio Alexandro legatis capta & incenſa eſt. Traianus metuens, ne Parthi quoque aliquid molirentur, regem eis dare conſtituit. Proinde vt Cteſiphontem venit, cõuocatis in magnam planiciem Romanis omnibus Parthíſque, qui tum aderant, excelſum tribunal conſcendit. Ibi apud eos de rebus ab ſe geſtis gloriatur: deinde Parthis regem Parthamaſpatem deſignat, eíque diadema imponit. Inde profectus in Arabiam, adoritur Agarenos, qui & ipſi defecerãt, quorum ciuitas neq; magna erat, nec diues, finitimáque regio magna ex parte deſerta, quòd in ea aquæ raro inueniãtur, atque illæ parum ſalubres, quódque in ea ligni pabuliq; magna foret penuria. Ex quo fiebat, vt ibi magna hominũ multitudo diu eſſe non poſſet, tum verò ardẽtiſſimis caloribus, quibus expoſita eſt, defendebatur. Itaq; eam Traianus tunc, neque poſtea Seuerus cepit, cùm tamen partem aliquam muri dirue-

Diuturna pax inter Perſas & Romanos.

Nouum bellũ ſub Traiano.

Triumphi Traiano à Senatu decreti.

Parthorum, Armeniorũq; defectio à Romanis.

Lucij res geſtæ. Seleucia capta & incenſa.

Parthamaſpates Parthorum rex à Traiano deſignatur. Agarenorum defectio.

ri diruerint. Dum hæc à Traiano geruntur, ipséque infectis rebus, & prius P. Ælio Adriano in Syria cum legionibus relicto, in Italiam, ceu postliminio redire statueret, Armenia & Mesopotamia rursus à Romano imperio deficiunt. *Noua Persarũ defectio.* Persæ etiam, repudiato Parthamaspate, quem indignum regno existimabant, ipsi res suas prisco gentis instituto administrare cœperunt. Inter quę Traianus, breui pòst, apud Selinuntem Ciliciæ vrbem, quæ deinde Traianopolis cognominata est, maximo sui propter ingentes animi corporísque dotes, quibus refulserat, desiderio relicto, fatis ac naturæ concessit, anno mundi quater millesimo, octogesimo, ab vrb. cond. octingentesimo, sexagesimo octauo, & ab humana redemptione centesimo ac duodeuicesimo, postquam ipse ætatis annum sexagesimum quartum, imperij annos decem & nouem, menses sex, dies quindecim expleuisset. *Mors Traiani.* Huius heroicas virtutes haud pauci ex veteribus scriptoribus celebrauêre, & de his etiam extat Plinij 11. Panegyricus ipsi Traiano Augusto dictus. Fuit sanè Princeps laudatissimus, & nulli Imperatorum secundus. *Eiusdem singularis virtus.* Hic sanè cùm sua clementia & humanitate antecessores suos omnes superaret, amicis aliquando culpantibus, quòd nimis clemens erga suos esset: respondit, talem se Imperatorem esse priuatis, quales esse sibi Imperator priuatos optasset. Idem dicere solebat, Principes omnes multum abesse à Neronis quinquennio. Nam Domitius Nero primis annis quinque, summa cum laude gessit imperium, priusquam ad Caligulæ auunculi sui crudelitatem appelleret animum. Adhęc, Fiscum lienem vocare solitus est, quòd eo crescente, reliqui artus omnes tabescerent. Iustitiam verò & æquitatem in Principe plurimum commendare consueuerat: qui his potissimùm virtutibus Principes, cæteros homines excellere debere dictitabat, quorum & ipse, dum Romanum gubernaret imperium, studiosus adeò fuisse fertur, vt, quemadmodum in primo lib. ostendimus, aliquando ensem strictum præfecto vrbi in conspectu omnium dederit, atque dixerit: Cape ferrum hoc, & siquidem rectè imperium gessero, pro me; sin aliter, contra me hoc vtere. *Traiani vox memorabilis.* Memorabilis planè vox, & optimo Principe dignissima. Hic, successorem habuit Publium Ælium Adrianum, qui bellum Persarum colloquio repressit, eosque in amicitia semper retinuit, quòd illinc regem retraxerit, quem Traianus imposuerat. Idem Armeniis regem suo arbitratu habere permisit, cùm sub Traiano legatum duntaxat habuissent. *Adrianus cũ Persis & Armeniis, societatem coluit.* De hoc autem imperatore plurima videre est cùm apud alios, tum inprimis apud Dionem, qui inter cætera, memorię tradidit, ipsum, postquam Cęsar designatus esset, adeò contempsisse inimicos, vt vni, quem habuerat capitalem, fortè obuio, dixerit: Euasisti. Principibus in priuatis offensis debet esse satis, potuisse vlcisci. *Eiusdem singularis mansuetudo, & generositas.* Idem auctor testatur, eum in colloquiis etiã humillimorum, mirè affabilem & comem extitisse, ac illos detestari solitum, qui hanc humanitatis voluptatem ipsi inuiderent, hoc prætextu, quòd dicerent, Principis maiestatem vbiq; seruandã. Hunc etiam ferunt, ex Matheseos peritia præsciuisse futura, ac Lucium Ælium Verum suum nepotem, quem imperij successorem declararat, non fore longæuum dixisse ex Virgiliano carmine:

Ostendent terris hunc tantùm fata, neque vltrà
Esse sinent, &c.

Adriano, postquam vixisset annos sexaginta duos, menses quinque, dies nouem- *Adriani obitus.*

uem-

uemdecim, regnassetque annos viginti, menses vndecim, vita defuncto, cùm Persarum rex nouas res moliri videretur, Antoninus Pius Adriani successor, ipsum ab Armeniorum inuasione solis literis repulit, eique sellam regiam, quam Traianus ceperat, pernegauit. Hic autem, quatuor & viginti annos in imperio expleuit. Eius autem pietas & virtus maximoperè commendatur. Cùm iam ad imperij habenas declaratus, reprehenderetur, quòd quosdam accusatos absolueret, respondit: Principatum non à pœnis, aut suppliciis, sed à mansuetudine potius auspicādum esse. Idem Cassium Senatorium virum, imperij affectatorem, occidi passus est, nō iussit occidi, post etiam extinctum doluit, dicens: Voluisse se sine Senatorio sanguine imperium transigere. Mirè autem adamabat illam Scipionis celebratissimam sententiam, subinde dicens; Se malle vnum seruare ciuem, quàm mille hostes perdere: Pacem videlicet bello præferens, & in ipso bello sentiens hanc oportere primam esse ducis curam, vt quàm minima ciuium iactura pararetur victoria. Ad hæc, cùm Omuli visens domum, ac miratus columnas porphyreticas, quæsisset, vnde eas haberet? Omulus ei respondit: Cùm in ædes alienas veneris, & surdus, & mutus esto: Sentiens, eum in alieno priuato non oportere esse curiosum. Hoc tam libero ioco non est offensus Imperator, qui etiam priusquam vita excederet, rogatus, Cuinam filium commendaret: Vobis, inquit, si promeretur, & diis immortalibus: fauorem nolens suæ auctoritati tribui, sed filij meritis. Hæc breuiter de Antonino Pio. At temporibus M. Antonini cognomento Philosophi, Vologesus, prioris Vologesi filius, prior bellum intulit, omnemque Romanum exercitum collocatum à Seueriano ad Elegiam, quæ est in Armenia, atque interclusum vndique vnà cum ipsis ducibus, telis confecit atque perdidit; ob eamque causam, fugato etiam Atilio Corneliano tunc Syriæ procuratore, ciuitatibus Syrię valde formidolosus erat. His rebus commotus Antoninus, Lucium Verum suum generū ad bellum cum Persis gerendum misit. Qui, vt Antiochiam profectus est, collecto maximo militum numero, & optimis ducibus delectis, in oppido remansit, vt inde constitueret omnia, & commeatum militibus compararet, Cassio exercitu permisso. Cassius adorientem se Vologesum fortiter sustinuit, desertumque tandem à sociis ac terga vertentem insecutus, Seleuciam & Ctesiphontem venit: deinde vastata Seleucia, atque incensa, regias Vologesi, quæ in vrbe Ctesiphonte erant, solo æquauit. In Armenia quoque res prosperè gestæ, adeò vt Armeniacum nomē vtriq; principum retulerint, sicuti etiam bello Parthico post quinquénium feliciter absoluto, vterque Parthicus appellatus est. Cùm autē reuerteretur, magnū suarū copiarū numerū amisit, quę partim fame enectę sunt, partim morbo extinctæ, rediitq; tamē in Syriam cúm reliquis militibus. Post aliquot annorū decursum, cùm ipsemet Cæsar in Syriam perrexisset, ibi multa egit cum diuersis Regibus, & pacem cōfirmauit, sibi occurrentibus quamplurimis Dynastis & Regibus, ac etiā legatis Persarum, omnibusque Orientalibus Prouinciis longè carissimus & acceptissimus fuit. Pax verò cum Persis hac conditione facta est, ne deinceps in Syriam transirent. Cæterùm, L. Septimio Seuero imperāte, quoniā Persæ, quibus ea tempestate Artabanus imperabat, Nigri partes fouerant, ipso tandē apud sinum Issicum, vbi quondā extrema illa & cruētissima pugna debellatus est Darius ab Ale-

Antoninus Pius Imp.

Eiusdem eximiæ virtutes

Vologesus II. M. Antonino Philosopho bellum infert.

Lucij Veri contra Persas res gestæ.

Pax inter Rom. & Persas.

Nouum bellum sub Lucio Septimio Seuero.

ab Alexandro M. in secundo prœlio, deuicto & profligato, haud exigua clade à Seueriano exercitu, cui Valerianus & Anylinus præfuerant, sicuti etiam Osroeni, Arabes & Adiabeni, quibus ob eandem causam grauissimè succensuerat, affecti fuerunt. Cùm autem Seuerus iam maximam Romani imperij partem teneret, in Italiam rediens, bellum mouit aduersus Clodium Albinum, quem antea collegam fecerat, eumque magno & atroci prœlio ad Lugdunum deuicit; & mox, superatis aduersariis, vrbem triumphans inuectus est, multis acclamationibus omnique splendore, ac magnificétia populo illum excipiente. Ibi haud multos menses commoratus, ad nouas expeditiones animum adiecit, ac denuò in Oriétem reuersus, Armeniam & Arabiam peruagatur, vbi expugnatis vicis vrbibusque permultis, omnemque agrum depopulatus, in Atrenorum regionem mox ingressus, Atras circumsedit, vrbem videlicet altissimo impositam monti, ac maximis validissimisque mœnibus præcinctam, & ingenti sagittariorum copia præseptã. Cùm verò, propter acerrimam oppidanorum defensionem eiusque loci difficultatem, conatus irriti procederent, ac exercitum priusquam vniuersus periret, aliò transportare decreuisset, fortuna magis quàm consilio insignem victoriam contra Persas, qui paulo antè, ipso Seuero, cum quo etiam Vologesis frater fuisse dicitur, in bellis ciuilibus occupato, securi Mesopotamiam cœperant, victoriam adeptus est. Nam impositus permultis nauibus quas circa Euphratem recèns fabricari iusserat, exercitus vniuersus, nequaquam scilicet, quò intenderat, Romanæ appulsus ripæ, sed vndarum impetu, Parthorum ad agrum prouectus, haud procul Ctesiphonte, qua in vrbe sedes regis erat. is tunc pacem agitans, nihilque ad se pertinere Seueri pugnas quas gereret cũ Atrenis, existimans, ociosus, nihil mali expectabat. Seueri exercitus, cùm ad eas ripas vi fluminis inuectus, moxq; in terram esset expositus, omnem illicò agrum deuastare cœpit, abactisque, vt in quęque inciderunt, pecoribus ad vescendum, vicisque aliquot incensis, paulatim vsque ad Ctesiphontem perrexerat, qua in ciuitate magnus rex Persarum subsistebat. Igitur hostes imparatos nacti, cæsis primis quicunque restitissent, direptaque mox vrbe, ac circiter cétum millibus superstitum hominum in captiuitatem abductis, tantùm ipso rege cum paucis equitibus elapso, illius thesauros omnique ornatu ac supellectile potiti, victores regrediuntur. Interim Seuerus, cùm adhuc esset in Britannica expeditione, annis ætatis LXV. mensibus IX. & in imperio annis septemdecim, mensibus octo & diebus tribus expletis, fato ac naturæ concessit. Hic sanè, cùm milites Bassianum suum filium, qui pòst, Antoninus Caracalla dictus est, Augustum consalutassent, eò quòd pater pedibus æger, bellum moraretur, iussit se deferri ad tribunal, simulque adesse omnes tribunos, centuriones, duces, & cohortes, quibus auctoribus hoc acciderat, sisti deinde & filium, qui Augusti nomen non recusarat. Hic, cùm in omnes eius facti auctores iussisset animaduerti, excepto filio, omnesque ante tribunal prostrati rogarent veniam, Seuerus manu caput cõtingens, Tandem, inquit, sentitis caput imperare, non pedes. Huius Imperatoris dictum celebratur: Omnia fui, sed nihil expedit. sentiens, sese ex humili loco, per literarum ac militiæ officia pluribus gradibus fauore fortunæ ad imperij fastigium fuisse prouectum: sed nihil feliciter cessisse, aut nulla in re sibi placuisse.

Persarum clades.

Ctesiphon à Romanis diripitur.

Seueri obitus.

Eiusdem auctoritas, & pleraq; alia.

cuiſſe. Memoriæ traditum eſt, epigramma, quod in laudem Peſcennini Nigri fuerat aſſcriptum illius ſtatuæ ad viuum effictæ, cùm præfecti ſuaderent eradendum, Seuerum noluiſſe, additis his verbis: Si talis fuit, ſciant omnes, qualem vicerimus: ſi talis non fuit, putent nos omnes talem viciſſe. Hunc præterea mores habuiſſe adeò malos cum bonis mixtos, vt de eo dixerit Senatus, aut naſci non didiciſſe, aut non mori. Cùm verò in grauiſſimum morbum incidens, vitæ ſuæ finem inſtare animaduerteret, ad ſe vocauit M. Antoninum & Getam filios, à quibus, quid vellet, percunctatus: Facite, inquit, vt conueniat inter vos: locupletate milites, cæteros omnes contemnite. Sciebat enim filios regni cupidiſſimos, poſt mortem de ſucceſſione diſceptaturos, & niſi militum animos pecunia flecterent, penitus interituros eſſe. Poſt huius verò obitum, Antoninus Caracalla Romanum imperium adeptus eſt, qui fratrem Getam in ipſo ſinu matris interfecit; rebusq; domi compoſitis, in Aſiam perrexit, ac Pergamum ciuitatem atque Ilium, tum in hoc Alexandrum imitatus, ad Achillis tumulum proceſſit. Deinde vt Alexandri monumentum inſpiceret, Alexandriam cōtendit, & ſub hoc quidem prætextu hanc vrbem ingreſſus fuit: ſed reuera, vt potiſſimùm Alexandrinos, qui multis dicteriis & ſcommatibus eius nomen proſciderant, commodiùs atq; faciliùs vlciſceretur; eorumque ingentem multitudinem trucidauit: tantaq; cædes facta eſt, vt riuis cruoris per planitiem decurrentibus, cùm fauces ipſæ Nili ingentes, tum littus omne circa vrbem purpuraſceret. Cùm poſt aliquot menſes, ad eum tanquam ad amicum, Augarus rex Oſrœnorum veniſſet, ei fidem fregit, comprehenſumque in vincula coniecit, & Oſroënem rege deſtitutam cœpit, itemque regem Armeniorum, qui cum filiis diſſentiebat, ad ſe vocauit amicè per literas, vt eos in concordiam reduceret, iisque eodem modo, quo Augaro vſus eſt; quanquam Armenij arma capere, quàm ad ipſum deficere maluerunt. Quod cùm eſſet factum, ei nemo amplius fidebat, vt re ipſa cognoſceret, quàm graue damnum eſſet Imperatori fraudem amicis facere. Cùm hybernaret in Nicomedia, exercuit phalangē Macedonicam, & comparauit duas ingentes machinas ad Armenicum & Parthicum bellum, vt ea diſſoluta in naues imponeret, atque in Syriam deueheret. Poſt hæc, bellum intulit Perſis, cuius belli cauſa fuit, quòd Vologeſes Teridatem & Antiochum quendam, quos ille poſcebat ad ſupplicium non dederet. Erat Antiochus Cilix natione, qui primò philoſophiam Cynicorum ſimulauerat, eaque ex re magnam opem in bello tulerat militibus: quos, cùm maximo frigore obriguiſſent, propterea confirmauit, quòd ſe ipſe in niuem abiecerit, in eaque volutatus ſit. Sed cùm ei Seuerus, atque ipſe Antoninus pecuniam dediſſent, affeciſſentque honore, his rebus elatus, cum Teridate ſe coniunxit, & cum eo ad Perſam defecit. Vtrumque tamen ab ipſo metu perterrito recepit, hisque impetratis, ſtatim à bello deſtitit. Breui ab hoc ſpatio interiecto, Vologeſes mortalitatem expleuit, in cuius locum Artabanus eius filius ſubſtitutus eſt. Antoninus interim affectans Parthici cognomentum, famamque deuictæ ad Orientem Nationis, quanquam in altiſſima pace, tale quiddam imaginatur.

Antoninus Caracalla.

Eiuſdē crudelitas in Alexandrinos.

Augarus & Armeniorum rex contra amicitiæ ac hoſpitalitatis leges ab Antonino capti.

Perſici belli occaſio & initium.

Artabanus.

Antonini literæ ad Artabanum.

DAT literas ad regem Parthorum Artabanum, ſimulq; legatos cū muneribus mittit, materiæ atque artis conſpicuæ. In eis literis fuerat ſcriptum,

velle

velle se regis filiam ducere in matrimonium, Principem se esse,& Principem natum,quare haud decorum priuati cuiusquam & tenuis fieri generum, sed reginam ducere potius, filiamque magni Regis. Duo maxima imperia esse, Romanum,& Parthicum,quibus affinitate illa in vnum coeuntibus,ac nullo iam discriminante fluuio,vnam tantùm potentiam factum iri,nullis omninò viribus expugnabilem.Nam reliquas Barbaras nationes quę nunc amborum imperiis subiectæ sunt,facilè iugũ toleraturas, si propior gens quæque & conuentus sit habitura rectores. Esse Romanis pedestrem exercitum, qui hastis,& stataria pugna reliquos antecellat. Parthis verò equitatum plurimum, peritissimosque sagittarios. His igitur concurrentibus, & quæ vsui ad bellum sunt, in vnum conspirantibus,facilè ipsos sub vno diademate totius orbis terrarum imperium retenturos. Præterea,odoramenta, quæ apud illos proueniant,telasque laudatissimas, contraque apud Romanos metalla ipsa,& quæcunque arte aliqua conspicua visuntur, non iam vix,raroque, & clanculum,per mercatores importatum iri, sed in vna duntaxat terra, vnóq; imperio,communemque fore vtrisque vsum rerum omnium, minimeque impeditum. His literis Parthus acceptis,primò quidem abnuere,negare Romano conuenire Barbarum matrimonium. Quam enim fore concordiam, neque voce satis congruentibus,& victu habituque inter se distantibus? Esse Romę patricios permultos,quorum sibi ille optare liberos in matrimonium possit,sicut itidem apud se Arsacidas. Neque vllam sanè extare causam, cur alterutrum genus adulteretur. Hæc igitur à principio rescribens, conditionem aspernabatur. Sed instanti Antonino, donisque & iureiurando fidem studij sui, & charitatis vxoriæ facienti, credidit Barbarus, ac pollicitus daturum filiã,generũ iam ipsum appellitabat. Cuius rei vulgata mox fama, Barbari scilicet omnes ad Romanum suscipiendum Principem se comparabant, spe quadam sempiternæ pacis exultantes.Cæterùm Antoninus,nemine prohibente fluuios transgressus, ac iam Parthicam regionem quasi propriam peragrans, sacrificantibus passim vniuersis, supraque coronata altaria odores incendentibus,lętùm se honore illo Barbarorum magnoperè simulabat. Posteà verò quàm magno itinere facto, ad ipsam Artabani regiam appropinquabat,occurrit ei Rex in quadam ante vrbem planitie,nouum nuptum excepturus,generumque suum.Sed Barbarorum magna multitudo floribus indigenis coronati,atque induti vestes auro, diuersisque odoribus variè festum agitabant,ad tibiarum,fistularumque,& tympanorum sonitus saltantes numerosè. Quippe huiuscemodi tripudiis supra modũ delectantur,præsertim cùm se temeto largius inuitarunt. Sed vbi omnis multitudo confluxit,ac relictis equis,pharetrisque,& arcubus depositis,inter libamina & calices agitabant,collectique in vnum Barbarorum quamplurimi,temerè inordinatique constiterant,nihil suspectantes mali, sed pro se quisque studentes videre nouum nuptum,tum signo dato Antoninus, militibus imperat,impetum cædémque in Barbaros faciant. Illi, re subita perterriti, cædentibus sauciantibúsque Romanis,terga obuertunt. Ipse Artabanus à suis stipatoribus raptus,atque equo impositus,vix,ægréque cum paucis fugiens elabitur. Reliqua verò multitudo Barbarorum passim cædebatur. Quippe neque equos habebant,quibus maximè vtuntur. Descenderant enim ex iis, pa-

Parthi Caracallæ dolo & perfidia vincuntur.

ſtumque dimiſerant, neque ipſi fuga euadere poterant, impediente curſum fluxa veſte ad pedes vſque deducta. Porrò pharetras & arcus omninò non attulerant: Nam quid illis opus ad nuptias? Ita ingenti cæde Barbarorum facta, Antoninus, prædáque & hominibus magna copia captis, diſcedit, nullo reſiſtente, vicíſque, & vrbibus incenſis, data poteſtate militibus rapiendi quod quiſque poſſet, aut vellet. Hanc igitur calamitatem haud opinatò Barbari acceperunt. Antoninus autem regionem Parthicam penitus ingreſſus, defeſſis iam rapiendo, cedendóque militibus, reuertitur in Meſopotamiam, populóque Romano per literas ſignificat, ſubactum à ſe Oriẽtem, cunctóſq; illius regni mortales in ſuam ditionem conceſſiſſe. At Senatus, quanquam totius negotij gnarus, (quippe Principum res latêre nullo pacto poſſunt) metu tamen atque aſſentatione cunctos illi honores victoriæ decernunt. Artabanus, his tantis iniuriis affectus, maxima celeritate, ingentẽ ac numeroſum exercitum comparauit, pœnas exacturus, & cæſis inter pacem ac libationes miſſurus inferias. Inter hæc, Antoninus, dum iterum Parthicam expeditionem molitur, apud Carras vrbem, inſidiis ab Opilio Macrino præfecto prætorio poſitis, per Martialem centurionem interficitur, & in ipſum Macrinum militaribus ſuffragiis transfertur imperium. Fuit ſanè Antoninus iſte vir nefarius & crudeliſſimus, qui, cùm direptis ciuium bonis, atque omnibus exhauſtis ærariis, ſua crudelitate ingentem corraſiſſet pecuniam, eamq; promiſcuè perditis hominibus diſtribueret, obiurgatus à Iulia matre, vt pecuniis aliqua ex parte parceret, atque prædæ opimæ partẽ in alium vſum ſibi reſeruaret, ſtrictũ gladium oſtentans matri, reſpondit: Lęto ſis animo, quamdiu hunc habebimus, nulla nobis deerit pecunia: Oſtendens, nullam pecuniam apud ſubditos adeò reconditam eſſe, quam ſua ſæuitia extorquere non poſſet. De hoc etiam hiſtorici tradiderunt, quòd eius nouerca, cùm eſſet pulcherrima, veluti per imprudentiam, corpus magna ex parte nudauit. Cumque dixiſſet Caracalla; Vellem, ſi liceret: Si libet, inquit illa, licet: An neſcis, te Imperatorem eſſe, & leges dare, non accipere? Ea mulieris vox Caracallam, ſicuti etiam ſuprà oſtendimus, ad tam deteſtabile facinus pertraxit. Cùm verò idem multa ſibi cognomina aſſereret, vtpote Germanici, Parthici, Arabici, Alemanici; Helius Pertinax, Cur non, inquit, vocaris etiam Geticus Maximus, & ideò quidem, quòd fratrem tuum Getam turpiter occideris? Eidem, cùm Baſſianus præfectus ſuaderet, vt ad mitigandam inuidiam parricidij, fratrem Getam appellaret diuum: Sit, inquit, diuus, dum non ſit viuus. Et ſic fratrem in diuos retulit. Atque ita vbique, vt Ælij Spartiani verbis vtar, regnandi cupiditas, neſcit iura pietatis. Hactenus de Caracalla. Nunc ad eius ſucceſſorem Macrinum mihi ſermo flectendus eſt.

Antonini cædes.

Eiuſdem crudelitas & libido.

Macrinus.

Hic porrò, ſimulatque imperium adeptus intellexit Artabanum cum multis copiis ac viribus adeſſe, nec non equitatũ ingentem, & ſagittariorum multitudinem adducere, præterea cataphractos camelis inſidentes, qui prælongis contis prœliarentur, nihil prius atque antiquius habuit, quàm vt pro Romani Imperij maieſtate, contra hoſtem, exercitum, quem habebat longè inſtructiſſimum, educeret. Proinde rebus omnibus ritè diſpoſitis atque ordinatis, & habita concione, deuentum eſt ad prœlium, & vno atque altero die à mane vſque ad veſperam vtrinque vario Marte atq; alternante fortuna quàm

Macrinus Imperator deſignatur.

Prœlium inter Perſas & Romanos.

quàm acerrimè dimicatum. At Macrinus cognito, non alia de causa tam fortiter ac pertinaciter pugnare Artabanum, nisi quia se pugnare contra Antoninum arbitrabatur, mittit Parthis legatos cum literis, quæ declararent, occidisse Imperatorem, ac debitum supplicium luisse, qui fœdera & iusiurandum temerauerat: sibi esse à Romanis, quorum ipsum tandem imperium sit, summam rerum traditam. Non placere verò quæ acta forent. Itaque captiuos quicunque superessent, raptaque omnia redditurum. Cupere se illum ex inimico amicum facere, pacémque iureiurando ac libaminibus sancire. Quibus lectis Artabanus, edoctúsque à legatis de Antonini cæde, satis dedisse supplicii violatorem fœderis arbitratus, contentusque reddi sibi citra vllum cruorem captiuos, prædamque omnem, fœdus cum Macrino ferit, atque in proprias sedes reuertitur, simulque Romanus Imperator deducto ex Mesopotamia exercitu, Antiochiam contendit. Quod quidem incidit in annum mundi quater millesimum centesimum octogesimum secundum: in annum Romæ nongentesimum septuagesimum; & Christi ducentesimum vicesimum. *Fœdus inter eosdem.*

HISTORIÆ RERVM PERSICARVM
LIBER QVARTVS.

EBVS in Persia ita sese habentibus, haud multò pòst, maxima, vt fert humanarũ rerum vicissitudo, illic cõuersio subsecuta est. Siquidem Alexandro Seuero qui post Macrinum, & Varium Heliogabalum, quorum alter, annum & duos menses cum Diadumeno filio, adolescente speciosissimo, alter circa triennium, summæ rerum præfuit, Romanis imperitante, tertio decimo anno eiusdem imperij, Artaxares natione Persa, virque animi excelsi ac militaris, Artabano, qui propter rerum à se gestarum gloriam atque amplitudinem, Magni cognomine appellari meruit, duplicique diademate redimiri, variis casibus defatigato, ac tandem triplici prœlio superato, non solùm Orientis regno, sed vita quoque exuto, cœpit subigere vicinos Barbaros ac sibi vectigales facere, neque iam intra fluuium Tigrim tenere se, sed superatis ripis, ac Romani finibus Imperij, excurrere per Mesopotamiam, Syriæque minitari, omnemque Europæ oppositam cõtinentem, quæ mari Ægæo, fretóque Propontidos terminatur, atque Asiæ nomen habet, ceu veterem Persarum possessionem, sibi vindicare: quod iam inde à Cyro, qui primus, vti antea demonstrauimus, imperium à Medis in Persas transtulit, ad Darium vsque extremum Persarum regem, cui Regnum Alexander abstulit, cuncta olim Ionia Cariaque tenus à Persarum Satrapis gubernabantur. Quare sui muneris esse arbitrabatur, vt vetus atque integrum imperium Persis restitueretur. Porrò inter Arsacem & Artabanum regem, anni ducenti intercesserunt. Et ipse Artaxares hac victoria potitus est anno Christi ducentesimo trigesimo. Hæc autem vbi primùm Seuero per suos duces ac procuratores, quos in Syria Mesopotamiaq; habebat, innotuêre, haud mediocriter re subita & inopinata perturbatus, quippe in altissima pace educatus à puero, atque vrbanis deliciis innutritus, conuocato prius amicorum consilio, decreuit legatos cum literis mittere, qui spem Barbari conatusque inhiberent. Igitur literæ in hanc sententiam compositæ:

Persæ, eiectis Parthis, regnum recuperant.

Parthi quandiu regnarint in Persia.

OPORTERE illum suis finibus contentum, nihil rerum nouarum moliri, neque sublatum vana spe ingens bellum excitare: debere vnumquemq; suis fortunis acquiescere: non perinde sibi pugnam processuram aduersus Romanos, vt aduersus vicinos, & eiusdem corporis Barbaros. Admonebat præterea victoriarum, quas contra eos nonnulli ex Romanis Imperatoribus adepti fuissent. Huiuscemodi literis Alexander persuasurũ se Barbaro, metu scilicet perterrito, pacem quietemque arbitrabatur. Quibus ille contemptis, rémque armis potius, quàm verbis gerendam ratus: tum verò ferocissimus ingruere, decursaque ac perequitata Mesopotamia omni, prædas agere, atq; oppugnare Romanorum castra, imposita fluminum ripis, quæ scilicet Imperij limites tuerentur. Cúmque homo esset natura gloriosus, ac sublimes spiritus gereret, successu rerum inopinato se omnia subacturũ existimabat. Neque enim parua erant, quę illius animum ad maius regnum concupiscendum

Alex. Seueri literæ ad Artaxarem.

Artaxares mouet bellum in Romanos.

dum inflammabant. Primus namque ipse Parthis bellum inferre ausus, Persarum imperium recepit; regnóque Persis restituto, & circumiacentibus locis per vim subactis, facilè iam Romanam quoque potentiam lacessebat. Quæ vbi Alexandro Romæ agenti nunciata sunt, minimè iam ferendam putans insolentiam Barbari, vocantibus illuc se ducibus, cum maximo apparatu illinc in Persas profectus, consertóque prœlio, post innumeros vtrinque vulneratos, atque interfectos, tandem fortuna ad Seuerum inclinauit. Fuso igitur fugatóque tanto Rege, qui cum septingentis elephantis, mille & octingentis curribus, equitum verò multis millibus ad bellum venerat, statim Antiochiam rediit, & de præda quam Persis diripuit, suum ditauit exercitum, cùm ea quæ per vicos diripuerant, per tribunos, duces, & ipsos milites distribui iussisset. Túmque primùm Persæ, serui apud Romanos fuerunt: quos quidem, quia indignè ferũt Persarum Reges quempiam suorum alicubi seruire, acceptis pretiis reddidit, pretiúmque vel his qui manu ceperat seruos, dedit, vel in ærarium contulit. Post hæc, Romam victor atque ouans ingressus est. Extat apud Lampridium concio, qua apparatum belli, & arma Persarum describit, supplicationésque pro rebus gestis diis decernẽdas petit. Extant & acclamationes, quibus Parthicus & Persicus dictus est. Herodianus contrà scribit, Alexandri exercitum in hoc Persico bello, morbo, ferro, frigore, diuersisque aliis calamitatibus maiori ex parte extinctum atque deletum esse, victúmque potius quàm victorem extitisse. Cęterùm, maior pars cùm veterum tum recentium scriptorum hac in re Lampridio assentitur, qui addit, se ista in annalibus, & apud multos reperisse, ipsiúsque Herodiani sententiam, ceu minus veram atque probabilem, quæque à multorum opinione dissentiat, omninò reiiciendã existimat. In hoc autem suum cuique liberum esto iudicium. Scio equidem, Herodianum inter grauissimos auctores recenseri, & in his, quæ posteris ac memoriæ tradidit, ab eruditis hominibus maximoperè commẽdari. Hic porrò septuaginta annorum res quas sibi maximè cognitas fuisse asserit, sub diuersis Principibus gestas, in vnum corpus comprehensas, in literas retulit; atque ipsemet in fine libri secundi fatetur, se nihil ad gratiam affingere, neque tacitum quippiam præteriisse, si quid modò mentione dignum ac memoria videretur. Sed maior pars scriptorum, inter quos præter ipsum Lampridiũ, est Eutropius, Orosius, Ruffus Sextus, ac itidem Zosimus, qui etiam scribit, ipsum Persas bello aggressum, vno impetu Ctesiphontem atq; Babyloniam cepisse, Arabes percurrisse, Arabiam vniuersam in potestatem redegisse, aliáque complura fortiter gessisse, longè diuersum tradidêre. Proximè à nobis demonstratum est, Artaxarem natione Persam, Artabano qui fuit vltimus ex Arsacidarum familia, interfecto, Persicum regnum in auitam atque pristinam gloriam & dignitatem asseruisse. Hunc plærique Artaxerxem vocant: sed Herodianus & Agathias, Artaxarem nominant, atque ita hoc nomen pronunciandum esse, nobilissimus iuxtà & doctissimus vir Io. Leunclæus in Agathię Myrrhinæi annotationibus tradit. Is fuit pater Chosroë Magus, primusq; inter Persas cidarim sumpsit. Ex quibus autem parentibus oriundus fuerit, qua de causa, quóve modo cidarim, insigne regiũ, assumpserit, & cur etiam Magus sit appellatus, idem Agathias lib. II. disertè commemorat. Qui etiam lib. IIII. recenset catalogum & nomina mul-

Prœlium inter Romanos & Persas.

 na mul-

Nomina quorundam regum Persarum qui post deuictos Parthos, in Persia dominati sunt. na multorum regum, qui post deletos Parthos, in Persia regnarunt, & quandiu itidem rebus gerendis præfuerint. Huius autem verba vt hîc subiicerem, operæpretium me facturum existimaui. Nec enim aliunde meliùs ac certiùs hæc omnia cognosci atque intelligi possunt, cùm ipse auctor testetur, se ex archiuis & Persicis libris ea desumpsisse. *Artaxares.* Artaxares, inquit, annis octo & triginta ad quingentos, post Magni Alexandri Macedonis principatum, quaternis post alterius Alexandri Mammeæ filij, suscepit imperium, in quo annos quindecim, mensibus demptis duobus, peregit. Huic in imperium *Sapores.* Sapores successit omnium crudelissimus. Vixit hic vnum & triginta integros *Hormisda.* annos, & successorem habuit filium Hormisdam, qui breui admodum tempore imperauit. Post annum siquidem vnum & decimũ diem, fato suo perfunctus, is obiit mortem, nulla re gesta, quæ meritò tradi memoriæ posset. *Vararanes I.* Post hunc Vararanes, annos tres cùm obtinuisset imperium, eius filius patri *Vararanes II.* non absimile nomen sortitus, annos sexdecim in regno permansit. Deinceps *Vararanes III. dictus Seganesna.* Vararanes tertius, menses duntaxat quatuor imperiũ degustauit. Seganesna ei cognomen erat, quod illi inditum non ab re fuisse existimarim, nec temerè eum vetusti & patrij moris participasse. Persarum siquidem reges, cùm magnam aliquam nationem oppugnando cepissent, essentq; illorum locis potiti, haudquaquam de cætero victos necabant, sed subactos dependere tributa cogebant, & loca inhabitare, ac captum armis agrum excolere, primoribus duntaxat gentis miserrimè trucidatis: vnde & sæpe noui principatus & nationis ex nomine liberos vocitabant, memorię, vti apparet, pro tropheis iam partis & iactantiæ gratia. Vbi itaque Seganorum gens illa ab Vararane huius patre deuicta est, iure & filius pro regia illa consuetudine Seganesna, id est, *Narses.* Seganorum rex nuncupatus est. Hoc confestim deperdito, Narses imperium *Misdates.* annos septem & menses nouem tractauit. Huius Misdates filius in principatu succedit, patris hæres effectus non solùm potentiæ, sed annorum æqualitatis & spatij. Miretur namque id quispiam, patri filioque annos mensesque *Sapores I.* imperij exactissimè fuisse pares admensos. Hos Sapores subsecutus, longissimis temporum spatiis potitus imperio est, cùm tot annos regnasset, quot etiam vixerit. Hunc mater adhuc in vtero gestabat, & regij generis successio ad regnum vocabat, qui ex matre hac nasceretur: erat autem dubius partus, marémne paritura hæc esset, an feminam. Vnde Principes omnes & satrapæ, præmia magicis viris ac dona exposuêre, vt ea de re futura prædicerent. Grauidam deinde equam producunt in medium, partui proximam, iussereque Magos super hac prius periculum facere, vaticinariq; quodcunque futurum existimarent. Hoc pacto se paulò pòst cognituros putabant, quò processuræ istorum essent de equa prędictiones, ex hisque posse se simul imaginari haud *De Magorũ prædictionibus.* secus euasura, quæ de homine & mare, futuroque rege prædicerentur. Quid verò Magi de equa pronunciarint, nil habeo quod pro certo affirmem: sed alioquin sic omnia euenêre, vti prædictum iis fuerat. Cùm itaque & cæteri cognouissent, vaticinandi artem Magos optimè percallere, præmiserunt re-*Magi reginæ filij partum prædicunt.* ginæ qui explicarent, quæ ipsi non ignorarent futura. Hi itaque, affirmantibus Magis, marem omninò fore, qui partu edendus propediem esset, nulla *Ventri corona imposita.* interposita mora, cidarim ventri imponunt, & vix dum conceptum regem pronunciant, & nomine internosci recèns formatum his placuit, quod vtiq;

organum

organum eo tenus iam suscepisset, vt & palpitaret iam sensim, & subsiliret. Sic igitur quod naturę obscurum est, & incertū, pro re certiore indubitataq; hi opinando suscipiunt. Haud tamen spes eos fefellit: sed longè magis ad opinionem succedentibus rebus, quàm opinati iam essent, assecuti sunt quę sperabant: nascitur namque non longè pòst, & cum imperio Sapores, in eoque & iuuenilem agit ætatem, & consenescit, nimirum qui septuagesimum annum iam exegisset, vbi ad quartum eius & vigesimum imperij annum Nisibis ciuitas sub Persarum ditionem, quæ Romanorum fuisset, peruenit, Iouiniano hanc Imperatore prodente, &c. Deinde paulopòst subiungit: Post Saporem, Artaxerxes germanus frater, vt regni tum particeps, quatuor vbi regnans egisset annos, emoritur. Huius filius, Sapores & ipse dictus, annos quinque regnauit, totidem verò & geminatos, alteroque adiecto, Saporis filius Varanes, qui & Cermasat, à Cerma Natione quadam, in potestatem redacta; haud secus dictus, ac Romani assueuêre, qui ab Africa Africanum dixerunt, & Germanicum à Germania, & ex aliis item alios denominarunt. Post hunc, Isdigertes filius suscipit principatum, qui & magnus apud Romanos habetur, & celeberrimus. Hæc Agathias de his Regibus Persarum, qui expulsis Parthis, Persico imperio præfuerunt, eaque tantò veriora censenda sunt, quantò, vt diximus, ex ipsismet archiuis ac Persicis libris hæc omnia desumpta esse, præfatus auctor testatur.

Artaxerxes. *Sapores II.* *Varanes Cermasat.* *Isdigertes rex clarus.*

Suprà enarrauimus bella gesta inter Alexandrum Seuerum, Mammææ filium, & Artaxarem Persarum regem. Nunc de ipso Seuero eiusque dictis & factis hæc paucula subiungam. Hic sanè initio belli Persici, cùm audiuisset, Persarum regem cum validissimo atque instructiss. exercitu Romanum Imperium inuadere constituisse, Fortes, inquit, viros atque moderatos decet optima quidem optare, sed ferre etiam quęcunque accidant contra animi votum. Fortitudinis quippe est, rebus prosperis non extolli, infaustis nequaquam deiici animo. Idem, priusquam sese ad bellicam expeditionem accingeret, militibus diligenter prospexit de commeatu, dicens, se magis seruare milites, quàm seipsum, quòd in his sita publica salus esset. Facilius est enim inuenire nouum Imperatorem, quàm nouum & exercitatum militem, vt inquit Lampridius. In hoc autem Imperatore fuisse singularem clementiam cum pari seueritate coniūctam, ex his quæ proferam exemplis, perfacilè colligi poterit. Cùm enim obiurgaretur à matre, & Memmia vxore, quòd nimia humanitate & clementia vteretur, eaq; contemptibiliorem relinqueret imperij potestatem, quàm ab antecessoribus suis accepisset, respondit, Sed securiorem & diuturniorem. Cùm verò humili vestitu contentus sæpenumerò incederet, reprehensus ob id à suis aulicis, respondit: Imperatoriam maiestatem constare virtute, non corporis cultu. Hic porrò in expeditionibus, si quis de via in alicuius possessionem deflexisset, pro qualitate loci fustibus aut virgis cædebatur, aut alioqui condemnabatur. Si dignitas personæ tales pœnas non recipiebat, grauissimis contumeliis afficiebatur, cùm diceret: Vellésne hoc in agro tuo fieri, quod facis in alieno? Clamabat sæpius, quod à Christianis audierat, idque per pręconem, quoties aliquem emendabat, dici iubebat: Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. Amicos autem & cognatos, si malos comperisset, puniebat. Id si vetus amicitia aut necessitudo non patiebatur, à se di-

Seueri fortitudo. *Eiusdem pietas in suos milites.*

se dimittebat, dicens, His charior est mihi tota Respub.: significans, priuatos affectus vtilitati publicæ posthabendos. At Vetronium Thurinum familiarem, quòd his qui petebant aliquid à Cæsare, vendidisset suum patrocinium, mentiens interim multa, conuincẽdum curauit, & conuictum damnatumq; in stipite alligari iussit, supposito igni ex humida materia, præcone clamante: Fumo punitur, qui fumos vendidit. Honores siquidem iuris & gladij nunquam vendi passus est, dicens, Qui emit, & vendat necesse est. Descriptum quoque habebat, quid cui præstitisset. qui nihil, aut minimum petiissent, eos appellabat, dicens: Quid est, cur nihil petis? an me tibi vis fieri debitorem? pete, ne priuatus de me queraris. Agnoscebat nimirum, Principes debere suo rectè fungentibus officio: nec ęquum iudicabat, vt probè suo munere defunctus, priuatus egeret. Idem interrogatus, quis esset rex optimus? Qui, inquit, amicos muneribus retinet, & inimicos beneficiis ambit & reconciliat. Hic sanè aurum & argentum raró cuiquam, nisi militi diuisit, nefas esse dicens, vt dispensator publicus, in suas, suorumque voluptates conuerteret id, quod prouinciales dedissent. In templis verò, argenti minimum, auri ne guttulam quidem aut bracteolam posuit, subinde repetens illud Persianum:

Dicite Pontifices, in sanctis quid facit aurum?

Maximinus Imperator.

Hæc in præsentia de Seuero, cui Maximinus in imperio successit, isq; vnà cum filio suo eiusdem nominis, trienniò duntaxat imperauit. Inter vtramq; gentem nihil omninò insigniter peractum fuit. Cæterùm sub Gordiano tertio iuniore, qui, cùm annorum esset fermè tredecim, Princeps ab vniuersis declaratus, Romanum imperium suscepit, cruètissima bella instaurata sunt, & Gordianus consiliis atque prudentia Misithei viri doctissimi ac eloquentissimi, cuius filiam, Tranquillã nomine, vxorem duxerat, eumque dignum putauit familiæ suæ inserendum, quippe qui, vt plærique tradunt, à Scipionibus ortum atque originem trahebat, in Persas cum ingenti exercitu profectus, contra eos felicissimè dimicauit. Primùm verò fecit iter in Mœsiam, & quicquid hostile in Thracia reperit, deleuit, fugauit, expulit. Inde per Syriam in Antiochiam à Persis occupatam perrexit. Illic frequentibus prœliis pugnauit, & vicit, Sapore Persarum rege Artaxaris filio submoto, qui tametsi erat statura procerus, & corpore horribilis, adeò tamen ipsum Gordianum extimuisse ferunt, vt deductis ex vrbibus præsidiis, eas integras suis ciuibus redderet. Sic Carræ, & Nisibis, quę Antiochia est, captę: sic & aliæ vrbes, quę tum temporis sub Persarũ imperio erãt, in Romanorũ potestatem cesserunt. Effectum denique est, vt Persæ, qui iam vniuersæ Italiæ haud mediocrem terrorẽ incusserant, sub hoc laudatissimo Principe, ductu & auspicio sui soceri, in regnũ suũ redierint, totumq; Orientẽ Romana Respublica retineret. Quæ omnia Senatui Gordianus perscripsit, eaque Misitheo, qui idem Timessocles dicebatur, præfecto, & socero accepta retulit. Ob quæ, Senatus diis supplicationes, Gordiano triumphum decreuit, & Misitheo currum triumphalem, & titulum magnorum honorum cum iis verbis:

Gordianus III. iunior.

Misitheus gener Gordiani.

Eiusdem in Persas prosperi successus.

MISITHEO EMINENTI VIRO PARENTI PRINCIPVM, PRAETORI TOTIVS VRBIS, TVTORI REIPVB. S. P. Q. R. VICEM REDDIT.

Gordiano, vicesimo secundo ætatis suæ anno, astu atque insidiis Philippi

Ara-

Arabis, quem primum ferunt ex Romanis Cæsaribus factum esse Christianum, interempto, fasces Imperij Romani ad ipsum Philippũ deuolutæ sunt, qui, simulac Principatum adeptus est, nihil habuit antiquius, quàm vt cum Persis pace facta, percussoque fœdere, in Italiam aduentaret. Proinde dimissa Syria ac Mesopotamia hostibus, iter per Arabiam suscepit, ac paterno in solo Philippopolim vrbem sui nominis condidit. Dehinc Romam petens, anno secundo imperij sui ludos seculares fecit ingenti pompa Cal. Maij, cùm millesimus annus esset vrbis conditæ. Verùm enimuerò cùm se propter amissas prouincias populo Romano minus gratum acceptumque esse animaduerteret, vt eum sibi reconciliaret, mox Persis bellum indixit. Cæterùm ipsis, prouincias restituere pollicentibus, res sine sanguine peracta est. Philippus interim, postquam annos quinque regnasset, Veronæ à suis militibus interfectus est, ac Decium imperij successorem reliquit. Hic autem vix biennium summæ rei vnà cum filio præfuerat, cùm aduersus Getas, qui Istrum transierant, vires atque arma conuertens, in priore prœlio triginta millia Getarum, qui & Gothorum, sic enim postmodum appellati sunt, interemit: At in posteriore prœlio, cum Gothi arte traxissent Decium in loca palustria, filius fortiter dimicans, in prima acie trucidatus est. Pater ira & dolore longius procedens, mersus est in paludem, & ibi periit, moxq; Gallus Hostilianus, & Galli filius Volusianus Imperatores creati, qui, vix completo biennio, cùm aduersus Æmilianum in Mœsia res nouas molietem cum exercitu profecti essent, ambo Interamnæ occisi sunt. Hinc Licinius Valerianus in Rhetia & Norico agẽs, ab exercitu Imperator, & mox Augustus est factus: Galienus quoque Romæ à Senatu Cæsar est appellatus. Horum autem imperium Romano nomini perniciosum, & penè exitiabile fuit, ita vt vel infelicitate Principum, vel ignauia, Germani Rauennam vsque venirent. At Valerianus anno quarto imperij in Orientem contra Persas profectus, & in Mesopotamia bellum gerens, à rege Persico Sapore victus & captus est, qui aliquot annos, quoties equum conscendit, pedem ceruici Valeriani imponens, pro scabello eo vsus est. Tandem in extrema senectute viuenti cutem à ceruice, vt nonnulli asserunt, ad pedes detrahi iussit. Hic fuit exitus huius nobilissimi ac præstantissimi viri, quem dicunt ex familia Romana, longè splendidissima, videlicet, Cornelia, oriundum fuisse. Hîc autem intueri licet insigne ac miserabile fortunæ ludentis exemplum, atque humanarum rerum inconstantiam, sicuti etiam, vt de reliquis in præsentia supersedeam, in Baiazete primo, Turcarum Rege, qui à Tamerlane ad Stellam montem in acie deuictum, victori itidem equum ascendenti, dorso subdito, scabelli vsum præstitit. Quomodo autem in hostium potestatem deuenerit, variè narratur. Zosimus primo libro suarum historiarum, de illo sic memorię prodidit: Valerianus, inquit, intellectis Bithyniæ calamitatibus, ex diffidentia nemini ducum credere defensionem illius contra Barbaros audebat; sed misso Felice, qui præsidio Byzantinis esset, ipse, relicta Antiochia, ad Cappadociam vsq; progrediebatur, & transitu duntaxat adtritis vexatisque oppidis, pedem referebat. Cumque pestis inuasisset exercitus, eorumque maiorem partem sustulisset, Sapores Orientem adgressus, in ditionem omnia redigebat. Interim Valeriano propter mollitiem ac socordiam de subleuandis ad extremum prolapsis rebus desperante,

Philippus Arabs Gordiano succedit, & mox init pacem cum Persis.

Philippopolis.

Idem Persis bellũ indicit.

Eiusdem cædes. Decius Imperat.

Eiusdem obitus, & filij cædes. Hostilianus & Volusianus, interfecti. Valerianus creatur Imperator.

Idem capitur à Persis, & fit exemplũ humanæ calamitatis.

dataque

dataque pecunia, bello finem imponere volente, missos hoc nomine legatos, Sapores ab se, rebus infectis dimisit, & ab ipso Imperatore petiit, vt de negociis, quæ ad eum pertinere viderentur, secum in colloquium veniret. Ille, nulla prudentia postulatis adsensus, & inconsultò cum paucis ad Saporem profectus, quasi de pace cum eo collocuturus, ab hostibus subitò comprehenditur, & in hac fortuna captiuus, apud Persas viuendi finem fecit, maximo dedecore nomini Romano apud posteros relicto. Hæc Zosimus. Cæterùm Agathias lib. IIII. tradit, hunc à Sapore viuum excoriatum, & inter cætera subiungit, hunc Saporem fuisse virum iniustissimum, & humano sanguine contaminatum, iraque fermè inflammatum, & in sæuitiã proruere solitum, ad parcendum verò dandamque precantibus veniam, segniorem. Vtrum verò, inquit, id scelus in alios prius patrauerit, nil habeo, quo affirmare id apertum queam. Quòd autem Valerianum, tunc Romanorum Imperatorem, is, cui fuerat per hunc bellum illatum, victum ab se, viuumque captum eo modo excruciauit, (quo scilicet Chosroes, qui fuit temporibus Iustiniani, Nachoragan viuum excoriari iusserat) testis est omnis historia. Postremò addit hunc, omnium crudelissimum, vixisse vnum & triginta integros annos, & ingentibus iacturis Romanos affecisse, nimirum qui regem suum necando, nil denique sibi ad eam rem impedimento fore præcogitarat. Eundem, imperium propagasse, quippe qui & Mesopotamiorum vastarit agrum, deinceps, finitimos quosque, Cilices, Syros, Cappadoces vsque peruadentem, depopulatum esse, & incredibilem his cladem intulisse, atque adeò, vt abruptas illas & vacuas montium intercapedines anfractusque cæsorum repleuerit cadaueribus, complanauerit colles, & loca editiora inter se distantia, ac postmodum sic equitasse, & peruasisse, ac si montium fastigia in infimo descendissent. Hunc deinde, cùm domum rediisset, nec mediocriter vteretur, quæ per impietatem parasset, sed immodica elatum iam insolentia, haud longè pòst vt superbire desineret, Odenatum Palmirinum coëgisse, virum quidem tum primùm obscuri planè incognitique nominis, sed qui ex illatis Sapori calamitatibus, & rebus aduersus hunc gestis, ingẽtem retulit laudem, & plærisq; priscis Historicis, vt dignus memoria, nobilitatus est. Hæc Agathias. Cæterùm, priusquam de Valeriano sermonem absoluam, omissis quæ de illo Sex. Aurelius Victor, Eutropius, Zonaras, Nicephorus, & plærique alij scriptores tradiderunt, subiungam, quæ de ipso Trebellius Pollio in literas retulerit. scribit enim, præfatum Valerianum, ductu cuiusdam sui ducis, cui summam rerum commendauerat, in ea loca fuisse deductum, siue fraude, siue iniqua fortuna hoc euenerit, vnde nullis viribus, nullo consilio, nullaque industria elabi potuerit. Sic itaque captum, ignobili, misera ac perpetua seruitute apud Persas consenuisse, eoq; vitam, quo dictum est, exitu terminasse: quãquam amici Reges, Armeniorum Arthabestes, & Cadusiorum, Valerius, & Belsolus, aliique finitimi Principes, Saporem regem, ea victoria nimis elatum, literis admonerent, ne abuteretur victoria. Quinimò & Bactrianos, Hiberos, Albanos & Thauroscythas Romanis auxilia polliciros fuisse pro liberando Valeriano: Saporem, literas, quas ad se de ea victoria dederat, aspernatum. sed cùm Valerianus, inquit, apud Persas cõsenesceret, iam septuagenario maior, Odenatus Palmirinus decurio, qui inter triginta quoq; tyran-

Saporis crudelitas.

Odenatus Palmirinus.

tyrannos (tot enim numero iisdem temporibus Romanũ imperiũ supramodum afflixerant & dilacerauerant) connumeratur, collecto exercitu, agrestiumq; manu, rem Romanam quæ vndique ruinam minabatur, egregiè tutatus est, ac labore vigiliisque in pristinum propè statum reposuit. Nam Regis thesauros, regiasq; concubinas, quas thesauris chariores rex Persicus habebat, sui iuris fecit. Quocirca timore perculsus Sapor, sese quàm citissimè in suum regnum recepit, cùm præsertim Balistæ Valeriani quondam præfecti exercitum, qui sese Odenato associauerat, pertimesceret. Iam enim Odenatus cum vxore sua Zenobia imperium Orientis multa & fortuna, & virtute à Romanis partum, occuparat. Quod nisi assumpsisset, in Oriẽte res omninò perditæ essent. Cæterùm viriliter ac intrepidè contra Persas bellum gerens, Nisibin primùm, & Orientis plæraque cum omni Mesopotamia in potestatem recepit, & deinde ad Ctesiphontem vsque profectus, Saporem cum liberis in fugam vertit. Post hæc, composito maiori ex parte Orientis statu, à cõsobrino Mæonio, qui & ipse imperium sumpserat, vnà cum filio Herode interfectus est. Hoc viuis sublato, Zenobia, virilis animi, eximiæque virtutis ac fortitudinis femina, non secus ac Semiramis, duxit exercitum, & contra Persas felicissimè dimicauit.

Odenati Palmirini victoria contra Persas.

Eiusdem interitus. Zenobia.

Dum inter sese Romani duces sub P. Aurelio Licinio Gallieno Valeriani fratre, siue, vt aliis placet, filio, qui Caligulæ ac Vitellio simillimus, Romanũ Imperium per annos vndecim turpissimè ac fœdissimè administrauit, belligerãtur, Dei Ecclesia non mediocriter adaucta est. Multi enim libentiùs amplexi sunt doctrinam de vero Deo, cùm viderent scelera, furores, & pœnas impiorum Principum, qui idola defendebant. Simul autem, vt fit in confusionibus imperiorum, praua ingenia sparserunt impias opiniones. Ac præcipuè duæ furiæ diuersis locis valdè perniciosæ ac exitiabiles fuerunt. Manes in Persea, à quo Manichæi nominati sunt, & Paulus Samosatenus Antiochiæ. Attigit Aureliani tempora vterque. Imposturæ autem dissimiles extiterunt. Manichæa pugnans cum iudicio rationis, & ciuili consuetudine vitę, absurda, monstrosa, barbarico spectro similis, seu Chimæræ, seu Empusæ, cõflata ex Stoicis deliramẽtis, & fanaticis furoribus, ac simulatis afflatibus. Samosatenica verò, vt bella meretricula, fucata philosophicis coloribus, lasciuiens, & blandis illecebris inuitans curiosa ingenia, non tunc primùm nata, sed antea Plotini disputationibus Alexandriæ comta. Porrò extant vetustæ refutationes scriptæ ab Irenæo contra Marcionem, & ab Augustino contra Manichæos, quorum hæc præcipua capita fuerunt, Videlicet, duo principia esse pariter æterna, & inter se pugnantia, Bonum & malum. Bonum nominarunt lucem, malum, tenebras, & materiam, quam dixerunt malorum omniũ causam esse. Ortos à malo, nominarunt χοϊκοὺς καὶ ὑλικούς. Hos dixerũt, quia haberent semina malæ materiæ, necessariò scelerate facere, nec posse ad Deum conuerti. Contrà verò, ortos à bono Deo, necessariò recta facere, nec damnari eos posse, quia sint in eis lucis semina. Nec teneri eos lege, etiã cùm contraria legi faciant, quia lex tantùm iudicet ortos à materia. Ita docuerunt omnia necessariò fieri, bonas & malas actiones, & prorsus nullam esse humanæ voluntatis libertatem in bonis & malis actionibus, interioribus, & exterioribus. Hic Manes præter cætera, Solem & Lunam, diuinum quiddam

Gallienus Imperat.

Manes Persa, vnde Manichæi.

Manichæorũ præcipua dogmata.

esse putauit, ac de eis multa silentio digna portentosè confinxit. Dæmonem, nunc materiam, nunc materiæ principem vocauit. Coniugium, diaboli legem & constitutionem esse dixit. Dominum autem, neque animam, neque corpus recepisse, sed hominem tantùm visum esse, nihil humani habentem, asseuerauit. Perpessiones verò, ei per speciem duntaxat & fucum accidisse. Resurrectionem corporum, veluti fabulam repudiauit. Animarum autem transitiones è corpore in corpus, & quidem etiam in volucrum, & pecorum, & ferarum corpora, docuit. Cuius sectatores etiam elementa omnia animata esse arbitrati sunt. Horum autem præcipui, tres fuisse dicuntur, videlicet, Addam, Thomam, & Hermam: ex iis, Addam ad Syros, ad Indos autem Thomam misisse præcones. Qui reuersi, cùm se dicerent, multa dura passos esse, neque quenquam doctrinam eius recipere voluisse, eò temeritatis atque impudentiæ deuênit, vt seipsum Christum nominaret, & Spiritum sanctum, aliumque Paracletum missum esse diceret. Et duodecim secum ducens discipulos, in Mesopotamiam peruênit, Persarumque regnum peragrauit, ac temerario impotentique animo cùm se pro medico venditaret apud regem Persicum, eiusque filium in curatione seu dolo, seu inscitia necasset, rex Persarum cutem ei detrahi iussit, atq; ita nudus canibus est obiectus. Hoc exitu Manes vitam terminauit. Ipsius autem hæresis sese per multas prouincias & regiones longè latèque diffudit, & præsertim in Persia, ita sanè, vt maior ferè pars indigenarũ hoc pestifero ac exitiabili veneno infecta fuerit. Huius sectę professores, festum omnium apud se celeberrimum, quod vitiorum vocabant interitum, peragebant, in quo & serpentium plæraque, & quorumuis animantium, quæ fera & solitaria sunt, interficere, & magicis offerre consueuerant, perinde ac insigne aliquod pietatis argumentum; hac via se arbitrati, Hornusdati quod bonum appellabant, gratam operam exhibere; molestiam verò, & perniciem Arimano, pernicioso ac pessimo dæmoni, qui bono aduersaretur. Aquam in primis venerabantur, adeò vt ne hac quidem faciem abluerent, nec eam quoquo pacto attingerent, siue potandi gratia, siue arbores irrigandi, seu aliqua alia ratione. Quin etiam deos alios plerosque nuncupabant, & Græco ritu propitiabant. Vtebantur præterea sacrificiis, purgationibus, oraculisque, & his quidem Græcorum more. Ignem verò preciosissimum & sanctissimum censebant, quem, in ædiculis quibusdam, vt sacris semotisque, Magi perennem seruabant, eundemque, dum intenti custodirent, arcana peragebant sacra, & de futuris interrogabant. Hæc, & multa his consimilia ab eis fiebant, præter & contra expressum Dei verbum, & plurimos mortales in suam sententiam abduxere. Cæterùm, ne in his sathanicis & monstrosis erroribus diutius immorer, ad susceptum ordinem reuertar.

Manes trucidatur à rege Persarum.

In Italia, postquam Gallienus Imperator prope Mediolanum à Cecropio Dalmata interemptus esset, à Romano exercitu Flauius Claudius Cæsar renuntiatus, & à Senatu in eodem imperio confirmatus, regnauit annũ vnum & menses nouem, eique successit Valerius Aurelianus, vir militari virtute excellens. Hic, præter cætera, duxit exercitum aduersus Zenobiam, quę Syriam & loca finitima in sua potestate retinebat. Cum ea congressus, aliquot prœlia infeliciter gessit. Tandem circumsessa Palmyra, cùm Zenobia ex ea vrbe in loca tutiora discederet, conspectam in eo itinere Aurelianus cepit. Viua

Flauius Claudius.

Val. Aurelianus.

Eiusdem victoria contra Zenobiam.

Romam perducta est, vbi in triumpho splendidissimè ornata, currum Aureliani, in magna turba captiuorum, cum filiis & filiabus antecessit. Postea concessum est Zenobiæ, vt Romæ, more priuatæ matronæ cum filiabus viueret. Hic deinde, composito vrbis statu, rebusque omnibus ritè constitutis atque ordinatis, in Galliã se cõtulit, & Vindelicos Barbarica obsidione liberauit, ac etiam Monetariorum bellum compescuit. Deinde cùm per Illyricum iret, contra Persas iterum pugnaturus, quòd Zenobiæ auxilium tulerat, magnum cogens exercitum, apud Cænophrurium, qui locus est inter Heracleam & Byzantium, malicia notarij sui, & manu Mucaparis interemptus est, anno sexto imperij: ab orbe autem condito quater millesimo, ducentesimo, vicesimo quinto: anno Romæ millesimo vicesimo tertio: à Christi verò natiuitate, anno ducentesimo, septuagesimo tertio. Huius extat epistola militaris, ad vicarium suum data, præclaras leges militares continens, quam hîc inserere non grauabor. *Aureliani cædes.*

SI vis, inquit, tribunus esse, imò si vis viuere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat. Ouem nemo contingat. Vuam nullus auferat. Segetem nemo obterat. Oleum, sal, lignum, nemo exigat: Annona sua contentus sit. De præda hostis, non de lachrymis prouincialium habeat. Arma tersa sint, ferramenta samiata, calciamenta fortia, vestis noua vestem veterem excludat. Stipendium in balteo, non in popina habeat. Torquem, brachialem & annulum apponat. Equum saginarium suũ defricet. Captum animal non vendat. Mulum centuriatum comiter curet. Alter alteri, quasi seruus obsequatur. A medicis gratis curentur. Aruspicibus nihil dent. In hospitiis castè se agant. Qui litem fecerit, vapulet. Flauius Vopiscus tradit, hunc Aurelianum sceleratis militibus tanto fuisse terrori, vt postea quàm semel cum ingenti seueritate castrensia delicta correxerat, nemo deinde peccare auderet. Militẽ, qui adulterium cum hospitis vxore commiserat, ita puniuisse, vt duarum arborum cacumina inflecteret, quæ ad pedes militis deligaret, eademque subitò dimitteret, vt distractus, vtrinque penderet. De hoc itidem Imperatore in literas relatum est, cum Tyanam venisset, eamque occlusam reperisset, iratum dixisse, Canem in hoc oppido non relinquam. Hac voce milites erectos fuisse in spem prędę, & Heradamum Tyanensem, metu, ne cum cæteris occideretur, prodidisse ciuitatem. Qua capta, ipsum Aurelianum, Heradamonem patriæ proditorem, occidisse. Militibus verò ex Cæsaris promissis direptionem oppidi flagitantibus, respondisse: Agite, canem me negaui relicturũ, canes omnes interficite. Hoc pacto & proditori mercedem rependisse, & militum auaritiam elusisse. Videtur autem hic sermonis color, vt hoc etiam obiter adiungam, sumptus ab Hebræis, in quorum literis reges qui minantur internecionem, negant se quenquam relicturos, vsque ad mingentem ad parietem: canem hac periphrasi significantes. Hunc etiam perhibent, petenti vxori, vt se vnico pallio serico vti sineret, respondisse: Absit, vt auro fila pensentur. Libra enim auri tunc libra serici fuit. *Eiusdẽ epistola ad suum vicarium.* *Exemplum seueritatis.* *Eiusdem in victoria moderatio.*

Post Aureliani interitum, Annius Tacitus consensu Senatus ac militum, Cæsar designatus fuit, qui tantummodo sex menses regnauit, mortuus in vrbe Tarso, eiusque frater, ex alio tamen patre, Florianus, dominandi cupiditate impulsus atque incitatus, imperium tanquam hæreditarium inuasit, *Annius Tacitus.* *Florianus.*

quod fatis concedens, vix duobus mensibus tenuit. In cuius locum Valerius Probus, vir illustris gloria militari, multísque heroicis virtutibus clarus, cōmunibus suffragiis totius exercitus ac senatus suffectus est. Is, præter multas inclytas & insignes victorias ex variis ac diuersis nationibus cum æterna sui nominis laude, maximóque Romanæ Reipub. beneficio adeptas, Persas & Parthos ita exterruit, vt ad eum legatos mitterent, pacem efflagitantes, quam etiam per id quidem tempus benignè concessit. Cùm verò ipsi, haud multo pòst, res nouas molirentur, illis bellum inferre statuit. Cæterùm fortuna eius conatibus obstitit. Cùm enim per Illyricum iter faceret, à suis militibus per insidias interemptus est anno VI. Imperij. Hic laudatissimus Imperator non patiebatur militem esse ociosum, sed multa opera militari manu perfecit, dicens: Annonam gratuitam militem comedere non debere. Idem, cùm multa Barbarorum loca purgasset latrociniis, vbi peruenisset ad Isauros, dixit, ab illis locis facilius arceri latrocinia, quàm tolli: Sentiens dandam esse operam ne latronibus illuc esset aditus, néve iuuenes latrocinia discerent. Itaque loca omnia, quæ angustum haberent aditum, veteranis concessit; addens, vt eorum filij ab anno decimo octauo ad militiam mitterētur, ne antè prædari discerent, quàm militare. Hoc tum rectè Probus, cùm multum interesset, inquit Vopiscus, inter militiam & latrocinium. Huic etiam cùm equus esset oblatus, qui ob miram currēdi velocitatem admodum laudaretur, (centum enim ad diem millibus passuum currere dicebatur, credentibus hoc vniuersis) Fugitiuo, inquit, militi potius hic equus, quàm forti conuenit.

Valerius Probus.

Persarum legatio ad Val. Probum, pro pace.

Probi interitus.

Probo successit Carus Narbonensis, qui vt primùm ab exercitu Cæsar renuntiatus fuit, imperiique molem subiit, consensu omnium militū, bellum Persicum, quod Probus parabat, cum omni militari apparatu aggressus est, liberis suis Carino atque Numeriano prius Cęsaribus nuncupatis. E quibus, Carinum ad Gallias tuendas misit, recepto secum Numeriano. Confecto autem bello Sarmatico in Pannonia, vbi tum Sarmatæ Pannoniam vastabant, in Italiam sese irrupturos minantes, sexdecim millibus interfectis, & diuersi sexus viginti millibus captis, inter eundum ad Persas cum totis Probi viribus, recepta Mesopotamia, Ctesiphontem peruenit: & nisi fulmine ictus concidisset, ingentem omninò victoriam à Persis reportasset. Nonnulli in literas retulerunt, à præfecto sui prætorij Apro, qui & ipsius, & filij exitium quærebat, vt ipse imperaret, longius abductum, donec in morbum caderet. Interim sæua atque atroci tempestate exorta, immani coruscatione ac immaniori tonitru exanimatum esse. Vnde quidam dixerunt, in fatis esse, Romanum Principem Ctesiphontem non trāsire: imò Carum fulmine absumptum, quòd fines fatales transgredi tentasset: Cecinerāt enim vates antiquissimi: Romana arma Ctesiphontem transire nefas esse: & duces qui ausi fuissent, pœnas daturos. Putant M. Crassum id cogitantem, cum exercitu periisse. M. Vlpium Traianum, transgredi ausum, Italiam non repetiisse, & quinque Prouincias trans Tygrim statim amisisse: satiúsque fuisset, iter non tentasse. Legiones longo labore attriuit, & ferè consumpsit. Et quamuis victor longiùs produxerit terminos, tamen non multum profecit: dubium, an sic voluentibus fatis, an culpa successoris Adriani. Ctesiphontem cupiens transire,

Carus Narbonensis.

Idem fulmine ictus, perit.

transire, superato Tygride, Valerianus, à Sapore Persarum rege, vt antea commōstrauimus, captus est. Verùm Odenatus Palmirinus victor Romanę maiestatis, Ctesiphontem vsque trans Tygrim peruenit. Carus Imperator exercitum Probi Sarmatico bello latè victorem duxit in Persida, hostile regnum vastauit: Seleuciam cinctam Euphrate, quam olim ceperat Ælius Verus Antoninus, expugnauit. Deinde Ctesiphontem petētem, & longius progredi volentem, vel morbus, vel ictus fulminis cælo turbido & coruscante, absumpsit. Sed oracula plærunque aut vana, aut credentes sæpius eludunt. Galerius enim, vt infra ostendetur, Ctesiphontem transiuit, & Romanos fines auxit & dilatauit. Caro imperij anno secũdo, vitæ muneribus defuncto, traditæ sunt rerum habenę eius filio Numeriano, qui comes patri bello Persico fuit, & nimio fletu ob paternā necem sibi oculos corrupit. Proinde cùm oculis æger esset, eiq; aër & vigilia in bello Persico plurimùm obessent, occlusa lectica ferebatur. Arrius Aper, cuius filia nupserat Numeriano, imperium affectans, illum, nihil huiusmodi suspicantem, occidit: fœtore tamen cadaueris homicidium est proditum, Aperque inuasus, quem Diocletianus, educto gladio, mox iugulauit. Carinus autem, alter Cari filius, vbi Diocletianum audiuit ab exercitu in Perside Imperatorem electum, cum exercitu contra eum progressus, & multis tandem prœliis apud Mergam in Dalmatia victus, occubuit. Sex. Aurelius tradit, Carinum trucidatum eius tribuni dextra, cuius dicebatur vxorem polluisse.

Numerianus electus Imp. ab Arrio Apro interficitur.

Carinus vincitur à Diocletiano.

Diocletianus interim, profligato ac prœliis victo Carino, Augustus est appellatus, & à Senatu magno honore exceptus. Cùm autem in diuersis mundi partibus insignes excitarentur tumultus ac vndique plures tyranni insurgerent, in Galliis, Britannia, Ægypto, ac Italia, Maximianum Imperij consortem elegit, quem Cæsarem & Augustum, mox Constantium, & Galerium Maximianum Cæsares fecit. Pacatis demũ in Occidente rebus, atque in Ægyptum profectus, illam breui sub Romani imperij pristinam fidem atque obsequium reduxit, & aduersus Arabas expeditionem parauit. Cæterùm ad res in Oriente turbatas sedandas, Galerium Maximianum cum exercitu præmisit. Narseus enim rex Persarum, Varranis secundi filius, & Varracis nepos, qui Varranem primùm patrem, Hormisdan auum, Saporem abauum, & Artaxarem atauum habuit, tum Armeniam, ac Mesopotamiam bello lacessebat, pluribus regibus Sironitarum & Albanorum, multisque regulis propinquis in auxilium vocatis. Contra hunc iuuenili ardore progressus Galerius, primùm æquo Marte pugnauit. Vnde animosior factus, dum contra tantam multitudinem inconsultius progrederetur, haud longè à Carris victus, omnem penè amisit exercitum. Atque hinc per Syriam ad Diocletianum venit, ad quem antea aduersi belli fama peruenerat, cui post cladem acceptam, ante Carpentum per mille passus currere conatus est, veluti homo gregarius, priusquam audiretur. Quem vbi Princeps minis acerrimè castigasset, hac contumelia quasi cote vsus est ad virtutem. Itaque refecto supplemento ex lectissimis militibus Daciæ, Illyriæ ac Mœsiæ, contra Persas feliciore auspicio profectus, vt ignominiam aboleret, omnia prius diligentius explorauit, quàm manus consereret. Reperto autē hoste in maiori Armenia, noctu castra hostilia de improuiso cum viginti millibus equitũ adortus, in-

Diocletianus renunciatur Cæsar.

Narseus rex Persarum.

Eiusdem victoria & clades.

gentem Persarum multitudinem felici victoria strauit, dedecus aboleuit, finesque Romani imperij longiùs produxit. Nam totá Assyriam expugnata Ctesiphonte cepit, & quinque Prouincias Transtigrytanas, quæ statim redeunte ad vrbem Traiano defecerant, subegit, & imperio adiunxit. Fugatus vulneratusque Narseus, ad inuios Parthorum montes recessit: Regis proles, vxores, ac sorores captæ sunt. Persarum nobilitas abducta, reguli & duces triumpho reseruati. Ictum est fœdus, vt Persæ ab Armeniis, Mesopotamia, Assyria, nouisque prouinciis abstinerent. Victor Galerius ad Diocletianum, qui cum firmissimo subsidio in Mesopotamiam cõcesserat, vt Romanis animum, & hosti terrorẽ præberet, peruenit ouans, ingenti honore ab eo susceptus, & pòst, Augustus appellatus. Diocletianus interim, rebus toto Oriente compositis, Europam repetiit. Hunc tradunt historici primum extitisse, qui regiæ cõsuetudinis formam magis quàm Romanæ libertatis, inuexerit, seq; primùm adorari, & pedes exosculari iusserit, cùm ante eum cuncti salutarentur, quibus etiam venerationem adhibuit, exornans calciamenta auro, gemmis, & margaritis. Nam prius Imperij insigne in chlamyde purpurea tantùm erat: reliqua verò cum cæteris communia. De hoc autem posteris ac memoriæ traditum est, ipsum, pacato demum orbe, post annorum imperium XX. apud Nicomediam spõtè Imperiales fasces reliquisse, atque in propriis agris consenuisse. Rem sanè miram, & ad eam ætatem incognitam, vt nec prægrauante saltem senecta, vel rerum mole, ex tanto fastigio, ad priuatum vitæ statum remearet, ac sese vltrò in ordinem redegerit. Qui dum ab Herculio atque Galerio, ad recipiendum imperium rogaretur, tanquam pestem aliquam detestans, in hunc modum respondit: Vtinam Salonæ possetis visere olera nostris manibus insita, profectò nunquam istud tentandum iudicaretis. Itaque per decem annos, quot priuatus Salonis superfuit, hortorum amœnitati vacans, à priuata vita abduci non potuit; testatus, nullos sibi vnquam Soles lætiores affulsisse. Maximianus quoque, Mediolani imperium eadem die deposuit. Sed Diocletianus certè constantiùs in proposito permansit, eique contigit quod nulli post natos homines; vt, cùm priuatus obiisset, inter Diuos tamen referretur. Vbi autem vterque simulque Maxentius & Maximianus imperare desierunt, imperium ad collegas, nempe, Constantinum, & Licinium deuolutum fuit. Initium autem imperij Constantini collocatur paulò ante Maxentium, videlicet, in annum mundi quater millesimum, septuagesimum secundum: Annum Romæ millesimum sexagesimum: Annum Christi trecentesimum decimum. Sunt ergo ab initio Diocletiani ad hunc annum qui fuit initium Constantini Magni, viginti duo anni. Hic fuit primus, qui relicto Occidente, imperium in Orientem transtulit, & regnauit annos triginta duos, minus duobus mensibus, vixitq; annos LXVI. Iam senex, Persis Mesopotamiam diripientibus, bellum indixit, & copias ad hanc expeditionem paratas eduxit, classeque transuexit. Ipse interea, Sotiropolim vrbem, Pythiam antea vocatam, petiit, vt senile corpus calidis aquis foueret, & languidas vires instauraret. Priusquam verò se ablueret, medici pharmacon dedêre. Cæterùm ministri ab affinibus pretio corrupti, nocua immiscuêre. Ille, nihil doli inesse suspicatus, poculum ebibit, & mox incidit in morbum, quo ingrauescente, ductus est in villam publicam

Fœdus inter Persas & Romanos.

Diocletianus sponte abdicat se imperio.

Constantinus Imperator.

prope

prope Nicomediam. Constantinus iunior, qui exercitum aduersus Persas Antiochiæ colligebat, de aduersa patris valetudine certior factus, Nicomediam aduolauit, vt pater diligentiùs curaretur. Sed intrinsecus absumente veneno, medicorum fomenta nihil profuere, atque ita extinctus est, & Byzantium regale funus perductum. Denũtiata mors eius etiam per crinitam stellam, quæ inusitatæ magnitudinis aliquandiu fulsit. Imperij successores tres filios reliquit, scilicet, Constantinum, Constantem, & Constantium, quibus etiam Dalmatium, Anniballiani fratris filium, adiunxit. Ex his, Constantius, cui in partitione imperij Oriens cesserat, contra Persas improspera fortuna prœliatus est. Cæterùm antequam instituti argumenti seriem prosequar, neutiquam alienum ab re fuerit, si breuiter annotauero tempora, quibus Persica gens, discussis veris erroris tenebris, diuini numinis fauore, ad meliorem mentem vocata sit, & Christianam religionem susceperit. Quamuis maior pars Romanorum Imperatorum à Tiberio vsque ad Diocletianum, & Maximianum Herculeum, Christianæ fidei eiusque professori, longè infensissimi extiterit, atq; illos variis suppliciis & cruciatibus affecerit, nullus tamen eorum tam atrociter in eos deseuiit, ac debacchatus est, quàm hi duo prænominati Cæsares. Hi namque, pacatis iam omnibus Prouinciis, cùm circiter decem annos regnassent, Nicomediæ conueniunt, & de delendis Christianis deliberant: quia dissensio religionis magnas discordias in familiis, & in imperio pariebat. Et quia inter ipsos Christianos multa dissidia erant, diuulsos inter sese faciliùs opprimi posse sperabant, iuxta dictum: Concordia paruæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Erant enim multi transfugæ, & alij sycophantæ inter eos, qui tanquam furiæ incitabant & armabant Imperatores. Durauit autem hæc sæuitia circiter decennium, & numerari potest inter exempla diuinæ crudelitatis, præcipua, quæ Ecclesia sensit, qualem in Ægypto Pharaonis tempore, & deinde Antiochi, experta est. Edictum propositum, simile Antiochi edicto: Vt omnes homines vbique sacrificarent Diis Imperatorum: non sacrificaturi, afficerentur suppliciis, & vt templa, & libri delerentur. Nulla magna vrbs fuit, in qua non quotidiè circiter centum raperentur ad supplicia. Conspectũ est, bestias pepercisse multis, qui eis obiecti erant: Abstinuisse etiam sanctorum cadaueribus. Ita ostendit Deus, belluas mitiores tyrannis. Et tamen eæ sæpè lacerarunt ipsos carnifices, & impios spectatores. Annotatum est in vno mense ad septendecim millia in diuersis locis interfecta fuisse. Hæc fiebat Diocletiani, Maximiani, & Maximini crudelitate: postea etiam Maxentij. At Constantius, qui Galliam, & Germanias regebat, non fuit huius sæuitiæ socius, sed Christianis in hac parte imperij quam ipse tenuit, pepercit. Huius filius Constantinus, apud Diocletianum militabat in Ægypto, vbi & ipse, & Maximianus, insidias ei struxerunt, vt eum è medio tollerent; sed effugiens, rediit ad patrem in Galliam. Ita cùm in Asia, Syria, & in Italia nobilissimi homines cõtrucidati essent, & multæ vrbes ad vastitatẽ ac solitudinẽ redactæ, Diocletianus & Maximianus imperium vno die, vti antea recensuimus, volentes deposuerunt; vel dolore, quòd perfici non posse viderent ea quæ moliti fuerant, vel metu Constantini, qui Maximianum Massiliæ interfecit, nec multò pòst, huius filius Maxentius ad pontem Miluium ab eodem deuictus, cum magna multitudine in flumine

Eiusdem obitus.

Cometa.

Constantini successores.

Diocletianus & Maximianus acerrimi hostes Christianorum.

Constantius & Constantinus eius filius, fuere maximi fautores Christianæ Relig.

Maximianus & Maxentius tragicum exitum sortiti sunt.

submersus periit. Constantinus, his duobus tyrannis sublatis, atque Occidentali imperio potitus, pacem in Occidente restituit, aboleuit decreta tyrannica, Christianos iniuriis affici prohibuit, & in prouinciis iudicia & præsidia ordinauit. Interea cum Licinio tenente Illyricum, quem Maximinus Cæsarem nominauerat, fœdus contraxit, eique sororem Constantiam vxorem dedit, ac deinde illum misit in Asiam contra Maximinum, qui ad Tarsum in acie superatus, phthiriasi inter sæuos cruciatus periit, cùm examina vermium ei in inguinibus nata essent. Deuicto Maximino, Licinius Orienti præfuit: qui, pòst imperium adeptus, impotenter ac tyrannicè regnare incepit, adeò vt tandem Constantinus filium suum, Crispum nomine, cum ingenti exercitu contra eum miserit, quē ad vrbem Adrianopolis magno prœlio vicit, ipseque ex Europa aufugit in Bythiniam, & rursus exercitum collegit: sed ibi quoque victus, pacem petiit, missa ad victorem sorore ipsius Constantia, quę vitam Licinio marito impetrauit, sed ita, vt priuatus Thessalonię cum coniuge viueret. Aliquanto pòst, cùm nouos motus excitaret, à Constātini pręside Thessaloniæ interemptus est. Extinctis igitur quinq; tyrannis, Diocletiano, Maximiano, Maxentio, Maximino, & Licinio, tenet Monarchiam solus Constantinus, qui, cùm leges & iudicia deleta essent, & non solùm bellis ciuilibus, sed etiam sæuitia, quam tyranni aduersus Christianos exercuerant, vastatæ essent prouinciæ, victor Constantinus & Ecclesias & imperium restituere cepit, & rursus Christianorum templa erigi, & reditus pastoribus attribui iussit. Sub hoc igitur pręstantiss. atq; Christianiss. Principe Christiana Religio per varias orbis partes mira incrementa suscepit, adeò vt diuersi populi & Nationes Seruatori nostro certatim nomina darent; & patriis ritibus posthabitis, puriorem doctrinam amplecterentur. Constat enim huius potissimùm temporibus, non modò Italos, Germanos, Gallos, Britannos, Celtas, qui vltimi ad Oceanum habitant, Gothos, & finitimas eis nationes, Istrum incolentes, verùm etiam Iberos, interiorem Armeniæ partem, ad Septentrionem, & Euxinum versus, inhabitantes, Indósque, & Armenios, falsis cultibus reiectis, ad veram fidem certamq; diuini verbi cognitionem peruenisse, atque illam summo ardore, & incredibili animorum constantia ad supremum vsque vitæ halitum retinuisse. Nec longè pòst, per finitimos populos, ad plurimos alios hæc doctrina permanauit, à quibus & ad Persas eandem per id tempus deriuasse perhibetur. Nonnulli etenim ex Persis, cum Osroënis & Armenis familiariùs agentes, & cum sanctis quibusdam viris verba conferentes, paulatim virtutem illorum experti, ad vitæ eorum æmulationem tacitè ferri, & Christianismum amplecti cepêre. Vbi autem progressu temporis eorum numerus augesceret, Ecclesiæ constructæ, ministrorum ordo institutus, aliaque, quæ nostrorum sunt sacrorū, peracta, non mediocrem ea res Magis attulit plagam. Ij enim antiquitus, veluti familiæ quædam, ad quam sacerdotium pertineret, rem diuinam procurabāt. Quin & Iudæi tum ibi degentes, qui iamdudum ingenti odio atque inuidia aduersus Christianæ fidei professores, flagrabant, Magis admixti, ambo Saporem ea tempestate in Perside regnantem, aduersus Christianos mirum in modum inflammarunt, ita sanè, vt eos omni suppliciorum genere persequeretur, nec illis etiam parceret, qui sibi antea longè charissimi extiterant, quiq;

Licinius vincitur in acie à Crispo f. Constantini, & tandem interficitur à præside ipsius Const.

Sub Cōstantino Christiana Religio mirum in modum florere cepit.

Persæ, quibus temporibus Christianam fidem amplexi fuerint.

Magi & Iudæi Christianam Relig. summo odio prosequuntur.

apud

apud eum ſumma gratia & auctoritate pollebant, ſicuti Vſthazanes eunuchus, ipſius olim Saporis pędadogus, qui eo tempore primùm in regia dignitatis locum obtinebat. Quæ omnia luculenter videre eſt apud Nicephorum lib. VIII. & cap. XXXVI. ac etiã duobus aliis ſubſequentibus. At cap. XXXVIII. eiuſdem libri, inſerit Cõſtãtini epiſtolam ad præfatũ Saporẽ ſcriptã, quam hîc ſubiicere non grauabor: POSTEAQVAM autẽ, inquit, laudatiſſimus Imperator, Chriſticolas ibi ita affligi intellexit, ægrè id ferens, magnoperè eſt perturbatus: & paratus quidem ad opem illis ferendam erat; ſed quod faceret, vt illi eo quoque loco quietam ducerent vitam, non habebat. Sed enim accidit, vt legati tum ex Perſide ei adeſſent, quorum optatis cùm ſatisfeciſſet, rectè ſe facturum putauit, ſi Sapori de Chriſtianis qui ſub eius regno eſſent, quidquam etiam ſignificaret. Itaque epiſtolam ad eum, dignam profectò illam, quæ maximè celebretur, dedit: maximam ſe illi debiturum eſſe gratiam oſtendens, ſi quietem eis qui ſacra Chriſti colerent, permitteret. Neque eſſe quod religionis eius cæremonias criminaretur: quippe illos non victimis mactatis, quemadmodum ipſos, ſed incruentis gaudere ſacrificiis: & preces ad Deum fundere, cui non effuſus ſanguis gratus eſſet, ſed anima virtutem ſincerè exhibens, & dogmata veræ pietati maximè conuenientia. Proinde laudandos eos eſſe magis, qui ſibi ita credendum, Deumque colendum ſtatuerent. Ad hæc, Deum illum habiturum eſſe propitium recepit, ſi Chriſtianorum pietati conſulendum putaret. Ad quæ, ad id indicandum, Galienum illum & Valerianum, præterea verò ea quæ ſub ipſo accidiſſent, produxit. Illos enim tantiſper dum Chriſtianos quieſcere paſſi eſſent, facilè imperij curſum tenuiſſe: eoſdem autem, potiſſimùm verò Valerianum, poſteaquam ſicuti reliqui Imperatores Romani, perſecutionem aduerſus Chriſtianos excitaſſet, ab ipſis Perſis victum, in diſcrimen diuinæ vltionis incidiſſe, & apud eos captiuum miſerè vitam finiiſſe. Sed enim ſibiipſi, propter fidem in Chriſtum, Deum opitulatorem fuiſſe; omnemq; inde Romani imperij ditionem ab ipſo vſque Occidentali Oceano, cum bona Orientis parte, in poteſtatem ſuam perueniſſe: multa à ſe bella confecta, & de grauibus tyrannis diuino nutu trophæa eſſe ſtatuta. Ad quas res nihil ſibi opus fuiſſe hoſtiarum mactatione, vel vatum ariolorumque prædictione: ſed ad victoriam omnem ſatis fuiſſe, ſolam Crucis, quæ copiis ſuis præierit, armaturam, & orationem ſanguinis prorſus expertem. Ad finem porrò epiſtolæ hæc etiam verba affert. Hoc hominum genere, Chriſtianorum dico, (de his enim mihi „ eſt ſermo omnis) quomodo me elatum iri lætitia putes, ſi audiam, Perſarum „ quoque res florentiſſimas, pro eo atque cupio, plurimùm exornari? vt res ſi- „ mul & tibi pulcherrimè, & illis itidem optimè, atque ita vtriſque ex æquo fe- „ liciter eant. Sic namque vniuerſitatis huius Deum clementem habiturus „ eſſes, & benignum. Hos igitur, quando ea amplitudine es, tibi commen- „ do: hos ipſos, quoniam pietate quoque præclarus es, tibi trado: hos con- „ gruenti tibi humanitate & beneuolentia complectere, à te ipſo ſimul, & à „ nobis, per fidem, immenſam initurus gratiam. Tanta diuino huic viro, de omnibus qui vbiuis locorum in cognitionem Chriſti veniſſent, inerat ſolicitudo. Quapropter talis cùm fuerit, abunde quoque diuina cura fretus, Europa, Libya, & plurimis Aſię prouinciis ditioni ſuæ ſubiectis, ſubditis ſuis, qui perhi-

Conſtantini ad Saporem Perſarum regẽ pro Chriſtianis epiſtola.

Exempla, Chriſti perſecutoribus Principibus res eſſe aduerſas, defenſoribus autẽ Chriſtianorum ſecundas.

Ampliſſimus pietatis Conſtantini fructus.

Subditorum beneuolentia. Barbararum nationum obseruantia.

perlibenter ei paruêre, beneuolis vsus est. Iam verò & ex Barbaris plurimi, partim sua sponte, partim bello subacti, non grauatè eum coluêre. Vbique denique trophæa excitata, victorem Imperatorem eum promulgarunt. Hæc Constantinus.

Hormisdas frustratis custodibus ad Constantinũ confugit.

Porrò, antequam vlterius progrediar, illud obiter dixerim, ad ipsum Constantinum, Persam quendam, cui nomen Hormisdas, regio sanguine procreatum, ex huiusmodi causa transfugisse. Cùm pater eius, qui rex Persarum erat, diem suum natalem more Persico celebrâret, Hormisdas regiam ingressus est, magna secum adlata ferinæ copia. Cùm inuitati ad conuiuium, nullo eum honore dignati essent, nec, vti decuerat, adsurrexissent, indignatus, eos se Marsyæ morte mulctaturum minatus est. Eam orationem complures, vt peregrinam, non intelligebant. Sed Persa quidam, qui vixerat in Phrygia, & narrationem de Marsya audiuerat, minarum Hormisdæ sententiam adsidentibus exposuit. Illi memoria minarum suis animis inscripta, cùm primùm patrem Hormisdæ mori contigit, earum recordati, fratrem ipsius natu minorem, regno præficiunt, quantumuis lex maiori natu inter regios liberos rerum summam tribueret. Hormisdam verò compedibus vinctum, in suo quodam ante vrbem colle custodiunt. Posteaquam aliquid temporis intercessisset, vxor eius hoc modo molitur, vt euaderet. Magno pisce capto, limam ventri eius indit, eoque rursus consuto, piscem Eunucho fidelissimo tradit cum mandato, vt Hormisdæ diceret, hoc pisce nemine præsente vesceretur, & ad opem, eo quod in vllius ventre reperiret, vteretur. Hoc captato consilio, camelos ablegat, vino cibisque copiosis oneratos, & mariti custodibus epulum præbet. Interea dum epulo custodes intenti sunt, Hormisdas, pisce discerpto, limam inuenit, qua, cum pedibus iniectas compedes dissecuisset, & Eunuchi stolam induisset, per medios custodes iam temulentos egressus est, sumptoque secum vno ex Eunuchis, ad regem Armeniorum amicum & hospitem suum peruenit. Eius opera, tutus & incolumis, ad Constantinum se contulit, qui eum omni tum honore, tum beneuolentia dignatus est, quod quidem contigisse dicunt, paulò antequam ab ipso Constantino Licinius deuictus esset. Nunc autem institutum prosequamur. Suprà commemoratum est, præfato Imperatori tres filios fuisse superstites. Horum prior, cum paterna diuisione minimè contentus, ad Constantem fratrem legatos misisset, vt nouam faceret diuisionem, & cùm nihil proficeret, armis eum aggrederetur, collecto exercitu Aquileiam peruenit, & dum incautius congreditur, equus vulnere ictus, sessorem deiecit, incognitusque, humi multis confossus est ictibus, imperij triennio nondum finito, anno ætatis XXV. Alter, insidiis Magnentij in tẽtorio interfectus fuit anno ætatis XXX. atque ita vniuersum imperium ad Constantium cæteris iuniorem deuolutum est. Qui prostrato Magnentio, quem milites Prætoriani Imperatorem salutarant, & Syluano Gallo, cæterisque imperij æmulis è medio sublatis, ac demum victricibus armis, pace parta, se, totius orbis dominum appellauit.

Constantius solus potitur rerum.

Eidẽ aduersus Persas expeditio infeliciter succedit.

Cæterùm is fuit magis felix ac fortunatus in bellis ciuilibus atque domesticis, quàm externis. Siquidem anno imperij eius vndecimo contra Persas bellum gerens, aduersam fortunam expertus est. Primò etenim Persica palma illi semel prærepta est temeritate militum ad Singaram. Nam octies cum hoste

hoste congressus est. Et in hoc prœlio cùm aliquandiu victoria pro eo staret, tandem ad hostes transiit, non sine graui vulnere. Amissa est Singara, Bizabda, & Amida. Cùm primùm fratris cędem accepisset, dubius agebatur, permaneretne contra acerrimos Persas, an ad vindicandam Europam remearet. Dum hic rerum status esset, Sapores, Armenias, & Mesopotamiam infestis grassationibus diuexabat, & in ditionem redactis omnibus ad Nisibin sitis, vrbem ipsam totis viribus obsidebat. Sed cùm dux Lucillianus obsidioni sustinendæ idoneus, partim oblatis forte fortuna occasionibus, partim stratagematis, rectè fuisset vsus, vrbs imminentibus malis erepta est, licet ad extremum periculum deuenisset. Hostis enim cupiens alueum fluminis qui vrbem pręterlabitur, aliò ductis fossis deducere; occlusit meatum fluminis, deinde emisit, vnde impetus aquarum mœnium partem subuertit: sed Nisibenses, regios conatus inanes atque irritos fecêre, illum intempesta nocte quàm citissimè tabulis, trabibus, atque aggeribus obstruendo. Vbi dies illuxit, rex ab expugnatione, re infecta, męstus abiit. Nisibēses, muros quàmprimum instaurauêre, in eaque expeditione rex circiter viginti millia hominum amisit: Coactus etiam regnum suum tueri, quod iam Massagetæ, ipso absente, inuaserant. Constantius subsidiarios milites misit, Nisibis mœnia firmauit, atq; inducias cum Sapore iniuit. Quibus rebus peractis, rebusque in Oriente iam pacatis, in Italiam perrexit, & Mediolanum veniens, Iulianum patruelem Galli fratrem, Cæsarem fecit. Posthæc, Romam cōcessit, comite Hormisda regis Persarum filio. Is nobilitatē vrbis cum maiestate est admiratus: tam proceres, quàm vulgus benignè audiuit: verissimum fuisse dicens, Cineæ testimonium, qui apud Pyrrhum affirmauit, Romæ non ciues se vidisse, sed reges. Derisus tamen cùm triumphales arcus aureo suo curru transgressus, more anseris ceruicem inclinaret, cùm esset alioqui statura pusilla. Et cùm nimium se efferret Constantius, hunc titulum sibi vsurpauit, Domitianum forsitan superare annixus, qui se Dominum & Deum scripsit, ipse totius orbis dominum appellauit. Et cùm Hormisdę, qui ponè sequebatur, dixisset, se equestrem locaturum statuam, quæ Traiani, & aliorum omnes superaret, (nam Tarpeij Iouis delubra, Pantheum, Pompeij theatrum, Traiani forum, & vrbis singula ædificia, admiratione digna, attonitus spectabat) facetissimè Hormisda respondisse fertur: Prius oportere stabulum fieri molis equi capax, si vellet opus hoc procedere: quo scommate læsus Imperator, conticuit. sed iterum interrogatus Hormisda, Ecquid de Roma sentiret; id tantùm sibi placuisse aiebat, quòd didicisset, ibi quoque homines mori. Triginta itaque diebus puriore ocio fruebatur in vrbe Augustus. Sed cùm à Sarmatis Mœsiam & Pannoniam populari intelligeret, quarto Cal. Iunij ab vrbe profectus, per Tridentum, iter in Illyricum festinauit. Bellis ciuilibus, quibus admodum fortunatus erat, vt in Persicis semper infelix, fine imposito, ac redeunti ad Orientem, Narseus Saporis legatus occurrit ad Sirmium cum muneribus ac literis, in hanc sententiam.

Persarum victoria.

Sapores Nisibin obsidet.

Persarū clades in obsidione Nisibis.

Constantius ingreditur Romam vnà cū Hormisda.

Facetum responsum Hormisdæ.

REX Regum Sapor, particeps siderum, frater Solis & Lunæ, Constantio Cæsari, fratri meo, salutem plurimam dico. Gaudeo, tandemque mihi placeo, ad optimam te viam reuertisse, & incorruptum æquitatis agnouisse suffragium, rebus ipsis expertum, pertinax alieni cupiditas, quas aliquoties ediderit

Saporis literæ ad Constantium.

derit

diderit strages. Quia igitur veritatis oratio soluta esse debet & libera, & celsiores fortunas idem loqui decet, atque sentire, propositum meum in pauca conferam, reminiscens hæc, quæ dicturus sum, me sępius replicasse, adusque Strymona flumen, & Macedonicos fines tenuisse maiores meos, antiquitates quoque vestræ testantur: hæc me conuenit flagitare (ne sit arrogans quod cordi est, recordatio) qui coalitus ab adolescentia prima, nihil vnquam pœnitendum admisi. Ideoque Armeniam recuperare cum Mesopotamia debeo, auo meo composita fraude præreptam. Illud apud nos nunquam acceptum fuit, quod asseritis vos exultantes, nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum euentus. Postremò si morem gerere suadenti volueris rectè, contemne partem exiguam semper luctificam & cruentam, vt cætera regas securus; ac prudenter reputans, medelarũ quoque artifices vrere nonnunquam, & secare, & partes corporum amputare, vt reliquis vti liceat integris, hocque bestias factitare; quæ cùm aduertant, cur maximoperè capiantur, illud propria sponte amittunt, vt viuere deinde possint impauidæ. Id sanè pronũtio, quòd si hæc mea legatio redierit irrita, post tempus hyemalis quietis exemptum, viribus totis accinctus, fortuna conditionumque æquitate spem successus secundi fundante, venire, quoad ratio siuerit, festinabo. His literis diu libratis, recto pectore, quod dicitur, consideratęque responsum est hoc modo.

Constantius Sapori. VICTOR terra marique Constantius, semper Augustus, fratri meo Sapori Regi salutem plurimam dico. Sospitati quidẽ tuæ gratulor, vt futurus si velis, amicus: cupiditatem verò semper indeflexam, fusiusque vagantem, vehementer insimulo. Mesopotamiam poscis, vt tuam, perindeque Armeniam: & suades integro corpore adimere membra quædam, vt eius salus deinde locetur in solido: quod refutandum est potius, quàm vlla consensione firmandum. Accipe igitur veritatem non obtectam præstigiis, sed perspicuam, nullisque minis inanibus perterrendam. Præfectus prætorio meus Opinatus aggredi negotium publicæ vtilitati conducens, cum duce tuo per quosdã ignobiles, me inconsulto, sermones conseruit super pace: Non refutamus hanc, nec repellimus, adsit modò cum decore & honestate, nihil pudori nostro prępreptura, vel maiestati. Est enim absonum & indecens, cùm gestarum rerum ordine explicatæ sint aures, quas inuidię nobis multipliciter incluserũt, cùm deletis tyrannis, totus orbis Romanus nobis obtemperet, ea prodere, quæ contracti in Orientales angustias, diu seruabimus illibata. Cessent autem quæso formidines, quæ nobis intentãtur ex more: cùm ambigi nequeat, non inertia nos, sed modestia, pugnas interdum excepisse potius quàm intulisse, & nostra, quoties lacessimur, fortissimo beneuolentiæ spiritu defensare, id experiendo legendoque scientes in prœliis: raro rem titubasse Romanam, in summa verò bellorum nunquam ad deteriora prolapsam.

Hanc legationem, nulla re impetrata, remissam, post paucissimos dies secutus est Prosper comes, spectatus tribunus, & Eustachius, legati ad Saporem missi, qui Ctesiphonta reuersum Regem adiere, literas proferẽtes Imperatoris & munera, poscebantque, rebus integris, pacem, & mandatorum memores, nusquam ab vtilitate Ro. rei maiestateque discedebant, amicitiæ fœdus sub hac lege firmari debere asseuerantes, ne super turbando Armenię, vel Meso-

Mesopotamiæ statu quicquam moueretur. Diu igitur ibi morati, cùm obstinatissimum regem, nisi harum regionum dominio sibi adiudicato, obdurescentem ad suscipiendam cernerent pacem, infecto negotio redierunt, & mox atrocissimum bellum vtrinque redintegratum est, quod latissimè prosequitur Ammianus lib. XVIII. & insequenti. Bello instaurato, cùm Sapores frustrà Nisibin obsideret, ab ea repulsus, Amida, quæ non satis firmo præsidio tenebatur, potitus est, eamque solo æquauit. Ob id censuit Constantius, patruelem Iulianum, Galli fratrem, quem in Italiam reuersus, Mediolani Cæsarem designarat, & Galliis præfecerat, consortem imperij accersiri. Qua tempestate, iam literæ venêre ad ipsum Constantium in Cappadocia tunc commorantem; quibus significauit Iulianus, se inuitum ab exercitu Imperatorem renuntiatum, simulque rogabat, vt ipsum æquo animo ad communionem imperij admitteret. Quibus perlectis, mirum in modũ excanduit, nihil interim rescribens, sed contra Persas expeditionem, cuius rei causa Orientem petierat, edixit, tametsi contractas copias in Iulianum vertere mallet. Tum Oratores cum Leona Quæstore ad eum misit, ac literas, quibus amanter iuuenem admonebat, vt Cęsaris nomine contentus, Augusti maiestatem poneret. Dedit & mandatum Leonæ, vt beneficia Imperatoris, ceu homini ingrato, obiiceret. Leonas Parisiis honorificè exceptus, cùm militibus mandatum Constantij propalaret, Iulianum Imperatorem Augustum acclamauit. Tum submoto Florentio, Nebridius præfectus prætorij factus, consentiente tamen Iuliano, alioqui minus processisset, atque iterum legatos ad Constantium dirigit, licet se armaret contra Imperatorem, veritus ne quid sibi aduersi accideret. Interea Constantius, Arsacen regem Armeniæ ad se accersiuit, eumque adhortatus est, vti fidus Romanis perseueraret, néve fallaciis Persarum se ab ipsorum amicitia disiungi pateretur, simulq; Transtygritanos cohortatus est, vt in fide permanerent, néve ad Persas deficerent. Cùm sic anceps hæreret, fortuna iam subsistente, & aduentante fato vitæ, sępè nocturnis vmbris terrebatur. Et cùm esset moturus exercitum, nocte quadam nondum penitus mersus in somnum, imaginem patris vidit, ac obtulisse pulchrum infantem, eumque susceptum & locatum in gremio suo, excussam sibi proiecisse sphæram, quam ipse dextra manu gestabat. Quod planè permutationem temporum indicabat, licet interpretes pro captu ingenij sui blanda responderent. Posthæc, familiaribus sibi charioribus confessus est, se esse desertũ à Genio suæ tutelæ, ac salutis auctore, qui familiariùs olim secum multa commentatus, tum squalidus & horrendus sibi videretur, tanquam mox eum deserturus. Hæc illi apparuêre, cùm ex Antiochia versus Tarsum veniret, moturus arma Iuliano: sed incidit in febriculam semper æqualem, ratusque est gestatione eam aboleri. Vectus est lectica per inuia itinera vsque ad radices Tauri montis, atque ibi in statione quadam quæ à Græcis appellatur Mopsocrenis, intrinsecus exurente calore, febris aucta est, adeò vt corpus tangi non posset; sed cùm esset defecturus, Iulianum successorem statuit, paulo pôst mortuus, anno imperij vicesimo quarto, ætatis quadragesimo primo. Hinc Iulianus rerum potitus, nihil sanè prius & magis in votis habuit, quàm vt e uestigio Persis bellum inferret, qui per sexaginta fermè annos sæuissima cædium monumenta in Oriente fecerant, Romanis ex-

Atrocissimũ bellum inter Constantium & Saporem Persarum regem.

Constantij obitus.

Iulianus Imperat.

ercitibus ſæpè repulſis atque deletis. Cum iis igitur ardebat congredi, quòd impatiens ocij erat, & in flore ætatis Parthicum nomen affectabat: ſed prius legatos miſit Delphos, interrogaturus de euentu belli Perſici. Ipſe interim Gallias à Germanorum incurſionibus ſtrenuè ac viriliter defendit, & prope Argentoratum, totum fermè Alemannorum exercitum perdidit, eorumq; regem Chonodomarum cepit. His rebus proſperè ac feliciter geſtis, ſoli Perſæ domandi & profligandi reſtabant. Proinde cum ingenti apparatu egreſſus Conſtantinopoli, tranſmiſſo Boſphoro, à Chalcedone Nicomediam proceſſit. ſuper quã ingemuit altiùs ac fleuit, memor illic olim ſe in regia & ampla vrbe, ædificiorum ſumptibus inſigni, educatum, quæ tum terræmotu corruerat. Mox per Bithynos Gallogræciam venit; & inde Antiochiam, quo tempore Adonidis ſacra adamati à Venere celebrabãtur. Vbi hybernãs, nullis voluptatum illecebris, quibus abundant Syriæ omnes, potiebatur: ſed iudicialibus cauſis intentus, & maximis curis implicitus, ſummam iuſtitiam exercuit, adeò vt multi Iuſtitiam cælo ſublatam, dicerent tum eſſe ad mortales ceu poſtliminio reuerſam. Vere ſequenti Hierapolim profectus, in Meſopotamiam ſigna commouit. Cùm verò in Cercuſio oppido, quod ferè inſtar inſulæ inter Euphratem & Xaborecteram amnes extenſum iacet, à Diocletiano olim mœnibus aucto, & excelſis turribus munito, cum exercitu moraretur diutius, à Salluſtio, qui eius in quarto conſulatu collega fuerat, literis eſt admonitus; expeditionem in Perſas differendam eſſe, diis ita vetantibus. Nam in libris Sibyllinis lectũ erat, hoc anno Imperatorem à militibus diſceſſurum: ſed Regum vndique auxilia promiſſa, Iulianum excæcabant. Et quanquam vaticiniis multum crederet, fatis tamen vrgentibus tranſgreſſus flumen, pontem auelli iubet, nauesque comburi, vt omnis reditus militibus negaretur: Zaitamque ventum eſt, qui locus olea arbor interpretatur, vbi Gordianum Imperatorem exercitus quondam tumulo intulit. Hîc haud longè abeſſe hoſtes audiens, ſubſtitit, videns aduentantem militum cohortem, qui leonem pluribus telis confoſſum afferebãt. Quo omine lætus, proſperiora ſibi pollicebatur, cùm obitum potius Regis hoc portentum denuntiaret. Tum milites conuocat. pluribus exemplis à Vẽtidio ad Maximianum recenſitis, (nam memoria plurimum valuit,) docuit maiores ferè omnes laureatos rediiſſe, præter Gordianum & Carum, quorum illum inſidiis mortalium, hunc ira Deorum ſublatum dixit, pluribusque milites cohortatus, exercitum educit. Erat autem numerus omnium, ſexaginta quinq; hominum millia, quibus Hormiſda & Victor, cum ſuprema poteſtate atque imperio præerant. Habuit & claſſem longè inſtructiſſimam, in qua erat numerus nauium ſexcentarum, quæ de lignis factę fuerant: de corio quingentarum: pręter has aderant & quinquaginta naues militares, & aliæ latiores comitabantur, quibus, ſi vſus ita poſceret, iungendi pontes eſſent, per quos itinere pedeſtri fluuios exercitus tranſmitteret: ſequebantur & alia complura nauigia, quæ partim milites vehebant, partim ligna fabricandis machinis idonea, partim iam fabricata tormẽta obſidionalia. Vniuerſæ claſſi præerat Hierius quidam, ordinum militarium dux, quem, cùm adhuc ipſe eſſet Hierapoli, iuſſit cum tota re nauali conuenire Samoſatis, eique poſtea adiunxit nauarchos Lucianum & Conſtantium. Talis cùm eſſet exercitus tam terreſtris, quàm

Iuliani victoria prope Argentoratum.

Eiuſdem expeditio in Perſas.

Iuliani exercitus, terreſtris & naualis, contra Perſas.

quàm maritimus, de ſuggeſtu quodam Imperator ad vniuerſa ea quæ dicenda forent, prolocutus, & militibus congiario centum & triginta nummorum argenteorum viritim dato, Perſicum ſolum adgreſſus eſt; pedeſtribus copiis Victore duce præfecto, equeſtribus Hormiſda, cui Arinthæum adiunxit. De Hormiſda prius etiam diximus, fuiſſe natione Perſam, & filium Regis, qui à fratre læſus aufugerit, & ad Conſtantinum Cæſarem peruenerit, eumque Cæſar propter haud mediocria fidei ac virtutis documenta exhibita, ad ampliſſimos honores ac magiſtratus euexerat. Quocirca, vbi Perſarum fines inuaſiſſet Imperator, vniuerſam Aſſyriam depopulatur, vrbes & oppida partim vi cepit, partim deditione, hoſtes enim prœlio abſtinuerant. Quinimò crebris legationibus pacem petentes, offerebant patriæ ſuæ magnam portionẽ, ſed omnibus recuſatis, per inuia deſertaq; loca vagatus, fame militẽ macerabat, ac victor cũ ingenti gloria, cuius erat lõgè cupidiſſimus, profligato exercitu hoſtili, vſq; ad Cteſiphõtem peruenit: illic cum exercitu caſtrametatus, dum remeat, crucem ſereno vidit cælo: Aruſpices vetabant, quicquam tentandum, cùm ſignum illud infelix eſſet. Cæterùm & hos contempſit, vt nuper Salluſtium, neq; præſagiis plæriſque, neque viſo ingenti globo in cęlo, quo die pugnatum erat, abduci à bello poterat, neque terræmotu, quo paulò antè Conſtãtinopolis pulſabatur, deterritus eſt. Cùm ergo caſtra cum ſatis lecto exercitu moueret, Perſæ ſæpius afflicti, & diſſimulantes more ſuo, confuſos à tergo inuadunt, & priuſquã laborantibus ſubueniretur, Romani hoſtili globo circundati, vndique fatigantur, iam itineris labore ac inedia confecti. Imperator à transfuga quodam in inſidias deductus, cùm hinc inde vrgeretur, arrepto tantùm clypeo, procurrit incautiùs inconſulto ardore, nititurque ordines ad prœlium componere. Interim conto militis trãſmiſſo brachio, & coſtis, letale vulnus excipit. Dum auellere è fibris iecinoris cõnatur, ſcindit digitorum neruulos: prolapſus in ceruicem equi, veloci curſu in tentorium relatus eſt. Vbi verò vulnus letale aſpexiſſet, manu cruore repleta, vt Seruatori noſtro blaſphemaret, in aërem ſanguinem proiiciẽs, dixit: Viciſti tandem Galilæe, viciſti. ſic enim Chriſtum vocare ſolebat, cùm eius cultores, impios Galilæorum filios appellaret. Hac voce emiſſa, qua fatebatur impiã ſuam voluntatẽ, & oſtẽdebat ingẽtem fremitum, ac ſenſum pœnarum, tum adhibitis fomentis, vt pauliſper dolorem leniret, rurſus poſcit equum, & arma, vt prœlium reuiſat. Ad cohortandos ſuos egreſſus, concionem habuit, ac diſſeruit, mortem eſſe ſummum præmium: deinde cum philoſophis, quos ſemper ſecum habuit, de mortalitate animæ ſermonem fecit, petiitque, quídnam ageret Anatolius, qui tum erat magiſter officiorum. Salluſtius præfectus reſpondit, beatè degere. Ingemuit amici caſum, quòd interfectus eſſet. Tum circunſtantes, qui dolore conciti caſum deflebant, ſua auctoritate caſtigauit, turpe eſſe Principem ſyderibus conciliatum lugere. Cumque paulatim ſanguine vacuatus, circa noctis ferè medium, ſpiritus deficeret, popoſcit aquam, epotaque frigida aqua, vita ſolutus eſt, anno ætatis ſuæ vno ac triceſimo, cùm imperaſſet ſolus annum vnum, menſes ſeptem; ab eo quòd Cæſar fuit, annos ſeptem. Vtiliſſimum eſt autem in hiſtoria Iuliani hoc cõſiderare, quòd Deus duobus illuſtribus miraculis oſtendit eodem tempore ſuam iram aduerſus Iudæos, & Ethnicos. Cùm enim Iudæi

Eiuſdem felices ſucceſſus.

Prœlium inter Romanos & Perſas.

Iulianus vulneratur.

Eiuſdẽ blaſphemia in filium Dei.

Mors.

Iudæorum calamitas sub Iuliano. dæi Ierosolymæ concedente Iuliano, rursus condere templum cœpissent, terræmotu dissectæ sunt moles, & absorpti multi homines, & pars operum, & machinarum, & homines fulminibus accensi perierunt. Eodem tempore, in *Delphicum templum sub eodem corruit.* alia orbis terrarum parte, Delphicum templum, quod Ethnicis præcipuum fuit, diuinitus, non hominum manibus, sed terræmotu, & fulminibus deletum est, cùm Iulianus Oratores eò misisset, de belli Persici euētu, sicut antea diximus, interrogaturus. Sæpè autem direptum, & aliquoties deletum est Delphicum templum, sed rursus extructum & reparatum: At post hanc euersionem, cælitus factam, Iuliani tempore, nunquam deinde instauratum est. Hactenus maiori qua fieri potuit breuitate, Iuliani bellum contra Persas gestum recensuimus. Cæterùm extat eiusdem luculenta narratio apud Zosimum lib. III. in qua minutim oppida & vrbes ab Romano exercitu aut vi, aut deditione occupatas, omnemque illius in hostilem agrum progressum recenset, & quoties vtrinque manus conseruerint. Inter cætera verò commemorat prœlium, gestum tertio die antequam Romani Tigrin flumen traijcerent. Secundum hęc inquit, congressis exercitibus, à media nocte prœlium ad meridiem vsque perdurauit. Tandem Persæ cedentes, totis viribus fugam arripiebant, facto eius ab ipsis ducibus initio. Hi duces erāt Tigranes, genere dignitateque secundum regem antecellentes, & Anareus, & ipse Surenas. Fugiētes insecuti Romani, & Gothi, multos interemerūt, & auri, argentiq; magna potiti sunt copia, variisque tam virorum, quàm equorum ornamentis, & argenteis lectis, atque mensis, quascunque relictas à ducibus in fossis re- *Romanorum victoria.* pererunt. Ceciderunt in pugna, Persarum tria millia quingēti: Romanorum non plures, quàm septuaginta quinque. Ouationem exercitus, ob partam victoriam, visus est quodammodo dux Victor catapulta læsus, imminuere, &c. Idem narrat, Romanos de consensu Imperatoris, traiecto flumine, cùm relictis ripis, exercitus per mediterranea ducendus esset, naues, demptis decem & octo Romanis, Persicis quatuor, igni absumpsisse: cuius quidē facti postea non parum pœnituit. Deinde, cùm ad Durum amnem progressi essent, ponte iuncto, transmisisse. Mox adiicit exemplum quoddam insigne ac memorabile cuiusdam Mauri, quem dicit, cùm in quodam conflictu habito inter nonnullos Romanos qui hostium consilia atque itinera exploratum iuerant, & quosdam Persas, eius frater Macamæus præ animi alacritate inermis in hostem irruens, quatuor ex eis interfecisset; verùm pluribus simul in eum con- *Exemplum fortitudinis.* uersis interimeretur; conspectum medios inter Persas fraternum corpus arripuisse, & eum, qui primus ictum intulerat, occidisse; neque telis petitum, animum despondisse, donec fratrem adhuc spirantem exercitui reddidisset. Post hæc narrat, cùm Romani vlterius progressi, ad vicum Maronsa peruenissent, turmas Persarum, extremi agminis pręsidio relictos adortas, manum conseruisse, & cùm alios milites, tum Vetranionem turmæ ducem, viriliter dimicantem, interfecisse. Hoc tamen rerum statu, Persicis legionibus conspectis, initaque pugna, Romanos superiores euasisse, multis Persarū cōtrucidatis. Nouissimè recēset postremū prœliū, in quo Iulianus è medio sublatus est anno ab orbe redempto, trecentesimo sexagesimo septimo, cùm iam Persarum imperium, propemodum, vt eius verbis vtar, ad extremum exitium redegisset: atque addit, Romanum exercitum vsqueadeò superiorem extitisse, vt

ſe, vt quinquaginta maximæ poteſtatis Satrapæ cum infinita multitudine caderent. Vbi mors Principis innotuit, iamque milites reuerſi eſſent ad tentorium, in quo cadauer iacebat, pugnabant adhuc quidem nonnulli Romani, atque hoſtem ſuperabant: verùm cohortes quædam de caſtello Perſico milites adortæ, cum eis certamen inibant. Acri occepto prœlio, Antonius cecidit, ordinum Palatinorum dux, quem Romani Magiſtrum officiorum vocant. Et Salluſtius, præfectus prætorio, cùm ex equo decidiſſet, parum abfuit, quin imminentibus hoſtibus contrucidaretur; niſi quidam ex adparitoribus equo deſcendens, fugæ capeſſendæ facultatem ei præbuiſſet: recedentibus vnà cum ipſo & iis ordinibus duobus, qui Principem ſtipare conſueuerunt, ac ſcutarij dicuntur. Cæterùm ex his, qui terga dederant, ſexaginta duntaxat milites, cùm ſua, tum Romani nominis dignitate, ad animum reuocata, & ad mortem vſque diſcrimini ſemper obiicientes, eo caſtello potiti ſunt: de quo Romanos adorti Perſæ, ſuperiores extitiſſe viſi fuerant. Cumque continuè deinceps triduo circumſiderentur ab hoſtibus, non exigua parte copiarum obſeſſores adgreſſa, ſalui atque incolumes euaſerunt. Tum verò cunctis optimatibus vnà cum exercitu collectis, conſultatum eſt, cuinam rerum ſumma committenda eſſet; quòd fieri nullo modo poſſet, vt ex imminentibus medio in hoſtico periculis, ſine Principe euaderent, ideoque communibus ſuffragiis Iouinianus, Varroniani domeſticorum tribuni filius, Cæſar deſignatur. De hoc autem priuſquam aliquid enarrem, hæc paucula de Iuliano ſubnectam. Hunc ferunt, eunuchos, coquos, tonſores, ac etiam ſeruos eieciſſe ex palatio, & rogatum, quam ob cauſam, negaſſe, ſibi opus eſſe eunuchis, cùm vxor deceſſiſſet: nec opus eſſe coquis, quòd ſimpliciſſimis cibis veſceretur: de tonſoribus dixiſſe, vnum multis ſufficere: ſeruis autẽ non opus eſſe, cùm minori ſumptu viuere poſſet. Idẽ contra Perſas exercitũ ducens, grandem mulctam Chriſtianis intulit, qui grauiùs ab Ethnicis tractati, ſæpius pro auxilio Imperatorem acceſſerant. Quibus impiè reſpondit: Veſtrum eſt, vt mala ſuſtineatis, cùm hoc ſit præceptum veſtri Dei. Idem, cùm iam extremum traheret ſpiritum, audiens ſuorum lachrymas, ait: Nolite deplorare ac lugere Principem, iam quidem moribundum, ſed cælo Diiſque reconciliatũ. Hæc breuiter de Iuliano: cuius bella in Galliis & Germaniis geſta, Ammianus Marcellinus, natione Grçcus, qui cum ipſo multos annos militauit, ceu oculatus teſtis, luculẽter ac ornatè explicauit. Iouinianus interim, induta purpura, ſumptoque diademate, corã tribunis & militibus initio profeſſus eſt, ſe Chriſtianum eſſe, & amplecti Nicænam Synodum. Cuius quidem rei ampliſſimum ſpecimen & apertiſſimum teſtimonium ſub Iuliano præbuerat. Cùm enim Iulianus lege ab exercitu egiſſet Chriſtianos, cingulum militiæ deſerere, quàm obtemperare maluit. Poſthæc, de imminenti periculo, & rerum præſenti ſtatu verba fecit. Cumque de Sapore Perſarum rege, quę animo ſentiret, in medium protuliſſet, exercitus in Meſopotamiam deduci inſtabat, ipſeque huius poſtulatis aſſentiens, conclamatis vaſis, atque receptui canens, feſtinatis itineribus eò pergere incepit. Ad Suma caſtellum vbi veniſſet, Perſicus equitatus, irruptione facta, nec paucis adductis elephantis, dextrum cornu infeſtabat, in quo Iouiniani, & Herculiani conſtituti erant.

Romanorum virtus.

Iuliani abſtinentia.

Impietas.

Iouinianus Imperat.

Eiuſdem cõſtantia in religione.

Conflictus inter Perſas & Roman.

Eæ ſunt à Diocletiano, & Maximiano profectæ legionum appellationes, habentium cognomina Principum illorum, quorum alter Iouis, alter Herculis cognomentum vſurpauit. Ac initio quidem ab elephantorum robore vim patiebantur, & multi fugientes cadebant: ſed vbi pariter & equitatum, & elephantes Perſæ in hoſtes concitabant, ventum eſt ad accliuem quendam locum, in quo Romanorum fortè calones erant. His in periculi ſocietatem venientibus, telaque in Perſas de ſublimi iacientibus, elephanti quidam vulnerati ſunt, qui more ſuo fugam dolore perciti barritu capeſſebant, & equitatum omnem conturbabant, ita quidem, vt in hac fuga elephanti à militibus interficerentur, & in ipſo prœlio complures ex aduerſariis caderent. Perierunt & Romani legionum tribuni tres, dum fortiter dimicarent, Iulianus, Maximianus, & Macrobius. Cumque humi iacentes perquirerent, & inter eos Anatolij cadauer reperiſſent, id ea ſepultura cohoneſtarunt, quam temporis anguſtia concedebat, hoſtibus vndique vrgentibus. Dies progreſſi quatuor, & ab iiſdem vndique vexati perſequentibus, ſi Romanos proficiſci viderent, fugientibus, quoties ipſos inuaderent, vbi latius ſpatium nacti fuiſſent, Tigrim tranſmittere decreuerunt. Itaque colligatis vtribus, cùm ex iis iuga quaſi quædam confeciſſent, his ipſis inuecti tranſiecerunt. Poſteaquam aduerſa ripa milites potiti fuiſſent, etiam duces cum reliquis ſecurè tranſmiſerunt. Verùm vbi ne ſic quidem abſcederent Perſæ, ſed magna cum multitudine hominum ab omni parte, quà eundum erat, imminerent, nullo non in periculo Romani verſabantur, qui & à malis circunſtantibus, & præterea commeatus inopia premerentur. Licet igitur hæc foret exercitus conditio, nihilominus tamen Perſæ de pace tractabant, Surena, & aliis apud eos poteſtate præditis, ad Romanos ablegatis. Hanc pacis mentionem cùm Iouinianus admitteret, ac Salluſtium præfectum prætorij cum Arinthæo miſiſſet, inſtitutis inter hos de pace mutuis colloquiis, annorum quidem triginta factæ ſunt indutiæ: ſed vtrinque conſenſum, vt Romani Rabdicenorum gentem Perſis cederent, itemque Carduenorum, Rheſenorum, & Zalenorum, ac præter hæc omnia quæ in his eſſent caſtella, numero quindecim, vnà cum incolis, prædiis, iumentis, & omni penu: Niſibin verò, ſine incolis traderent; hos enim placuit, quocunque Romanis viſum eſſet, commigrare. Præterea, Perſæ, magnam Armeniæ partem adimebant, perpuſillum quiddam Romanis poſſidendum relinquentes. His conditionibus cum maxima Rom. Imperij calamitate, inito fœdere, & literis vtrinque ſubſignato, facultatem Romanis redeundi domum conceſſit, ita quidem, vt Perſarum fines illi non vexarent, ac viciſſim nullis Perſicis inſidiis peterentur, maioriſque ſecuritatis gratia, nobiles inſuper dati tribuni obſides. Tum exercitus Romanus ex confragoſis atque aſperis itineribus, in tutum iter productus eſt, licet multi inedia, plærique inopia potus laborarent. Pars imperitia nandi, in gurgitibus abſumpta, pars à Saracenis clàm infeſtata. Sex dierum iter ita emenſum eſt, cùm præter herbas, quas ſecum ferebant, pauciſſimas, quandoque nec gramina inuenirent, donec Dux Meſopotamiæ Caſſianus cibos afferret. Multa in Meſopotamia tum accidère cùm iam exercitus

Conflictus habiti inter Romanos & Perſas.

Perſarum in bello pertinacia.

Colloquia de pace.

Pacis leges.

Portentà.

exercitus Antiochiam peruenisset, vbi per continuos dies multa dira & horribilia portenta videbantur. Maximiani statua, quæ locata erat in vestibulo regiæ, amisit repentè sphæram æream, formatam in specie poli, quam gestabat. Cometes interdiu conspectus est. *Cometes.* Conflagrauit locupletissima bibliotheca Antiochiæ. Iouinianus interim, Antiochiam profectus, iussit reuocari exules qui pulsi erant propter veram professionem. *Iouiniani pietas.* Magnum Athanasium per Cappadociam iter faciens, Alexandriam reduci imperauit. Mandauit Ecclesiis restitui partem redituum, quos eis Iulianus ademerat; ac testatus est, propter famem nunc veteres reditus integros non posse restitui. Iussit denuò claudi idolorum templa. Breui pòst, cùm recta Constantinopolim pergeret, iamque ad locum, Dardastana vocatum, qui diuidit Bithyniam à Galatis, peruenisset, assiduo longi itineris labore, aut recenti tectorio, positis ibi prunis, siue, vt aliis placet, morbo qui ex intemperantia ortus esse existimabatur, cùm circiter octo menses imperasset, anno ætatis tricesimo ac tertio in fata concessit. *Mors.*

HISTORIÆ RERVM PERSICARVM LIBER QVINTVS.

VISNAM hactenus rerum Persicarum sub Romanis Consulibus,& nonnullis Imperatoribus,fuerit status, quæve alternantis fortunæ mutatio, atque adeò quàm magna bellorum & pacis subinde inter ipsos Romanos & Persas subsecuta fuerit vicissitudo,quàm paucissimis potuimus verbis perstrinximus, ab eo potissimùm tempore,quo Reipub.forma mutata, imperium ad vnius solius Principis nutum atque arbitrium communibus omnium ordinum suffragiis deferebatur. Quippe cùm Monarchiæ successio non semper eodem atque solito tenore procederet: verùm interdum ex legitima imperij successione, nonnunquam verò ex cohortium prætorianarũ suffragiis,sæpissimè verò ex Senatus & procerum auctoritate, vel rursus ex vtriusque partis mutuo consensu ac voluntate supremus Magistratus decerneretur. Cuius quidem imperij ratio vsque ad Iouinianum Iuliani successorem perpetuo quodammodò successu constitit, vt ex superiorũ librorum enarratione videre est; qui si penitius introspiciantur,facilè ratio elici poterit,cum quanta rerum mutatione,atque fortunę,vt diximus,inconstantis flatu Reges per ipsam Persiam dominati sint. Nunc reliquum est, vt continuata rerum serie,ac ne tantillum de instituto cursu deflectentes, deinceps pari studio atque diligentia,quæ restant, persequamur. Post mortem Iouiniani,exercitus Niceæ, quæ vrbs caput est Bithyniæ,Valentinianũ Gratiani filium,Cibali è Pannonia oriundum,virum eximia virtute præditum, & qui semper præsenti fortuna melior apparebat, & apice principali longè dignissimus,de vnanimi voluntate atque consensu Imperatorem renuntiauit,anno Christianæ salutis trecentesimo sexagesimo octauo. Is,post triginta dies,ex Pannonia,vnde genus trahebat, Valentem fratrem, illinc accersitum,consortem imperij fecit,& Augustum nominauit; breuique spatio interiecto,Gratianum quoque filium iisdem titulis atque honoribus insigniuit.Ipse autem Valentinianus cum summa æquitate ac moderatione imperauit annos XI. menses octo,dies viginti: vixit annos quinque supra quinquaginta,atque obiit in Gallia. Fuit veræ pietatis ac fidei studiosissimus, & maximus propagator, & fratri Valenti,quem Orienti præfecerat, sæpe hortator fuit, vt & veritatem iuxta Synodum Nicænam amplecteretur, & ne sæuitiam in rectè sentientes exerceret. Verùm ipse,omni cohortatione posthabita,sese Arriani dogmatis acerrimum defensorem præbuit. Valentinianus nondum Imperator, templum Fortunæ ingrediens cum Iuliano, hinc atque hinc stantibus æditui,qui aquam introeuntibus aspergerent; vbi vidit in chlamyde purpurea guttam aquæ, pugno percussit æditiuum: Hoc, inquit,non est purificare,sed inquinare.Nam illi tales aspersiunculas appellabant purificationes.Idem iam Imperator Romanorum electus,cùm sollicitaretur à militibus, vt sibi imperij socium deligeret: Vestrum quidẽ,inquit, fuit,vt priuatum me ad imperialem extolleretis dignitatem: res autem administra-

Valentinianus.

Eiusdem obitus.

ministrare, non iam vestri, sed Principis ipsius arbitrij esse, vos ipsi quoque dixeritis: Itaque vos deinceps imperata facere, & quietos esse: me autẽ, quid facto opus sit, curare decet.

Huic Valens in imperio successit, sub quo Sapores Persarum rex, neglecto fœdere, cuius paulo antè hîc fecimus mentionem, in Armeniam irrupit, & causatus, illam iure ad se pertinere, quippe quam à suis maioribus tanquam per manus accepisset, suæ ditioni adiicere, quibuscunque poterat modis, annitebatur. Sed Persis Arinthio legato cum prævalidis copiis occurrente, prouincia per id tẽpus fortiter ac strenuè defensa est, omnique hostili metu liberata, & arma tradere coactos, in oppida sua propter Istrum posita, distribuit cum mandato, vt ibi asseruarentur. Cæterùm Sapores haud multò pòst, reparato exercitu, Ctesiphontem occupauit, atque illic hyemem transegit. Interea, vt Persarum conatus reprimeret, cum expedita manu militari, Antiochiam perrexit, eo quidem animi decreto, vt in eos quàmprimum arma cõuerteret. Reuocatus autem in Thraciam, quia Gothi, duce Fridigerno, vrbem Constantinopolim oppugnabant, & per omnia loca circumuicina longè lateque grassabantur, omissa per id tempus Persica expeditione, conuersoque itinere, castra in eos mouit; sed circa Adrianopolim magna clade victus, & lachrymabili bello obrutus, terga dedit, & in fuga vulneratus sagitta, decidit ex equo, acceptusque est in vile tugurium, iuxta quod palearum strues erat cumulata, quod igne supposito, in flammas solutum, Imperatorẽ Valentẽ absumsit. Locus enim septus ab hostibus, quia primo impetu capi nõ potuit, dum victor Alanus Imperatorẽ persequitur, inscius illic eũ latêre, ignem iniecit, quo concrematus est. Alij tradunt, ipsum mutato imperiali habitu, inter prœliandum ad pedestres turmas descendisse, quia iam equites diffugerant, ignoto illic vulnere tum confossum, & ita pœnas dedit sæuitiæ, quam aduersus pios exercuerat. Proficiscenti ad prœlium, Isaacius vir singulari sanctimonia præditus, ei prædixit interitum. Vixit annos quinquaginta, & imperauit annos tredecim, post fratrem solus annos tres. Quantus autem fuerit Arriano dogmati addictus, & eorum, qui Nicænæ synodo adhęrebãt, persecutor & oppugnator, cùm ex aliis, tum præcipuè ex Nicephoro Ecclesi. hist. lib. XI. & præsertim circa finem, cuius facillimè constabit. Huic, Gratianus Valentiniani primi filius, natus ex Seuera in vrbe Syrmio, & Valentinianus secundus, Gratiani frater, natus ex Iustina, in imperio successerunt. Fecit autem Gratianus consortem imperij Theodosium, ex oppido Hispanicæ Galleciæ Cauca oriundum, hominem bellicosum, & multis heroicis dotibus insignem, cum quo annos quatuor regnauit, cùm antea cum patre annos octo, cum patruo tres regnasset. Dum verò ipse Gratianus, Theodosio in Thracia Gothos reprimente, ob Vandalorum incursionem in Galliam rediret, ibique omissa cura gubernationis, deditus venationi & ludis, simulque Alanos milites domesticis anteferret, in odium venit, & Lugduni à Maximo Galliæ præside, interfectus est anno ætatis vicesimo nono. Valẽtinianus frater, propter Maximi tyrannidem, in Orientem fugiens, à Theodosio perhumaniter excipitur, & mox collectis copiis, ipsum Maximum apud Aquileiam prœlio superauit, & captum interimi iussit, quia Gratianum occiderat. Valentinianus interim in Galliam discessit, quam post Maximi interitum rexit annos

Valens Imp.

Sapores mouit bellum in Romanos.

Ctesiphontẽ occupat.

Valentis obitus.

Gratianus Imperat.

Eiusdem mors.

Maximi cædes.

annos circiter quinque. Erant autem apud eum Eugenius ſcriba, & dux exercituum Arbogaſtus, vir Gothicus, qui Francos repreſſerat. Per hos duos corrupti cubicularij Valentinianum in vrbe Galliæ Vienna laqueo ſtrangularũt. Eugenius qui ſe Imperatorem nominauerat, poſtea captus non procul à Mediolano, proſtratus ad pedes Theodoſij, à militibus trucidatus eſt. Arbogaſtus ſibi manu ſua mortem conſciuit. Ita ſeditioſi & parricidæ pœnas dederunt. Zoſimus refert lib. IIII. ipſum Valentinianum ab Arbogaſto, vt eo ſublato, rerum ſummam Eugenio traderet, Valentinianum dum apud oppidum Celticum Viennã commoratur, & propter muros eius ludicra cũ quibuſdam militibus exerceret, nihil tale cogitantem, de improuiſo impetu facto, letaliter vulneratum atque interfectum. Cęterùm reliqui omnes ſcriptores illum gula fracta interiiſſe commemorant, cùm vix viceſimum ætatis annum attigiſſet.

Valentinianus ſtrangulatur.

Hoc ſtatu rerum, Theodoſius Romanum Imperium in Occidente, atque Oriente tenuit annos decem & ſeptem, comprehenſis annis XII. quibus Gratiani & Valentiniani ſecundi collega extiterat, fuitque quadringenteſimus quintus ab Auguſto. Hic multa præclarè ac fortiter geſſit, & præter alia egregia facinora, Gotthos Thraciæ finibus pepulit; Hunnoſque ac Alanos Scythicas gentes, ipſi etiam Alexandro formidatas, multis magniſque prœliis vicit, ac fugauit. Iiſdem diebus, dum deuictis hoſtibus, Theodoſius Conſtantinopoli ſubſiſteret, ad ipſum venêre oratores miſſi à rege Perſarum, ac nomine ſui regis pacem petierunt, qui ſeu Principis bonitate permotus, ſiue ſatiatus victoria, qua olim Iulianum ſtrauerat, & Valentem in fugam verterat, Romani Imperatoris ſocietatem atque amicitiam expetebat; quam & libens conceſſit, fœduſq; iterum inter vtramque gentem renouatum eſt, quo vniuerſus penè Oriens Romanis reconciliatus fuit. Poſt liberatas tandem Barbarorum incurſionibus Thracias, Theodoſius Arcadium & Honorium filios, quorum alter in Oriente, alter in Occidente præeſſet, conſortes imperij fecit, & Imperatores atque Auguſtos nominauit: ſed propter ætatem adiunxit tutores pręcipuos duces, Arcadio Ruffinum, Honorio Stilliconem, & Africæ Gildonem præfecit. Hos cùm putaret fidos fore, quanquam ſapiens Princeps, tamen deceptus eſt. Impulit enim eos ad perfidiam regni cupiditas, vt ille inquit, ſi ius violandum eſt, regnandi gratia violandum, in aliis pium eſſe decet. Theodoſius obiit Mediolani anno ætatis ſuæ ſexageſimo, ſiue, vt nonnullis placet, quinquageſimo, die ſeptimo decimo, anno imperij decimo ſept. Corpus, eodem anno, Byzantium tranſlatum, maiorum monumentis illatum eſt. Zoſimus tradit, ipſum obiiſſe Conſtantinopoli. Sed priori ſententiæ magis, hac quidem in parte, aſſentior. Hic Imperator, cùm Arſenio viro doctiſſimo filios in diſciplinam tradidiſſet, ſempiterna memoria dignum & verè imperiale illud verbum prolocutus eſt: Si tales ſe præbituri eſſent, vt mores vitamque ſuam ad diſciplinam & leges Dei componerent, propenſum ſe fore, vt eis imperium in manus tradat, ad ciuium & ſubditorum commodum, & vtilitatem accommodatum: ſin minus, conducibilius eis eſſe, vt ſic priuati vitam agerent, quàm nulla doctrina cum periculo imperarent. Idem dicere ſolebat, Nihil eſſe noui, ſi homo creatura adeò caduca, è vita excedat. Vnius autem Dei eſſe, qui ſemel mortuos ad vitam reuocaret.

Theodoſius Imperat.

Rex Perſarũ mittit Oratores ad Theod.

Fœdus inter Perſas & Romanos.

Mors Theodoſij.

Eiuſdem memorabilis vox.

caret. Cùm verò, aliquando ex familiaribus cuidam dicenti, neminem illorum ab eo morte mulctatum esse, qui iniurij ei fuissent, respondit: Vtinam etiam eos in vitam reuocare possem, qui iamdudum mortui sunt: licet hoc postremum nonnulli Theodosio iuniori ascribant. Imperij successores, Arcadium & Honorium, sicuti antea demonstrauimus, reliquit. Iis autem regnantibus, cùm cæteræ prouinciæ, tum in primis Gallia, & Italia, per Gothos, Hunnos, Visegothos, Alaricos, Sueuos, Vandalos, & reliquas Barbaras nationes, ingentibus ærumnis & calamitatibus atrocissimè diuexatæ sunt, adeò vt nemo sit tam singulari eloquentia præditus, qui eas pro dignitate queat exprimere. Siquidem anno eiusdem Honorij decimo octauo, Radagisus ad ducenta millia Gothorum in Italiam duxit: sed cùm transisset Apenninum, ad Fesulam multitudo fame dissipata, à Stilicone consule oppressa & deleta est. Radagisus fugiens captus, & strangulatus: captiuorum greges singulis aureis diuenditi. Et si autem hęc initia Gothis in Italia non fuerunt læta, vt plærunque Deus scelera vtriusque partis, variis bellorum vicibus punit, tamen non mox finis fuit horum bellorum. Reliquiæ crearunt regem Alaricum, qui paulò pòst, perrexit Romam, & circumsessam bienniò, cepit Cal. Aprilis, anno salutis quadringentesimo decimoquarto; anno Romæ millesimo, centesimo sexagesimo quarto, anno post Radagisi mortem quinto. Quomodo autem Roma tùnc capta fuerit, cùm ex aliis scriptoribus, tum etiam ex Procopio quàm plenissimè intelligitur. Quoties verò, hæc vrbs, quondam totius orbis domina & regina, ante hæc tempora, & postmodum, iustissima diuini Numinis vltione capta, direpta, ac etiam funditus euersa sit, passim est inuenire apud celebres auctores, ideoq; ab huiuscemodi enarratione supersedeo. Vixit Arcadius annos vnum & triginta, tenuit imperium post mortem patris annos tredecim, ac filium reliquit pium & salutarem Orienti, quem pater viuens Augustum nominauerat. Honorius verò, cùm iam regnasset annos XXXI. cum patre XI. cum fratre XIII. cum fratris filio XVI. morbo aquæ intercutis, vel, vt aliis placet, febri correptus, Romæ, nulla superstite sobole, fatis concessit. Tradunt historici, & in primis Procopius, præfatum Arcadium iam moriturum, ac de successore sollicitum, Theodosio filio paruo admodum, & penè in cunis existenti, cogitasse, quémnam curatorem, sociumque administrationis simul & institutionis optimæ adhiberet, qui & inimicos virtute expelleret, & sua potentia imperium incolume seruaret. In hac animi angustia constitutum, quanquam aliàs minimè ingeniosus erat, quia plures offerebantur, salutare consilium iniisse, quo filium pariter & imperium seruauit: siue de procerum suorum, qui continuè assistebant, sententia, seu diuino spiritu impulsum, testamétum condidisse, in quo hęredem illum instituit, tutorem verò illius Isdigertem Persarum regem. Sic mortuo Arcadio, Isdigertes, lecto testamento, fidem Arcadij minimè spernens, pacem cum Romanis toto tempore, tum imperium Theodosio custodiuit. Ac literas statim ad Senatum scribens, officium statim, assumpto negotio, sese pręstaturum, & hostes, si opus omninò foret, prohibiturum recepit: & mox Antiochum cæteris eunuchis in aula sua honoratiorem misit ad procurationem & custodiam regis Theodosij, literis magistratus & primores commonefaciens, vt regi suo parerent; minas adiiciens & vindictam, si id

Arcadius & Honorius.

Variarum nationum irruptiones in Galliam & Italiam.

Roma capitur ab Alarico.

Arcadius & Honorius quandiu regnarint.

Isdigertes Persarum rex ab Arcadio, filij tutor substituitur.

ſi id detrectarent. Hîc autem operæpretium eſt videre, quídnam Agathias lib. IIII. ſuper hoc facto Arcadij memoriæ prodiderit, & quomodo ipſum Procopium tacitè perſtrinxerit, quòd Arcadium hac in re plurimum commendauerit. Poſt Varanem, inquit, Iſdigertes filius ſuſcipit imperium, qui & magnus apud Romanos habetur, & celeberrimus. Arcadius namque fermè iam moriẽs, cùm more mortalium ſua diſponeret, hoc vſum cuſtode ferunt, Theodoſij filij, & totius Imperij curatore. Is ſanè vulgatior ſermo per priſcos poſteris proditus, vel ad hanc tempeſtatem, vt apud doctos, ita & imperitos, ſedulò circumfertur: haud tamen vſpiam literis commendatum comperimus, vel celebratum, nec apud eos fortè, qui de Arcadij morte plæraque hiſtorię tradiderũt, niſi in Procopij rhetoris ſcriptis. Nec ſanè miror hominem, qui multa didicerit, & omnem, vt ita dicam, collegerit hiſtoriã, vel id factum commemoraſſe, alteri cuipiam prius fortè elaboratum: me verò qui minimam in partem hæc nouerim, haudquaquam eius narratio ceperit. Sed illud equidem admiratione dignum exiſtimauerim, quòd cùm hæc Procopius narret, haud tamen ſimpliciter per ſe cognita explicet, ſed Arcadium ipſum laudibus ferat, quòd optimo ſit vſus conſilio. Ait namque, in cæteris eum haudquaquam ſatis ingenioſum fuiſſe, in hoc ſolo & ſapientem, & prudentiſſimum viſum. Mihi verò, qui id demiretur, apparet, nullam habuiſſe primi & repentini conſilij rationem, ſed rei euentus. Quo enim pacto par erat, homini alieno ac Barbaro, & Regi nationis infenſiſſimo, alienæque opinionis & mentis viro, nec ſatis iam cognito, vtrum æquitatem & fidem ſeruaret, quæ chariſſima ſunt, commendaſſe? Quòd ſi nihil ille in infantem deliquit, ſed huius imperium firmiſſimè procurante ſe, ſeruabatur, præſertim cùm infans ſub mammis adhuc nutriretur, Iſdigertes potius ille benignitatis erit collaudandus, quàm Arcadius facti. De his verò, vt ſenſerit quiſque, ſententiam ferat. Iſdigertes igitur, cùm vnum & viceſimum regnaſſet annos, aduerſus Romanos bellum nunquam ſuſcepit, neque vlla hos vnquam affecit moleſtia, ſed beneuolus ſemper erga hos, & pacificus fuit, ſiue ita tulerit caſus, ſiue quia parceret puero, cõmunibúſve liberis procreandis & legibus. Hactenus Agathias. Illud verò, quod extat apud probatos auctores, neutiquã mihi ſilentio inuoluendum eſt, nempe ſub hoc Perſarum rege Chriſtianiſmum permagna cepiſſe incrementa. Cùm enim Iſdigertes, vt iam diximus, Theodoſij à patre inſtitutus tutor, & cum Romanis pacem ac ſocietatem coleret, frequentes extitere cauſæ, vt inter Romanos & Perſas crebræ vltrò citroque mitterentur legationes. Itaque neceſſitate flagitante, Maruthas quoque Meſopotamiæ antiſtes, illuc orator miſſus eſt. Qui poſtquam ad Perſas veniſſet, propalàm Rex illum in magno honore habuit, vt virum ſingulari ſapientia & virtute præſtãtem. Magi, vbi tantum honorem Romanæ ditionis epiſcopo haberi viderunt, qui plurimum apud ipſum Regem gratia & auctoritate pollebant, ſummoperè indoluerunt, variiſque cogitationibus æſtuabant; veriti, ne illum in ſuam fidem ac religionem alliceret, cùm præſertim Maruthas, grauem ac diuturnum capitis dolorem, cum quo Iſdigertes diu conflictatus fuerat, precatione, vt aiunt, Deo exorato, ſtatim curaſſet: quod quidem Magi, cùm omnia tentaſſent, ſe vnquam effecturos deſperarant. Proinde aſtu ac dolo Regem aggredi ſtatuerunt. Quandoquidem Perſæ ignem tanquam

Nũ Honorius rectè fecerit quòd filij ſui tutelam regi Perſarũ commiſerit.

Iſdigertes quandiu regnarit.

Maruthas Meſopotamiæ epiſcopus apud Perſas Roman. legatus, in magno eſt apud regem Perſarũ honore.

Idem capitis dolorem diuturnum in rege, precatione diſpellit.

Deum

Deum colebant, & Magos, eos appellabant, qui elementa in numerum deorum referebant, Rexque ex veteri consuetudine perpetuum ignem adorabat, virum quendam in fossam sub terra eo tempore quo Rex aduenire solitus erat, demiserunt, eumq; verba hæc Magi proclamare iusserunt: Exire oportere Regem; quem Deus impium iudicaret, quòd Christianorum præsulem, Deo charum atque acceptum existimans, tantoperè amaret. Hoc vbi Persa audiuit, Marutham, honestè quidem & reuerenter, omninò tamen à se reijciendi consilium cepit. Maruthas, diuinis precibus vehementiùs incumbés, perfacilè Persarum dolum edoctus est, & Isdigertem adiens: Ne ita illudi tibi, ait, patere ô Rex. Sed sacrarium ingressus, cùm ad te perferri vocem senseris, effodi terram iubeto, & dolus ipse illicò patebit. Ignis enim vocem edere, vt qui inanimatus sit, haudquaquam potest: sed humana fraude hæc fabula instituta est. Rex illius verbis obsequitur. Atque vbi rursus in ędiculam eam, in qua perpetuus ignis asseruabatur, ingressus, & eadem vox ad eum delata est, protinus eum locum effodi iubet, & qui sub terram deum se assimulauerat, mortalis esse deprehenditur. Itaque ira percitus Persa, Magorum genus decimauit. Qua re ita acta, Maruthæ præceptum est, vt quocunque vellet loco, in Persarum ditione Ecclesiam exstrueret. Vnde Christiana religio, etiam in Persarum finibus longè lateque propagata est. At non multò pòst, Maruthas, peracta legatione, Constantinopolim remigrauit. Et cùm iterum Oratorem in Persia mitti oporteret, denuò legationis munus obiuit. Magi autem idem quod antea, moliebantur; hoc vnum in primis agétes, vt ne rex, eo, sicuti prius, vteretur, néve apud eum in tanto esset honore ac nominis dignitate. Proinde ex arte & machinatione quadam intolerandum excitarunt fœtoré, quo tempore Rex more suo deambulabat: atq; insuper calumniam cōfinxerunt, illum à Christiani episcopi comitibus fuisse subornatum. Princeps verò, Magos, ex eo quod antea fecerant, iudicans, & eorum quoque id inuentum esse suspicans, omni studio in eius rei auctores inquisiuit. Atque vbi ipsi rursum teterrimi illius odoris patratores esse comperti sunt, permultos denuò suppliciis subdidit. Quocirca Romanos dilexit, & illorum amicitiam atque beneuolentiam mirificè coluit. Quin etiam, alio Maruthæ facto allectus, quod ille vnà cum Abda Persidis antistite peregit, cùm vterq; continuis orationibus incumbens, à filio eius dæmonem, à quo summoperè vexabatur, penitus expulisset, Christianorũ sacris adhærere statuerat. sed prius vita excessit, quàm omnino Christianus fieret: regnum autem eius ad filium Varanem, siue, vt alij, Vararanem deuolutum est, qui non eodem, quo pater, in Christianos animo fuit. A Magis enim, qui illis hostiliter infensi erãt, persuasus, tum fœdera cum Romanis icta soluit, tum Christianos, qui ibi erant, nouis Persicis suppliciis excogitatis, crudelissimè persecutus est, ansamque præbuit nouorum bellorum, quæ inter ipsum & Theodosium secundũ Romanorum Imperatorem exorta sunt. Hic enim cùm ab ipsis incunabulis ab Anthemio, viro eximiis ac præstantissimis animi dotibus ornato, in Christiana pietate quàm optimè institutus esset, his omnibus qui eam amplectebantur, mirificè fauebat. Hos verò, qui in eius professores se hostiliter gerebant, summo odio prosequebatur. Proinde, cùm Christiani qui erãt in Persia, innumeris calamitatibus pressi, ad ipsum confugerent, eiusq́, opem atq;

Magi Maruthæ aduersantur, et callido facinore conantur efficere, vt à se Marutham rex dimittat.

Magorum dolus detegitur.

Christianismus in Persia de propagatur.

Magorũ noua fraus & dolus patefit, ac etiã grauiter coercetur.

Maruthas et Abdas Persidis episcopus, regis filium dæmonio liberant.

Varanes succedit Isdigerti in Principatu.

Theodosius Christianæ pietatis fuit acerrimus propugnator.

auxilium implorarent, statuit illorum causam etiã armis tueri atque defendere. Id quoque ad Persis bellum inferendum nõ mediocrem stimulum addebat, quòd videlicet, Romanæ ditionis hominibus, qui mercede in aurifodinis opus faciebant, illinc redire non permittebatur, & Romanorum mercatorum merces diripiebantur. Ad quas iniurias Christianorũ in vrbem Constantinopolitanam accessit perfugium. Et cùm Persa, legatione missa, perfugas sibi reddi postularet, Imperator id prorsus recusauit, non solùm quòd ipsos tanquam supplices & precatores seruare voluerit, sed etiam quòd pro sua religione tuenda & propaganda quiduis potiùs facere decreuisset, quàm vt eos, cum quibus communem fidem haberet, vllo modo despiceret atque contemneret. Igitur pace soluta, & animis vtrinque mirum in modum exacerbatis, grauissimum & cruentissimum bellũ inter Romanos ac Persas redintegratum est, quod quàm breuissimis fieri poterit verbis, enarrabitur. Ardaburius ex Imperiali aula cum non ita multis copiis missus dux, per Armeniam in Persidem excurrit, & quandam eius prouinciam Azazanem siue Azamæam vocatam, vastauit. Aduersus quem à Rege Persarum dux alius Narses venit, ingentem secum ducens exercitum. Hic, commissa cum Ardaburio pugna, cum ingenti suorum clade victus, in fugam se dedit. Ex qua cõuersus, Mesopotamiam Romanorum ditionem, omni tum præsidio exutam adoriri, & acceptæ cladis ignominiam abolere statuit: sed consilium quod Narses ceperat, Ardaburium latêre non potuit, qui quàm maxima potuit celeritate, regione Azazena summè vastata, & ipse Mesopotamiam petiit. Narses, quamuis varij generis copias coaceruasset, ingredi tamen Romanorum fines ausus non fuit. E Nisibi tamen ciuitate, quæ in finibus Persarum & Romanorum sita est, Persis nihilominus subiecta, hominibus certis ad Ardaburium missis, de conditionibus pugnæ committendæ, loco & die constituto, eum certiorem fecit. Cui ille renunciari iussit, Romanos, non quando ille vellet, sed quo tempore ipsis commodum visum esset, prœlium facturos. Et cùm Persam magnis viribus suas copias inuasurum putaret, maximas & ipse vires contraxit, ac protinus eos qui in vrbe Nisibi clausi & circumuallati erant, obsidione premens, turres ligneas fecit, quę rotis quibusdam & machinis prouolutę, mœnibus admouebãtur, & ex eis longiore, pro muro, certamine commisso, multi è superioribus locis vrbem propugnantes cædebantur. Vararanes autem Persarum rex, vbi Azazenam regionem excisam, & suos Nisibi inclusos muralium tormentorum vi affligi cognouit, cum omnibus copiis, quas tum paratas habebat, fortunam belli experiri constituit. Cùm verò Romanorum virtutem metueret, Saracenorum auxiliis vsus est, quos Alamundarus vir fortis & bellicosus duxit, qui cùm multa eorum millia secum adduxisset, bono animo Regem Persarum esse iussit, quamprimùm se primo conflictu Romanos superaturum, atque ipsi vnà cum magna Syrorum vrbe Antiochiã subiecturum esse dicens. Hęc ille quidem iactabat, sed eius verba minimè ad optatum exitum peruenêre. Quibus namque rex quammaximè fidebat, Saraceni, quodam Panico terrore correpti, seque ab ingentibus Romanorum copiis inuadi atque propelli opinati, & in magnum tumultum coniecti, ita, vt neque quid eis præcipuè agendum, quóve effugiendum esset, scirent, vnà cum armis in Euphratem amnem

Bellum inter Rom. et Persas redintegratum.

Persarum clades.

Narses Romanis diem pugnæ constituit.

Romanorum responsum.

Nisibis obsidetur ab exercitu Rom.

Saraceni adiuuant Persas contra Romanos.

Romanorum victoria.

amnem se præcipitarunt. Opinio sanè obtinet, ibi ad centum millia virorum periisse. Romani verò, qui excitatis expugnatoribus vrbium machinis Nisibim obsidebant, cùm audissent, Persas magnam elephantorum multitudinem adducere, & ea de causa non parum consternati essent, omnibus eis machinis igne consumptis, ad sua loca sunt reuersi. Cæterùm, quot postea prœlia sint commissa, & quomodo alius Romanorum dux Areobūdus item magister equitum, & consularis, singulari certamine eum, qui apud Persas omnium fortissimus habebatur, interemerit: & quomodo Ardaburius septem fortissimos Persarum ductores insidiis exceptos, trucidarit: adhæc, vt Gratianus, alius Theodosij dux, reliquias Saracenorum funditus extinxerit; breuitatis causa prætereo. Imperator Theodosius, res in eo bello gestas Palladio quodam celeri vsus, quamprimum cognouit.

Palladij celeritas.

Is cùm corpore fortis, tum animo adamantinus fuit: qui tanta celeritate equo insidens vectus est, vt diebus tribus in fines, qui medij inter Persas & Romanos sunt, peruenisse dicatur, totidemq́ue postea diebus Constantinopolim reuersus. Ob eam verò celeritatem, non ad Persarum fines tantùm, sed etiam ad reliquas orbis partes, quò eum Imperator misit, expeditissimè peruolauit. Quapropter aliquando ex præclaris viris quidam, eius incredibilem celeritatem admiratus, dixit: Virum eum, tam amplam Romani imperij ditionem, angustam expedita celeritate sua reddidisse. Insuper, etiam Persarum rex obstupuit, quòd legatione fungens, multorum dierum iter tam velociter perficeret. Hæc de Palladio.

Theodosij moderatio in rebus prosperis.

Theodosius Constantinopoli degens, vbi Romanorum diuinitus concessam victoriam resciuit, tanta probitate ac moderatione fuit, vt etiam in secundis rebus, pacis consilia capesseret, & cum hostibus fœdus inire vellet.

Eiusdem legatio ad regem Persarum.

Helionem igitur ducem illustri dignitate præditum, ad pacem cum Persis faciendam misit. Atque is, postquam in Mesopotamiam peruenit, vbi Romani fossam præaltam, quę præsidio eis foret, duxerant, Maximinum, virum præclarum, & eiusdem cum Ardaburio dignitatis, qui de pace ageret, ad Persam ablegauit. Maximinus apud regē se à ducibus, non ab ipso Imperatore, missum esse dixit: Illum enim, bellum hoc nescire, atque etiam, vt maximè sciret, parui tamen facere.

Vararanes parat bellum in Romanos.

Porrò Vararanes huiusmodi legationem recipiēs, quòd eius exercitus propter illatas clades valdè imminutus esset, tamdiu oratorem secum detinuit, quoad nouum exercitum decem millium armatorum, quos Immortales ipsi vocāt, instrueret. Hi bifariam diuisi, in medio partem quandam Romani exercitus non minimam, circumuētam concludere statuerant. Romani ad eam hostium turmam, quam conspexerant, conuersi ferebantur. Nondum enim alteram, quę de-repentè procurrerat, videbant. Etiam inter se acies concurrebant, cùm Dei prouidentia, aliæ Romanorum copiæ ex colle quopiam prospicientes, apparuêre, Procopij ducis signa sequentes, qui suos ciues in discrimen coniectos animaduertens, contra Persas duxit, eosq́ue à tergo aggressus est.

Persarum clades.

Ita factum, vt qui paulò antè Romanos intercipere voluerint, ipsi ab illis circumuenti fuerint. Romani omnibus illis internecione deletis, ad eos inde qui ex insidiis prodibant conuersi, itidem illos quoque iaculis confecerunt. Ad hunc igitur modum qui apud Persas sunt Immortales, subitò mortales omnes esse comperti sunt, ipsos in primis vlciscente Seruatore nostro, propterea quòd plurimos

eius cultores insigni pietate præstantes, acerbissimis tormentis atque suppliciis necauerint. Rex autem Persarum, ea clade accepta, nihil se earum rerum scire assimulauit, & oratore è custodia emisso, legationem recepit, pacem se, non vt Romanis gratificaretur, sed ipsi oratori eximia quadam prudentia prædito, huiusmodi honorem haberet, complecti testatus est, atque ita bellum Persicum, quod initium propter ingentes persecutiones aduersus Christianos motas sumpsit, finem tum habuit. Cum ipso autem bello, persecutio quoque tunc maiori ex parte conquieuit. De his autem grauissimis persecutionibus, quę sub hoc Rege prius fuerant in Perside, multa, vt reliquos omittam, Eusebius & Nicephorus in iis libris, quibus titulus est De Eccles. hist. tradidêre. Persicis rebus ita sese habentibus, Theodosius Valentinianum consobrinum suum Cæsarem renuntiauit, & cum matre Placidia Romam misit. Tenuit imperium à morte patris annos quadraginta duos. Vixit annos quinquaginta vnum, & cum maxima pietate imperauit. Eo regnante, Solis deliquium fuisse traditur, & apparuisse cometa, inde ab Idibus ferè Iuliis, ad mensem vsque Septembris.

Pax inter Persas & Roman.

Mors Theodosii.

Sub hoc Theodosio magna fuit conuersio imperij Britannici. Cùm enim indigenæ Romanis, posteaquam à Cæsare victi sunt, annos ferè quingentos paruissent, sub hoc Imperatore, cùm à Scotis & Pictis grauissimè premerentur, ac de Romanorum auxiliis desperarent, Anglorum & Saxonum opes è Germania euocarunt. Hi, pulsis Britannis, imperium facilè occuparunt: sed ita, vt septem Reges diuisis imperiis dominarētur, ac perpetuis bellis in seipsos grassarentur, quoad Egbertus post annos circiter trecentos, quàm Angli Britannos in Galliam expulerant, id est, anno salutis DCCC. penè solus imperauit. Postea Dani ac Scoti mox victi, & mox victores insulā more prædonū annos ferè CI. diripuerunt vsque ad Eduardum maiorem, qui Danis pulsis, imperium recepit. Centesimo pòst anno bellis intestinis flagrantes, Wilhelmum Normannum euocarunt. Is Haraldo cæso, ac Republica constituta, regnum successione ad suos detulit, eiusque posteritas, per annos quingētos & amplius, Regū serie cōtinuata est, videlicet, vsque ad ELISABETHAM inuictissimi & gloriosissimi Regis HENRICI VIII. & ANNAE BOLENIAE filiam, [redacted] [redacted]i vnicam hæredem, quæ hoc nostro tempore cum inclyta sui nominis [redacted]ia, & maximo Prouincialium ac subditorum beneficio imperij sui ha[redacted] tanta iudicij rectitudine, consilij maturitate, prudentia, iustitia, cæte[redacted] heroicis virtutibus moderatur & gubernat, vt Angliæ atque Hiberniæ [redacted] Deus cum suprema potestate præesse voluit, sub eius sa[redacted]tissimo regimine & administratione se iure merito felicissima nuncupa[redacted]int ac debeant. Equidem in huius celsissimæ atque laudatissimæ Regi[redacted]otibus recensendis diutius immorarer, nisi constaret, has vniuerso iam [redacted] prorsus innotuisse, meque suscepti operis ratio, vt ad cætera prosequen[redacted] & orationem conuertam, quasi prehensa manu retraheret atque [redacted] Proinde hæc tantùm in præsentia delibasse sufficiat.

Conuersio Imperij Britannici.

Wilhelmus Normannus.

Elisabetha Britanniæ Regina.

Theodosio humanis rebus excedente, Valentinianus tertius tenuit imperium annos triginta, fuitque vltimus Imperator Occidentis vsque ad Carolum Magnum, etsi interea multi seditiosi nominari Imperatores voluerint, qui

Valentinianus tertius, sub quo fuit declinatio Imp. Occidentalis.

qui tamen vix exiguam partem Italiæ habuerunt. Pœnas autem cumularunt & Valentiniani mores, qui mœchus, magus, & ducum benemeritorum parricida fuit. Circa hæc tempora, Vandali in Africam ingressi, vicerunt Bonifacium natione Thracē, qui tum Africā regebat, & alios Romanos exercitus, & Carthaginē occuparūt, anno eiusdē Valentiniani decimo septimo, & ab orbe redempto quadringētesimo quadragesimo quinto. Sic regnū Occidentale vacauit annos ferè CCCXXX. vsque ad ipsum Carolum Magnum. Hoc statu rerum, in Persia, Vararanes Isdigertis filius, cuius suprà mentionem fecimus, postquam annos viginti regnasset, ex filiis alteri imperium tradidit, cui deinde, cùm in regno annos septendecim, & menses quatuor exegisset, Perozes in regno successit, vir sanè, vt inquit Agathias, supra modum audax & bellicosus, animique magnitudine præstans, etsi cætera, mente & cogitatione haudquaquam fuerit constans, & longè plus audacia, quàm consilio pollens, in expeditione aduersus Nephtalitas interiit, nec tam hostium robore, quàm eius temeritate. Huic enim in hostili solo versanti, præuidendæ simul & præcauendæ erant insidiæ, quarum ipse oblitus, in eas statim præcipitauit. In scrobes nanque & fossas cadendo, ingenti per campos spatio in capturam paratas, cum vniuerso exercitu periit, vigesimo imperij anno, vitamque finiuit inglorius, vt ab Hunnis turpiter debellatus. Nephtalitarum verò gens ipsa, Hunnica est, vt idem auctor testatur; qui etiam asserit, hunc bis contra eos arma sumpsisse, & ex prima quidem expeditione in regnum suum, licet nulla re memorabili gesta, vel potius cum dedecore atque ignominia, rediisse. Cùm enim in quibusdam angustiis, vbi hostem persequebatur, esset circumuentus, illarum exitu ab hostili agmine vndique occluso, captus est, eoque necessitatis adactus, vt pacem à Nephtalitarum duce supplex peteret, nec prius ab eo pacis conditiones admissas, quàm Perozes, corpore inclinato, adorationis honorem præstiterit, & sponsione vnà cum iuramento interposito confirmaret, nunquam se posthac ipsis bellum illaturum esse. Cæterùm inuitissimo animo huiusmodi rem quæ præter decorum ac rationem esset, necessitate compulsum, hoc fecisse, vt in suum regnum saluus atq; incolumis rediret. Posteà verò tam turpem ignominiam non ferentem, spreta iurisiurandi religione, cum exercitu contra eos profectū, & cùm illi rursus insidias ei struxissent, propter iusiurandum violatum cæsum esse. Bleses deinde huius germanus frater, qui & Valens, ad regnum euectus, nihil est visus siue domi, siue bello memoria dignum egisse, non solùm quia mitior esset, ac placidis moribus, nec non ad impetus temerarios, & inimicitias obeundas non admodum promptus, sed etiam quòd breui extinctus est. Vix enim quatuor annos in imperio transegit. Huic successit Cabades, sub quo, rursus inter Romanos, & Persas bellū redintegratum est, idque incidit in tempora Anastasij. De hoc autem priusquam sermonem instituam, ad inchoatam seriem Romanorum Cęsarum reuertar. Suprà recēsuimus, post obitum Theodosij secundi, Valentinianum tertium Imperij habenas suscepisse. Hoc viuis subtracto, Fl. Val. Martianus imperium admodum senex adeptus est, qui Augustus designatus, pacatum tenuit Imperium. Cum Persis & Vandalis fœdus percussit, pacisque adeò studiosus, vt diceret, Donec liceret tranquillè viuere, non decere Principem sumere arma. Tatianum Iuliumque fratres, alterum

Vandalorum excursiones.

Perozes rex Persarum.

Eiusdem interitus.

Bleses Rex Persarum.

Cabades Blesis successor.

Martianus.

terum Illyrico, alterum Constantinopoli præfecit. Et cùm annis sex, ac totidem menses imperasset, fatis ac naturæ concessit. Post huius mortem, Leo primus Gręcanici sanguinis, factus est ex Tribuno militari, Senatus & exercitus suffragiis Imperator, anno ab vrbe condita M.CC.X. fuitque nonus & quadragesimus ab Augusto. Septendecim annos Orientale imperium rexit. Princeps iustus, & in quo multæ clarissimæ virtutes effulgebant, sed omnium maximè erga homines calamitosos miseratio. Dicereque solitus est, quemadmodum Sol, qui, quod suo splendore illustrat, nonnihil caloris impartitur; sic Principē debere eos sua dignari misericordia, quos contueretur.

Leo primus Græcanici sanguinis Imperator. Eiusdem egregia virtus.

Leone defuncto, Zeno ipsius gener regnare cœpit. Tenuit imperium annos sexdecim, siue, vt alij volunt, septendecim. Natus in Cilicia, obscuris parentibus, ductor exercitus sub Leone, raro exemplo à filio factus Imperator. Nam Leo Imperatorem fecerat Leonem secundum, natum ex Zenone genero, & Ariadna, quæ fuit filia primi Leonis. Moriturus autem filius Imperatorem fecit patrem. Hic obiit diem miserabili morte. Cùm enim ægrotaret, periodicis vehementiis ac exacerbationibus, vt medici scribunt, quasi exanimatus iacens, visus mortuus, impositus est sepulchro: illic refocillatus, & ad se rediens, suffocatus dicitur, ne recordaretur illius illati incommodi: licet alij tradant aliam mortis speciem. Cùm enim in hæreses ac impietatem, & corruptos mores prolapsus esset, omnibus esse odio cœpit. Nam ebrietati & crapulæ adeò deditus erat, vt plęrunque mente penitus alienaretur, temulentusque nihil à mortuo differret. Proinde cùm se multo mero onerasset quadam vice, & moribundus iaceret; Ariadne vxor, alioqui satis illi inuisa, veluti mortuum iussit sepulchro, quo reges reponebantur, inferri, addito ingenti lapide, qui eum obtegeret. Posteaquam resipuit, & ebrietas resoluta est, magnos edidit eiulatus, & clamores frustrà, nullo opem ferēte; sic enim Ariadne ordinauerat, ne quis sepulchrū aperiret, aut propius accederet, atq; ita extinctus est. Sub huius Principatu incendiū adeò graue fuit Constātinopoli, vt, præter maximā vrbis partē conflagratā, centū & viginti librorū millia combusta sint, inter quæ & Homeri poëma intestino draconis CXX. pedū aureis literis descriptum. Post Zenonem, Anastasius Dicorus ex humili loco ad imperij fastigium euectus est, qui vixit annos octoginta octo, regnauit annos viginti septem, & tres menses. Fulmine ictum periisse existimant. Cęterùm, vt ad Persas, quorum mihi præcipuus scopus est, sese referat oratio, hi quidem, post fœdus ac societatem initam cum Theodosio secundo, ad hęc vsque tempora nullum bellum cum Romanis gessère. Verùm enimuerò hęc diutina pax anno duodecimo imperij Anastasij violata est, & inter vtramque gentem atrocissimum bellum subsecutum, Cabade apud Persas regnante. Hic enim plurima Romanis intulit bella, ac sæpè de Barbaris sibi finitimis victoriam retulit, nihilque temporis intermittebat, quin turbis se & periculis inuolueret. vnde & in subditos sæpe desæuiebat, & implacabilis erat, ita vt perturbare res optimè constitutas posset, & ciuili in statu res innouare, ac consueta peruertere. Ferunt præterea, hunc legem tulisse, qua viris essent & in communi expositæ feminæ, non tamen iuxta Socratis Platonisque instituta & recondita eorum in dictis commoditates, sed vt cuiuis ex lege liceret, ad quamuis animus ferret, accedere, priuatique tori participare, vel si alteri

Zeno Imp.

Eiusdem miserabilis mors

Incendium Constātinop.

Lex Cabadis de Polygamia.

teri

teri nupsisset mulier, & in alterius esset hæc potestate: vnde id sequebatur, vt iurè & crebrò ea in re peccare quis posset: sed primoribus ipsis apertiùs id molestè ferentibus, nec esse existimantibus id iniuriæ tolerandum, ea lex regi & insidiarum, & exitij præcipua causa fuit. Siquidem conspiratione facta, insurgentibus vniuersis, principatu hic statim deponitur, vndecimo postquam regnare cœperat anno, & in Obliuionis pręsidiũ, seu Lethes castellum truditur. Imperium verò ad Blasem trãsfertur, & hunc Perozo progenitum, qui ab humanitate iustitiaque plurimum commendabatur. Cabades verò, è præsidio breui euadens, siue, vt scribit Procopius, vxore ad id doli iuuante, vt quæ viri vitam prætulerit suæ, siue aliqua alia ratione ad Nephtalitas se contulit, Imperatoremque supplex adiuit, à quo benignissimè exceptus, eiusque gener factus, breui pòst, eius ope atque armis ad patrios lares descendens, sine labore & periculis haud secus regnum recepit, ac si nũquam amisisset, vacuumque id, & se perinde opperiens, repperit. Blases namque, cui id traditum fuerat, volens quidem regio huic throno concessit, & imperium censuit per se relinquendum, in quo quaternos annos cum voluptate vixerat, idque renuere ex animi magnitudine maluit, & priuatam etiam securitate vitam deligere: quo factum est, vt necessitatem ipsam optimum præueniret consilium. Cabades verò, iterato potitus imperio, ad priores, & vndenos iam annos Monarchiæ in Principatu, alios triginta permansit. Cæterùm quomodo ex carcere liberatus fuerit, etsi variè narretur, hæc tamen pręcipua causa fuisse dicitur. Cùm eius coniux aditum ad eum peteret, quòd venusta forma esset, carceris custos eius pulchritudine victus, & amore captus, ea conditione promisit, se aditum concessurum esse, si suo amori obsequeretur. Illa cùm casta esset, & virum amaret, custodis amorẽ ei indicauit, qui spe liberationis iubet vxorem voluntati custodis parêre. Quod cùm faceret, mulier postea familiariter intromissa, virum tandem liberauit: vbi enim nox aduenit, Cabades coniugi persuasit, vt vestem illam suam indueret, atque in carcere consideret: ipse verò, illius habitu sumpto, eam ipsam se esse probè assimulauit, & custodia egressus est. Id vbi factũ, Cabades, Seæ, siue vt alij volunt, Stosen ductu, quamcelerrimè saluus ad Nephtalitas peruenit. Quorum Princeps illi, vt dictum est, & filiam matrimonio coniunxit, & exercitum attribuit, quo breui pòst, Persicum regnum recuperauit, & quòd vir sagax atque industrius esset, illud posteà quàm tutissimè tenuit. Et anno administrationis suæ vndecimo, pacẽ primùm cum Romanis fecit: deinde verò, vbi mutuam ab Anastasio pecuniam accipere voluit, atque Anastasius ei responderet cautionis syngrapham, eum, si pecuniam recipere vellet, dare debere, absque ea ne vnum quidem obolum accepturum esse, eam ob causam pacis fœdera rupit, & aduersus Romanos bellum suscepit. Quomodo autem hoc gestum sit, & Anastasius per suos duces Amidam vrbẽ obsidere cœperit, Procopius libro primo De bello Persico tradit. Magnum enim exercitum illuc misit, cui duces quatuor præerant, Areobindus Olybrij socer, qui paulò antè in Occidente imperauerat, tunc Orientis Prętor, & Celer ordinum in palatio præfectus, quem Magistrum Romani vocant. reliqui duo, Patricius Phryx, & Hypatus Imperatoris fratris filius, qui ambo Byzantij militum præfecti fuêre. His additi erant Iustinus, qui post Anastasium imperauit, & Patriciolus cum

Lex ista Cabadi exitio fuit.

Blases rex Persarum.

Cabades aufugit ex carcere, & regnum recuperat.

Init pacem cum Romanis.

Contra eosdem mouet bellum.

Anastasii expeditio aduersus Persas.

filio Vitaliano, qui contra Anastasium tyrannidem corripuerat, & Pharesmanas Colchus genere, in rebus bellicis præstans. Gogidasclus, & Messas, Gothi homines, ex iis qui Theodoricum è Thracia in Italiam venientem, nō sunt secuti, ambo & sanguine illustres, & bello aptissimi. Deinde nōnulli fortes viri secuti sunt, quo fortior exercitus nullus, nec prius, nec postea cōtra Persas à Romanis exiuit. De his quidem luculenter Procopius, & quomodo Anastasiam ciuitatem in Mesopotamia de suo nomine condiderit. Hoc autem bellum tandem Iustini tempore finitum est. Cæterùm, antequam de hoc finem absoluam, id quoque mihi adiiciendum putaui. Inter Persidem, & Indiam oppidum fuit Tzundadaer nomine. In eo Cabades maximam pecuniæ vim, pretiososque & pellucidos lapillos clam asseruari intellexit. Eis, vt vnà cum oppidulo potiretur, nihil sanè intentatum reliquit: sed quò minus quod volebat, efficeret, dæmones, qui eum thesaurum custodiebant, obstitisse dicuntur. Et postquam Persicas euocationes & imposturas expertus, dæmonibus videlicet, eum locum firmissimè obtinentibus, nihil egit, per Iudæos rem expedire aggressus est: atque vbi per eos quoque optatis votisq; suis potitus non est, per Christianos tandem se quod conabatur, cōfecturum arbitratus est, quos aduersus dæmones potestatem recepisse audiuerat. Itaq; Christianorum, qui apud Persas erant, Præsulem ad se vocauit. Qui ea de causa Synaxi & conuentu Ecclesiastico popularium suorum coacto, & diuinis sanctificationibus perceptis, eisdemque Christianis, qui ibi conuenerant, datis, signo crucis, qui eum locum incolebant, dæmones exegit, & Cabadæ statim sine vllo labore ac difficultate oppidum tradidit. Qua re consternatus Persa, primo subsellio Christianorum Antistitem cohonestauit, cùm ad id vsque tempus, Iudæi, & Manichæi primarias sedes obtinuissent. Atque ab eo tempore, vt deinceps quicunque vellent, Christianorum sacra colerent, omnibus liberam potestatem permisit, quos ille antea excruciauerat, adeò vt etiam multis membra, & eas partes, per quas vox editur, ademerit, qui tamen illis etiam sic amissis, non minus quàm antea clarè sunt locuti: vt testatur Nicephorus Eccl. hist. libro XVI. cap. XXXVI.

Cabades oppido Zundadaer cū maximis opibus, quibus Dæmones incubabāt, Christiani episcopi opera, potitur. Idem ex persecutore, protector Christianorum fit.

Iustinus Imp.

Interea Byzantij mortuo Anastasio successit Iustinus anno sal. DXI. qui regnauit annos octo, & menses aliquot, siue, vt alij, nouē annos, & tres dies, natus obscuro loco in Thracia, patre armentario, sed miles factus, virtute creuit. Tertio Iustini Principis anno, moto bello inter Romanos & Persas, misit idem Iustinus legatos & munera ad Zelioben regem Hunnorum, isque repromisit cum iuramento, se Imperatori contra Persas auxilium præstiturum. Mittentem autem deinde ad se regem Persarum, admisit, & suadenti promisit, etiam ipsi idem se præstiturū contra Romanos: Hoc vbi Iustino renunciatum est, grauiter indoluit. Porrò direxit Zeliobes ad Persas viginti millia hominum armatorum ad expugnandos Romanos. At verò Iustinus destinauit Regi Persarum legationem pro pace, & inter cætera etiam de Zeliobe significauit, ipsum opitulationis iuramēta cū Romanis habere, & ab eis munera accepisse, ac velle proditor Persarū fieri. Cæterū nos, inquit, cùm simus fratres, amicitiam amplecti decet, & summoperè cauere, ne ab istis canibus illudamur. Tunc Persarū rex, accersens secretò Zelioben, sciscitatus est, num accepisset à Romanis munera; hortatus eos aduersum Persas. Qui dixit: Etiā.

Bellum inter Romanos & Persas.

Zeliobes rex Hunnorum interficitur à rege Persarū propter perfidiam.

Et iratus, illum occidit, & per noctem missa multitudine Persarum, interfecit populum eius, suspicatus, quòd dolo ad illum venissent. Quotquot autem potuerunt fugere, ad suos redierunt. Quinto anno imperij Iustini, Zatus rex Lazorum, recedens à regno Persarum, adhuc regnante Cabade, & Zatum amante, qui etiam illum in regem prouexerat Lazorum, venit Byzantium ad Iustinum, eumque rogauit, vt fieret Christianus, & ab ipso appellaretur Imperator Lazorum. At Imperator summo gaudio & lætitia illum excipiens, Christiana fide ac religione imbuit, & mox filium appellauit. Profectus autem Lazorũ Imperator à Iustino, coronã & chlamydem Imperatoriã albam gestauit. Quo comperto, Cabades Persarum rex significauit Iustino, se valdè admirari, quòd, cùm amicitia & pax inter Romanos & Persas vigeret, ipse hostiliter ageret, & proceres viros sibi subditos, à suo imperio abduceret. Cui Iustinus respondit, se neminem ex suis subiectis, ab eius fide atque obsequio alienasse. Cæterùm, cùm Zatus vltrò ad se accederet, ac procidens, submissè oraret, vt ab impio Ethnicorum dogmate, falsisque cultibus & sacrificiis liberaretur, ac fieret Christianus, se illius honestissimę petitioni assensum esse, atque ipsum, vbi de more baptizatus esset, & Christiana fide ac religione institutus, in suam ditionem remigrasse. His auditis Cabades, in eadem cum Romanis societate atque amicitia constanter permansit. Memoria dignum & hoc est, videlicet, his temporibus Manichæos in Persia deletos esse, quòd Regis filium in sua deliramẽta & errores pertraxissent. Sunt enim qui in literas retulerint, hunc Regem, multa millia Manichæorum vnà cum ipsorum Antistite Indagaro, & plærisque ex Senatoriis ac præcipua nobilitate viris, qui eorum partibus adhærebant, vno die contrucidari iussisse. Huius enim filium nomine Phatuarsam, Manichæi in suas partes pellexerant, eique certissimam spem præbebant, fore, vt patre iam deuexa ætate, in fata concedente, ipse, neglectis prioribus fratribus, ad regale fastigium promoueretur. Hæc vbi primùm Cabadę per fideles ministros renuntiata sunt, comitia indixit, eo quidem prætextu, vt diceret, se hunc filium regem designaturum: & iussit omnes Manichæos cum suo Antistite, mulieribus & liberis adesse conuẽtui. Similiter & Principem Magorum Glonazen, Magos, & Christianorum Præsulem Boazanem, quem Cabada propter fidei sinceritatem & rei medicæ peritiam plurimi faciebat. Proinde cõuocatis Manichæis, dixit, sibi iamdudum esse probè cognitum ac exploratum, quanto amore & obseruantia suum filium Phatuarsam prosequerentur, & quantoperè expeterẽt, illum sibi in regno succedere. Se igitur constituisse ipsorum optatis omninò morem gerere. Cæterùm breui pòst, collecto exercitu, omnes ad internecionem vsque interfici iussit. Septimo anno eiusdem Principis, mense decimo, Artemisio mense, cui apud Romanos Maij nomen est, vigesimo nono die, Meridie maximè vigente, motus terræ vnà cum concutienti ebullitione Antiochiæ incumbens, eandemque funditus quassans, deformem & horrendam reddidit: & quicquid in ea eximium fuit, in solum coniecit. Ad quam cladem fulmen quoque accessit, ita vt ea mala calamitatem inter se diuisisse viderentur. Maiorem enim ciuitatis partem terræmotus & concussio solo æquauit. Si quid verò clades eæ intactum reliquissent, ignis imminens consumpsit, atq; in cinerem & puluerem admirando prorsus modo redegit. Eiusdem Iustini imperij

Zatus rex Lazorum fit Christianus.

Amicitia inter Persas & Romanos.

Quomodo ex Persia, Manichæorum secta, deleta fuerit.

Stratagema.

Incendium & motus terræ Antiochiæ, atque aliis in locis.

imperij tempore Epidamnus etiam, quę nunc Dyrrhachium dicitur, plurima à sæuis terræmotibus damna sustinuit. Et itē Corinthus, quæ vrbs in Græcia sita est: Idem verò & Anazarbus, quæ secundæ Cilicum genti præest, pertulit. Quas vrbes magna pecunia Iustinus restaurauit. Sub eodem imperio, Edessenorum quoque nobilissima ciuitas, quæ maxima simul & populosissima in prouincia Osroënorum est, mirifica Scirti qui eam præterfluit, amnis exundatione, in tantum est afflicta, vt, cùm multa ædificia secum conuulsa ille abstraxerit, tum infinitam hominum multitudinem abstulerit atque submerserit. Quos postquam vnda rapuit, confestim instar torrentis per mediam vrbem profluens, euanuit. Quod vbi malum conquieuit, tabula marmorea apparuit, hieroglyphicis literis hæc significans:

Edessæ clades ex amnis ingenti exundatione.

Saltabit ciui saltum saltator acerbum.

Gigantei generis mulier.

Visa verò eadem tempestate est Gigantęi generis mulier quædam, cuiusuis hominis staturam excedens: longitudini ei proportione latitudo etiam respondebat. Porrò Imperator Antiochenis atque aliis calamitatibus in mœrorem coniectus, capitis diademate posito, & pulla veste sumpta, luctui se dedit: & vrbs vniuersa cum eo pullata & ipsa eorum quæ acciderant malorum causa luxit. Imperator verò non solùm Antiochiam, sed & Edessenorum ciuitatem atque Anazarbum, impensis Imperatoriis splendidè restituit, vt auctor est Nicephorus in Eccl. hist.

Dum hæc ita geruntur, inter pręfatum Imperatorem, & Persicum regem, adhuc societas atque amicitia continuabat, quæ tamen breui pòst à Persa violata est. Cabades enim tum literis, tum oratoribus à Iustino petierat, filium Cosroëm ab eo adoptari, cùm plures alij sibi essent; quod quidem Proclus potissimùm dissuasit. Vnde & orta sunt à Persis bella, quæ Procopius latè ac disertè prosecutus est. Iustinus interim, quia senex iam erat, & tandem morbi ad senectam accedebant, quarto mēse antequam obiret, Iustinianum sororis suæ filium, præsentibus Epiphanio Patriarcha & præcipuis Senatoribus, Cæsarem renuntiauit. Præfatus Patriarcha & Iustinianum, & Theodoram eius coniugem vno eodemque tempore coronauit.

Bellum renouatum inter Romanos & Persas.

Iustini obitus.

Iustinianus.

Iustiniann s adeptus imperium, regnauit annos triginta octo, mēsibus septem, & diebus decem, vixitque annos octoginta tres. Valuit consilio, & imperij dignitatem summa cum militaris ac domesticæ disciplinæ gloria restituit, eoque felicior ac fortunatior extitit, quòd industrios, præstantes, ac fortunatissimos duces habuerit, per quos in maximis bellis in Asia defendit Imperium, alibi recuperauit prouincias aliquas amissas. Siquidē Vandalis Africā, & Gothis Italiā eripuit, & Parthorū quoque repressit incursiones. Inter cæteros autem insigniores ipsius duces, fuêre Bellisarius, & Narses Persamenius, quorum inclyta virtute ac felicitate, Vandali ex Africa, & Gothi ex Italia expulsi. De horum autem egregiis factis, & præclarissimis victoriis, multa passim apud diuersos auctores videre est; in primis autem apud Procopiū Cæsariensem, & Agathiam. Horum prior, quatuor volumina ad antiquitatis stylum accedentia composuit, quorum vnum Persica nominauit in quatuor partes diuisum opus. Secundum, pari diuisione Gothica: quæ scripta, bella ab ipso Iustiniano & Bellisario in orbe Romano feliciter gesta, complectuntur. Tertium ædificia inscripsit, magnificè admodum commemorans; quæ opera

Bellisarius & Narses præcipui duces Iustiniani.

Procopij Cæsariensis scripta.

opera Iustinianus construxerit: templa scilicet, regias, oppida, vrbes, pontes, atque alia ad publicum vsum spectantia. Quartum opus, retractatio est earum orationum, quas apud Iustinianum, laudibus eum vehens, habuit, quasi quædam palinodia, seu recantatio minus rectè ab eo dictorum. Bellisarij res describens, cuius comes in bellica expeditione illi subseruiens fuit, primùm commemorat, quomodo Cabades Persarum rex, Chosroe filiorũ suorum natu minimo, regnum relinquere volens, eum, sicuti antea diximus, in adoptionem Romanorum Imperatori dare statuerit, quò inueni certius firmiusque regnum foret. Hoc vbi illi non successit, Proclo impediente, qui apud Iustinianum quæstoris dignitatem gerebat, grauiores inimicitias contra Romanos suscepit. Et bellum Procopius inter Romanos, Bellisario duce, & Persas gestum, mira facundia & elegantia optimè exequitur. Primùm, vt Bellisarius vnà cum Hermogene exercitus ductore, Persas ad Daras, & Nisibim vicerit, scribit. Et victoriæ eorundem trophæa in Armenia erecta, attexit. Item Alamundari Scenitarum Barbarorum ducis, bello aduersus Romanos ab eo moto, res gestas. Qui Timostratum Ruffini fratrem, vnà cum plurimis aliis eius comitibus captum, postea ingenti pecunia redemptum, reddidit. Per quàm miserabiliter autem memorat ipsius Alamundari, & Azareti aduersus Romanorum imperium expeditionem, quemadmodum copiis eorum militaribus per vim in regionem suam redire contendentibus, in Euphratis ripa Bellisarius occurrerit, atque cum eis prœlium commiserit, & quomodo Bellisarij milites, quod eius consilio parêre noluerint, Paschalium feriarum diebus instantibus, sint concisi. Quomodo denique Rufinus & Hermogenes perpetuam, quæ dicitur, pacem cum Persis fecerint. Deinde seditionem popularem Byzantij ortam subiungit, quæ cognomen sortita est Νίκα, Vince: quòd eam tesseram in ipso conflictu perduelles habuerint, vt eo signo se earumdem partium sectatores cognoscerẽt. Hæc, & plæraque alia Procopius, scitu digna recensuit, & literis consecrauit. Ipse quidem ab Arcadij morte exorsus historiam est, qui Isdigerti Persarum Regi, & imperij procurationem, sicuti antea recensuimus, & Theodosij curam reliquit, & ab his insuper quæ Vrbano Perozoque acciderunt. Narrat præterea, quemadmodum Cabades regno priuatus sit, idq; statim recuperauerit. Ad hæc vt Amidam Anastasius Romanorum Rex ceperit, & post hunc, item Iustinus Imperator & senior; eadem in re vt plurimum insudarit. Item, Persarum prœlia explicat, & quæ Iustinianus Cæsar aduersus Cabadem Cosroemque reges circa Syriam, Armeniamque, & per Abasgorum confinia gesserit. Contrà verò, vt Surorum vrbs in Syria Berrhœaque, & ad Orontem fluuium Antiochia hostiliter fuerit à Cosroe Persarum Rege deleta: Edessaque ciuitas obsessa, à qua postmodum depulsus, abscesserit. Ex eodem etiam colligi poterit, quemadmodum Romanus exercitus circa Lazorum castella, & Petræ præsidium, in Chorianem, & Mermeroem, Persarumque multitudinẽ se gesserit. In his autem Procopius finem historiæ fecit, quæ ad annum vsque vigesimum sextum imperij Iustiniani sunt gesta. Quæ verò ad ea, quæ ex his ipsis dependent, & subsecuta postmodum sunt, quæque Narses bella fortiter ac feliciter confecerit, Agathias Smyrnæus, à Teia post Totilam Gothorum duce facto aduersus ipsum Narsetem, initio desumpto, non minus

Res gestæ sub Iustiniano.

Bellum Persicum.

Bellisarius et Hermogenes duces.

Pax Persica.

Seditio Constantinopolitana.

Agathias describit bella gesta per Narsetem.

verè

verè quàm presse ac elegãter explicauit. Nec minori candore atque facundia recẽset bella per idem tempus inter Persas & Romanos gesta in Lazico agro. Lazi autem olim, vt ipse inquit, Colchi dicebantur, qui circa Phasidem fluuium, & Caucasum montem, & loca circumiecta degebant. Porrò inter vtramque gentem, sicuti hactenus ostensum est, iampridem maxima & crudelissima bella intercesserant, ita vt creberrimis incursionibus alternis agros popularentur, & deuastarent, nunc repentinos machinando insultus, nunc copioso exercitu in aciem apertiùs prodeũdo, ita vt & si paulò antè inducias fecisse viderentur, haud tamen omninò inter se concordes ac pacifici essent, neque vbique bella cessabant, nisi Orientem versus, & circa Armeniæ fines; vbi vtrisque sancita pax erat firmior: sed tum temporis etiam circa Colchos prœlia gerebantur. Horum quidem nonnulla loca Rex Persicus, duce Mermeroë viro longè præstantissimo, eiusque successore Narchoragra, occuparat, & Iustinianus eorum tutelam ac defensionem suscepit. Quænam verò causa ipsum ad hoc impulerit, idem Agathias cum eorum bellorum explicatione lib. II. luculenter ostendit. Hęc autẽ accidêre quinto anno, ex quo, apud Persas Chosroes Cadabis successor, & duodetrigesimo, ex quo Iustinianus Romanis imperabat. Chosroes verò, cùm animo agitasset, haudquaquã se posse in Colchico agro Romanis obsistere, vel mare ipsum tenẽtibus, quò exercitibus necessaria transuectabantur, & longè aliter ipse vt longis desertisque itineribus, ita & per baiulos homines, & oneraria iumenta summa difficultate perpauca cibaria mittere suis copiis cogeretur, decreuit in posterum à bello cum Romanis abstinere. Vt itaque pax non locis quibusdam, & ad breue constitueretur, néve non diu esset, vt imperfectior, permansura, & mutilata; sed eodem tenore vbique confirmaretur, ad Iustinianum oratorem Byzãtium mittit Persam virum inter cæteros facundissimum, (Zich illi erat nomen) qui vbi ad Imperatorem peruenit, multis vltrò citroque dictis, in id denique conuentum est, vt Romani Persæque ea tenerent, quę in agro Lazorum belli iure cepissent, siue castella, siue præsidia forent, neque de his posthac certaretur, nisi maius aliquod interueniret rei principium. Zich itaque pro suo, & Imperatoris officio, hoc modo peractis rebus, ad sua se contulit. Hæc vbi exercitibus nunciantur, ad multum temporis quieti, & sine vllo prorsus bello mansêre, & quod spõtè antehac fecerant, ex pactione fuit tunc protinus confirmatum. Post verò aliquot annorum decursum, Chosroes vbi Romanorum in Libya & Italia res bello gestas cognouisset, ingenti inuidia commotus, bellum Iustiniano indixit, eo quidẽ prætextu, quòd ab ipsis Romanis fœdera violata, & pax soluta esset. Quo audito, Iustinianus, oratores ad Chosroëm misit, qui significarent, nullam se causam præbuisse, vt, quæ pacta esset pax perpetua, frangeretur, neque quicquam detrimenti conuentis intulisse, proindeque petebat, vt de rebus controuersis disquisitio fieret: & causæ, quæ in medium prolatæ essent, pacatis consiliis placidè atque amanter componerẽtur. At Chosroes, quòd grauem, qua in animo suo flagrabat, inuidiam ac æmulationem non ferret, nihil prorsus quod rationi consentaneum esset, respondit. Quin potius ingenti exercitu ex suis populis coacto, decimo tertio imperij Iustiniani anno, Romanorum ditionem adortus est, & primò Surum oppidum ad Euphratem situm, expugnatum cepit, ciuibus partim

Chosrois legatio ad Iustinianum.

Pax inter Romanos & Persas.

Chosroes pace violata, Romanis nouum bellum infert.

partim per pacta conuenta allectis, partim per arma deuictis. Deinde Berrœam incensam, igne vastauit, & Antiochiam vi oppugnatam, miserabili clade affecit. Posthæc, Edessa à Persis frustrà oppugnata, finem bello, per id quidem tempus, imposuit. Nam paulò pòst, Chosroes in regnum suum reuersus est. Cæterùm qualis quantusque hic Rex fuerit, quandiu, multis rebus insigniter gestis clarus, floruerit, & quo tandem exitu vitam terminauerit, Agathias circa finem libri IIII. his verbis apertissimè declarat. Cadabe, inquit, mortuo, anno Iustiniani imperij quinto, Chosroes apud nos maximus ille, paternum suscepit imperium, resque eximias gessit, quas rhetor Procopius, & prior quidem, historiæ demandauit; cætera verò, quæ ille omisit, partim nobis sunt explicata, partim subsequenter explicabuntur; quoad temporum commutatio ipsa exactissimè obseruetur. Sed illud in præsentia dixerim, per octo & quadraginta iam annos, quibus potitus imperio est, quàm multas hunc retulisse victorias, & eò magnitudinis euasisse, vt nullus priorum apud Persas regum fuisse huic similis comperiatur, vel si cum singulis eum quis conferat, ne Cyrum dicam Cambysi huic parem facturus sit; sed ne Xerxem quidem ipsum, quem mare ferunt contabulasse, equitabileque id reddidisse, & nauigabiles montes. Chosroes itaque & si sua magnitudine cęteros anteiuit, vitæ tamen est exitum vt calamitosum & inglorium nactus, ita & alienissimum à sui temporis Principum fine. Is namque, cùm interea circa Carduchios montes æstiuo tempore in Thamanorum vico quodam, vitandi æstus gratia & ob locorum temperiem secedendo diuersaretur, Mauritius Pauli per Tiberium Constantini Romanorum Imperatorem Orientalibus copiis præesse iussus, in Arxianum agrum incursionem de improuiso fecit, qui vtique contiguus erat circumiectis vico, vbi Rex erat Persarum: Castellis & agris protinus & intrepidè deuastatis, Zirma flumine traiecto, in anteriora processit, & proxima quæque depopulatus, igne demum succēdit. Cùm is itaque armis igneque omnia peruastaret, Chosroes ipse, non enim longius aberat, quàm vt in altum euectam lateq; diffusam flammam intueretur, hostilis perinde incendij insuetus, haudquaquam eius prospectum tulit; vnde pudore simul ac formidine percitus, nec hostibus obuiam iuit, nec quoquam pacto iniuriam vindicauit, sed præter modum ex ea clade dolore ingenti perculsus, ac sui prorsus desperās, morbo statim insanabili quodam corripitur; vnde quàm celerrimè ac per manus elatus, ad Seleuciā Ctesiphontem regiam fertur, & in fugæ morem facta discessione, non lōgè pòst vitam finiuit. Hactenus Agathias, qui inter cætera asserit, se, vt antea cōmonstrauimus, suam historiam ex archiuis & Persicis libris desumpsisse, & in his perscrutandis diligenter elaborasse, adeò, vt & Persarum successiones Imperatorum, & annorum numerum, & quæcunque alia memoriæ tradiderit, se nihil ambigere affirmet, quin vt veriora, hæc à se confirmata sint. Porrò non desunt, qui memoriæ mandauerint, Chosroem istum paulò ante obitum, sacris nostris initiatum, atq; ad diuinum Lauacrum admissum esse, quod quidem nec inficiari, nec affirmare ausim. Proximè recēsuimus, inter ęcetera oppida & vrbes à Persis occupatas, etiam Antiochiam fuisse captam & expugnatam. Biennio autem ab huius expugnatione, morbus pestilens obortus est, aliqua sanè ex parte ei quem Thucydides describit, persimilis: aliquo verò mo-

Surum, Berrœa & Antiochia expugnantur à Persis. Edessa defenditur à Rom.

Quanta fuerit Chosroæ potentia, eiusque prosperi successus.

Eiusdem obitus.

Popularis & communis morbus in toto orbe perquàm diuturnus.

Q

rò modo multum ab eo dispar. Ortum cepit ex Æthiopia: vniuersum verò propè peruasit orbem, veluti incedens, & sensim transiens, ita vt neminem ferè eius temporis hominem intactum præterierit. Quædam ciuitates adeò sunt ab eo morbo occupatæ, vt ab incolis prorsus vacuæ fierent. Fuêre quas leuius carperet, & statim inde transiret. Nec ille certa quadam periodo grassatus est: neque vbi grassari exorsus est, eundem cursum tenuit: verùm quibusdam in locis appetente hyeme atrocius sæuire cœpit, in aliis verno tempore, in nonnullis æstate prima, alicubi autumno iam progresso: in quibusdam oppidis partem aliquam attigit, à reliqua autem abstinuit. Et videre erat in ciuitatibus hoc diro contagio affectis, domos prorsus omnes consumptas: in aliis vnam atque alteram ad vastitatem redactam, reliquas autem intactas. Fuerunt homines qui certiùs deprehenderent, quæ ædes tunc immunes ab ista lue extitissent, eas proximo deinceps anno solas illam sensisse. Illud verò in hoc malo nouum esse visum est, quòd si ciues aliqui earum vrbium quas pestis inuasisset, aliò migrassent, soli ipsi ea corriperentur, qui ex infectis scilicet iam vrbibus inter intactos versarentur. Porrò malum hoc potissimùm sæuiit eis cyclorum periodis, quos Epinemeses Græci, hoc est, depastiones vocant. Internecione autem propè interiêre homines secundo πεντεκαιδεκατηείδος, hoc est, eius qui annos quindecim cōplectitur cycli anno. Et variæ erant pestis huius ægritudines. In quibusdam enim à capite incipiens, oculos sanguinolentos & faciem tumentem efficiebat. Deinde gutturi incessens, vitam adimebat. Quosdam ventris profluuium inuadebat. In aliis bubones etiam extabant, & acres accedebant febres. Moriebantur intra biduum & triduum, perinde atque nihil paterentur, ratione & valetudine in eodẽ vigore permanentibus. Nonnulli verò mentis impotes moriebantur. Item carbunculi exorti, homines celeriter inflãmarunt & extinxerunt. Erant qui semel atque iterum hoc malo capti & liberati, postea, tanquam postliminio correpti peribant. Diuersa etiam fuit contagio, omnem rationem excedens. Nonnulli enim morbum ex conuersatione tantùm & consuetudine ægrorum contrahebant, alij solo contactu illorum interitum sibi creabant. Erant qui, cùm in domum saltem prospexissent, inficiebantur: aliis id in foro contingebat. Nonnulli qui periculum euaserant, ex infectis vrbibus excedentes, contagionem morbi ad integros & valentes transmittebant. Quidam verò ea lue correpti prorsus non sunt, quamuis familiariter cum multis ægris vixissent: & non solùm eos ipsos ægros, verùm etiam ex ea peste defunctos homines contrectassent. Multi namq; erant, qui magno studio vt obirent, agebant, propter liberorum aut totius familiæ internecionem. Quam ob causam ægrotis immixti, cum morbo ipso quodammodo colluctabantur. Nihilo tamen magis, pro eo atque cupiebant, ex hac vita migrabant. Lues ista, ad quinquagesimũ secundũ annum, pestilẽtias priores omnes longè post se relinquẽs, grassata est. Philostratus pestẽ sui tẽporis, quæ quindecim durauit annos, admiratur: sed illam hæc multis modis superauit.

Sub Iustin. plurima prodigia. IVSTINIANO imperante, quàm plurima etiam prodigia extitêre. Ingentes terræmotus, concussiones & hiatus, stellarum faces admirandæ, atque exundationes maris, quod propè ad quatuor milliaria in Thraciam excurrit. Constantinopoli quidem & per alias vrbes anno eiusdem Principis vigesimo

mo septimo, factus est ingens terræ motus, qui tenuit dies quadraginta. Et insequenti anno facta sunt tonitrua & fulgura horrenda, & ventus Africus terribilis, ita vt caderet crux quæ stabat intra portam Rhesij. At tricesimo eiusdem Imperatoris anno, apparuit in cælo Cometa ardens, quasi species lanceæ, à Septentrione vsq; ad Occidentem. Subsequẽti anno factus est alius terræmotus valde horribilis, qualem vix vlla ætas meminerat. Concutiebatur enim terra nocte ac die, diebus decem, postea cessauit. Regnante, quem diximus, Iustiniano, præter cæteros insignes viros, floruit etiam in Christiana pietate ac literis Agapetus Diaconus, cuius extat exiguus libellus De officio pij & iusti regis, ad eundem Iustinianum Græcè conscriptus, in quo inest explicatio capitum admonitoriorũ, quæ apud Græcos Tabella dicitur regia, exiguo admodum compendio paucisque verbis præcipua illa capita, & saluberrima præcepta complectens, quæ de boni Principis officio multis & prolixis voluminibus à theologis atque philosophis olim tradita fuêre. Cùm verò in his, nõ minus eruditè ac sapienter, quàm breuiter ac summatim ostendatur, quibus modis probus Princeps vel felicitatem adducere, vel infelicitatem auertere à populo suo debeat, minimè alienum fore existimaui, si ea hîc insererem, vt quicunque rebus gerendis præsunt, in hac tabella, siue libello, habeant proposita illa præcepta, quę eos tanquam punctis admoneant illorum, quæ singulis diebus & horis erga Deum & homines sint gerenda. Olim apud Persas, cubiculario Regis hoc officij peculiariter incumbebat, vt summo manè in cubiculum Regium ingressus, diceret, Surge Rex, & cura negotia publica. Talis, excitatoris loco apud bonos Principes, erit Diaconus Agapetus. Ordo autem per primas capitum singulorum literas digestus, ita habet:

Cometa.

Terræmotus.

SACRATISSIMO, VNAQVE PIENTISS. REGI NOSTRO IVSTINIANO, AGAPETVS MINIMVS DIACONVS.

1. SICVT dignitatem supra omnem hominem nactus es, Rex, summam, ita supra omnes homines honore prosequere Deum, qui ista te dignatus est: quia ad similitudinem regni cælestis, sceptrum tibi dedit potestatis terrenæ, vt monstres hominibus obseruationem iusti, & propellas latratum contra ipsum rabie furentium, quò tu legibus ipsius rectus, quos habes tibi subiectos, regas legitimè.

2. Ad modum peruigilis naucleri perpetuò excubet oculata regis mens, sic, vt æquitatis gubernacula firmè teneat, & iniquitatis procellas fortiter dispellat: ne fluctibus iniustitiæ obruatur vniuersum Reipub. mũdanę nauigium.

3. Cùm homo didicit nosse seipsum, tum assecutus est scientiam diuinam & præcipuam. Qui enim se nouit, Deum etiam nouit, qui autem Deum nouit, Deo similis fit: Deo verò similis fit, qui Deo dignus efficitur: Deo sanè dignus efficitur, qui nihil Deo indignum facit, sed quæ ipsius sunt, sapit, & loquitur.

4. Res ipsa monet, neminem debere ob maiorum nobilitatem insolescere. Primum enim generis parentem omnes habent lutum, & qui in purpura ac serico elati superbiunt, & qui in paupertate imbecillitateq; afflicti squalent; & qui diademate sunt coronati, & qui pro domibus iacent abiecti. Ne igitur propter genus luteum superbiamus, sed ob morum probitatem gloriemur.

5. A Deo, cùm factus ſis pietatis exemplar, ſcito, quòd quò maioribus donis Deus te dignatus eſt, eò maioris gratiæ illi ſis debitor. Itaque benefactori debitum gratiarum redde, gratiam tanquam debitum accipienti, & pro gratia beneficium remuneranti. Ipſe enim à beneficiis ſemper incipit, & beneficia, tanquam debita, reddit. Gratitudinem autem à nobis poſtulat, non per ſplendidorũ verborum promiſſionẽ, ſed per piorum factorũ declarationem.

6. Tam glorioſum quod reddat hominem, nihil eſt, quàm facere poſſe, quæ velit, ſemper verò benignè & velle & facere. Cùm ergo poteſtas à Deo tibi data ſit, qua, propter nos, bonæ voluntati tuæ opus erat, omnia fac velis, & facias, quæ ipſi placent, qui iſta te donauit.

7. Inſtabiles rerum terrenarum diuitiæ, fluxuum fluuiorum imitantur curſum, quæ ad exiguum tempus affluunt his, qui eas ſe habere putant: paulò verò pòſt, præterfluentes dilabuntur ad alios. Solus autem theſaurus beneficentiæ, durabilis apud eos eſt, qui illum poſſident: benefactorum enim gratiæ ad eos reuertuntur, à quibus illa ſunt profecta.

8. Solitus es eſſe difficilis acceſſu hominibus, propter celſitudinẽ regni inferni, acceſſu verò facilis eſto egentibus, propter imperium poteſtatis ſupernæ: atque aures aperi his, qui paupertate premuntur, vt tu viciſſim aures Dei apertas inuenias. Quales enim nos fuerimus erga conſeruos noſtros, talem experiemur in nos Dominum.

9. Sollicitudinum multarum nebulam obductam mentem Regis, inſtar ſpeculi abſtergere decet, vt radiis diuinis ſemper fulgeat, & rerum iudicia inde diſcat. Nihil enim eſt, quod adeò faciat inſpicere ea, quæ decent, quàm ſeruare illam perpetuò puram.

10. Id quod nauigantibus accidit, vt cùm vector deliquerit, paruum damnum adferat connauigantibus: cùm verò gubernator ipſe, totius nauigij interitum creet: idem & ciuitatibus euenit, vt cùm ſubditorum quis peccauerit, non tantum communitatem lædat, quantum ſe ipſum: ſi verò ipſe Princeps, vniuerſæ Reipub. noxam adferat. Itaque tanquam graues pœnas daturus, ſi quid eorum, quæ prouiſa oportuit, negligenter non animaduerterit, cum accurata attentione omnia & dicat & faciat.

11. Modo gyri res circumferuntur humanæ, aliàs aliter eadem voluentis & reuoluentis. Et hæc quidem ineſt eis inſtabilitas, vt nunquam in eodem ſtatu maneant. Quamobrem in præcipiti harum mutatione te decet, Rex optime, pium animum ſeruare immutabilem.

12. Omnibus modis auerſare fallaces adulatorũ ſermones, non aliter quàm rapaces coruorum mores. Nam hi corporis oculos effodiunt, illi verò iudicia animi excæcant, rerum veritatem cernere non ſinentes. Aut enim contingit, vt interdum laudent vituperium merita, aut vituperent ſępenumerò laudibus efferenda; vt in alterutro duorum peccent, vel malum laudando, vel bonum ludificando.

13. Vbique æquabilem conuenit regis eſſe animum: nam immutari cum mutatione rerum, indicium eſt mentis inconſtantis: firmè verò fixum eſſe in rebus honeſtis, (quemadmodum fixum eſt pium imperium tuum) neque efferri inſolentia, neque deiici animo abiecto, firmo gradu eſt incedentium, & illabefactum animum habentium.

14. Nebu-

14. Nebulâ deceptionis humanæ qui habet purgatum iudicium, & intuetur vanitatem naturæ suæ, ac breuitatem eius, quæ hîc degitur, vitæ, celeri fuga, ad diem à Deo præscriptum, properantis, atque sordes carni nostræ coniunctas, in superbiæ præcipitium non incidet, quamuis in alto dignitatis gradu collocatus sit.

15. Ante & super omnia regni ornamenta, corona pietatis Regem exornat. Nam diuitiæ intereunt, & honores prætereunt: gloria verò vitæ sanctè actæ, in sæcula immortalia extenditur, ac eam ducentes obliuione eximit.

16. Quòd homines & diuites & pauperes ob res inæquales noxam patiantur æqualem, mihi valde indignum videtur, cùm illi præ satietate discrepent, hi per famem intereant: illi extremos terræ limites occupent, hi non habeant, vbi pedem ponant. Vt ergo sanitatem assequantur ambo, subductione & adiectione vtrisque est medendum, & inæqualitas ad æqualitatem reducẽda.

17. Verè nobis affulsit illud beatitudinis tempus, quod veterum quidam futurum prædixit, cùm vel philosophi regnarẽt, vel reges philosopharentur: nam & philosophiam tractans, dignus regno iudicatus es, & in negotia regni incumbẽs, à philosophia non desistis. Si enim amor sapiẽtiæ parit sapientiam, initium verò sapientiæ, reuerentia est Dei, quam tu in pectore tuo semper geris, manifestum est, verum esse, quod à me dictum est.

18. Ego reuera te Regem esse iudico, vt qui cupiditates tuas regere, & eis imperare potes: ita vt corona temperantiæ sis ornatus, & purpura iustitiæ indutus. Alia quidem dignitas mortem habet succedentem vicariam, istiusmodi verò regnum, diuturnitatẽ seruat immortalem. Ac illa quidem in hoc sæculo dissoluitur, hæc verò ab æterno vindicatur interitu.

19. Percipere volẽs fructum honoris ab omnibus, fac sis beneficus in commune vniuersis. Nihil enim adeò ad beneuolentiam allicit, quàm beneficentiæ munus egentibus collatum. Officium enim metu præstitum, fucata est adulatio, ficti honoris nomine eos fascinans, qui aures ipsi præbent.

20. Istud tuum regnum meritò est suspiciendum, quia hostibus ostendit potentiam, subditis verò impartitur benignitatem: ita, vt illos armorum potentia vincat, ab his verò charitate inermi vincatur. Quantum enim inter feras & oues interest, tantum discrimen esse inter vtrosque existimandũ est.

21. Est corporis natura rex similis homini cuilibet, sed potentia dignitatis, par illi, qui supra omnes est, Deo. Non enim in terris se habet sublimiorem. Itaque decet ipsum, & tanquam Deum, non irasci, & tanquam mortalem, non efferri. Quamuis enim honore imaginis diuinæ affectus sit, attamen è puluere lutoso conflatus est, per quem docetur, æqualitatem seruandam erga omnes.

22. Ne grauatè, sed libenter eos admitte, qui salutaria consulere nituntur, non, qui adulari quotidie conantur: siquidem illi, quod vtile est, cum eo, cui consulunt, re vera prouident, hi verò, quæ libita sunt potentibus, spectant, ac corporum imitati vmbras, iis, quæ ab illis dicuntur, succinunt.

23. Talis in subditos tuos esto, qualem erga te optas Dominum. Vt enim audimus, ita audiemur, & vt aspicimus, ita aspiciemur, ab aspectu diuino intuente omnia. Conferamus ergo misericordiam misericordiæ, vt pro simili recipiamus simile.

24. Ita vt absoluta specula tales ostendunt vultuum formas, qualia sunt ipsa exemplaria, lætas lætorum, & tristes tristium, sic & iustum Dei iudicium actionibus nostris assimilatur. Nam qualia à nobis facta sunt, talia nobis reddit ex similibus.

25. Si quæ agenda sunt, de his lentè delibera, vbi deliberaueris, maturè ea confice, cùm admodum pronus sit lapsus in rebus anteà non consideratis. Quòd si quis inconsultæ temeritatis intellexerit incommoda, tum demum probè cognoscet & consultæ deliberationis commoda, quemadmodum sanitatis beneficium percipi solet, post ægritudinis experimentum. Quare, Rex prudentissime, par est, vt & velis prudenter, & optes ardenter, inuestigando inuenire illa penitus, quæ mundo sint vtilia.

26. Sic faustum tuum regnum administrabis optimè, si studueris, vt omnia perspicias, & caueris, *ne quidquam despicias. Non enim leue est in te, quod* leue videatur comparatione tuorum, cùm etiam verbum Regis leue, magnum pondus apud omnes habeat.

27. Ipse tibi necessitatem seruandi leges impone, tanquam in terris non habens, qui te cogere possit. *Ita namque & venerationem legum monstrabis, ipse ante alios eas colens, & subditi sibi persuadebunt, in leges impingere,* non carere periculo.

28. Malum existima par, & delinquere, & delinquentes non cohibere, & si enim quis in administratione publica versetur piè, *fert tamen viuentes impie, particeps malefactorum apud Deum reputabitur. Si verò laudem vis assequi duplicem, & hos, qui benè faciunt, honore prosequitor, & illos, qui* malè faciunt, coarguito.

29. Opinor equidem perutile esse, prauorum fugere consuetudines. Nam *qui perpetuò est apud homines improbos, eum necesse est, mali aliquid vel perpeti, vel discere:* qui verò cum probis versatur, aut ad assuetudinem virtutum docetur, aut ad desuetudinem vitiorum eruditur.

30. Regno mundano à Deo tibi credito, in administratione rerum, improborum nemine vtêre. Nam quę peruersè hi patrauerint, eorum tu Deo rationem reddes, qui potestatem ipsis dederis. Quamobrem magistratuum designationes cum accurata inquisitione fiant.

31. Esse par malum iudico, & inimicorũ irasci offensionibus, & amicorum delectari assentationibus. Oportet enim vtrisque generosè resistere, & à decoro neutiquam desistere, neq; illorum vlciscendo insanam maleuolentiam, neque horum munerando fictam beneuolentiam.

32. *Genuinos & veros illos existima amicos, non, qui omnia, quæ à te dicuntur,* laudant, sed qui cuncta quæ iusta sunt, recto iudicio, facere student, quique gaudent rectè factis, tristantur verò contrariis: hi namq; verè ostendunt signum amicitiæ minimè fallacis.

33. Immutare non debet generosum animum tuum huius potentiæ terrenæ amplitudo: sed tu, tanquam principatum administrans momentaneum, in rebus mutabilibus mentem retine immutabilem, neque rebus prosperis elatus, neque aduersis deiectus.

34. Non aliter, quàm aurum, aliâs aliter ab arte formatum, & in diuersa ornatuum genera traductum, quod est, permanet, & mutationem non admittit:

tit: ſic & tu, Rex glorioſiſſime, alium ex alio principatum adeptus, ac ſupremum honorem conſecutus, idem in rebus non iiſdem perſiſtis, animum in eo, quod honeſtum eſt, immutatum conſeruans.

35. Oportet exiſtimes, tum demum ſecurè te regnaturum, cùm hominibus imperaueris volẽtibus. Quod enim inuitis iniungitur, in ſeditionem erumpit, vbi occaſionem nactum fuerit: quod verò beneuolentię continetur vinculis, firmum obtinet in imperio exercendo obſequium.

36. Si imperium regni reddere vis celebre, quantum iræ aduerſus ſubditos peccantes concipis, tantundem contra te ipſum delinquentem, tibi concipiendum puta. Nullus enim in tanta dignitate collocatum corrigere poteſt, niſi familiaris ratio, ex ipſo delinquente profecta.

37. Totis viribus, is, qui eximiam poteſtatem eſt ſortitus, poteſtatis imitetur datorem. Si enim imaginem quodammodo refert eius, qui ſupra omnes eſt, Dei, & per illum ſuper omnes principatum obtinet, in hoc Deum maximè imitabitur, ſi duxerit miſeratione nihil eſſe præſtantius.

38. *Rationem hanc ineamus, vt ſupra aurum & lapidem precioſum, opes beneficentiæ, velut theſaurum, nobis reponamus, quę nos hîc exhilarent ſpe fructus futuri, atque illic oblectet perceptione beatitudinis ſperatæ. Quæ verò nunc ad nos ſpectant, quaſi nihil ad nos attineant, nos ne afficiant.*

39. *Ornare & munerare eos ſplendidioribus, quàm alios, donis, ſtude, qui cum beneuolentia, quæ à te imperata ſunt, faciunt. Hoc nanque modo &* bonorum augebis promptitudinem, & malos docebis dediſcere malitiam. Iiſdem enim rebus dignos iudicare non eadem faciẽtes, perquàm iniquũ eſt.

40. *Inter omnes res, honoratiſſimum eſt regnum, ac tum quidem huiuſmodi eſt potiſſimùm, cùm is, qui eius potitur imperio, non ad ferociam in*clinat, ſed ad benignitatem ſpectat, immanitatem, tanquam rem belluinam auerſans, & humanitatem, velut ſimilitudinem naturæ diuinæ exercens.

41. *Vt amicis, ita etiam inimicis ex æquo ſtatue iudicia, nec beneuolis ſuffragans propter beneuolentiam, nec maleuolis refragans propter maleuo*lentiam: cùm eiuſdem ſit iniquitatis, tam iniuſtum facere iuſtum, etiamſi amicus ſit, quàm iuſtum pronunciare iniuſtum, quantumuis inimicus ſit. Par enim in vtriſque malum committitur, licet in contrariis appareat.

42. Sanè & attentè auſcultare oportet cauſarum iudices, ſiquidem inueſtigatu difficilis eſt iuſti inuentio, facilè effugiens non admodum attentos. *Quòd ſi vim dicentium omittentes, & ſuauitatem dictorum prætermitten*tes, ſe demiſerint in ipſum ſenſuum fundamentum ac puteum, tum rem à ſe indagatam exhaurient, & deprehendent, ac geminum ſimul peccatum euitabunt, neque ipſi iuſtitiam proſtituentes, neque aliis hoc facere permittẽtes.

43. Tot licet numero benefacta cumules, quot cæli ſtellæ ſunt, nunquam tamen bonitatem Dei vinces. Nam quæcumque quis Deo offert ex his, quæ ipſius ſunt, illi, quæ propria eius ſunt, offert. Atque profectò, vt nemo in Sole ſuperare poteſt vmbram propriam, ſemper prȩuertentem, etiam eum, qui inſtanter vrgeat, ita neque homines benignitatem Dei inſuperabilem, beneficiis ſuperauerint.

44. Inexhauſtæ, beneficentiæ diuitiæ conſumi nequeunt, dando nanque accipitur, & diſſipando cumulatur: has, munifice Rex, in corde tuo geſtans,

da liberaliter omnibus à te petentibus. Nam infinitas & innumerabiles pro his remunerationes adipiſcêris, cùm venerit tempus compenſationis factorum omnium.

45. Nutu Dei regnum aſſecutus, imitare ipſum benignis factis, quoniam hoc tibi contigit, vt ex eorum numero eſſes, qui benè facere poſſunt, non quibus, vt benè fiat, opus eſt. Cui namque prompta ſuppetit pecuniarum abundantia, ei impedimentum nō obſtat, quò minus benefaciat pauperibus.

46. Ita, vt oculus, corpori eſt inſitus, ſic rex mundo eſt aptatus, atque à Deo datus, ad adiumentum & prouectionem rerum vtilium & ſalutarium. Itaq; par eſt, ipſum proſpicere, vt propriis membris, ita omnibus hominibus, vt procedant in virtutibus, & non impingant in vitia.

47. Afficere nunquam ſubditorum quenquam iniuria, crede tutiſſimam eſſe ſalutis tuæ cuſtodiam. Nam qui nemini iniuriam facit, neminem ſuſpectum habet. Quòd ſi ſecuritatem conciliat, abſtinere iniuria, multo certè magis benefacere: hoc enim ſimul & ſecuritatem adfert, & beneuolentiam non aufert.

48. Nitere, Rex pientiſſime, vt ſis ſubditis tuis metuendus, propter dignitatis excellentiam, & amandus, propter beneficentiæ præſtantiam: non negligens metum, propter amorem, neque deſpiciens amorem, propter metum, ſed benignitatem indeſpectam retinens, & deſpectionem non impunitam relinquens.

49. Omnes leges, quas ſubditis tuis præſcribis verbis, eaſdē tu ipſe præiens oſtende factis: vt ſcilicet verbis, quibus ſuades, vita proba reſpondeat. Sic namque glorioſum efficies imperium tuum, ſi dicendo feceris, & faciendo dixeris.

50. Audi, Rex ſereniſſime, pronius, beneficia ſuppliciter à te petentes, quàm munera tibi offerre ambitioſè ſtudentes: his enim debitor remunerationis efficeris, illi verò debitorem tibi Deum conſtituunt, qui accipit, tanquam in ſe, quæ in illos ſunt collata, & compenſat animum tuum Dei hominumq́ue amantem remunerationibus eximiis.

51. Gratum Solis opus eſt, radiis illuſtrare creaturas, Regis verò virtus, miſereri egentium. Atque illo quidem Rex pius eſt ſplendidior, quandoquidem ille viciſſitudinem noctis ſubit: hic verò, caſtigationem malorum non præterit, ſed veritatis lumine, occultas iniuſtitiæ tenebras arguit.

52. Ante te, qui fuerunt Reges, eos regnum ornauit, tu verò, Rex optime, iſtud reddidiſti ornatius, dum lenitate, dignitatis grauitatem temperas, & manſuetudine, te adeuntium metum ſubmoues. Vnde accidit, vt omnes miſericordia egentes, ad portum ſerenitatis tuæ appellant: ac fluctibus egeſtatis exempti gratiarum actiones laudeſq́ue tibi deferant.

53. Pro viribus elabora, vt quantò omnes ſuperas potentia, tantò iis præluceas & egregiis factis. Nam reputandum tibi eſt, amplitudinem poteſtatis, poſtulare actiones rebus præſtantibus pares. Vt igitur corona regni inuicti à Deo orneris, ſertum beneficentiæ pauperum etiam tibi compara.

54. Ea, quæ mandare vis, antè perpende, quàm iniungas, vt prudenter imperes, quæ fas eſt. Nam linguæ inſtrumētum perlubricum eſt, & maximum negligentibus adfert periculum. Si autem pium ſermonem, tanquam muſi-

cam illi aptaueris, concentum virtutis resonabit dulcissimum.

55. Talem esse Regem oportet, vt in omnibus quidem rebus celer & acutus sit, sed in iudiciis rerum difficilium maximè: ast verò ad iram per quàm tardum se ostendat. Posteaquam enim omninò non irasci, facilè contemptum pariat, & moderatè irascatur, & non irascatur: illud quidem, vt improborum temeritatem coërceat, hoc verò, vt proborum formidinem excitet.

56. Vt mores eorum, qui tecum versantur, perfectè intelligas, in exquisitum cordis tui concilium ingressus, eos diligenter examina: sic enim penitus cognosces, tum eos, qui per amorem obsequuntur, tum illos, qui per imposturam adulantur. Multi namq; beneuolentiam simulantes, magna detrimenta adserunt credentibus.

57. Sermonem, qui prodesse potest, cùm audis, non solùm auditu, sed & factu excipe. Ita enim Regis splendebit imperium, cùm vel per se, quæ decent, perspexerit, vel ab alio inuenta, non despexerit, sed aut sine pudore didicerit, aut absque mora fecerit.

58. Mœnibus inexpugnabilibus munita arx, hostes eam obsidentes despicit, pium autem regnum tuum, eleemosynis tanquam muris cinctum, & precibus, velut turribus firmatum, hostium telis est insuperabile, illustria aduersus illos trophæa erigens.

59. Isto regno inferno probè vtere, vt gradus tibi fiat gloriæ supernæ. Nam qui hoc rectè administrant, post hoc, & illo digni efficiuntur. Hoc autem rectè administrant, qui subditis ostendunt affectum paternum, & reuerentiam ab iisdem recipiunt venerandam, lapsus quidem minis prohibentes, supplicij verò tentamenta ipsis non adhibentes.

60. Nulla vetustate deterendum beneficentiæ est indumentum, & nullo tempore interiturum vestimentũ, est ardens affectus erga pauperes. Oportet ergò piè regnare volentẽ, huiusmodi vestibus exornare animã. Nam qui pur pura dilectionis pauperũ indutus fuerit, regno etiam cęlesti dignus efficietur.

61. In manus tuas regni sceptro à Deo tibi tradito, vide, quo modo illi placeas, qui isto te donauit. Et vt ab illo prępositus es honore omnibus hominibus, ita remunerare illum contende magis omnibus. Hoc autem munus ducit maximum, si formam ipsius indutos, eodem aspectu, quo ipsum, intuitus fueris, &, vt par est, tributum beneficentiæ exsolueris.

62. Memor & cupidus salutis, confugere debet ad supernum auxilium omnis homo, Rex autem præ omnibus, tanquam curam gerens pro omnibus. Qui enim à Deo custoditur, & hostes prosternet generosè, & subditos tutabitur studiosè.

63. Vt Deus nullius eget, ita rex solius Dei. Imitare igitur nullius egẽtem, & liberaliter impartire opem petentibus, ad exquisitos rationum calculos subditos tuos non reuocans, sed quæ ad vitam sustinendam orant, omnibus suppeditans. Satius enim est, misereri indignorum, propter dignos, quàm dignos reiicere, propter indignos.

64. Si veniam peccatorum tuorum petere vis, da veniam etiam ipse in te delinquentibus. Nam remissio pensatur remissione, & ea, qua vtimur erga conseruos nostros, permutatione: quæ sanè, amicitia & familiaritas est, cum Deo inita.

65. Decet

65. Decet eum, qui inculpatè regnare studet, & aliorum dedecora cauere, & ipsum suorum pudere: vt & à palàm peccando per illos desistatur, & à clàm delinquendo, per hunc ipsum abstineatur. Si namque pudoris decet subditos, multò magis decet regem.
66. In homine priuato, vitium esse assero facere praua & punitione digna, in principe verò, improbitatem esse affirmo, non agere honesta & salutifera. Neque enim abstinētia malorum imperantem iustum facit, sed administratio bonorum talem coronat. Itaque sic statuendum est, vt non solùm à vitio abstineatur, sed etiam contendendū, vt virtus ambabus vlnis cōprehēdatur.
67. Altarum dignitatum splendores, non perstringunt oculos mortis, omnibus enim hæc dentes suos omnino ros infigit. Quamobrem ante aduentum eius inexorabilem, transferamus pecuniarum facultatem in cælum. Nemo enim, quę in mundo colligit, illuc migrans asportat, sed omnia in terris relinquens, nudus vitæ suæ rationem reddit.
68. Cùm Rex dominus sit omnium, Dei tamen seruus est cum omnibus, tum autem maximè vocādus erit dominus, cùm sibi ipse dominatus fuerit, & turpibus voluptatibus nō seruiuerit, sed pium animum ad se, commilitonem, tanquam inuictū Imperatorē, adiungēs, subiugatrices perturbationum nullius rationis dicto audientiū cupiditates, armis continentiæ prostrauerit.
69. Omninò, sicut vmbræ sequuntur corpora, ita peccata sectātur animas, viuas actionum imagines eis imprimentes: quare non licebit ea negare in iudicio, ipsa enim cuiusque facta testabuntur, non vocem edentia, sed talia, qualia à nobis patrata sunt, manifestò apparentia.
70. Nauis mare sulcantis transitum imitatur breuis vitæ præsentis status, nos ipsius nautas latens, exiguo temporis momento cursum transuersum rapiens, & quemque ad finem ipsi destinatum appellens. Quòd si hæc ita se habent, prætercurramus res mundi prætereuntes, & adcurramus ad res in æternum permanentes.
71. Vt taurus alta ferens cornua, ne efferatur homo fastuosus & superciliosus, sed agnoscat statum carnis, & demittat elationē cordis. Quamuis enim Princeps sit super terram, non tamen ignoret quòd constet è terra: qui vt ex puluere in solium ascendit, ita ex solio in puluerem breui descendet.
72. Sicut hi, qui scalas ascendere incipiunt, non prius ad summum perueniunt, quàm supremum gradum attigerint, ita & tu, inuictissime Rex, semper enitere, vt per virtutum ascensum, assequaris fructum regni superni: quem tibi cum coniuge tua det Christus, Rex tam regnantium, quàm rectorum, in sæcula, Amen.

Hactenus de Iustiniano, post cuius quidem obitum, anno à partu virgineo D. LVIII. Iustinus, nepos Iustiniani ex filia, Imperator renuntiatus ab ipso Iustiniano adhuc superstite, duodecim annos potentiæ expleuit. Hoc imperante, fœdus Persicum dissolutum est. Cùm enim Romani per aliquod tempus, annuum stipendium libras auri quingentas Persis persoluerent, quò Romanæ ditionis oppida sibi vicina, absque noxa esse sinerent, hic Princeps ignominiosum esse ratus, & Romani imperij maiestati prorsus indecorum, Romanos Persis vectigales esse, consuetum tributum denegauit, missisque legatis, Aretham Æthiopum Regem induxit, vti factis incursionibus, Persarum

Iustinus II. Imperator.

rum loca regno suo coniuncta, popularetur. Ita nouum inter Persas & Romanos bellum exortum est. Ad quod Martinus patricius dux missus, pugna acerrima facta, anno quarto imperij, in qua vtrinque magnæ clades acceptæ sunt. Victoria tamen cessit Romanis. Tum Hormisdas Persarum rex, qui Chosroę successerat, Ardamanem ad euastandas Romanorum Prouincias cum magnis copiis submisit. Hic longius progressus, facta ingenti præda, citra offensam rediit, Martino ei congredi non auso. Quod quidem adeò Principem offendit, vt ipsi honorem adimeret, & Archelaum ducem substitueret, qui cum Hormisda pacē rursus confirmauit. Duæ res valde dignæ memoria in huius Iustini gubernationem inciderunt. Initia Exarchatus in Italia, & initia regni Longobardici. Fuerunt autem Exarchi velut vicarij Imperatorum, Byzantio missi. Durauitque eorum gubernatio post Narsen annos centum & sexaginta. Arx autem & sedes Exarchorum Rauennæ fuit. Priores bella cum Longobardis infelicia gesserunt. Postremis varia certamina cum Romanis Pontificibus fuerunt, donec Longobardi vrbibus illis, quas Exarchi reliquas tenuerant, potiti sunt, quas tamen relinquere Longobardos Pipinus coëgit. Fuit autem primus Exarchus à Iustino secundo in Italiam missus Longinus, cuius mores ita describuntur, vt non sit mirum Græcos in maius odium venisse. Quem verò tandem exitum res Longobardicæ habuerint, & quæ nam fuerit Exarchorum series, non desunt præstantissimi auctores, qui de his omnibus disertè ac luculēter disseruerint. Anno salutis D. LXXI. Tiberius Constantinus ascitus ad imperium à Iustino adhuc viuente propter eximias virtutes, quæ in eo in gubernatione aulæ conspectæ erant. Tenuit imperium annos septem. Hic cùm Longobardis pacem fecit. In Oriente verò feliciter res contra Persas gessit: quos sæpè profligatos, intra suos fines compulit, Mesopotamia recepta cum ingenti præda, quam triginta elephanti attulerant. Nam cùm imperium administrare cœpisset, missis ad Hormisdam Persarum Regem legatis, pristinam pacem renouare cupiebat. Negante autem illam Principe Persarum, magnas ad bellum Persicum copias comparauit, ac Iustinianum insignem virum Orientali exercitui præfecit. Qui contra Persas contendens, postquam haud procul ab eis castrametatus est, antequam confligeret, habito cum hostibus colloquio, trium annorum inducias comparauit. Quo tempore elapso, Hormisdas Persa cum copiis in Armeniam irrupit, magnumque terrorem exercitui Romano incussit. Sed eorū dux, habita concione, effecit, vti firmiori animo essent, initaque cum hostibus pugna, Persæ, quoad ingentem sagittarum vim coniecerunt, visi sunt habere meliores partes, Romanis sub clypeorum tegmine seipsos tenentibus, neque progredi ausis. Sed postquam pharetras Persarum telis exhaustas cognouerunt, iunctis pariter clypeis, bellicum inclamantes Romani, eos inuaserunt, gladiisque cominus rem agere cœperunt. Illi nec breui quidem impetum sustinentes, fusi fugatique sunt. Facta igitur ingenti cæde, eorum castra victores diripuerunt. Tentorium Hormisdæ, & totus apparatus regius in elephantis, vti ad Tiberium deueheretur, demandatum est. Reliqua militibus cessēre. Progressi etiam in vlteriora Persidis, longè lateque magnam populationem fecerunt. Adductos autem Constantinopolim captiuos omnes Persas, magnificentissimè vestiuit Imperator, ac in patriam

Nouum bellum inter Romanos & Persas.

Hormisdas Persarū rex.

Pax inter eosdem.

Exarchatus quando primùm inceperit in Italia.

Longobardi.

Tiberius Cōstantinus Imperat.

Idem bellum cōtra Persas suscipit, ac feliciter exequitur.

Prœlium inter Persas & Romanos.

Insignis Persarū clades.

Exemplum singularis moderationis in victoria.

triam remisit. Quos præter spem rediisse populares admirati, summis laudibus Romanum Principem efferebant: sed cùm Persæ non multo spatio interiecto, iterum in Romanorum ditionem populabundi irruerent, Tiberius ex vrbana multitudine exercitum circiter duodecim millia iuniorum, qui robore ac fortitudine præstabant, coëgit, voluitque, vt de suo nomine Tiberianus nominaretur exercitus, quibus Mauritium Comitem Prætorianorum præfecit. Secundas autem eius administrationis partes tribuit cubiculario Narsæ, atque ita misit contra Persas. Prœlio commisso, victores Romani, vrbes agrosque multos Persis ademerunt. Redeuntem ab ea expeditione Mauritium Princeps summo honore excepit, affinitateque sibi coniunxit, filia Constantia illi in vxorem locata, sic, cùm relinqueret successorem generum iudicio delectum, aliquantò pòst, morbo ex hac vita placidè decessit; anno Imperij septimo: anno autem mundi quater millesimo quingentesimo, quadragesimo sexto: anno Romæ millesimo trecentesimo tricesimo quarto: anno Christi quingentesimo octogesimo quarto. Fuit Princeps iustus in gubernatione, liberalis & magnanimus. Noua quędam tributa aboleuit. Adeò multa distribuit ad alendas pauperes familias, vt à Sophia Iustini vidua reprehenderetur. Sed Deus vicissim ei & opes auxit, & victorias egregias donauit. Dum enim auream Crucem marmori insertam in terra leuari iubet, nolens eam pedibus calcari, magnos thesauros sub ea reperit. Peruenerunt ad eum & thesauri, quos Narses ex Italia miserat. Extat apud Nicephorum vltimo libro cap. VI. elegantissima oratio eiusdem Tiberij ad conuentum habita, priusquam noui Imperatoris renunciatio promulgaretur. Idem auctor eodem lib. cap. XIIII. & nonnullis subsequentibus, plurima bella commemorat inter Romanos & Hormisdam Regem Persarum gesta sub Imperatore Mauritio, de quo nunc nobis est sermo. Hic sanè præfuit in imperio annos viginti, fuitque multis victoriis illustris. Armenos & Persas per legatos fudit. Nam Philippicum, cui nupta erat Gordia soror Mauritij, cum valido ac præpotenti exercitu contra Persas misit. Qui ad Nisibin progressus, illinc in Persidem excursiones fecit, ac ingentem prædam reportauit, inter redeundum, inuasit Mediam, neque minori illic populatione facta, tandem se intra fines Romanos recepit. Post id, morbo correptus, Martyropolim atque Byzantium reuersus est: sed vbi conualuit, denuò in Persas missus, vocatos in concionem milites, interrogauit, An parato essent animo, ad confligendum cum hoste. succlamatum est ab omnibus, certam sibi eius rei esse voluntatem, & hoc iureiurando confirmauerunt. Inito certamine, paulum Persæ vim sustinuerunt: sed postquam Philippicus equitatum suum in hostilem equitatum iussit incurrere, eoque facto, illorum multi deturbati ceciderant, omnes Persarum copiæ terga verterunt, acriterque Romanis instantibus, quamplurimi fuêre contrucidati. Ad hunc modum insignis victoria cum numero captiuorum fere duûm millium, cessit Philippico. Cohortem insuper quandam Persarum, quæ opportuno loco consederat, cùm capere posset, nullis affectam malis dimisit. Quæ se persuasuram Regi suo esse receperat, vt primo quoque tempore Oratores ad eum de pace mitteret. Paucis pòst mensibus, Sittas quidam nomine, inter militares copias, decurionis dignitatem obtinens, iniuria à quopiam ordinum ductore affectus, cùm negligentius

Nouum bellum contra Persas.
Romanorum victoria.
Tiberij mors.
Dotes.
Mauritius creatus Imp. contra Persas feliciter pugnat duce Philippico.
Sittas decurio Martyropolim Persis prodit.

gentius custodiri Martyropolim animaduertisset, vrbem eam prodidit. Persarum namque manum, perinde atque Romana esset, noctu introduxit, atq; vrbem, Romanis quàm maximè commodam & opportunam, cepit. Et quęcunque ibi erant ætate florentes feminæ, eas retinuit: reliquos verò mortales omnes, seruis quibusdam exceptis, inde eiecit. Philippicus igitur statim eò expeditionem conuertit, eamque vrbem cum omnibus copiis obsessam, oppugnare cœpit. Et quanuis tormenta ad vrbem expugnandam idonea sibi tum præstò atque ad manum non essent, vtcunque tamen potuit, eam oppugnationem prosecutus est. Et cuniculis actis, vt turris vnà concideret, effecit. Minimè tamen ipsam vrbem capere, vel ad deditionem cogere potuit. Nam Persæ partem eam, quæ solo æquata fuerat, noctu refectam satis communierant. Porrò vbi Romani fortiter expugnationē tentantes, fortiùs reiecti sunt (crebra namque in eos ex superiore loco coniiciebantur tela, ita vt ipsi plus detrimenti ferrent, quàm oppidanis inferrent) obsidionem soluerunt, & paululum retrogressi, castra posuerunt: hoc vnum agentes, ne à cæteris Persis vllo præsidio subleuarentur: Et quoniam hyems instabat, exercitus in hyberna concessit. Appetente verò æstate, copiæ iterum eductæ sunt; & quòd Persæ etiam aduenissent, ingens pugna ad Martyropolim commissa est, ex qua victor euasit Philippicus. Verumenimuerò, Persis multis cæsis, & Maruza inter Persarum proceres nobilissimo, prostrato, ingens multitudo Martyropolim peruenit. Romani exinde vrbem oppugnare destiterunt, quòd vi eam ad deditionem cogi non posse, probè scirent. Septē verò ab ea stadiis vrbem aliam in tutis montosisque partibus statuerunt, vt inde hostilibus molitionibus atque excursionibus militari arte resisterent, damnumque inferrent, idque æstiuo tempore ab eis fiebat: hyeme autem aduentante, in statiua se inde recipiebant. Interea temporis, Philippico successor datus Commentiolus, genere Thrax, qui magna virtute cum Persis congressus est. In eo certamine Persarum dux Asarthatus vnà cum equo in terram deiectus interiisset, nisi eum quidam ex satellitibus in equum, quem secum ducebat, sublatum è prœlio subduxisset. Reliqui verò Persę quàm celerrimè, etiam suis ducibus relictis, fugerunt, & ad Regem suum redire veriti, sese Nisibim contulerunt. Is enim capitale supplicium illis minatus fuerat, si suos ductores desererent. Ibi verò congregati, occulta & clandestina consilia aduersus Hormisdam ineunt, Varamo, quem nonnulli Baram appellant, Persicorum ordinum duce, præcipuo auctore, sicuti mox dicetur. Commentiolus interea Martyropolim circumsidet: atque ibi quidem plurimam copiarum partem relinquit: ipse verò vnà cum optimis & electissimis quibusque, ad Oebas, longè munitissimum castellum, ex aduerso Martyropoli in vlteriori ripa, in prærupto scopulo ita situm, vt illinc vrbs tota conspici posset, excurrit, castellum id oppugnat: & nihil intentatum relinquens, partes quasdam munitionum tormentis saxa iacientibus deiicit, tandemque eis superatis, magna vi id capit. Quapropter ad desperationem Persæ de Martyropoli deciderunt. Dum hæc ita agerentur, Persæ suum Regem non solùm quòd iniquè subditos pecunia mulctarit, verùm etiam quòd nulla de causa variis suppliciorum generibus illos crudelē in modum necauerit, instigante in primis Varamo, per popularem tumultum ac seditionem adorti, & diademate de eius capite detracto, è

Martyropolis frustrà à Romanis oppugnatur.

Persarum clades.

Romani vrbē aliā prope Martyropolim extruūt.

Commentiolus Philippico succedit.

Idem, Oebas castellum munitiß. expugnat.

Varamus Persarum dux, est auctor rebellionis aduersus Hormisdam.

regio throno deturbant, & mox in ipsius conspectu coniugem & filiũ vnum iugulant, eumque oculis effossis, in custodiam coniiciunt. Hormisdas enim Varamum cum iusto exercitu probè instructo, aduersus Romanos expediuerat, eique iusserat, vt cum ipsis in certamen veniret. Et contra hunc Mauritius Romanum qui illi occurreret, misit. Hic decem tantùm fortissimorum lectissimorumq; millibus acceptis, cum illo est congressus. Et multis vtrinq; cædibus patratis, in Albaniæ regione, victoria penes Romanos fuit. Hanc suorum cladem postquam Persarum Rex intellexit, præfecturæ dignitatem Varamo ademit, eidemque muliebrem stolam misit. Dedit insuper literas de eo interficiendo ad ducem, qui secundas administrationis partes habebat in castris. Varamus conscius periculorum suorum, protinus ad res nouas animum adiicere, eique, qui prior sibi iniuriam intulisset, conuicia pro conuiciis reddere, & epistolæ verba hæc inscribere. Hormisdæ Chosroæ filiæ Varamus, nec non exercitum sub signis suis merentem, ad defectionem quibuscunq; potuit studiis atq; artibus incitare, & confictas ferè aduersus omnes literas exhibens, illiusq; crudelitatem, & inexplebilem auaritiam in memoriam eis reuocans: vt scilicet ille primarios viros omnes vel ferro occiderit, vel in Tygride amne submerserit, tali eos & sepultura & exequiis eiusmodi dignatus. Sermonibus eius generis exercitu subducto, ad maximam rebellionem excitauit. Proinde iuramento, Varamo, quò tutior esset, præstito, adimendi Hormisdæ regni consilium inierunt. Hormisdas aduersus hunc, cum ingentibus copiis Pherochanem mittit. Quem & ipse Varamus subegit, minimè Persas inter se belligerari oportere, sed eos, durum & violentum imperium, & præterea sanguinarium ingenium, & insatiabilem auaritiã Hormisdæ scire, & beneuolentiam sibi inuicem præstare debere, dicens: Quæ vbi vera esse exercitus Pherochanis sensit, ducem suum necat, & ad Varami partes accedit. Exinde confertim & populariter congregati, Hormisdam, vt dictum est, aggrediuntur, oculisque effossis in vincula coniiciunt. Huius autem potentia sic creuerat, vt deuictis Turcis, illos etiam tributa Persis quadraginta millia auri soluere coëgerit, cùm prius æqualia Turcis ipse persolueret. Non desunt auctores, qui in literas retulerint, cùm Hormisdas de nouo eligẽdo Principe interrogaretur, ipsum censuisse, Chosroën filium, quòd esset arrogans, contumeliosus, auarus, & iniquus, non esse dignum imperio: Potiùs alium filium appellandum Principem, qua voce illum vitam simul perdidisse, & regnum: siquidem is vnà cum matre raptus, in eius cõspectu, sicuti antea commemorauimus, cæsus fuit, & Chosroës imperare iussus. Exercuit nihilominus in captiuum & cæcum patrem Chosroes singularem clementiam ac pietatem, omni cultu & obsequio ipsum prosequens, & inuitum se regni habenas & gubernacula suscepisse deprecando allegauit, affatimque ei victum subministrauit. Quæ omnia ille maledictis & contumeliis incessebat, filiumq; commouit, vt fustibus sibi latera ad mortem vsque cædi imperaret. Ea verò indignitas Persis summum dolorem & indignationem incussit, nec parum odij aduersus illum excitauit. Et quoniã Varamum, præpotentem exercitum contra se ducere, haud falsis nuntiis intellexit, cum copiis non contemnendis aduersus eum in planitiem quandam ad Zabam flumen est progressus. At cùm plurimos ex suis proceribus atque optimatibus

Romanorum victoria.

Chosroes, sublato Hormisda Persis imperat.

bus Varamo fauere, sibique insidias struere animaduerteret, confestim omnes, quos suspectos habebat, interfici iussit, eaque de causa cùm in castris permagna seditio ac tumultus cooriretur, celeriter ad Circesium profugit vnà cum coniugibus, & liberis tribus infantibus, & præterea quibusdã Persis ex præcipua generis nobilitate, qui eum sponte secuti fuerant. Ad eum autem locum, quemadmodum ipsemet retulisse fertur, peruenit, cùm Christianorum Deum Seruatorem & viæ ducem inuocasset: eò se equum rectà ire, quò ab illo duceretur, permissurum testatus. Inde ad Mauritium oratores misit, Probo insuper patricio, qui tunc fortè illic erat, vt res acta esset, literis eidem indicante. Misit sanè & Varamus ad Imperatorem legatos, qui ab eo, ne Chosroæ opẽ ferret, petebant. At Mauritius, qui humanarum rerum statum instabilem, & cothurnum prorsus esse sciret, & vicissitudines volubilesque mutationes humanæ & miserabilis huius vitæ nosset, atque hæc rectè secum animo perpenderet, regem sibi supplicem perhumaniter, ac perbenignè excipit, & pro exule ac fugitiuo, amicũ sibi, & filium per arrogationem germanum fecit, donis regiis, omnique beneficentia & liberalitate prolixè inuitatum. Nec ipse modò ad eum Imperiali munificentia quę decebat, misit, sed & Augusta ipsa coniugibus eius, & liberi liberis eandem præstiterunt pietatem. neque his officiis contentus, Hierapolim quoque ad vniuersum exercitum, eiusque ducem Commẽtiolum scripsit, qui Chosroen regio prorsus satellitio & comitatu perduceret, & quocunque vellet, sequeretur. Chosroes vbi Hierapolim, quæ principem locum iuxta Euphratem obtinet, peruenit, in regnum inde rediit, cùm id è re eius Mauritius esse censeret, qui maiorem gloriæ & laudis suæ partem, ex commodo ac vtilitate supplicis Regis est metitus. Magna certè pecuniæ vi donatum Chosroẽ, quibusdã etiam Persis, impensis suis in militiam eius conductis, sanè quàm magnificè in Persidem remisit, cum vtroque exercitu, Persico simul & Romano. Narses Romanis copiis præfuit: qui cum Persis prœlio congressus, ad sex millia Persarũ manu cepit, eosque ad Chosroen adductos, hastilibus confixit. In horum numero & Turci erant, qui sub Varamo meruerant (nam tum primùm nomen Turcicum auditum est) ad Mauritium sunt missi. Interrogati, cur sub Varamo militassent, responderunt, fame se patria abactos. Et cùm quidem in fronte inustam crucis figuram liquato atramento haberent, confessi sunt, se à Christianis edoctos, vt hoc simulachro famem repellerent. Sunt etiam qui referant, cùm à Cæsare interrogati essent, quánam gratia quæ non colerent, circumferrent signa, respondisse, grauem ante plures annos in Perside & patria sua pestem coortam fuisse, à qua, cùm multi mortales infecti interirent, Christianos quosdam, qui ibi fuere, hominibus, si hoc fecissent, saluti suæ consulturos esse, regionemque eam à tali lue intactam liberamque fore persuasisse. Chosroes interim Romanis copiis strenuè fideliterq; pugnantibus, & Varamo, qui turpiter ex prœlio solus profugit, debellato, Persicũ regnum recuperauit, & pristino honori restitutus est, limitibus imperiorum distinctis, & pace vtrinque promissa, quæ durauit vsque ad Phocæ initium. Is in throno suo confidens, Romanis audientibus, verba hæc prolocutus est: Rex Chosroe, diei huius perpetuò te meminisse, atque hæc in animo tecum cõsiderare oportebit, quòd Romani regnum Persicum tibi dono dant. Cęterùm

Chosroes cõfugit ad Mauritium.

Mauritius, vitæ humanæ instabilitatis memor, Chosroẽ, suo regno exutũ, benignè excipit.

Chosroes ope Mauritij reducitur in suum regnũ.

Narsis victoria contra Persas.

Turci cruce aliquando notati.

Chosroæ victoria aduersus Varamũ.

Pax cum Romanis constituta.

à nonnullis relatum est, Narsem, rediturũ Constantinopolim, ipsi Chosroæ dixisse: Memor sis Chosroe pręsentis diei: Romani tibi regnũ donant. Ferunt, priusquam hic cõflictus fieret, inter ipsum Chosroem, & Narsem ortam esse in ordinanda acie dissensionem, cùm vterque se putaret ducis munia meliùs altero tenere, esseq; inter eos iactata conuicia: Sed Chosroen, habita ratione temporis, his verbis eum affatum: O Dux, magnũ Regẽ conuiciis lacessis, præsenti fortuna inflatus. Audi, quid in posterũ Dij cõstituerint. Refluent in vos Romanos hæc incõmoda. Tenebit gens Babylonica Romanas terras, ad tertiã vsq; annorũ hebdomada volubilẽ. Post id annorũ, hebdomadas quinque Romani Persas in captiuitatẽ ducent: his perfectis, dies sempiterna hominibus aderit. Verùm hæc vaticinia nullũ euentũ sortita sunt. Chosroes post adeptam victoriam, sibi à Persarum insidiis non parum metuens, à Mauritio mille Romanos milites petiit, quos ille benignè attribuit. Reliquũ exercitũ, pace, vt dictũ est, cum Persis firmata, in Europã ex Syria reuocauit ad Regem Auarũ Chaganum reprimẽdum. Quo quidẽ tempore Sol est obscuratus. Et mulier quædã in Thracia puerũ peperit absq; oculis, palpebris, manibus & brachiis, cui piscis cauda ad femora vsq; protendebatur. Sittas verò, cuius suprà mentionẽ fecimus, proditionis pœnas laqueo persoluit. Et Martyropolis, atq; item Daras castellũ, decedentibus ex eo Persis, Romanis redditum. Paucis pòst mẽsibus, Chosroes Gregorio Theopolitano Crucẽ illã misit, quã Theodora Iustiniani vxor, auro multo & lapillis resplendẽtibus ornatam, in honorẽ victoris martyris Sergij Deo dedicauerat, & Chosroes Hormisdę pater vnà cum aliis donariis vasisq; pretiosis à Sergiopoli, secũ abstulerat. Cum ista, aliã quoq; Crucẽ misit, quã Chosroes ipse ex ingẽti auri põdere fieri curauerat, cum eiusmodi Gręcarũ literarũ inscriptione: Crucẽ hãc Chosroes Rex regũ, filius Hormisdę, quo tempore propter diabolicum instinctũ, & dolum malũ perditissimi Varani, & qui cum eo fuêre Caballariorũ, in Romaniam concessimus: & quòd perditus Zadepram cum exercitu Nisibim veniret, abducendorũ Nisibenæ partis Caballarios cũ duce suo in Charchas misimus; & propter sancti Sergij, venerandi illius & celebris viri fortunam, quandoquidẽ datorẽ eum esse votorũ atq; petitionũ audieramus, primo regni nostri anno, mẽsis Ian. die sept. votũ nuncupauimus: si Caballarij nostri Zadepram occidissent, aut cepissent, Crucẽ aureã nos lapillis distinctam, in ædẽ Sergij, venerandi nominis eius ergò, missuros esse. Porrò cùm I X. Febr. mensis die, caput Zadepram ad nos allatum fuerit, voti rei & optati nostri compotes facti, vt manifestũ id certumq; cuiuis sit, in venerandũ eius nomẽ, Crucẽ hãc à nobis factam, vnà cum Cruce à Iustiniano Romanorum Imperatore in templum eius missa, & belli tempore, quod inter duo hæc regna gestum est, à Cosroe Rege regũ filio Cabadæ aui nostri huc delata, & inter thesauros nostros reperta, in ædem venerãdi Sergij misimus, cum hac inscriptione: Chosroes cruces misit, quas Gregorius ad se allatas, & de Mauritij sententia acceptas, cum solenni pompa multoq; comitatu, obseruãter simul & religiosè in templo Martyris sacrauit, & reposuit, nihil prorsus ab Ethnicis donariis Ecclesiam detrimẽti capere arbitratus. Idẽ etiã, haud multo tempore interiecto, alia munera fabrefacta, & discum etiam aureũ non paucarũ minarũ ponderis eidẽ Sergio voti causa donauit, addita inscriptione Gręci sermonis. Ipsius autem

Chosroæ vaticinium.

Eclipsis solis.

Monstrum.

Chosroes diuo Sergio crucẽ auream dedicat.

Crux aurea à Iustiniano Cæsare diuo item Sergio consecrata.

Discus aureus eidem Sergio voti causa inscriptus.

auté Chosroæ de Romano imperio prædictionem, seu vaticiniũ, cuius proximè meminimus, Nicephorus ita recẽsuit. Quod verò, inquit, de Chosroę rebus propè omisi, id ita vt potero, historiæ mãdabo. Magnum illud bellum, quod Romanis cum Persis fuit, cõquieuit; pacta conuẽta ex æquo Romanis atque Persis seruãtibus. Non auté committã, quin ea exponã, quæ Chosroes in operosa vanitate Chaldæorum astronomiæ diu multumq́ue exercitatus, diuinando prædixit. Ea verò tum ad Ioannẽ Armeniarũ copiarũ ducẽ, cùm bellum maximè vigeret, dixisse fertur. Cùm namq; Ioannes Chosroen acriùs obiurgando reprehenderet, quòd moribus esset sinistris, & animo ad res gerendas alieno atq; inepto, quodq́; Regem minimè talem esse oporteret, huiusmodi quiddam duci Barbarus respõdisse dicitur: Nisi quodãmodo tempora ipsa nos per tyrannidẽ suam affligerent, haudquaquã tu scommate perstringere magnũ inter homines Regem ausus fuisses. Quandoquidẽ autẽ te rebus præsentibus magnoperè effers, audi, quid à Diis de temporibus futuris sit cõstitutum. Redundabunt, vt sis sciẽs, in vos Romanos, calamitates, & gens Babylonia Romanæ Reip. tribus in circulum circumactis hebdomadibus, dominabitur. Postea verò quinta annorum hebdomade Romani Persas in seruitutẽ redigent. His ita peractis, dies illis vespera carens hominibus adueniet, & expectatus Imperij finis aderit. Quo tẽpore corruptio abolebitur, & viuendi ratio ex instituto Dei obtinebit. Hactenus Nicephorus. Quæ verò interim post hæc Mauritius gesserit cum Auaris (qui & Hunni siue Vngari appellantur) necnõ cum Scythis, Longobardis, cæterisq́, nationibus, passim est videre apud eos, qui Cęsarum res gestas posteris ac memorię cõsecrarunt. Hîc tantummodo subiungam ipsius Mauritij tragicum ac funestissimũ exitum, quẽ etiam Cometes, cui nomẽ est Xiphias, & plæraq; alia prodigia prę cesserunt. Hic enim, vt hostiles manus euaderet, seq́; ab imminenti periculo subtraheret, Imperiali prætexta posita, ignotoq́; habitu, simul cum coniuge, liberis, & omni familia dromone conscenso, in Orientem profugere conatus est, non exiguam secum pecuniæ vim portans. Et postquam in sinum Nicomediæ, ad templũ Autonomi martyris (Soræũ patrio idiomate nuncupant) Byzantio autẽ circiter centũ & quinquaginta stadiis abest, venisset, sęua atq; atroci tempestate reiectus, in Chalcedonẽ vrbem è regione Constantinopolis, portũ Eutropij dictam, circũuectus est. Theodosium verò filium, quem festo Dominicæ resurrectionis Regẽ publicè appellarat, ad Chosroen misit, vt accepti beneficij memor, pari officio filium regno pulsum prosequeretur. Cæterùm Theodosius è fuga retractus, ferro etiam sublatus est; adeò vt vniuersa huius Principis familia longè nobilissima, vno eodemq́; tempore funditus interiret. Priusquam ipse tyranni iussu securi percuteretur, cùm sibi carissimos quosque coram se trucidari conspiceret, hanc vocem edidit: Iustus es Domine, & recta iudicia tua. *Vox Mauritij ante mortem.* Deinde summa & incrędibili fortitudine mortem subiit. Mauritio regnante, Cometa senis mensibus apparuisse, tunc etiam natus esse traditur Mahometes.

HISTORIÆ RERVM PERSICARVM LIBER SEXTVS.

ISTORIAE nostræ seriem diligenter atque ex fide descripturo, necessum erit, vt equidem sentio, præfari, quàm mirabili rerum conuersione fortuna nunquam sese bona fide in alteram partem inclinante, sed perpetua quadam inconstantia omnia perturbante, imperium à maximis quibusque viris, virtutisque ac splendoris nomine commendabilibus, ad minimos quosque & ignobiles traduxerit. Quippe Phocas, nulla maiorum suorum nobilitate commendatus, nullisque certis innixus opibus, ab ineunte ętate relictis penatibus, militię assueuit, positoque inter gregarios milites tyrocinio, tandem eò fortitudinis atque roboris opinione inter ęquales euasit, vt centurio factus, deinceps verò per militarem seditionē, tanquam ex ostensa quadam benignioris fortunæ ansa, Imperator, interfecto Mauritio, crearetur. Cuius imperij initium ferè in annum reparatæ salutis D. X C V. incidit, vir proculdubiò, si ex virtutibus & vitiis dignitas eius imperij æstimanda sit, nulli superiorum temporum nequitia & crudelitate inferior, atq; adeò sibi tantum licentiæ per potentiam arrogans, vt se omni vitiorum genere conspurcare non vereretur. Proinde non mirum, si huius immanissimi & nefarij hominis principatu, in Romanum imperium à multis populis diuersis atque gentibus impetus certatim factus fuerit. Siquidem Germani, Galli, Itali, atque inprimis Hunni, duce Chagano Thracio, ac postremò Persæ, tanto rerum omnium molimine in fines Romani Imperij inuasêre, vt parum abfuerit, quin ipsum imperium vnà cum ipso nomine funditus deleretur. sed tandem Phocas à suis interfectus, suæ nequitiæ pœnas dedit, diis vltoribus tantum scelus in peruersissimo homine diutius impunè perferre non sustinentibus. Cæterùm nos, reliquis bellis prætermissis, ea duntaxat hîc breuiter ac summatim perstringemus, quæ hac tempestate à Persis, in Romani imperij dedecus ac detrimentum gesta sunt, & quàm multæ calamitates illius prouinciis illatæ. Primò siquidem sceleratus exercitus, qui conspersus fuit sanguine Mauritij, mox in Oriente pœnas dedit. Victor enim Chosroes duobus magnis prœliis, & ingenti multitudine contrucidata, reliquos abduxit captiuos. His rebus prosperè ac feliciter gestis, nullaque mora interposita, vniuersam Mesopotamiam, Syriam, Ægyptum, Palęstinam, & Phœniciam occupauit. Deinde Hierosolymam Romanis eripuit, & inter thesauros Crucem auexit, magnamq; Christianorum multitudinem occîdit, nec mediocrem in captiuitatem abduxit. Præterea Iberos, Armenos, Arabes, Dardanos, & Mediterranea Macedoniæ ac Thraciæ abstulit. In Cappadociam, Galatiam & Paphlagoniam incursiones fecit, & ad Chalcedonem vsq; omnia depopulatus est, ita vt Romanum imperium Persæ vix vnquam hactenus maioribus cladibus affecerint. Credibile autem est, Chosroen nulla re alia in Romanos magis accensum atque inflammatum fuisse, quàm vt Mauritij de se tam benemeriti mortem vlcisceretur, cuius etiam filiam, nomine

Romanorum ingentes clades.

Mariam,

Mariam, in vxorem duxisse, à plærisq; traditur. Nec sanè ipse Mauritius, suis rebus accisis, ac propemodum desperatis, cum se postremis temporibus propter fœdam & inexplebilem auaritiam, qua mirum in modum laborabat; non modò vniuersis militibus eorumque præfectis ac centurionibus, verùm etiam generatim omnibus, quibus imperabat, quàm maximè inuisum ac exosum animaduerteret, sibi melius & cõsultius prospexisset, quã si statim, sicuti etiam cõstituerat, in Persiam aufugisset. Quid enim Chosroę gratius & gloriosius accidere potuisset, quàm vt eum Imperatorem, per quem ipse auitum atque paternum regnum recuperarat, nunc in summo vitæ discrimine constitutum, pari gratitudine gratiam referendo, in solium ac Cęsaream maiestatem vi atque armis reponeret? Cæterùm, quod vis fatalis semel decreuit, nulla humana prudẽtia euitari potest. At Phocas, septimo Imperij anno, conspiratione Prisci, Heraclonis & Heraclij, Constãtinopoli captus, pudendisque exectis, & capite præciso, in mare deiectus est, totaque stirps impurissimi Principis sublata. A quibusdam etiam in literas relatum est, corpus truncum ad Bouem fuisse combustum. Is erat locus, qui ex eo, quòd æneus esset caminus forma bouis quem Pergamo allatum aiunt, vbi erat positus, Bouis appellatione nuncupabatur. *Phocas interficitur.*

Post Phocam interfectũ Heraclius, Heracliani præsidis Aphricæ filius, natus in familia patricia, mox consensu Senatus, & exercituũ Imperator factus, tenuit Imperiũ annos triginta, & iuxta nonnullos, vnum & triginta. Eodem die, & coronatus est à Patriarcha Sergio, & duxit vxorẽ Fabiam Eudoxiam, quæ simul coronata est. Duabus rebus maximis insignis est ipsius gubernatio, quarum altera felix fuit repressio Chosroę Persici regis: altera calamitosa vniuerso generi humano, videlicet initia sectæ, & regni Mahometici. Nos autem hac modò prætermissa, de priori, quæ potissimùm nostri est operis atque instituti, agemus. Suprà commemoratum est, Persas sub Phoca vniuerso Oriente deuastato, & Romanorum legionibus funditus deletis, plęrasque illorum prouincias suæ ditioni atque imperio adiecisse. Heraclianus interim, Heraclij pater, ex Aphrica cum ingenti exercitu Ægyptum, & Asiam petebat; sed eo, in medio conatu rerum extincto, Persæ metu liberati, ex Ægypto Aphricam inuadunt, quæ tota sui ducis præsidio spoliata, Persicis armis cessit. Europam diripuerant Scythæ, & Auari; & Romanos milites ita interfecerant, vt paucissimi inter tot cædes superessent ex iis qui sub Mauritio & Phoca militauerant. Duos tantùm superfuisse à quibusdã perhibetur. Erat in eo tumultu anceps Heraclius, Europámne an Aphricam vindicaret. Vtraque enim hostibus lacessita, ingemiscebat. Habito igitur nouo delectu, Crispum eis præfectum misit in Cappadociam. Qui cum Chagano plurimis atq; amplissimis muneribus traditis, fœdus percussit, & ante longũ murũ Anastasij (tum enim Thraciam is summoperè diuexabat) tentoria posuit. Cæterùm ipse iurisiurandi & initę amicitiæ immemor, impetum in Heraclium fecit, adeò sanè, vt parum abfuerit, quin captiuus in eius manus ac potestatem deueniret. Sed iterum missis legatis, pacem impetrauit, vt posset omnes vires conuertere in Orientem. Priusquam tamen exercitum contra Persas educeret, Oratores ad Chosroem Persarum Regẽ destinauit, vt ab vrbium vastatione, ac Romanorum cæde abstineret, vtq; iam satur humano sanguine, in

Heraclius Imperator.

Aphrica in Persarum potestatem redigitur.

Heraclij legatio ad regem Persarum.

in Persida rediret. At Chosroes, superioribus successibus elatus, miraq; proferendi Imperij cupiditate incẽsus & inflammatus, legatos contempsit, eosq; cum contumelia protinus abire iussit. Heraclius anno octauo imperij sui denuò ad eum legationem misit, qua pacem etiam ignominiosam, aut saltem inducias sub conditionibus annui vectigalis pendendi ab eo postularat. Chosroes respõdit, se nunquam depositurum esse arma, donec perfecisset, vt Deus Persicus coleretur, abolita inuocatione eius Dei, qui diceretur crucifixus esse. Imperator, hoc responso habito, supramodum indignatus, confestim exercitum comparat, eoque alacriùs se ad bellum parat, quò non imperij causa illa tantùm, sed multò magis propter defensionem Ecclesiarum, & Christianæ doctrinæ dimicandum esse intelligebat. Erectus igitur spe diuini auxilij, exercitum ad vrbem Syriç opulentissimam, patrio idiomate Azotum appellatam, vbi tum Chosroes commorabatur, deduxit, eo quidẽ animi decreto, vt de summa regni cum hoste decerneret, ac belli fortunam experiretur. Cæterùm is, de hostili aduẽtu certior factus, ilicò sese in Mesopotamiam recepit, adultas & flauescẽtes iam fruges populatus, vt persequẽdi facultatem Cæsari adimeret. Heraclius tamẽ illum insecutus, cùm assequi non posset, regionem ferro & igni vastauit. Iam Chosroes, Phoca regnãte, Palæstinam Iudæamque diripuerat, & Hierosolyma deprædatus erat, ac etiam nonaginta millia Christianorum trucidauerat, quo tempore Iudæi multos Christianos emerant, vt eos interficerent. Imperator, cùm neque copias, quæ hostibus pares forent, neque belli neruum pecuniam in promptu atque ad manus haberet, aurum & argentum ex supremo templo, & aliis sacris ædibus mutuatus, pecuniam signari iussit, & nouo delectu habito, in expeditionem ex vrbe cum suis post festum Dominicę resurrectionis egressus est. In hac verò, duos comperit duces cum duobus exercitibus à Persa relictis, qui opportunitate locorum freti, iter suum remorarentur. Heraclius, parte vna copiarum relicta, ad subigẽdas vrbes, quas post se relinquebat, ipse cum robore copiarum superato Tauro, ad Saronem fluuium Sarbatum ducem strauit, & in fugam vertit. Cùm autem Sarbatus Archisatrapes apud Chosroen accusaretur consiliorum, quæ cum Romanis clanculum habuisset, & dictorũ, quæ probrosa in ipsum iecisse credebatur: Chosroes ad ducem qui erat sub Sarbato, de eius nece literas misit. Nuncius à Romanis interceptus, Byzantium perductus est. Reipub. curatores, visis literis, & nuntium & literas Sarbato miserunt, qui, illis lectis, hominem diligẽter percunctatus est. Vt verò intellexit, Chosroen sibi necem atque interitum machinari, euestigiò alteras confinxit literas, quibus sua, & multorum præfectorum, ac tribunorum militarium, aliorumque, qui ordines ducebant, cædes mandaretur, induxitque veredarium à rege missum, vti literas illas ab eo se accepisse confirmaret. Tum conuocatis proceribus, palàm literas recitari iussit, quæ statim omnes ad tantam iracundiam & indignationem prouocarũt, vt primores omnes, quicunque ordinibus præerant, ad Romanũ Imperatorem transire constituerent, & extremum odium in suum Principem conciperent. Ostanem insuper Satrapam totis viribus aggressus Heraclius, in Persida, commisso prœlio, & ipso superato, cæsisque xxx. hostium millibus, in fugam adegit. Saraces, & Sarabasses duces in eo prœlio concidère. Says successor datus, cum nouo supplemento pugnam

Eiusdem altera legatio.

Chosroæ superbum & impium responsum.

Heraclij expeditio aduersus Persas.

Stratagema.

Heraclij victoria.

pugnam instaurauit, edita magna hinc inde cæde. Persa superior videbatur, nisi densus imber, mixta grandine, cum horribili fragore & strepitu cælo effusus, aduersam Persarum aciem perculisset, procella Barbarorum ora oculosque vento & fulguribus perstringente. Attoniti Persæ cęduntur, paucissimi seruati; reliqui aut capti, aut cæsi. Interea Chaganus, fœdere violato, in Byzantinum agrum intrauit, positisque ante longum murum castris, exteriora omnia loca depopulatus est. Tum Patriarcha ciuitatis, & patricius Bonus, quos Constantini filij, omniumq; rerum publicarum procuratores discedens Heraclius reliquerat, coactam virorum optimorum manum extemplò contra Barbaros imparatos nihilque huiusmodi suspicantes, expediuerunt, atque multis millibus interemptis, cæteri cum magna turpitudine intra suos fines se recipere compulsi sunt. Interea temporis, Chosroes, tot rebus aduersis neutiquam animum despondens, Razatenem nouum ducem cum multò maioribus copiis denuò aduersus Heraclium expediuit, eo quidem successu, vt post acrem & longam dimicationem vtrinque habitam, quæ, vt nonnullis placet, à prima luce vsque ad Solis occasum continuauit, præter ipsum ducem, & complures alios insignes viros, in acie interfectos, septem ac viginti militaria signa in Romanorum potestatem deuenerint. Victores Romani in viscera Persidis, traiecto Tygride, penetrarunt, sæuitumque est non modò in homines, verùm & in vrbium direptiones. Nec temperatum est à profanis hostium templis. Vestæ, quæ religiosè apud Persas colebatur, templum, est funditus dirutum ac euersum. Sic secundo & tertio prœlio victi Persæ, cæsis multis millibus, in fugam reliqui omnes dilapsi abierũt, qui suis conterraneis quæ acciderant, enarrauêre; adeò vt qui prius in Chosroen malè affecti erant, tum longè maiori odio in eum excandescerent.

Persæ tribus prœliis vincũtur à Rom.

Chosroes interim desperatis rebus, vltra Tygrim abiturus, Medarsen filium, siue, vt alij vocant, Mardasen secundogenitum, primo filio Siroe, siue Siroche, præclaræ indolis adolescente, neglecto; regni hæredem ac successorem renuntiauit.

Chosrois fuga.

Qua contumelia grauissimè irritatus Siroches, occultè cum Heraclio conuenit, vt patre simul & fratre, quem pater sibi prætulerat, cum omni regia gaza proditis, deductisque præsidiis ex omnibus Romani imperij prouinciis, ipse Persarum regnum obtineret, paxque inter vtrunque imperium esset. Chosroe cum filio & vxoribus ex fuga retractis, in vincula coniicitur, nec multò post, ad Ctesiphontem ambo, Sirochi iussu interfecti, fortunæ varietatis exemplum crudele fuerũt.

Idem vnà cum filio interficitur.

Memoriæ proditum est, Sirochem, Chosroe patri cathenis vincto, auri magnam vim, & lapidum pretiosorum aceruos appocuisse, dicentem: Ob hæc Romanis Persas hostes fecisti, ac mutuis prœliis innumeras cædes patrasti, patere & tu tua incommoda. Hinc fœdere cũ Heraclio percusso, omnes captiui Romani qui apud Persas erant, liberè restituti. Crux quoq; dominica iterum recepta est anno XIIII. quàm ablata fuerat, & Zacharias Patriarcha Hierosolymorum liberatus. Recepta est insuper Aphrica, Ægyptus, & quicquid terrarum fuerat ex Romano imperio à Persis occupatum à Mesopotamia ad oram Syriæ, ad Erythræũ mare; Arabia tantùm excepta, quam Mahometus pseudopropheta, sua execranda lege labefactarat. Vicissim Heraclius restituit captiuos, paxque his conditionibus firmata, vt limes Persici & Romani imperij Tygris esset, atque Persæ Mesopotamia

Fœdus inter Roman. & Persas.

tamia

tamia in posterum abstinerent. Durauit hoc ingens bellum annos sex. Tertij verò conflictus dies fastis Romanis asscriptus, dudum in magna veneratione habitus est. Fuit autem annus ille, quo tam præclara & insignis victoria parta est, quartus & vicesimus supra sexcentesimum humanæ salutis, sextus Heraclij post eius egressum ab vrbe. Ipse verò tandem ceu postliminio Byzantium reuersus, ingressus est, sedens in curru sine ornamentis triumphalibus, tenẽs Crucem in manibus, ac filio Dei palàm gratias agens pro victoria, cuius recordatio vt celebraretur, Ferię exaltatę Crucis institutę fuerũt. Cæterùm ipsius Heraclij exercitus victor, laureatus, omnibusq; ferculis & trophæis magna lætitia & ingenti gloria Constantinopolim rediit, summo applausu & acclamatione exceptus. Pœna verò, blasphemiarum Chosroæ, vt quondam Senacherib, Antiochi, Nicanoris, & similium, memoria digna est.

Heraclius victor redit Byzantium.

Superius à me inter cætera, narratum est, Heraclij gubernationem duabus rebus maximis insignẽ extitisse; quarũ altera felix fuerit, repressio Chosroæ Persici Regis: altera vniuerso humano generi calamitosa, videlicet, initia sectæ ac regni Mahometici. De priori satis abundè diximus. Nunc superest, vt etiam de altera dicatur. Ingens profectò atque horrenda mutatio generis humani, & quidem celeriter facta est, sparso dogmate Mahometi, quod primùm amplexi sunt Arabes natura creduli, & rerum nouarum admiratores, quique ante id tempus nullis legitimis imperiis obtemperauerant: sed vel domi latrocinia exercuerant, vel suo arbitrio foris, alij apud alios mercede militarant. Huic genti cupidæ libertatis & militiæ, legem accommodatam ad amplificationem libertatis & politię Mahometus, qui & Muhamed, præscripsit. Hunc autem in Arabia deserta natum esse constat, & paternum genus à Core Esai, vel, vt quibusdam aliis placet, ab Cedare Ismaëlis filio, genus duxisse perhibent, cuius pater Abedela, & mater Enima vocabatur, gente Iudæa, Itraripi Meccæ vrbis oppido, ac tenui fortuna, Anno Christianæ Sal. D. L X. mense Febr. vnde à parentibus primis annis & Hebræorum ritibus, & gentium cultu est imbutus. Hic postmodum, ducta vxore opulentissima, facilè perfecit largitionibus, vt milites eum audirent, quibus tandem persuasit, vt ducem crearent, vtque firmior esset consensus, tollerent religionum dissidia, eligerẽt doctrinæ genus vtile concordię, ipse doctrinæ formam proposuit; addidit, se habere colloquia cælestia, & enthusiasmos, vt augeret auctoritatem. Creatus igitur Dux, paulatim initia regni confirmauit, adiuncto sibi Saracenico exercitu, vnde postea Saraceni regni appellatio facta est De quo cùm aliquid breuiter dicturi simus, prius quænam fuerit gens Saracenica, & vbi fuerit, exponam. Ex Mose notum est, posteros Ismaëlis, qui ex Agar natus est, tenuisse Arabiam. Inde Agar vrbs nominata est ab Agar matre Ismaelis, & gens Agræi, qui in primo libro Paralip. cap. v. nominantur Agareni, vbi & limites vicini Gasuad monstrantur. Nomen idem Agareni extat Psalmo 82. In ea regione, in qua fuisse Agarenos certum est, collocat Ptolemæus Saracenos, & nomen Saracenorum extat in historia Zenobiæ in victoriis Aureliani. Verisimile autem videtur, ipsam gentem Agarenam maluisse nominari Saracenam à Sara. Quia gloriosius erat, dici ortos à Sara domina, quàm ab ancilla Agar. Mahometes etiam postea gloriosi nominis mentione confirmauit exercitum, vociferans, pertinere ad eos promissionem

Mahometis initium.

Saraceni vnde appellati.

sionem regni mundi, Abrahæ posteris traditam, quia essent filij Saræ, sicut prætextu religionis sępe homines incitantur. Militauerat autem exercitus Saracenicus apud Heraclium contra Persas, in eaque expeditione dicitur Mahometes interfuisse, ac bello feliciter peracto, rebusque Persicis fœdere pacatis, ipsum, regio comitatu & pompa stipatum, conuenisse Heraclium ab eo prœlio redeuntem, & regionem ad habitandum petiisse, ac etiam obtinuisse. Cùm verò militibus stipendium daretur, quererenturque Arabes, se merito stipendio fraudari, quæstor imprudenter nimis atque arroganter, vix esse respondit, quod Græco & Romano militi daretur, nedum huic canum turbæ. Quæ verba altè in pectus demissa, ac sæpius inter sectæ Principes gregariosque commemorata, breui toti ferè Christianæ Reip. exitio fuêre, & adhuc in capita nostra illius iniuriæ vindicta redũdat: tot sæpè mala ex vnius imprudentia oriũtur, cùm præsertim viri fortes & militares iniuria afficiuntur. Hac enim contumelia ad iram accensi Arabes, in Syriam secessêre, seq; Mahometis asseclis adiunxerunt. Quamobrem Mahometes his viribus auctus, breui pòst, Meccam, vrbem totius Arabiæ nobilissimam, tertiò antè irrito conatu à se obsessam, expugnauit, & deinde plæraque alia loca occupauit, donec tandem III. Idus Maij naturæ ac fato concessit, Anno Salutis D. CXXXVII. cùm decem annos regnasset. Moriens autem Mahometes, Alim generum successorem suum declarauit, & Calyfam, id est, Pontificem sectæ suæ esse voluit. Sed Eubocara socer, cognomine Abdalla, id vetuit, æquum esse inquiens, vt cùm Mahometes apud se decessisset, suoque fauore & opibus quæcunque adeptus erat, acquisiuisset, ipse ei succederet prior. Cui Alis se opponere non potuit, quia potẽs erat, adhærebantq; illi Homar, & Ozmenus ipsius propinqui, viri fortes, & factione pollẽtes. Igitur Eubocara Mahometicæ sectæ Põtifex creatus est, qui statim cũ ingenti exercitu finibus suis egressus, Romanum præsidium fudit, & victor in Arabiam rediens, regni sui anno tertio non expleto, nec sine veneni suspicione, mortuus est. Huic successit Homarus eius propinquus, qui Bosram, totius Arabiæ caput, cum multis aliis expugnauit, & Gabatam vsque cuncta subegit. His deinde atque aliis victoriis elati Saraceni, Damascum petierunt, eaque vrbe expugnata, vniuersam Phœniciam subegerunt. His peractis, breui pòst, Ægyptum quoque suæ ditioni adiecerunt, & mox Hierosolymam petentes, eam valida obsidione cinxerunt, & duorum annorum spatio obsessam, tandem deditione ceperunt; qua occupata, facilè totam Assyriam suo imperio subiecerũt, breuique spatio interiecto, duce Iaidone, Euphratis fluuio traiecto, Edessam vrbem, nec non Constantiam, & Baram, partim vi, partim deditione occuparunt, moxque vniuersam Mesopotamiam subiugarunt. His rebus non minus celeriter, quàm prosperè ac feliciter peractis, in Arabiam reuersi sunt. Post biẽnium Saraceni Persas iam tot aduersis rebus debilitatos, bello petierunt. In Perside, vt suprà diximus, Syrochis Chosroæ filius in imperio successit, eique intra annum defuncto, Adhesyr eius filius regno potitus est, quo breui extincto (septem enim duntaxat mẽses regnauit) Sarbaras, & Bornaras imperarunt, quorum alter sex menses, hic verò septem, rebus gerendis præfuerunt. His fato sublatis, Hormisdas Persici regni habenas & gubernacula obtinuit, qui decimo anno Imperij contra Saracenos fortiter dimicans, in ipso

Mors Mahometis.

Eubocara successor Mahometis.

Homarus.

Prosperi Saracenorum successus.

ipſo prœlio interfectus eſt, & ſic Perſæ in acie victi, non modò imperium, ſed nomen etiam amiſêre, Saraceni deinceps pro Perſis appellati. Sunt auctores haud incertæ fidei, qui memoriæ mandauerint, Saracenos, regnãte Choſroe, ſub ductu & auſpiciis Mahometis cum ingenti exercitu Perſas inuaſiſſe, atq; illum, conductis Turcis, qui tributarij, & tanquam ſerui Scytharum intra Caucaſi clauſtra aſperrimasq; gentes incolebant, Saracenis occurriſſe, commiſſoque prœlio, quàmplurimos vtriuſque gentis vulneratos, & primò ancipiti Marte dimicatum eſſe, donec tandem fortuna ad Perſas inclinarit; adeò vt Mahometes tandem ingenti clade ſuperatus, in fugam verteretur, deformi vulnere in faciem excepto à Turcis ipſis, à quorum poſteritate nunc maximè colitur & adoratur. Perſas interim, Mahomete in fugam verſo, nullis hortationibus miníſve flecti potuiſſe, vt eius legem reciperent, quam tum ſummus, vt ipſi aiebant, Propheta ferret. Cæterùm Arabes, Hormiſda apud Perſas rerum potiunte, ipſos iterum acerrimo bello petiiſſe, iiſque tandem in acie deuictis facilè ſubactos, & mox lege Mahometis accepta, non ſolùm imperium, vt dictum eſt, verùm etiam nomen amiſiſſe; Saracenos iam inde pro Perſis appellatos, & Turcos contrà pro Saracenis, indiſcreta appellatione aliquandiu vocatos. Poſt acceptas enim & illatas clades, cùm de pace tractaretur, etiam de nomine conuentum eſt. Quoniam æquiore animo Saraceni in Aſia regnare Turcos paſſi ſunt, cùm Turci, qui in Perſide habitarent, Saraceni appellarentur. Deinde Turcorum nomen inualuit, altero abolito, ob innumeras eius gentis opes, & infinitos populos ſubactos, ſicuti poſtea declarabitur. Imperium autem Perſarum ab Artabano, Arſacidæ familiæ vltimo, per Artaxarem, vti iam diximus, deuicto, ad Homarum vſque, cum maxima gloria militaris diſciplinæ floruit annos amplius quadringentos. Imperium itidem Romanum à Iuſtiniano primo in veterem auitamque dignitatem, & decus aſſertum & vindicatum, quod poſtmodum viguit annos ferè centum ac viginti, circa hæc tempora declinare cœpit ac prorſus corruere, adeò vt vix vllum deinceps ſui priſtini ſplendoris veſtigium retinuerit. Hæc autem Imperij declinatio incidit potiſſimùm in tempora Imperatoris Conſtantis, Heraclij nepotis, ſicut inferiùs patebit.

Perſæ à Saracenis vincuntur.

Hactenus breuiter recenſui, quomodo Perſæ à Saracenis deuicti & ſubiugati fuerint. Operæpretium autem fore duxi, & Lectori harum rerum curioſo, haud ingratum, ſi etiam ſubiecero, quæ Hayto Armenus de iiſdem rebus tradiderit. Saraceni, inquit, poſt primam obſidionem Cõſtantinopolis, rebus infectis domum reuerſi, aliquandiu quieuêre: poſtea verò, copioſo exercitu congregato, regnum Perſarum inuadere cogitarunt. Et primò fuerunt ingreſſi regnum Meſopotamiæ, deinde perrexerunt ad regnum Chaldæorum, quod erat ſub dominio Perſarum Regis, qui non poterat reſiſtere Saracenis, vnde de terra illa fecerunt omnia vota ſua. Rex verò Perſarum Aſcaiorth nomine, timens Saracenorum poteſtati ſubiugari, ſuos nuntios miſit ad vrbes & regna, quæ erant circa flumen Phyſon, & ab eis ſubſidium implorauit, promittens venientibus magna ſtipendia & honores. De regno igitur Turqueſtan, quod propinquius erat regno Perſarum, congregauerunt ſe circa ſex millia virorum, qui nominabantur tunc temporis Turquiniani, & iter arripientes, Regi Perſarum dare ſubſidium conſtituerant.

Tranſ-

Transierũt quoque flumen Physon, ex eo, quòd eorum consuetudo talis est, vt, quocunque proficiscantur secum ducant filias, & vxores, ideoque non poterant ire celeriter, sed paulatim incedebant. Saraceni verò qui erant in regno Chaldęorum, ab eis subiugati, vt dictum est, veriti, quòd si Turquorum & Persarum exercitus simul conuenirent, suis optatis haud facilè potiri possent, accepto saniori consilio, Persarũ Regem inuadere properant, antequam ei subsidium præberetur. Rex verò Persarum cùm non posset prœlium euitare, cum gente sua se opposuit Saracenis, & inito bello iuxta quandam ciuitatem quæ Marga appellatur, ingens fuit dimicatio inter eos, & ab vtraque parte innumeri bellatores ceciderunt. Demum verò Persæ terga verterunt, & Saraceni viriliter persequentes, Regem Persarum inter alios occiderunt, & victoriam reportarunt. Actum anno DCXXXII. Persarum itaque Rege interempto, & tam regno Persarum, quàm pluribus aliis subactis, præfati iniquitatis filij Agareni, sibi Imperatorem elegerunt, quendam videlicet de progenie Mahometi, & ipsum vocauerunt Caliph, & ordinauerunt, quòd sedem teneret in Baldac, olim Babylone, opulentissima ciuitate. In quolibet verò aliorum regnorum, quæ subiugauerant Agareni, constituerunt vnum dominum, quem vocauerunt Soldanum: deinde ceperunt ciuitates & oppida, & totam maiorem Asiam tenuerunt, præter regnum Abcar, quod est in Georgia, & præter quandam aliam regionem regni Armeniæ, quæ Haloën vulgò appellatur: istæ duæ regiones tenuerunt se contra Saracenos, nec voluerunt eis modo aliquo obedire, & sic sumpserũt refugium & tutelam omnibus Christianis, quos Saraceni persequebantur, illos compellentes obedire Mahometi falsissimis documentis. Turquiani verò superius nominati, peruenerant vsque ad quandam terram quæ Corasen nuncupatur, ibique intellecto, Regem Persarum in conflictu interemptum, vlterius procedere noluerunt. Verùm & ipsi etiam paulò pòst, à Saracenis deuicti sunt, eisque tributum persoluere coacti, & Mahometicis sacris adhærere, &c. Ibidem præfatus auctor multa alia memoratu digna de Saracenis recenset, quæ in præsentiarum breuitatis causa omitto. Cæterùm, vt institutam enarrationem prosequar, Homaro, viro bellicoso & feroci, vt innumera bella ab eo gesta, & prouinciæ subactæ testantur, nec minus prudenti, quàm forti, humanis rebus subtracto, tertius à Mahomete Pontifex creatus est Ozmenus, qui sequenti anno maximum exercitum Hucba duce in Africam aduersus Græcorum Patricium, qui Imperium in ea Prouincia occupauerat, misit, eoque acie victo, & Carthagine deleta, Numidiam, Tingitaniam, Mauritaniam, & totam denique Africam suo Imperio adiecit. Tertio huius regni anno Muauias Ægypti procurator, cum mille & septingentarum, vel, vt alij volunt, cum septingentarum nauium classe, Cyprum petiit, & vrbe nobilissima Constantia capta, totam insulam populatus est. Vere postmodum redeunte, Muauias maiore quàm antea classe ad Aradum Cypri vrbem perrexit, quam post multas oppugnationes tandem expugnauit, eamque incolis quocunque vellent, sine vlla iniuria abire iussis, penitus deleuit, & insulam vniuersam habitatoribus spoliauit atque diripuit. Eodem quoque tempore alius Saracenorum exercitus Busurro duce, in Isauriæ regionis fines irrumpens, regionem totam ferro flammaque vastauit, & quinque mortalium

Prœlium inter Persas & Saracenos.

Saracenorum victoria.

Ozmenus.

Saracenorum expeditiones ac victoriæ.

millibus ex ea in seruitutem abductis, domum redierunt, quod quidem contigit sub Constante Cæsare Byzantino, de quo mox dicetur, vbi hæc paucula subiunxero, ipsos videlicet Saracenos, vnà cum imperio, legem quoque Mahometicã omnibus studiis atq; artibus propagasse. Etsi autẽ inter ipsos quoq; variæ inimicitiæ regnorũque diuisiones cõsecutæ sunt, vt in aliis regnis, tamen Saracenorum principes Sultani præcipuam potentiam in Syria, Ægypto, Aphrica, & magna parte Asiæ circiter quadringentos annos retinuerunt, donec rex Saracenicus, qui Persiam tenuit, contra Babylonicum Turcos attraxit, qui paulatim accepta lege Mahometica, excusserunt ex regno Persico Regem Saracenicum, tempore Constantini Monomachi, seu Cunradi Franci, non multò ante Gotfridi expeditionem susceptam ad Palæstinam. Ac de Turcis eo loco plura dicemus, quos etiam veteribus temporibus nec ignotã, nec exiguam gentem fuisse, apparet ex Plinio, qui Turcos nominat tanquam vicinos Thussagetis, quod quidẽ est aut Turcæ, aut Ιουρκαι. Cõsentaneum est autem, gentem Turcicam significari appellationibus Gog, & Magog, quos Ezechiel ait gentem Septentrionalem esse cap. 18. & 19. Apparet & Danielem de Saracenico regno loqui, cùm prædicit, quartæ monarchiæ distractionem, postquam tale regnum venturum esse ait, quod & nouam doctrinam contumeliosam contra Deum propagabit, & bella geret aduersus Sanctos. Id perspicuè congruit ad regnum Saracenicum, in quo doctrina expressè cõtraria Euangelio traditur, quæ, vt inuitaret animos militares, astutè laxat in priuatis moribus licentiam, in publica consociatione beneficentiam, cõcordiam, & decus militiæ confirmat.

Verumenimuerò, vt ad Græcos Imperatores reuertar, anno salutis DC. XXXIIII. Constans, filius Constantini iunioris, nepos Heraclij, pulsa Martina incesta cum filio, à Senatu, absque militum consensu, & suffragiis, quod rarò admodum apud Romanos vsu venerat, factus Imperator, tenuit imperium annos viginti septem. Hic, cognita expeditione Saracenorum aduersus Cyprios, classem instrui iussit, eique Carcozirum cum imperio præfecit: sed nihil ab ipso insigne ac memorabile gestum fuit. Quin potius Constans, tot tantisque cladibus acceptis, duorum annorum inducias à Muauia postulauit, quibus non impetratis, dum Muauias ingentem classem aduersus Romani imperij prouincias apud Tripolim Syriæ vrbem parat, duorũ fratrum virtute conatus ille aliquantisper irritus est factus, qui carceribus, in quibus ingens Christianorum numerus erat, effractis, omnes in libertatem vindicarunt, adeò vt repentè impetũ in Saracenos facientes, innumeros ex illis ceciderint, & reliquis fugatis, victores ad naues accurrerunt, ex quibus, iis sumptis, quæ sibi erant necessariæ, reliquas incenderunt, atque ipsi in Thraciam venêre. Sed Muauias nihil omnino hac clade territus, aliam longè maiorem classem comparauit & instruxit, cum qua Phœnicen, Lyciæ portũ, petiit, vbi Constans cum classe erat, eumque adortus, tantam Romanorum stragẽ edidit, vt mare illorum sanguine ruberet. Constans verò, vili veste indutus, paruo nauigio cum paucis Byzantium aufugit. Qua victoria elatus Muauias, Rhodum cepit, anno salutis 655. & Solis colossum, quem, Plinio auctore, Chares XII. annorum spacio trecentis talentis fecerat, demolitus est, cuius statuæ æs à Iudæo quodam Emessano emptum, nonaginta cameli extulerũt.

Constans Imperator.

Eiusdem expeditio aduersus Saracenos

Romanorum clades.

Rhodus capitur a Saracenos.

Neque

Neque hanc solam statuam, quæ septuaginta cubitornm erat, inde Saraceni tunc asportarunt, verùm etiam innumeras alias. Nam Plinius, præter hanc Solis colossum, septuaginta tria millia signorum, & cētum colossos ea in Insula fuisse testatur. Rhodo autem populata, per Ægęum delati, pari clade Cycladas afflixerunt. Hoc ipso etiam tempore, Iaidus, cuius suprà mentionem fecimus, alterius Saracenorum exercitus Dux, Armeniæ fines ingressus, ad Caucasum montem vsque omnia depopulatus est, & Muauias Rhodo reuersus, classem in Siciliam misit, quæ illam ferro & igni totam deuastauit, cum qua congressus Olympius Italiæ Exarchus, (sic enim tunc vocabantur, qui pro Constantinopolitano Cæsare Italiam prouinciam gubernabant) cruentissima victoria adepta, eos expulit; qua pugna defatigatus, in morbum incidit, quo paulò pòst interiit. Ipse autem Muauias, terrestri exercitu comparato, illū in Cappadociā ad Cæsaream, eius prouinciæ caput, oppugnandā duxit. Sed prius quàm aliquid memoria dignum ibi gerere posset, Ozmeni Califæ morte audita, quia illi succedere cupiebat, exercitum reduxit. Ozmenus duodecimo Pontificatus sui anno, Saracenorum, qui Ali Califam volebant, turba domum, vt ipsum interficeret, obsidēte, sibi ipse, ne in illorum manus veniret, mortem consciuerat. Hic annulum Mahometis, quem omnes Califæ ante ipsum gestauerant, casu quodam amisit. aliumque item argenteum sibi comparauit, in quo hæc verba inscribi iussit: O PERTINACES, O POENITENTES. Vixerat annos LXXXVII. noctu sine vlla pompa sepultus est, quia se ipse interfecerat. Itaque eo defuncto, magna inter Saracenos de nouo Pontifice eligendo est orta contentio. Alij enim Alim volebant, alij Muamadum Ozmeni filium, alij Muauiam. Sed Alis, armis contra Muamadum obtinuit; adeò vt omnium, præterquam Muauiæ, consensu, Pontifex crearetur: Muauias verò militibus Ægyptiis atque Assyriis, quos secum tot bellis exercitatos habebat, fretus, arma contra eum, Ozmeni cædis vlciscendæ causam prætexens, mouit: & cùm vterque cum exercitu ad Euphratem fluuium venisset, per vndecim menses leuioribus vtrinque prœliis dimicatum est, nec desierunt crebris excursionibus se mutuò vtriusque partis milites interficere, & agros populari, donec tandem Alis in templo quodam prope Cufam Arabiæ vrbē, Muauiæ insidiis trucidatus fuit, ibiq; cōtumulatus; & ob id nunc locus ille Massadale, id est, Alis domus vocatur. Is in annulo hanc habebat inscriptionē: CORDE SINCERO DEVM DOMINVM VENEROR. Ali mortuo, Cufæ & Arathæ ciues, Alhacemum, eius ex Fatema coniuge, Mahometis filia, maximum natu filium, Pontificem creatunt, qui auum maternum forma omnino referebat. Hic, exercitu contra Muauiā ducto, cùm acies ambæ ad pugnam instructæ, fronte opposita starent, siue prœlij euentum metuens, siue, vt alij tradunt, naturæ bonitate victus, ne tanta humani sanguinis strages sua causa ederetur; Muauiam supplex adiit, cumque superiorem agnouit; sic pace inter eos facta, simul Cufam petierūt, & magna ibi accepta pecuniæ vi, Ietribum iuêre, vbi Muauias Alhacemum propria manu regio diademate ornauit, Regemque appellauit, quia non diu victurum sciebat. Nam sexto Pontificatus sui mense nondum expleto, veneno quod illi Muauias dederat, obiit. Symbolum eius, quod in annulo gestabat, fuit: SOLVS DEVS POTENS EST. sic Muauias solus, æmulis sublatis,

Siciliam Saraceni inuadunt.

Ozmenus seipsum interficit.

Prœlium inter Alim & Muauiam.

Alis cædes.

Alhacemus creatur.

Califa cedit Muauiæ.

Muauias.

latis, regnauit. Rebus in hũc modũ constitutis, anno Sal. 668. in Imperij Romani fines irrupit: sed pòst, Constantio petenti pacem, dedit, ea lege, vt quotidiè ab eo decem auri pondo, & seruum cum equo acciperet. Damascus his temporibus, Saracenorum Imperij sedes & caput erat. Verùm, in tanta felicitate, orta sunt inter eos dissidia ob religionem, ex Mahometis rescriptorum varietate & repugnantia. Persæ namque, vt diximus, Saraceni facti, longè diuersa ab iis, qui in Syria erant, Homaris Alcoranum sequentibus, dogmata habebant. Quamobrem Muauias, exercitu in Persidem ducto, sectam illam depressit, & suam, quæ in Syria vigebat, extulit: constituitque, vt suæ sectæ militibus ducenti denarij in singulos dies numerarentur, Persis verò solùm triginta. Deinde Ciliciæ fines ingressus, totam ferro flammaque vastauit. Cumque Damascum rediisset, Sapor, locorum, quę adhuc Romanum imperium in Perside agnoscebant, Prætor, qui ab Imperatore defecerat, Sergium equitum magistrum ad eum misit rogatum, vt se ad Cõstantinopolitanum Imperium occupandum iuuaret: quo, hæc cum eo tractante, venit pariter ad Muauiam, Andreas Cæsaris minister, magna & ampla dona promittens, si Saporis rebus non fauisset. quibus Muauias respõdit, se illi auxilio futurum, qui plus dedisset, atq; sic Sergio maiora dante, fœdus cũ eo percussit. Andreas verò discedens, Sergium in Persidem redeuntem, insidiis structis, cepit, & in crucem sustulit, eo, cui fides data erat, sublato: Muauiam retentis muneribus se promissis solutum cauillaturum sperans: sed maior fuit in Barbaro fides, quàm Græcum ingenium capere posset. Muauias enim fidem sine fuco seruare volens, Arabicas copias Fadala duce Sapori auxilio misit: eoque, equi casu mortuo, Fadalę supplemẽtum, Iazido filio suo duco, quò cœptum bellum sustinere posset, dedit. quibus copiis Chalcedon valde afflicta fuit, & Armaria Phrygiæ ciuitas capta: ac quinq; millium Saracenorum præsidio imposito, quia hyems instabat, in Syriam cum exercitu redierunt. Interea Cæsar, quanuis hyems iam adesset, omniaque niuibus tecta forent, Andreã cum parua manu ad præsidium illud pellẽdum, & Armariam recuperandam misit. Proinde Græci, scalis repentè ad mœnia applicatis, absque vllo impedimento in ciuitatem irruperunt, & Saracenos, qui nihil tale suspicantes, cùm ingens esset frigus, domibus inclusi erant, vt tot clades ab illis acceptas vlciscerentur, omnes contrucidarunt. Inter hæc, Constans in Italiam ex Græcia Romam profectus est, lectissimum viginti millium equitum secum trahens exercitum, quibus Suburrum Neapolitanum præfecit. Erat ei tum animus, vt ipse iactabat, imperij sedem iterum transferendi ad veterem Romam. Aiebat namque, magis matres, quàm filias honorandas. Ipse vrbem ingressus, à Pontifice admodum honorificè atq; amanter exceptus est. Constans, quinq; diebus in perlustranda vrbe consumptis, vbi omnia diligenter circumspexit, ad prædam conuersus, primùm laminas argenteas, quibus Pantheon tegebatur, & alia pretiosa, reliquias hostilium prædarum atque incendiorum, sustulit: Deinde quicquid antiqui operis fuit ex ære, aut marmore, & quicquid oculos delectare potuit, sublatum, & in naues delatum, Neapolim, indeque Syracusas in Siciliam transmisit, adeò vt plus ornamentorũ septem dierum spatio, quàm tot Barbaræ gentes ducentorum quinquaginta octo annorum, (tot enim à Romani Imperij prima declinatione intercesserãt) vrbi detraxerit.

Dissidia exorta inter Saracenos causa Religionis.

Constans Romam ingreditur, eamq; diripit.

Hac

Hac itaque sic spoliata, Cæsar duodena die Roma digressus, Neapolim primò, atq; inde in Siciliam traiecit, commoraturus Syracusis, quoad tributum Italiæ vrbibus & insulis imperatum (quod tam auarè & crudeliter exactum fuit, vt multi fortunis simul, & coniugibus ac liberis spoliarentur) exigeretur. Dum hîc molliter & libidinosè vitam agit, ac in balneis se lauat, à suis ministris, auctore Mazese interficitur, digna scelerum suorum vltione, vbi regnasset annos septem & viginti, relictis tribus filiis superstitibus, Constantino, quem Byzantio discedens, Imperij hæredem designarat, Heraclio, & Tiberio. Sed Cōstantinus postea, minores fratres crudeliter necauit, veritus, ne quandoque sibi imperanti officerent. A quibusdam literis proditum est, Constantem, cùm iam sexennium in Sicilia fuisset, hinc haud abire potuisse ob conspirationem domesticorum in ipsum factam. Et ideò cùm lauaret, in parte capitis periculo obnoxia, percussum esse vase, quo calida aqua hauriebatur, atque ita extinctum. Hoc autem interempto, Annenium quendam Myzisium, quem alij Magnentium, alij Mexentium vocant, virum & corporis proceritate, & pulchritudine insignem, qui bello Persico honestissimum ordinem duxerat, à militibus Imperatorem creatum; sed breui pòst, fuisse oppressum, ac socios facinoris in vincula coniectos, & Byzantium, vnà cum tyranni capite deportatos. Constāte, vti diximus, violenta nece sublato, Constantinus IIII. Barbatus, seu Pogonatus cognomēto, in Imperio successit, qui cœperat regnare cum patre, cùm ante Italicam expeditionē, ipsum Imperij consortem fecisset, & coronari iussisset. Regnauit annos decem, & fuit multò felicior patre, tametsi arma Saracenica illius Imperium per 7. & amplius annos atrociter diuexarint, nec exigua detrimenta & clades intulerint. Hi enim ab initio, Constantini cæde diuulgata, classem occultè compararunt, Thraciam, & Græciam, si quid Byzantij tumultuatum esset, inuasuri. Verùm quia pacata ibi erant omnia, in Siciliam, Romanorum tunc & totius Italiæ spoliis refertam, impetu facto, Syracusas, omni tunc præsidio destitutas, repentina vi ceperunt. Cumque ibi, ob Italiæ propinquitatem tutò esse non possent, Romanæ vrbis ornamentis, omniq; Syracusana gaza nauibus imposita, opima præda onusti, Ægyptum repetunt. Non desunt tamen, qui tradant, ipsum Constantinum, patris cæde audita, in Siciliam nauigasse, vt in illius auctores animaduerteret; & spolia inde Byzantium retulisse. Pòst, alius Saracenorum ingens exercitus Africam ingressus, incredibili successu omnē maritimam oram (nam Mediterraneorum magnam partem possidebant) octingentis mortalium millibus in seruitutem abductis, populatus est: ab alia parte Muauias maximum exercitum Muamado & Caise ducibus emisit: qui Lydiam, & Ciliciam Romanorum Prouincias subegit. Ac paulò pòst, vt Byzantium oppugnare posset, huic alium Sæuo duce submisit: quo priori coniuncto, Byzantium ambo petunt, obsidioneque cingunt, anno videlicet 675.. His classem etiam ingentem addidit, quæ ab Hebdomi occiduo promontorio, ad Cyglobium omnia cingebat: ac sæpius oppugnatione tentata, irritus illorum conatus fuit. Durauit hęc obsidio à mēse Aprilis ad Septembrē vsq;. Inde Cyzico vrbe capta, eò in hyberna cōcesserunt. Vere deinde ineunte, rursus in aciem prodeunt: sicque multis illatis & acceptis cladibus, bellum hoc circa Byzātium in septimum annum productum. Tandem verò

Constantij cædes.

Annenium.

Constantinus IIII.

Syracusæ captæ à Saracenis.

Saracenorū excursiones.

Byzantium frustrà à Saracenis obsidetur.

Christianorum rebus prosperè succedentibus, multis militibus atque etiam nauibus amissis, deiecti animo illinc recedebant, cùm tanta eos tempestas in mari corripuit, (erat enim hyems,) vt nauibus ad Chium Ægæi maris insulam fractis, magna illorum pars submersa perierit. fortuna tunc mirum in modum Christianorum rebus fauente. Paulò pòst, Constantinus x. sui Imperij anno cum Susia, Muauiæ nepote, prœlio in Asia feliciter commisso, & trecentis Sarracenorum millibus in eo cæsis, eos sibi vectigales fecit: fœdere cum eis per Iohannem Pizigaudam patricium, quem ad hoc in Arabiam ad Muauiam Constantinus misit, in triginta annos his legibus icto, vt Romanorum Imperatori quotannis auri podo ter mille, octonos seruos, totidemq; præstantissimos equos tributi nomine darent: & præterea ex captiuis Christianis, qui apud eos erant, quinquaginta, quos Cæsar petiuisset, libertate donarent. Fuerũt autem & alia, quæ Saracenos ad hoc fœdus impulêre. Nam his cladibus in Syria cognitis, quidam Saracenicarum nauium præfectus, Calinicus nomine, animo ex illorum aduersis rebus sumpto, naues omnes quæ ibi erant, incendit, & pòst, Byzantium confugit. Et in Ægypto quoque eadem fortuna res illorum afflixit. Pestilentia enim tantoperè ibi tunc sæuiit, vt Saracenorum genus in ea Prouincia penè extinctum fuerit. His autem successibus visa est nonnihil Romani Imperij maiestas reuirescere. Quòd si Cæsari non magis præsens ocium, quàm diuturna Reip. tranquillitas, quæ tamen nulla ratione diuturnior tutiorque cum Barbaris, quàm perfecta victoria paratur, tunc cordi fuisset, Saracenorum vires tunc mirum in modum fractæ & conquassatæ, penitus opprimi ac deleri potuissent. Cæterùm ea occasione tunc temporis neglecta, postmodum effectum est, vt eadem gẽs Romanum Imperium haud rarò in summum discrimen adduxerit.

Saraceni fiũt tributarij Romanorum.

Hæc pax incidit in annum 679.

Dum hæc ita geruntur, Muauias breui ab hoc spatio interiecto, Damasci, vbi sedem habuerat, extremum diem clausit, ibidemque sepultus fuit. Vixit annos LXXVII. Regnauit XXIIII. vir maximè bellicosus, & in rebus gerendis prudens. sigillum gestabat cum hoc Symbolo: O DEVS, IGNOSCE MIHI. Eo defuncto, statim Iezidus eius filius, Pontifex & Rex fuit salutatus, qui nihil admodum memoratu dignum gessit. Erat enim ocio & luxui deditus, nec corpore satis firmo: nisi quod multos ex Arabum nobilitate interfecit: sororem suam libidinosè adamauit, & literis atque poëticæ delectabatur, multaque carmina faciebat, legis Mahometicæ, & cuiusuis religionis maximus contemptor. Hoc regnante, Mutar, quem ipse Persidi Prouinciæ præfecerat, eius ignauia cognita, se vatem esse prædicans, tyrannidem in ea inuasit, ab eoque Persarum Reges, qui hodie Sophi vocantur, originẽ duxisse dicuntur. Iezidi Symbolum fuit: DEVS EST MEVS DOMINVS. Regnauit annos tres. Obiit autem Arrani, ætatis suæ anno XL. cùm paulò antè Cufæ ciues, Hocemum Alis filium, Põtificem creaturi vocassent, quem Abdalamus, Iezidi filius, in Carbalensibus campis propè Cufam insidiis oppressum interemit: ibiq; sepultus fuit: in cuius rei memoriam, ad eius sepulchrum vrbs postea fuit condita Carbala, de campi, in quo est, nomine appellata. Hocemus duodecim filios mares reliquit. Ex his, postremum, nomine Muamedem Mahadinum, Persæ nondum obiisse narrãt, quem equo insidentem, ad legem cunctis gentibus declarandam vẽturum, & omnes gentes conuer-

Muauiæ obitus.

Iezidus.

Mutar Persarum imperium occupat.

Hocemus Alis F. ab Abdalamo interficitur.

conuersurum. Id autem in Massadale vrbe, vbi Alis aui eius corpus iacet, inchoaturum aiunt: Ideoque semper ibi equum pro illo paratum habẽt, quem cùm sacra fiunt, facibus accensis ad templum deducunt; & quodam anni die apud eos solenni, hunc equum quanta maxima possunt pompa ad templum, in quo Ales sepultus iacet, ferunt, rogantes eum vt hunc suum nepotẽ, quem ipsi expectant, quàm citissimè mittat. Is dies magno vndique mortalium concursu celebratur. Itaque Hocemo interfecto, & Iazide mortuo, Maruanus quidam Pontificatum est adeptus, qui non plus quàm nouem menses regnauit, quoniam Abdalamus, Iazidi filius, eum regno expulit, eoq; annum vnum ipse potitus est, quo tempore Arabes, concilio in Cufa interiori Arabiæ vrbe habito, Abdimelicum Pontificem crearunt, etiam tum iuuenem, aduersus quem motus etiam excitauit quidam alius nomine Dadacus, quem breui post cum sua factione deleuit, parique successu Abdalamus à Ciafa ipsius Abdimelici cõsanguineo deuictus est, adeò vt victor Damascũ veniret. Non tamen diu ea lætitia frui potuit, quia & sæua lues grassari cœpit, quę Saracenicam gentem fermè ad internecionem vsque deleuit: cui malo accessit dira etiam in omnibus suis regionibus fames. Et Mardaitæ monte Libano iterum occupato, fines suos Hierosolymam vsque promouerant, & Persidis à Mutare occupatæ res animum eius supramodum angebant. Quibus aduersæ fortunæ fluctibus agitatus, Abdimelicus, per legatos à Iustiniano, qui tunc annos natus XII. siue vt aliis placet XVI. Imperium erat adeptus, pacis, quam Muauias cum Constantino pepigerat, confirmationẽ rogans, vt Mardaitæ Libano amouerentur, petiit: quod si fieret, se Romanis quotidie decem auri pondo, seruum & equum eximiæ pulchritudinis tributi nomine daturum pollicebatur. Quibus conditionibus pacis, Iustinianus assensus est, licet illas breui pòst violaret. Hic Iustinianus iunior, quem alij Iustinum tertium vocant, à patre Cęsar creatus, illi in imperio successit, anno recuperatæ salutis DC. LXXVIII. fuitque vltimus ex stirpe Heraclij, in quo eius defecit progenies, quæ Imperium tenuit continuum annis LXXXVII.

Maruanus creatus Pont. ab Abdalamo deturbatur.

Abdimelicus deuictis æmulis, Pontificatum assequitur.

Pestis & fames inuadũt Saracenos.

Pax inter Iustinianum & Abdimelicũ.

Defectio stirpis Heraclij.

Proximè narrauimus, Abdimelicum, missa legatione ad Iustinianum, pacem certis quibusdam conditionibus impetrasse. Quò autem faciliùs Cæsar posset Mardaitas, qui iam non vltrà XII. millia erant, Libano monte amouere, Abdimelicus mediam Cypri, Armeniæ, & Iberiæ annuorum tributorum partem ei concessit. His igitur rebus ex sententia confectis, & Mardaitarum ferocissimorum hominum metu liberatus, quos Imperator, Leontio duce, profligauit, eiusque opera Iberiam, Alaniam, & nonnullas alias Prouincias his finitimas recepit, Abdimelicus Ciafam, cuius suprà mentionem fecimus, aduersus Mutarem, qui sub religionis specie tyrannidem in Persia occupauerat, cum magnis copiis ablegauit: quæ expeditio infelicem & ipsa exitum sortita est: quoniam Mutarus cum exercitu occurrens, illum fregit ac fudit: vnde maiorem sibi, quàm antea, existimationem comparauit. Abdimelicus, vtq; ex propinquiore loco Persicas res spectaret, in Mesopotamiã trãsiit, vbi rursus multis calamitatibus iactatus fuit. Siquidem Iustinianus, Sclauis partim deditione acceptis, partim armis domitis, delectis ex ea gente iuuenum fortissimorum circiter triginta millibus, Legiones conscripserat, quibus fretus, prætextu ex eo sumpto, quòd moneta annui tributi, non Romanum si-

Mutari victoria contra Abdimelicũ.

Iustinianus fœdere violato bellum infert Saracenis.

gnum, sed nouum Arabicum haberet, (haud enim licebat aureo nummo aliud signum, quàm Imperatoris imaginem imprimere) fœdus violauit, & Leontio cum his nouis legionibus in Asiam misso, Iberiam, Albaniam, Ircaniam, & Mediam, quæ regiones Saracenorum parebant Imperio, subegit. Eodem tempore, Saidus quidam seditionem contra Abdimelicum excitauit: aduersus quem cum exercitu profectus Abdimelicus, ita eum terruit, vt supplex veniã peteret, cui Abdimelicus simulans cõdonauit, sed paulò pòst, clam interfici iussit. Excitatus etiam est hoc ipso tempore, inter Saracenos & alius tyrannus, nomine Abdala Zubir, qui Musubum fratrem contra Mutarum in Persiam misit: ab eoque Mutarus & victus & trucidatus fuit: sed eius victoriæ fructu frui non potuit. Abdimelicus enim totis viribus in eum collectis, prœlio victum cum exercitu deleuit, ac inde in Persidem profectus, totam illam Prouinciam subegit; quo successu territus Abdala Zubir, Meccam confugit, ad quem persequendum Abdimelicus, Cagianum cum magno exercitu destinauit, qui, Mecca expugnata, Zubirum interemit, & antiquissimum eius vrbis idolum cum templo incendit: & sic Abdimelicus, Perside recepta, & æmulis extinctis, solusque Saracenicarum rerum potitus, cùm sæpius Romanum Imperatorem frustrà obtestatus esset, ne fœdus frangeret, vires aduersus Grecos, bellum contra iura omnia humana atque diuina inferentes, Muamate duce conuertit, quibus apud Sebastopolim inuentis, fœderis tabulas, & scriptas pacis conditiones, instar vexilli hastæ appendit: ac Deum, cuius ille numine interposito confirmatæ erant, vindicem implorans, acie instructa, in eos impressionem facit: Sclauis tamen prius pecunia corruptis, quorum statim, vbi prœlium est initum, circiter XX. millia ad Saracenos defecerunt; quæ res ita Græcos perculit, vt nullo labore fusi fuerint, quos illi persecuti, ferè omnes ceciderunt: & Imperator Iustinianus, nam & ipse huic prœlio interfuit, turpi fuga cum paucis conseruatus, vbi ad Leucatem peruenit, reliquias Sclauicæ illius & nouæ militiæ omnes trucidari, & cadauera in mare præcipitari iussit. Vnde Saraceni pòst, impunè non modò sua recuperarunt, verùm etiam reliquas Romanas Prouincias inuaserunt, & Sabatius patricius, Armeniæ prætor, Romanorum clade cognita, ad eos se contulit, eisque Armeniam tradidit: neque illi Orientem vniuersum vastare, & Christianos in seruitutem abducere desierũt. Nam etiam illa Persidis pars, quæ adhuc Romanum agnoscebat Imperium, à Cagiano subacta fuit: & Muamates cum Sclauis, qui ad eum transfugerant, Thraciam Prouinciam ingressus, eam ferro & flamma deuastauit: Romano Imperio interea ciuilibus discordiis atque intestinis odiis ita dilacerato, vt nemo illorum audaciam reprimere posset. Leontius enim patricius, quem Iustinianus ob suspicionem affectati Imperij, in vincula coniici iusserat, inde post biennium, amicorum & clientum ope, extractus, ipso Iustiniano, cùm iam annos decem imperasset, amputatis naribus, in Chersonem insulam relegato, Imperium occupauerat: statimque Iohannem Patricium cum classe ad Saracenorum Africanorum, qui ex Mediterraneis, quæ illis ex fœdere ad inhabitandum erant concessa, denuò maritimam oram inuaserant, vim inhibendã miserat; qui Saracenos acie victos, Romanorum finibus expulerat: sed cùm opes illorum in Syria totoque Oriente formidolosæ essent, & maiores co-

Mutari cades.

Persia subijcitur ab Abdimelico.

Insignis Romanorũ clades propter fœdus violatum.

Armenia Saracenis deditur.

Thracia deuastatur à Saracenis.

Iustinianus à Leontio exuitur Principatu.

res copias iis qui in Africa degebant, Saracenis ab Abdimelico auxilia submitti crebris rumoribus nunciaretur, Iohannes se nimis paruum exercitum ad eam Prouinciam tutandam habere ratus, Byzantium, vt nouas à Leontio in supplementum copias acciperet, exercitu in Africa relicto, adnauigauit. Sed dum hæc nimis lentè à Leontio comparantur, Abdimelicus, suorum, qui in Africa erant, statu cognito, iacturamque iniquo animo ferens, classem ingentem mittit ad Prouinciam recipiendam: cui cùm Romana classis longè impar esset, illinc recessit: cumque in Cretam peruenisset classis, Principes partim turpe rati, Africa amissa, & hostibus concessa, reuerti, partim ira in Imperatorem, qui tam segniter bellicas res tractaret, commoti, classiarios ad defectionem concitant, vtque Absimarum, quem & Tiberium nominauerunt, Imperatorem salutent, suadet. Is cum copiis Byzantium confestim profectus, Leontium imparatum offendés, statim vrbe potitus est, & Leontium truncis naribus in vincula coniecit, cùm iam triennio regnasset. Saraceni verò Africam totam, Romanis vndique præsidiis pulsis, occuparũt, quod quidem incidit in annum septingentesimum sextum. Erant autem qui tunc Africæ maritima loca tenebant, magna ex parte Gothici generis.

Leontius à Tiberio in vincula cõijcitur.

Saraceni Africa potiuntur.

Tiberius, simul atque Imperium adeptus est, Heraclium fratrem suum cum maximis copiis in Asiam cõtra Saracenos ablegauit, qui in Syriá irrumpés, Samosata vsque progressus est, finitimaque loca omnia populatus, circa ter ducenta millia illorum cecîdit, captiuisque plurimis & ingenti præda parta, magnum eis terrorem iniecit: Eodem tempore, Armenię principes, Saracenos omnes, in Armenia degentes, per seditionem interemerunt, & legatis ad Absimarum missis, Romanos denuò in Prouinciam receperunt: quam Muamates magnis copiis adortus, iterum Saracenico subiecit Imperio, ac Principes populi viuos cremauit: dein Ciliciam quoq; inuasit, totam eam deuastans: non tamen sine maximo suo detriméto. Siquidem Heraclius cum eo congressus, permagnam eius exercitus partem deleuit, cæteris captis; quos Byzantium ad Imperatorem vinctos misit: quo quidem tempore, obiit Abdimelicus regni sui anno XXII. eique Vlitus Abedramonis filius in Pontificatu successit, Miralmuminus & ipse appellatus, Anno Sal. Christianæ DCCVIII. quo imperante, Armenia, iterum Saracenis pulsis, sub Romanorũ rediit Imperium: & Arabes, in Romanas Prouincias irruptione facta, Mistam vrbé cum multis castellis ceperunt, atque opima præda onusti, domum redierunt. Deinde rursus Abatio duce in Galatiam irruperunt, eamque totam depredati sunt.

Maxima Saracenorum clades in Asia.

Saraceni trucidantur in Armenia, quæ iterum ab iisdem subiicitur.

Mors Abdimelici.

Vlitus creatur Pontif.

Armenia rursus Rom. imperio subijcitur.

Saracenorũ excursiones.

Circa hęc tempora, Iustinianus ex Chersoneso, frustratis custodibus elapsus, ope atque armis Trebellij Bulgarorum Regis, ad quem confugerat, in Imperium, ceu postliminio restituitur, statimque Heracleum Apsimari fratrem, cum plærisque aliis ex sublimi ligno propè mœnia, magna ciuium multitudine interfecta, suspendi iussit. Ipsum autem Absimarum Apolloniada fugientem, exque itinere retractum, in vincula coniecit, breuiq; pòst, & ipsum, qui septennio iam regnauerat, & Leontium, è carcere eductos, per forum & theatrum simul iunctos, rapi ab equis, atque ad eius pedes detractos, cùm ceruicibus pressis calcasset, in Cynegepio, spectante populo capita pręcîdi, & Callinico Patriarchę oculos effodi imperauit. Ipse tandem, postquam denuò summæ rerum ad sexennium præfuisset, propter intolerabilem eius tyrannidem

Iustinianus recuperat imperium.

Eiusdem in hostes crudelitas.

dem atque sæuitiam exercitu ab ipso ad Philippicum Bardanem, quem communibus suffragiis Cæsarem renuntiauit, deficiente, ab Helia copiarum præfecto, cuius liberos paulò antè in ipso matris sinu interfici mandarat, iugulatus est, simulque eius filius Tiberius abstractus ab ara, crudelissimè trucidatus. Philippicus Bardanes rexit Imperium annos duos; deleuit imagines in templis; sextę Synodi decreta oppugnauit, & Monotheletas rursus defendit. Princeps ad res gerendas prorsus ineptus & vecors, adeoque prodigus, vt magnam pecuniarum vim ab Imperatoribus cumulatam, temerè in nullius rei vsum breui cōsumpserit, vt si diutius regnasset, omnium fuisset factus egentissimus. Sub eo Bulgari factis incursionibus per totam Thraciam vsque ad ipsam vrbem, cum ingenti præda & captiuis ablatis, ad sua redierunt. Hic tandem Arthemij secretarij consiliis, oculis priuatus, in vincula coniectus est, & in eius locum subrogatus Arthemius dictus Anastasius secundus, qui præfuit annum vnum & tres menses, vir eximia quadam eruditione præditus, at in bello parum fortunatus. Quandoquidem à Theodosio victus in prœlio iuxta Niceam Bithyniæ caput, ab eo imperatoriis fascibus exuitur, & Byzantio proditione occupato, ipsum sacris initiari iussit, ne amplius de imperio cogitaret. Theodosius cognomento Adramittenus, seu Adromitthemus, imperio potitus non amplius vno anno, illud volens atque vltrò cessit Leoni Isauro, de quo mox dicetur, enarratis priùs nonnullis rebus paulò ante hoc tempus per Saracenos gestis. Hi enim, adhuc regnante Iustiniano post exilium, multò maiore quàm vnquam antea apparatu ex Ægypto profecti, vniuersam Libyam ad Oceanum vsque occuparunt, eique Vlitus Pontifex, Mucam summa cum potestate, Admirantem dictum, præfecit, anno scilicet reparatæ salutis DCC. XII. quo tempore Imperij finibus in Africa ad ipsum Oceanum promotis, primum, Roderico Visigotho ibi regnante, intulerunt pedem in Hispania, simulq; Tarraconēsem, Bethicam, & Lusitaniam, ferro & flamma populati sunt. Et licet Rodericus maximo exercitu collecto, Ignicum patruelem suum contra hos miserit, is tamen sæpius infeliciter cum illis congressus, tandem etiam cum suis omnibus deletus fuit. Saraceni verò quorū dux erat Tarifes, magna populatione facta, præda onusti, ingentemq; mortalium multitudinem in seruitutem abducentes, in Africam redierunt. Quo tempore Vlitus in Asia, dum se ad bellum Constantinopolitanum parat, extremum diem clausit: & post illum factus est Pontifex Zulciminus, Abdimelici filius, quo regnante, Saraceni, vt mox dicetur, Byzantium secundò obsederunt. Statim enim vbi Pontificatum est adeptus, Malsamam cum terrestribus copiis, & Aumarem cum nauali classe, Byzantium versus amandauit. Ipseque cum maiori exercitu subsecutus est: sed hunc tam validū conatum aliquantisper repressit Leo, Armeniæ Prætor: quem, dum ipsi fallere nituntur, ab eo decepti fuerunt, qui, locis opportunis occupatis, eos transire non est passus. Hic prius rexerat Alanos. Postea ab Arthemio aduersus Saracenos missus, cùm audiuisset contra Arthemium factum Imperatorē Theodosium, ipse tanquam defensurus Arthemium, redit Nicomediam, & capto filio Theodosij, paciscitur cum patre, vt Imperio cedat. Ita Leo Isaurus sibi duces & exercitus omnes iurare iubet. De ipso autem, eiusque rebus gestis mox dicetur, si prius hæc paucula obiter subiecero, nempe sub hoc Theodosio,

Cædes.

Philippicus Bardanes.

Bulgarorum excursiones.

Anastasius secundus.

Theodosius.

Saracenorū incursiones.

Iidem inuadunt Hispaniam.

dosio, Tyberim fluuium, alueum suum egressum, vsque ad pontem Miluiũ à Vaticano aquas emisisse, magnamque vrbi cladem intulisse, ac eam inundationem septem diebus non sine horrendo metu, cum fœda domorum & animalium strage, perdurasse. Ad hæc subsecuta sunt nonnulla alia prodigia cælestia. siquidem Luna per eos dies obtenebrata est à prima ad tertiam vigiliam noctis sanguineo colore suffusa. Apparuit & crinita stella terrifico aspectu, cauda ad Arctum obuersa.

Tyberis exundatio.

Prodigia.

Leo tertius hoc nomine, Isaurus Conon antea nominatus, post Theodosium, anno Christianę salutis septingentesimo decimo octauo ad Romanum Imperium euectus est. Hoc imperante, Italia, cæteraque Imperij loca multis cladibus grauissimè afflicta sunt, primoque huius principatus anno, Athinus, & Amortheus Saracenorum duces, citeriorem Hispaniam inuaserunt, eo quidem successu, vt victo paulò antè Roderico, vti diximus, paulatim, vtque nonnulli tradunt, quatuordecim mensium spacio, subacta fuerit vniuersa Hispania, quod quidem illis facile fuit factu, populo præsertim armis & ducibus exuto, necnon Iuliano primùm, deinde Opasio, Egicæ regis filio, Sibiliæ Metropolitanos populos ad deditionem cohortante, ac ipsis, & religionẽ, & iura omnia, quibus antea fruebãtur, integra fore promittente. quod tamen in paucis quibusdam locis seruabatur, vt Valentiæ, Sibiliæ, ac Toleti, in quibus templa quædam reliquerunt Christianis inhabitanda. Post has victorias quotidie Saracenorum numerus in Hispania creuit, adeò vt non solùm religionẽ Hispani tunc mutauerint, & mores, sed & linguã corruperint, & vrbium, oppidorum, mõtium, fluminum, aliorumque locorum omnium nomina maiori ex parte sint mutata. Rebus Hispanicis hoc pacto sese habentibus, in Oriẽte Saraceni apparatum, quem superioribus annis ad Constantinopolis oppugnationem fecerant, irritum fuisse ægrè ferentes, & Leonem, cuius opera conatus ipsorum repulsus fuerat, imperium adeptum esse audientes, ingentibus copiis collectis, denuò eandem expeditionem biparti to aggressi sunt. Malsamas quidem, siue vt alij appellant, Masaldas, Legatus, Abydo cum magnis copiis in Thraciam transuectus, haud mediocrem eius prouinciæ partem populatus est: impetuque in vrbem regiam facto, ad Occidentalem eius partem, vbi Isthmus est, prope mœnia castra posuit, atque ab ea parte ipse vrbem oppugnauit. Zulciminius autem Põtifex, è mari cum trium millium, vt multi tradunt, siue, vt aliis videtur, trecentarum nauium classe. His viribus Saraceni instructi, Byzãtium terra marique arctissima obsidione cinxerunt, & prior quidem, oppugnationem cuniculis, turribus, omnique machinarum genere tentabat: Alter verò, non minori studio ac diligentia instabat operi, & pontibus naualibus in altum sublatis, tormẽtis item iis, quæ illa tempestate in vsu erant, oppugnationem vrgebat. Sed tanta erat propugnatorum vigilãtia & virtus, vt omnes illorum conatus omni ex parte inanes atque irriti redderentur. Itaque ad diuturnam obsidionem cõuersi sunt: verùm interea, Zulciminio hîc defuncto, Saraceni in nouo Pontifice eligendo, variis seditionibus iactati sunt, atque ob id oppugnatio aliquandiu intermissa. Tãdem verò Aumar Abdimazidi filius, in demortui locum Pontifex creatur, anno D CC. XXI. quo quidem hyems tam sæua extitit, vt non modò flumina, sed Pontus & Bosphorus ipse Thracius, glacie obductus fuerit,

Leo Isaurus.

Hispania subijcitur à Saracenis.

Byzantium denuò à Saracenis frustrà obsidetur.

Zulciminius Pontifex Saracenorum.

Eiusdem obitus.

Aumar Pontifex Saracenorum.

rit, adeò vt tam hominibus, quàm plaustris onustus, bobus atque iumentis esset permeabilis. Quamuis autem commeatus assiduè ex Ægypto in castra veheretur, tamen quia ingens erat hominum & iumentorum multitudo, & frigus immensum, magna illorum pars fame, frigore, ac morbo periit. & ingens illorum manus, quæ prædæ cupiditate è castris, in Bulgariæ fines irruperat, à Bulgaris, qui in eam populabundi impressione facta, magnam stragem ediderunt, oppressa fuit, vbi ad duo & triginta millia cæsa fuisse à nonnullis traditum est. Et Leo Imperator artificio quodam ignis per speculum, vt olim Archimedes Syracusanus faciebat, cuiusmodi speculum & Alexandriæ Ægyptiacæ in Pharea turri fuisse perhibent, quo incolæ Solis radiis obuerso, hostium naues, vel longè venientes, comburebant, in hostilem classem eiaculandi, quo vel mare ipsum circa naues arderet, ab architecto quodam inuento (Zonaras tradit huius fluxilis ignis, & qui in aquis arderet, humectum appellatum, auctorem fuisse Fabrum Callinicum, qui aliquot antè annis ex Syria Byzantium venerat) & classem illorum ita afflixit, vt paucæ superfuerint naues, quæ à Græcis concrematæ, aut captæ non fuerint, ipsis præfectis, illius ignis metu sese spontè dedentibus, & in Græcorum manus confugientibus. Interea verò, cùm Mucas & Tarifes, qui Hispaniam subegerant, Aumaro suspecti essent redditi, ambo ad nouum Pontificem salutandum, & suspitionis causas remouendas venerant: vbi Tarifes Mucam peculatus in Hispanicarum rerum admistratione accusauit atque redarguit; cuius criminis damnatus, mœrore confectus obiit: in cuius locum Aumar Gizidum Africæ præposuit. Tarifem verò toti Hispaniæ. Itaque Gizidus trecentarum & sexaginta nauium classe instructa, cum supplemento legionum & commeatu Byzantium versus iter direxit: sed ignis illius, quo Byzantini naues consumebant, nuntio in itinere accepto, ad Bithyniæ littora prædabundus substitit: vbi Romanæ legiones, quæ in præsidiis erant, eos aggressæ, multos occiderunt, ac territos repulerunt. Et nihilominus terrestris exercitus oppugnationem vrbis non intermittebat; & si tanta fame premeretur, vt nullius animantis cadaueribus abstineret: quin & stercus exsiccatum comedebant, & humanis quoque carnibus manus admouisse perhibẽtur: tanta Barbarorum animos Regiæ vrbis capiendæ cupiditas inflammauerat. Nec tamẽ minus interea Byzantij laboratum fuerat, qua in vrbe ad CCC. hominum millia diro contagio absumpta esse dicuntur. Sed Aumar tot tantarumque cladium nuntiis territus, literis ad Malsamam datis, vt exercitum reduceret, imperauit. Malsamas exercitu nauibus quæ superfuerant, imposito, discessit. At mox vehementi tempestate exorta, omnes, decem tantùm nauibus exceptis, perierunt, quarum quinque à Romanis captæ sunt, reliquæ cladis nuntiæ domum rediere.

Ignis artificialis, quo naues incenduntur.

Non multò pòst, in Oriente Aumaro Califa defuncto, successit anno salutis DCCXXII. Gizidus, Abdimelici filius, quo imperante, excitatus est in Perside alius Califa Gizidus, & ipse Moalabs appellatus, contra quem missus fuit cum magno exercitu Masalinicus, qui eum prœlio vicit, Persidemque subegit, & sic Gizidus, Abdimelici filius, solus Saracenorum omnium Califa mansit, qui, cùm tres annos regnasset, in fata concessit, & pòst, Euelitus eius filius, Califa renũtiatus est, qui magnis viribus Romanas Prouincias in Asia

Aumaro defuncto succedit Gizidus, qui Persiam subegit.

Euelitus succedit patri.

Aſia atque Europa inuaſit: ſed nulla re memorabili geſta, ſe ad ocium & voluptates conuertit: Verùm tamen iterum ſecundo imperij ſui anno Malſamam cum exercitu in Cappadociam miſit, à quo Cæſarea vrbs expugnata fuit, & ab altera parte Euelitum in Thraciā, eaque deuaſtata & direpta, in Syriam remigrauit. Hoc tempore prope Aſiæ minoris littora, terra in fundo maris ita arſit, vt primò fumus ex eo incendio, deinde tanta pumicum accenſorum copia extitit, vt monticuli in mari nati viderentur, quibus pumicibus omnia Aſię minoris, Lesbi, Abydi, & Macedonię littora repleta ſunt, mareq; ipſum iis ſtratum eſſe videbatur: quin etiam traditur, tunc inſula quædam prope Sacram inſulam nata eſſe. Iiſdem fermè diebus, Nicæa Bithyniæ vrbs, à Saracenis, quorum dicuntur fuiſſe XC. millia, ductu & auſpiciis Muauiæ & Ameri, Chriſtianis fortiſſimè propugnantibus, & illos ſemper magna cum cæde repellentibus, fruſtrà obſeſſa & oppugnata fuit. Poſtmodum Gazariæ Princeps, Cacani Bulgarorum Regis filius, Saracenis in Armeniæ finibus bellum intulit: & Gradaco Armeniæ ac Mediæ Prætore Saraceno, prœlio deuicto, ac trucidato, duas illas Prouincias rurſus Romano Imperio ſubiecit. Anno DCCXXX. Malſamas cum ingentibus copiis Caucaſia clauſtra ingreſſus, cum Turcis, qui & Vnni Teutazitæ, id eſt, gentiles tunc vocabantur, intra eos montes degentibus, ferociſſimis populis, cruento vtrinque prœlio per integrum diem dimicauit, donec tandem nox victoria adhuc incerta eos diremit. Sed Malſamas in Armeniam (iam enim cum Cacani filio pacem inierat) ſe recepit. Circa idem ferè tempus, nempe decimo à victis Hiſpanis anno, qui fuit ſalutis ſeptingeſimus triceſimus, vel iuxta alios XXI. Abderama, quem alij Abiditamum, ſiue Abdimarum vocant, Saracenorū Africanorum dux, in Galliam duxit ingentem multitudinem Saracenorum. Hunc Eudo Weſtgotus, Aquitaniæ dux, ſuis viribus diffiſus, opera Mugnocis ſui generi, qui multa apud Saracenos gratia pollebat, contra Francos attraxerat. Iamq; Burdegalam Saraceni vi captam diripuerant, & omnes ad vnum in ea, etiam mulieres cum paruis infantibus cæſi, nec non templa ſolo æquata. Dein per Pytagorum fines vltra Garumnam fluuium in Sanctones excurrerunt, atq; Angoliſmum, Blaiſiumque euerterunt. Inde per Lemouices & Pictauos in Turones deflexere, vbi Martini templum donariis opulētiſſimum, direptum incenderunt. Sed Carolus Martellus, Brabantiæ Dux, qui fuit auus Caroli Magni Imperatoris, his cladibus commotus, robur regni Francici contra ipſos Saracenos adduxit, & cum Eudone reconciliatione facta, iunctiſque viribus, Abderamā in Turonum finibus ante ipſam vrbem trecētis ſeptuaginta quinque millibus Saracenis cæſis, prœlio fudit: ex Francis mille tantùm & quingenti deſiderati eſſe dicuntur. Beda qui ea tempeſtate vixit, auctor eſt, ſub hoc tempus quo dimicatum eſt, bis ſeptenis diebus Cometas duos fulſiſſe; alterum, Solem matutinum antecedentem; alterum, veſpertinum ſubſequentem, face ignea Aquilonem ſpectantes. Hac tanta clade accepta Saraceni nondum quieuere. Nam aliquanto pòſt, rurſus ex Hiſpania duo ingentes exercitus Saracenici in Galliam effuſi ſunt, flore iuuentutis militumq; robore terra marique delecto, atque omnigeno cōmeatu inſtructi. Horum rex Atinus, ſiue, Athinius, vt alij vocant, cum præpotenti claſſe Galliam Narbonenſem adortus, illam ſubita vi, ſiue, vt aliis placet, Mauritij præſe-

Prodigium in mari.

Nicæam Saraceni fruſtrà oppugnant.

Armenia & Media rurſus Romano imperio ſubijcitur.

Prœlium inter Turcos & Saracenos.

Saraceni Galliā inuadunt.

Caroli Martelli inclyta victoria aduerſus Saracenos.

Duo Cometa.

Gallia Narbonenſis inuaditur à Sarac. & occupatur moxq; recipitur à Carolo Martello.

præfecti proditione,cepit,& cum Narbone belli arcem delegit. Hanc,durissima obsidione cinctam,rursus Carolus Martellus,licet non absque summa difficultate expugnatam,recipit,& Saracenos,magno numero trucidato,expellit. Atinus rex cum suis proceribus, iis nauibus quæ instructæ in Rhodano stabant,deuectus,secundo flumine aufugit. Complures in fuga cæsi, & multi aliorum super alios ruentium multitudine obtriti: plærique, dum nauibus iam discedentibus,adnatant,vorticibus absorpti. Atinus in mare delatus,Narbonẽ,vrbem valde munitã,opulẽtam,& maritimis auxiliis intromittendis opportunam,quamq; alia Saracenorum manus insederat, petiit: ad quam Martellus quoque oppugnandam contendit. Iamque non minore vtrinque certamine oppugnabatur, defendebaturque Narbo, quàm modò Auenio,cùm Amorręus,alter Saracenorum dux,ex Hispania veniens,vt obsessis opem ferret,Martellum in se cõuertit. Hic enim summa celeritate vsus est,ne hostilis exercitus coniũgeretur.In valle Carbona ad fluuium Birram, seu Illiberim,signis collatis,pugna atrox commissa:sed tandem,cùm Amorræus in prima acie fortissimè dimicans, cecidisset, Francus vicit, cùm acies morte Regis perculsa, fugere inciperet, adeò vt exercitu partim in flumine submerso, partim trucidato, ne nuncius quidem cladis domum redierit. Atinus,hac suorum clade comperta,ex Narbone cum suo exercitu aufugit, & præda ex insulis Liguriæ vicinis auecta, in Hispaniam remeauit. Narbonam Carolus,ne Westgothi,cum quibus Saraceni fœdus ac societatem inierãt, noua bella molirẽtur,deleuit. Interea temporis,Saraceni,qui se Gallia & Italia potituros esse sperauerant, his tantis ærumnis & calamitatibus repressi,sese aliquandiu inter Pyrenæos montes continuerunt, fuitque propter has victorias mediocris pax Europæ annos circiter centum, regnantibus Pipino,Carolo Magno,& Ludouico Pio. In hac autem expeditione, quã Carolus Martellus in Gallia contra Mauros suscepit, & tam prospero ac felici Marte dimicauit, coadiutores & confœderatos habuit Lutbrandum Regem Longobardorum,Laudfridum Alemanorum Ducem,&Odillum Ducem Bauariæ,ex quarum gentium fortissimarum auxiliis omnino æstimari potest,tum maximum toti Europæ à Saracenis periculũ extitisse. Singulari etiam sapientia, nec sine cælestis numinis fauore ac prouidentia, tot gentes coniunctas fuisse ad tanti belli societatem.

Saracenorũ clades.

Francorum victoria Duce Carolo Martello.

Caroli Martelli conditores in bello aduersus Saracenos.

Suprà commemoratum est, Mahometum cœpisse regnare anno salutis sexcentesimo,vicesimo tertio. Ab hoc anno,vsque ad initium Leonis Isauri, videlicet, vsque ad annum Christi septingentesimum decimum octauum, sunt anni centum & quinque. Intra hoc spatium, Mahumet, ac eius successores,quos diximus Saracenos & Agarenos nominari,potiti sunt Arabia,Palæstina,Syria,Persia,Ægypto, Africa. Traiecerũt & ex Africa in Hispaniam, quam vbi decennium tenuissent, in Galliam sese effuderunt, Alibi verò in minorem Asiam progressi, circiter annum sexcentesimum septuagesimum quartum, regnante Constantino Barbato, Byzantium obsedêre, indeque repulsi, post annos ferè quadraginta sub initium Principatus Leonis Isauri ad eandem oppugnationem reuerterunt. Tunc denuò Constantinopolis,vti antea demonstrauimus,trienniò obsidetur: sed iterum singulari ope diuina repulsi fuêre. Nã Saracenicus exercitus fame,ac dira pestilentia periit: naues fulmini-

Saracenorũ admirabiles progressus.

fulminibus submersæ sunt, aliquæ, vt dictũ est, ignibus arte sub aqua factis incensæ. Ita rursus aliquantisper Saraceni repressi, ne Asia minore & Byzãtio potirentur. At Leo, repulsis ab vrbe regia Saracenis, cùm aliquid ocij nactus esset, edictũ proponit, quo, inter cętera, iubet deleri ex tẽplis omnia simulacra & imagines, ac propterea nominatus est εἰκονόμαχος, & in eos qui dicto minus audientes forẽt, quàm seuerissimè animaduertit. Sub hoc Principe, ingẽs terræmotus factus est, quo plurima templa, multæque domus ac ædificia Byzantij corruerunt, & ingens hominum multitudo obtrita est. Statua itidem Arcadij, quæ in quadam columna Xerolophij sita erat, collapsa. Cecidit & statua Theodosij, quę ad auream portam erat, magnaque pars mœnium. Nicomedia Bithyniæ ciuitas, & huic vicina Nicæa, idem infortuniũ passæ sunt. Imperator ad mœnia reparanda nouum vectigal indixit, ac Rempublicam nouo quæstu onerauit, edicens, vt in singula numismata quatuor & viginti obolos ærario Principis ad restituendos muros inferrent: quod sanè deinceps in multa sæcula obseruatũ fuit. Illud quoq; mihi hæc scribẽti, obiter in mentem venit, nimirum hoc imperãte, Richardum Frisonum Ducem, Wolfrangi Senonensis Antistitis, viri admodum pij ac eruditi, suasu & cohortatione commotum, vt Christianam fidem amplecteretur: cumque iam baptismatis lauacro tingeretur, altero pede immerso tantùm, quæsiuisse, pluresne maiores sui in inferno, an in Paradiso cohabitarent: Responsum accepisse, plures esse in inferno: tum, educto pede à baptismate, dixisse, Satius esse vt plures sequeretur quàm paucos, & proinde se iturum, quò sui maiores eum vocarẽt, sicque statim relicta Christi fide, se ad pristinam superstitionem conuertisse. Cæterùm, diuini Numinis vltione factum esse, vt propter huiusmodi nostræ fidei ac religionis contemptũ, tertia die subita & repentina morte correptus, animam cum maximis cruciatibus exhalarit. Circa eadem ferè tẽpora, Mauris tota Aquitania pulsis, nouem Proceres ex Martelli exercitu viri fortes ac strenui, Saracenis in Gottholania bellum intulerunt, & Martellus ipse, post multa fortiter ac præclarè gesta, obiit, anno scilicet septingentesimo & quadragesimo primo, vndecimo Cal. Nouemb. At in Oriente, paulò ante ipsius Leonis obitum, Malsamas, cuius suprà mentionem fecimus, Thraciæ, quæ nunc patrio idiomate Romania vocatur, fines populatus, Cursianum, munitissimum Cappadociæ oppidum, occupauit. Deinde iterũ ad Caucasia claustra cum exercitu profectus, ea ab Vnnis, siue Turcis, ita munita reperit, vt cum eis confligere non ausus, retrocesserit. Biẽnio autem post, altera Saracenorum manus, Euelito, Mauniæ filio duce, rursus in Thraciæ fines irrupit, magnaque populatione facta, in Syriam reuersus est, qua in prouincia, per eosdem dies multa Saracenorum millia morbo interiẽre. Nec tamen ideo ab incursionibus in Romani Imperij fines abstinuerunt. Zulciminius enim cum expedita manu militari Armeniam & Thraciam tertiò deprædatus est, & Sideronium oppidum cepit: deinde in Cappadociam cum LX. millibus transiit, eademque tempestate Melicus & Batalus cum centum millibus Saracenorum quartò in Thraciam irrupẽre. At Leo Imperator cum exercitu contra eos qui Thraciam vastabant, profectus, penè omnes internecione deleuit. Quo tempore, Euelitus fato defunctus est: in cuius locum Gizitus II. Pont. Salutis anno DCCXLIIII. successit. Dum hęc ita geruntur, Leo Isaurus,

Leo Isaurus imagines è templis aboleri iubet.

Terræmotus.

Exemplum diuinæ vltionis.

Martelli obitus.

Nouæ Saracenorum excursiones in Armeniã, & in Thraciã.

Gizitus II. Pontificatum assumit.

Mors Leonis Isauri.

postquã 24. siue, vt aliis placet, 25. annis imperasset, dissenterico fluxu extinctus est, relicto Constantino filio superstite, quem dudum consortem Imperij effecerat. Hic, patre adhuc viuente, coronatus fuit à Patriarcha, cui nomen erat Germanus. Tenuit Imperium annos triginta quinque. Nominatus Copronymus, quòd infans in sacro baptismi ritu in aquam baptismi stercus ex ventre eiecerit. In delendis imaginibus templorum vehemẽtior fuit patre. Ideò contra eum factus est Imperator consensu Patriarchæ & nobilitatis, Artabasdus, absente Constantino, qui secundo Imperij sui anno cum valida classe in Saracenos arma corripuit, eo quidem animi decreto, vt Alexãdriam inuaderet. Cæterũ de nouo successore certior factus, omissa protinus quam præ manibus habebat, expeditione, classe Byzantium reducta, vrbem, castris prope mœnia locatis, obsedit. Huic Artabasdus ex vrbe occurrens, cum ipso manus conseruit, sed tandem prœlio victus, intra ciuitatem se recepit. Constantinus mare occupat, prohibetque ne naues vrbem ingrediantur, qua ex re orta fame, plures inedia conficiebantur. Captus præterea Artabasdi filius Niceta, & Byzantium perductus, patri fuit ostentatus, qui amoris impatiens, cùm in defendendis mœnibus paulò negligentior esset, hosti ansam atque occasionem præbuit, vt Constantinopolim tantò facilius expugnaret. Artabasdus rebus iam desperatis, fugiens, pariter cum duobus filiis captus, oculisque priuatus est. Patriarcham verberari iussit, & impositum asino cõuersa facie ad caudam quam manibus teneret, in theatrum, dum certamen equorum fieret, per Dippium, circumuehi. Vt verò interim ad res Orientales reuertar, proximè ostendi, Gizitum, Euelito in Pontificatu successisse. Hic, simulatque regni administrationem suscepit, ad Imperij Saracenici res constituendas animum adiecit. Et quoniam Cyprus insula ab indigenis tunc bene habitata, motus aliquos faciebat, populo vniuerso in Syriam translato, insulam penè vacuam reliquit: & cùm annum regnasset, ex hac vita decessit. Ices post illum, Pontificatum est adeptus: quo ante annum expletum defuncto, Maruanus Pontifex creatus est, eoque imperante, multæ seditiones inter Saracenos coortæ sunt, & plures tyrãni facti, vt Tebidus, Dadacus, & Zulciminius, quos armis persecutus Maruanus, Tebidum cepit, atque occidit. Zulciminius autem fractus, in Persidem aufugit: At Dadacus meliore fortuna vsus, Maruani filium in acie fudit: sed non diu ea lætitia frui potuit. Breui enim cum ipso Maruano atroci prœlio congressus, victus & trucidatus est. Horum inter Saracenos ciuilium bellorum occasione, Copronymus Syriæ bello illato, magnam eius Prouinciæ partem occuparat. Itaque Maruanus Dadaco extincto, in Syriam victricia arma conuertit, eamque cum haud exigua Christianorum cæde recuperauit. Eo autem anno, paulò antequam hæc clades Christianis inferretur, Syria, Palæstina, Asia penè vniuersa, Thracia, Græcia atque Italia cum plærisque aliis regionibus ingenti terræmotu concussæ. Pòst, maiores motus in Perside sunt exorti. Quandoquidem Asmulilinus eius sectæ, quæ à Mutaro, Alim Mahometo maiorem fuisse dicente, fuerat excitata, Princeps apud Corasenos Persidis populos degens, Catabani cuiusdam consilio, seruos ad suos dominos siue insidiis, siue aperta vi interficiẽdos cõcitauit: quorũ deinde diuitiis serui potentes facti, in duas factiones diuisi sunt, quorum hæc Caismorum, altera Lamonitarum vocabatur: Asmulinus

Constãtinus Copronymus.

Artabasdus absente Cõst. Imperator renuntiatur. Idẽ capitur, & oculis priuatur.

Patriarcha Const. summo dedecorũ afficitur.

Ices.

Maruanus.

Saraceni infestantur diuersis seditionibus.

Ingẽs terræmotus in Asia, & aliis regionibus.

Persia nouis motibus agitatur.

Serui concitati contra suos dominos.

mulinus verò, Lamonitarum dux factus, Caismos deleuit: Inde in Persiam cum Lamonitis & Catabano perrexit: cui Prouinciæ pro Maruano præerat Iblinus quidam, qui cùm centum armatorum millibus se Asmulino opposuit: sed Lamonitæ, quamuis longè inferiores numero essent, tamen Asmulini, & Catabani, quos sanctos, & diuino Numine plenos existimabant, promissis freti, fortissimè dimicarunt, adeò vt Iblinum fuderint. Deinde tot victoriis elati, ausi sunt etiam cum Maruano, qui trecenta mortalium millia in aciem produxerat, propè Zabanũ amnem confligere, eumque exercitum profligarunt. Maruanus, ponte, ne se hostes persequi possent, rescisso, cum quatuor tantùm millibus in Ægyptum transfugit. Quem persecutus Salinus, Asmulini filius, in Ægypto cruentissimo prœlio deuicit, & sic omne Maruanum genus expulêre. Cuius familiæ, quæ tot annos regnauerat, reliquiæ, pars in Mauritaniam, vbi Fessæ regnum constituerunt, pars in Hispaniam transiit. Et ab Asmulino pòst, orta est illa familia, quæ hodie in Perside regnat, Sophiana nuncupata. Mortuo autem Asmulino, & Catabano, Abubalanus cognomento Muamat, Syriæ, & Persidi; Salinus verò Ægyptiis imperauit, & sic cœpit Ægypti Sultanorum, qui Cairi sedem habebant, imperium. Sic enim Ægyptij Califæ appellari voluerunt, quæ vox summum Principem & Regum Regem significat.

Maruani clades. *Familia Sophiana vnde originem traxerit.* *Sultani Ægyptij.*

Dum in Oriente ita res geruntur, in Gallia Pipino II. illud regnum administrante, Saraceni iterum Pyrenęos transgressi, ab eo summoti sunt, & ita mulctati, vt, quemadmodum inferius patebit, hoc amplius eo viuo tentare non sint ausi. Cæterùm, ne res Byzantinas prorsus obliti videamur, ad eas paulisper mihi sermo flectendus est. Copronymus, quem suprà nominauimus, etiam cum Bulgaris varia bella gessit, donec tandem cum Sabino ipsorum Rege, fœdus ac societatem iniuit. Vbi autẽ rebus gerendis annos quinq; ac triginta cum imperio præfuisset, lepra, siue elephãtiaco morbo correptus, mortalitatem expleuit. Hoc regnante, desiit Exarchatus in Italia. & Pipinus filius Caroli Martelli, cùm fuisset Maior domus annos decem, consensu Procerum factus est Rex Francorum, anno Christi septingẽtesimo quinquagesimo primo. Leo quartus Copronymi filius, patri successit. Præfuit annos V. Coronatus à Patriarcha viuo patre, qui ei despõdit cõiugem Irenen Atheniẽsem. Patrem imitatus est in delendis imaginibus. Vnam duntaxat expeditionem suscepit in Syriam, vnde leui certamine repulsus, domum rediit. Filium adhuc puerum, nomine Constantinum, coronari à Patriarcha curauit. Nec multò pòst, febre, siue, vt aliis placet, apostemate carbunculi in capite innato, extinctus est. Irene cum filio adolescentulo simul regnat annos decem. Initio imperij nihil antiquius habuit, quàm vt pacem cum Saracenis faceret, promisso etiam tributo. Verùm enimuerò, tametsi res Orientales composuisset, domesticæ tamen discordiæ varias confusiones pepererunt, licet hæc prima Irenes gubernatio paulò tranquillior existeret. Septima tum synodus Niceæ indicta, & templis restitutæ imagines. At filius cùm adoleuisset, matrem imperare haud passus. Cęterùm ipsa mox ciuium fauore restituta, annos tres sola imperio præfuit. Filius verò in vincula coniectus, oculis effossis, breui extinctus est, ipsaq; non multò pòst, à C. Claudio Nicephoro pulsa, in Lesbum insulam relegatur, cùm antea cum filio, annos decem, vti

Saraceni fugantur à Pipino. *Copronymi obitus.* *Leo IIII.* *Mors.* *Irene Imperatrix Romani Imperij.* *Imagines restituuntur.* *Irenes crudelitas in filiũ.* *Eadẽ principatu exuitur.*

diximus, regnasset. Huius temporibus in Thracia ad Macron Tychus, cùm quidam fossam excauaret in sepulchro cuiusdam defuncti, inuentam scribũt laminam æneam in area lapidea, his verbis: Christus nascetur ex virgine. In eum credo; & Constantini, & Irenes imperio. O Sol iterum me videbis. Huic Constantino desponsata fuit Rhotrudis filia Caroli Magni, quam repudiare coactus à matre, Mariam puellam ex Armenia duxit, ob eamq; rẽ Rhotrudis innupta permansit, neque impari se nupturam in animum inducens, neque parem nacta. Nonnulli autem censent Constantinum propria petulantia & leuitate, præterque vllam causam, cõiuge alia superinducta, repudiasse. Intra hoc triennium, quo Irene, oppresso filio, sola rebus gerendis præerat, cùm Græci nõ solùm despecti essent propter muliebre imperium, sed etiam inuisi propter multorum temporum tragica exempla, & recentem matris crudelitatem erga filium, ac ipsius patruos, & Italia defensione indigeret, cõtra Longobardos, & simultates, (nam & Romæ Pontifex per seditionem captus & verberatus fuit) accersitus est Carolus propter iustitiam & cæteras virtutes, præsertim cùm & antea æquitatem & modestiam Caroli Martelli & Pipini Italia experta esset. Ita cùm nomine Imperatoris gubernatio Italiæ ad Carolũ Magnum deuoluta est, cùm iam à Cõstantino Magno sedes Imperij ex vrbe Roma Byzantium per quadringentos sexaginta octo annos translata esset, fuitque pulcherrima coniunctio Italiæ, Galliæ, atque Germaniæ. Cæterùm, qui existimant imperium à Græcis ad Gallos, à Gallis ad Germanos translatum, ineptè illi ac nimium delirant. Nunquam enim Galli imperium obtinuerunt: sed Francis quidem datum est, & primùm Carolo Magno, Franco, qui nunquam Gallus fuit, sed Francus, & in ea quidem parte Franciæ, vbi semper Germani habitauerunt, genitus. Patria illi fuit Ingelheym, oppidum, quod duobus distat milliaribus à Moguntiaco, cui semper lingua patria fuit Germanica, quemadmodum & Franci populi fuerũt, ac etiamnum sunt Germani. Huius pater Pipinus fuit, qui obiit octauo Cal. Oct. anno salutis septingentesimo sexagesimo octauo: fratrem habuit Carolomannum, cum quo partitus est regna paterna, quem paulò pòst amisit, anno videlicet à Seruatore nato septingentesimo septuagesimo primo. Is autem primum bellum gessit contra Aquitanos, relictum à patre Pipino, quod breui spatio interiecto, feliciter absoluit. Cùm verò interim Desiderius Longobardorum Rex, post eiectos exarchos, iam vrbem Romam, & vniuersæ Italiæ imperium animo inuasisset, Carolus à Romanis euocatus, vt Italiæ defensionem susciperet, transmissis Alpibus, aduersus Desiderium arma conuertit, quem primò apud Vercellas acie deuictum, in fugam cõiecit, eumque tandem Ticini post decem mensium obsidionem cum coniuge & liberis comprehensum, relegauit Leodium, vbi in exilio mortuus est, atque hic finis fuit regni Longobardorum in Italia, quod durauit annos ducentos quatuor, siue 6. vt aliis placet. Longobardico bello cõfecto, rediit Carolus in Germaniam, & totum se ad bellum Saxonicum vertit quod ante expeditionem Italicam inchoauerat. Hoc autem perlongum fuit ac difficile. Durauit enim annos totos triginta tres, Saxonibus ad quascunque defectionum occasiones bellum reparantibus. Bis tantùm iusto prœlio inter eos decertatum esse scribunt, Francis, ipso Carolo magno duce victoribus, & quidem vno mense, paucorum dierum inter-

Carolus Magnus.

Caroli Magni patria.

Desiderius vltimus Lõgobardorum Rex vincitur à Carolo M.

Bellum Saxonicum gestum ab eodem.

interuallo. Excursiones verò & velitationes, quæ crebræ fuerunt, multos vtrinque præstantes viros mutuis cædibus confectos peremerũt. Huius belli tempore, quod productum est in annum Christi octingẽtesimum octauum, multa alia bella difficilia & magna gessit contra Saracenos, qui occupatas Hispanias fuerant partiti in duo præcipua regna, sedibus constitutis Cordubæ, & Illiberi, quam hodie Granatam vocant, & sæpè Galliam infestis armis tentarant. Contra illos ergo magnum duxit exercitum, ex Francis, Longobardis, & Italis, comparatum, anno septingentesimo septuagesimo octauo, ac recepta Pompelone, pręcipua Vasconum vrbe, congressus cum Saracenis, ac victus, ad quadraginta millia hominum amisisse dicitur. Cecidit in hoc cruentissimo prœlio Milo Anglerius Rolandi pater, vir fortissimus, qui vniuersum ductabat exercitum. Pòst, reparatis atque auctis copiis, denuò cum illis conflixit; in quo quidem conflictu, cùm Saracenorum dux Egolandus interfectus esset, Carolus, dissipatis reliquiis Saracenici exercitus, totam citeriorem Hispaniam vsque ad Betim fluuium recepit. Paulò pòst, copiæ Francicæ, Vasconum perfidia, iterum cum Saracenis congressæ, magnam acceperunt cladem, in qua Rolandus filius sororis Caroli, quem vnicè diligebat, extinctus est, cùm quidẽ inter præclara eius diei facinora, sua manu Masurium summum ducem exercitus Saracenici iugulasset. Quas autem postmodum expeditiones susceperit, ac prospero & felici Marte absoluerit aduersus Agarisonem ducem Beneuẽtanum, in Italia; itemque contra Tassilonem Regem Boiorum, necnon in Sorabos, & contra Hunnos & Auaros, Godefridum Danorum Regem, cæterasque nationes, longum esset explicare; nec desunt ea de re doctissimorum virorum monumenta, qui hæc omnia disertè & luculenter posteris ac memoriæ tradiderint. Illud tamen haudquaquam mihi nunc silentio prætereundum est, ipsum è Saxonia cum exercitu reuersum esse in Italiam, & Romam octauo Calendas Decembris, anno octingentesimo ingressum, ibique compositis controuersiis, & tumultibus exortis inter Romanos, & Leonem III. Pontificem sedatis, octauo Cal. Ianuarij, id est, ipso die Natalis Seruatoris nostri, Imperatorem Romanorum renuntiatum esse à Leone Pontifice, populo his verbis acclamante: Carolo Augusto, diuinitus coronato, magno & pacifico Romanorum Imperatori, vita & victoria. Tenebat imperium Orientis tum sola Irene mater Constantini, quę, licet antea cum Francis fœdus percussisset, nihilominus tamen haud multò pòst, ruptis fœderibus, incitauit reliquias Longobardorum, suis copiis adiunctis, vt ex Italia Francos expelleret; sed re infeliciter tentata, cùm Carolum confirmata potentia, videret Italia potiri, missis legatis, transegit cum eo, & totum Occidentis imperium ei concessit, coniugio insuper promisso: quod indignè ferens Nicephorus, excussa Irene, rapuit imperium Orientis: sed mox eodem modo cum Carolo transegit Salisburgi, vt quod occuparat imperium Occidentis, retineret. Hæc pacta postea, renouauit Michael Curopalates, anno octingentesimo duodecimo, qui Nicephoro acie victo, & cæso à Bulgaris, successorem eius Stauratium filium imperio exuit. Confirmauit eadem Ludouico filio Caroli, Leo Imperator post Michaelem. Ita Carolus Magnus factus est Imperator Occidentis, primùm iure belli, occupata armis Italia, & vrbe Roma. Longobardorum regno destructo, & pace restituta, atque legibus &

Prœlium inter Saracenos & Carolum M.

Eiusdẽ clades, cum cæde Milonis Anglerij.

Noua clades. Mors Rolandi.

Carolus M. designatur Imperator à Leone Pont.

bus & præsidiis communita: deinde transactione cum Imperatoribus Græcis, qui, vt veri domini, omne ius, quod habuerunt in imperium Occidentis, Carolo concesserunt. Est itaque primus, qui Occidentis imperium, post vltimi Valentiniani cædem, à diuersis gentibus appetitum, tentatum, & horribiliter laceratum, ceu de collectis tabulis, ex trecentorum annorum naufragio, sua virtute ac felicitate recuperauit.

Hoc statu rerum, Saraceni qui erant in Oriente, domesticis ac intestinis seditionibus, vt anteà diximus, diuexabãtur. Abubalano namq; cognomento Muamat, cuius suprà meminimus, in Syria imperante, multi motus in Arabia contra eum à Maruani defuncti factione, Maruanum nondum obiisse dicentes, & ideò arma pro eo redimendo capiente, sunt excitati: quibus motibus plærique mortales vtrinque ceciderunt, magnæque populationes factæ. Abubalano mortuo, successit Abedela frater: quem alius quidam Abedela ad Pontificatum aspirãs, insidiis oppressum interemit, ipseque regnum occupauit, quo imperante, Turcica gens Caucasiis portis egressa, anno videlicet, Christianæ Salutis circiter octingentesimo, Armeniaque populata, in patriam rediit, & sequenti anno iterum magno numero egressa, cum Saracenis pugnauit, donec multis vtrinque cæsis, prœlium nox diremit. Abedelæ secundo, anno imperij sui XIX. defuncto, successit Madi filius, qui, nulla re memorabili gesta, cùm annis nouem regnasset, vita excessit, Mosen filium imperij hæredem relinquens, quo, anno secundo viuis subtracto, in eius locum Aaron Califa creatus fuit. Vt verò interim ad Occidentis res reuertar, Carolus, post assumptum imperium, hoc in primis studuit & procurauit, vt compositis rebus cum Constantinopolitanis Cæsaribus, & aliis quoque regibus ac dynastis, tametsi à Christiana fide alienis, quò illi erga Christianos sub eorum imperio degentes, tantò mitius atque moderatius sese gererent, societatem ac fœdus iniret. Et Hierosolyma quidem misit oratorem Zachariam sacerdotem. Ad Persas verò Lanfredum & Sigismũdum, nobiles Francos cum Isaaco, gente religioneque Hebræo, Persicæ linguæ perito. Hique adire primùm Aphricam iussi. Ipse interim, postquam Moguntiæ conuentum procerum habuisset, cum Pipino in Italiam profectus est, & Venetias perrexit, quæ vrbs, vti suis vteretur legibus, & bello pacéve neutrius censeretur iuris, partito imperio cum Irene, vtrinque sancitum fuerat: & deinde Rauennam concessit. Inter hæc, nonnulli Monachi, viri summa quadam sanctimonia præditi, cum Zacharia sacerdote reduce Oratores ex sancta vrbe Hierosolymis ad Carolum aduenêre, afferentes pia magis, quàm magnifica munera religionis gratia, nempe claues sacrosancti sepulchri, ac Caluarij montis vexillum. Hique nuntiabant, mox affore legatos Aaronis summi Persarum, & Arabum Calyfæ, seu Regis, & munera etiam ex Africa. Cùm autem, peractis rebus in Italia, Germaniam repeteret, vix Vercellas peruenerat, cùm duo legati, alter Persarum nobilissimus, alter Saracenicus, limitis Ægypti præfectus, illic præstò cum muneribus affuêre. In his elephantum, rem oculis Francorum nouam, & spectaculo dignam, quem ad portum Pisanum exposuerant. A nonnullis etiam proditum est, Persicum Oratorem, præter elephãtum, & reliqua munera à suo Rege missa, detulisse horologium αὐτόματον mira arte fabrefactum, quod sonitu tintinnabuli horas distinxit & indica-

Abedela creatur Pontif.

Turcarum incursiones.

Prœlium inter Turcos et Saracenos.

Aaron Calyfa rex Persarum.

Carolus M. mittit legationẽ Ierosolyma, & in Persiam.

Munera Aaronis missa ad Carolum M.

indicauit, idque Carolum præcipuè admiratum esse, & imitatum, ipsosque Oratores quàm benignissimè ab eo auditos fuisse, ac postmodum liberaliter dimissos. Cum his, reuerterat etiam Isaacius Hebræus, defunctis Sigisimundo, Laufredoque, siue longinqui torridique cæli insolentia, siue nunquam fido inter Hebræos nostrosque collegio. Simul, velut proposito gratulationis certamine, Abrahamus Maurorum Rex munera misit, oratoresque, qui, cùm speculãdi potius quàm gratulationis amicitiæue gratia venisse viderentur; euestigiò, sed cum muneribus, placidoque responso dimissi sunt. Nicephorus quoque, recens ad imperium Constãtinopolitanum euectus, ad eundem oratores ablegauit, quorum opera fœdus renouaret, idque in has conditiones ictum est, vt alter Orientis, alter Occidentis Augusti, fratresque essent, ac dicerentur: simul hinc à Neapoli, illinc è Siponto quicquid vlterioris Italiæ in mare procurrit, cum suis è regione insulis, à Græco, reliquum à Franco iura peteret. inter duo imperia medius cardo Venetiæ, vtriusque imperij maiestatem piè conseruarent. Carolus interim sexto anno post acceptum imperium, cùm bellum Saxonicum præcedenti anno prosperè finiuisset, filiis hæreditaria & acquisita regna testamento reliquit. Ex tertia vxore (quinque autem habuisse, ex nonnullis Annalibus constat) nomine Hildegarda, nata ex nobili familia Godefridi ducis Alemanorum, præter totidem filias, tres liberos sustulit, nempe Carolum, Pipinum, & Ludouicum, ex quibus, duo priores, viuo patre decesserunt. Pipinus octauo Idus Iulij, anno octingentesimo decimo, relicto filio Bernhardo, & quinque filiabus. Carolus pridiè Nonas Decembris, anno sequenti. Horum prior iamdudum à patre, Rex Italiæ declaratus fuerat. Cumque Saraceni, excursione facta, in Corsicam venissent, Abdemarum, virum, præter natalium splendorem, eximiis animi corporisque dotibus insignem, cum Genuensi classe contra eos misit, & repulsi sunt, qua in pugna ipse Abdemarus fortissimè dimicans, interfectus est. Iidem, cùm aliquantò pòst, Sardiniam & Corsicam occupare conarentur, Carolus Pipini frater, Bucharedi Comitis ductu, quinque Saracenorũ millibus cæsis, circa Sardiniam vicit, ac deinde etiam Corsica expulit. Pipino cum Venetis bellum gerente, Saraceni, qui in Hispania erant Christianorum dissidia in suum commodum vertentes, Sardiniam, vnde non multò prius fuerant repulsi, cum insigni cæde suorum, ex improuiso inuadunt, indeque subitò auersi, Corsicam petunt; Aleriaque vrbe direpta, præter eius Antistitem, & senes admodum paucos, cæteram multitudinem inde auehunt. Hæc autẽ omnia luculẽter à me explicata sunt in Historiis atque Annalibus Genuensibus à D. Christophoro Plantino, viro singulari eruditione, industria, fide ac probitate præstanti, deque omni re literaria quàm optimè merito, æditis atq; impressis Antuerpiæ, anno Christianæ Salutis supra millesimum quingentesimum septuagesimo nono. Vtroque fratre extincto, cùm Saraceni & Mauri Italiam inuaderent, Imperator ad eius tutelam ac defensionem misit Bernhardum nepotem. In hac verò expeditione Saraceni duas vrbes captas diripuerunt, Nicæã in Gallia Narbonensi, & Centũcellas in Hetruria. Post partam pacẽ, & munitum contra hostes imperiũ, præcipuæ ei curæ fuit constituere Ecclesias, & regna ædificiis exornare. Annis ante mortẽ quatuor proximis, crebris laborauit febribus, quibus grauiter afflictus, cùm se nõ diu super-

Conuentio inter duos Imperatores.

Saracenorũ clades, & incursiones in Sardiniam & Corsicã.

Christophorus Plantinus.

Ludouicus constituitur hæres Imperij à Carolo Magno.

superstitem fore sentiret, accersitum ad se ex Aquitania Ludouicum filium, Aquisgrani Imperatorem Romanorum creauit & renuntiauit; Bernhardum ex Pipino nepotem, Regem Italiæ fecit anno octingentesimo decimo tertio. Tandem mense Ianuarij anni sequentis ardente febre correptus, laterum dolore, quem vocant pleuritidem, extinctus est quinto Cal. Februarij, hora diei tertia, & in præfata vrbe, in qua longè augustissimum templum extrui iusserat, sepultus est, cùm vixisset annos septuaginta duos, regnasset quadraginta septem, & imperasset quatuordecim. Obiit anno Christi octingentesimo, decimo quarto: à mundo condito quater millesimo septingentesimo, septuagesimo sexto. Rem Christianam auxit armis, pietate, templis. Magni cognomen promeruit, dignissimus habitus, ad quem, propter excellentissimas & heroicas animi corporisque dotes, iura insigniaque Imperij post multas ætates, ceu postliminio, reuocarentur. Huius Imperatoris vitam, & res domi forisque gestas primus exposuit Eginardus, ipsius Caroli M. familiaris & Consiliarius, ex quo, Abbas Vrspergensis, & sequentes, eam descripserunt.

Caroli M. obitus.

HISTO-

HISTORIÆ RERVM PERSICARVM LIBER SEPTIMVS.

SARACENI sub Ludouico primo, cognomento Pio, Caroli filio, atque Imperij successore, in Galliam, duce Azone descenderunt, & post multas deprædationes & damna indigenis illata, tandem à Pipino eius filio repulsi sunt, licet à patre grauissima verborum contumelia increpitus fuerit, quòd in ea expeditione haud maiori diligentia vsus esset: quippe qui illos non prius quàm vsta propè omni ea regione, repulisset. Iidem, anno 867. cùm, regnante Lothario, prædę causa in Italiam denuò irruptionem facerent, & Beneuentanum agrum in Samnitibus igne ferroque vastarent, à Ludouico Lotharij filio, in fugam conuersi sunt. Carolus Iunior, cognomento Crassus, sextus à Carolo Magno Imperator, audiens Italiam à Saracenis diuexari, ingenti parato exercitu, in Barbaros summam virtutem religionemque præstitit. Nec sanè aliud per longam annorum seriem ab Occidentalibus Imperatoribus aduersus hanc nationem gestum esse ex vetustis Annalibus comperi, nisi expeditionem contra eosdem habitam à Friderico Ænobarbo, cognomento Barbarossa. Cæterùm ab his Imperatoribus, qui in Oriente regnarunt, vtpote vicinioribus, eiusdemque imperij æmulis, crebra & plurima bella variis temporibus & diuersis euentibus aliquandiu suscepta & administrata fuerunt, donec tandem Saracenica, & postmodum Ottomannica potentia vniuersum Orientis imperium non modò grauiter afflixit, verùm etiam progressu temporis maiori ex parte discerptum & laceratum, funditus euertit atque destruxit. Constat siquidem, ipsos Saracenos, Mahomete auctore, postquam sub Heraclio Imperatore, sicuti anteà demonstrauimus, à religione Christiana, simulq; à Romano imperio defecissent, breui tempore tantis successibus vires auxisse suas, vt non modò Palæstinam, Syriam, Arabiam, Mesopotamiam, & bonam Asiæ partem celerrimè occupasse; at etiam Persarum regnum, ipsis Romanis infestum ac formidabile, sublatis regibus antiquissimi stemmatis, cepisse, & Africam littoralem omnẽ ad montem Atlãtem vsque, cum multis maris Mediterranei insulis, complexos esse. Tantis aucti accessionibus, duo condiderunt præpotentia regna, vnum in Asia; alterum in Africa: Huius sedem constituerunt Alcairum Ægypti vrbem, quæ Memphis est: Illius, Babylonem; quam Bagadat, & Baldacum sua lingua vocarũt, etsi Baldacum aliqui Susan esse volunt. Vtrique vnum Monarcham, Calipham nomine, præfecerunt, qui populo domi forisque dux esset exemplo Mosis & Iosuę. Nõnulli autem collocant principiũ regni Mahometici in annum Christi sexcentesimum vicesimum tertium. Sed Saraceni annos Hegyræ, vt vocant, altius ordiuntur, ab anno Christi quingentesimo nonagesimo primo. Inde enim annorum suorum seriem detexuerunt. Græcos Imperatores Saraceni, dum inter se cõsentirent, magnis affecerũt detrimẽtis, ita vt eorũ potentia labefactata, deinceps illi, nec retinẽdę Italię, pellendisque, quæ inuolarant, peregrinis gentibus, neque arcendis ac reprimendis no-

Ludouicus Pius.

Saraceni funduntur à Christianis Imp. Occidentalibus.

Egregia virtus Caroli Iunioris in repellendis Barbaris.

Orientale imperium euersum à Saracenis ac Turcis.

Præcipuæ sedes Principũ Saracenorũ.

Initium regni Mahometici.

dis nouis hostibus, quos è Septentrione excitabant occasiones acquirendæ prædæ,& nouæ potentiæ, pares esse amplius possent. Cæterùm, cùm domesticæ dissensiones horum etiam animos mutuis odiis incensos, ad arma in se mutuò capienda perpulissent, robore partim distracto, partim mutuis cædibus comminuto, desperatio imbecilliores coëgit accersere peregrina auxilia: Ita adducti sunt Turci, qui cùm militassent Sultano Persico cōtra Calypham Baldacensem, seu Babylonicum, posteà vtrisque oppressis, sibi regnum constituerunt, à Perside intra Pontum & Armenios montes ad Hellespontum, & illinc per totam anteriorem Asiam ad Syriam vsque dilatatum. Sic concidit Saracenorum in Asia regnum, vt ferè omnis magna potentia, non alienis & externis, sed suis dissolutum atque dissipatum viribus. Turcos rursus attriuerunt primùm in Asia nostri argonautę profecti ad recuperandā Terram sanctam, & condendum regnum Hierosolymorum: Eosdem prorsus regno Asiæ exuerunt Tartari, euocati ab Armeniis: sed cùm hos vicissim aliquantò pòst dissipassent atq; excussissent Turci, redintegratis viribus, restituerunt regnum, quod cætera tandem absumpsit vniuersa, Persico excepto. Verùm enimuerò priusquam de his aliquid speciatim enarrem, quid potissimè gestum sit inter cęteros Imperatores Græcos, qui post vtriusque Imperij diuulsionē, Constātinopoli dominati sunt, & Persas, siue Saracenos, explicādum.

Saracenorū potentia domesticis simultatibus collapsa, interiit.

Turci, oppreßis Sultanis Saracenorum, sibi regna constituunt.

CVM Aaronis summi Persarum atque Arabum Califæ vires, Græcis quàm maximè formidabiles essent, Græcorum proceres, vt virum, & sui generis ducem haberent, Nicephoro, viro patricio, nomen Cæsareum atq; imperium inuadenti, comprehensa Irene, & Lesbum, vti iam diximus, deportata, ne suis nuptiis reliquam Græcorum spem in Franciam deferret, præstò ac promptissimis animis adfuerūt. Is, primo anno rebus domi compositis, atq; ordinatis, proximo, cum valido exercitu in Syriam contra Saracenos perrexit, & apud Crasem Phrygiæ, cum eis congressus, magna clade affectus est, adeò vt ipsemet ægrè euaserit. Cæterùm insequenti anno, cùm nonnulli Persarum Satrapæ ac Dynastæ in Persia res nouas molirentur, Aaron Persarum Arabumque Rex, cum expedita manu militari eò profectus est, vt illos ad pristinam fidem atque obsequium redigeret. Persicis rebus tandem pacatis, mouit exercitum, in quo trecēta millia lectissimorum virorum fuisse dicuntur; & cùm Tyanam, vbi ædem Mahometo dicauit, & plæraque alia oppida, longè munitissima, inter quæ fuit Heraclium castrum, Thebasa, Malacopa, Syderopolis, & Amandarusum, partim vi, partim deditione occupasset, sexaginta millia hominum armatorum ad excursiones faciendas misit, qui prædabundi, ad Ancyram vsque Galatiæ peruenientes, Romanum imperium grauissimis atque innumeris cladibus afficiebant. Nicephorus, horum excursione audita, summoque terrore ac trepidatione perculsus, rebusque suis iam desperatis, confestim, pacis impetrandæ gratia, Metropolitam Synodorum, Petrum Egumenum, & Gregorium œconomum oratores cum literis ad præfatum Aaronem propè in hanc sententiam misisse dicitur.

Nicephorus, expulsa Irene, imperium Orientis inuadit.

Eiusdem improspera expeditio contra Saracenos.

Aaron, Persas rebellantes, ad obsequium reducit.

Idem plurima detrimēta infert Roman. imperio.

CVR tam iniustè mihi bellum inferas, aut quo impulsore id facias, non video; nisi fortasse, quòd cædibus & rapina gaudes. Nam te id religionis causa facere, causari non potes, cùm Mahometes, vates tuus, Christianos omnes fratrum loco habere vos iubeat. An existimas, Deum Opt. Max. omnium re-

Nicephori epistola missa ad Persarum Regem.

rum

rum opificem, & mortalium curam gerentem, quos ipse ad imaginem sui creauit, sanguine iniustè fuso delectari? sed neque huiusmodi piacula illi exhibere vos iussit Mahometes vester. An fortasse argenti, auri, aliarumque rerum inopia compulsus, alienas prouincias inuadis? Atqui cùm earum rerum nos egentes simus, pretiosissima quæque & paratu difficilia apud vos in magna copia sunt. Quin, si qua re nostra opus habes, amicè petis, & nos eam tibi illicò amanter exhibebimus. Si genus humanum, & mortalia contemnis arma: scito Deum esse memorem fandi atque nefandi. Cùm enim mortales simus, non decet nos immortalia odia inter nos ipsos exercere: in eoque dæmonem imitari, qui perpetuum gerit cum genere humano bellum.

His literis, quibus & dona quædam erant adiecta, placatus Aaron, & ipse multa munera Nicephoro misit, & pacem ea lege iniit, vt Cæsar ipsi quotannis aureorum nummûm triginta millia, & terna pro suo, totidemque pro filij capite penderet, néve oppida à Saracenis vastata, instauraret. Sed leuior fuit apud Græcum, quàm apud Barbarum fides. Nicephorus enim, Saracenis digressis, statim ea reparauit, atque muniit, quo cognito Aaron, exercitu rursus in Græciam ablegato, Thebas cepit, missaque in Cyprum classe, templa euertit, & Cyprios expulit, breuique pòst, Aaron, tertio ac vicesimo anno regni sui expleto, decessit, Muamatem filium, Califam, id est, regni successorem relinquẽs, qui cum Haldale fratre hostiliter confligens, vbi suarum partium fortunam inclinare vidit, conuênit, vt ambo eodem titulo, æquoq; iure imperarent. Inde quatuor tyranni sunt creati, quorum vnus Hispaniam, alter Africam, tertius Ægyptum, quartus Syriam & Palæstinam obtinuerunt. Vnde Saracenorum potentia inclinare cœpit, & aliquandiu Orientis res à Saracenis pacatæ fuerunt. Syrię autem Califa Muamates, non iam Damasci sedem habere voluit, sed nouam vrbem prope veteris Babylonis ruinas, Bagadat nomine, condidit, in eaque Pontificiam regiamque Syriæ & Orientis sedem collocauit. Etenim & Persæ adhuc parebant. Cęterùm progressu temporis, mutuæ simultates ac intestinæ discordiæ, tyrannorumque multitudo, ita ipsorum vires ac potentiam attriuêre, vt post hos, quos enumerauimus Pontifices, paulatim decreuerint, sic sanè, vt tandem Turcis penè omne Saracenorum nomen cesserit, quemadmodum inferiùs declarabitur. Vt verò interim ad Nicephorum redeam, anno imperij nono, qui ei supremus fuit, & XIII. Cal. Augusti, contra Bulgaros expeditionem suscepit, plurimùm dehortãte quodam ex suis familiaribus qui futurum incommodum quasi præsagiebat, & res infeliciter successuras prædixit: Sed cùm Nicephorus nullas persuasiones admitteret, à rege Bulgarorum Chrumno postulans æqua, vel maiora munera, qualia ipse Persarum regi dedisset, Chrumnus ira percitus, reique indignitate commotus, cum illo manus conseruit. Cæterùm à maiori exercitu primo congressu superatus, succubuit. Cùm Græcus Imperator ferocitate insolesceret, obque animi insolentiam nullas pacis conditiones reciperet, Chrumnus intempesta nocte suos congregans, viresque vt resumerent, cohortatus, per medium Græcorum peditatum securè dormientium inopinatè perrumpit, ac tentorium Imperatoris penetrans, Nicephorum obtruncat, & passim alios dormientes, passim vigilantes, sed inermes, atque imparatos, occidit. Diripitur regia supellex, auferuntur diuitiæ, arma & equi com-

Pax inter Persas & Romanos cum maxima Ro. ignominia.

Bellum renouatur.

Mors Aaronis.

Discordia Saracenicam potentiam euertunt.

Nicephori cædes, cum clade Romani exercitus.

plures. Stauratius filius in humerum dextrum & collum vulneratur. Multi excellentes viri obtruncati, qui & dignitate & generis claritudine florebant. Paucis per noctem concessa fuga, qui aut syluis, aut paludibus tecti latuerũt. Nicephori cadauer repertum, Chrumnus obtruncat, caput hastæ affigit, & ludibrio circumfert: dehinc pilis purgatam caluam, argento induxit. Eaque cùm ipse libasset, suos proceres bibere iussit; sic fore, vt auri cupidissimus Cæsar, mero post fata expletus, alienam sitim elueret sedaretque. Hæc res Constantinopolim nunciata, vrbem maximo dolore ac trepidatione affecit. Quisque enim suum deflebat amissum: nam magna nobilitatis pars periit. Dolorem verò minuebat regis interitus & calamitas, qua quisque optimus lætabatur, Rempub. tanto monstro verius quàm homine liberatam. Erat enim insatiabilis, omniumque mortalium auarissimus, vtq; breuiter dicam, scelerum receptaculum, qui suam iniquitatem ac scelera dissimulare haud diu potuit: sed mox arrepto imperio, latentem nequitiã aperuit. Ferunt, cùm Bulgariam ingrederetur, frequenter ita fatum: Quis ibit, & decipiet Achab? Quia siue Deus, siue aduersarius, trahit me nolentem. Post eius interitum, Stauratius filius, prius à patre in consortẽ imperij assumptus, qui eodẽ bello saucius, Adrianopolim aufugit, indeque Constantinopolim peruenit, tertio mense, postquam imperare cœperat, à sororio Michaële Curopalate Rangabe cognomento, deiectus est, & tonsis capillis, cœnobio includitur. Zonaras tradit, ipsum Stauratium ex vulnere mortuum, postquam duobus mensibus & sex diebus imperasset, ac in monasterio, quod Stauratij dictum est, sepultum. Verùm, de his, suum vnicuique est iudicium. Hoc depresso, præfatus Michaël, Nicephori gener, factus Imperator, præter cętera, Caroli legatis honorificè vsus, antiquum fœdus sub socero incœptum, de terminis Orientalis & Occidentalis Imperij innouauit, vicissimque oratores ad Carolum destinauit, Michaëlem Arsatium, Theognostum, & Protospatharum, qui omnia confirmarent. Quos Aquisgrani Græca lingua, cuius & Carolus non fuit ignarus, perorantes, humanissimè audiuit, & magnis muneribus honestatos, misit in vrbem ad Leonem III. Pont., à quo fœderis libellum acceperunt. Est tum Hispaniarum pars Constantinopolitano adiecta imperio. Et Veneti, vt antea ostendimus, suis legibus viuere iussi, immunitate iis seruata, quam ad eam diem in Italia retinuerant. Apparuit hac tempestate Cometes varia insignitus figura, vt qui hominem sine capite referret. Agareni item, seu Saraceni, à Leone Armenio, Orientalium copiarum duce, sunt fusi ac fugati, exque iis, circiter duo millia, ablatis armis, equis, & magna præda, interfecti. Hic Imperator, cùm in Bulgaros profectus, exercitu fuga dilapso, rem infeliciter gessisset; ac intelligeret, insidias sibi parari propter imperiũ à Leone Armenio, quem prosperi successus contra Saracenos habiti, in spem regni erexerant, desperatione imperio, cui iam præfuerat annos quatuor & menses nouem, siue, vt aliis placet, biennium, spontè cessit, seque in cœnobium abdidit in insula Prota.

Michaël Curopalates.

Fœdus renouatur inter vtrũque Imperatorem.

Cometes.

Saracenorũ clades.

Leo Armenius.

Desertum à Michaële imperium, cùm Leo Armenius inuasisset, & consecutus esset, Theophylactum Michaëlis filium, quem pater Augustum appellarat, mutilatum ea parte, qua vir erat, vnà cum matre ac fratribus in exilium egit. Fuit vir acer & industrius, sed crudelis & malus. Ante imperium adeptum,

ptum, Saracenos, vti iam diximus, in imperio Bulgaros magnis cladibus affecit. Tandem à coniuratis, in suo conclaui obtruncatus est, cùm annos septem, ac menses quinque imperasset. Post Leonis cædem, Michaël Thraulus, seu Balbus cognomento, obscuris parentibus ortus, in oppido Phrygiæ superioris, quod vocatum scribunt Amorium, ad imperium euectus est. Hic de imperio cum Thoma quodam, qui, mutato nomine, se Constantinum appellarat, & Saracenorum ope atque armis subnixus, regnũ affectarat, mari terraque vario euentu dimicauit. Nam duplici victoria illius copias disiecit. Sed tandem eum, Bulgarorum opera, quibuscum triennales inducias pepigerat, captum, brachiisque & pedibus truncatum, interemit. Anno partæ Salutis 826. sub huius Principatu Saraceni, qui paucis antè annis, videlicet 807. Sardiniam, & Corsicam insulam, vti suprà demonstrauimus, deprędarunt, Cretam insulam, Græcis duplici prœlio superatis, suæ ditioni subiecerunt. Biennio trãsacto, Saraceni Asiatici, in Palæstinam, Africani in Siciliam irrupêre, & Panormum, clarissimam eius insulæ vrbem cœperunt, nec quisquam erat eo tempore ex Christianis Principibus, qui eorum conatibus obuiam iret, nisi Bonifacius Corsicæ Comes, cum Beatrio fratre, & paucis Heturiæ Comitibus classe in Africam delatus, ac inter Vticam, & Carthaginem in terram egressus, quatuor ingentibus prœliis tot hostes cecidisset, vt, non secus ac Pœni olim Annibalem, sic Saraceni tunc suos ex Sicilia reuocare coacti. Ita Sicilia pestifero bello liberata est. Bonifacius verò ex Africa victricem classem multisque spoliis onustam, reduxit. At non diu Saraceni quieuerũt: quin mox maiore quàm vnquam anteà vi Italiam adorti, Centumcellas iterum capiunt; indeque citato agmine Romam petunt, & Vaticano, nullis adhuc munitionibus septo, facilè potiti sunt, templumque D. Petri direptum, & argenteis, quas habebat ingẽtis pretij foribus sublatis, ferro & igne prophanarunt, ibique plures dies commorati, cùm vrbem oppugnare in animo haberent, audito auxiliarium ex Cisalpina Gallia copiarum aduentu, recedentes, inter Appiam & Latinam vias suburbana omnia deuastant, Pauli Basilicam Ostiensi via diripiunt, atq; igni iniecto, magna ex parte absumũt. Inde in Latinam viam flectentes, populabundi in Chassinẽsem vsque saltum excurrunt. Cassinense fanum opulentissimũ, sacra veste & donariis spoliant, magnaque ex parte excindunt. Hinc dextra Liris ripa ad mare, instar rapidæ procellę, sese effundunt, ibique præda nauibus suis, quæ illic præstò fuêre, imposita, in altum abiuêre. Dum Sicilia Saracenicis armis diuexaretur, non potuit Ludouicus Occidentis Imperator, à Paschale Pont. per Oratores moueri, vt opem ferret, causatus, eam iniuriam, ad Michaëlem, cuius imperio tunc Sicilia tenebatur, pertinere. Hic verò, vbi primùm de horum irruptionibus comperit, nulla mora & cunctatione interposita, aduersus hostilem classem insignem exercitum eduxit, qui, commisso prœlio, adeò victus est, vt perpauci remanserint, qui in patriam nuntium referrent. Hac clade Imperator minimè consternatus, nouam & præpotentem classem instaurauit, eique Craterum Cibiritarum præfectum cum suprema potestate atque imperio suffecit, vt Saracenos debellaret: Hic ferox admodum, cùm in Cretam appulisset, Saracenos inuenit nequaquam pugnam subterfugientes; Quamobrem prima luce ad Meridiem vsq; acerrimè vtrinque, & dubio euentu pugnatum

Eiusdem cædes.

Michaël Thraulus.

Creta occupatur à Saracenis.

Saraceni vincuntur à Bonifacio Corsicæ Comite.

Vaticanum diripitur à Saracenis.

Varij conflictus inter Roman. & Saracenos.

Saraceni funduntur.

est; sed tandem die ad vespera vergente, Saraceni superati, fugæ se mãdarunt: quorũ multi in pugna occisi sunt, plures, abiectis armis capti; adeò, vt etiam vrbs illorum eadem die, nisi nox ingruẽs obstitisset, capi potuisse videretur. Quæ quidem nox & victoria Græcis exitium attulit: Dum enim secundis rebus tumidi, vt qui superstites paucos se postridiè nullo negotio in suam potestatem redacturos sperarent, perinde ac non in hostico, sed domi suæ agerent, potationibus & luxui se dedunt, neque excubiarum, aut vllius salutaris rei curam habent, de somno dũtaxat & quiete, ac socordia facilè omnia salutaria consilia euertente, cogitantes, à Saracenis, id probè animaduertentibus, alto somno vinoq; sepulti, intẽpesta nocte opprimũtur, & sic omnes, ne nuncio quidem superstite, cæsi sunt. Solus dux Craterus, mercatoris vsus nauigio, saluti suæ consulere est conatus: quem Saracenorum dux diu multumque inter cadauera, & captiuos quæsitum, cùm non inueniret, ac fuga elapsum perciperet, misit qui eum persequerẽtur, à quibus in Co insula comprehensus, in crucem actus fuit. Quibus auditis, Michaël, Orypham, virum prudentem, & rei militaris peritissimum, prætorianam legionem, quæ tum, quòd quadraginta aurei nummi singulis illius legionis militibus penderentur, quadragenaria vocabatur, colligere iussit. Is, Saracenos, passim per alias insulas prædatum excurrentes, partim insidiis locatis, partim aperto Marte, cum ipsis congressus, interemit: & eorum qui Cretam obtinebant, immodicam audaciam repressit. Sub hoc Imperatore Dalmatia, excusso iugo imperij Græci, sese in libertatem asseruit: Vnde regnorum Dalmatiæ, Bosnensium, Croatiæque origo est, quæ aliquandiu his proximis annis Reges Pannoniæ tenuerunt. Ferunt, ea tempestate vetus oraculum, suum fuisse vaticinium assecutum, rem scilicet Romanam præcipitem collapsam iri, & principatum malorum in terra futurum, quando Dracon Babyloniæ dominabitur impedita lingua, & auarissimus, qualis hic vir fuit, balbutiens, & admodum auarus. Periit profluuio ventris, quod Dysenteriã vocãt, ad quod accessit Phrenitis, cùm annos octo & mensibus nouem crudelissimè imperasset, filio superstite relicto, nomine Theophilo, qui comunibus suffragiis Cæsar renuntiatus est. Hic fuit Princeps in gubernatione iustus & seuerus, in vita priuata honestus & castus. Imaginũ verò & simulacrorum acerrimus oppugnator. Vrbem muniuit & ornauit magnificè, instauratis mœnibus, quæ collapsa erant, & altius eductis. Per id tempus, in Asia Impraëlus Syriæ Calyfa, qui Muamati successerat, cum maximis copiis Imperij Romani fines irrupit. Aduersus quem Imperator validissimum exercitum eduxit, sub præfectura & imperio duorum præstantissimorum virorum, Manuelis scilicet, qui sua virtute etiam hostibus, quibuscum sæpissimè prius manus conseruerat, ac strenuissimè pugnauerat, cognitus erat, & Theophobi, è Persia oriundi; sed tamen Constantinopoli educati, qui aliquandiu in obscuris latuit, licet eius pater ex regia Persarum tribu progenitus, deficiente regia stirpe apud Persas, alius se ex hac tribu finxisset, & honorem huic pręripuisset, Abiit itaque cum filio, & tandem cognitus Theophobus, in altiorem fortunam euectus, patricio honore insignitus est, necnon sororis Regię maritus factus. Erat pręterea in hoc exercitu Michaël Rangabæ filius protostrator exercitus, hoc est, primipilis. Horum præclarissimorum ducum inclyta virtute fretus atque confisus

Christianorũ clades, & deinde victoria.

Dalmatia sese in libertatem vindicat.

Mors Michaëlis Trauli.

Theophilus.

Impraëlus Muamatis successor, mouet bellum contra Rom.

Theophili expeditio aduersus Saracenos.

fiſus Theophilus contra Arabas iuit, locatis in proximo caſtris, omni arte atque induſtria communitis. Saracenicus Imperator, ſimul atque Romanorum Cęſarem aduentantem vidit,& ad prœlium paratum,ſiue arrogantia ductus,ſiue quòd belli fortunam timeret, Abuzachare quodam cum LXXX. armatorum millibus ad pugnam relicto,cum parte exercitus diſceſſit. Commiſſo autem prœlio, cùm Saraceni eſſent ſuperiores, Theophilus cum prætoria cohorte duobuſq; Perſarum millibus, & Theophobo in collem quendam euaſit: quo ab Saracenis cincto, illis ſummo conatu Rom. Imperatorem capere nitentibus,his autem Imperatorem ſuum fortiſſimè propugnantibus, in veſperam vſque acriter dimicatum eſt. Sed vbi nox venit, Theophobus Saracenos arte deluſit. Mandauit enim militibus, vt, quantum poſſent, ſtreperét ac conclamarent,ſonitumq́ue cithararum & chordarum atq; tubarum ederent,quaſi ſubſidium ipſis aliunde aduentaret. Quod ſuſpicantes Saraceni, ne ab hoſtibus circumdarentur, ab VI. M. P. receſſerunt, & ſic Imperator cum ſuis periculo ereptus, ad exercitum, qui fugam è prœlio fecerat,contendit. Quamobrem Imperator Theophobum vniuerſo exercitui præpoſuit,& appetente iam hyeme,Byzantium remigrauit. Cæterùm inſequenti anno, iterum contra Saracenos expeditione ſuſcepta, factoque ſupplemento, cum ipſis apud Charſianum manus conſerens, proſpero Marte dimicauit,adeò ſanè,vt,præter magnum interfectorum numerum, ad XXV. millia captiuorum ſecum domum rediens abduxerit. Inter hos, Agarenus quidam erat,ambidexter,ſcholæ gladiatorię princeps,duabus haſtis in equo pugnans,quem ſecum Imperator in triumphum adduxit.Rurſum tertio anno in eoſdem profectus,commiſſa pugna,ab hoſtibus circumuentus,penè in manus eorum peruenit. Quod ſentiens Manuel dux exercitus, animis ſuorum vehementi oratione collectis,eò perrupit,Imperatoremq́ue iam fatigatum, ac de ſalute ſua penitus deſperantem, cauſantem tamen fuga ſe ſuos prodere nolle,etiam inuitum periculis eripuit,mortem ei,ni ſe iter ferro aperientem ſequeretur, minatus. Sic Cæſar ſoſpes atque incolumis reductus, Manueli regia munera donauit. Sed cùm inuidia ſit humanæ felicitatis comes,non potuit Manuel maledicorum linguam, licet vir eſſet ſtrenuus, ac miræ probitatis,effugere, quin apud Auguſtum affectati imperij criminaretur,eaque perſuaſio tantoperè illius animum inuaſit,vt de eo excęcando conſultaret.Manuel,de his rebus certior factus,ad Saracenos defecit,& illic contra Perſas tumultuantes multa fortiter ac pręclarè geſſit,deq́ue illis varia trophæa erexit.Proinde ipſis Saracenis magnæ admirationi eſſe cœpit, & Perſis formidini.Theophilus errorem ſuum agnoſcens,magna pœnitudine ductus eſt,quòd tantum virum, tam inſigni iniuria affeciſſet, ideoque Chryſemanthum monachum cum fide ac iuramento manu ſua ſcripto, ad reuocandum Manuelem miſit. Edoctus à monacho,& perſuaſus, Iſmahelitarum Principem adit, & ab eo exercitum petit, vt Cappadociam inuadat, illic eſſe ſuos delatores,quos vlciſci cupiat. Simulq́ue eius filium,quem militaribus diſciplinis iamdudũ iuſtituere cœperat,petit,vt rebus bellicis aſſueſcat.Vtrumq; accipit,& filium,& exercitum,fineſq́ue Romanorum attingit, atque illic relictis copiis,cum filio Ducis Agarenorum,& pauculis Saracenis,quaſi venatum iret, in Romanam regionem peruenit. Filium Iſmahelitarum Principi

Idem, Theophobi ſtratagemate, incolumis euadit.

Theophobi noua expeditio in Sar. cum ingenti victoria.

Romanorum clades.

Cæſar Manuelis virtute conſeruatur.

Manuel fugit ad Saracenos.

Idem redit ad Imp.

perquàm honestè cum Saracenis remisit. Ipse Byzantium ingressus, ab Imperatore quàm benignissimè excipitur, & statim Magister equitum creatur, quóve illum sibi arctiori vinculo obstringeret, Imperator voluit, vt suum filium sacro baptismatis fonte susciperet, quem pater mox corona insignitum, Regem Romanorum renuntiauit. Et quartò cum copiis vtrique exercitus in aciem progressi, nulla re insigniter gesta, domum rediêre. Quintò, Theophilus, longè in Syriam vastando ac populãdo progressus, Sozopetram Impraëlis patriam expugnauit. Qua re vehementer irritatus Impraëlus, copias vndique ingentes comparat, vt Amorium ipsius Theophili patriam expugnaret. Eius copię Tarsum cõuenêre, vbi cùm Impraëlus venisset, filium suum cum parte exercitus ad Romanum exercitum, qui ad Dorylæum triduo ab Amurio itinere castra habebat, tentãdum præmittit, eique decem Turcorum millia, & omnes Armeniæ copias adiungit: qui, cùm ad Drazynum esset metatus, Theophilus contra eum progressus, ad locum venit, cui Anxino est nomen; atque inde statuit, priusquam belli aleam experiretur, hostiũ multitudinem speculari. Itaque à Manuelo in altissimam ductus speculam, hostile agmen (etsi Manuel non multitudinem, sed hastarum segetem spectandam moneret) suo robustius atque validius iudicauit: sed tamen post multam deliberationem, prima luce prœlium acerrimè initum est, quo in prœlio Romanis legionibus fortissimè pugnantibus, Saraceni fugæ se dederunt. Sed Turcis sagittarum nimbo Romanos ab illis persequendis arcentibus, mutata est pugnæ fortuna. Romanæ enim legiones Turcicarum sagittarum vim non sustinentes, Imperatore deserto fugerunt, ducibus illarum & Persis pro eo summa vi dimicantibus. At cælum tunc Imperatorem valde iuuit: Pluuia namque exigua delata, neruos arcuum Turcicorum relaxauit: quo factum est, vt Romani sagittarum metu liberati, salutis parandę occasionem inuenerint. Hac suorum victoria cognita Impraëlus, filij copiis cum suis coniunctis, Amorium petiit: eumque profunda fossa cinctum, omni vi oppugnare cœpit. Theophilus patriæ succurrere conatus, exercitum, cui Theodorum Fortem pręfecerat, educit. Nam Manuel, qui nocturnis præsidiis pręsidebat, Persarum proditiones, qui ad Saracenos erant defecturi, intellexerat, cùm eorum linguam peroptimè calleret. Quapropter suasit Imperatori, vt continuò cum exercitu discederet. Impraëlus interim obsidioni Amurianæ intentus, crebris incursionibus oppidanos vrgebat, qui, cùm strenuissimè pugnarent, omnes illius conatus irritos atque vanos reddebant, ita sanè, vt expugnationem minimè pertimescerent. Cæterùm Amoriensis quidam, Bœditzis nomine, muneribus corruptus, quãnã ex parte faciliùs in muros euadere possent, Saracenis indicauit, & sic vrbs Orientalium pulcherrima expugnata deletaque fuit; in qua, magna mulierum ac senum multitudo periclitata est, iuuenum ingens turba capta, & cum hac etiam duces excellentiores, nempe Calistus, Constantinus, & Fortis Theodorus, patricij, & ipsius Imperatoris consobrini, atque etiam complures alij, qui militari disciplina & pręcipua dignitate perinsignes habebantur. Hac victoria elatus Impraëlus, Cæsaris legatos ante oppugnationem cum ingentibus muneribus ad se, vt ab incœpto desisteret, rogandum missos, & hactenus in vinculis detentos, omnia prius inspicere iussos, cladis nuncios ad dominum remittit. Quos cùm

Acerrimum prœliũ inter Rom. & Saracenos, cum quibus & Turci se coniunxerant.

Romanorum fuga.

Amorium à Saracenis occupatur, & diripitur.

Impe-

Imperator rursus, vt de clarioribus captiuis agerent, ac pro eis redimendis duo millia & quingẽta auri pondo offerrent, misisset, Barbarus iterum contumeliosè remisit, stultum se fore inquiẽs, si captos ea pecunia redderet, cùm ipse eo bello decies tantum impendisset. At Theophilus, hoc responso habito, cùm sibi longè carissimos viros, nullo ære, nullisque pollicitationibus, licet amplissimis, redimere posset, ad tantum animi angorem ac mæstitiam redactus est, & tam vehementer perturbatus, vt prę doloris magnitudine, cùm multos dies, solo frigidissimæ aquæ potu vsus, ab omni cibo abstineret, in dysenteriam incideret, & intestinis collabefactis, inualescente quotidiè morbo, salutis suæ nullam spem habens, de regno cogitare inciperet. Quocirca vocato ad se Senatu, iuramentum exigit, vt vxorem Theodoram, filiumque Emanuelem adhuc impuberem, pro Regibus suscipiant, eosq; seruent: quod promissum factumque est. Cœpit autem maximè suspicari Theophobum, quem ipse Persis præfecerat, (habuit enim Imperator Persarum exercitum) à quibus & ipse Rex fuit, licet inuitus, appellatus. Et quanquam tres myriades, quas habuit, diuiserat, & in diuersa loca distribuerat, tamen ob Persarum proditionem, quam attentauerant, multis præcipuè hunc insimulantibus, illum quammaximè suspectum habuit. Dum igitur paulatim corpus insumitur, Theophilus timens, ne post suum obitum, Theophobus regnũ inuaderet, intra regiam contineri mãdat; & cùm illum vires paulatim desererent, ac tenuissimo filo eius vita teneretur, Theophobum iubet trucidari, eiusque caput afferri, quod manibus suis contrectasse fertur his verbis: Nec tu posthac Theophobus, nec ego Theophilus ero. Et hoc dicto, animam efflauit, cùm iam duodecim annos & menses tres regnasset. Sub hoc Imperatore, vt hoc etiam obiter dicatur, Saraceni Saba duce Italiam ingressi, eam in multis locis depopulati sunt. Et cùm Veneti auxilio occurrerent, eorum naues partim naufragio, partim oppugnatione fractæ, submersæ perierunt, estque Tarentum & Ancona Piceni vrbs, ab ipsis Saracenis direpta, & sinus etiam Crotoniates infestatus. Theophilo, mortalibus rebus exempto, cùm filius Michaël nondum esset idoneus ad gubernationem, mater Theodora imperium administrauit. Hæc, breui pòst, cum Bulgaris pacem fecit, reddita Regi sorore, quam bello Græci ceperant. Et cùm esset in Christiana fide ac religione rectè instituta, persuasit fratri, vt pro Ethnica, Christianam amplecteretur. Hac occasione Bulgari ad cognitionem Christi peruenerunt. Filius Michaël cùm adoleuisset, matrem omni potestate priuatam, in cœnobium relegauit, vbi præ nimio dolore haud sanè diu superstes fuit. Ipse interim, aduersus Saracenos expeditione suscepta, Samosatam vrbem, ad Euphratem fluuium sitam, opibus ac robore insignẽ, obsidione vallauit. Sed dum, propterea quòd Saraceni metum simulantes, intra mœnia se continerent, exercitus nimis securè, & sine excubiis degit, tertio obsidionis die cùm milites omnes (erat enim is dies Domino consecratus) ad sacra cõuenissent, Saraceni armati sese patentibus portis effundunt, & Romanos, nihil huiusmodi suspicantes, de improuiso adoriuntur, & strepitu ac vociferatione omnia complent. Vallo superato, regium tentorium diripiunt, impedimenta omnia, regiosque apparatus rapiunt. At illi vndequaque oppressi, fugę se omnes committunt, adeò, vt præter magnum interfectorum numerum, plærique, inter quos viri erant illu-

Theophobũ Theophilus moriens, ob regnandi suspitionẽ trucidari iubet.

Italia plurimum infestatur à Sar.

Michaël Theophili filius Imp.

Bulgari amplectuntur fidẽ Christianã suasu regiæ sororis.

Michaelis expeditio aduersus Saracenos.

Eiusdem clades.

illustres, à quibus deinde ingentem pecuniarum summã pro redemptione acceperunt, captiui abducerentur, & Imperator ipse, equi celeritate incolumis effugiens, Constantinopolim reuersus est. Rursus biennio pòst, Saracenis Imperij Romani fines cum XXX. millibus ingressis, Michael, vt cladem prius acceptam, victoria sarciret, XLV. millibus Thracum atq; Macedonum collectis, eis obuiam procedit: Sed illi, hoc cognito, per ardua & difficilia loca compendioso tramite, eum in itinere dissipatum, repentè adoriuntur, atq; in fugam coniiciunt, & tunc quoque Michaëlem in hostium potestatem venturum fuisse tradunt, nisi Manuel phalange perrupta, eum dicto citius eripuisset. Deinde biennio pòst, Mamumo, Impraëlis filio, Calyfa Syriæ, viroque rei astronomicæ peritissimo, & multis eximiis virtutibus ornato, imperante, Saraceni XL. millium exercitu coacto, Armeniam, & maritima populati, vastarunt. Quo quidem tempore, Calyfam Xerxis factum imitatum ferũt, qui mare flagris cædi iusserat, quòd vlterius sibi ad libitum progrediendi facultatem ademisset. Id grauiter ferens Michaël, Petronam, suum auunculum, qui tunc Thraciæ prouinciæ præerat, cum magnis copiis contra Mamumum misit. Petrona, priusquam cum hoste cõfligeret, Monachum quendam, qui vicinum montem incoluit, rerum futurarum pręscium, & diuinarum peritum, adiit, ab eoque percũctatur, num pugnam inire debeat. Cumq; is futuram polliceretur victoriam, huius persuasione ductus atque alacrior factus, in loco quodam Lalacœon nuncupato, metatus, insidiis vndique positis, Mamumum ad certamen prouocat: qui instar feræ indagine cinctus, deque exitu haud mediocriter anxius, de regionis, locique, in quo castra posuerat, ac præterlabentis fluuij nomine, quendam è captiuis Romanis percunctatus, cùm audiuisset, regioni Lalacœonis, loci Ptosontis, amnis Gyris nomen esse, vt erat Græcarum Latinarumque literarum non ignarus, & Philosophiæ studiis deditus, statim nomina illa sibi copiarum cladem, easque in gyrum à Romanis inclusum iri denũciare dixit, omniaque infausta, malum sibi pugnæ euẽtum minari. Aiebat enim, Lalacœonem, populi malum, Ptosonta, seu Ptosanta, cadentem, & Gyren circumsessionem hostium significare. Suos tamen graui & militari oratione admonet, ne desperent, sed fortiter se ad pugnam parent. Itaque sequentis diei prima luce se vndique inclusum sentiens, per eam partem, quam Petrona statione tenebat, exitum quærere statuit, hostesque ingenti sublato clamore inuadit: sed conatum suum irritum cernens, paulatim se recipit, ac rursus inde impetum facit, idque sæpius iterauit. Tandem desperata salute, in aduersos hostes vehementi cum impetu irruit, ibique & ipse cadit, & exercitus eius ad internecionem deletur, eiusque filius cum parte copiarum populatum missus, cladis nuncio accepto, statim fuga Melitenam petit: sed eum, qui Charsianis angustiis præerat, insecutus, captum Petronę tradidit. Hic deinde victor, Byzantium cum insigni triumpho ingressus, & honorificè exceptus, cùm Manuel iampridem vita functus esset, præpositus gladiatoriæ domesticus factus est. Nec diu pòst, & ipse superstes fuit. Dum ita res geruntur, Mauritani Saraceni, ex Sicilia, in qua iam diu multa oppida obtinebant, Saba duce in Italiam traiiciẽtes, Tarentum oppugnabant, cùm Græca & Veneta classis, simul iunctæ, in Calabriam delatæ sunt, ad eam vrbem obsidione liberandam. Quo audito, Saba timorem,

Mamumus Impraelis filius.

Saracenorũ ingẽs clades.

Petrona Michaëlis auunculus Byz. victor reuertitur.

Eorundẽ excursiones ex Sicilia in Italiam, Saba duce.

timorem, vt hostem in certamen traheret, fingẽs, soluta obsidione, vitabundo similis, in Crotoniatẽ sinum concessit: vbi non multò pòst, prœlio commisso, & Græcorum agmine statim in fugam verso, omnis Saracenorum vis in Venetos fortius dimicantes, versa est, paucique à tam valida classe circumuenti, partim cæsi, partim fluctibus mersi, Veneti ad vnum eo prœlio periẽrũt. Qua victoria elatus Saba, Ionij maris ora celeriter enauigata, Illyricum petit: cuius Prouinciæ oram dum populabundus legit, ad Venetarũ nauium, quæ Syriaca merce onustæ, aduẽtabant, famam, in Tergestinum sinum classem celeri cursu contrahit: vnde naues ex insidiis adeptus, diripit; negociatores, & socios nauales, remigesque omnes incredibili Veneti nominis odio trucidat. Hinc transgressus, Amonem, nobilem Piceni vrbem, & pulchro portu celebrem, vi capit: captam diripit, & incendio absumit, paucis oppidanorum captis. Omnes enim ferè repentina trepidatione dilapsi, in Mediterranea se receperant. Paulò pòst, alia eiusdem gentis classis, vrbis Romæ oppugnandæ consilio ad Hetruriæ oram appulsa est, cuius repentinus aduentus totam vrbem maximo terrore repleuerat. Cæterùm Populus Romanus Leonis IIII. Pontificis cohortatione collectis animis, omniq; metu deposito, vniuersas cogitationes ac studia protinus ad patriæ propugnationem conuertit: Proinde omnes, qui ad militiam erant apti, euestigiò arma corripuerunt, eumque, Ostiam vsque secuti sunt, aduersarios in littus egredientes prœlio excepturi, quos, vbi in conspectum habuêre, ingenti animorum alacritate, acie instructa, signoq; pugnæ dato, ipsos adoriuntur. Pugnatum primò est aliquandiu æquo Marte, fuitque cruentum certamen. Postremò fusi fugatique Saraceni, & ad naues cum multa cæde compulsi sunt. Ingens hostium numerus variis casibus periit, & multi capti. At Saraceni, qui Cretam obtinebant, in Illyricum & Histriam delati, Gradum, vrbem Venetorum imperio subiectã, circumsederũt. Sed hinc subitò Veneti ducis accessu depulsi, nauibusque repentè eductis, in altum abiêre. Quod quidem incidit in annum ab orbe reparato D.CCCLXI. Interea temporis, Saraceni qui erant in Syria, post acceptam cladem, suumque regem interfectum, reparatis viribus, nouoque exercitu collecto, iterum Græcos ad bellum prouocarunt: Michaël verò, ad hostilis exercitus famam, nouas copias instruxit, & contra eos profectus est, nullaque re memorabili gesta, domum rediit, & Basilium Macedonem, cuius opera in domandis & exercẽdis ad cursum & aurigationem equis vsus fuerat, & postremò illum cubiculari dignitate ornarat, Cæsarem creauit, Eudocia Iceris suæ concubinæ filia in vxorem tradita, sed breui pòst, ab hoc Basilio 9. Cal. Maij, anno 867. interẽptus est, cùm vino madidus, Basilicinum quendam, qui Basilij primus remex erat, porrectis ei calceis purpureis, eadem dignitate ornasset. Imperauit annos tredecim cum matre Theodora: solus annos vndecim.

Venetorum clades.

Prœliũ inter Romanos & Saracen.

Romanorum victoria contra Saracen.

Michaëlis cædes.

Basilius ad imperium euectus, bellum contra Saracenos Cretenses suscepit, in quo victus est, multisq; cæsis, parum abfuit, quin ipse caperetur. Quorum pòst audaciam fregit Christophorus, eius socer, contra eos in Cretam ab eodem cum exercitu missus, & ipse Imperator cum exercitu in Syriam profectus, castellis quibusdam captis, & magna populatione facta, Tephricam, nobilissimam Saracenorum vrbem oppugnauit: sed cùm eam, nisi lõga obsi-

Basilius Macedo.

Basilij diuersæ expeditiones in Sarac.

obsidione capi non posse animaduerteret, castris inde motis, Euphratem fluuium nauali ponte traiecit, ac circumiecta loca populatus, multis oppidis atque arcibus oppugnatis, aliis verò deditione acceptis, Byzantium reuersus est. Inde rursus expeditione in Syriam contra Saracenos suscepta, Germaniciam inuadit, & suburbiis incēsis, vrbem Adatan obsidet. Cùm verò hanc itidem oppugnationē parum sibi prosperè succedere animaduerteret, ab ea recessit, & relictis in Syria ducibus ac præsidiis, Cōstātinopolim remigrauit.

Iisdem fermè diebus, Saraceni Africani Ragusium in Illyrica ora obsederunt, & Ragusinis à Basilio auxilium postulantibus, ipse centum bellicas naues eis subsidio misit. Quod vbi Saraceni cognouerunt, soluta obsidione, Italiam petunt, captoque Barro, Calabros, Apulos, Lucanos, & Salentinos, incendio, cæde, rapinis, penè ad internecionem affligunt, & iam de Roma, ac totius Italiæ imperio inter se diuidendo agitabant, cùm Iohannes Pont. publico periculo motus, ab Alberico, cuius opes tunc latè in Hetruria vigebāt, opem atque auxilium implorat, qui cum validissimo exercitu, etiam Romæ delectu habito, cùm illi iam in Romanum agrum irrupissent, primùm eos non procul ab vrbe prœlio vicit: Inde ad Lirim fluuium circa Minturnas sic eos fudit, vt de Italia deserenda mox cœperint cogitare: quamobrem omni maritima ora incensa, in Apuliam concessêre, & arce in Gargano monte facta, ac sub iugo montis oppido ad belli sedem communito, illinc per multos annos Italiam infestarunt. Inde Beneuentum adorti, vi capiunt, diripiunt, & incendunt. Quo exemplo territę finitimę vrbes, eius gentis præsidia admiserūt. Verùm subsidiariis copiis à Romano Pont. missis, Barbari præda magis, quàm iusto bello rem gerentes, sine prœlio Romanis finibus cesserūt. Et alia eiusdem gentis classis ex Africa profecta, Genuam graui obsidione pressam, vi cepit: propugnatores primo ingressu trucidati, puellas, matronas, & mares impuberes, nauibus impositos, in Africam, vnà cum ingenti præda, tam sacra quàm profana deportarunt. Sed Dandalus Venetus tradit, omnes virilis sexus pòst, in patriam rediisse: quo autem modo id factum sit, nemo scribit. Fuit Genua capta anno salutis Christianæ supra nongentesimum trigesimo quinto. Hanc Genuensium cladem præcessit fons sanguinem manans, magnam, quæ illi vrbi imminebat, calamitatem portendens. Inde anno sexagesimo nono supra nongentesimum, ab Othone Germanorum Imperatore, à Gargani arce, prius à Dalmatis deiecti, & à Pannonibus multis cladibus attriti, prorsus Italia pulsi sunt Saraceni: Græci hîc Italiam Constantinopolitani Imperatoris ope, Francis in ipsius Imperatoris gratiam adiuuantibus, Saracenorum metu liberatam gloriantur. Basilius interim, postquam rem Christianam adiuuantibus cæteris dynastis, fregisset in mari potentiam Saracenorum, omni studio ac diligentia enitebatur, vt ex aliis quoque locis in quibus Romanum Imperium diuexabant, illorum vires atque potentiam prosterneret. Proinde cùm ex Tarso ac Melitene, Romanas prouincias variis incursionibus deuastarent, omniaque miserrimè depopularentur, contra eos Andream, cognomine Scytham, & Magistrū equitū expediuit, quo illorum impetum & audaciam reprimente, Amyras Tarsensium rex indignatus, minaces, & in Deum contumeliosas literas ad eum exarauit, quibus, inter cętera, scribebat, si ipse illum inuasisset, nihil ei virginis Mariæ filium, neque robur

Nouæ Saracenorum excursiones in Italiam.

Albericus deuincit Saracenos.

Beneuentum capitur à Saracenis.

Genua capitur & diripitur à Saracenis.

bur

bur ſuum profuturum, quorum verborum mox pœnas dedit. Siquidem Andreas, his literis inſpectis, grauiſſima ira accenſus eſt, ac protinus imagine Virginis in vexillo erecta, & diuini Numinis auxilio implorato, contra inſolentem hoſtem copias eduxit, commiſſaque pugna, Saraceni in fugam verſi, maxima ex parte cadunt, ipſeque rex trucidatus. Et licet hic Andreas præclara & inſigni victoria potitus eſſet, non potuit tamen ob inuidiam, apud Cæſarem euitare calumniam, quaſi Tharſum capere, cùm potuerit, noluiſſet, vnde ablatũ eſt ei imperiũ, & Stypero, ſiue vt alij appellãt, Stypiotæ traditũ, qui in eius locũ exercitui præpoſitus fuit, quòd Tharſum ſeſe euerſurũ promiſiſſet, & quæ ab Andrea neglecta eſſent, emendaturum. Qui non modò nihil eorũm, quæ iactauerat, præſtitit, verùm etiam in maximum ex ſua negligentia incidit periculum. Quandoquidem Saraceni, eius caſtra negligenter locata, nullaſque in eis excubias eſſe agnoſcentes, noctu incautos ſomnoque ſepultos aggreſſi, multos ceciderunt, reliquos in fugam compulêre. *Amyras Tarſenſium Rex interficitur in bello. Exemplum diuinæ vltionis.*

Suprà commemoratum eſt, Raguſium Baſilij ope à Saracenorum obſidione, atque adeò vniuerſam Siciliam & Italiam ab horum incurſionibus liberatam. Nunc, priuſquam de ipſo ſermonem abſoluam, hæc pauca breuiter ſubiungam. Cùm, hoc Imperatore, Francorum regi, eidemque Cæſari Occidentali, opem ac ſuppetias ferente, vniuerſa Agarenorum militia, vti diximus, in Italia deleretur; inter cæteros præcipui nominis viros, etiam illorum dux Sultanus captus fuit, qui toto anno Capuæ in captiuitate detentus, nunquam ridere viſus eſt, non ſine omnium qui aderant, admiratione. quoad ſemel videns rotam currus circumuolui, & imam partem nonnunquam in altum erigi, Sic, inquit, res vertuntur humanæ, quod ſine cachinno explicare neſcio. Et fortè ego, qui nunc ad ima detruſus iaceo, exurgam quandoque, & denuò regnabo. Rex, huius fortunam miſeratus, ſibi familiarem hũc fecit, adeò vt ſæpè cum illo deinceps conſilia ſua cõmunicaret. Barbarus callidus inſidias Regi moliri incipit: ſuadens, vt, ſi Capuam, ac Beneuentũ firmiſſimo dominio poſſidere velit, nobiliores vrbis aliò migrare faciat, vt ea ratione plebs citra vllam difficultatem in officio atque obſequio retineri queat. Rex, conſilium ex animo ſuo arbitratus fore, clam vincula fabricari, & compedes iubet. At Sultanus omnia nobilioribus patefacit, vtque ſibi tantò faciliùs fides adhibeatur, compedes, manicaſque ferreas illis clanculum oſtentat. Cæterùm populares Regem in venationem progredientem, vrbe excludunt, & Sultano precium, libertatem ſcilicet captiuitatis, donant. Qui egreſſus, nouoque exercitu inſtaurato, ac priſtinis viribus recuperatis, longa obſidione Capuam & Beneuentum iterum cingit: qui obſidione preſſi, iterum ad Regem (hũc autem plærique cenſent fuiſſe Carolum Craſſum V. Romanorum Imperatorem) ſuppliciter confugiunt, facti veniam petentes, & cauſantes, Barbari aſtu ſe deceptos. Rex, legatos nõ admittens, ſe ob delicta meritò pœnas luituros eſt proteſtatus. Baſilium itaque adeunt, & opem petunt, quò periclitantibus maturè ſuppetias ferat: qui benigniſſimè legatos complexus, bonò animo eſſe iubet, & mox auxilia ac præſidia affutura pollicetur. Sultanus oratores ex itinere redeuntes capit, lectiſque literis, quæ Baſilius promiſerat, edoctus, mãdat, vnum ex legatis, ſuis ciuibus, ſi modò vitam cupiat, contraria nũnciare, Baſilium ſcilicet, confœderationem recuſare; nec poſſe, *Sultanus capitur à Chriſtianis, & dolo euadit.*

hac

Admiranda constãtia cuiusdam Oratoris Capuani pro salute patriæ.

hac quidem tempestate, vllum auxilium præstare. Ductus itaque legatus ante mœnia vrbis, stans, clara voce, legationem se absoluisse, & mox venturum auxilium pronunciat, popularibus suis bene audientibus: At Sultanus mox mille ensium ictibus illum iubet confodi, & relicta obsidione, discessit. Verùm enimuerò ne in commemorandis Saracenicis rebus, quę, Basilio adhuc superstite, vtrinque in Asia & Africa gestæ sunt, nimium excrescat oratio, ab earum exacta enarratione prudens sciensque supersedeo, & quonam exitu ipse Basilius vitam terminauerit, ostenso, mox ad alia transgrediar. Hic Imperator, Christianæ religionis proferendæ atque amplificandæ maximo & incredibili ardore flagrans, ingẽtem Iudæorum multitudinem, haud mediocribus pecuniarum largitionibus ac promissis induxit, vt sacro baptismatis fonte abluti, fidem Christianam susciperent. Cum Rossis itidem pacem iniuit, eisque persuasit, vt relicto Ethnicismo, eandem religionem amplecterentur. Tandem Imperator progressus in venationem, ceruo occurrit, qui iram erectis cornibus præ se ferebat, toruè Regem inspiciẽs: cui gladium magnum attollens, in collum vibrabat. Sed Rex, cerui cornibus implicitus, zona, qua cingebatur, altero eius cornu ramo adhæsit: vnde in altum eiectus, in cornibus feræ, Rex tum vitam finiuisset, nisi quidam, ense stricto, zonam abrupisset, quare in terram delapsus, saluatus est. Cui ingratus Rex, mox caput pro salutaribus donis ademit, quòd nudum ensem in se strinxisset, non in feram: falsò illud in innocentem simulans, qui pro salute Regis malè mulctatus fuit. Sed mox diuina vltio affuit: lethaliter enim sauciatus à ceruo, qui cornibus violento insultu in imum ventrẽ adactis, equo eum excussit, paulò pòst, eo vulnere mortuus est, cùm iam regnasset cum Michaële anno vno, solus decem & nouem, relictis ex Eudocia vxore tribus filiis; Leone, qui illi in imperio successit; Alexandro, & Stephano. Nam quartum Constantinum multò antè amiserat, & filiabus totidem, quas omnes sacris initiatas, cœnobiis inclusit.

Basilij pietas in proferenda puriori doctrina.

Eiusdem ingratitudo in de se benemeritum, & mors.

Leo Imperat.

Leo filius Basilij, à studiis Philosophicis, quę vehementer coluit & amplexus est, cognomentum obtinuit. Princeps fuit in Rep. moderanda diligens, & in vrbe custodienda tuendoque semetipso contra insidias solicitus & solers. quod quidem & res exegit, cùm & vrbs vndiquaque à vicinis Barbaris hostibus ex propinquo circumsideretur, qui imperio inhiabant, & ipse multiplicibus insidiis impeteretur. Proinde hostes tam externos, quàm domesticos omni quą potuit diligẽtia nunc circumuenit, nunc debellauit, nunc cum iis pacem instituit. Bulgaros violata pace deficientes, suis, & sociis Turcorum armis repressit, etsi semel ab eorum Rege Simeone Laba simulatæ pacis conditionibus delusus, & eximprouisò circumuẽtus, haud exiguam cladem accepit, fitque prima Turcorum mentio in historia huius Leonis. Cum Saracenis pariter conflixit, Marte ancipiti. Cæsare namque naualibus parandis intento, antequã classis esset parata, ipsi classe sua, quam longè instructissimam habebant, Taurominium deprædantur, Siciliam deuastant, Lemnum occupant, insularibus magna clade afflictis. Inde vicinas Cycladas perpetuis & improuisis depopulationibus diuexant: quibus cũ classe Niceta ductore vario euentu dimicatum est. Inde aliquandiu quieuerunt ad Romani iunioris imperium vsque, de quo mox dicemus. Paucis ante annis quàm hæc gererentur,

Anceps prælium inter Romanos & Saracenos.

tur, in Oriente, Esman Calyfa cum magna classe Euripi vrbem aggressus, nihil effecit, quin potius ipse in oppugnatione lethali vulnere accepto, viuis subtractus est. Et Cretensium Saracenorum classis, dum Ægæi maris oram & insulas populatur, in Romanam incidit: à qua multæ naues igni in cineres redactæ, multæ fractæ, & complures demersæ sunt. Quod periculum qui ex illis euaserunt, cùm magis irritati, Peloponnesum, & vicinas insulas diu exarent, Byzantinæ classis præfectus, cùm ad portum Cenchrearum applicuisset, ac hostiles naues circa Methonem, Pylon, & Patras crebrò stationes habere didicisset, triremibus per Isthmum Corinthiacum celeriter terra traductis, eos repentè adoritur, iisque improuisa impressione perculsis, hostium naues partim cremat, partim cum ipsis viris demergit, duce quoque illorum Photio interempto. Verùm ex Africa sexaginta ingentes naues ad Romanas Prouincias deuastandas emissæ, Cephalenem, & Zacynthum vsque processerunt, contra quos, Narsa Byzantinæ classis Nauarchus, missus est: sed triremibus remigum fuga penè euacuatis, cùm hoste congredi non est ausus. Cùm verò classiarios aliquot Saracenorum captiuorum, quos classiariorum more indutos, palis affigi iussit, supplicio terruisset, reliquis captis, profligarunt. Deinde in Siciliam transuecti, vrbes, quæ Saracenis parebant, vastarũt. Interea verò Mesembriaci Saraceni, nauibus aduecti, Phœniciæ, & Syriæ oram infestarunt. Et hæc quidem paulò antè gesta sunt, quàm Leone templis ædificandis (plurima enim condidisse, Annales referunt) occupato, Lemnum insulam inuaderent ac expugnarent. Porrò hic Imperator anno imperij decimo quinto in festo Pentecostes sub publicis sacris ictu baculi grauiter læsus ex insidiis, cum mẽtis alienatione sanguinem vomuit, adeò vt pro semimortuo sit è templo elatus. Aberat frater Alexander, qui in multorum suspicionẽ venit, ab eo has parasse insidias: sed cùm autor per indices nõ inueniretur, qui hoc facinus perpetrarat, dissectis manibus ac pedibus, in ignem proiectus est. At quarto, siue quinto, vt aliis placet, & vicesimo anno, tribusque mensibus sui imperij (tandiu enim regnasse ferunt) transactis, cæliaco morbo correptus, paulò pòst extinctus est. Vxores habuit quatuor, ex quarum postrema filium suscepit Constantinum, quem moriturus, cum imperij tutela fratri Alexandro commendauit.

Esman Calyfa in Euripi obsidione interficitur.

Variæ Saracenorum excursiones.

Leonis mors.

Alexander Basilij Macedonis filius, frater Leonis fuit, cuius mandato, imperij administrationem suscepit, nihil prorsus regium habuit, sed studiis & moribus fratri lõgè dissimillimus erat. Totus enim prouolutus ac demersus in heluationes & libidines, curam imperij commisit adulatoribus, prę̨stigiatoribus, & flagitiorum sociis: cumque non nisi à balneo prandium sumeret, aliquando immoderatè impletus, cùm conscenderet equum, corpore vehementer extenso, venam interius rupit, è qua largissimo sanguine supra infraque effuso, animam simul euomuit, porci instar iugulatus sua ingluuie, cùm imperasset annum vnum, & mensem vnum, quo vaticinium fratris Leonis compleuit. Alexander moriturus, tutelam Constantini, qui Leonis fratris filius, & puer septennis erat, cum imperio, matri, & quibusdam nobilibus commendauit, constituto duce copiarum terrestrium Phoca, classi verò prę̨posito Romano Lacapeno, Armenio, viro ignobili & obscuro. Sed malè res Græcorum per id tempus administratæ sunt effæminatorum, mulierum, &

Alexander Imperator.

Eiusdem mors.

Constantinus Leonis filius.

puerorum consilio. Nam & appetitum est, & tentatum imperium à pluri-mis, & magnis cladibus affectum. Mox à morte Alexandri, ad illud aspirauit Constantinus Ducas Andronici filius, quæ familia id tandem consecuta est, sed citò fuit oppressus. Bulgari sub eorum rege Simeone, quaternis expeditionibus vrbem Constantinopolim bis obsederunt. Hinc Adrianopolin ceperunt, & diripuerunt, sed non diu retinuęre. In vltima expeditione, peruastata Thracia, in Macedoniam vsque penetrarunt. Cùm autem præfatus Simeon, quietis ocijque impatiens, ac imperij proferendi cupidissimus, contra nationem, quæ Chabata dicebatur, bellum mouisset, ab ea tandem victus, in æditos montes sese cum exercitu recepit, vbi paulò pòst, præ nimij doloris magnitudine atque angustia supremum diem expleuit. Huic successit ex secunda eius vxore filius Petrus, qui inducias cum Romanorum Rege fecit, quòd Bulgari maxima peste premerentur, accipiens insuper in vxorem neptem regis, filiam Christophori maioris natu filij. Præfectus classis Romanus, cùm, matre Constantini à gubernatione remota in monasterium, Constantino filiam suam despondisset, hoc etiam excluso, se, & filios Imperatores constituit, tenuit imperium annos viginti sex. sed tandem à filiis captus, & in exilium actus est. Filios rursus Constantinus comprehensos, tonsosque in ordinem redegit, & solus imperio potitus, id prudenter administrauit. Saracenis namque Romanorum regiones euastantibus, ac littoralia deprædantibus, ingentem classem perbellè instructam, eis obuiam misit. Cæterùm ob imperitiam præfecti, qui vix à suis custoditus euasisset, nisi quàmprimum sese in triremem recepisset, aliæ naues suppressæ sunt, aliæ captæ. Longè meliori successu à Barda Phoca in Oriente contra eundem hostem dimicatum est. Is enim, militari disciplina edoctus, plærasque aduersariorum vrbes expugnauit, & vicina loca prædatus, cum maximis spoliis se, ac suū exercitum ditauit. Hac tempestate Turci, qui & Vgri nominantur, Istrum incolentes, cùm assiduis excursionibus imperij limites depopularentur, eosque armis Imperator haud facilè coercere posset, variis muneribus placans, eò tandem perduxit, vt illorum duces, Bulosydes, & Gylas, cum magna multitudine ad Christianā religionē sese conuerterent. Quorum vterq; Constantinopolim venit, & patricia dignitate donatus, cum multis muneribus, accepto secum Hierotheo Antistite, à quo multi postea in puriori doctrina instituti sunt, lęti ad suos rediêre: atq; hi Duces & fidē & panē seruarūt. Reliqua verò multitudo, paucis exceptis, denuò ad Mahumeti sacra deficiens, iterū arma in Romanos corripuit, qui paulò pòst, capti sunt, & cruci affixi. Inter hæc, Constantinus, qui etiam Porphyrogenitus dictus est, corripitur ingētibus totius corporis doloribus ex haustu infecti poculi, quod Romanus eius filius, regnandi cupiditate impulsus, ei cum coniuge Theophania adornarat: his aliquantulum sedatis, in mōtem Olympum ad Theodorum Cyzicum, virum pietate illustrē ac celebrem, precum causa, secessit, cùm imperasset cum patre Leone, Alexandro patruo, & matre annos tredecim, cum Romano Lacapeno socero, qui vi regnū arripuerat, annos sex & viginti, solus quindecim. Ibi cùm totum sese Deo, cultuique diuino addixisset, & consecrasset, reliquum vitæ precibus, & lectionibus ac studiis sacris consumpsit, imperij cura deposita, nec metu insidiarum ad imperium est reuersus.

Bulgari obsident Byzantium, & capiunt Adrianopolin.

Cum Saracenis varia fortuna dimicatur.

Plærique ex Turcis relicto Mahomete, Christianæ fidei adhærent.

Constantinus à filio inficitur veneno, & paulò pòst extinguitur.

Romanus

Romanus Iunior filius Constantini Leonis & Helenæ filiæ Romani Lacapeni Imperatoris, qui cum omni familia extinctus est, cùm patrem veneno submouisset, imperium eo viuo possedit. Vir ignauiæ, ocio, vino, luxui, ac omnibus voluptatibus deditissimus, licet ingenio non esset malo, sed si id intenderet, acuto atque solerti. Ocio id corrupit, cùm alieno arbitrio regeretur, ac subinde crudelissimus fieret. Impius in matrem Helenam, ac sorores, quas regia eiecit, exutisq; imperialibus ornamentis, in cœnobiũ relegauit. Quæ ob dolorem, regio vestitu spoliatæ, impudicitiæ sese dediderunt, & meretricium quæstum amplexæ sunt. Vnde mater summo luctu paulò pòst vitam finiuit, diris imprecationibus filium execrata. Filium primogenitum Basilium Imperij corona insigniuit, ac mox alium natum patris nomine Constantinum, vt aui sui nomen referret, appellauit. Quemadmodum autem domi ob illecebras & incontinentem vitam fuit impius; ita foris, suorum fortuna in hostes vsus, satis felix & fortunatus. Duo verò eadem tempestate sunt orta bella, in Creta vnum à Saracenis: contra quos misit Nicephorum Phocam, qui septem mensibus idoneo exercitu sæpè manus cum iisdem conseruit, & machinis obsidionalibus vrbes expugnauit, ac tandem ipsorum Metropolim Candacen, capto Saracenorum duce, cui Curupes nomen erat, & altero quodam, qui post hunc, in aliis primatum gerebat, quem Anemans vocabant, subegit ac euertit. Et nisi reuocatus fuisset ab Imperatore Nicephorus, quod iam passim omnibus innotuit, & Saraceni omnes essent insula eiecti, & Creta fuisset Romanis conseruata. Alterum verò bellum excitauit Chamedas Turcus, Chalepi dominus, contra quem Romanus Imperator, Leonem Phocam, Nicephori fratrem, cum potenti exercitu misit. Qui cum Chameda totis viribus congressus, Barbarũ adeò vicit, vt magna eius exercitus pars prœlio ceciderit, reliqua capta sit, ipso duce cum admodum paucis ægrè elapso. Quamobrem Leo Byzantium reuersus, magnifica pompa exceptus fuit, & triumphali honore cohonestatus. Sed Chameda vires reparãte, Nicephorus ex Creta rediens, Syriam petere iussus est; qui pugna commissa, hostes illustri victoria superauit, & Berrhœa vrbem, præter arcem, vastata, ingẽtibus diuitiis potitus est, captisque penè innumeris, multos Christianos vinctos liberauit. Imperator tandem libidinibus & crapulis extenuatus, atque confectus, vitam finiuit, nec citra veneni suspicionem, vt nõnullis placet, anno imperij decimo tertio. Vxorẽ habuit Theophaniam, ex qua duos liberos, Basilium, & Constantinum progenuit, ac filiam Theodoram, quam Ioannes Zimisces Imperator post Nicephorum, vxorem duxit. Sunt verò qui tradant, ipsum vxores duas habuisse, primam quidem Bertam, filiam Hugonis Regis Italiæ, qua mortua, patre viuo, alteram, de qua hîc loquimur, duxisse. Addũt etiam, præter Theodoram, alteram filiam, Theophaniam nomine, sustulisse, quæ deinde Ottoni II. Imperatori Occidentis nupserit. Verùm de his, vnicuique suum esto iudicium.

Romanus Iunior. *Romanorum prosperi successus contra Saracenos.* *Mors Romani Iunioris.*

Romano Iuniore viuis exempto, cùm eius duo filij, Basilius & Constantinus, adhuc impuberes essent, de procerum consensu atque suffragio imperij gubernatio translata est in Nicephorum cognomento Phocam, qui Cæsar renuntiatus, Theophaniam Romani viduã, matrimonio sibi iunxit, & mox, domi rebus compositis, animum, vti erat militaris, & laudis gloriæq; appetens,

Nicephorus cognomento Phocas, Imperator.

tens, ad res bellicas adiecit. Proinde Saracenos, perpetuos Romani Imperij hostes, vno eodemque tempore, terra marique inuadere constituit. Primò itaque Manuelem patricium, Leonis nothum, in Siciliam cum valida classe contra Saracenos misit: qui, ob imperitiam locis asperis & angustis à Saracenis conclusus, cum omni exercitu ab illis cæsus est. Deinde Iohanné Zimiscam, qui pòst, imperium est adeptus, in Ciliciam cum magnis copiis expediuit, isque apud Adanam vrbem cum Saracenis congressus, insigni victoria potitus est. Secundo imperij sui anno, ipsemet in Ciliciam cum valida manu profectus, comitante eum vxore sua cum liberis, quam apud Drizion Ciliciæ promontorium, reliquit, Anabarzá, Rhosum, siue Rosam, & Adanam, eius prouinciæ vrbes, aliaq; plura castella & arces, in suam potestaté redegit: pòst, in Cappadociam in hyberna regressus, verisq; initio rediens, & fratre Leone cum copiarum parte Tharsum misso, ipse Mopsihestiá obsedit: qua, cùm mediam flumen Sarus diuidat, altera eius parte oppugnata, Saraceni, igne iniecto, in alteram se receperũt, qua & ipsa capta, omnes ad internecionem extincti sunt. Tharsenses, vbi à Cæsare feliciter pugnatum intellexère, continuò sese ipsi dediderunt: ac triduo pòst, classis Ægyptia Tharsensibus auxilio missa, ad terram appellendi facultatem non habuit; eademque in reditu & ventorum procellis, & Romanarum triremium incursionibus maxima ex parte deleta. Imperator Constantinopolim reuersus, æneas Tharsi & Mopsihestiæ portas, exquisitis artificiis, nouis ornamentis additis, arci ad Orientalem, & Occidentalé portam accommodauit: primitias, quasi Deo suæ expeditionis attribuens, & Sophiæ delubro dedicans. Est & Cyprus à Saracenis detenta, per ipsum Romano imperio adiecta. Dein Syriam inuasit, & vrbibus ad libanum & mare sitis, partim expugnatis, partim vastatis, ad Antiochiam, quam flumen Orõtes alluit, peruenit: sed Antiochenis acrius resistentibus, accedente etiam commeatus penuria, & solo imbribus inundato, castellum in Tauro monte, quem hodie vulgò Maurum vocant, ædificauit, Michaële Burze, quem patricia dignitate insigniuit, & Tauri montis ducem nominauit, ibi relicto. Petrum verò quendam ex suis Eunuchis, virum fortem, constantem, & rei militaris gloria florẽtem, castrorum Præsidem designauit, vt locum exercitui daret ad hybernandum in Cilicia: Ipso autem Byzantium reuerso, Burzes crebris excursionibus Antiochenos Saracenos infestabat, assiduè de capienda vrbe, & laude sibi comparanda cogitans, & turrim eiusdem altitudinis clàm mensus, paratis scalis illi paribus, nocte hyberna, tenebrosissima & niuosa, tacitè mœnibus vrbis succedit: affixisq; scalis cum trecentis lectissimis viris, quos clàm adduxerat, ascendit: custodes turris, & obuios quosque cædit, ac statim castrorum Magistro nunciat, quid fiat, illumque ad opem ferendam accersit. Interea, Antiocheni, vbi turrim occupatam esse cognouerunt, eò alacriter ad Romanos repellendos concurrunt. Magister autem castrorum, vt qui in mandatis ab Imperatore, ne Antiochiam inuaderet, quòd vrbis eius captiuitatem, interitum Cæsaris consecuturum vulgata fama erat, accepisset, ancipiti cura distractus: tamen, ne tot viri fortes perirent, nullo modo committendum ratus, cum omnibus copiis Antiochiá oppugnat, quo facto, statim & manus, & animi Saracenorum conciderunt. Burzes verò cum suis, iam desperata salute reuixit, & porta bi-

Eiusdem variæ expeditiones contra Saracenos. Clades.

Victoria.

Tharsensium deditio.

Cyprus redit in potestaté Romanorũ.

Antiochia vi capitur à Romanis.

ta bipenni refracta, liberum ingressum castrorum Magistro præbuit; & sic facilè clarissima vrbs in Romanorũ potestatem venit. Nicephorus interim, cùm esset auaritia inexplebili, adeò vt nullas extorquendæ à subditis pecunias, & quæstus conficiẽdi occasiones prætermitteret, & fame etiam grassante, insultaret egentibus, frumenti pretio plus æquo adaucto, nec nõ prætextu bellorum subditos deglutiret ac expilaret; numismata insuper vsitati ponderis parte attenuaret: in maximum odium ciuium totiusque vrbanæ multitudinis incurrit, cuius occasione, à Iohanne Zimisca, quem anteà grauissimè offenderat, adiuuantibus Michaële Burze, qui etiam ira exasperatus erat in Regem, quòd ab eo, post adeptam victoriam, dignitate spoliatus fuerat, Leone Amalantę, Theodoro Nigro, & Zipodeodoro cum duobus aliis intrepidis viris, ac præcipuè Theophania Regis coniuge, quæ, liberis suis ex priore marito natis, metuens, cùm intelligeret, ipsum, his præteritis, Leonem fratrem suum successorem instituere decreuisse, Nicephorum summo odio prosequi cœperat, intempesta nocte in cubili quàm crudelissimè trucidatus est, anno imperij sexto, ætatis quinquagesimo septimo. *Nicephori interitus.*

Nicephoro, vti iam diximus, obtruncato, Iohannes Zimisca, vir militari laude insignis, imperio potitus est. Hoc imperitante, Saraceni ægrè ferentes tot locorum iacturam, in primis verò Antiochiæ, communibus omnium tum Orientis, tum Occidentis viribus vndique coeuntes, & fœdera de bello sociali percutientes, hanc omnibus studiis atque artibus recuperare annixi sunt. Et quoniam Syriæ Calyfæ iam tenues erant vires, Aphricæ Calyfæ opem atque auxilium implorarunt. Quo impetrato, vniuersi ad huius vrbis recuperationem arma atque animos cõuerterunt. Imperator, hac gentium conspiratione cognita, simulque de ciuium cõstantia in patriæ salute ac defensione tuenda plenissimè edoctus, Bardam Sclerum, Mesopotamiæ ducem, obsessis opem ferre iubet: à quo breui pòst, prœlio commisso, Saraceni, etsi numero longè Romanis superiores, profligati sunt. Hanc insignem victoriam subsecuta est altera non minus clara atque illustris, quam paulò pòst, adeptus est aduersus Roxolanos, quos, auxiliis Bulgarorũ Thraciam deuastantiũ, vicit, fuso ac dissipato exercitu trecẽtorum milliũ, & Suendoslao, illorum duce, ad pacem petendam adacto; quem, pace impetrata, reuertentem, cum reliquiis Bossini oppresserunt atque interfecerunt. Hoc bello Cæsar feliciter confecto, Byzantium repetiit, ibique honorificentissimè exceptus. Porrò Patriarcha cũ omni clero, tum Senatus ac vniuersus Populus occurrit, coronas offerentes, & quadrigam albis equis ducentes, rogabant, vt Imperator currum triumphalẽ conscenderet, & triumphaturus vrbem ingrederetur. Sed ipse albo equo vectus, paludamẽta regia, quę Bulgarorum Principibus detraxit, quadrigę imposuit, supraque ea imaginem Virginis matris: ipse currum præcessit. Et cùm in forũ peruenisset, Borizen Bulgarorum Regem insignibus regiis exutum, Magisterij honore decorauit. Trophæa in templo Constantinopolitano locauit. Nummos quoq; cum Seruatoris imagine ac sequẽti inscriptione percussit. quod & sequẽtes Cæsares Græci imitati sunt. Talis autem est ea inscriptio: IESVS CHRISTVS REX REGVM. In Oriente interea, cùm plurimæ vrbes in Asia à Romanis deficerent, Imperator subitò in eas expeditionem suscepit, quarum alias

Ioh. Zimisca Imperat.

Eiusdem victoria aduersus Saracen. & Roxolanos.

Zimisca Byzantiũ ouãs ingreditur.

vi, plærasque spontanea deditione ad pristinam fidem atque obsequium redegit. His rebus nō minori celeritate, quàm felicitate peractis, domumq; reuersus, cùm hausisset poculum lento veneno infectum à quodam Basilio eunucho suo cubiculario, cui se potentiam derogaturum interminatus fuerat, lenta tabe absumptus, & parricidij, & idololatriæ pœnas dedit. Manichæos etenim ex Asia in Europam deductos, collocauerat in vrbe Philippopoli, cùm imperasset annos sex, menses totidem.

Eiusdem obitus.

Defuncto Iohanne Zimesce, imperium deuolutum est ad eos, qui iure hęreditario succedebant, id est, ad Romani Iunioris liberos, Basilium, qui iam vicesimum ætatis annum expleuerat, & Constantinum, qui septimum & decimum attigerat. Vterque regiis insignibus ornatus est: sed omnis imperandi potestas Basilio cessit. Hic à ciuilibus ac intestinis bellis gubernationē inchoauit. Nam Bardas Sclerus elatus fortuna ac successibus sub Zimisce, & militari fauore ac studio confisus, magnam imperij partem, suæ ditionis fecerat. Cùm hoc bis conflixit terra marique infeliciter: tertiò victū duce Phoca Barda, & omni exercitu exutum, coëgit fugere ad Chosroen Babylonium, à quo in custodia detentus, præter spem elapsus est. Ea tempestate, Persarum regno à Saracenis euastato, vir quidam Persa, Inagros nomine, dictis Persas demulcens, persuadet, vt à seruitute Saracenorum deficiant, seque duce, arma in Saracenos sumant. Sæpius autem Chosroes Persis prœlio occurrit, semper tamen victus abiit. Quamobrem desperatione, vt fit, à Romanis custodia detentus, opem consiliumque petit, ex carcere eos liberans. Sclerum in primis rogat, vt omnis offensę immemor, de belli ratione liberè dicat quod sentiat. Qui in primis bellum dissuadet, cuius exitus semper anceps atque incertus est: Sed Babylonio instante, vtpotè vindictæ cupido, tandem annuit, promittens, se solis cum Romanis bellum obiturum. Nam plus tribus millibus, ergastulis detinebantur, qui omnes educti & armati, Sclero duce prœlium cum Persis, quibus eo tempore Muchumerus imperabat, inierunt, ac deuicerunt. Redeuntes, Chosroen, tanquam barbarum, declinarunt, vincula timentes, quæ prius experti fuerant, atque ideò sese fugæ commiserūt. Quos Chosroes magna hominum multitudine subsecutus, partim occidit, partim obruit, plærisque viriliter pugnantibus & occumbentibus: Sclerus autem, & & qui cum eo erant, Romani imperij limites attigerunt, ipseque postmodū, deuicto in acie à Basilio, Phoca Barda, in gratiam receptus fuit. Imperator, domesticis bellis tandem feliciter compositis, ad externa vires atq; animum adiecit. Georgium fratrem Dauidis Curopalatę, dominum interioris Iberiæ, carpentem limites imperij, pacem pecunia redimere coëgit, & eandem, dato obside filio, sancire, quem tandem, cùm, non seruatis pactis, bellum redintegraret, magna strage deuictum, profligauit. Saracenos etiā, qui Phœniciam, & vicinam illi Syriam depopulabantur, domuit, & imperatis acceptisque obsidibus, Romanæ ditioni subesse compulit. Bulgaros, quibus tunc Samuel imperabat, non modò Thraciam & Macedoniam diuexantes, sed & Græciam, atque ipsam Peloponnesum, flammis ferroque haud mediocriter affligentes, duce Nicephoro Cælio, siue Vrano, vt alij appellant, ingenti prœlio, ipsorum rege fuga elapso, debellauit, nouoque crudelitatis exemplo, ad cæteros deterrendos, quindecim captiuorum millibus oculos eruit, in singulis centuriis

Basilius & Constantinus fratres.

Persæ vincuntur à Chosroe Babylonio.

Basilij victoria contra hostes.

Eiusdem sæuitia in Bulgaros.

centuriis relicto vno monoculo, qui sociis domum reuertentibus dux itineris esset. Tandem vniuersam Bulgariam perdomuit, & suo imperio, regioni duce peculiari imposito, subiecit, simulque gentes Chorbatorum, & qui Sirmium incolebant, sub iugum misit. In Italia ducibus Basilio Sanio, & Conto Leone Cephalonio, cōtra Melen Barensem res infeliciter gessit. Postremò cùm instrueret classem aduersus Saracenos Siculos, & ipse in Ciliciam cū nouo exercitu expeditionem pręPararet, fatali morte præuentus, neutram absoluit. Iam enim in extremam senectutem vergebat, & cum assiduis morbis conflictabatur. Quibus mox defecit, anno ætatis septuagesimo secūdo, cùm regnasset annos quinquaginta duos. *Obitus.*

Basilio fratri mortuo Constantinus in Imperio successit, ætate illo paulò minor, & gubernationis prorsus imperitus, vt qui viuo fratre, res imperij neque attigerat, neque curarat; sed suis voluptatibus indulserat, & iā tum ætate fractus, tum ocio, ignauia, luxu, ac libidinibus effeminatus languebat. Hoc imperante, Constantinus Diogenes, Syrmij & Bulgariæ Præses, Bossinos vltra Istrum reiectos, compescuit. Per idem fermè tempus, Ægypti Princeps Daber, qui fœdus cum Romanis habebat, eo violato, Hierosolymitanum templum, in quo Christi Seruatoris sepulchrum est, & sacra loca omnia diruit. Nam sub illius imperio tunc erāt Hierosolyma. Et paulò pòst, classem contra Cycladas insulas misit: quam Sami Præses, duodecim nauibus vnà cum vectoribus captis, reliquis dissipatis, deuicit. Contra eosdem, in Sicilia, & Italia, quanquam bis reparato exercitu, nihil prospere gestum est, propter imperitiam & audaciam Orestis ducis. Ipse Imperator, triduo, priusquam obiret, Romanum Argirum, virum Senatorij ordinis, atq; illustri familia oriundum, sibi, Zoe secunda filia in vxorem tradita, generum delegit, eumque imperij hæredem ac successorem renuntiauit, & septuagenario maior, postquā annos tres, vno mense dempto, imperasset, in fata concessit. *Constantinus frater Basilij.* *Eiusdem improsperæ expeditiones.* *Mors.*

Dum hæc ita fierent, Saracenorum imperium, cum quibus iam per quadringentos fermè annos, varia semper fortuna Romani Imperatores cruentissima bella gesserunt, adeò vt quāuis ingentes fuerint, statim ab initio illorum vires, & Christiana Resp. tunc semper & intestinis seditionibus agitaretur, & Barbarorū creberrimas incursiones perferret: necnō Byzantij vt plurimum eneruati mollesque Imperatores præessent, sæpe tamen ingentibus illos cladibus afflixerint, & modò Syriam, nunc Armeniam, interdum etiam Persidis partem, aliasque Prouincias recuperarint: semper autem Asiam minorem, Mediam, Parthorumque regna, Bithiniam & Cappadociam, cum multis aliis prouinciis obtinuerint, ad finem excidiumque, vt omnium humanarum rerum vicissitudo est, properare incipiebat, idque potissimùm cōtigit Basilio Porphyrogenito Byzantij imperante circa annum salutis nostrę millesimum, cùm plures tyranni Saracenicum imperium inter se diuisissent, & quatuor de summo Pontificatu semper contenderent, atrocibus bellis inter se dimicantes. Quo tandem factum est, vt in Oriente illorum potentia, Turcis præualentibus, paulatim conciderit, atque in nihilum redactum fuerit. In Hispania verò, & in Aphrica, vbi etiam longè lateque regnabant, propter eadem ciuilia bella, & mutuas dissensiones, illorum imperium sensim imminutum est, donec tandem penitus corruerit. Iis etenim inter se cōtenden- *Saracenici imperij declinatio propter domesticas dissensiones.*

tendentibus, Christianorum vires in Hispania quotidie magis atque magis adaugebantur, ita sanè, vt Mahometo Enasir, Marroci Pontifice, propè Valentiam in Gottalania victo, & sexaginta Saracenorum millibus cæsis, anno salutis supra millesimum centesimo & quinquagesimo, pòst, triginta annorum spatio, Christiani Valentiam, Deniam, Alicantem, Murciam, Carthaginem nouam, Cordubam, Hispalim, Iaem, & Vbedam recuperarint; & Saraceni solùm Granatæ regnum retinuerint, quo demum à Ferdinando, postremò Tarraconensium rege, Caroli V. Cæsaris auo materno, exuti fuerunt. Et in Aphrica itidem eorundem vires ac potentia indies vehementius labefactata est, atque imperij illorum nomen prorsus extinctum. Verùm enimuerò, inter omnia domestica dissidia & simultates dominandi cupiditate ac æmulatione inter ipsos Regulos, variis temporibus exortas, nullæ ipsis fuêre vnquam perniciosiores, nullęque ipsorum vires ac potentiam magis imminuerunt, ac tandem penitus attriuêre, quàm postremæ quæ fuerunt exortæ inter Muchumetum Persidis, Corasmiorum, aliorumque populorum Principem, & Syriæ Calyfam, qui Bagadeti sedem habebat, inter quos, grauissimum bellum, sicuti proximè narrauimus, intercesserat. In hoc autem, cùm Babylonius Muchumetum, Scleri, & Romanorum captiuorum opera, superasset; Muchumetus deinceps, adhuc Basilio regnante, Turcarum auxilia accersiuit, quorum ope, vt supra ostendimus, iam ab aliquot annis Saraceni in bellis, vt qui religionem ipsorum, ritusque amplexi erant, statim primis illis eruptionibus, quas in Saracenorum fines fecerunt, vti consueuerant. Muchumetus, tribus millibus Turcorum, quibus pręerat Tangrolipicus Mucaletus, impetratis, adiunctoque Persico supplemento, Pisasirium Babyloniæ Calyfam, Chosroe successorem, inuadit; & commisso prœlio, Arabibus, Turcicarum sagittarum vim non ferentibus, paruo negotio superat; & ad suos victor reuersus, iisdem Turcis voluit etiam in pugna contra Indos, cum quibus pariter bellum gerebat, vti, & petentibus, vt domum sibi redire liceret, atque vt prędidium ab Araxis fluminis ponte deduceretur, vim etiam minatus est. Turcis enim domum redeuntibus, Araxes fluuius, qui Persarum regni finis est, traiiciendus erat, isque vnico tantùm ponte trãsiri poterat. pons autem ille ab vtroque latere, turribus excitatis, ac præsidiis impositis, cõmunitus fuerat. Turci maiora pericula veriti, ab eo defecerunt, seque in Carbonitidem solitudinem subtraxêre, cum ipsi numero pauci, cum tam multis congredi non auderent, indeque crebris excursionibus Saracenorum agros populabantur. Quod iniquissimè ferẽs Muchumetus, ad triginta hominum millia contra eos mittit, decem nobilissimos notæque fortitudinis ac prudentiæ tribunos exercitui præficiens. Hi ad bellum profecti, intrare in desertum, ob aquæ alimentorumque inopiam noluerunt; sed proximè aditum solitudinis sunt metati. Turcorum dux de aduentu Persarum certior factus, re cum suis communicata, Saracenos & Persas repentè adoriri statuit, biduoq; magnis confectis itineribus, tertia nocte, eos securè in tentoriis agentes, nihilque suspicantes, inuadit, atque illicò profligat. Ibi curribus, equis, pecuniaque plurima potitus, non iam, vt fugitiuus, latrocinia exercere, sed palàm exinde in aperto castra habere; ad quem vndique confluebant, qui ob maleficia supplicium metuebant, serui, atque alij rapto viuere assueti,

Babylonius Calysa vincitur à Persis.

Turcorum defectio à Persis.

Persæ & Saraceni à Turcis profligantur.

àdeò vt breui tempore eius copiæ vſque ad quinquaginta millia creuerint: At Muchumetus ob cladem acceptam iratus, decem illos duces luminibus orbat, & qui euaſerant milites, eos ſe muliebri veſte indutos, deuictis hoſtibus, in triumpho ducturum minatur, ipſe interim ſe ad bellum accingit. Qui antea victi à Turcis fuerant, minis perceptis, ad Tangrolipicen tranſeũt. Is tanta acceſſione auctus, cum omnibus ſuis copiis in Muchumetum progreditur, vt, collatis ſignis, iuſto prœlio rem decernat. Et Muchumetus, armatis Saracenis, Perſis, Arabibus, & Cebitis, circiter quingentorum millium exercitu coacto, ac centum turrigeris elephantis, hoſti apud locum, cui Aſpacham nomen eſt, occurrit. Ibi atroci conſerta pugna, multiſque vtrinque cadentibus, ipſe etiam Muchumetus, dum hinc inde incautius obequitat, ſuoſque verbis ad pugnam accendit, equo collapſo, ceruicẽ frangit, ac moritur, eoque mortuo, exercitus cum Turcis conſpirat, ac omnium voluntate Tangrolipix Perſarum Rex declaratur, qui ſtatim ſuæ genti aditum in Perſidem aperit, quorum mox ingens multitudo ſe eò contulit, oppreſſiſque Perſis, ac Saracenis, Perſiam occuparunt. Tangrolipicen, Sultanum, id eſt, ſummum Imperatorem, ſiue Regum Regem appellant: is, omnes Magiſtratus, omneſque dignitates à Perſis in ſuos traſtulit, & inter eos, indigenis prorſus conculcatis, vniuerſam Perſidem diuiſit, regnique ſui rebus præclarè cõſtitutis, in Piſaſirium Babyloniæ ducem, expeditionem fecit, atque illum pluribus prœliis vicit, ac interfecit, & ſic Babyloniis ſubactis, Cutlumũ, fratris filiũ, cum exercitu contra Carbeſum Arabiæ Regem miſit, à quo ſuperatus Cutlumus, per legatos à Stephano patricio Mediæ, quæ hodie Baas Pracham vocatur, præfecto, per ipſius fines itineris faciendi facultatem petiit, quod non modò non impetrauit, verùm etiam Stephanus armatus illi occurrit: qui multis ſuorum amiſſis, victus & captus eſt. Cutlumus autem ad Tangrolipicen reuerſus, Medicum bellum referẽs, eius regionis fertilitatem celebrat, eam expugnatu facilem eſſe aſſerens: ſed Tangrolipix, illi ob cladem acceptã ſummoperè iratus, ipſe in Arabes proficiſcitur; Cutlumus metu, cũ ſuis aufugit, & Paſare Choraſiniorum vrbe occupata, à Sultano deſciſcit. Verùm Sultanus, eo ad tempus, omiſſo, cum omnibus ſuis copiis contra Arabes perrexit; à quibus, ipſe quoque profligatus, domum rediens, maxima cum parte exercitus eum obſidet, cui Cutlumus loci munitione fretus, diu obſtitit. Et tamen interea, Tangrolipix, alterum nepotem, cognomine Surdũ, cum viginti armatorum millibus in Mediam ablegauit. Is, impetu in Prouinciam facto, & prœlio cum Romanis commiſſo, cum toto exercitu, pauciſſimis exceptis, cadit. Quo Sultanus cognito, vt iacturam illam ſarciret, Alimum Abraimum cum cẽtum armatorum millibus in eam Prouinciã mittit: cuius præfectus, auxiliis ab Imperatore petitis, Lyparitam partis Iberiæ dynaſtam expectabat: nec prius ſibi cum Turcis dimicandum cenſebat, quàm Iberũm auxiliares copiæ aduentaſſent. Quamobrem Romanis intra munitiones ſe continentibus, Alimus, negata pugnandi copia, Arzeni vicum nullo muro circundatum, quem innumeri ditiſſimique mercatores incolebant, ſe primo impetu capturum ratus, inuaſit: ſed cùm incolæ aditus trabibus obſtruxiſſent, tela in hoſtes ex tectis coniicientes, multos è medio ſuſtulerũt. Alimus, eo per ſex dies oppugnato, cùm Arzenos fortiſſimè ſe defendere, nec facilè obſide-

Turcorum incrementa.

Perſæ deficiũt à Muchumeto.

Muchumetus interſicitur in prœlio.

Tangrolipix Rex Perſarũ.

Turci expulſis Saracenis, occupant Perſiam.

Subiicit Babylonios.

Idem contra Arabes, & Medos infeliciter pugnat.

Arzenum inceditur à Turcis, & diripitur.

obsideri posse cerneret, ignem tectis iniecit; quo vndique sæuiente, & incolis in fugam versis, Turci vico potiti, multum auri, & aliarũ opum, quas flamma non absumpserat, inuenerunt. Inde, cùm Liparites Iberiæ copias iam adduxisset, contra Romanum exercitum properarunt, prœlioque sub vesperam commisso, Turci fusi fugatique sunt, Romanis eos in multam noctem persequentibus. Qua tamen in pugna, Liparites, qui alterum exercitus cornu ducebat, captus fuit, & ad Sultanum perductus: cuius redimendi gratia Imperator, magnam pecuniam, & munera misit, fœdus cum eo petens. Sed Sultanus, omni pecunia & muneribus remissis, Liparitẽ gratis restituit; hortatur, ne in posterum arma cõtra Turcos sumeret, quin ipse etiam legatum ad Imperatorem destinauit, summæ dignitatis virum, Seriphẽ appellatum: quæ dignitas ea apud illos est, vt Calyfa mortuo, Seriphes succedat. Nam Turci statim Mahometis sectam amplexi, Calyfas, etsi regna illis profanamq; potestatem in suo imperio ademissent, vt Sacerdotes & Pontifices in summo honore habuerunt. Is igitur Byzantium ingressus, cùm superbè ab Imperatore, vt tributum Sultano penderet, petiisset, re infecta, dimissus est. Qua re indignatus Sultanus, ipse Romanos adortus est, cumq; Comium, Iberiæ vrbem, propterea quòd incolæ se, & res necessarias, castellis, quorũ tunc in Iberia multa erant, & locis munitissimis maturè incluserant, nulla re memorabili gesta, progressus esset, Romanas copias Cæsareæ colligi audiẽs, in Mediam est regressus: vbi, cùm omnia, non secus atque alibi, muris defendi videret, animum ad oppugnationem conuertit, ac primò Manizichiertem, vrbem in planicie sitam, ac triplici muro cinctam, multisque intus fontibus irriguam, in quam præterea, magnam commeatus copiam oppidani importarant, aggreditur, & vallo prope mœnia posito, omnis generis machinis per triginta continuos dies oppugnat: tandemque rebus infectis, & plurimis ex suo exercitu desideratis, inde castra deduxit, Abramium deinceps nepotem persequens, quem Cutlumo consobrino suo coniunctum, prœlio apud Pasarim vrbem victum, necauit.

Turcorum clades.

Persici Regis improsperi conatus in Media occupanda.

Abramius necatur à patruo.

Cæterùm, antequam vlterius progrediar, præsentis argumenti series omninò exigit, vt, cùm deinceps Turcorum mentio creberrima futura sit, de illorum origine aliquid summatim ac breuiter dicatur. Pomponius Mela in fine Geographiæ libri, cùm Scythiæ populos, & qui Tanaidem paludem, ac Riphæos montes incolunt, describit; Iuxta, inquit, Thussagetæ Turcæq; vastas syluas occupant, aluntur que venando: Quod Plinius repetit lib. VI. cap. VII. Thussagetæ & Turcæ, à quibus hodie, qui latè in Asia imperitant, Turci orti existimantur. Ptolemæus inter Sarmatas Asiaticos supra Caspias portas Tuscos ponit, qui iidem videntur cum Turcis. Neoterici omnes hanc secuti opinionem, illinc prodiisse Turcos cõmemorant, anno humanæ redẽptionis circiter septingentesimo quinquagesimo nono, & cũ Auaribus populis, qui hodie Hungari dicũtur, multis dissipatis, cõflixisse, Pipino Caroli Magni patre apud Francos regnãte. Quidam etiam asserunt, Turcos ex Caucasiis portis egressos, primùm finitimas gentes, & in iis Armenios inuasisse: Inde minorẽ Asiã ab iisdem armis occupatã anno à mundi origine tertio & sexagesimo, super noningentesimum ac quinquies millesimum. Anno verò salutis octingentesimo quadragesimo quarto, cùm Byzantij imperaret Constantinus

Turcorum origo.

nus V. Leonis III. filius, Stephano III. Romæ Pontificatum gerente. Sunt etiam qui affirment, Turcos, meliores sedes sibi postulasse, ac primùm Alanos, mox Colchos, & Armenios, inde minoris Asiæ populos, postremò Persas & Saracenos vicisse & oppressisse, atque hos fuisse Scythas, ex iis præsertim, quos Alexander Macedonum Rex, intra Hyperboreos montes ferreis repagulis clauserit, quòd videlicet gentem indomitam, in angulum illum, tanquam in ergastulum inclusisset. Nonnulli, & linguam, & mores secuti, Scythas eos autumant, qui ex Tanaide profecti sint, & Parthis latè imperantibus, Persarum, Medorum atque Assyriorum ditiones & regna inuaserunt. Postquam verò in Asiam progressi sunt, fuêre, qui Parthorum progeniem existimarent. Parthi enim & ipsi à Scythis orti. Alij, nomen fortassis secuti, à Turce, Persarum vrbe, & magna, & opulenta, eam gentem ortam crediderũt. Plærique etiam arbitrati sunt, Turcos à Teucris deduci. Verùm enimuerò, quæcunque illis origo est, ex Scythia proculdubiò est, &, vt quidam adiiciũt, ex Europæis Scythis, qui præ cæteris ad Orientem vergunt, sedesque circa Tanaim habent, idque certò constat, ipsos Turcos per Caucasi angustias ex Septentrione in Asiam irrupisse, ac primò parua manu prædonum instar, clandestinis quibusdam excursionibus atque insultibus, ampliores vires sibi vendicare conatos esse: confluenteque subinde, vt fit, huiuscemodi generis hominum numero ac multitudine, quibusdam montibus & claustris, sibi admodum opportunis, vnde per occasiones facilè irruptiones fieri possent, occupatis, vsqueadeò emerserunt, atque animis sublati sunt, vt iam palàm, & pari Marte aduersum finitimos de agri possessione certare non vererẽtur, & in Persas Medosque processerint. Denique progressu temporis, siue Græcorum negligentia, seu fatali quadam necessitate, atque humanarum rerum varietate & inconstantia, siue cælestium Superûm, aliter iam de huiusmodi imperio præscribentium, decreto ac voluntate, ob Christianorum scelera, hæc immanissima posteris flagella diuinitus immissa sunt, atque ita celeri succreuêre cursu, vt breuissimo temporis spatio, variis ducibus vsi, non modò Pontum & Cappadociam, verùm etiam Galatiam, Bithyniam, Pamphyliam, Pisidiam, vtramque Phrygiam, Cilices, Cares, & Asiam minorem, ad oras vsque Ionię, Gręciq; maris littora occuparint, ac sui iuris fecerint, donec tandem ad eam imperij amplitudinem, quam deinceps adepti sunt, peruenêre. Initio autẽ hæc gens adeò fuit obscura fama, & nomine, vt eo bello, quod Heraclius Princeps aduersus Chosroem Persarum Regem gessit, cum Hierosolyma, quæ semper hactenus sub Romano imperio fuerant, caperet, vix sit eorum nomen à quoquam auditum. Inde gentis opibus circa Persidem auctis, Saracenos ad eam desperationem deduxêre, vt Mahometica fide ab his recepta, eos in Perside regnare passi fuerint, adeò sanè, vt nescias, vtra Natio maiorem iacturam fecerit, ea scilicet, quæ, tanto regno cesserit, an verò quæ hanc sibi pestem inculcari, æquo animo tulerit, regnandi cupiditate. Vnius itaque fidei vinculum ita vtrosque copulauit, vt Saraceni pro Turcis, & contrà, Turci pro Saracenis indiscreta appellatione aliquandiu vocati sint. Nunc Turcorum nomen ita inualuit, vt alterum penè deletum ac extinctum esse videatur. Creuerunt inde plus nimio gentis opes ac potentia, innumeris populis, aliis post alios subactis, vsque ad Ottomani tempus, idque potissimè

ob mutuas Christianorũ simultates atque discordias. Et hæc in præsentia de Turcorum origine dicta sufficiant. Cæterùm de tempore neutiquam inter omnes satis conuenit. Aliqui Turcos Carmaniam inuasisse, atque illam obtinuisse prodiderunt, cùm Parthi, excusso Macedonum dominatu, Persiam suo imperio adiecerunt. Nam, post Alexandri mortem, Macedonibus inter se dimicantibus, etsi posteri Seleuci Babylonem aliquandiu retinuerunt, nihilominus tamen non ita multò pòst, arma Parthica præualuerunt, duce Arsace, à quo, vt antè diximus, qui secuti sunt reges, longo ordine vsque ad annum quartum Alexandri Mammeæ, qui fuit annus Christi ducentesimus vicesimus octauus, à morte Alexandri quingentesimus quinquagesimus, Arsacidæ nominati sunt. Eo siquidem anno Artaxares, natione Persa, Artabano, Parthorum Rege, qui Arsacidarum vltimus fuit, interfecto, Persiam à Barbarorum dominio liberatam, in auitam gloriam & decus restituit. Huius Artaxaris posteritas Persicum imperium rexit vsque ad Heraclium Imperatorem, & initium Saracenicæ potẽtiæ, id est, ad annum Christi sexcentesimũ tricesimum secundum, per annos continuos trecentos, viginti nouem, & cum Græcis Imperatoribus continenter bella gessit. A penultimo Sirocho Heraclius, ex pacto, quæ imperio Constantinopolitano sui maiores ademerant, recepit. Saraceni Orimasdã Sirochi successorem, prœlio victum, interemêre, cùm potiti Syria, Cilicia, Cappadocia, Mesopotamia, & in mari, Cypro insula, improuisa irruptione regnum Persicum obruerunt. In eo regno, prioribus legibus, & institutis abolitis nouam prorsus politiæ formam condiderunt, regnique sedem constituerunt Babylonem. Eam summo Principi Calyphæ tribuerunt, penes quem, summa & religionis, & imperij potestas fuit. Calyphæ addiderunt Seriphen, qui, illo extincto, proximè successit. Prouincias, inter Præfectos, quos nominauerunt Sultanos, sicuti veteres Persici Reges Regiones per Satrapas administrarunt, distribuêre. Hæc autem vox Calypha, dominum generalem sonat: Seriphes, principem, cuius est certa definitaque potestas. Sultanus, præfectum. Sultanorum fuit magnus numerus, qui Prouincias ex destinatis sedibus rexêre, vt Damasci, Antiochiæ, Iconij in Licaonia, Cæsareæ in Cappadocia, Edessæ, quæ hodie est Orpha in Mesopotamia, Sebastiæ, quæ hodie Suias dicitur, Tigranocertæ, quæ olim Sultania dicta fuit. Soli Armenij, Iberi, & Alani, quorum regnum vno nomine Cumaniam vocant, Saracenis primo impetu, strenuè ac fortiter depulsis, posteà semper sese aduersus ipsorum vim atque arma, tutati sunt; & liberam Christianæ religionis professionem inter tot hostiles incursiones tamque crebras rerum vicissitudines constãter retinuerunt. Sunt ergo haud incelebres scriptores, qui sub hoc tempus irruptionis Saracenicæ in Persiam, Turcos ab Orimasda è Septentrione in auxilium excitos esse tradiderint. Alij è Carmania euocatos prodiderunt. vndecunque autem eruperint, dubium non est, quin ab initio contra Saracenos, Persis subsidio venerint, cumque, Rege Orimasda cæso, regnum iam in suam potestatem deuenisse comperissent, soli amœnitate ac fertilitate capti, ad mare Hircanum in terra Chorasenorum, quæ antiquitus Sogdiana fuit, vel Hircania, consedêre, ac tandem cum Calypha Babylonio initis conditionibus pacis, ita transegerunt, vt terram, in qua consederant, possiderent & colerent, vicissimque accepta Mahometis

Calypha. Seriphes Sultanus.

metis

metis religione, ipſi Calyphæ ſubiicerentur. His conditionibus cùm Turci acquieuiſſent, rem pecuariam in loco vbere ac fertili, ſine peculiaribus Principibus ſub imperio Babylonico exercuerunt. Fuit autem imperium Aſiæ, ac Perſię, penes Saracenos, annos centum nonaginta octo, quo quidem tempore, hi nihil admodum detrimenti vel ab heſternis hoſtibus, vel ab inteſtinis ſimultatibus atq; diſſidiis paſſi ſunt; ſed graues ipſi Imperatoribus Conſtantinopolitanis clades intulerunt, quamdiu ſolus Calypha rerum potitus, eam gentem in officio ac metu continuit. Hanc tranquillitatem cùm variæ inimicitiæ atque diſcordiæ ex dominãdi cupiditate & æmulatione inter Sultanos & Calyphã exortæ plurimũ turbaſſent, poſtmodũ ſecuta eſt inclinatio illorũ potẽtiæ, ac ruinæ. Cùm enim Sultani inter ſeſe & cũ ipſo Calypha dimicaſſent, tandẽ Perſidis, Sogdianæ, & Mediæ Sultanus, Mahomet nomine, viribus Calyphæ impar, Turcos, ſicuti anteà recenſuimus, armauit, quorum opera cùm viciſſet, quòd pacta ſtipẽdia ſoluere recuſaret, mox ab illis, hac iniuria mirũ in modũ irritatis, victus, & regno exutus eſt. Ab eo tẽpore, quòd potentia Saracenorum inteſtinis bellis eſſet attrita, Turcæ paulatim progredi, prædarique, & bello continenter incumbere cœperunt: donec ditati ſpoliis, deque proſpero bellorum ſucceſſu indies maiora ſibi polliciti, in plurimis regionibus ad Pontum Euxinum, in vtraque Armenia, Cappadocia, Galatia, & Bithynia, ſibi peculiare regnum inchoarũt. Quãquam autem ab initio Calypham Babylonium non ſuſtulerunt, tamen illum regno Aſiæ, ac Perſidis exutum ac ſpoliatum, eò tandem adegerunt, vt eum, quem ſibi delegerant Principem, ſit coactus creare Imperatorem Aſię: quod factum eſt anno Chriſti milleſimo, quinquageſimo primo. Eo enim cœperũt in Aſia Turci dominari, Saracenis partim ciuilibus bellis, partim ab Imperatore Diogene Græco, vt mox dicetur, attenuatis & languefactis.

Saracenorũ imperiũ quãdiu floruit.

Cæterùm, vt ad inchoatam orationis ſeriem reuertamur, poſt Baſilium Porphyrogenitum, & Conſtantinum fratres, cùm Romanus Argyrus, ſiue, vt alij ſcribunt, Argyropylos, Zoen, Conſtãtini filiam, vxorem duxiſſet, Cæſar creatus, mox ſocero in imperio ſucceſſit, iam ſexagenarius; Græcarum literarum, iuris ciuilis, Philoſophiæ, ac rerum plurimarum cognitione excellens, & natura moderatus; Princeps nobiliſſimus, & qui initio gubernationis multa in melius commutauit, omnibuſque ſeſe beneficum & iuſtum exhibuit. Sed poſt acceptam à Saracenis cladem ad Alepum Syriæ, moribus immutatis, facultates priuatorum immoderatis & acerbiſſimis exactionibus exhauſit. Quo ſanè factum eſt, vt in multorũ odium incurreret, omniumq; fermè ſubditorum ac Prouincialium beneuolentia excideret. Ea tempeſtate, cùm Bulgaria ſub Romani Imperij obſequium redacta foret, cum ſolis Saracenis bellum gerebatur. Hi enim, vrbes, quas Nicephorus, & Ioannes Zimiſca, in Syria ceperant, præſidiis cæſis, occuparant, & Chalepi Princeps perpetuis excurſionibus, populationibuſque ipſam Antiochiam, aliaſque finitimas Syriæ gentes, Romano imperio ſubiectas, infeſtabat: à quo, & Dux Antiochenus, Conſtantino adhuc ſuperſtite, turpiter victus, plæriſque ſuorum amiſſis, vix effugerat. Cui Romanus, ſucceſſore dato, ipſe quoque cum expedita militari manu ad bellum proficiſcitur; primoque ſtatuit, Calepi vrbem, nunc Berrœam dictam, & antiquitus Berytus vocatã, Metropolitanam

Romanus Argyrus ſiue Argyropylus, Imperator.

Euiſdem expeditiones aduerſus Saracenos.

Phœniciæ,& Augusti coloniam,quę à Plinio Fœlix Iulia nuncupatur,armis adoriri constituit. Eo itaque cum exercitu progresso, Chalepitæ legati multis cum muneribus in itinere Cæsari occurrunt, & ab eo suppliciter veniam petentes, annuum tributũ, & beneuolentiam,quam hactenus non præstiterant,seque deinceps Romano imperio subditos fore pollicentur.Et quamuis multi ex ducibus & proceribus viris, eum ad pacem hortarentur, & consulerent,vt oblatas conditiones amplexus, ab ea expeditione recederet, tamen horum consilio posthabito,cùm se facilè hostes debellaturum, & magnam sibi gloriam paraturum speraret, atque in animum induxisset, in Syriam omninò progredi voluit: cumque prope Chalepum castris communitis, finitima quæque popularetur ac euastaret, prædasque abigeret, certam atque indubitatam sibi victoriam pollicitus, Arabes, homines audaces, atque expediti,in celerrimis equis nudi,insidiis vndique collocatis,si qui pabulatum, aut aquatum exibant, illos statim, impetu facto, cædebant, aut capiebant. Quo planè factum est, vt & milites, & equi vehementissima siti deficerent, deinde huiusmodi incursionibus magis assuefacti, & Romanos ignauiæ accusantes, subitò ex montibus decurrere, & clamore sublato, speciem multitudinis ingerentes, omnem exercitum territum in fugam verterunt; ipseque Imperator,cuius equus telo perfossus cecidit,à prętorianis militibus prę metu desertus,ac timore penè exanimis,nisi quidam, eum in suum equum sublatum, ad celerem fugam cohortatus esset, haud dubiè captus fuisset. Saraceni verò,fictam & simulatam fugam esse suspicati,fugientes haudquaquam persecuti: sed castra ingressi, paucis illustribus viris captis, direptoque Imperatoris tentorio variarũ opum,& regiæ magnificentiæ referto, reliquisque impedimentis in equos impositis,recesserunt. Cæsar vix saluus Antiochiam peruenit,atque illinc tandem Constantinopolim concessit. Cæterùm fortuna,quę Romano in hac terrestri expeditione tantoperè aduersata est,& prorsus nouercam sese illi exhibuit,hæc eadem,mox vultu immutato,in re naualì quàm benignissimè effulsit, & se illi matrem longè piissimam in duobus naualibus prœliis ostendit. In primo etenim,cùm Ægyptia classis Cycladas insulas,& littoralem Græciam depredaretur,Gręca,duce Nicephoro Caranteno,cum hac congressa,multas illorum naues incendio absumpsit, & qui è pugna euaserant,in mari Siculo tempestate perierũt. In altero,cùm post exigui temporis intercapedinem ex Africa circiter mille naues egressæ, multas insulas,& loca maritima popularentur,ab Romanis triremibus,earum parte adempta,multisq; interfectis, quingenti captiui ad Imperatorem missi. Prætereа Georgius Maniaces,vrbium quæ ad Euphratem fluuium sitę sunt,prætor,Edessam,insignem vrbem Euphratis, vi cepit ac expugnauit, in eaq; epistolam seruatoris nostri Iesu Christi manu scriptam, (si modò vera sint, quæ nonnulli memoriæ prodiderunt,)inuenit,eamq; Cæsari transmisit. Narrant verò, hanc epistolam à Christo Iesu priusquã pateretur, Regi Abagaro conscriptam fuisse, & ex Syrorum lingua translata, ab Eusebio, primo Eccl. hist. libro inserta est. Romanus interim, post acceptam cladem in Syria, domum reuersus, mirum in modũ à sua natura & moribus degenerauit, multaque indigna Imperatore egit,quæ passim videre est apud probatos auctores,donec tandem morbo,vt quibusdam placet,ex veneno sibi ab vxore propinato,

Romani clades.

Eiusdem victoria in re nauali.

Edessa expugnata à Romanis.

pinato, breui pòst, toto corpore intumesceret: sic affectus, cùm in balneum ingrederetur, Michaëlis Paphlagoni, qui cum Zoe consueuerat, insidiis, capite in dolium aqua plenum demersus, & cùm iam expiraturus esset, retractus, atque in lectulo collocatus, vitam finiit, postquã imperasset annos quinque, & mẽses sex. Hoc imperante, in Cappadocia, Armenia, & Paphlagonia, locustis penè omnem Orientem vastantibus, ingenti fame laboratum est, adeò vt quamplurimi mortales ob nimiam penuriam, desertis penatibus propriisque laribus, aliò migrare coacti fuerint, eorumque complures Byzantium confugêre, quos quidem Romanus dicitur auri distributione ac beneficentia plurimum subleuasse.

Romani obitus.

Locustarum ingens vis.

Romano Imperatore iam viuis subtracto, Zoę reginæ nihil prius & antiquius fuit, quàm vt Michaël Paphlago statim Cæsar designaretur. Huius siquidẽ caput, stola regia iniecta, diademate pręcingit, eoq; in regali sede collocato, illiq; assidẽs, regẽ salutat, & omnibus itidem, qui aderant, iubet, vt eum pro Cæsare agnoscerent, moxq; Patriarcham Alexium accersit in palatium, & mortuum Romanum nunciat, vtque hic protinus inauguretur, hortatur: & noctu nuptiales cerimoniæ peractæ sunt. Hic, postquam regni habenas & gubernacula suscepit, sese admodum clementem, iustum & beneficum in imperio præbuit: hostibus verò magnanimum & formidabilem. Hoc regnante, Arabes Edessam obsedêrunt, quam proculdubiò recuperassent, nisi Antiochiæ Dux Constantinus, Michaëlis frater, obsessis maturè opem tulisset. Cuius fidem ac diligentiam vt rex aliqua ex parte compẽsaret, illi Orientalium legionum pręfecturam dedit: sed parum abfuit, quin hæc ciuitas breui pòst, à Saracenis dolo caperetur. Nam duodecim illorum Principes, quingentos camelos Edessam adducentes, binis oneratos cistellis, quæ totidem armatos claudebant, simulantes se Imperatori munera ferre, qui, si intromissi essent, in animo habebant, noctu eductis armatis, vrbem inuadere. Cùm verò quidam Armenus mendicus, Arabicæ linguæ peritus, apud Arabes foris cõmorantes mendicaret, audiret, quendam è cista percunctantem, vbi essent? vrbem ingressus, Prætori insidias aperuit. Is Arabum Principes in vrbe conuiuantes reliquit, & cum suis egressus, apertis cistis, omnes armatos interfecit. Mox in vrbem regressus, duces quoque trucidauit, vno tantùm dimisso, cui ambas manus, nasum, & aures abscîdit, vt eam cladem nunciaret. Sic denuò Edessa est liberata. Per idem fermè tempus, cùm duo fratres Saraceni Siciliæ imperantes, inter se dissiderent, eorumque alter Cæsaris opem implorasset, Georgius Maniaces patricius, illi subsidio missus est. Qui, antequam in Siciliam traiiceret, ipsi in mutuam gratiam redeuntes, & Maniacem insulæ aditu prohibere conati, Carthagine auxilia euocarunt: sed commisso certamine, Romanus exercitus superior fuit, magnaque cæde Saracenorum edita, primò tredecim vrbes vastauit; deinde paulatim progressus, vniuersam Siciliã Romano imperio restituit. Hęc vbi primũ Cairoani Aphricę Calyphæ innotuerunt, suarum copiarum interitum ægerrimè ferens, ipse cum maiori exercitu in Siciliam adnauigat. Maniaces verò, castris cõtra eum positis, Stephano regis affini, classis præfecto, mandat, vt oram maritimam diligenter tueatur, ne Carthaginensis victus, effugere queat: deinde prœlium committit, in quo multa Saracenorum millia perierunt: sed illorũ Princeps

Michaël Paphlago.

Edessa à Romanis defenditur.

Saracenorũ stratagema patefactum.

Romanorum insignis victoria ductu Maniacis.

fuga elapsus, conscensa celoce domum rediit. Cæterùm, hæc insula breui pòst, iterum ad ipsos Saracenos desciuit, præter Messanam vrbem, quæ sola constanter perstitit in Romanorum obedientia, idque potissimùm fide ac strenuitate sui ducis, cui nomen Cecaumenus, qui non modò ipsam tutatus est, verùm & aliquot hostium millia occidit. Paulò ante hoc bellum Siculũ, sub eiusdem Principis dominatu, Amyr Ægyptius Romano imperio longè infensissimus hostis, vita decessit, cuius vxor, cùm Christiana esset, filio persuasit, vt pacatis animis, sublatisque omnibus controuersiis, cum Romanis pacem coleret, & cum ipsis societatem ac fœdus percuteret. Hæc itaque vnà cum filio triginta annorum inducias cum Michaële pepigit, & templum, aliaque sacra loca Hierosolymis instaurari curauit. Rebus cum hac gente compositis, supererant Bulgari, quos Cæsar iterum ab imperio deficientes, tandem victricibus armis compescuit, ac deinde Byzantium cum triumpho ingressus est; faustis omnium plausibus & acclamationibus exceptus. Verùm ipse haud multò pòst, cùm in varios morbos, quibus persæpe laborare consueuerat, tum postremò in hydropem incidisset, cumque hæc ingrauesceret, mole ventris augescente, parũ ad res gerẽdas idoneus videretur, Michaëlem Calaphatẽ, suũ nepotẽ ex sorore, imperij hæredẽ instituit, & mox in monasteriũ sese abdidit, cùm in imperio septẽ annos prçfuisset. At Michaël Calaphates vix menses quatuor, & dies quinq; rerũ potitus, propter tyrannidem principatu eiectus est, ac etiam oculis priuatus, regni gubernatione translata in Zoen, quam ipse, omnis officij penitus immemor, inauditam, indictaque causa, palatio exigerat, & tonsis capillis, atque monastico habitu indutam, in insulam quæ vocatur Principis, vnà cum eius sorore Theodora relegarat. Ipse verò inglorius, ac miser, luminibus orbatus, periit in exilio, quo sanè, dignior fuit, quàm imperio. Interim, penes duas sorores erant imperij fasces & maiestas. ambę ęquali potestate pręsidebant, cunctaque ab eis rerum gerendarum moles perferebatur. Cæterùm Senatus, & exercitus auctoritas, erat longè maxima & amplissima. Satellitio eadem, quæ sub Regibus, forma remansit, quiq; primi consilij, & qui vltimi erant, in suo ordine aderant. Iudiciorum inquisitio, & publicarum contentionum exsolutio, senum interpellationes atque comitia, & reliqua ad imperium spectantia, ab ipsis fuêre administrata. Verùm enimuerò vix tribus mensibus exactis, opera ipsius Zoæ, quæ illum sibi maritum delegerat, Constantinus Monomachus, Cęsar renũtiatur, atque ita feminarum imperium in ipso desiit. His autem regnantibus, Georgius Maniaces, cuius anteà meminimus, vir manu strenuus atque animo & consilio promptus, Longobardis auxiliantibus, atque ope Nortmannorum, qui recèns in Italiam venerant, oppressis Saracenis, Siciliam recepit, anno Christi millesimo quarto, quæ paulò pòst, iterum iniustitia & auaritia confederatorum animis abalienatis, amissa est. Constãtinus ab exilio reductus, & ex priuato, ad imperium, beneficio Imperatricis euectus, hac non diu pòst, quippe quę sexagenaria, extincta, solus rerum potitur, vir moribus quidem facilis, sed effeminatus, & luxui ac libidini deditus: literarum ignarus, sed tamen literatorũ amans. Publicæ pecuniæ profusissimus, cumq; fisco exhausto, pecuniæ inopia gẽtibus etiam, quæ suis sumptibus fines contra vicinorum hostium irruptiones tutabantur, ideoque à publicis oneribus

Cecaumeni virtus & fides erga Romanos.

Amyri Ægyptij obitus.

Fœdus inter Romanos & Saracenos.

Michaël Paphlago Principatu se abdicat.

Michaël Calaphates ob tyrannidem imperio exuitur.

Romanũ imperium penes Zoen & Theodoram.

Constantinus Monomachus Imperator.

bus immunes erant; tributa imperaret, factum est, vt Orientis imperium, & belli neruis & pręsidiis spoliatum, vndique externis hostibus deinceps pa-tuerit. Hoc ergo imperante, sese paulatim extulit & dilatauit Turcorum potẽtia, qui, Saracenis in Perside, & Babylone oppressis, magna celeritate in anteriorem Asiam effusi, ibidem, cùm præsertim nemo esset, qui illorum conatibus obuiam iret, Græcorum viribus attritis, regnum constituerunt, quod sanè, quibus temporibus quáve occasione cœperit, suprà exposuimus. Magnam Orientis partem Monomachus amisit, cùm nec pecuniæ, quas inconsultis largitionibus dilapidarat, ad bellum suppeterent, nec ipse ex incontinenti luxuria & delicatiore viuẽdi ratione, articulari morbo eneruatus, rebus gerẽdis idoneus foret. Sub eodem, Nortmãni paulò antè, auaritia Georgij Maniacis, quo cum socia arma ad Saracenos in Sicilia debellandos, certis pactionibus coniunxerant, irritati, omnem Calabriam & Apuliam Græcis ademerunt, illinc etiam Saracenorum præsidiis exturbatis, & tandem anno Christi millesimo nonagesimo, vniuersa Sicilia potiri sunt, quam insulam, vnà cum Apulia & Calabria Nortmãni ad annos centum triginta quinque tenuerunt. Quæ autem bella, & domestica, & externa hic Imperator gesserit, primò aduersus pręfatum Maniacem in Epiro, qui fretus copiis quas habebat instructas & exercitatas, ad imperium aspirabat, quod quidem bellum, cuiusdam Eunuchi ipsius Imperatoris cubicularij præfectura, secundo Marte, cùm Maniaci interitu breui finitum est; quæ itidem cum Tornitio Leone ad Orestiadem, siue Adrianopolim, ob eandem causam, & contra Roxolanos, & Bossinos, quísve illorum exitus fuerit, enarrare supersedeo, ne longius vltra institutũ sermo euagetur. Interea temporis, Constantinus, annis duodecim, & mẽsibus octo in imperio exactis, cùm prius propter incontinentiam, articulari morbo, vt diximus, atrocissimè torqueretur, accedente demum Pleuritide, extinctus est: At Senatus, priusquam vita excederet, cùm de ipsius salute iam actum videretur, nullusque imperij certus hæres ac successor designatus esset, Theodoræ coniugis sorori Augustales fasces vltrò detulit, ac Imperatricẽ declarauit. Quę maritum in imperij societatem nullum adduxit. Sed sola imperium absque vllo externo ac domestico tumultu & seditione administrauit. Quanquam autem ętate effœta, corpore tamen non fuit inualida; sed tandem Iliaco morbo correpta, cùm vitam desperatam esse sentiret, suasu procerum Michaëli Stratiotico patricio Byzantino, & admodum seni, imperium delegauit, cùm, post Monomachum sola quietissimè annum vnum, & menses nouem præfuisset. Hæc, & mulierum, & virorum imbellium imperia, Cæsaream dignitatem atque potentiam mirum in modum labefactatam & propè accisam, adeò debilitarunt, vt ex eo tempore nũquam posteà sese recollegerit.

Turcorum gentis incrementa.

Nortmanni Calabriam, Apuliam & Siciliam suæ ditionis faciunt.

Mors Constantini Monomachi.

Theod[ora] Imperatrix.

Michaël, vix annum in imperio transegerat, cùm, illo adhuc superstite, in eius locum, Isaacius Comnenus, Patriarchæ in primis ope, ac suffragiis Romani exercitus, cui iamdudum ipse præfuerat, substituitur. Hic, accusatus aliquando, quòd tyrannidem arripuisset; Grauabar, inquit, conseruo seruire, nec sortiri decentia, seseque id Reip. causa fecisse exclamauit, nihil iniusti à se factum esse causatus. Imperio tamen potitus, suam felicitatem, non Deo, vt omninò debuerat, sed sibi acceptam retulit. Quod quidem publico nu-

Michaël Stratioticus.

Isaacius Comnenus.

mismate attestatus est, quo imaginem suam, strictum gladium manu extensa ferentem, cum hac inscriptione fieri, iussit: MIHI HOC IMPERIVM PEPERI. Bellum gessit cum Vngaris, & Bossinis, quibus vtrisque pacem petentibus, inducias concessit, non exigua detrimenta à cæli & tempestatum inclementia perpessus. Extinctum scribunt, cùm biennio ac tribus mensibus imperasset. alij pleuritide, ex corporis nimia commotione sub cælo gelidiore oborta: & nonnulli epilepsia, vel instar hominis attoniti, cùm inter venandum circa Neapolin, aprum aspectu horrendum persecutus, quem spectrum fuisse cōsentaneum est, & hoc in mari demerso, ipse subito fulgure territus, ex equo præceps decidisset. Vir strenuus alioquin, licet moribus arrogans & immitis, bello paceque infractus, in negociis verò celer & expeditus; atque in bellicis rebus, præstantissimus. Literis ac liberalibus disciplinis, tametsi non vsqueadeò deditus esset, in eas tamen, earumq; studiosos quàm optimè affectus. In Venere temperatus, summæque continentiæ.

Eiusdem mors, & ingenium.

Constantinus Ducas.

Constantinus Ducas, Isaacio successit, quem ipse ante obitum nominarat Imperatorem, vir à iustitia & pietate nō parum commendatus. Cæterùm ingenio tardus & hebes, atque incredibili corradendæ pecuniȩ studio, & negligens in imperij defensione contra Turcos, qui ab Oriente vlterius progressi, ad littus contra vrbem Constantinopolim vsque accesserunt. Vzi itidem, gens Scythica, ex Patzinacis, aliis Scythicis gentibus, & generis prȩstantia, & militari multitudine ac robore insignior, per idem tempus Macedoniam, & Grȩciam depopulati sunt, qui omninò grauiora damna & clades intulissent, nisi plurimis peste absumptis, reliquias domum reductas, cum magna prȩda Bulgari internecione deleuissent. Hanc nouorum hostium inopinatam irruptionem, & Turcorum progressum, antecessit Maio mense Cometa qui post solis occasum plenæ lunæ fulgore effulsit. Erat prius & in luna ingens magnitudo, postea, Cometes vt factus est minor, decreuit, quātumq; per comas crescebat, tantum deficiebat magnitudine. In Orientem radios protendens, quadraginta diebus apparuit, & paulatim deflagrauit. Secutus postea vicesima tertia die Septembris terræmotus valde horribilis, qui Constantinopoli, Cizici, Niceæ, & alibi, plurima tēpla ac ædificia subuertit, & in Cizico, præter cæteras domos, Græcum templum, opus pulcherrimum, & admiratione dignissimum, corruit, ac funditus euersum est.

Turcorum & Vzorum incursiones.

Cometa.

Ingens Terræmotus.

Suprà enarrauimus, Cutlumum, Tangrolipicis, Persarum Regis nepotem, ab eo defecisse. Hic, post Abramium alterum nepotem, & huius consobrinum, prœlio apud Pasarim vrbem victum, & necatum, cum sex millibus, & Melecho Abramij filio fugiens, per legatos ab hoc Imperatore se in fidem societatemque recipi postulauit, responsum in Persamenia ad Charse vrbem expectans: quem mox insecutus Sultanus, cum copiis in Iberiam contendit. Cutlumus verò in felicem Arabiā confugit. Sultanus in Iberia obuia quæq; populatur, & vastat; sed Michaëlem cum copiis contra se venire sentiens, & turpe sibi cum Imperatoris ministro congredi existimans, in suos fines se recepit: quidam verò ex eius ducibus, Samuchus nomine, obscuris parentibus ortus, at bello egregius, cum tribus millibus remanēs, atq; hinc inde per plana maioris Armeniæ loca vagatus, repentinis & crebris incursionibus Romani imperij fines grauissimè infestabat. Interim Constantinus diutino

morbo

morbo extenuatus, deceſſit, ſexagenario maior, cùm regnaſſet annos ſeptem cum dimidio. Commendauit autem imperium Eudociæ coniugi, iuramento obſtrictæ, ne id cuipiam concederet, niſi natis ex ipſo filiis, Michaëli, Andronico, & Conſtantino. Fratrem Iohannem, Cæſarem nominauit. Cuius filius Andronicus poſteà patrueles in imperio recuperãdo adiuuit. Cæterùm Eudoxia, ſuſcepta adminiſtratione, cùm ingruentem vndique vim hoſtium pertimeſceret, & lacero ac ruenti imperio, ſtrenuo propugnatore opus eſſe animaduerteret, ſpreto iuramẽto, quo, marito viduitatẽ ſpopõderat, ſex poſt obitum prioris menſibus, & aliquot diebus elapſis, Romanum Diogenem ex illuſtri familia oriundum, & bellica virtute florentem, ſibi in matrimonio copulauit. Fuiſſet profectò Reſpub. non incommodè à muliebri prudentia tractata, ſi ab externis pax affuiſſet: ſed Barbarorum motus effecit, vt iuramenti oblita Imperatrix, vel potius eo, publici emolumenti ac vtilitatis gratia, neglecto & poſthabito, hunc virum, eximiis animi corporiſque dotibus inſignem, ſibi in matrimonio, vt diximus, coniungeret. Siquidem ea tempeſtate Romani imperij hoſtes, qui erant in Oriente, quandoque in Meſopotamiam irrumpere, aliquando Iconium vſque progreſſi, Cappadociam, quandoque Ciliciam, & modò alias Prouincias Romanis ſubiectas, variis excurſionibus infeſtare.

Conſtantini obitus.

Eudoxia Imperatrix.

Inter hæc, Romanus Diogenes propter connubium Eudociæ imperio potitus, quòd Turcis, priorum Cæſarum ignauia animatis, proſperoq; ſucceſſu in ſpem occupandæ Aſię erectis, ac longè lateque graſſantibus, nemine prohibente, maturè occurrendum cenſeret, mox contra datam fidem, excluſa Eudocia, ſuo cõſilio & arbitrio cuncta regere & adminiſtrare incœpit. Tangrolipice, cuius ſupra mẽtionem fecimus, vita defuncto, ſumma rerum apud Turcos tunc erat penes Axanem. Hic ſedem habebat in Perſia, & per Sultanos cùm cæteras Prouincias gubernabat, tum finibus prolatis, regnum proferre atque ampliare ſummis viribus annitebatur. Hic denuò cum validiſſimis copiis Romanæ ditionis limites ingreſſus eſt. At Diogene cum exercitu contra ipſum expeditionem ſuſcipiente, retroceſſit, ſuoque agmine in duas partes diſtributo, alteram partem Saracenorum in Auſtralẽ Aſiam, alteram verò in Aquilonarem deſtinauit: qui obuia quæque populati, & Neocęſarea ſubita incurſione vaſtata, ingenti præda onuſti, illinc recedebant. Sed Auguſtus hoc audito, expeditioribus militibus aſſumptis, per loca inuia & mõtoſa, vt hoſtes anteuerteret, iter faciens, eos repẽtè adortus, ita exterruit, vt ſtatim arrepta fuga, & prædã, & impedimẽta reliquerint. nec tamen, quia Romani longo itinere fatigati, eos vlterius perſequi non potuerũt, magna illorum ſtrages fuit ędita: ſed plurimi ex captiuis in priſtinam libertatẽ reſtituti fuerunt. Inde Syriæ iter ingreſſus, phalange vna Melitenam miſſa, Chalepo magnam & hominum & animantium prædam abduxit, ac Hierapolim Syriæ deditione cepit. Dein, cùm Turci Romanorum copiarum partem ſuperaſſent, Imperator, qui Hierapoli erat, hoc nuncio accepto, cõfeſtim ad opem victis ferendam accurrit. Chalepi verò pręfectus, Romanorum clade audita, cum ſuis ad Turcas deſciuit. cumque aduerſarij Romana caſtra corona cinxiſſent, Cæſar, prœlio eis non denunciato, exercitum eduxit; & nullo tubarum ſonitu, alióve manifeſto ſigno dato, hoſtes aggreſſus, illos in fugam

Romanus Diogenes.

Romanus feliciter pugnat cõtra hoſtes.

Idem Hierapolim occupat.

coniecit. Quibus peractis, Hierapoli arcem condidit, & plærisque aliis oppidis captis, Alexandriam, Ciliciæ vrbem, perrexit: exercituque in hyberna, vbi nulla commeatus inopia premeretur, ducto, Byzãtium reuersus est. Sub veris autem initium, Diogenes altera expeditione suscepta, cùm Cæsaream venisset, cognito, magnam Turcorum multitudinem, eam prouinciam incursare, illis aut cæsis, aut captis, ad Euphratem contendit: ibique parte vna exercitus Philareto duce relicta, ipse ad Septentrionem declinauit. Turci autem, Philareti militibus territis, omnibus eorum impedimẽtis potiũtur, & in Cappadociã progressi, omnibus agris deuastatis, Iconiũ, siue Lycaonium, vrbem tunc temporis florentissimam, petière. Qua quidem re Imperator Sebastiæ comperta, protinus eòdem contendit. Verùm, vbi illa vrbe euersa, hostes suo aduẽtu discessisse audiuit, Cathagurio, Antiochię duci, Romanarum legionum partem tradidit, eique mandauit, vt ad Mopsihestiam veniret; & Turcos illac transituros aggrederetur. Qui, cùm in Tharsi planiciem venissent, ab Armenis omni ferè præda spoliati sunt, & magna ex parte contrucidati, quiq; superstites remanserant, Romanorum ad Mopsihestiam insidiis cognitis, diffugerunt. Vere ineunte, Turci denuò Romanas Prouincias diuexantes, à Michaële Comneno Cæsaris legato deuicti sunt, & paulò pòst, ipse propter nonnullorum procerum, vt fama est, inuidiam, ab Imperatore cum minoribus copiis in Syriam missus, à Turcis superatus & comprehẽsus fuit. Quocirca ipsemet Augustus in Oriẽtales Prouincias cum exercitu progressus, cùm ad Theodosiopolin, vulgò Criapegam, castra haberet, prœlio cum hostibus congressus, & Scythis, quos in castris habebat, ad Turcos deficientibus, fortissimè pugnans, equo ex lethali vulnere collapso, captus fuit, & ad Sultanum perductus; qui, vt erat iustissimus, & summa animi moderatione præditus, vbi Imperatorem esse certò cognouit, (neque enim prius credidit, quàm & legati, ad eum missi, eum esse testati sunt, & Græci duces, quos in vinculis habebat, coram illo perducti, ad eius pedes prouoluti ceciderãt) prius tamen de more, vt victum, ante suos pedes prostratum, erexit: atque vt fratrem amplexus est, & mox huiusmodi verbis solatus: Noli mœrere Imperator: hæc enim est rerum humanarum vicissitudo, vt belli fortuna, modò hos, modò illos deprimat, alios verò extollat: tu, multa bella præclarè gessisti; semper tua virtus, & fortitudo celebrabitur, modò te in aduersis non minus fortem atque constantem præbeas, quàm in secundis prudentem hactenus præstitisti. A me tamen, non vt captiuus, sed vt Imperator tractaberis: statimque ei ornatissimum tentorium, & ministros ac reliqua omnia quæ Imperatorem decent, tribui iussit, & mensæ adhibitum, iuxta se collocat, captiuis quoquot peteret, perbenignè redditis: & sic per dies aliquot cum eo familiariter versatus, & collocutus, pace perpetua sancita, promissaque affinitate inter liberos ipsorũ contrahẽda, Diogenẽ cum egregio comitatu, & honore, Barbarica etiã veste ornatũ, à se dimisit. Cùm verò ipse apud Eudociã cõiugem, & liberos ex priore marito natos, in odio esset, Byzãtini proceres huic absenti imperiũ abrogarant, atq; illud Michaëli natu maximo, Constantini Duci filio, tradiderãt, qui Diogeni reduci, præter iurisiurãdi fidẽ capto, oculos eruit, ex qua re, cùm vulneris curatio negligeretur, toto capite intumescẽte, & verminante, in insula Praten, vbi relegatus fuerat, in qua ipse anteà delubrum

Noua Romani expeditio contra Turcos.

Turcorum clades.

Diogenes capitur in prœlio & perductus ad Sultanum, statim liber dimittitur.

Exemplum singularis clementiæ ac moderationis in victoria.

Romani Diogenis calamitosus exitus.

lubrum in ęditiori loco erexerat, tragico exitu vitam terminauit, post annum tertium & mensem octauum imperij: quem Imperatrix Eudoxia splendidissimè sepeliri iussit. Tradunt Annales, sub hoc Imperatore Nortmãnos, quorum suprà meminimus, duce Roberto Guiscardo, Apuliam, atq; Calabriam occupasse. Et cùm Cyriacus dux exercitus, qui summæ rerum præerat, à Cæsare missus, frustrà pertinacibus Normannorum armis restitisset, Græcos illinc pulsos & oppugnatos, vtramque prouinciam deseruisse.

Nortmanni Græcis Imp. adimunt Siciliam, &c.

Capto à Turcis Romano Diogene, imperium, odio illius obtinuit priuignus Michaël, cui ingens fames quæ sub eo grassata est, à Pinacio medimni quadrante, cognomentum Parapinacij attulit. Antecessit hanc famem natiuitas mõstri, quod pedes habuit caprinos, & in media fronte vnum oculum. Secuta est mox dira lues, qua plærique mortales è medio sublati sunt. Michaël, & si in liberalibus artibus ac disciplinis optimè profecerat, opera Michaëlis Pselli, celeberrimi ea tempestate Philosophi, cuius adhuc Arithmetica circumferuntur, tamen imperio non fuit idoneus, quod quidem, eo regnante, à diuersis partibus atrocissimè diuexatum est, & in Oriente quidem, maxima eius facta est auulsio & iactura. Sultanus siquidem, vbi primùm accepit quæ Byzantij aduersus Diogenem gesta fuerant, maximo dolore affectus, ac mirum in modum indignatus, euestigiò suas copias in Romanorum Prouincias, non iam prędatũ, sed ad eas subigendas expediuit. Contra quem, Michaël Imperator, Isaacium Comnenum cum exercitu misit, qui à Turcis victus, & captus, magna se pecunia redemit: Sed Cutlumo, quẽ suprà ostendimus, Tangrolipicis nepotem fuisse, arma contra Axanem nouum Sultanum, vt ipse imperium occuparet, parante, Babylonius Calyfa, cuius etiam apud Turcos, vt qui à Mahometo genus, atque originem trahere putaretur, summa erat auctoritas, nihil sectæ suæ perniciosius animaduertens, quàm si eadem bella ciuilia, & intestinas simultates, quæ Saracenicum, ipsorumque Calyfarum imperium euerterant, iam inter nouos Saracenos, hoc est, Turcas quoque orirentur, quamuis loco suo excedere, & in publico versari non soleret, ad eos, qui de regno contendebant, pergit, eisq; persuadet, vt, omisso bello, Axan, quem Cassanum quidam vocant, principatum suum, integrum teneat, cognatoque omni ope præstò sit, vt Romanis Prouinciis subactis, imperet; qui breui, Media, & totius Orientis locis subactis, insulas quoque inuasit, Zachabum quendam obscuro genere natum mittens; qui Chio insula cum paucis nauibus repentè occupata, classeque ibi comparata, Lesbum, Samum, Rhodum, Cretam, & Cyprum expugnauit, quæ tamen paulò pòst, rursus in imperij Romani potestatem redierunt. Damascum verò, & reliqua Syriæ loca ei propinqua, Axan Persarum Sultanus, cuidam nepoti suo, Ducat appellato, tradiderat, vt, quemadmodum ille alter cum Romanis bella gerebat, sic iste cum Ægyptiis faceret. Nam Ægyptius Calyfa, Laodicæam vsque omnia possidebat, & Alapiam, siue Calepum, Eunucho illi, cuius superius mentionem fecimus, tradidit, sed ita, vt hi, beneficiarij essent sui. Cutlumus verò, Sultanus & ipse, sed Samuch Sangni filius, permultis bellis feliciter gestis, Damasci quoque regnum occupauit, eique successit filius Norandinus, qui multa cum Hierosolymitanis Regibus bella gessit. Verùm enimuerò, vt ad res Byzantinas reuertar, Romanum imperium, præter externos

Michaël cognomento Parapinacius.

Monstrum.

Sultani expeditio aduersus Romanos.

Turcorum prosperi successus.

nos

nos aduersarios, vndique mutuis ac domesticis dissensionibus impetebatur, & in primis à Nastore limitum ad Istrum præfecto. Cumque hic, desperato imperio, ad Bossinos transisset, Nicephorus Botoniates, Turcos in Asiã duce Cutlumo attraxit, & Nicephorus Briẽnius Dyrrhachij dux, eosdem in Europam adduxit. Sed Briennio profligato à Rusielio Latino, cùm Botoniatæ potentia Turcicis auxiliis fulta inualuisset, Michaël, imperio, quod conseruare non poterat, sponte abdicato, vel potius relinquere coacto, Monasticũ habitum induit, & in solitudinem cum Maria Alana coniuge, & filio Constantino, iamdudum Augustali honore ac titulo insignitum, secessit, post annum imperij sextum & dimidium. Hoc regnante, regiones Asiæ versus Pontum omnes Turcis cesserunt, ibique constitutum est regnum, vocatum Turcomanniæ regnum, quod quidem etiam his temporibus idem nomen retinet.

Turcomanniæ regnum.

Nicephorus Botoniates.

Nicephorus, Botoniates cognomento, nobilissimus, quippe qui à Nicephoro Phoca Imperatore stemma deduxerat, cùm & ignauia Michaëlem ciuibus quam maximè exosum reddidisset, & ipse Turcicorũ armorũ fœdere ac societate, eundem perterruisset, imperiũ sibi asseruit, quod etsi confirmarit cæde Briennij Basiliaci, qui idem affectabat, & reducto in ordinẽ Constantino, prioris Augusti Constantini Ducę filio, quem ad Chrysopolim exercitus contra Turcos missus, Cæsarem nominarat, tamẽ conspiratione Comnenorum fratrum violẽter oppressus, cœnobium, imperio relicto, ingredi coactus est, tertio anno sui Principatus, cùm pœna talionis luisset iniuriam, suo prædecessori illatam.

Alexius Comnenus.

Amoto Nicephoro Botoniata, Alexius Comnenus Imperator salutatur, Isacio maiori natu fratri prælatus, siue quòd illi, ceu ad res bellicas propẽsiori, milites magis fauerent, siue quòd studio amplisq; pollicitationibus ab eo, eiusque fautoribus iam essent subornati. Vt verò inter ipsos fratres qui erant numero quatuor, nempe ipse Alexius, Isaacius, Adrianus, & Nicephorus, maior pax & beneuolentia coalesceret, de procerum consensu inter sese imperiũ partiti sunt, ea lege, vt Alexius titulum imperij vsurparet, ac Cæsaream potestatẽ exerceret. Isaacius, nouo ipsi nomine imposito, Sebastocrator, quòd ipsius Augusti nomẽ superaret, tertius Protosebastes, & natu minimus, Sebastes diceretur. Inter ipsius quoque affines, qui horum sorores duxerãt, Michaëlem Taronitem, & Melissetium, aliqua rerum distributio facta est; adeò sanè, vt hac partitione reditibus Imperij quodammodò laceratis, non sufficerent defensioni limitum à vicinorum hostiũ incursionibus. Quo factum est, vt Alexius ad rapinas & immodicas exactiones conuersus, subditos mirum in modum expilaret; cumque, præter morem suorum prędecessorum, adulterato numismate, pro aureo & argenteo, æreum, siue æneum signaret, quo in expensas Imperij vteretur, tributa in auro purissimo dependi voluit. Ingenio fuit versuto, vafro, suspicaci, & rapaci, belloque infelix. A Nortmannis ad Epidamnum victus, fugatusque, insignem cladem accepit. In mari, eas insulas, quas paulò antè nominauimus, amisit, licet Cretam & Cyprum haud multò pòst, receperit. Bello petitus à Bossinis, & victus, societatem ac fœdus cum eis pepigit, pacem mercatus parte suæ ditionis, ad Moglenem, quam eis incolendam attribuit.

Infortunatus in prœlio.

HISTO-

HISTORIÆ RERVM PERSICARVM LIBER OCTAVVS.

LEXIO Comneno, adhuc in Orientali imperio rerum potiunte, & Henrico quarto rebus Occidentalibus præsidente, suscepta est à nostris Argonautis ingens illa & memorabilis in Asiâ contra Turcos ac Saracenos expeditio, duce Godefrido Bilioneo, Lotharingiæ Principe, viro, armis pariter, & consilio animoque promptissimo & acerrimo, à quo, adiuuantibus confœderatis, omnis Syria & Palæstina cum vicinis Prouinciis receptæ, & regnum Hierosolymitanum constitutum est. Cùm enim Christiani, qui Hierosolymis, & aliis in locis sub Turcico & Saracenico imperio degebant, durissimè & crudelissimè ab vtraque gente tractarētur, Concilio in Gallia apud Claromontem habito, Vrbanus Pontifex, Christianis, qui erant in Oriente, per Petrum eremitam, natione Gallum, opem atque suppetias implorantibus, vniuersos Christiani orbis Principes ac Dynastas ad pium bellum cohortatus, effecit, vt de horum mutuo atque vnanimi consensu expeditio in Syriam susciperetur. Proinde anno à partu Virginis millesimo nonagesimo sexto, & decima quinta die mensis Augusti profecti sunt diuersis itineribus Godefridus, quem alij Gottifredum vocant, Eustatius & Balduinus Belliones, Raimundus & Robertus Flandriæ Comites, Vgo cognomento Magnus, Philippi Galliarum Regis frater, Stephanus Valesius Carnutum Comes, Podiensis Antistes, & Petrus eremita, huius expeditionis præcipuus auctor atque promotor, cum circiter sexcentis peditum armatorũ millibus, & equitum Loricatorum centum millibus, qui multis cruentissimis prœliis cum Turcis, Saracenis, ac Ægyptiis cōmissis, alij Niceam Bithiniæ vrbem, nonnulli Antiochiam, ad Orontem fluuium, plærique Ierosolymitanam vrbem, alij alias ciuitates atque oppida, non absque summa difficultate, multoque sanguine receperunt. Et quoniam de his omnibus extant eruditissimorum virorum monumenta, ab huius particulari enarratione, ne actum agere videar, prudens sciensque in præsentia supersedeo, cùm præsertim ipse hæc omnia in meis Annalibus atque historiis Reip. Genuensis fusè ac luculenter sim prosecutus. Hoc duntaxat breuiter adiecerim, ipsam Antiochiam, de qua hîc proximè locuti sumus, post nouem mensium difficillimam obsidionem, tandem à nostris proditione captam fuisse tertio Nonas Iunij, anno Christi, millesimo nonagesimo octauo. Sed mox repentino & improuiso aduentu auxiliorum Persicorũ, quæ à Sultano Belchiaroco adduxit Cardagatus Persa, rursus intra vrbem, nullo commeatu instructam, conclusos, obsidionem sustinuisse, rerum necessariarum inopia, multò sanè difficiliorem, quàm ipsi hostes pertulerant, cum natura scilicet luctatos simul & hostibus. Tandem fame compulsos, ad dimicandum ingenti ausu conatuque eruptione facta, & Persicis copiis fusis fugatisque, ipsam vrbē obsidione liberasse. Cæterum, vt eò redeat, vnde fluxit oratio, Alexius Hugonem, ac reliquos Proceres Byzantium appulsos, initiò, propter varias, vt fit, suspiciones, de hac expeditione con-

Christianorum expeditio Hierosolymitana.

ne conceptas, parum benignè atque amanter excepisse visus est. Quinetiam inter ipsos, & Græcos, quotidiè nouæ rixæ ac variæ simultates oriebantur, adeò profectò, vt quàm maximè verēdum fuerit, ne illæ tandem in apertum ac periculosissimum bellum erumperent; eoque deuentum erat, vt iam ipsi neque manere inter infestos, nec breui traiectu in Asiam transmittere auderent, ancipiti & à Turcis & à Gręcis metu, donec tandem cōfirmatis animis, fœdus inuicem percussum est, & ea quidem conditione, vt Græcus Latinos commeatu cæterisque opportunis rebus iuuaret: Latini, quicquid de aduersariis caperent, præter Hierosolyma, Græcis restituerēt: Huic autem Alexio, fortunæ aduersitas multa progressu temporis in natura & moribus correxit, auaritia & rapacitate in liberalitatem ac beneficentiam, & occulta sæuitia in clementiam commutata. Iisdem fermè temporibus, aut certè nō multò pòst, nuntiatum fuit Imperatori, Turcorum exercitum cōscribi, qui mox Romanos fines diuexaret. Sed enim cùm ipse articulari morbo impeditus, expeditionem contra hostes sumere nequiret, suorum militum legionem duce Camitze, Eustathio præposito, viro ex primoribus militarium ordinum insigni eduxit. Qui, primò in haud modicam aduersariorum multitudinē incidens, cum illis congressus, tandem victus, capitur, & exercitus pars cecidit, pars verò celeri fuga sibi salutem quæsiuit. Quod simulatque Imperator accepit, sese vlterius continere non potuit, quin actutum reparatis copiis, ipsemet ad bellum egrederetur, Turcis tamen nunquam occurrit. Quandoquidem ipsius Cæsaris contra se expeditionem intelligentes, ilicò laxatis equorum frenis, diffugerunt, inter quos, & Camitzes magnis pollicitationibus custodes corrumpens, se illinc proripuit, & statim ad Imperatorem vnà cum custodibus venit. Quibus Cæsar, muneribus ac pecuniis donatis, Byzantium reuersus est. Breui ab hoc spatio interiecto, Alexius aduersus eosdem exiit, ac Philomellium profectus est: quam vrbem, plenam inuenit armatis hominibus, ob res pretiosas illuc asportatas, reliquo exercitu qui Cæsaream expeditionem haud parum metuebat, recedente. Vrbs interim, haud multò pòst, vnà cum propugnaculis ac speluncis, quæ refugia indigenę habuerant, expugnatur, omnesq; incolas Imperator transmigrare, iuuenes quidē & pedibus validos iter facere iussit. Quibus verò senectus ad ambulādum impedimento erat, illis iumenta præbuit. Sed qui morbis aut præ nimia senectute, ægra & languida corpora habebant, hos, scutis longis impositos, vt à iunioribus atque robustioribus circumgestarentur, mandauit. Ipse, inter hos obambulans, si quem siti aut fame laborantem animaduertit, illū, quoad fieri potuit, subleuabat. Hac singulari clementia & pietate, cùm sibi omnium fauorem atque beneuolentiam conciliasset, Turci in Occidentem adnauigarunt, dicētes, suum Principem, pacem ac fœdus cum Romanis facturum, quod quidem Imperatori nec iniucundum extitit. Ab Oriente igitur quidam Barbarorum Princeps, non Satrapa, sed Sultanus, profectus, equoque insidēs, cùm Cæsari occurrisset, procul ab equo desiliens, ac pedes eum accedens, adorationem peregit, conditionesque pacis fecit, & accepit; breuique pòst, & ipse, & eius comites, multis muneribus donati, ad suas sedes redierunt. Imperator interea iam septuagenarius, & diuturno grauique morbo fractus, naturæ cōcessit, cùm annos triginta septem, & menses quatuor cū dimidio imperasset.

Ramanorū clades.

Philomellium capitur à Romanis.

Pax inter Romanos & Turcos.

Mors Alexij Comneni.

Vxorem habuit Irenem neptem Iohannis Cæsaris, fratris Constantini Ducæ, ex qua sustulit filios, Iohannem, Andronicum, & Isaaciũ: filias, Mariam, Theodoram, & Eudociam. Iohannem successorem in imperio designauit. Quorundam Annales perhibent, Alexio, adhuc regnāte, in vrbe regia horribilem terræmotum in die Nicolao sacra factum esse, quo plurimæ ædes tam publicæ quàm priuatæ, multaque delubra funditus corruerint, & cum his Porticus quoque, per quam vrbis vię contegebantur, & plerosque hac ruina obrutos, interiisse. Ad hæc, locustarum infinitam multitudinem, densissimæ nebulæ instar, volando, Solem penè obscurasse, perque vrbem aduolantes, tandem in Oriente quieuisse, atque hoc incidisse in id tempus, quo à fœderatis Principibus Christianis suscepta fuit expeditio in Syriam pro recuperatione Hierosolymitana, cuius hîc proximè fecimus mentionem. Tradunt etiam, sub eiusdem Principatu, quàmplurima in diuersis partibus Constantinopolis fuisse facta incendia, multasque domos ac ædificia fortuito igne concremata; necnon, verno tempore tantam ventorum vim, ac rabiē potius, excitatam, vt, præter cæteras ruinas & clades quas ædiderit, Colossus quoque in prætorio situs, & rotũda ingentiq; columna suffultus atq; innixus, corruerit, & complures, qui tum ibi fortè aderāt, in foro deambulantes, contriuerit. Ferunt, Constantinũ Magnum, hanc statuam æneam Apollinis admirandæ magnitudinis, ex Troade Byzantium, dum vrbem dedicaret, supposito eius titulo, & ablato numinis capite, transtulisse. Quæ postea, sub hoc Alexio violentia ventorum, vt dictum est, corruit, cùm tanta moles diutius in altitudine consistere non posset. His quoque adiiciunt, eodem imperitante, in ipso Petri & Pauli Apostolorũ festo die, imbrem longè vehemētissimum decidisse, cuius impetu complures domus ac ædificia conciderint, amniumque alueis oppletis, maris speciem, cum ingenti hominum ac iumentorum strage aliquandiu præbuisse. Et hæc, in pręsentiarum obiter dicta sint, quò lectoris animus hac rerum memorabilium varietate paulisper relaxetur. Nũc ad Græcos qui supersunt Imperatores, nostra oratio referatur.

Terræmotus. *Locustæ.* *Incendia.* *Ventorum vis.* *Imber.*

Alexio Comneno Caloiannes filius successit, patre & victoriis bellicis, & opibus superior, & vir maiori probitate. Hic ad imperium euectus, suos omnes diuersis præfecturis ac dignitatibus ornauit; in Isaaciũ verò fratrem, quem incredibili charitate dilexit, longè propensissimus extitit. Variis expeditionibus in Asia vsus, primò Tanismanium, siue, vt alij vocant, Solymanum, Turcorum ac Persarum Regem, Cutlumi iam vnà cum suo filio defuncti, nepotem, aliquot prœliis deuicit, nec paucas illi vrbes ademit, Latinorum militum strenuam fidelemq; operam semper expertus. In Europa Scythas; Tartaros Thracia Macedoniaque expulit, in quas, dum ipse rebus præesset, ex Septentrione tantis agminibus inuolarant, vt locustarum instar, omnia obruerent atque complerent. Hæc Tartarorum, quos Græci vniuersos veteri nomine Scythas appellant, prima fuit in Europam irruptio. Inde per Vngariam effusi, Poloniam, & magnā Silesiæ partem celeri per loca plana atque expedita progressu, cædibus, incendiis, rapinis, ac deprædationibus horribiliter peruastarunt. Paulò antè per Caspias portas Asiam adorti, tentarant regnum Turcicum ad Pontum. Sed de his inferius plura. Tartaris summotis, contra Hunnos arma conuertit, quos, ad Saui, Istrique confluentem

Caloioannes. *Eiusdem victoria contra Turcos, Persas, & alias nationes.* *Tartarorum prima irruptio.*

iuxta Belgradum profligauit,& mox, haud mediocrem inferioris Pannoniæ partem edomuit. Legatos misit ad Lotharium Saxonem, gratulatum, depulso ex Apulia Rogerio. Postea & cum Conrado Sueuo fœdus percussit, & affinitatem contraxit, data filio Manuelis in vxorem sorore Gertrudis coniugis Conrodi, filia Comitis Sultabachici. A Raimundo Principe Antiocheno emit vrbem Antiochiam cum ingenti pecunia, cùm ipse esset prædiues atq; opulentus: Hanc occupaturus, cùm à Præsule Gabulensi, prohiberetur, maximoperè indignatus, cum præualido exercitu Syriam depopulatus est. In reditu, simul atque Cilicum fines attigisset, memorabili ac tragico exitu vitam terminauit, in venatione manu ad digitum minimum venenatæ sagittæ illapsu strictim læsa, quã vnà cum aliis aper ab eo sauciatus, subito insultu pharetra excusserat, ex læsa parte veneno celeriter in omnes corporis partes discurrente. Decessit, cùm imperasset annos viginti quatuor, siue, vt aliis placet, viginti quinq;, & menses octo. Liberos sustulit quatuor, quorũ duo, Alexius, & Andronicus obierunt adhuc viuo patre: de duobus reliquis, Manuelem natu minimum maiori Isaacio, tanquam ad gubernacula parum idoneo, prætulit.

Caloioannis interitus.

Hic Manuel à Caloioanne ad supremum imperij fastigium euectus, Princeps fuit ingeniosus, leuis, turbulentus, infidus, impius, sceleratus, perfidiosus, infelix, sed eloquens, exercitatus in disciplinis, amans Sophistices, & nouarum opinionum, in disputando acer & curiosus. Venetos bello lacessitos, cùm sustinere non posset, restitutione eorum quæ eripuerat, rursus placauit. Conradum Sueuum Imperatorem, cùm ad fœdus & amicitiam propter affinitatem blandissimis promissis inuitasset, postmodum fiducia amicitiæ securius se, transmisso Hellesponto Asiæ, committentem, insigni perfidia penè grauius hostibus ipsis afflixit, ferro, fraude, & veneno exercitum depopulatus. Maximam enim illius partem perdidit, submissis panibus, qui parati erant ex farina infecta commolliti gypsi tenuissimo puluere. Huius perfidiæ pœnas Rogerius Siciliæ Rex, bello persecutus, Corcyra, Ætolia, Acarnania, Coryntho, & Acrocoryntho, partim vi, partim deditione captis atque direptis, classem regiæ vrbi admouit, & in eã impressione facta, suburbia flammis iniectis exussit, ægrè sese cum imperij titulo intra mœnia Imperatore conseruante. Pax demum inter vtrumque, Romano Pontifice conciliante, inita & constituta est. Cum Scythis etiam, Turcis, Persis, & Hungaris bella gessit. Sed raro successu, & cum Turcis quidem funestissimo prœlio dimicauit, adeò profectò, vt in eo penè captus fuerit, licet aliqui scribant, eum captum fuisse, cùm Ciliciam fraude occupasset. Dicunt enim Turcam, cum eo cõgressum, simulata fuga, cum toto exercitu in quasdam angustias, & arctissimas montium fauces, positis custodiis, Imperatorem deduxisse, partim cæsis copiis, partim captis, & ipsum quoq; in eius potestatem deuenisse, ac breui pòst, ab eo amanter atque honorificè dimissum, Cilicia restituta, idque contigisse aiunt sub Muchumeto, Turcorum Imperatore, qui Tanismaio successerat. Hic sanè, cùm audiret, Manuelem cum instructissimo exercitu contra se aduẽtare, magnis auxiliis ex Perside, ac Mesopotamia, aliisque eiusdem gentis Regibus accersitis, per legatos à Cæsare pacem petiit, quam omnes prouectioris ætatis ac Turcicis bellis exercitati duces, amplectendam suadebant, propterea quòd omnia loca munita & opportuna,

Manuel Comnenus Imperator.

Eiusdẽ perfidia in Conradum Imp.

Infelix pugna contra Turcos.

portuna, ab hostibus præoccupata fuissent. Verùm ille, neglectis sanioribus consiliis, & iunioribus, qui forma tantùm gemmisque, & auro nitentes, nulla prudentia rerum gerendarum peritia conspicui erant, percupidè auditis, oratores voti prorsus impotes dimisit. Cumque Sultanus iterum pacem per nouos legatos ab eo petiisset, eisque iactabūdus diceret, se Iconij responsurum, Sultanus in angustiis Tauri montis, quæ Clisura Zybriszæ appellantur, per quas Romano exercitui, Myriocephalo castra mouente, iter faciendum erat, suas phalanges, vt impetum in eos prætereuntes facerent, abdidit, in quibus, cùm acies explicari non posset, Manuel postmodum insigni strage affectus est, in eoque prœlio, præter cæteros insignes viros, Balduinus, qui dextrum cornu regebat, vnà cum suis fortissimè dimicans interemptus est, ac etiam complures genere clari, atque illustres, ipsi Manueli arctissima affinitate coniuncti, inter quos fuit etiam Iohannes Cantacuzenus neptis suæ vir, strenuè pugnantes occubuêre. Cùm verò Sultanus animaduerteret, Manuelem in summo vitæ discrimine versari, cùm præsertim eo die Turci illius castra oppugnaturi essent, ipsius calamitatem commiseratus, missis ad eum muneribus, pacem ei dedit, ea lege, vt Dorylęum, & Sublęum oppida, iterum euerterentur. Quæ pacta Imperator, præstitæ fidei, atque acceptæ humanitatis penitus immemor, non diu seruauit. Nam Sublæum quidem euertit: Dorylæum verò, vt ita remaneret, præcepit. Quamobrem Sultanus Atapacum Ducem cum lectissimorum militum manu ad mare vsque progredi, omnes vrbes ac prouincias vastare, neminique parcere iussit: Qui mandata sedulò ac fideliter executus, Phrygias, & Mæandrias vrbes deprædatus est, quem Cæsar in Mæandri fluminis transitu insidiis circumuentum, ipso duce cum multis aliis cæso, oppressit. Post hæc, Manuel, imperio, cui præfuerat annos triginta octo, spontè relicto, sese in cœnobium inclusit, in quo, non ita multo pòst, iam sexagenarius, extremū diem clausit. Vxores habuit duas, vnam germanam sororem, vt dictum est, coniugis Conradi Imperatoris; alteram Constantiam, Raimundi Antiocheni Principis filiam, ex qua reliquit successorem.

Manuelis clades.

Exemplū singularis moderationis in victoria.

Manuelis obitus.

Alexius admodum puer patri Manueli successit, qui Andronicum patruelem, callidum & impium tutorem testamento sibi à patre relictum, longè infensissimum habuit. Hic enim, simulatque imperij administrationem suscepit, omnes æmulos, quos suum regimen impedituros suspicabatur, interfici iussit, quò tanto faciliùs atque commodiùs, quod animo cōceperat de imperio sibi vsurpando perficeret: moxque omni metu liberatus, Alexiū quoque pupillum, imperij hæredem, cùm vix annum decimum quintum attigisset, neruo arcu eliso, immaniter strāgulatum, & arcæ plumbeæ inclusum, in mare demersit. A quibusdam in literas relatum est, Alexium, animi recreandi causa paruo nauigiolo in mare vectum, ab Andronico per suos ministros crudeliter præcipitatum, atq; necatum, capite abscisso, ac reliquo cadauere in mare proiecto. Nec desunt qui etiam tradiderint, eundem ipsius Alexij matrem & sororem de medio sustulisse, ac tam sæuo & immani parricidio postmodum imperio esse potitum. Sic miser Alexius tandem vitam simul cum imperio amisit.

Alexius Cōnenus, à patruo interficitur.

Andronicus Comnenus, occiso Alexio cognato, & imperium adeptus, vt

Andronicus Comnenus sæuitia & tyrannide sibi imperium vsurpat.

seipsum in tyrannide constabiliret, omnes proceres, quorum fidem suspectam habebat, & inprimis suos, atque Alexij patruelis, consanguineos, amicosque, quoscunque arripere potuit, vel crudelibus suppliciis tortos intermit, vel luminibus orbauit. Bello tandem à Wilhelmo Siciliç rege, iniustam impuberis Alexij cædem vindicaturo, impetitus, ac prœlio superatus, cùm ob immanem sæuitiam publico odio flagraret, Angelo Isaacio, quem ad supplicium corripi mandarat, seditionem concitante, dum fugam parat, comprehensus est, alteraque manu, & oculo mutilatus, ac etiam scabro camelo facie ad posticam versa, & capite alliorum reste loco diadematis, præcincto, per vrbem circunductus, vulgique tumultu vncis & harpagonibus penè frustillatim discerptus, ac dilaniatus, commeritas parricidij, raptæ tyrannidis ac sæuitiæ pœnas dedit, postquam biennio rebus gerendis præfuisset. Quorundam Annales referunt, hunc, stipiti alligatum, quasi metam ac scopum sagittariis propositum fuisse, in quem passim omnes propter immensa eius flagitia, & horribilem crudelitatem, tela & sagittas iaculati sint.

Diuina vltio.

Isaacius Angelus.

Isaacium Angelum è gente Comnena, qui Angeli vocabantur cognomine, cum reliqua Comnenorum stirps iam sublata esset, Byzantini, destinatis ab Andronico tyranno suppliciis ereptum, ad gubernacula collocarunt. Hic cum Wilhelmo Siciliæ rege fœdus ac societatem cōtraxit. Bellum verò cum Mysis, qui & Walachi dicuntur, Petro & Asane fratribus defectionis auctoribus, infeliciter gessit. In Alexium Comnenum, Cypri tyrannum, nauiganti, classem atrox tempestas disiecit, & ad scopulos allisam confregit. Hunc Alexium anno proximè sequenti, Richardus Angliæ rex, expugnata insula, cepit, & secum captiuum abduxit. Fridericum Ænobarbum, cognomento Barbarossam, ad Hellespontum, aditu Asiæ & traiectu prohibiturus, aliquot aduersis prœliis deuictus, à bello desiit, initaque cum eo amicitia, & obsidibus confirmata, progredientem commeatu iuuit. Tandem ab Alexio fratre natu minore, cui semper ita indulserat, vt præter nomen imperij, quod penes se esse voluit, cum eo ex æquo viueret, & postremò à Turcis captum, multo auro redemerat, per summum scelus imperio atque oculis priuatur, & in sordidum carcerem detruditur, de illa spe excidens, qua ex falso oraculi promisso imperium in annos triginta duos sibi desponderat, cùm regnasset annos nouem, menses octo. Postmodum è carcere per filium extractus, cum insueti aëris nouitatem & asperitatem ferre non posset, morbo cōtracto, interiit. Byzātinis rebus in hoc rerū cardine cōstitutis, in Oriēte, Sultanus, qui Iconij sedem habebat, post Manuelis obitum, plærasque Phrygiæ vrbes occuparat. Huic, post multas res domi forisque præclarè gestas, successit filius Chaichosroes nomine; quo imperitante Fridericus Ænobarbus in Asiam, arma conuertit, & Turcas ad Iconium Lycaoniæ vrbem, tribus magnis prœliis vicit, fuditque. Inter quæ, Germanus quidam ex præclaro stemmate oriundus & procera corporis statura, cùm iter suum sequeretur, post exercitum equum fessum trahens, à quinquaginta Turcis circumuētus, non magis se commouit, aut gradum accelerauit, quàm si nemo illum persequeretur; sed gladio vnum ex illis tam facilè in duas partes secuit, à capite simul cū equo vsq; ad tergū strato, vt reliqui mox territi, ab eo insequendo abstinuerint. Cæsaris interea prosperi ac felices successus, tam subitam rerum inclinatio-

Eiusdem obitus.

Friderici Ænobarbi expeditio in Asiam.

Cuiusdā militis Germani robur & magnanimitas.

Eiusdē prosperi successus

clinationem in Asia pepererunt, tantumq; Saladino metum ac terrorem incussêre, vt rebus propè iam desperatis, munitarum vrbium propugnacula deiiceret atque arces demoliretur, deque Asia relinquenda consilium caperet. Fridericus enim victricibus armis progressus, mox ei Ciliciam, Saracenico exercitu deleto, eripuit. Per idem quoque tempus, Richardus Angliç Rex, plurima eidem oppida & maritimas vrbes sustulit, adeò sanè, vt Asia non paruo seruitutis metu ac formidine liberaretur. Quòd si Cæsaris vita diutius propagata esset, Turci ac Saraceni tunc facilè extingui, aut saltem ex Syria, & Ægypto expelli potuissent. Cæterùm, quo minus id euenerit, fata obstitêre. Cùm enim, recepta Cilicia, Saladini exercitus ex minori Armenia reiecisset, fortè, ingenti labore atque æstu defatigatus, in flumen, quod Serram indigenæ vocant, lauandi studio descendit. Ibi alij ferunt, eum abreptum vorticibus, in flumine periisse; quidam verò perhibēt, redeunti ex aqua, hepar malè affectum fuisse, quod quidem eò minus admiratione caret, quòd in Cilicia Alexandrum Magnum, lauantem in Cydno, frigidissimo flumine, lethali morbo correptum esse, literis proditum sit. Morbo itaque infra paucos dies in Seleucia Syriç extinctū narrant quarto Idus Iunij, anno Christi millesimo centesimo, octogesimo nono. Anno mundi quinquies millesimo centesimo quinquagesimo primo. Imperij tricesimo septimo. Verùm, sicuti etiam in reliquis meis scriptis testatum reliqui, non desunt grauissimi auctores, qui asserant, ipsum, cùm ad præfatum amnem, vulgò Serram, antiquitus Selephium, peruenisset, & illius vadum incertum esset, equo inter transmittendum, vt fieri solet, cespitante, iam grauem ætate, lapsum, magno animi horrore fuisse affectum, atq; ita cōmotum, vt attonito similis, inter suorum manus ablatus, paulò pòst, non absque ingenti suorum omnium dolore, summoque Christianæ Reip. detrimento, expirarit. Quorum quidem posteriorum sententiæ, ceu verisimiliori, & rationi magis consentaneæ, ego, suo cuique interim libero iudicio relicto, mea ex parte accedo, præsertim, cùm vix credi possit, quòd ipse, deuexa iam ætate, positis armis, & veste, ad leuandum æstum in fluminis alueo sese confouere voluerit, præcipuè cùm id non citra magnam suæ maiestatis neglectionem fieri potuisset, licet Alexandrum Macedonem, idem in Cydno flumine ex Tauro monte orienti, & mediam Tarsum intersecante, sed tamen ætatis gradu excusatum, fecisse, in comperto sit. Friderico, Principe optimo ac laudatissimo, viuis subtracto, Germani domū redierunt. Quo tempore, grauis seditio inter Turcas exorta est. Clizastlanus enim potentissimus Iconij Sultanus, moriens, quatuor filios reliquit, Mazutum, Coppatinum, Rucratinum, & Caichosroem. Masuto, Amasiam, Ancyram, Dorilæum, & alias Ponticas vrbes, assignauit: Melitenem, Cæsaream, & Coloniam, quæ nunc Taxara dicitur, Coppatino: Amisam, Doceam, & alias maritimas vrbes, Rucratino: Caichosroes Iconium tenebat, ipsius Sultani sedem, & cum ea Lycaoniam, atq; Pamphyliam, & quæ ad Cottianium vsque pertinent. Coppatino mortuo, de eius Principatu Rucratinus & Masutus certant, sed Rucratinus ingenio reique bellicæ peritia vincit, & Masuto Principatus partem adimit: atque hac victoria elatus, Chaichosroi, qui ex altera matre Christiana natus erat, Iconij potiundi cupidus, ni sibi regno cedat, bellum indicit. Caichosroes igitur, ad Imperatorem Alexiū Angelum

Eiusdem obitus.

Grauis seditio inter Turcas.

confugit: Sed nullis auxiliis impetratis, domum reuersus est. vix autem Iconium peruenit, cùm à Rucratino pulsus, ad Lebunem in Armeniam fugit: vbi humaniter quidem acceptus fuit, sed nulla ope impetrata, Byzátium remeauit, ibiq; per aliquod temporis spatium obscurus vixit. Verùm enimuerò Alexius Angelus imperium fraude & parricidio raptum, haud sanè diu retinuit, cùm natura meticulosus esset, atque ignauus, totumque se in ocium & voluptates, neglectis vicinis Walachis & Scythis, effudisset. Nam Isaaci filius Alexius, cui mortem machinatus erat, Francis & Venetis, quorum in vicinia tunc erant vires validissimę, concitatis, & horum ope, vrbe ferro flammaque expugnata, fugatoque patruo, imperium recuperauit, tali occasione: Bonifacius Marchio Montisferrati, Balduinus Flandriæ, Henricus S. Pauli Comites, & cum his, Allobrogum dux, in Asiam aduersus Turcos & Saracenos expeditionem suscepturi, conuenerant Venetiis, cumque interueniente mora, belli sumptus exhausissent, à Senatu Veneto pecuniam mutuò petierunt, quæ data est eis cum promisso maioris pecuniæ certis conditionibus, si Rempub. occupatam bello Istriano, & oppugnatione Iaderæ vrbis, quę à Venetis ad Hungarorum Regem defecerat, iuuare vellent. Quas illi conditiones cùm accepissent, obsidio Iaderæ tentata, sed opinione omnium longius protracta est. Circumsidentibus vrbem, superuenit Alexius Isaaci filius, cum aliquot Græcis proceribus, qui patrui sceleratas manus effugerat, & multa questus de huius crudelitate, patris cæcitatem, sordes & squalorem carceris, ac suum exilium, & multa etiam, si in imperium reduceretur, pollicitus, auxilia impetrauit. Classis ergo ex Dalmatia ad Bosphorum Thraciũ adducta: sinus, qui Perã à Byzantio quadraginta stadiorum interuallo dirimit, rupta, quæ obtensa fuerat, catena ferrea, occupatus: vrbs, deditione capta, & Alexio Iuniori, iis, quibus inter eos conuenerat formulis & conditionibus, reddita. Alter Alexius, his cognitis, Debelatum profugit, auectis secum thesauris imperij, postquam annis octo, & decem diebus imperasset, & irrito conatu imperium deinceps repetiuit. A nonnullis in literas relatum est, præfatum Alexium, desperatis auxiliis, nocte concubia apud Irenem filiam, virginem monialem, ingentem defossum reliquisse thesaurum, & reliquam partem secum asportasse. Cæterùm, Alexij Iunioris non diuturnum fuit imperium, quem inuisum suis reddidit seu timiditas, seu potius suspitio de confœderatione cũ Francis & Venetis, quos censuerat, non lacessendos bello, sed auro placãdos, Byzantinis vociferãtibus, ignauia & perfidia Imperatoris fieri, quòd per Gręcorum prouincias, inque ipso vrbis conspectu, impunè ac nemine vindicante grassarentur. Quare illi per seditionem repulso, datus est successor Nicolaus Canabus, aliquãto minus ad imperium idoneus Alexio. Hac occasione Alexius Ducas, cognomento Murzuphilus siue Myrtilus, vt alij vocant, vir Cæsarei stemmatis, & imperij cupidus, homo subdolus & sceleratus, qui Alexium amicitiæ specie ad se fraude traductum, tanquam eum contra iniurias defensurus esset, insanienti plebi vinciendum obiecit, & Nicolaum, paucorum studiis subnixum, per suos satellites, præsidio diffugiente, cepit, ac vtroque amoto, imperium inuasit: Alexio bis potu veneni frustrà tentato, laqueo guttur sua manu elisit mense imperij sexto, die octauo. Ipse cum exercitu Balduinum Flandriæ Comitem adortus, qui cum exercitu non procul aberat:

Franci & Veneti Byzantio deditione capto, Alexium Iuniorẽ in imperium restituunt.

Alexius Iunior.

Alexius Ducas.

Alexij Iun. cædes.

aberat: sed repulsus, ac Venetis, duce Dandalo, persequentibus, intra vrbem compulsus, & obsidione cinctus, cùm de vrbis defensione desperaret, clàm sese illinc subduxit, fuga vitam conseruaturus. Obsidio terra mariq; in diem octauum & sexagesimum continuata est, cui finem imposuit insana intra vrbem de imperio concertatio inter Theodorum Ducam, & Lascarem. His enim inter se digladiantibus, ciuitas capta, direpta, incensaque, maiore sui parte conflagrauit, anno Christi millesimo ducentesimo primo. Tyrannus Muzuphilus deinceps in Peloponneso comprehensus, & Constantinopolin perductus, post exculptos oculos, de turri præcipitatus est, ac promiscua plebe in cadauere desæuiente, frustillatim concisus. *Constantinopolis capitur & diripitur.*

Vrbe Constantinopoli recepta, conuênit inter Proceres, vt quindecim viri crearentur, quibus eligendi Imperatoris potestas foret, atque illud expressum est, vt, si Veneti nominis Imperator declaratus non esset, quem ipsi vellent, è sua gente Patriarcham vrbi darent. Ita Flandrensis & S. Pauli Comites quinos: Monferratensis, & Allobrogum Duces, totidem designauerunt. Reliquos adiecerunt Veneti. Horum suffragiis ad Balduinum Flandriæ Comitem, imperium delatum est. Eidem dimidium vrbis, Prouinciarum, vectigalium, rerumque omnium, quas ex fœdere communi bello acquisiuêre, attributum fuit. Thomas verò Maurocenus, Antistes vrbis designatur. Pacato ciuitatis statu, castra in Thraciam promota, quæque intra Byzantium & Hadrianopolin continentur, in deditionem accepta. Balduinus, vt sociis, quæ ex fœdere decreta erant, exoluerentur, Bonifacium Marchionem, Thessaliæ Regem declarauit. Venetis, Ægæi maris insulas, & Cretam insulam, quam dono Alexij Angeli, Bonifacius consecutus erat, attribuit, Bonifacio cedente, quæ res primam ęmulationis inter Venetos & Genuenses causam prębuit. Ita à Græcis ad Francos imperium Orientis translatum est, præter omnem Latinorum opinionem, qui ab initio Syriacam duntaxat expeditionem meditabantur. Horum autem copiæ dicuntur fuisse viginti millia pedestrium virorum: equestrium octo millia: naues ducentas quinquaginta: triremes sexaginta: onerarias septuaginta: hippagines centum viginti. Græcorum autem ad sexaginta millia ex Græca iuuentute armata, & ita quidem, in quorundam Annalibus reperi. Balduinus, communi quindecim procerum suffragio Cæsar renuntiatus, nihil habuit antiquius, quàm, vt domi rebus compositis, Hadrianopolim Thraciæ vrbem celeberrimam, trium dierum itinere Byzantio distantem, Barbarorum auxiliis intrò recipiendis, quàm maximè opportunam, iamque ab hostibus occupatam, recuperaret, seque contra suorum aduersariorum insidias communiret. Cum his autē ad planiciem Orestiadis infeliciter congressus, cæsusque, vix dum circumacto imperij sui anno, vitam & victoriam amisit. Huic statim successit Henricus frater, qui decessit anno imperij vndecimo, Iolanta filia Petro Antisiodorensi desponsata, propter quam ille imperium, quasi iure hereditario adiit, & post mortem, filium Robertum, siue, vt alij volũt, nepotem, Regni successorem habuit, quo breui extincto, imperium deuolutum est ad eius filium Balduinum, sub quo iterum amissum est circiter annum Christi millesimum ducētesimum quinquagesimum primum, & sexagesimum, ex quo, à primo Balduino fuerat occupatum, quasi fato euenisset, vt, quemadmodum à Balduino primo, Galli

Balduinus Constātinopolis Cæsar designatur.

Imperium Orientis penes Gallos.

Balduini obitus.

Henricus. Petrus Antisiodorensis.

Robe..us.

Balduinus vlt mus.

Anno 1261 Cōstātinopolis à Græcis recuperata est, Latinis electis. Michaël Paleologus.

auspicia regni cœperant, sic in Balduino conciderent, postquam is annos penè viginti rebus præfuisset. Imperium verò Michaël Paleologus, adhuc etiam ipso superstite, sed præ metu, capta vrbe, in Italiam fugiente, occupauit. Græci etenim externum dominatum ægerrimè ferebant, nullam occasionem prætermittentes, quò illis subactis atque deiectis, ipsi denuò, vt anteà, regnarent. Inter hæc, quisque ex proceribus dominandi cupiditate flagrabat, sic sanè, vt eius causa, omnia sacra atque humana iura peruerterent.

Theodorus Lascarus.

Suprà enarrauimus Alexij Angeli perfidiam, & immanitatē erga suū fratrem Isaacium natu maiorem, à quo, ingentibus beneficiis ornatus fuerat. Hic, iustissima diuini numinis vltione, amisso imperio, aufugit. Græci interea, Theodorum Lascarum, eius generum, Imperatorem creant; qui nō solùm Bithyniæ, & maritimæ oræ imperauit, verumetiam in Mediterranea longissimè progressus, à Caria, & quà Meridies est, Mæandro fluuio, Septentrionem versus, quicquid ad Galaticum pontum, & Cappadociam pertinebat, occupato, imperij sedem Nicææ collocat. Nec dubium est, quin euestigiò in Europam aduersus Balduinum traiecturus fuisset, nisi id conantem remorati essent Turci, quos deinceps magis impulit & cōfirmauit socer eius Alexius, genero inuidens imperium, quod ipse tueri atque defendere nequiuerat. Is enim, per mare Ægæum Asiam ingressus, clam Iathatinem, Rucratini filium, Sultanum, supplex miserabili habitu adiit, & mox, veterem amicitiam illi in memoriam reuocans, atque insuper aceruos pecuniarum pollicens, quàm demississimè orat, vt sibi ad imperium recuperandum opem ac suppetias ferret: Quibus rebus permotus Iathatines, statim Theodoro bellum exitiumque per legatos minatur, ni socero cedat; & copiis collectis, Antiochiam ad Mæandrum sitam, obsidet. Theodorus verò, & ipse exercitu, numero quidem Turcico longè inferiori; sed virtute pari, vel etiam superiore, collecto, ei obuiam alacriter processit: superatisque tertio die montis Olympi angustiis, quæ in maximam porrectæ longitudinem, Bithyniam ad Septentrionem, Phrygiam verò ad Austrum habent, deinde Caystro amne traiecto, vndecimo die, Turcos, nihil tale metuentes, adoritur, eosque facilè in loco angusto, vt nec copias explicare, nec equis commodè vti possent, ipso Sultano propria manu obtruncato, fudit, & Alexium captum, non modò vita donauit: sed etiam benignè ac liberaliter apud se detinuit. Memoriæ proditum est, hunc primò, deuicta Constantinopoli, clam in Achaiam & Peloponnesum aufugisse, vbi, dum temerè oberrat, bis à Bonifacio Marchione captum ac spoliatum, breuique pòst, cognito, suum generum salutatum esse Imperatorem, se ad Turcos, vt dictum est, contulisse: at scelerata consilia infelicem euentum, sicuti iam demonstrauimus, sortita sunt. Hæc autem dissidia inter proceres Græcos, post captam Constantinopolim, postremam & summam ad fatalem imperij Orientalis ruinam inclinationem pepererūt, patefacto multiplici aditu ipsis Turcis ad Europam, velut per rimas fissæ diuulsæque in partes Græciæ, & iisdem, si aditus ignoraretur, precio conductis, atque adductis. In hac tanta imperij dilaceratione, Alexius Comnenus, contractis opibus quantas potuit, relictaque Europa, nouum imperium Trapezunti, complexus, Cappadociam, & Colchidem, condidit ac erexit. Ab hoc, origo est Imperatorum Trapezuntinorum, quibus ademit

Iathatines Sultanus.

Theodori Lascari expeditio aduersus Turcas.

Eiusdem victoria.

Clementia in generum.

Alexius Cōnenus nouum Imp. Trapezunti cōdit.

mit regnum Mahometus secundus, stirpe excisa, & deleto Græcorum imperio, sicuti inferiùs ostendetur.

Theodorus Lascares, cuius suprà mentionem fecimus, ex coniuge Irene nullam masculam prolem suscepit, sed duntaxat filiam eiusdem nominis, quam Ioanni Batazæ, seu Diplobatazio, nuptam dedit. Hic, socero post decimum octauum annum fatis excedente, pro illo imperium gerens, filium suscepit cognomēto Theodorum Lascarem, iuniorem. Huic circiter annum ætatis sexagesimum, imperij tricesimum tertium defuncto, successit Theodorus Lascares iunior, cui Helena Asanis Bulgaris Regis filia peperit Iohannem filium & quatuor alios. Cura filij Iohannis, & imperij administratio, patris voluntate, & consensu procerum commendata est Michaëli Paleologo, viro in armis strenuo atque acris ingenij, sed fidei incertæ ac dubię, vt qui ad Turcos anteà transierat, cùm in affectati imperij suspitionem venisset; nec deinceps etiam, postquam receptus foret in gratiam, dissimularet, quòd aliquid moliretur. Proinde vt illum sibi aliquo singulari beneficio obstringeret, eoq; placato ac beneuolo vteretur, dignitate despotæ ornauit, atq; insuper filij tutelæ præfecit. At Michaël Paleologus, haud multò pòst, recepto Byzantio eiectisque Francis, Iohannem Theodori Lascari iunioris filium, adhuc impuberem, interfecit, ipseq; sibi, Lascarina stirpe nobilissima, per summam perfidiam & scelus oppressa, vel potius extincta, imperium vendicauit, ac posteris vsque ad Constantinum octauum & vltimum ex ea domo, ad annum videlicet millesimum quadringentesimum quinquagesimum tertium, tanquam per manus tradidit. Hanc familiam nonnulli perhibent ex Viterbio, haud ignobili Italiæ municipio, suum genus atq; originē traxisse. Hic Paleologus bellum gessit cum Michaële Angelo Epiri ac Ætoliæ despota: sed infelici successu. Quare cùm in imperio parricidiis acquisito, & nondum satis confirmato, nemini tutò fideret, pacem cum Michaële, quanquam ignominiosam, fecit, sua consobrina filio eius Nicephoro in vxorem data. Sed minimè diuturna fuit hæc pax. Genuensibus, quorum auxilio imperium consecutus fuerat, & Venetos depulerat, Peram vrbem, vltra sinum è regione Byzantij in eodem littore Europæo sitam, quam Galatam hodie vocant, tradidit. Recepit Eubœam, & aliquot Ægæi maris insulas, Lemnum, Chium, & complures alias, sed non diu retinuit. Decessit annos natus quinquaginta octo, & regnauit, vt à plærisque traditum est, annos quadraginta quinque. Filios reliquit Andronicum imperij successorem, & Constātinum Porphyrogenitum. Hoc imperante, in Græcia Cometes conspectus est, qui, cùm exarsisset circa solstitium æstiuum, sole cancrum peragrante, fulsit ad Æquinoctium Autumnale vsque, & tandem sub Tauri sidere euanuit. Nec multò pòst, sol obscuratus, tantas terris tenebras effudit, vt stellæ interdiu effulserint. Hęc autem prodigia, siue ostenta, diuinitus immissa, proculdubiò fuerunt præuia nouarum calamitatum signa, quę postmodùm per Turcicas irruptiones & progressiones in diuersis orbis terrarum partibus subsecutæ sunt, quemadmodum suo loco enarrabitur: hisque amplissimas occasiones dederunt mutuæ Græcorum simultates atque domestica dissidia, quibus tandem factum est, vt amisso imperio, atque omni libertate sublata, Barbaricum iugum ac tyrannidem ferre coacti sint, & in perpetua miseria versari, pluri-

Theodori Lascari obitus.

Theod. Lascares iunior.

Michaël Paleologus extinctis Lascaris, sibi imperium vsurpat.

Pera Genuensibus tradita.

Eiusdem obitus.

Andronicus Imp. Cometa.

Solis eclypsis.

plurimæque aliæ nationes, ab eis, cultu, fide, moribus ac legibus dissentiẽtes, illorum culpa deinceps in easdem ærumnas atque miserias præcipiti cursu deuolutæ sunt, citra vllam omninò spem pristinæ libertatis recuperandæ. Cæterùm periodis regnorum circumactis, cùm ad finem illa tendũt, ruinam proximè antecedunt, sicuti verissimè inquit Appianus, & discordiæ, quæ, si quid reliquum est, id labefactant. Nec ferè nisi fatalibus discordiis magna imperia euertuntur: cumque momenta mutationum instant, insigni petulantia accelerãtur pœnæ, vt significatum est tribus vocibus apud Danielem, quibus Baltasari Regis denunciatur interitus, & regni dilaceratio. Priusquã verò Turcarum potentia, eiectis Saracenis, sese longè lateque diffundens, maiora incrementa susciperet, & regni pomœria dilataret, Tartari prius ipsos multis atrocissimis prœliis diuexarunt, ac etiam Europam innumeris calamitatibus obruêre. Proinde cùm illorum vires tantoperè præualuerint, vt eorum imperium vniuerso terrarum orbi quàm maximè tremendum, ac formidolosum extiterit; necessarium omninò esse duxi, vt de illorum origine, ac rebus gestis saltem aliquid summatim ac leuiter attingerem: ne ipsis, quorum tam crebrã in historiis mentionem fieri videmus, in hoc meo opere prætermissis, hac in parte iure merito reprehenderer, præsertim cùm ea gens Persarum imperium per aliquot annorum volumina possederit, donec tandem, conuersa fortuna, maiori potentiæ cedere coacta fuerit, & quæ regna atque prouincias sibi victricibus armis subegerat, non secus ac ipsi etiam Saraceni, relinquere, atque in alias sedes commigrare.

Tartarorum origo. Scythas Asiaticos, quos Tartaros vocant, qui mediũ inter Riphæos montes, & Oceanum Septentrionalem planiciem incolentes, paulò ante hęc tempora, densissimis agminibus, locustarum instar effusi, vniuersam Asiam, & plurimas Europæ prouincias, in primisque Lituaniam, Poloniam, Silesiam citeriorem, & Vngariam horribiliter vastarunt, & Turcis bellum inferentes, persæpe inclytas & celeberrimas de illis victorias non sine maxima suæ gentis gloria retulerunt, cùm tamen prius eorum nomen obscurũ & penè ignotum esset, antiquitus Moglos vocatos fuisse tradunt, cui affine est nomẽ Mogolenorum apud Ptol. ad Tapuros mõtes, quibus proximũ est Tartarorum nomen. Sic enim à vicinis potius quàm Tartari nominantur, etsi alij à flumine, alij à multitudine vocem profectam esse autumant. Sunt apud Plinium & Tochari, Bactrianis vicini, à quibus non ita alienum est nomen Tartarorũ. Græci, gentes illas vniuersas, quæ supra Caucasum intra & extra Imaum montem habitant vsque ad Oceanum Indicum, Scythas promiscuè vocarũt. Erat hæc gens populosissima omnium gentium, ad Septentrionem vltima, quam Homerus mortalium iustissimam vocauit. Cæterùm homines inopem regionem incolentes, omnium deliciarum, & agrorum, ac vitium culturæ ignari, quibus victum præbebant spontè è terra natæ herbæ, & sanguis, & carnes iumentorum ferarumque & volucrum venatus; vestem nulla arte confectam, animalium pelles: argentum verò, aurum, & margaritas, ceterasque gemmas nihili faciebant; nullos solennes ludos, nulla ambitiosa spectacula, nullas disceptationes habentes: sed pacatam & seditionum expertem vitam agentes: ideoque sine cultu, sine lege, sine ciuili consuetudine, ac sine eloquentiæ vsu & argutiis, innata eos iustitia regente, aurea libertate fruebantur.

bantur: quæ regio instar amplissimi fontis, innumeras variis temporibus gentes effudit. Deinde progressu temporis, hæc gens omnis in septem præcipuas Nationes, seu Tribus, quarũ hæc erant nomina, Tatar, Tangur, Cunat, Ialair, Sonich, Mongli, Tebeta, diuisa, vicinarũ Prouinciarum, nempe Georgorum Regibus parebat, & angustam pro hominum ac iumentorum multitudine regionem habebant, cùm senex quidam ex Tribu Tatar, Changius appellatus, vir obscuri quidem generis, sed prudentia & sanctitatis opinione insignis, in somnis oraculo admonitus, multisque, vt ferebatur, miraculis eius orationi fidem faciẽtibus, eos ad libertatem capessendam, vberioremq; regionem & fines propagandos cohortatur, & Rex atque Imperator ab illis factus, extra inopem illam regionem, quæ instar peninsulæ, Persidi, & Caspio mari opposita, Scythico vndique Oceano clauditur, vnico tantùm Isthmo, quem altissimi & inaccessi Ryphæi montes quasi vallo quodam muniunt, Asię cõiuncta maris fluctibus, vt via illis inter mõtes ac mare patêret recedẽtibus, eduxit. Quamobrẽ omnes illi Scythæ, pòst, à Tribu, ex qua Imperator erat, Tartari, dein Tartari sunt appellati; quorũ antiquissimã originẽ, multi ad decem Israëlis tribus referunt, quod plærisque non ita verisimile videtur, cùm potius existiment, Scythas, à Magogo, Iapeti filio, cuius in sacris literis sæpè mẽtio fit, originem ducere: & decem illas Tribus à Persarum Rege non in Scythiam, sed in Mediam, Persidéque translatas fuisse. Cęterùm, vt vt se res habeat, Tartari, eo, quo diximus modo, Changio, quem Camum, siue, vt aliis placet, Canem, honoris gratia, hoc est, summum Imperatorem vocauerunt, duce, ab Hyperboreis effusi, Ioanne Duca Byzantij imperante, ad Caspium mare descenderunt. Changij verò ętas, qui primus regnum acquisiuit, & legibus atque iudiciis, constituit, incidit fermè in annum Christi millesimum, ducentesimum, siue vt aliis visum est, ducentesimum secundum. Ab hoc, Principum origo est. Propagauit enim imperium incredibili celeritate, à Synarum regione, & Oceano, vsque ad Caspium mare, primusque extitit, qui Tartaris persuasit, vt crederent in vnum solum Deum. Regnauit verò 12. annos, & mortuus est in oppugnatione castri Targin, cùm in genu sagitta lethaliter vulneratus esset. Changio defuncto successit Hoccota filius, vir prudens & fortis, duodecim fratrum natu maximus. Hic aspernatus solitudines Orientis, concepit ingenti animo imperium Asiæ, & Europæ. Aggressurus igitur Asiam, cuius superiores regiones intra Taurum montem tenebant Turci, iis exceptis, quæ ad Taurum Armeniis suberant, ad Colchidem verò & Caucasum Iberis Albanisque veteribus, id est, Gregorianis & Mengrelliis liberis populis comprehendebantur: Asiam ergo aggressurus, mille equites lectissimos Gebesabada duce præmisit, ad explorãdos gentiũ ritus moresq;, & aditus penetrandos. Qui, vbi per Albanorum Iberorumque nemorosas conualles ad Derbenti oppidi angustias venissent, quæ ferreis portis & lapideis antiqui operis propugnaculis præcluduntur, Diryodoro amne subterfluente, mox propugnacula mõtibus opposita ad arcendas transitu feras gentes Septentrionis, primo impetu capiunt, perque effractas portas, velut in alterum orbem, egressi; primò ad Arsengam in Cappadocia Turcorum oppidum delati sunt, vbi, cùm instrui magnam vim hominũ ad bellum cognouissent, reuersi, suo Imperatori, quę explorassent, renunciarunt. Hoccota in spes

Changius primus Tartarorum Imperator.

Eiusdem obitus.

Hoccota secundus Tartarorum Imperator.

ſpes ingentes elatus, Prouincias tribus filiis animo deſtinatas, armis etiam ſubigendas diſtribuit, Iachinum rectà ad Occidētem, Battum ad Septentrionem, Cagadanũ ad Meridiem cum exercitibus dimittit: ipſe, quæ ad Orientem ſupererāt, adoritur. Cagadanus in deſertas Æthiopum terras profectus, amiſſo exercitu ad Iachinum fratrem re infecta reuerſus eſt. Nam Hoccota, inter hæc, fatis conceſſerat. Iachinus Ariæ Drangianęque, & Arachoſiæ terras ad regnum Turqueſtan, nec non Parthiam, Mediam ac Perſiam occupauit. Ex iis locis, velut arce belli, continentibus prœliis, Turcos laceſſiuit, donec tandem Batto duce Gouiatæ Turcorum Regi regnum ademit, illo ingēti prœlio prorſus conciſo, anno milleſimo, ducenteſimo, quadrageſimo quarto, totaque ad Pontum gente ſub iugum redacta. Longum autem hîc foret recenſere, quæ poſtmodum ab hoc duce contra Hunnos, Circaſſos, Sarmatos, Bulgaros, Raſcios, Seruios, Morauos, Sileſios, atque Vngaros variis temporibus tum per diuerſos legatos, tum propriis auſpiciis geſta ſint, cùm conſtet, ipſum ad Auſtriæ vſque limites penetraſſe. Sed magnitudine ac robore obiecti ab Auſtriacis atque Sileſiis exercitus detentus, dum per interpoſitum flumē ad hoſtes perrumpere conatur, vorticoſi gurgitis rapiditate abſorptus, interiiſſe traditur à nonnullis, tametſi hoc plærique alij penitus negent. Tartari interim, poſt has excurſiones, rapinas & cædes, ampliſſimis prædis atque ſpoliis onuſti, regiones ad Tanaim & paludes Mœetidis patriæ propiores, repetiuerunt. Fuit omnino hæc Tartarorum in Europam irruptio atrociſſimæ tempeſtati ſimilis, quæ vi procellarum obuia quæque perrupit ac proſtrauit. Anteceſſit anno milleſimo, ducenteſimo, vndecimo, Cometes, qui Maio menſe totos dies octodecim arſit, & terribilem flammam ſparſit. Ideò prorſus fatalem fuiſſe exiſtimandum eſt. Horum Regum ſedes fuit Cambalis, ſiue, vt alij vocant, Gambaleſca, ciuitas longè ampliſſima, & totius Aſiæ ad omnem humanam iucunditatem opportuna & optatiſſima, cuius ambitus duodetriginta millia paſſuum habere perhibetur. Regio autem Cathea olim, nunc Cathai vocatur, in qua vrbs altera, cuius ambitum P. C. M. patere M. Paulus Venetus affirmat. Hęc autem à Cathaina, celeberrima in extremo ad Orientem Oceano ciuitate, cui præeſt Magnus Can, quem ſupremum Regem cæteri agnoſcunt & venerantur, nomen accepit. Tertium Tartarorum Imperatorem in regno Cathanię, nominant Ginum Magnum Canem, cuius vita admodum breuis fuiſſe traditur, eique ſucceſſit quidam ipſius conſanguineus, nomine Mango Can, qui perſuaſu Aytoni Regis Armeniæ, circa annum Chriſtianæ ſalutis milleſimum ducenteſimum quinquageſimum octauum, ab idolis patriis, ad Chriſtianam fidem ſe conuertit. Huius frater Haolonus, ſiue, vt alij appellant, Hiclonus, ipſe etiam Chriſtianis ſacris inſtitutus, totum regnum Perſarum, per id tempus Sultanis inter ſe diſſidentibus, ſuo Principe & rectore deſtitutum, occupauit, indeq; Saracenis expulſis, & pro eius regni tutela atque cuſtodia decem millibus Tartarorum impoſitis, quandam Armeniæ Prouinciā nomine Sorlochi, ſiue Salore, in ſuam poteſtatem redegit, ac breui pòſt, Babylonem etiam opulentiſſimam ciuitatem, quæ nunc Baldacum eſt, expugnauit, anno ſalutis M. CCLVIII. in qua etiam Calyfa captus fuit, & mox ad victorem perductus, coactus eſt vniuerſum theſaurũ coram eo deponere, & interrogatus, num cognoſceret, totum illum

Iachinus. Turcorum clades. Cometes. Vrbs Cathaia. Ginus. Mango. Haolonus. Regnum Perſiæ à Tartaris capitur. Tartari Babyloniam expugnant.

illum ad ſe pertinuiſſe. Annuit. Tum Haolonus: Quare igitur, cùm tam ingentes theſauros poſſideres, non conuocabas ſtipendiarios & vicinos Dynaſtas, qui te, ac tuam ditionem à potentia Tartarorum defenderent ac tuerentur? Quoniam, inquit, exiſtimâram, ſubditos meos ſatis ſuperq; virium per ſe habere, quibus ab omni hoſtili iniuria me ipſum, ac meum imperium protegerem. Tunc Haolonus Calyfæ: Tu diceris doctor omnium credētium in falſa ſecta Mahometi, & immenſis diuitiis atque opibus affluebas. Talem ergo Magiſtrum, & tanti Principis ſucceſſorem, non decet aliis epulis veſci atque ali, vnde tibi damus in cibum omnia iſta pretioſa, quæ tantoperè adamaſti, & tam auidè abs te aſſeruata & cuſtodita ſunt. Ipſum igitur Calyfam in quodam cubiculo recludi iuſſit, & coram eo margaritas & aurum proiici, vt his ſuo arbitratu, omni alio cibo & potu ſubtracto, veſceretur, & ſic tandem humanæ vitæ alimentis deſtitutus, mortalitatem exuit, regno Calyfæ de Babylonia, quod quidem durauerat circiter ſexcentos annos, in ipſo deficiēte. Poſt hęc, iuſſu Haoloni, in ea ciuitate, ac finitimis prouinciis, mox omnia Saracenorum templa funditus euerſa, & Chriſtianorum, quæ diruta fuerant, inſtaurata, & Chriſtiani in maximo cultu atque honore habiti, adeò ſanè, vt ipſis caſtrorum atque vrbium præfectura demandaretur, eaque omnia in primis accidêre impulſu coniugis Chriſtianæ, cui nomen fuerat Doucoſcaron, quæ dicitur ex ſtirpe illorum regum, qui venerāt ab Oriente viſa ſtella Dominicæ natiuitatis, originem traxiſſe. Haolonus, his rebus feliciter peractis, ad ſpatium vnius anni conquieuit, quo quidem tempore, ad eum venit Haithonus Armeniæ Rex, cum ingenti equeſtrium ac pedeſtrium virorum comitatu, eo nimirum animi decreto, atque conſilio, vt ambo coniunctis viribus, Hieroſolyma ex Saracenorū manibus eriperent. Haolonus paulò ante ipſius Regis aduentum, in Meſopotamiam caſtra promouerat, vbi, capta vrbe Edeſſa, olim Rhages, nunc Orphea nuncupata, mox tranſierat in Syriam. Ibi vterque de Alepo, totius Syrię metropoli, expugnanda, cōſilia iniuit, quæ, licet vndique munitiſſima foret, nihilominus tamen tanta fuit oppugnatorum virtus atque ardor, vt eam nouem dierum ſpatio occuparent. Vrbe recepta, ſupererat caſtrum in media ciuitate conſtructum, quod etiam poſt vndecim dierum obſidionem expugnatum fuit: Alepi Sultanus nomine Melechmaſer, tunc temporis erat in ciuitate Damaſci, qui, vbi primùm intellexit, vrbem captam vnà cum liberis & vxore qui ibidem erant, inops conſilij atque animo conſternatus, eum acceſſit, ſtatimque ad illius pedes prouolutus, demiſsè ac ſuppliciter rogauit, vt ſibi coniux, & liberi cū aliqua parte ſui dominij redderentur. Cæterùm ſua ſpe longè fruſtratus, vnà cum ſuis ablegatus fuit in Perſiam, ne ſibi in regno Syriæ nouos motus & turbas concitaret, breuique pòſt, eidem circiter annum Chriſti milleſimum, ducēteſimum, ſexageſimum, Antiochiam eripuit. Inter hunc Alepi Sultanū, & Ægyptium, aſſidua de imperio Syriæ contentio fuit, & flammis odiorum, ceu pabulum ſubdiderunt diſſidia diſcrepantis ſectæ. Iam tum verò Sultanus vterque Hieroſolymitano regno euerſo, & reliquiis noſtrorum Argonautarum deletis, vniuerſa propemodum, quæ illi poſſederant, recuperarat. A nonnullis memoriæ proditum eſt, hunc Sultanum, quem Azatinem vocant, cum fratre Meleco, ſeu Melechmaſer, exulem ad Imperatorem Michaëlem Paleologum

Calyſa Babyloniæ fame necatus.

Edeſſa, & Alepum veniunt in ditionem Tartarorum.

Tartari Antiochiam ſuo imperio ſubijciunt.

gum confugisse, quem ipse paulò antè liberaliter & munificè apud se profugum habuerat; eumque, veteri amicitia in memoriam reuocata, rogasse, vt vel sibi opem ferret contra Tartaros, vel partem aliquam agri, ac veluti coloniam assignaret, in qua cum suis tutius consideret: adducebat enim secum vxores & liberos, famulosq; multos cum magnis diuitiis. Imperator autem, tot vndique bellis vrgentibus, copias suas minuere noluerat; terræ autẽ partem tanto viro, qui antea multis Prouinciis imperasset, & regio fastu ab ineunte ætate educatus esset, assignare, omnino periculosum existimabat: subiectos enim Satrapas, ducem suum quæsituros, & variis in locis dispersos, vt planetæ noctu aberrantes, ad eum, qui facem præferret, viamque mõstraret, concursuros, ac tandem Romanos insigni clade affecturos. Proinde illum inani spe fouens, perplexum atque ancipitem detinebat: vbi, cùm Christianis parentibus Azatines natus esset, & sacro fonte à primis annis lauatus, sacris concionibus assiduè cum Imperatore interfuisse narrant: & tandẽ apud eum mansisse, donec Scythis Europæis adiuuantibus, ex oppido Æno cum filio suo Meleco profugerit, Istroque traiecto, paulò pòst obiisse. Melecum verò, per Pontum in Asiam ad Tartaros transiisse, ab eisque Turcicũ regnũ, vt paternam hæreditatem, impetrasse. Cæterùm, Satrapam quendam, nomine Amurium, illi infestis armis occurrisse, ita vt fractus, ad Heracleam Ponti vrbem confugerit: sed modico spatio interiecto, ad suos reuersum, patrium regnum recuperasse, at breui per insidias fuisse trucidatum. Hæc in præsentia de hoc Sultano adiicienda putaui, suo cuique interea iudicio relicto. Verum enimuerò vt ad Haolonem reuertar, hunc, post captam Antiochiam, ad vrbẽ Hierosolymam omnibus viribus contendentem, ex medio victoriarum cursu retraxit fama de Mangonis fratris interitu. Ad summum enim inter Tartaros imperium aspirabat. Sed Gobellus ipsius frater, ab aliis Cobila appellatus, absentem anteuerterat, studio atque fauore subditorum euectus, seque iam in regio solio confirmârat. Qui deinde XLII. annis tenuit imperium Tartarorum, & Christianam fidem ad supremum vsque vitæ suæ diem constanter retinuit & propagauit. Cęterùm Haoloni aliud quoque impedimentum accessit, quòd videlicet, Batri filius, à tergo vrgebat, nouo bello partas ab ipso Prouincias, cui, nisi maturè occurrisset, ex parte regni excidisset. Ad hunc modum diuersis bellis distractus, Syriacarum rerum curam & administrationem commendauit vni ex Præfectis Virboco, siue vt alij vocant, Guibocæ, suo nepoti, cui ad decem millia equitum reliquit. Hic ab initio Christianis plurimum fauebat. Sed postquam ipsius nepos à nonnullis Christianis, dum prædam, ex quibusdam oppidis Saracenorum direptis, collectam, nomine sui auunculi paulò imperiosius repetit, interfectus esset, ad Mahometis sacra defecit, omnesque deinceps Christiani nominis cultores summo odio prosecutus est, ita sanè, vt breui pòst, Sydone vi capta, in eos quàm horribiliter desæuierit. Huic deinde molienti obsidionem Hierosolymæ, Ægypti Sultanus Cathos, cognomento Melechmeses, id est, Rex populi, primi ex seruili conditione ad regnum euecti, successor, celeriter occurrit, & commisso prœlio in quodam loco Henyaleck, vocato, dux Tartarorum interemptus fuit, & reliqui fœda fuga disiecti, eaque clade Tartari tota Syria expulsi, in Armeniam profecti sunt, & Syriæ regnum, exceptis quibusdam ciuitatibus mari-

Gobellus.

Guibocus.

Cathos Sultanus AEgypti.

Tartari Syria expelluntur. 1268.

maritimis,quas Christiani incolebant,in Saracenorum potestatém redactũ. Inter quæ,Haolonus,dum nouo exercitu collecto,iterum Saracenos adoriri statuit, morbo correptus,post quindecim dierum spatium, ex quo ægrotauerat,cum ingenti suorum dolore ac mœstitia viuis exemptus est.Fuit enim Princeps militaris,& multis egregiis dotibus ornatus. Priusquam obiret, à Cobila Can Imperatore,impetrarat,vt Abaga eius filius post se regnaret,isq; cœpit dominari anno Christi M.CC.LXII.Quo imperante,Benedeclar Ægypti Sultanus(quæ vox,Regem potentem significat)Armeniæ regnum,absente Rege,qui paulò ante ad præfatum Abagam, Tartarorum Imperatorẽ perrexerat,inuasit,& deuictis in acie duobus filiis ipsius Regis, quorum alter, strenuè dimicans,in ipso certamine occubuit,alter verò captus fuit, per vniuersum regnum excursione facta,plæraque loca ferro & igne deuastauit, & magnam hominum ac diuitiarum prædam illinc retulit. Rex verò, hac ingenti clade perculsus, cùm ea tempestate à Tartarorum Rege,propter bella quæ cũ vicinis gẽtibus gerebat,nihil subsidij sperare posset,suis viribus diffisus,legatos misit ad Sultanum Ægypti, & ab eo certis quibusdam conditionibus inducias obtinuit.Inter cæteras verò conditiones,ea fuit præcipua, vt Regis filius pristinæ libertati restitueretur. Hoc Sultanus se libenter facturũ recepit,modò sibi redderetur quidam ex suis domesticis & familiaribus, nomine Sangolascar,qui captiuus penes Tartaros detinebatur,simulq; castrum Halepi,Tempesack vocatum,cum ipsa ciuitate ab Haolone captũ, restitueretur,& duo alia solo æquarẽtur.Quo impetrato,Regis filius, nomine Tiuonus, siue Thynus, mox liberatus est;ac breui pòst,Armeniæ Rex declaratus, cum eius pater,qui iam XLV.annos regnarat,spontè imperio cessisset, monasteriũ ingressus,ibiq, paucis post mensibus decessit,anno salutis M.CC.LXX.

Haoloni obitus.

Armenia inuaditur à Sultano AEgyptio.

Dum res ita geruntur, Sultanus Ægypti, contra quem Abaga exercitum pararat, Damasci veneno sublatus est, cui filius, Meleckſair nuncupatus, in imperio successit. At breui pòst, per quendam ex suis proceribus, cui nomen fuit Ersa,imperio deturbatus fuit.Hoc regnante,Abaga Tartarorum Imperator,fratrem suum Mangodaniorem cum triginta millibus Tartarorum contra hunc Sultanum ex Persia in Syriam ablegauit. Huic etiam nouus Armeniæ rex cum haud exigua manu militari sese adiunxit. Ambo igitur de communi consensu,in eam expeditionẽ pergẽtes,& Syriam ingressi, peruenerunt vsque ad ciuitatem Hames,quæ Camela hodie appellatur,& sita est,vt nonnulli perhibent,in medio regni Syriæ,iuxta quãdam pulcherrimam planiciem,vbi nouus Sultanus omnes suas vires contraxerat, ibique acerrimo prœlio vtrinque dimicatum est,eo quidem successu,vt,cùm Imperator exercitur Mangodanior,seu Mandagamar, vt alij appellant, in medio rerum bene gerendarum cursu, & fortunæ adblandientis aura,cùm iam penè de ipso, parta victoria,hoste triumphasset,iuuenis rerũ inexpertus, quippe qui antea nulli bello interfuerat,omnisque honesti ac decori oblitus, relicto certamine,sese illinc præ metu subtraheret, & summa celeritate versus flumen Euphratem iter intenderet: decuriones, & manipulorum ductores, omnisque reliqua militaris multitudo,simulatque de sui Imperatoris discessu & fuga cognitum est,protinus quisque suo loco & statione relicta, ipsisq; armis iam iam victricibus,fœdè ac turpiter abiectis,suum Principem, nõ sine ma-

Abaga.

Mãgodanior fugit ex acie.

ne maxima ipsius Sultani & hostilis exercitus admiratione atque lætitia, secuti sunt, gressibus eò directis, quò illum ex certis nuntiis ac exploratoribus profectum intellexêre, & tandem ad ripam præfati fluminis assecuti sunt: quanuis autem enixè darent operam, vt eum ad prosequendam victoriam retraherent, is tamen omni prorsus cohortatione posthabita, cõfestim traiecto Euphrate, in Persiam rediit, non sine maximo Armeniorum incommodo ac detrimento. Abaga, hoc tristissimo atque insperato nuntio accepto, licet ingentem animo dolorem conciperet, qua tamen erat prudentia & fortitudine illum vultu simulans, nihilque hoc acerbissimo casu exterritus, confestim nouas copias parat, iustoque exercitu iam collecto, ipsemet ad ignominiam delendam, in eam militiam proficisci statuit, certam sibi, fretus in primis bonitate causæ, quam defendendam susceperat, victoriam pollicitus: sed fortuna ipsius votis atque conatibus prorsus aduersata est. Paucis enim antè mensibus, quidam Saracenicus venerat ad Regem Persarum, seque paulatim in arctissimam quorundam ex pręcipuis ipsius Abagę domesticis ac familiaribus ministris, qui illi inseruiebant, amicitiam insinuans, hos tandẽ multis largitionibus atque amplis promissis corrupit, eoque rem deduxit, vt ipse, ac eius filius Argon, hausto veneno, vterque, vix octo dierum spatio transacto, è vita migrarit, anno Christianæ salutis M. CC. LXXXII. Huic successit frater Abagæ maior natu, nomine Tangodor, qui, relictis sacris Christianorum, ad Mahumetum desciuit, ac se Mahumet Can appellari iussit. Hic, cum Sultano Ægypti fœdere inito, vniuersos Christianos crudelissimo odio prosecutus est, eorumque templis disiectis, nihil non efficiebat, vt Saracenicam fidem prolataret. Cæterùm is, nondum expleto biennio, ex quo regnare cœperat, antequam Taurisium perueniret, à suo nepote Argone, quem, fratre etiam prius interfecto, iugularat, ex satellitum & apparitorũ manibus, quodam ex præcipuis proceribus opitulante, vi erepto, captus & mox per medium dissectus, suæ impietatis ac sæuitiæ iustissimas pœnas persoluit. Argonus, patruo interempto, ad regni habenas & gubernacula euectus, confestim ad Cobilam Can, Magnum Tartarorum Imperatorem, legatos misit, qui ei suo nomine omnem obedientiam & obsequium exhiberent. Qua quidem legatione præfatus Imperator plurimum sanè gauisus est. Et quoniam ipse Argonus noluit appellari Can, nisi prius à summo Imperatore in dominio confirmaretur, id ab eo quam benignissimè impetrauit, adeò vt in posterum ab omnibus Can salutaretur. Hic statim ab initio sui Principatus, Christianorum templa denuò instaurari iussit, eosque mirificè dilexit, & ipse ab omnibus propter eius æquitatem & imperij moderationem, passim colebatur. Cùm verò Hierosolymitanam expeditionem animo volueret, eaque de causa cum Rege Armenię, reliquisq; finitimis Dynastis ac Regulis societatem & fœdus contraxisset, fato sublatus est anno regni quarto, & quendam ex suis fratribus, nomine Regaytum, successorem habuit, de quo nihil memoria dignum traditur, cùm omnibus voluptatibus indulserit, seque prorsus suis Maioribus indignum præstiterit. Sexennium, imperio præfuit, & in eius locum subrogatus est Baydo eius consanguineus, vir prudens, & Christiani nominis longè amantissimus, anno videlicet Salutis M.CCXC. Contra hunc Regem Casanus Argoni filius, Saracenorum ope innixus, arma corripuit, & Baydo-

Abaga veneno extinguitur. *Tangodor.* *Eiusdem cædes.* *Argonus.* *Eiusdem obitus.* *Regaytus.* *Baydo.* *Casanus.*

Baydone in acie superato ac interempto, sibi imperium vsurpauit. Hic, postquam rebus gerendis admotus est, nihil habuit antiquius, quàm vt Saracenica potentia oppressa, Christianam fidem promoueret. Quocirca rebus domi ritè compositis, nec non vicinis Principibus ac Regibus sibi mutuo fœderis iure associatis atque obstrictis, eorumque etiam auxiliis impetratis, potenti ac valido exercitu instrictis, aduersus Melechnaser, (hæc vox denotat Regem ardentem) Sultanum Ægyptij castra promouit. Hic enim, de aduentu Tartarorum per fideles internuntios cōmonefactus, cum suis copiis ad Manem, vrbem in meditullio Syriæ positam, progressus fuerat. Vtroque igitur exercitu in conspectum veniente, non multò pòst, in latissima quadam planicie haud procul ab ea ciuitate, explicata acie, collatisque signis, acerrimo & cruentissimo prœlio vtrinque dimicatum est, eo tandem exitu, vt victoria à partibus Casani steterit. Hæc insignis ac memorabilis pugna incidit in annum Christi supra millesimum trecentesimum, decimum, die Mercurij ante festum Natiuitatis Dominicę. Prędа in castris Sultani ingēs reperta, quam Casanus inter duces ac milites perliberaliter distribuit. Fuit enim, præter rei militaris peritiam, prudentiam, probitatem, cęterasque eximias animi dotes, singulari quadam beneficentia præditus. Statura dicitur fuisse perexigua, & corpore deformi. Post hæc, Casanam ciuitatem cepit, in qua erat ærarium Sultani. Ille verò, conspectis immensis Sultani diuitiis, summoperè mirabatur, quòd Sultanus in se bellum moliturus, tātas secum diuitias tulisset; quas ipse nactus, suis militibus ac præfectis, vt dictum est, benignè ac liberaliter impartiuit, ipse nihil sibi retinens, præter vnum ensem, & quoddam marsupium, in quo erant scripturæ pertinentes ad regnum Ægyptiorum. Sultano debellato, breui pòst, Damascum deditione accepit, & mox vniuersam Syriam facili negotio recuperauit. Fugientem inde Sultanum Malaynes dux, & Rex Armeniæ cum quadraginta millibus equitum Tartarorum vsque ad deserta Ægypti insecuti sunt. Verùm is, festinatis itineribus, Babyloniam contendit. Dum hæc ita fiunt in Syria, quidam ipsius Casani propinquus atque affinis, nomine Baydo, regnum Persarum ingressus, indigenas ad defectionem solicitabat, plurimaque damna illis inferebat. His rebus cognitis Casanus, operæ pretium fore duxit, vt eius conatibus maturè obuiam procederet, priusquam res in deterius vergerent. Proinde in Persiam regredi statuens, Molaynum Syriæ gubernationi præfecit, eique pro maiori securitate ac præsidio ad viginti millia equitum reliquit, & Damasci præfecturam tradidit Capchicko, siue vt alij vocant, Calphaco, Saraceno, qui paulò antè à Sultano ad Tartaros desciuerat, eiusque fidei Casanus plurimum tribuebat: sed re ipsa summoperè deceptus est. Is enim paulò pòst, insigni perfidia vsus, vt cum Sultano in gratiam rediret, cum illo clàm transegit, eiq; Damascum, & cætera loca à Tartaris per id tempus in Syria occupata, restituit, ipseque præter ingentem vim pecuniarum quam à Sultano accepit, & Damasci procurationem, etiam ipsius Sultani filiam in matrimonium duxit. Etsi autem Casanus modico spatio interiecto, bis totis viribus bellum redintegrauit, semel sub præfectura & auspicio Coralussę, atque iterum se duce, tamen vtraque expeditio infeliciter successit: Priorem enim subita de ipsius morbo fama, irritam reddidit: Posteriorem exercitum extrema aquarum inopia grauissimè

Prœlium inter Casanum & Sultanum Ægyptium.

Casani victoria.

Damascus, & vniuersa Syria à Tartaris recepta.

Syriā Tartari denuò amittunt.

uiſſimè afflixit. Et paucis pòſt diebus, vita exceſſit, Carbagado filio, imperij ſucceſſore deſignato, qui, cùm inſtinctu Mahometanorum, repudiatis Chriſtianorum ſacris, totum ſeſe ad Mahometiſmum conuertiſſet, cõplures ſuo exemplo ad defectionem pertraxit. Cæteros ita preſſit ac fregit, vt paruo poſt tempore, Chriſtiani nominis profeſſio apud Tartaros prorſus conciderit, & exoleuerit. Cum ea ſimul cõcidit regnum Tartarorum in Aſia. Syriam enim Ægyptij retinuerunt. In reliqua Aſia ad Pontum vſque, Turcorum potentia mirum in modum labefactata, paulatim in veterem fortunam reſtitui cœpta, Ottomannorum auſpiciis ac virtute, Tartaricam eliſit. A tergo in Perſiam inuolarunt Parthi, qui circa annum ſalutis ſupra mille trecentos quinquageſimum, auctore Gempſa, magno Parthorum Sultano, Mahometicæ ſuperſtitionis cultore, deuictis poſteris Carbandæ, qui ea tempeſtate in Perſide regnabant, iugum Tartarorum à ſuis ceruicibus depulerant. In Europa verò, qui ſuas receperant vires Roſſi, reiectis Tartaris, vltra Boryſthẽ ab vna parte, & ex altera, Zanaim etiam, & Rha fluuium. Quæ flumina limites inter vtramque gentem conſtituerunt, de quibus, cum iiſdem, continentibus prœliis, diu multumq́ue decertarunt. Hęc de Scythis Tartaris hoc in loco vt commemorarem, ſeries rerum Perſicarum, & occaſio mutationum, quæ in Aſia Turcis imperium reddiderunt, exegit. Cùm enim Tartari, eiectis Turcis & Saracenis, Perſiam, reliquaſq́ue Prouincias, quarum ſuprà mentionem fecimus, occuparint, neceſſariò mihi fuit oſtendere huius gentis originem, primordia, progreſſus, & quandiu in imperio perſtiterit. Sunt autem ab anno milleſimo, ducenteſimo, viceſimo ſecundo, quo Aſiam anteriorem, & Europam primum Tartaricæ gentis nomen audiiſſe, & immanitatem ſenſiſſe perhibent, vſque ad annum milleſimum trecẽteſimum quinquageſimum, quo à Turcis, & Parthis eadem excluſa, Aſiæ imperare deſiit, anni ſupra centum viginti octo. Antequam verò ad cætera, quę ſuperſunt, feſtinet oratio, id tantùm adiiciendum putaui de Changio Can, primo Tartarorum Imperatore, cùm ſit notatu longè digniſſimum. Memoriæ nanque proditum eſt, ipſum, cùm haberet filios numero duodecim, & ſibi vitæ finem adeſſe ſentiret, vt eos ad fraternam concordiam retinendam, vt quæ illos deinceps inuictos redderet, incitaret; & eoſdem à diſcordia, quæ maſculam fortitudinem retundit & eneruat, deterreret, faſciculum, qui conſtabat duodecim ſagittis, ſingulis porrexiſſe, vtq́ue in vnum faſciculum colligatas confringerent, imperaſſe. Cùm verò illi negarent fieri poſſe, vt coniunctæ ſagittæ frangerẽtur, patrem, ſibi faſciculum reddi iuſſiſſe, ac eundem diſſoluiſſe, & mox ſingulas ſagittas tradidiſſe filio minori, quas omnes diſiunctas, minimo negotio diſrupit. Quo exemplo admonuit filios, vt mutuæ pacis atque concordiæ perpetuò memores forent: ſi huius vinculo eſſent conſtricti & colligati, nullam vim externam extimeſcendam, quæ ipſorum vires atque imperij amplitudinem labefactare poſſet. Cæterùm, ſi mutuis ſimultatibus atque diſſenſionibus inter ſe laborarent, & concordiæ adamantinum vinculum laxarent, atq; diſſoluerent, fore, vt nulla difficultate, nullaque maiore vi expugnarentur ac funditus interirent. Porrò in hanc ſententiam illud quoque memorabile eſt quod factum legimus à Micipſa Numidorum rege, cùm impendere fati neceſſitatem ſibi animaduerteret. Suos enim liberos conuocatos, his verbis af-
tus

Mors Caſſani. Carbagada.

Tartarici imperij declinatio.

Parthi auctore Gempſa Perſico imperio iterum potiuntur.

Tartari quãdiu imperauerint.

Changi morientis vtilis admonitio.

fatus eſt. Equidem ego regnum vobis trado firmum, ſi boni, id eſt, concordes, eritis: ſin mali, id eſt, diſcordes, infirmum. Nam concordia, paruæ res creſcunt: diſcordia, maximæ dilabuntur. Et hoc quidem in præſentiarum obiter dictum ſit. Sextum Tartarorum Imperatorem Haittonus nominat Tamor Can, qui ſuo tempore regnabat. De ipſius autem potentia, itidemq́; de Tartarorum fide, vita, moribus & natura, videre eſt apud eundem auctorem vbi agit de Tartaris, cap. XLVII. & ſubſequenti.

Verùm enimuerò, vt iam quæ ſuperſunt, rudera, vt ita dixerim, imperij Orientis, propter res Turcicas atque Perſicas, quàm breuiſſimè percurram, poſt Michaëlem Paleologum, Andronicus Senior patri in imperio ſucceſſit; Princeps inglorius, & in ſuis expeditionibus infortunatus. Hic fratrem Conſtantinum, ob falſam ſuſpicionem affectati regni in carcerem incluſit, bellatorem acrem, & induſtrium, vt qui in Lydia Turcos aliquot ſecundis prœliis fortiter repreſſos detinuerat, ne proferre limites imperij poſſent. Incidit enim huius Andronici imperium in ea tempora, quibus reſtituta Turcorum potentia, continuo progreſſu in omnem ſeſe Aſiam interiorem incredibilibus ſucceſſibus extendit, cùm partas armis prouincias ſeptem Principes, vt dicetur, inter ſe diuiſerunt: quos vniuerſos paulò pòſt, Ottomannidæ oppreſſerunt. Horum enim ſeſe potentia ſupra reliquos mirificis incrementis extulit. Præfatus Imperator deceſſit ſeptuagenario maior, poſtquam quindecim annos regnaſſet. Frequentiſſima autem & quàmmaxima ſolis & lunæ deliquia in hoc tempus incurrerunt: crebris etiam terra quaſſata eſt motibus, quę prodigia non futuras, aut procul imminentes calamitates præſagierunt; ſed iam præſentes, ac præ foribus, ipſis oculis demonſtrarunt.

Andronicus Senior.

Eiuſdem obitus.
Eclypſis ſolis & lunæ.
Terræmotus.

Andronicus Iunior filius fuit Michaëlis Imperatoris, qui Michaël, nulla alia re inſignis fuit, neque aliud quicquam præclari geſſit, quàm quòd hunc filium Andronicum Iuniorē progenuit crudeliſſimæ impietatis. Qui auum ſuum Andronicum Seniorem inſidiis circumuentum, imperio deturbauit, fretus potiſſimè Genuenſium auxilio, quibus in mercedem Tenedon inſulam pollicebatur; ſed Veneti fortiores, Andronicum Imperatorem in paternum ſolium reducunt, & ab eo Tenedon recipiunt. Vnde poſtmodum inter Venetos ac Genuenſes, permagnæ inimicitiæ atque odia extiterunt. At Iunior Andronicus, cum Michaële Bulgarorū Rege percuſſo fœdere, huius ope atque armis auum coëgit, vt repudiata Venetorum ſocietate, Ligurum amicitiam præferret. Sex & amplius annos bellum varium & anceps cum auo geſſit: ſæpè enim inter eos reconciliata pax interceſſione amicorum, & iterum diſſoluta fuit: Tandem cùm Byzantium nepos clàm ingreſſus eſſet, in auum nihil vltrà molitus, illum ſecum imperare, quoad vixit, paſſus eſt, prout à nonnullis traditur. Contrà verò à quibuſdam aliis in literas relatum eſt, ſeniorem à nepote in cœnobium compulſum, in quo vitam exegerit. Quod quidem, ob Iunioris tyrannicum ingenium, plæriſque magis veriſimile videtur. Interea temporis, cùm propter hæc mutua diſſidia & inteſtinas ſimultates negligerentur res Aſiaticæ, Turci, nullarum occaſionum ſegnes, quamplurimas vrbes Bithyniæ ceperunt. Imperator enim, recuperādæ Theſſaliæ magis, quàm arcendis aditu Europæ Turcis, intentus, hos in derelicta Aſia confirmare ſeſe, & imperium ad Helleſpontum vſque proferre paſſus eſt.

Andronicus Iunior.

Cauſæ diſſidiorum inter Venetos ac Genuenſes.

Turcorum progreſſus.

est. Orchanes enim Othomani filius, per id tempus, Nicæam, & Nicomediam pertinaci obsidione fatigatas, fame tandem perdomuit. Andronicus verò, cùm in prima expeditione, nihil omnino profecisset, in altera nihilominus, totam Thessaliam subegit, accepto in deditionem Principe. Decessit natus annos quadraginta quinque, siue, vt aliis placet, vndequinquaginta, imperauit viginti, relicta ex Anna coniuge Alemanna, Ioanne, & Manuele filiis, quorum tutelam, cùm impuberes essent, Ioanni Cantacuzeno; cuius fidei ac integritati plurimum tribuebat, & quem ipse in maximo semper honore habuerat, commendauit.

Andronici Iunioris mors.

Andronicus moriens, filios, vt diximus, ac regnum commisit fidei Cantacuzeni, quorum Ioannes natu maior, tunc annum agebat duodecimũ. Cùm verò is aliquot annos vtrumque amanter ac fideliter educasset, eiusque arbitrio omnia prudenter gererentur, Apaucus quidam, siue, vt alij appellant, Apocaucus, propter vafriciem & astum Imperatori carus; tantum gratia & auctoritate apud eum valuit, vt Patriarcha etiam, viro ambitioso, id enixè procurante, in exilium eiiceretur: Huius iniuriæ & contumeliæ vlciscendæ causa quinquennali bello viduam matrem & Iohannem filium, ad hoc, Turcorum etiam armis impetratis, exercuit. Byzantio tandem proditione potitus, crudeliter nihil in quenquam statuit: At Cęsaream potestatem & dignitatem vsurpauit, non excluso tamen consorte Iohanne, filia in vxorem ipsi tradita, quem sibi generum fecit, vt inter vtrumque firmior beneuolentia coalesceret: sed, vt regna sociũ ferre nequeũt, ita citò dissiliit malesarta inter vtrumq; concordia. Cùm verò maior esset potentia soceri, seque ipsum vi atq; armis tutaretur, gener profugit in Tenedon, adducturus noua auxilia ad socerum exturbandum. Impetrauit tandem, vt à Frãcisco Catalusio, patricio Genuensi, viro singulari prudentia, & in re nauali plurimùm exercitato, in regnum restitueretur: pro quo beneficio, ne prorsus immemor atque ingratus videretur, Mitylenen insulam, ab aliis Lesbum vocatam, ei tradidit possidendam, quam eius posteri ad Mahometem secundum vsque obtinuerunt. Hic enim, capta Constantinopoli, vt mox dicetur, omniq; Thracia subacta, Catalusiis ipsis vi abstulit, & Nicolaum Catalusium, Lesbi Principem, crudelissimè occidit. Socer absente genero, cum Venetis, Catalanis, & Siculo Rege fœdus iniit contra Genuenses. Bellum acre atque ingens motum est. Imperator 14. Veneti 40. Catalani 30. triremes armauerũt. Genuẽses, præfecto Pagano Auria 60. Pugnatum est nauali certamine inter Byzantium & Chalcedonem, flante violentissimo Austro, à vespera vsque ad sequentem diem hyemali tempore, Venetis à Galliopoli soluentibus, ventis secundis atque amicis. Ligures, Æolo & Neptuno aduersantibus, contra hostes potentissimos inclyta victoria potiti sunt. Proximo anno Genuenses ad Corsicam à Venetis duce Nicolao Pisano, & Tarraconensibus victi, vnam & quadraginta triremes amisere, quæ cum epibatis submersæ perierunt. Post hanc cladem, cùm ipsi Genuenses, se suaque Ioanni Archiepiscopo Mediolanensi permisissent, Auria, reparata classe, Pisanum ad Peloponnesi promontorium, superatum captumque, cum millibus quinque Genuam in carcerem perduxit. Quomodo autem hæc omnia, cæteraque bella quæ Genuensibus non modò cum ipsis Venetis, eiusdem imperij æmulis, verùm etiam cum reliquis potentatibus ac Regibus

Cantacuzenus.

Discordia inter socerum & generum regnandi causa.

Mitylene insula Catalusio Genuensi tradita.

Prælium nauale inter Genuenses & cõfœderatos.

Genuensium victoria. Eorundem clades.

Genuenses rursus victores.

Regibus fuêre, gesta sint, copiosè & luculenter ostendi in meis Historiis atq; Annalibus Genuésibus, quorum etiam superius meminimus. Iohannes igitur opera Francisci Cathalusij, vti iam diximus, in regnum reductus est, eiq; redùci Cantacuzenus cessit, & imperio abdicato, sese in monasterium abdidit. Andronicum filium natu maiorem, Cæsarem creauit; Manuelem minorem Despotæ insignibus ac dignitate ornatũ, Spartæ in Laconica, quam hodiè Mizothram vocant, præfecit. Filiam multò antè in vxorem Orchani Turcorum Regi, vt amicis Turcis vteretur, seque in imperio tutiùs constabiliret, tradiderat, cùm se Græcis infensum esse intelligeret, propterea quòd in imperium sese vltrò ingessisset: Andronicus à Palęologo, tanquam æmulus, regno pulsus, confugit in Rhodum, vbi cùm frustrà fidem atque opem magni Magistri Rhodiorũ implorasset, ad fratrẽ in Peloponnesum rediens, cum eo reliquum vitæ priuatus transegit. Iohannes regno potitus, in Italiam perrexit, auxilia comparaturus: sed ibi contumeliosè acceptus, ac tractatus, cùm Byzantium remearet, atque insuper bellis Bulgaricis, & Seruianis vrgeretur, ita amicitiam iniit, ac fœdus cum Amaruthe Orchanis filio, qui mortuo fratre Sulaimano, in regno successerat, vt & se, & regnum in fidem illius traderet, promisso tributo, quod cõstituerat, & Theodorũ natu minimum filium, obsidem dederit, qui castra sequeretur. Hæc initia fuerunt tristissimæ seruitutis, quæ Constantinopolitanis Imperatoribus, præter inane nomen, aliud reliquit nihil. Deinceps ita in Turcorum fuerunt potestate, vt militare cogerentur per se & filios, contra quos illi vellent, & ad imperata præstò esse, quotiescunque vocarentur, nec capessere, aut vsurpare imperium auderent, nisi potestatem precariò à Turcis obtinuissent; veriti, ne hostilem iram experirentur. Iohannes, imperium, dum abfuit, Andronico primogenito cõmendauit. Thessalonicæ Emanuelem pręposuit. Andronico accusato de crimine læsæ Maiestatis, quòd cùm Amurathis filio in cædem illius conspiraret, visum ademit, feruido aceto in oculos infuso. Theodoro Baiazetes, extinctis Cantacuzenis, Peloponnesi regimen ac præfecturam dedit. Sed ne quidem in hac calamitate à factiosis & perfidis consiliis atque molitionibus abstinuêre. Andronicus enim, quanquam cæcutiens, ad Baiazetem, qui Amurathi successerat, profectus, per hunc patri regnum eripuit, & illum præterea cum Emanuele fratre in tetrum carcerem inclusit, vnde tertio anno Emanuël, frustratis custodibus elapsus, fratrem rursus Baiazetis consensu exturbauit, & cum Iohanne filio vinctum, ad eundem ablegauit. Emanuel, fratre iisdem artibus excusso, quibus patrem ille summouerat, regnum obtinuit à Baiazete Turcorum Rege, his conditionibus, vt tres myriades aureorum nummorum annuatim pẽderet: Philadelphiam, Lydiæ vrbẽ celeberrimam, cuius obsidio & oppugnatio aliquoties frustrà tentata erat, traderet, obsides daret, atque auxiliares copias Turcicis, vbicunque bellum gerendum foret, adiungeret. Sed non fuit infidi tyranni diuturna erga Emanuelem beneuolentia, eiusq; animũ, vt in tyrannis omnibus, calumniis patentẽ, atque ad suspitiones pronum, & iam antè rumusculis quibusdam nõnihil alienatum, Iohannes, Andronici filius, odio patrui, magis atque magis incendebat. Proinde Byzantium obsedit Baiazetes: cumque vi capere non posset, fame tandem, obsidione in decennium producta, exhaurire constituit, quod vtique perfe-

Iohannes Palæologus.

Initium calamitatis in Græco imperio.

Emanuel Palæologus.

perfecisset, nisi improuisa irruptione Tamberlanis Scythæ fuisset abstractus. Filios Emanuel ex coniuge Turcica vidua Regis Trapezuntini filia, septem suscepit, videlicet, Iohannem, qui morienti patri successit in imperio, deinde Andronicum, Theodorum, Michaëlem, Demetrium, Thomam, & Constantinum, qui post Iohannem fratrem regnauit, hisque omnibus ante obitum certas regiones, insulas, & alia regna seorsum assignauit. Huius nullæ commemorantur res gestæ, fuitque auidior pacis quàm belli, nec conari quicquam potuit, etiamsi maximè optasset, circumsessus vndique, atq; conclusus ab hostibus, & omni exutus potentia. Inuitatus ab Eugenio Põtifice, in Italiam concessit, cùm celebraretur concilium Florentinum. Inde reuersus domum, non diu superuixit.

Iohannes Paleologus.

Constantinus Palæologus.

Constantinus vltimus, Manuelis filius, Iohanne fratre sine filiis defuncto, successit in imperium, ab initio Princeps animi ingentis. Rex enim Peloponnesi ante susceptum imperium, sæpius cum Turcis in Peloponneso, & Thessalia congressus, eos fudit fugauitque, ac eis plæraque oppida vi abstulit, & expugnauit, vnde ob militarem virtutem ac fortitudinem, Draconis cognomentum accepit. Sed vbi Amurathes Turcorum Tyrannus, Heracleam oppidum longè munitissimum, expugnauit, murumque, qui Græcos in Peloponneso tutos seruaret, disiecit, adeò mente atque animo consternatus est, & penè in desperationem actus, vt, omnis pristinæ virtutis ac roboris immemor, ad pacis cõditiones, quas victor tulisset, supplex sese obtulerit, & Hexameli murum, qui erat Peloponnesi propugnaculum, à se antea instauratum, illius iussu deiecerit. Hunc deinceps tumultuario opere restituerunt Veneti, sed Mahometes rursus destruxit. Hoc imperante, à Mahometo secũdo, Amurathis filio, anno regni sui 3. Constantinopolis, post obsidionem dierum quatuor & quinquaginta, quarta Cal. Iunij, eo vespere, quod diem Pentecostes sequitur, aut certè sequenti mane, capta est. Ita habet Mass. qui se asserit ex literis Isidori, Cardinalis Ruthemi, & Æneæ Syluij, tunc episcopi Senẽsis, certò comperisse, quòd intra dies pentecostes, mense Maio, & anno 1452. non 1453. capta sit, tametsi plærique alij 1453. annum ponant. Certè anno D. 1452. & 4. Cal. Iunij, expugnatam cum Masser ponunt, sicut disertè annotat doctissimus vir Gerardus Mercator. Et quoniam in hoc opere, huius nobilissimæ ac præstantissimæ ciuitatis quàm creberrima fit mentio, mihi operæpretium facturus videor, si, priusquam de eiusdem tristissimę expugnationis funestissimo exitu aliquid referam, tantæ vrbis, quæ tot seculis & tam multis temporum voluminibus maximo in honore, atque rerum omnium florentissimo statu stetit & permansit, ac etiamnum permanet, ac floret, primordia, & quasi incunabula recensuero. Multi scriptores de huius primis conditoribus inter se variant, & multis rationibus adducti, planè inter se discrepant. Grauissimos tamen habeo auctores, qui putant, Byzantium ea præcipuè de causa esse appellatum, quòd inter cæteros eius conditores, Byzanta longè reliquis auctoritate, atque nominis claritudine antecelluerit. Sed doctorum constans opinio est, Byzantium à Carthaginiensibus conditum esse, quos valde nauibus fuisse instructos, & procul merces transuexisse, multę historię hactenus prodiderunt, ac nonnullis quidem videtur, nominis originem ex lingua Phœnicum fluxisse, conuenientem scilicet, nouo emporio, in loco volupta-

Constantinopolis capitur à Machomete.

Byzantij descriptio.

voluptatibus & illecebris maximè opportuno. Nam Beth-zona, Phœnicum lingua, cauponæ domum ſonat, & mores vetuſti appellationem congruere oſtenderunt. Scribit enim Philarchus, Byzantinos ſolitos in cauponis & diuerſoriis dies noctéſque conuerſari. & portus alter ex oppoſito collocatus, nominatus eſt mulierum portus. Deinde Megalenſium colonia eò deducta eſt, ita vt vnà cum ipſis colonis Græca lingua, & leges etiã eò illatæ ſint. Hanc vrbem arctiſſimo, inter Europã, Aſiamque diuortio, in extrema Europa poſuêre Græci, quibus Pythium Apollinem conſulentibus, vbi conderent vrbem, redditum oraculum eſt, quærerent ſedem cæcorum terris aduerſam. Ea ambage Chalcedonij monſtrabantur, quòd priores illuc aduecti, præuiſa locorum vtilitate, peiora legiſſent. Quippe Byzantium fertili ſolo fœcundoq; mari, quia vis piſcium in Pontum erumpens, & obliquis ſubter vndas ſaxis exterrita, omiſſo alterius littoris flexu, hos ad portus defertur. Byzantini, Xerxe rerum apud Græcos potiunte, grauiſſimis bellis diu cum tota Græcia diuexati fuerunt, adeò vt finitis bellis, interdum Lacedæmoniorum, interdum verò Athenienſium ſocij extiterint. Deinde, enaſcentibus nouis motibus, Macedonibuſque toti terrarum orbi magnum terrorem inferentibus, Philippus Alexandri Magni pater, eam diuturna obſidione ad deditionem coëgit, ſub cuius imperio aliquandiu permanſit. Romanis verò temporibus, cùm de imperio inter ſe certarent Peſceninus & Seuerus, & ille Byzantium prior occupaſſet, hic, ne tantæ vrbis iacturam faceret, totum triennium & ſemeſtre eam obſidione cinxit, & cùm magna hominum multitudo variis ibi caſibus periiſſet, fame tandem ad deditionem compulit, magnaque ex parte muris dirutis, deleuit, quos, teſte Herodoto, tanta arte factos fuiſſe inuenimus, vt mirum fuerit, deſtrui & ſolo æquari potuiſſe. A Seuero vſq; ad Conſtantinum, anni ſunt ferè centum. Interea nec vrbs reſtituta, nec muri inſtaurati ſunt. Verùm Conſtantinus ad ſummum imperij faſtigium euectus, loci opportunitate commotus, vtque facilius hoſtiles impetus, & Perſarum in primis, qui ſubinde loca Romanis ſubdita, perpetuis ferè incurſionibus diuexabant, reſiſteret, vrbem ipſam non ſolùm reſtituit, ſed etiam ſplendidiſſimis operibus, & dignitate ornauit, ita vt cum vrbe ipſa Roma ſplendore & magnificentia certaret. Hæc ferè ſunt, quæ de huius inclytæ ac præclariſſimæ vrbis initio in medium ferri poſſunt. Si aliqui exiſtant, qui aliis opinionibus regãtur, hoc, me non refragante, illis omnino integrum ac liberum eſt. Satis eſt, me, ex tantorum auctorum ſcriptis, hæc in medium, ceu veritati conſentanea, protuliſſe. Sed nunc admonet me temporis ratio, vt huius ſplendidiſſimæ vrbis triſtiſſimam obſidionem & expugnationem, non abſque ſummo dolore atque lacrymis, hiſtoriæ breuibus intexam. Satis compertum habemus, Conſtãtinopolis obſidionem Nonis Aprilis à Mahometo ipſo inchoatam fuiſſe. Et neminem mediocriter in hiſtoria verſatum latet, tum temporis intra mœnia, præter vrbanam multitudinem, tantùm ſex millium Græcorum militum, & auxiliariorum Venetorũ, & Genuenſium trium millium fuiſſe. Cõtrà, Mahumetus ad trecenta hominum millia, vti diximus, infeſto agmine ſecum per longa locorum & temporum interualla adduxerat; quæ multitudo maximè collecta fuit ex vicinis gentibus, quæ adhuc ſub Chriſtiani nominis titulo diram ſeruitutem ſeruiebant, vel ſaltem, deſertis Chriſtianæ

Conſtantinopolis à Mahumete Turcorum Rege obſeſſa et expugnata.

ſtianæ

stianæ religionis sacris, turpiter ad barbarum hostem defecerant. Constabat nimirum, ex Græcis, Illyricis, Valachis, Dardanis, Thracibus, Bulgaris, & Triballis: Turci pauci fuerunt, & eorum pars fuit ex Asia, Bithyni, Galatæ, Lydi, & Cilices, adeò me herculè, vt valde deplorandum sit, eò esse deuẽtum, vt Turcici tyranni sic nobiscum bella gerant, vt gentes nobis cognatas & affines, nobiscum dimicare cogant. Turca igitur, tanta hominum frequentia fretus, sic distribuit copias, vt tribus locis terra muros concuteret & disiiceret, ac per ruinas tentaret irruptiones. Sed oppidani valde animati erant; & magna atque egregia virtus in ipsis defensoribus conspiciebatur, quorum dux Iustinianus Genuensis fuit, qui, inter cætera præclara ornamenta, etiam à virtute bellica & naualis rei notitia plurimum commendabatur, adeò sanè, vt eius consiliis ac summa prudentia res Constantinopolitanæ valde innitterentur. Habebat ipse dux penes se Ioannem Grandem Almanum, passim in historiis notum, cuius opera & rei militaris peritia fortiter irrumpentes Turcas repellebat. Sed, quanquam multi Turcici nominis milites passim globis & sagittis interficerentur, tamen exiguæ hæ copiæ, quę ad defensionem vrbis relictæ erant, tribus locis, contra tantam multitudinem impares erant, & diu sufficere non poterant, præsertim cùm vtrimque cuniculi agerentur, in quibus Turcicorum fossorum conatus prorsus irriti fuerunt, ita vt in ipso portu assidua prœlia postmodum committerentur. Adduxerat enim Turcicus tyrannus, ex diuersis maris Ægęi & Euxini littoribus, ducenta & quinquaginta nauigia, vt portum Byzantinum arcta obsidione premeret, & littora nauibus, tanquam natiuo ponte, iungeret. Cæterùm, stabant aduersus Turcicas naues in ipso portu septem Genuensium, tria verò Cretensium nauigia, & paucæ ex Chio insula naues accesserant, quæ omnibus necessariis instructæ, ad vrbis tutelam sese composuerant, & portus ipse ferrea cathena clausus erat, ne in eum, scilicet, Turcicæ naues penetrare atque inuadere possent. Tandem ad omnem occasionem opportunitate monstrata, defensores eruptionem cum nauibus suis fecêre, & fortiter cum Turcis prœliati sunt, eo certè euentu, vt primis illorum cœptis fortuna annueret, & victoriæ spem non exiguam ostenderet. Incensis namque Turcicis nauibus, tota naualis classis aliquot diebus sine vsu stetit. Verùm cùm nihil reliqui ad summam diligẽtiam ab ipso Turca, longæ obsidionis tædio valde furente, & ira accenso, prætermitteretur, tandem ars excogitata est, qua in ipsum portum penetrarent: eoque successu, vndique terra & mari vrbis mœnia quatiebantur. Tyrannus ea de causa bene sperare cœpit, se vrbe potiturum. cumque multis locis deiecti essent muri, & ex portu facilis esset irruptio, sexto Cal. Iunij Barbari, admotis ad mœnia scalis, & ex portu, aliisque locis ingenti clamore in vrbem irrumpere conantur. Stat interea in vicino colle spectator tyrannus; hortatur suos, & horribili voce inflammat, & accendit, vt fortiter ascendant muros, vociferatur horribiliter, sicubi videt suos repelli ac interfici, & cõfirmat trepidos. Fuit enim tanta virtus defensorum, vt pars Turcici exercitus, cùm multi passim pluribus in locis interfecti essent, cederet, adeò sanè, vt victoriæ spes, viris fortibus vrbem propugnantibus, animum & robur addiderit, & tyrannum periculi magnitudo mouerit, vt horribili vlulatu cedentibus minitaretur, necnon cohortes, quas velut triarias apud se retinuerat, iuberet,

beret,cedentes,vel ſegnes,citra aliquam moram interficere. At contrà Græcus Imperator,è ſua ſpecula iam bene ſperans, viciſſim hortatur ſuos, vt non deſperatis rebus,cùm clarè Dei optimi maximi auxilium ob oculos videant,bona cum ſpe,maioribus tamen cum animis,prœlientur. Quibus dictis,& vocibus incenſi milites,ibi rurſus conuerſa eſt prœlij fortuna, vulnerato Genuenſi Iuſtiniano Duce, cuius caſum miſeratus Imperator, iubet & hortatur,bono eſſe animo,néue ſtationem ſibi demandatam aliquo modo derelinquat,præſertim cùm ipſum vulnus non eſſet lethale. Verùm Iuſtinianus,fatali puto caſu,potius animo fractus,quàm vulnere debilitatus, nullo ſibi in ea ſpecula ſubſtituto,qui ceteros confirmaret & regeret,aufugit,adeò me herculè,vt milites,animaduerſa ſui Ducis fuga, illius exemplum ſecuti, quia ìbi in vrbem aditus patebat,pari modo ſtationem reliquerint. Turci videntes eum locum à defenſoribus deſertum eſſe,magno agmine ibi intra vrbem infunduntur. Iuſtinianus verò,in vicinam Chalcedonem,quæ nũc Pera,vernaculo verò idiomate Galata nuncupatur,ſe,vt fama eſt,medẽdi vulneris gratia recepit,vnde poſtea in Chium nauigans,ſeu vulnere,ſeu mœrore animi,inglorius periit,magna profectò cum nominis ſui,retroactæq; vitæ iactura,nimirum cùm,derelicta vrbis propugnatione, haud parũ ſibi, ſuiſq; rebus antea præclarè geſtis derogauerit: quòd,omnium iudicio, ipſius, tanquam ſummi Ducis abſentia,maiori ex parte factum fuerit, vt tam præclara vrbs,tot tantiſque alacribus & promptis militibus,ac defenſoribus ſubnixa, in crudelis & Barbari hoſtis poteſtatem cederet. Quanto ſatius fuiſſet, ſi multorum præſtantiſſimorum virorum,atque adeò in primis ſuæ nobiliſſimæ laudatiſſimæque familiæ exempla imitatus, ex tam præſenti atque obuia occaſione,etiam cum extremo vitæ periculo,immortalis laudis ſibi gloriam quæſiuiſſet? Quid enim in rerum natura homini, præſertim nobili, optatius,& laudabilius cõtingere poteſt, quàm ex præclaris ſuis actionibus, innocentiæ,ac probitatis famam aſſequi? quid deinde glorioſius, quàm pro patriæ ſalute,pro aris,pro focis,fortiter dimicare? Quid poſtremùm ſanctius, & Chriſtiano viro dignius,quàm pro Chriſtiani nominis dignitate ac propagatione contra tam Barbarum hoſtem,Chriſtiani ſanguinis ſitientem, & nunquam exſatiatum,fortiter in ſtatione ſibi demandata occumbere,& animam ipſam ſub piis armis in beneficium Chriſtianæ pietatis indutis,exhalare? Quod cùm intelligerent omnibus ferè ætatibus magni viri, ſemper extitêre qui hoc nomine clari euaderent. Ac ne ab ipſa antiquitate exempla petamus,quis ignorat,noſtrorum patrum memoria,Marcum Antoniũ Columnam,vt natalium ſplendore celebrem,ſic bellica virtute,atque in ſuũ Principem fidei conſtantia glorioſum, dum Veronam pro Cæſare Maximiliano aduerſus Gallicum exercitum,Lautrechio duce,longè lateque graſſante, defenderet,fortiter ſeſe geſſiſſe,& maiorum ſuorum veſtigiis inhærendo, auitam illam gloriam & ſplendorem egregiis factis accumulaſſe & illuſtraſſe? Is enim,pręter cętera egregia ſua facta,cùm pro ea qua pollebat authoritate, & magnanimi ducis ac ſtrenui militis explere vult munera, aciẽ ipſam contra hoſtilẽ impetũ inſtruit, dumq; magno animi robore, deſpectis omnibus periculis,imprudentius inter armatorũ cuneos verſatur, & ſubinde obequitando circumuagatur,hoſtes,tanti Ducis maieſtatem diligentiſſimis oculis

obſeruantes, vbi primùm occaſionem ſibi dari cernunt, tentata fortuna, maioris bombardæ ictu emiſſo, ictus eſt, adeò vt licet plumbea pila per brachium adacta, per ſcapulas emergeret, & quatuor receptis vulneribus ſaucius eſſet, nihilominus tamen, vt vir erat ſingulari fortitudine, ne alios ſuo dolore animis diſiiceret, magno cum vitæ ſuæ periculo acerbiſſimum dolorem diſſimulauit, & non anteà aliquod ſpecimen iuſti doloris dedit, quàm murus ille, pro cuius diſiectione inſtabatur, omninò eſſet dirutus atque conuulſus: quo demum prolapſo, & tot hoſtibus eius ruina oppreſſis, veluti expiato vulneris dolore, in tabernaculum conceſſit; tantaque mox lethalis plagæ fuit ſecuta acerbitas, vt diu pertinaci morbo conflictatus, ſummum, imò verò extremum vitæ periculum ab omnibus medicis incurriſſe crederetur. Interea Imperator Conſtantinus Palæologus, ac plerique alij proceres, cùm nullum vitæ ſubſidium, vel ſpes, niſi in ſola fuga relinqueretur, vitæ retinendæ ſtudio, dum vrbem egredi vellent, in ipſa porta vel trucidati ſunt, vel colliſione interempti. Erant in ipſo Conſtantino heroicæ virtutes multæ, & quæ tãtam dignitatem atque potentiam mirum in modum augerent atque attollerent, ita certè, vt ipſe tanto imperio par, magnam laudem promeruiſſet, ſi meliori fortuna in imperij ſui adminiſtratione vſus fuiſſet. Sed cùm multorum grauiſſimorum virorum auctoritate & iudicio imperia ipſa etiam habeant ſuas periodos, vltra quas non progrediantur; fatali quadam ratione factum fuiſſe exiſtimandum eſt, vt, quemadmodum ſub Conſtantino Magno, Helena progenito, hæc pręclariſſima vrbs reſtaurata, & imperij Orientis ſedes electa fuit, ſic etiã ſub hoc Conſtantino Palęologo, primi eiuſdẽ vrbis reſtauratoris cognomine, & Helena etiã matre genito, vrbs ipſa vnà cum imperio, in alienam poteſtatẽ deueniret. Multi incertũ eſſe putãt, quo in loco Imperator ipſe ceciderit: equidẽ tamen multis coniecturis adducor vt credam, ipſum ad portæ exitũ contrucidatum fuiſſe. Nam ſatis liquet, in ipſa porta vltra octingenta cadauera colliſorum & vulneratorum reperta. Itaque Turci victores facti, per totam vrbẽ horrendis atque ſtupẽdis vultibus atrocibuſq; oculis vagantur, & obuios ac in ædibus ſenes abditos, matronas, virgines, puberes & impuberes, nullo habito diſcrimine, confodiunt. Rapiũtur præterea multę nobiles matronæ, & præclaræ ac pudicæ virgines, ad ſtupra. Quæritur in omnium ædibus & templis præda, & omnia ſcelera toto triduo liberè fiunt, quę gens barbarica, impia, libidinoſa, auara, & crudelis, in capta vrbe regia facere & perpetrare cum magna Chriſtiani nominis cõtumelia, audet & gloriatur. Narrant enim, in conuiuiis Turcicis matronas & virgines pudicitia & nobilitate cęteris antecellẽtes, poſt varias & longas contumelias, quaſi per ludum diſcerptas fuiſſe, adeò profectò, vt neſciam, an horribiliora exempla legantur in vllius vrbis excidio. Quorũ certè cogitatio mouere nos debet, vt viuamus modeſtiùs, & Deus nos à tanta laniena conſeruare dignetur. Poſt triduum ingreſſus vrbem Mahometes, tumultus ſedari imperat, & inquiſitos proceres aliquos, qui adhuc reliqui erant, pari crudelitate diſſecari iubet. Sic, cùm omniũ vrbium regina, in toto genere humano, poſtquã hoc vetuſtiſſimum Græciæ imperium ſupra mille, centum & nonaginta annos floruiſſet, capta & direpta ſit, & omnẽ obſceniſſimorũ latronum ſæuitiam experta, quid impendeat aliis gentibus, & vrbibus, crebrò & ſeriò nobis cogitandum eſſe exiſtimo.

M. Anton. Columnæ ſingularis fortitudo.

Conſt. vlt. Imp. obitus.

Clades Conſtantinopolitana, & Turcorum ſæuitia.

Quamdiu ſteterit Græcorum imperium.

ſtimo. Nec fruſtrà nobis proponi tam horrendas tragœdias ſecuri imaginemur,&,vt antiquitatis exempla, ſcilicet diluuium, interitum Sodomorum, Romæ, Byzantij, Corinthi, & aliarum innumerabilium vrbium euerſiones taceam,quid rogo hiſce noſtris temporibus non accidit in Gallia,& proximè in Belgio, quod cum ipſius antiquitatis horribilibus exemplis iure conferri & comparari nequeat? adeò vt exclamare libeat, O duriora omnibus ſcopulis pectora,quæ talibus iræ diuinæ exemplis non mouemini, quæ ne ipſum quidem humani generis capitalem & indefatigabilem hoſtem ſatanam,ſine tremore,ac venturi iudicij metu,ſpectare vix poſſe exiſtimo!

Perenſes,cognita Byzantinorum clade,cùm tam immanem & barbarum hoſtem viribus, ac recenti victoria exultantem, & ob oculos verſantem viderent, veriti, ne idem periculum adirent, & maioribus, vel ſaltem paribus ludibriis reſeruarentur, citra aliquam longam deliberationem, deditionem ſpontè fecerunt: ſed quamuis ipſa deditio ſub certa tranſactionis formula ſubſecuta ſit, tamen crudelis hoſtis pactorum & fœderum immemor, muros Perenſium diruit, bona diripuit, feminæ ac viri iuxtà per omne ludibrij & contumeliarum genus habiti atque diſtracti,non ſecus ac ſi viribus expugnati, & ad deditionem coacti fuiſſent, parem fortunam cum Conſtantinopolitanis victis ſubière. Hactenus de vrbis Conſtantinopolis obſidione & expugnatione per Mahometem II. Turcorum Imperatorem facta, ſatis abundè diximus. Hanc, præter cæteros, luculenter deſcripſit Leonardus Chienſis Mitylenæ Antiſtes, ac itidem Laonicus Chalcondyla lib. VIII. qui etiam de Nataro Conſtantini Imperatoris præfecto, & Ochano Mulſumanis nepote,hæc ſubiungit.Cùm audiuiſſent,captam eſſe vrbem,accurrerunt ad turrim quandam vrbis,quaſi hîc deliberaturi, an omnes fuga ſibi conſulere deberet. Cùm in hanc turrim aſcendiſſent, Orchanes obſitus pannis cuiuſdam Nazaræi,ſeipſum præcipitem ex turri dedit,eoque caſu mortuus eſt. Notares obſidione circundatus,tandem in conferta hominum turba ſimul cum liberis in hoſtium poteſtatem venit. Deinde paulò pòſt,Græci, inquit, quotquot exitium euaſerant,abducebantur Galatiam,& libertatem recipiebant. Hi erant viri præ cæteris maximè illuſtres.Notarem Regis Græcorum primarium iudicem, cum vxore & liberis emit Turcorum Rex, & cum eo collocutus, permiſit ei,vt vbi vellet, cum ſuis habitaret.Hic autem expectabat auxilium ab Italia, quod breui affuturum arbitrabatur. Interim tamen Byzantij cum Rege manſit. Quidam Græci, qui erant libertatem conſecuti, & præſenti exitio ſubtracti, iterum colligebantur Byzantij, propinquos & amicos eorum in libertatem antiquam aſſerentes. Verùm haud multò pòſt, Regis iuſſu omnes interière: quod quidem ſic eueniſſe compertum eſt. Vbi autem eſt rumore allatum ad Regem,Notaræ eſſe filium natum annos circiter duodecim,vnum de ſuis pincernis miſit petitum puerum.Notaras,poſtquam accepit ex pincerna Regis voluntatem,grauiter ira ſuccenſus eſt,ſibiq; eam petitionem admodum periculoſam,& intolerandam fore iudicabat, & ſic compellauit pincernam regium: O pincerna,haud ferendum eſt, Regem mihi velle eripere,cùm nihil ſit quod crimini det,cùm ſemel errorem remiſerit. Sin autem id fixum,ratumq; in animo Regis,quare non imperat,vt nos turpiſſimæ morti liberos noſtros tradamus? Hæc locutus, addidit, ſe nequa-

Pera à Turcis deditione occupata.

quam filium regi petenti daturum, cùm nullã in ipsum commiserit culpam. Pincernæ autem adhortanti & monenti, ne talia & diceret, & faceret in Regẽ, quasi illicò periturus, non obtemperauit. Pincerna igitur reuersus ad Regẽ, respõsum quod ab Notara acceperat, exprompsit. Rex iratus, præcepit, vt Notaram cum liberis quos secum haberet, continuò abducerent, & neci darent. Hos, quibus id negotij iniunctum erat, cùm aduenissent, rogauit Notaras, vt primò liberos in cõspectu suo occiderent, & postremò in se hostili ferro ruerent. At filij timentes mortem, precibus fatigabant patrem, vt interfectoribus opes vniuersas quas in Italia haberet, pernumeraret, ne ipsi perimerẽtur. Sed pater liberorum preces auersatus, iussit, vt forti animo ad imminentem mortẽ irent. Hi quidem primò interfecti sunt. Postea se necandũ & ipse interfectoribus prębuit. His ita peractis, nec reliquis Gręcis pepercit rex: verùm omnes, quotquot liberati aderant, Byzantij, ad suppliciũ extremum rapi iussit. Hi quidem, pecorum modo percussi, nulla eorum ratione habita, perierunt. Regẽ autem in Græcorum cædem concitauit aduena quidã, cuius filiam ardentissimo amore prosequebatur Rex, & congressus cum ea, amore amens, propinquis mulieris, quæcunq; petiissent, gratificabatur. Huius itaq; patri obtemperans, Gręcos mactari iussit. Apparet, Byzantij exitium miserabile, superasse omnia, quæ per vniuersum orbem contigisse scimus excidia. Nec dissimile est Ilij excidio. Vltionem Ilij, diruti Byzantij calamitatem quidam credunt, Græcis Barbarorum vi pereuntibus. Romani quidem cõstanter asseuerant, vltionem apprehendisse Græcos, propter ea quę Barbaris fecerunt in Ilij destructionẽ. Hæc Laonicus. Hic igitur fuit calamitosissimus exitus Constantinopolis, vrbis Romæ æmulæ, cuius quidem imperium longè florentissimum, mille centum ac nonaginta amplius annis stetit. Est autem in hoc excidio illud admirandum, quòd hanc vrbem Constantinus Magnus Imperator, ex Helena matre progenitus, miro ornatu extruxit, & è ruderibus nouam penè reformauit, quam Cõstantinus VIII. qui eiusdem nominis matrem Helenam habuit, Turcorum iugo subdidit. Cæterùm, hi sunt Imperiorum fatales periodi, ac limites diuinitus constituti, de quibus, viri doctissimi & inprimis Plato, non pauca scitu dignissima disseruerunt. Mansit autem huic familiæ Palæologæ imperium Græcorum annis circiter centum nonaginta quatuor, donec tandem in manus Turcorum Regis Mahumeti Otthomanni deuenerit. Ipse verò Constantinus annos triginta & menses tres in imperio præfuit. Hoc autem, inter reliqua Christianæ Reipub. tristissimum euenit, quòd, vt olim Christiani Imperatores, ex singulis Gręciæ oppidis, certum numerum liberorum, in quibus egregia indoles inter cęteros elucebat, delegerunt, quos ad publica officia militiæ togatæ & bellicæ in aula educari curarunt; ita Turci, occupato Græcorum imperio, idem ius eripiendis patribusfamilias liberos ingeniis eximiis præditos, vsurpant: qui ad Turcicæ religionis ritus & ad militiam instituuntur. Verumtamen hos pecunia redimere à conquisitoribus sæpè parentibus licet. Reliqui, cùm virtutis specimen in bellis egregium præbent, ad summos dignitatis & honorum gradus euehuntur. Et multos hæc exempla, & gloria militaris, quæ in generosis naturis acerrimus stimulus est, ad Mahometicam religionem inuitant.

Exemplum singularis constantiæ & magnanimitatis.

Constantinopolitanum imperium quandiu steterit.

Palæologæ familiæ imperiũ quãdiu permanserit.

HISTO-

HISTORIÆ RERVM PERSICARVM LIBER NONVS.

X superius enarratis, satis & abundè, vti opinor, constat, qua calamitate res Romanæ afflictæ, sensim ita debilitatæ sint, vt Græcorum Imperatoribus, ius & titulum sibi in Romanum imperium propter translatam ab vrbe à Constantino sedem Byzantium vendicantibus, eò arrogantiæ propter potentiæ opinionem deuenerint, vt, dum sibi omnia licere putant, nec quicquam honesti vel publici commodi pensi habent, Nemesi atque Adrastia iam pœnas ab ipsis exigentibus, illorum potentia conciderit, adeò, vt priuatim debilitati discordia, foris verò fracti bellis, & diuersis omnium fermè fortunis, non modò antiquũ imperij Romani nomen, sed etiam Græcæ dignitatis amplitudinem externorum tyrannorum libidini obiecerint. Quippe fatis, sicut diximus, ita volentibus, vel potius vrgente atque instigante nos nostrametipsa ambitione, vel inertia iuxtà dicam, nescio, vel vtraque potius, vtriusque imperij summa ad familiam Ottomannicam deuoluta est, tantisque à barbaro tyranno studiis retenta & propagata, vt nihil penes Christianos, quàm inanis tituli fumus, & nomen, si res ipsa penitius introspiciatur, resideret. Porrò quibus initiis, quibúsve progressibus hæc familia, à tanta nominis obscuritate, ad tantum splendorem atque imperij amplitudinem emerserit, non alienum à nostro instituto obiter enarrare fortasse erit, licet non me fugiat, Turcicæ gentis historiam plurimorum literis esse proditam, quorum vel præcipuam laudem meretur Leonichus Chalcondila, quem ego hoc loco secutus, dignũ existimaui, cuius verba hîc adijcerem, cùm ipse, instar multorum esse possit, ex cuius scriptis plena Ottomannici stemmatis origo percipi atq; edoceri queat. Loquitur enim in hanc ferè sententiam. Quantum attinet, inquit, ad Ottomãnidas ex familia Oguziorum ortos, vt ad clarissimum hoc imperium euaserint, nunc explanare instituo. *Ottomannicæ stirpis origo.* Vicus est iuxta Mysiam, quem Sogutam incolæ vocant, vbi est & fluuius eiusdem nominis. Vicus ille rerum omnium adfluentia pollet, remotus à mari Euxino ducentis quinquaginta stadiis, potest idem locus Itææ vicus nominari. In hanc regionem cùm Oguzij penetrassent, ibi aliquanto tempore habitarunt. Ottomannus autem, Orthogolis filius, initiò non admodum secundis agebatur fortunæ flatibus. *Ottomannus primus Imperator eius familiæ.* Proinde, cùm esset animo liberali & forti præditus, animos eorum qui in vico agebant, opibus sibi conciliat, breuique sibi addictissimos habuit. Hinc cùm odiis certarent continuis aduersus Græcos, omnium assensu Imperator declaratus est. Bello itaque adortus Græcos, qui in ea regione habitabant, non prius prœlio excessit, quàm cùm omnes aut cecidisset, aut fugasset. Hinc prosperè succedentibus rebus, victorias plurimas Grecis extorsit. Cùm autem fama nominis sui quàm plurimas oras impleuisset, etiã apud Aladinum maxima gloria viguit, creatus ab ipso dux, cùm vndique præclaris æditis facinoribus, res fortiter gessisset. Defuncto Rege Aladino, discordia inter regni optimates exorta est. Orthogules adhibi-

adhibitus in colloquium, cùm multum temporis deliberando esset absumptum, tandem icto fœdere, promisit, se ipsis & socium auxiliarem fore, quocunque in militiam proficiscantur: hac tamen conditione, vt quascunque regiones, coniunctis copiis suo imperio adiunxerint, eas inter sese partiri velint. Cùm igitur, vt fœdere tenebatur, communi consensu viribusque communibus bella aggrederentur, tanta ipsius inter omnes virtus emicuit, vt breui plurimas opes acquireret, regnumque sibi pararet haud aspernandum.

Septem Principes regna inter se partiuntur.

Hi autem, cùm forent duces numero septem, initiò regionem, quam tum armis subiecerant, inter sese diuiserunt, postea partitionem sorti committẽtes, Caramano Alismeno obtigêre mediterranea Phrygiæ Ciliciam vsque, & Philadelphia. Sarchani sors addixit maritimam Ioniæ regionem, quà Smyrnam vsque patet: Lydia vsque ad Mysiam obuenit Calami, & filio suo Carasi. Bithyniam autem cum his regionibus, quæ Olympum respiciunt, nactus est Ottomannus cum Tecie. Paphlagoniam cum his regionibus quæ vergunt ad Euxinum Pontum, acceperũt Amurathis filij, sic sorte partitionẽ regente. Cermianum dicunt non fuisse de numero septem illorum ducum, verùm imperasse Conio Cariæ vrbi, in qua regia erat: tandẽ suo deturbatum regno, abiisse in Ionium, sectatusque ibi vitam priuatam, quietem amplexus est. An septem illi duces, adiunctis copiis, aut singuli per se, regiones istas subiecerint, præterea vt alius in alterius successerit opes & regnum, non referre arbitror curiosius describere. Illud autem certum est, Reges Ottomannidarum, Soguthan vicum multum honorasse, cùm eò frequenter accederent, reddentes vici incolis solennia munera. Accepi præterea, Ottomannum Orthogulis filium, primum generis huius ex isto vico oriundum extitisse: qui inde profectus, vrbes Asiæ cepit, & Prusam, Mysiæ vrbem, opibus florentem, fame expugnatam, regni sedem constituit. Postremò operibus multis fortiter & splendidè peractis, relinquens liberos, & regnum illustre, naturæ debitum exoluit Prusæ.

Ottomanni obitus.

Hic primus istius generis optimè, quæ ad regni salutem attinent, disposuit. Et vt regnum sibi faceret quàm maximè firmum & opportunum, satellites allegit, quos Regis Ianuas nuncupauit.

Regis Ianuæ dicuntur custodes corporis.

Et cùm iam omnibus propter istam potentiam formidini esset, subditos facilè in imperio continuit, cùm omnes ad nutum, quando vocarentur, præstò essent, & impigrè ea quæ Ianuæ Regis imperarent, obirent. Commemorant, Orthogulem istum, virum per omnia extitisse generosissimum, & cùm propter res suas præclarè administratas augustior homine, & quasi diuinus reputaretur, posteris reliquit insigne cognomentum, vt Ottomannidæ siue Ottomanni, filij vocentur. Hactenus Laonicus. Hæc autem partitio incidit in tempus interregni, & paucis annis antecessit imperium Rodolphi in Occidente, circiter annum Christi millesimum, ducentesimum, octogesimum: sed cùm inter sese dissiderent proceres, deque regnorum ac prouinciarum finibus impunè bello contenderent, (negligebatur enim Asia, Europa occupata bellis domesticis vtrobique in Italia & Græcia,) cæteris oppressis extulerunt &

Quatuor præcipuæ familiæ.

confirmarunt sese quatuor præcipuæ familiæ, Assimbei, Candelori, Caramanni, Ottomãni. Candelori Synopem regionem circa Pontum; Caramanni Ciliciam cùm obtinuissent, diu Ottomannicis armis restiterunt. Vtraque tamen familia Mahometis Ottomanni victrici dextra regnis pulsa, confugit

ad opes Aſſimbei, qui Cappadocum terras, & minorem Armeniam poſſidebat. Et Caramānorum familiæ vltimus fuit Habraamus, qui auxilium contra Ottomannos à Pio Pontifice per Oratores petiit, cùm Caramannus inter Mahometum & Sultanum Ægypti medius, multa bella cum vtroque geſſiſſet, locorum difficultatibus, & Ciliciæ gentis virtute confiſus, odio Mahometi Chriſtianorum amicus, multa paſſus. Ex Aſſimbeis natus eſt Vſumcaſſanes, de quo inferius dicetur. Initia tyrannidis Ottomannicæ collocantur in annum Chriſti milleſimum, trecenteſimum. Ottomānum ipſum, cùm bellis aſſiduis per annos octo & viginti potentiam auxiſſet ac ſtabiliuiſſet, anno Chriſti milleſimo, trecenteſimo, viceſimo ſeptimo, Alberto Auſtriaco Imp. & Bonifacio VIII. Pontificatum gerente, Pruſæ, quæ regni ſedes erat, fato functum tradunt, cùm non ita multò antè, circiter octo millia Turcarum in Europam per Helleſpontum traiecerint: captoq; Græcorum præſidio & Cherſoneſo impoſito, in Thraciam, & ad Iſtrum perrexerint, & plurimis incurſionibus factis, eaque regione deuaſtata, illinc maximam prædam reportarint, nec non mancipia quæ erant plurima, iure belli capta, in Aſiam tranſmiſerint. Ea tempeſtate Scythæ, ſeu Tartari, parua manu à Sarmatia prodeuntes, feſtinarunt ad Iſtrum; quo tranſmiſſo, Turcos, qui nondum illinc receſſerant, atroci prœlio inito fuderunt, & propemodum omnes, demptis paucis, contrucidarunt. Qui autem integri ex eo prœlio abierant, fuga in Cherſoneſum delati, & hinc in Aſiam tranſuecti, tandem ab Europa abſtinuerunt.

Turcorum cædes à Tartaris inflicta.

Iiſdem fermè temporibus, quidam Regulus nomine Sophus, diuerſæ à Turcis factionis, ſuam de religione liberiùs, quòd Turcarum vires adhuc à Tartaris premerentur, ſententiam Perſis proponere incœpit: Cumque ſuum genus & doctrinam ad Mahometis generum Halim referret, mirum dictu, quantum ipſi populus tribuerit. Sopho ſucceſſit Guines filius, qui tantam, tamque præclaram ſibi in toto Oriente doctrinæ ſanctitatiſque opinionem conciliauit, vt Tamerlanes Scytharũ Imperator ipſum inuiſeret, eique, hoc petenti, triginta captiuorum millia dono dedit, quos ille in ſua ſecta probè inſtitutos, filio Secaidaro tradidit, qui ipſorum opera in bello feliciter vſus eſt, quemadmodum inferius patebit. Vt verò ad Ottomannicam familiam reuertar, Orchanes filiorum Ottomanni natu minimus, eorum animis qui in arctiſſimam patris admittebantur amicitiam, prҿoccupatis, eos ſibi familiares, & quàm maximè beneuolos tenuit, adeò vt patre defuncto, victis cæſiſque duobus fratribus, quos habebat, ſolus tyrannidem arripuerit. Hic, induſtria & gloriæ cupiditate patri nulla re inferior, breui ſpatio interiecto, Myſia, Lydia, Lycaonia, Phrygia, & Caria ſubactis, limites noui regni ad Helleſpōtum vſque, & Euxini littora propagauit. Et à Cantaguzeno, contra Palҿologos de ſumma rerum inter ſe contendentes, in Græciam accerſitus, Pruſam, ampliſſimam vrbem, ac vetuſtam ſedem Regum Bithyniæ, ſibi vendicauit, ibique regiam paterni imperij ſedem conſtituit, qui locus adhuc hodie ſepultura Turcarum celebris eſt. Nicæam item, & Nicomediam expugnauit. Sunt qui aſſerant, ipſum, præfati Cantaguzeni Græcorum Regis filiam, vxorem duxiſſe, atque illi auxilia contra Palҿologum, & Triballos duce Solimanno filio miſiſſe. Contrà verò non deſunt, qui retulerint, huic filiam Caramāni Turci, qui Ciliciæ imperabat, nuptam fuiſſe, quem deinde

Ortus Sophianorum.

Guines.

Orchanes II. Turcorum rex.

Eiuſdem proſperi ſucceſſus.

ob potētiæ æmulationem, maximis contumeliis affecit, & bonam regni partem ademit, filiumque etiamnum impuberem, & vixdum decennem, per insidias trucidauit, ne, si vnquam adolesceret, paternas iniurias vlcisceretur. De huius interitu variant auctores. Alij in oppugnatione Prusiæ sagitta ictū, cùm spiculum humeri ossibus infixum sine vitæ discrimine, reuelli nequiuisset, ex febre inde oborta, & sanie mortifera interiisse perhibent: alij in conflictu cum Tartaris occubuisse amissa exercitus maiori parte tradunt, cùm rebus Turcicis cū imperio annos duos & viginti pręfuisset, anno Christi millesimo, trecentesimo, quadragesimo nono, Ludouico Bauaro Imperium, & Clemente VII. Pontificatum administrante. Orchanes duos reliquit filios, Sulaimanem scilicet, siue Solimannum, vt alij vocant, & Amuratem. Solimannus, inito regno, arma contra Græcos cepit. Cùm verò inter Imperatorem Palæologum & proceres Græciæ, ingens, sicuti & sæpissimè antea, exorta esset dissensio, & intestinę acriter agerētur discordiæ, quæ in bellum ciuile exarserunt, Palæologus, cùm viribus esset impar iis, qui Bulgaricis opibus & auxiliis subnixi, rebellarant, cumque nouum bellum sibi à Turcis imminere animaduerteret, fœdere & amicitia cum Turcico tyranno iuncta, siue is Solimannus, siue Amurathes fuerit, auxilia iure fœderis postulauit. Huius belli societas, occasionem Turcis traiiciendi in Europam, ipsi Græciæ, & multis vicinis terris exitialem, præbuit. Inde enim initium extitit, & ruinæ imperij Constantinopolitani, & nostrorum vulnerum. Nec sanè magni fuit negotij, siue priorem, siue alterum fratrem, ad partes suas tutandas pretio & pollicitationibus allicere, cùm vterque illorum spōte sua ad hoc pronior iamdudum inhiaret, totoque pectore propenderet, quò scilicet vires Græcas experiretur, & belli rationē exploraret. Amurates igitur duodecim millia lectissimorum Turcorum in Thraciam per Hellespontum summa voluntate traiecit, ea tamen conditione prius admissa, vt consumato perfectoq; bello, nauigio, rursus domum pet Hellespontū reuerteretur. Hoc pacto Turcarum gens, Amurate Principe, Græcorum ductu & opera, in Thraciam ex Asia tum armis traiecit. His, Palæologus audaces & seditiosos Marci Craiouicij despotæ Mysiæ inferioris conatus, ac cæterorum, sine multo labore ac difficultate repressit. Amurates, interim, bello feliciter confecto, remissis septem millibus Turcorum in Asiam, facilè impetrauit, vt reliquos apud se præsidij causa retineret. Nec ita multò pòst, seu, quem dixi Amurates, siue Solimannus, captus ex suorum commendatione, vbertate & amœnitate soli, ac summis occasionibus obtinendæ regionis opulentæ allectus & inuitatus, cum sexaginta millibus Turcorum transiit in Europam, tanquam socius vel inuiti Cæsaris, ad reliquias belli persequendas, & pœnas expetendas ab iis qui à Palæologo defecissent. Is traiiciendi prætextus fuit. Interea quid sibi posset inprimis conducere, animo voluere, sagaciterque longè prospicere, consultò bellum trahere, & indies causando differre, & procrastinare cœpit, ratus hinc fore, vt Græcorum viribus, diuturnitate belli, & discordiarum atrocitate vtrinque consumptis, ac eneruatis, ipse integer fractos iam & defessos adortus, facilè opprimeret. Vbi igitur diuturno bello mutuisque contentionibus Græcos deficere animaduertit, domesticis denique opibus penitus iam exhaustis nutare, & sibi parum subsistere sensit, extemplò versis, vt aiunt, proris, arma in eos

Interitus.

Causa excidij & ruinæ Romani Imperij.

Amurates primus.

Turcorum traiectus in Graciam.

eos sine vllo discrimine per occasionem conuertit. Mox itaque Callipolim, vrbem peropportunè in Chersoneso ad fauces Hellesponti sitam, occupat, ac Rhodopen, cæteraque Græciæ oppida, infestis armis petere, agros vastare, prædam agere, cunctaq; passim inuadere, nec iam amplius clam & dissimulanter rem gerere, sed palàm sibi & posteris Græcorum imperium polliceri, & ad occupandum omnes cogitationes, consilia, opes & neruos intendere cœpit. Hinc effectum est, vt nullis fermè obsistere audentibus, facilè, ac sine vllo negotio, magnam Thraciæ partem ditioni suæ subiecerit, cùm præsertim aditu ad Hellespontum præmunito, naues etiam construi iuberet, quibus & supplementa exercitui, & res alias necessarias & opportunas ex Asia in Græciam, quoties opus esset, transportarent. Arce belli constituta, mox assiduis excursionibus Thraciam peruagatus, anno 1372. Philippopolin deditione occupauit, & quæ supra Hebrum est, Adrianopolin ex ruinis Orestiadis instauratam, frustrà Palæologo initum cum infido hoste fœdus & res perditas deplorãte. Post hæc, tam prosperis successibus elatus, in Marcum Bulgariæ & Lazarum Seruiæ, in Mysia superiore, & Triballorum regione despotas, & aliquot Albaniæ in Dalmatia & Epiro proceres, iisdem socios & confœderatos, arma conuertit, & secum in campis Cassouiis aperto Marte congressos, fudit ac deleuit. Cæterùm haud sanè diu tantis victoriis gauisus est. Cùm enim Lazarus eo prœlio captus, in vincula coniectus esset, ibique vitam finiuisset, seruus natione Triballus, eius olim cliens, indignam necem sui domini iniquissimo animo ferens, quanquam se sciret certam mortem adire, Amurathem tamen pugione transfodit, cùm rebus Turcicis prçfuisset annis viginti tribus. Eius autem mors incidit in annum Christi millesimum trecentesimum septuagesimum, temporibus Caroli IIII. & Gregorij IX. Et hæc quidem est plurimorum de Amurathis cæde sententia. Verùm hîc non pigebit referre quæ extant apud Chalcondylam sub finem primi libri super ipsius Amurathis interitu. Scribit enim, hunc postremò parasse bellum inferre Triballis, ipsorumque duci Eleazaro, qui ad Pannonios se contulerat, eosque incitabat, vt contra Amurathem arma arriperent. Eleazarum, his cognitis, summa celeritate, quantas potuerit copias contraxisse, vt hosti fortiter resisteret, qui, missis exploratoribus, cognouit, eum insedisse cum exercitu campum, cui Cosobo nomen erat. Ibidem Amurathis contubernio militasse filios duos, nempe Baiazetem, & Iagupem, & mox, inquit, Turci ferũt, Amurathem ibi prœliantem, Eleazarum fugam facere coëgisse, quem cùm insequeretur quàm velocissimè, incidisse in virum Triballum, in quem arma vertit. Hunc, cùm foret pedes, cõuersum iaculo transfixisse Amurathis præcordia; quo vulnere ipsum occubuisse. At Græci à Turcis, quãtum ad Amurathis mortem attinet, dissentiunt. Aiunt enim, eum non prœliantem, nec hostes fugatos persequentem, interiisse: verùm cùm adhuc staret in acie, virum quendam generosissimũ, nomine Miloẽn, voluisse certamen omnium, quæ vnquam fuêre pulcherrimum, subire. Hic, si sibi Eleazarus potestatem faceret eorum quę petiisset, pollicebatur, se armatum profecturum ad Amurathem, vt transfugam. Amurathes, cùm illum, vt transfugam, ad se aduentare crederet, iussit viro confestim cederent, quò, quid vellet, tutò eloqueretur. Cùm penetrasset quàm proximè ad Regis ianuas, offendit Regem stantem

Amurathis incrementa in amplificando imperio.

Amurathis cædes.

tem in acie, ad prœliū accinctum. Hastam igitur accipiens, aggreditur longè pulcherrimum, quod scimus, facinus. Amurathem Regē interficit, nec non ipse ibidem fortiter inter hostes prœlians, occubuit. Hæc est Græcorum de obitu Amurathis sententia: At Turci aliter sentiūt, videlicet, eum persequentem hostes, parta iam victoria, à viro Triballo esse peremptum. Idem auctor, quæ plurimi scriptores attribuunt Amurathi, ea Sulaimano, quem alij Solimannum vocant, ipsius Amurathis fratri natu maiori, ascribit, & Philippopolim, ab hoc deditione occupatā asserit, & paulò pòst, morbo implicitum, festinasse in Asiam. Cæterùm, eo ingrauescente, fato extinctum, & paulò antequam vita migraret, suis præcepisse, vt corpus sepelirent in Chersoneso Isthmo, vbi antea contigerat filium suum decedere, & magnifica ac solenni pōpa sepulturę tradi, & iniunctū sacerdotibus qui eo loci erāt, vt celebrarent nocturnos ludos ad sepulchrum, seque filij monumēto iungi voluisse. Amurathem, fratris morte cognita, euestigiò peregrinis & reliquis Ianuarum militibus secum assumptis, in Europam traiecisse, exercitusque omnes, qui ibi erant, accepisse. Verùm enimuerò de his omnibus cuilibet suum sit liberum iudicium. Minimè autem illud silentio prætereundum videtur, quod præfatus auctor de eodem Sulaimano scriptum reliquit, ipsum videlicet habuisse virum rei militaris peritissimum, quo nullus incursionibus faciendis, bellisq; gerendis ea ætate superior extiterit. Præterea, ipsum ad tantam potētiam hac ex causa venisse, quòd summa celeritate in rebus gerendis vteretur. Amurathis corpus dicit fuisse abductum Prusiam, vbi sepultura erat omnium Regum Ottomannidarum, præterquam Sulaimani, atque ait, illum regnasse annos 57. cùm tamen reliqui scriptores 23. annos duntaxat præfuisse dicant, & mox de illo hæc subiūgit: Vitæ exitum habuit, interfectus à Triballo, non qui Regem decebat, talem, qui tot annis bella gessisset, multaque & præclara opera fecisset. Adhæc, qui magna bella in Europa, Asiaque numero triginta septem confecisset, tali vsus & virtute, fortunaque, vt in nullo victus succubuisset. Reliqua de illius ingenio & natura videre est apud eundem auctorem sub finem primi libri.

Baiazetes primus.

Defuncto Amurathe Orchanis filio, regij Satrapæ, qui Ianuis præerant, Baiazetem, Amurathis filium iuniorem in imperio magno consensu collocant, isque, summam rerum adeptus, regnum auspicatur à cæde fratris Iagupis, vt metu æmuli solutus, animo liberiori propagationem imperij aduersus Christianos vrgeret. Hîc, relicta Prusia Bithyniæ vrbe, sedem imperij fixit Adrianopoli, quæ loco opportuniore sita erat ad magnum imperium, & ad coniungēdas cum Asia vires Europæ. Inde mox cum infesto agmine in Mysos Triballosque secundum Istrum ad mare Ponticum extensos, quos Bulgaros Seruiosque à nouis colonis nominamus, profectus, occurrentē Marcum Despotam cum vniuersa Bulgarorum & Seruiorum nobilitate, deleuit, totaque ea ditione subacta, hinc in extremam Illyricā regionem, quæ pars est regni Bosnæ, & interiorem Macedoniæ, atque Epiri partem, quæ Albania est, adeoque ipsam Vngariam vsque terribilibus excursionibus populabundus, nemine resistente penetrauit, & impunè recessit, ingentibus spoliis onustus. Ex his enim regionibus in Thraciam, præter maximam vim auri, argentique, & res pretiosas, innumerabilem captiuorum multitudinem abduxit.

Einsdē prosperæ expeditiones.

xit.

xit. Nec multo pòst, peruastata Thessalia, Thraciaque, ad Bosphorum vsque, & deletis Byzantinorum suburbanis, vrbi castra admouit, cum tanto Græcorum metu, vt Iohannes Palæologus Imperator suis rebus diffidens, ad imploranda Europæa auxilia, patruele ad vrbis custodiam relicto, in Italiã primò, deinde in Galliam adnauigarit. Cæterùm tam longæ profectionis perexiguum, vel potius nullum fructum retulit, adeò vt breui pòst, rebus infectis, domum redierit. Byzantium interim graui & continua obsidione premebatur, & Baiazetes singulis annis nouos exercitus mittebat, vt peragerent longam illam obsidionem, quam nonnulli in decenniũ protractam asseruerunt. Iam ciues omni præsidio destituti, fameque extrema supramodum vrgente, & hostibus vndique frementibus, desperata salute, de deditione agere incipiebant, periissentque nimirum, ac tãdem in sæuissimi hostis potestatem venissent, ni Tamerlanus ille præpotens Scytharum Rex, cum cẽtum myriadibus equitũ & peditũ, qui numerus decies centena habet armatorũ millia, instar rapidissimi torrentis, ipso in cursu ac impetu, cuncta prosternẽdo atq; vastando, Baiazetem ipsum omni apparatu & copiis occurrere & reluctari conantem, in Asiam reuocasset. Hunc Tamerlanum, quem Græci scriptores Temyren vocant, tradunt Samarcandæ vrbis, quæ Metropolis est Zagatainorum Tartarorum ad Iaxartem amnem, Sogdianæ regioni finitimum, infimæ sortis ciuem fuisse, & ex humili loco prosperis successibus ad supremum imperium euectum esse, finitimis Sogdianis, Sacis, Aracosiis, Seris, Ariis, Bactrianis, & Hircanis, quos vno nomine omnes hodie Tartaros Zagataios nominant, ad Persiam vsque edomitis atque subactis. A nonnullis verò in literas relatum est, hunc Tamerlanum fuisse filium Cobilę, vt ab Haythono vocatur, vel Cublai magni Chan, quinti Tartarorum Imperatoris, cuius aulam & imperium latissimè in India & toto Oriente patens, M. Paulus Venetus lib. II. & III. prolixè describit. Is itaque subiugatis, quos diximus, populis, & nationibus, mox in Baiazetem omnes vires conuertere statuit, maximoque ac potentissimo exercitu comparato, primùm in aditu Asiæ anterioris aliquot Armeniæ vrbibus captis, & Sultania, Persarum olim regia, quæ veteribus est Tigranocerta, direpta atque incensa, dextrorsum iter flexit, Euphrateque ad Arsengam superato, in Cappadociam transiit, & Sebastiam, celeberrimam eius regionis vrbem, quæ Turcorum sedes regia fuisse dicitur, & hodie Suias appellatur, arctissima obsidione cinxit. Initio oppidani vim hostilem fortiter propulsarunt. Cùm autem octo millia fossorum in castris haberet, iis negotium dedit, vt cuniculos subterraneos agerent, per quos sibi in vrbem ingressum atq; aditum pararent. Hoc autem ab oppidanis animaduerso, etiam ipsi fodiendo, hostibus occurrebant, sed tamen pellebãtur. Amplius enim efficiebat hostis, vt qui fossorum numero excelleret. Cùm mœnia iam vndique suffossa essent, atque inimici in aggere excelso & ligneo starent, ignem iniecerunt, murique sua sponte corruêre. Deinde per loca ruinis patentia milites in vrbem irruentes, eam in hunc modum expugnarunt. Oppidanos, sic imperante Temyre, capta iam vrbe, protinus occidêre. Liberi & mulieres eius vrbis immisso equitatu, omnes trucidati, adeoque illius clades miserabilis extitit, vt nec vir, nec mulier, neque etiam puer aliquis exitium subterfugeret, cùm promiscuè in omnes ac singulos crudelissimè sæuitum esset.

Constãtinopolis obsidetur à Baiazete.

Tamerlanus bellum mouet Baiazeti.

Sebastia capitur à Tamberlano, & diripitur.

esset. In ipsa ciuitate longè amplissima & pulcherrima, tanta hominum multitudo extitisse perhibetur, vt penè numerum duodecim myriadũ æquarét. Præterea illic reperta est magna leprosorum multitudo, quos omnes interfici imperauit. Hos enim vbicunque adeptus foret, incolumes abire non patiebatur, nequaquam fas esse dicens, vt hi superstites sint, reliquosq́ue homines inficiant, ipsi plerunque miserrimè viuentes. Fama exiit, miserrimum huius vrbis excidium superasse calamitates omnes, quæ in vllas vnquam ciuitates redundarint. Orthobulem Baiazetis filium, quem, bellica virtute florentem, pater ad eius vrbis tutelam & defensionem reliquerat, cùm viuus in victoris manus venisset, aliquot diebus secum circunduxit, & paulò pòst, interfici iussit. Baiazetes, vbi primùm miserabile vrbis excidium, filiique interitum accepit, maximo & incredibili dolore affectus est. Transiens enim in Asiam, vt vidit pastorem quendam tibia canentem, fertur dixisse, mœrorem suum indicans, quàm acerbus esset: Cane cantilenam, cuius argumentum sit: Neque Sebastiam amittas, nec etiam filium Orthobulem. Expeditio Temyris contra Sebastiam, hunc exitum sortita est. Nec multò pòst, legatio missa est ad Baiazetem Lælapa, quæ iussit, vt ducibus restitueret regionem. Daret tantum butyri, quantum ferunt duo millia camelorum. His adderet duo millia tentoriorum, cuiusmodi in vsu habent pastores per Asiam. Postulabatur quoque, vt per vniuersum Baiazetis regnum Temyres pronunciaretur rex. Volebat etiam, vt Baiazetes in suam regionem Temyris numisma reciperet, & suum irritum faceret. Postremò imperabat, vt vnus de numero filiorum Baiazetis militaret in ianuis Temyris. Quibus postulatis si Baiazetes assentiretur, fore eum amicum & necessarium Regis Tamyris: sin autem has petitiones auersaretur, sciret, Tamyrum, ipsum pro hoste habiturum. His auditis, ferunt Baiazetem ira commotum, huiusmodi responsum dedisse, videlicet: Ne si veniat, quemadmodum minitatur, precor vxorem suam ter repudiatam recipiat. Quod quidem dictum insigne dedecus atque infamiam importat ei, in quem dicitur. Proinde cùm legatos cum huiusmodi responso dimisisset, Tamyres suam expeditionem, quam animo versabat, minimè vlterius differendam statuit. Sed confestim cum omnibus suis copiis ex variis gentibus & nationibus collectis, quæ, vti narrauimus, centum myriadibus constasse dicuntur, itinere per Phrysiam & Lydiam suscepto, aduersus Baiazetem contendit. Hic, vt hosti obuiam procederet, instructus, comparauit & ipse quantas potuit copias, assumptis etiam Triballis satellitibus suis, qui numero erant quasi decem millia, & in eis spem maximam habebat, vt qui hactenus persæpè singularia suæ fortitudinis, inuictiq; roboris ac fidei documenta exhibuerant. Assumens itaque Europæum, Asianumq́ue exercitum, qui ad trecenta millia equitum, & bis centena peditum millia, complectebatur, mox rectà iter instituit aduersus Tamyrem, cupiens eum præuertere, & in ipsius regione castra locare iuxta Euphratem, animo agitans ibi dimicare cum hoste. Tamyres quidem, exercitum per Phrygiam ductabat. At Baiazetes citato agmine per Cappadociam ferebatur, Euphratem per Armeniam præoccupare constituens. Postquam verò, cùm foret in Armenia, accepit, hostem iam in suam accessisse regionem, iter per Phrygiam facientem, protinus mutato consilio, rectà in Phrygiam perrexit,

Iniquissimæ conditiones propositæ Baiazeti à Tamerlano.

Baiazetis responsum.

Tamerlani expeditio aduersus Baiazetem.

rexit, vbi eum ſibi obuiam progredi intellexerat. Cùm autem iter accelera-ret, exercitus, longo itinere grauiter vexatus, Baiazeti maximoperè ſuccenſe-bat, cùm præſertim in caſtris maxima rei frumentariæ atq; commeatus ino-pia laboraretur. Tandem, vt ambo exercitus ſeſe in mutuum conſpectum dedêre, & ab vtraque parte acies fuit inſtructa, Tamyres poſtero die cum ex-pedita manu militari miſit Sachruchum filium cõtra Baiazetem. Qui, vt ac-cepit hoſtem aduerſum ſe properare, ilicò aciem inſtruit in colle ibi proxi-mo, quaſi pugnæ copiam facturus. Siniſtrum cornu tenebat Dux ab Orien-te. Dextrum regebat Dux Europæ, medium agmen Baiazetes cum peregri-nis & ſuiş ſatellitibus ducebat. Sachruchus habens Tzacharaidas, & Perſa-rum proceres, turritis pileis, laciniiſque argento & auro variegatis conſpi-cuos, qui acinaces geſtabant, prægrandes & ponderoſos, ſquamoſiſque præ-ſertim pectus thoracibus, more gentis, præmunitos, pergebat agmine com-poſito aduerſus Baiazetem, nec tamen eos circumuenire ſtatuebat, cõcedens ipſis abeundi, ſi vellent, locum, ne ſcilicet ab omni parte circumuenti, ex de-ſperatione, quaſi incluſi, animos ſumerent, & deinde acriùs, vt fit, pro ſalute certantes, victoriam inuenirent; primoque aggreſſus eſt Europæ exercitum. Poſtquam verò pugna ad multum diei extracta eſt, neq; quietem à pugnan-do Baiazetis milites haberent, ibi Triballi, priſtinæ ſuæ virtutis memores, magna cum fortitudine & gloria prœlium ciebant: impetuq; facto in Tza-charaidas, haſtas infregerunt, ſumma quadam cum vehementia certamini incumbentes. Baiazetes, vt conſpicatus eſt Europæum exercitum longius à ſe euectum cupidine pugnę, confeſtim Ducem Europęi exercitus reuocat, timens, ne ſi eius exercitus eſſet longius à monte ſubmotus, ipſe ab hoſtibus circumueniretur, & in diſcrimen ac periculum vitę deueniret. Iubebat igitur eum regredi in eum locum, vbi ab initio collocatus erat. At Dux primò ne-quaquam dicto audiens fuit, veritus rem quæ parabatur. Deinde cùm Rex violentiùs vrgeret, nec conuiciis abſtineret, paruit, aciesque reuocata eſt. Ibi tum Tzacharaides acriter inſtantes, magnam Turcorum ſtragem edebant, donec terga darent. Qui cùm fugerent, perſequentibus hoſtibus, etiam exer-citus Aſiaticus haud ſtetit: ſed continuò fugam arripuit. Baiazetes, vbi ſe à fortuna deſtitutum animaduertit, protinus equam conſcendit, totiſque laxa-tis habenis aufugit. Cùm velociſſimo curſu obequitaret, fugientem inſeque-bantur Tzacharaides, properãtes eum capere: iam multum itineris fugien-do confecerat, vt qui celerrimè veheretur. Poſtea cùm fortè veniſſet ad flumen, equa intoleranda ſiti extimulata, bibere cupiebat. Baiazetes autem cùm chiragra ſimul & podagra tunc grauiſſimè laboraret, equam à potandi immenſa cupidine inhibere non poterat. Equa igitur vt bibit, parum diſſo-luta, nonnihil de curſus pernicitate remiſit, adeò vt milites Tamyris Baiaze-te potirentur, & captum ad ſuum regem perducerent. Sunt etiam qui aſſerãt, ipſum Baiazetem inter dimicandum, equo ſagittis confixo, decidiſſe, atq; ita viuum ad Tamerlanem perductum eſſe. In hoc prœlio captus eſt Moſes: capti ſunt plærique ipſius Baiazetis duces ac proceres viri: Nec tamen quic-quam detrimenti paſſi ſunt, niſi quòd veſtibus atque armis exuti, miſerũ ſpe-ctaculum præbuêre. Baiazetis vxor, Eleazari, Pruſiæ Ducis filia, in quam ho-ſtis excurſionem fecerat, vnà cum gynæceo, capta, ad Tamyrem perducta eſt.

Prœlium inter Baiazetem & Tamerlanem.

Baiazetis fuga & apprehenſio.

eſt. Mulſumanes, Moſes, Mahometes, & Ieſus iunior, reliqui Baiazetis filij, in hoſtium poteſtatem venêre. Qui erant in Aſia & Europa, vt poterant, ſaluabantur. Dimicatum eſt inter hos anno Chriſti milleſimo, trecenteſimo nonageſimo ſeptimo, ſecundo poſt Nicopolitanam cladem anno, eo quidem exitu, vt, quemadmodum plærique teſtati ſunt, circiter centum quadraginta millibus hominum vtrinq; cæſis, tandem fortuna ad Tamerlanum inclinauerit. Quidam tamen in literas retulerunt: Tartarorum bis centena millia in hoc grauiſſimo conflictu à Turcis cæſa: Turcarum verò ſupra centum, & quadraginta millia extincta cecidiſſe. Hoc atrociſſimum & cruentiſſimum prœlium commiſſum eſſe dicunt in ipſis finibus Armeniæ iuxta ciuitatem Dangorij, antiquitùs Ancyram vocatam, ſitam ad radices Stellæ montis, cui ab Antitauro ei obuerſo, ſpecioſiſſima quædam planicies ſubiacet, vbi à Gneo Pompeio, Mithridatem Ponti Regem, nocturno certamine profligatum perhibent, & campi, vbi hæc latiſſima planicies poſita eſt, Turcorum lingua Caſſouaſi, id eſt, anſerum campi nominantur, inde quòd id genus volucrum ſtatis anni temporibus eò conueniat, vt totis agminibus in Europam commigret. Præcipua cauſa, quæ ipſum Tamerlanum impulerit, vt Baiazeti bellum inferret, hæc à nonnullis fuiſſe narratur, quòd videlicet, cùm Baiazetem per legatos rogaret, ne Turcas, ſuæ religionis homines, diuexaret, belloque laceſſeret, ac dominiis exueret, commendans plurimum Baiazetem, quòd tanto ſtudio, tantoque affectu Chriſtianum nomen deprimeret, atque illos, bellis præclarè geſtis, penitus opprimere niteretur, more Tartarico veſtem muneris loco precibus addidiſſe, quod cùm ipſi, iam innumeris victoriis & rerum ſucceſſu turgido, diſplicuiſſet, non ſine conuiciis in Tamerlanum legatos dimiſiſſe. Hunc verò, irritatũ, fulminis inſtar, magna celeritate in Ottomannicas prouincias irruiſſe, atque hinc poſtmodùm ad arma vtrinque deuentum. Baiazetem, cùm adductus eſſet in conſpectum Regis, ſic Tamyrem allocutum eſſe tradit Laonicus: O infelix, quid adeò malum tuum coëgiſti genium, vt nos bello laceſſeres? An non audiuiſti, quòd meo exercitui miſerorum filij reſiſtunt? Baiazetes reſpondens, inquit: Nequaquam ad tantam infelicitatem veniſſem, ni tu mihi negotia feciſſes, cætera quoq; prouocatus à gentibus Heroi noſtro infeſtis. Verùm, ait Tamyres, ſi non adeò ſublati tibi eſſent animi, nunquam ad iſtam præcipitatus eſſes miſeriam. Sic namque ſolet numen plærunque faſtuoſos deprimere, & ad humilem fortunam deuoluere. Deinde miſit Tamyres Baiazeti accipitres, & canes, & reliquum huiuſmodi apparatum, vt qui venatori potius, nec Imperatori in hoſtes ducenti, comparandus eſſet. Aiunt, Baiazetem habuiſſe ad ſeptem millia virorum, qui accipitres curarent; præterea aluiſſe canes ſexies mille. Reſpondens itaque Tamyri Baiazetes, inquit: Verùm, ô Tamyres, qui es Scytha, & latro, latrocinandique artem vſque exerces, ſatis ſcio parùm tibi conuenire cum canum accipitrumque ſtudio. Mihi verò, qui ſum natus & educatus ab Amurathe, Orcanis filio, qui ambo Reges extitêre, cõgruit canum & accipitrum ſtudium. Rex Tamyres, hoc reſponſo grauiter offenſus, impoſitũ mulo, per caſtra agi iubet, propinans eum militibus deridendum. Vt autem iam omnibus ſatis ridiculo fuit, reductum ad ſe interrogauit, an etiã ſui generis, & iſta ſtudia ſint, quemadmodum accipitrum & canum. Deinde Baiazetem

in vin-

in vincula coniecit. Ait etiam præfatus auctor, ipsius coniugem, Eleazari, vt
diximus, Despotæ filiam, quam præ cæteris ardentissimo amore complecte-
batur, & secum in castris semper habebat, captiuam abductã ad Tamyrem,
iussam esse in conspectu mariti sui vinum infundere. Hinc Baiazetem ira ac-
censum, in hæc verba ptorupisse: Neque paterno, neque materno tuo genere
digna facis. Cùm enim natus sis ex obscuris, ingloriisque parentibus, haud
tibi decorum est, adeò turpiter regum liberis & vxoribus insultare. Hoc mo-
do etiam eos, qui tibi natura sunt domini, probris oneras. Cæterùm de ipsius
sæuitia & feritate qua vsus est in Baiazetem, longè his grauiora, literarũ mo-
numentis prodita sunt, ipsum videlicet, aureis cathenis vinctum, inq; cauea
ferrea cancellata, per Asiam circumductum, & passim ostentatum, victori
equum ascendenti, dorso subdito, scabelli vsum præstitisse, exemplo Saporis
Persarum Regis, qui Valerianum Romanum Imperatorem similibus iniu-
riis insolenter exagitatum, ad mortem adegit. Adhæc, inter conuiuandum a-
cerbissimè insultantem, ac venationis studium barbarico truculentoq; fastu
exprobrantem, assiduè audiuisse, & coniugem ab eo, vti diximus, vnicè dile-
ctam, crepidulis tantùm calciatam, sagoque militari quàm breuissimo indu-
tam, denudatis obscœnis, dedecorasse, Scytharum proceribus vnà discum-
bentibus pocillatricis loco ad mensam famulantem, intueri coactum. Baia-
zetes his grauissimis iniuriis atque contumeliis commotus, iraque percitus,
& mœrore confectus, mortem sibimet dirè imprecabatur, & tandem altero
à captiuitate anno, capite numerosis ictibus ferreis caueæ clathris perfracto,
illisoque cerebro, suo ad id misero funestoque fato compulsus, nec sine ad-
mirabili fortunæ ludentis exemplo, postquam in imperio viginti annos præ-
fuisset, vita excessit. Hic tragicus & funestissimus exitus fuit Baiazetis, qui
antea innumeris victoriis clarus atque illustris extiterat, & in excelso huma-
næ felicitatis fastigio collocatus, vniuersum terrarum orbem animo inuase-
rat. Præter ingenium, & expeditam vim consilij & animi ad res gerendas, cõ-
mendatur in eo incredibilis in negociis omnibus celeritas, propter quam
Turcici lingua Hildrin, Græci λαίλαπα, id est, cæli fulgur eum cognomina-
runt, vt Tamerlanum Tamyr Guthlumum, quæ vox Tartaris fortunatum
gladium sonat. Sunt qui asserant, gemmarum mangoni, Ligurum natione,
ipsi Tamerlano, qui margaritis & vnionibus mirificè oblectabatur, admo-
dum familiari, tanti modo Regis miserato ærumnas, & claritatem nominis
ex tot præclaris victoriis commemoranti, cùm pro Baiazete suppliciter
deprecaretur, minacibus conuersis in eum oculis, truculenta voce respondis-
se, se non Regem, rebus gestis, aut nobilitate clarum, sed hominem impro-
bum & nefarium, fratris natu maioris parricidam, iusto supplicio punire.

Tamerlani crudelitas in Baiazetem.

Baiazetis obitus.

In obsidendis vel oppugnandis vrbibus memoriæ traditum est, hoc modo
sibi aditum ad illas comparasse: quippe primo die, quo in conspectũ vrbium
se dabat, candidum tentorium in castris figi iubebat, vt certò scirent, se sta-
tim dedentes, ac portas aperientes, veniæ atque clementiæ locum esse inuen-
turos, ac impunitatem consecuturos: secundo verò die coccineũ seu rubeum
ingressus prætorium, significari volebat, cum cæteris pactus incolumitatem,
patresfamiliâs tantùm cunctationis pœnas cruore datum ire: tertio porrò
die omnium cunctabũdæ vrbi funestissimo, atri coloris tabernaculo erecto,

omni prorsus misericordia exutum Tamerlanum denunciabatur, ad vnum omnibus inhumaniter flamma & gladio confectis, & vrbem solo æquandam. De illius sæuitia & immanitate plusquam Tartarica, nemo satis abundè dixerit, eamque breuitatis causa omitto. Illud tamen obiter hîc adiiciam: Cùm Italus quidam apud eum gratia & auctoritate plurimùm polleret, omnibusque ob ingenij dexteritatem ac prudentiã regiæ aulæ proceribus quàm gratissimus atque acceptissimus esset, blandè inducto de cunctabundis ciuitatibus sermone, tyrannum interrogaret, quid tanta in victos suppliciterque veniam deposcentes, sæuitia milites grassari pateretur, cùm longè omnium maximi & supra captum excelsi Regis gloriæ nitorem clementiæ atque humanitatis iubar magis illustrare videatur, Tamerlanus obducta fronte, contortisque in illum oculis, ignem spirantibus, Memento, ait, me Dei maximi iram esse, ac deprauati sæculi funestam cladem. Quapropter ni magna qua dignus es pœna, plecti cupias, hinc facessito. His minacibus & diris tyranni verbis territus mercator, peregrè abiens, nusquam postea in Tamerlani conspectum deuenisse visus est. Post deuictum Baiazetem, Mesopotamiam, Syriam, Ægyptum, & plærasque alias prouincias partim vi, partim deditione suo imperio adiecit. Inter reliquas verò celebriores vrbes, Damascum in Syria, & Capham, olim Theodosiam, tunc Ligurum coloniam in Taurica Chersoneso, constitutam iuxta mare Bosphoricum, quod Cimmerium appellatur, vi expugnauit, & in vtraque maximam crudelitatem exercuit. Ad Ægyptum arenosis solitudinibus detentus, victoriis suis finem imposuit, cumque exercitus sæua pestilentia diuexaretur, diues spoliis rediit Sarmacandam, vbi fato functus est, anno sui imperij vigesimo septimo, & Christianæ salutis millesimo, quadringentesimo secundo. Arsit ingens & luridus cometa per paucos antequàm obiret menses, qui nec falso tanti Regis interitu expiatus creditur: etenim in cubiculo inter dormiendum phyalte præfocatus interiit, ante quinquagesimum ætatis annum. Binos de se filios reliquit imperij successores, natos ex cuiusdam Bactriani Reguli filia, quam sibi matrimonio coniunxerat, quorũ alter dictus est Scharochus: alter Palamgures. Hi neque ad percipiendam regnandi voluptatem, neque ad propagandam sobolem diu patri superstites extiterunt: odia siquidem grauesq; inimicitias inter se exercentes, bellisque mutuis conflictantes, vberrimam obtulêre materiam & conspirationum in se, & defectionum vniuersis suarum ditionum populis, ac tributariis nationibus, sic vt regnis penè infinitis à patre vi quæsitis, bellique iure occupatis, (adeò à paterna virtute degenerasse visi sunt) priuati, atque spoliati, alieno imperio subiicerentur, Asiæque inprimis regnum ad Ottomannos, ceu legitimos dominos, relaberetur. Hunc igitur habuit finem Tamerlanus, qui sine controuersia omnes bellica virtute, ac fortuna, quam nunquam expertus est aduersam, mortales anteiuit, eoque humanis rebus exempto, adeò labefactari cœperunt res Tartarorum, vt Scythicum nomen, quod ipse penè ab interitu vindicauerat, ac per totum terrarum orbem extulerat, vnà cum ipso penitus extinctum ac deletum esse videatur. Et quoniam præcipuum huius operis argumentum est de rebus Persarum, neutiquam mihi silentio prætereundum esse duxi quod inter cætera memini me legere apud non ignobilem scriptorem, hunc videlicet, de quo loquimur, Tamer-

Tamerlanis sæuitia.

Eiusdem interitus.

Cometa.

Tamerlanum, præter reliqua regna & prouincias suo imperio adiectas, etiam regno Persiæ potitum esse, & hac quidem ratione contigisse narrant. Cùm initio sui Principatus aliquam militarem manum coëgisset, Rha fluuio, cum hac traiecto, quà mitior in mare Caspium labitur, per Iberorum, Cholcorum atque Albanorum calles, multa arborum densitate perplexos, in Persidis angustias penetrauit. Has enim ingressus, in campestrem ilicò regionem descendit, quæ vicis est & villis frequens. Hanc autem ingẽti populatione euagatus, magnam sibi & sociis prædam comparauit, resistentes cædens, vel fœdè vulnerans, dedentes verò comiter accipiens, quorum satis magnum numerum contraxerat. Multi siquidem alieno edocti exemplo, saluti consulentes, sub eius vltrò signa coiuerunt, vniuersos secum campestres accolas incursionibus prementes, cunctaque obuia sternentes. Qua re audita Persarum Rex, vt huiusmodi incursus arceret, comprimeretque latrocinia, ac tuti à Tamerlano interclusi commeatus patefierent, ducem, quem sibi fidum ac strenuum putabat, ad eum capiendum, cum mille equitibus ablegauit; qui momento temporis, Araxe amne superato, quà longum emensus iter, in mare Caspium se vertit, in Tamerlani conspectum se dedit: cui non ob id exterritus, consiliique anceps Tamerlanus, sed summa animi alacritate & audacia obuiam progressus, tanta in agendo industria verbisque accommodatis vsus dicitur, vt se ab omni periculo explicaret: quippe tantùm abfuit, vt ipsum caperet, occideretque, vt eius, iam conciliato animo, vteretur contubernio, subitoque has suis copiis adiiciens, & nouis equitum alis comitatus, maiori spe elatus, militumque audacia fretus, res nouas moliri adortus est, longeque prioribus maiora tentare. Euênit siquidem per id tempus, vt Persarum Regis germanus frater natu minor, dominandi studio & cupiditate impulsus, debitam ei iure dominationem cœpisset inuidere, ob idque magnis copiis instructus, & aduersus fratrem acre bellum gerens, enixè dabat operam, vt ad se regnum transferret. Quod quidem animaduertens Tamerlanus, qui ad Persidis imperium sensim aspirabat, regnumque non obscurè affectabat, iuniori fratri adhæsit, eique operam militarem præstitit. Præuiderat nanque ipsum difficulter regiam vim sustinere posse absque alieno presidio, nec non fraterna arma exercere sine magnæ cladis vitæque discrimine: & ex aduerso se voto minus potiri suo, ni alterius quo egebat auxilio, præstò esse cognosceret. Proinde iunctis associatisque viribus quas habebat, tanta animi alacritate ac ferocia in regias phalanges irrupit, vt, ingenti edita strage, acieque pulsis ac deuictis hostibus, victoriam gloriosus referret: qua adepta, Regem repentè sustulit, eoque sublato, regnum germanus victor inuasit, qui nullo dissentiẽte, Rex factus, beneficij in se collati nequaquam immemor, Tamerlanum cunctis Persicis copiis præfecit, summamque rerum ei credidit. Ipse autem atroci vir ingenio, & versipelli, nihilque pensi habens, si vsus poposcisset, nactus occasionem, qua omni æmulatione vacuum sibi Persici imperij solium pararet, simulans se velle Regi nouas ad suum imperium regiones adiũgere, hoc maximo exercitu subnixus, Regem prodere, seditiones passim agitare cœpit, ac populos ad defectionem sollicitare, miraque industria ipse in primis initium faciens, cũctæ regiæ ditionis ciuitates ab Rege rebellarunt, mox Taurisium Persidis regiam, per Calderanos campos ire contendit, Regem

Quomodo Tamerlanus regnum Persiæ inuaserit & occupauerit.

gem ipsum vita simul & regno priuaturus: in cuius perniciem cum aliquot suis fidelissimis ducibus antea coniurasset; cùm eò peruenisset, nullis resistentibus (nam quî pauci & inermes, multorum & armatorum impetum sustinuerint?) regnum, vi sibi ac fraude quæsitum, occupauit, regiamque ingressus, Regem frustrà gementem, suasque perditè dolentem miserias, atque sibi suppliciter imminentem necem deprecantem, obtruncauit, filios morte affecit, & postremò quicquid ex cognatione regia supererat, planè quasi ab stirpe abscîdit, vt ad vnum omnibus sublatis regni æmulis, sine metu regnare posset. Per hunc igitur modum astu regnum assecutus, vt militum in primis beneuolentiam & gratiam iniret, magno eos donatiuo prosecutus est, dein Perside profectus, in Parthicam se recepit regionem, quò Saracenorum excursiones ac latrocinia comprimeret. Hactenus maiori qua fieri potuit breuitate recensui dirum ac memorabile prœlium gestum inter Baiazetem & Tamerlanum, inserens paucula quædam ad ipsius naturam & ingenium pertinentia, & postremò quæ ille prioribus annis dicitur gessisse in Persia. Nunc mihi ad reliqua properandum, quod sanè mox faciã, si hæc prius quàm breuissimè subiecero, ipsum videlicet Tamerlanum, corpore & moribus fuisse Carthaginiensi Hannibali quàm simillimum, quãtum scripta veterum edocent, ostenduntque numismata, nempe ingenio callido, atroci, perfido; in reprimendis hominum latrociniis, castigandaque militum licentia, sic sæuire solitum, vt metu pœnæ oculos, nedum manus ab auro gazaque omni diripienda cohibere didicissent. Statura verò fuit procera, & eminenti, barbatus, latere, ac humeris & pectore, cæterisque membris æqualis & congruens, integra valetudine, excepto altero pede, quo non perinde valebat, sic, vt inde claudicare ac deformiter incedere prospiceretur, oris truculenti, atque obductæ suæ frontis oculi introrsus recedentes, præferocis animi sui sæuitiam spirantes, intuentibus terrorem & formidinem incutiebant. valida erat vsque adeò neruorum compage, vt validissimum quemque è Scythis in palæstra prosterneret. Vnde autem effectum sit, vt claudicauerit, quemadmodũ etiam idem à veteribus de Agesilao traditum est, equidem non ita compertum habeo, cùm ea de re auctores inter se varient. Sunt enim qui tradiderint, ipsum, cùm in quodam prœlio non minus summi ducis, quàm strenui bellatoris partes ac munia exequitur, in pede vulneratum, indeq; postea claudicare solitum. Alij verò ad aliam causam referunt, dicentes, quòd cùm esset adultus, iamque per ætatem huic officio idoneus foret, deferentibus oppidanis, oppidanorum equorum curam ei demandatam. Tandem, cùm in colloquium veniret cum reliquis eius regionis pastoribus, effecisse, vt inter se coniurarẽt, se velle furtis colligere opes, & mox ad alias prouincias confugere, cumque furandi quàm peritissimus esset, plurimos equos, maximamque iumẽtorum atque ouium copiam, & immensam multitudinem nactum fuisse. His adiiciunt, eum, vt pecoris stabulum intrare posset, conscendisse murum, & cùm animaduerteret, se esse visum à patrefamiliâs, confestim desiliisse in terram, (aiunt enim in ea regione moris fuisse, vt iumenta & pecora altissimis muris circumdarentur, qui non citra summã difficultatem vitęq; discrimen ascendi possent) eoque casu sibi crus fregisse, atque hinc huiusmodi claudificationem prouenisse. Et de hac quidem re hactenus dictum sit. Quemadmodũ autem huic

Rex Persarũ obtruncatur à Tamerlano.

Tamerlani natura & mores.

huic omnibus bellis fortuna plurimum arrisit & obsecundata est, adeò vt omnia fausta & prospera concesserit, ita sanè in hoc plurimũ aduersata, quòd videlicet nullum suorum præclarissimorum facinorum, preconem nactus fuerit, qui eius res gestas pro dignitate explicaret, easque literis ac posteritati committeret. Constaret siquidẽ, ipsum, bellica virtute, felicitate, rerumq; gestarum gloria & magnitudine, neque Hannibali, aut Scipioni, neque Pyrrho, & Alexandro Magno, nec denique vlli Gręcorum aut Romanorũ Cęsarum, qui à militaribus operibus laudem & commendationem retulerit, fuisse secundum: sed horum plærosque etiam celebriores, adæquasse, aut longo interuallo post se reliquisse. Cęterùm, sicuti olim de Spartanorum sub Themistocle insigni duce, gloria dictum est, ipsam scilicet, cum eo altam ac educatam floruisse, & mox eodem humanis rebus subtracto, extinctam & obliteratam, ita prorsus de hoc celeberrimo Scytharum Imperatore dici potest, cùm præsertim filios reliquerit paternarum virtutum nulla ex parte æmulos, & inter se mutuis, vt diximus, dissidiis laborãtes, quo sanè factum est, vt tantum imperium quàm citissimè euanuerit. Nam vnaquæque prouincia & regnum à Tamerlano subactum, ipso mortuo, vel ad suos priores dominos & Principes rediit, vel sibi nouos asciuit. Et in Persia quidem, ipsi Tamerlano successit Assembeius, Hasuncasan cognominatus, vnus de quatuor familiis, quarum suprà fecimus mentionem, de quo paulò inferius sermonem instituam: sed iam tempus est, ac rei ordo exigit, vt ad res Ottomannicas reuertamur. Baiazetes, vt dictum est, quamplurimos liberos post se reliquit. Nam, pręter illum, quem in Sebastæ expugnatione amisit, superstites illi fuerũt cõplures alij, quorum nonnulli ex prœlio euaserũt, quidam verò, vt Celebinus & Mustapha, ab imminenti periculo fuère à patre submoti, ne, si quid fortè sibi humanitus contingeret, cum tota prole simul dubiæ & incertæ fortunæ aleam subire cogerentur. Horum natu maximus dicitur fuisse Iesus, qui & Iosias, Mulsumanes, Moses, Mahometes, quem Cyriscelebem, & Cyrum, & Celebinum vocant, Mustaphas, & Hali. Iosias de procerum & copiarum, quę à bello superfuerant, consensu, principatum adeptus, à Mulsumane fratre quem adiuuerunt Græci, in Cappadocia acie victus, quarto à clade patris anno, regnum & vitam perdidit. Idẽ Mulsamanes circa Epyros dimicauit cum altero fratre Mose, quem Tamerlanus cum patre captum dimiserat, & deuicit ope & auxilio Ismaëlis Principis Synopæ, ex vetustis Turcarum familiis oriundi, sed tandem propter ignauiam, ebrietatem, & voluptuariam vitam imperio excidit. Nam Chasanes peregrinorum dux & Brenezes, qui præerat Europæis equitibus, statim ab eo desciuerunt, ad Mosen transfugientes: At Mulsumanes, intellecta peregrinorum ac equitum defectione, rectà Byzantium fugiens contendit, animo agitans, Græcis Byzantij regnum tradere, vt hinc in Asiam transgressus, Asiæ res commodius adoriretur. Cùm autem huiusmodi sententiam animo volueret, cognitus est à Turcis in via quà itur Byzantium, hique statim in vnum collecti, ceperunt Mulsamanẽ viuum, & captum ad Mosen abduxerunt, rati, se hoc munere illi plurimum gratificaturos. Moses fratrem ilicò necari iussit: Turcos verò, qui fratrem comprehenderant, & comprehensum ad se adduxerant, omnes cum liberis & vxoribus, adeoque cum vniuersa familia igne cremauit, dicens, eos impia commisisse,

Certamina inter Baiazetis filios regnandi causa.

Mulsamanes à fratre Moyse obtruncatur.

Exemplum singularis feueritatis. ſiſſe, ac proinde meritò, cùm Regi ſuo violentas manus intulerint, has pœnas perpetrati ſceleris luiſſe. Hæc autem incidit in annum ſalutis milleſimum, quadringenteſimum, duodecimum. Ipſe interim recepit regnũ, & in Aſiam tranſiens, eam formam Aſiæ rebus induxit, quæ videbatur Aſiæ regnum firmiſſimum & tutiſſimum effectura. Deinde abiit, Aſia relicta, ſtatuens obſidione cingere Byzantium. Inter hæc, Mahometes, Caramanni è Cilicia opibus innixus, contra Moyſen exercitum duxit. *Moyſes interficitur à Mahomete Celebino.* Hic exercitũ infenſum Moyſi propter tyrãnidẽ & truculentiã, cùm ad ſe pellexiſſet, deſerto à ſuis, captoq́;, guttur corda arcus eliſit, vſitato gentis Barbaricæ ſupplicio. Turci ſua lingua impuberes Regum procerumque filios Celebinos nominant: ſed Grçcis Celebini nomen incognitum eſt. Mahometen illi nominant. Hic itaque, alio nomine Celebinus dictus, capto & necato fratre Moyſe, vti diximus, paternum imperium arripuit, eiq́ue præfuit annos duodecim, Græcorum Annales referunt, ipſum, amicitia iuncta cum Emanuele Byzantio, bellũ in Aſiam tranſtuliſſe aduerſus Iſmaëlem Synopæ principem, qui Moyſen fratrem inſtruxerat, & huic, bello fracto, ademiſſe prouẽtus annuos, quos ex venis metallicis illarum regionum longè vberrimos habuit, atque ita bellum pace commutatum. Emanuelem verò pauciſque pòſt diebus, Iſthmum, vt olim Peloponneſij, Xerxis tempore fecerant, ne pateret ea parte irruptionibus Turcorum, muro cinxiſſe, quem Hexamilum nominarunt, eò quòd in his anguſtiis, quæ Ægæum mare Ioniumque diſterminant, inter ſinus duos Corinthiacum & Megaricum in ſex milliarium ſpacium fuerit porrectus, ac Peloponneſum totam (hodie Moræam vocant) ita incluſerit, vt eam, velut inſulam effecerit. *Iſthmus à Turca communitur.* Per foſſionem enim Iſthmi antea à Demetrio Rege, Iulio Cçſare, Nerone, & Herode Attico aliquoties fruſtrà cœptam, tẽtare denuò irrito conatu noluit. Non multò pòſt, diſcordia inter ipſum & Venetos exarſit, qua impulſus, Venetis bellum indixit, propter regionem quæ Ionium ſpectat: cui, miſſis exercitibus, maximam vaſtitatem inducebat. Veneti, miſſa legatione, vt nihil æqui impetrare potuerunt, animos quoque in id bellum ſumma vi intenderunt. *Nauale prœlium inter Venetos & Turcas.* Ventum eſt igitur ad nauale prœlium, & iuxta Callipolim vtrinque inſtructa acie, datoq́ue ſigno, ſtrenuè dimicatum, eo tandem ſucceſſu, vt Veneti, Petro Lauretano duce, viro rei militaris peritiſſimo, qui prius in expeditione aduerſus Genuenſes, rebus fortiter geſtis, maximã ſibi gloriam comparârat, captis tredecim nauibus, plæriſque tamen vacuis, cùm Turci, conſpecto diſcrimine, ſe in mare abiicerent, & in continentem enatarent, reliquis in turpem fugam conuerſis, præclara atque inſigni victoria potiretur. *Venetorum victoria.* Nec multo tempore interiecto, legationes vltrò citroque miſſæ, inter vtroſque pacem icto fœdere ſanxerunt: *Pax inter vtroſque.* Mahometes interim Græcorum Imperatorem, Græcoſq́ue omnes mirificè colebat, eoſq́ue ſibi omni beneficiorum genere demerere atque obſtringere annitebatur, eò quòd Muſtapham, Baiazetis filium, quem tamen ipſe pro notho & fratre ſuppoſititio agnoſcebat, eiuſdem imperij æmulum, captum Thermæ, dum ad Græcos aufugeret, Palæologus, in arce Epidauri, vt illi gratificaretur, vinculis amãdari iuſſiſſet. Sic enim Rex per ſuos oratores, pactum inierat cum Mahomete, qui iubebatur, Muſtaphã in carcerem coniicere, nec quoquam illinc abire pateretur. Cum eo fuit etiam captus Smyrnæ Dux Zunaites, qui vnà cum ipſo Thermam.

mam aduenerat, vt illi in bello aduersus Mahometum socius & coadiutor adesset. Vterque igitur in gratiam ipsius Mahometi captiuus asseruabatur,& vbi iam diu Epidauri fuissent detenti, posteà perducti fuêre in Imbrum & Lemnum,vbi etiam,vsque ad Mahometis obitum,in carcere captiui delituerunt. Proinde cùm Græci hac in re Mahometo, id summoperè efflagitanti, morem gessissent,factum est,vt in posterum quæcunque vellent,facilè ab eo impetrarent,ipsique interea summa quiete ac tranquillitate fruerentur.

Rebus in Oriente ita sese habentibus, Sigismundus Imperator, partim vt cladem Nicopolitanam sibi à Baiazete anno supra millesimum trecentesimum nonagesimo quinto inflictam,vlcisceretur, partim etiam, vt Christianum orbem in pristinam libertatem assereret,& puriorem doctrinam propagaret, occasione inprimis arrepta ex pręsenti statu & conditione rerum Turcicarum,cùm ipse Baiazetes à Tamerlano,funestissimo prœlio deuictus, miserrimum humanæ infelicitatis exemplum præbuisset, eoque in miserrima captiuitate viuis subtracto,ipsius liberi,intestinis simultatibus atque discordiis mutuò laborantes,alter alterum, regnandi causa cruentissimo bello impeteret,excitis Vngaris & Bohemis, arma in Mahometé valida magis quàm felicia conuertit.Ambo exercitus hostiliter congressi sunt ad Columbacium Seruianorum oppidum, non procul à Danubij ripis, vbi Sigismundus non clementiori fortuna vsus est, quàm sub Baiazete huius patre,cum maximo Christiani nominis detrimento expertus fuerat, anno antequam septemuirûm suffragiis atq; vnanimi consensu ad imperium euectus esset. Tunc enim tam improspero ac infelici Marte à nostris dimicatum est, vt Sigismundus exutus castris,& omnibus ornamentis spoliatus,vix euaserit ex hostium manibus, parua nauicula Byzantium delatus, vbi incidit in classem Venetam, qua mox in Italiam reductus fuit. At Iohannes, Philippi Audacis Burgundi filius,qui cum lectissimis equitum cataphractorum turmis,& maximo procerum comitatu,Sigismundo opem ac suppetias allaturus in castra venerat, cum paucis ducibus viuus in potestatem hostium deuenit, cui proiecto ad pedes, ac salutem suppliciter deprecanti, respondit Baiazetes, se vitam ei libenter concessurum, ob id, quòd iuuenis, & regio sanguine editus esset, sed reliquos captiuos ad vnum omnes, præter quinque proceres carceris comites, in conspectu ipsius trucidari iussit. Burgundus interim, Adrianopolim perductus,multo auro libertatem redemit,& sic tandem, ceu postliminio ad suos remigrauit. Hæc inpræsentiarum de Celebino,siue,vt alij vocant,Calepino,eiusque rebus gestis.

Sigismundi expeditio aduersus Turcas.

Eiusdem clades.

Huic,anno sui regni duodecimo,vel, vt quibusdam aliis videtur, decimo sexto, humanis rebus exempto, Mahometes imperij moderamen suscepit. Hic,eiusdem Baiazetis filius fuisse traditur. Quidam verò negant, licet affirment,fuisse vnum ex Ottomannica familia, estq; magna opinionum varietas & discrepantia inter Græcos & Latinos de Baiazetis filiis & de illorum successione. Quidam tribuunt Baiazeti filios duos, Orchanem cognomento Calepinum,seu Celebinum, & Mahometen, qui, fratre intra biennium obtruncato,regnum occupauit: & huius Mahometis filium faciũt Amurathen secundũ: Nonnulli plures Baiazeti ascribunt filios, sed etiam ratione & commemoratione diuersa: Alij duos tantùm, Celebinum, & Mustapham, & vicissim

cissim Celebino filios tribuunt Orchanem & Mahometem primum, de quibus hoc commendarunt posteritati, Orchanem adhuc paruulum, auxilio ducum quorundam imperium assumere annitentem, à Mose patruo interfectum, sed Mosem, rapto Principatu, non diu potitum, pœnasque dedisse parricidij Mahometi Orchanis fratri. Apud Græcos, Orchanis mentio nulla est, quibus maior pars eruditorum assentiri videtur, & ego hîc potissimùm secutus sum Laonicũ, inter cæteros scriptores Græcos minimè contemnendum, nec postremi nominis auctorem. Verùm enimuerò de his vnicuique suum esto iudicium. Mahometes imperium adeptus, Saracenos, Gordianos, Persas, Cappadoces, variis prœliis fudit, nomenque Turcorum ita celebre reddidit, vt Europæ gentes illud quàm maximè reformidarent. Siquidem Ottomannicum regnum, tum armis & diligentia, tum dolo & astu, terra marique, non modò incolume tenuit, verumetiam plurimũ propagauit. Valachos asperrimo bello attriuit, adeò vt his deinceps grauissima tributa imperarit, & primus traiecto Danubio, multas ciuitates tributarias fecit, Macedoniamque bello domuit, & Turcorum signa ad Ionium vsque pelagus promouit. In Asia verò quàm plurima loca à Tamerlano occupata recepit, & plurimos Turcicæ nationis regulos ex diuersis Prouinciis pulsos, funditus extirpauit. Contra Lydos & Cilices multa præclarè gessit: Sedem imperij habuit Adrianopoli, quę Thraciæ caput est. Plærique, cõflictum habitum cum Sigismundo in campis Columbacenis, huic potius, quàm Celebino attribuũt. Decessit anno Christi supra millesimum quadringẽtesimum, decimo octauo, postquam rebus Turcicis cum maxima sui nominis, & domus Ottomannicæ gloria, quatuordecim, siue, vt alij volunt, septemdecim annos, pręfuisset. Reliquit vnicum filium Amurathen, imperij successorem.

Mahometes primus.

Eiusdem obitus.

Amurathes secundus.

Amurathes Mahometis filius, cùm primùm adiisset imperium, in eam se curam totum contulit, vt clade aui, belloque intestino filiorum inclinati, sed audaci conatu successuque patris erecti iterum, ac nonnihil confirmati imperij fines longè lateque proferret, & Christianos Dynastas ac Regulos assiduis bellis vrgendo, inde summoueret, penitusque deleret. Id eius consilium cùm animaduertissent Byzantini, quibuscum Mahometes pacem coluerat, Mustapham, eius patruum qui adhuc in Lemno, licet non admodum arcta custodia, tanquam captiuus asseruabatur, in pristinam libertatem asserere, ac eius partibus adhærere constituerunt. Cæterùm hi, quibus hoc negotij atq; oneris demandatum fuerat, vt eum illinc reducerent, diuersis ventorum flatibus, qui transitum ab Lemno in Hellespontum violenter eo tempore auferebant, iactati, triremibus & maritimo apparatu Propontidẽ & Hellespontum intercludentes, aliquandiu Amurathis traiectum in Thraciam interceperunt. Ipsi interea, Callipolim, Chersonesi vrbem, rerum omnium copia & abundantia affluentem, vt ibi in colloquium cum adueniente Mustapha venirent, adnauigarunt. Quem, vbi Regem Europæ pronunciarunt, petentes, vt sibi restituerent Callipolim, facilè impetrarunt. Hîc quidem Græci præ nimia leuitate ac imprudentia semetipsos resque suas planissimè perditum iuêre, parumque abfuit, quin regia ciuitas ab hoste expugnata, diriperetur. Nam, licet Mustaphæ primis conatibus fortuna satis prospera videretur, quippe qui Græcorum armis Europam adeptus, captaque Adrianopoli, in haud

haud mediocrem ſpem venerat,fore,vt etiam deuicto Amurathe,Aſię imperio potiretur,nihilominus tamen paulò pòſt,longè aliter euênit. Cùm enim Amurathes miſiſſet legatos Byzantium, & legationis ſumma eſſet, vt ſi Imperator Ioh.Palæologus,deſerto Muſtapha,in ſuas partes tranſiret,illũ, quicquid peteret ab Amurathe, conſecuturum, tametſi longa cunctatione nihil tandem impetraſſent,in caſtra tamen reuerſi,rumorem ſparſerunt, quaſi ſua legatione effeciſſent,vt Græci quamprimum ſibi auxilio venturi eſſent. Hęc fama cùm volaret in caſtris,effecit,vt nocte quæ inſecuta eſt, Zunites Smyrnæ Princeps,& reliqui duces,veriti,ne Græcis occupantibus Helleſpontum, tranſitu in Europam intercluderentur, parum fidentes fortunæ Muſtaphæ, ipſo relicto,aufugerunt.Is verò,vt animaduertit,ſuum exercitum dilabi atq; diſſolui,ſibi quoque tandem timens,præcipiti fuga ſe ad mare proripuit. Amurathes,vt primùm dies illuxit,caſtra aduerſariorum vacua & deſerta deprehendens,ſtatuit,Muſtapham per omnia oppida & vrbes quaſcunq; adiiſſet,quàm celerrimè inſequi.Cæterùm is iam hoſtem præuerterat, transfretando Calliopolim. Amurathes interim nactus nauim Liguſticam, quæ fortè illuc paulò antè appulerat, paciſcitur cum nauclero, vt ſe cum peregrinis & Ianuæ militibus,& cum reliquo agmine in Europam traduceret.Pro mercede ipſi gubernatori ſoluit maximam pecuniam, & omninò quantam petiiſſet,illam impigrè numerando.Et in hunc modum cum ſuis copiis vniuerſis in Europam tranſuectus eſt. Muſtaphas,ſimulatque comperit Amurathis in Europam tranſitum,ſeque in maximo vitæ diſcrimine animaduertit, fratre vbique imminente, circumſpiciens locum, vbi exitium euitaret, ex fuga ſe contulit in montem, quem incolæ Toganum nominant. Eò ſecutus eſt Amurathes,nec deſinebat omnia indagare,vt eum caperet.Cùm autem quaſi verriculo luſtraſſet, & indagine circumdediſſet locum, in quo eum ſe occultare ſuſpicabatur, ſub arbuſto latitantem offendit. Cuius, vbi viuus in manus venerat, guttur corda ex arcu eliſa,fracta,ſuffocatur.Interfectus eſt Muſtaphas,cùm regnaſſet in Europa annis ferè tribus.Amurathes vbi vtrâq; continentem in poteſtatẽ redegit,Rex creatus eſt.Nec multò pòſt,expeditionem ſumpſit aduerſus Byzantium & Græcos,eo tamen ſucceſſu, vt,licet aliquandiu cum ingenti exercitu Byzantium obſediſſet, & admotis vndique machinis militaribus, plurima damna oppidanis intuliſſet, ipſis tamen ſeſe fortiter ac ſtrenuè defendentibus,non multis diebus pòſt,re infecta,domum redierit. At Græcus Imperator, ſe vndique hoſtili agmine circumſeſſum vidẽs,miſit oratores ad Amurathem,quibus ſupplex pacem ac fœdus petebat. Sed legati,nulla re prorſus impetrata,Conſtantinopolim reuerſi ſunt.Amurathes interim,peragrata Theſſalia,acceptiſque in deditionem vrbibus, quæ Byzantino Imperatori reliquæ erant, mox Theſſalonicam illuſtrem Græcorum ciuitatem, quæ tum in fide ac poteſtate Venetorum erat, vrbem antiquitate, amplitudine, pulchritudine, amœnitate loci, religione, artibus & ſtudiis,opibus,opportunitate ſitus terra marique, ad ſinum Thermacium in extrema Macedonię ora,frequentia populi,& ciuium dignitate inſignem, vi expugnatam & captam, penitus diripuit. Templa pulcherrima & ditiſſima expilauit, ſacra profanauit, opes ornamentaque perantiqua exhauſit. Quæ clades incidit in annum milleſimum,quadringẽteſimum, trigeſimum octauum.

Stratagema.

Muſtaphas, relictus à ſuis proceribus, aufugit.

Idem cõprehenſus, mox interficitur.

Byzantium fruſtrà obſidetur ab Amurathe.

Theſſalonica expugnatur & diripitur ab Amurathe.

uum. At Græci, desperata pace, sibique in tam prospero Amurathis successu, haud parum metuentes, de communi omnium consensu Mustapham eius fratrem, annum agentem tertium decimum, & tunc apud Caramannum Cilicem exulantem sub tutela & cura Alibæi purpurati, cui filium impuberem Mahometes moriens commendarat, accersiuerunt. Hic armatus à Græcis, Nicæam Bithyniæ vrbem cepit: sed in ea oppressus ab Amurathe proditione sui curatoris, simili, quo alter Mustapha, supplicio vitam perdidit. Laconicus tradit, Græcos tandem, missis nouis legationibus, pacem ab eo exorasse, hac in primis conditione, vt videlicet Isthmum diruerent, & nihil in posterum, sicuti hactenus fecerant, rerum nouarum molirētur, atque ita pacem inter vtrosque coiuisse. Hoc tractu rerum, Amurathes, summa quadam proferendi imperij cupiditate incensus, & suorum Maiorum fortia facta bellicis operibus non tantùm æquare, sed multò magis superare contendens, sublatis, vt dictum est, imperij æmulis, captaque Thessalonica, mox Tomaro & Pindo, montibus transcensis, continuo victoriæ cursu, Phocidem cum Attica, Bœotiam, Ætoniam, Acarnaniam, & omnem citra Peloponnesum regionem vsque ad sinum Corinthiacum incredibili celeritate perdomuit. In Epiro, & ea parte Macedoniæ, quæ ad Adriaticum vergit, Albaniæ nomine hodie celebris, regnabat Iohannes Castriotus. Hic, vt vim belli Turcici, quam se non posse sustinere prospiciebat, eluderet, his conditionibus pacem ab Amurathe impetrauit, vt cederet Croia Illyriorum oppido non ignobili, & obsides daret filios tres, Constantinum, Reposium, & Georgium, inter quos Georgius qui tum erat nouem annorum, cùm indole regia animi, & forma corporis emineret, neque obscura summi futuri ducis indicia vultu gestuque corporis pręberet, tantam apud Amurathē iniit gratiam, vt eum in aula regia liberaliter educari, ac literis & moribus Turcicis ad Mahometanæ legis disciplinam instrui curauerit, & propter ingenij præstantis, atque expediti consilij vigorem, qui in certaminibus ludicris conspiciebatur, miramq; vim corporis proceri atque robusti, quo superabat cunctos æquales, Scanderbeium, id est, Alexandrum Magnum cognominarit, & propemodum ante ætatem militarem in Asiam aduersus Caramannum Cilicem miserit, quo bello cùm aliis rebus fortiter gestis, tùm deuictis atque prostratis duobus ex hostili exercitu prouocatoribus in singulari certamine, vno Scytha pedestri, altero Persa equestri, eam consecutus est nominis celebritatem, vt deinceps bellica laude, & singulari Amurathis gratia facilè cæteros anteiuerit. Hac fretus deinceps, mortuo patre, petiuit sibi ditionem paterni imperij concedi. Petitioni etsi annueret Amurathes, tamen cùm rem astutè duceret, Georgius se ludificari sentiens, dedit operam, vt perfidum hostem falleret vicissim, cumque insigni calliditate solertiaq; in Epirum euasisset, & per adulterinas literas Croiam spontanea deditione, & reliquos Epiri ac Macedoniæ populos recepisset, coactis copiis non magnis, sed summa voluntate militantibus, fines sui imperij ita tutatus est, vt per multos annos Amurathis & Mahometis penè inuictos exercitus profligarit. De huius autem rebus domi forisquē gestis, præterquàm quòd plurimi scriptores meminerint, extat peculiare opus, ideoque ab eorum commemoratione supersedebo, sicuti etiam ab his recensendis, quæ prædictus Amurathes in Bulgaros & Seruios egerit,

Mustapha interficitur à fratre.

Prosperi successus Amurathis.

Ioh. Castriotus.

Scanderbeius

Croia, & omnis paterna ditio à Scanderbeio recepta.

egerit, deque illius infelici expeditione in Pannoniam contra Vladislaum regem, cùm Belgradum per septem menses frustrà obsideret. Adhæc, silebo, quoties illius maximi ac potentissimi exercitus ab Hunniade, inuictissimi animi ac roboris duce, profligati ac propemodum deleti fuerint, & quibus deinde conditionibus pax tandem inter vtrunque Regem inita fuerit, & paulò pòst, suasu Eugenij Pont. & Iuliani purpurati, ab Vngarò perfidè violata, quod sanè vt ipsi extremum exitium peperit, ita etiam vniuersum eius regnum in maximas ęrumnas & calamitates coniecit. Hæc autem Christianorum clades in Varnensi planicie, incidit in annum millesimum quadringentesimum quadragesimum quartum. Porrò hanc futuram Christianæ Reip. calamitatẽ pręcessit terræmotus, qui eã regionẽ horribili fragore cõcussit, & impetus ventorum ingenti turbine commixtus, plęraq; vexilla deiecit. Quin etiam ferunt, equum Regis ascensuro insolitè obluctatum: quas insuper expeditiones susceperit anno eiusdem sæculi quadragesimo octauo, paulò ante ipsius obitum in Epiro & Macedonia aduersus Scanderbeium, atque itidem in Vngaria contra Hunniadem, prudens sciensque prætereo, cùm hęc omnia eruditissimorum virorum monumentis consignata sint, ne à meo instituto longiùs euagetur sermo. Amurathes fatis concessit Adrianopoli, postquam vitæ quintum ac septuagesimum annum, potentiæ verò quartum ac tricesimum expleuisset. Laonicus auctor est, ipsum obiisse in conuiuio, ictum apoplexia, quam nimia vini conciuerat copia: & subiungit, eum fuisse virum iusti æquique eximium cultorem. Vsum esse fortunæ aura non admodum aduersa. Prouocatum, vt se defenderet, bella occepisse; lacessitum, confestim in armis fuisse. Iniuriis non irritatum, bellum ægrè suscepisse. Illud verò hîc minimè silentio inuoluendum esse censeo, hunc scilicet, fuisse primum ex Ottomannis, qui ordinem militum Prætorianorum, exemplo Phalãgis Macedonicæ, instituerit, quorum opera incumbentem hostium equitatum reprimeret, & audentiùs oppidorum oppugnationes aggrederetur. Hoc militum genus, vt in Ægypto Mamalucorum, Christianis parentibus ereptum, delectumque cum iudicio & accuratè exploratum, iisdem sacrorum legibus imbuitur, & in iisdem belli artibus, quibus Turcos à prima statim pueritia erudiri mos est. Ianizaros Amurathes, id est, vt vocabulum interpretantur nonnulli, nouæ gentis milites appellabat, educatosque in aula, & ascitos in cohortem prætoriam, perpetuos corporis sui custodes stipatoresque efficiebat. His pro galea erat peculiare capitis tegumentum, quod Exarcolam vocant, colore album, ex coacta crassiore lana densatum, adeò vt gladiis sit impenetrabile. A tergo latior cauda demissa ceruices muniebat, à frõte ornabatur aureo vel argenteo cono, qui cristas sustineret. Sagittis, hastisque, & paruis securibus rem gerebant. Sed ætate nostra, hastis arcubusq; abiectis, imitatione nostrorum sclopetis vtuntur. Fuerunt ab initio in ea phalange non plus quàm octo millia, sed eam pòst, successores, animaduersa vi atque industria peditũ, duplicato ferè adauxerunt. Pręдicti Ianizari habent octo aspros, alter plures alio; & sunt in decurias distributi, quarum decurio ac præfectus vocatur Odabassi, id est, magister hospitiorum. Centuriæ autem Boluibassi, quod significat ducem centuriæ. Decurioni stipendium est quadraginta asprorum. Centurioni sexaginta; hi verò equites eunt. Vestiuntur præ-

Hunniades.

Varnensis clades.

Terræmotus.

Amurathis obitus.

Ordo Ianizarorum ab Amuratho institutus.

terea Ianizari quotannis bis panno cæruleo, & qui inter ipsos mariti sunt, vxoribus cohabitant, reliqui verò locantur in certarum platearum certis ædibus, ipsis Constantinopoli assignatis, & vnà viuunt octoni, deni, duodeni, & plures, qui tenuiore stipendio aluntur, aliis seruiunt, qui verò liberaliore, æquales portiones ad expensas conferunt. Porrò cùm Ianizari consenuêre, nec amplius vtiles sunt custodiæ, mittuntur in arces atque castella pro excubitoribus, & appellantur Assárer; sed Decuriones ac Centuriones senio confecti, custodes & præfecti dictorum locorum, stipendium ex ærario recipientes, æquiualens illi quod antea habuerunt. Ex hisce Ianizaris cētum & quinquaginta Solachler eliguntur, à Græcis nominati Solachi, qui similiter pedites eunt, cingentes latus Principis, & stipendium diurnum ad viginti aspros recipientes. Et duo ipsorum capitanei dicti Solachbassi, tricenos, subiecti Agæ Ianizarorum. Significat autem Solachler sinistrum, sic dicti, quòd gestent suos acinaces in latere sinistro. Horum Ianizarorum ducem vocant Ianissaragam, aut simpliciter Agam. Aga verò ipsorum lingua sonat baculum, qui pro stipendio diurno mille aspros habet, & sex millia ducatorum quotannis ex ærario, quod Tymar vocant. Estque in tanta auctoritate & existimatione, vt sæpius filias, aut sorores magni Imperatoris in matrimonium ducat, & sub se habet Checayam, id est, Vicarium, quotidie ducentos aspros recipientem, & Iannissariazigi, id est, scribam Ianizarorum vocatum. Sunt qui dicant, Ianizarorum nomen deriuari à voce Cham, quā illi pronūciant Tham, & dominum, aut Principem significare, hac voce Ieser, quod Sclauum, id est, seruum denotet, non quidem de grege illorum, quos vendunt, & emunt (hos enim appellant Cout, & Coullet) sed ex numero eorum, qui sunt destinati ad seruitia magni Imperatoris. Quatenus verò ad Phalangem Macedonicam attinet, cuius exemplo Amurathem, hunc ordinem Prętorianorum instituisse diximus, plurimi veteres scriptores meminerunt, & vix aliud quicquam maioribus laudibus extulêre. Hanc Eustathius lib. IIII. Iliados, ex centum & viginti militibus constare dixit. Vegetius autem lib. II. Macedones atq; Gręcos in vna phalange octo millia armatorum habuisse scribit. Cæterùm, Ælianus in libello De instruendis aciebus, inexpugnabilē intolerabilemq; semper hostibus fuisse Macedonicam phalangem, tradit, cuius milites hasta & scuto armabantur. Quam rem mira facundia, & verborum proprietate depingit libro ab v. c. XXXI. Liuius, inquiens: Erant plæraque syluestria circa, incommoda phalangi maximè Macedonum, quæ nisi vbi prælongis hastis, velut vallum ante clypeos obiecit (quod vt fiat, libero cāpo opus est) nullius admodum vsus est. Hanc phalangem paulò pòst, idem Liuius Macedonicū cuneum, & ipsos Macedones, sæpè Phalangitas appellat. Neque facile erat, inquit Liuius, dissicere, aut perrumpere Phalangem, quòd eius confertæ, & intentis horrentis hastis, intolerabiles vires essent. Hoc etiam Ælianus, vt paulò antè dictum est, adstruebat. Sed de euolutione Macedonica idem Ælianus agit, eandemque Macedonum inuentum esse refert, sicut & Lacedemonicam euolutionem, Lacedemoniorum. Et de his quidem hactenus dictum sit. Porrò alicui fortasse videbor in his rebus commemorandis, quæ à Tamerlano, atque familia Ottomannica domi forisque gestæ sunt, extra suscepti operis metas longius euagatus. At spero hæc omnia curioso atque auido

Aga præfectus Ianizarorum.

Nomen Ianizarorum vnde deriuetur.

Phalanx Macedonica.

auido lectori nullo modo ingrata futura esse, meque etiam ob id nullam iustæ reprehensionis notam subiturum, cùm præsertim Tamerlanus, inter cæteras prouincias & regna, etiam Persicum imperiũ, sicuti antea recensuimus, inuaserit, & inter ipsos Persas & Ottomannos, persæpe atrocissima & cruentissima bella, cum maxima & funestissima vtriusque gentis clade exorta fuerint. Nam, licet vtraque natio Mahometicis sacris adhæreat, plurimũ tamen inter se differunt opinionum varietate, dum alij, aliis sanctiores videri volũt, & sui vatis legem atque arcana pro suo quisque arbitratu interpretari. Huc etiam accedit ambitio & regnandi cupiditas, quæ mortalium animos in præceps rapit. Quocirca huius amplissimæ ac potentissimæ domus origo mihi explicanda fuerat, & de his Regibus, qui tantum imperium propagarunt, vt aliquid in medium afferrem, ipsa me argumenri series admonebat, quò res Persicæ multò clarius atque apertius intelligi possent.

Defuncto Amurathi Mahometes secundus, vicesimum ætatis annum agens, in imperio successit, & extemplò sui regni primordia & administrationem à parricidiis more illius gentis auspicatus est, duobus eius fratribus, Tursine, & Calepino, quorum alter mensem decimum octauum, alter verò sextum attigerat, è medio sublatis: tametsi complures affirment, pro hoc vltimo Amurathis fratre suppositi tium alium tyrãno oblatum, genuinum verò Calepinum, Byzantium translatum, postque, vrbe capta, subtractum, & Venetias primùm, deinde Romam Calixti Pont. mandato fuisse deductum: inde cùm percepto dogmate Christiano, nomen Christianum baptismo esset professus, in Germaniam ad Fridericum III. Imperatorem venisse, & apud eum honorificè habitum, atque annuis redditibus donatum, reliquum ætatis in Austria transegisse. Mahometes interim, ad imperium euectus, primò disciplinam militarem omnem ita veteri Græcorum lege ad præmia & pœnas reuocauit, vt quamplurima emendarit in bellica ratione maiorum, addiderit multa, artificia noua conficiendæ, vbi opus esset, pecuniæ, & locupletandi ærarij, nouosque omnis generis armorum apparatus, excogitarit. Primus Ottomannorum naualia, Venetos imitatus, instituit & ordinauit. Nonnulli asserunt, primam eius expeditionem fuisse contra Scanderbeium, & Croiam vrbem cum octuaginta millibus hominum obsedisse, eo tandem exitu, vt rebus infectis, nec sine aliqua clade, domum redierit. Cęterùm, Laonicus Chalcondyla memoriæ prodidit, eum, pauló pòst adeptum imperium, aduersus Caramannum, Turcicas Prouincias deuastantem, ex Adrianopoli transgressum in Asiam, arma mouisse, ad cuius aduentum dicit, ipsum Caramannum, deserta regione, sese in montium cacumina recepisse: verùm postea legatos misisse, quibus offerebat restitutionem Cãdelori, & se fore promptum ad ea quæ imperaret; moxque pace impetrata, ipsum in fœdus ac societatem admissum. Illud verò inter cætera notatu haud sanè indignum referunt, ipsum videlicet Mahometen, Caramannico bello confecto, illinc reuersum, cùm venisset Calliopolim, peregrinorum numerum, qui nõ in eam expeditionem venerant, inquisiuisse, ac eorum ducem, Hagiapasem, flagellis cęsum, ea dignitate priuasse, Hagiapasem pœnas illas propterea dedisse, quòd Regi contra Caramannum pergenti, non indicasset, quinam adessent, quive abessent. Septem millia virorum fuisse, qui curabant accipitres regios, quos

Mahometes secundus.

Idem primus Constantinopoli naualia instituit.

isto ex ordine deturbauit, & milites esse iussit. Etiã canum curatores ab hoc munere submouisse, cùm diceret, sibi sufficere centum viros, qui canes, & quingentos, qui accipitres curarent. Nec se eò stultitiæ processurum, vt velit alere hominum tantam multitudinem, propter rem quandam vanam & nouam. Post hæc, Mahometes cum ingenti exercitu, atq; omni bellico apparatu statuit oppugnare Byzantium, eoq́ue terra & aquis grauissima obsidione presso, tandem post quinquaginta quatuor dierum obsidionem, potitus est, cæso Constantino Palæologo, vt supra in huius mentione exposui, & hoc pacto antiquissimum Orientis imperium euersum. Tertio anno post captam Constantinopolim, Belgradum, vrbem Pannoniæ, quam vocant Handeralbam & Albam Græcam, Vngari Chriesseth, ad Saui Danubiiq́ue confluentẽ, opportunissimo loco & natura & arte munitissimo positam, nec non totius regni propugnaculum, cum centum & quinquaginta millibus hominum armatorũ obsedit & oppugnauit, eo quidem successu, vt tandem post continuum & maximè cruentum duorum dierum prœlium, in quo, præter ingentem suorum cladem, (siquidem ferunt ex Turcico exercitu ad quadraginta millia virorum fuisse desiderata,) ipsemet, accepto in pectore sub lęua pupilla vulnere, fermè exanimis concideret, ab ea expeditione recesserit. Hæc autem insignis & pręclarissima Christianorum victoria habita est ductu & auspicio Huniadis, octauo Idus Augusti, & anno Salutis supra millesimum quadringentesimum quinquagesimo sexto, ipsaq́ue obsidio in quadragesimum diem producta fuit. Cæterùm Huniades, quarto Idus Septembris eiusdem anni, nõ sine maxima totius Christianæ Reip. calamitate, placido exitu ex hac vita decessit. De cuius quidem inclyta virtute, rebusq́ue fortiter ac præclarè gestis, præstat silere, quàm pauca loqui. Namque aduersus duos audacissimos ac felicissimos tyrannos, Amurathen, & Mahometen, diuina ope Pãnoniam defendit, & propterea fuit appellatus Fulmineus terror Turcorum, fuitq́ue totius reliquæ Europæ murus, cuius vnius virtus & felicitas (quæ laus etiam Scanderbecho, eadem tempestate inuicto, & clarissimo duci, iure merito tribui potest) tyrannorum impetus repressit, velut obiecta mole exundans flumen; nec quisquam regum, aut ducum, res maiores, & Europæ vtiliores aduersus Turcos, quàm hi duo heroës, alter in Pannonia, alter verò in Macedonia & Epiro iisdem temporibus gessit. Verùm enimuerò Mahometes, contra aduersus fortunæ ictus infractum animum gerẽs, ineunte vere, omissis ad tempus terrestribus bellis, præualida classe maris Ægæi insulas inuadere constituerat. Sed cùm maritimum bellum moliretur, ab hoc eum consilio & conatu auertit Vsumcassanes ex Assimbeia Turcica stirpe, Cappadociæ, Armeniæ, & vicinarũ aliquot regionum dominus. Hunc Baiazetes cùm bello persecutus, Armenia expulisset, ipse ad Tamerlanum Scytharum ac Persarum Regem confugit, & cum patre Casane illius castra secutus est, & pòst, patre in dominatum suum restituto, apud hæredes Tamerlani & nepotes, vtrunque Tzochien, magnis fidei, gratitudinis, ac virtutis argumẽtis editis, eorumdem auxilio, defuncto patre, Armeniæ partem obtinuit, modicisq́ue copiis, vt erat excelsi animi, sæpe fudit hostes innumeros, & ad regnum Persarum aspirauit. Tzanises autem, qui Persas, pulso Tamerlani nepote Tzochio filio Tzochiis, regebat, hominis incrementa mirum in

Byzantium expugnatum à Mahomete.

Belgradum frustrà oppugnatũ à Mahomete.

Christianorum victoria duce Huniade.

Eiusdẽ obitus & virtus.

Aßimbeius Vsumcassanes quomodo ad Persarum imperium deuenerit.

rum in

rum in modum suspecta habens, per legatos ipsum monuit, ambitioni tandem vt finem poneret, contentusque tranquillè viuere, quàm aliorum tentare vires malit, ni hostis Persarum declarari velit. Hac legatione irritatus Vsumcassanus, legatos prouincia excedere iubet. Tzanises in ipsum ingentem exercitum ducit. Is verò, tametsi opibus & militum numero longè inferior, strenuè tamen ac fortiter cum hoste congressus, illum in acie superauit, & hoc modo, pulsis Tartaris, Persarũ imperiũ ad Turcas deuenit, nec paruas pòst victorias de Sagataianis, quibus præerat Busechus, anno 1470. retulit Casanus. Sunt verò qui memoriæ tradiderint, ea tempestate regnasse in Persia Malaonchrem, siue vt alij vocant, Demirum, aut Geunsam, ex vetusta prosapia Gempsæ, magni apud Parthos Sultani, quem Vsumcassanus bello deuicerit; eaque ratione Persarum regnum inuaserit. At prior sententia veritati magis consentanea videtur, cùm certò cõstet, Tamyrem, regno Persico potitum esse. Fieri autem potest, vt alius fuerit Princeps in Persia, aut Parthia, qui cum Tzanise, aut ipsius filiis eodem tempore contendebat. Vsumcassanus igitur, nec regia stirpe satus, nec amplis opibus subnixus, licet ex nobilissima familia oriundus, ad summam potentiam propria virtute, ac iure belli peruenit, vtque in ea sese magis constabiliret, cum Dauide Comneno Trapezuntis Imperatore inito fœdere, affinitatem contraxit, eiusque filiam Despinam in matrimonium duxit. Posthæc, legatos misit ad Mahometen, afferentes dona amplissima, deprompta ex thesauris Persicis ad ostentanda victoriæ præmia, qui flagitarent, vt abstineret Trapezunte, & Cappadocia, quas sibi regiones dotalitio nomine vendicaret. Nuper enim Amasiæ Præfectus, facta in Cappadociam irruptione, Trapezuntem terruerat. Turca, impatienter ferens, & leges sibi ferri, & quasi insultari in calamitate recenti ab inferiore domino, simulque offensus noui Regis felicitate & gloria, belli apparatum omnem terra marique in Asiam nulla mora interposita, transtulit, præmissaque parte classis in Pontum, & Synopem versus Trapezuntem, ipse cum terrestri exercitu secutus, incredibili celeritate Asia ceu peruolitata, opinione omnium citius contra Vsumcassanum castra fixit. Vbi Vsumcassanus bino, & vtroque acerrimo conflictu, semel ad Euphraten, pugnãte Amurathe Bassa Græco homine, olim Imperatoris Constantinopolitani consanguineo, qui in eo prœlio, victus concidit: iterum Mahomete ipso pro castris Turcicas vires vehementer attriuit: sed, dum tertiò summi certaminis fortunam periclitatur ad Arsengam, multitudine tormentorum obrutus, infelici exitu superiores victorias corrupit. Nam, cùm exercitus Persicus insolito fragore displosarum bombardarum atque violentia turbatus, non consisteret, recipere sese Vsumcassanus coactus est, amisso filio Zemalde, seu Ezeimeld, vt alij vocant, qui ænea glande traiectus occubuit. Vsumcassanus, vbi fortunam prorsus in Mahometis partes inclinasse animaduertit, ex prœlio, quod quidem ante Meridiem inchoatum, fermè vsq; ad Solis occasum continuauit, cum parte copiarum, quæ supererãt, aufugiens, Taurisium incolumis reuertitur, eumque mox alter filius nomine Vnghermaumet, subsecutus est, & confestim sese in montes recepit, nihil ausus interea mouere, quamdiu Mahometes in Persia subsisteret. Turci Persarũ castra inuadunt, omniaq; impedimenta diripiunt, nec vltra hostes persequi ausi sunt. Fuit victoria hæc satis spe-

Quomodo Persarũ imperium ad Turcos deuenerit.

Vsumcassani legatio ad Mahometen.

Prœlium inter Mahometem & Vsumcassanum

Persarum castra à Turcis direpta.

speciosa: sed Turcis multò calamitosior, quàm Persis. Apud quosdam scriptum reperio, eo die, ex Ottomannico exercitu ad quatuordecim, & nonnulli etiam asserunt, ad quadraginta millia: ex Persico, ad decem millia, nec amplius desiderata. Regias copias in hac expeditione fuisse armatorum, trecenta & quinquaginta millia: Ottomanni verò exercitum trecenta & viginti millia expleuisse. Mahometes, quoniam hostem castris atque impedimentis exuerat, eius cessionem pro victorię confessione interpretatus, mox Synopen Prouinciæ caput, omnemque Paphlagoniam subegit. Trapezuntem regiam sedem, terra marique infestissimè oppugnatam, cœpit, potitus & thesauris regiis, atque ipso Rege Dauide Comneno, filiisq; duobus, & filia, quam postea in suum cubiculum accersiuit, & Calo Iohanne patruele, quos præmissos Byzantium ad triumphum, deinceps quàm crudelissimè interemit, excisa cum his tota Comnenorum stirpe, circiter annum Christi supra millesimum quadringentesimum, quinquagesimum nonum; regnumque illud, & vniuersam Colchidis regionem, cùm redegisset in formam prouinciæ, Pyrameno Caramanno eodem victoriæ cursu debellato, Ciliciam ademit. Nec post tam insignem victoriam Mahometes ab armis quieuit. Quin potius, reuersus Byzantium, ea classe, quam priori anno in Propontide pararat, Lemnum & Lesbum insulas expugnauit, Mitylene vrbe propè deleta, & tota insulanorum multitudine Byzãtium, velut in alteram coloniam, abducta. Nicolaum Catalusium Lesbi Principem, patricium Genuensem, immaniter trucidauit. Metellinum hodie insulam appellant, olim Genuensium, nunc Turcorum. Cæterùm, quas deinde aduersus Draculam Valachrorum Principem, Bosnenses, Illyricos & Venetos, expeditiones susceperit, quóve exitu illæ terminatæ sint, auidus lector ex aliorum scriptis facilè haurire poterit. Pace postremò cum ipsis Venetis firmata, mox vno eodemque tempore, tres expeditiones suscepit. Mesithen purpuratum è gente Palæologa, ad oppugnandam Rhodum cum valida classe præmisit. Acomathem Bassam iussit traiicere in Italiam ad occupãdum cum vrbe Roma imperiũ Occidentis; & ipse transiit in Asiam. Harum expeditionum is fuit exitus, vt Mesithes, post multas & cruentas, sed irritas oppugnationes, trucidatis suorum circiter nouem millibus, & quindecim millibus vulneratis, ab oppugnatione, quæ vndenonaginta dies durauit, Petro Dabusonio pro Christianis propugnante, cum summo dedecore ac detrimento classem reduxerit. De hac Rhodiana oppugnatione Gulielmus Carusinus Rhodiorũ Magistri, vt vocãt, Cancellarius, & Bernardus de Breidenach Cõmentarios diligẽtissimè cõscripserunt. Acomathes, ex Aulone in Salẽtinos trãsuectus, Hydrum, siue Hydruntũ (vtroq; enim modo à Plinio dicitur) Apuliæ ciuitatẽ, in ipsis Italiæ finibus sitã, post vnius anni & aliquot mensium atrocẽ atque horrendã obsidionẽ, vi expugnauit, ibiq; nullum crudelitatis aut immanitatis exemplum prętermisit. Tantaque protinus tota Apulia, vel potius vniuersa Italia, consternatione ac terrore concussa est, vt multi mortales de ea deserenda, vtpotè de qua tum omninò actum videretur, consilium inierint: & ipse quidem Pontifex Sixtus, rerum aliarum omnium oblitus, sed sui memor, fugam ex vrbe adornauit. Hæc clades incidit in annum eiusdem æui octogesimum primum, quo Mahometes, in Asiatica profectione apud Nicomediam repentino coli dolore correptus, extremum vitæ

Imperium Trapezuntis euersum.

Comnena familia extinguitur à Mahomete.

Cilicia ob eodem occupata.

Catalusii à Mahomete deleti.

Rhodus à Turcis frustrà tentata.

Hydrum à Turcis expugnatum.

vitę diem tridui cruciatu festinata morte clausit, anno ętatis quinquagesimo tertio, siue, vt nonnullis placet, quinquagesimo octauo, regni tricesimo secundo, v. Non. Maij, magno Reip. Christianæ commodo. Nam præsidia Turcica, quæ tenebant Hydruntum, ab Italis ope Matthiæ Coruini obsessa, vbi mortem sui Principis cognouissent, nō expectato reditu Acomathis, qui viginti quinque millia Turcorum adducebat, inchoatum victoriæ cursum prosecutus; illa ergo, pacta cum obsidentibus de vrbis deditione, & sua incolumitate, Hydruntum reliquerunt: Ita tunc Italia hoc tanto discrimine liberata est, simulque Christianus orbis hoc immanissimo tyranno, qui, post Byzantij expugnationem, Trapezūtinum imperium, Asiæ minoris regna penè duodecim, viginti Prouincias, & ducentas vrbes Christianis ademit. Incremento tantæ felicitatis inflatus, Magnus Turcorum Imperator ex rerum gestarum magnitudine appellari voluit, iamq; ad totius orbis imperium aspirabat. Callebat quidem, vt memoriæ à nonnullis proditum est, astrorum scientiam. Dicebat hoc & diuino nutu, & fatorum dispositione, ac siderum positione futurum esse. Didicerat Græcè, Latinè, Arabicè, Chaldaicè atque Persicè loqui. Nouerat etiam illustrium virorum gesta, præcipuè Cæsarum, Magnique Alexandri: quorum factis valdè accensus, hos omninò sibi sequendos atque imitandos proposuerat. Erat excelsi atque inuicti animi, ingenio plurimum pollebat, calliditate atque astutia cæteris præstabat. Decreueratque, prius perdomita Italia, Romam proficisci, eamque sibi subiicere; sed in primis Epirum sibi expugnandum dictitabat: qua, ad id peragendum, vt voti sui compos fieret, nihil aptius, nihil commodius aut opportunius videri, nec aliunde, alióve modo, se, ad quod instituerat menteque conceperat, posse peruenire, cùm propter loci vicinitatem, tum etiam rerum omnium maximam commoditatem. Proinde nihil intentatum reliquit, vt ea potiretur. A matre Despotæ Seruiæ filia, ad Christiana præcepta & mores cùm esset à teneris assuefactus, mox horum oblitus, ita se ad Mahometis sacra contulit, vt neutri religioni addictus, prorsus ἄθεον ageret, nec nisi vnum bonæ fortunæ numē agnosceret atq; coleret: irridere sollicitas cogitationes hominum de Prouidentia credentium, Deo curæ esse res humanas. Hic Imperator, Constantinopoli palatium construxit, ædificatum in primo colle, è regione Scutoris, & in promontorio Bosphorico situm: vbi & Acropolis antiqui Byzantij, & Regum Constantinopolitanorum fuit. Eius amplitudo muris fortissimis inclusa, mediocrem vrbem facilè æquat: sylua cupressorum, platanorum, arborumque fructiferarum vndique cingitur. Ante domum Regis tres portæ altissimæ sunt, de marmore albo & serpentino. Duæ priores custoditæ à ianitoribus plurimis; & tertia, per quam ad regiam aditus patet, Eunuchis. Intra has portas duo atria longè lateque patent. In quorum priore officinæ quædam regiæ sunt, famulique magnatū equitando se exercēt, dum suos dominos operiuntur. In altero, Senatum Bassarum dum Imperator habet, præcipua exercitus pars in ordine stat, singuli complicatis manibus, tantoque silentio, vt ne verbum quidem exaudiatur. Intra septum regium, præter templum antiquum, quod paruam Sophiam vocant, aliud ædificiū Græcum non videtur: & in horto Regio columna porphyritica, capitello Corinthio, quod ex mari circumnauigantibus cōspicitur. Ædificiorum regiorum

Mahometis obitus & natura.

Descriptio palatij Constantinopolitani.

ſtructura ſatis magnifica & ſumptuoſa eſt, ex marmore vario, plumbo tecta, vt & omnia templa, Xenodochia, & plæraque hoſpitia Turcica, pauimentum interioris ædis, tapetis pretioſiſſimis, de auro ductili, opere Perſico, ſtratum eſt: laquearia inaurata: feneſtræ lapidibus pretioſis ornatæ. Cæterùm priuſquam proximo libro manum adiiciam, operæpretium fore exiſtimaui, ſi hîc ſubiungerem confeſſionem fidei, quam Gennadius Patriarcha Conſtantinopolitanus poſt captam primùm à Turcis vrbem, ipſi Mahometi flagitanti exhibuit. Interrogatus enim ab Amera Sultanus Mechemet: Quid creditis vos Chriſtiani? Reſpondit in hunc modum:

Chriſtianæ fidei confeſſio exhibita Mahometo II.

Credimus, quòd Deus eſt conditor omnium, quæcunque ſunt, ex nihilo, vt eſſent: & quòd neque corpus eſt, neque corpus habet: ſed viuit intelligibiliter: & eſt mens optima, & perfectiſſima, & ſapientiſſima: incompoſitus eſt, carens principio, nec habens finem: eſt in mundo, & ſupra mundum: non eſt in vllo loco, & eſt in omni loco. Hæ ſunt proprietates Dei, per quas ſeparatur ab ipſius creaturis, & aliæ ſimiles.

Eſt ſapiens, & bonus, & verus, & quaſcunque præſtantias habent ipſius opera ex parte, ipſe habet ſolus, & excelſiore modo: atque illas ipſas perfectiones habent creaturæ, quia ipſe dat eas creaturis ſuis; & quia bonus eſt, etiam ipſius creaturæ bonæ ſunt; quia ſapiens, ſapientes: quia verus, veræ, & quæcunque ſimiliter: niſi quòd Deus principe loco habet ea; creaturæ per participationem.

Credimus, quòd in Deo ſunt aliæ tres proprietates; quæ ſunt quemadmodum principia & fontes omnium aliarum proprietatum ipſius; & per has tres proprietates viuit Deus, ſempiternè in ſeipſo: & antequam ab ipſo crearetur mundus, & per ipſas condidit mundum, & per ipſas gubernat eum. Atque has tres proprietates appellamus tres hypoſtaſes: & quia hæ tres proprietates non diuidunt vnam & ſimpliciſſimam ſubſtantiam Dei, propterea eſt Deus, & cum proprietaribus his, & vnus Deus, & non ſunt tres Dij.

Credimus, quòd ex natura Dei oriũtur verbũ & ſpiritus, quemadmodum ab igni lumẽ & calor: & quemadmodũ ignis, etiã ſi nõ ſit, quod illuſtretur & calefiat ab ipſo, tamẽ ipſe ignis ſemper habet lumẽ & calorẽ, & emittit lumen & calorẽ; ſic & antequã conderetur mũdus, erant verbũ & ſpiritus, efficacitates Dei naturales, quoniã Deus mens eſt, vt antè dictum fuit: atque hæc tria, mens, verbum, & ſpiritus, vnus eſt Deus, quemadmodum anima hominis eſt mens, & verbum intelligibile, & voluntas inrelligibilis, & tamen hęc tria reuera ſecundùm ſubſtantiam vna ſunt anima. Præterea verbum Dei nominamus ſapientiam Dei, & potentiam, & filium eius, quia eſt ſoboles naturæ eius: & quemadmodum ſobolem naturæ hominis nominamus filium hominis: & quemadmodum cogitatio animæ eius: ita etiam in diuinis hiſce. Præterea nominamus voluntatem Dei, ſpiritum Dei & dilectionem: ipſam verò mentem nominamus patrem: quia ipſe eſt ingenitus & cauſæ expers: cauſa verò filij & ſpiritus. Quia igitur Deus non intelligit tantùm creaturas ſuas, ſed magis intelligit & nouit ſeipſum, & propterea habet verbum & ſapientiam, per quam intelligit ſeipſum propriè; ſimiliter neque vult & diligit tantùm opera ſua Deus, ſed vult & diligit ſeipſum multò magis: ideò ſempiternè progrediuntur ex Deo verbum & ſpiritus ipſius, & ſempiternè ſunt in ipſo:

ipſo: atque hæc duo cum Deo vnus ſunt Deus. Credimus, quòd Deus per Verbum ſapientiæ & potentiæ ſuæ condidit mundum, & per Spiritum bonæ voluntatis ſuæ & dilectionis præuidet, & gubernat, & mouet omnem naturam in mundo ad bonum ſecũdum ordinem cuiuſque naturæ: & propter hoc credimus, quòd quando voluit Deus per ſolam miſericordiam ſuam conuertere homines à deceptione dæmonum & cultu idolorum; (quoniam, præterquàm in exiguo loco Iudæorũ, in quo adorabatur & credebatur vnus Deus ex lege Moyſis, reliquus vniuerſus terrarum orbis venerabatur creaturas malè, & multos Deos, qui tamen nulli ſunt, loco vnius, & veri, & vitam degebant ſecundum proprias quiſque cupiditates, & non ſecundum Dei legem:) tunc fecit Deus huiuſmodi inſtaurationem hominum per Verbum, & per ſanctum Spiritum ſuum, & propterea Verbum Dei induit humanam naturam, vt tanquam homo cum hominibus verſaretur, tanquam verò Verbum Dei & ſapientia, doceret homines credere in vnum & verum Deum, & vitam inſtituere ſecundum legem, quam ipſe dedit: atque iterum vt homo, vt daret ſuæ vitæ rationem exemplum doctrinæ ſuæ: primus enim ipſe ſeruauit legem, quam dedit hominibus: tanquam Verbum Dei & potentia, poſſit inſtaurare pulcherrimum bonum, quod vellet; ſiquidem fieri non poterat, vt vnius hominis potentia orbis terrarum conuerteretur ad Deum; atque ita per Verbum ſeminauit veritatem omnipotens & inuiſibilis Deus in Hieruſalem: per Spiritum autem ſuum illuſtrauit & confirmauit Apoſtolos ſuos, vt ſererent ipſi veritatem in vniuerſum mundum: & vt contemnerent mortem per dilectionem Dei, qui ipſos miſerat, & per dilectionem ſalutis mundi ſecundum exemplum IESV, qui vltrò mortuus eſt, ſecundum id, quod humanum erat, vt ſeruaretur mũdus. Sic credimus nos vnum Deum in trinitate, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, quemadmodum nos docuit dominus noſter Ieſus. Et ſiquidem eſt verus, credimus, quòd eſt & ipſa veritas: atque diſcipuli eius ita largiùs nos docuerunt: ita intelligimus & à potentia ſapientiæ.

Credimus, quòd verbum Dei & homo, quem induit Verbum Dei, eſt Chriſtus; & quòd vita Chriſti in carne ipſius erat vita hominis ſanctiſſimi, ſed ſapientia potentiæ & operum eius, erat Dei potentia.

Credimus, quòd quemadmodum anima & corpus eſt vnus homo, ita verbum Dei ab vna parte, & ab alia parte anima & corpus, ſunt ſemper duæ naturæ diſtinctæ perfectè in vno homine. Sic & humanitas & deitas ſunt in Chriſto diſtinctæ natura perfectè: ſecundum hypoſtaſin tantùm & perſonaliter vnitæ: & neq; verbum Dei mutatum eſt in carnem, aut animam Chriſti, neque caro Chriſti, aut anima eius conuerſa in verbum Dei: ſed erat, & eſt in Chriſto poſt mirificentiſſimam diſpenſationem illam, Dei verbum, verbum Dei: humanitas, humanitas: & quod non accepit humanitas verbi Chriſti deitatem, ſed deitas verbi Dei aſſumpſit humanã naturam, quæ conſiſtit in eo, quòd aſſumpta eſt. Quodcunque eſt in Deo, naturaliter Deus eſt, quia non eſt in Deo accidens: ac propterea intelligibile verbum Dei Deum nominamus & credimus; & quia hoc verbum Dei erat in Chriſto, propterea Chriſtum, Deum & hominem confitemur: hominem propter animam & corpus; Deum propter verbum, quod in ipſo eſt, Dei.

Credi-

Credimus, quòd verbum Dei est in Christo, & in mundo, & in cælo, & in Deo, & in patre, idcirco verbum Dei est infinitum, quemadmodum & Deus est infinitus, generans ipsum, hoc est, cogitans, & infinitam potentiam habet. Verùm in Deo secundum aliũ modum, & in Christo secundũ alium, & in mundo secundùm alium.

Credimus, quòd cùm Deus communicat bonitatem suam, & gratiam creaturæ alicui, nequaquam ipsi decedit, sed magis magnificatur: quoniam ex virtute creaturarum excelsitas Dei manifestatur: & quantò præstantior efficitur creatura, maiore communicatione bonitatis ipsius: tantò magis bonitas Dei & dilectio erga homines, & potentia ostenditur. Quapropter bonitas Dei & dilectio erga homines magis magnificata est ex eo, quòd ipse Deus cum omnipotentia sua in Iesum Christum venit, quàm quod misit in Prophetas vnam suam gratiam, aut duas, atque in alium Prophetam minorem, in alium maiorem.

Credimus, quòd Christus crucifixus & mortuus est propria voluntate, propter multas & magnas vtilitates, ad quas explicandas multis verbis opus foret: atque omnia hæc secundùm id, quod humanum in eo erat, sustinuit. Namque verbum Dei neque crucifigitur, neque moritur, neque resurgit: quinimmo excitat ipsos mortuos, quemadmodum & excitauit carnem, quam gestabat.

Credimus, quòd Christus cùm resurrexisset, assumptus fuit in cælos, & iterum venturus cum gloria, vt iudicet mundum.

Credimus, quòd animę hominum sunt immortales, & quòd corpora sanctorum resurgent incorruptibilia, lucida, agilia, neque cibi indiga, neque potus, neque vestimenti, neque aliæ cuiuspiam corporeæ voluptatis: & quòd animæ, atque corpora eorum, qui bene crediderunt, & bene vitam egerunt, migrabunt in Paradisum; impœnitẽtium verò, improborum, & infidelium, in supplicium: & quòd Paradisus sanctorum & fruitio est in cælo; supplicium verò improborum in terra: & quòd fruitio sanctorum nihil aliud est, quàm quòd perficientur eiusmodi animæ ad cognitionem, & tunc contemplabuntur mysteria Dei, quæ nunc non agnoscunt, nisi per fidem solam.

Quamobrem autem necesse erat verbum Dei & Deum incarnari, sunt necessariæ & multæ rationes, & cùm erit necesse, parati sumus eas reddere: post verò illas rationes certificant nos de veritate fidei nostræ hæc septem.

Quia prædixerunt prophetæ Iudæorum, quos nos acceptamus, Iesum, & quæcunque fecit, & quæcunque facta sunt, & quæcunque fecerunt deinceps discipuli eius ipsius potentiæ: similiter prædixerunt & oracula Græcorum concessione Dei, & astronomi Persarum, & Græcorum, idque cum prædicatione Iesu.

Quia scripturæ fidei nostræ consonant in omnibus: quòd qui ea scripserunt, habuerunt vnum doctorem, gratiam Dei. Hoc enim, nisi esset, in aliquibus dissonarent.

Quia acceptauerunt talem fidem, licet nouam & admirabilem, homines magno studio vbique gentium, cumque multis periculis: neque solùm priuati, sed etiam prudentes & sapientes: ac propterea euersa est perfectè deceptio dæmonum.

Quia

Quia fides hæc nihil continet impoſſibile, neque minus ſibi inter ſe congruum, neque corporale, ſed omnia ſpiritualia: & eſt via ducens animas hominum in dilectionem Dei, & futuræ æternæ vitæ.

Quia quotquot acceptarunt hanc fidem & vitam, egerunt cum virtute ſecundum legem Christi, acceperunt magna dona à Deo, & virtutes fecerunt multas, quod non euenisset, ſi hæc fides eſſet falſa.

Quia quæcunque dicunt aliqui aduerſus fidem hanc, facilè ſoluere poſſumus, & cum bona ratione & liquida.

Quia cum fide hac bellum geſſerunt, multis ſuppliciis & cædibus Reges orbis terrarum quàm plurima ſecula: qui multos Deos habebant, neq; quicquam profecerunt, ſed vicit fides, & manet in hodiernum diem, & vbi venerit dominus, inueniet ipſam: & niſi eſſet fides hæc de voluntate Dei, euerſa tum fuiſſet facilè. Ipſi Domino noſtro Ieſu, Deo vero gloria, Amen.

Hæc nos de fide noſtra breuiter aſſeueramus. Tranſlata autem hæc ipſa fuerunt ex Græco idiomate in Arabum linguam ab Achomad Kadde Berrhœenſi, nato patre Machumet, Tzelepe ſcriba.

Hactenus de Mahomete II. Turcarum Imperatore. Nunc mihi ſermo ad res Perſicas flectendus eſt, & nonnulla de Vſumcaſſano Perſarum Rege paulò altius repetenda, quod quidem inſequenti libro, diuina gratia ſuffragante, non minori fide, quàm ſedulitate ac ſtudio exequar.

HISTO-

HISTORIÆ RERVM PERSICARVM LIBER DECIMVS.

SVPERIVS à nobis demonstratum est, anno humanæ salutis supra millesimum ducentesimum octogesimo, septem principes viros regna inter se compartitos, ex quibus deinde, quatuor præcipuæ familiæ, reliquis oppressis, supremum imperium sibi vendicarint, nempe Assimbeios, Candeloros, Caramannos, Ottomános; exq; Assimbeiis natum esse Vsumcassanum, qui præfectus Armeniæ maioris, ab indigenis patrio idiomate Diarbec vocatæ, cum Malonchre Partho, siue, vt alij volũt, Tzanise Turcarum Rege conflixit, eoque in acie contrucidato, Perside potitus est. Hæc autem vox Vsumcassani magnum sonat virum, seu Heroem aliquem. Vbi iam verò, sublatis æmulis, Persarum imperium adeptus est, mira eius proferendi cupidine ac studio inflammatus, Syriam & Ægyptum inuadere constituerat: sed Calixtus Pontifex ad eum oratores misit, multisque rationibus cohortatus est, vt bellum in Turcos verteret. Circa idem fermè tempus, etiam Veneti post Eubœam insulam amissam, Catarinum Zenum, virum patricium, & equestris ordinis, ac eximiis animi corporisque dotibus insignem, ad eundem ablegarunt, qui publico nomine apud eum legationis munere fungeretur, ac enixè operam daret, vt inter ipsum, & Venetam Rempub., fœdus ac societas coiret. Nec sanè incassum res mota est, mox fœdere vtrinque inito & confirmato. Persa deinde quatuor præstantes viros, quorum nomina fuerunt Azimamet, Morat, Nicolaus, & Chefarsa, ad præfatum Pontificem ac Venetos expediuit, qui eos admonerent, suum Principem ad opprimendum Ottomannum in expeditione esse, & iam eius duces cum haud cõtemnendis copiis Armeniam minorem, Ottomanno subditã, inuasisse, necnon Tocatum, validissimam vrbem eiusdem regionis, & nonnulla alia oppida cepisse: Adhæc, subiicerent, Persas, equis & viris satis superque abundare. Hos etiam hasta, ense, ac sagittis, ad pugnam idoneos. Cæterùm, reliqui instrumenti bellici ignaros atque expertes esse. Proinde ab eis maiora tormenta & militares machinas ad expugnandas vrbes, & ad summouendum eminus hostem necessarias, postularent. Quòd nisi ea quoque parte, qua Ottomannus maximè abundare dicebatur, à sociis & confœderatis iuuaretur, fieri non posse, vt tutò ac feliciter cum hoste confligeret. Veneti, & Persica legatione, & literis Catarini Zeni, sui apud Regem oratoris, commoti, ac persuasi, magnum numerum tormentorum cuiusque generis pararunt. Vasa etiam ex auro & argento conuiualia, Parisini operis, egregiè cęlata, multum panni lanei tenuissimi, multum serici vermiculo tincti, auroque intertexti, ad regium vsum, omnia Regi Persarum dono daturi. Præterea cẽtum iuuenes, qui bellica tormenta exercerent, delegerunt, iisque Thomam ex Imola oppido Flaminiæ, quod olim Forum Cornelij dicebatur, oriundum, præfecerunt. Postremò, ad hæc Regi deferenda, oratorem designarunt virum itidem patricij ordinis, Iosephum Barbarum, non minus ætate, quàm prudentia & consilio grauem,

Vsumcassanus Persicum regnum inuadit.

Calixti Rom. Pont. & Venetorum legatio missa ad Vsumcassanum.

Fœdus inter Venetos & Regem Persarum.

Eiusdem legatio ad Venet. & Rom. Pont.

grauem, ac Persici idiomatis neutiquam ignarum. Tum omnia parata in tres naues magnas imponunt, quæ, etsi remis aguntur, onerariæ potius, quàm actuariæ dicendæ sunt. Habent enim Veneti huius generis naues multas, quas rerum commutandarum gratia, ad multas Prouincias quotannis mittere consueuerunt. Quibus paratis, orator Venetiis soluit, ac Cyprum appulit, vt illinc commodè, cùm Vsumcassanus ad maritima Ciliciæ aut Syrię venisset, dona ei offerret. Fama enim diuulgarat, proxima æstate Regem ad ea loca profecturum esse. Deinde ex Senatus decreto, iniunctum est Petro Mocenico, Venetæ classis nauarcho, vt ad omnia Vsumcassani mandata præstò esset, quæque maximè cordi Regis fore existimaret, cæteris rebus posthabitis, summo studio ac diligentia procuraret. Mahumetes interea, non solùm fama excitus, sed per exploratores de magnitudine copiarum, & de aduentu Regis Persarum planè edoctus, vltrà non esse sibi cessandum ratus, bello se instruere, atque hosti quàm primùm occurrere statuit. Proinde collecto ingenti exercitu, rebusque omnibus ad tantum prœlium gerendum necessariis, probè dispositis ac præparatis, illum ex Thracia in Asiam traiecit. Ipse etiam, prius Byzantij valido præsidio cum minore filio relicto, armatas copias ad occurrendum hosti subsequitur. Quis autem fuerit huius expeditionis exitus, & quónam euentu vtrinque armis dimicatum sit, anno videlicet supra millesimum quadringentesimum quinquagesimo septimo, paulò antè à nobis demonstratum est. Anno eiusdem æui septuagesimo secundo, Vsumcassanus iterum cum eodem hoste commisso prœlio, felici Marte conflixit, multaque oppida & vrbes illi ademit, quod maximum ac æternum nomen ipsi Assimbeio in Orientis partibus peperit. Rursus, proximo anno, leuibus prœliis ad tria millia ex Mahometis exercitu fudit. Cæterùm insequenti æstate, longè aliam fortunam expertus est ad Euphratem fluuium, siue vt alij volunt, iuxta Tabendam, quæ hodiè Toccata dicitur, in campis Anserinis, vbi conflictu habito cum parte aduersa, victus est, & ex suis, ad sex, siue, vt aliis placet, octo millia & octingentos amisit. Ex quibus, Mahometes domum rediens, in singulis locis, vbi statiua habuit, quingentos eorum per medium secari iussit, & insepultos abigi atque dispergi, totamque Armeniorum regionem hoc atroci & horribili funerum spectaculo impleuit, maximum terrorem vbique incutiens. Memoriæ proditum est, Mahometem, simul atque accepit de fœdere percusso inter ipsum Assimbeium ac Venetos, eum, legatione missa, plurimum obtestatum esse, ne Turcorum Imperatorem nouo bello impediret, quò minus Christianum nomen deleret: Quòd si nulla re alia moueretur, communis fidei necessitudo tanti apud eum esse deberet, vt non modò non interpellaret tam pulchrum negotium, sed enixius etiam iuuaret. His autem sic fuisse responsum, Mahometem, quem ipsi sequerentur, id in primis lege sanxisse, vt, quæ semel promissa essent, ex fide seruarentur: se Romano Pontifici, Venetoque nomini pollicitum, sanxisseque in id fœdus, vt Turcos terra & mari persequeretur: annixurum proinde se totis imperij viribus, vt sibi fidem constare, omnes intelligerent, quàm alienæ genti fœdere obstrinxisset, atque ita oratores dimissos.

Varij conflictus habiti inter Ottomannos & Persas.

Proximè recensuimus, Iosephum Barbarum à Venetis cum muralibus machinis, multoque bellico apparatu in Persidem ablegatum: sed, dum is in

Ciliciam appulsus, longiorem moram traheret, conflictus habitus est, priusquam Persa ex his militaribus præsidiis quicquam fructus ac emolumenti percipere potuisset. Præcipua verò causa huius atrocissimi belli, fuit potissimùm propter regnum Ciliciæ, quod vterque omnibus studiis atque artibus affectabat. Hæc regio antiquitus dicta est Cilicia: sed postea fuit appellata Caramania, à quodam Regulo Arabo, cui nomen fuit Caramanus, à quo, longa successione rectaque linea multi deriuarunt, eorumq; postremus fuit Turuanus, qui genuit septem liberos, inter quos, vt fit, regnandi cupiditate ac æmulatione exorta discordia, & commisso prœlio, quinque illorum interfecti sunt, & duo superstites remansêre, videlicet Abrainus, & Pirametus, quorum prior, clientum atque amicorum auxilio subnixus, regnum occupauit, & alter Byzantium ad Mahometen confugit, à quo benignè exceptus, & militaribus auxiliis instructus, fratri bellum intulit, eo quidem successu, vt post longum atroxque certamen, editum anno supra millesimum quadringentesimum sexagesimo septimo, inter Carasar, & Æssar eius regionis municipia, Pirametus superior extiterit. Abrainus, dum sibi fuga salutem parat, equo excussus, ruptoque pectore, statim expirauit. Pirametus potitus victoria, biennium duntaxat pacificè imperauit. Cùm enim inter Turcos moris sit, antiqua consuetudine recepti, vt omnes Dynastę ac Reguli Ottomannico imperio subditi, saltem semel in anno, honoris atque humilis obsequij gratia, Turcorum regem adeant, eique honoraria, quisque iuxta suos reditus & dignitates, exhibeant, ipsique vicissim à Turcico Imperatore nequaquam indonati abeant, ipse vtrunque facere neglexit. Paruo tempore interiecto, cùm Mahometes illius operam in bello quod aduersus Christianos gerebat, petiisset, nihil prorsus obtinuit, adeò vt his rebus grauissimè indignatus, statim arma in illum verterit, & magnam partem sui regni ademerit, eique Mustapham Celebinum, suum filium secundogenitum pręfecit, cui etiam pro maiori tutela ac securitate validum præsidium reliquit, & quotannis aliquem præfectum cum supplemento ad eum misit, vt reliquam partem eius regionis occuparet. Pirametus, cũ se viribus ac robore militari longè inferiorem esse animaduerteret, vbi nonnulla oppida & arces firmis præsidiis communiuisset, in Persiam ad Vsumcassanum confugit, à quo liberaliter atq; amanter exceptus, breui exercitum, in quo erant quadraginta millia hominum armatorum, duce Iusufo, viro admodum strenuo ac in bellicis operibus exercitato, impetrauit. Quibus copiis fretus, mox, festinatis itineribus ad vrbem, ab indigenis patrio sermone Toccatum appellatam, peruenit, omniaque ferro & igne depopulatus, cuncta horribiliter deuastabat. Circa idem tempus erat in Cilicia Mahometis filius, quẽ diximus illuc missum à patre vnà cum Agmato purpurato ad expugnandas vrbes & loca munitiora, quæ adhuc Pirameti imperium agnoscebant. Cum hoc igitur paulò pòst congressus, primò feliciter pugnauit: sed tandem commutata fortuna, victoria ad Turcos inclinauit, in eoque prœlio, præter multos vtrinque vulneratos atque interfectos, captus est Persarum dux, & plærique alij proceres atque illustres viri. Pirametus, omnibus castris ac impedimentis exutus, fuga sibi consuluit, & in Persiam reuersus est. At Constantinopoli propter hanc victoriam, plurima lætitiæ signa passim ædita fuerunt, & Mahometes, suo filio & decurionibus ac

Præcipua causa belli inter Vsumcassanum & Mahumetẽ.

Caramania, olim Cilicia, vnde appellata.

Prœlium inter duos fratres Caramanos.

Mos Turcarum.

Pirametus confugit in Persiam.

Mahometis victoria aduersus Pirametum.

bus ac

bus ac primipilarum præfectis, ob rem prosperè ac feliciter gestam, amplissima dona transmisit, quò, ad reliqua perficienda, tantò alacriores redderētur.

Venetorum noua legatio ad Vsumcassanum.

Inter hæc, Veneti, vt Regis animum confirmarent, simulque ipsum ad nouas expeditiones erigerēt, anno eiusdem seculi septuagesimo tertio, Ambrosium Contarenum, virum cùm à generis nobilitate, tum à singulari prudentia, consilij rectitudine cæterisque virtutibus quàm maximè commēdatum, oratorem destinarunt. Et hęc quidem tertia Venetorum legatio extitit. Porrò hi omnes à Rege Persarum benignissimè atque humanissimè excepti fuēre, in primis verò Catarinus Zenus, qui partim ob ingenij dexteritatem atq; solertiam, partim etiam propter affinitatem, quæ illi cum regina Persarum intercedebat, in summam ipsius Regis familiaritatem deuenerat. Siquidem Dauid Caloioannes Imperator Trapezuntius, præter Despinam quæ nupsit Vsumcassano, ea tamen conditione, vt, cùm esset Christiana, eandem religionem sibi profiteri liceret, quod quidem Rex ipse vt se facturum receperat, sic etiam re ipsa fidelissimè præstitit, adeò sanè, vt quamuis vterque diuersis cultibus Deum coleret, religionis tamen diuersitas, raro quodam exemplo, coniugalem beneuolentiam & charitatem, nulla ex parte imminuerit, habuit aliam filiam, quæ locata fuit in matrimonium Nicolao Crespo Duci maris Ægæi, ex qua sustulit quinque femellas, quę vbi adoleuissent, totidem Venetis patricij ordinis, & in ea Rep. opibus ac dignitate tunc maximè florentibus, matrimonio copulatæ sunt, quarum primam duxit vxorem N. Cornarius, ex qua deinde nata est Cyprij regina, & Georgius Cornarius. Secunda, nomine Lucretia, nupsit in familia Priuli, & tertia, quæ dicta est Violantes, Catarino Zeno, cuius hîc mentionem facimus. Hic, tandem peracta legatione, & ab eo Rege amanter atque honorificè dimissus, nomine eiusdem Regis aliam legationem apud Casimirum Poloniæ, & Matthiam Coruinum Hungariæ Reges obiuit, vt eos vicissim ad opes ac suppetias ferendas incitaret, eaque fideliter ac sedulò expleta, in patriam, ceu postliminio rediit, vbi à Senatu, atque vniuersis ciuibus maximo applausu ac summis honoribus exceptus est.

Vsumcassani victoriæ, ac potentia.

Vsumcassanus, pręter bella quæ gessit cum Ottomanno, expugnauit etiam Sarochum nepotem magni Tamerlani, qui apud mare Caspium Sarmocantem vrbem proximam Amazonibus tenebat: Hiēselem, Babyloniæ Regem, cum toto exercitu superauit: Ægypti Sultanum in latissima planitiæ iuxta Orpham ciuitatem acerrimo prœlio deuicit, eumq; ob formidinem ad fœdus ineundum compulit: Adhæc, Cappadoces, Armenos, Georgianos, Mesopotamios, finitimosque populos omnes subegit, eratque dominus Persarum, Parthorum ac Medorum, & fermè totius Orientis, eiusque nomen per vniuersum terrarum orbem longè lateque inclaruerat. Dum verò contra Ottomannum nouam expeditionem molitur, Vnghermaumet eius filius, iuuenis præcelsi spiritus, vtque paternarum virtutum, sic etiam eiusdem imperij æmulus, à patre defecit, eiusque defectionis præcipua causa Curdi, qui montanas regiones incolunt, extitēre. Hi enim Vsumcassano parum fauentes, vt inter ipsum ac eius filium mutuæ simultates ac discordiæ orirētur, per omnia loca passim diuulgarunt, Regem vita defunctum esse. Proinde cũ his rumoribus Vnghermaumet faciles aures adhibuisset, quippe qui ad impe-

Vnghermaumet Vsumcassani filius, à patre deficiens, inuadit regnum Persarum.

rium totis animis anhelabat, confestim, cùm ex his militaribus cohortibus, quas sibi pater, pro Bagadet, olim Babyloniæ, simulque finitimæ prouinciæ quam vulgò Bierberam vocant, tutela atque præsidio assignarat, tum etiam ex Curdis, quorum ingens multitudo ad eum confluxerat, iustum exercitum coëgit, & mox vrbem, ab incolis Seram appellatam, & sitam in finibus Persiæ, occupauit. Quo audito, Vsumcassanes, nulla mora interposita, cum suis prætorianis militibus versus ciuitatem, cui nomen est Leras, festinatis itineribus contendit. Hæc vbi Vnghermaumeti nuntiata sunt, & Curdorum perfidiam, & suam leuitatem ac præcipitem ambitionem summoperè detestatus, vrbe egressus est, & per quosdã proceres viros, quibus patrẽ fauere intelligebat, vt ipsi reconciliaretur, omni ope ac studio sibi annitendum esse constituerat. Cæterùm, cùm intelligeret, patrem infensissimo in se animo esse, ac proditionem vereretur, mutata priori sententia, primò ad Baiazetem Turcorum Regis filium, qui præerat in finibus Persarum, & mox ab eo impetrato diplomate, Constantinopolim ad ipsum Mahometem concessit, à quo perbenignè exceptus, breui post, huius ope atque armis adiutus, in paternam prouinciam, cui nomẽ est Sanga, Ottomannicæ ditioni conterminam, cum exercitu profectus est, atque inde crebris excursionibus paternum imperium deuastare incœpit. Rex, tametsi ad illius conatus reprimendum aliquot turmas, & militares cohortes expediuisset, nunquam tamen vultu ac verbis præ se tulit, vt tantas iniurias vlcisci vellet, quin potius & in publicis & priuatis colloquiis aiebat, sibi hæc molestissima esse, maximumque dolorem afferre, adeò vt non multò pòst, simularet, se in huiusmodi morbum incidisse, vnde nulla spes reualescendi foret, atque ita sensim vnà cum his, quos sibi aut beneficiis, aut aliqua alia ratione obstrinxerat, in secretiorem locum secedens, eò rem deduxit, vt ab ipsis per vniuersam Persiam, ac etiam Ottomannicam Ditionem publicaretur, Regem grauissimè decumbere, ac tandẽ supremum diem obiisse. Statim itaque primores ac Satrapæ per fideles internuntios Vnghermaumetẽ de Regis obitu certiorem faciunt, eumq; adhortantur atque orant, ne vllo modo differat profectionem in Persiam, sed quamprimum sese itineri accingens, Taurisium veniret, vt Rex Persarum inauguraretur, priusquam Calul & Iacuppus eius fratres, bellica virtute ipso longè inferiores, regnum inuaderent; vtq; dolus occultior esset, omnisq; suspitio remoueretur, in ipsa vrbe regia, Regis manibus publicè parentatum est, & funeralia solenni pompa magnisq; sumptibus peracta. Igitur miser ac infelix Vnghermaumet, aduersis fatis agitatus, siue potius pertractus, simulque oblitus, se paulò antè ob nimiam credulitatem eò redactum esse, vt omnibus fortunis exutus, extorris ac profugus, inimici opem atq; auxilium implorare cogeretur, rem ita se habere, sibi omninò persuadens, tanta celeritate in Persiam festinauit, vt infra exigui temporis interuallum, ad vrbem Taurisium perueniret, ibique statim percunctatus de his proceribus, qui ei paternum interitum significauerant, & futuri regni haud dubiam spem præbuerant, ab iisdem tanto silentio ad patrem perductus est, vt infortunatus iuuenis tunc demum se prorsus delusum ac deceptum animaduerteret, cùm in patris conspectu esset, & coram eo sisteretur. Qui, postquam filium acerrimis verbis ac minis increpasset, mox illum in vincula coniici iussit, & paulò pòst miserrimè trucidatus, com-

Idem confugit Byzantium.

Stratagema.

Vnghermaumet, comprehensus, à patre interficitur.

commeritas suæ præcipitis ambitionis ac leuitatis pœnas persoluit, dum paternum imperium rapere magis, quàm expectare voluit. Post huius mortem, arma Ottomannica ad tempus quieuêre, cùm etiam Persarum Rex deinceps ab omni alia expeditione supersederet, donec tandem senio confectus, nec minus annis, quàm gloria & rerum gestarum magnitudine onustus, placido exitu vitam terminauerit, anno Salutis supra millesimum quadringentesimum septuagesimo octauo, ætatis circiter octauo & septuagesimo, in nocte, quæ præcedit festum trium Magorum, quod Epiphaniam vocant. Fuit decora proceritate, vi corporis, licet gracilis, admodum insignis: forma principe viro digna, liberalis præterea, magnanimus, fortis, prudens, bellicosus, visuque & auditu iuxtà venerabilis. Successorem reliquit Iacuppum cognomento Chiorzeinal, quæ vox Persico idiomate sonat vnius oculi luce priuatum. Hunc ferunt, eadem nocte, qua Vsumcassanus vita migrauit, vt solus regnaret, fratrem natu maiorem interfecisse. Is verò, cùm aliquandiu haud mediocri cum eximię virtutis ac moderationis laude, summaque Prouincialium satisfactione, rebus pręfuisset, tandem ab vxore, impudica & libidinosa, cuiusdam Persicici reguli atq; optimatis filia, veneno sublatus est, sic tamen, vt Diis mox vltoribus, ipsa etiam, eodem tempore extingueretur. Hãc enim ferunt, spreta cõiugali fide, cuidam ex primoribus regni, corporis sui copiam ac potestatem fecisse, atque ita in eum affectam, vt rationem inierit, qua, viro sublato, ipse regium fastigium conscenderet. Huic igitur, circiter duabus horis ante solis occasum è balneis exeunti, & gynæceum ingresso, perfida & impudicissima coniux aureum poculum venenata potione infectum dextra tenens, arridenti atque hilari vultu, sed tamen solitò pallidiore, occurrit, vtque sese vino aliquantulum de more reficeret ac recrearet, cohortatur. Rex, qui suæ vxoris impudicitiam non parum anteà suspectam habuerat, eam, vt sibi præbiberet, inuitauit. Hoc ipsa, cùm præ verecundia vel metu potius, recusare non auderet, propinauit, & mox paterã suo viro exhibuit, qui, postquã bibisset, filiolo etiam, idem vinũ porrexit. Vis autẽ veneni tanta fuit, vt proxima nocte, Rex ipse vnà cum coniuge, ac filiolo interiret. Rege absque vlla prole humanis rebus decedenti, anno supra millesimum quadringentesimum, octuagesimo quinto, Iulauerus, inter Persarum proceres summi nominis, atque ipsi Iacuppo affinitate coniunctus, Persiæ regnum inuasit, & licet ad triennium summæ rei præfuisset, nihil tamen memoria dignum gessit. Huic successit Baysingirus, qui biennio regnauit, eumque in imperio secutus est Rustanus, iuuenis viginti annorum, & Persarum regnũ annis septem administrauit, sub quo interfectus est Harduelles pater Ismaëlis cognomento Sophy, sicut deinceps enarrabitur. Ipse etiam Rustanus, à quodam regulo, cui nomen fuit Agmatus, de eiusdem matris, à quo vnicè amabatur, consensu, haud multò pòst, interemptus fuit, eoque sublato, regnum sibi vsurpauit, & sex duntaxat mensibus præfuit. Rustano interfecto, prætoriani milites & primipilares, quendam ex eius præfectis, nomine Carabem, tunc temporis, in vrbe Van degentem, adierunt, quorum ope collecto exercitu, Taurisium perrexit, & vrbem ingressus, Agmatum, viribus longè inferiorem cepit, ac etiam crudelissimè trucidauit. Post quæ, regni gubernatio ad Aluantem, Vsumcassani consanguineum & affinem, qui ea tempestate commorabatur in ci-

Vsumcassani obitus & natura.

Iacuppus Rex Persarum ab vxore adultera veneno interimitur.

Iulauerus.

Baysingirus.

Rustanus.

Agmatus.

Carabem.

Aluantes.

in ciuitate Amita delata est, isque in Principatu haud sanè diu permansit, victus in acie ab Ismaële, sicut infrà plenius constabit. Sed interim, iuxta inchoatam rerũ seriem, & à nobis hactenus pro virili obseruatã, ad cętera, quæ adhuc supersunt de Ottomãnicis Imperatoribus prosequẽda, trãsgrediamur.

Baiazetes II Turcorum Imperator. Baiazetes II. ex tribus fratribus natu minimus, cùm esset in Cappadocia, patre defuncto, à prætorianis militibus, quorum dux, seu Aga, vt appellant, gener erat, imperium inuasit. Nam prior, Mustapha nomine, Iconij decesserat ante patrem. At Gemes, qui & Zizimus nominatur, cùm esset in Licaonia, cuius caput est Iconium, audito patris obitu, & si Byzantium versus maxima celeritate proficisceretur, tamen à fratre præuentus, illinc exclusus est. *Gemes Baiazetis frater confugit Rhodum.* Quocirca de spe imperij eiectus, incitantibus eum amicis, fratri de imperio bellum mouit, in quo, ab Ægypti Sultano Caithbeio, & Caramanno adiutus, sed tribus prœliis superatus ductu Achomatis purpurati, anno Sal. 82. post 1400. desperatione cõfugit ad Magnum Rhodi Magistrum, relicta apud Carras matre & geminis tenellæ ætatis liberis, masculo & femella, quos deinde Baiazetes necauit. Baiazetes, hoc cognito, amplissima munera Magistro, ac eius consiliariis misit, eos rogans, vt fratrem diligenter asseruarent, & pro ipsius annuo sumptu ac stipendio quadraginta, siue, vt aliis placet, quadringenta & quinquaginta nummûm aureorum millia quotannis obtulit, seque à bellis contra Christianos abstenturum promisit, eaque omnia fideliter præstitit. Hunc postea multis deposcentibus, nempe Romano Pontifice Innocentio octauo, Ludouico XI. Galliarum Rege, & præcipuè Matthia Vngariæ Rege in certam spem victoriæ aduersus Baiazetem, anno eiusdem seculi nonagesimo quinto, milites Rhodij primùm in Galliam, vbi aliquandiu vixit, deinde ad Romanum Pontificem, custodiendum miserunt, vbi in Vaticano asseruatus, & Carolo Octauo Franco, per vrbem ad obsidionem Neapolitanam cum exercitu proficiscenti, ab Alexandro VI. cum Valentino Borgia filio obses datus, Teracinæ in itinere supremum diem clausit, veneno per Alexandrum Pontificem necatus, ne quam Carolus apud Baiazeten gratiam iniret, fratre dedito, cùm ipse in Gallos infensissimo animo esset. *Gemes necatur fraude Alexandri Pont.* Interim Baiazetes, metu fratris liberatus, mox Achomati Bassæ ex Albania oriundo, qui sub Mahomete Hydrunthum expugnârat, & per quem imperium aduersus fratrem conseruârat, gratiam laqueo reddidit, cùm quòd fiducia magnarum opum insolenter ferocientem, mutata voluntate summam rerum rursus inflectere ad Gemen fratrem animaduerteret, tum, vt thesauris eius potiretur, quod factum est magno cum emolumento Christiani nominis, cui Achomathes erat inimicissimus. Vix autem Baiazetes paterni imperij habenas & gubernationẽ suscepit, cùm foris ingentes tumultus, ac bellorum strepitus in eum vndique exciti sunt. Siquidem in ora Macedoniæ Iohannes Castriotus Scanderbecchi filius, prœlio apud Croatiã prosperè commisso, Baiazetis arma suis finibus expulit. Pari etiam successu, Iohannes Cernouichnus subita rebellione adeò Baiazetem perculit, vt tributo tantùm imperato, passus sit eum obtinere quæ post Mahometis obitum armis receperat. Omnium verò prosperrimè rem Christianam Matthias Vngarorum Rex in Turcos gessit: vt iis non minori esset terrori, quàm olim Hunniades pater: ingentem enim exercitum ab initio sui Principatus, qui Sirmienses *Matthiæ Vngariæ Regis virtus, & in bello felicitas.*
agros

agros vaſtabat, fudit fugauitque. valida etiam manu maiorem Seruiæ partem penetrauit, multaque alia ſtrenui militis ac magnanimi ducis opera atq; præclara facinora ædidit. Nam, præter cætera, Boſnenſe regnum, vulgò hodie Romaniam vocatum, è Turcorum manibus ſubtraxit. Caſtrum Iayczę munitiſſimum, vi & armis ſubegit: finitima loca deditione cœpit: complures captiuos cum inſigni & nouo triumpho abduxit. Porrò adhuc ſuperſtite Mahomete, cùm arx Iayczę obſideretur, tam cruēto bello Turcas repulit, vt omnia impedimenta & militares machinas poſt ſe in prædam & ſpolia Vngaris relinquere coacti fuerint, adeò ſanè, vt ipſe Mahometes hunc ſolū Matthiam inter Chriſtianos duces Principis nomine dignaretur. Sabatium inde arcem longè munitiſſimam ad littus Saui fluminis ſitam, ſtrenuè è faucibus Turcorum eripuit. Et licet hanc iterum occupare ſummis viribus anniterentur, ab Vngaris tamen denuò repulſi ſunt. Quòd ſi poteſtati Matthiæ traditus fuiſſet Zizimus, facilè vniuerſa Ottomannica familia ex Europa eiici, atque vltra mare repelli potuiſſet. Interea Baiazetes, tametſi natura ab armorum ſtrepitu abhorrebat, tranquillitatis amans ſtudiorum cauſa, quibus apprimè fertur fuiſſe deditus, quàm belli amantior, nihilominus tamen vt tueretur maieſtatem acquiſitæ potētiæ, more ſuorum maiorum proxima in Chriſtianos arma direxit, & tertio anno ſui imperij, Valachiam ſubegit, arcibus duabus Lithoſtomo ad Iſtri oſtium ſito, & Moncaſtro ad Boryſthenem flumen, quam hodie Nepen vocant, expugnauit. Exinde bellum in Aſiam infelici auſpicio tranſtulit, pœnas ſumpturus de Caithbeio Sultano Ægypti, qui Gemen fratrem hoſpitio exceptum, ſumptu, commeatuque ac milite adiuuârat. Huic bello præfecit purpuratos duos, Calibeum, & Cherſeoglen generum. Caithbeius natione Circaſſus, conditione ſeruus, à prima pueritia inſtitutus his moribus atque artibus, quibus Mamaluci certatim incumbebāt, & beneficio Mahometanæ legis liber factus, ſuffragiis & commendatione rerum proſperè geſtarum ad Sultani dignitatem conſcenderat. Is tria grauiſſima bella ingenti animo ſuſcepit, & pari fortuna confecit. Arabes enim ſuo more fuga in vaſtas & horridas ſolitudines ſeſe abripientes, iuſtis tamen cladibus ad eum modum adegit, vt omnes eorum reguli, hiſque permixti Mauri, & Ægyptij, qui regiones inter Nili & dextrum latus maris rubri incolunt, accipere imperium Sultani Memphytici, & tributa pendere cogerentur. Perſas duobus tumultuaribus prœliis fuſos, vltra Euphratē in Meſopotamiam reiecit. Turcos in Cilicia ſemel ad Adenam, iterum ad Tarſum conſilio duorum Italorum Mamalucorum fortiter profligauit, captis ac Memphin perductis ducibus Meſitheo Palæologo, & Cherſeogle, qui Cherſechij reguli in Illyrico filius, propter iniuriam à patre acceptam, ad Turcos deſciuerat. Huic enim, adamatam ſponſam è ſtirpe Deſpotæ Seruiæ, & iam in thalamum ducendā, impotenti animo eripuerat. Hac iniuria commotus, ſe ad Baiazetem contulerat, & abiurata fide Chriſtiana, filiæ Baiazetis nuptias obtinuerat. Tharſenſi clade vix vllam maiorem Turci pertuliſſe putantur. Nam cùm cētum millia in aciem educta forent, vix tertiam partem à prœlio ſuperfuiſſe memorant. Nec minori clade Ægyptios pro numero affectos perhibent: quandoquidem tanto ardore, tantaque animorum pertinacia vtrinque à prima luce vſque ad veſperā dimicatum eſt, vt ex ſeptuaginta millibus, qui cum hoſte

Variæ Baiazetis expeditiones.

Caithbei Sultani Mēphitici victoriæ in tribus expeditionibus contra Arabes, Perſas, et Turcos.

Tharſenſis clades.

hoste conflixerunt, dimidiam partem desideratam fuisse, quorundam Annales testentur. Hoc prœlium commissum est inter Amanum, nunc Nigrum montem appellatum, & sinum Issicum, eodem loci, quo Magnus Alexander olim insigni ac memorabili pugna cum Dario conflixit. Abstinuit ab Asia deinceps Baiazetes ad motus Persicos vsque, & ad Europęa bella reuersus, anno eiusdem sæculi nonagesimo tertio Dyrrachium Epiri municipiũ, propè Velonam, & Epidamnum expugnauit, breuique post, Illyriorum, Pannoniorum, & Croatorum coniunctas copias, atque in apertis campis Liburniæ, quæ Croatia est, congredi ausas, magno prœlio per Cadum Bassam prope fluuium Morauam, antiquitus Moschum dictum, deuicit & profligauit. Quinquennio deinde interiecto, Baiazetes Venetis bellum intulit, cuius multiplices causæ recensentur, sed præcipuam fuisse dicunt ob preces Ludouici Sfortiæ à Moro cognominati, contra quem ipsi Veneti, & Ludouicus XII. societatem ac fœdus contraxerant. In hoc bello Veneti, præter cæteras clades, quas à Turcico exercitu passi sunt in Dalmatia, & Foroiulio, Naupactum, nunc Lepantum, in Ætolio sinu, Dyrrachium, adhæc, Coronem, & Methonem, illustres vrbes amiserũt, & hæc postrema incidit in annum Seruatoris nostri quingentesimum supra millesimum festo Diui Laurentij. Etsi autem his rebus gestis, Baiazetes Byzantium victor redierit, nihilominus tamen cùm Hispaniæ, Galliæque Reges, Venetis opem ferrent, Benedictus Pisaurius, Venetæ classis præfectus, Consalui Magni Hispani consilio & virtute, Cephaleniam, inter Zacynthum & Ambracium sinum in Ionio mari sitam, gemino portu, & agri vbertate Venetis opportunam, recepit. Leucaden, Nericumque vi expugnauit, cæso in statione vniuerso præsidio Turcico; sed classis Gallica, cui præerat Rauenstanius, ad Lesbum insulam tentata Mitylenarum oppugnatione, non pari fortuna ita accessit, vt disiecta tempestate, post multa pericula & naufragia, vix tandem ad Tarentum euaserit. Post hęc, Andrea Gritto, qui apud Baiazeten captiuus erat, intercedente, pax inter Venetos & Turcos subsecuta est, eoque faciliùs impetrata, quòd in Perside Ismaël Sophus, extinctis aduersariis, & Persarum regno potitus, iam vniuersæ Ottomannicæ familiæ cœperat esse quàm maximè formidabilis & metuendus. Hic, alio nomine Siach Ismaël, id est, Propheta Ismaël, nuncupatus, patrem habuit Sicaidarem, cui, Harduellis, ab oppido trium dierum intercapedine Taurisio distanti, cognomen fuit, inter Persas regulum haud ignobilem, nec obscuri nominis Qui cùm diuitias, voluptates, & cultioris vitæ cõmoda, quæ vulgò munera humanæ felicitatis appellantur, veras ærumnas, fortunęque ludibria existimaret, eaque palàm ageret mira animi fortitudine, quæ populus, continentiæ dolorisque impatiens, miraretur, magis quàm imitari posse confideret, tantam excellentis virtutis opinionem adeptus est, vt eum, quanquam imparem regiæ stirpi, Assimbeius Vsumcassanus in generum sibi asciuerit, tradita ei Martha, quam ex Despina Caloioannis Trapezuntiorum & Ponti Regis filia susceperat. Is originem suam ad Halim & Mahumetem referebat. Hales, vt multi referunt, frater patruelis atque gener Mahumetis extiterat. Filiam namque illius nomine Fatimam, vxorem duxerat. Porrò autem post Mahumetis mortem, cùm in principatu, defuncto successisset, Mahumetis legem multis in locis immutauit. Quędam enim sustulit,

Baiazetes mouet bellũ in Venetos.

Veneti recipiunt Cephaleniam.

Pax inter Venetos et Turcos.

Ismaël cognomento Sophus.

Sicaidar pater Ismaëlis.

Hales gener Mahumetis.

lit,non pauca etiam adiecit,alia nouis interpretationibus ita correxit, vt noua quædam lex gentibus illis videretur. Sic factum est, vt, dum quidam Mahumetis, quidam verò Halis disciplinam sequerentur, Mahumetis secta in duas partes diuisa,gentes religione dissidentes,odiis etiam, quod consequens erat,discinderet. Persæ namque,qui Halim secuti fuerāt, reliquos Mahumetis disciplinis infectos,vt homines impuros, & diuinæ legis ignaros, à cōsortio suo repellebant. Arabes contrà, Persas vt desertores, atque legis diuinæ corruptores,detestabantur. Hali verò, è medio sublato, Hoces illius filius & dignitatis atque nefariæ religionis hæres extitit, & eundem exitum vitæ habuit: veneno nanque periit. Alius deinde illius frater eodem nomine, disciplinam eandem vsque ad extremum vitæ spiritum retinuit. Huic duodecim filij fuêre,quos Persæ viros diuinos,atque Deo,propter egregiæ religionis & pietatis studium,valde charos arbitrantur. Vnus tamen,qui plurimum inter omnes excelluisse putabatur,appellatus fuit Muza Caim. Post horum hominum memoriam,Halis nomen apud multas nationes in obscuritate latuit. Homaris disciplina,qui Mahumetis religionem summo studio conseruauit, inuiolata permansit,donec tandem Sophus,Muza Caimi stirpe propagatus, cùm primùm sapientiæ & religionis ostentatione multos ad sui studium allexisset,tum armis eam sectam quam sequebatur,esse veram Dei legem, demonstrare omnibus artibus ac rationibus concupiuit. Cùm igitur illi nationes multæ nomina darent,euênit,vt Halis decus è tenebris emersum videretur,& illius nomen extinctum reuiuisceret. Is pro linteis spiris,quibus Mahumetani caput intexerant,pileos è lana constipata rubro colore confectos, & senis vtrinque gradibus distinctos,eo artificio, vt vel protendi, vel contrahi possint,ad tegendum caput instituit,quibus ij,qui Halis disciplinis adhęrent,ab aliis Mahumetanis, qui eius memoriam odio persequuntur, internosci facillimè possent. Hoc autem numero duodenario, quo pileos distinxit,memoriam filiorum,quos Hoces susceperat,conseruare decreuit. Huius verò ætas incidit in annum salutis supra mille trecentos quinquagesimum, aut certè non multò pòst,cùm Turcarum vires adhuc à Tartaris præmerentur. Cumque suum genus & doctrinam ad Mahometis generum Halim referret,mirum dictu est,quantum ipsi populus tribuerit. Huic Sopho successit Guines filius,qui tantam,& tam præclaram sibi in toto Oriente doctrinæ sanctitatisque opinionem conciliauit, vt Tamerlanus ipsum inuiseret, eique petenti,ad triginta captiuorum millia dono dederit,quos ille in sua secta probè institutos,filio Sicaidaro tradidit,qui ipsorum opera in bello feliciter vsus est, & suis hostibus grauissima damna inflixit.

Persæ differunt à Turcis in religione. *Homar.* *Sophus.* *Guines.* *Sicaidar Harduellis.*

Hic porrò, vulgata noua religione, ac priscæ legis mysteriis & veteribus ritibus maiori ex parte immutatis vel potius repudiatis,& simulata peculiari vitæ sanctimonia, tantam sui cōcitauit admirationem in animis hominum, vt quotidiè innumeri mortales è Perside Armeniaque agminatim ad eum, visendi audiendique studio,confluerent,& dogmata,quæ proponebat, auidissimè arriperent,ac etiam rigidissimè obseruarent. Illud in primis veluti diuino spiritu afflatus,persuaserat,neminem ex his post mortem cælestia regna petiturum,qui Mahometem colerent, nisi eos legis ritus sequerentur, quos Halis scribendo ac docendo posteris tradidisset. Hæc autem erant magna ex parte

parte diuersa atque aliena penitus ab his persuasionibus atq; mysteriis, quibus Asia omnis & Africa ea tempestate tenebantur. Nam Homarem, quem diximus fuisse Mahumetis discipulum, tanquam grauius & certius leges interpretantem, Halis doctrinæ præferebāt. Rustanus Persarum Rex, huius potentiam atque eius religionis cœtus hominum valde suspectam habere cœpit, ac vereri, ne Persæ, qui antiquorum Regum stirpi occultè fauebant, sub specie ac prætextu religionis coirent, & excitatis factionibus, nouas res, nondum satis confirmato imperio molirentur, cùm, vt erat suspicaci turbidoque ingenio, regnandi causa, vt fieri plærunque solet, neque affinitatis vinculo, neque optimi viri innocentia permoueretur, Harduellem, submissis Sicariis & percussoribus, interfecit, sectatoribusque eius aut cæsis, aut pulsis, se, vt falsò existimauit, & metu & periculo liberauit. Et ita quidem à nonnullis refertur. Quidam verò asserunt, hæc omnia sub Iacuppo Vsumcassani filio contigisse, ipsumque Harduellem, post multas excursiones hostiliter factas vsque in Circassiam, Derbentum, vrbem in angustiis montium Caspiorum positum, obsedisse. Cuius rei fama vt primùm ad Regis aures peruenit, aiūt, ipsum euestigiò cum expedita manu militari contra hostem profectum, & mox, facta dimicandi potestate, per aliquot horas vtrinque acerrimè pugnatum, eo tandem successu, vt Harduelles, viribus longè inferior, succubuerit, ipseque cum maiori parte sui exercitus conciderit. Cæterùm de his, suum cuiq; liberum esto iudicium. Ismaël adhuc puer, euitata fato quodam Persici Regis sæuitia, confugit in Hircaniam ad Pyrchalim amicum paternū, qui supra mare Caspium paucis oppidis imperitabat. Pari quoque felicitate duo alij ipsius fratres, periculum euitarunt, quorum alter in Asiam minorem, alter verò, Alepum aufugit. Ex Harduellis discipulis, vnus cæteris præstantior, nomine Techelles, virtute doctrinæque notitia magistro comparandus, qui postea à peculiari distinctoque ab Homaris asseclis capitis tegumento, Cuselbas, id est, rubrum caput, cognominatus est, similiter declinato periculo, superatoque Euphrate, in minorem Armeniam euasit, ibiq; breui spatio omnem prouinciam sui fama & admiratione compleuit. Ismaël interea, eosdem ritus, quos pater in Perside tradiderat, ingenuo animo complexus est, vtque primùm adoleuit, admirabili virtutis indole paterna vestigia secutus, cùm iam eloquio, decore vultus, sapientia, atque animi magnitudine Diuis ipsis, quàm mortalibus proprior haberetur, & maximum nomen, & ingentes vires apud eas gentes comparauit. Nec ignobile tantùm vulgus, sed plærique natalibus atque opibus clari, semel capti nouitate religionis, vt præclariùs eorum studium videretur, postquam ab vetere disciplina discessissent, eum in summam virtutis & dignitatis existimationem euexerant. Ipse quoque nondum pubescens, supra veras virtutes inani etiam morum specie in sui admiratione compositus, diuitias, gloriam, imperium, quæ cupere videri nollet, vt simulator egregius, abnuenti persimilis adsequebatur. Non defuerunt etiam qui affirmarent, Harduellem patrem (vt erat rei Astronomicę peritissimus) inspecta filij genitura, Ismaëlem & Prophetam summum, & veræ legis conditorem, subactaque maxima parte Orientis, Mahometis gloriam pietate & rebus bellicis æquaturum, quæ, haud temerè iactata in vulgus, altiorem materiam sermonibus præbuêre. His auspiciis haud dubiè in magnam spem

Rustanus Persarum Rex.

Eiusdem cædes.

Ismaël fugit ex Persia.

Techelles.

ſpem gerendarum rerum erectus, paternos agros, & modicũ illud imperium quod dotale matris fuerat, repetere cogitauit, armatiſq; ſuæ ſectæ promptioribus, & à Pyrchale Regulo ſumptis auxiliis, ingreſſus Armeniam, fama magis atque hominum beneuolentia, quàm viribus, breui paternam ditionem recuperauit. Mox eo ſucceſſu firmior factus, cùm multi, qui Harduellis dogmata alieno periculoſoque tempore metu mortis deſeruerant, tunc oblato duce, fiducia pleni, eandem hereſin ſequerētur, adauctis copiis, caſtrum opulentiſſimum nomine Marmurlagum, poſitum iuxta littus maris, quod indigenæ Bacucum appellant, expugnauit, ac breui pòſt, exercitum ad vrbem Sumachiam, ſitam in finibus Mediæ, quæ nunc eſt Metropolis Meſopotamiæ, duxit, atque eam vi captam, hoſtiliter diripuit. Hoc proſpero ſucceſſu maximam conſecutus eſt nominis exiſtimationem, quæ fortia & præalta facinora nauiter audentes, ex primis rerum motibus ad ſummam victoriæ ſæpenumero perducere conſueuit: & quod poſtea plurimum contuliſſe iudicatum eſt, inermem maiori ex parte exercitum, ditatum præda, militariter inſtruxit. Inde non iam vrbes atque arces, ſed Perſarum imperium animo voluēs, cùm iam fortuna, quæ cuncta detulerat, viam quoque melioribus fatis aperiret, ad Tauriſium, olim Teruiam, nobiliſſimam maioris Armeniæ vrbem, contendit. Aduentante Iſmaële, Tauriſij erat Aluantes, qui paulò ante de regni poſſeſſione cum Moratchamo fratre, ſiue, vt aliis placet, filio, armis contenderat; eumque prœlio victum, Armenia Perſideque pepulerat. Is, vt in ciuilibus diſcordiis plærunque accidit, cùm primores ciuium, qui in Moratchami partibus fuerant, armis perſecutus occidendo, aut proſcribendo, in ipſa victoria totam vrbem mœrore atque funeribus compleuiſſet, magnam ſibi inuidiam conflauerat. Quam occaſionem nactus Iſmaël, quòd ciuium animos odio ſæuiſſimi Regis, ſi propius acceſſiſſet, res nouas in vrbe molituros intelligebat, inſtructo exercitu, protinus ad vrbis portas perrexit: Nec Aluanti, qui repentino bello oppreſſus, aut milites comparare, aut vllo ſatis opportuno præſidio mœnia firmare nequiuerat, tātum animi ac virium fuit, vt aduerſus eam belli molem perſiſtendum, aut de vita cum imperio ſibi dimicandum eſſe cenſeret. Quamobrem diffiſus rebus ſuis, dum tumultum atque arma iratorum ciuium ex merito pertimeſcit, trepidanti atque attonito ſimilis, vrbe excedit: portæque Iſmaëli ſtatim aperiuntur, iſque vrbem ingreſſus, & aliquot prætorianis per tumultum interfectis, qui fugientem Regem ſequi nequiuerant, ſepulchrum eximij operis, quo auunculus more Perſarum conditus fuerat, euerti iuſſit; oſſibuſque diſiectis, & abraſis tota vrbe eius titulis, quò dolorem paternæ cædis expiaret, ac paternis manibus iuſta perſolueret, omnem illius memoriam aboleuit.

Iſmaëlis expeditio aduerſus Regem Perſarum.

Iſmaël Tauriſium victor ingreditur.

Interea, dum Sophus Iſmaël, Rege incolumi, haudquaquam debellatum eſſe exiſtimans, maiores etiam copias parat, eaſque aperto veteri armamentario militariter inſtruit, crebris rumoribus, ac nuntiis afferebatur, hoſtem aduentare, quem ex fuga petiiſſe Scyras, vrbem, quæ antiquius Cyropolis, eſtq; Armeniæ caput, atque in vltimas regni partes ad mare penitus conceſſiſſe, fama diuulgarat, trahereque illum, præter innumerabiles pedites, ſex millia cataphractorum equitum, & magnum numerum ſagittariorum, qui partim equis, partim camelis inſideant, & Moratchamum quoque fratrem in Aſſyria ad

ria ad vrbem Bagadat (Semiramidis Babylon hæc olim fuit) exercitũ comparasse, positisque in communi periculo priuatis contentionibus, vniuersas mox vires cum fratre iuncturum. Hæc, tametsi omnium sermonibus celebrabantur, nihil tamen eo apparatu, territus Ismaël, quò Deorum auspiciis, & maiore aliquantò fiducia, quàm propriis viribus posset, bellum gerere videretur, ad hostem ire constituit, prouisaque re frumentaria, ac lustrato exercitu, vrbe egreditur, nulla magis oratione vsus, qua militum animos alacri spe incenderet, quàm vt maturarent, & se Ducem, quem Dij dedissent, ad certam victoriam sequerentur. Rex tunc aberat Taurisio itinere decem dierum, cùm Isinaël sui famam incredibili celeritate prętergressus, ad Niphates montes qui Armeniam ab Assyria disterminant, peruenit. Hos, magnam molem exercitus & plurimæ impedimenta more Persarum trahens, præmissis exploratoribus, qui, vbi transitus difficiles forent, communirent vias, & saltum non vno in loco cæsis arboribus aperirent, breui superare decreuerat: quod vbi cognouit Ismaël, iudicans, se cum imparato hoste ex æquissimo loco dimicaturum, si prior ipse transcenderet, hostemque, apud quem, vt in nullo metu neglecta solutaque omnia futura essent, inuaderet, continuò in aduersos montes primum agmen erexit, ac deiectis è summo vertice hostium præsidiis, eo ipso die, vix dum refectis ex labore militibus, castra, quæ ad vlteriores montium radices erant, adortus est. Tanta è conspectu appropinquãtium hostium in castris perturbatio exorta, vt præ tumultu, ac trepidatione militum arma poscentium, quibus feminarum greges, lixæ, caloresque pauidum genus immiscebatur, vix, quid fieri vellet, præfectos docere, aut milites cohortari, aut denique aciem explicare potuerit. Ita irruentibus recta fronte Armeniis, magnum atque atrox prœlium cœptum est. Neque Ismaëli, cui nunquam animus virtusque defuerant, eo die etiam fortuna defuit. Nanque per cuneos tribus simul locis aggressus hostem, antequam cataphracti equites, quorum magna pars non stratos, nec frenatos equos habebant, arma induerent, atque in aciem prodirent, prostrata prima acie, peditatum in fugam vertit. Aluantes, qui nihil earum rerum antea prouiderat, quòd ad famam tanti comparati exercitus, nec Taurisij quidem, nec in Armenia omninò se inuenturum hostem putasset, concursare, appellare milites, retẽtare conuersam aciem, ac multum ipse pugnare. Sed cùm subita eius cõsilia, quæ in ipso periculo capere cogebatur, nec duces, nec milites exequerentur, pudore ac desperatione victus, dum in primo agmine acrius pugnat, obtruncatur.

Prœlium inter Aluantem et Ismaëlem.

Interfecto Rege, cæsisque Persarum promptissimis cataphractis, qua parte virium superior erat, cùm iam non esset pro quo depugnarent, aufugere non dubitarunt. Idem fecère sagittarij, & cæteri postremi agminis milites, qui, audito statim tumultu, fugæ magis quàm prœlio, arma atque animos præpararant: Isinaël cum minore aliquanto hostium cæde quàm pro tanta victoria quis crederet, castris potitus, quod antequam fugatum hostem insectaretur, exanimatos milites defatigatione itineris ac labore prœlij, reficiendos esse existimabat, eo in loco per aliquot dies statiua habuit. Inde, cùm ab finitimis populis legati ad dedendas vrbes superuenirent, & quò victoria, eò etiam gentium fauor inclinaret, ad vrbem Scyras, exercitum duxit. Nec ciues, multum antè ad famam ingentis victoriæ parati ea facere, quæ diuinus

Ismaëlis victoria.

victorque

victorque Iſmaël imperaſſet, eum vrbe recipere, commeatu, pecuniaque iuuare, in ea rerum commutatione recuſarunt. His rebus celeriter confectis, conſtitutiſque per ſingulas vrbes ſuæ ſectæ magiſtratibus, Iſmaël, ſuperato Tygri, in Meſopotamiam profectus eſt, vt Moratchamum, arma adhuc exercitumque tenentem, quò iunctis cum fratre viribus, in Armeniam tranſire ſtatuerat, Babyloniæ poſſeſſione depelleret. Sed fama aduentus eius & victoriarum perculſus, nec copiis ſuis ſatis fidens, nec vllius ſe vrbis mœnibus ſatis munitum fore credens, collecta ſupellectile, cum vxore & liberis in Arabiam profugit. Cæterùm, quę hîc, ex nonnullorum ſententia de Perſici Regis fratre Moratchamo retuli, hunc videlicet, euitato periculo, in Arabiam profugiſſe, prorſus diſcrepant à quorundam aliorum opinione, qui longè ſecus tradidêre. Hi enim aſſerunt, ipſum, cognito fratris interitu, confeſtim maximum exercitum coëgiſſe, adeò vt eius copiæ fuerint cataphractorũ, quorum equi loricati, ferroque ſubtiliter polito ac elaborato tecti erant, ad XII. millia, peditumque numerum longè maximum extitiſſe, ac eos omnes rebus militaribus aſſuetos. Hoc exercitu ad vrbem Tauriſium iter ingreſſum eſſe, ac ſecum, veteri Perſarum conſuetudine, totas familias, tam feminas, quàm liberos, duxiſſe. Id verò vt primùm Iſmaëli innotuit, ipſum repentè, inſtar furibundi atq; magnanimi Leonis, excelſo animo decreuiſſe hos inuadere, priuſquam vlterius procederet, medioq; itinere quod ſitum eſt inter Tauriſium, & Cyropolim, quę vrbes inter ſe viginti dierum ſpatio diſtant, vtrunque exercitum conueniſſe. Et licet Iſmaël impar hoſtilibus copiis eſſet, nihil tamen moratum, quin primus in aduerſarios impetum fecerit, primoque conflictu Sophianos milites admodum preſſos, nec paucos etiam ex ipſis interemptos, nullum tamen fugæ, aut timoris indicium præbuiſſe, cùm præſertim ſibi perſuaderent, ſe potiſſimùm ob ſuæ legis incrementum & propagationẽ arma ſumſiſſe, & propterea neminem eorum dubitaſſe mori, ac ſtrenuè pugnando mortem oppetere, cùm certam animo ſpem conciperent, ſeſe recta via in cæleſtes beatorum ſedes ituros. Proinde confirmatis animis, certamen maiori virtute redintegraſſe, tamque fortiter prœliatos eſſe, vt tandem exercitus Morathcami fregerint ac diſturbarint, & mox ſingularem victoriam adepti fuerint. Ex hoſtilibus caſtris ſpolia fuiſſe reportata ampliſſima, præſertim arma eximia virorum & loricatorum equorum, eaque omnia inter milites ac duces liberaliter, vti ſemper ab Iſmaële fieri conſueuerat, diſtributa. Moratchamum verò cum paucis ex ſuis fuga elapſum. Hoc autem prœlium incidiſſe dicunt in annum ſupra milleſimum quadringenteſimum, nonageſimum nonum. Vtra verò ſententia propior veritati accedat, diiudicare, mearum partium non eſt, cùm vtraque præſtantiſſimorum virorum teſtimonio innitatur, licet ipſe huic poſteriori magis aſſentiar. Proximo anno Iſmaël, reparatis copiis, quas dicunt fuiſſe ad ſeptuaginta millia lectiſſimorum virorum, Meſopotamiam, vulgò Diarbecam, prouinciam ſibi inimicam atq; infenſam, expugnauit, & mox Aladelum, ſiue, vt alij vocant, Aladulum, Cappadociæ Regem, Moratchami partes ac ſtudia fouentem, acerrimo prœlio perſecutus eſt, ac eius regionem ingreſſus, omnia ferro atque igne deuaſtauit, nihilque ardentiùs optabat, quàm, vt prima quaque occaſione data, cum hoſte confligeret. Verùm is, pugnam detractans, ſeſe actutum in montes, ab in-

Iſmaëlis aduerſus Moratchamum expeditio, & victoria.

digenis Caracacappellatos, recepit, atque illinc persæpe aliquot turmis tam interdiu, quàm noctu immissis, Sophianos haud mediocri incommodo afficiebat. Huius autem belli is tandem exitus fuit, vt Ismaël, postquam in his locis à vicesima nona die Iulij vsque ad Idus Nouēbris castra habuisset, iam omni penè commeatu destitutus, & hyeme plurimum sæuiente, ab ea expeditione, non paucis ex suo exercitu, nec exiguo numero equorum & camelorum, qui, propter hyemis asperitatem & niuium altitudinem, perierant, in itinere amissis, recedete coactus fuerit, atque ita rebus infectis, Taurisium reuerti. Hoc tamen infortunio haudquaquam deterritus, insequenti vere, cum quadraginta millibus hominum armatorum, Casanum, Babyloniæ haud ignobile municipium, inuasit. Hostis verò, vt illum ab ea oppugnatione remoueret, cum triginta millibus, partim equestrium, partim pedestrium virorum, Seuam cōtendit. Ismaël, vbi primùm hoc intellexit, protinus ad vrbem Spaam castra mouit, eo quidem animi decreto, vt Moratchami exercitum adoriretur. Hunc autem, Sophianorum in dimicando alacritas & virtus, ita exterruit, vt quàmplurimi, suo Principe relicto, in illorum partes transierint, adeò mehercule, vt ipse suis rebus prorsus diffidens, Oratores ad Ismaëlem ablegaret, qui cum eo transigerent, & inter reliqua, se libenter Persarum regno cessurum pollicebatur, modò sibi concederet Babyloniā. Verùm enimuerò hæc frustrà tentata sunt, & legati domum, infecto negotio, dimissi. Proinde, omni spe deiectus, ac sibi non parum metuens, cum circiter tribus millibus equitum versus Alepum, atque illinc postremò ad Aladulum, tanquam ad sacram anchoram, confugit, à quo benignè atque amanter fuit exceptus, traditaque illi eius filia in matrimonium, in haud mediocrem spem erectus est, vt eius ope atque armis adiutus, Persicum regnum recuperaret. Cęterùm, quàm hæc spes vana prorsus atque inanis extiterit, euētus clarissimè demonstrauit. Post hæc, Ismaël, Babylonia, Sera, omnique Mesopotamia potitus, & maximam Orientis partem victricibus armis peruagatus, ab Assyria in Mediam transiit, vrbes castellaque aliquot in Zagro monte, quæ adhuc Regis præsidiis tenebantur, expugnauit, regressusque in Armeniam, Albanis, Iberisque, & Scythis, qui vlteriorem Caspij maris oram tenent, bellum intulit, quòd eæ gentes tributariæ quondam Persarum Regum, ex occasione ciuilis belli, quo Persis, totusque Oriens cum excidio regiæ domus proximè conflagrarant, neque tributa quartum iam annum persoluissent, neque solitas omninò legationes, in tanta præsertim victoria, misissent. Hæc autem postrema, gesta sunt circiter annum Christi centesimum supra millesimum quadringentesimum. Nec multum temporis postea intercessit, cùm denuò sese ad nouas expeditiones conuertit, nouoque exercitu instructo, Lasilbam, Samarcantis regulum, summis opibus & clientelis innixum, aggressus est, & commisso prœlio, deuicit, quę sanè victoria superiores plurimum illustrauit, adeò certè, vt tam faustis progressibus, Memphitico Regi, simulque Ottomānicę familię iam supra modū formidabilis videretur, & ipse quidē Ismaël, cùm ex veteribus odiis, quæ propter assidua bella cum Turcis gerebantur, tum etiam ex priuata religionis dissensione, Baiazeti adhuc regnanti summoperè infensus, nihil magis in maxima virium amplitudine, & secundissimo rerum cursu, iuuentæ etiam calore præferuidus, quàm Ottomannicum bellum

Ismaël Babylonia, Mesopotamia, & multis aliis circūfinitimis regionibus potitur.

Eiusdem victoria contra Lāsilbā Sarmantis Regulum.

bellum animo volutabat, eaque de causa & legatos ad Senatum Venetias misit, qui fœdus atque amicitiam peterent, in eam maximè formulam, qua Catarinus Zenus, Iosephus Barbarus, & Ambrosius Contarenus, quorum suprà mentionem fecimus, oratores in Armenia, cum Vsumcassano, materno auo, quondam pepigissent. Senatus, legatis perhumanè ac liberaliter habitis, respondit, neque veteris amicitiæ, neque fœderis, quæ sibi cum Persarum Regibus fuissent, obliuisci, gratamque semper futuram apud Senatum eius rei memoriam; sed eo summoperè lætari, quòd nouus Rex Sophus, Turcarum hostis esset; & communicaret belli causam, simulque omne auxilium polliceretur. Verùm interim sese excusabat, quòd ea quæ potissimùm vellet, & maximè vtrique expedirent, per id quidem tempus, præstare non posset, quòd pacem quinquennio antè cum Baiazete initam, sibi tunc minimè violandam existimaret: occupari enim se grauissimo bello, quod præferoces Europæ gentes, coniuratione facta, & maximi reges, nullis lacessiti iniuriis, sed sola concitati Venetæ felicitatis inuidia, nuper intulerint: sperare tamen, staturos à iustiori causa Deos immortales, & Rempub., quam nulla vis per tot annorum volumina fregisset, ab immanitate tot aduersariorum conseruaturos. Proinde suo Regi referrent, Senatum, cùm per occasionem licuerit, daturum operam, vt Sophus intelligeret, nihil sibi Persarũ amicitia antiquius esse, aut speciosius quicquam futurum, quàm Turcos, infensissimos Christiani nominis hostes, quibus ipse infestus esset, mutuis auxiliis ac paribus armis oppugnare. Legati paulò pòst, cum spe magis ineundi fœderis, quàm quòd re ipsa quicquam impetrassent, donati muneribus, in Cyprum triremibus reuecti, in Syriam traiecerunt: habuereque occulta colloquia cum Petro Zeno (is Catarini, Persica legatione clari, filius fuit) qui tunc Damasci negotiatoribus Venetis præerat. Qua de causa Baiazetes, cognita legatorum profectione, per suos internuntios, & literas questus est apud Camsonem Gaurum, Ægypti Regem, eum minus amicè facere, quòd Persarum legatos per mediam Syriam ad communes hostes ad concitãda externa arma transire permitteret. Vnde mox, irato Ægyptio, omnes Veneti mercatores, & ante alios ipse Zenus, qui Tripoli, Alepi, Berythi, atque Alexandriæ agebant, perducti Memphim, coram Camsone, sæpius causam ex catenis dicere coacti sunt, vixque post annum vitam & libertatem impetrarunt. Interea temporis, Ismaël, cùm partim ditionis amplificandæ, partim etiam suæ religionis propagandæ mira cupidine flagraret, enixè operam dabat, vt plærique mortales Halis institutis & precationum formulis, quas idem in scriptis reliquerat, vterentur. Ea autem de causa legatos ad Regem Cambaiæ, (hoc regnum situm est ad ostium Indi fluminis,) & ad Zabaimum Idalcamum decreuerat, vt eos in sententiam suam traduceret, quod illi tamen facere noluerunt. Cùm verò literis multorum, & rumore omnium intellexisset, quãta virtute & industria inter cæteros eius ætatis præstantes duces, Alphonsus Albuquercius, natione Lusitanus, præditus esset, & quas res in India, & Armuzio gessisset, & illius nomen hominum predicatione & celebritate per omnes Persidis & Arabiæ regiones versaretur, quanuis Albuquercius Armuzium, sicut in vltimo libro pleniùs declarabitur, ab eius imperio auertisset, famam tamen illius fuit non mediocri studio prosecutus. Est enim hoc in Persis insitum, prout ex anti-

Ismaëlis legatio ad Venetum Senatum, cũ eiusdem Senatus responso.

Eiusdem legatio ad Reges Indiæ.

Persis quid sit à natura insitum.

quissimis monumentis accepimus, vt in quocunque hominum genere virtutem elucere perspexerint, eam summoperè celebrent, vsque adeò, vt hostes etiam, quos armis acerrimè persequuntur, maximis laudibus afficiant. Cùm igitur Ismaël legatum ad Reges Indiæ, vt dictum est, misisset, in primis illi negotium dedit, vt Albuquercium nomine illius salutaret, seque libentissimè omnia, quę ad eius dignitatem pertinerent, facturum ostenderet. Legatus Coiealeamus appellabatur. Is, post honorificę salutationis officium, ab Albuquercio postulauit, vt legatum ad Ismaëlem mitteret. Esse namque illum amicitiæ cum Lusitanis, quorum virtutem admirabatur, iungendæ cupidissimum. Albuquercius ex salutatione & consilio voluptatem non mediocrem accepit: Existimabat enim, eo fœdere, Armuzij statum confirmari facillimè posse. Itaque legatum, nomine Michaëlem Ferreiram, ad illum misit. Legatus fuit ab Ismaële summis honoribus acceptus, & omnibus Principum legatis, qui apud illum versabantur, antelatus. Ismaël cum illo sermonem iucundissimè conferebat, & de moribus ac institutis Lusitanorum, de gentis indole, de Regis Emanuelis virtute multa percunctabatur, & cum summa voluptate Ferreiram (erat enim vir prudens atque disertus) audiebat. Ferreiræ tandem sermonibus allectus, hominem primarium, Bairimbonatum nomine, ad Albuquercium legauit, qui cum Ferreira Armuzium venit, eo tempore, quo Albuquercius arce potitus, illi perficiendæ intentus erat. Is, cùm eam legationem multum ad auctoritatem nominis Lusitani confirmandam, & imperium ciuitatis illius firmius stabiliendum, pondus habituram arbitraretur, eam magnifico quodam apparatu audire cōstituit. Itaque in foro prope regias ædes, vt Rex, & regij omnes spectare possent, sublimem tabulationem institui, eamque peristromatis insterni, & in illa sellas collocari præcepit. Ibi splendido cultu ornatus, & nobilitatis turba circumfusus, legatum excepit; qui, cùm propter illius famam iam veneratione valde dignum censeret, tum in illius conspectu, cùm vultus grauitatem, & caniciem, & oculorum obtutum, quę omnia acrem animi vim denunciabant, oculis aspexisset, parumper, quasi attonitus quadam admiratione, conticuit. Deinde legationem luculentis verbis exposuit, & literas, quas ad Regem Emanuelem, & Albuquercium cum muneribus afferebat, obtulit. Albuquercius munera, vt ab omnibus viderentur, explicari continuò præcepit, idque responsum legato dedit, quo & Ismaëli debitum honorem dedisse, & propriæ dignitatis memoriam non abiecisse videretur. In summa verò legatio nihil aliud, quàm virtutis & magnificentiæ laudes, & non vulgaris amoris officia continebat. Albuquercius intra paucos dies legatum, liberaliter acceptum, & muneribus ornatum, dimisit, & cum illo legatum alium, virum nobilem, qui Fernādus Gomezius Lemius vocabatur, ad Ismaëlem cum literis & muneribus vicissim misit: cui etiam mandata credidit, quæ valdè ad vtilitatem nationis Lusitanæ conducebant. Hæc autem incidêre in annum supra mille quingentos, decimum quartum. Per idem fermè tempus, Ismaël per suos oratores à Baiazete Carmanorum regiones hæreditarias, sibi reddi postulauit, suósque, qui misera seruitute in Turcica ditione tenebantur, repetebat, simulque ipsum hortabatur, vt abiecta veteri religione, suam assumeret, habitumque immutaret. Cæterùm, tantum abest, vt quicquam horum impetrarit, vt etiam Baiazetes,

Albuquercius natione Lusitanus, mittit legatum ad Ismaëlem.

Ismaëlis legatio ad eundem.

Ismaëlis legatio ad Baiazetem cum irrito successu

iazetes,suo imperio haud parum metuens, Constantinopoli supra ducentas domos cum ipsis habitatoribus, qui de Ismaële, ceu propheta, bene sentiebant,& loquebantur,igne perimi iusserit,& publico edicto sub capitis pœna vetuerit,ne quis de eo publicè loqueretur,aut scriberet. His,atque aliis de causis commotus Persa,bellum aduersus Ottomannos minimè vlterius differendum statuit,sed aperto Marte rem gerendam, cuius etiam rei maximus promotor atque incitator fuit Techelles,de quo suprà mentionē habuimus. Hic enim,& sapientiæ opinione & virtutis præstantia plurimorum animos in sui admirationem conuerterat,& concionando vatidiceque respondēdo, pellectis Cappadocibus in sectæ bellique societatem, exercituque Persarum auxiliis firmato,è Tasica vrbe quæ ad Antitauri radices sita est, protinus è finibus Cappadociæ in Lycaonium irruit. Regionem, agri vbertate, hominumque frequentia celebrem,populatus cùm esset,exercitum Iconio admouit.Inde eum depulsuri Orchanes,& Mahometes nepotes Baiazetis ex Alemsciaco,& Sciaesciaco filij,qui illis regionibus imperabant,ab hoste fusi fugatique sunt.Techelles non tentata oppugnatione, atque itinere per mediam Asiæ minoris latitudinem directo, accessit ad Ancyram, quam hodie Angorium vocant,præteruectus trepidantem metu, ac cōgressum tergiuersantem Corchutum Baiazetis filium.Indeper Galatiam effusus in Bithyniam, non longè à Sangario flumine obuium habuit Caragium Bassam, Asiatici equitatus Magistrum, quem Bellerbeium nominant: hunc magno prœlio superatum,atque in fugam coniectum, festinatoque aduolatu obrutum ac circumsessum conclusit intra Cutheiam vrbem ad Orminium montem in veteri Caucorum sede, quæ vrbs totius Asiæ minoris vmbilicus, ac Magistri equitum Anatoliæ sedes est,vt in Europa Sophia vrbs Misiæ Magistri equitum Europæorum. Vrbe expugnata, prætorioque,secto marmore ac nobili structura insigni,concremato,Caragium cum vxore cepit,atque ad Prusiam Bithyniæ caput, animum adiecit. Sed ab eo conatu auertit eum Baiazetes, nouis copiis obiectis per Halibassam natione Macedonem, conditione eunuchum,cui se Techelles, Sangario flumine superato, transuersis itineribus recta inter Cotheiam & Ancyram quintis castris Galatiæ planitiem emēsus, obuium ex insperato tulit, ibique, vt hostes, atroci spectaculo edito, aut demoraretur,aut à persequendo deterreret,Caragium Bellerbeium, quē vinctum secum trahebat,media via sequentibus spectandum palo infixit. Nec Halibassa horrendo clarissimi viri obitu permotus,quicquam tamen de celeritate sibi remittendum existimauit;quin potius,cùm magnis itineribus antecedentem toto exercitu consequi non posset, cum octo millibus equitum citatissimo cursu assecutus ad Olygam montem non procul ab Ancyra,perturbatis primis ordinibus Techellis,prœlij initium fecit,in quo, ipso ad extremum cæso,copiæ iam penè victrices, mutata fortuna belli, cum interitu ducis dissipatæ sunt. Inde paucis pòst diebus,Techelles trans Halim ductis copiis ad Tasciam vrbem, in rubra demum saxa sese recepit, non procul à Calenæo monte, è quo Marsyas amnis,poëtarum carminibus celebris,profluens,mediam vrbem Maras,Aladoli Regis, quem Selymus sustulit, regiā, & à corrupta fluminis voce sic denominatam,interfluit. In locum Halibassæ summissus Iunusbassa summæ virtutis Epirota,acceptis ab Achomate Baia-

Techelles, Persicis armis instructus, monet bellum cōtra Turcos.

Eiusdē prospera fortuna

Caragius Bellerbeius à Techelle obtruncatur.

Halibassæ interitus.

zetis filio copiis, cum quadraginta millibus equitum ac peditum Techellem insecutus est. Is verò tanto apparatu exterritus, præsertim cùm nulla auxilia ab Ismaële tunc in Scytharum confinio bella gerenti, submitterentur; quòd nullam tormentorum copiam haberet; quòd non mediocrem numerũ fortissimorum virorum in tot conflictibus habitis, & præcipuè ad Olygam, amisisset, reliquos qui supererant, tantæ multitudini hostium, eorumque recentium, obiicere, miserrimum putabat, & proinde montibus ac syluis se tenere constituit; indeque post aliquot leuiora certamina, receptui canens, intempesta nocte extinctis ignibus, cum maximo silentio saltùs excessit, & per aduersos montes in Armeniam descendit. Iunusbassa, tam feroci hoste liberatus, per omnes minoris Asiæ vrbes intentissima conquisitione habita, quos Persicæ religionis cultores inuenit, omnibus tormentis excruciatos interfecit: his verò, qui bello minimè interfuissent, neque arma tractassent, iussit frontem, vt stigmate defectionis titulum præferrent, quos protinus cum affinibus atque propinquis eorum, qui Techellem secuti fuerant, in Europam traduxit, sparsitque per Macedoniam, Epirum & Pelopõnesi oram, ne, si Techelles, nouis copiis comparatis, bellum renouaret, coirent rursus, & nouas res noua defectione molirentur.

Techellis discessus in Armeniam.

Dum hæc in Asia geruntur, maximus ac terribilis, si vnquam aliàs, terræmotus, Constantinopoli factus est, qui diebus decem & octo continuis, murum eius vrbis, qua parte mare spectat, cum omnibus adiacẽtibus domibus disiecit, fossasque ruderibus impleuit, ac terræ æquauit. Arcem, in qua gazophylacium Imperatoris quinque turribus munitissimis custoditur, & insignem domum, qua leones, tanquam in viuario, nutriuntur, penitus destruxit. Cuniculos qui per montes ac longa itinera è Danubio aquas in vrbem euehunt, maximis & laboribus & impensis fabricatos, ita concussit, vt non sine ingenti thesauro reparari possent. Sinus autem maris, siue brachium, vt vulgò loquimur, inter Byzantium & Peram, violentia terræmotus adeò infremuit, vt in vtrãque ciuitatem mare vltra muros aquam iniiceret. Domus verò tributaria iuxta mœnia Constantinopolis in mare tota decidit, ita sanè, vt nullum illic vestigium appareret. Maxima item pars turris plumbeæ in Pera corruit. In Calliopoli munitissima arx funditus euersa est. Nec vllũ ibi ædificium integrum remansit, totamque Græciam ad Danubium vsque hic horribilis terræmotus longè lateque peruagatus est. Feruntur Byzantij ad tredecim millia hominum tum obruta, crudeliter interiisse. Nec purpuratorum palatiis pepercit, in quibus permulti etiam perierunt. Quin etiam ipse Imperator Baiazetes, nisi à quodam Calligero Monacho, Græco, sene, quem familiariter dilexit, secumque crebrò detinebat, monitus fuisset, vt in hortos descenderet, vix ab ea clade incolumis euasisset. Vaticinatus est hic senex, vẽturum terræmotum, & Turcicum imperium deletum iri, atque hoc sępe Baiazeti intrepidè dixisse fertur. Nam, cùm rueret sepulchrum Mahometi, & patris Baiazeti, maximis sumptibus atque impensis extructum, multaque & Græcorum, & Turcorum delubra, quæ patrio idiomate Moscheas vocant, collaberentur, Christianorum templa illæsa mansisse feruntur. Ingensq; illa Sophiæ ædes nihil mali perpessa est, præter turrim, à Turcis post captam vrbem templo in fine ornatus gratia annexam, quæ vniuersa cõcidit. Nec solùm

Constantinopolis, & vniuersa fermè Græcia, ingenti terræmotu concutitur.

Calligeri Monachi Græci vaticinium.

lùm ea tempestate Constantinopolim hæc grauissima calamitas inuasit: sed etiam accessit repentina & atrox pestilentia, qua innumeri mortales è medio sublati sunt; adeò vt regia vrbs, imperij caput, vniuersa ruinis atque funeribus compleretur, & in maximam vastitatem ac solitudinem deueniret. His grauissimis ærumnis ac periculis, prodigij loco habitis, Baiazetes consternatus, ab pestilenti maris ora, in saluberrima Thraciæ loca secessit, egitq; complures menses sub Rhodope monte apud Hadrianopolim, vbi cùm se alioquin & ob pedum dolorem, & senectam, ad tantæ militiæ imperiique munia obeunda inualidum esse sentiret, de successore deligendo cum purpuratis & familiaribus deliberare cœpit: quæ res materiam & occasionem bellis intestinis præbuit. Huic supererant filij tres, Sciansciaco, Mahomete, & Alemsciaco iam ante morbo absumptis; scilicet, Achomates, Corchutus, & Selymus. Nepotes plures, Mahometes ex Sciansciaco, Orchanes ex Alemsciaco, Zilebus ex Mahomete, & præter hos, alij duo tenelli: Ex Acomathe Amurathes, & Aladinus: pater Baiazetes propensiore animo ferebatur ad Achomaten, qui in Amasiæ & Cappadociæ præfecturis, voluptatibus potius, quàm bellis operam dabat, & à patre vocatus, venerat Chalcedonem vsque contra Byzantium in altero littore Hellesponti Asiatico sitam, hodie Scutarim appellatam. Ab hoc, & altero Corchuto, qui in Magnesia littori Rhodio vicinus studiis vacabat, alienos animos habebant prætoriani & purpurati omnes, præter Cherseoglem. Purpuratorum præcipui erant Mustaphas in oppido Seres apud Amphipolin sacerdote Græco genitus. Bostanges hortorum præfectus ex Ducagina familia apud Ætolos, & Aiax Bassa prætorij præfectus. Hi Selymo magis fauebant, qui & eorum perfidiosa incitatione patrem bello adortus, auxilio Mahometis Præcopitarum & Tartarorũ Regis, cuius filiam iam anteà inuito Baiazete vxorem duxerat; sed prætorianis fortiter prœliantibus ad Chiurlum oppidum medio inter Byzantium ac Adrianopolin itinere, acie victus, rursus tamen purpuratorum intercessione reconciliatus, & demum vel inuito patre Imperator proclamatus, cùm milites, quos sibi maxima beneficentia & largitione obstrinxerat, in eius verba iurassent, parricidiorum initium fecit in patre. Nam regno eiectum, mox etiam per Hammonem Iudæum medicum veneno è viuis sustulit, cùm ætatis annum sexagesimum sextum compleuisset; præfuisset rebus Turcicis annos triginta duos. Mortuus est in itinere, dum ex vrbe secedit petiturus Dimoticũ Thraciæ vicum in Euxini littore situm, hortorum amœnitate, & cæli temperie, exilio ac præsenti fortunæ opportunum. Fuit Baiazetes & corpore & animo languidior, neutiquam par maioribus aut fortunatæ audaciæ successibus, aut laborum bellicorum tolerantia, siue à natura id haberet, siue à studiis philosophiæ. Nam Sophisticis Auerrois in philosophia argutiis admodum deditum fuisse perhibent. Nec vicit toties sua aliqua peculiari felicitate, sed vt in omni magno imperio, mole potentiæ, obuia aduersaque omnia proterentis, profligantis atque obruentis, roboreque, numero, vigore, & impetu militis exercitati, nec vnquam quiescentis, vt ociari & quiescere tanti exercitus non possunt. Selymus interim parricidio imperium assecutus, nihil habuit antiquius, quàm vt mox sublatis fratribus atque nepotibus, sese ab omni metu ac suspitione liberaret. Proinde omnis humanitatis fraternique vinculi

Baiazetis mors & ingenium.

Selymus XI. Turcarum Imperator.

Eiusdem horribilis sæuitia.

& consanguinitatis immemor, summaquadam sæuitia & immanitate vsus, quinque egregiæ indolis adolescentes, fratrum qui iam decesserant, filios, necari, & ipsos fratres Achomaten & Corchutum strangulari iussit, quorum priorem, acie victum, in potestatem suam redegit ad Elatam flumen, ex Ormenio monte rectà decurrentem in Pontum: alterum, nihil metuentem, sed studiis in Magnesia sese oblectantem, & cùm per indices de insidiis edoctus esset, ad littus fugientem, vt in Rhodum traiiceret, sex improuisò subornatis satellitibus, comprehendi curauerat. Mustapham Bassam, cuius subnixu ad imperium conscenderat, quòd videretur ad Achomatem inclinare, metu immanitatis Selymi, hunc ergo strangulatum prius, deinceps canibus dilaniandum obiecit. Restabant Achomatis filij, Amurathes & Aladinus. Hi de fortuna patris & prœlij euentu edocti, consilium de fuga inierunt tale, vt Amurathes cum equitibus Persicis transmisso Euphrate, confugeret ad Ismaëlem: Aladinus, superato in Cilicia Amano monte, cōferret se ad Camsonem Gaurium, Ægypti Sultanum. Inde nouorum bellorum causa Selymo conflata, liberauit orbem Christianum summo, quod ab ipso impendebat, discrimine. Siquidem Amurathes, instructus Persicis auxiliis, quæ erant decem millia equitum, in Cappadociam irrupit, Ismaële paulatim insequente, fuissetq; tota potitus, deficientibus passim populis, nisi cum Chendemus Bassa, quem Asiæ præsidio Selymus reliquerat, ad Sebastiam Cappadociæ, quæ hodie Siuas est, magnis copiis obiectis, repressisset ac detinuisset. Id cùm Selymus comperisset, transiit in Asiam, & maxima celeritate vsus, tricesimis castris peruenit ad Arsengam, quam aliqui Comanam Ponticam fuisse coniiciunt.

Amurathes confugit ad Persas, & bellum mouet Turcis.

Selymi expeditio aduersus Ismaëlem.

Inde regressum Cappadocia Ismaëlem cùm insequi statuisset, inuitatis frustrà ad belli societatem spe magnorum prœliorum regulis Aladulorum & Armeniorum, quos à tergo metuebat, & itineribus exploratis intra Armeniam minorem & Aladuli fines iuxtaque decurrentem Euphraten continuis itineribus progressus ad Periarden montem vsque, duorum fluminum Euphratis & Araxis fontibus inclytum, tandemq; ad irriguos aquis Araxis Calderanos campos maioris Armeniæ Periardi subiectos, penetrauit. Vbi in cōiunctas Amurathis Turci & Vstaogli ducis Persici copias incidit, ad quas, cognito aduentu Selymi, cùm Ismaël accessisset, prœlium exortum inter Turcos & Persas cruentum admodum incertaque victoria diremptū est. Ismaël propter vulnus sclopeti ictu in sublimem humerum inflictum, ex acie recedens, quem reliquus exercitus Persicus, qui fuerat initio non maior, quàm triginta millium equitum, secutus, victoriam hac cessione Selymo reliquit, sed ea, cruenta admodum fuit. Nam de centum & quinquaginta armatorum millibus, quos in aciem eduxerat Selymus, supra triginta millia hominum, interque hos, Cassembassan Europæi equitatus præfectum, & septem Sanzagôs, qui sunt equestrium copiarum duces, cum flore & robore exercitus amisit. Pugnatū est septimo Cal. Septēbris eius anni, qui fuit à nato Christo Seruatore millesimus, quingentesimus, quartus decimus, in cāpis Calderanis ad Choim, quā Artaxata vrbē fuisse autumant, à Domitio Corbulone sub Imperio Neronis deletā. Cæterùm, vt hæc omnia plenius innotescāt, adieci epistolā Henrici Peniç ad Cardinalē Sauliū patriciū Genuēsem cōscriptā, in qua vniuersū hoc prœliū cōtinetur, eiq; titulus est De gestis Sophy cōtra Turcas.

Cruentissimū prœlium inter Persas & Turcas.

Ismaël vulneratur in prœlio.

REVE-

Henrici Peniæ epistola ad Cardinalem Saulium de gestis Ismaëlis cõtra Turcas.

REVERENDISSIME in Christo pater & domine. D. obseruandissime post humill. cõm. Cogitanti mihi mortalibus recepti beneficij semper ingratitudinem comitem esse, si qua parte possunt, accepti commodi memores se non ostenderint, has ad Cels. V. rerum nouarum plenas scribere decreui. Pręsertim cùm & antehac sæpiùs per literas & fecerim, & idem me facturum, quoties aliquid scitu dignum contingeret, pollicitus sim, gratumque fuisse cognouerim. Ingrati profectò animi atque impudentis esset, vestræ R. D. meritorum erga me obliuisci, & quod semel promiseram, nõ præstare. sed de his hactenus. Selymus Imperator post fratres nepotesq; strangulatos, omnia sibi ex sententia cedere perspiciens, rerum successu tumens, animo iampridem orbis terrarum imperium complexus, expeditionẽ in Italos parare cœperat, ratus, his subiugatis, reliquum quod destinauerat, facilè perfici posse. Itaque ingenti materia cęsa, triremes fabricare, naualia ædificare, remiges sociosque nauales, atque milites cõgregare imperauerat. Commeatus ad maritimas vrbes, vnde facilior in Italiam transitus, qui satis nauibus essent, deferre. Atque vt hoc tutius peragere valeret, cum Vngaro pacem firmare, mollitis aliquantulum conditionibus ab eo propositis, statuerat, Chendemumque à consiliis & longa familiaritate etiam antequam ad imperium adsumeretur, notũ, bellique non expertem, Ciliciæ, partiq; Cappadociæ, Turcarum imperio subiectę, pręsidem fecerat, data ei non parua militum manu, qua & fines imperij tutaretur, & hostem, scilicet Amuratum ex fratre nepotem, ad Ismaëlem Sophum profugum arceret. Quippe per exploratores cognouerat, Ismaëlem Scythico bello impeditum, id solùm cogitare, neq; vllo modo suppetias Amurato laturum arbitrabatur, tam in remotis orbis partibus præpeditum. Quapropter satis tutum ab omnibus partibus imperium existimans, Italicam animo versabat expeditionem. Sed longè aliter ac ipse putabat, euênit. Nam Ismaël Sophus, peracto Scythico bello, hostibusq; debellatis, cum viginti signis collatis pugnasset, redacta in potestate regione vsque ad glacialem Oceanum progressus, pacata prouincia ad Armeniam maiorem rediit, motus Turcici, vt fertur, imperij propius, quos absens intellexerat, inspecturus. Ibidéque inuẽto Amuratho, deq; rebus eo in Scythia Orientali morante apud Turcas hostis apprime doctus, Imperatorij fortunam filij misertus, quem tam miserabiliter amisso per dedecus patre exulem intuebatur, in auitum imperium armis reducere constituit, motoque ab Terua, seu Teuris victore milite, quem in tria diuiserat agmina, trinisque castris interuallo sedecim stadiorum disposuerat, ducesque assignauerat, duobus, Amurathum & Vstaoglum, tertia verò sibi reliquerat, cumq; his quasi Cappadociam Turcico subditam imperio inuasurus proficiscitur. Quod cùm Chendemus præsensisset, ad Selymũ literis missis detulit, hortatusque est, vt quàm citissimè traiecto Hellesponto, omissa Italica expeditione, ad tuẽdos imperij fines aduolaret, alioquin impar præsidiũ, & tutandis cõtra tot hostes finibus, idoneum nactum Ismaëlem, omnia ferro, igniq; vastaturum. Quibus acceptis, ab Hadrianopoli mouit (ciuitas hæc Thraciæ est) & Constantinopolim petiit. Mox nostro transfretato Hellesponto, antiquam Chalcedona vrbem Bithyniæ, iussis subsequi prouinciarum præfectis, quos Sangacos appellant, pariterque omnibus Europæ militibus. Quibus aliquantulũ ibidem

præsto-

prestolatis, per Bithyniam, Phrygiam atque Galaciam, ad Ersegen Cappadociæ oppidum, toto sequente exercitu sexagesimis peruenit castris. Inuétoque Chendemo, neque vllo hostium conspecto, vastitatem vicinæ regionis igne crematæ contemplatus, ratus hostes metu recessisse, consilium vlterius progrediendi, vltroque Ismaëlem Sophum lacessendi bombardis fretus cœpit. Quod omnibus penè improbantibus, fame nanque confectum exercitum, & tam longi itineris laboribus enectum intuebâtur. Sed præ timore aliis tacentibus, aliis palàm assentientibus, alieno quippe periculo didicerât, quantum discriminis esset imperatorio non assentire consilio. Solus verò Chendemus præceps, domini cõsilium damnare pariterque dehortari, ne vlterius progrederetur, ausus est. Vtque hostem in Ersegen expectaret, militemq; tam longi itineris laboribus fessum reficeret, suo periculo postposito persuadere conatus est. Namque Chendemo videbatur hostes non metu, qui viribus longè superiores erant, sed dolo retrò cessisse, quò Selymum in externam ductum regionem, per insidias interciperent. Præterea in alieno solo atque hostili, vnde commeatum habere posset, ignorabat: postremò Aladolum, montanæ Cappadociæ dominum, & alterum, cuius nomen adhuc non comperi, minoris Armeniæ Regem, quos in armis stare præceperat, non minus Turcarum Imperatorem quàm Ismaëlem Eimen explorauerat, hunc Christianũ, sed Græco viuentem ritu, & schismaticum, illum verò Maumethanæ perfidiæ sectatorem, post terga relinquere pertimescebat, ne, si quicquam sinistri fortè accideret, interclusus, ad internitionem cum toto exercitu deleretur. Tum Selymus vera audire insuetus, consilium damnari suum, quod antehac nemini licuerat, ægrè ferens, ira percitus, &, vt quidam aiunt, corruptum pecunia ab Ismaële vel Amuratho, Chendemum suadere talia existimans, oblitus beneficiorum ab eo receptorum, tamquã longæ familiaritatis, qua cum homine vixerat immemor, ad supplicium insontem, veraque monentem, ducere interficique curauit. Dein paucis diebus interpositis, ad Aladolum & Regem minoris Armeniæ missis nuntiis, vt secum castra iungerent, contraq; communem hostem proficiscerentur, hortatur. Quod si facere nollent, soli saltem tutum præstarent iter, commeatuque iuuarent. Qui responderũt, iter liberum esse, neque quo minus tutum sit, per eos stare: verùm id se præstare curaturos, commeatumque abundè maiorem Armeniam ingresso daturos. Cæterùm copias neque secum, neque cum aliis, quæ ad defensionem sui soli parauerant, iuncturos. Quibus aliter quàm existimabat relatis (arbitrabatur equidem aut metu aut sponte secum copias iuncturos) tamen à proposito non destitit, sed per Moscicos montes, vbi Taurum Euphrates scindit, Armeniam maiorem ingreditur, dextraque Aladolum, læua verò Regem Armeniæ relinquens, semper proximus Euphrati ita incessit, vt dextra parte agminis ripas tangeret, donec ad Pariadros montes & fontem fluminis peruenit, mirabaturque necubi sibi hostem occurrere, quem aliàs potentissimè audiuerat, & insidias valde pertimescebat. Nam, neque per exploratores, neque per captiuos, quo loco esset, explorare poterat. Et iam ob exustum quà incedebat, solum, nec præstitos ab Aladolo & Rege Armeniæ commeatus, deficientibus alimentis egere cœperat, propeque seditionem erat, cùm nunciatum est, Ismaëlem prope esse, vicinumque Pariadris montibus parte alia, & Araxi fluuio

fluuio castrametatum, adhortatis militibus, & circumactis montibus, eò contendit, vadoque Araxi transito, propter Choim oppidum constitit. Et ecce in ortu solis velut nubem cernere, pulueremque eleuari incipiunt, ac mox hostem adesse conspiciunt. Quem nusquam per tot dierum spacium nedum videre, sed quibus in locis esset, explorare poterant. Lætus Selimus, arma militem capere iubet: Etenim ad extremam alimentorum redactus inopiam, hunc diem aut victis finem malorum, aut victoribus, & commeatus abundantiam, & Ismaëlitani fortunas imperij præstaturum arbitrabatur. Quippe non legatum Ismaëlis, sed ipsum Ismaëlem exercitumque eius putabat adesse, vnoque prœlio & hostem fugare, & imperium maioris Armeniæ duce fortuna in animũ induxerat, ignarus Ismaëlem Sophum, legatũ suum, nomine Vstaoglum, cum quadraginta millibus cataphractorum præmisisse, ipsumque trium dierum itinere cũ reliquo exercitu abesse. Quapropter acies instruit, statim pugnaturus, si pugnæ copiam hostis fecerit. sed vt in conspectum Turcorum Vstaoglus deuenit, castra locat, caduceatorem præmittit, & nuntios ad Selymum, Ismaëlem se simulans, ire iubet, eumque interrogari, cur in hæc loca amicus olim tanquam hostis venerit. Ille Amurathum nepotem quærere, quem apud Armenios audiuerat, respondit. Itaque hunc redderent, in cęteris amici præstaturum officium, domumque reuersurũ. Quod cùm in crastinum Vstaoglum se facturum pollicitus esset, diem illum sine pugna transmiserunt. Cras verò Sole orto, Turcus suos in campum deduxit, aciesque instruxit, in dextro cornu Bechlerbechum nomine Chasanbassam, cum equitatu locauit Cuprio, in læuo verò Asiæ Bechlerbechũ Sinanbassam cum Asiatico equitatu, medium agmen pedite repleuit. Ipse cum prętorianis aliisque ad custodiam sui corporis deputatis in subsidiis, quasi vallo clypeis ingentibus inter se ferreis manicis consertis, & in terram defixis, turribusque circumdatus, in quibus bombardæ positæ erant, substiterat. omnia inde conspectus, opemque & auxilium laborantibus præstaturus, si pugna committeretur. sicque an mandatis Vstaoglus pareret, expectabat, & iam in occasu sol erat nono Kalendas Septembris, cùm subitò ingẽti motu vno agmine ex cataphractis omnibus facto, Turcis nihil minus tunc expectantibus, Vstaoglus in dextrum cornu impetum fecit, Bechlerbechumque inter primos pugnantem obtruncat, cæteros prosternit fugatque. Difficile etenim erat, partim inermibus, partim læui armatura, & solis loricis tectis, contra cataphractos resistere, moxq; diuiso agmine per transuersos pedites altera parte læuum inuadit cornu, altera Imperatorẽ in subsidiis morantem, cœperantq; penè omnes Turcæ retrocedere, cùm Imperator inops consilij, bombardis hostem ferire iussit. Quare nõ minorem in suo quàm in alieno agmine stragem ædidit. quo factum est, vt insolito bombardarum strepitu equis perterritis, renitentes Ismaëlitani equites terga verterent, amisso Vstaoglo duce, ictuque bombardæ interfecto, & viginti millibus ex suis, quos Turcæ insecuti, castris spoliarunt, in quibus ingentem gemmarũ numerum inuenerunt, alimentorumque satis amplam copiam. At ipsi Sophi fuga elapsi (nam nocte impediente, eos Selimitani persequi non audebant) ad Ismaëlem, qui trium dierũ itineris interuallo aberat, cum exercitu validissimo se contulerũt, remq; ordine gestam narrarunt. quibus intellectis Ismaël, ratus optimum vniuersas vires

Prœlium inter Turcos & Persas.

vires

vires in vnum congregare totiſque viribus cum eo decertare, exercitum, cui Amurathum pręfecerat,ſecum iungit,pugnaturus occaſione capta,& noctu potius ob bombardarum metum, quàm interdiu. Interea Selymus rem peregiſſe, hoſtemque internitioni dediſſe exiſtimans, quamuis cruentiſſimam habuiſſet victoriam,ampliuſque quàm quinquaginta millia hominum amiſiſſet, inter quos robur militiæ decem & octo Sangacos ex Europa, cum omnibus penè eorum miliribus,non tamen vrbes Armeniæ ad deditionem ſollicitare deſtitit, nec eum opinio fefellit. Nam Teuris,ſiue Terua,vrbs Armeniæ maioris,& Metropolis regni,ſtatim imperium ſuſcepit,& præſidium in vrbem intromiſit, miſſiſque ingentibus donis ad Imperatorem, vt ad vrbem accederet,rogauit, ſeu quia ita Iſinaël ordinauerat, vt intercepto præſidio,Selymum imbecilliorem redderet,ſeu fauore vulgi eò ſe inclinante,quò & fortuna. His geſtis,Selymus nũcios, alterum ad filium Adrianopolim,alterum ad noſtram deſtinat rempublicam, à quo ego omnia ſuperius ſcripta præſens accepi, multaque alia quæ ſciens prætereo, aliàs latius ſcripturus. Iamque in tuto eſſe videbatur Turcarum Imperator,cõuerteratque animum ad prouinciam ordinandam, octoque erant elapſi dies, ex quo apud Choim pugnatum erat,oppidum & hoc Armeniæ maioris. Neque ex loco ſucceſſerat, fauſtum atque fortunatum id ſolum in quo vicerat, arbitratus, aberatque à Teuris expedito homini itineris duorum dierum interuallo; & ecce,qui nunciarent, præſidium Teuris impoſitum, ab Iſmaëlitanis deletum, ipſumque Iſmaëlem ingentibus copiis recenti milite aduentare,quo nuntio perterritus,omnes ſub armis vigilare iubet,ipſe mutato tabernaculo,ad contubernia gregariorum ſe contulit,veritus,ne,ſi in ſuo pernoctaret tabernaculo,ab Iſmaëlitanis aut viuus caperetur, aut pugnans interficeretur. Quippe per transfugam ſeptem millia cataphractorum coniuraſſe, vt ſe aut viuum caperent,aut interficerẽt,didicerat,feciſſentque,ni tabernaculo mutato pręuidiſſet. Nam eadem nocte qua tabernaculum mutauerat, imperatorio habitu depoſito Selymus, Iſmaël caſtra cum coniuratis reliquiſque militibus aggreditur,perque vim & militum robur cæſis qui repugnabant, tabernaculum imperatoris proſternit. Illiuſque vicarium obtruncat, vniuerſumque exercitum cedit,vixque Selymus cum paucis, relictis bombardis, quibus in tanto tumultu vſus non erat,obſcuritate noctis adiutus effugit. Qui nunc in Amaſia,oppido Cappadociæ,dicitur eſſe, vireſque reficere, donec hoſtis adueniat,iterum pugnaturus. An Iſmaël victoria vti velit,incertum adhuc eſt, nullumque huius rei indicium extat,ſeu quia & ipſe cruentiſſimã victoriam habuerit,ſeu quòd in nudo ſolo & ſine arboribus,difficile militi, & præſertim equiti,per hyemem iter eſſet. Alioquin potẽtiſſimum Regem,vt qui Armeniam, Meſopotamiam,Perſiam,Hircaniam,Albaniam,Parthiã, Bactrianos inſuper cum orientalibus Scythiis, & partem Indiæ poſſideat, nam Luſitanos in mari Indico nonnulla eius caſtella cepiſſe, Sophis referentibus, intelleximus,& præſertim laceſſitum,incredibile eſt poſſe quieſcere. vtcunque erit,Selymus ruinam ſuam quantum poteſt,occulit, nouum militem parat. Quamuis in Europa,aut nemo,aut pauci relicti ſunt. Hæc ſunt quæ ad R.V. ſcribere volui,cætera ſcripturus,cùm tempus dabitur,& forſan de ortu & genealogia Iſmaëlis,belliſque per eum factis,& odio inter Turcas,& eum, longè

gè aliter ac omnes ante me scripsêre. Quæ etsi recentia forsan non erunt, tamen quia ordine singula tractabuntur, Celsitudini V. placitura spero. Cui me plurimum commendo, & quæ felix semper valeat. Die sexto Nouembris. M. D. XIIII. ex Constantinopoli. Hactenus Penias. Selymus, post victoriam, licet longè cruentissimam, Taurisium, regiam Persarum, profectus, cùm eam deditione ciuium occupasset, ac diripuisset, decimo die ab vrbe, moxque ex tota maiori Armenia exercitum in Cappadociam reduxit, territus fama reuertentis Ismaelis Sophi cum validis equitum turmis collectis ex Iberis Albanisque, qui Gregoriani & Mengrelli hodie vocantur, atq; in Cappadocia copias ad Trapezuntem & Amasiam in hyberna distribuit. Hæc atrocissima & cruentissima pugna depicta est in curia Senatus Veneti, à Selymo, vt dicitur, Venetis transmissa. Proximo anno qui fuit quintus decimus eiusdem sæculi, Selymus, quòd Ismaelem Sophum domesticis seditionibus implicitum aduersus Hircanos Bactrianósque, & vlteriores Caspij maris accolas profectum esse didicerat, etsi vires Persicas vehementer cupiebat deprimere, tamen nihil prius in Armenia maiore tentandũ sibi existimauit, quàm Aladolũ Regẽ, à quo prius in expeditione cõtra Ismaẽlẽ, multiplicibus erat iniuriis lacessitus, tota ditione pelleret. Is, regni sui fines terminabat cũ Sultano versus Alepum, quam Galli Halappen, Turci Adelphẽ, veteres Epiphaniam dixerũt, & nomen Aleph sortita est inde, quòd prima Syriæ ciuitas est. Ab altero verò latere, cum Turcis Orpha olim Edessa, Amasiæ atque Iconio opposita, mirabili fonte oris lepram sanante, & tumulo Balduini fratris Godefridi Bilionei celebris: cum Ismaele Armenia minori. Turcis itaque ductu Sinaam Bassæ, in eius regionem per omnes locorum angustias penetrãtibus, ea cum Aladolo capta, in Selymi potestatem peruenit, cui mox caput præcîdi iussit, ídque prius per Asiam ad ostentationem victoriæ circumgestatum, deinceps Senatui Veneto transmisit. Filius Aladoli natu maior, ex insequentium manibus elapsus, Ægyptum petiuit. Hoc igitur debellato, nullus supererat, quàm Campson Gaurius, Sultanus, de quo vindictam sumeret. In hunc igitur, qui antea Persarum legationibus inuitatus, cum Ismaële fœdus amicitiámque percusserat, omnem belli molem conuertens, magnáque celeritate superatis Tauri iugis, castra posuit ad Singam amnem non procul ab Alepo, vbi Campson ignarus perfidię Emyris Caierbei pręfecti Alepi & Comagenę prouinciæ, à quo ad cõdictum diẽ incitabatur, promotis à Damasco castris, Selymo occurrit, & extemplò acie congressus, eo euentu, pugnauit, vt Caierbeio insigni perfidia & proditione Campsonem non modò deserente, sed etiam infestis armis persequente, Mamaluchi fusi sint, & Campson ipse iam senex, armis multóque abdomine & ingentis ramicis pondere grauis, cadente equo in puluerem excussus, conculcatúsque interierit. Pugnatum est sept. Calend. Septembris, biennio post conflictũ cum Ismaele in Calderanis campis. Mox Selymus Hierapolim, Damascum, Tripolim, Berithum, Sydonem, ac Ptolemaidẽ suo imperio adiecit. Hoc insperato successu, Syria potitus, ne quid belli superesset, persequi reliquias Mamaluchorum cõstituit, qui Memphim ex fuga delati, cum aliis qui domi remanserant, iam Tomombeyum Circassum, præfectum, seu Admiralium Alexandriæ, in Campsonis locum delegerant. At Selymus post Gazam deditione occupatam, cum octauis castris

Taurisium à Selymo captum atque direptum.

Selymus inuadit Aladolum, & victum in acie interfici iubet.

Eiusdem victoria aduersus Campsonem Sultanũ Ægypti.

Mamaluchi à Selymo fusi, & postmodũ deleti.

Selymus Syriam & Ægyptum in suam potestatẽ redigit.

stris

ſtris ad vrbem Memphim, quæ Alcayrum eſt, acceſſit, & cum hoſte congreſſus, felici Marte dimicauit, ipſumque Tomombeium, qui vltra Nilum reparatis copiis, extremo conatu ad Nili ripam & pontem prœlium inſtaurarat, inde reiectum, atque in paludibus, in quas deſperatione deſilierat, repertum, diuque in quæſtione de theſauris acerbiſſimè tortum, ac tandem vili iumento impoſitum, perque vrbem circumductum, gula laqueo fracta, ad Baſuelam Syriæ portam vnco ferro ſupra fornicem ſuſpendit, vt tranſeuntibus ſpectaculo ludibrioque foret, & Ægypti ſe victorem eſſe faterentur. Incidit hoc prœlium Idibus Aprilis, anno eiuſdem æui ſeptimo decimo, in eoque tota gens Mamalucorum radicitus exciſa, & horum impotenti ac ſuperbo regno, quod illi ab extincta in Melechſala poſteritate Saladini, annos tenuerant circiter ducentos quadraginta tres, Selymus, duobus Sultanis è medio ſublatis, finem impoſuit, ipſeque in Ægypto ac Syria rebus conſtitutis, mox Byzantium ouans ac triumphans reuerſus eſt, bellum deinceps in Chriſtianos moturus. In eo conatu vlcere canceroſo renum correptus, toto corpore ex longè lateque ſerpentis vlceris corroſione fœdè putreſcente, morte, ſæuitia tam beluina digna, meritas immanis parricidij pœnas perſoluit, anno Chriſti viceſimo ſupra milleſimum quingenteſimum, Septembri menſe, apud Chiurlum pagũ, eo ipſo in loco, quo Baiazetem patrem, Tartarorum auxiliis acie circumfuſum, antea opprimere fuerat conatus. Vixit annos quadraginta ſex, regnauit octo. Vnicum filium Solymanum, crudelem animam exhalans, commendauit Pyrrho Baſſæ Cilici, ſeuerè præcipiens, vt, ſe mortuo, in Chriſtianos bella verterentur, omiſſis Perſis. Et quoniam proximè de Mamalucis facta eſt mentio, illorum originem hîc breuiter oſtendam. Solebant Califæ Ægyptij, luxui voluptatibuſque dediti, regni negotia nihil curare, ſed per quatuor Admirantes, quos Emirquibir, id eſt, magnos, vocabant, omnia agere, penes quos erat belli adminiſtratio. Saladinus quidam, vir obſcuri nominis, eam dignitatem adeptus, Calyfam Cayri obtruncat, & ſic vtraque dignitate potitus, Ægyptiorum militum mollitiem deteſtatus, ad Circaſſos, ſiue Gigas, qui ſunt populi Chriſtiani circa Mœotim, Græco ritu vtentes, manu promptos, & robuſtos, & bello, quod aſſiduè cum Tartaris gerebant, aſſuetos, miſit. Ex his, à Tartaris captiuos quotannis emit ſelectiores adoleſcentes non paucos, quos ad arma probè inſtruxit, & in Mahumetana perfidia, Chriſtiana eiurata religione, ſedulò inſtituit. Iſtorum opera in bello vſus, anno ſupra milleſimum centeſimum, octuageſimo ſeptimo, Hieroſolyma ſubiugauit, ac Tartaris fortiſſimè tota ipſius poſteritas reſtitit. Hi, anno 1300. extincto iam Saladini genere, quod quidem in Ægypto centum & quinquaginta annos regnarat, cùm nec ſupereſſet legitimus hęres, Reges ex ſuo genere elegêre, hunc deinceps morem ſeruantes, vt filius patri non ſuccederet, aliquáve regiæ ſtirpis ratio haberetur, ſed Regis filij non aliter atque ſerui, qui quotannis aduehebantur, in armis inſtruerentur, nec aliquis plus, quàm ipſe meruiſſet, commodi honoríſve haberet. Verùm ſingulis omnia ex propria virtute eſſent petẽda. Serui iſti venalitij, quaſi ſoli nobiles eſſent, nulla Ægyptios arma habere paſſi ſunt. Hi, quamuis Tartaris ſemper inuicti obſtiterint, ac militari diſciplina longè fuerint ſuperiores, tamen à Selymo, vti diximus, poſtremò victi ac deleti ſunt. Hæc autem vox Mamaluch, lingua Syriaca,

Tomombeius ſuſpenditur à Selymo.

Mamaluci quamdiu regnarint in Aegypto.

Selymi obitus

Origo Mamalucorum.

Hieroſolyma capitur à Saladino.

Mamalucorum regnum.

riaca, ministrum aut stipendiarium significat. Sultanus verò ex ipsorum numero eligebatur, vt equites Hierosolymitani suum Magistrum creant, ac sæpius quidem vnum ex numero Emyrorum vel Admiraliorum, & tam Sultanus ipse, quàm Mamaluchi fuerunt quædam species, vt ita dixerim, Religiosorum, & in vestimento amictorium ex lino candido atque pellucido gestabant. Qui eligebatur Sultanus, pro felici introitu cuique Mamaluchorum centum ducatos dono dabat. Ab his, in tota ferè Ægypto baptismus fuit vsurpatus, qui, nullo veræ pietatis studio & amore salutis æternæ, sed vt succedere in dignitatibus & officiis parentum liberi possent, eos baptizari à Christianis sacerdotibus curabant: (lege enim constitutum fuit, ne præter Mamaluchos, qui fide Christiana primùm imbuti, deinde eam abiecissent, quisquam ad honores & præfecturas admitteretur) nec vllo modo adduci poterant, vt in suum sodalitium reciperent Turcas, Mauros, vel Iudæos, sed magna ipsorum pars Liueris constabat: sic enim Turcæ appellant Hiberos, & Circassos, vocantes eos Cereaz, qui erant Colchi, Georgi, Albani, & alij Christiani Iacobitæ & Nestoriani, commorantes ad fluuium Fasum, qui veteribus fuit Phasis, quos Tartari capiebant, & turmatim abducebant, vendentes eos Emyris, id est, Admiraliis, emptos educantibus, atque Mamaluchos efficientibus; erantque omnes viri strenui, & in armis plurimùm exercitati, præsertim in re equestri, legis Mahometanæ cultores. Et quoniam Persæ, iamdudum, & præsertim hac nostra tempestate, amicitiam & fœdus retinent cum Georgiis, seu Georgianis, hæc breuiter de his populis subiiciam, hos nimirum, & Syros, veterem Iberiam & Albaniam incolere, quos ad Boream Caucasus; ad Occasum Colchi, (Mengrellios hodie nominant, Trapezuntinis finibus propinquos) ab ortu, mare Caspium: à Meridie Armeni ambiunt: vocantur Christiani Iacobitæ, à Iacobo Syro nomen ducentes, qui circa annum Christi 550. singulari acumine ingenij, & eloquentia excellenti, vnà cum Iohanne Philopono, pro Eutychis & Monothelarum doctrina de vnica post vnionem in Christo natura, exque duabus, non in duabus naturis subsistente, acerrimè propugnauit, eiusque dogma non modò apud ipsos Syros & Georgianos, verùm etiam in Ægypto, & contiguis Ægypto amplissimis Æthiopiæ regnis, longè latéq; propagatū est. Hi, infantes primùm circūcisos baptizāt, & cùm scriptū sit, Christū Spiritu sancto & igni baptizaturum esse, candenti ferro signum Crucis, frontibus, aut genis baptizatorum inurunt. Porrò in octodecim Episcopatus distributi, Græcum Patriarcham colunt quidem, sed ab ipso non dependent, vt qui in multis se à Græcis dissentire dicant; quæ tamen dissimilitudo in varietate rituum consistit, qui ipsis sunt, quemadmodum & Græcis, caput & principale religionis. Cæterùm, ne longius à proposita historiæ serie digrediar, hîc obiter inseram, quæ doctissimus & facundissimus historicus Paulus Iouius de hoc Selymo & Ismaële posteris ac memoriæ commendauit, dum vtriusque facta elegantissima comparatione, inquit:

Georgiani.

Iacobitæ.

Ambo, sicuti inclyto genere, ætate integra, immenso indomiti corporis, ac ingenti animi vigore, opibus, & pari denique imperij fortuna persimiles, parem claritatis, & gloriæ famam obtinent; ita moribus, institutis, & disciplina militiæ multum inter se differunt. Primum omnium (vt præclarè constat)

Ismaëlis ac Selymi comparatio.

ſupra mutuum vtriuſque gentis odium ab auis patribuſque per manus traditum, inſana perſuaſione deducti, inter ſe de ſacrorum placitis altercantur, cùm hic Homarē, ille Halim, præcipuos Mahometis interpretes, diuerſa ſuperſtitione diſſidentes, altero ſanctiorem exiſtiment, ac imagine pietatis iuſtam belli cauſam prætexant. Quanquam non obſcurè diſſimulata cupiditate, ad id vnum, ſed diuerſo itinere contendant, vt confirmatis auctiſque opibus, tot regnorum termini quàm latiſſimè proferantur. Quòd ex profeſſo Iſmaël ad Darij atque Xerxis, qui ſubacta Aſia, in Europam ingenti auſu traiecerint, & Selymus ad Alexandri Macedonis qui regna Perſarum euerterit, magnitudinem & gloriam aſpirent. Nec inanibus omninò votis, cùm honeſto tuēdæ religionis nomine, fortuna, pari libidine, ingenio eorum ambitioſo, audaci, immoderatoque intemperanter arrideat: ſed in Iſmaële mira pietas vſque adeò refulget, vt vitia, ſi qua ſint, regij faſtus, eius fulgore perſtringantur. In Selymo autem omne virtutis decus inhumana crudelitas elidat & obſcuret. Hic enim pœna, & præmio vim imperij tuetur: ſed aliquantò grauiore ſeueritatis quàm beneficentiæ fama, quòd ab exacta diſciplina in ſeruos, quibus multo maxima Othomannicæ militiæ pars conſtat, lege agere vel truculenter expediat: ſecus ac vſu euenit Iſmaëli, ex prima vtiq; nobilitatis claſſe, liberiſque hominibus militiæ robora conſcribēti, apud quos temperatæ iuſtitiæ, humanæ comitatis, & popularis indulgentiæ ſtudiū maximè valet, vt fides, amor, & parendi obſequium parentur: quod nemo honeſtis ortus parentibus exiſtat, qui non multò grauius flagitij dedecus, quàm ſupplicij pœnam reformidet. Vt minimè mirum eſſe videatur, ſi his, tāquam generoſis artibus, Iſmaël auguſti nominis maieſtatem egregiè glorioſeq; defendat. Ad hunc quoque maximarum virtutum concurſum, pulcherrimo naturæ munere decora facies accedit, magnanimo digna rege: ore namque roſeo, radiantibus oculis, flaua barba, & quod antiquum apud Perſas Regiæ ſtirpis inſigne eſt, adunco naſo, illuſtrique facundia omnium oculos atque animos capit: At in Selymo, triſte ſupercilium, prægrandes toruique oculi, & Scythico pallore ſuffuſa facies, rigenteſque ſetæ à ſuperiore labro ad ceruicem retortæ, & nigricans ad mentum ſubtonſa barba, ita vim militarem, & inexorabilis naturæ ſpiritum exprimunt, ſpectanteſque perterrent, vt nihil omninò niſi ſæuū & immane prorſus oſtendant. Nec diuerſos vultus, ideóq; diſſimiles animorum habitus, niſi diſpar rerum propè omnium diſciplina conſequitur. Nam Iſmaël aditu pariter & alloquio benignus & facilis, nihil ferè quod regiam perſonam reſpiciat, niſi palàm agit. In propatulo ſiquidem magna procerum frequentia liberaliter epulatur, & varia venatione, falconúmque volatu & præda magnoperè gaudet, cū proceribus ſemper, legatiſq; externorum Regum communicata voluptate. In ſtadio etiam, & in palæſtra cum primoribus aulæ, vti eſt equitandi, & ſagittandi peritiſſimus, honeſta atque vtili contentione corpus exercet, adeò populariter, vt in piſcina inauratis ſepta porticibus, palàm natare minimè diſpudeat. Vxores autem, quas ex Satraparum Regulorúmque ordine virgine cùm decores formę, tum præſtanti morum fama illuſtres, in coniugalem thorum recipit: ſi facundæ ſint, neque faſtidit, neque repudiat, vetere Perſarum inſtituto, qui coniuges amare tenerius, impenſiùs colere, in regia prætorióque familiarius habere, & tanquam

quam vtriusque fortunæ consortes, cum liberis atque nutricibus, & pretiosiore gaza vel ad longinqua euntes bella, secum ducere consueuerunt, graui quidem impedimento sumptuque, quòd magnis ac ornatissimis camelorum gregibus vehantur, nisi præsentia charissimaque pignora bellatores patres ad virtutem accenderent. Contraria ratione Selymus, in arcano cuncta vitæ munera dispensat, puerorumque imberbium & eunuchorum ministerio contentus, sine conuiua discumbit, ac vno ferè simplicissimo cibo, naturæ desiderium implet. Raro, nisi sacrorum causa die Veneris, qui Turcis est festus, in publicum prodit: sed adeò prætorianorum turba circumseptus, vt ægrè, vel ipse solus eques inter hastatos cristatosque milites, & superbè submouentes spectantium turbam, ex facie dignoscatur. Nec temerè equo vectus in suburbanis prædiis spatiatur, cùm per freti angustias ad Asiæ propinqua littora bireme aduehi malit, &c. Deinde paulò inferius hæc subiungit: Otium porrò, si quod impensè vigilanti & semper intento ex grauissimarum rerum consiliis superest, ac citò in hortos aliquo purpuratorum, aut familiarium, deambulando ita traducit, vt cùm longè seuereque puerorum colludentium palæstram spectet, de seriis multa sciscitetur atque deliberet; secretiores verò molliores que horas balneo, euoluendisque maiorum suorum & externorum Regum annalibus impartiatur. Cæterùm Ismaël, vti ab ineunte ætate sacris imbutus literis, disciplinarum propè omnium studia præalto ingenio ad contemplationem rerum diuinarum ita referebat, vt vetere Magorum & Brachmanorum arcano dogmate, seipso, qui ambitiosum Sophi cognomen susceperat, admirabilior euaderet, cùm iam pridem cælestis sapientiæ & diuinationis opinione apud gentem religionibus atque miraculis capi facilem, incredibiles victorias, & tantum denique imperium sibi nouo propè homini peperisset. Diuersissima porrò, & vt mihi videtur, planè iniqua, Persæ conditione bella gerunt. Nam ij, sicuti equitatu mirifico maximè pollent, ita nullum omninò certum ex conscripto inueteratoque pedite robur instituunt: qua parte virium Turcæ ætate nostra memorabiles sæpe victorias consecuti, nec vsquam victi, grauissima bella confecerunt. Magno quoq; incommodo Persis euenit, quòd nec sclopetis vtantur, nec tormentorum currulium copia abundent, quorum terribili præsidio cuncta peruincuntur, luctuoso quidem exemplo Vsumcassani, & Ismaelis, vel egregiè victor equitatus; & nuper in Calderanis campis, & patrum nostrorum memoria ad Harsengam & Euphratem, insolitum eorum equis reboatum cruentamque procellam sustinere nequiuerit. Neque enim vlla in parte Persa cataphractus, cum inermi propè Turca videtur comparandus. Nam squamosi thoraces, loricæ ferreæ, bucculatæ cassides, & cono insignes galeæ, clypeique auratis vmbonibus rotundi, Persas vndique protegunt: Turcam verò ex Europa penitus inermem, vix dimidium quadrata & inflexa pelta operit, cùm Asiatici clypeis molli arundine in spiras & discolore serico contextis vtantur. Persa quoque brachium & dextram operoso ferro munitus, fraxinea ancipiti lancea rem gerit, qua ad medium comprehensa more Numidarum ab alto sæpe ictus repetés, viros & equos inermes facilè perfodit: cùm Turcæ Græcorum consuetudine ad pressas lateri inclinatasque ad equi aures hastas, vti sunt fragili

Turcicæ ac Persicæ militiæ discrimẽ.

gili abiete leues, ad primum impetū collatis equis diffringant, & ad gladium incuruum statim clauamque ferream, reliquis armis impares, redire cogantur. Neque enim Persarum generosis & robustioribus equis insidentium congressum ferre possunt: quoniam eorum equi frontalibus ferreis & tegumentis recocto è corio Italicarum bardarum similitudine vestiantur, quæ consertis laminis, aut infarcto bombycis & gossypij tomento ita muniunt, vt quamlibet telorum contumeliam perferant. Qua de causa nemo nisi temerè sagittarios equites aut pedites Turcas cum Persis contulerit. Hi siquidem latis & multo neruorum nexu validis arcubus instructi, crassiores Scythicarum instar, ideoque læthales sagittas emittunt. Qua rerum omnium collata ratione, Sophianus exercitus, tanquam Regi suo ab excelsæ diuinæq; mentis opinione, & religioso quodam sacramenti iure, nusquā reformidata morte, deditus deuotusque, Turcis vel numero inferior, ab eximia virtute insuperabilis videri posset, nisi dira hac indignaque fortibus viris vi tormentorum, aut inusitata multitudine copiarum obruatur. Hæc Iouius Hist. lib. XIIII. vbi plæraque alia refert in hanc fermè sententiam. Cæterùm, hac tempestate, ipsi Persæ, sicut inferius patebit, in bello & maioribus & minoribus tormentis vtuntur, eaque in re longè peritissimi habentur. Sed Iouij temporibus hæc ars atque peritia, detestabilis planè atque in perniciem humani generis excogitata, hoc nostro tamen sæculo apprimè necessaria, nondum ad eos peruenerat.

Variæ potentissimorum Principum legationes missæ ad Ismaëlem.

Porrò quanta fuerit Ismaëlitici nominis per vniuersum terrarum orbem celebritas & amplitudo, cùm ex ipsius rebus gestis, à nobis hactenus commemoratis, tum etiam ex tam multis potentissimorum Regum ex vario clymate legationibus ad eum transmissis, quarum Ioannes Aloysius ciuis Venetus, in suo tractatu, patrio idiomate cōscripto, meminit, perfacilè cognosci ac intelligi potest. Hic enim scribit, in vrbe Cyropoli, hodie Scyras vocata, vbi tunc Ismaël cum maiori parte sui equitatus degebat, spatio trium mensium, quo illic substitit, ad eum venisse quamplurimos Regum Indiæ Oratores, quibus negotium datum sit, vt illum nomine suorum Principum salutarent, seque omnia quæ ad eius dignitatem pertinerent, facturos ostenderent, ac præterea nonnullis opulentis & pretiosis muneribus eum donarent. Per idem quoque tempus, Regem Arabiæ Felicis suos legatos destinasse, qui primò Adenam, vrbem à vetustate populique frequentia, & diuitiis summoperè commendatam, cum pretiosissimis gemmis & vnionibus appulerint, quarum quidem pretium ter decies centenis millibus nummûm aureorum æstimabatur, postque honorificæ salutationis officium, & dona exhibita, petiisse, vt ipsi opem ac suppetias ferret aduersus Regem Lusitaniæ, contra quem atrocissimum bellum gerebat. Horum verò postulatis Persam neque assensum, neq; prorsus abnuisse, cùm præsertim non multò antè, inter ipsum & præfatum Regem, mutuum fœdus ac societas intercessisset. Hos tamen, sicuti & reliquos omnes, ab eo summis & exquisitis honoribus acceptos, nec etiam illiberaliter dimissos. Præter istas legationes, ait etiam adfuisse oratores insulæ Samotaræ, quæ alio nomine Tabrotana vocatur, eosque ditissimas gemmas, & pretiosissimos lapillos, prȩsertim ex his, quos vulgò Rubinos

binos appellant, secum detulisse, quorum tanta fuerit copia, quanta vnius iumenti humeris circumuehi posset, quæ omnia, instar magni thesauri iure meritò æstimata, à Rege Samotara, cum quo erat affinitate coiunctus, ei muneris loco mittebantur, additis tamen precibus, vt à Lusitanici Regis amicitia & societate, à quo plurimis & grauissimis damnis afficeretur, recederet, tametsi Rex ipse ab iisdem insularibus non exigua detrimenta vicissim acciperet. Horum petitioni Ismaëlem respōdisse, se omnem moturum lapidem, vt mutua inter ipsos amicitia coiret, ea tamen lege & conditione, vt Taprobanus singulis annis Lusitano certam summam carbunculorum, earumque gemmarum quas suprà nominauimus, veluti suus beneficiarius, instar annui tributi, dono daret. Narrat etiam, dum ibi moram traheret, fuisse captum quendam Turcicum exploratorem, profectum ex India maiori, & missum à suo Principe, vt quendam præpotentem Regem, cuius ditio ad Gangi fluminis ripas sita est, ad bellum contra Ismaëlem extimularet, simulq; pollicebatur, suum Imperatorem cum valido & numeroso exercitu Persiam inuasurum esse, cui statim laqueo gula perfracta fuerit, atque addit, illum fuisse Brixiensem, & Christianis sacris addictum, adeò vt priusquam obiret, sua errata in aurem cuiusdam sacerdotis Armenij depromeret, & animo pœnitenti, rectaque diuini Numinis inuocatione ex hac vita decesserit. Adhæc, quendam Byzantium speculatorem, exque regio famulitio, fuisse comprehensum, qui Solymanum subinde omnibus de rebus quæ in Perside gerebātur, summo studio ac diligentia certiorem faciebat, & propter huiusmodi perfidiam, viuum in plures partes fuisse discerptum & laceratū. Iisdem fermè diebus, aduenisse in regiam oratorem Dauidis Regis Æthiopiæ, dominum Indiæ maioris, & Christianis sacris initiatum, quem nostri Presbyterum Iohannem, indigenæ preciosum Iohannem appellant, qui Persam, sui Principis nomine adhortatus fuerit, vt Solymanum aperto Marte adoriretur, Syriamque infestis armis peteret. Ipsum enim, si hoc faceret, propediem adfuturum cum ducentis millibus hominum armatorum, iamque conuenisse cum Lusitano, qui ei ad quinque ac triginta triremes, & quædam alia nauigia omni bellico apparatu instructa, se missurum spoponderit, nec dubitare, quin breui tota Ægyptus à Solymano deficeret. In aula, tunc etiam adfuisse legatum Regis Tartarorum, qui suas prouincias habet in mari Caspio, eamque legationem obiisse quendam Turcicum, qui paulò antè à Solymano desciuerat, & hanc illius summam fuisse, suū videlicet dominum expetere amicitiam Ismaëlis, & quàm maximè optare, vt cum ipso fœdus percuteret in perniciem ac exitium Ottomannicæ familiæ, ac etiam pollicitum, quòd ipsemet descēderet in Armeniam maiorem cum viginti millibus lectissimorum equitum, & minorem Asiam inuaderet. Circa hæc tempora, illic etiam adfuisse oratores profectos ex insulis Molucchis, sitis vltra circulum Capricorni, in linea æquinoctiali, quæ sanè regio plurimis aromatibus atque vnionibus abundat, hosq; apud Regē summoperè conquestos de Lusitanis, à quibus, innumeris cladibus afficerentur, suaque ditio ab eis horribiliter deuastaretur, & proinde suppliciter petiisse, vt Rex suam auctoritatem interponeret, quò tandem, reconciliatis animis, tranquillius degerent, ipsosq; vicissim;

Prouincialium nomine, omnem obſeruantiam & gratitudinem obtuliſſe. Horum poſtulata, & iuſtiſſimas querelas Regem benignis auribus auſcultaſſe, ac etiam promiſiſſe, ſe daturum operam, vt ſui voti compotes fierent. Ipſos autẽ oratores ſecum attuliſſe lapillos & margaritas immẽſi pretij, quas Perſæ dono darent. Prætereà non multo ſpatio interiecto, ad eundem Iſmaëlem appuliſſe legatum cuiuſdam potentiſſimi Regis Indiæ, cuius ſedes pręcipua eſt in vrbe Tacan, quæ his in locis fertur eſſe ampliſſima, & ſui Principis nomine ipſi ad decem millia equitum, & peditum ad ducenta millia contra Ottomannos, obtuliſſe, atque addit pręfatus auctor, ipſum habere ditionem longè ampliſſimam, & nonnullas vrbes eo circuitu & magnitudine, cuius eſt vrbs Venetiarum, & præter cæteras, Pologandam, & Marupantam, ſuamque originem ac genus trahere à ſtemmate atq; proſapia Regis Pori ab Alexandro Macedone deuicti, de quo mentionem facit Curtius circa finem lib. VIII. & plęrique alij ſcriptores. Solymanum quoque Turcarum Imperatorem, qui Selymo in principatu ſucceſſerat, eodem anno miſiſſe ad Iſmaëlem ſplendidiſſimam legationem, cuius pręcipui fuerint decem milites pretoriani, quos Turcico ſermone Ianizaros vocant, egregio comitatu ſtipati, qui nomine ſui Imperatoris ducentos equos longè pulcherrimos, Attaliciſque tegumentis exornatos, ac etiam nonnullas gemmas immenſi valoris ac pretij pręfato Iſmaëli dono exhibuerunt, eiſq; fuiſſe aſſignatum hoſpitium in maiori pętorio, Regiiſq; ſumptibus atq; impẽſis donec ibi ſubſtiterint, exceptos; nec vnquam percipi potuiſſe, quænam tãtæ legationis cauſa extiterit, licet fama obtineret, Solymanum ei obtuliſſe vniuerſam eam regionem, quæ iacet iuxta Euphratem, vt ea quietè ac pacificè potiretur, modò ipſi bellum aduerſus Chriſtianos gerenti, nullum negotium faceſſeret, prorſuſque ab armis cõtra ſe abſtineret. Poſtremò & Carolum V. Cæſarẽ, ad eundem tres oratores, prudentes ac pręſtantes viros, ablegaſſe, qui per tria diuerſa itinera illuc peruenerint; & priorem quidẽ, Luſitanicis nauibus aduectum, deſcenſionẽ feciſſe in ſinu Perſico: Alterum trãſiuiſſe per Cayrũ & Lamecham, vrbem Arabiæ deſertæ, ac penetraſſe ad extremum Æthiopiæ promontoriũ, vulgò Bonæ ſpei appellatum; necnon per multos dies equitaſſe per mediam Æthiopiam, quę eſt ſub ditione Presbyteri Iohannis, & veniſſe ad mare Rubrum, indeque ad portum Chidem; atque ibi conſcenſa naui, transfretaſſe in Arabiam Felicem, & appuliſſe Adenam, atque illinc tandem in Perſiam profectũ eſſe. Tertium verò, iter feciſſe per Germaniam, & veniſſe in Poloniam, in qua cùm fortè ipſemet Aloyſius qui hæc retulit, adeſſet, ex Perſia reuerſus, eo quidem animo, vt ſe domum, ceu poſtliminio referret, hortatu & auctoritate Regis Sarmatiæ, denuò eandem profectionem ſuſcepiſſe, vt ſe illi in itinere comitem ac ducem præberet, atque illinc veniſſe in Scythiam inferiorem, & trãſiuiſſe per mare Caſpium, ne attingerẽt mare Turcicum, indeque perrexiſſe Darbentum, vrbem ſitam ſuper mari Hircano, in qua ſunt portæ ferreæ, & iuxta illam Caſpij montes, in quibus nonnulli opinantur commorari magnum numerum Hebræorum: ſed habita ſuper hoc diligenti inquiſitione, ait ſe comperiſſe, hæc eſſe tantùm figmenta & meras nugas; atque addit, vltra hos montes, præter Scythiam, in qua dominatur Magnus Cham, eſſe regnum

gnum Catai & Zagatai, atque in his, præclaras & insignes vrbes, & inter reliquas, Marchaut, Macinum, aliasque mira fœcunditate, multoque auro ac gemmis scatentes, & præfata regna Orientē versus alui flumine Indo, quem constat longè celeberrimum esse. Cæsareæ legationis causam, hanc præcipuam fuisse tradit, vt scilicet, ipsi oratores Ismaëlem ad bellū contra Turcam gerendum incitarent, cùm ipsemet Cæsar vnà cum reliquis potentatibus Christiani orbis, exceptis Venetis, qui iam antea cum Solymano pacis fœdera & conditiones renouarant, aduersus eundem hostem cum valido exercitu expeditionem pararet, ac etiam promittebant, fore, vt etiam ipsi Veneti, cum reliquis Christianis Principibus suas vires coniungerent, vt communem hostem communibus armis depellerent ac debellarent. Legatum verò qui per sinum Persicum adnauigarat, secum adduxisse ad mille & quingentos Hispanos, armis perbellè instructos, & plæraque militaria tormenta eius generis, quæ Falcones vulgò appellant, omnesque gestasse insignia imperialia, præter vnum, cui erat insigne Diui Marci, captum, vti ferebatur, ab Hispanis, in eo prœlio, quod gestum est anno Salutis D. M. IX. quo Veneti, fermè omnes vrbes atque oppida quæ habuerant in Gallia Cisalpina, breuissimo tempore amiserant, licet haud multò pòst, Diis propitioribus vsi, recuperarent. Ex his tam multis maximorum ac potentissimorum Principum legationibus, facilè apparet, quanta fuerit huius inuictissimi Regis maiestas & amplitudo, quantaque nominis celebritate illius fama & virtus per omnes mundi regiones atque prouincias inclaruerit. Credibile autem est, ipsum, aliquam insignem expeditionem tunc habuisse præ manibus: sed immaturo fato abreptum, quod mente atque animo conceperat, exequi ac perficere nequiuisse. Quippe fama est, ipsum, iam ferè quatuor & quadraginta natum annos, contracto ex asperrima venatione fatali morbo, supremum diem obiisse, quatuor relictis liberis, ex vna legitimaque vxore susceptis, de quibus, ac Persici regni successore, in hoc penultimo libro fusè & luculenter differetur. Fuit Ismaël iusti æquique obseruantissimus, & natura quàm maximè benefica & liberali, omnibusque corporis atque animi dotibus insignitus. A nonnullis memoriæ proditum est, ipsum quandoque bibisse vinum, licet clanculum ac secreto, nec etiam à suillæ carnis esu abstinuisse, quod vtrumque lege Mahometica prohibetur. Sunt etiam qui retulerint, propter odium in Ottomannicam familiam, in eius aula suem educatum ac probè saginatum fuisse, vtque aulici, Turcorum Regi illuderent, illi per scomma atque ludibrium, ipsius Baiazetis nomen impositum fuisse. Proprium eius nomen fuit Scach Ismaël, id est, Rex Ismaël. Sophy autem cognomentum sortitus est à Sopho, cuius anteà mentionem habuimus, cùm idem prorsus dogma profiteretur atque defenderet. Hunc verò plærique arbitrantur, ideò sic appellatum fuisse, quòd iusserit, suos sectatores, humilitatis gratia nihil aliud in capite pretiosius gestare, quàm quod ex lana conficitur. Et quoniam Arabico idiomate lana appellatur sophy, idcirco ipsum hoc nomine vocatū. Sed prior sentētia veritati propinquior est. Quod verò attinet ad particulā Schach, quę propriis Regū Persarū nominibus præponitur, hæc sanè (vt dictū est) lingua Persica significat Regem.

Ismaëlis obitus & natura.

Schac quid significet.

Regem. Sic Turcici Imperatores nomen Sultani ab imperando vſurpant, cui forſitan illud Gallicum, Syre, comparari poſſet. Turci, vt hoc etiam obiter dicatur, Perſas vocant Pharſic, vel Quezelbach, id eſt, capita rubra. Nonnulli etiam eoſdem appellant Etnazarios, quòd pileum in duodecim partes diſtinctum geſtare conſueuerint. Quandoquidem Etnazarij vox, apud Arabes, prout illam plæriq; interpretantur, duodecim ſonat. Præfatum pileum, quod eſt rubri coloris, ſuo idiomate Kuſelbas nuncupant, quod quidem nihil aliud ſonat ac exprimit, quàm ſi quis diceret Caput rubrum. Hactenus de Iſmaële, ac eius rebus geſtis. Nunc reliquum eſt, vt de ipſius liberis, & inprimis de Tammaſo eius primogenito, à quo Perſarum imperium diu adminiſtratum eſt, nec non de eiuſdem natura & moribus, quantum ex ſedula & diligenti inueſtigatione à me intelligi potuit, enarretur. Quam explicationem, cum plęriſque aliis rebus, ad ipſius Regis aulam, & politicam gubernationem atque militiam ſpectantibus, proximus liber continebit.

Perſæ quomodo à Turcis vocentur.

HISTO-

HISTORIÆ RERVM PERSICARVM LIBER VNDECIMVS.

EFVNCTO Iſmaëli, Schac Tammaſus, ipſius filius, natu maximus, paterni imperij hæres atque ſucceſſor deſignatus eſt, ea quidem inprimis conditione, vt reliquis fratribus regnorum præfecturas impartiretur. Hi verò fuêre Helcas, Becramus, & Sormiza, qui eas, vti ex teſtamento patris aſcribebatur, inter ſe æquabili portione ſortiti, non multò poſt eius obitum, in ſuas prouincias conceſſerunt. Aſſyria, vrbſque ipſa Bagadat, quæ olim Babylon fuit, Helcaſi vnà cum Meſopotamia ceſſit: Becramo Media, Hiberis & Albanis, Caſpioque mari contermina: Somirzæ Parthia obuênit, vicina Hircanis, qui Coraxeni hodie ſunt, & ad Zagataios pertinent, hique fuêre antiquitus Arij, Aracoſij, & Marſiani. Qui ſunt Sogdianæ, Bactrianęque regionum populi: At ipſe Tammaſus, Armenia, Perſide, atq; prouinciis Oceano proximis contentus fuit. Circa hæc tempora, Solymanus, vnicus Selymi filius, natus ex Boſpharani Regis, Tartarica ſtirpe oriundi, filia, quem pater adhuc imberbis adoleſcens, ſuſcepit, nemine obſiſtēte æmulo, tot regnorum hæreditatem adierat, eodem ferè anno, & menſe, quo Carolus V. Cęſar natus anno milleſimo & quingenteſimo, die feſto S. Matthiæ, Imperij diademate Aquiſgrani coronatus eſt, quod quidem incidit in annum ætatis ſuæ duodetrigeſimum, & Chriſtianæ ſalutis, viceſimum ſupra milleſimum quingenteſimum. Porrò huius prima expeditio fuit in Syria ductu Faratis purpurati aduerſus Gazellem, qui ab eo defecerat, & collatis ſignis, præclara victoria potitus eſt. Inſequenti anno, qui fuit primus ac viceſimus, ſuorum maiorum diſciplinam ſecutus, poſtquam Syriam ac Ægyptum, interfecto Gazelle, Syriæ præfecto, virtute Faratis, pacatas didicit, Peribachæ ſui moderatoris conſilio, & Prætorianorum militum hortatu in Pannoniam arma conuertit, adortuſque Belgradum, quod ad confluentes Sauum atque Danubiuum ſitum, egregium erat atque firmiſſimum totius Pannoniæ munimentum, expugnauit, multaſque arces & caſtella in Vngaria diruit. His rebus feliciter geſtis, proximo anno Rhodum inſulam cum quadringentis nauibus adiit, & cum maxima hominum multitudine ſub Iunij menſis finem obſedit. Rhodij milites, quibus tum præerat Philippus Vilerius Liladamus, conſerentes cum eo fortiter manus, poſt multas clades aduerſariis illatas, tandem ad extrema redacti, cum hoſte certis conditionibus tranſegerunt, adeò vt Solymanus, ſexto menſe ab eo, quo ipſam inſulam oppugnare cœperat, occuparit, eamq; ipſis Chriſti natalibus ingreſſus eſt, nec mediocrem, ob fidem ſeruatam, & ſingularem moderationem atque clementiam, qua poſt victoriam vſus eſt, laudis ac fortitudinis gloriam retuliſſe perhibetur. Per idem fermè tempus, mortuo Cayerbeio Ægypti Præſide, Solymanus Achomatem purpuratum in eius locum ſubſtituerat, qui ſtatim ab initio manifeſta defectionis ſigna edidit, cumque laudis cupiditate incenſus, nouas res contra ſuum Principem moliri, & Sultanico regno inhiare incœpiſſet, breui pōſt, à Turcis

Tammaſus ſuccedit Iſmaëli.

Solymanus Selymo in imperium ſuccedit.

Eiuſdem prima expeditio.

Gazellis interitus.

Belgradum à Turcis expugnatum.

Rhodus deditione capta.

Achomates Bassa propter affectatam tyrannidem interficitur. Habraymus Bassa.

Turcis captus atque interfectus fuit. His de caussis commotus Solymanus, Habraymũ purpuratũ, cuius fidei ac virtuti plurimum tribuebat, Alcayrum ad res turbatas componendas, misit, quæ omnia singulari prudentia & ingenij dexteritate, qua mirum in modum pollebat, subitò pacauit. Mox, sui Principis, qui eum diutius abesse, sufferre non poterat, amantissimis literis reuocatus, Byzantium rediit, ac non ita multò pòst, Bellerbeia dignitate donatus est. Interim Solymanus, prosperis fortunæ successibus elatus, miraque proferendi imperij cupidine flagrans, denuò aduersus Christianos, quos ingenti odio prosequebatur, omnem belli molem conuertere statuit. Proinde

Solymanus Vngariam inuadit.

anno eiusdem æui sexto ac vicesimo, cum trecentis hominum armatorum millibus Ludouicum II. Regem Hungariæ, primum & vicesimùm annum agentem, bello aggressus est; & collatis signis, cum eo, viribus & militum numero longè inferiori, quippe qui duntaxat ad viginti millia bellatorum

Ludouici regis Vngariæ interitus.

in castris haberet, conflixit; eo pugnę ac certaminis euentu, vt Rex ipse in acie victus, & prostratis vndique copiis, nudatus eo quod sperarat, paraueratque præsidio, sese ex prœlio eripiens, in proxima palude, reflectente se equo, ita vt erat armatus, sesquipalmis aquæ luculento in gurgite suffocatus interierit, quo in loco plures etiam alij interierunt. Multi insignes viri eo prœlio desiderati, ex quibus Stephanus Slico maximum sui desiderium reliquit. Buda

Buda capitur à Solymano.

regia vrbs direpta, & nobilissima bibliotheca Matthiæ inclyti regis incensa, indeque Solymanus ad victoriæ suæ monumentum tres æneas statuas ingentes, auferri, & Byzantij in Hippodromo collocari iussit. Cæterùm anno

Solymanus iterum inuadit Hungariam, & Budam, eiusque arcem occupat.

supra millesimum, quingentesimum vndetrigesimo, Solymanus nihil ab instituto consilio repetendæ Pannoniæ recedens, adulto vere, & læto iam gramine virentibus campis, maximo cum exercitu aqua terrisq; instructissimo, & incredibili omnium rerum, quas belli vsus exigit, apparatu è Constantinopoli rediit in Vngariam, & Budam, omni ferè præsidio destitutam, occupauit; breuique pòst, arce, Germanis præsidiariis, qui erant ferè septingenti, saluis rebus & vita incolumi deditionem facientibus, potitus est. Inde exer-

Vienna Austriæ obsidetur, anno 1529.

citum ad Viennam Austriæ adducere properauit, eamque secunda & vicesima die Septembris, nona hora ante meridiem aliquot millibus equitũ, quoad reliqua immensi exercitus moles conflueret, obequitari tentarique iussit. Et vicesima sexta eiusdem mẽsis & aqua & terra immanibus Turcarũ agminibus ea ciuitas vndique circumsessa & oppugnata fuit, eo tandem successu, vt Viennensibus & præsidiariis militibus, quorum erant sexdecim millia, vr-

Solymanus re infecta domum redit.

bem fortiter ac strenuè defendentibus, Turcarum rex 14. Octobris, post multam suorum cladem, & plurima detrimenta nostris illata, obsidionem soluerit. In exercitu Ottomannico ferunt ad centum & quadraginta millia virorũ extitisse: ex quibus, circiter octuaginta millia cùm in oppugnatione Viennæ, tum in discessu, fugæ haud dissimili, frigore atque inedia, & quàm-

Roderici Portundi clades.

plurimi etiam ferro perierunt. Sub id quoque tempus, Rodericus Portundus Hispanicæ classis præfectus, Barchinonem reuerti iussus, summum fœdę calamitatis infortunium subiit. Commisso namque nauali prœlio cum Turcis prædonibus, classe exutus est, atque interfectus, tã sua exitiabili, quàm Reipub. damnosa temeritate. Quomodo autem res gesta sit, Paulus Iouius Hist. lib. XXVII. disertè & luculenter explicauit. At secundo & trigesimo anno supra

Solymanus iterum inuadit Pannoniam.

Idem Romanum Imperiũ sibi vẽdicat.

pra millesimum quingentesimum, Solymanus, nouam expeditionem suscepit in Vngariam, vt Viennam expugnaret, à cuius mœnibus paulò antè fortiter repulsus, cum ignominia discessisset, vel, si Germani duce Carolo Cæsare contrà prodirent in aciem, de totius ferè terrarum orbis imperio decertaret: ipsum enim se vnum esse, ad quem Romanum imperium legitimo iure pertinere, dicere solitum ferebant. Quoniam Magni Constantini, qui vniuersi orbis Augustus Imperator extitisset, sedem, & sceptrum, atque vrbes eius imperij teneret, vti eius proauus Mahometes, expugnata Constantinopoli, & Constantino, supremo Græcorum Imperatore, superato, atque occiso, hæc omnia iure belli capta, Ottomãnicis regnis adiecisset. Propterea cùm de Carolo sermones inciderent, aut literæ scriberentur, eum non Cæsarem, sed Hispaniæ Regem, superba dissimulatione vocare cõsueuerat. Huius belli Solymanus aliam etiam causam prętexebat, nimirum, vt Ioannis Vayuodæ amici sui ac beneficiarij illatas iniurias vlcisceretur. Proinde cum sexcentis millibus hominum armatorum ex Thracia in Pannoniam profectus, primò, ne quid à tergo post se relinqueret, Gunzam oppidulum, cui præerat Nicolaus Iurizius, vir multa rei bellicæ gloria illustris, arctissima obsidione cinxit, & oppugnauit, atque illud tandem, multis suorũ desideratis, non vi, sed deditione traditum, eidem Nicolao, cuius egregiam virtutem, & animi constantiam summoperè admiratus est, dono dedit.

Gunza à Turcis deditione capta, Nicolao Iurizio traditur.

Cæterùm hæc secunda Solymani in Vngariam expeditio, haud meliorem euentum, quàm prior, sortita est. Cùm enim pro certo comperisset, Carolum Cæsarem, & Ferdinandum Regem, cum descriptorum peditum nonaginta, & equitum triginta millibus, præter alios multos ad eam militiam spontè profectos, pręter equitum quoque ac peditum ministros, quorum erant non contemnendę vires, & bellandi peritia haud sanè vulgari, in Germaniam aduentare, ipse post aliquot excursiones factas, & nonnullos leuiores conflictus non absque suorum clade habitos, conclamatis vasis, per Noricorum montana iter faciens, multa præda onustus, domũ rediit. Fugientẽ tyrannũ lues ingens secuta, vltra centum & quinquaginta hominum millia ex ipsius exercitu, sicuti fama est, è medio sustulit.

Exercitus Cæsaris & Ferdinandi aduersus Turcas.

Solymanus infectis rebus domum, fugienti similis, reuertitur.

Huius sacræ militiæ summa demandata fuit Friderico Palatino, cuius inclyta virtus & magnanimitas passim ab omnibus celebratur. Eadem ætate, Solymanus ad septuaginta triremes omni bellico apparatu instructas, sub præfectura atque imperio Himeralis eduxit, contra quem Andreas Auria cum triginta quinque onerariis, & quadraginta octo rostratis nauibus ex ligustico sinu in Siciliam soluit, vt illinc hostẽ inuaderet.

Fridericus Palatinus.

Naualis apparatus Soly. contra Cæsarem.

Andreas Auria.

Quid verò vtrinq; postea subsecutum sit, ex P. Iouij hist. lib. xxxii. plenissimè intelligetur, sicuti etiam quæ proximo anno egerit in Africa per Hariadenum, cognomento Barbarussam, suę classis prefectum, contra Tunetanum Regem, quem etiam sua ditione priuauit, licet paulò pòst, armis Caroli V. in regnum restitutus fuerit: adhæc, vt Ludouicum Grittum Andreæ clarissimi Venetorum Principis filium, in Pannoniam è Byzantio cum amplissimis mandatis ad Ioannem Pannoniæ Regem, vt Budæ consideret, Hungarosque proceres in fide retineret, ablegatus, & mox Transyluanorum conspiratione interfectus: vt denique per idem tempus, anno scilicet eiusdem ęui quarto ac tricesimo, duo ingentia terra marique bella mouerit, impotenti quadam ambitione totius

Bellum inter Solym. & Tammasum Regem Persarum.

orbis imperium sibi pollicens, si Persas,& Afros sub iugum misisset, ex eiusdem auctoris hist. lib. XXXIII. perspicuè innotescit. Cæterùm, omisso bello Africano, aliquid mihi breuiter in præsentia de Persico dicendũ. Suprà enarratum est, Ismaële viuis subtracto, eius filium natu maiorem, nomine Tammasum, patri in imperio successisse: & reliquos fratres amplissimis præfecturis ex patris voluntate cohonestatos. Porrò Tammasus Ottomannorum genus vehemẽter exosum habens, bellum animo meditabatur in Solymanum, vlturus iniuriam, quam à Selymo pater ipsius accepisset. Persico etiam imperio subiectæ gentes, quæ hodie vno nomine Agiamij vocantur, vsqueadeò turgentibus dolore animis eius Selymianæ irruptionis detrimenta sustinebant, vt aduersæ eius pugnæ memoriam renouato bello, rediuiuaque virtute abolendam esse decernerent, quod antiquum Persarum decus, illustre semper antea, vno eo accepto incommodo, obtritum planeque obscuratum arbitrarẽtur. Is animorum habitus apud Persas viros militares, facilè iuuenem Regem, & per se tunc paternos gerentem spiritus, magnoperè excitabant, vt Solymanum sibi hostem destinaret, optaretque nobilissimum bellum, quo ipsius virtus, vindicatis paternis iniuriis, enitescere posset: sed Tammasum, nonum iam regnantem annum, nulla alia exercuerant arma, quàm Hircanorum, Zagatarumque gentium: nam penes hos, ex professo diuersę factionis, & vti inter finitimos bellicososq; facilè accidit, apud quos, armorũ causæ nunquam desunt, semina simultatum relicta ab Ismaële, adhuc vigebant, vel hoc vno cognomento, quòd hæ gentes Cacepas à viridi capitum integumento vocaretur, sicuti Persæ ab initio ciuilis discordiæ, propter nouæ superstitionis causam, Gusebalsæ, siue, vt alij, Cuselbassæ, hoc est, rubra capita, vti iam diximus, appellari consuessent. Verùm ex his bellis, ex multa fatigatione virium vtrinque enatæ induciæ finem attulerant, sic vt pacis compos Tammasus, regnorum suorũ tranquillitate frueretur, nec tamen à finibus vsquam Persæ, Gordique præsertim populi, latrociniis abstinerent, & aliquãdo insolentius prouecti, superato Euphrate, è Mesopotamia in Comagenem irrumperent, vti antea Sultanorum temporibus audere consueuisset. At Solymãni præsides qui erãt in Syria, sibi inferri iniurias frustrà questi, cùm & ipsi, tanquã violatis ab hoste induciis, arma expedirẽt, transuectiq; nõnunquam Euphratẽ circa Byrtham, incursiones in Mesopotamiã repẽtinas facerẽt, sensim præludẽtes graui inchoando bello initia præbebãt. Quibus rebus nunciatis, Solymanus vehemẽter excitabatur, viriumque suarũ conscius, & paternę felicitatis memor, excelso elatoque animo Persicum bellum agitabat, dolens nihilominus haud mediocriter, à Christianorum infestatione hac se occasione distineri. Eum itaque pari studio diuersissima bella meditantem, Habraymus, qui incomparabili adeoque summa pollebat gratia inter purpuratos principes, frequentibus alloquiis, licet in suum exitium, sicuti postea euentus declarauit, impellebat, vt in Orientem arma conuerteret, & bello Germanico Persicum pręferret. Quocirca euocato vndique milite in Persas, Vlamane, qui à Tammaso profugus, ad Solymanum se contulerat, itineris duce vsus, in Armeniam contendit. Vbi ad Caim eiusdem Armeniæ vrbẽ, peruenit, summa cepit admiratio Turcas omnes, quòd nullus eis Persarum exercitus longo itinere occurrisset. Verùm Tammasi consilium erat, relictis vrbibus,

Agiamij dicuntur omnes Persis subiecti.

Induciæ inter Turcos & Persas.

Solymani expeditio cõtra Persas.

bibus,montes petere,donec Hiberi & Albani leuis armaturæ,qui Persas cataphractos antecedere consueſſent,superuenirent. Ea re per exploratores cognita,Solymanus castra mouit,rectaque ad eum perrexit.In eo itinere, Taurisium amplissimam vrbem,absque vllo maleficio ingressus, moxque egressus,Sultaniam petiit, haud procul inde distantem, quæ olim Persarum regia fuit, sed à Tamerlano Tartaro deuastata, adhuc vetusta dignitatis suæ templorum ornamenta retinet. Ad eam vrbem aliquandiu hærente Solymano, ex vicinis altissimis montibus,quos niues perpetuæ obsident,tam sæua erupit tempestas, paulò ante æquinoctium æstiuum,vt ex istis montium iugis præalta nix in campos,vbi Solymanus Tammasum sustinebat, ventis propellentibus decideret: & ea immanis procella Turcarum tabernacula disiecit,iumenta,& inprimis camelos, grandi numero peremit, militesque permultos extinxit,nec Solymanus ipse multum à periculo abfuit.Auxerũt eam cladem noctis tenebræ,ac timor hostis propinqui,licet is longè distaret. Postera luce Sol vtique præclarus, salutaribus radiis multos propè rigentes atq; attonitos refouit: & quod ad reliquam vitæ securitatem opportunè pertinebat,campos hoste vacuos detexit. Solymanus,nonnihil recreato exercitu, in Assyriam proficiscitur, hortante Vlamane transfuga, nulloque negotio Babylonia potitur.In ea vrbe Calyphæ sacrorum principis sedes est, quem Mahumetani Reges obseruant,isque ex veteri instituto & adoptat, & confirmat Assyriæ Reges,ita vt etiam Solymanus ab eo insignia atque ornamenta eius regni accipere voluerit. Vrbs illa, si veteris structuræ ambitus expendatur, longè omnium amplissima est,libuitque Solymano in ea hyemare: sed iam multa illic vastitas conspicitur,horti innumeri ædificiis coniuncti, agri quoque aratris proscissi, ferarumque captiuarum & inclusarum nemora. Exceptus est Solymanus ab Assyriis & Mesopotamiæ populis mira propensione, & per vrbes illarum regionum exercitus in hybernis collocatus. Appetente vere, hortatu Abraymi & Vlamani,in Tammasum arma instaurat, egregiã quandoque,vti sperabat,ex Persis victoriam relaturus.Itaque Taurisium reuertitur,Tammaso inde ad eius inopinatum aduẽtum in Coraxenos iterum abeunte: vrbemque amplissimam,licet iussa facere paratis incolis, dira barbarie militi diripiendam obiicit,& ipse quoque Vsumcassani atque Ismaëlis ornamenta ex regio palatio, quod antea Selymus properanter deformarat, tolli iussit,adeò vt nec picturis quidem,& auratis laquearibus parceretur, & integras quasdam familias telæ sericę opificiis celebres, abducendas imperaret,magnumque seruorum numerum,& delectę iuuentutis,ætatis & formę, omnisque sexus,discessurus comprehendi,& Byzantium perduci sineret. Ea præda onustus,cùm iam aduentantis Tammasi fama increbresceret, redit in Mesopotamiam:nec eo in itinere abfuisset à periculo exercitus,nisi falcorum & sclopetorum ictibus Persæ absterriti fuissent. Verùm enimuerò iam Tammasus Taurisium redierat,hostemque persequi statuit:sed cataphracti Persæ leuissimos Turcas equites insequi non poterant.Interim Delimenthes Satrapa fortissimus, petit à Tammaso certum expeditorum equitum numerum, & cum iis per nota itinerum compendia Turcos insequitur, eosque iam nihil aduersi formidantes, iuxta Bithelim vrbem, Tauro suppositam, intempesta nocte vndique inuadit,perturbat,opprimit, adeò vt Bassę ipsi vix omninò

Tammasus abit in montium recessus, donec suas copias adaugeat.

Sæua tempestas diuexat Turcas, & magna clade afficit.

Solymanus potitur Babylonia & Assyria, anno salutis 1534.

Noua Solymani expeditio in Persas. Taurisium diripitur.

Ingens Turcorum clades, duce Delimenthe.

ninò euaserint. Vix vnquam Turci maiorem cladem vel in pugna cruentissima feruntur accepisse, ablatis præsertim tormentis, atque tabernaculis, cunctisque vasis castrensibus & impedimentis, atque insuper plusquam dimidia equorum parte desiderata. Incidit ea clades Turcis ad tertiũ Idus Octobris, qui dies ingenti Persarum omnium lętitia in posterum celebratus est. Hæc verò, tanquam è naufragio euadentibus præfectis, Solymano, qui Caramyde substiterat, renunciata, vsqueadeò eius animum perculit, vt omnem renouandi contra Persas belli cogitationem abiiceret, cùm præsertim hoc acerbissimum vulnus, sibi à matre, priusquam hanc expeditionem susciperet, prædictum, nequaquam virtute hostium, sed dolis, veluti superis eorum insidiis non obscurè fauentibus, inflictum accepisset; interim profundè ac dissimulanter inexpiabili odio in Habraymum cõcepto, qui ei huius infelicis expeditionis auctor atque suasor fuisset. Vbi Constantinopolim reuersus est, sperati triumphi publicæque lętitię apparatum omnem reiecit, & mox, multorum procerum conspiratione, quibus iam immodica eius potentia mirum in modum inuisa erat, (quippe insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatẽ ægris oculis intueri) atrox inuidia conflata est; ac etiam apud ipsum Imperatorem, gratia eius omnis conuulsa, matre, atque coniuge Solymani huius odij auctoribus, quę ferre non poterãt, ad serui vnius arbitriũ tantum Principem huc atque illuc impelli. Nam certum est, nulli ferè vnquam tantum apud Principem tributum fuisse, quantum ipsi Habraymo: sed ea gratia in summum odium repentè commutata est. Plurimum verò ipsius existimationem eleuauit, quòd minimè obscuris inditiis compertũ esset, eum, Christianorum rebus fauere, & propterea Solymanum à Carolo Cæsare & Ferdinando Rege, itemq; Venetis infestandis, ad Persas reuocasse. Erat enim Solymanus acerbissimo in Venetos animo, tum quoque Carolum Cæsarem vehementer oderat; quòd didicisset, eum per legatos cum Persis egisse, suspicareturque, eum Tammaso tormenta per Lusitanos è finitima India suppeditare. Itaque Habraymus ingrati & perfidiosi erga Solymanũ animi conuictus, cùm circiter Idus Martias in regiam fuisset admissus, grauissimis verborum flagellis cæsus est, ac seuerissimè à Solymano obiurgatus, nec vllis lachrymis ad eius pedes prostratus, sæuum eius animum flectere potuit. Nocte inde proxima, dormitans in cubiculo, cultro adunco, quem Solymanus carnifici de manu tradiderat, iugulatus est. Porrò albescẽte cælo supellex, & pecunia eius omnis in fiscum relata, nihilq; ferè præter dotem miserrimæ coniugi relictum. Hunc vitæ potentiæque suæ exitum tulit Habraymus, quo nemo eorum vnquam antea, qui maximorum Regum gratia potẽtes euaserint, ad exemplum illudẽtis Fortunæ ante obitum fortunatior atque felicior fuit. Solymanus interim, ex Perside reuersus, bellum intulit Lusitanis, propterea quòd in bello Persico aduersus Tammasum infeliciter suscepto, didicerat, Lusitanos quosdam sclopetarios, & tormentorum magistros, qui maiora tormenta & fundere, & peritè dirigere Persas docerent, Regi Persarum militasse, idque Solymani animum vehementer in Lusitanos exacuit. Cæterùm, haud multò pòst, omnem belli molem in Italiam conuertit, & cum ingentibus copiis terra marique instructis, ipseque è Thracia profectis, ac emensus totius Macedoniæ latitudinem, ad Scardos montes perrexit, & per eorum valles

Habraymus excidit gratia Solymani.

Habraymus iugulatur.

Solymanus mouet arma in Lusitanos, & deinde in Italos.

valles ad mare descendit. Tum verò Italiam, quam habebat in conspectu, extemplò petendam ratus, vt si cœpta prosperè prouenirent, ipse etiam totis copiis traiiceret, Luftibeium, & Barbarussam transfretare, ac explorare Salentinorum voluntates iussit. At Solymani conatibus, felicissimis Andreæ Auriæ armis repressis, mox in Venetos, à quibus se despectum, & vana antiquæ pacis specie deceptum disserebat, ita vt eos proculdubiò cum Cæsare ab occulta societate consensisse iudicaret, bellum decernit, & ab Aulone castra mouens, Corcyram oppugnare constituit, Barbarussa cum omni tormentorum apparatu è continente in insulã transgredi iusso. Verùm enimuerò cùm propter egregiam & strenuam oppidanorum propugnationem, & quoniam locus ipse & natura & opere munitissimus esset, animaduerteret, se in hoc bello parum proficere, illius pertæsus, soluit obsidionem, & Byzantium reuersus est, non sine pudore irriti conatus, quòd vtrobique, & in Salentinis, & Corcyræ, fortuna, vel iusta, vt ipse quidem arbitrabatur, vel immodica eius vota fefellisset. At Veneti anno eiusdem seculi vndequadragesimo, cum Turcis pacem renouarunt, traditis illis trecentis millibus coronatorum, & Neapoli ac Maluasia oppidis in finibus Macedonię. Quo tempore à Turcis Corcyra obsidebatur, Austrianus exercitus, qui erat in Pannonia, ad Ezechium castellum situm in Possega, fœda in fuga cæsus atque deletus. Anno etiam eiusdem æui primo & quadragesimo, Austriani magnam cladem ad Budam passi sunt, & breui pòst, Strigonium & Alba regalis in Turcorum potestatem deuenit. Cæterùm anno eiusdem seculi quadragesimo octauo, exortum est nouum bellum inter Turcos & Persas, cuius hæc præcipua causa & origo extitit. Paulò antè, inter duos Solymani filios, nempe Selymum & Baiazetem, regnandi causa, ingens bellum enatum fuerat, in quo tandem, victoria penes Selymum inclinante, Baiazetes cum aliqua parte exercitus, & multo bellico apparatu ad Regem Persarum profugit, à quo benignè ac liberaliter exceptus fuit. Hunc Solymanus per varias legationes à Tammaso repetiit. Verùm is, cùm ipsius postulatis perpetuò abnueret, Solymanus vehementissimè indignatus, hanc iniuriam bello atque armis vindicare statuit. Proinde collectis ingentibus copiis, quæ plus ducentis millibus hominum constasse dicuntur, hostiliter in eum arma conuertit, & in Armeniam iter cepit. Vbi primùm ad fines Persarum deuentum est, incredibili immanitate obuia quęquè ferro atque igni populatur, nulli neque sexui, nec ætati parcens; eoq; magis ipsius animus ad omnem sæuitiam & crudelitatem accendebatur, quò magis intelligebat, filium suum Baiazetem profugum, non solùm à Tãmaso aduersus paternam volũtatem protegi atque defendi, verùm etiam illi summum imperium copiarum aduersus patrem, armaque ad vindictam atque vltionem concessa. Tammasus, quanuis haberet in armis centum millia hominum & amplius, tamen quia Solymanus cùm tãtis viribus è Syria in Mesopotamiam prædabundus penetrauerat, veritus, se non posse resistere tantis copiis, legationes misit ad Lusitanum Regem, qui maiori parti Indiæ imperat, vbi multæ sunt munitiones cum Hispanicis præsidiis, & rogauit, ne se, tantis bellorum motibus implicatum, negligeret: sed quàm citissimè opem ferret aduersus communem hostem. Præstare, auxilium ferre laborantibus nũc Persarum rebus, quàm expectare, vt cum accessione virium Persicarum

Idem Venetos bello adoritur.

Corcyra à Turcis frustrà oppugnatur.

Pax inter Turcos & Venetos, cũ maximo ipsorum Venetorum incommodo.

Christianorũ clades in Pannonia.

Nouum bellum inter Turcos & Persas.

Baiazetes filius Solymani fugit ad Persas.

Turci Lusitanorum ope funduntur à Persis, & maxima clade afficiuntur.

ipse postea à Solymano inuadatur. His, aliisque compluribus rationibus commotus Lusitanus Rex, decem Hispanorum millia cum viginti bellicis tormentis subsidio misit Persæ, qui, vbi ad castra Persarum posita in ripa fluminis Euphratis peruenerũt, castrametati sunt à fronte exercitus Turcarum. Cœptum est statim pugnare leuibus prœliis, in quibus tanta Hispanorum virtus enituit, vt Persæ, qui prius videbantur magnoperè consternati, & metu perculsi, non parum animi resumpserint. Huius autem belli is tandem exitus fuit, vt Persis vnà cum auxiliaribus copiis acerrimè dimicantibus, & Baiazete in aciem paternam summo impetu ac virtute, semel atque iterum impressionem faciente, Turci terga vertere coacti fuerint; & licet Solymanus, visa suorum fuga, eos nunc adhortationibus, nunc minis, nunc amplissimis promissis ad prœlium reuocare conatus sit, nunquam tamen assequi potuit, vt qui ex eo certamine incolumes euaserant, pristinę virtutis memores, ac sui Imperatoris præsentia & adhortationibus commoti, ad signa redire voluerint, & potiùs cum laude obire, quàm turpi fuga seipsos fœdare atq; polluere. Ceciderunt ex Ottomannicis copiis in ea pugna centum & triginta ferè millia hominum: complures fuerunt vulnerati: septem purpurati, inter quos, & purpuratus Mesiæ, cęsi sunt, atque vel Solymanus ipse vulnus accepit. Sed neque eam cladem tantùm Solymanus passus est, quam ab hostibus accepit, cùm multi quoque perierint in itinere redeũtes, propter famem, & omnium rerum necessariarum penuriam, quia per solitudines & deuastatas à se regiones iter faciebãt, ita sanè, vt equos edere pro cibariis, & sanguinem equinum bibere coacti fuerint. Hæc clades prædicta & diuinitùs significata fuerat Turcis, antequam discederent Byzantio, quippe cùm crinita stella dicatur visa fuisse, penes quam erant duo iacula lignea. Luna quoque sanguinolenta, & facie cruore obducta, per longum spatium apparuit, quæ omnia prodigia insignem calamitatem Ottomannicæ familiæ portendebant. Sic Solymanus, omnibus propè copiis amissis, rediit Byzantium. Huic bello ipsemet Tammasus cum suprema potestate atque imperio pręfuit, omniaque magnanimi ducis ac fortissimi bellatoris munia & partes peregit, adeò profectò, vt ex nulla alia expeditione maiorem laudis gloriam retulisse dicatur. Proximo anno, qui fuit eiusdem sæculi quadragesimus nonus, tametsi, quoad tempus attinet, cõplures scriptores variant, quorũ nonnulli post quartum annum à fuga Baiazetis hoc euenisse, in literas retulerũt, Mustapha ipsius Solymani primogenitus, virque summis dotibus ornatus, ad Persas itidem confugit. Cùm enim propensior in secũdæ vxoris liberos, è quibus alterum, Mustaphæ primogenito, hortatu vxoris Rossæ prælaturus videbatur, hoc Mustapha ægerrimè tulit, & Persarum auxiliaribus copiis innixus, patri duodecim pręclaras ciuitates, & agros, frugum omnium abundãtia lætissimos, ademit: quæ calamitas sic Solymani animum commouit, vt mox, reparato exercitu, & cum quingentis hominum armatorum millibus Persas adortus, illos in turpem ac præcipitem fugam coniiceret. Verùm ipsis longè lateque omnia incẽdentibus, è Solymani exercitu, rerum inopia presso, ad centum millia periêre, coactusque est Solymanus re infecta illinc discedere. Proximo anno, rursus cõtra Tammasum cum ingenti exercitu profectus, signis infelicibus pugnauit, quàm plurimis ex suis amissis in Persia, & Tartaris socia arma iungere volentibus;

Insignis Persarum victoria.

Cometes, ac cætera prodigia Turcorũ cladem præcesserunt.

Mustapha Solymani primogenitus fugit ad Persas.

Solymani victoria & clades, in Persia.

lentibus,maiori ex parte cæsis in minori Armenia. Vt verò acceptam ignominiam deleret ac vendicaret,nouos exercitus conscripsit, & primùm suos milites stipendiorum amplificatione inuitauit,deinde sociorum animos per legatos cōfirmauit.Sed copiarum longè instructissimarum,breui pòst,haud mediocrem numerum,inedia,& peste amisit, eodemque morbo Constantinopoli,quam priusquam illinc discederet,centum triremium præsidio cōmunierat,per idem tempus,ad septuaginta hominum millia è medio sublata esse dicuntur. Paucis post mensibus, quorundam purpuratorum intercessione factum est,vt Mustapha patri reconciliatus, sese in suis Satrapiis ac præfecturis contineret,iamque sibi de paterno in se animo cuncta amanter pollicebatur, ita sanè, vt post aliquod spatium temporis interiectum, anno videlicet,eiusdem æui tertio & quinquagesimo,à patre accersitus, accepta fide, in castra, quæ tunc ab Alepia Syriæ circiter quadraginta millia passuum distabant,præcipuis quibusque dehortantibus, summa celeritate conuolarit,& candido habitu indutus, atque inermis, ad exosculandam paternā manum,contenderet,ibique mox iussu patris in primo tentorij thalamo,seu cubiculo interiore, à septem mutis & eunuchis, quibus ea cædes demandata fuerat,neruo Turcici arcus collo iniecto suffocatus est,atque ita Princeps clarissimus,omnibusque regiis virtutibus ornatus, per fraudem & insidias extinctus est,& cum ipso,Amasiæ præfectus,& Nicolaus Michaël Venetus,patricij ordinis, qui in nauali prœlio captus ad Nicopolim in sinu Ambracio, Mustaphæ puer donatus fuerat,& propter insignem fortitudinem ingenijq; dexteritatē,fraterna propè charitate cum illo educatus, sic profectò, vt etiam ab eo prætorium vexillum obtinuerit. Nam vtrique, ceu consiliorum omnium participi,statim ab interempto filio,in publico theatro caput præcidi iussit. At Persæ,ipsius Mustaphæ interitum tam iniquo animo tulêre, vt hac sæua atque horribili crudelitate audita, protinus correptis armis, Amasiam ferro & igni deuastarent,omniaque incendiis, rapinis ac cædibus immiscerent.Hæc quidem retuli ex quorundam sententia.Sunt verò qui hanc historiam longè secus enarrauerint,& Mustapham duntaxat insidiis falsisque delationibus Rossæ,& Rostani supremi purpurati, à Solymano qui vtriusque verbis fide adhibita,in maximam suspitionem venerat,filium per domestica & externa auxilia tyrannidem affectare, innocenter atque indicta causa interfectum.Nam inter cætera,ipsi Solymano persuaserant,Mustapham egisse de nuptiis cum Rege Persarum, & ipsius filiam in matrimonium ducere statuisse.De huius autem fuga in Persiam, & quod postea cum patre in gratiam redierit,nihil planè in literas retulerunt. De morte verò, idem omnes fatentur.Cæterùm in his me arbitrum atque iudicem non constituam.Licet vnicuique suo arbitratu quam velit sententiam tueri atque amplecti. Ipse autem Mustapha,ad patrem profectus, tanto exercitus clamore, tantaque gratulatione exceptus fuit,vt mortalium antea nemo, idque Solymano ad eius mortem accelerandam,haud exiguo incitamento extitit. Defuncti cadauer eodem momento coram exercitu proiici: tum prçconem altissima voce promulgari iussit,vnum in cælo Deum,in terris vnum Solymanum Imperatorem esse oportere: totus exercitus terrore attonitus obmutuit. Iunior natu biduò post,veneno sublatus est, quòd de fratris interitu ingemuisset:

Constantinopolis peste diuexatur.

Mustapha redit in gratiam cum patre.

Idem à patre interficitur.

tertius metu patris ad Regem Persarum confugerat, & statim per legatos reuocatus, cùm ad patrem rediret, mox securi percussus est.

Post exigui temporis intercapedinem, Persia plurimis domesticis seditionibus ac intestinis discordiis atrocissimè iactata est, adeò vt Persarum Rex haud mediocre incommodum atque periculum subiret, cùm ab eo Helcas germanus frater, ad Solymanum transfugeret, à quo benignè atque honorificè exceptus, haud multò pòst, eius ope atque armis iustum exercitum comparauit, eoq; Persarum fines populabundus inuasit, ac fratri plæraque oppida & vrbes, inter quas fuit Vanum, Persiæ munitissimum propugnaculum, Taurisio sex dierum itinere distans, ademit, donec tandem in quodam conflictu habito non longè à Balzera Persici sinus emporio, infeliciter pugnans, captus fuit; & postquam aliquandiu in arce vulgò Kahkaha detentus esset, fratris iussu iugulatus, perfidiæ, aut stulti consilij pœnas persoluit. A nõnullis memoriæ traditum est, ipsum in hac expeditione socium atque collegam habuisse quendam Solymani purpuratum, qui aut inuidia commotus, aut Tammasi largitione corruptus, ad Solymanum scripserit, quòd præfatus Helcas sua consilia clàm cum Persis communicaret, & quòd maximoperè vereretur, ne proditionem aliquam tentaret. Deinde misisse alias literas, quibus significabat, illas huiusmodi forma & argumento ad fratrem suum datas fuisse, ac propterea sine dubio omnem suspicionem & inimicitiam inter eos sublatam esse; adeò vt tandem Solymanus eius verbis plenam fidem adhibens, illum ad suum fratrem abduci iuberet, qui, vt primùm in Regis conspectum peruenit, statim in arcem supradictam coniectus fuerit, atque ibi aliquandiu in arctissima custodia detentus, & postremò iussu fratris interfectus. Causa verò, quæ ipsum Helcamum impulerit, vt fraterni vinculi oblitus, à Tammaso deficeret, hæc præcipua & potissima fuisse narratur: quòd videlicet, cùm ipse militari ac excelso animo præditus, Burcanum Siruani Regem in bello cepisset, omnemque eius regionem longè amplissimam, quippe quæ ad ripas vsque maris protenditur, Persico imperio adiecisset, ipse nullam prorsus victori gratiam referret, nullumque vel minimum grati ac memoris animi testimonium, ob rem tam strenuè ac feliciter gestam, exhibuisset. Circa idem fermè tempus, quo Helcas ab eo desciuerat, veritus, ne etiam alter ipsius frater, nomine Becramus, quem alij Sammirisium, siue Elsimitram vocarunt, consimili exemplo à se rebellaret, simulque indigenas ad seditionem concitaret, apprehendi, & mox, nihil tale promeritum, trucidari iussit. Tertius verò, cui nomen fuit Sormiza, vti diximus, quẽ alij Bairamum Mirisium vocant, paucis antè mensibus, naturæ concesserat, relicto filio impubere, qui regnabat in India. Hunc Tammasus, missa legatione, amãtissimis verbis ad se accersiuit, eique suam filiam in matrimonium promisit: sed illius regionis proceres, veriti, ne pari feritate in eum desæuiret, obstitêre, quo minus Casbinum, vbi tunc Rex aulam habebat, proficisceretur. Persa interim, quò seipsum, ac regni sui fines commodiùs protegeret, nonnullos Lusitanos sclopetarios ab Indico Oceano, amplissimis stipendiis propositis, in auxilium accersiuit. Dum hæc in Persia geruntur, Solymanus, præter maritimas expeditiones, à suis nauarchis vario tempore susceptas, & Chium insulam Ottomannico imperio adiectam, duas insigniores præ manibus habuit,

Helcas Tammasi frater, deficit ad Solymanum.

Causa defectionis.

Lusitani Sclopetarij proficiscuntur in Persiam, inuitati stipendiis ab eo Rege.

buit, nimirum Melitensem, quæ incidit in annum post mille quingentos sexagesimum quintum, in eaque Mustapha, & Pial, vterque purpuratus, præfuêre, quorum quidem alter fuit terrestrium copiarum ductor; alter verò, rei naualis præfectus: & Pannonicam, quæ proximo anno subsecuta est, in qua ipsemet cum suprema potestate atque imperio præfuit. Harũ expeditionum fama vt primùm in Persidem allata est, filius Regis Persarum, in haud mediocrem spem deuenit, fieri posse, vt inter hos bellorum motus, Babyloniam recuperaret: cumque esset iuuenis excelsi animi, & auitæ virtutis æmulus, huiusmodi occasionem nullo modo prætermittendam esse ducebat. Proinde summa celeritate atque silentio duodecim millibus Georgianorum, & exulum maiori ex parte collectis, has copias in quibusdam vallibus vrbi propinquis, aut certè non longè distantibus, occultat. Ipse mercatoris habitu paucis comitantibus, nihilque tale suspicantibus Babyloniis ciuibus, vrbem ingreditur, iubet sensim quosdam suorum tanquã mercatores vrbẽ ingredi, ex quibus breui plures quàm mille & quingenti ingressi sunt, eisq; imperatũ fuerat, vt in certum locum statuto tempore conuenirent, cùm primùm nox aduentasset. Statuerat enim per noctem præfectũ vrbis & omnes ministros obtruncare, vrbem diripere, resistentes trucidare. Iussi erant illi etiam qui latebant in insidiis, ad idem tempus adesse. Cæterùm quidam exul arbitratus se impunitatem præteritorum scelerum, & ad hæc, ingentia prȩmia consecuturum, ad vrbem accedens, clam ad præfectum admittitur, eique rem totam aperit, & demonstrat, in quãto periculo & salus ipsius & totius ciuitatis versetur. Missi sunt qui accirent auxilia ab Esdruni præfecto, aliorumque finitimorum locorum. Interim ad arma tota vrbe conclamatur. Babylon repletur tumultu, arma vbique ad defensionem parantur. Esdruni præses, collectis repentè quantis potuit viribus, & quas summa temporis celeritas patiebatur, mox coniunctis copiis cum Babyloniis, cõmuni consilio in Persas impetum faciunt, iam iam vrbem inuasuros, atque instructos. Pugnatur acerrimè vtrinque, ita vt diu anceps fuerit victoria: Sed tamen Persæ numero multò inferiores ad extremum victoriam vrbanis copiis concedunt, ac demum haud pauci ceciderunt. Trucidatis nouem millibus suorum, Persa, vix cum tribus millibus equitum in tutum se recepit. At Solymanus eo nuntio Philippopolim delato, grauissimè indignatus est, tantarum rerum nouitatem, per illud tempus præsertim, excitatam esse in illis finibus, vbi hostis esset potentissimus. Iubet igitur omnes equites Asiaticos, redire ad illos fines tutãdos, ipseq; infracto atq; inuicto animo cum ingenti exercitu in Pannoniam proficiscitur, anno scilicet Christianæ salutis M. D. LXVI. & cùm nollet prius Viennam inuadere, quàm Segethum, arcem in finibus longè munitissimam, & hactenus à Turcis frustrà obsessam, expugnaret, dum admotis copiis atque tormentis, esset in eius obsidione, dysenteria correptus, quarta die Septembris, à Meridie circa horam primam, in loco, quem indigenæ Sictihouum appellant, quarta parte miliaris à Segetho distanti, prope vineas Segethanas, triduo ante ipsius Segethi expugnationem, placido exitu vitam terminauit, anno imperij sui octauo & quadragesimo, ætatis septuagesimo sexto. Fuit autem Solymanus, celsitudine animi, rerumque gestarum gloria & felicitate nulli suorum prædecessorum secundus: at prudentia, iustitia, fortitudine tempe-

Babylon per dolum tentata.

Persarum clades.

Solymani obitus, & natura.

temperātia, humanitate, imperij moderatione, ac cæteris heroicis virtutibus, complures eorum longo ſpatio poſt ſe reliquit. Quòd niſi paternas manus primogeniti ſanguine commaculaſſet, vix omnino extaret, in quo, prę̨ter puriorem fidei doctrinam, iure meritò reprehendi poſſet. Atqui maior pars eorum quos fortuna ad ſupremum faſtigium euexit, illud ſibi perſuaſère, ſi ius violandum ſit, imperij cauſa violandum. Et veriſſimè cecinit Lucanus:

Nulla fides regni ſociis, omniſque poteſtas
Impatiens conſortis erit.

Adhæc, accedebant Roſſæ ſecundæ coniugis, quæ filium ſuum parenti ſuccedere mirum in modum cupiebat, eique Solymanus plurimum ſemper indulſerat: & Roſtani purpurati falſæ delationes atque impulſus, quæ omnia propter ſuſpitionem eius animo iniectam affectatæ proditionis atque tyrannidis, illius interitum accelerarũt. Huius cadauer Nouemb. die XXII. Conſtantinopolim delatum eſt, obuiam ei ante omnes progrediente Moſti: hos ſubſequente Scander Baſſa gubernatore, cum omnibus purpuratis, quæſtoribus, aliiſque proceribus, & innumera populi multitudine: omnes verò pullis veſtibus induti erant, atque cooperti pileolis, quos illi Turbantes vocant, in ſignum mœſtitiæ atque doloris. Cadauer ex curru tranſlatum, præcipui proceres vicibus permutatis, palmis manuum impoſitum, tã ſublimè quàm poſſent, per ciuitatem circumferebant, legiſperitis præcedentibus, & alta voce dogmatis Mahumetani nenias, vſque ad ſepulturæ locum obmurmurantibus. In ea, dum ſuperſtes foret, à ſe maximis ſumptibus, ac pretioſiſſimis marmoribus, cõſtructa, cadauere ſolennibus ceremoniis recondito, pãnum vndulatum ſubtiliſſimum cum Solymani acinace, ad denotandum, eum, vitam in bello profudiſſe, capiti autem Turbãtem, vt vocant, quem in vita geſtare ſolitus fuerat, impoſuère. Huic ſanè, dum vixit, nec auctoritas, nec dignitas formæ deerat: ſtatura fuit erecta, oculis nigris, paululumque truciioribus. cæterùm vultu gratioſo & ſubfuſco. Eius autem iuramentum, huiuſmodi fuiſſe inuenio. Iuro Deum, cæli terræque auctorem, iuro Euãgelicæ hiſtoriæ Chronographos, vicies quater mille prophetas lapſos è cælo, ſummumq; inter hos, noſtrum Mahumetem: adorandos item Manes aui patriſque, tum hoc ſacrum auguſtumque meum imperiale caput. In ſuis autem literis & diplomatibus, huiuſmodi titulos prę̨ponebat: Solymanus Tſaccus, Dei gratia, Rex regum, Dominus dominantium, Maximus Imperator Byzantij, & Trapezuntarum. Rex præpotentiſſimus Perſidis, Arabiæ, Syriæ, ac Ægypti. Dominus Aſiæ, & Europæ, Princeps Mechæ, Alepi, Hieroſolymorum. Dominator, poſſeſſorque maris vniuerſi, &c. Ex regia noſtra Conſtantinopoli. Huic Nono Cal. Octobris eiuſdem anni, Selymus, eius legitimus filius, in imperio ſucceſſit, anno ætatis ſuæ tertio poſt quadrageſimum. Princeps ſeuero aſpectu, propè formidabili intuitu, nigris pilis, aduſto temperamento, vt videbatur: ſed ita obeſus, vt colli breuitas appareret eximia.

Solimani funeralia & ſepultura.

Eiuſdem iuramentum.

Selymus II. Solymani ſucceſſor.

Vbi primùm fama diuulgarat, Selymum, nemine refragante, paterni imperij hę̨reditatem adiiſſe, Tammaſus ad eum legatos miſit, qui ei ſuo nomine ſupremum faſtigium gratularentur, ſimulque ab ipſo pacis & articulorum confirmationem poſtularent. Et quoniam Perſæ paucis antè diebus nonnullas excurſiones fecerant in finibus Turcorum, in mandatis habuerant, vt illi ſigni-

Tammaſi legatio ad Selymum.

ſignificarent, ſe inſcio atque inuito, hæc omnia contigiſſe, cùm illi duntaxat ſpe prædæ ad hoc impulſi fuiſſent. Ipſum verò ſtatim, vt arma deponerent, imperaſſe: At Selymus reſpondit, his rebus opus eſſe maturiore conſilio, ſe tamen breui reſponſum daturum eſſe. Nec enim ſibi operæpretium eſſe videbatur, vt bellum initio imperij tam repentè ſuſciperet aduerſus potentiſſimum Regem, cùm præſertim in Pannonica expeditione partim morbo, & ferro, partim etiam rerum neceſſariarum inopia, circiter centum millia hominum periiſſent. Cæterùm oratores, haud multò pòſt, infectis rebus, domum dimiſſi, eaq́ue de cauſa, videbatur inter vtramque gentem potius bellum fore, quàm pacem, quæ tantùm abeſt, vt à Selymo per id tempus confirmata fuerit, vt etiam ipſe in Perſiam miſerit poſtulatum ſpolia Baiazeti fratris, quem Perſa, vt Solymano id enixè efflagitanti, gratificaretur, necari iuſſerat. Oratori autem, ad illa repetenda miſſo, quia paulò arrogantius viſus eſſet loqui, ad cæteros deterrendos iuſſu ipſius Regis, naſus & aures deciduntur, atque ita deturpato, vbi ad ſuos fines veniſſet, Turcico purpurato, ſic imperante, caput præciſum atque amputatum fuit, ne Turcis hæc ignominia patuiſſet. Iiſdem temporibus etiam Veneti, audita morte Solymani, de vnanimi patrum conſenſu Marinum Caballium, patricij ordinis & equeſtris dignitatis virum, nec non ſingulari ſapientia & omnigena virtute præſtantem, ad antiqua iura amicitiæ confirmanda, Byzantium ad nouū Turcarum Imperatorem Selymum ablegarunt. Qui eius legatione audita, maximum iurauit iuſiurandum, atque confirmauit quod ſcriptum fuerat in diplomate ſuo ſigillo inſignito, quod quidem iuramētum ita ſe habuit: Iuro per Deum ęternum, creatorem cæli & terræ, per animam ſeptuaginta prophetarum, per animam meam, meorumq́ue maiorum omnium, me omnia iura amicitiæ ad illa vſque tempora ſeruata habiturum ſancta & inuiolata, atque ad vnguem ſeruaturum, ſicuti ſubſcriptione fuerat confirmatum. Quanti verò Selymus hoc ſuum iuramentum fecerit, & quàm ſyncerè ac fideliter obſeruauerit, breui pòſt euentus declarauit, cùm ipſe nullis iniuriis ab ea nobiliſſima Repub. laceſſitus, atrociſſimum bellum denuntiauit, niſi Cyprum traderet, eaq́ue pernegata, illud tandem vi atque armis extorſit. Bello indicto, Veneti, quia plurimum conducere ſuis rebus exiſtimabant, non modò vt præſentium Chriſtianorum, cum quibus mutua fœdera coniunxerant, ope atque auxiliaribus copiis iuuarentur, ſed etiam vt diſtraherentur hoſtis vires, ſi vno eodemq; tempore pluribus in locis eius imperium inuaderetur, Vincentium Alexandrium à ſecretis eius inclyti atq; illuſtriſſimi Senatus, virum ſingulari prudentia, & multo rerum vſu exercitatum, in Perſidem ad Tamaſum miſère, qui eum ad arma in communem hoſtem alacriter ſuſcipienda, in tanta pręſertim occaſione rei bene gerendæ, adhortaretur. Hic, tametſi pro patria tam longo & periculoſo itinere ſuſcepto, muneris ſui partes non minori celeritate, quàm fide ac ſolertia expleuiſſet, nihil tamen ab eo, præter inanem ſpem & cunctationem conſequi potuit. Nec ita multò pòſt eius diſceſſum, Cairus, Seidi Acmati nepos, qui paulò antè Gilani Rex fuerat, cœpit ad patruele regnum aſpirare: quamobrem vltrò citroq́ue miſſis nuntiis, amicos ſolicitat ad defectionem, hortaturq́ue opem ferre ad ipſum regnum recuperandum. Vbi ſatis potentem factionem ſibi iam habere viſus eſt, multis

Pax à Selymo Venetis confirmata cum iuramento.

Selymi perfidia.

Vincentius Alexandrius mittitur à Venetis legatus in Perſiam.

Cairus Tamaſum Gilano regno exuit.

coactis

coactis copiis, conspirantibus etiam ciuibus propè vniuersis, Laiganum propugnaculum, omni genere bellicorum apparatuum instructum, Metropolim Gilani regni inuadit, atque ciuium opera, & auxilio admissus, ad quatuor millia Persarum, qui erant in præsidiis, contrucidat. Genuitus Mirises, Tammasi filius, cùm ad arma tota vrbe conclamaretur, per secretiorem portam oppidi cum Allaculio vrbis gubernatore, & quingentis hominibus, in proximos montes fuga se seruauit. Eius regionis iactura, ipsi Tammaso longè molestissima fuit, cùm plurimi frumenti in primis, & olei, & serici sit ferax, in qua regione circiter viginti millia strenuissimorum equitum fuerant paulò antè descripta. Hanc munitionem iisdem propè artibus Tammasi primogenitus occupauerat, quæ sanè ipsi Regi opportunissima & gratissima erat. Proinde, vbi de hac re certior factus est, protinus Mustapham filium cũ decem millibus equitum, & sex tribunis, multoque peditatu, munitionem ipsam obsidere ac expugnare iussit. Cæterùm, cùm ad fines Laigani peruẽtum esset, munimenti præsidia, quibus auditi erant Persici apparatus, magna alacritate hostem expectant. Cœptum est vtrinque certare minutis prœliis, & frequentibus incursionibus. At verò cùm egregia obsessorum virtus in illis conflictibus appareret, semperque inferiores Persæ redirent à pugna, scripsit Tammasus ad filios in castra, quò etiam confugerat Genuitus Mirises, vt à tam frequentibus certaminibus abstinerent, donec ipse maiores copias trãsmitteret. Verùm, vbi diutius obsidio perdurasset, & complures vtrinq; fuissent trucidati, quia res Turcica, ob purpurati Babyloniæ præfecti indignationem non satis tuta esse videretur, & cùm ad mare Caspium bellici apparatus fieri dicerentur, breui pòst, milites reuocati sunt. Cùm verò interim, fœderatorum Principum naualis victoria in Perside nuntiata fuisset, multique proceres ad arma palàm capienda in Turcos suum Regem adhortarentur, non prius se capturum respondit, quàm vidisset vtiliores Christianorum progressus; parui referre ligneas scutulas demersisse, dum sunt incolumes syluę, ac possidentur, vnde possent aliæ excindi. Et ita quidem Tammasus dixisse fertur, cùm ad illum de tam insigni tamque rara & memorabili victoria nuntius afferretur. Hæc porrò incidit in annum post mille & quingentos, septuagesimum primum, & in septimum diem Octobris, qui erat Diuæ Iustinæ sacer, cùm præcedenti anno Selymus regnum Cyprium suæ ditioni adiecisset. Circa idem fermè tempus, aut certè non multò post, Persarum Rex ingentes copias parauit, armaque importari iussit in Arabiam felicem aduersus Regem Æthiopiæ Dauidem, propter controuersiam ortam de finibus non procul à mari Erythræo, vbi Persa regiones, stipendiarios ac subditos populos Æthiopis Regis subegerat. Sed ea tanta cõtrouersia, collectis vtrinq; non contemnendis copiis, quorundam procerum præsentia & auctoritate breui consopita est.

Quid Tammasus respõderit audita Christianorũ Principũ nauali victoria.

Persæ regis cũ Æthiopꝫ res cõpositæ.

Dum hæc in remotiori clymate geruntur, Constantinopolis, maximam cladem perpessa est: siquidem Seraglium, Portæ Imperatoris ferè cõtiguum, incendio periit, quod intra biduum vix integrè restinctum est. Damnum ex hoc incendio illatum, decies centenis millibus, multi, plus æstimarunt. Selymus interim, vt acceptum in mari ad Chinãdas insulas dedecus & ignominiam, aliquo præclaro & illustri facinore aboleret, anno 1574. circa mensem

ſem Iulij inſtructiſſimam claſſem aduerſus Africanos, duce Sinamo purpurato, & Occhiali Rege Algierenſi emiſit. Qui velis ſecundis XIII. Iulij ad Guletam delati, cum LX. machinis bellicis duplici ordine collocatis, arcis muros terra mariquecitra intermiſſionem diuerberarunt,omnibuſque propugnaculis & mœnibus deiectis,eam expugnarũt. Chriſtianos omnes, quatuordecim duntaxat ex proceribus,inter quos fuêre Gabriel Serbellonus, & Petrus Carrera,qui vincti Conſtantinopolim ſunt miſſi, exceptis, crudeliſſimè trucidarũt,eaque ſolo æquata,munitiſſimam arcem in portus multarum nauium capacis formam conſtruxêre, atque ibi perpetuam belli ſedem & caput,ad Hiſpaniam, Italiam, cæteraſque inſulas infeſtandas conſtituerunt, & mox Tunetanum regnum & ciuitatem in Selymi poteſtatem redegêre. Is verò tam proſperis ſucceſſibus elatus,& fortunæ blandientis aura & fauore illectus, ad nouas expeditiones proximo vere ſuſcipiendas, animum adiecit. Sed illum,his cogitationibus intentum,fatalis hora corripuit,adeò vt penultima die Nouembris, repentino propè morbo interierit. Huic autem in imperio ſucceſſit Amurathes ipſius filius,qui tunc agebat annum ætatis ſuæ viceſimum ſeptimum , cum magna omnium prætorianorum, Byzantinorumq; ciuium lætitia, cùm ob egregias animi dotes quas præ ſe ferebat,non mediocris ſpes de illo fuiſſet in animis omnium excitata. Hic, licet multos bellicos apparatus factos fuiſſe à patre in ver proximum inueniret , tamen quia nouus eſſet,& adhuc imperitus regnandi, nihil omninò in præſenti anno ſibi innouandum eſſe cenſuit; ſed vniuerſum ſtudium ac diligẽtiam conuertit ad confirmandum ſtabiliendumque imperium, atque in primis quatuor,ſiue,vt aliis placet,quinque fratres impuberes, de more Ottomannicorum Imperatorum coram ſe ſtrangulari iuſſit, ne quas inſidias domeſticas metueret,néve,vt quondam pòſt Muſtaphæ interitum,fama increbreſceret, quempiam ex illorum numero adhuc ſupereſſe, vnde ſibi in poſterũ aliquid incommodi ac periculi immineret. Huius literarum inſcriptio eſt eiuſmodi: Amurathes Deus terræ, gubernator mundi vniuerſi, nuntius Dei, fidus ſeruus magni prophetæ Mahometi,&c.

Guleta à Turcis expugnata.

Selymi obitus.

Amurathes creatur Imperator.

Eiuſdem ſæuitia in fratres.

Vt verò ad ipſum Tammaſum reuertar, huic ſanè Turcicum bellum, ſicuti etiam ex prædictis facilè videre eſt, admodum infeliciter ſucceſſit. Quandoquidem Perſæ ſub eius dominatu multarum prouinciarum & ciuitatum iacturam fecêre,ſicut inferius patebit. Is tamen, cùm natura ad pacem,quàm ad bellum propenſior eſſet , pacem à Solymano vel iniquiſſimis conditionibus redemit, quæ poſtmodum ad finem mortis vtriuſque conſtanter perdurauit. Nec quicquam ab eo cum aliqua ſui nominis laude,ſuorumque ſubditorum beneficio geſtum fuiſſe inuenio, quàm duas regiones in mari Caſpio & in ipſis finibus Perſiæ ſitas, à duobus Regulis poſſeſſas, quarum altera Siruana,altera verò Gilla dicebatur,occupatas.Quibus rebus peractis,nihil maiore ſtudio procurauit,quàm vt ſocietatem atq; amicitiam non minus cum Ottomannica familia , quàm cum vicinis gentibus & nationibus,perpetuò coleret & conſeruaret,ita me herclè , vt Solymano viuis ſubtracto,nihil antiquiùs habuerit,quàm vt primo quoque tempore,ad Selymum paterni imperij hęredem ac ſucceſſorem,legatos deſtinaret,quorum opera pax iiſdẽ formulis,& conditionibus,quibus anteà,ſicuti iam diximus,

Tammasi mores, & natura.

constabiliretur. Cæterùm, vt magis in propatulo sit, qualísnam fuerit ipsius natura & mores, quãtumque à paterna atque auita virtute degenerarit, nonnulla exempla referam, ex quibus clarissimè intelligetur, Persicũ Imperium sub eius principatu ad maximas miserias & calamitates deuolutum fuisse, cùm ipse, omissa bellica disciplina, & iis artibus, quibus regna & imperia feliciter administrantur, omnes suas cogitationes ac studia solummodò ad lucri cupiditatem, atque illecebras muliebres animum applicauerit, nullamq; sui decori, & iustitiæ, quæ tanquam neruus & fundamentum est cuiusuis Reipublicæ aut imperij bene constituti, rationem habuerit. Vetus & antiqua Regum Persarum consuetudo & mos fuit, vt pacis tempore, si per valetudinem licebat, aut in venationem prodirent, aut aliquo honesto & laudabili exercitio, vtputa equitandi, sagittandique, seipsos & suam nobilitatem oblectarent, illudque in primis satagere, vt facilis ad eos aditus patêret, seque omnibus tẽporibus, comes atque affabiles præberent. Adhęc, vt in primis enixè darẽt operam, ne cui ex suis subiectis vlla vis atque iniuria inferretur. Cæterùm, is, per totum ferè decennium, ne semel quidem ex regia pedem mouit, adeò vt interdum quingenti, interdum verò mille atque amplius, ante fores publici prætorij exclamarent, ac de illatis iniuriis conquererentur. Verùm ipse per suos administros iubebat illos adire præscriptos atque ordinarios iudices, quibus suam causam exponerent, nescius interim, illorum querelas fuisse contra ipsosmet iudices tyrannos, necnon contra Sultanos, & milites, qui plærunque (de his postremis loquor) publica itinera obsidebant, & instar immanissimorum latronum, viatores spoliabant. Vt verò id planius & manifestius fiat, ex plurimis exemplis, hæc pauca in medium proferam. In vrbe, ab indigenis Naessiuin appellata, fuêre olim capti nonnulli prædones, qui quosdam negotiatores suis bonis ac fortunis exutos, contrucidarant, & ad magistratum, vt de ipsis fieret quæstio, perducti, Iudex de vniuerso negotio quàm plenissimè edoctus, furtum ad se deferri iussit, & qui iure conquerebantur, dimissis, reisque è carcere liberatis & absolutis, partem earum facultatum sibi reseruauit, & reliquam misit Casbinum, quæ nonnullis Sultanis dono exhiberetur. Cæterùm hi, ad quos huiusmodi bona pertinebant, in regiam profecti, maximis gemitibus, & præ nimio dolore scissis vestibus, ac regiæ domus mœnia conscendentes, ipsum Regem alta voce compellabant, simulque illum interrogabant, quídnam ageret, & cur tantam iniustitiam in suo regno fieri pateretur, eaque de causa haud rarò diris plagis atque verberibus affecti sunt, & lapidibus illinc se propipere coacti, nec fieri vnquam potuit, vt eorum iustissimis querimoniis vel minimus locus relinqueretur. Prętereà, Taurisij, quæ vrbs est Metropolis Persarum, octodecim prædones minoribus tormentis, quos vulgò Sclopetos vocant, instructi, intempesta nocte in publicam negotiatorum domum, patrio idiomate Car Principis nuncupatam, in qua erant circiter quadraginta mercatores, admotis scalis, per fenestras clanculum ingressi, cùm scirent ibi, præter cæteros, fuisse quendam opulentum ac prædiuitem mercatorem, nomine Acmatum Celebinum, ex vrbe Angoria oriundum, perfracta ianua cubiculi, ipsoque crudelissimè interfecto, 300. Tumanos, qui constituunt summam 6000. nummûm aureorum, & quasdam laminas argenti inelaborati, simulque nonnullos panos, seu

Regum Persarum consuetudo.

Qualisnam fuerit Persici regni gubernatio sub Tammasi principatu.

ſeu inuolucra ex coccino & tela ſerica abſtulerunt. Cùm verò mercatores ſomno excitati, correptis armis, ſe illicò ad ſui ſuarumque rerum defenſionem pararent, tormentorum glandibus impetiti, ſinguli ſeſe in ſua cubicula recipere compulſi ſunt. Breui ab hoc ſpatio interiecto, iidē latrones nocturno tempore cuiuſdam Armeni domum cum lanternis adorti, quatuor inuolucra, ſiue maſſas, vt vocant, telæ ſericæ illinc ſecū aſportarunt, quæ, prout fama diuulgauit, paulò pòſt, in ædibus Sultani Tauriſienſis conſpecta fuerunt. Et licet de his omnibus latrociniis in ipſa regia conqueſti ſint, & prædones inuenti, nūnquam tamen, Rege ad hæc omnia conniuente, in hos publico ſupplicio animaduerſum fuit, aut minimum æquitatis ac iuſtitię teſtimonium exhibitum. Præterea, quidam Turcicus negotiator, nomine Cozaſera Fantinus, qui ob exoticas merces vltrò citroque conuehendas, etiā Cuſbinum, in qua vrbe tunc frequentiùs erat regia, nonnunquam accedere conſueuerat, cùm in publica mercatorū domo illic hoſpitium haberet, & Curci (ſic Perſæ regios ſatellites appellant) intelligerent, præfatum mercatorē haud modica ſumma pecuniarum abundare, in huius amicitiam ſeſe paulatim inſinuantes, ipſum tandem conuiuio exceperunt, idque cùm epulis, tum variis ſermonibus tandiu protractum eſt, donec nonnulli ex eodem ſatellitio, qui officinam quandam ipſi mercatoriæ domui conterminam, dedita opera locarant, perfracto muro, eiuſque cubiculum ingreſſi, ad duodecim millia coronatorum abſtuliſſent. Peracto prandio, vbi in cubiculum rediiſſet, & pecuniam ſibi ablatam videret, ſtatim, à quibus hæc ſublata eſſet, ſubolfecit, nullaque mora interpoſita, ad fores palatij perrexit, & cùm ſibi cum plæriſq; Sultanis amicitia intercederet, introductus, præfatos Curcos, quibuscum pranſus fuerat, tanquam huius facinoris cōſcios, accuſauit. Rex, vti primùm hoc comperit, Curcos ad ſe accerſiri iuſſit; & de hoc furto interrogati, prorſus negarunt. Cùm verò ipſe mercator inſtaret, vt in vincula conücerentur, & de his ſeorſum haberetur quæſtio, ſiue proceſſus, vt vocant, Rex, in eo ſe illi gratificaturum reſpondit, ſic tamen, vt niſi faterentur quod illis obiiciebatur, ipſe, mox capite pœnas lueret. Quo audito, confeſtim ab incœpto deſtitit, ſatiùs fore ducens, fortunarum, quàm vitæ iacturam facere. Paucis pòſt diebus, cùm quidam iuuenis detexiſſet furti auctores, prędictus mercator teſtes coram iudice Cusbinenſi produxit, quibus examinatis, ipſe horum teſtimonium Regi detulit. Et quò maturius expediri poſſet, eidem quadringentos aureos dono dedit. Is verò, accerſitis Curcis, inuênit, maiorem pecuniarum partem adhuc ſupereſſe, ac eueſtigiò illam in publico ærario reponi iuſſit; & prohibuit, ne illi, ad quem pecunia pertinebat, in regiam vllus ingreſſus deinceps pateret. Hoc ſanè, vbi in vulgus diſſeminatum eſt, plurimorum animos ab ipſo Rege mirum in modum alienauit, & innumeri de eo conquerebantur: Cæterùm, ipſe horum querimonias flocci faciens, ac prorſus contemnens, nullam ſuæ dignitatis, ac publici commodi rationem habebat. Id quoque à nonnullis relatum eſt, nimirum ipſi regi, fuiſſe quendam ex his ſatellitibus, quos diximus nominari Curcos, iā ſenio cōfectum, & lepidiſſimum hiſtrionem, qui iuxta regium cubiculum pernoctare conſueuerat, eique cùm Rex diceret, ſe, ſuperiorem noctem admodum quieto ac placido ſomno tranſegiſſe, propterea quòd ipſe tam dulci modulamine ceciniſſet,

 niſſet,

nisset; is statim respondit, sibi hactenus fuisse incognitum, suos cantus tantam vim habere, vt Regiæ Maiestati somnum conciliaret, idque si antea sciuisset, nunquam potuisse adduci, vt vel hiscere auderet, quò etiam ipse vigil ac experrectus, exaudiret tam diurnos quàm nocturnos suorum subditorum ploratus & querimonias, quæ fierent ob assidua & immensa latrocinia, cùm foris in publico itinere, tum in ipsis vrbibus indies perpetrata; simulque addebat, in libro querelarum quæ passim ad octo annorum spatium habitæ fuerant, supra decem millia hominum interfectorum scripto comprehendi. Quibus verbis Rex grauissimè commotus & indignatus, dixisse fertur, oportere, vt ipse in primis, deinde omnes eius socij, (hos autem, Curcios intelligebat) à quibus hæc omnia scelera committebantur, laqueo gutture præfracto, suspenderentur. Nec sanè id cuiquam mirum videri debet. Quippe cùm nulla eis darentur stipendia, cogebantur sese ad rapinam conuertere, ac sibi per fas & nefas prospicere, cùm præsertim viderent, Regem, in his, quæ ad ius retinendum & conseruandum pertinent, nulla prorsus cura & sollicitudine affici, eaque de causa in Persico regno sub ipsius Principatu itinera fuêre admodum periculosa; ita profectò, vt vix etiam domi interdum securè ac citra metus suspitionem versari liceret, cùm omnes fermè iudices largitione ac muneribus corrumperentur.

Quatenus autem ad rem militarem spectat, id planè in confesso est, hunc Regem, tametsi de bellicis rebus grauiter ac disertè ratiocinari solitum, nunquam tamen ad eas fuisse propensum, cùm non ita sublimes spiritus gereret, ac potius exigui angustique animi esset. Et licet interdum coëgerit exercitus, tanquam mox in aciem prodituros, id potius extremę necessitati, quàm eius ingenio & naturæ attribuendum erat, cùm in bello ad prœlium lacessitus, perrarò collatis signis, Martis aleam subire voluerit; sed plærunque pugnam detrectans, sese in loca tutiora recipere consueuisset, adeò me herclè, vt cum maxima sui nominis ignominia, & Persici regni detrimento, Assyriam, & Mesopotamiam, vnà cum Babylonia, clarissima Orientis vrbe, amiserit. Hac prius potiebatur quidam regulus, nomine Sarafbon, ipsius Tammasi beneficiarius, qui, cùm per suos exploratores didicisset, Ottomănicum exercitum breui illac transiturum, ipseque Persarum opem implorasset, horum tandem auxiliaribus copiis destitutus, locum longè munitissimum, qui ab incolis Saxum perforatū dicebatur, in angustiis viarum situm, & non secus ac trãsitum & clauem in suam ditionē, amisit. Qua clade accepta, mox Ehilachum, Ergis, Vastanū, Adilagus, Benghinum, Cassanchiel, & pleræq; alię vrbes atq; oppida, ad eundē regulum pertinentia, cum ipsa, vti diximus, Babylonia, & versus plagā Occidentalē in regione Diarbeck, & Armenia minori, in quibus hæc oppida cõtinentur, videlicet Caracmichū, Orfa, Mordiuū, Birrha, Adilgeus, Bechis, Basta, Esrumū, Wan, Scherzul, Cassancalasum, Ertingia, Erzignanū, Barbutlis, Tocatū, & quædā alia municipia & vrbes cùm in his locis, tum etiā in Georgianorū finibus positæ, Ottomănicis armis cesserũt. Is verò, tãtis calamitatibus, tãtaque imperij sui declinatione posthabita, nulli rei magis animū intẽdere, quàm opibus congerẽdis, & femineis voluptatibus atq; delitiis, in quas tam vehemẽti amore ferebatur, vt quàm plurimi omninò sibi persuasum haberẽt, ipsum, à mulieribus effascinatū: Siquidē potiorē temporis

Quæ loca Persæ amiserint regnãte Tammaso.

poris

poris partem cum eis transigere, atque illas interdum super rebus longè grauissimis, & ad publicum regimen & gubernationem spectantibus, ad priuatum & secretum consilium admittere cõsueuerat. Adhæc, futurarum rerum præscientiam & cognitionem ex figuris Geomanticis summo studio ac diligentia exquirere, ac etiam somnia quę sibi noctu quiescenti obuersabantur, haud rarò conscribere. Quòd si fortè aliqua eorum non prorsus vana atque fallacia obuenerant, sed aliqua ex parte euentum sortiebantur, mulieres protinus hæc illi in mentem suggerebant, addito etiam, ipsum fuisse Prophetam cælitus elapsum, hisque assentationibus, mirum dictu, quantopere ipse Rex oblectaretur. Et quamuis natura ad liberalitatem ac beneficentiam propensus foret, in eas tamen prodigus omninò censebatur, cùm persæpe illis pretiosissimas gemmas, nec mediocrem pecuniarum vim elargiretur. Hæ verò interdum, de ipsiusmet Regis consensu, ex gynæceo egredi solebant, quæ scilicet haberẽt liberos, eo quidem prætextu, vt illos, si fortè in aliquem morbum incidissent, consolandi gratia, inuiserent. Id quoque de ipso referunt, nempe ad excitandam & fouendam libidinem, plurimis electuariis vti solitum, in eoque habuisse delectos homines, & quos nouerat esse peritiores, amplissimis premiis atque muneribus prosecutum. His etiã adiiciunt, ipsum, seruas iuniores, seu mancipia, ne pro illarum cultu & ornamento impensas faceret, Sultanis alendas & custodiendas tradidisse, quas deinde accersitas, multis gemmis & pulcherrimis vestimentis indutas ac exornatas, in regiam remittebant. Licet verò ex his, hactenus commemoratis, non secus quàm ex vnguibus leo, facilè intelligi possit huius Regis inexplebilis auaritia, & pecuniæ coaceruandæ studium, nihilominus tamen ad earum rerum confirmationem, rursus hæc pauca subiicientur. Frequentissimè ad insulam Ormum, Curacassanum & Alepum mittebat, qui illinc Tulipanos, & telam sericam omnis generis, nec non pannos lana confectos adueherent, ex quibus, vestes atque indumenta postmodum confici iubebat, eaque loco stipendij dabantur militibus, ratione ipsius arbitratu subducta, sic sanè, vt quod valebat coronato, nouem aut decem aureis æstimaretur. At munera sibi oblata atque exhibita, etiam si quàm minima & perexigua fuissent, nũquam omninò respuere, neque inuitis animis accipere, nihil minus interim cogitans, quàm vt ob ea vel minimam gratiam referret, idq; propositis exemplis, multò clarius illucescet. Cùm quidam Turcicus, profectus Alepo, in Persiam venisset, eo vtique animi decreto, vt, abiurata fide Ottomannica, Persicis sacris adhæreret, statimque ad Regem intromissus, & post debitam reuerentiam, ipsi, grati animi ergô, duodecim aureos, & mulum dono dedisset, is, retenta pecunia, & eius nomine scriptura, vt moris est, comprehenso, mulum eidem restituit ac donauit. Hoc etiam silentio haudquaquam prętereundum videtur. Cùm quidam miles, in bello strenuè dimicãs, cepisset filium Osbechi, quo quidem Persa nullum habet acriorem hostem, cùm eius auctoritas in finibus Curassani tanta omninò sit, vt Rex cogeretur illi annuatim persoluere 400. Tumanos, qui octo millium coronatorum summã efficiunt, ne carragines, siue carauanas, vt vulgò appellant, ex Indiis profectas, transitu arceret. Cùm verò quidam Sultanus, militi pro captiuo sibi tradito, vel potius extorto, præter mille aureos, etiam pagum donasset, ea quidem spe inductus,

vt à ſuo Rege multò ampliora præmia referret, ipſe equo duntaxat donatus eſt. Magnam & ſingularem quandam prę ſe ferebat beneficentiam, dum plæriſque annuas penſiones elargiretur. Cæterùm, eas in huiuſmodi locis aſſignabat, in quibus, nunquam, niſi maxima alicuius principis viri gratia, vel donatiuo haberi poterant. Quotidiè pro ipſius anima complures opifices à tributis & exactionibus immunes fiebant; ſed plærunque vano ac inani ſucceſſu, cùm poſt biennium, vel triennium, Regij miniſtri eas omnes vno eodemque tempore extorquerent, ſicuti etiam ſuperioribus annis, habitatoribus Ghilſenſibus, qui ſunt omnes Armeni, contigerat. His ſiquidem Rex, octo annorum immunitatem conceſſerat, quibus expletis, vniuerſum illud tributum per temporum interualla dari ſolitum, vna vice, non ſine maximo ſuo damno atque incommodo, perſoluere coacti ſunt, ob eamque miſſus fuit Tarcaldabech, Sultani Caidar Miriſe æconomus, ac regius procurator, qui eam pecuniam exigeret, maxima panni quantitate imperata, cùm Rex quàm ſæpiſſimè noua indumenta ſibi aſſumeret, adeò mediusfidius, vt interdum, quod dictu fermè incredibile videbitur, quinquagies in die ſibi veſtimenta commutauerit, quæ deinde inter aulicos miniſtros compartiri atque diſtribui iubebat, pretio à ſe limitato, nec fas erat quenquam renuere quod ſibi oblatum fuerat, quin potius magni beneficij loco ducere, quæcunque ſibi Regis nomine exhiberentur. Porrò idem factum eſſe narrant in ditione Aligna, à Latinis habitata, licet nullo alio ſermone quàm Turcico, Perſico & Armenico vtantur, eoſque Perſæ appellant Francos, & huius ditionis Antiſtes vocatur Archiepiſcopus Naſſiuanus, quem conſtat noſtro tempore bis fuiſſe Venetiis, ſemel quidem ſub Principatu Hieronymi Priuli, anno ſalutis ſupra milleſimum quingenteſimum, vno & ſexageſimo, & deinde ſub Lauretano Venetorum Duce. Præfatus Rex, vt hoc etiam obiter dicatur, non ſecus, quàm mercatores ſolent, gemmas diuendere, variaq; mercimonia commutare quàm ſępiſſimè conſueuerat. Id vnum tamen, inter tam multa enormia, & Principe indigniſſima, de eo memoriæ proditum eſt, quod illi apud ſuos populares non vulgarem beneuolentiam comparauit, quòd videlicet, ex ſuo imperio vniuerſa vectigalia, quibus anteà illius ſubditi mirũ in modum premebantur, nõ modò leuari; ſed etiam penitus auferri iuſſiſſet. Huius autem rei cauſam ferunt potiſſimùm ex nonnullis viſionibus in ſomnio habitis proueniſſe, ac eum dicere ſolitum, ſe ab Angelis fuiſſe in collo perſtrictum, & interrogatum, num Regem, qui iuſti & magnanimi Principis perſonam referret, quique ex Hali domo ac familia genus atque originem traheret, tam ſæua & prorſus intolerabilia vectigalia, cum tanto ſuorum ſubditorum damno atque incommodo, decerent? Proinde vt ea confeſtim amoueret, imperaſſe: Regem verò experrectum, & ingenti metu ac timore perculſum, ilicò per omnes ſui regni prouincias, edictum promulgaſſe, vt deinceps omnibus portoriis & exactionibus è medio ſublatis, quiſque ab eis omninò immunis atque liber foret. Cuius quidem facti eum indies magis atque magis pænituiſſe, ex multis argumentis ac teſtimoniis facilè deprehenſum eſt, cùm præſertim diuitiarum atque opum acumulandarum ſtudio, quàm plurima homine, nedum Rege indigna, paſſim ab eo perpetrata ſint, à quorum equidem ſpeciali enumeratione, ne nimia in his recenſendis prolixitate lectori

Vectigalia è Perſico regno ſublata.

ctori

ctori tædium pariam, in præsentia superſedeo, cùm ex præcedentibus, huius Regis natura, ingeniū & mores, quàm facillimè cognoſci ac intelligi poſſint. Nunc reſtat, vt de ipſius aula, eiuſque miniſterio, ac ſenatu, quàm breuiſſimè dicatur. Hæc quidem in duo potiſſimùm capita fuit diſtributa, nimirum in regios miniſtros, & ſtatuum atque ordinum ſenatum. In ipſo autem regio famulitio erant liberi Sultanorum, & ſerui à Rege coëmpti, aut ſibi donati in Sarayo ſeu palatio regio, quod patrio vocabulo Caramum appellant, in cuius gynæceo degebant hæ mulieres, quarum ſeruilibus officiis vtebatur, cùm intus cubabat, quæ omnes erant ſeruæ Circaſſæ, aut Georgianæ. Cùm autem foris pernoctabat, mancipiorum opera & miniſterio vti conſueuerat, hique fuerūt numero quadraginta, vel ad ſummum quinquaginta, eorumq; munus atque officium erat, ipſum Regem induere ac exuere veſtimentis, eorumque diligentem curam ſuſcipere, & plęraque alia, his conſimilia efficere. Præter hoc, quod dixi, miniſterium, adhibebantur etiam Sultanorum liberi, quorum quidem domicilium non fuit in regia, ſed manè, ac veſperi, ex ſuis ædibus in aulam accedebant, hique interdum erant plures, interdum pauciores, ſed plærunque viginti. Præmium verò ac remuneratio à Rege dari ſolita his ſeruis atque mancipiis, qui ab anno quinto & viceſimo, vſque ad triceſimum, abraſis tamen barbis, ei inſeruierant, hæc fuit præcipua, vt videlicet, ſi ſedulò ac fideliter ſeſe in ſuo munere geſſiſſent, mutuò acciperent ab ipſo Rege, quidā viginti, alij triginta, & nonnulli quinquaginta millia nummûm aureorum, viginti pro ſingulis centenis numeratis, alij ad decem, & quidam ad ſpatium viginti annorum, ea tamen lege & conditione, vt Rex annuos fructus ſubinde perciperet. Ipſi verò interim prædictam ſummam pecuniarum, aulicis nobilibus, qui promotionum gradus ad aliquam præfecturam in regia expectabant, cum firma prædiorum ac bonorum ſtabilium cautione, quinquaginta, ſexaginta, & interdum etiam octoginta cum fœnore centenario commodabant. Quòd ſi fortè qui pecunias mutuò ſumſerant, ſtatuto tempore ſuis creditoribus, à quibus, hæc ex capitali, vt vocant, ſine vllo actu iudiciario deprompta fuerant, non eſſent pares ſoluendo, nullo expectato iudicio, prædia obligata, mox à creditoribus occupabantur. Merces autem ac remuneratio propter fidele obſequium Regi præſtitum, erant aulici gradus, ac dignitates. Creabantur enim centuriones, regiæ cohortis præfecti, ac etiam Sultani, id eſt, Prouinciarum præſides. Hactenus de regio famulitio. Iam ſupereſt, vt de ipſius Senatu, ſeu cōmitiis, aliquid ſummatim ac breuiter dicatur. Is quidem fuit vnus duntaxat, in quo nullus alius erat Præſes, quàm ipſemet Rex cum interuentu duodecim Sultanorum, quorum ſingularis prudentia & vſus rerum, in his, quæ ad politicam gubernationem ſpectant, quàm optimè compertus ac exploratus eſſet, tametſi hîc numerus quandoque variabat, admiſſis etiam in ordinem ſenatorium his Sultanis, qui aliorum negotiorum gratia frequenter in aulam veniebant. Habebantur comitia fermè quotidiè, niſi cùm Rex ad balnea accederet, aut quo die ſibi vngues detonderet. Hora, qua ſenatus tam æſtiuo, quàm brumali tempore coibat, fuit ſecunda & viceſima poſt Meridiem, ibique perſiſtebant vſque ad tertiam, quartam, & interdum vſque ad ſeptimam horam noctis, prout magnitudo negotiorum expoſcere videbatur. Rex ſedebat in ſublimi throno,

Tammasi aula, & senatus.

Senatus Regius.

quod Perſæ Aſtabinum vocant: à tergo aſſidebant ipſius liberi, ſi qui erant in regia, & in primis Sultanus Caidar Mariſe, qui vicario patris munere fungebatur, iſq; rariſſimè ex aula aberat. E regione vultus ac regiæ præſentiæ, aſſidebant Sultani Cõſiliarij, etſi qui prouinciarũ prȩſides affuiſſent, & ab vtroq; latere quatuor ſupremi epiſtolarum Magiſtri, ſeu Cancellarij, qui ab ipſis dicuntur Viſiri. Rex proponebat argumenta, & ſuper ipſis ſuam ſententiam proferre, moxque Sultanorum ſententiam ſingulatim rogare: Qui eam prolaturus erat in medium, continuò aſſurgens, propius ad Regem accedebat, atque aſſidens, illam proferebat tam alta voce, vt commodè à reliquis Sultanis intelligi ac exaudiri poſſet. Ipſe interim, ſi quod dictum memoria dignum in eius oratione animaduertiſſet, ſtatim iubebat ſcribas illud ſcripto fideliter comprehendere, ac ſæpe ipſemet ſua manu id in literas referre, mox cæterorum ſententiam ſciſcitari. Nonnunquam verò in ipſo ſenatu, quod ſibi magis operæpretium videbatur, decernere, cùm videlicet, de his cauſis, quæ verſabantur in controuerſia, nulla apud ſe remaneret hæſitantia: interdum verò, ad ſe omnium ſenatorum rationes atque ſententias afferri iubebat, hiſque poſtmodum ſedulò expenſis ac ponderatis, quídnam præcipuè agendum foret, conſtituere. Præter hos conſiliarios, Curcum etiam Baſſi, ſui ſatellitij præfectum, in eorundem ordinem cooptauit. Nam, licet huius auctoritas inferior eſſet, nihilominus tamẽ fuerat ex nobili atque illuſtri familia, eoque dignitatis gradu perfunctus, in Sultanorum album cooptabatur. Cancellarij, quos diximus, nulla prorſus in ſenatu habẽt ſuffragia, nec quicquam ab eis vnquam proponitur, niſi prius à Rege interpellati. Et quanuis in magno pretio atque honore habeantur, nunquam tamen, etiam ſi fuiſſent ex veteri ac præclara familia oriundi, ad gradus Sultanorum atque alia munia militaria promouentur, adeò ſanè, vt hic magiſtratus, potius hominum virtute præditorum, quàm nobiliũ videri poſſit. Dum habebantur comitia, nemini fas erat ex prætorio egredi, ſed illic omnes ſenatoriæ dignitatis viri, tanquam excubitores, pernoctabant, ſimulque apponebantur cuſtodiæ trecentorum armatorum, dum ea fierẽt, qui tamen etiam poſt comitia ad tutelam Regis perſiſtebant. Et hæc quidem de ipſius Regis aula, & politico regimine hactenus dicta ſufficiant. Quorum ſanè plæraque adhuc in Perſia retinẽtur, & quædam pro temporum conditione ſublata eſſe, haud difficulter crediderim. Id ſanè mirum nonnullis videri poſſet, quòd, licet hunc Regem, ob ſuperius commemorata, quiſque extremo & pluſquam Vaticano odio proſequi, ac eius nomẽ execrari deberet, ipſum tamẽ Perſȩ ſingulari obſeruãtia, ex veteri cõſuetudine apud eos antiquitus recepta, coluerint ac venerati ſint, & vulgus ac popularis multitudo nõ ſecus ac cȩleſte Numen, ſuſpexerit, eiq; diuinos honores exhibuerit, ita ſanè, vt qui aduerſa valetudine laborabant, ſeu aliqua alia calamitate & infortunio diuexabantur, frequentius ipſius Regis nomen, quàm diuinam opem & auxilium implorarent. Huic ſoli ſuam vitam & ſalutem commendare, ac tanquam Deo vota facere: alij ſe allaturos munera, nõnulli, ſe, valuas ſui palatij tanquam ad quoddam ſacellũ, in quo habitet Deus, oſculaturos, eaque domus ſe felicem ac fortunatã cenſere, quæ poterat nanciſci aliquid ex regia ſupellectile, vtpote indumẽtum, calceos, aut aquam, vnde manus abluerat, eaque non rarò, (tanta eos ſuperſtitio

Cancellarij.

Perſarum in ſuos Reges cultus & obſeruantia.

stitio vel potius deméntia ceperat) aduersus febres, ac cęteros morbos, ceu pręsens remedium, vtebantur. Verumenimuerò, vt innumera eius generis prætercam, hoc tantùm adiecerim, non modò tenuioris fortunæ homines; at etiam ipsius liberos, ac Sultanos, in Regis colloquium admissos, cùm existimarent, se, nulla epitheta, nullosque titulos posse inuenire tanta maiestate atque amplitudine dignos, his verbis plærunque vsos esse: Tu es nostra fides, & in te credimus. Cæterùm in locis ab aula remotioribus, complures omninò sibi persuadebát, hunc Regem, præterquam quòd spiritum propheticum haberet, etiam vita semel defunctos, in auram æthereã reuocare, multaque alia miranda efficere, hoc etiam addito, nempe quòd, quemadmodum Halis, ipsorum præcipuus propheta, olim genuit vndecim liberos virilis sexus, ita etiam hic Rex totidem numero diuina prouidentia sustulisset. Et quoniam de ipsius liberis hîc mentionem facimus, consentaneum est, & à nostro instituto minimè alienum, si hoc etiam adiunxerimus, ipsum videlicet, ex multiplici coniugio vndecim liberos mares ac tres feminas genuisse. Huius filius maximus natu, dictus est Muhemet Hodabendus, siue, vt alij appellant, Cudabenus, qui, patre superstite, maiorem partem suæ ætatis transegit in regno Curassano, quod vocant Cheri, contentus exigua quadam ditione sibi à patre assignata. Cùm verò sibi filiam reguli Curassani matrimonio copulasset, socero defuncto, eius regni possessionem ac hæreditatem adeptus est. Hic tres filios procreauit, quorum prior natu vixit in aula, & ipsi Tammaso propter egregias virtutes, & corporis præstantiam longè charissimus, atque acceptissimus fuit, cùm præsertim nullum alium nepotem haberet. Secundus, appellatus est Ismaël, vir acri promptoque ingenio, & rerum bellicarum maximè studiosus ac peritus, & in bello admodũ fortunatus, quippe qui ter, vel pacis tempore, collectis magnis copiis, Turcarum purpuratos, & inprimis Bellerbegum de Arzrum, cui nomen fuit Iskender Bassa, in ditione Sultani Solymani non solùm ab inferendis iniuriis repressit, sed etiam omnes propè illorum copias multò maiores, fortissimè deleuit; parumque abfuit, quin, disiecta hostili acie, ipsum Bellerbegum ceperit, & Esdrumum celeberrimi nominis vrbem, rursus Persico imperio adiecerit. Porrò hinc factum est, vt Maessum-Bech, intimus ac supremus Regis consiliarius, & ipsi Ismaëli longè infensissimus, arrepta occasione, Tammasum à filio alienarit, cùm diceret, ipsum nimis præaltos spiritus gerere, & inscio atque inconsulto patre, habito militari delectu, induciarum tempore Ottomannicam ditionem hostilibus armis inuasisse; ac insuper, vt illum magis prægrauaret, quasdam literas, conscriptas Sultanis per varias prouincias, quibus, illorũ animos ad bellum Turcis inferendum, omnibus studiis atq; artibus solicitaret, Regi exhibuisse; huiusque persuasione Ismaëlem in arcem vulgò Kahkahe, sitam in regione Erdeuil, quæ vicina est finibus Persiæ, ac Syruani, coniici iussit: ibiq, ad multos annos eũ in arctissima custodia detinuit, adeò, vt etiam post patris obitum ibidem captiuus detineretur. Addunt etiam, ipsumRegem haud raró ad eum nobilissimas & pulcherrimas virgines & matronas misisse, vt sese cum ipsis oblectaret. Illum verò, ab earum commercio & consuetudine prorsus abstinuisse, cùm diceret, se æquo animo ferre præsentem calamitatem: At si suos liberos eidem captiuitati ac miseriæ obnoxios videret, id sibi longè calamitosius

Quot liberos Tammasus sustulerit.

lamitosius

lamitosius futurum: seruos præterea, neutiquam muliebres voluptates atq; delitias decêre. Licet verò in hunc pater optimè affectus esset, ac eum pristinę libertati restitutum cuperet, summoperè tamen metuebat, ne liberatus, Persicum regnum sibi vsurparet, cùm præsertim ab indigenis & prouincialibus mirificè adamaretur, tametsi etiam Sultani, illius praeferocem naturam, & præcelsos spiritus maximè suspectos haberent, ne scilicet, ad imperij gubernacula promotus, militiæ præfectos atque primores, maiori ex parte, nouis substitutis, sua dignitate ac munere abrogaret, simulque tot fratres, qui haud mediocrem regni partem suis Satrapiis & præfecturis occuparant, statim è medio auferret. Tertius ipsius Tammasi filius vocatus est Sultanus Caidar Mirises, patris legatus, vt antea retulimus, isque fuit breui statura, sed facie admodum decora atque amabili, & cùm in familiaribus congressibus atquè sermonibus, tum etiam cultu corporis & equitandi peritia valde conspicuus & gratiosus, patrique mirum in modum carus atque acceptus. Hunc libenter, illos audire solitum narrant, qui de arte militari & bellica disciplina disserent, licet ipse ad bellum gerendum non ita aptus atque idoneus foret ob naturam nimis mollem ac delicatam. Valuit tamen ingenio; & historiæ cognitionem, cæteraque studia, & quæ in primis ad politicā gubernationē spectant, plurimum coluisse fertur. Reliquorum filiorum nomina fuère Mustapha, Mircanus, & Genuitus. aliorū verò, mihi nōdum planè innotuerunt.

Annui reditus Persarum regnante Tammaso.

Nunc autem operæpretium est videre, quanti extiterint ipsius annui reditus, & vnde potissimùm excerpti atque collecti, ex quo vectigalia, vti iam retulimus, amoueri atque auferri iussit. Hæc siquidem, cùm in quolibet regno atque Republica sint pręcipuum robur ac neruus, non dubium est, quin deinceps maxima ex parte diminuti essent, & propterea sublatis portoriis, ratio ineunda fuerat, qua imperij maiestas cum dignitate conseruaretur. Itaque regio decreto sancitum atque ordinatum fuit, vt ex tritico, re frumentaria, vineis, pratis, singulisque mercibus, pro qualibet portione vna ad ipsum Regem deferretur, & pro quolibet agro seu campo, quisque dimidium fermè coronatum persolueret. Item vt singuli in locandis domibus, pro centum aureis, quinque in regium ærarium transferret. His quoque accessit tributum Christianorū, qui in nonnullis regionibus, pro qualibet domo quinque aureos, & in quibusdam aliis, septem, & octo, prout erat ipsarum regionum, quas inhabitabant, fertilitas, persoluebant. Ex armentis verò, pro quadraginta ouibus, annuatim quindecim bestos, qui, ratione ad Venetæ monetæ calculum subducta, tres libras & decem solidos constituunt. Et pro qualibet vacca annuatim soluerunt decem bestos; qui duarum librarum & decem solidorum summam conficiunt. Nam pro masculis armentis nihil planè persolui consueuit. Hinc ergo ipsius Regis annui census ac prouentus eliciebantur, qui dicūtur ea tempestate confecisse ad tricies centena millia nummûm aureorum. Impensæ verò ac sumptus ex regio ærario prouenientes, reuera

Tammasi militia.

perexigui censebantur, cùm solummodò quinque lectissimorum virorum millia, nimirum prætoriani atque regij satellites, quos anteà patrio idiomate Curcos nominari diximus, eius stipendiis alerentur. Nec etiam his stipendium in prompta expeditaq; pecunia dabatur: sed eius loco plærunque, sicuti anteà commemorauimus, vestimenta, equi, & arma, quo pretio illi placuisset.

cuisset. Verùm, quod attinet ad ipsius liberos, horum singuli seorsum suas familias alebant, & frequentis aulæ dignitatem tuebantur: sed tamen mihi exploratum non est, quãtum pro ipsis annuatim impenderetur. Sultani fuêre numero quinquaginta, quorum consilio & auctoritate vniuersa huius Regis militia potissimùm innitebatur. Hi suas prouincias, excepta ditione, quæ ab ipso Rege, ac eius liberis possidebatur, in quinquaginta partes distribuerant, & quisque illorum, quingentos, mille, ac etiam duo millia equitum in sua præfectura habebat, qui ex suis Satrapiis & regionibus sibi concreditis & assignatis, tantum redituum sigillatim eliciebant, quantum satis esset alendo equitatui, & frequenter numerum suorum equitum recensebãt, adeò vt ingruente aliquo bello, Rex nulla alia cura & solicitudine torqueri deberet, quàm, vt vno, vel duobus mensibus ante susceptam expeditionem, ipsos Dynastas per fideles ministros atque nuntios de sui animi decreto maturè commonefaceret. Hi enim, cùm semper in promptu atque parati essent, euestigiò, ac citra vllam difficultatem, cum insigni armatorum hominum apparatu ad statutum locum conueniebant, erantque circiter centum millia robustissimorum equitum. Arma verò, quibus Persæ his temporibus in acie contra hostem seipsos protegunt, hæc sunt præcipua, nimirum thoraces, clypei, & galeæ. Cæterùm, ad lædendos subigendosque aduersarios, vtuntur ense, arcu, & longis sclopetis, nec vllus est inter milites, qui eis hoc tempore non vtatur, in hisque iam longo vsu & frequenti exercitatione tantam peritiam omninò adepti esse dicuntur, vt omnibus fermè populis & nationibus antecellant, cùm præsertim insigne quoddam temperamẽtum & admirabile artificium in his conficiendis adhibeant. Interior pars sclopetorum, quæ tota ex ferro constat, septem palmarum longitudinem exæquat, globosque sustinet fermè quinque vnciarum pondere, & huiusmodi armorum genere summa quadam agilitate vtuntur; ita sanè, vt nihil prorsus impediat, quo minus, si vsus locusque deposcat, reliqua arma, videlicet, arcus & gladium expediant, scutis in tergum reiectis, cùm auersi pariter & aduersi sagittare didicerint, & scloperos retrò ab humeris tanta solertia & facilitate adaptant, vt, quod mirum videri possit, nulla res alteri sit impedimento. Arcus gestant latos & præduros cum præualidis neruis, ita vt sagittas validissimas emittant ad morem Scytharum. Eorum equi forma & robore tam elegantes sunt atq; conspicui, vt minimè illis opus sit aduectu exterorum, idque potissimùm contigit à morte Sultani Baiazetis, qui, vt anteà recensuimus, aufugit in Persiam, & secum aduexit pulcherrimos equos Cilices, seu Caramanos, & equas Arabicas, perrara itidem bonitate ac specie, sibi, dum illac transiret, à diuersis Regulis atque Proceribus donatas. Et postquã Tammasus in gratiam Solymani, vel potius ob auaritiam, singulari quadam perfidia vsus, ipsum, contra omne ius hospitalitatis ac promissi, clam trucidari iussisset, vniuersa eius supellectile potitus est; in qua, præter triginta maiora tormenta, quæ statim Sumachiam, celeberrimi nominis vrbem, ad mare Caspium positam, conuecta sunt, multamque vim pecuniarum, & reliqua spolia, fuerunt equorum & equarum circiter decem millia, vnde tam generosa & egregia soboles nata est, vt Imperatores Ottomannici non habeant prẽstantiorem, nec etiam huic consimilem. Sunt alioquin Persarum equi natura præstãtes, sublimes, pleni, feroces

Sultani.

Arma Persarum, quibus vtuntur in bello.

Persarum equi.

feroces aspectu, robusti, assueti bellicis rebus, qui vtuntur frontis operimentis ferreis, & integumētis ex corio cocto ad vsum Italicæ armaturæ, quæ ipsi congerunt è coniūctis congestisque simul laminis: vtuntur & vestibus condensatis bambasio, ita vt quemuis armorum ictum facilè sustineāt: At cataphracti thoraces habent squammosos, & ferrea ventris integumenta, & galeas, quarum ferrum ad tegendam faciem demittitur, scutisque circularibus firmissimis, lanceis prȩualidis, acinacibus, & clauis ferratis vti cōsueuerunt.

Baiazetes filius Solymani confugit ad Persas: & ibi interficitur.

Et quoniam proximè Baiazetis mentionem fecimus, hæc de illo quambreuissimè repetam. Is sanè ob suspitionem de successione in imperium Turcarum, cum Selymo fratre, Rossæ filio, signa contulit, atque cùm totis castris dimicatum esset, victoriaque fuisset penes Selymum, cuius partibus mater plurimum fauebat, coactus est se in Persiā cum viginti millibus armatorum recipere, ita Persa Rege concedēte, vnde post ipsius cædem, & spolia, & duodecim millia hominum per legationes Selymi, licet irrito euentu, sunt repetita. Vt verò Tammasus, seipsum aduersus Ottomannicas incursiones tutiorem redderet, vniuersa oppida & arces in finibus Turcarum sitas, funditus dirui ac solo æquari iussit, adeò, vt ad spatium itineris septem aut octo dierum, illic omnia ad horribilem quandam solitudinem & vastitatem redacta fuerint.

Cum quibus Regibus Persæ confœderati sint.

Amicitiam verò, & propè confœderationem exercuit cum quodam Regulo Christiano, Leuēthbeghio vocato, Georgianorum Principe, qui ipsi quotannis tributi nomine viginti millia nummûm aureorum persoluit. Huius autem ditio est Caspio mari contermina, & habet in armis prompta in omnes euentus ad decem millia lectissimorum equitum, & multum peditatum. His quoque accedebant nonnulli Principes Turcarum, quos vocant Chiordos, habitantes in montibus Armeniȩ, versus eam partem Georgianorum, quȩ ab ipsis Turcis possidetur ex latere maris Euxini, quos etiam Tammasus fœderis iure sibi obstrinxerat, hique possunt colligere, præter pedestrem manum, ad octo millia strenuissimorū equitum. Ex his superius commemoratis, facilè cuiuis constabit, quales fuerint huius Regis mores & natura: quomodo sese in sui regni administratione gesserit: qualis fuerit eius aula, senatus, militia, annuales prouētus, & impensæ: quot liberos sustulerit: quæ illorū nomina: quo pacto sese aduersus Turcas communiuerit, & cum quibus denique Regulis fœdus ac societatem contraxerit.

Mors Tammasi.

Porrò eius obitus incidit fermè in annum Christianæ salutis supra mille quingentos septuagesimum quintum. Vixit annos circiter octo & sexaginta, ac præfuit in imperio vltra duos & quadraginta annos, cœpitque regnare anno ætatis suæ decimo septimo. Princeps talis, qualem anteà descripsimus, & in bello parum fortunatus, quique à suis prædecessoribus plurimum degenerare visus est. Statura corporis dicitur fuisse mediocri, optima atque firmissima membrorum constitutione, colore subfusco, & labris grandioribus. Paulò antequam è vita migrasset, Caidarem Mirisæ tertiogenitum, septendecim annorum adolescentē, qui patre adhuc superstite, eius vicario munere fungebatur, prioribus liberis posthabitis atque neglectis, sibi testamento successorem destinauit. At regni proceres, rei indignitate commoti, haud multò pòst, de vnanimi omnium consensu ac volūtate, ad Muhamet Hodabendum, quem alij vocant Cudabendum, quod nomen Deodatum apud Persas significari dicunt,

cunt,

cunt, adhuc in regno Curassano subsistentem, legatos cum literis miserunt, eique, ceu primogenito, regale solium atque fastigium detulêre. Verùm ipse, Persicum imperium, cùm legitimo ac primario hæreditatis iure, sibi debitum, tum etiam communibus procerum ac prætorianorum suffragiis oblatum, nescio quibus causis, & rationibus commotus, recusauit. Quo intellecto, Ismaëlem secundogenitum, annum tertium & quadragesimum agentem, è carcere, vbi, quemadmodum anteà ostendimus, à patre per multos annos in arctissima custodia detentus fuerat, exemptum, sibi Regem constituerunt & declararunt. Hic, paterni regni administrationem adeptus, hanc protinus à sæuitia & crudelitate auspicatus est, & Caidarem Mirisæ tertium fratrem, veneno, siue vt aliis placet, ferro interfici curauit. Fratre sublato, cœpit animum adiicere ad regnum stabiliendum, & ad dignoscendos procerum animos, quorum consilio tamdiu à patre in vinculis detentus fuisset, callidum consilium ac miræ astutiæ plenum excogitauit: siquidē per multos dies ab hominum conspectu abstinuit, iussitque, rumorem ab intimis dissipari, quòd Rex decessisset: cuius mortis, non secus quàm Vsumcassanem olim fecisse narrauimus, omnes significationes fieri imperauit, quò res ab omnibus crederetur, vt possent animi cuiusque notari. Ea res credita, effecit, vt multi occulta odia patefacerent, quæ omnia confestim ad Regem per clandestinos exploratores delata fuêre. Vbi posteà sanus atque incolumis prodiisset, complures capi iubet, & multi sibi conscij delictorum, subitò ad fines regni profugientes, fuga sibi consuluerunt. Rex, collecto repentè magno equitatu, hos ad fines regni insecutus est. Quamobrem Turci qui erāt in ipsis finibus, cognitis his motibus armorum, veriti in se arma capi, ad defensionem se accinxêre. Id ipsum faciunt Persæ in finibus. Quare ad arma res vbique prospectabat, & cùm Persarum animi ad vlciscendas iniurias à Turcis illatas, iam propensi essent, cœptum est hinc inde variis excursionibus loca finitima vexare; cùm tamen interim grauiora damna à Turcis, quippe qui primi, & iam paratiores arma corripuissent, inferrentur. Hoc autem, vbi ad Ismaëlis aures peruenisset, summoperè indoluit, cùm præsertim domesticas seditiones haud parum metueret. Proinde, vt his tandem sublatis, seipsum in imperio tutius constabiliret, ac bellum, si ita res ferret, tantò felicius gereret, quotquot potuit è suspectis proceribus, è medio auferri iussit. Cæterùm is, proximo regni sui anno, à sorore, optimatum ac etiam fratrum impulsu, veneno clam sublatus est. Hoc viuis subtracto, cùm primores viderēt, se, Rege, ac legitimo regni hærede & successore destitutos, iterum legationem miserunt ad supradictum Muhamet Hodabendū, ac eum enixè summissisq; animis orarunt, vt paternas fasces atque imperium capesseret. Ille, tametsi ab initio rursus refragari videretur, nihilominus tamen instantibus legatis, & multas cohortationes ac preces admiscentibus, tandem eorum postulatis assensus est, & mox in regiam profectus, summo omnium applausu & acclamatione, statim Rex creatus atque renuntiatus fuit. Hic sanè, vbi primùm ad Persici regni gubernationem admotus est, in suis actionibus auum potius & proauum, quàm patrem imitatus, nihil habuit antiquius, quàm vt Persarum auitam gloriam & decus, patriis moribus atque studiis, maiori ex parte obscuratum, ceu ex densissimis tenebris in clarissimam lucem vindicaret atque assere-

Ismaël II. Persarū Rex.

Eiusdem stratagema.

Obitus.

Hodabendus, Rex Persarum.

aſſereret, idque in primis omni vigilantia procurauit, vt maiorum exemplo rem bellicam, & militarem diſciplinam in ſuo regno fermè collapſam & extinctam, denuò erigeret ac emendaret, eamq; veteri Græcorum lege ad præmia & pœnas reuocaret. Poſt hæc, animum ad bellum Turcis inferendum, quod etiam Iſmaël ſuſcipere decreuerat, adiecit, eiq; expeditioni Emircanum

Emircanus Mariſe Hodabendi filius, Perſico bello aduerſus Amurathem præficitur.

Mariſem, primogenitum, virum acri ingenio, & bellicę laudis gloria mirum in modum flagrantem, cum ſuprema poteſtate atque imperio pręfecit. Coactis itaque multis millibus hominum armatorum, Babyloniam, vbi noui reges, de more Perſarum, ſibi gladium accingere conſueuerant, proficiſci decreuerat. Hæc verò vbi Conſtantinopolim per ſedulos fideleſq; nuntios perlata ſunt, Amurathes in maximam ſuſpitionẽ deuenit, ne auitas vrbes, Turcicis armis occupatas, per vim armorum, vellet recuperare. Quamobrem ſtatuit & ipſe copias colligere, ac protinus ad duo millia lectiſſimorum equitum ad fines præmiſit. Cæterùm Perſa, cùm palam publiceque proteſtaretur, ſe nolle bellum concitare, ſed duntaxat regni ſui limites atque pomœria recognoſcere, Turca breui pòſt, militares apparatus maiori ex parte remiſit. & prouidus futurorum, cautè ac diligenter, quænam eſſent Perſarum conſilia, obſeruare. Interea temporis, Hodabendus, licet aduerſus Amura them hoſtilem animum indutus, nihil pręter aliquam inſignem expeditionem noctes dieſque meditaretur, nondum tamen ſibi commodum atque opportunum videbatur, eum tanta potentia & viribus innixum, inuadere, & inſtructa acie, belli aleam ac fortunā experiri, niſi prius ſeipſum in imperio recens ſuſcepto cōſtabiliret, & cum veteribus amicis ac finitimis regulis fœdus atq; ſocietatem inſtauraret. Et quoniam ſibi fraterna fides ſupra modum ambigua & ſuſpecta erat, maximeque verebatur, ne dum ipſe vnà cum filio externis bellis implicitus, procul militaret, Perſicū regnū à fratribus iā prouectioris ætatis, inuaderetur, ſtatuit ſuum animū hac ſolicitudine ac metu ſoluere. Quocirca vniuerſos bellicos apparatus, in tres fratres natu grandiores, qui paucis antè menſibus, præ timore, ne dolo atque inſidiis circumuenirentur, ab ipſius Regis aula ad fines vſque Turcarum profugerant, conuertit. Cæterùm poſtquam illos aperto Marte capere nequiuit, ſimulat per communes amicos, ſe omne odium omnemque ſimultatem depoſuiſſe, atque his non modò regiam gratiam & fraternam charitatem; ſed etiam ampliſſimas præfecturas & dignitates pollicetur. Illi, cùm regiæ ac fraternæ fidei ſe vltrò tradidiſſent, mox iuſſu Regis comprehenſi, crudeliter ſunt necati. Proinde

Tres fratres per dolum à Rege Perſarū trucidati.

cùm ſe ipſum domeſtico timore atque periculo liberaſſet, omnia ſtudia & cogitationes ad Turcicum bellum applicuit. Huius ſiquidem animum ſupra modum infeſtabat amiſſorum locorum, de quibus anteà meminimus, triſtiſſima & acerbiſſima recordatio, miroque & incredibili recuperandæ in

Perſici apparatus contra Turcas.

primis Babyloniæ deſiderio atque cupidine accendebatur. Quocirca non amplius ſimulatione ſibi vtendum ſtatuens, omnibus Sultanis, ſuæ militiæ præfectis, mandat, vt tam ex ſuis popularibus, quàm ex fœderatis prouinciis & nationibus, quantas poſſint, copias deſcribant, & quæ maximè aduerſus potentiſſimum hoſtem belli vſus requirat, omni cura & diligētia præparent atque conſtituāt. Quod quidem ab ipſis ſumma fide ac celeritate perfectum eſt. Hæc vbi Conſtantinopolim allata ſunt, & Amurathi per fideles miniſtros

ſtros ac ſpeculatores ſignificata, confeſtim nauali expeditione, quam aduerſus Chriſtianos Principes, quos non minori odio, quàm ſui maiores, perſequitur, omiſſa, omnes bellicos apparatus, exceptis quinquaginta triremibus ad locorum maritimorum defenſionem eductis, ad limites ſui imperij aduerſus Perſam direxit. Miſſa ſunt primùm duo millia prætorianorum ad eos fines, multaque millia Spachium, qui ſunt equites Turci perpetua ſtipendia merentes, ad illud bellum vndique cientur. Cùm verò Scythæ quaſdam fœderis conditiones à Turcarum Imperatore poſtulaſſent, reiecti, continuò ad Perſarum ſtipendia confugerunt. Cæterùm Perſa, collectis ferè centum millibus armatorum, Turcicos fines repentè inuadit, tantaque alacritate & dimicandi ſtudio, vt obuia quæque facillimè cederent. Amurathes interim, nihil omninò de ſolita vigilãtia remittere, quin potius nihil maiori ſtudio ſatagere ac procurare, quàm vt ingentes copiæ aduerſus Perſas in caſtra vndique conuenirent. Cùm verò interea, Perſicum bellum indies magis atque magis exardeſcere, & Perſarum exercitus, noui militis acceſſione magis formidabilis reddi cœpiſſet, fama per Byzantium diſſeminata eſt, Amurathem ipſum, Hierapolim vſque cum maximis copiis egreſſurum, adeò vt illic duo vexilla Imperatoria erigerentur, quæ ſolent erigi, cùm Imperator exit ad bellum. Iuſſi ſunt duo purpurati cum quinque millibus Ianizzerorum ſingillatim Byzantium conuenire. Imperantur multa nauigia tormentis, & militari apparatu omnis generis onerari, quæ omnia mox in Syriam conueherentur, quia paſſim dicebatur Amurathes fore in Syria, donec exercitus inſtrueretur, & poſteà rediturus Byzantiũ. Nam Perſæ plurima damna quotidiè Turcarum finibus inferebant, cùm illorum copiæ, pluribus ſemper accedentibus in caſtra, magnoperè excreuiſſent. In primis verò Perſæ Vanum, vrbem amplam & populoſam, poſitam in finibus Armeniæ, vi armorum capiunt, Turcaſque ibi inuentos, omnes contrucidant, mœnia proſternunt, ipſam vrbem diripiunt, atque in omnes reſiſtentes quàm crudeliſſimè ſæuiunt. Turcæ, cùm frequentibus certaminibus pugnarent, pluribuſq; in locis, & complures vtrinque caderent, vt Perſarum acumen atque alacritas aliqua trepidatione obtunderetur, iubent multa capita cæſorum Turcarum deradi more eius nationis, atque clam per noctem in eorum caſtra deportari, vt appareret, multos Perſas interemptos fuiſſe: ſed irritum atq; inane fuit illorum conſilium, quia cognitum fuit ab iis, quibus Turcica vafricies non eſt obſcura: atqui cùm aliis in locis acriter pugnaretur, tum ad Eſdrum præcipuè decertatũ eſt, vbi multa millia Turcarum interfecta ſunt, & complures capti. Neque tantùm armis res Turcica per id tempus quammaximè affligebatur: ſed etiam fortunæ felicitas, quæ in cæteris bellis plærunque aſpirare conſueuerat, videbatur iam terga vertiſſe, cùm amicitiæ quarundam nationum à iacente felicitate, quaſique areſcente Turcarum, ad Perſarum florentem deſciſcerent. Siquidem multi populi in illis finibus vltrò acceperunt Perſarum imperium, gloria rerum geſtarum & multis victoriis illuſtratum, atque ita fines Regis Perſarum partim vi armorum, partim etiam per accurrentes populos ſpontè ob metum, & plæroſq; ob ſtipendia & munera, eximiamque Regis in quoſque præſtantes duces humanitatem, allectos, dilatabantur. Et quoniam non ſolùm animi Turcarũ militum, ſed etiam illorum

Turcarum apparatus contra Perſas.

Scythæ adhæret Perſis.

Vanum capitur à Perſis atque diripitur.

Turcarum ſtratagema.

Perſarum victoria.

rum populorum qui erant Byzantij, & in omnibus reliquis ciuitatibus Ottomannicæ ditionis, nō parum exterriti & consternati esse videbantur, conuecta sunt Byzantium multa capita, & aures, & nasi cæsorum Turcarum decisi, qui dicebantur esse Persarum, quò indigenæ ad eam militiam tantò alacrius accederent. Huius verò atrocissimi & cruentissimi belli, quod incepit anno supra mille quingentos, septuagesimo septimo, præfectura initiò demandata fuit Mahometo purpurato, viro pacis bellique artibus longè clarissimo ac præstantissimo, cuius nutu atque consilio in castris omnia gererentur. Hic, postquam ibi aliquandiu rebus gerendis præfuisset, cùm Amurathes illius præsentia, propter insignem in politicis rebus, & imperij administratione vsum atque peritiam, diutius carere non posset, domum reuocauit, & Mustapham, itidem purpuratum, cuius virtus in multis bellis anteà inclaruerat, in eius locum substituit. Mahometus interim, domum reuersus, vndecima die Octobris anni 1579. circa horam pomeridianam à quodam mendico Turcico, anteà milite, supplicem libellum exhibente, in regia percussus cultello, in dextrum pectus illiso, duabus pòst horis mortuus est: homicida pariter, altera statim pòst hora, in quatuor partes dissectus. qui in perpetrato facinore, adeò ab astantibus, contra primatum exhortationem, hinc inde tractus, & verberatus erat, vt semimortuus & mutus inde reportatus, & ad ipsum Imperatorem ductus, causam perpetrati homicidij dicere non potuerit. Hic fuit exitus Mahometi Bassæ, hominis penè septuagenarij, maxima gratia & auctoritate florētis, qui trium Imperatorum supremus Vesirius, id est, locum tenens, seu vicarius extiterat. Mustapha, Ottomānici exercitus Imperator, quòd multis morientibus in castris & morbo, & inopia annonæ & ferro Persarum in frequentibus prœliis, suas vires indies imminui & debilitari intelligebat, cùm iam neque posset præsentes Turcas mole ærumnarum consternatos, vllis vel minis vel promissis impellere, vt alacriter pugnarent, neque ad horum exemplum supplemēta facilè capere, cùm omnes bellum id, vt funestum Turcis, deuitarent, excogitat consilium facilitatis plenum. Procurat rumorem in castris, ac etiā Byzantij, & in finibus Persarum dissipari, quòd Cudabendus diem suum obiisset. Deinde paucis pòst diebus, non modò eius interitus fuit repetitus; sed etiam additum, quòd frater cœcus fuisset creatus Rex, ac etiam metu veneni sororem cædi iussisset. His adiungebatur, illum esse pacis & quietis percupidum. Quare asserebatur, bellum non esse amplius aduersus Persas, sed duntaxat aduersus Georgianos populos, in quos Amurathes vellet animaduertere, propterea quòd ad fidem Persarum ab ipso Imperatore desciuissent, ratus per hanc famam fieri posse, vt Turci alacrius in castra conuenirent. Cæterùm, breui spatio interiecto, citra Babyloniam commissum est acerrimum prœlium inter ipsos Turcas, & Persas, in quo Ottomannicę copiæ parum feliciter pugnarunt cum Persis, in eoque certamine ad septuaginta millia Turcarum cecidisse perhibetur. Mustapha, vt acceptam cladem vlcisceretur, & tantam ignominiam & labem aliquo præclaro & insigni facinore obliteraret atque deleret, Scythas, Ottomannicis partibus fauentes, iussit collectis magnis viribus, in fines Persarum, ad Derbentum irrumpere, ac sibi obuiam per ingentes populationes procedere. Ipse interim cum suo exercitu in acie procedit ad inuadendū regnum Siruanum,

Mahometus purpuratus Ottomannici exercitus Imperator.

Eiusdem cædes.

Mustapha purpuratus succedit in locum Mahometi.

Stratagema.

Prœlium inter Turcas et Persas, cum insigni Turcarum clade.

Scythæ fauēt Turcis.

num, quod ad Persicum imperium spectat. Postquam ad eos fines peruentum est, Georgiani, Armeniæ populi, qui sunt ab Hyrcano mari ad Mæotidem paludem vsque, in tam ampla regione, vt viginti & sex illorum idiomata fuisse dicantur, multis cum beneuolentiæ significationibus, ac muneribus purpuratum excipiunt. Pontem etiam super amplum fluuium excitant ad traiiciendas copias in finibus Curdonum: sed Mustapha, vbi traiecisset, ad triginta millia armatorum ad pontis custodiam reliquit, ne vel reditus, vel iter commeatibus in castra intercluderetur: qua ratione visus est parum fidere illis populis, quos arbitraretur in gratiam Persarum magis esse propensos.

Sammachiũ occupatum à Turcis.

Ipse cum reliquis copiis populabundus, ad Sammachium vsque Metropolim eius regni, procurrit, nemine inuento, qui ei vel tantillum resisteret. Sammachia vrbe occupata, munitionem è gleba miro studio ac peritia excitat, factis validissimis aggeribus, ac centum & quinquaginta bellicis tormentis varij generis vndiquaque dispositis, ibique Achmetum Eunuchum purpuratum cum viginti & quinque millibus hominum reliquit, ipse, cùm iã propè hyemaret, cum reliqua parte exercitus paulatim in Armeniam contendit.

Scythæ à Persis interfecti.

At Persæ certiores facti, Scythas cum haud mediocri equestriũ ac pedestrium virorum agmine Turcis subsidio venire, confestim in eos impetum faciunt, omnesque, præter paucos, qui fuga sibi salutem inuenêre, interficiũt. Reliqui Persæ, qui castra Mustaphæ insectabantur, incredibili celeritate vsi, ea tandem assequuntur. Vbi Turcæ intra vallos fossasque militares, ne prorsus fugere hostem viderentur, constitissent, Persæ illos ad certamen prouocant. Sed Turcæ, quia non venisset in castra Imperator, palam profitentur, se nolle fortunam belli experiri. Interim non paucis, aut leuibus Persarum contumeliis diuexabantur, cùm timidi, & segnes, atque imbelles à Persis vocarentur, & qui non in propria virtute & lacertis, at duntaxat in munitionibus & bellicis tormentis omne præsidium omnemque spem salutis reponerent, vbi hostes magnanimos & pugnæ auidos inuenirent. Hæc, & plæraque alia his consimilia, Persæ in Turcas iactabant, quorum animi, licet ob multas calamitates & clades, vel initiò huius belli acceptas, plurimùm cõsternati essent, ipsi tamen assiduarum contumeliarum & conuitiorum, quæ ex Persis frequenter exaudiebantur, impatientes, oblatam sine tormẽtis pugnæ arripiunt facultatem, cùm vellent ostendere Turcicam fortitudinem ac virtutem, neutiquam in aggeribus, & militaribus machinis; at in brachiis & vigore animi, atque in acinacibus fortissimorum hominum consistere.

Turcarum ingens clades cum non mediocri strage Persarum.

Arripiunt igitur pugnam, vtrinque acies instruuntur, acriter dimicatur, eo tandem successu, vt victoria ad Persas inclinaret. Georgiani ex altera parte, cognito aduentu Persarum, quoniam ægrè tulissent custodias pontis, tanquam certissimum argumentum animi purpurati parum beneuoli atque amici, copias repentè colligunt & ipsi, magnoque impetu illas trucidant; eaque Turcarum clade,

Georgiani sese adiungunt Persis.

& pons, & regio Georgianorum Turcicis terroribus liberata fuit, ac pons rescissus. Constans fama obtinuit, eo tempore ad octoginta millia Turcarum cæsa, omnesque proceres, quàm paucissimis exceptis, vel interemptos, vel captos fuisse. E Persis, ad quadraginta & quatuor millia cedisse.

Summachiũ recipitur à Persis.

Reliquis Persis ad vrbem Summachiam reuersis, vbi Eunuchus se nullo modo posse resistere animaduertit, tantis præsertim ac victricibus copiis, Derbentum versus

profugit, quasque potuit custodias seruauit: reliqui eius milites sunt à Persis interfecti. Capta sunt cum ipsa vrbe quamplurima tormenta, multaque spolia & pretiosa impedimenta, atque omnes bellici apparatus à Mustapha relicti, in Persarum potestatem deuenerunt. Hac suorum clade Amurathes intellecta, euestigiò; ad confirmandos suorum subditorum animos, in vniuerso imperio ingẽtis lætitiæ signa edi iussit, quòd trucidata essent multa millia Persarum. Et hæc quidem gesta sunt anno eiusdem æui septuagesimo octauo. Cæterùm insequenti, in finibus Persarum non solùm frequentibus prœliis hinc inde funestis & vtrisque calamitosis pugnatum est, verùm etiam Persæ ipsis Turcis grauissima damna intulêre. Nam cùm Turcæ in amplissima planitie ad viginti & quinque millia equorum, & septem millia camelorum misissent cum præsidiis triginta millium Turcarum, vt fieri solet per æstatem, ad pabulum & gramen adultarum herbarum, quamuis id tardius fecissent, tentoria posita sunt in planitie à Turcis custodibus illorum iumentorum. Persæ, cùm distarent ad quatuor dierum iter, re cognita, per fidos exploratores, deligunt ad viginti millia equitũ, qui, vbi appropinquassent, decem millia lectissimorum primò inuadere iubentur, reliquis paulò longius absistentibus, quod quidem factum est prima vigilia. Turcæ, cùm de improuiso inuaderentur, mirum in modum exterriti, nullo memorabili exemplo virtutis aut fortitudinis edito, ingenti strage affecti sunt, atque instar pecudum, mactati. direpta sunt omnia tentoria, illi ad vnum trucidati, equi, muli, & cameli, in castra Persarum abducti. Interim succrescunt assiduè nouis auxiliis Persarum castra, quæ opulentiora faciebant multi felices rerum successus, cùm Persæ iam Regem ipsum ex Taurisio, vrbe regia, cũ plurimo equitatu expectarent. Sed enim, cùm tot cladibus iam acceptis, Turcarum animi supra modum consternati essent, Mustapha, vt eos ad res bellicas erigeret, simulque promptiores atque alacriores redderet, prætorianos milites multis & largitionibus, & promissis, ad strenuitatem solicitat. His, pro rebus fortiter gestis, ingentia præmia, quorum conferendorum supremam haberet auctoritatem, pollicetur. Verùm ipsi nullis persuasionibus adduci poterant, vt dicto obedientes essent, cùm in animis hominũ plus valeat stimulus naturæ, quàm vlla mortalium promissa. Amurathes, cognita suorum imbecillitate, haud mediocrem spem reponit in auxiliis Scytharum. Proinde ad illorum Principes, legatos & munera mittit, rogatque, vt sibi in tanta rerum necessitate, suisq; rebus tãtoperè accisis, auxiliares copias suppeditẽt. Et quo facilior conuectio rerum necessariarum fieret in castra Turcarum, quæ mari Byzantio comportari poterant ad littora maris Euxini, vnde in omnia finitima loca è classe paruo negotio transferrentur, Occhial, vir magni ingenij, reique militaris peritissimus, munitionem erigendam curat in regione Mengrelia vocata, in litore maris, quæ fieret quasi tutissimus portus ac domicilium rerum Byzantio aduectarum. Hæc cœpta est fieri è regione Villachij, ex trabibus, gleba, & fasciculis lignorum summa diligentia, quæ altera ex parte mare amplissimum haberet pro fossa, ex altera parte aggeres & propugnacula erigit ad arcendos hostes, si quis fieret illorum impetus, multis directis in inuasuros tormentis. Vbi verò munitionem illam ad optatum exitum perduxisset, putauit non fore inutile, si in altera parte litoris, quasi aliud propugnaculum,

Alia Turcarum strages.

Amurathes implorat opẽ Scytharum.

Turcæ erigũt munitiones.

aliam

aliam munitionem excitaret, quæ sese mutuo auxilio protegerent. Quare literas hac de re, scripsit ad Amurathem: sed quoniam plurimum potest gratia, & assentatio, & inuidia in aulis Principum, & opinio de singulis concepta, omnis cogitatio conuersa est Amurathi ad summum Imperatorem Persicæ expeditionis mutandum: quia parum feliciter res cum Persis agebatur. Nam vbi classis recessisset, munitio capta est à Persis & euersa. Suffectus est igitur Sinamus ille, qui victor ab Africa expeditione & expugnatione Galathæ redierat, vir manu consilioque promptus, & qui putaret, omnia sibi ex sententia & pro votis successura. Non desunt, qui asserant, ipsum Mustapham idcirco Byzantium è castris reuocatum, quòd & Persarum legatos, pacis causa venturos non admisisset, & quòd officia militaria pecuniæ causa venalia habere argueretur. Vt verò Constātinopolim reuersus est, rei bene gestæ laudes quidem tulit: cæterùm, quòd exemplo nouo atq; inusitato, inscio suo Principe, legatos cognatæ aliâs gentis, non admiserit, & quòd pecuniæ gratia diuites & opulētos fortibus & expertis præponeret, ideò in varias reprehensiones & comminationes incurrit. Verùm is, iras & minas Imperatoris metuens, sumpto veneno, mortem obiuit volūtariam, annos natus plus minus octoginta. Hic olim fuerat summus dux terrestrium copiarū in Melitensi, ac Cypri expeditione, in qua, singulari crudelitate ac perfidia vsus est in Astorem Baleonum, & M. Antoninum Bragadenum, viros præstantissimos, omnibusque virtutibus insignes, quos vnà cum trecentis Christianis, qui Salaminæ superstites fuerant, contra pactiones, omniaque iura diuina & humana, exquisitissimo supplicio affecit. Hic quoque cùm Ægypti esset Beglerbegus, motus istius regni & Syriæ composuit, atque Arabes rebellantes edomuit. Is quoque Baiazetem, Solymani filium, cùm, viuo patre, contra fratrem Selymum insurgeret, bello fregit, atque ita iussu Imperatoris persecutus est, vt miser ille vitam amiserit & regnum. Vt primùm verò cōtra Persas exercitum eduxit, Georgianos Iberos, qui Christum Græcorum more colunt, quòd cùm Persis sentire viderentur, inuasit, atque inopinantes ita oppressit, vt bonam prouinciæ eorum partem occuparit, cùm ciuitate quæ Tiffis dicitur, insuperq; tributum annuum imposuit, inde in Mediam irrupit, per id quidem tempus, quo Persarum Rege Ismaële defuncto, accersitus fuit ad regnum ipsius frater Mahomet Hodabendus. Hic Persarum Imperium adeptus, cùm nondum seipsum in eo constabilisset, viresque Ottomannicas probè cognitas haberet, operæpretium fore censuit, vt lites & controuersiæ inter vtramq; gentem exortæ, potius aliqua honesta & æquabili transactione, quàm vi atq; armis dirimerentur, eaque de causa, Mustapham per legatos de pace, aut saltem induciis tentauit, donec ad Amurathem pacis constituendæ causa legatus mitteretur: At Mustapha, cùm esset inquieti spiritus vir, secundaque vteretur fortuna, omnem pacis reiecit mentionem. Persæ itaque arma parant, vindicaturi tum recentes, tum veteres sibi ab Ottomannis illatas iniurias. Et congressi ad ciuitatem, quæ Zeruan dicitur, à qua hodie Media ipsa Zeruan appellatur, acre commiserunt prœlium, multis vtrinque cadentibus. Est tamen discessum ambiguo Marte, nisi quòd à Turcarum parte cecidit Tartarici Regis, eius qui ad Mœotidem paludē dominatur, frater. Is enim Turcis, ex fœdere, cum triginta millibus equitum auxilio venerat, inde vario euentu est

Sinamus purpuratus Turcicarū copiarum dux.

Mors Mustaphæ.

Tiffis à Mustapha occupata.

est pugnatum, donec Persis legatos pacis causa mittendi potestas data, & Mustapha, misso successore, reuocatus sit. Persarum oratores cùm Byzãtium venissent, atque de pace tractarent, nec de ea conueniret, (Turci namque Mediam sibi concedi postulabant, & Persæ, Mediæ causa omnia facere videbantur) in Persidem salui atque incolumes reuersi sunt. Paucis post diebus, vbi de pace non conuenisset, protinus vtrinque ad arma reuersum est, & Persæ quidem agros vndique vastarunt, pagos villasque exusserunt, & commeatus intercepêre, adeò vt Turci, duce Sinam Bassa, qui Mustaphæ, vt dictum est, successerat, in magnas sint coniecti difficultates, fame, pesteque exercitum inuadentibus, & expeditione relicta, exercitum, pestis maximè causa, diuidere coacti fuerint. Turci interea, vt Georgianorum vires à Persis disiungerent, munitionem in finibus maioris Armeniæ excitarunt, cùm ipsi Georgiani Persicis rebus nõ mediocriter fauere viderentur, qui etiam Scytharum incursiones reprimebant, ne prædabundi palantesque in Persarum fines vagarentur. At Persæ, cognito Turcarum cõsilio, vniuersas copias in duas partes distribuunt: altera pars munitionem magno impetu inuadit, qua, post diuturnum certamen potita, omnes inuentos Turcas trucidat: altera pars nonnulla oppida in finibus Babyloniæ sita, magna virtute oppugnat. Missæ sunt etiam triremes quinquaginta ad eam munitionem, quæ in ora maris Euxini struebatur, Carsisque vocata est, cum multis ferramentis & bellicis apparatibus, quò iam multæ copiæ & operæ conuenerant, cùm res Turcica non vna duntaxat calamitate, vno eodemque tempore affligeretur; sed bello, rei frumẽtariæ inopia, & dira lues, quæ cùm multis in locis, tum potissimùm Byzantij mirum in modum grassabatur, adiungeretur. Iis calamitatibus laborabatur etiam in castris Turcarum. Persæ igitur in magnã spem veniunt propinquarum munitionum sine prœlio capiendarum, eorumque spem regulus quidam, nomine Bogodanus, vir eximiæ auctoritatis, in iisdem finibus, haud sanè mediocriter auxit. Quippe qui ad fidem Regis Persæ cũ multis millibus mortalium se contulerat, & Arabum incursiones, qui Syriam multis prædationibus infestabant, maiori ex parte repressit. Cœpit pestis vehementer desæuire in vniuersa Peloponneso, & in aliis vrbibus atque oppidis Turcico imperio subiectis, adeò vt vel in vna ciuitate Hieropoli plusquam septuaginta millia vtriusque sexus intercidisse narrent. Turci, cùm à Persis in Carsis munitione erigenda, plurimùm diuexarentur, consilium capiunt artis & fallaciæ plenum. Curant rumorem dissipari, sexaginta Scytharum millia sibi iam iam subsidio aduentare, idque vt facilius persuaderent, nocturnos ignes accendunt, ac multa edunt lætitiæ signa propter aduentum, vti ferebatur, Scytharum. Persæ, huiusmodi rumoribus fide adhibita, & plurimùm veriti, ne Scythicus miles cum Turcis coniungeretur, dicto citius ad quadraginta millia equitum in Scythas proficisci iubet. Horum discessu cognito, ipsi maximo studio ac diligentia, hostili metu liberati, absque vlla molestia & obstaculo, munimentum perficiunt: atque cùm Persæ neminem prorsus inuenissent, quasi delusi, paulò pòst, in castra reuertuntur. Turci verò, cùm tempus concessum fuisset excitandæ munitionis, tanta industria & celeritate vsi sunt, vt vel purpuratus ipse materiam comportaret, quò reliqui ad opus perficiendum, tantò alacriùs accederent. Dum hæc à Turcis gerun-

tur,

Persarum legatio missa Byzantium.

Bellum renouatur sub Sinam Bassa.

Turcarum munitio à Persis diruta.

Vanum ab iisdem oppugnatum.

Carsis munitio à Turcis erecta.

Turci affliguntur peste, & commeatus inopia.

Turcarum stratagema.

tur, Persici Regis filius Hemircanus Marisæ, cùm quadraginta millibus fortissimorum equitum venit in castra, quorum accessu Persæ, ne res diutius otiosè protraheretur, Sinamo, qui post erectam munitionem, cum ingentibus copiis à fronte regiorum castrorum constiterat, dimicandi potestatem faciunt, si velit totis viribus decertare, atque aleam belli vno prœlio experiri. At Sinamus, quoniam certò intellexerat, hostium castra tot millibus bellatorum adaucta, seque huiusmodi robore ac supplemēto, multò viribus inferiorem atque imparem factum esse, tantum abest, vt ad arma prouocatus, in aciem suas copias eduxerit, & collatis signis, aperto Marte cum aduersariis confligere statuerit, vt etiam arbitraretur, minimè sibi conducere, si diutius eodem in loco persisteret, cùm præsertim nulla ibi satis firma esset munitio: quare ad oppidum longè munitissimum, Aazirum, patrio idiomate Argironem vocatum inter fines Turcomaniæ, & maioris Armenię, haud procul ab Euphrate flumine positum, sese actutum recipere constituit. Persæ, Sinami consilia edocti, postremum agmen discedentium hostium inuadūt, & complures interficiunt, moxque ad Carsis demolitionem, ad cuius tutelam & propugnationem, decem millia Turcarum, & in his complures prætoriani milites, in præsidiis cum multo bellico apparatu relicta fuerant, castra conuertunt. Vbi illuc accessissent, cœpta est munitio pluribus è partibus eodem tempore inuadi, ac post diuturnam pugnam, trucidatis Turcis, munitio capta & funditus euersa est. Sinamus, frequenti suorum clade cognita, copiasque, virtute Persarum non mediocriter quotidie labefactari animaduertens, nuntios, & literas ad omnes prouinciarum præfectos ablegauit, vt quanto plures possent, bellatores, è vestigio mitterent in castra, quò Persarū conatibus tantò faciliùs atque cōmodiùs resisteret. Et quoniā in Turcico exercitu permagna erat commeatus penuria, iussit, filium Mahometi cum tredecim millibus equitum in hostilem agrum excursiones facere, atque illinc cōmeatum omnibus studiis atque artibus conuehere. Is, repentino aduentu prędabundus omnia obuia populatur, multum capit frumenti, multaq; omnis generis armenta. Cæterùm Persæ ad eius prædationis rumorem excitati, redeuntem in castra, nihilque hostile metuentem, ac pręda impeditum, repentè aggrediuntur, Turcas omnes confodiunt, prædam & captiuos recuperāt, cùm tamen dux copiarum, acceptis quatuor vulneribus, equi celeritate se fuga in tutum receperit. Hæc autem omnia incidêre in annum salutis suprà millesimum quingentesimum septuagesimum nonum. At proximo anno, Constantinopoli, & in finitimis locis tanta inopia rei frumentariæ per diuturnam siccitatem cæli nata est, vt nullis antea sæculis par sit audita, aut repetita ab antiquorum Turcarum memoria. Laborabatur præcipuè in castris, quæ erant ad fines Persarum. Sinamus frequentes militum querelas exaudiens, plurimum discruciabatur, præsertim cùm nullum posset adhibere remedium, neque ipse auctor eorum esset incommodorum. Amurathes interim, nescius à quibus auxilium in tantis suorum populorum difficultatibus & querelis potissimùm peteret, ad ciues Epidauros literas dedit, quibus imperabat sub pœna amittendæ imperatoriæ gratiæ, vt quatuor onerarias naues frumento onustas, Byzantium mitterēt, quòd iustum pretium & conueniens relaturi essent, sibi pergratum fore tantùm, vt sui populi his tot malis

Aduentus Hermicani filij Regis Persarum in castra.

Sinamus detrectat pugnam.

Carsis munitio à Persis capta & euersa.

Turci de improuiso à Persis cæduntur.

Siccitas ferè inaudita.

Amurathes petit frumentum ab Epidauris.

lis atque calamitatibus subleuarentur. Per idem fermè tempus, filius Regis Persarum cum viginti millibus equitum populabūdus in agrum Ottomannicum excurrit: At Sinamus, his populationibus auditis, ad triginta millia equitum misit, qui horum incursiones refrænarent & cohiberent. Persa, relictis impedimentis, fugam simulat, in quæ cùm hostis auidè irruisset, ac direptioni & rapinæ intentus esset, denuò reuersus, tanta impressione perturbatos ordines inuasit, vt ad viginti millia Turcarum interfecerit. Tandem Sinamus, recollecto exercitu, resedit aliquandiu ad ciuitatem, Ezerum nomine, quæ ad Euphratem fluuium sita est: accepit & Constantinopoli auxilia circa principium Aprilis, anni eiusdem sæculi, M. D. LXXXI., eodemque tempore, arma, & pecuniæ, per pontum Euxinum & Trapezuntem, vt inde ad exercitum mitterentur, delatæ sunt. Alter Turcorum exercitus ad portas Caspias resedit, duce Osmanno purpurato, qui, nisi locorum beneficio se tutatus esset, & à Tartaris nonnulla auxilia accepisset, in maximas omninò deuenisset necessitates. Loca enim inter vtrunque exercitū ita deuastata fuerāt, vt propter commeatuum inopiam neuter alteri subsidio esse posset. Interea temporis, vterque Princeps tam diutino atque atroci bello defatigatus, paci lubens assentiretur, nisi conditiones obstarent. Nam Persæ, licet plærunque prosperos successus habuerint, illorum tamē prouinciæ quàmplurimas clades perpessæ sunt, ipsique proprios agros deuastarunt, vt hostem aditu prohiberent. Quatenus verò ad Turcas pertinet, ipsos, suscepti belli, & hactenus infeliciter gesti, haud parum pœnitêre, vel ex hoc facilè coniici potest, quòd nimirum, circa hoc tempus Constantinopolim accersitus fuit Beglerbegus ciuitatis & dominationis Ezerumensis, qui, quòd inauspicati belli suasor extitisset, omninò capitis pœnas dedisset, nisi matre & vxore Imperatoris, centum millibus aureorum sibi conciliatis, & exinde pro se intercedentibus, veniam ab Imperatore ita impetrasset, vt continuò ducenta millia ducatorum in ærarium ipsius Imperatoris inferret. Ex quibus apertissimè cōstat, Turcos pariter & Persas, pacis cupidos esse, verùm neuter alteri cedere cupit. Dum hæc ita geruntur, Sinamus Bassa Byzantiū reuocatus est, cùm ob alias causas, tum etiam vt ab Imperatore mandata acciperet, ex quibus cum Persis pacem concludere posset. Is verò die VI. Augusti, quæ incidit in annum eiusdem sęculi octogesimum primum, ab exercitu ex Persia Constantinopolim venit, cui Scutarin (Chalcedonem) vsque, quatuor triremes cum præcipuis Bassis obuiam profectæ sunt. Postridiè relationem fecit de tractatione pacis inter Turcas & Persas, & induciis vnius anni, summa cum approbatione & dignitate Imperatoris Turcici initis, quæ tamen breui post, violatæ sunt. Idem Sinamus, decem præcipuos proceres Georgianos, vades secum adduxit, ne Persis, vt anteà, Georgiani coniuncti, sed Turcarum deinceps subditi essent. Causa verò, cur vtraque gens, tam exitiale & funestum bellum inter se gerat, hæc præcipua narratur. Turci Persas accusant, quòd ex fœdere, inter Solymanum Turcarum, & Tammasum Persarum Reges icto, legatos & munera Amurathi, tanquam legitimo Solymani ac Selymi successori, mittere neglexerint. Eam intermissionem Amurathes, pro hostilis animi signo, (cùm antea ipsius Tāmasi temporibus hoc nunquā fuerit intermissum) interpretatus est, atque ideò excursiones in hostilem terram fieri iussit, & Persis pacem

Persarum stratagema.

Beglerbegus Assyriæ.

Sinamus Bassa reuocatur Byzantium.

Causa huius atrocissimi belli, quod tandiu geritur inter Turcas & Persas.

pacem tunc non petentibus, mox ad arma deuentum est. Huc accedit vetus odium inter vtrosque populos, cùm propter religionis diuersitatem, tum etiam dominandi libidinem, dum Persa ægerrimè fert, se illis vrbibus atque prouinciis priuari, quas olim eius pater atque auus possidebant; alter verò, illa omnia belli iure acquisita, mordicus retinere studet, suamque potentiam multò magis ampliare, quàm vlla ex parte diminuere, omnibus studiis atq; viribus conatur. Ipse quidem Persarum Rex omnibus his bellis plærunque interfuisse, ac etiam præfuisse dicitur, aut saltem suo loco filium substituisse, cùm tamen Amurathes ea duntaxat per suos purpuratos, vti ex præcedentibus facilè videre est, administrauerit, in hoc, à suis prædecessoribus plurimum degenerans, qui semper, cùm aliqua grauis expeditio susciperetur, ipsimet, contemptis periculis atque laboribus, huic maiori ex parte interesse, ac etiam præesse consueuerunt; quò scilicet, militum animi, conspecta sui Principis præsentia, in ipso prœlio fortiores, alacrioresque redderentur: indeque factum est, vt ob id quàm sæpissimè inclytas & aliquando insperatas victorias ex hoste reportarint. Hunc verò, tametsi propter varias & insignes clades, sibi hactenus à Persis inflictas, nonnulli ex his proceribus, qui apud eum præcipua gratia & auctoritate floret, submissè orarint, vt ipsemet in hoc grauissimo & cruentissimo bello, quod tandiu vario Marte atque ancipiti fortuna geritur, interesse vellet, quò tantò felicius absolueretur, nunquam tamen adduci potuit, vt eorum iustissimis precibus, ac præsenti necessitati locũ daret, quinimò vniuersos, qui hoc ei suaserunt, ceu capitales hostes auersatus est; ita sanè, vt, cùm quidam histrio, quem propter ingenij elegantiam & vrbanitatem, vnicè adamare, & in summis delitiis habere consueuerat, illum placidis verbis & festiuo ac lepido sermone inspersis, adhortaretur, vt sese omnibus viribus ad hoc bellum conferret; alioquin periculum fore, ne paulatim Ottomannicum imperium hactenus florentissimum, ac toti terrarum orbi formidabile, nunc tandem sub ipso, commutata fortuna, corrueret, ac funditus interiret, illum postera die palis, vt mos est apud eas gentes, publicè affigi iusserit, quòd, cùm fatui ac morionis personam referret, nimis tunc sapere, suoque Principi consulere voluisset. Credibile autem est, vtrunque Regem, tam longo, vt diximus, & difficili bello mirum in modum defatigatum esse, atque animos ad pacis consilia flectere, eaq; de causa vtrinq; sunt missæ legationes. Et Persa quidem, paci libenter annueret, sed ea in primis conditione, vt Turcarum Imperator, plæraque suę ditionis loca, his superioribus bellis ablata, sibi, ceu proprio ac legitimo eorum successori, ac domino restitueret. Verùm hoc illi Amurathes prorsus denegauit, cùm diceret, Ottomannicos Imperatores, oppida & arces vi atque armis semel occupatas, nũquam omninò restituere consueuisse, at potius hæc omnia iure belli, sicuti anteà enarrauimus, ad se pertinere. Interea, licet ab hoste indies magis atque magis diuexaretur, & præter externum bellum, Constantinopolim, primariam sui regni sedem, iamdudum atrocissima peste, & commeatus pęnuria vehementer affligi intelligeret, nihilominus tamen his tantis calamitatibus nulla ex parte hactenus commoueri potuit, vt à priori sententia vel latum quidem vnguem recederet: Quin potius his duobus malis iam maiori ex parte remittentibus, ingentes ac exquisitissimos apparatus fieri iussit, quò eius filius

Amurathes Turcarũ Rex mittit legatos ad Cæsarem, Galliarũ Regem, ac Venetos propter filij circumcisionem.

lius solenni regiaque pompa de veteri Turcorum more & consuetudine circunciderettur, ad eamque per suos oratores, Cæsarem, Galliarum Regem, ac Venetos inuitauit, quorum postremi vicissim ad eum legatos misêre, vt ipsi suo nomine interessent. Priores verò per suos ordinarios legatos, Constantinopoli degentes, ei congratulati sunt, adeò mediusfidius, vt Constantinopoli omnia fuerint plena triumphis & splendidis atque magnificis spectaculis, quæ optimates atque vrbanam multitudinem haud mediocriter oblectarēt. Hæc tamen minimè obstitêre, quo minus interim & supplementum in castra missum fuerit, & in naualibus noua classis præpararetur, quæ epibatis omnique bellico apparatu instructa, Occhialis ductu ad aliquam insignem expeditionem solutura esset. Nam, præter vetera nauigia, centum nouas triremes in Ponto Euxino, & aliis locis, recèns fabricari iusserat. Cæterùm, vix hæc priora absolueram, cùm ex nouissimis literis Byzantio allatis, pro certo significatum est, Persarum Regem, splēdidissimam legationem misisse Constantinopolim, & omninò maximam spem fuisse, vt ambo Reges, conciliatis animis, in mutuam pacem atque concordiam redirent. Is quidem primò à purpuratis & prætorianorum militum præfecto, deinde ab ipso Turcarum Imperatore summis honoribus exceptus fuit: Sed posteà, cognitis quas secum afferebat, pacis conditionibus, in quibus, præter reliqua, continebatur, vt Amurathes Regi Persarum vrbem & regionem Zeruanā, seu Siruanam, quæ antiquitus Media nuncupata est, iuxta capitulationem cum Sinamo Bassa initam, restitueret, minus amanter atque honorificè tractari cœpit; ita sanè, vt post breuem temporis decursum, cùm per fideles internuntios, Constantinopolim allatum esset, Persas, Turcicum exercitum noua clade affecisse, in qua, præter tria equitum millia interfecta, & cōplures vulneratos, quatuor Sangiachi, id est, Prouinciarum præsides, contrucidati, & duo capti esse dicebantur, necnon ab iisdem, Bachallam, haud ignobile munimentum, vi expugnatam esse, Persicus legatus omni fermè gratia excideret, &, sicuti à quibusdam relatum fuit, tanquam captiuus detineretur. Amurathes interea, his aduersis rebus neutiquam exterritus, summa celeritate nouos bellicos apparatus fieri iusserat, qui primo quoque tempore in castra mitterentur, & Sinamo iniunxerat, vt, omni mora & cunctatione posthabita, cum expedita manu militari ad exercitum properaret. Quis verò tandem huius tam diuturni atque atrocis belli exitus futurus sit, temporis progressu multò melius intelligetur. Quatenus autem ad ea pertinet, quæ his proximis annis inter vtrosq; populos gesta sunt, mihi sanè, vt ea fideliter & sigillatim explicarem, neque voluntas & animi promptitudo, neque studium defuit. Nonnulla tamen consultò, ceu ambigua & mihi parùm explorata, prætermisi, satiùs esse ducens, ab his prorsus supersedere, quàm temerè historiæ nostræ seriem turpi mendacio aspergere, vt de Mesopotamia, vulgò Diarbech, cum ipsa Babylonia, & regno Siruano, id est, Medico, à Persis recepto, deque plurimis aliis rebus in vulgus iactatis, quas equidem nec refellere, nec asseuerare ausim, donec certiora edoctus fuerim. Priusquam verò ad ea, quę mihi in hoc proximo & vltimo libro enarranda sunt, transgrediar, paucula quædam subiiciam de Amurathe Turcorum Imperatore, ac eius natura & moribus, necnon de imperij Turcici hoc tēpore gubernatoribus, quatenus ea percipere potui, cùm

Tammasi legatio ad Amurathem.

ex

ex nonnullis literis recens missis Byzantio ad doctissimum ac præstantissimum virum Dauidem Chythræum, quas mihi nuper legendas exhibuit Abrahamus Ortelius, vir propter ingenij monumenta, quę hactenus cum maxima sui nominis gloria, & studiosorum omnium beneficio edidit, & quæ propediem edenda, nunc habet præ manibus, ac etiam singularem probitatem cæterasque virtutes, omni laude dignissimus, tum etiam ex accurata & fideli relatione Petri & Iacobi Canæi, qui Lutetiæ vltro relictis penatibus, quamplurimas regiones atque prouincias perlustrarunt, ac demùm Cõstantinopolim adiêre, vbi Gallicum oratorem in regiam comitati, eiusque gratia & fauore ad ipsius Amurathis præsentiam intromissi, pro ea, qua pollent ingenij solertia & acumine, haud pauca notatu digna, sedulò ac diligẽter obseruarunt. Ex his ergo, ac præfatis literis, intelligo, ipsum Imperatorem iam fermè duos ac triginta ætatis annos transegisse. Principium imperij sui à quinque fratrum impuberum cæde, seu potius strangulatione, sicuti etiam antea demonstrauimus, auspicatum fuisse. Statura corporis esse humili: capite magno: oculis tardis & tumidis, nihilque ferè se mouentibus: maxillis efflatis: naso oblongo, inque os vsque porrecto: barba rara, eaque rubea: colore faciei magna ex parte pallido: corpore reliquo fluido & languido: morboque laborare comitiali. Hunc præterea spiritu esse præditum exili & timido, quippe qui rarò, nec nisi trãquilissimo mari, ad venationes & hortulos amœnos, quibus aliàs delectatur, Bosphorum transire audeat. Ad armorum sonitum & tormentorum fragorem, contremiscere. Vnde fit, vt bella contra morem maiorum suorum, per legatos, vt antea recensuimus, administrare consueuerit. Matris vxorisque imperio eum regi. His itaque muneribus & donis corruptis, per eas sibi complures Imperatorem conciliare. Vxore eum esse contentum vnica, quod tamen imbecillitati naturæ potius ipsius, quàm modestiæ tribuendum censent. Filium habet Mehemetem nomine, vnicum tanti imperij, totque Regnorum hæredem, qui & ipse, quamquam vix sit pubertatis annos egressus, tamen liberos habere. Quod quidem apud nonnullos fide careret, nisi manifestum esset, hunc ipsum à patre vix pubere genitum esse. Vino abstinere, milites tamen, qui sub patre Selymo, vino consueuerunt, vti nunc abstineant, cogi non posse. Verùm multos ex ipsis eo valde suauiter, contra legislatoris placita, vti. Amurathis vicem nunc gerere Siaum Bassam, virum & animi & corporis viribus excellentem. Hunc supremum consiliarium electum esse, & à Turcis Vesir Asem appellari, Proto-Vezirum, siuę Protoconsiliarium dici posse. Huic puero, à Solymãno, nomẽ Siaus, hoc est, formosi siue pulchri inditum fuisse: annorum esse circiter 40. & natione Hungarum. Bella nunquam gessisse, quanuis ante hac Beglerbegus Græciæ fuerit. Esse præterea quatuor alios Vezirios Bassas, hoc est, secretiores cõsiliarios, quorum duo Constantinopoli resident, Misach, quod Messiam sonat, & Mehemetem; vtrunque natione Illyricum, nulla, quod sciri possit, opera militari edita insignes. Duos reliquos contra Persam postremò bellum administrasse, Sinanum, & Osmanum, quorũ alter natione Epirota est, quem aiunt statura esse procera, macro corpore, colore faciei nigro, naso aquilino, ingenio iracundo & implacabili. Is Guletam, vt suprà enarrauimus, euertit, & Tunetanum regnum Hispanis eripuit, ac Petrum Portocarreizum Guletę

Amurathis natura & mores.

Amurathis præcipui consiliarij.

Vezir Bassa.

Nomina quatuor Bassarum.

Sinan Bassa, et Osmanus.

præfectum, propè Corcyram, in ignominiam Hispanę gentis, ad necem vsq; fustibus cædi iussit. Antea in Arabia feliciter dimicauit. Cæterùm, pòst, contra Persas non adeò secundis ventis vsus est. Alter Osmanus Bassa, ex Bosnia est, qui ad Caspias portas cum exercitu residet, magnamque inter hos duos gloriæ æmulationem esse, à plærisque asseritur. Post Veziros Bassas, Græciæ Beglerbegum in magno honore haberi, ac eum vocari Mehemetem, natione Illyricum, & in bellis post Imperatorem, ac eius Vicesultanum, primum locum obtinere, indeque superbum hoc nomen (quod Dominum Dominorum sonat) sibi inditum fuisse. Reliquos, Beglerbegos in sibi destinatis prouinciis degere. Hunc, vt eorum præcipuum, aulam sequi, vt, si quid facto opus sit, id celeriter exæquatur. Hominem esse rei militaris satis peritum, eiusque aulam præ reliquis militaribus viris quotidie frequentari. Maris exinde præfecti esse permagnam auctoritatem. Hunc dici Occhialim, & esse natione Calabrum, à Turcis, reseruato Italico vocabulo, Capitan Bassa vocatum. Hic in prœlio ad Naupactum, siue Corinthiacum sinum commisso, sinistrum duxit classis Turcicæ cornu. Et tunc Algeriæ Prosultanus erat. Initio pugnæ Melitensis qui audacius inuecti fuerant, repressit. Vt verò aciem suorum inclinare vidit, fuga sibi tempestiuè consuluit, solusque cum 40. triremibus aufugit. Sed ipse breui classem reparauit, & postero anno nostrorum conatus in Peloponeso retardauit, & tertio post pugnam anno, vnà cum Sinam Bassa Guletam occupauit. Ante biennium in Cholchidem cum classe nauigans, Phasis amnis accolas domuit, castellumque valdè munitum prædicto amni imposuit. Ianizarorum deinde præfectum esse annorum circiter 33. reliquis omnibus & pulchriorem & humaniorem, fronteque esse pręditum hilari, sed rei militaris in vniuersum rudem, quippe qui ex mero aulico fauore ad insignem hanc præfecturam nuperrimè sit euectus. Verùm, vti fertur, filiam in vxorem ducturum Imperatoris, apud quem in maxima gratia est. huic Ebraimo, hoc est, Abrahamo nomen esse.

Osman Bassa. *Beglerbegus Græciæ.* *Occhialim Amiralis Turcicus.* *Aga Ianizarorum.*

Hisce viris nunc Imperij Turcici summa fermè commissa est, qui omnes tamen Christianorum liberi sunt, parentibus impuberes vi erepti, excepto Occhiali, qui maiorennis in Turcarum deuenit potestatem, & primùm ad remos damnatus fuerat. Cæterùm abnegans Christianā fidem, Mahumeticis est initiatus superstitionibus, indeque ad tantos honores ascendit. Hic, anno eiusdem sæculi supra millesimum quingentesimum octogesimo primo, XII. Cal. Iunij Byzantio cum classe discessit, & in Africam profectus est, vt seditiones Tunetani regni compesceret. Mauri enim eius regni, recepto per Melitenses hæreditario suo Rege, qui hactenus Neapoli detentus erat, & abnegato Mahumeti dogmate, Christianam fidem amplexus erat, magna ex parte Turcis rebellarant. Vbi res Tunetanas composuisset, in mandatis habebat regnum Fessanum inuadere: At circa Cal. Maij legatus Hispanicus Ioannes Marlianus Mediolanensis, exoratis nomine Hispaniarum Regis, ab Imperatore Turcico, triennalibus induciis, Byzantio discessit Venetias, indeque in Hispaniā perrexit. Ipse per triennium ibi de pace sollicitauit, & nouissimè denuò obtinuit, sic tamen, vt neque Christiani, neq; Turci, eas inducias saluas fore crederent. Nam vterque se tempori potius accommodant, quàm quòd alterius amicitiam magnoperè expeteret. Turci namque Persico, Hispani

Classis Turcarum Tunetam missa. *Induciæ inter Hispanum et Turcas.*

ſpani inteſtino ſunt occupati bello, præterea conditiones ita compoſitæ fuêre, vt, vter eorum velit, impunè ab ipſis poſſit recedere. Cùm autem nouus Rex Feſſanus, Regi Hiſpaniæ portum, vulgò Larcace, è regione vrbis Arzillæ tradidiſſet, qui portus iam 600. militum præſidio tenetur, Amurathes id omninò quàm ęgerrimè tulit, omnemque operam daturus videtur, vt primo quoque tempore Hiſpanos illinc eiiciat atque propellat. Quę omnia temporis decurſu multò melius intelligentur. Priuſquam autem huic libro extremam, vt dicitur, manum admoueam, hæc modò quàm breuiſſimè adiicięda exiſtimaui. Cùm proximè, inter cætera, dictum ſit, Amurathi vnicum duntaxat filium, tot, tantorumque regnorum hæredem, ſuperſtitem eſſe; hîc poſſet, etiam inter homines ingenio ac doctrina præſtantes, haud abſurda oriri quæſtio, vtrum ipſo Amurathe cum liberis ac nepotibus extincto, Ottomanica familia prorſus collaberetur ac interiret. Macchiauellus, & plæriq; alij, hoc firmiter aſſeuerant. Cæterùm, quod illorum pace dictum velim, longè à ſcopo aberrare videntur. Sunt enim multi Principes, ad quos imperium iure peruenire poſſet. Quandoquidem ſuperſunt quatuor gentes, quæ generis ſplendore, ac vetuſtate Ottomannis ſe iampridem æquarunt; Michalogli, Ebrenes, Turacanij, Maloconij, qui ab eadem, qua Ottomanni ſtirpe ducũtur: Hi tamen ab aditu Principis, & Republica prudenter ſubmouentur, ne res nouas moliri poſſint.

HISTORIÆ RERVM PERSICARVM LIBER DVODECIMVS, ET VLTIMVS.

Is rebus, quas in ipsa nostri operis præfatione polliciti sumus, omni qua fieri potuit fide, sedulitate, ac studio, diuina benignitate peractis atque absolutis, nunc reliquum est, vt de extrema operis parte, nimirum de insignioribus oppidis atque vrbibus Persico imperio subiectis, deque vetustis moribus atque institutis Persarum, & quibusdam aliis rebus cognitu haud sanè indignis, quàm breuissimè dicatur. Minimè autem à suscepto argumento alienum fuerit, si ea quæ Curtius lib. VI. de huius potentissimi regni situ in literas retulit, ad maiorem eius cognitionē subiecero. Persis, inquit, ab altero latere perpetuis montium iugis clauditur: quod in longitudinem mille sexaginta stadia, in latitudinem centum sexaginta percurrit. Hoc dorsum à Caucasi monte, ad Rubrum mare, pertinet, quaque deficit mons, aliud munimentum, fretum obiectum est. Planicies deinde sub radicibus montium spatiosa procumbit, fertilis terra, multisque vicis atque vrbibus frequens. Araxes amnis per hos campos multorum aquas torrentium euoluit in Medum. Inde Medus mare, & ad Meridiem versus, minor amnis eo quem recipit, euehitur, gignendæque herbæ non alius est aptior: quicquid alluit, floribus vestiens. Platani quoque & populi contegunt ripas, ita vt procul visentibus continuata videantur montibus nemora riparum. Quippe obumbratus amnis, presso in solum dilabitur alueo: imminentque colles, ipsi quoque frondibus læti, radices eorum humore subeunte. Regio non alia tota Asia salubrior habetur: temperatū cælū: hinc perpetuū iugum opacū & vmbrosum, quod æstus leuat: illinc mare adiunctū, quod modico tepore terras fouet. Hęc Curtius. Porrò, Persia, vt ad maiorē huius amplissimi & gloriosissimi regni notitiā, hęc paucula subnectā, ab Oriēte India, & Gange atq; Indo fluuiis terminatur, ab occasu Tygri fluuio, qui Persiā à Mesopotamia disterminat, quæ nūc Dierbecha nominatur, qui ad fines Babylonios decurrēs, in Euphratē ingreditur, communiq; alueo delatus, in mare Persicū per Teredonem ad Meridiem delabitur, atque cum Armuzia coniungitur, peruenitque ad litus maris Persici. Ad Septentrionem, vbi scatet ipse Tygris, est Armenia minor, quæ vocatur Turcomania, terminaturque mari Caspio, quod dicitur Bacu, & Scythia, quæ regiones Turcarum Imperio subiiciuntur. In illis regionibus hæc regna possidentur à Rege Persarum, videlicet Siruanum, quod fuit regnum Medorum: Arás quod fuit Parthorum, Armenia maior, Curassanum, Chiessenum, Cherium, Diargumethum, Gillarum. Quidam verò Persiam hac tempestate octo regna in se complecti asserunt, & primum quidem nominant Chasum: secundum Churd: tertium Lor: quartum Cielstam: quintum Nich: sextum Zerazum: septimum Socham: & octauum Chaim, quod situm est in finibus Persarum. Quatenus autem ad Persici imperij regiones atque Prouincias attinet, Armenia maior primam obtinet

Persici regni descriptio iuxta Curtiū, & recentiores.

Regna possessa à Persarum Rege.

obtinet claritatem, Taurisio regia vrbe insignis, quæ Terua Ptolæmeo antiquitus fuit; estque opibus, hominum frequentia, ac ædificiorum pulchritudine totius Orientis celeberrima, & in ea sunt horti quamplurimi, & pomifera viridaria. Quæ, cùm multos habeat vicos, vtpotè ad quadraginta quinque, in singulis fiunt nundinę, quasi multa emporia multarum rerum abundantissima. Solum est ita fertile ac fœcundum, vt omnium rerum, ac earum præsertim, quæ ad humanæ vitæ alimentum spectant, mirificam copiam & vbertatem suppeditet, fructusque edit omnigenos, qui sunt pulcherrimi, atq; optimi & suauissimi saporis. Aër quouis tempore ibi est longè purissimus ac saluberrimus. Distat à proximo littore Caspij maris, vrbeque Bachu oræ proximioris, quatuor, siue, vt aliis placet, quinque dierum interuallo, & ab Artaxata, hodie Chois appellata, Calderanísque campis, Selymi, & Ismaëlis prœlio nobilitatis, circiter passibus octoginta millibus, nec procul abest ab emporio Derbenti, vbi portæ ferreæ claudunt inter montes & maris angustias, vt inde arceantur, Scythas. Et tametsi omnibus rebus abūdet, omnia tamen ibi magno emi constat, eoque, propter loci opportunitatem, fit concursus multarum nationum, ex variis mundi partibus; sed potissimùm ex India, Baldacho, Mosalo & Cremasoro. Ex Latinorum quoque terris, nonnulli, exoticarum mercium vltrò citroque commutandarum gratia, eòdem concedunt. Hîc enim negotiatores plurimum ditescunt, dum illuc varia mercimonia, & inter reliqua, panni serici, villosi, & rasi, vt vocant, ingentem copiam asportant, quò inde Alepum & in alias oras transmittantur, ipsique oppidani & ciues in his etiam texendis quammaximè inuigilant, & plæraque varij generis mercimonia exercent. Mahometicum dogma profitentur, licet etiam inter ipsos sint nonnulli Nestoriani & Iacobini. Hæc ciuitas variis temporibus passa est insignes calamitates, sub Ismaële à Selymo, & deinde sub Tammaso, à Solymano ipsius Selymi filio, direpta fuit, atque illinc plurimæ fabrorum, excellentiumque opificum familiæ Byzantium abductæ, eorum pręcipuè, qui arma telaque elaborati operis fabricabant, & magna vis serici & commeatus inde exportata. Hæc ciuitas olim in duas potissimùm factiones distracta fuit, quarum altera Namidlai; altera verò Enuicaidarla nuncupata est, & in his erant nouem capita regionum, quinque in vna, & quatuor in alia, ex quibus cæteri omnes pendebant; hiq; duodecim millium numerum æquabant. Propter huiusmodi factiones atque internas simultates, quibus hæc ciuitas trecentis & amplius annis iactata atque atrocissimè diuexata est, fiebat, vt nullis regiis minis, nullaque auctoritate, inhiberi possent, quò minus quàm sæpissimè strictis nudatisque gladiis, ad arma conclamarent, seque plusquam ciuili cruore fœdarent atque pollucrent, donec tandem, reconciliatis animis, ad mutuam pacem atque concordiam redirent. Hactenus de Taurisio. Priusquam verò, de aliis vrbibus atque oppidis Persico dominio subiectis, sermonem instituam, id in primis lectorem admonebo, nimirum, inter ipsa, quædam inter vetusta, & plæraque inter recentiora cōnumerari, in quarum quidem numero, ipsam etiam nobilissimam vrbem Taurisium, de qua proximè locuti sumus, totius regni Metropolim collocāt: licet Tammasus, vel quia ibi non tam reuerenter, vt in aliis locis, coleretur, vel quia formidabiles adhuc ibi essent ciuiles dissensiones, Casbinum sibi sedem Taurisium.

dem ac domicilium constituerit, atque ibi per multos annos substiterit. sunt etiam hæc loca infrascripta, videlicet Combalechum, Bastemum, Mulasia, Vanla, Drescherinum, & Saltamatum, quæ loca, sita sunt in regione vulgò Chimeldata, & vt plurimũ posita intra Euphratem, & Tygrim, ad latus montis, quem incolæ Cortestanum, nos Taurum appellamus. His quoque adiiciunt Adenam, vrbem præclaram, & diuitem, in qua sunt plurimæ textrinæ lini gossipij, & iacet ad latus eiusdem montis iuxta Euphratem, Birum, oppidum valdè munitum supra Taurum; Orpham, olim celebrem, & opulẽtam: sed dirutam à Rege Memphitico, Meredinum, vrbem insignem, cõstructam super eodẽ monte, Asancefam, & Sair, quæ condita est instar trianguli, & ex vna parte habet arcem satis munitam cum plurimis turribus: At eius mœnia maiori ex parte iam corruerunt, & videtur fuisse pulcherrima, eiusq; circuitus patet ad tria milliaria. Est populis frequens, & templorum, quæ ipsi Moschæas vocant, magnificentia, necnon irriguis atque amœnis fontibus vndiquaque conspicua, & duobus fluminibus alluitur, quæ sunt magna quadam altitudine, ac velocitate, quorum alterum dicitur Bettalis, alterum Isanum, & vsque ad hunc locum protenditur Armenia minor. In ingressu montis Tauri sunt quidam alij montes præalti, atque aditu asperrimi, in quibus habitant plurimi ex his, quos vocant Corbos, qui vtuntur peculiari idiomate, suntq; homines feri, atque immanes, & continuis latrociniis assueti, qui prędabundi ex notis impeditisque regionibus, commeantibus illac mercatoribus crudeliter insidiantur, ex quibus tamen plærique iam à diuersis Regulis earum regionum extincti esse dicuntur. Insunt etiam ad latus prædicti montis, hæ vrbes, haud sanè obscuri nominis inter eas gentes, videlicet, Cephena, Vastianum, Chois, & Gies, quarum postrema distat à sinu Persico itinere sex dierum. Pòst, haud longo interuallo, conspicitur Scyras, vrbs regia, de qua inferius dicetur, & deinde Sultania, quæ admirandas dirutæ magnæ vrbis reliquias ostendit, integris adhuc præcellentis structuræ Mahometanorum delubris, quibus, Tamerlanus Scytharum Imperator, cuncta obuia immaniter euertẽs, tactus religione, pepercit. Hanc, ex Tigranocertæ ruinis ædificatam fuisse, plærique haud leuibus argumentis & rationibus adducti, constanter asseuerant, ibique olim fuit regia Persarum, & vox ipsa sonat Imperialem, quæ satis declarat ipsius nobilitatem. Cæterùm ipsa quoque passa est idem fatum, quod reliquæ insigniores. Huius circuitus patet vltra quatuor mille passus, & habet arcem fossis ac mœnibus præcinctam, cuius ambitus ad vnum milliare protenditur. In ea, adhuc visitur templum eximię vetustatis, ac tribus portis aheneis communitum, & maiori altitudine, quàm portæ, quæ sunt in æde D. Marci apud Venetos, egregio ac vermiculato opere suspiciẽdis. Circa vrbem sunt colles atque montes mediocri magnitudine, in quibus tamen aiunt hyemali tempore tantam esse frigoris vim & asperitatem, vt eius causa indigenæ sese aliò transferre cogantur. Vltra Sultaniam, est vrbs regia, nomine Spaha, magna quidem ambitu, sed cretaceis mœnibus cincta, bellicoso populo frequens, & innumeris serici textrinis opulenta. Eius ambitus est circiter quatuor mille passibus: At si quis incluserit suburbia, conficiet plusquam decem milliaria, & in eis plæraque ædificia conspiciũtur tam splendida & sumptuosa, quàm in ipsa vrbe. Olim fuit maximè clara

Combalechũ. Bastemum. Mulasia, Vanla Drescherinum. Saltamatũ. Mons Taurus. Adenam. Birum. Orpha. Meredinum. Asancefa. Sair. Corbi. Cephena. Vastianum. Chois. Gies. Scyras, Sultania. Spaha.

atque illuſtris,& ita populoſa,vt nonnulli memoriæ tradiderint, in ea fuiſſe hominum vtriuſque ſexus ſupra quingenta millia, cùm hac tempeſtate vix ſexta hominum pars eam inhabitet. Quandoquidem ſub Giauſa Perſarum Rege,cùm maximè floreret,bis à ſuo Principe defecerat, & in prima quidem rebellione Rex ſingulari in ipſos clementia vſus eſt. Cæterùm in altera, non multò poſt ſubſecuta,vrbs à regio exercitu direpta atque incenſa fuit. Hæc tamen,propter loci & ſitus opportunitatẽ, fuit denuò inſtaurata,& hoc tempore inter non obſcuras & ignobiles eius prouinciæ vrbes annumeratur.

Hinc, inter Meridiem & Occaſum procedentibus, oppida occurrunt Comum, Caſſanum,& Hieſdum,ſericæ telæ mercimonio mercatoribus admodum nota. Ex his, Comum ſitum eſt in planitie, & cingitur aggeribus, eſtq; pulchritudine, & multarum rerum copia municipium haudquaquam ignobile. Quanuis autem ibi complures hæc opificia exerceant, nihilominus tamẽ maior pars intenta eſt agriculturæ, ac ſtudet plantandis vineis,conſerendis arboribus,conficiendis hortis,& præcipuè alendis melonibus, qui ſunt apud eos optimi ſaporis,& eximia quadam magnitudine, adeò ſanè, vt nonnulli ſint pondere triginta librarum,& pars exterior eſt viridi colore, interior autem prorſus candido,& ſuauitate ita præſtat,vt vix ſaccharo cedere videantur.Eius circuitus ad ſex millia paſſuum extenditur. Reliqua duo plurimis telæ ſericæ,goſſipij,& zambeloti,vt vulgò appellant, ex quo fiunt veſtes vndulatæ,opificiis ſunt valdè præclara atque conſpicua.Harum enim rerum ingentem habent vim propter continuum opus texendi, & ſericum ad eos tranſmittitur ex oppidis maritimis Sandara & Straua, bombyco, & pexi ſubtilioris ſerici copia claris,ac etiam ex his locis,quæ ſunt verſus Zagataos, olim Sogdianos,& Bactrianos,& mare,quod indigenæ Bacucum appellant. Hæc mercimonia illinc poſtmodum per vniuerſam Syriam,& Burſiam,Ottomannicæ ditionis prouincias, cum inſigni vtriuſque gentis beneficio deferuntur.Caſſani ambitus eſt circiter trium milliarium,& ipſum oppidum foſſis ac mœnibus circumuallatum, habetque pulchra & ampla ſuburbia. Poſtremum patet in circuitu ad quinque millia paſſuum,eſtque itidem egregiè communitum,& latis etiam ſuburbiis exornatum, in quibus ferè omnes eidem rei ſuum ſtudium atque operam impendunt. Vtrumque horum eſt populis frequens & opulentum, tantaq; huius mercimonij copia & vbertate exuperant, vt, ſi quis vellet, ibi poſſet vnius horæ ſpatio emere ad ſummam decem millium aureorum, & ſitum eſt in finibus Regis Marchaant. Verùm vt de aliis quoque vrbibus atque oppidis aliquid commemorem, non procul ab his proximè enarratis,occurrunt Cimum,& Macinum,oppida, ſita ſupra mare Caſpium, & ſubdita imperio Magni Cham Tartarorum. Ex altera parte, etiam in Perſia, & in limitibus Indi fluminis, quà itur Calecutham, eſt vrbs nomine Chuercha, parua quidem, ſed poſita in loco maximè opportuno ac frequenti. Per hanc enim cogitur tranſire quiſquis nauigat ad Rubrum mare, id eſt,ad ſinum Perſicum, in quo eſt Ormus inſula, Tropico Cancro ſubiecta,& in ea vrbs celeberrimi nominis, vulgò Armuzium, quæ etiam Ormus appellatur,introrſus continentem ad viginti milliaria, & is locus dicitur caput Mogoliſtarum, vbi auſpicatur ſinus. Huius ambitus centum & decem paſſuum millibus continetur, eiuſque regulus vocatur Sulta-

Comum. Caſſanum. Hieſdum.

Cimum. Macinum.

Chuercha.

Ormi, ſeu Armuzij deſcriptio.

nus Saladinus, qui Mahometicam fidē colit. Hæc insula sita est intra ostium sinus Persici, non ita lato mari à Carmania disiuncta. Nomen autem duxisse videtur ab Armuza, antiqua Carmaniæ ciuitate, cuius hodie nomen obliteratum cum memoria antiqui splendoris euanuit. Et fortasse hæc insula fuit Armuzæ antiquæ colonia, & idcirco inde nomen obtinuit. Est autem ostio sinus propinqua, à Carmania verò duodecim millibus passuum distat: Ab Arabia autem ea parte, quà Carmaniam respicit, quadraginta millibus. Insula est nimis arida & sterilis, & solum adeò macrum, vt nihil omninò, quod ad vsum vitæ valeat, vel natura, vel hominum cultu proferat. Perennibus aquis prorsus caret, tres tantùm putei in insula procul à ciuitate sunt: homines cisternis vtuntur; & cùm reliqua omnia ex vicinis insulis, & ex Carmania, & Arabia ad victum idonea importentur, aqua etiam ex iisdem locis in eam afferri solet. In ea modicus collis assurgit, qui sulphuris magnam vim in vno latere, in altero autem salis copiam in lapides densatam, gremio cōtinet. Duos portus habet tutissimos; vnus ad Occidētem solem, alter ad Orientem pertinet. Hi duo portus lingula; quæ in mare longius excurrit, diuiduntur. Horum portuum commoditatē secuti mercatores ex India, Perside, & Arabia, & è quamplurimis aliis regionibus, hanc insulam frequētare cœperunt. Ea tandem frequentia & celebritate factum est, vt ciuitas ædificaretur in planicie posita, quæ progressu temporis ad summam amplitudinem peruenit. Viæ sunt latæ & directæ, ædes magnificæ, & cœnaculis sublatæ, & tectoriis pulcherrimè factis excultæ. Regia est non modò ad habitādum amplissima, verùm & ad vim hostiū propulsandam munitissima. Solis ardores sunt vehementissimi: in quibus propulsandis omnis eorum industria multiplici modo & ratione consumitur; adeò sanè, vt plærique magna quadam arte atque solertia per tubos tecta in summa ædium euadentes, nocturnam diurnamq; auram excipiant, concitatoque demum per angustias incluso spiritu, immitis aëris calores ventilando discutiant, & frigidæ aquæ balneis quàm frequentissimè vtuntur. Incolæ sunt maxima ex parte Arabes atque Persæ, & Mahumeticis superstitionibus addicti. Ardent libidine, amoribus indulgent, obtrectatione laborant: mulieres, ne ab alienis viris conspici queant, faciem velare compelluntur. Homines vt plurimum specie liberali præditi sunt. Musicen summo studio colunt, vestibus elegantissimis excoluntur. Arma frequenter exercent, literis libenter incumbunt, historiis mirificè delectantur. Homines doctrina præstantes in summo honore habēt: illisque assiduè operam dant, & illorum disciplinis erudiri, summum decus existimant. Respublica est commodis legibus astricta. Omnia quæ væneunt, pōdere væneunt. Summum flagitium est apud illos, fallacibus vti ponderibus. Eum enim, qui per libram atque lancem fallit, omnem generis humani societatem euertere censent, & vt ciuilis iuris hostem teterrimum execrantur. Insula verò, cùm nihil omninò proferat, quo vel homines ali, vel ornari possint, tantis tamen fructibus, & frugibus, & cibis, atque delitiis affluit, vt vix vlla regio sit magis omnibus rebus, quæ ad victum & elegantiam vitæ pertinent, abundans. Nullæ nanque sunt vitæ delitiæ vel in Arabia, vel in Perside, vel in India, vel in quacunque alia regione, è qua naues in insulæ portus inuehantur, quæ non omnes terræ opes in eam inferant. Ita fit, vt cùm nihil ex seipsa gignat,

Indigenarū natura & mores.

gignat, multis tamen regionibus opimis rerum omnium abundantia præfe-ratur. Reges è portoriis ingentes sibi opes pepererunt, imperium deinde latè propagarunt, ita vt multis insulis & vrbibus, etiam non paucis in Carmania & Arabia sitis imperarent. Exercitus satis magni illorum sumptibus aleban-tur. Sed tandem cùm eorum ministri ad summas opes peruenirent, & tyran-nidem vehementer affectarent, ipsique Reges otio atque luxu diffluerent, fa-ctum est, vt regium tantùm nomen penes reges esset: ministri porrò, regni opibus ad suum scelus atque flagitium abuterentur. Id verò haudquaquam silentio inuoluendum videtur, nempe in vndis Persici sinus vrinatores exi-mios, margaritas & vniones piscari, & Armuzium, summæ opportunitatis emporium, illinc remotiores Indos, rudes & impolitos adamantes atque Carbunculos, pretiosioraque aromata, hinc verò Rubri maris accolas, Feli-cis Arabiæ diuitias, itemque Ægyptios, Syros, & Lusitanos, corallium, præ-sertim exoptatum Indis, & varia nostri orbis mercimonia, tanquam ad per-petuas nundinas comportare. Et ex India in Persidem nauigantes, maiori ex parte illac diuertere. Ad hæc, indigenæ plurimis telæ sericæ textrinis abun-dant, & ipsa insula fert equos præstantissimos atque pulcherrimos, quos in Indiam venales mittunt, in eaque fiunt etiam vasa vitrea singulari quodam artificio & elegantia. Quomodo autem illic præfati vniones & margaritæ capiantur, Ludouicus Vartomannus ciuis Bononiensis, qui & Romanus di-citur, his quàm paucissimis declarat: Procul, inquit, trium dierum itinere, le-guntur conchæ, quæ pariunt margaritas venustiores, grandioresque, cæteris baccis. Captura earum fit huiusmodi:

Sunt ibi nonnulli, qui piscatu victum quæritant. Hi vecti cymbis, in ma-re iactum faciunt pręgrandis saxi dependente fune, idque fit ab gemina cym-bæ parte, vt vtrinque iactis in profundum lapidibus, constabiliri nauis, non aliter, quàm si in anchoris foret, possit. Firmata suo pondere cymba, alius, cui id munus obtigit, in æquor iacit funem saxo dependentem. In naui media alius, mantica in pectus tergumque dependente, alligato pedibus lapide, se vibrat in pelagus, subtusque aquas vrinantium more natat, actusque in pro-fundum ad passus quindenos, tantisper vrinat, donec legerit conchas, in qui-bus delitescunt vniones, ac margaritæ, collectas manticæ indit, lapidemque protinus, quo pedes grauabantur, abiicit, funique innixus, in superiora eua-dit, ibi quandoque ad tercentum fermè nauigiorum genera comperiuntur, quæ vndecunque contendunt. Hæc Ludouicus. Quomodo autem, & vbi in-ueniantur margaritæ, Plinius lib. IX. cap. XXXV. eleganter ostendit, qui etiam ibidem hæc subiungit: Præcipuè autem laudantur circa Arabiam, in Persico sinu Maris rubri. Deinde paulò pòst, Dos, inquit, omnis in candore, magni-tudine, orbe, leuore, pondere, haud promptis rebus, in tantùm, vt nulli duo reperiantur indiscreti: vnde nomen vnionum Romanæ scilicet imposuêre delitiæ. &c. Hanc porrò inclyti nominis insulam, Persicis Regibus diu ve-ctigalem ac tributariam fuisse constat. Cæterùm, Albuquercius, cuius in X. lib. mentionem fecimus, vir manu consilioque promptus, & rei militaris glo-ria insignis, anno supra mille quingentos VII. cũ instructa classe in Arabiam primò, & mox Armuzium profectus, post multa præclara ac fortia facta, ipsi Regi, qui erat Zeidfadimus, hoc nomine secundus, tantum terroris incussit, vt illum

Captura vnionum.

Armuzij Rex fit tributarius Emanuelis Regis Lusitaniæ.

vt illum ad has pacis conditiones impelleret. Videlicet, vt stipendiarius esset Emanuëlis Regis Lusitaniæ; ac ei, tributi nomine, quindecim aureorũ nummorum millia penderet: & præter hæc, ipsi Albuquercio pro impensis in id bellum factis, solueret quinq; millia: vt Rex assignaret locum in vrbe, quem Albuquercius vellet, in quo posset arcem ędificare, cuius quidem fundamenta continuò iacta fuerunt, deinde ad tantam altitudinem perducta, vt præsidio relicto, facilè defendi posse videretur. Breui ab hoc spatio interiecto, Ismaëlis Persarum Regis legati Armuzium venêre, vt ab eo Rege, sui Imperatoris nomine consuetum tributum exigerent. Rex animo suspenso & anxio, quid sibi agendum esset, explicare non poterat: rem ad Albuquercium retulit. Is eum sine cura esse iussit, atque interim legatis per vnum è suis comitibus de aduentu & de valetudinis firmitate gratulatus est. Deinde eos admonuit, ciuitatem illam, & Armuzij regnum, Regis Emanuëlis esse, belli iure subactum, & Armuzij Regem in fidem Emanuëlis Regis præcellentissimi receptum, ita, vt sibi necesse esset iniuriam ab illo propulsare. Quod verò ad tributum attinebat, se tributum Regis ipsius nomine statim soluturum. Ferculum deinde, in quod tributum erat impositum, coram ipsis oratoribus euolutum fuit. Erant autẽ in ferculo globi ferrei, & sagittæ, & hastarum cuspides, & ferreæ fistulæ. His explicatis, & in legatorum conspectu propositis, adiecit is, quem Albuquercius miserat: Hoc est tributum, quod Emmanuel Portugalliæ, & Algarbiorum, & Indiæ, & Armuzij Rex, pendere solet iis, qui à Regibus sibi subditis tributum exigunt. Hoc responso legati, quanuis minimè ferendam iniuriam Ismaëli Regi omnium potentissimo factam esse clamarent, & minas etiam iacerent, inanes tamẽ in patriam rediêre: Progressu verò temporis, anno scilicet, supra M. D. X. Albuquercius, eiusdem Ismaëlis Persarum Regis legatos, qui Goam, vt negotia magni ponderis cum Zabaimo transigerent, conuenerant, humanitate summa prosecutus est. Ad ipsum deinde Ismaëlem legationem decreuit. Legatus appellabatur Rodericus Gomezius, qui Armuzij à Coieataro, ne ad Ismaëlem perueniret, veneno sublatus fuit. Hæc in præsentia de Armuzio dicta sufficiant. E regione huius insulæ sita est vrbs, ab indigenis Larum vocata, & amplitudine, & mercatura nobilis, estque in maximè frequenti itinere. Nam quicunque proficiscuntur, & veniunt per hunc sinum, semper illac transire consueuerunt. Hinc peruenitur Scyram, cuius supra meminimus, indeque Camaram, oppidum satis amplum, & vltra spatium vnius diei est Bindamyr flumen, summa cum latitudine, tum profunditate, quod habet pontem valde conspicuum; eumq; ferunt olim à Salomone constructum in oppido Ouniara, vbi est quidam mons rotundus, qui ab vno latere videtur esse incisus, & in eius fastigio est planities, & circumquaque sunt variæ columnæ, quæ dicuntur Cilminares, quæ vox in Italico idiomate sonat Quadraginta columnas, & quęuis earum est altitudine viginti cubitorum, & tanta crassitie, quanta esset trium hominum complexus, quanuis plæræque illarum sint dirutæ, ac euersæ. Et omninò credibile est, ibi olim fuisse aliquod præclarum, ac insigne ædificium. Deinde super hac planitie iacet ingens lapis totus integer, sub quo sunt insculptæ diuersorum hominum figuræ ea proceritate, qua olim Gigantes feruntur; & supra ipsas est forma, illi admodum similis, qua Deus pater à nonnullis

Albuquercius legatis Ismaëlis Regis Persarum, ferculum globis ferreis, sagittis, & ferreis fistulis præparari iussit.

Albuquercij legatus missus ad Ismaëlem, veneno interficitur.

Larum.

Camara.

Bindamyr fluuius est idem qui Tigris.

Columnæ Cilminares.

nullis effingi ſolet, habens in vtraque manu orbem quadrum, & ſub ea ſunt aliæ paruæ ſpecies ante ſimulachrum hominis, qui arcui innititur, atque illud vulgò dicitur eſſe figura Salomonis. In inferiori parte ſunt aliæ perplures quibus innituntur ſuperiores, exque his minoribus eſt vnus, qui videtur geſtare in capite diadema pontificium, & extēdit manum in ſublimè, ac ſi vellet his, qui ſunt inferius, dare benedictionem, vt vocant. Paulò vlterius eſt quædam ingens figura ſuper equo, quæ videtur eſſe alicuius hominis præualidi, ac robuſti, eamque dicunt eſſe Sampſonis, iuxta quam ſunt plæręque aliæ, indutæ more gallico, & paſſis crinibus. Poſt iter duorum dierum, ſitum eſt oppidum Thimatum, & paulò vlterius, eſt quoddam aliud, in quo ferunt olim tumulatam Salomonis matrem, & inſunt literæ Arabicæ, quæ dicunt, mater Sulcimen, id eſt, mater Salomonis. Hic locus ab incolis vocatur Meſſeth Sulcimen, quod Latino idiomate ſonat templum Salomonis, cuius porta reſpicit Orientem verſus, indeque profectis hæc infraſcripta municipia occurrunt, quorum quidem nonnulla ſunt iuxta ripam præfati fluminis, & duûm, vel trium dierum ſpatio inter ſe diſtant, ſuntque aliis alia celebriora, & in omnibus his locis indigenæ ſtudent cùm agriculturæ, tum goſſipiis texendis. Horum autem nomina hęc ſunt: Dehebetum, Vargarum, Deiſerum, Taſta, Meruthum, Guerdenum, Naimum, Haiſtamum, Hardiſtamum, ſaua, Eucharia, & Sultania, de qua dictum eſt, atque illinc aliquot dierum itinere Tauriſium peruenitur, & in hoc etiam itinere ſunt tres illæ vrbes inſignes, quas ſuprà deſcripſimus, videlicet, Comum, Caſſanum, & Hieſdum. Ex plaga Boreali viſuntur etiam plæręque vrbes, & caſtella, quæ ſunt à mari Caſpio Tauriſium vſque, & loca inſigniora, hæc ſunt: Saua, Chois, Reis, Sindanum, Billanum, Tremigranum, deinde Straua, vnde telæ ſericæ, quæ ibi conficiuntur, ſtrauatinæ appellantur. Hæc vrbs iacet iuxta ſinum Caſpium, & aërem habet inſalubrem ac peſtiferum, propter vadoſa admixtis dulcibus aquis paluſtria littora. Cōplures incolarum alūtur oriza, ex qua panem conficiunt, quia tritici ac frumenti maxima apud eos eſt pęnuria. Hîc, & in omnibus pagis, huic oppido ſubiectis, vbicunque ſunt aquæ, conficiunt ac eliciunt ſericum ex bombicibus, eorumque caſulæ ſunt iuxta ripas illorum fluminum, cum ſuis ahenis, in quibus reconduntur, hiſque, & moro alba mirificè abundant. Ineſt etiam in his locis ingens copia pernicum, adeò vt apud eas gentes hic ſit communis cibus, ideoque non ſunt in pretio. Super littore præfati æquoris eſt etiam Lanzibentum, & quædam alia, proxima Trapezunti, in quibus minutim recenſendis, non ero prolixior.

Thimatum. *Oppida diuerſa cū ſuis nominibus.* *Straua.* *Lanzibentum.*

Hinc abeuntibus, occurrūt plurimi pagi atque opidula, & tranſitur etiam per montes, & nemora inculta, primuſque locus memorabilis, qui reperitur, eſt oppidum ſitum in planicie, & in valle vndiquaque montibus circundata, vulgò Baiburthum, arte, atque opere communitum, eiuſque territorium eſt miræ fertilitatis, ac etiam pertinet ad Regem Perſiæ. Confecto quinque dierum interuallo, eſt Arſenga, ſeu Arzinga, vrbs olim ampla, & frequens, nunc verò magna ex parte deleta, & vltra duo milliaria, eſt Euphrates fluuius longè celeberrimus, qui traiicitur per pontem lapideum, & habet ſeptemdecim arcus, ſeu fornices. Deinde, ſi rectà pergatur, viſuntur hæc oppida, videlicet, Carputum, Moſchomum, Halla, Pollu, & Amus. Hinc peruenitur in Turchoma-

Baiburthum. *Arſenga.* *Euphrates.* *Carputum.* *Moſchomum* *Halla.* *Pollu.* *Amus.*

chomaniam, prius dictam Armeniam, sed nunc appellatur Carocoilu, quod nostro idiomate significat nigros verueces, quemadmodum prouincia Persica, & Zagatai, vocatur Accorlu, quod sonat verueces nigros, quæ nomina inter eas nationes indicant cruentas simultates, & dissidia, quæ olim inter eas extiterant, sicuti apud Anglos Rosa alba, & Rosa rubra, vel apud Italos Guelfi, & Ghibellini, sub quibus titulis maximæ factiones & acerrima odia continebantur. Est deinde arx inter quosdam montes, parua, sed valde munita, quæ sita est in monte, & infernè habet vrbem populis frequentem, cuius ambitus est trium milliarium. Vltra trium dierum iter, est Allarchum, oppidum valdè munitum & amœnum, & iacet super lacu, qui patet in longitudinem centum & quinquaginta mille passibus, & in latitudinem, vbi est latior, quinquaginta: & à parte Boreali procul ab hoc lacu quindecim milliaribus, est alius lacus, cuius circuitus patet octoginta mille passibus, circa quem sunt varia municipia, & in vtroque lacu habentur plurima nauigia, quibus diuersæ nauigationes in loca maritima suscipiuntur. Super minori lacu est etiam vrbs, vulgò Ceus appellata, non mediocri amplitudine, ac etiam mœnibus præsepta: & vltra iter vnius diei, situm est oppidum Herzillum, in quo est sepulchrum matris Giausæ, de quo supra mentionem fecimus: deinde alterum Orias nomine, & plæraque alia nullius celebritatis, inter quæ adiacet lacus, longitudine ducentorum milliarium, & latitudine triginta, & in eo sunt aliquot paruæ insulæ, quæ incoluntur. Tandem reperiuntur duo alia municipia, vulgò Tessu, & Zerister, nec aliud insigne ac memorabile in his locis extat, nisi quòd in singulis eorum sunt plurimæ textrinæ gossipij, telæ, canapi, & culcitrarum, & aliqua etiam bombicum opificia. Verùm enimuerò vt ad eam partem redeam, quæ tendit Aquilonem versus, & quà situm est mare Caspium, in his sanè locis visuntur quàm plurima oppida, & vrbes illustri fama, scilicet, Barbaribenum, Madranolanum, & Sumachia, olim Gamala, ni fallor, quæ vrbs sita est in Media, & in regione Thezichia, eaque paret cuidam Regulo, cuius nomen est Siruansa, qui est tributarius Regis Persiæ; & si quod graue bellum impendeat, illicò in promptu habet octo, vel decem millia lectissimorum equitum. In hac fit Sericum, quod Talamanum vocant, ac etiam varia genera panni serici, ex his præsertim, quæ constant leuiori pondere, & sita est in finibus maris Bacuchi seu Caspij, quod illi hæret à dextro latere, habetque à sæua vrbem, vulgò Mengerlium, versus pontem Euxinum, & Caithacum, prope montem Caspium. In hac vrbe sunt circiter quinque millia ædificiorum, & fiunt plurima opificia serici, gossipij, atq; alia eiusdem generis, iuxta earum gentium consuetudinem, estque in Armenia maiori, & potior pars incolarum sunt Armeni. Ex his locis peruenitur ad vrbem Derbentum, quæ subiicitur eidem Regulo, & posita est in finibus Tartarorum, & supra mare Bacuchũ, distatque à monte itinere vnius milliaris, & in eius summitate est arx, cuius vtrinque mœnia, tanquam duę alæ in proximum Oceanum producuntur. Hanc ferunt ab Alexandro M. aduersus Scytharum irruptiones ædificatam & conditam fuisse. Darbentum Italico idiomate sonat angustum, & à multis, qui illius loci naturam & cõditionem intelligunt, vocatur Temircapi, quod significat portam ferream: & sanè quicunque illi hoc nomen indidit, iustas causas habuisse videtur; Quandoquidem

Allarchum. *Ceus.* *Herzillum.* *Orias.* *Tessu.* *Zerister.* *Barbaribenũ.* *Madranolanum.* *Sumachia.* *Sericum vulgò Talamanum.* *Mengerlium.* *Caithacum.* *Derbentum.*

dem is locus diuidit Mediã à Scythia, adeò vt quisquis velit ex Persia, Thracia, Syria, & reliquis locis finitimis discedere, ac in Scythiam proficisci, huic necesse sit ingredi per vnam portam huius vrbis, ac per aliam egredi. Huius autem rei hæc potissima est causa, quod nimirum à sinu Caspio ad fretum Euxinum recto itinere, sunt quingenti mille passus, & tota hæc ora est plena excelsis montibus, ac præruptis vallibus, licet in quibusdam locis habitent nonnulli reguli, ad quorum ditionem nemo audet descendere ob metum, ne à latronibus inuadatur: sed maior pars inculta est, omniq́ue humano commercio destituta, & propterea, si quis hoc iter facturus, nollet transire per hãc vrbem, cogeretur primùm pergere ad Iberos, nunc Georgianos, deinde in prouinciam Mengleriam, sitam super ponto Euxino, ad oppidũ Aluanthum, vbi est quidam mons altissimus, ibiq́ue suos equos relinquere, ac pedestre iter suscipere per aspera saxa, & crepidines viarum, ita sanè vt in ascensu, ac descensu montis esset spatium duorum dierum. vbi autem ad ima perueniret, ingrederetur in Circassiam, sed hoc iter fit tantummodo ab his, qui sunt in confiniis, & à nemine alio, cùm sit locus maximè importunus, & multis laboribus, ac periculis expositus. Cæterùm vt eò redeam, vnde digressa est oratio, huius tam angusti, tamq́ue arcti tergoris cõtinentis causam, hanc esse plærique arbitrantur, quia videlicet mare absorbeat, & deuoret quicquid est soli vsque ad montem, vbi est Darbentum. Hanc prætergressi, inueniunt locum decliuem, atque angustum: sed tamen huiusmodi, vt per eum homines possint equitare, isq́ue producitur ad sexaginta mille passus, deinde ad sinistrum latus mons deflectitur, & super eo haud incommoda habetur equitatio, isq́ue antiquitus vocatus est mons Caspius. Darbenti mœnia sunt longè pulcherrima, & valdę lata, optimeq́ue constructa: sed sub monte, quà itur ad arcem, ne sexta quidem parte incolitur, & versus Oceanum est funditus euersa. In ea visuntur innumera veterum sepulchra. Est satis fœcunda, & abundans rei frumentarię, viniq́ue maximè ferax, itemq́ue fructuum omnis generis, & Taurisio itinere viginti dierum abest. Si quis iuerit ex vna parte ad hunc locum, etiam sub ipsis mœnibus, inueniet vuas, & fructus omnis generis, & præsertim eas arbores, quæ producunt amygdalas. Ex altera parte nullum genus fructuum, aut arborum inuenitur, præter mala Cydonia, eaq́; syluestria, & hoc patet ad quindecim & viginti milliaria. Præterea, in quadam domo mercatoria visuntur duæ anchoræ immensa mole ac magnitudine, quod sanè indicat in illis partibus olim fuisse nauigia valde ampla. Nunc ipsorum anchoræ sunt multò minores, quippe quæ non excedunt singulæ pondus centum quinquaginta librarum, vel ducentarum, cùm aliæ essent duplo maiores. Ipsa ciuitas in ædita montium crepidine posita, ea forma est, vt duobus ex quadrato lapide muris ad mare deductis, inferiora ædificia & nauigiorum stationem, tanquam duobus brachiis complectatur, non maiore, quàm trecentorum passuum interuallo: quod spatium singulis vtrinque ferreis portis, superstantibusq́ue propugnaculis ita communitur, vt perpetuis custodiis, nisi clara luce, & explorato littore viatores nec admittantur, nec recepti intra porram, altera prius emittantur, quin portorium persoluant. Nauigia quoque interclusa eo in littore commodã habent stationem. Hoc mare, quod Caspium vocant, summa est amplitudine, cùm nullas habeat fauces,

Mons Caspius.

Mare Caspium.

fauces, & fertur eodem esse ambitu, quo Pontus Euxinus, estque altissima profunditate. Ibi est ingens copia accipenserũ, & murænarum: aliorum verò piscium vsum fermè ignorant, exceptis iis piscibus, quos Canes vocant, qui habent caput, pedes, & caudam, non secus quàm terrestres. Horum enim illic permagna est copia. Capiunt etiam quoddam genus piscium longitudine vnius cubiti cum dimidio, qui sunt crassi, ac rotundi, & sine capite aliisque membris, ex quibus elicitur quidam liquor, quem accẽdunt, vt noctu lumen præbeat, eoque vnguntur cameli, & ex eo per totam regionem defertur. In littore huius maris est vrbs nomine Bachu, à qua mare Bachu nomẽ assumit, & iuxta eam est mons, ex quo emanat oleum nigrum, tetri odoris, quo vicissim accolæ ad nocturnum lumen vti solent, eoque bis in anno suos camelos inungunt, ne fiant scabiosi. Incolæ sunt eleganti aspectu, & comi ac miti natura, valdeque faciles, atque humani erga peregrinos. A Ponto Euxino vsque ad mare Caspium, sunt quingenta milliaria, & hinc versus Armeniam minorem, etiam in Persia, sunt plæræque vrbes, videlicet, Ansegana, Maluchia, Sio, Mesona, & alia vulgò Eri appellata, Arrianę prouinciæ caput, atque omnium fermè rerum ferax, in qua, tanta est serici copia, vt vna die possit emi tantum serici, quantum ternis camelorum millibus onerandis sufficiat. Ibi nunquã ingrauescit annona, ob soli vbertatẽ. Rheubarbari in primis mirus est prouentus, ac etiam Cyani lapilli, quem Turchinam vocant. Ipsa ciuitas ambitu circiter septem millia ædium continet, estque circumambiente piscoso lacu egregiè communita, & sita in regione, quam indigenæ Corazanam vocant. Mahometicis sacris sunt omnes quammaximè addicti.

Bachu. *Ansegana.* *Maluchia.* *Sio.* *Mesona.* *Eri.*

Hæc oppida & ciuitates, quarum hucusque mentionem fecimus, maiori ex parte inter recentiores annumerari consueuerunt. Quæ autem inter vetustiores habentur, hæ sunt præcipuæ, videlicet Babylonia, vulgò Bagadeth: Susa, quæ vrbs à Dario Hystaspis filio, condita fuit, olim celeberrima & ditissima, nunc verò ita collapsa est, vt in ea, præter arcem, nihil ferè conspiciatur, iacetque in finibus Persiæ. Procopolis, quæ distat à sinu Persico duûm dierum interuallo, est etiam diruta & euersa. Scyras, quam non ineptè Cyropolim antiquitus fuisse, aliqui arbitrantur. Hæc ciuitas, opibus, atque hominum frequentia, locique amœnitate & pulchritudine cum quauis alia ex celebrioribus, quę sint in orbe terrarum, iure merito comparari potest. Elegantium quoque armorum officinis nulli toto Oriente est secunda. Huius ambitus porrigitur ad viginti millia passuum. Est autem sita in vltimis regni finibus, & loco maximè commodo & opportuno. Nam quicunque veniunt ex superiori parte, id est, ex Hircania, & Coraxana regione, in qua sunt populi, qui vulgò appellantur Zagatai, & hæc oppida insigniora, nimirum, Eri, Sammarchantum, & Nipsa, necesse est, vt, si velint transire per regnum Persidis, hàc omninò proficiscantur, eaque de causa illuc passim deferuntur telæ sericæ, omnis generis aromata, rheubarbarum, ac etiam ingẽs vnionum atq; gemmarum copia. Hæc vndique cincta est mœnibus, & pulcherrimis templis exornata, eiusque domus ac ædificia sunt admodum splẽdida, & magnificis operibus constructa. Distat Taurisio itinere viginti, siue, vt aliis placet, viginti quatuor dierum. Dicta est Cyropolis à Cyro eius cõditore, quæ iussu Alexandri Magni diruta fuit, & progressu temporis ita instaurata, vt denuò in sum-

Babylonia. *Susa.* *Procopolis.* *Scyras.*

in summam nominis claritatem deuenerit. Quid verò ipsum Alexandrum potissimè ad eius ruinam & excidium commouerit & incitauerit, Q. Curtius lib. VII. elegantissimè ostendit. Vrbs, inquit, diruta est, vt cæteri, cladis exemplo continerentur. Memaceni, valida gens, obsidionem, non vt honestiorem modò, sed etiam vt tutiorem ferre decreuerant. Ad quorum pertinaciam mitigandam Rex quinquaginta equites præmisit, qui clementiam ipsius in deditos, simulque exorabilem animum in deuictos ostenderent. Illi nec de fide, nec de potentia Regis ipsos dubitare respondent, equitesque tendere extra munimenta vrbis iubent. Hospitaliter deinde exceptos, grauesque epulis & somno, intempesta nocte adorti interfecerunt. Alexander haud secus quàm par erat, motus, vrbē corona circumdedit, munitiorem quàm vt primo impetu capi posset. Itaque Meleagrum, & Perdiccam in obsidionem iungit, Cyropolim obsidentes. Statuerat autem parcere vrbi conditæ à Cyro: quippe non alium gentium illarum magis admiratus est, quàm hunc Regem, & Semiramim, in queîs & magnitudinem animi, & claritatem rerum longè emicuisse credebat. Cæterùm pertinacia oppidanorum, eius iram accendit. Itaq; captam vrbem diripere iussit delectos Macedones haud iniuria infestos, & ad Meleagrum, & Perdiccam redit. Sed non alia vrbs fortius obsidionem tulit. Quippe & militum promptissimi ceciderũt, & ipse Rex ad vltimum periculum deuenit. Namque ceruix eius saxo ita icta est, vt oculis caligine offusa, collaberetur, ne mentis quidem compos. Exercitus certè, velut erepto eo, ingemuit. Sed inuictus aduersus ea, quæ cæteros terrent, nondum percurato vulnere, acrius obsidioni institit, naturalem celeritatem ira concitante. Cuniculo ergo suffossa mœnia ingens nudauêre spaciũ, per quod irrupit, victorq; vrbem dirui iussit. Hactenus Curtius. Post hanc vrbem, visitur Alexandria, quæ dicta est Isius, prope fluuium Syriæ constructa, & alia vrbs eiusdem nominis, & Arion: Quę vrbes positæ sunt ad radicem montis Caucasi, Ioppe, quæ sita est in Persia, Nicesorium ciuitas super flumine Euphrate: Issus oppidum Ciliciæ, non procul ab Amano monte, Alexandri Magni victoria insignitum: Ctesiphontes, & Cara, vrbs condita à Parthis, & Romanorum clade nobilitata. In hac enim victus fuit Marcus Crassus, & cum toto fermè exercitu ad internetionem vsque deletus. Porrò adhuc etiam ibi cernuntur plæraque monumēta procerum Romanorum, qui hoc in prœlio interiêre. Vlterius progressis occurrunt Præsegada, Opinus, & alia quædam municipia, cum quibus terminat Armenia maior, cui etiam dominatur Rex Persarum, & in ea sunt quàmplurima oppida & vrbes, in quibus indigenæ, Christi fidem ac religionem colunt, & vocantur à viridi tegumento quod gestant in capite, atque habitant iuxta ripas fluminis Euphratis, & patrio vocabulo appellantur Georgiani, qui sunt maximè strenui & bello exercitati. Eorum præcipua loca hæc sunt. Tunisa, Mazatana, Artaxeta, Assimosium, & Micopolis. Ad hæc, in minori Armenia sunt etiam plæraque oppida & ciuitates, quarum maior pars nunc subiacet Turcarum Imperatori, videlicet, Theodosia, Sebasta, Tarsus, Cortestanum, & Edena, quæ superioribus annis donata fuit à Solymano Barbarussæ Hariadeno, qui breui pòst, ibi arcem erexit longè munitissimam, & tantis sumptibus atque impensis, vt eas dicant excedere summam ter decies centum millium coronatorum.

Cur Alexāder M. Cyropolim euerterit.

Exemplum perfidiæ.

Alexandria.

Arion.
Ioppe.
Nicesorium.
Issus.
Ctesiphōte.
Cara.

Præsegada.
Opinus.

Theodosia.
Sebasta.
Tarsus.
Cortestanũ.
Edena.

Spero me diligenter hactenus explicasse ea loca, quæ Regum Persarum imperio subiecta, sunt alicuius nominis ac dignitatis. De his itaque dicendi finem faciam, si quatuor duntaxat vrbes addidero, nimirum Persępolim, Susam, Babyloniam & Seleuciam, quæ olim florentissimæ, eidem Regi paruerunt. Et de priori quidem, Diodorus Siculus libro XVII. ita scriptum reliquit: Persępolis, inquit, fuit Metropolis imperij Persarum præ omnibus aliis Asiæ ciuitatibus maximè semper nomini Macedonum infensa, & propterea eam Alexander, excepta regia, militibus diripiendam concessit. Erat ea vrbs omnium quæ sub sole sunt, optima, priuatorum hominum facultatibus ex longi temporis felicitate in immensum auctis. Tunc Macedones impetu facto in oppidanos, ipsos interficere, & bona inuadere, quę multa, & apparatu preciosa, ornamentisque omnis generis erant refertissima. Ibi argenti magna vis, nec auri minor, diuersas in partes auferebatur. Vestes purpura infectæ, aut prætextę auro, à valentioribus rapiebantur. Ita magna vrbs regia per vniuersum terrarum orbem celeberrima, contumeliis, & cladi maximè exposita fuit. Deinde paulò inferius idem auctor hæc etiam subiungit. Quantum Persępolis vrbes cæteras fortunis antecedebat, tantum eisdem omnium calamitatum genere præstitit. Alexander autem arcem ingressus, thesauros, qui ibi asseruabantur, accepit. In eos, à Cyro primo Rege Persarum, vsque ad hæc tempora publici reditus semper congesti fuerant, vt argenti, & auri magnam vim continerent. Inuenit sanè Alexāder auro ad argenti rationem reducto, centum & viginti millia talentorum, cuius summæ partem secum ad belli vsus portare, partem Susa mittere, vt in vrbe custodirentur, statuit. Ad hæc, ipsam vrbē Persępolim prorsus delere habebat in animo, de cuius munitissima, & pulcherrima regia, breuibus meminisse, haud inconueniens videtur. Arcem iustæ magnitudinis cingebant triplicia mœnia. Quorum primus muri cinctus, magnis operibus instructus, altitudinem habebat sexdecim cubitorum, supraque pinnas, quę ei non paruo erant ornamento. Secundus priori cætera consimilis, altero tanto altitudinis eum superabat. Tertius murus formam habebat quadratam, & sexaginta cubitis in altum erigebatur. Vnumquodquę quatuor laterum muri portam æneam, & ante eam vallum itidem æneum viginti cubita extantem. Hunc quidem ad iniiciendum aspectu ipso terrorem, illam autem ad firmam loci defensionem habebat. Ad Orientalem partem arcis, mons interuallo fermè pedum quadringentorum distabat, qui regius nuncupabatur, vbi regū inerant sepulchra. Saxum erat ingens excisum, in cuius medio multa facta fuerant domicilia, defunctorum regum sedes. Neque aditus quispiam opere factus ducebat in locum eum: sed instrumentis quibusdam sublata cadauerum conditoria illic reponebantur. In ipsa arce elegantissimæ, & omnibus rebus instructę ædes complures visebantur ad reges, & milites accipiendos. Thesauri, quibus seruarentur pecuniæ, ingeniosè ibidem parati fuerant. Alexander pro rebus bene gestis vota soluturus, sacrum splendidissimum in Deorum honorem fecit, & amicos prælauto accepit conuiuio. Eò & feminæ, quæ corpore questum faciebant, admissæ sunt. Crebris potationibus cùm bene indulsissent, ebrietas, & posteà insania multos corripiebat. Tunc è turba mulierum Thais quædam, genere Attica, pulcherrimum esse inquit, inter omnes res, quas in Asia gessit

Persępolis.

De arce Persępolis, & quomodo fuerit incensa.

Alexander, si ipse Rex nobiscum inita saltatione ludicra, Persępolis regiam incendio absumeret: vt res nobilissima apud Persas manibus feminarum breui temporis spatio deleta prorsus fuisse diceretur. Exceptus est hic sermo à iuuenibus, & qui per temulentiam parum, quid deceret, possent perspicere. Itaque vnus agendum id ipsum, incensosque torres afferendos exclamauit, vt commissa in Græcorum sacras ædes impia facinora, omnes vlciscerentur. Comprobarunt hanc sententiam & cæteri, tantumque opus Alexandro soli conueniens esse dicebant. Nō defuit cœpto Rex, amicorum sermonibus excitatus. A potatione igitur exultantes, prò parta victoria festiuitatē Liberi patris se velle agere prædicabant, subitoque magna lampadum vi allata, & musicis mulieribus, quæ in conuiuio erant, accitis, Rex primus in pompam cum cantu, tibiis, & fistulis progressus est, meretricula Thaide rei totius authore & duce, quæ prima à Rege ardētem titionem in regiam coniecit. Idem cùm à reliquis factum esset, citò ob ingentem flammam excitatam combusta est tota regia, quodque, perquàm admirabile est, impietatem Xerxis Persarum Regis, quam in Atheniensium arcem commiserant, vnica femina gētis eius, quæ iniuriam illam sustinuerat, post multos annos in festo ludicro eodē cladis genere vlta est. Hæc Diodorus de Persæpoli iussu Alexandri ab eius milite direpta, & regia per eundem incensa: Atqui operæpretium videre est, quid etiam Quintus Curtius lib. v. de eadem prodiderit. Postero die (inquit) conuocatos duces copiarum docet, nullā infestiorem vrbem Græcis esse, quàm regiam veterum Persidis Regum. Hinc illa immēsa agmina infusa. Hinc Darium prius, deinde Xerxem Europæ impium intulisse bellum. Excidio illius parentandum esse maioribus. Iamque Barbari, deserto oppido, quà quenque metus agebat, diffugerant, cùm Rex phalangem nil cunctatus, inducit. Multas vrbes refertas opulentia regia, partim expugnarat, partim in fidem acceperat: sed vrbis huius diuitiæ vicēre præterita: in hanc totius Persidis opes congesserant Barbari. aurum argentumque cumulatum erat, vestis ingens modus: supellex non ad vsum modò, sed ad ostentationem luxus comparata. Itaque inter ipsos victores ferro dimicabatur: pro hoste erat, qui preciosiorem occupauerat prædam. Et cùm omnia, quæ reperiebantur, capere non possent, (nam res non occupabantur, sed æstimabantur) lacerabant regias vestes, ad se quisque partem trahentes, dolabris pretiosæ artis vasa cædebant, nihil neque intactum erat, nec integrum ferebatur. Abrupta simulachrorum membra vt quisque euulserat, trahebat: neque auaritia solùm, sed etiam crudelitas in capta vrbe grassata est: Auro argentoque onusti, vilia captiuorum corpora trucidabant, passimque obuij cædebantur, quos anteà precium sui miserabiles fecerat. Multi ergo hostium manus voluntaria morte occupauerunt, preciosissima vestium induti, è muris semetipsos cum coniugibus ac liberis in præceps iactantes. Quidam ignes, quod paulò pòst facturus hostis videbatur, subiecerant ædibus, vt cum suis viui cremarentur. Tandem suis Rex corporibus & cultu feminarum abstinere iussit. Ingens pecuniæ captiuę modus traditur, propè vt fidem excedat. Cæterùm aut de aliis quoque dubitamus, aut credimus in huius vrbis Gaza fuisse centum & viginti millia talenta, ad quæ vehenda (namque ad vsus belli secum portare decreuerat) iumenta & camelos à Susis, & Babylone contrahi iussit. Accesſêre ad hanc

pecuniæ ſummam captis Perſagadis ſex millia talentorum. Deinde paulò pòſt ita inquit: Itaque trigeſimo die poſtquam à Perſepoli profectus erat, eodem rediit. Dona deinde amicis, cæteriſque pro cuiuſque merito dedit: propemodum omnia, quæ in ea vrbe ceperat, diſtributa. Cæterùm ingentia animi bona, illam indolem, qua omnes Reges antceſſit, illam in ſubeundis periculis conſtantiam, in rebus moliendis efficiendiſque velocitatem, in deditis fidem, in captiuis clementiam, in voluptatibus permiſſis quoque & vſitatis temperātiam, haud tolerabili vini cupiditate fœdauit. Hoſte & æmulo regni reparante tum maximè bella, nuper ſubactis quos vicerat, nouumque imperium aſpernantibus, de die inibat conuiuia: quibus feminæ intererant, non quidem quas violare nefas eſſet, quippe pellices licentiùs quàm decebat, cum armato viuere aſſuetæ. Ex his vna Thais, & ipſa temulenta, maximam apud omnes Græcos initurum gratiam affirmat, ſi regiam Perſarum iuſſiſſet incendi: expectare hoc eos, quorum vrbes Barbari deleſſent. Ebrio ſcorto de tanta re ferente ſententiam, vnus & alter, & ipſi, mero onerati, aſſentiunt. Rex quoque fuit auidior, quàm patientior. Quin igitur vlciſcimur Græciam, & vrbi faces ſubdimus? Omnes incaluerant mero. Itaque ſurgunt temulenti ad incendendam vrbem, cui armati pepercerant. Primus Rex ignem regiæ iniecit: tum conuiuæ, & miniſtri, pelliceſque. Multa cedro ædificata erat regia, quæ celeriter igne concepto, latè fecit incendium. Quod vbi exercitus, qui haud procul ab vrbe tendebat, conſpexit, fortuitum ratus, ad opem ferendam cucurrit: ſed vt ante veſtibulum regiæ ventum eſt, vident Regem ipſum adhuc aggerentem faces. Omiſſa igitur, quam portauerant, aqua, igni aridam materiam in incendium iacere ceperunt. Hunc exitum habuit regia totius Orientis, vnde tot gentes antè iura petebant; patria tot regum, vnicus quondam Græciæ terror, molita decem millium nauium claſſem, & exercitus, quibus Europa inundata eſt, contabulato mari molibus, perfoſſiſque montibus, in quorum ſpecus fretum immiſſum eſt. Ac ne longa quidem ętate, quæ excidium eius ſecuta eſt, reſurrexit. Poſtremò hæc addit, inquiens: Pudebat Macedones, tam claram vrbem à comeſſabundo Rege deletam eſſe. Itaque res in ſerium verſa eſt, & imperauerunt ſibi vt crederent, illo potiſſimùm modo fuiſſe delendam. Ipſum, vt primùm grauatam ebrietate mentem quies reddidit, pœnituiſſe conſtat, & dixiſſe, Maiores pœnas Perſas Græcis daturos fuiſſe, ſi ipſum in ſolio regiaque Xerxis reſpicere coacti eſſent. Hæc Curtius. At Strabo lib. xv. ſic breuiter inquit: Iuxta Perſepolim, Alexander Araxem traiecit. Perſepolis magnificas regias habebat, & fabricas ſumptuoſas. Alexander Perſepolitanis regiis concrematis, vltus eſt Græcos, quorum & illi ſacra & vrbes, ferro igniq́ue vaſtaſſent. De hac etiam videre eſt apud Arrianum lib. III. ac itidem VI.

Suſæ. Quatenus ad alteram ciuitatem ſpectat, poſitam in Suſiana regione, quæ Perſiæ pars eſt, præfatus Strabo, lib. XV. aſſerit, eam fuiſſe admodum claram atque illuſtrem, inquiens: Nam Perſæ, ac Cyrus, ſuperatis Medis, cùm propriam terram in vltimis ſitam viderent, Suſiam verò interius, & Babyloniæ, & aliis regionibus propinquam, in ea imperij ſedem locauerunt, ſimul & regionis confinium oſtendentes, vt vrbis dignitatem, & quod maximum eſt, Suſij nunquam ex ſeſe magnis rebus inſidiati ſunt; ſed ſemper ſubditi fuēre, in

re, in

re, in parte maioris conuentus collocati, nisi heroum tempore. Susa enim à Thitono condita dicitur, Memnonis patre, ambitu C. & XX. stad. figura oblonga, cuius arx Memnonium vocabatur. Vrbs, mœnia, & templa, & regiæ, structura erant Babylonicis similia, ex coctili latere, & bitumine, vt quidam ediderunt. Policletus dicit, eam sine mœnibus fuisse CC. stad. ambitu. Idem paulò pòst. Idcircò Cyrus Pasagardas habuit in honore, quòd ibi Astyagem Medum vltimo prœlio superauit, & Asiæ imperium in se tràstulit, vrbe condita, & regia constructa in memoriæ monumentum. Pecunias verò omnes, quæ in Persia erant, Susa exportauit, quæ, quanquam & ipsa thesauris & supellectile plena erant, non tamen eam regiam existimabat: sed Babylonem, quam in animo habebat illis omninò anteferre, atque hic etiam thesauri asseruabantur. Plutarchus auctor est, Alexandrum, Susis occupatis, in regia inuenisse numismatis talenta quadragies mille: reliquas diuitias, apparatumq; ineffabilem. cùm ibi inuenta perhibeantur Hermionicæ purpuræ quinque millia talentûm, quæ ante annos CXC. reposita, recentem adhuc colorem retinuisset. Cuius rei causam hanc affert, quòd purpureorum tinctura melle, candidoru n oleo albo conficiatur, quæ cùm eodem tempore durent, purum rutilumque splendorem conseruant. Hanc, à Dario Hystaspis filio conditam fuisse, Plinius testatur libro VI. cap. XXVIII. eamque asserit abesse à Babylonia CCCCL. M. P. & tantundem ab Ecbatanis Medorum per montem Charbanum. Nunc superest, vt de duabus postremis aliquid breuiter dicamus. Herodotus memoriæ tradidit, Babyloniam olim fuisse quadratam, & singulorum laterum mensuram stadiorum CXX. qui est ambitus περίμετρον totius vrbis, stadiorum CCCCLXXX. id est, sexaginta millia passuum. De muris autem, Diodorus scribit tradidisse Ctesiam, altitudinem illorum fuisse incredibilem: latitudinem, vt eo spatio vehi currus possent seni: alios verò perhibuisse, quòd fuerit altitudo murorum istorum quinquaginta vlnarum, alios, totidem cubitorum: & latitudinis spacium, quo plures, quàm bini currus veherentur. Strabo de hac inquit: Babylon in campo iacet, muri ambitum habet CCC. & LXXXV. stadiorum. Eius crassitudinem pedum XXXII. altitudinem inter turres cubitorum quinquagenum, turrium ipsarũ sexagenum, viam super mœnibus tam latam, vt quadrigæ occurrentes facilè pertransire possint. Vnde & hoc ex sex spectaculis vnum dicitur. Item horti pensiles in figura quadrata, quorum latus quodlibet quaternûm est iugerum. Hi fornicibus continentur, sese in forcipis modum intercidentibus, sitis super pilis in aleatoriarum tabellarum formam, alius super alia positarum. Pilæ concauæ sunt, & terra plenæ, vt arbores maximas consitas recipere possint, ex lapide coctili, & bitumine structæ, tam ipsæ, quàm fornices, & fornicum intersectiones. Supremum tabulatum ascẽsus scalares habet, & cochleas ipsis adiacentes, per quos continuè aqua ex Euphrate in hortos afferebatur ab hominibus ad hoc ipsum constitutis. Nam flumen mediam vrbem interfluit. Eius latitudo stadium occupat, horti super flumine sunt, vbi etiam Beli sepultura est, nunc eruta, quam Xerxes eruit, vt fertur. Ea Pyramis quædam erat quadrata, ex latere coctili structa, stadij altitudine, cuius quoq; latus stadium obtinebat. Hanc Alexander reparare voluit; sed cùm multi laboris esset, & multi temporis, (nam solùm ad expurgandam terrã, X. millibus hominum,

Babylonia.

 duobus

duobus mensibus opus erat) quod incœperat, perficere non valuit. Ilicò enim morbus, & mors consecuta est. Id posteriorum nemo curauit, quin etiam reliqua neglecta sunt, & vrbis partem Persæ diruerunt, partem tempus consumpsit, & Macedonum negligentia, præsertim vbi Seleucus Nicanor Seleuciam ad Tygrim condidit, ad stadia CCC. Babyloni proximam. Nam & ille, & posteri omnes, circa hanc vrbem maximoperè studuerunt, & regni caput effecerunt, & nunc Babylone maior est, quanquam magna ex parte deserta, vt id facilè de ea dici possit, quod de magnis vrbibus, quæ in Arcadia erant, à quodam dictum est; Magna ciuitas, magna solitudo est. Hæc Strabo de Babylonia, & hortis pensilibus. Porrò quid etiam Q. Curtius lib. v. de ea tradiderit, haud sanè indignum esse arbitror, quod in medium afferatur. Ipsius vrbis pulchritudo, inquit, ac venustas, non Regis modò, (Alexandrum intelligit) sed etiam omnium oculos in semet haud immeritò conuertit. Semiramis eam condiderat, vel (vt plærię; credidère) Belus: cuius regia ostenditur. Murus instructus laterculo coctili, bitumine interlitus, spaciũ triginta & duorum pedum latitudinem amplectitur. quadrigæ inter se occurrentes sine periculo commeare dicuntur. Altitudo muri centum cubitorum eminet spacio. Turres denis pedibus, quàm murus, altiores sunt. Totius operis ambitus CCCLXVIII. stadia complectitur. singulorum stadiorum structuram singulis diebus perfectam esse, memoriæ proditum est. Ædificia non sunt admota muris, sed ferè spacio vnius iugeri absunt. Ac ne totam quidem vrbem tectis occupauerunt. Per XC. stadia habitatur: nec omnia contigua sunt, credo quia tutius visum est, pluribus locis spargi. Cętera serunt coluntque: vt si externa vis ingruat, obsessis alimenta ex ipsius vrbis solo subministrent. Euphrates interfluit, magnæque molis crepidinibus coërcetur: sed omnium operum magnitudinem circumueniunt cauernæ ingentes, in altitudinem pressæ ad accipiendum impetum fluminis: quod vbi appositæ crepidinis fastigium excessit, vrbis tecta corriperet, nisi essent specus lacusq́;, qui exciperent. Coctili laterculo structi sunt, totum opus bitumine astringitur. Pons lapideus flumini impositus, iungit vrbem. Hic quoque inter mirabilia Orientis opera numeratus est: quippe Euphrates altum limum vehit, quo penitus ad fundamenta iacienda egesto, vix sufficiẽdo operi firmum reperiunt solum. Harenæ autem subinde cumulatę, & saxis, quibus pons sustinetur, annexæ, morantur amnem, qui retentus, acrius, quàm si libero cursu mearet, illiditur. Arcem quoque ambitu XX. stadia complexam habent: XXX. pedes in terram turrium fundamenta demissa sunt: ad LXXX. summum munimenti fastigium peruenit. Super arce vulgatum Græcorum fabulis miraculum, pensiles horti sunt, summam murorum altitudinem ęquantes, multarumque arborum vmbra & proceritate amœni. Saxo pilę, quę totum onus sustinent, instructæ sunt. Super pilas lapide quadrato solum stratum est, patiens terræ, quam altam iniiciunt, & humoris, quo rigant terras: adeoque validas arbores sustinent moles, vt stipites earum, octo cubitorum spatiũ crassitudine æquent, in quinquaginta pedum altitudinem emineant, & frugiferę sint, vt si terra sua alerentur. Et cùm vetustas non opera solùm manufacta, sed etiam ipsam naturam paulatim exedendo perimat: hæc moles, quæ tot arborum radicibus premitur, tantique nemoris pondere onerata est, inuiolata durat;

ta durat: quippe XX. lati parietes sustinēt vndecim pedum interuallo distantes, vt procul visentibus syluæ montibus suis imminere videantur. Syriæ Regem Babyloniæ regnantem, hoc opus esse molitum, memoriæ proditum est, amore coniugis victum; quæ desiderio nemorum syluarumque in campestribus locis virum compulit amœnitatem naturæ genere huius operis imitari. Hæc Curtius, Deinde addit: Diutius in hac vrbe, quàm vsquam, constitit Rex, nec vllus locus disciplinæ militari magis nocuit. Nihil vrbis eius corruptius moribus, nec ad irritandas illiciendasque immodicas voluptates instructius. Liberos coniugesque cum hospitibus stupro coire, modò pretium flagitij detur, parentes maritique patiuntur. Conuiuales ludi tota Perside regibus purpuratisque cordi sunt. Babylonij maximè in vinum, & quæ ebrietatem sequuntur, effusi sunt. Feminarum conuiuia ineuntium, in principio modestus est habitus: deinde summa queq; amicula exuunt, paulatimq; pudorē prophanant, ad vltimū, honos auribus habitus sit, ima corporum velamenta proiiciunt, nec meretricum hoc dedecus est, sed matronarum virorumque, apud quos comitas habetur, vulgati corporis vilitas. Hæc Curtius. Etsi verò maxima ex parte nunc deleta est, adhuc tamē à plærisque incolitur, suntque in ea decem & amplius millia ædificiorum quæ inhabitantur. In tanta vastitate etiamnum videre est cultissima rura, & innumerabiles hortos ædificiis coniunctos, atque item peramœna viridaria, pomiferis & odoratis consita arboribus. Visuntur etiam latissima arua, quę ad segetem aratris proscinduntur, nec in ea syluæ nemoraque desunt, captiuis & inclusis feris dicata, vt ad voluptatem expedita venatio suppeditetur. Mediam vrbem præterfluit Euphrates, lapideo sumptuosi operis ponte iunctus, & nunc Bagadath, id est, ciuitas vetus, ab indigenis appellatur. Hanc Solymanus Tammaso ademit vnà cum Assyria, & plærisque aliis locis finitimis, anno Salutis supra millesimum quingētesimum trigesimo quarto, sicuti superius à nobis enarratum est. Traianus, vt hoc etiam obiter subiungam, Babylonem profectus, mox aggerem reperit, quem excitasse ferebatur Semiramis: fuit altitudine pedum 25. latitudine 50. longitudine continebat stadia 70. vnde vrbis illius potentia perspicitur. Huius autem portas centum fuisse narrāt, pari interuallo collocatas, & quandam insignis structuræ, cui impositum erat reginæ Nitocris sepulchrum, addita inscriptione: Si Rex pecunia eguerit, aperito, & quantam volet, sumito. Euphrates ipsam vrbem in duas æquales secabat, introitu & exitu, vtrimque ad duo stadia per medios muros patēte. Seleucia est vrbs in minori Armenia, & sita in iugo montis, sub cuius radice præterfluit amnis, magnitudine similis Meduaco. Iuxta hunc montem est Theatrum, instar Veronensis, valde amplum, & variis columnis ex solido & integro lapide præcinctum, ac vndique suis gradibus exornatum. Portæ huius ciuitatis vtrinque vnum propugnaculum habent, & sunt ferreæ, atque altitudine circiter quindecim pedum, & amplitudine dimidij, operoso ac diuiti artificio elaboratæ, non secus quàm si essent argenteæ, suntque magna crassitudine, ac robore. Mœnia quoque sunt ingenti crassitie, intusque ac foris, præaltis aggeribus communita, qui ea vndique magna sublimitate præcingunt, adeò vt ascensus ab omni parte prohibeatur, hique à muris tam largi conspiciuntur, vt in ima parte sit ambitus trium milliarium, & in vertice vnius

Seleucia.

vnius tantùm, estque ibi arx pulcherrimis mœnibus, ac turribus præsepta. Hactenus de insignioribus oppidis atque vrbibus Persico imperio subiectis, ac etiam de iis, quæ hac nostra tẽpestate Ottomannicis Imperatoribus cessẽre. Priorum maior pars caret mœnibus, cùm vires regni nõ in mœnibus, aut lateribus, sed in virtute armatorum sitæ esse censeantur. Domus Persarum fiunt è luto & palea, sine vlla iucunditate aspectus, cùm situs alioquin regionis sit longè amœnissimus. Magna illic est frumenti copia plærunque, quanuis rarò pluat, cùm pro imbribus vtantur fluuiorum irrigatione: magna est copia animalium, & veruecũ in primis, qui tam fiunt pingues, vt caudarum pondus nonnullarum ad quadraginta libras accedat. Est tamen magna carnium caritas ob nationis voracitatem, cùm quater quotidie saturi fiant senes, nedum iuuenes, habentque optimas & saluberrimas aquas quæ ad celerem digestionem plurimum sanè conducunt. Sunt pauperes coloni, nullis vtentes ornamentis, cùm plærunque humi dormientes decumbant, quanuis opulentioribus strata sint super tapetibus. Illud præterea hîc obiter dixerim, numisma Persicum sagittario fuisse signatum, sicuti veteres prodiderunt. Hinc factum est, vt Agesilaus Lacedæmoniorum Rex, cùm semel castra moueret, diceret, triginta sagittariorum millibus à Rege se ex Asia expelli. Tot enim aureis Daricis à Timocrate Athenas perlatis, ac inter oratores diuisis, populi ad bellum contra Spartanos suscipiendum cõcitati erant. Quin etiam constat, eos, imitatione Arabũ, suis siclis & stateribus, impressisse imaginem sagittæ, vnde & sagittarij dicti fuerunt. Quatenus verò ad metallicas fodinas attinet, nullæ sunt apud Persas, hoc quidem tempore, quantum dignoscere potui ex eorum relatione, qui hæc pro certo asserunt, auri, aut argenti, aut æris fodinæ, sed ferri duntaxat. Hæc tamen ad eos ex variis regionibus atque prouinciis transportantur. Verùm enimuerò, Persiæ montes propter ipsius auri fertilitatem, olim celeberrimos extitisse constat. Nam Plautus inquit in Sticho: *Mereat Persarum montes, qui esse aurei perhibentur.* & M. Varro:

Non demunt animis curas ac religiones
Persarum montes, non diuitis atria Crœsi.

Qualia sint Persarum ædificia. *Persiæ fertilitas.* *Persæ olim dicti fuerunt sagittarij.* *Quæ fodinæ metallicæ nunc sint apud Persas.* *Persarum montes quondam auri fertiles.*

Vnionum verò & margaritarum vsus apud eos, potius recens, quàm vetustus perhibetur, & nunc longè frequentissimum esse audio, ac præsertim inter feminas nobiliores. Persicæ autem mulieres, maiori ex parte subfusco colore esse feruntur; sed tamen vultu admodum venusto atque amabili.

Vsus gemmarum apud Persas. *Persicæ mulieres.*

Cæterùm, vt quales olim fuerint ipsorum Persarum mores, leges, ac instituta, quàm plenissimè intelligatur, Strabonis verba, quę extant circa finem libri xv. hîc subiicere non grauabor. De moribus, inquit, Persarum, etsi permulti dixerunt, tamen dicenda nobis videntur quæ ad rem attinent. Persæ nec statuas, nec aras erigunt, sacrificant in loco excelso. Cælum Iouem putant, colunt Solem, quem Mithram vocant: Item Lunam, & Venerẽ, & ignẽ, & tellurem, & ventos, & aquam. Sacrificant in loco mundo cum imprecationibus, & coronatam hostiam statuunt. Vbi magus, qui sacrificium enarrat, carnes in portiones distribuit, sua quisque accepta, abeunt, nulla parte diis relicta. dicunt enim Deum nihil velle, præter hostię animam: quidam, vt fertur, omenti partem igni imponunt. Præcipuè igni & aquæ sacrificant, igni arida ligna imponentes, adempto cortice, & aruina superiniecta: deinde infuso

Persarũ veteres mores ac instituta. *Dij Persarum.* *Ignis violati pœna.* *Aquæ sacrificium.*

fuso oleo, succendunt, non inspirantes, sed ventilantes: si quis inspirat, aut mortuum quicquam, cœnúmve in ignem iniicit, morte punitur. Aquæ sacra peragunt hoc modo: In lacum, vel flumen, vel fontem venientes, scrobem faciunt, ibíque hostiam iugulant, cauentes, ne quid proximæ aquæ sanguine contingatur: sic enim omnia pollutum iri. postea carnibus myrto lauroque impositis, eas Magi gracilibus virgis comburunt, & factis imprecationibus quibusdam, oleum lacte ac melle mixtum inspergunt, non in ignem, nec in aquam, sed in terram. Imprecationes diu faciunt, fasciculum virgarum myricinarum tenuiũ tenentes. In Cappadocia, (etenim maxima est ibi Magorum multitudo, qui Pyrethi vocantur, & multa Persicorum Deorum templa,) nõ cultro, sed stipite quodam mactant, tanquam malleo verberantes. Sunt & Pyrathia septa quædam ingentia, in quorum medio ara est. In ea Magi & cinerem multum & ignem inextinguibilẽ ac perennem seruant, & eò quotidie ingressi, imprecationes faciunt, per horam, ante ignem, virgarum fasciculum tenentes, pileis infulis velati ex vtraque parte dependentibus, adeò vt vittę labia contegant ac malas. Hæc in Anaitidis & Omani delubris fiunt. Nam & horum ibi delubra sunt, & Omani statua in põpa ducitur. Ista nos vidimus: quæ sequuntur, historici memoriæ mandauerunt. In fluuium Persæ non micturiunt, nec lauant, nec abluuntur, nec cadauer iniiciunt, nec alia quæ immunda esse videantur. Cuicunque Deo sacrificent, primùm igni imprecationes faciunt. Reges habent ex eadem stirpe. Qui non paruerit, capite & brachio amputato proiicitur. Ducunt vxores complures, & multas pellices alũt, multiplicandæ sobolis gratia. Reges quotannis prœmia proponunt iis, qui plures filios progenuerint: pueri ante quartum annum in patris conspectum non veniunt. Nuptiæ in initio verni æquinoctij celebrantur: sponsus in thalamum venit, comesto prius malo vel cameli medulla, præter id nihil eo die. A quinto, vsq; ad XXIV. annũ discunt sagittare, iaculari, equitare, & in primis vera dicere. Disciplinarum magistris continentissimis vtuntur, qui & fabulas ad vtilitatem accommodatas intexunt, cum cantu, & sine cantu, deorum & clarorum virorum facta celebrantes. Congregant eos in vnum locum, æris sonitu ante lucem excitatos ad arma, aut venationem. Pręficiunt quinquagenis aliquem ex Regis filiis, aut Satrapæ, quem currentem sequi iubent, loco XXX. XL ve stadiorum determinato. Postulant hi etiam orationem de singulis quæ illi didicerint, simul & vocem, & latus, & spiritum exercentes. Quin & aduersus æstum, frigus, imbres, & ad torrentium transitus eos condocefaciunt, vt arma & vestes immadidas seruent. Pascere etiam, & in agro pernoctare docent, & rusticari, & fructibus syluestribus vesci, vt termintho, glandibus, pyris agrestibus. Atque hi Cardaces vocantur, furtis viuentes, nã carda virile ac bellicosum signat. Quotidianus eorũ cibus post exercitationem est panis durissimus, & nasturtium, & salis grana, & carnes assę, vel elixę: potus, aqua. Venantur autem, pila, & sagittas ab equis mittentes, & funda vtentes. Vespertina eorum sunt exercitia, arbores serere, aut radices effodere, aut arma fabricari, aut lino & retibus studium impendere artificiosè faciundis. Pueri venationem non attingunt: sed mos est eam domum referre. Cursus & cæterorum quæ in quinquenniis exercentur pręmia, ab Rege proponuntur. Pueri auro exornantur, cuius igneum fulgorem venerantur, quare id neque mortuo

Cappadoci Pyrethi.

Vere nubunt Persæ.

Pyropum.

mortuo apponunt, quemadmodum nec ignem, ob honorem quem ei deferunt. Militant, & ordines ducunt à xx. anno vsque ad quinquagesimum & pedites & equites. Forum non attingunt, nam nec emunt, nec vendunt. Armantur cetra in rhombi figuram facta, præter pharetram: sagares, & secures habent, capiti impositum pileum turritum, pectus thorace squamoso muniunt. Principes anaxyridem triplam habent, & tunicam manicatã, duplam, genu tenus, interula candida est, exterior verò vestis colore infecta. Amiculum æstate purpureum vel floridum, hyeme autem floridũ, tiaras magorum infulis similes, calciamentum altum & duplum. Vulgò tunicam duplam gerunt, ad medium vsque crus descẽdentem, circum caput sindonis cento voluitur. Quisque arcu & funda vtitur. Persæ lautè cœnant, integra, & multa & varia apponentes, vestis & poculorum ornatus splendidissimus, auro & argento refulgent. De rebus maximis in vino consultant, eaque decreta ipsi firmiora censent, quàm quæ sobriè faciunt. Si notis & æqualibus in via occurrant, eos osculantur: si humilioribus, genam eis præbent, eaque osculum excipiũt: qui humiliores admodum sunt, duntaxat genu flexo digniores venerantur. Corpora mortuorum humant, prius cera oblinentes. Magos insepultos auibus edendos dimittunt. hi cum matribus instituto maiorum coëunt.

Sagar Persicus gladius.

Persarum cultus.

Cœnæ.

Ac Persarum quidem mores sunt huiusmodi, quibus opinor addenda esse, quæ à Polycrito referuntur. Sunt autem hæc: Regum cuique Susis in arce domicilium extat, & thesauris, & tributorum quæ exegerit tabulæ, administratæ rei monumentum. Exigere eos ex ora maritima argentum, ex Mediterranea, quæ quæque regio ferat, vt colores, medicamenta, lanam, vel aliud tale, aut pecora. Tributa instituit Darius Longimanus, qui omnium hominum longè pulcherrimus fuit, dempta brachiorum & cubitorum longitudine, etiam genua contingentium. Maximam auri atque argenti partem in supellectile habent, in nummis perexiguam. Illam enim existimant & ad donandum magis aptam, & ad reponenda adseruandaque in thesauris ceimelia. Numismatis verò tantum sufficere arbitrantur, quantũ vsui satis sit, & tantum auri percutiunt, quantum impensis sufficiat. Persarum mores magnã ex parte moderati sunt. Cæterùm per opulentiam Reges in delitias luxuq; prolapsi sunt, adeò vt triticum ex Asso Æolica afferri vellent; vinum autem ex Syria quod Chalybonium dicitur, aquam ex Eulæo, quòd ea omnium esset leuissima, vt Atticæ homine comparata, drachma minus appenderet. Ex omnibus autem barbaris Persis vsu venit, vt notissimi apud Grçcos essent, quod nulli Græcis imperauerunt, eorum qui Asiam tenuêre, præter eos, nec ij Græcos, nec Græci illos anteà nouerant, nisi quantum fama percepissent admodum exili. Non enim Homerus Medorum, Syrorúmve imperium nouerat: alioqui Ægyptias Thebas, & earum, & Phœnicum diuitias nominans, nequaquam Babylonis, Nini, & Ecbatanorum opes silentio transmisisset. Ac primò quidem Græcis Persæ imperauerunt, Lydi verò non toti Asiæ, sed parti solùm cis Halym perexiguæ, idque non diu, sed duntaxat Crœsi & Alyattis tempore. Et si quid gloriæ parauerant, amiserunt, à Persis subacti. Persæ, Medorum rebus in suam potestatem redactis, statim Lydos subegêre: & Grçcos, qui in Asia erant, sibi subditos fecerunt; postmodùm in Græciam traiicientes, magnis multisque certaminibus victi sunt. Asiam tamen vsque ad

Darius Longimanus.

mare

mare tenuerunt, donec à Macedonibus sunt debellati. Cyrus primus iis imperium comparauit, cuius successor Cambyses filius, à Magis sublatus est. Septem verò Persæ, qui Magos interemerũt, Dario Hystaspis filio, imperium tradidêre. Eius successores in Narsem desierunt: quem cùm Bagoa eunuchus interfecisset, Dariũ Regem fecit, quanquam è stirpe regia non ortum. Hunc cùm Alexander euertisset, ipse X. aut XI. annos regnauit. Posteà Asiæ imperium in complures successores, & ab eis profectos diuisum, tandem dissipatum est. Permansit annos circiter CCL. Hodie seorsum Persæ suum habent, & reges aliis subditos, antè Macedonibus, nunc Parthis. Hæc Strabo, qui etiam alibi de Persis locutus, asserit, ipsos, ex omnibus Diis Martem colere, & bellicosos esse, ac neminem vxorem ducere, nisi prius hostis caput amputatum, ad regem pertulerit. Regem, caluaria in regio thesauro reposita, linguam minutim secare, ac pane permiscere, postea degustatam, ei qui attulit, & familiaribus edendam præbere, atque illum præclarum esse, cui multa capita sunt allata. Cæterùm de iisdem rebus quàm plurima extant apud Xenophontem in eo opere, cui titulus est De Pædia Cyri, vbi quàm plenissimè videre est, quanta fuerit Persicarum legum præstantia: quæ exercitia cuique ætati præscripta: quis fuerit Persarum exercitus ordo: qui mos in equitatu: quæ disciplina: quæ in conuiuio modestia, & plæraque alia obseruatu dignissima. Idem auctor circa initium libri septimi, testatur, Persarum signum fuisse aquilam auream extensam in longa hasta. Quàm verò apud ipsos Persas, ingrati animi crimen præ cæteris fuerit exosum, ac detestabile, his paucis verbis clarissimè ostendit. Nam, inquit, vehementer causam agunt ingratitudinis. Et quem cognorint posse referre gratias, nec refert, in hunc seuerissimè animaduertunt: quippe qui arbitrantur, eos qui sint ingrati, & deos maiorem in modum negligere, & parentes, & patriã, & amicos. Ingratitudinem verò potissimùm impudentia sequitur, quæ ad omnem turpitudinem maxima est dux. De hoc execrabili ingrati animi vitio, præter cæteros scriptores, Antonius Campanus, vir singularis doctrinæ ac eloquentiæ, nostrorum patrum memoria, tres pulcherrimos ac elegantissimos libros edidit, quibus titulus est, De ingratitudine fugiẽda, ad Pandulphum Balionium. Herodotus, inter reliqua posteris tradidit, apud Persas turpissimum fuisse, Mentiri, deinde ære alieno oppressum esse, quia necesse sit multis debentem sæpe mentiri. Persarum institutum, quo reges, tanquam Dei simulachrum adorabant, Plutarchus in vita Themistoclis apertissimè demonstrat, inquiens: Ad Regem Persarum profectus, ad Artabanum tribunum militum incidit primùm. Cumque diceret, se Græcum esse, & cum Rege magnis de rebus communicare velle, & quæ ille vehementer expeteret: at ille, O, hospes, inquit, hominum inter se leges plurimùm differunt, aliaque apud alios honesta habẽtur: sed omnibus pulchrum domestica instituta seruare ac retinere. Vobis itaque propositum est libertatem atque æqualitatem maximè admirari: nobis verò, cùm multæ atque pulcherrimæ sint leges, illa omnium honestissima est, obseruare regem, simulachrumq; Dei omnia seruantis adorare. Si igitur nostris legibus parere volueris, regemque adoraueris, fas erit tibi intueri regem atque alloqui: sin autem tibi alia mens est, internuntiis tibi cum rege vtendum erit: non enim patrium est regi, hominem minus adorantem audire.

Mars à Persis colitur.

Persarum signum.

Ingratitudinis crimen apud Persas præ cæteris exosum.

Persarum institutum, Reges, tanquam Dei simulachrum adorare.

Hæc vbi audiuit Themistocles, Ego, ô Artabane, inquit, gloriam huc & potentiam regis aucturus accessi. Proinde & ipse obtemperabo vestris legibus, posteaquam amico propitioque Persis Deo ita videtur, & mea opera plures etiam ex his, qui nunc regnant, vestrum adorabunt Regem. Quare nihil est, cur hoc sermones nostros remoretur, quos cum eo collocuturi sumus, &c.

Mos antiquus Persarum in creandis Regibus.

Mos autem Persarum quo vtebantur in creandis regibus, eodem auctore, hic fuit. Reges Pasagardas proficiscebātur, vt à Persarum sacerdotibus regio more sacris initiarentur. Erat bellicę Deę sacellum, quam verisimile est fuisse Mineruam. Eò ingressum regem, oportebat propriam vestem deponere, & quam Cyrus primus induerat, antequam regno potitus esset, assumere: caricis pręterea vesci, & therminthum pro bellariis degustare, poculumque oxygalactis ebibere. Iis peractis, si qua fierent, haud cæteris, inquit, compertū est.

Persarum ingens suspitio de mulierum suarum pudicitia.

Qualis autem Persarum mos fuerit in asseruanda mulierum pudicitia, Plut. in Themistoclis vita his paucis declarat: Barbarorum, inquit, natio plurima, & in primis Persarum, vehementer mulierum pudicitiam suspectam habet, in eaque re admodum aggrestis est ac difficilis. Non enim coniuges modò, verumetiam auro emptas & pellices curiosè asseruant, & ne ab aliquo extero videātur, soliciti sunt, sic domi assiduè occlusas habent. In itineribus obeundis sub tabernaculis clausis vndique in vehiculis feruntur. Idem auctor in vita Artaxerxis: Vehementer enim, inquit, suspiciosum de mulierum pudicitia Barbaricum est genus, atque intemperans, vt non modò qui adierit, pellicemque regis attigerit, sed etiam qui ex itinere appropinquauerit, currusque, quibus vehuntur, impulerit, capite puniatur.

Venefici qua pœna olim afficiebantur apud Persas.

Veneficij autem pœna apud Persas, vt hoc etiam obiter addatur, huiusmodi legibus vindicata est. Ampla erat petra, in qua illorū capita imposita, alia petra illidebantur, quoad faciem ac caput infregissent.

Sepultura Persica.

Cęterū, qualis olim fuerit sepultura Persica, Agathias lib. 2. his verbis testatur: Hunc ex lege, inquit, seruant Persę sepulturę ritum, nudata vt carnibus ossa per campos dispersa iaceant, velint. apud hos namq; in arcam vrnámve mortuos condere, vel terra obruere, haud quaquam fas est. Cadauer verò, ad quod non statim dilacerandum aduolent aues, aut canes accedant, hominis fuisse affirmanr, qui inquinatis moribus fuerit, iniquiorisque animi, & dignus planè, qui in barathrum detrudatur, in prauiq; dæmonis ditionem vt veniat, & propinqui mortuum tunc maximè deflent, vt cui nihil putent spei reliquum esse, nec fati melioris participes fore. Quod si quamcelerrimè mortuus deuoretur, beatū hunc & felicem dicunt, huiusq; animam & demirantur quammaximè, & Deo similem faciunt, & dignam omninò quæ in campos Elysios deferatur. Hæc Agathias, & plæraque alia ibidem in hanc sententiam. Idem auctor, paulò pòst, de Assyriis, siue Chaldæis ac Medis locutus, hæc subiungit: Quod siue, inquit, cadauera, siue cineres Græcorum more exustos, illa contineant, haud tamen cum his aliquid habent, quæ Persæ hi factitant, similitudinis: nec solùm in sepulturis & mortuis, sed ne & nuptiarum quidem, & rebus Venereis flagitiosissimis ritibus,

Flagitiosi Persarum incæstus.

pro quibus præsentes, & huius temporis Persæ sceleratius ac deperditè luxuriantur, qui non solùm cum sororibus suis & consobrinis impudenter congrediuntur, sed cum filiabus vel genitores (proh scelus) miscentur, &, quod omnium est impiissimum, (ô natura, ô leges) cum matribus filij. Persis autem

tem fuisse nuper id sceleris adinuentum, ex eo, quod enarraturi mox sumus, nosse quis poterit. Ferunt, quondam magnam Semiramidem illam, & Assyriam, fuisse eò temeritatis euectam, vt cum Nino filio habere congressum voluerit, iuuenemque pertentasse: huncque renuentem concubitum, remq; permolestè ferentem, pergentem ad facinus matrem protinus occidisse, patrareque id maluisse, quàm scelus committere. Non enim, si id lege permittebatur, Ninum duxerim ad id crudelitatis venisse, sed quid est opus nimium vetusta repetere? Paulò antè, quàm Macedones tantas res gererent, & Persæ destruerentur, Artaxerxem Darij ferunt, Parisatidem matrem, cùm eodem malo afficeretur, quo & Semiramis, & secum rem habere percuperet, haudquaquam necasse, sed eiecisse iracundius, & propulsasse, quia nec pium id esset, nec patriũ, nec in vita hominum consuetum. Sed huius temporis Persæ priscos mores omnes ferè omisêre, & perinde iam euerterunt, alienisque legibus tanquam adulterinis vtuntur, ex Zoroastri desumptis Orimasdei disciplinis. Is autem Zoroaster, siue Zarades, nam duplici vocitatur cognomine, quo tempore in principatu floruerit, & tulerit leges, satis clarè internosci non potest. Persę namque nostrę ætatis, Hystaspis temporibus, simpliciter tamen hunc fuisse affirmant: ita vt in ambiguo sit, nec planè satis dignosci queat, vtrum Darij pater, an alius quispiam is fuerit Hystaspis. Sed quouis ille floruerit tempore, magister tamen & Persis fuit, & magici sceleris adinuentor, qui, prisco sacrorum ritu immutato, promiscuas quasdam & varias opiniones induxit. Hactenus Agathias, quẽ constat floruisse Iustiniani temporibus.

Ninus matrem ob incæstum expetitum interfecit.

Artaxerxes ab incæstu abhorruit.

Zoroaster princeps Persarum.

Persis aurea aquila supra oblongã hastam patentibus alis militare signum fuit: nonnunquam solis simulachrum, sacerque & æternus ignis. Quæ verò apud Romanos fuerint militaria signa, quæ itidem apud exteros, quóve pacto educi consueuerint, & quid tessera, quid vexillum sit, eleganter ostendit eruditissimus vir Alexander ab Alexandro, lib. IIII. cap. II. qui etiam ibidem asserit, Dario super tabernaculum imaginem solis crystallo inclusam, signi loco fulsisse in castris. Idem auctor lib. III. cap. XI. tradit, Persarum milites adeò abstemios fuisse, vt pane & aqua sæpius victitarint, panis condimentum, & obsonium, famem esse dictitantes, quibus tamen semel annis singulis inebriari permissum esset. At libro I. cap. XX. in quo disserit, in qua ætate milites apud Romanos legi consueuerint, & quæ fuerit disciplina militaris, quódve iusiurandum, hæc subiicit. Apud Persas magistri rei militaris, grandiori ætate fuêre, nec citra annum quinquagesimum, sub quibus parata instructaque acie, parcè primùm, & modicè, mox exactissima cura militiam ediscebant, apud quos iuuentus à vicesimo ad L. annum militare cogebatur. Vltrà verò arma tractare vetitum. Quæ autẽ vota olim solennia fuerint apud Romanos, & quæ apud exteros, idem auctor fusè explicat lib. III. cap. XXII. De Ponti verò & Persarum regum vouendi consuetudine: Mos erat, inquit, vt in excelsis iugis, & summo vertice montium pyram construerent, alteramque desuper breuiorem, ipseque ad pyram ligna Rex inferret primus, Iouique militari lac & mel inspergeret, & postquam vinum, mel & odores infuderit, velut propiciato Deo, vota enunciaret, pulmẽtoque præparato, quod astantibus dabatur, pyræ ignem inferret, quo incendio æstuante aëre, vix illuc accedere permittebatur. Quodnam autem regium diadema tam apud

Persarum signa militaria.

Magistri militiæ apud Persas grandæui.

Vouẽdi modus apud eosdem.

Regum Persarum diadema. Cydaris tiara Candys regni inauguratio.

Romanos, quàm apud exteras nationes & gentes fuerit, eleganter declarat lib. I. cap. XXVIII. & ibidem de Medis, Persis, & Armeniis regibus mentionem faciens, Cydaris, inquit, cum cęrulea fascia albo distincta, vel tiara, amictusque purpureus quadrangulari figura. Interdum Candys, quod Persarum Lydorumque insigne regium erat, pro diademate fuit. Quos quidem reges, antequam sceptra inirēt, sacris initiari oportebat: qui modus erat, vt vestem, quam gestauit Cyrus, primùm induerent, &c. Deinde, Persici, inquit, reges obseruarunt ex myrrha & lapizo odorata, capiti insigne regium ferre, pallamque picturatam, & auro distinctam induere. Idem quoque subiungit, postremi Darij diadema fuisse purpureum albo distinctum, quod mox Alexander vsurpauit ferre. Et quoniam ex his, quæ suprà recensuimus, apertissimè constat, Persicos reges, priusquam sceptra capesserent, sacris initiatos, & vestem, quam gestarat Cyrus, prius induisse, vt, quænam hæc fuerit, clarius intelligatur, hanc à veteribus stolam appellatam inuenio, eamque, originem habuisse à Semiramide, vt testatur Diodorus Siculus rerum Ant. lib. III. Ibi enim refert, Menonem Syriæ præfectum sub Nino, cùm esset in obsidione Bactriana, longæ oppugnationis pertæsum, Semiramidem ipsius coniugem accersiuisse: quandoquidem prę nimio amore absentis desiderium ferre diutius non posset. Hanc autem ad eum venisse indutam eiusmodi formæ stola, vt vírne, an mulier esset, nequiret perspici. Tuebatur, inquit, ea ab itineris æstu corporis calorem, agilis ad omne tempus. Cuius tanta erat commoditas, vt postmodum Medi, cùm Asiæ imperarent, Persæque, stola Semiramidis vterentur. Id verò, quod de Persis in militiam ituris, me apud non ignobiles scriptores legere memini, haudquaquam silentio prætereundum videtur. Narrant enim, hos in bellum profecturos, ante regem in throno sedentem, cum duce ac vniuerso exercitu simul adesse solitos, & quemlibet sagittam vnam in cophinos ad hoc paratos proiecisse. Hos deinde, regem suo sigillo signatos, diligenter custodiri iussisse. Vbi verò iam peracta militia, in Persidem redibant, quemlibet rursus sagittam suam ex his abstulisse, & postea regi nuntiatum, quotquot superessent sagittæ eorum qui non essent reuersi. Qua ratione perspiciebatur, quótnam in prœlio cecidissent. Pulchra sanè ratio, & facilis ad mortuos dignoscendos erat.

Darij vltimi Diadema.

Stola Semiramidis.

Mos Persarũ in recensendis maximè his militibus, qui in prœlio interiêre.

Minimè autem & illud silendum est, quod inter cætera, de ipsis Persis meminit Ælianus, qui recenset quandam ipsorum legem de ferendis regi muneribus, atque ait, ipsos legem habuisse, quæ vna ex omnibus obseruantissimè ab illis colebatur. Hæc autem huiuscemodi erat. Cùm Rex in Persiam equitabat, singuli pro suis facultatibus munera offerebant, vt qui agriculturæ dediti erant, & terræ colendæ operam nauabant, & qui sua manu laborabant opifices, neque nimis attrita & praua, neque nimis pretiosa & magnifica donabant: sed aut boues, aut oues: nonnulli etiam frumentum, siue vinum. Exeunti autem ipsi, & præterequitanti, hæc à singulis apponebantur, & munerum nomine vocabantur, qua appellatione etiam ipse recipiebat. Qui verò his pauperiores erant, lac, palmas, & caseum ferebant, & alias primitias de ipsorum fructibus. Idem auctor lib. XII. scribit, Persarum consuetudinem fuisse, vt si quis de rebus obscuris ambiguisque consilium regi dare vellet, super aureo latere staret: atque si bona salubriaque in medium consu-

Persarum lex de ferendis Regi muneribus.

luisse

luisse visus esset, latere in consilij præmium accepto discederet: nihilominus tamen flagris cędebatur, si contrarium regi dixisset: At, inquit, meo quidem iudicio, libero viro iniuriam pro mercede repẽdere, non est æquum. Hucusq; Ælianus. Munera verò, quæ ipse rex dono dabat venientibus ad se legatis, siue ij ex Græcia, siue aliunde aduenissent, hæc erant: Vnicuique talentum Babylonicum argenti præstantissimi. Talenta verò, duæ fuerunt argenteæ phialæ. Conficit autem Babylonicum septuaginta duas minas Atticas. Item armillas, & acinacem dabat, & torquem: vniuersa hæc mille Daricis æstimata; adhæc, Stolam Mediceam, quam Dorophoricam appellabãt. Quibus autem disciplinis ac præceptis Persarum regis filios instruerent, Plato in Alcibiade priori disertè ac perspicuè docet. Primò autem de rege Lacedęmoniorum & Persarum locutus tradit, ipsorum vxores ab Ephoris custodiri solitas, quò pro viribus cauerent, ne ex alio genere quàm Heraclidarum Rex gigneretur. At Persarum regem, ne suspicari quidẽ vllum, Regẽ ex altero, quàm ex sese nasci posse. Itaque nullam aliam fuisse coniugis regis custodiam, quàm metum. Vbi verò, inquit, maximus natu, ad quem imperium pertinet, filius in lucem prodierit; de veteri consuetudine primò eius natalem, quicunque in regno sunt, celebrant: simulque in posterum quotannis eandem lucem sacris ac festis vniuersa Asia prosequitur. Mox verò nutriri puer incipit: neque id à quauis nutrice peragitur, sed ab ipsis duntaxat Eunuchis, qui in regis aula omnium optimi censeantur: nam illis iisdem reliqua omnia demandant, quæ ad pueri curam educationemque pertineant. Præcipuè verò diligentiam adhibent maximam, vti natum ipsum decora & egregia forma habeant: ex quo membra eius & artus accuratè ac diligẽter dirigunt atque componunt. Atq; hæc facientes illi, in magno honore sunt. Vbi verò septimum ætatis annum complerunt, ad equestris disciplinę magistros, atque in ipsas venationes mittuntur. Anno autem 14. curam eiusdem suscipiunt qui magistri regij nominantur: Hi quidẽ & ex vniuersa Persia delecti quatuor sunt, qui cæteris omnibus virtute præstent: videlicet sapientia, iustitia, temperantia, & fortitudine. Ex his verò primus eiusmodi magiam docet, quæ à Zoroastre Oromazę filio profecta est, quæ nihil est aliud, quàm Deorum cultus. Idemque regia instituta tradit. Secundus commonet, vt in tota vita veritatem præcipuè colat. Tertius, ne quo affectu aut libidine superetur. Sed liberè vitam agere consuescat: sibique ipsi primus imperare, nec alteri seruire. Quartus demum intrepidum illum & impauidum reddit, necubi metuendo seruus efficiatur. Hæc Plato. Illud autẽ notatu dignum, tametsi disciplina veterum Persarum in instituendis liberis passim ab omnibus multum laudata sit, vitio aliquo & culpa non caruisse, (adeò inter mortales nihil vsquam ab omni parte beatum,) nempe filiis tanquam seruis eos vti solitos fuisse, quod tyrannicum & inhonestum meritò censuit Aristoteles libro octauo Ethicorum cap. x. planè mihi antehac exciderat, nisi hoc in mentem reuocasset Theodoricus Liesveldius, magnus ac supremus Brabantiæ Cancellarius, vir æqui iustique longè obseruantissimus, & qui ob singularem eruditionem, eloquentiam, pietatem fidemque & amorem in patriam, ac reliquas eximias virtutes, iure ab omnibus colendus atque suspiciendus est. Cùm enim hanc meam de Persicis rebus historiam, priusquam typis euulgaretur, ipsi legendam

Munera legatis data à Regibus Persarum.

Filij Regum Persarũ quomodo fuerint instructi.

Olim Persarum liberi loco seruorum habiti.

dam exhibuissem, vt ab eo, sicut moris est, diploma impetrarē, postquam illa euoluisset, quæ de vetustis moribus Persarum retuli, animaduertit hoc à me prętermissum, cùm probè meminisset, id se diligēter obseruasse apud Stagiritam, in cuius scriptis, vt in cæteris liberalibus disciplinis, ac præsertim in iure ciuili & municipali, egregiè atque insigniter versatus est, ideoq́, me, (quę ipsius fuit humanitas) amāter admonuit, vt istud etiam, memoratu haud sanè indignum, insererem, quod & lubens feci.

Persarum conuiuia. Quatenus verò attinet ad Persarum conuiuia, Athenæus, quem constat M. Antonini temporibus floruisse, libro IIII. cap. VI. ita posteris ac memoriæ mandauit. Scribuntur, inquit, hæc ab Herodoto, vbi Gręcorum Persarumq́; conuiuia inter se confert. Eum præcipuè diem supra reliquos omnes venerari Persarum legibus sancitum esse, in quo quisq; natus est: in quo etiam plura conuiuia parari dignum esse arbitrātur, in quo & qui sunt diuites, bouem, asinum, equum & camelum totos in fornacibus assatos apposuerūt. At pauperes, oues exiguas apponere solent, paucisque cibis vtuntur, multisque, at iis non bonis bellariis. Atque ideo factum est, vt Græcos dicant Persæ, vbi conuiuantur, etiam famescētes cessare, quia nihil his memoria dignum post cœnam afferatur: quòd si afferatur quid bonum, non etiam cessare. vino abundè vtuntur, neque illis ex opposito alicuius aut vomere licet, aut meiere. Hæc ita obseruantur. Cùm facti sunt ebrij, de rebus eorum maximè seriis consulere consueuerunt: quod autem consultantibus placuerit, id die postero ædium præfectus ieiunis, vbi consultaturi conuenerunt, proponit. quod si ieiunis etiam placuerit, tunc id perficiunt; sin autem, omittunt. Rursus verò de quibus ieiuni consultarunt, ebrij decernunt. De Regum Persarum delitiis ita in Agesilao scriptum reliquit Xenophon: Quid Persarum Rex suauiter bibat, multi totum terrarum orbem peragrantes, inquirunt, atque infiniti propè quid suauiter comedat, machinātur. quot autem sunt, qui, vt dormiat, indagant, nullus profectò est qui dicere possit. Agesilaus autem, quia vir strenuus erat, omne quod contigerat, suauiter & viuebat, & comedebat, & ad commodè dormiendum quiuis locus erat peropportunus. At in Hierone, vbi de iis delitiis agit, quæ Regibus, & de iis, quæ priuatis parabantur, hæc scripta reliquit: Noui, inquit Simonides, ita vulgus iudicare, nos suauius quàm priuatos, & bibere, & edere, quia videntur hi suauius edere, si nobis apposita cœna vescerentur, quàm ea quæ sibi apponitur; sed solitos cibos posse superare, id præcipuè voluptatem præbet, quare omnes homines festa suauiter expectant, præter Reges: his siquidē lautissimè semper paratæ mensę, nullum possunt per festa augmentum accipere: ex quo fit, vt ex spe huius voluptatis primùm excidentes, minus habeant quàm priuati. Postea illud bene noui inquam, quod & tu sæpius expertus es, quòd quanto plura præter necessaria apponuntur, tantò citius ciborum incidit satietas: quare eo ipso edendi tempore, is, cui multa apponuntur, minus iis habet, qui mediocriter viuūt: sed certè, inquit Simonides, eo ipso temporis spatio, quo animus cupit, multò magis hi lætātur, quibus lautissimi apparatus apponuntur, quàm illi, quibus frugalissimi. Theophrastus in lib. De regno ad Casandrū, si modò legitimū est ipsius cōmentarium, multi enim Sosibij esse arbitrantur, in quod Callimachus poëta elegiacū epiniciū cōposuit, Persarū Reges scribit magnā

argenti

argenti copiā per præconē proponere solitos iis,qui nouā aliquam voluptatem inuenissent.Theopompus libro historiarum trigesimo quinto,Regem asserit Paphlagonum Thyn,dum cœnaret,centum ex omnibus in mensa apposuisse à bobus incipientem,& captiuum adductum ad Regem, atque in custodia seruatum,mox rursus ea nihilominus splendidè viuentem,apponere.Quam rem cùm audisset Artaxerxes, dixisse aiunt, quòd hic sibi viuere videbatur tāquam citò moriturus. Idem Theopompus libro quarto decimo rerum Philippicarum,Cùm Rex,inquit,ad aliquos,quibus imperat,accedit, viginti talenta in eius cœnam,aliquando etiam triginta,absumuntur.Hi verò multa etiam plura absumunt: vnicuique enim ciuitati pro ipsius amplitudine,veluti tributum,antiquitus cœnam parari est iussum. Heraclides autem Cumanus qui Persicas res scripsit, libro secundo inscriptorum Apparatuū, Qui seruiunt,inquit,Persarum Regibus cœnantibus,loti omnes,sumptuosasque vestes habentes,seruiunt,atque dimidium ferè totius diei in cœnæ studio versantur. Ex his,qui cœnant cum Rege,alij cœnant extra, ita vt omnibus intueri volentibus liceat,alij verò cum Rege, sed neque hi tamen cum ipso cœnant. At duo sunt inter se opposita domicilia, vnum, in quo Rex prandet,alterum,in quo conuiuæ: atque eò Rex aspicit,per portæ operimentum,illi autem Regem non vident.Accidit tamen aliquando,vt omnes diebus festis in eodem loco cœnent, quo tempore & Rex in magno palatio. Quando Rex ipse conuiuium exhibet, quod sæpe quidem facit, duodecim sæpius sunt Regis conuiuæ.Atque quando cœnant,& Rex ipse solus,& conuiuæ,hos quispiam ex Eunuchis aduocare solet,qui cùm venerint, vnà cum illo bibunt,at non tamen etiam idem vinum; hique humi sedentes, ille in thoro pedes aureos habente,accumbit. Mox,cùm ebrij fuerint, discedunt. Sæpius Rex solus & prandet, & cœnat, quanuis aliquando vnà mulier cœnet,& nonnulli filiorum. Post cœnam,pellices canunt coram illo, & tripudiant, vnaque incipiente, aliæ simul cunctæ canentes, hanc subsequuntur. Cœnam eam,quæ Regis appellatur,fama quidem est,esse splendidam; sed si diligentius perquiratur,studiose seduloque ordinatam esse, & eodem pacto multis potentibus Persarum apparari,inueniemus. Regi mille victimæ eodem die mactantur,inter quæ sunt equi,cameli, boues, asini, cerui, & plurimæ oues,multæ sunt & aues,quæ absumūtur,passeres & Arabici:sunt enim magna animalia,anseres,& galli,ex quibus moderatè singulis Regiis conuiuiis apponitur,quorum vnusquisque quod ex prandio reliquum fuerit, aufert.Maxima pars horum ciborum,victimarumque, quas Rex nutrit, in stipatorum scutatorumque aulam deportatur,vbi omnia intueri licet. Partes carnium paniumque æquas facientes distribuunt;nam sicut stipendiarij milites stipendiū æris in Græcia,ita isti victum à Rege accipiunt,qui pro stipendio dari illis consueuit.Aliis item Persis,qui sunt in principatu constituti,frequentes cibi in mensa apponuntur.Posteaquàm cœnarunt conuiuæ, singulis seruis ciborum in mensa relictorum,relinquuntur autem carnes complures & panes:portionem distribuit is qui mensæ est præfectus, quam illi sumentes,per totum diem habent nutrimentum. Accedunt ad Regem conuiuę honorificentissimi ad prandium solùm, vt excusationem consequantur, ne bis cogantur accedere, qui & ipsi conuiuas excipiunt. Scribit Herodotus

libro ſeptimo, eos Græcos qui Regem exceperunt, Xerxique cœnas prębuerunt, in tantas calamitates incidiſſe, vt extorres eſſe demum neceſſe fuerit cum viris Thaſiis ſuarum ciuitatum, quæ ſunt in Epiro, impenſis Xerxis exercitum excipientibus, cœnamque præbentibus. Antipater ciuis quadringenta talenta abſumpſit: argentea enim aureaque poſt cœnam apponebãtur. Quare ſi bis Xerxes in eadem ciuitate comediſſet, prandium ſimul ſumens, extorris illa ciuitas continuò efficiebatur. Hæc ita, inquit, idem auctor libro nono hiſtoriarum. Regiam cœnam Rex ipſe proponit, quæ ſemel tãtùm ſingulis annis paratur, eoque die quo Rex natus eſt, quæ cœna Perſarũ quidem idiomate, Tycta, at Græcè Annuum appellatur. Tunc caput ſolùm purgat, Perſiſque mittit munera. Alexander verò Magnus cùm frequenter vnà cum amicis cœnaret, centum minas vno die abſumebat, circiter ſexaginta aut ſeptuaginta amicis apud eum cœnantibus, vt Ephippus Olynthius in cõmentariis de commutatione Alexandri Ephęſtionisq; teſtatur. At Rex Perſarum cum quindecim millibus virorum cœnabat, atque quadringenta talenta in cœnam abſumebat, quæ pro Itala pecunia ſunt quadringentę ducentæque myriades: quæ, ſi in quindecim millia hominum diuidantur, ſingulos homines circiter centum & ſexaginta nummos Italicos abſumpſiſſe continget, ita vt æqua ſit hæc impenſa illi Magni Alexandri: is enim centum minas, vt Ephippus aſſerit, abſumpſit. Hæc Athenæus.

De Magis, & Magia.

Et quia, poſt obitum Cambyſis, ſeptem Magos regnum Perſicum occupaſſe, antea commemorauimus, cumque Magus & Magia ſit Perſicum nomen, quo apud eos ſignificabatur ſapiẽs, vt apud Græcos Philoſophus, apud Gallos Druidæ, apud Ægyptios Prophetæ, ſeu ſacerdotes, apud Indos Gymnoſophiſtæ, & apud Aſſyrios Chaldæi; neutiquam ab inſtituto alienum fuerit, ſi de his rebus hæc pauca ſubiecero. Magorum nomen, honeſtiſſimum fuit apud Perſas. Hoc enim illis tribuebatur, qui doctrinarum ſtudiis de Deo, motibus corporum cæleſtium, ac rerum naturalium erant dediti, & excellebant, quibus etiam regij pueri educandi tradebantur. Hi, quia naturæ ſecreta altius rimari, & naturalem philoſophiam inquirere, abdita illius myſteria, qualitates, proprietates, & totam rerum naturam, quantum quidẽ acie mentis & ingenij humani fieri poteſt, ſcrutari ac penitiùs introſpicere conſueuerant, admiranda opera efficiebant, humanum captum ferè excedentia, quæ naturalis Magia dicebatur. Hæc profeſſio Magorum laude fuit digniſſima, quòd huiuſmodi cognitio dux eſſet ad Dei agnitionem, talem, qualem mẽs humana poſt lapſum, extra verbum Dei reuelatum, ex naturæ contemplatione percipere poteſt. De hac, Ammianus Marcellinus libro XXXIII. mentionem faciens, ita ſcriptum reliquit. Magiam, inquit, opinionum inſignium autor ampliſſimus Plato, Machagiſtiam eſſe verbo myſtico docet, diuinorũ incorruptiſſimum cultum, cui ſcientię ſęculis priſcis multa ex Chaldęorum arcanis Bactrianus addidit Zoroaſtres: deinde Hyſtaſpes prudẽtiſſimus Darij pater, qui, cùm ſuperioris Indiæ ſecreta fidentius penetraret, ad nemoroſam quandam venerat ſolitudinem, cuius tranquillis ſilentiis pręcelſa Bracmanorum ingenia potiuntur; eorumque monitu rationes mundani motus, & ſiderum, puroſque ſacrorum ritus, quantum colligere potuit, eruditus, ex his quę didicit, aliqua ſenſibus Magorum infudit: quę illi cum diſciplinis

præſentiendi futura per ſuam quiſque progeniem poſteris ætatibus tradunt. Ex eo, per ſecula multa ad præſens vna eademque proſapia, multitudo creata deorum cultibus dedicatur. Feruntque etiam, ſi iuſtum eſt credi, ignem cælitus lapſum, apud ſe ſempiternis foculis cuſtodiri, cuius portionem exiguam, vt fauſtam, præiſſe quondam Aſiaticis regibus dicunt. Huius originis apud veteres numerus erat exilis, eiuſque myſterij Perſicæ poteſtates in rebus faciendis diuinis ſolenniter vtebantur. Eratque piaculum aras adire, vel hoſtiam contrectare, antequam Magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcurſoria. Verùm aucti paulatim, in amplitudinem gentis ſolidæ conceſſerunt, & nomen: villaſque inhabitantes, nulla murorum firmitudine communitas, & legibus ſuis vti permiſſi, religionis reſpectu ſunt honorati. Ex hoc Magorum ſemine ſeptem poſt mortẽ Cambyſis regnum iniſſe Perſidos, antiqui memorant libri, docentes, eos Darij factione oppreſſos, imperitandi initium equino hinnitu ſortiti. Hactenus Ammianus. Cæterùm, ſicut fieri conſueuit in plæriſque aliis quoque rebus, vt homines, iis non contenti, latius euagentur, & mala quędam aſſuunt, vnde ipſæ quoque res malè audiant, & vocabula reddantur odioſa; idem his quoque honeſtiſſimis accidit ſtudiis & profeſſioni Magię. Hinc factum eſt, vt & Magorum, & ipſius Magię vocabulum, ſicuti ſophiſta, tyrannus, & id genus alia, infame ſit, & in malam partem accipiatur. Diſtinctione itaque opus eſt, & duplicem eſſe Magiam fateri oportet, quarum altera, dæmonum tota opere & auctoritate conſtet, quæ proculdubiò execranda & portentoſa eſt: altera nihil aliud ſit, cùm bene exploratur, quàm naturalis philoſophiæ abſoluta conſummatio. Vtriuſque cùm meminerint Græci, illam Magiæ nullo nomine dignantes, γοητείαν, nuncupant, hanc propria peculiarique appellatione μαγείαν, quaſi perfectam ſummamque ſcientiam vocarunt. Idem enim, vt Porphyrius quoque aſſerit, Perſarum lingua Magus eſt, qui apud nos diuinorum interpres & cultor. Magna autem, imò maxima inter has artes diſparilitas & diſſimilitudo. Illã nõ modò Chriſtiana religio, ſed omnes leges, omnis bene inſtituta Reſp. damnat & execratur: hanc omnes ſapientes, omnes cæleſtium & diuinarum rerum ſtudioſæ nationes, approbant, & amplectuntur. Illa artium fraudulentiſſima: hæc altior ſanctiorque philoſophia: Illa irrita & vana: hæc firma, fidelis, & ſolida: Illam quiſquis coluit, ſemper diſſimulauit (quod in autoris ignominiã & contumeliã cedit) ex hac, ſcientia ſumma literarũ claritas gloriaque antiquitus, & penè ſemper petita. Illius nemo vnquam ſtudioſus fuit vir Philoſophus, & cupidus diſcendi bonas artes: ad hanc Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato diſcendam nauigauerũt, exiliis veriùs (vt Plinij verbis vtar) quàm peregrinationibus ſuſceptis. Hanc reuerſi prædicauêre, & in arcanis præcipuam habuêre. Illa vt nullis rationibus, ita nec certis probatur autoribus: hæc clariſſimis quaſi parentibus honeſtata, duos pręcipuè habet autores, Zamoxildam, quem imitatus eſt Abaris Hyperboreus, & Zoroaſtrem, non qui fortè creditur, ſed illum Oromaſi filium. Eſt igitur hæc Magia nihil aliud quàm, iuxta Platonem, diuinorum ſcientia, qua, vt dictum eſt ex eiuſdem ſententia, filij Regum Perſarum erudiebantur: & animi medicina, per quam ſcilicet, animo temperantia, & per illam corporis ſanitas comparatur. In hac perſtiterunt Charondas, Damigeron, Apollonius, Hoſthanes,

Duplex Magia.

Veræ Magiæ definitio.

nes, & Dardanus, qui cùm egregiè in magicis artibus præſtaret, libros à ſe conſcriptos in ſepulchro fertur conſtituiſſe: quos Abderites Democritus, vir ſagacis ingenij in perſcrutandis naturæ viribus, diligentiſſimè requiſiuit, tum commentariis editis illuſtrauit, diſciplinamque ex illis reconditam, atque multiplicem accepit: quod & C. Plinius ad Cæſ. Veſpaſianum teſtatur. In hac denique perſtiterunt Eudoxus, Hermippus, & ferè omnes qui Pythagorica Platonicaque myſteria ſunt perſcrutati. Vt itaque nobiliſſimi, & doctiſſimi viri Ioannis Pici Mirãdulani verbis vtar, illa nec artis, nec ſcientiæ ſibi poteſt nomen vendicare: hęc altiſſimis plena myſteriis, profundiſſimam rerum ſecretiſſimarum contemplationem, & demum totius naturæ cognitionem complectitur. Hæc interſparſas Dei beneficio & interſeminatas mundo virtutes, quaſi de latebris euocans in lucem, non tam facit miranda, quàm facienti naturæ ſedula famulatur. Hæc vniuerſi conſenſum, quem ſignificantius Græci συμπάθειαν dicunt, introrſum perſcrutatius rimata, & mutuam naturarum cognitionem habens perſpectam, materias adhibens vnicuique rei & ſuas illecebras, quę magorum ἴυγγες nominantur, in mũdi receſſibus & in naturę gremio, in promptuariis arcaniſq; Dei latitantia miracula, quaſi ipſa ſit artifex, promit in publicum: & ſicut agricola vlmos vitibus, ita Magus terram cęlo, id eſt, inferiora ſuperiorum dotibus virtutibuſque maritat. quo fit, vt quàm illa prodigioſa & noxia, tam hæc diuina & ſalutaris appareat: ob hoc præcipuè, quòd illa hominem, Dei hoſtibus mancipans, auocat à Deo: hæc in eam opem in Dei admirationem excitat, quam propenſa charitas, fides ac ſpes certiſſimè conſequuntur. Neque enim ad religionem ac Dei cultum quicquã promouet magis, quàm aſſidua contemplatio mirabilium operum Dei, quę quidem efficit, vt in opificis cultum amoremque ardentius animati, illud canere compellamur: Pleni ſunt cæli, plena eſt omnis terra maieſtate gloriæ tuæ. Sacræ literæ teſtantur, nato Seruatore humani generis, Magos ab Oriẽte ad eum veniſſe, ac dixiſſe: Vidimus enim ſtellam eius in Oriente, & venimus adorare eum, deductique à ſtella in domum Iacob ad Emanuel, per ea quæ obtulerunt munera, oſtenderunt quis erat, qui adorabatur. Myrrha quidem, ſicut teſtis eſt Iręneus lib. III. cap. X. quòd ipſe erat, qui pro mortali humano genere moreretur & ſepeliretur. Aurum verò, quoniam Rex, cuius regni finis non eſt. Thus verò, quoniam Deus, qui & notus in Iudæa factus eſt, & manifeſtus eis qui non quærebant eum. Hæc in præſentia de Magis, ac vtraque Magia. Vt autem de Alecto Virgilius cecinit: Tibi nomina mille, Mille nocendi artes: ſic ſpecierum Magiæ, (de hac impia & fraudulentiſſima loquor) varietas & diuerſitas, quarum meminerunt hiſtoriæ, penè infinita eſt. Ex innumeris autem, hîc obiter adiiciam quod ſcribitur de Paſete. Hunc aiunt natura mollem fuiſſe: at omnes mortales magia ſuperaſſe: adeò vt ex incantationibus eius, & cœnę ſumptuoſæ apparerent, & miniſtrantes quidam, quę rurſus omnia euaneſcebant. Dicunt etiam, hunc habuiſſe ſemiobolum ex mina à ſe factum, quem, cùm vendentibus à quibus emere aliquid volebat, daret, cùm volebat, ad eum redibat. vide Suidam pag. 764. item pag. 384. Huius meminit etiam Appion grammaticus, in lib. de Mago. Verùm omiſſa enumeratione ſpecierum, teneamus prohibitionem diuinam, quæ extat Leuit. 20. Anima, quæ declinauerit

nauerit ad Magos,& Ariolos,& fornicata fuerit cum eis, ponam faciē meam contra eam, & interficiam illam de medio populi sui. Nec sanè dubium est, quin,sicuti Mosis draco arrecta ceruice immani hiatu non aliter quàm obiectos pisces circumquaque petitos absorbuit & deglutiuit omnes alios, qui ex virgis Magorum Ægyptiorum emerserant: sic sathan his omnibus extremam perniciem ac interitum allaturus sit,qui hæc impia sectātur. Quòd autem Iosephus lib.VIII.Ant. de Salomone refert, ipsum videlicet, præter alia volumina,incātationes composuisse, quibus morbi ex humanis corporibus expellebantur,& coniurationum modos scriptos reliquisse,quibus cedentes dæmones ita fugatos dicit, vt in posterum nunquam reuerti auderent:atque hoc sanationis genus etiam ipsius tempore apud Iudaicæ nationis homines viguisse: quòd etiam scribit, se vidisse quendam ex suis popularibus, Eleazarum nomine,qui coram Vespasiano Augusto,eiusque liberis, ac tribunis, reliquisque militibus, adminiculo huius scientiæ Salomonis, dæmonem ab homine fugasse, multaque alia admirāda effecisse: in hoc equidem existimarim,Iosephum (quod sanè tanti viri pace dictum velim: scio enim fuisse virum grauissimum, eximia eruditione, ac in omni antiquitate indaganda & illustranda sedulò atque accuratè versatum esse) communi errore deceptum esse,ipsumque Eleazarum fuisse hominem præstigiatorem, & sathanicis artibus instructum. Libet autem hîc adiicere modum curationis, quo ipsum fuisse vsum testatur. Admoto, inquit, naribus dæmoniaci anulo, sub cuius sigillo inclusa erat radicis species à Salomone indicatæ, ad eius olfactum per nasum extrahebatur dæmonium; & collapso mox homine, adiurabat id ne amplius rediret, Salomonis interim mentionem faciens,& incantationes ab illo inuentas recitans. Hæc ille. Cæterùm,hæc omnia fuisse meras imposturas, & dæmonis arte dæmonium expulsum, ipsumque Salomonem de huiusmodi rebus ne cogitasse quidem, nedum aliquid monumentis tradidisse, hi mecum fatebuntur,qui, adhibito iudicio & ratione,rem omnem penitius introspexerint. Porrò de vtraque Magia extant etiam nonnulla apud Philonem in eo tractatu,cui titulus est, Quòd omnis probus, liber. Plinius quoq; huius rei persæpè meminit cùm aliis in locis,tum præcipuè libro XXX.cap.I. Et de his quidem in præsentia satis superque hactenus dictum sit.

Priusquam verò huic operi supremam, vt aiunt, manum imponam, cùm in superiori libro à me, inter cætera,demonstratum sit, quanti nam fuerint, Tammaso imperāte, sublatis portoriis & vectigalibus,Regni Persici annuales prouentus,non grauabor hîc quàm paucissimis verbis ostendere,quanta itidem fuerit regum Persarum potentia,& opes, quibus à Cyro vsque ad postremum Darium, cum summa nominis celebritate atque amplitudine floruerunt,& quàm ingentes thesauros post se reliquerint, quod quidem facilè cuiuis patebit,ex his,quæ hic modò subiiciam:sed prius id breuiter dixerim, quo tempore Cyrus imperare cœpit, ipsos Persas fuisse pauperes, eorumque regionem asperam & incultam,sicuti Arrianus testatur lib.V. At Cyrus, primus extitit,qui, vt diximus, Persarum imperium constituit, & propagauit, eamque regionem cultam atque illustrem effecit. Hic,vt Strabo asserit libro XV.Pasagardas condidit,orbem sitam in extremo angulo Persidis Orientali, ad ipsum sinum Persicum, quæ postea fuit regum sedes. Hic etiam condidit Cyropo-

Opes Regum Persarum.

Pasagardæ.

Cyropolis. Cyropolim, cæterarum vrbium eius gentis amplissimam & opulentissimam ac celsiore muro communitam, & in ea fuit ipsius regia. Etsi verò is permultas Prouincias suo imperio adiecerat, & magnæ opes inde annuatim colligebantur, quibus regium ærarium locupletius fiebat, hæ tamen haudquaquam tributi nomine dabantur: sed tanquam anniuersaria dona, ceu grati animi testimonium, à Satrapis, id est, Prouinciarum præfectis, ad Regem aliqua summa pecuniæ mittebatur. Darius enim Hystaspis filius, primus extitit, qui Persicum regnum in viginti satrapias, seu præfecturas distribuit, quibus posteà singulos præsides adiecit, & tributa stata fixaque indidit, & lege dicta, vt qui argentum tributi nomine penderent, talenti Babylonij pondere: qui aurum, Euboici, afferrent. Enimuerò qui Persarum opibus expendendis nauauerunt operam, reges Persarum quaterna dena millia & quingenta talenta, vel Attica, vel Euboica, ex Asia tantùm, & paucis locis Lybiæ tributorum nomine percepisse, ex antiquis auctoribus quidam asserunt: quę doctissimus vir Gulielmus Budæus lib. de Asse quarto adamussim omnia dispūgit, & ad monetæ nostræ rationem ait efficere octies quinquies centena millia aureorum nostrorum. Hoc imperium deinde aliorum regnorum accessione tam longè lateque coaluit, & ad tantum fastigium euectum est, vt Artaxerxes, auctore Iosepho Ant. lib. XI. cap. VI. anno regni sui tertio ab India Æthiopiam vsque, CXXVII. Satrapas constituerit. Quantæ autem opes in Persico fuerint imperio, & quàm infinitę, ex eo iudicari potest, quòd Ctesias & Dion, Persicę historiæ scriptores, tradiderūt, regem Persarum ad cœnam suam quindecim hominum millia excipere solitum, in easque cœnas expendisse quadringenta talenta, quæ faciunt ducenta & quadraginta millia coronatorum, cùm centum talenta sexaginta millibus extimentur, vt idem Budęus lib. de Asse 4. supputauit, ac etiā subiungit: Si hæ myriades in quindecim millia hominum diuidantur, singulos homines circiter centum & sexaginta nummos Italicos absumpsisse continget, ita vt æqua sit hæc impensa illi Magni Alexandri. Is enim cùm frequenter vnà cum amicis cœnaret, centum minas vno die absumebat, circiter sexaginta aut septuaginta amicis apud eum cœnantibus, vt Ephippus Olynthius testatur. Iosephus in eodem loco, cuius modò facta est mentio, addit, Artaxerxem, amicos & duces gentium Susis accepisse epulo sumptuosissimo, vt decebat, inquit, regem opulentum, magnificos centum octuaginta dierum apparatus ostentantem, cui plurimæ gentes, & earum legati, per continuos septem dies interfuerunt, & quo modo esset instructum, eleganter ostēdit. Vt verò summatim, quantæ fuerint regum Persarum opes, ac thesauri, explicetur, Q. Curtius auctor est lib. v. Alexandrum Macedonem, post deuictum Darium in duobus prœliis, cùm Susam esset ingressus, Abulite illius regionis præfecto vrbem tradente, incredibilem ex thesauris summam pecuniæ egisse, quinquaginta millia talentûm argenti non signati forma, sed rudi pondere. Multi reges, inquit, tantas opes longa ætate cumulauerant liberis posterisque, vt arbitrabantur: quas vna hora in externi regis manus intulit. Idem auctor paulò pòst, cùm ait Persepolim ab Alexandro expugnatam, & regiam direptam, atque incensam fuisse: narrat, in huius vrbis Gaza fuisse reperta centum & viginti millia talenta, ad quæ vehenda, (nanq; ad vsus belli secum, inquit, portare decreuerat) iumenta & camelos à Susis & Baby-

Darius primus tributa apud Persas imperauit.

Persici regni amplitudo sub Artaxerxe.

Regum Persarum conuiuia.

Babylone contrahi iussit. Accessêre ad hanc pecuniæ summam captis Pasagardis, sex millia talentûm. Strabo autem lib. xv. sic eam enumerat. Pecunias verò, inquit, omnes, quæ in Persia erant, Susa exportádas curauit, quæ, quanquam & ipsa thesauris & supellectile plena erant, non tamen illic regiam animo destinabat, sed apud Babylonem, quam constituerat etiam supellectile & instrumento regio adornare. Etenim illic quoque thesauri conditi erant. Tradunt, præter eas pecunias, quæ Babylone, & eas quæ in castris erant, quæ inde sumptæ non fuerant, ipsæ per se, quæ Susis & in Perside erant, xl. millia talentûm numerata & recognita fuisse: sunt qui dicant L. Nonnulli omnia vndique Ecbatana cõportata, dicunt fuisse c. & lxxx. millia talentorum, viii. millia verò quæ cum Dario è Media fugiente exportata sunt, ab iis direpta, qui eum occidêre. Budæus libro de Asse 4. hanc pecuniæ summam ad monetæ nostræ rationem referens, centies & octies millies mille aureos nostros valere existimat, hoc est, millies & octogies centena millia. Hæc verò summa, vt idem tradidit, est multò maior, maxima omnium summarum, quas vno tempore coactas in rebus Romanis legamus, & vt ad linguam nostram hæc summa referatur, sciendum est, quòd centum mille talentûm, si ad numisma & linguam nostram referâtur, efficient sexaginta Myriadas aureorum, id est, sessanta milioni de scudi d'oro in oro. Diodorus asserit, ad eam pecuniam vehendam, quæ fuit inuenta Persępoli, opus fuisse mulorum & camelorum tribus millibus, licet Hermolaus apud Curtium libro ix. exaggeratione quadam in Alexandrum dixerit: At tibi triginta millia mulorum captiuum aurum vehunt, cùm milites nihil domum præter gratuitas cicatrices relaturi sunt. Glareanus, in suis annotationibus super hunc auctorem, citans Diodorum de his tribus millibus mulorum & camelorum: Certè etiam hic numerus, quantumuis magnus, inquit, aliquo modo ad veram rationem deduci posse mihi videbatur. Si enim omnes summas Susis, Ecbatanis, Pasagardis, Arbelis, Babyloniæ & Persępoli inuentas computare volemus, tum cogitare, non aurum solùm, sed & argenrum vectum, & pretiosa alia, vt lapillos, gemmas, ac margaritas: denique exaggerationem factam ab hoste perituro Hermolao: non paruum adiumentum habebimus ad hunc locum firmiter constabiliẽdum: sed primùm, Diodori locum in abacum reuocemus: ac eo discusso, lectori non omninò stupido, reliqua de aliis locis diiudicanda relinquemus. Persępoli, inquit Diodorus, inuenta sunt auro ad argenti rationem reducto, centum ac viginti millia talentûm. Qui numerus per sexcenta ductus, producet summã 72000000. coronatorum. Iam quod ad pondus attinet (portabant eam pecuniam mulorum ac camelorum tria millia, vt dictum est) in Romanæ librę besse comprehenduntur septuaginta duo coronati. Est autem Bes libræ Romanæ, dimidium libræ Zygostaticæ, quæ habet coronatos centum quadragintaquatuor: per quos, si 72000000. diuidantur, erunt libræ Zigosticæ 500000. Hæ libræ, si per 3000. mulorũ diuidantur, singulis mulis euenient libræ 166. Ac supersunt 2000. libræ: quas si addamus, incedent mulorum ac camelorum duo millia centenis sexagenis septenis: alia millia, centenis sexagenis senis libris. Nostra quidem ætas, equi vehunt ducenas libras: sed fortassis non in tam longum iter. Sed & vasa ipsa, non tam commodè, quàm pecunia duci potuêre: nec omnia in auro erant

fortaſſis, ſed & in ebore, argento, aliiſque rebus, vt diximus, precioſis. Vt non omninò, ſi quis rectè ſecum animo omnes vbique ſummas colligat, ad eum quem in Perſępoleos theſauro oſtẽdimus, modum, abſonum ſit veritati, triginta millia mulorum aurum captum vehere Alexandro. Hucuſque Glareanus. Minimè itaque mirãdum eſt, ſi reges Perſarum Βασιλέι Μέγη, id eſt, Reges Magni appellabantur. nam cęteris, populorum addebãt nomina: vt rex Macedonum, rex Lacedęmoniorum. Quòd autem Perſici reges hoc nomine appellarentur, & omninò Magni eſſent, liquet cùm ex aliis auctoribus, tum etiam ex Platone: ſiquidem Athenienſis quidam apud eum lib.3. De legibus, vbi locutus eſſet de Aſſyriorum potentia, quam Nini tempore haud paruam fuiſſe dicit, ſtatim ſubiungit: Quemadmodum igitur nunc nos Magnum Regem timemus. Nec enim dubium eſt, quin Perſarum regem intelligat. Apud eundem Socrates in Alcib.1. narrat, Lacedæmoniorum res, ſi ad Græcas opes conferantur, magnas quidem eſſe: at ſi ad Perſicas, & Perſarum regis, nihil eſſe: aitque, ſe audiuiſſe quendam fide dignum, aliquando ex iis, qui ad regem peruenerant, commemorantem: Tranſiiſſe regionem admodum ſpacioſam & bonam, propemodum vnius diei itinere, quam vocarent incolæ regiæ coniugis cingulum. Eſſeque alteram, quæ vocaretur Velum. Itemque alia multa atque præclara loca exempta ad mundum regiæ coniugis, habentia nomina ſingula, ab aliquo mundi genere. Verùm, hæc omnia multò magis perſpicua reddentur, ſi Ariſtotelis verba quæ extant 6.cap. de Mundo ad Alex.M. hîc ſubiecero. In quibus, quanta fuerit ipſorum potentia, ſplendor, & amplitudo, eruditè ac eleganter exprimitur. Quod etiam, inquit, in locis, quæ imperio magni Perſarum regis parent, non viliſſimum aliquod mancipium fecerit: ſed proponatur auguſta, vt referunt, ſpecies, Cambyſæ, vel Xerxæ, vel Darij, quæ ad ſummam venerandæ maieſtatis amplitudinem ornata ſit. Nam fama celebrantur illi vel in Suſis, vel in Ecbatanis commorari nemini viſi, admirandam quandam regiam incolentes, quæ quidem auro ſit illuſtris, & electro, ac ebore fulgeat, nec deſint fores multæ, & continuæ; veſtibula item magno paſſuum numero inter ſe diſiuncta, valuis æneis, magniſque parietibus firmentur. Atque hunc apparatum extrà ornatiorem reddunt primores homines, magna florentes exiſtimatione, quorum alij ipſum regem ſtipant, vt ſatellites & miniſtri: alij ſeptorum cuſtodes, ianitores, & exploratores dicuntur, ita vt rex ipſe Dominus & Deus appellatus, omnia videat, omnia audiat. Præter hos, alij conſtituuntur, Quæſtores, vel Diribitores potius, præfecti bellorum, ac venationum, & qui præſunt accipiẽdis muneribus, quique reliqua curant negotia, vt vſus poſtulat. Vniuerſum autem imperium Aſiæ, ab Occidente Helleſponto, ab Oriente Indis terminatum, gerendum ſuſceperunt duces, præſides, reges, ſerui magni Regis, qui à pedibus de die ſunt, exploratores, nuncij, excubitores, ſpecularum cuſtodes: quorum erat is apparatus, ea deſcriptæ collocationis ratio, tam rato ordine vices munerum conſtitutæ, eorum potiſſimùm, qui è ſpeculis viciſſim ignem alij aliis efferunt ex vltimis imperij finibus vſque ad Suſa, & Ecbatana, vt eodem die rex omnia quę in Aſia gerantur, cognoſcat. ac propterea exiſtimare debemus, magni regis pręſtantiam ad omnia continentis Dei maieſtatem tantò minus perfectam eſſe, quantò illa eſt, ſi conferatur cum imbecillo & nequiſſimo

Perſarum Reges, Magni Reges appellati.

quiſſimo homine. Quapropter, ſi nihil ad decus eius pertineret ſe Xerxen videri, & omnia prætſtare, & quæcunque voluerit conficere, rebuſque gerendis præeſſe, multò magis illiberale hoc ipſi Deo fuerit: immò grauius & decentius exiſtimabimus, ipſum conſtitutum eſſe ſummo in loco, & virtutem eius per vniuerſum orbem diffundi, Solem & Lunam verſare, & cælum totum conuertere, auctoremque eſſe ſalutis rerum, quæ terra cõtineantur. Hæc Ariſtoteles in eo cap. in quo agit de ſupremo Mundi principe, & moderatore vniuerſi Deo. Nec ſanè vllum Regem in terris inueniebat, qui (ſi parua magnis, & humana diuinis vllo modo comparare liceat) Dei amplitudinem hìc magis referret, quàm Perſarũ reges. Hi enim ſic opibus affluebãt, vt, quẽadmodum Chares Mitylenæus in iis, quæ de Alexandri rebus geſtis ſcripſit commentariis, teſtatur, habuerint ad caput quidem eius in quo cubabant lectuli, quinqueclinium cubiculum, in quo quinque millia auri talenta ſemper ſepoſita iacebant: Hocque regis ceruical appellabatur. Ad pedes autem identidem triclinium erat cubiculum, quod ſubpodium regium vocabatur, tria argenti millia in ſe continens talenta. Eodem etiam in loco ſupra regis lectulum, auream fuiſſe ſcribit vitem, aureis palmitũ brachiis, racemorum ſimulachra ex precioſiſſimis magnæque indicaturæ lapillis conformata geſtantem, tantaque demum illos licentię inſania ſuperbiaque inuaſerat, vt obliti ſe eſſe homines, honores ſibi etiam diuinos adhiberi iuberent. Cæterùm, quatenus ad ipſorum delitias & mollitudinẽ attinet, ex veterum monumentis conſtat, eos, vt annua tempeſtatum deuitarent incommoda, varios regionum ſitus, terrarumque tractus mutare ſolitos. Hyeme nanque ob mitiorem cæli plagã, Suſis degebant. Eſt enim is regionis tractus cùm ſalubris & temperatus, tum etiam inter paucos amœniſſimus, Suſamque Perſarum lingua ob pulchritudinem lilium ſignare ferunt. In æſtatis autem caloribus maximis, Ecbatana petebant, montoſis ſita locis, & algidis, frigidiſque flatibus expoſita. Autumnum verò omnem in Perſępoli tranſmittebãt, reliquumq́; poſtmodum anni ſpatium Babylone morabantur. Feruntque, illos regium capitis inſigne, vt hac etiam parte delicatiores molliores que eſſent, ex myrrha & labyzo impoſitum geſtauiſſe. Eſt autem labyzus odoratiſſimum gummi, myrrhaque ipſa haud modicè ſumptuoſius. Adduntque etiam, præter mille ſelectos illos, quos melophoros, à malorum in thoracibus expreſſa effigie, denominabant, à tercentis etiam mulieribus aſſiduo cuſtodię obſequio obſeruatos fuiſſe: quæ interdiu quidem dormiebant: Noctes verò inſomnes ad lucernarum accenſa lumina cantibus, variiſque ſaltationibus tranſigebant. Ad quas Rex, ſi quando libuiſſet, per illorum aulas & diuerſoria, quos melophoros appellari diximus, pedibus ire ſolebat, Sardianis, vt aiunt, tapetibus, vniuerſo ſubſtrato ſolo, quos præter Regem calcare audebat nemo, ſicq́; per omnia aularum tranſcurrens ſpatia, ſi quãdo exire quopiam concupiſſet, raró equum, currum ſæpius conſcendere ſolebat, non per ſe, vt aiunt, quamuis altus non eſſet, neque ſatellitum ſublatus manu, ſed aurea innixus ſella, quam huic deſtinatus muneri quidam, ſelliferque inde cognominatus, ſemper poſt illum deportabat. Domi autem, ſi quando admittere ad ſe quoſpiam voluiſſet, in aureo ſedebat ſolio, quod quatuor hinc inde columnulæ precioſiſſimis vndequaque diſtinctæ lapillis cingebant. De his etiam Plato in Alcibiade

Regum Perſarum delitiæ.

Labyzus quidnam ſit.

cibiade priore sic breuiter, inquit. Quòd si vis iam intueri diuitias, & delicias, & vestitus, & implicatos amictus, & vnguentorum profusiones, & famulorum assectarumque multitudinem, & cæteram vitam delicatam atque mollem Persarum, pudeat te profectò tui, sentientem, quanto interuallo ab illis relinquaris. Plura de horum Regum deliciis videre est apud Athenæum lib. IIII. cap. VI. vbi agit de Persarum conuiuiis. libro autem X. cap. XI. tradit è Ctesiæ sententia, apud Indos Regi fieri ebrio non licuisse: Hinc ea vox Pori Indorum regis: Vini tantum bibo, quantum Soli libo. at apud Persas id vno die regi concessum fuisse, cùm Soli sacrificarent. Eo die regem ebrietati studuisse, Persicoque more tripudiasse. Ex aliis verò, nullum fuisse in Asia, qui eo die tripudiaret. Sed omnes solitos abstinere. Literarum quoque monimentis proditum est, in Susiana regione Chaspim flumen præterfluere, quod ab Vxiis ortũ habet, cuius aquã, vt ait Herod. lib. I. decoctam, & in argentea vasa diffusam, ferentes permultæ carrucę quatuor rotarum, multis trahentibus, regem assiduè comitabantur, quocunq; ille proficiscebatur. Nec aliam aquam bibere consueuerat. Athenæus hîc, cuius mentionem fecimus, libro 2. tradit, Ctesiam Gnidiũ narrasse, quomodo regia hæc Choaspis fluuij aqua coqueretur, & quomodo vasis imposita, deferretur ad regem, additque, illam & leuissimam & suauissimam esse. Memini insuper, me legere apud Plutarchum, Dinonem tradidisse, Persicos reges aquam etiam à Nilo & Istro in thesauris reponere consueuisse, vt ea re testarentur magnitudinem sui imperij omnia complectentis.

Hæc in præsentia de imperio regni Persici, deque his rebus, quas, huius operis initio, me enarraturũ, sum pollicitus. Quod superest, Deo Opt. Max. immensas atque immortales gratias ago, cuius singulari clementia & inexhausta bonitate factum est, vt eò tandem peruenerim, quò hactenus longum maris emensus spatium, ceu nautæ ad Cynosuram solent, clauos & rostra direxeram. Huic itaque, per Iesum Christum, vnicum seruatorem ac liberatorem nostrum, vnà cum diuino ac cælesti Pneumate sit omnis laus, honor, & gloria in perpetuum.

FINIS.

EX CTESIÆ SCRIPTIS QVÆ PERSICA NOMINATA SVNT, EXCERPTÆ A PHOTIO historiæ, paucis ab hinc annis Latinè primùm redditæ.

TESIAE Gnidij Persica libris viginti tribus continentur: sed in sex prioribus res Assyriorum, & quęcunque res Persicas præcessêre, tractat: à septimo autem libro de Persicis rebus agit: at in septimo, octauo, nono, decimo, vndecimo, duodecimo, & decimo tertio, quæ ad Cyrum, & Cambysem, & Magum illum, Dariumq́, & Xerxem spectant, commemorat: ferè in omnibus repugnantia Herodoto narrans, illumq́; in multis mendacem & scriptorem fabularum appellans: illo enim posterior est. Se autem eorum quæ narrat, magna ex parte oculatum testem fuisse, aut certè quæ videre non licuit, de iis à Persis qui viderant, edoctum, ita demum ea memoriæ prodidisse dicit. Nec verò tantummodò ab Herodoti, sed etiam in aliquibus à Xenophontis Grylli filij historia dissentit. Floruit temporibus Cyri Dario & Parysatide geniti: qui frater fuit Artaxerxis, ad quem regnum Persarum deuênit. Scribit itaque statim de Astyage, eum genere Cyro iunctum non fuisse: illumque etiam Astygam vocat. Fugisse autem Astygam à conspectu Cyri in Ecbatana, & in criscranis regiarum ædium ab Amyti filia sua & eius viro Spitama occultatum fuisse dicit. at superuenientem Cyrum, non solùm Spitaman & Amytin, sed eorum etiam liberos Spitacem ac Megabernem de Astyga per cruciatus interrogari voluisse: Astygam verò seipsum patefecisse, ne propter se pueri cruciarentur, captumque, & compedibus crassis ab Oebara vinctum: nec multò pòst, ab ipso Cyro liberatum, & non secus ac patrem honoratum obseruatumque fuisse: filiamque Amytin primùm quidem tanquam matrem in honore habitam, posteà verò Cyro nupsisse, cùm Spitamas eius vir esset interfectus, propterea quod mentitus esset, ignorari à se dicens Astygam, de quo interrogabatur. Hæc dicit Ctesias de Cyro, iis quæ ab Herodoto referuntur, dissimilia. Itemque illum aduersus Bactrios pugnauisse, & eam pugnam æquo Marte gestam fuisse: sed Bactrianos, postquam Astygam Cyri patrem factum esse, Amytin autem matrem & vxorê, intellexerunt, sponte seipsos Amyti & Cyro dedidisse. Tradit etiã, Cyrum cum Sacis bellum gessisse, & Amorgem Sacarum regem Sparethræ maritum cepisse: eam autem, capto marito, exercitum coëgisse, bellumque Cyro intulisse, & virorum quidem trecenta millia, mulierum verò ducenta in aciem eduxisse: & Cyrum superauisse, viuumque eum cum multis aliis cepisse, itemque Parmisem Amytis fratrem, & tres eius filios, propter quos postea Amorgem liberatum fuisse, quòd & ipsi liberati fuissent. Tradit etiam, Cyrum Amorgis ope adiutum, Crœso & Sardibus bellum intulisse. Narrat etiam, quomodo Oebaræ cõsilio lignea Persarum simulachra in muro conspecta, timorem incolis iniecerint, & propter hanc causam ipsa vrbs capta fuerit: & quo pacto ante captam vrbem, Crœsi filius pro obside datus fuerit,

cùm Crœsus diuino quodam spectro deceptus fuisset. Narrat etiam quomodo dolos nectente Crœso, filius in eius conspectu fuerit interfectus, & mater hanc calamitatem intuita, seipsam ex muro præcipitarit, nec tamen mortua sit: & quomodo capta vrbe, ad Apollinis ædem, quæ erat in vrbe, confugerit, ac mortua sit: & quomodo ter in templo vinctus à Cyro Crœsus, tertiùm arte oculos fallente solutus sit, quamuis templo sigilla circumposita essent, eorumque custodia Oebaræ commissa esset: quomodo item illis qui vnà cum Crœso vincti fuerant, amputata fuerint capita, vt quorum proditione solutus Crœsus fuisset. Narrat etiam, Crœsum in regias ædes adductum, vinctumque firmius fuisse: sed cùm tonitrua fulminaq; irruissent, rursum fuisse solutum: tuncque Cyrum vix tandem eum missum fecisse. à quo tempore Cyrus cùm aliis humanitatis officiis eum prosecutus sit, tum verò vrbem magnam nomine Barenen prope Ecbatana ei donauerit: in qua erant quinq; millia equitum, peltatorum autem iaculatorumque & sagittariorum decem millia. Commemorat item, quomodo Cyrus Petisacan eunuchum, qui apud ipsum plurimum auctoritate valebat, in Persas miserit, vt Astygan à Barcaniis adduceret: nam & ipse, & Amytis filia patrem videre cupiebat. Quamobrem item Oebaras consilium dederit Petisacæ, vt in deserto loco Astygan relinqueret, & fame sitique conficeret: id quod factum est. At in somnis scelere patefacto, Petisacas puniendus traditur Amyti, qui eum exposcerat. Illa verò oculos eius effodit, pellemque detraxit, & cruci deinde affixit. Oebaras autem, timens, ne eadem quæ ille, pateretur, quamuis Cyrus nihil tale se permissurum affirmaret, nihilominus decem dierum inedia ipse sibi mortem consciuit. Astyagas verò magnificè splendideque sepultus est, atque in deserto loco cadauer eius intactum permansit, neque fuit à feris comesum. Leones enim cadauer eius, donec Petisacas reuersus acciperet, seruabant. Cyrus autem aduersus Derbices expeditionē suscipit, quorum rex erat Amoræus: at Derbices ex insidiis producunt elephantes, ac Cyri equites fugant, vbi ipse Cyrus ex equo cecidit, & quidam Indus. nam Indi Derbicibus in bello opem ferebant: à quibus etiam acceptos elephantes in bellum ducebant. Hic igitur Indus, cùm Cyrus iam cecidisset, eum iaculo vulnerauit sub coxa in fæmore: ex quo vulnere posteà mortuus est. tum verò ipsum adhuc viuum, cùm familiares sui erexissent, ad castra profecti sunt. Occubuerunt autem in pugna illa multi Persæ, & æquales numero Derbices. nam illorum quoque decem millia erant. Amorges verò cùm audiuisset, quod Cyro c n-tigerat, festinanter venit Sacarum, equitum viginti millia ducens; & cùm Persæ ac Derbices inter se conflixissent, tam strenuè Persæ ac Sacæ pugnarunt, vt penes eos victoria fuerit: interfecto Derbicum rege Amoræo cum duobus eius filiis. occubuerunt autem Derbicum triginta millia: Persarum nouem millia, & regio in ditionem Cyro concessit. Cyrus verò sub mortis tempus, Cambysem primum filium regem creauit: iuniorem verò, nomine Tanyoxarcen, dominum Bactriorum, & ipsius regionis, necnon Choramniorum, Parthorumque, & Carmaniorum, & vt suas regiones à tributo soluendo liberas haberet, statuit. Ex Spitamæ autem liberis, Spitadem quidem Derbicibus præfecit. Megabernem autem Barcaniis: eosque matri in omnibus obtemperare iussit. Quin etiã illos & mutuò, & cum Amorge dexteras

in ami-

in amicitiæ testimonium iungere voluit: & illis quidem, qui in mutua beneuolentia permanerent, omnia fausta precabatur: at illos, qui priores iniuriam illaturi essent, deuouebat. His dictis diem suum obiit, tertio à vulnere accepto die, cùm annos triginta regnauisset. Atque hic finem habet vndecimus Ctesiæ Gnidij liber. Duodecimus verò à regno Cābysis incipit. Hic regnans, iussit patris corpus per Bagapetem eunuchum apud Persas sepeliri, & alia, quemadmodū à patre constituta erant, administrauit. Plurimùm verò apud ipsum auctoritate valebat Artasyras Hyrcanus: ex eunuchis autem Ixabates, & Aspadates, & Bagapetes, qui etiam apud patrem maximus fuerat. Post Pesitacæ autem mortem, hic aduersus Ægyptum & Amyrtæum Ægyptiorum regem, exercitum ducit, cùm Combapheus eunuchus, qui plurimum apud Ægyptiorum regem poterat, pontes & alias Ægyptiorum res prodidisset, vt ipse Ægypti præfecturam consequeretur. Id quod factum est. Ita enim cum eo Cambyses pactus fuerat, primùm per Ixabatem Combaphei patruelem, & suis ipse verbis postea. Cùm autem Amyrthæum viuum cepisset, nullo alio detrimēto ipsum affecit, nisi quòd illum in Susa cum sex millibus Ægyptiorum, quos ipse delegit, relegauit. Sed & vniuersam Ægyptum subegit: obieruntque in ea pugna Ægyptiorum quinquaginta millia, & Persarum viginti. Quidam autem Magus, cui nomen erat Sphendadati, cùm fuisset ob delictum verberibus à Tanyoxarce cæsus, accedit ad Cambysem, & apud eum fratrem Tanyoxarcem accusat, eum ipsi insidias moliri dicens: argumentum etiam rebellionis addens, quòd, si vocaretur, non veniret. Cambyses igitur fratrem ad se venire iubet. Ille verò aliquo negotio detentus, profectionem distulit. Tunc verò Magus eum audacius criminari. At mater Amytis verba Magi suspecta habens, Cambysem filium, ne fidem haberet Mago, admonebat. At rex se non credere fingebat: cùm tamen maximoperè crederet. Cùm autem tertiò à Cambyse frater esset accersitus, venit: ipsumq; frater amplexatus est, cùm nihilominus de illo interficiendo cogitaret. Sed hanc cogitationem ad exitum inscia Amytide perducere conabatur. id quod perfectum est: nam Magus consilium cum rege communicans, hunc dolum machinatur. Cùm ipse Tanyoxarci esset simillimus, consilium regi dat, vt ipsi tanquam falso fratris regis accusatori, caput abscindi coram omnibus iubeat: clam autem Tanyoxarcem interfici imperet: quin etiam illius vestem sibi indui Magus postulat, vt ex ipso vestitu Tanyoxarces esse iudicetur. atq; hæc fiunt, nam hausto sanguine Taurino interficitur Tanyoxarces: at Magus illius veste induitur, & Tanyoxarces existimatur, diuque latet omnes, præter Artosyran, Bagapetem, & Ixabatem. his enim solis rem Cambyses aperire ausus est. Cambyses autem Labyzo qui primus erat inter Tanyoxarcis eunuchos, & aliis ad se vocatis, Magum illa veste indutum, ostendit sedentem, dixitque: Hunc esse Tanyoxarcem existimatis? Labyzus verò miratus, Quem alium, dixit, esse putemus? Adeò propter similitudinem Magus latebat. Mittitur ergo ad Bactrios, & omnia nō secus ac si Tanyoxarces esset, administrat. Post annos verò quinque, res tota declaratur Amyti per Tibetheum eunuchum, quem Magus verberauerat, petitque Sphendadatem à Cambyse, quem dare noluit: quamobrem illa eum execratur, & hausto veneno moritur. Sed contigit, vt sacrificante Cambyse, cùm victimæ iugularen-

larentur, ſanguis non flueret, qua ipſe ex re Magis etiam deiecto animo erat. Sed & Roxane puerum capite carentem peperit: Magiq́ue ipſi dicebāt, hanc prodigiorum ſignificationem eſſe, nulli regni ſucceſſorem ab eo relictum iri. Mater etiam noctu illi in ſomnis apparens, ob cædem perpetratam minabatur: ideoq́ue magis etiam angebatur. Cùm autem Babylonem acceſſiſſet, & ibi paruum lignum cultro poliens, tempus vt falleret, fœmoris muſculum percuſſiſſet, vndecimo die mortē obiit, cùm duodeuiginti annis regnauiſſet.

Bagapetes autem & Artaſyras, antequam Cambyſes moreretur, conſilium inierunt regni Mago tradendi, qui quidem illo mortuo regnum adeptus eſt. At Ixabates ſumptum Cambyſis corpus in Perſidem portauit, vnde veniens, dum Magus ſub Tanyoxarcis nomine regno potiretur, de eo apud vniuerſum exercitum indicium profeſſus eſt, eumq́ue infamauit. Quod cùm feciſſet, in templum confugit: indeq́ue comprehēſus eſt, & ei caput abſciſſum. Vnde ſeptem inter Perſas principes viri vnà aduerſus Magum conſpirauêre, Onophas, Idernes, Norondabates, Mardonius, Bariſſes, Artaphernes & Darius Hyſtaſpis filius. Hi, cùm inter ſe fidem dediſſent, aſſumitur etiam Artaſyras, prætereaq́ue Bagapetes, qui claues omnes regiarum ædium habebat. Illi igitur ſeptem viri Bagapetis opera in regias ædes ingreſſi, Magum inueniunt cum pellice Babylonia dormientem. Qui, cùm illos vidiſſet, proſiliit, & nullo inſtrumento bellico reperto, (quoniam omnes Bagapetes clam ſubtraxerat) ſedile aureum confregit, eiuſq́ue pede arrepto, cùm pugnaret, tandem à ſeptem illis viris vulneratus, mortem obiit, cùm ſeptem mēſes regnauiſſet. Regnat verò ex ſeptē illis viris Darius, cùm eius equus iuxta id quod inter eos conuenerat, arte quadam adhibita, primus poſt ſolis ortū hinniſſet. Cæterùm quo die Sphendadates Magus interfectus eſt, feſtum Magophonia apud Perſas celebratur. Hic Darius ſepulchrum ſibi extrui in duplici monte iubet, atque id extruitur: ſed cùm id videre cuperet, à Chaldæis & parentibus prohibetur. Cùm autem parentes eius aſcendere voluiſſent, ceciderunt atque interierunt: cùm ſacerdotes, qui illos ſurſum trahebant, illud conſpicati, & inde timore correpti, funes laxaſſent: quæ res ingentem Dario mœrorem attulit: & illis qui eos trahebant, numero quadraginta, amputata capita fuerunt. Darius præterea Ariaramnem Cappadociæ Satrapam, aduerſus Scythas proficiſci, & viros feminaſq́ue captiuos abducere iubet. Ille autem cum triginta nauibus quinquagenûm remorum traiiciens, id executus eſt. Comprehendit autem & fratrem regis Scytharum Marſagetem, cùm eum à ſuo fratre ob malè adminiſtratum munus in vincula coniectum inueniſſet. At Scytharces Scytharum rex, iratus, literas Dario ſcripſit contumelioſas; & ſimiliter ipſi reſponſum eſt. Darius tandem octingentorum millium exercitu coacto, & Boſphoro Iſtroq́ue ponte iunctis, aduerſus Scythas profectus eſt; & quindecim dierum itinere progreſſus eſt, ſibiq́ue mutuò arcus miſerunt. Sed cùm Scythici validiores eſſent, Darius pontes tranſiuit, atque feſtinanter diſſoluit, antequam totus tranſiret exercitus: quare Scytharces octoginta illa hominum millia in Europa relicta, interfecit. Darius verò, cùm pontem pertranſiſſet, domus templaq; Chalcedonenſium combuſſit: quoniam pontes, qui verſus regionem ſuam ſpectabant, diſſoluere tentauerant, & aram, quam Darius tranſiens in honorem Iouis Diabaterij ſtatuerat, euerterant.

Datis

Datis autem ex Ponro rediens,& Medicum exercitum ducens, insulas Græciamque populabatur: cui apud Marathonem Miltiades occurrit, vicitque Barbaros: & ipse quoque Datis occubuit, eiusque cadauer petentibus Persis denegatũ fuit. Darius autem ad Persas reuersus est, vbi celebratis sacrificiis, cùm triginta dies morbo laborasset, mortuus est, qui* annos ante regnum vixerat, & annos vnum & triginta regnauerat. Obiit etiam diem suum Artasyras. Bagapates autem, cùm sex annos sepulchro Darij assedisset, mortuus est.

Regnat Xerxes filius eius, apud quem Artapanus Artasyræ filius, maximam obtinet auctoritatem, quemadmodum eius pater apud patrem regis obtinuerat, itemque Mardonius antiquus. Ex eunuchis autem, plurimum apud eum poterat Natacas. Xerxes vxorem ducit Onophæ filiam Amistrin, ex qua filium suscipit Dariæum: & post biennium, alterum Hystaspen nomine: & præterea Artoxerxem: duasque filias, quarum vna, Amytis nomine auiæ vocatur: altera, Rhodogune. Xerxes aduersus Græcos expeditionem suscepit, quòd Chalcedonenses pontẽ soluere conati essent, quemadmodum iam dictum est, & aram à Dario erectam diruissent: quodque Datin Athenienses interfecissent, neque cadauer eius dare voluissent. Primùm igitur Babylonem profectus est: & Belitanæ videre sepulchrum exoptauit: viditque, opera Mardonij adiutus: & vrnam olei non potuit, quemadmodũ scriptum erat, implere. Inde Ecbatana profecto, defecisse Babylonios, & Zopyrũ suum ducem interfecisse nuntiatur. In hunc modum de his loquitur Ctesias, non quemadmodum Herodotus. nam quęcunq; hic de Zopyro (nisi quod mula ipsi pepererit) ille à Megabyzo facta fuisse scribit, qui Xerxis gener erat, cùm filiam eius Amytin vxorem duxisset. Ita Babylon capta est per Megabyzum: cui Xerxes, præter alia multa, molam auream sex talenta pendentem donauit, quod apud Persas omnium regiorum munerum est pretiosissimum. Xerxes autem, Persico exercitu coacto, qui ex millibus octingentis constabat, præter currus, instructis etiam mille triremibus, in Græciam profectus est, Abydumq; ponte iunxit. Ad eum Demaratus Lacedæmonius tum primùm accessit, & cum illo traiecit, eumque ab inuadenda Lacedæmone prohibuit. Xerxes porrò per Artapanum quindecim millia ducentem, apud Thermopylas cum Leonida Lacedæmoniorum duce prœlium iniit, in quo magna Persarum cæsa est multitudo: ex Lacedæmoniis tantummodò duobus aut tribus interfectis. Posteà viginti millia in aciem educi iubet: qui & ipsi superantur. Cùm autem verberibus etiam cæsi, vt acriores ad pugnam redderentur, nihilominus victi fuissent, quinquaginta millia iubet educi: & cùm nihil proficeret, bellandi finem fecit. Sed Thorax Thessalus, & apud Trachinienses potentissimi Calliades & Timaphernes cum exercitu aderant: quos Xerxes cùm vocasset, vnaque Demarathum & Hegian Ephesium, Lacedæmonios nulla ratione vinci posse, nisi circumdarentur, intellexit. Persarum itaque quadraginta millia, cùm duo illi Trachiniẽses per inuia eos duxissent, Lacedæmonios à tergo adoriuntur: qui circumdati, omnes ad vnum fortiter pugnantes occubuerunt. Rursus Xerxes aduersus Platæenses exercitum centum & viginti millium mittit, & Mardonium eius ducem constituit. Qui autem Xerxem in Platæenses concitabant, erant Thebani. Mardonio occurrit Pausanias Lacedæmonius, trecentos Spartanos & mille accolas, ex aliisq;

vrbibus

vrbibus sex millia secũ ducens. Ibi superato exercitu Persarum, Mardonius vulneratus aufugit. Hic Mardonius, cùm à Xerxe ad diripiendam Apollinis ædem missus esset, ingruente ingenti grandine oppressus moritur: quæ res Xerxi maximum mœrorem attulit. Is cum suis copiis Athenas proficiscitur: sed cùm Athenienses, armatis centum & decem triremibus ad Salaminem fugissent, vrbem vacuam cepit, quam incẽdit, præter arcem: in ea enim etiam aliqui relicti pugnabant: tandemque cùm & illi noctu fugissent, illam etiam noctu combusserunt. Xerxes autem, cùm inde ad angustissimum Atticæ locum Heracleum appellatum, venisset, aggerem Salaminem versus ducere cœpit, pedestri itinere ad eam traiicere cogitans: Sed consilio Themistoclis Atheniensis, & Aristidis, sagittarij ex Creta accersuntur, ac veniunt: deinde bellum nauale Persarum & Græcorum geritur. Persæ naues habebant plusquam mille, ducemque Onophan: Græci verò septingentas. Græci tamen victores euadunt: & quingentæ naues Persarum profligantur: & fugit Xerxes consilio rursus & arte Aristidis atque Themistoclis. In reliquis verò omnibus prœliis ceciderunt Persarum centum & viginti millia. At Xerxes cùm in Asiam traiecisset, & Sardis proficisceretur, misit Megabyzum, vt templum Delphicum diriperet: illoque id suscipere recusante, Matacas eunuchus iniuriam Apollini illaturus, omniaque direpturus mittitur. Is, confectis ita rebus, ad Xerxem reuersus est. Xerxes ex Babylone ad Persas proficiscitur. At Megabyzus suam vxorem Amytin, quæ filia Xerxis erat, quemadmodum iam dictum est, adulterij insimulat. quamobrem Amytis à patre acriter reprehenditur: at illa impudicitiæ crimen à se remouet. Verùm Artapanus, qui plurimum apud Xerxem auctoritate valebat, cum Spamitre eunucho, qui & ipse plurimùm apud eum poterat, de Xerxe interficiendo consilium agitat: idque perpetrant, & Artoxerxi filio persuadent, ab altero filio Dariæo patrem suum necatum esse, adduciturque Dariæus ab Artapano domũ Artaxerxis, cum ingenti clamore se parricidam esse negans: is tamen capite plectitur.

Artoxerxes igitur Artapani opera regno potitur: sed idem Artapanus eius vitæ insidiãs, consilium suum cum Megabyzo, qui iam ob suspectam adulterij vxorem suam mærore affectus erat, communicat, fidemque mutuò datam iureiurando firmant. Sed re tota Megabyzi indicio prodita, Artapanus ea morte qua Artoxerxes erat afficiendus, afficitur: atque adeò quæcunque in Xerxem Dariæumque perpetrata fuerant, patefiunt. Aspamitres quoque, qui cædis Xerxis ac Dariæi conscius fuerat, acerbissimo genere mortis, adhibitis videlicet per scapham tormentis, plectitur. At post Artapani mortem, eorum qui cum illo coniurauerant, & Persarum aliorum pugna oritur, in qua cadunt tres Artapani filij, & grauiter Megabyzus vulneratur. Quem casum Artoxerxes, itemque Amytis, & Rhodogone, ac ipsarum mater Amistris, ingenti luctu prosecuti sunt: atque adeò vix tandem hæc Apollonidis medici Coi opera, summam adhibentis diligentiam, mortis periculo liberatur. Desciscunt ab Artoxerxe Bactra, aliusque item præfectus Artapanus: & æquo Marte pugnatur. Cùm autem commissa iterum pugna, ventus in faciem Bactrianorum spiraret, vincit Artoxerxes, & in eius ditionem vniuersa Bactria concedit. Deficit etiam Ægyptus, Inaro Lydio, & altero Ægyptio defectionis auctoribus: omniaque ad bellũ pertinentia parantur. Athenienses quoq;

Inaro petenti quadraginta naues mittunt: & ipſemet Artoxerxes exercitum educere cogitat: ſed non ita conſultantibus amicis, mittit Achæmenidem fratrem cum quadringentis millibus peditum & octoginta nauibus. Confligit Inarus cum Achęmenide, Ægyptiique vincũt, atque Achęmenides, cùm ab Inaro vulnus accepiſſet, moritur, eiuſq; cadauer ad Artoxerxem mittitur. Idem Inarus mari victor euadit, Charitimide magnum inde nomen cõſecuto; qui quadraginta nauium Athenis miſſarum nauarchus erat. Ex quinquaginta Perſarum nauibus, viginti cum ipſis hominibus captæ, triginta profligatæ fuerunt. Deinde aduerſus Inarum mittitur Megabyzus, præter exercitum qui reliquus fuerat, alium ducens, qui ex ducentis hominum millibus conſtabat: nauibus autem trecentis, quibus Oriſcus præerat, adeò vt præter naues, reliqua multitudo quingentorum millium eſſet. nam cùm cecidit Achęmenides, centum hominum millia ex quadringentis quæ duxerat millibus, vnà cæſa fuerunt. Pugnatur acriter, & vtrinq; multi, ſed plures ex Ægyptiis cadunt. Tandem Megabyzus Inarum in fœmore vulnerat, fugatque: & fortiter pugnantes Perſæ, victores euadunt. Inarus verò fugiẽs, Byblum proficiſcitur (hæc eſt munita vrbs in Ægypto) & cũ eo Græci quicunque in prœlio, & cum Charitimide cæſi non fuerant. Ægyptus, præter Byblum, partes Megabyzi ſequitur: & quoniam Byblus expugnari non poſſe videbatur, Megabyzus cum Inaro & Græcis, quorum erant ſex millia & amplius, fide data paciſcitur, nullam eos à Rege iniuriam accepturos, & Græcos, domũ, cùm liberet, reuerſuros. Cùm igitur Sarſaman Ægypti præfectum conſtituiſſet, vnà cum Inaro & Græcis ad Artoxerxem proficiſcitur: eumque inuenit iratum Inaro vehementer, quoniam is fratrem Achęmenidem interfecerat. Megabyzus omnia quæ geſta fuerant, narrat, & quomodo fide Inaro Græciſque data, Byblum ceperit: atque pœnam illorum pertinaciter deprecatus, efficitur voti compos, tandemque ad exercitum defertur, Inarum & Græcos nihil detrimenti paſſuros. Verùm enimuerò Amytis vicem interempti filij Achæmenidis dolens, grauiter conquerebatur, quòd Inarus & Græci pœnas ſibi non darent, atque adeò illos à Rege expoſcit: ſed is tradere recuſat. Deinde Megabyzum ab eo expoſcens, repulſam itidem patitur. Tandem tamen illa, cùm inſtando moleſta eſſet, impetrauit, & quinque pòſt annis, Inarum pariter & Græcos à Rege accepit. Atque hunc quidem tribus crucibus ſuffixit, Græcis autem quinquaginta (nam plures capere non potuerat) capita amputauit. At Megabyzus magno dolore & luctu affectus eſt, petiitque vt ſibi in Syriam regionem ſuam proficiſci liceret. Huc etiam clàm præmiſit Græcos alios, & profectus eſt, atque à Rege deſciuit, maximaſq; copias coëgit, quæ, præter equites, ex centũ & quinquaginta millibus cõſtabant. Aduerſus eum Vſiris mittitur cum ducentis millibus: pugna conſeritur, ſeq; mutuò vulnerant Megabyzus & Vſiris: hic quidem iaculo Megabyzum in fœmore percuſſit, & vulnus duos digitos altum inflixit: ille verò ſimiliter iaculo Vſirin in femore, deinde & in humero vulnerauit, vnde Vſirin ex equo cadere contigit: ſed eum circumſiſtẽs Megabyzus, attolli & ſeruari iubet. Multi autem Perſæ ceciderunt, Zopyro Artyphioque Megabyzi filiis fortiter pugnantibus: itaque tandem viribus longè ſuperior euadit Megabyzus, & victoria potitus, magnam Vſiris curam gerit, eumq; ad Artoxerxem mittit, id petentem.

tem. Rursus autem exercitus aduersus eum mittitur, & Menostanes Artarij filius, (Artarius autem erat satrapa Babylonis, & Artoxerxis frater) confligũt inter se: sed Persarum fugatur exercitus, & Menostanes in humero à Megabyzo percutitur: prӕterea in capite sagitta, sed nõ lethali vulnere feritur. vnà tamen cum omnibus suis fugam capit, & Megabyzus splendida potitur victoria. Artarius Megabyzum per legatos monet, vt cum Rege paciscatur. Ille se pacisci quidem cum Rege, non tamen ad eum proficisci, sed in sua regione manere velle indicat. Hӕc Regi nuntiantur, cui Artoxares Paphlagon eunuchus & Amistris studiosè consilium dant vt paciscatur. Itaque ipse Artarius & Amytis vxor, & Artoxares, iam viginti annos natus, & Perisas Vsiris filius, & Spiramӕ pater, mittuntur. Multis igitur sermonibus & iuramentis ad fidem faciendam adhibitis, vix tamen Megabyzo vt ad Regem proficiscatur, persuadent. Cui tandem reuerso Rex per nuntios veniam se illi eorum quӕ admisisset, dare significauit. Sed cùm egresso ad venationem rege, & eum adorto Leone, Megabyzus belluam hanc in pedes se erigentem iaculo percutiens interfecisset, succensens ei Rex, quòd eam percussisset, antequã ipse eam vllo ictu attigisset, caput abscindi imperauit. Sed Amistris & Amytis aliorumque precibus remissa ei mortis pœna, ad vrbem quandam nomine Cyrtӕ circa mare rubrum relegatur. Artoxares quoque eunuchus in Armeniam relegatur, quòd sӕpe pro Megabyzo liberius apud Regem locutus esset: Sed Megabyzus, cùm in exilio quinque annos esset cõmoratus, aufugit, se Pisagan esse simulando (pisagas autem à Persis dicitur leprosus, ad quem nemini accedere licet) & ad Amytin domumque proficiscitur, & vix agnitus per Amistrin & Amytin, cum Rege recõciliatur: qui eum, quemadmodum antea, suӕ mẽsӕ participem fecit, & cùm sex & septuaginta vixisset annos, mortuus est: propter quod magno Rex est mœrore affectus. Mortuo Megabyzo, Amytis cum multis consuetudinem habebat, & ante hanc similiter mater Amistris: Apollonides verò Cous medicus, cùm Amytis leuiter ӕgrotaret, & ipse eius amore captus esset, fore dixit, vt ea in pristinam valetudinem restitueretur, si cum viris rem haberet: vuluӕ enim esse morbum. Sed cùm hac arte voti compos factus, cum ea concumberet, illa autem tabe laborare cœpisset, à concubitu abstinuit. Tandem igitur illa morti vicina, matri in mandatis dedit, vt Apollonidem vlcisceretur. Hӕc ipsi Regi Artoxerxi rem totam exposuit, & quomodo cum illa concumbere solitus, nõ prius desiisset, quàm ei illius mali author fuisset: & quomodo supplicium de Appollonide sumi illa sibi mandasset. Ille matri quicquid ipsi visum fuerit, agendi potestatem facit. Hӕc, cùm vinctum Apollonidem bimestri spatio cruciatibus affecisset, viuum postea defodit, quo nimirum tempore Amytis diem suum obiit. Sed Zopyrus Megabyzi & Amytis filius, vbi iam patrem & matrem amisit, à Rege desciuit, atque Athenas profectus est, propterea quod Athenienses mater eius beneficiis affecerat. Caunum vnà cum illis nauigauit, & Caunios ciuitatem tradere iussit: at illi vrbem ipsi quidem tradituros se respondebant, Atheniensibus verò, qui eum sequebantur, nequaquam. In Zopyri igitur murũ subeuntis caput saxum iecit Alcides Caunius; ex quo ictu Zopyrus mortẽ obit. Amystris verò auia Cauniũ illũ cruci affixit. Postea autẽ & ipsa moritur, iam ӕtate valde confecta. Artoxerxes item obit, cùm 42. regnasset annos.

Artoxer-

Artoxerxe mortuo, regnat Xerxes eius filius, qui ſolus erat legitimus ex Damaſpia ſuſceptus, quæ eodem ipſo die, quo Xerxes mortuus eſt, è vita diſceſſit: Bagorazus verò cadauer patris & matris in Perſiam tulit. Fuerunt autem Artoxerxi ſeptemdecim filij ſpurij, in quibus fuit Secundianus ex Alogune Babylonia ſuſceptus, & Ochus, & Arſites, ex Coſmartidene, quæ etiam erat Babylonia. Ochus autem poſteà regnat, & præter hos, liberi eius. Fuerunt ex his, & Bagapæus & Paryſatis, ex Andia, quæ etiam erat Babylonia. Hęc Paryſatis, Artoxerxis & Cyri mater fuit, & Ochum pater viuens Hyrcaniorum præfectum conſtituerat, eique in vxorem dederat mulierem, quæ Paryſatis appellabatur, Xerxis filiam, & regis ſororem. Secundianus autem, poſtquam ſibi Pharnacyram eunuchum conciliauit, (qui ſecundum à Bagorazo & Menoſtane, & quibuſdam aliis locum tenebat) cùm Xerxes in quodam feſto ebrius eſſet, atque in regia ſua dormiret, ingreſſi, eum interficiunt, die à patris morte quinto & quadrageſimo. Euenit ergo, vt amborum ſimul ad Perſas corpora ferrentur. nam mulæ quæ currum trahebant, tanquam filij cadauer expectantes, iter facere nolebant; ſed poſteaquam aduenit, magna cum alacritate iter fecerunt.

Regno autem potitur Secundianus, qui Azabaritem & Menoſtanem eunuchos apud ſe habuit. At Bagorazo ad Secundianum reuerſo, Secundianus iampridem cum eo ſimultatem exercens, eum criminatus, quòd abſque eius conſilio cadauer patris ibi reliquiſſet, lapidibus obrui imperauit. Quod factum ægerrimè exercitus tulit: qui, quamuis ab eo muneribus donaretur, eum nihilominus ob Bagorazi & fratris Xerxis cædem odio proſequebatur. Poſteà autem Ochus à Secundiano accerſitus, venturũ ſe promittit: ſed minimè venit: & hoc ab eo ſæpius fit. tandem Ochus multo ſe munit exercitu, & regnum recuperaturus ſperatur. Arbarius equitum Secundiani pręfectus, ab eo ad Ochum deficit, deinde Arxanes Ægypti Satrapa; quinetiam Artoxares ex Armenia venit ad Ochum: & ipſi citarin inuito impoſuerunt.

Regnat Ochus, & nomine mutato Dariæus appellatur, qui dolis iuramentiſque, monitu Paryſatidis, Secundianum tentat. at Menoſtanes Secundianum diligenter hortabatur, ne crederet eius iuramentis, neque cum fallacibus hominibus paciſceretur: ſed nihilominus Secundianus perſuadetur & capitur, & in cineres coniectus moritur, cùm VI. menſes, & dies XV. regnauiſſet. Regnat igitur ſolus Ochus, qui etiam Dariæus nominabatur: apud eum autem auctoritate valebant tres eunuchi. primum quidem locum Artoxare, ſecundum Artibarxane, tertium Athoo tenente. Vxorem autem potiſſimùm in conſilium adhibebat, ex qua, antequam regnum adipiſceretur, duos ſuſceperat liberos, Amiſtrin feminam, & Arſacan marem, qui poſteà mutato nomine, dictus eſt Artoxerxes. Ex eadem autem etiam regnante alterum ſuſcepit marem, & ei nomen Cyri à ſole eſt impoſitum, deinde Artoſtem: alioſque deinceps vſque ad tredecim, atque iſta hiſtoricus ex illa ipſa Paryſatide ſe audiſſe tradit. Sed reliqui filij celeriter è vita migrauerunt: ſuperfueruntque illi quorum fecimus mentionem, & quartus filius, qui Oxendras eſt appellatus. Deſciſcunt à rege, Arſites frater eius germanus, ex eadem matre eodemque patre genitus: & Artyphius Megabyzi filius. In eos mittitur Artaſyras, & Artyphium bello inuadit: atque in duabus pugnis Artaſyras

vincitur: deinde rursus congressus, Artyphium superat, & eos qui cum illo erant Græcos muneribus ad se allicit, adeò vt ille cum tribus tantummodo Milesiis relictus fuerit. tandem cùm iusiurandum fidemque ab Artasyta accepisset, quoniam Arsites non comparebat, Regi se dedidit. Parysatis verò Regi ad Artyphium interficiendum animato, consilium dedit, vt ne tunc temporis illum interficeret: (hoc enim modo Arsitem deceptum ei se dediturum) sed postquam ille deceptus captusque esset, tunc vtrumque necaret. id quod ita factum est, consilio exitum consecuto. Artyphius enim & Arsites in cineres coniiciuntur. Arsitem tamen Rex morte mulctare nolebat. Sed Parysatis partim precibus, partim vi id effecit. Pharnacyas item, qui vnà cum Secundiano Xerxem occiderat, lapidibus est obrutus: & Menostanes sibi ipsi mortem consciuit, cùm iam ad pœnam subeundam comprehéderetur. Desciscit Pisuthnes, & in eum Tissaphernes mittitur, atque Spitradates, & Parmises. Pisuthnes verò aduersus eos tendit, secum habens Lyconem Atheniensem, cum Græcis, quorum ille dux erat. Sed Regis duces pecuniis Lyconem Græcosque captant, & vt à Pisuthne desciscant, persuadent. deinde Pisuthni fide data, & ab eo accepta, eum ad Regem ducunt, qui eum in cineres coniicit, eiusque satrapiam Tissapherni tradit. Lycon verò & vrbes & regiones mercede proditionis accipit. Artoxares autem, qui plurimum apud Regem poterat, ei molitur insidias, de regno inuadendo cogitans. nam cùm esset eunuchus, imperauit vxori suæ, vt sibi barbam conficeret, idque vt vir esse existimaretur. Sed per eam patefacto hoc dolo, comprehenditur, & Parysatidis in potestatem traditur, à qua interficitur: Arsacis autem Regis filius, qui postea est nominatus Artoxerxes, vxorem ducit Idernis filiam, Statiram; atque Regis filiam similiter vxorem ducit filius Idernis. Amistris autem erat filia, cuius sponso nomen erat Terituchmes, qui patre suo mortuo, pro ipso satrapa constitutus est. Habebat autem sororem ex eodem patre natam, quæ Roxane vocabatur: quæ, cùm formosa erat, tum verò sagittandi iaculandique peritissima. Huius amore captus Terituchmes, & cum ea rem habens, oderat Amistrin; tandemque eam in saccum coniicere statuit, vt à trecentis viris, cũ quibus defectionem molitus est, confoderetur. Sed quidam, cui nomen erat Vdiastes, qui authoritate apud Terituchmem valebat, & literas à Rege acceperat, quibus multa ei pollicebatur, si sua filia ei ab illo periculo liberaretur, Terituchmem aggressus, interfecit: cùm ipse Terituchmes aduersus eos, qui in ipsum insurgebant, strenuè pugnando, multos interfecisset. nam ab eo triginta sex homines occisos fuisse tradunt. Sed filius Vdiastis Mitradates nomine, qui Terituchmis armiger erat, nec adfuerat, postquam rem didicit, patri diras imprecatus est: & cùm vrbem Zarin occupasset, eam filio Terituchmis conseruauit. At Parysatis matrem Terituchmis, fratresque Metrosté & Helicum, & sorores, quæ præter Statiram, duæ erant, viuas terra obrui, Roxané autem viuam secari iussit. Id quod factum est. Rex verò, vxori suæ, vt simili pœna Statiram afficeret, Arsacis filij ipsius vxorem imperauit. Sed cùm matrem & patrem multis fletibus & planctibus placasset, & Parysatidis animus flexus esset, pœnam remisit. Sed & ipse Ochus Dariæus Parysatidi dixit fore, vt valde ipsam aliquãdo pœniteret. At in lib. XVIII. narrat, quomodo Ochus Dariæus mortuus sit cùm Babylone ægrotasset, & annos 35. regnauisset.

Regno

Regno igitur Arſaces potitur, qui & Artoxerxes mutato nomine dictus eſt. hoc regnum adepto, Vdiaſti lingua abſcinditur, eique ponè auellitur: atque ita tandem ille moritur, & filius eius Mithradates pro patre ſatrapa conſtituitur. Facta autem hæc fuêre impulſu Statiræ: vnde Paryſatis dolore afficiebatur. Criminatur Tiſſaphernes Cyrum apud Artoxerxem fratrem: is ad matrem Paryſatin confugit, & à crimine obiecto abſoluitur. Reuertitur Cyrus ad ſuam ſatrapiam, ignominia à fratre affectus, ideoque de defectione cogitat. Satibarzanes Orontem criminatur, cum Paryſatide conſuetudinem cum habere dicens, cùm alioqui caſtè illa viueret. Morte igitur mulctatur Orontes; & mater iraſcitur ipſi Regi, quòd Paryſatis veneno Terituchmis filium necauerit. Et de eo qui patrem igne contra legem ſepeliuit, fit mentio, vnde Hellanicus & Herodotus mendacij arguuntur. Refertur etiam Cyri à fratre defectio, & quomodo Græcum pariter & Barbaricum exercitum coëgerit, & Clearchus Græcorum exercitus dux fuerit. Commemoratur deinde, quo pacto Syenneſis Cilicum Rex, ambos, Cyrum videlicet & Artoxerxem, in bello gerendo adiuuerit, & quomodo Cyrus ſuum exercitum, et Artoxerxes viciſſim ſuum exhortatus fuerit. Sed Clearchus Lacedæmonius Græcorum dux, & Menon, ambo Cyrum ſequentes, ſemper inter ſe diſſidebant, quòd Cyrus Clearchi conſilio in omnibus vteretur, Menon autem in nullo apud eum loco eſſet. Et ad Cyrum quidem ab Artoxerxe multi transfugiebant, ſed nullus à Cyro ad Artoxerxem: quam ob cauſam Barbarus cùm ad Cyrum deſciſcere tentaſſet, & accuſatus ea de re fuiſſet, in cineres eſt coniectus. Narratur etiam, vt Cyrus in Regis exercitum impreſſionem fecerit, & victoria potitus ſit: deinde vt occubuerit, dum Clearcho morem non gerit. Vt Artoxerxes contumelioſis modis in fratris cadauer ſæuierit: quippe qui non ſolùm caput, ſed & manum, qua percuſſus ab eo fuerat, abſciderit, & velut de ea triumphans, circumtulerit. Scribit & vt Clearchus Lacedæmonius cum ſuis Græcis noctu receſſerit, & vnam ex Paryſatidis vrbibus occupauerit: & vt Rex cum Græcis fœdus inierit. Vt Paryſatis Babylonem profecta ſit, Cyrum lugens, & vix tandem caput eius manumque recuperauerit, quæ Suſa miſerit, ibique ſepeliuerit. De Bagapate, qui iuſſu Regis caput à cadauere Cyri auulſit, & quomodo Regis mater, vbi in talorum luſu eum vicit, ex pacto Bagapatē obtinuit, & quomodo ipſi pellis detracta fuerit à Paryſatide, & cruci deinde fuerit affixus ab eadem: quo tempore ipſa propter multam Artoxerxis obſecrationem flere Cyrum ceſſauit. Quómodo Artoxerxes dona cuidam dederit, qui Cyri tiaram attulit, & Carem, qui Cyrum à ſe vulneratum arbitrabatur, honorificè exceperit. Paryſatis autem illum qui honorificè exceptus fuerat, cruciatibus adhibitis interfecerit. Vt Artoxerxes petenti Paryſatidi Mithradatem tradiderit, quippe qui in menſa ſe Cyrum interfeciſſe gloriatus eſſet; & vt ſibi traditum, acerba morte mulctauerit. Hæc in libris XIX. & XX. continentur.

In libris autem XXI. & XXII. & XXIII. (quo tota hæc finitur hiſtoria) hæc continentur: Quo pacto Tiſſaphernes Græcis inſidias molitus ſit, cùm ſocium ſibi adiunxiſſet Menonem Theſſalum, & per eum dolo iuramentiſque Clearchum duceſque cæteros in poteſtatem ſuam redegerit, quanuis Clearchus præuideret, inſidiaſque amoliretur. ſed tum multitudo per Menonem

decepta, Clearchum etiam inuitum ad Tissaphernem coëgit accedere, tum etiam Proxenus Bœotius antè dolo circumuentus, vt id faceret, hortabatur. Quomodo Clearchum, & cæteros, compedibus vinctos, Babylonem ad Artoxerxem miserit, & quomodo ad conspiciendum Clearchum omnes confluxerint: & quomodo Ctesias ipse, cùm medicus esset Parysatidis, Clearcho, dum in carcere esset, multa humanitatis officia, per eam præstiterit: Et vt illum Parysatis à vinculis liberasset, nisi Statira virum Artoxerxem ad eum interficiendum hortando compulisset. Ita Clearchus morte mulctatus est: & circa eius cadauer ostentum hoc extitit, quòd flante vento vehementissimo, sepulchralis agger magnæ altitudinis sponte sua id contexerit. Interfecti etiam fuerunt Græci cum eo missi, præter Menonem. Narrantur deinceps Parysatidis in Statiram conuicia, & quomodo Statira fuerit veneno necata, quod hunc in modum paratum erat, (cauebat enim sibi Statira diligenter ab hoc malo, quod ei tamen contigit) Vna pars cultelli veneno superillinitur, cuius reliqua pars intacta remansit: hoc secatur auicula parua, oui habens magnitudinem, (auiculam hanc Persæ rindacem appellant) diuiditurque in duas partes: & ipsa Parysatis dimidiam partem, quæ veneno carebat, accepit, comeditque: at partem veneno tinctam, porrexit Statiræ. Illa cùm eam quæ porrexerat, edere dimidiam partem vidisset, nec quicquam fraudis animaduertere potuisset, ipsa quoque vnà mortiferum comedit venenum. Hinc matri Rex irascitur, & eius eunuchi comprehensi cruciantur, & morte mulctantur. Prætereaque Ginge comprehenditur, quæ Parysatidi familiaris erat, atq; de ipsa iudicium exercens, à iudicibus quidem absoluitur, à Rege autem condemnatur. Tandem verò cruciatibus afficitur & necatur. eoque nomine Parysatis filio, hic vicissim matri succenset. De Clearchi tumulo, qui octo pòst annis, palmarum plenus apparuit: quas Parysatis clam per eunuchos, quo tempore ille mortuus est, aggesta terra obruerat. Causæ, propter quas Rex Artoxerxes & Euagoras Salaminis Rex inter se dissiderent, & Euagoræ nuntij ad Ctesiam vt acciperent epistolas ab Abulite: & Ctesiæ ad ipsum epistola de recōciliatione cum Anaxagora Cypriorum Rege. Euagoræ nuntiorum in Cystrum aduentus, & à Ctesia datæ ad Euagoram literæ, vt ei fuerint redditæ. Et, Cononis ad Euagoram oratio, suadentis vt ad Regem ascenderet. Et Euagoræ epistola de honoribus, quibus ab eo affectus fuerat. Et Cononis ad Ctesiam epistola. Et, tributum Regi datum ab Euagora. Et, epistolæ Ctesiæ redditæ. Et, Ctesiæ ad Regem oratio de Conone, & epistola ad ipsum. Munera ab Euagora missa, Satibarzani traduntur, & nuntij in Cyrum perueniunt. Et Cononis epistola ad Regem, & Ctesiam. Quomodo adhibita custodia retenti sint nuntij à Lacedæmoniis ad Regem missi. Epistola Regis ad Cononem & Lacedæmonios, quam ipse Ctesias tulit. & quomodo à Pharnabazo Conon constitutus sit Nauarchus. Ctesiæque in Gnidum patriam suam aduentus, & Lacedæmonem, & disceptatio aduersus Lacedæmoniorum legatos apud Rhodum; & emissio ab Epheso vsque ad Bactra, & Indicæ regionis, dierum, parasangarum, Catalogus Regum à Nino & Seramide vsque ad Artoxerxen, quibus ille librum suum claudit.

PER-

PERSARVM REGES FLORENTE MONARCHIA.

I.	Cyrus regnauit annos viginti nouem.
II.	Cambyſes annos ſeptem, menſes quinque.
	Magus ſeptem menſes.
III.	Darius filius Hyſtaſpis, annos triginta ſex.
IIII.	Xerxes annos viginti.
V.	Artaxerxes Longimanus quadraginta.
VI.	Darius Nothus nouemdecim.
VII.	Artaxerxes Mnemon quadraginta, ſiue vt alij 43.
VIII.	Ochus annos viginti ſex.
IX.	Arſames annos quatuor.
X.	Darius vltimus annos ſex.

Illud quoque hic obiter adiiciam, nempe, ab anno Longimani ſecundo ad initium Alexandri, annos centum quadraginta quatuor numerari.

PARTHORVM REGES QVI DOMINATI SVNT IN PERSIA POST EIECTOS MACEDONES.

Arſaces I. vnde reliqui appellati ſunt Arſacidæ.
Arſaces II.
Pampacius.
Pharnaces
Mithridates.
Phraates.
Artabanus.
Mithridates II.
Orodes.
Phraates II.
Teridates.
Vardanes.
Gotarzes.
Meherdates.
Vonones.
Vologeſes.
Parthamaſpates.
Artabanus.

PERSARVM POSTERIORES REGES.

Artaxares	Annos 14. menſes 10.	4193.
Sapores	ann. 31.	4208.
Ormiſdates	ann. 1. dies 10.	4239.
Vararanes	ann. 3.	4210.
Vararanes II.	ann. 17.	4244.
Vararanes III.	menſ. 4.	4261.
Narſes	ann. 7. menſ. 9.	4269.
Miſdates		
Sapores	ann. 70.	4277.
Anaxerxes	ann. 4.	4351.
Sapores III.	ann. 5.	4351.
Vararanes IIII. qui & Cermazat, annis 11.		4356.
Iſdigertes	ann. 21.	4367.

Vararanes V.	ann. 20.	4388.
Vararanes VI.	ann. 17. menſ. 4.	4408.
Perozes	ann. 20.	4428.
Valens	ann. 4.	4445.
Cauades	ann. 11.	4449.
Zambades	ann. 8.	4461.
Cauades	ann. 30.	4468.
Coſroes	ann. 48.	4498.
Hormiſda	ann. 8.	4546.
Coſroes	ann. 39.	4554.
Siroes	ann. 1.	4593.
Adheſyr	menſes 2.	4594.
Sarbaras	menſes 6.	4595.
Bornarim	menſes 7.	4596.
Hormiſda	ann. 10.	4596.

Inde Saraceni Perſidem occuparunt.

ARABVM SARACENORVM REGNVM.

Machomes	ann. 10.	4587.
Eubozara	ann. 2. menſes 6.	4597.
Aomar	ann. 10. menſes 6.	4600.
Odmen	ann. 12.	4615.
Haly	ann. 4. menſes 9.	4623.
Alhatem	menſes 4. dies 20.	4627.
Moaui	ann. 19. menſes 6.	4628.
Ezid	ann. 3. menſes 8. dies 12.	4647.
Maruan	menſes 9.	4651.
Hedimelech	ann. 22.	4652.
Vlid	ann. 9.	4673.
Zulcimin	ann. 3.	4682.
Haumar	ann. 2.	4685.
Izedus	ann. 4.	4687.
Euelid	ann. 18.	4691.
Vualidus	ann. 1.	4709.
Gizid	ann. 1.	4710.
Maruan	ann. 6.	4711.
Muhamad Abubala	ann. 5.	4716.
Habdalla	ann. 21.	4721.
Mady, qui & Muhamad		4743.
Moyſes	ann. 1.	4751.
Aaron	ann. 23.	4753.
Muhamad	ann. 5.	4776.
Habdallas	ann. 17.	4781.
Muhamad	ann. 40.	4798.

Huc-

Hucuſque eorum ſucceſſio ſcripta inuenitur. Succedunt Turcæ illorum regna paulatim occupantes, & primus Tragolipax Mucaletus, Sultanus Perſarum declaratus eſt. 4838. & qui eum ſecuti ſunt, Sultani omnes dicti fuerunt.

SERIES REGVM PERSIÆ PROXIMORVM.

Caloioannes Rex Trapezuntis.

Vſumcaſſanus Rex Perſarum — Deſpoina.

Harduelles gener Vſumcaſſani — Martha.

Iacuppus interfecit Harduellem.

Iſmael Sophi, Rex Perſarum, qui cum Selymo Turcarum Imper. conflixit anno Chriſti 1515.

Alphantes, Moratchamus ab Iſmaele interfecti,

Tammas 42. annis regnauit, obiit 1575.

Iſmael II. patri ſucceſſit. altero anno obiit.

Mahomet Hodabendus, qui nunc cum Turcis bellum gerit, cœpit 1577.

REGES OTTOMANNICI.

Othomannus primus Rex Turcarum cœpit anno Christianæ Salutis 1301. regnat	ann. 28.	5267.
Orchanes	ann. 22.	5295.
Amurathes	ann. 23.	5317.
Baiazetes	ann. 24.	5340.
Cyriſcelebes, qui & Calepinus	ann. 6.	5365.
Mahometes primus	ann. 14.	5371.
Amurathes	ann. 31.	5385.
Mahometes ſecundus	ann. 31. menſes 6.	5416.

Hic factus eſt primus Imperator Conſtantinopolitanus, & qui deinceps ſequuntur, Orientis Imperium obtinuerunt.

Baiazetes ſecundus	ann. 31.
Selymus	ann. 8.
Solymanus	ann. 46.
Selymus ſecundus	ann. 9.
Amurathes III.	

FINIS.

INDEX
RERVM MEMORABILIVM
QVÆ IN HAC PERSICA HISTORIA CONTINENTVR.

Godefri-

occupare

Begler-

Casan-

Guibo-

 Iohannes

Mardo-

Mithri-

pacem

FINIS.

EMENDANDA ET ADDENDA.

REX Lydorum, res, pag. 15. Dij immortales mo, *pro* me 17. mimimi duxeris, *pro* minimi, 17. cibúm ſumerent, *pro* ſumeret, 22. Arbano, *pro* Artabano, 32. diſſolueram, *pro* diſſoluerant, 37. eadem re, *pro* ea de re, 41. Sitrapes, *pro* Satrapa, 42. *circa finem paginæ* 56. ac fortiter, *addendum eſt*, ac potius fortiter. *in fine paginæ* 60. Hæc pedeſtribus, *legendum eſt*, Nec. *in pagina* 65. *vbi ſunt hæc verba circa finem*: Poſtero die Mardonij cadauer non extitit, *pro* extitit, *legendum eſt*, non fuit inuentum. *initio primæ pag.* 70. ea ſeruitute liberat, *legendum* eas. *numerus paginæ quæ habet* 80. *debet eſſe* 86. *initio paginæ* 87. *vbi legitur*, muri Athenienſis, *legendum*, Athenienſes. *in pagina* 94. *cùm ſermo eſt de Memnone Rhodio*, *poſt* mouendum, *deeſt verbum* ſuadet, *ſiue* hortatur. *circa finem paginæ* 104. *pro* Phraates, *legendum*, Orodes. *pag.* 109. *pro* ſeſe receperunt, *legendum*, ſeſe recepit. *pag.* 116. *circa finem*, mulieris Italiæ, *pro* Italicæ. *pag.* 123. *vbi legitur* latius ac diutius quàm, *hæc poſtrema dictio eſt omittenda*. *pag.* 159. *vbi legitur*, de mortalitate animæ, *legendum*, de immortalitate. *numerus paginæ in libro* V, *vbi eſt* 365. *debet eſſe* 165. *in pag.* 168. *in margine*, Num Honorius, *legendum*, Arcadius. 151. *pro* infenſiſſimi, *legendum*, infenſiſſima. *Vbi inuenitur hæc vox* actutum, *ſemper debet eſſe integra dictio. Significat enim* ſtatim, *vel* ſubitò. *In præfatione, vbi legitur*, inclyta, & honeſta familia, *legendum*, honeſtiſſima. *Reliqua, ſi quæ inciderint errata, benignum & candidum lectorem facilè condonaturum ſpero.*

ET quoniam ſuperius circa finem lib. XI. recenſuimus quamplurimos conflictus habitos his proximis annis inter Turcos & Perſas, in quibus facilè apparuit, fortunam ad ipſos Perſas vt plurimùm inclinaſſe, operæpretium me facturum exiſtimaui, ſi ea quæ poſtremò ex Conſtantinopoli huc allata ſunt, in fine huius operis breuiter ſubiecero: ſiquidem plurimorum literis atq; nuntiis confirmatur, nuperrimè inter eoſdem acerrimo & cruentiſſimo prœlio dimicatum eſſe, eo quidem ſucceſſu, vt ex Turcis, præter captiuos & vulneratos, circiter quadraginta millia contrucidata ſint, inter quos etiam nonnulli prouinciarum præſides, quos ipſi patrio idiomate Sanzacos appellant. Narrant præterea, Oſmanum Purpuratum, Ottomannici exercitus imperatorem, fuga ſibi ſalutem peperiſſe. Alij verò ſcribunt, ipſum vnà cum pleriſque proceribus viris, necnon ſexaginta maioribus tormentis, magnaque vi pecuniarum, & varia ſupellectile, tentoriis, cæteriſque impedimentis, in hoſtium manus ac poteſtatem deueniſſe, ac etiam Tiffim, haud exigui momenti municipium, ſiue propugnaculum, à Perſis vi captum ac expugnatum eſſe, adeò vt hæc poſtrema victoria omninò inſignis & rariſſima iudicetur. Reliqua, Tempus Veritatis parens, ſeu Veritas ipſius Temporis filia, commonſtrabit, & patefaciet.